

D914 9

Handwritten notes and scribbles at the top of the page, including the name 'E' and various illegible phrases.

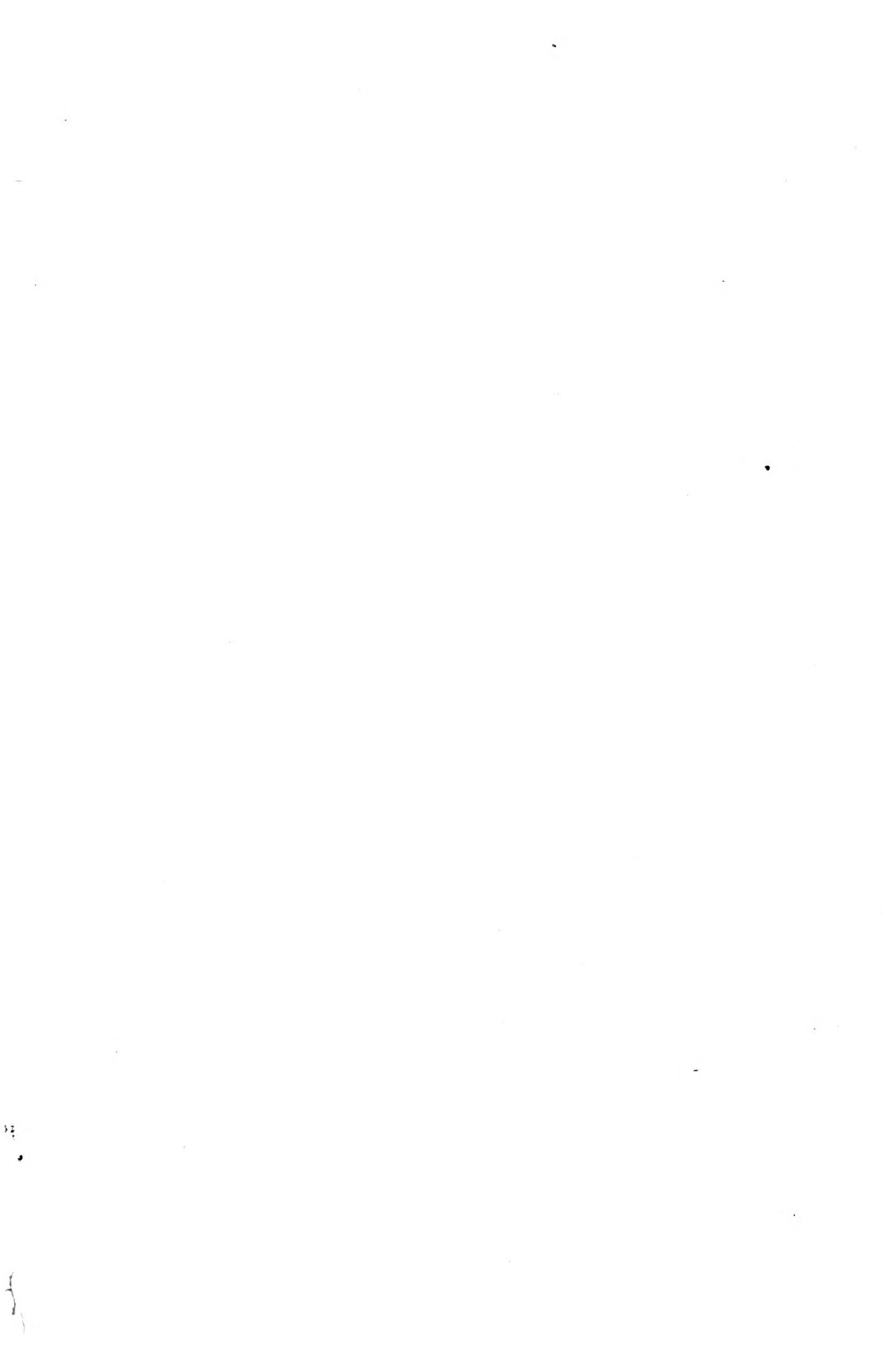
The
Robert E. Gross
Collection

A Memorial to the Founder
of the
Lockheed Aircraft Corporation

Business Administration Library
University of California
Los Angeles

78) RIEMER, J.OE-Beschryving van 'sGraven-Hage.Delft,R.Boitet,1730-'40;2 vols.in 3;
(XXXIV)-946,(54),(VIII)-520,78,(20)pp.;with engr title,2 engr.dedications,
57 plans and plates(for the greater part double-page or folding)and some text-
engravings;in-folio;contemp.h.roan;joints weak;title vol.II lacking(french title
present);two or three of the folding plans have a minor tear in a fold. 950.--
Uncut copy,text spotless,and the nice engraved plans and plates of
buildings,churches,town-views,etc.are in very sharp and clear impressions.-
Nijhoff/van Hattum no.267.

BESCHRYVING

V A N

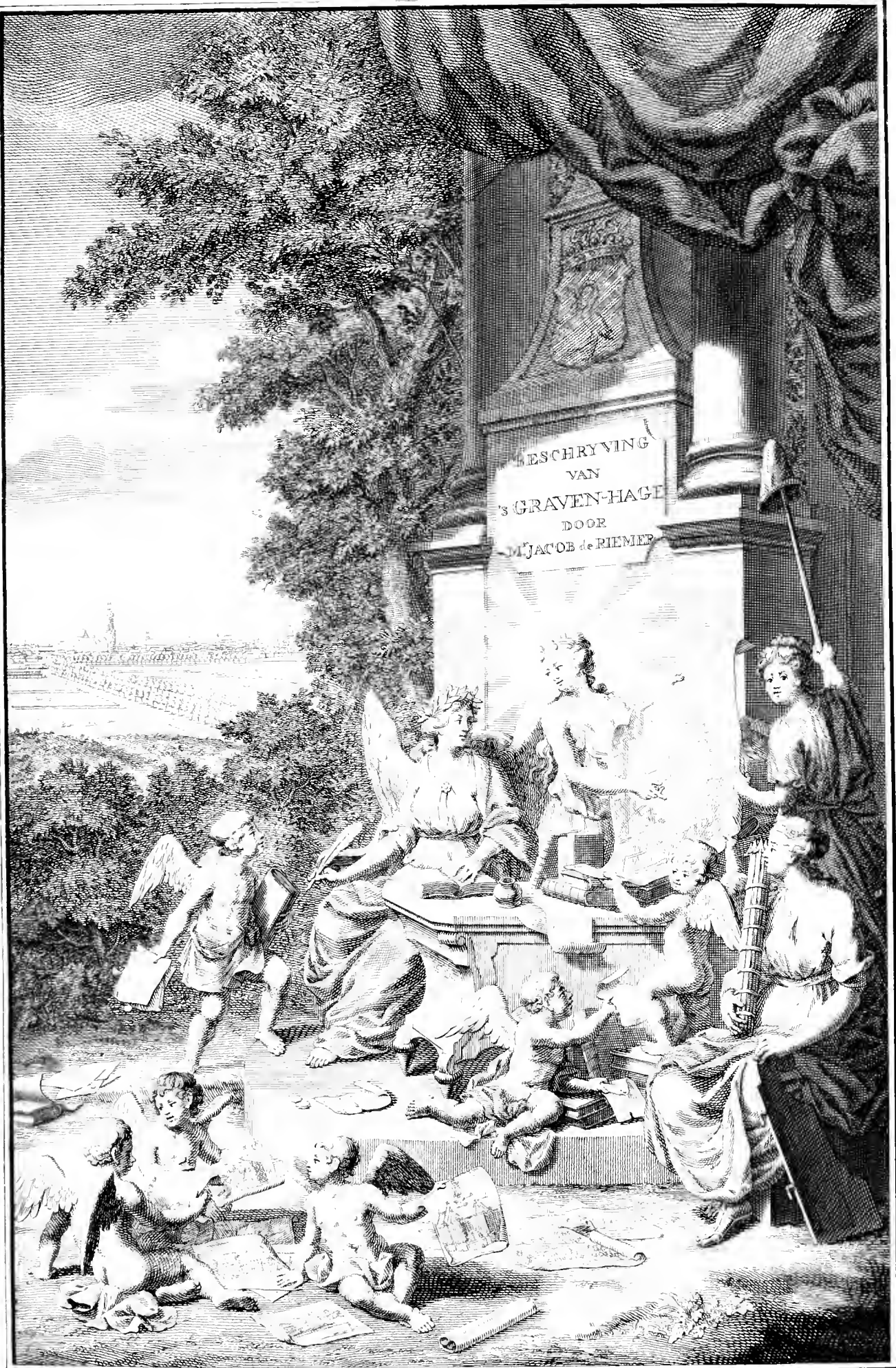
²_S GRAVEN-HAGE.

VERKLARING DER TITELPRINT.

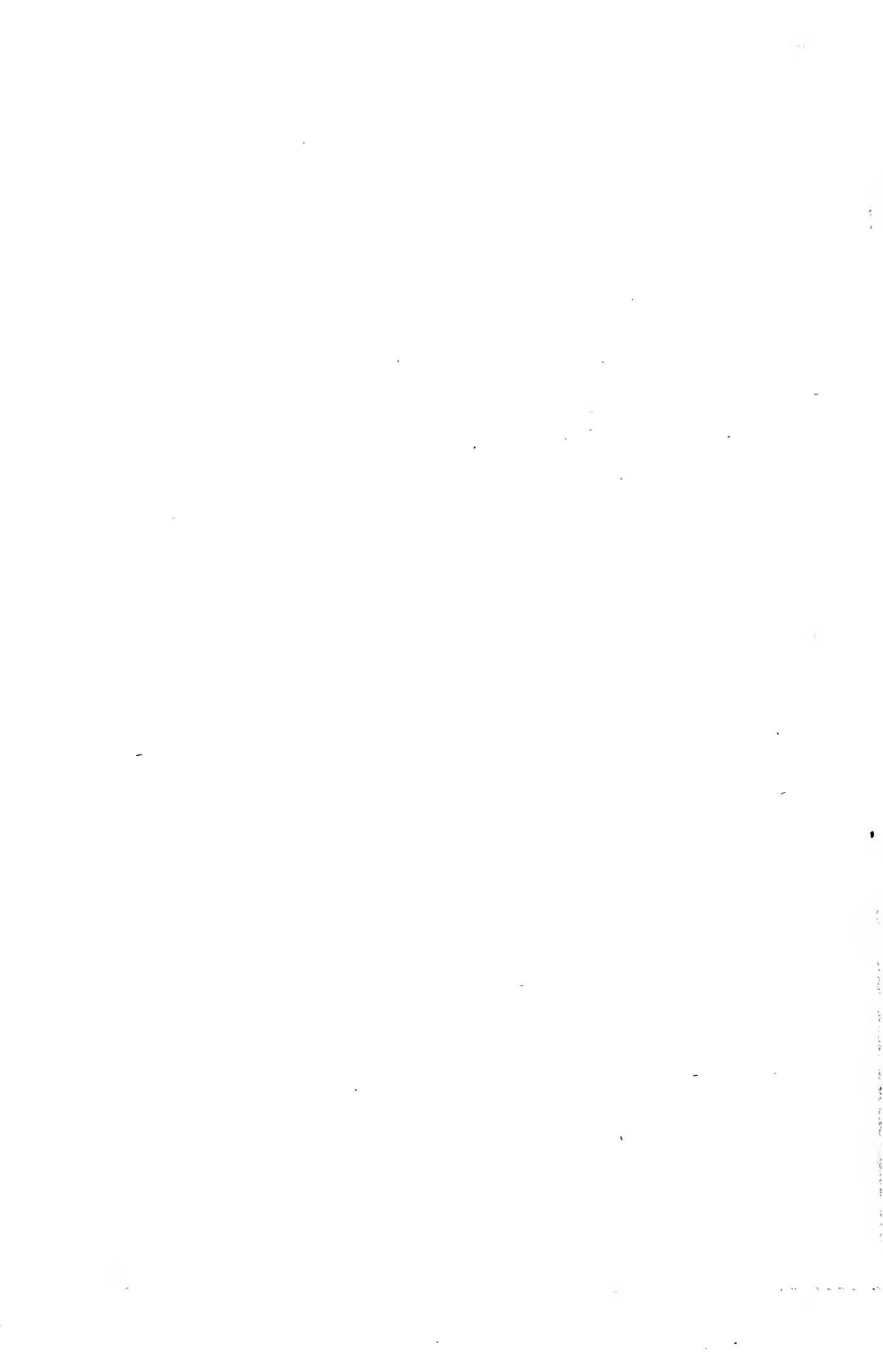
*De Vrouw, het opzicht der Historie aenbevolen,
Die met haer veder reets gereet zit om met vlyt
Een werk te ontwerpen door ervarentheit en tyt,
Wort door de Waerheit zelf, om nergens in te dolen,
De nette gront vertoont van 't vorstlyk 's Gravenhaeg,
Den ring van Nederlant, de parel van de Steden.
't Gevlerkte Kroost, om dit bestek naer eisch te ontleden,
Vliegt als een noeste swarm met byen, even graeg,
Met Boeken, Brieven, en doorknaegde willekeuren,
En legt ze by haer neer; opdat haer ryp vernuft,
Dat in d' aloutheit van ons Vaderlant noit suft,
De netste zaken en bescheiden naer mogt speuren.
De Staetsbestiering, naeu verenigt, zit voor aen,
Met een manhaft gelaet, waer in men d' edle trekken
Van een verheve ziel bevallig kan ontdekken.
En achter haer zie ik de gulde Vryheit staen.
De Knaepjes, die ik op den voorgront mag beschouwen,
En zich vermaken in gezichten, fraei verbeelt,
En hondert zeltzaambeen, daer 't fyn gezicht op speelt,
Zien ook de printen na der kunstige Gebouwen.
Het Wapen van den Haeg, dat aen een Grafnaelt prykt,
Is kunstig tusschen twee pilaren opgehangen.
Het Boschgeboomt, waer in de voglen hun gezangen
Opzingen, deist wat in 't verschiet. wat verder wykt
De Haeg, de Stoel des Rechts, alwaer met duizent oogen
't Belang van 't Algemeen doorzien wort en gewogen.*

HENDRIK SCHIM.

J. C. Philips inv. et fecit 1720.

Te Delft by REINIER BOITET, MDCCLXXX. met Privilegie.

BESCHRYVING

VAN

BEHELZENDE
DESZELFS OORSPRONG, BENAMING,
GELEGENTHEID, UITBREIDINGEN,
ONHEILEN EN LUISTER;

MITSGADERS

DE WEGE VAN HET HOF, DER KERKE
HOF, BISC, BALLEEN, GODSHUIZEN, EN
ANDERE VOORNAAM GEBOUWEN.

*Zittinge der Hooge Collegien zoo van Politie als Justitie;
Instellinge van het Kapittel ten Hove.*

ALS MEDE DE

PRIVILEGIE VAN HANDEVESTEN, KEUREN.

EN

WETEN DER REGERINGE.

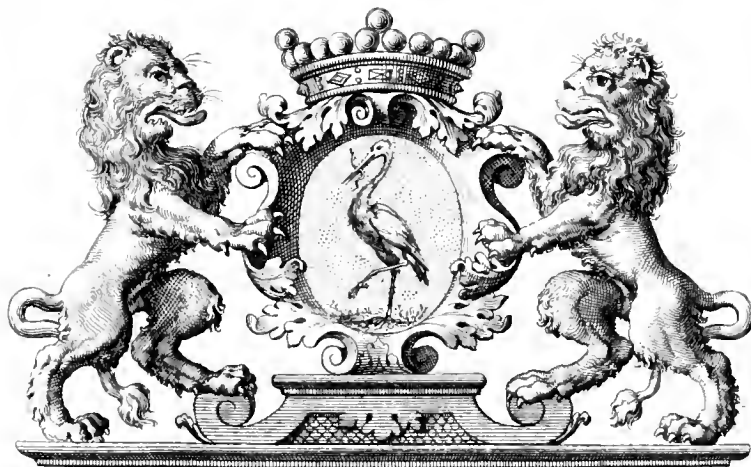
Uit zeer veele nooit gedrukte oorspronkelyke Charters en
bescheiden getrokken, opgeheldert en bevestigt,

DOOR

W. JACOB DE RIEMER, A. G.

Met veele nieuwe afbeeldingen verciert.

BERGSE DEELS BERGSE WUK.

T E D E L F T

Gedrukt by *WILHELMUS BLOK* MDCCLXXX.

MET PRIVILEGIE.

Den Edelen
Agtbaaren Heeren.
IACOB GODEFROI.

BARON van den BOETSELAAR, Heer van Nieuveen, enz.

BAILLIU en SCHOUT.

M^r. GYSBERT VAN KINSCHOT.
M^r. WILLEM VAN ASSENDELFT.
M^r. IOHAN TEN HOVE.

BURGEMEESTEREN.

M^r. WILLEM ANTHONY PIETERSON, oud Burgemeester.

IOHAN STEENIS.

D^r. IACOB DE BYE.

IAN VAN HOORNBEEK.

M^r. HENDRIK VAN SLINGELANDT.
.....

SCHEPENEN.

M^r. MICHEL TEN HOVE.

M^r. IAN QUARLES.

SECRETARISSEN.

van

's GRAVEN-HAGE.

Y N E H E E R E N ,

Anneer ik , na veel beraads , gewaagt hebbe , dit werk , aangevangen uit eigen lust en liefhebberye , maar gansch buiten voornemen van uitgave , aan den dag te brengen , en myn doen de verschillende oordeelen der Lezeren , veel al over dit of dat gansch niet voldaan , te onderwerpen ; kon het naauwelyks overleg verdienen , zoo ik my verftouten wilde dit opstel aan
iemand

O P D R A G T.

iemand toe te eigenen , wat naamen het wezen moesten , die ik de vryheid zou nemen aan het hoofd te plaatzen. De stoffe zelfs maakt het zoo eigen aan U EDELE AGTBAARE , dat ik besluiten moest , of aan niemand in 't byzonder , of wel aan U EDELE AGTBAARE het zelve op te dragen.

Dat ik zulks durf bestaan , is niet het vertrouwen op mynen arbeid , schoon niet gering , ook niet onedel ; maar de waarde van het onderwerp. Want dit betreft een Stad , zoo aangenaam in gelegenheid ; zoo schoon door haare prachtige Huiszigen , lugtige pleinen en overvloedig geboomte ; en zoo hoflyk door bewooning en bezoek van aanzienlyke , verheve en doorlugte Persoonadjen ; dat , hoewel ze , in grootte en getal van Ingezetenen , by *Rome* , *Londen* , *Parys* , hoofdsteden van groote Monarchien , ja by ons eigen alomme zoo luisterryk *Amsterdam* , in waarheid niet te vergelyken is , egter haar naam nevens die der genoemde wereld-steden , over alle Europische tongen zweeft.

STAD noem ik haar vrymoediglyk , schoon onvoorzien van dikke muuren en zwaare poorten ,

O P D R A G T.

die ſterktens en veſtingen maken , maar geen Steden ; om dat ze zulke Voorregten , Handveſten , Præëmi-
nentien en beſtellinge van Regeeringe , zoo tot het Politieke als gerigtelyke welwezen der Ingezetenen geniet , als van ouds in de Nederlanden en byzonderlyk mede in Holland , Dorpen en Vlekken tot Steden gemaakt hebben. En dat ze door de Hooge Overigheden dezer Provintie , in veelvuldige gelegtheden , met de meeſte andere ; zomtyds ook met de magtigſte Steden derzelve geëvenaart is. En myn werk zelf , durf ik vertrouwen , zal deze benaamingen ten vollen regtvaardigen.

Glorieus is ze , nadien de zekerſte beſcheiden my geleert hebben , dat ze niet by een onbekend toeval , te gering om by eenigen Schryver aangehaalt te werden ; of door 't zamenwooning van Viſſchers of Land-luiden te met tot een gemeenſchap geworden is ; maar dat ze kennelyk haaren oorsprong ſchuldig is aan de verkiezing van den Lands-heere zelf , en de plaatzing van zyne wooninge aldaar , welke hy door het bouwen van een uitmuntend , en des tyds overheerlyk Paleis , deed blyken. Een Lands-heere , die teffens praalde met den tytel van *Roomſch Koning* , den hoogſten en ontzaggelykſten in Europa toen , en nu nog boven alle praalnaamen der andere Mogentheden geëert.

Zynde

O P D R A G T.

Zynde 's *Graven-Hage* in dit opzigt niet alleen gelyk aan anderer Landen Koninglyke Hoofdsteden ; maar *Rome* zelfs , 't gedugte *Rome* , daarin voorby strevende , dat ze door een Hoogverheven Vorst , by wien een *Romulus* op geen eenen dag te noemen was , aangelegt , en tot eenen Vorstelyken zetel verkoren is.

En zoo oudheid een welgegronden lof mogt geven , 's *Graven-Hage* is met regt ook als oud te roemen. Ik heb , 't is waar , om dat ik my aan waarheid houden wil , niet beweert , dat hare oudheid de heugenissen der eeuwen te boven gaat. Dat kan misschien maar de eenige Hollandsche Stad *Leiden* , pronk en vastheid der beroemde Batavieren , haar zelve aanmatigen. Maar vyf eeuwen te tellen ; en , naar maate van den staat des Lands , altoos in glorie te hebben toegenomen , onaan-gezien de bittere lotgevallen , gevolgen van innerlyke tweespalt of wreede oorlogen , die de ingezetenen alhier ettelyke maalen bezuurt hebben ; konden weinige , zelfs bloeiende Steden doen , en is eene oudheid eerwaardig genoeg , om ook daar op met regt te mogen stoffen.

Dat het voor geen en onedelen arbeid al van ouds geagt is , zelfs voor de grootste vernuften en kundigste mannen , Landen en Steden te beschryven , en derzelve vergetene of bedolve oudheden na te speu-

O P D R A G T.

ren; zou 't voorbeeld van den eenigen *Aristoteles* ten vollen bewyzen. Nadien hy, hoewel de geleerdste man, waar op het wyze Griekenland ooit heeft kunnen roemen, onder het onbezeffelyk getal van boeken door hem gewrogt, ook niet beneden zig geoordeelt heeft, (a) den oorsprong, zeden en regeering van hondert agt en vyftig zoo Steden als Staten te boek te brengen, en ware 't mogelyk geweest, der vergetenis te onttrekken. Welk soort van beschryvinge zedert door *Philostephanus*, (b) *Philochorus*, en andere meer vermaarde Grieken, is opgevolgt. En met hoe veel moeite de Geleerden der twee voorgaande eeuwen zig op dat slag van kennisse en onderzoek hebben uitgelegt, tonen de doorwrogte werken van *Ubbo Emmius*, *Joannes Meursius*, *Thomas Cragius*, en veele nevens hen, die de Grieksche Steden en Staten hebben doen kennen; en van zoo onbedenkelyken getal andere, die de Stad *Rome*, haar regering, wetten, zeden, krygs-kunde, gebouwen, en wat niet 't geen *Rome* raakt, beschreven hebben, en nog dagelyks meer en meer pogen in den dag te stellen.

Ik offer niettemin dit werk U EDELE AGT-

B A A R E

(a) Diog. Laërtius, *Lib. V. Segm. 27.* & ad illum Ægid. Menagius.

(b) G. Jo. Vossius, *de Histor. Græcis Lib. I. cap. 15. & 18.*

O P D R A G T.

BAARE met eenige vrymoedigheid , om dat 'er weinig aan gebreekt, of ik zoud' het nieuw durven heeten. Want de korte fchetzen, eer als befchryvingen, van *Guicciardyn*, *Boxhorn*, *Bor*, ja *van der Does*, zelfs niet uitgefloten, waar van ik egter nuttelyk gebruik gemaakt hebbe, wat is 'er, bidd' ik, hoe veel 'er ook, by honderden gelegtheden van 's *Graven-Hage* met lof gezegt is, 't geen men met regt den naam van *Befchryvinge* zou kunnen geven? 't Zyn flegts fchuilende plaatsen van Schryvers, die naauwlyks vindbaar, en niet als met ongemeene moeite, 't geen weinigen gebeuren mag, vergadert kunnen werden. En dat alles met malkanderen, hoewel den lof van 's *Graven-Hage* allezints doende blyken, levert egter nog niet anders op, als flauwe fchaduwten, waarin men, ten beften, alleen de omtrekken van 't uitmuntend fchoone lichaam befchouwen kan.

Des overwegende, dat reeds veele andere Steden, ja zelfs Dorpen van Holland, in 't breede befchreven waren; de eene kundig en voldoende, de andere fober en onbehaagelyk, gelyk 't gaat; heb ik my, die van over lange had toegelegd, om eenige onzer Vaderlandfche Oudheden na te fpeuren,

O P D R A G T.

ren, byzonderlyk vermaakt, om voor al 't geen den *Hage* betrof, op te zoeken; vergete en bedolve waarheden, zoo veel mogelyk, te ontdekken; egte bewysstukken te vergaderen; en van dat alles, gedurende een reeks van tien jaaren, dit werk by een te brengen. 't Geen, zonder dat ik iets anders zegge, ten minsten toonen zal, dat 'er van 's *Graven-Hage* zoo veel te weten en te zeggen valt, als van eenige Stad in Holland, hoe oud, hoe groot, hoe roemrugtig ze ook zyn moge.

Mag ik daar by nog voegen den overvloed der aloude bewysstukken, die hier te vinden zyn, en waar van flegts een gering en niet noemens waardig getal ooit het licht zag, men zal my, hoop ik, geen ondank weten, dat ik daar door alleen, al was 'er niets anders by gevoegt, heb doen blyken, dat de luifter van 's *Graven-Hage* veel te lang bedolven is geweest; en dat geene der Hollandsche Steden meerder verdiende wel gekent te zyn, als dit oogelyn der Vereenigde Nederlandsche Staten. Bewoont en bezogt door zoo veele Perzonaadjen van aanzien, van luifter en van hoogverheven staat, van Vorstelyke Mogentheid, ja van Koninglyke en zelfs Keizerlyke Majesteit, dat ik buiten schroom van vleyen zeggen mag, dat het getal ontelbaar is,
en

O P D R A G T.

en geene plaats in onze Nederlanden zig des op gelijke wyze beroemen kan.

Hebben dan U EDELE AGTBAARE waardige Voorzaaten, nu ruim een' eeuw geleden, wel willen veelen, dat de reeds gemelde *Joannes Meursius* aan Hunne Agtbaarheden opdroeg de Oudheden van 't beroemd, ja, maar vreemd en overlang verwoest *Athene*, zoo gedooft ook, bidd' ik, EDELE AGTBAARE HEEREN, dat myn werk aan 't voorhoofd praalen mag met de naamen der Hoog-adelyke, Welgeboore en Loffelyke Regeerders dezer zelve Stede, die hier ter betere kennisse van onze Hollanderen gebragt werd. Der geringheid myner penne bewust, durf ik my niet toegeven U EDELE AGTBAARE hier langer op te houden, of te weiden in den lof van U EDELE AGTBAARE hoog-geëerde Perzoonen, die ik wensch dat het den Almagtigen en Algoeden God behagen moge, tot onverwelkb'ren groei en bloei van 't edele en wydberoemde's *Gravenhage*, in gunstige hoede en duurzame zegening te bewaren, en onder U EDELE AGTBAARE welwyze regeringe, deze zoo beminnellyke en nooit volpreze Stede meer en meer ten toppunt van glorie te verheffen, en in zoo gelukkigen stant eeu-

O P D R A G T.

wen lang te bevestigen. Met welke hertgrondige en opregte bede sluitende, ik de vryheid neme my te onderschryven,

EDELE AGTBAARE HEEREN,

U EDELE AGTBAARE

Zeer ootmoedige Dienaar

JACOB DE RIEMER.

VOOR-

V O O R R E D E

AAN DEN OUDHEIDS-LIEVENDEN EN BESCHEIDEN

L E E Z E R.

IK heb my nevens veelen te meermalen verwondert, dat twee Steden onzer Vereenigde Nederlanden, beide, hoewel uit verschillende hoofden, zeer vermaard, niet van heden of gisteren, maar van eeuwen herwaards, heeft kunnen te beurt vallen, dat niemand haarer Burgers of Voedsterlingen, die zy beide altoos in aanzienlyken staat en getale hebben kunnen noemen, ooit gepoogt heeft derzelve ouden stand en geschiedennissen, door eene gepaste beschryvinge, in geheugenisse te houden, en 't geene de alverslindende tyd bereids den oogen onttrokken heeft, egter aan de nakomelingen over te leveren. Te meer, dewyl Inlanders en Vreemden van beiden alomme met lof gewaagt hebben; en zedert nu al ettelyke jaaren de lust om onze Vaderlandsche Oudheden uit te vorschen; en niet alleen Steden, maar ook Dorpen te beschryven den Nederlanderen zoo ongemeen aangenaam geweest is, dat die soort van boeken onze drukpersen een goed deel van haare bezigheden verschaffen; en geringe boekjes, schoon nog verre beneden de waarde van hun middelmatig onderwerp, voeren ze slegts den naam van *Beschryving*, gretig gezogt en dier betaalt werden.

Ik oog, dus sprekende, op het Bisschoppelyk *Utrecht*, en Hollandsch Lust-prieeel het edele 's *Graven-Hage*. Die eerste Stad, van over meer dan duizend jaaren, de troon der Kerkelyke agtbaarheid, zoo wel als de zetel van de werreldlyke magt van het Landschap; woonplaats van veele adelyke en oude geslagten; vermaard door menigte van geleerden, of daar gebooren of derwaarts getrokken; vol van aanzienlyke en wellevende Burgeren; en boven dien in verscheide opzigten van aloudheid, gelegentheid, en zonderlinge bestieringe, waard naaukeurig gekent te zyn, heeft egter tot heden toe niemand gevonden, zelfs niet onder de haare, wien 't geluft heeft zynen arbeid aan 't uitvoerig

***

be-

V O O R R E D E.

behandelen van zoo waardigen voorwerp te koste te leggen.

De andere, zoo veele eeuwen geenzints tellende, maar ruim zoo hoog gestegen door veelerlei omstandigheden, die tot haar als een middelpunt zyn t'zamengevloeit, en zoo gelukkig geplaatst, dat indien een stroomende rivier of levende bronnen haaren boezem ververschen mogten, in geheel Europa, mogelyk in de wyde werreld niets volmaakter zou te vinden zyn; heeft 'er wel veele gevonden die stukswys dit of dat t'haarer lof hebben te boek gebragt: maar niemand onderwond zig haare oudheden met eenige zorg na te speuren, te behouden de kleine overblyfzelen van geestelyke en werreldlyke gebouwen, die de gestadige wisseling der tydelyke zaaken gesloopt of verandert heeft; of den aanwasch van een plaats, die zedert de opregtinge van deze onze Republiek, door 't behouden der voorige, en toevoegen van nieuwe voordeelen, zoo zagt en zeker ter vermaardheid gerezen is, met eenige naaukeurigheid te toonen.

Dit is te minder in te schikken, als men ziet, dat zelfs een aanzienlyk Vreemdeling (a) getuigt, dat 's *Graven-Hage* in de laatste jaaren der regeeringe van Hertog *Philips van Bourgondie*, en zulks over ruim derd'halve eeuwe, *al begon te werden eene van de eerste Steden van Holland*; en dat een ander, by ons meer bekend, en, om de keurigheit zyner vernuftige oordeelen en zinnryke uitdrukkingen by alle fraaie geesten geagt, de vermaarde *Saint Evremond* (b), al over meer dan tzeftig jaaren geschreven heeft, dat „ de Reizigers van den *Hage* als betovert zyn, zelfs „ na dat zy de grootsheden van *Parys*, en de zeldzaamheden van „ *Italie* gezien hebben. En wanneer hy daar en boven in het kort aanrakende 't geen hy daarin aanminnig gevonden heeft, zegt; „ Aan de eene zyde gaat men na de zee langs een weg, „ waardig de Roomsche grootheid; aan de andere treed men in „ een Bosch, het aangenaamste dat ik in myn geheele leven zag. „ Ter zelve plaatze vind men huizen genoeg, om een groote en „ trotze Stad te maken, boomen en wandelingen genoeg, om „ eene

(a) Le Comte de Boulainvilliers, *Histoire de l'ancien Gouvernement de la France*, Tom. III. pag. 168. edit. de Hollande.

(b) *Oeuvres mêlées*, Tom. II. pag. 255. edit. de 1706 d'Amsterdam.

V O O R R E D E

„ eene overaangenaame eenzaamheid te verschaffen. Op de uuren, die ieder voor zig besteden kan, vind men 'er de eenvoudigheid der plaasieren die men te Landewaart geniet: en gedurende die welke ten dienste van 't gemeen geschikt zyn, ziet men 'er alles, wat het gekrioel der volkrykste Steden zou kunnen uitleveren: Zoo heb ik, zulks overwegende, naauwlyks kunnen bezeffen, hoe 'er niemand gevonden zy, die gepoogt heeft, de waarheid van zoo uitmuntenden en aantrekkelyken lof, door aanwyzing van de byzondere gedeeltens daar toe behoorende, te bevestigen.

Egter men zal met my, wil men aandagt gebruiken, en rede plaats geven, belyden moeten, dat 'er tot nog toe niets gedaan is, dat daarna gelykt. Want wat den Florentynschen Edelman betreft, *Guicciardyn* meen ik, die de Nederlanden wel fraai en loflyk, maar veel eer doorlopen als beschreven heeft, 't zoude in waarheid zyn bestek te buiten gegaan hebben, zoo hy zig met de byzonderheden van iedere Stad lang had opgehouden: nograns noopt hy schier als met iedere regel elk Hollander om uit te voeren 't geen hy flegts in 't voorby gaan aanraakt.

De geleerde *Boxborn*, die zoo wel aan ons Vaderland verdient heeft, zou schynen daar toe nader verplicht te zyn geweest, wanneer hy ondernomen heeft, Holland in zyne Steden en voornaame Dorpen ten Toneele te voeren. Maar hy voldeed ook aan 't oogmerk van zyne Beschryvinge, wanneer hy alleen 't voornaamste en 't algemeen van 's *Graven-Hage* ter beschouwinge voortbragt, latende 't overige voor rekening der geenen dien 't lusten mogt de Steden ieder afzonderlyk te verhandelen.

Minder rede nog heeft men om den loffelyken Historie-schryver *Pieter Christiaensz Bor* te beschuldigen, als of hy met de beschryvinge aan 't hoofd van 't negende boek zyner Historien gevoegt, niet voldaan hadde aan den eisch van 't werk; want schoon zulks waar is, hebb' men te denken, dat hy daar toe niet eigentlyk verplicht was volgens de wetten die een Historie-Schryver in agt te nemen heeft. Men danke hem veel eer, dat zyne liefde voor deze zyne woonplaatze hem aangezet heeft, om eene wel niet

V O O R R E D E.

behandelen van zoo waardigen voorwerp te koste te leggen.

De andere, zoo veele eeuwen geenzints tellende, maar ruim zoo hoog gestegen door veelerlei omstandigheden, die tot haar als een middelpunt zyn t'zamengevloeit, en zoo gelukkig geplaatst, dat indien een stroomende rivier of levende bronnen haaren boezem ververschen mogten, in geheel Europa, mogelyk in de wyde werreld niets volmaakter zou te vinden zyn; heeft 'er wel veele gevonden die stukswys dit of dat t'haarer lof hebben te boeck gebragt: maar niemand onderwond zig haare oudheden met eenige zorg na te speuren, te behouden de kleine overblyfzelen van geestelyke en werreldlyke gebouwen, die de gestadige wisseling der tydelyke zaaken gesloopt of verandert heeft; of den aanwasch van een plaats, die zedert de opregtinge van deze onze Republiek, door 't behouden der voorige, en toevoegen van nieuwe voordeelen, zoo zagt en zeker ter vermaardheid gerezen is, met eenige naaukeurigheid te toonen.

Dit is te minder in te schikken, als men ziet, dat zelfs een aanzienlyk Vreemdeling (a) getuigt, dat 's *Graven-Hage* in de laatste jaaren der regeeringe van Hertog *Philips van Bourgondie*, en zulks over ruim derd'halve eeuwe, *al begon te werden eene van de eerste Steden van Holland*; en dat een ander, by ons meer bekend, en, om de keurigheit zyner vernuftige oordeelen en zynryke uitdrukkingen by alle fraaie geesten geagt, de vermaarde *Saint Evremond* (b), al over meer dan tzeftig jaaren geschreven heeft, dat „ de Reizigers van den *Hage* als betovert zyn, zelfs „ na dat zy de grootsheden van *Parys*, en de zeldzaamheden van „ *Italie* gezien hebben. En wanneer hy daar en boven in het kort aanrakende 't geen hy daarin aanminnig gevonden heeft, zegt; „ Aan de eene zyde gaat men na de zee langs een weg, „ waardig de Roomsche grootheid; aan de andere treed men in „ een Bosch, het aangenaamste dat ik in myn geheele leven zag. „ Ter zelve plaatze vind men huizen genoeg, om een groote en „ trotze Stad te maken, boomen en wandelingen genoeg, om „ eene

(a) Le Comte de Boulainvilliers, *Histoire de l'ancien Gouvernement de la France*, Tom. III. pag. 163. edit. de Hollande.

(b) *Oeuvres mêlées*, Tom. II. pag. 255. edit. de 1706 d'Amsterdam.

V O O R R E D E

„ eene overaangenaame eenzaamheid te verschaffen. Op de uuren, die ieder voor zig besteden kan, vind men 'er de eenvoudigheid der plaaisieren die men te Landewaart geniet: en gedurende die welke ten dienste van 't gemeen geschikt zyn, ziet men 'er alles, wat het gekrioel der volkrykste Steden zou kunnen uitleveren: Zoo heb ik, zulks overwegende, naauwlyks kunnen bezeffen, hoe 'er niemand gevonden zy, die gepoogt heeft, de waarheid van zoo uitmuntenden en aantrekkelyken lof, door aanwyzing van de byzondere gedeeltens daar toe behoorende, te bevestigen.

Egter men zal met my, wil men aandagt gebruiken, en rede plaats geven, belyden moeten, dat 'er tot nog toe niets gedaan is, dat daarna gelykt. Want wat den Florentynschen Edelman betreft, *Guicciardyn* meen ik, die de Nederlanden wel fraai en loflyk, maar veel eer doorlopen als beschreven heeft, 't zoude in waarheid zyn bestek te buiten gegaan hebben, zoo hy zig met de byzonderheden van iedere Stad lang had opgehouden: nogtans noopt hy schier als met iedere regel elk Hollander om uit te voeren 't geen hy slegts in 't voorby gaan aanraakt.

De geleerde *Boxborn*, die zoo wel aan ons Vaderland verdient heeft, zou schynen daar toe nader verplicht te zyn geweest, wanneer hy ondernomen heeft, Holland in zyne Steden en voornaame Dorpen ten Toneele te voeren. Maar hy voldeed ook aan 't oogmerk van zyne Beschryvinge, wanneer hy alleen 't voornaamste en 't algemeen van 's *Graven-Hage* ter beschouwinge voortbragt, latende 't overige voor rekening der geenen dien 't lusten mogt de Steden ieder afzonderlyk te verhandelen.

Minder rede nog heeft men om den loffelyken Historie-schryver *Pieter Christiaensz Bor* te beschuldigen, als of hy met de beschryvinge aan 't hoofd van 't negende boek zyner Historien gevoegt, niet voldaan hadde aan den eisch van 't werk; want schoon zulks waar is, hebb' men te denken, dat hy daar toe niet eigentlyk verplicht was volgens de wetten die een Historie-Schryver in agt te nemen heeft. Men danke hem veel eer, dat zyne liefde voor deze zyne woonplaatze hem aangezet heeft, om eene wel niet

çierlyke, maar eenvoudige en opregte beschryvinge van den *Ha-ge* tot vereeuwiging van deszelfs lof in zyne Historien te vlyen. Behalven dat ze omstandigheden behelst, die men te vergeefs elders zoude zoeken.

Maar men zou mogen verwagt hebben, dat *Jacob vander Does*, die een afzonderlyk boekje met den titel van *'s Graven-Hage*, zoo ik giff' ontrent het jaar 1666. in vaarzen heeft geschreven, vry breeder dat werk zoude hebben uitgehaalt. Te meer dewyl hy zynde van een geslagt dat deel had aan de Haagfche Regeringe, vermoedelyk behulpzaamheden kon ontmoeten, waar toe niemand anders toegang zou erlangen. Let men evenwel, dat zyn oogmerk geweest is, alleen 't geen hem als byzonderlyk den *Haag* eigen en daarin aanmerkelykft voorquam te boek te brengen en opeenen vry vloeyenden en ongedrongen trant vermaaklyk voor te dragen; Let men, dat hy doorgaans met weinig woorden eene groote kundigheid der Oudheden van *'s Graven-Hage* doet blyken, en anderen aanleiding gegeven heeft, om nader uit te vorschen 't geen hy slegts van verre ontdekt; men zal hem altoos moeten dank weten, voor 't geen hy gedaan heeft, verr' van zoo loffelyke pogingen te veragten, of over 't geen agtergebleven is, te willen vitten.

Over de laatste Beschryvinge van *'s Graven-Hage* in den jaare 1711. door *Gysbert de Cretser* uitgegeven, zal ik lieft niet oordeelen. Het inzicht is zekerlyk goed geweest, en heeft ter cere van *'s Graven-Hage* gestrekt; maar dat in 't algemeen geoordeelt is, daarin geheel niet voldaan te zyn aan 't geen den *Haag* verdient, geloof ik te mogen zeggen, zonder dat ik kan beschuldigt werden van hem te kort te doen.

Nopende 't Kerkelyke van den Hage, byzonder der tyden voor de Reformatie, vind men ook iets in de *Oudheden en Gestigten van Delft en Delfland*, mitsgaders van *'s Graven-Hage* in den jaare 1720 gedrukt, 't geen zynen lof verdient. Beide, de Schryver *H. van Heussen* en de Vertaalder en Aantekenaar *Henrik van Ryn*, hebben zoo daarin, als in alle de andere deelen van hun werk, dat de Kerkelyke Oudheden der Vereenigde Nederlanden behelst, getoont

V O O R R E D E.

toont in de geschiedenissen onzes Vaderlands een ongemeene kundigheid te bezitten, en ze hebben my ook in veelen aanleiding tot onderzoek, ligt in duisterheid en stoffe, tot vervulling verschafft.

Dit is al wat my voorgekomen is na beschryvinge van den *Hage* zweemende, en 't geen alles by een gevoegt onbequaam schein om de waardye van dien *Hage*, wiens lof in digt en anders, ontelbaare maalen is uitgesgalmt, te doen kennen. 't Geen my aanleiding gaf, om eerst tot enkel vermaak, na te gaan, wat men meer daar van kon ontdekken. Hier in eenigzints gevordert, bequam ik ten deele oorspronkelyke bescheiden, ten deele afschriften buiten alle bedenken van verzieringe, zelfs ook eenige Registers; waar door ik ontdekt heb, 't geen by gebrek van zulke zekere en ontwyffelbaare bewys-stukken tot nog toe had schuil gegaan; en in hoe veel gevallen de voorgaande Schryveren of gemist of magerties aangeraakt hadden zaaken, welke nogtans verdienden geweten te werden, en waar van my een geheel oegst zig opdeed.

Des, ter zyde leggende iets anders 't geen ik onder handen hadde, heb ik, naast bezigheden myne professie betreffende, my geheel aan dit werk overgegeven, en myne pogingen aangewend, om te kunnen leveren eene Beschryvinge, niet bestaande in algemeene verheffingen en loftuitingen, die hoe welgegrond ze wezen mogen, egter niet voldoen aan die na kennisse staan, en welker betragtinge niet is, simpel te lezen 't geen ze dag aan dag met oogen beschouwen kunnen, maar open gelegd te vinden, 't geen juist niet in 't oog valt, maar wetens-waardig zynde, uit oude brieven en bescheiden, byzondere aantekeningen, berigt van oude luiden, te ontdekken of te bevestigen staat, en door eene beschryvinge voor vergetelheid bewaart pleeg te werden. En schoon ik verre ben van verwaandelyk te denken, dat ik voldaan zal hebben aan 't geen ik zelfs agt, dat 's *Graven-Hage* verdient; durf ik egter hoopen, dat men in deze Beschryvinge verscheide, en niet kleine hoofd deelen, vinden zal, waar aan alle de voorengemelde naauwlyks gedagt hebben, en waar van egter zoo veel te zeggen valt, dat het wonder is, hoe het door iemand, die voor had in byzonderheden zig in te laten, overgeslagen heeft kunnen werden.

*****

Ik

V O O R R E D E.

Ik heb in het werk die ordre gehouden, dat ik heb laten voorgaan al't geen het lichaam betreft, dat nu hier te voorschyn komt; in meninge om in 't vervolg ook te geven de beschryvinge van de Regeringe, die dit schoone lichaam als bezielt, en het zelve doet blyven in die goede ordre, waarin het gezien werd, met al het geen tot de Politie en Justitie betrekkelijk is. Mitsgaders de Lysten der Regenten, waarin men meer oudheids en meer luister vinden zal, als doorgaans vermeent werd in opzigt van 's *Graven-Hage* plaats te hebben gehad. Hoe ik de byzondere deelen geschikt heb, is noodeloos alhier te melden, dewyl de korte inhoud der Hoofd-stukken, hier agter volgende, zulks klaar vertoonen kan, en dierhalven een van beiden veel ligt voor een verdrietige herhalinge zoude kunnen opgenomen werden.

Voor al vertrouw ik, dat een ieder zig verwonderen zal, in dit myn jegenwoordig werk te vinden een getal van verr' over de vier hondert Authentieke stukken, waar door ik de oudheden, zoo wel als den jegenwoordigen stand van 's *Graven-Hage*, weinige zaken uitgenomen, in een helderen dag heb kunnen stellen, en die ik, om den draad van 't verhaal niet af te breken, ten grooten deele, of in aantekeningen, ter bevestiging van veele omstandigheden dienende, of anders onder de Bylagen geplaatst hebbe. In welke aantekeningen ik ook gepoogt heb te verklaaren verscheide oude woorden, welker betekenis, door 't verloop der eeuwen, en 't verdwynen der zaaken duister geworden is.

Zoo iemand daar en tegen denken mogt, dat ik my gegeven heb in zommige kleinigheden, die gelieve, eer hy volkomentlyk besluite, te overwegen, dat 'er onderscheid te maken is, tusschen 't beschryven van Historien van bloeyende Landen en magtige Staaten, en de behandeling van enkele Steden. In de eerste zoud' het met regt voor laag en laste houden zyn, gewag te maken van het koopen van een huis, het bouwen van een Waag, Vleeshal enz. of het stigten van een Hofje; maar in opzigt van de laatste is niet onverschillig te weten, wanneer zekere straat aangelegt of geplaveit, een Boterhuis of Brouwerye getimmert, of een Walletie, hoe laag ook, is opgeworpen: waarom 'er dan ook rede is, van alzulke omstandigheden berigt te geven.

Hier zoud' ik nu ook myne verpligtinge betuigen aan die geene,
die

die my in het byzetten van die oude Registers, oorspronkelyke brieven, en andere egte bescheiden, die duizenden in getal door my geëxamineert en gelezen zyn, als mede in 't leenen van cenige naauwlyks vindbaare boeken, goedhertiglyk behulpzaam zyn geweest; maar dewyl dezelve myne Vrienden niet gewilt hebben, dat hunne naamen vermeld zouden werden, moet ik my te vrede houden, zulks in het algemeen te betuigen, en den Lezer, die uit de zaaken en stukken zelfs daarvan overvloedig zal berigt werden, verzekeren, dat het zyn waardige Beminnaars der Vaderlandfche Oudheden, zoo wel als van 's *Graven-Hages* lof en luister, die wel hebben willen toebrengen om dit werk, met al wat in hun vermogen was, te helpen cieren. 't Zal my egter vry staan opentlyk te erkennen de zonderlinge gunste, welke het de Ed. Mog. Heeren President en Raaden van den Hove van Holland behaagt heeft my te verleenen, in den toegang tot de oude Archiven van den Hove, een schat, grooter als iemand denken kan, die daar van nooit aandagtig gebruik heeft kunnen erlangen; en waardoor 's Lands geschiedenissen een ongelooflyk ligt zou kunnen werden by gezet. Hebbende haare Ed. Mog., onaangezien de geschillen, die te met tusschen den Hove en de Magistraat gerezen zyn geweest, my egter edelmoediglyk toegestaan, al 't geen ik gemeent heb ten nutte van het werk te kunnen dienen: 't geen zeker niet van klein gewigt te agten is, gelyk de veelvuldige aantrekkinge der *Memorialen* bevestigen zal.

En op dat 'er niets aan ontbreke, 't geen men gemeent heeft een werk van deze natuur aangenaam te kunnen maken, zal 'er de Lezer ook vinden een goed getal konstplaten, waar van maar eene eenige, namentlyk de Kaarte van *Guicciardyn*, de copye is van eene oudere, zynde alle de overige nu nieuwlings gemaakt, ja verre het meerder deel verbeeldingen van 't geen men nog nooit gedagt heeft in print te brengen; en daar onder verscheide, die vertrouwt werden den Liefhebberen van de Oudheid overaangenaam te zullen zyn.

Insgelyks heb ik agter de Bylagen gevoegt een lyst van de Authentieke stukken van vroegere en latere tyden, die geheel in dit werk te vinden zyn, op dat een ieder dezelve zoude kunnen gebruiken, niet alleen met opzigt op het onderwerp waarvan ze handelen, 't geen het Register der zaaken zal aanwyzen; maar ook met betrek-

V O O R R E D E.

king tot de omftandigheden van tyden, plaatzen en perzoonen; en om dezelve, ter vergelykinge met andere van die tyden, promptlyk en gemakkelyk te kunnen vinden. Waar door ze ook dienen kunnen voor alle, die de zaaken daarinne vervat op een Historifche ordre pogen na te gaan, dat in verfcheide gevallen van de hoogfte nuttigheid zyn kan.

Eene zaak had ik byna vergeten, hoewel hoognodig, om dat zommige daar aan geweldig tillen; te weten, dat ik my niet zoo ftipt gebonden heb aan 't geen het Hollands Digterdom zuiver Duitsch noemt, of ik heb my verftout ook op veele plaatzen zoo genaamde bafwaard-woorden te gebruiken. Men houde my ten goede, dat ik over 't verwerpen van alle zulke woorden niet allezints met de zulke gevoele; maar in tegendeel vermeene, dat men veele zaaken, onder ons in beftendig gebruik aangenomen, klaarder en verftaanbaarder kan uitdrukken met die zoo genaamde bafwaard-woorden, als met het vermeende zuiver Duitsch, 't geen zommige tragten in te voeren; maar 't geen ik niet merke dat ingang vind by Luiden, aan welker oordeel ik meen meerder te mogen vertrouwen, als aan de kiesheid der Digteren. Ondertuffchen ben ik vriend genoeg van al wat tot verbetering ftrekt, en van al wat tot eer van 's *Graven-Hage* dienen kan, om met genoegen aan te zien, dat kundiger herffenen en befchaafder penne verbeteren de gebreken, die in dit werk nog zyn overgebleven, en welke ik vertrouwen durf dat de betcheidenheid van oplettende Lezers wel zal weten te fchiften, en ook zal zien dat niet alle 't mynen lafte gebragt behooren te werden; hebbende boven dien de voornaamfte aangewezen, op dat den Lezer zoo veel gemak als mogelyk is, werde toegebragt.

Heb ik nu getroffen 't opperfte van myn wit, genoegen te geven aan Luiden van oordeel, ik zal mynen veeljaarigen arbeid voldaan rekenen; wil my ook iemand begaane misflagen aanwyzen, myne poginge zal zyn die te verbeteren, en diergelyke in dezès werks tweededeel voor te komen. En 't zal my aanmoedigen om 't zelve met luft en yver te voleindigen, zoo 't God behaagt my gezondheid te verleenen, welke ik mynen Lezer van herte wenfche.

HAGA.

H A G A.

S*Edes prisca Ducum, non urbs, tamen urbibus ipsa
Major, & a Batavo principe nomen habens:
Sto Thetyn, Faunumque inter. latus inde procellis,
Parte alia umbrosum robore cincta latus.
Hic Themis, & sacras loquitur Prudentia leges,
Et trepidos insons excipit aula reos.
Hic edicta Patrum, & magni decreta Senatus
Colligit, & patriæ prospicit una suæ.
Auriacusque meis accedens laudibus heros,
Altius augustum tollit ad astra caput.
Quas aquilas, quæ signa vides, vexilla, triumphos;
Hæc sunt Nassovia parta trophæa manu.
Cum sociæ pugnant urbes, pugnantibus adsum:
Et partem pugnae, consuluisse, puto.*

C. B A R L Æ U S.

*****

I N

I N
HAGAM COMITIS

A B

ORNATISSIMO CONSULTISSIMOQUE VIRO

JACOBO DERIEMER

Nova descriptione celebratam.

L*Audabunt alii victricis mœnia Romæ,
Hic solumam Clariis tollit in Astra modis.
Illius calamus veteres resonaverit arces,
Quas ferit insanis Bosphorus acer aquis.
Hi sed Apollinea muros cinxere corona,
Quæis ab Alexandri nomine nomen erat.
Amstelie, Sequanæve alius celebraverit urbes,
Et plures, quarum fama perennis erit.
Ut gelidi fontes capiant & Clivia Tempe,
Deliciis capior plus tamen, Haga, tuis.
Orbe etenim Batavo magni compendia mundi
Tu cor, tu Batavis ipsa medulla tuis.
Pulchrior Australi mage splendet tramite curru
Cinthius, in media dum regione nitet.
Sic alias radiis urbes recreasque fovesque,
Sufficiens animo gaudia cuique suo.
Si sylvæ placeant, hic unica sylva Batavis:
Hic graditur parili juncta puella proco.
Gaudet Olympiaco si quis contendere cursu,
Fronde super viridi saxea strata via est.
Quem juvat apricet Sceveninis letus in actis,
Cum posuit tumidas Ennosigæus aquas.*

Omni-

*Omnigenas igitur veneres complecteris una,
 Quas negat urbs alibi clara vel ulla dare.
 Si qua velit merces, quas divite continet arca,
 Tollere Pîeriis alta per astra modis:
 Hic auro intextæ chlamydes, multicia abundant,
 Gemmarum genus aut copia major ubi?
 Delicias quis avet, quis pulpamentæ Luculli,
 Hospitibus dubia hic cæna parata datur.
 Quid Tyrus, aut Babylon, quid Memphis tecta superbit
 Ætherea, artificii limina structa manu?
 Hic privata domus similis per sepe Palatî,
 Et Parium muris marmor ubique nitet.
 Hic sunt purpurei Domini, Regumque Ministri:
 Nobilium nusquam copia tanta virum.
 Hic Themis, hic Pallas, Venus hic Erycina triumphat,
 Hermes eloquio regnat & ipse suo.
 Denique quicquid habet spatiosi machina mundi,
 Continet hæc gremio dapifilis Haga suo.
 Materies alto certe celebranda cothurno,
 Lassaret Clarii plectra canora Dei.
 Post alios supraque alios signare tabellis,
 Tu potes, Astreæ lausque decusque Deæ.
 Tuque per annales repetis, RIEMERE, vetustos,
 Hujus ut illustris fata fuere loci.
 Haganos veteres, comitumque ab origine ducis,
 Pauca quibus summus secula crevit honos:
 Et majestatis quam sit venerabile cunctis
 Nomen, ab arte tua sperat habere liber.
 Incrementa Deo cum talia debeat Haga,
 Hanc famam calamo, scribe polite, tuo.*

JOANNES VAN DAM.

'S GRAVEN-HAGE.

Het heele Lant in 't klein, de Waege van den Staet,
De Schacve van de Jeughd, de Schole van de Daed,
Het Dorp der Dorpen geen daer yeder Steegh een pad is,
Maer Dorp der Steden een daer yeder Straet een Stad is,
De rondom groene Buert, het rondom steenen Hout,
Des Boers verwonderingh, al komt hy uit het wout,
Des Stémans steedsch vermaeck, al komt hy uyt de mueren,
Der Vyanden ontzagh, de Vryster van de Bueren.
De Werelds leckerny, des Hemels welgevall;
Is 't daer met all gefeght, soo ben ick meer dan all.

CONST. HUYGENS.

OP DE
BESCHRYVING
VAN
'S GRAVEN-HAGE,
DOOR DEN HEERE
Mr. JACOB DERIEMER,
RECHTSGELEERDEN.

O Ewig groene Haeg, omringt met lustwaranden,
Die Vorsten doet ontbranden
Naer uw belommert dak, waer op 't gevogelt springt,
En uwen luister zingt!
o Tempe ryk van pracht! priesel der nachtegalen!
o Koor van vreemde talen!
o Weeldrig Paradys, waer 't goude boomooft gloeit,
En 't zilver beekje vloeit!
Wie zag te Sidon ooit, hoe hoog ten top getrokken,
Zoo' n krans met groene lokken ?

En

En zulk een weidsche pruik van groen fluwele blaen
 Op Romes schedel staen?
 Wie ziet nu d' afgunst niet aengroeien van de Steden
 Nu zy dit Vlek zien treden
 Gelyk een koningin, dat voor geen Steden wykt,
 Met torenkronen prykt,
 En ryklyk is omftuwt met blinkende paleizen!
 Wat zie 'k al Steden deizen
 En zwichten voor myn Haeg; zelf Karia flaet af,
 Hoe trots op 't vorstlyk graf.
 Egipte durft thans zyn grafnaelden niet meer noemen.
 En Rhodus naulyx roemen
 Op zyn Koloffus, ryk van schoonheit, eel van stof.
 Noch Meden met het hof
 Van Cirus pronken, want de Haeg, het Hof der hoven,
 Gaet al dien lof te boven.
 Rep my van 't godtsgevaert van Herkules niet meer
 o Tirus! eeuwige eer
 Der koopsteen, want daer blinkt geen glans meer in uw wezen.
 En gy vermaert Efezen!
 Dat op den tempel van Diana flus uw kruin
 Verhief, en thans in puin
 Begraven legt, zwyg stil; de Haeg heeft schoonder kerken,
 Draegt veel doorluchter merken
 Van eer en heerlykheit, en flikkert, ryk van licht,
 De werelt in 't gezicht.
 o Fiere Kroonvoogdes der dorpen, ryk van glory,
 Befaeamt in 's Lants history!
 o Vrygesproken Vlek, alwaer de Vryheit woont,
 Haer speer en hoet vertoont!
 Gy zyt de parel en 't sieraet der Heerlykheden;
 De diamant der Steden;
 Die outtyts, tot een blyk van uw grootmoedigheid,
 De wallen hebt ontzeit.
 o Wieg der Prinzen, en eerzetel van de Graven!
 o Luftvertrek der Braven!
 'k Zie in uw enkel Hof, het welk myne oogen streelt,
 Gansch Nederlandt verbeelt,
 Dat, uit de tranffen van zyn staet en glorybogen,
 Hier snel komt aengevlogen,
 Gelyk een wakkre vlucht van adelaers, beluft,
 Tot welstant, vrede en rust
 Van ons gemenebest, wiens oogen ooit bezwyken,
 Naukeurig toe te kyken.

★ ★ ★ ★ ★ ★

Hier

Hier wort het Oorelog, bespat met brein en bloet,
 Hoe razende en verwoet,
 Zyn helm en zwaert ontzeit; de Vrede, blond van haren,
 Bekranst met korenairen.
 Hier zie ik hoe het Recht, ten hemel afgedaelt,
 Met d' edle zon bestraelt,
 Met zwaert en evenaer versiert, grootmoedig pryken,
 En nimmermeer bezwykē,
 Nu 't op een grontzuil van de Waerheit rust en leunt,
 En op het wetboek steunt.
 Hier wort de Boosheit met de klaterende zweepen
 Vervolgt en aengegrepen
 Van d'onvermurwde straf, die in een kerker woont;
 De blanke Deugt gekroont;
 De Dapperheit vereert, gewoon te zegevieren,
 Met palmen en laurieren.
 Wat hebt gy wel gedaen, *de Riemer*, dat uw geeft,
 Die voor geen arbeit vreeft,
 De wieg en bloeiflaet van de Hage naer wou speuren,
 Uit gryze willekeuren
 Der Graven, out van styl, giftbrieven laeg van trant,
 Beroemt in Nederlant.
 En wie zal't laken, o, *de Riemer*, dat ge uw krachten,
 En bezige gedachten
 Hebt afgezondert om de schoonte en zeltzaamheên,
 Van 's Gravenhaeg te ontleen,
 En al de duisterheen van zyn gebeurtenissen
 Hebt trachten op te visschen.
 Elk zal u roemen, o, *de Riemer*, wiens vernuft
 In gene zaken suft,
 Dat ge al wat herelyk en waerdig is geweten
 Aen eene gulde keten
 Van uw geschriften hebt gefchakelt, hecht en sterk.
 Ik dank u voor dit werk
 Dat zelf de Haeg verplicht, de ziel der zeve Staten,
 Met al haer onderzaten.
 En reik u, voor uw dienst en yver, bly te moe,
 Dees krans van lettren toe.

H E N D R I K S C H I M.

KORTE

KORTE INHOUD

DER

HOOF-STUKKEN.

I HOOF-STUK.

Eerste aanleg van 's Graven-Hage; oorsprong van deszelfs naam, en hoe het in zyne eerste beginzelen door de Opperheeren van tyd tot tyd is aangemerkt geworden. bladz. 1.

II.

Gelegentheid en plaatselyke beschryvinge van 's Graven-Hage, mitgaders van de Dorpen Eikenduinen, Loosduinen en Scheveninge; Als mede van de Adelyke Huizen en Lusthoven onder Haag-Ambagt gelegen. 13.

III.

Stigtinge, oude verdeelingen, verscheidene uitzettingen of vergrootingen van 's Graven-Hage, mitgaders omgravinge met water-vesten en tyd wanneer zulks zy geschied. Deszelfs jegenwoordige uitgestrektheid en groote wegen ter aankomste. Menigte en aanzien van Inwoonderen. 70.

IV.

Beschryving van het Hof-gebouw, deszelfs kameren en haar gebruik. Van de Beek en Hof-gragten. Orde van S^t. Jacob of door Graaf Floris den V. ingestelt zy. Algemeene Staats-vergaderinge in den jaare 1651 gehouden op de groote Zaal van 't Hof. Van de Staats en andere Vergaderingen der Kollegien aldaar, zoo de Provincie van Holland, als de Generaaliteit betreffende. Rade van de Domeinen der Heeren Prinzen van Oranje. Kastellanye van den Hove. Poortiers van de Hof-poorten. Hof-beer, oorsprong en verdelinge van dien. Binnen-Hof. Buiten-Hof. Gevangen-poort. Cingel van den Hove; eenige omstandigheden aldaar. Stadhouders tuin nu het Plein. 106.

V.

De Maria-Kapel ten Hove beschreven. Daarin door Hertog Willem van Beyeren gestigt eene Vikarie ter verzoeninge van de dood van Heer Gerard van Wateringen. Daarna door Hertog Aalbrecht van Beyeren aldaar opgerecht een Kapittel, bestaande in een Deken en twaalf Kanunnikken. Hunne Voorregten, Vrydommen, goederen en aanzien. Namen der Dekens en Kanunnikken, met het geen van ieder in 't byzonder aangetekent werd gevonden. Verscheide altaaren in dezelve Kapel. Begraaf-plaatzen van Vorstelyke en andere aanzienlyke Perzoonagien aldaar. 183.

VI.

Onderzoek door wien en wanneer de S^t. Jacobs Kerk gestigt zy. Rampen en onheilen dezelve overgekomen. Hoe ze zig van buiten en binnen opdoed. Geschilderde glazen.

KORTE INHOUD

bladz.

Het Choor. De wapenen van de Ridder van 't Gulde Vlies, en verhaal by wat gelegenheid dezelve aldaar zyn geplaatst. Uitmuntende Tombens en andere sierlyke verhevene graftekenen. Inscriptien. Wapenen. Orgel. Tafereelen van Gildens, wanneer en om wat oorzaak daar gehangen. Broederschappen van S^t. Jacob, 't Heilige kruis, 't H. Sacrament en andere. Getyde en H. Geest-Meesters eertyds in deze kerk in aanzien. Groot getal der Altaaren. Beeld-storming in deze kerk. Namen der Pastoors in de Roomsch-Katholyke tyden, hunne aanzienlyke woonplaatze, genaamt de Pastoors-Warande; en Leeraars na de Reformatie. Verhandeling hoe het Kerkelyk bezind en bestier tans bestaat. Kerkmeesters, Rentmeesters en Koster by wien voorheen en tans aangestelt worden. Tyd van de inwydinge van de Kerk. Verscheide Kapellen, en onder anderen die van de Heeren van Aftendelft. Verhaal van een aanmerklyk voorval in den jaare 1524 in deze kerk gebeurt.

273.

V I I.

Sint Vincents-Klooster en Kerk door wien en wanneer gestigt. Wierd in 1403. door den Abt van Middelburg tot een Convent zyner orde aangenomen. Door Vrouwe Margarcta van Cleve, stigster van 't gebouw, eerst en naderhand door anderen met goederen en voorregten begiftigt. Naamen der Priors. Termynen of Predikebeurten aan het nieuw Convent toegewezen. Hoedamigheid en gestalte van de Kerk. Broederschap van S^t. Vincentius Ferrerius aldaar opgerecht; en plegtige omme-gang ter zyner eere. Begraaf-plaatzen van Vorsten, Edelen en andere aanzienlyke Perzoonagien. Groot getal van Kapellen in en aan deze Kerk gebouwt. De Sacristie afgebrant en door Vrouw Anna van Bossut weder opgetimmert. De kerk zedert de Reformatie tot den jaare 1617 tot een Arzenaal gebruikt. Hoe en by wat gelegenheid dezelve in den gemelden jaare weder tot de oeffening van den Gereformeerden Godsdienst is geopent. Wierd in den jaare 1625 aan de Magistraat in eigendom overgelaten: dog onzeker, of die wel ooit in 't bezit is geweest. Naamlyste van Kerkmeesters en Rentmeesters. Hoedamigheid van 't Klooster. In 't zelve wierden voorheen 's Lands Privilegien, Charters, enz. bewaart en in kisten en kassen opgesloten. Nieuwe kamer door de Staten van Holland in den jaare 1558 aange-timmert tot het houden van hunne Vergaderingen. Door wien zy aldaar wierden beschreven, en het einde waar toe. Dit regt wierd hen naderhand betwist. 't Klooster in den jaare 1576 door de Staten in eigendom gegeven aan 't S^t. Nicolaas Gasthuis, en de Kerk tot behoef van den H. Geest, Leprooshuis en 't Corpus van den Hoge. Naderhand het Klooster voor 't grootste gedeelte afgebrooken. 't Voorhout door Keizer Karel in den jaare 1536 beplant. Aanzienlyke huizen aldaar. 364.

V I I I.

De Nieuwe Kerk, wanneer en door wien gestigt. Begrooting der onkosten van den ganschen opbouw. Gestalte van de Kerk. Cierlyk geschildert orgel. Graffschryft van den President Pauw. Beschryving van het Nieuw kerk-hof. 398.

I X.

De Fransche kerk, voorheen de Kapel der Graaven, wanneer en ten wiens behoeve weder tot het gebruik van den gezuiverden Godsdienst geopent. Wierd eerst bedient door de Haagsche, en daarna door byzondere Leeraars. Joh. Uitenbogaert de eerste Predikant, die in de Fransche taale aldaar predikte. De kapel kreeg daar door den

DER HOOFD-STUKKEN.

den naam van de Fransche kerk. De eerste Koflers na de Reformatie by de Staten aangestelt, en hunne jaarlyksche belooninge. Hoe de dienst aldaar verrigt werd, en aan wien het beroepen der Predikanten staat. Naamlyste derzelve, zoo ordinaris als extraordinaris. De Engelsche en Hoogduitsche kerk, eertyds de kapel van't Sacraments Gildehuis. Wierd eerst aan de Engelschen ingeruimt, en daarna aan de Hoogduitsche gemeente mede ter oeffeninge van haaren Godsdiensf toegestaan. Verstrekte ook in den jaare 1617. tot eene vergaderplaats voor de afgezonderde gemeente. Tans werden daar in ook verrigt de oeffeninge der jeugt, zoo die in de fondamenten van de Religie onderwezen, als die in de Latynsche Schoolen tot de Letteren opgetrokken werd.

Bladz.

402.

X.

De Lutherfche Kerk in den jaare 1620 voor een gedeelte gestigt, dog naderhand voor de helft vergroot. Beschryving van het gebouw, zoo binnen als buiten. Cierlyk orgel, Graffschriften en naamen der Predikanten. Remonstrantsche Kerk, wanneer gestigt. Gestalte van het gebouw. Kort berigt van de geweze Vergaderplaats der Doopsgezinden of Mennoniten.

416.

X I.

Van de Roomsche-Katholyke kerken. Verblyf van den jegenwoordigen Pastoor. Kerk voorheen genaamt der Jesuiten, tans gesloten. Nieuwe kerk der Janzenisten. Andere Roomsche kerken.

423.

X I I.

Beschryving van de Synagogen der Jooden.

425.

X I I I.

Het Sint Nikolaas Gasthuis, het alleroudste onder de Geestelyke gebouwen, door wien, wanneer en ten wiens behoefte gestigt, naauwkenrig onderzocht. Is door Hertog Aalbrecht van Beyeren allereerst begiftigt met de Kooren-maat, Waag en Elle-maat, en door de volgende Graaven en ook door de Staaten van Holland in 't zelve regt van tyd tot tyd bevestigt. Geene wolle lakenen nit te snyden of verkoopen dan binnen 's Graaven-Wanthuis. De Beyaart, waar toe voorheen gebruikt. Door wien het zelve huis bestiert werd, en naamen der Regenten. De Kapel daar over staande, door den voornoemden Hertog ten dienste van het bovengemelde Godshuis gebouwt, en beide door den Abt van Middelburch bekrachtigt. De Kapellanye, eertyds door M. Joris in de S. Jacobs Kerk gefundeert, van daar in de voorsz Kapel overgebracht. In laater tyd de Kapel tot een Koorenhuis en Waage gemaakt, en eimlelyk in den jaare 1615 aan de Magistraat verkogt en zedert tot een Vleesch-hal gebruikt.

428.

X I V.

Beschryving van de vier Vrouwen Konventen: als I. van Sinte Barbara of Betlehem-Prostie Konvent. Waar gestaan heeft. Van wat orde deze Nonnen waren. Begaven zig in den jaare 1496 onder den Abt van Middelburg. Haare armoede. Door M. Hugo van Assendelft merkelyk begiftigt. Verstrekte in den jaare 1553. tot

*****

een

K O R T E I N H O U D.

Bladz.

een Geregtschhof voor den Inquisiteur Generaal der Nederlanden. Aanmerkelyke proceduuren tegens Heer Engel Willemsz Merula, Priester te Heenvliet, over ketterrye beschuldigt, aldaar gehouden. De goederen van dit Susterhuis ten tyde van de Reformatie by de Staten van Holland aangeslagen tot onderhoud van de Conventualen en Predikanten, en 't gebouw verkogt en in woonhuizen verandert. In den jaare 1617. tot een predikplaats gehuurt by den geen en die zig van de publieke kerk hadden afgezondert, dog by de Magistraat daarin verhindert. II. Van Sinte Elizabeths Konvent; waar voorheen gestaan heeft; is in laater tyd afgebroken en ten deele tot een weekelyksche Markt-plaats gemaakt. Verhaal van de onmaatige gierigheid en vuurige begeerte der Geestelykheid door gansch Holland tot rykdom. Hoe Philips van Bourgondie zig ten laatste daar tegen stelt, een nieuw Reglement tot intengeling doet ontwerpen en den Geestelyken voordragen. Werd by hen allen verworpen, uitgezondert by de Zusteren van S^{te}. Elizabeth alhier. III. Van Sinte Agneta Konvent, tans het Weeshuis. Dat 'er nog een ander Konvent ter eere van S^{te}. Agnes in den Hage zoude gestaan hebben, wederlegt. IV. Van S^{te}. Maria in Galilea Konvent in de Pooten, 't geen ook genoemd werd het Susterhuis op 't Spui. Is naderhand afgebroken, op den grond huizen gebouwt, en van 't land gemaakt de Kalvermarkt, Turf en Houtmarkt met de dwersstraaten daar op uitkomende. 451.

X V.

Verhandeling van verscheide Kapellen; als I. S^{te}. Maria kapel op de Spui-brugge. II. S^{te}. Jacobs Kapelleke in de S^{te}. Jacobs-straat. III. S^{te}. Cornelis Kapel en Leprooshuis aan 't Sieken, wanneer gestigt, onderzocht. Inwyding van 't altaar in de zelve kapel, die in laater tyd tot de vergaderplaats der Regenten gemaakt is. Onderzoek op de Leproozen, alvorens zy in 't huis ontfangen wierden, en weder uitgingen. Placcaat tegens de bedelarye en ongeregeltheden der door het land loopende Leproozen. Inbreng der zieken in 't huis en middelen tot derzelver onderhoud. Plegtige omme-gang eens 's jaars door den Hage met poppen, als mede door het gansche Westland. Onder de voorregten van 't huis, was de visscherie van de Vyver en wateren om het Hof, mitsgaders de beplanting van den Ryswykschen weg. Is tans een Proveniershuis; deszelfs bestier, en naamen der Regenten. IV. Het Kapelleke van 't Vrouwtje met de Kruiken; waar gestaan heeft. V. De Kapel van 't Sacraments Gilde-huis; waar gelegen, en waar toe tans gebruikt werd. Het Broederschap van 't H. Sacrament, in den jaare 1450 door den Abt van Middelburg en den Pastoor van den Hage bevestigd. Stond onder een Deken en vier Hoofdmannen. Plegtigheden en diensten by het zelve verrigt. Vereisch ter aanneming van 't zelve. Hunne Vergaderplaats. Was al van oude tyden een Gast of Proveniers-huis. Naamlyste der Regenten. VI. S^{te}. Anthonis-Kapel, een der oudste gestigten in den Hage. Tans het Dol en Pest-huis. Hoedanigheid van 't gebouw, en by wien het zelve geregeert werd. Een tweede orde van S^{te}. Anthonis, genaamt de Krepels, in den jaare 1488. vernietigt. VII. S^{te}. Anthonis Kapel in 't Bosch. 475.

X V I.

Een Weeshuis wanneer alhier eerst en by wien gestigt. Bevoorens in de Nobelstraat aangelegt. Naderhand het S^{te}. Agneta Convent den Weezen toegevoegt. Deszelfs benaming. Wat kinderen daarin ontfangen werden. Voorregten aan den Weezen by de eerste instelling vergunt, mitsgaders begiftinge van goederen en vrydommen. Regeeringe. Aanstellinge der Regenten. Het oude Vrouwen en Kinderhuis van de
Dia-

DER HOOFSTUKKEN.

Bladz.

Diakonie. *Ouwelings* verscheide soorten van armen in den Hage; daar onder de Huiszitten-armen; wie die waren, hoe en door wien bedeeft. De Huiszitten-Meesters by wien aangesteld en waar in hun voornaamste dienst bestond. De Diakonie-armen in derzelver plaatze gekomen. Hoe die in 't begin bestonden. Aankoop van het huis tot inwooning der arme Weezen. Hoedanigheid van 't gebouw en waar gelegen. Is in den jaare 1687. merkelyk vergroot. Kleding der kinderen en 't getal der gealimenterden in 't huis. Hoe en door wien het voorheen en tans bestiert werd. Waarin de dienst der Regenten en Regentinnen bestaat, en uit wat middelen het huis onderhouden werd. Quartier-Meesters en hunne verrigtingen. Aanmerkelyke liefdadigheid der ingezetenen ten behoeve dezer armen.

511.

XVII.

Beschryving van verscheide liefdadige Gestigten, of zoo genaamde Hofjes; als I. het H. Geesthuis; wanneer en by wien gebouwt. De H. Geestmeesters in den Hage al in zeer vroege tyden bekend. Derzelver aanzien; waarin hun dienst bestond; by wien voorheen en nu aangesteld werden. Wie de H. Geest-armen waren. Getal derzelve in de jaaren 1481 en 1483. Hoe dezelve bestonden en waar uit zy bedeeft wierden. II. Het Hofje van den Heer van Nieuwkoop; by wien gestigt. Belooft der onkosten van den opbouw, en aanmerkelyke makinge van goederen door den Fondateur. III. 't Hofje van Juffrouw Cornelia van Wouw; waar gelegen, en voor wien gebouwt. IV. 't Hofje van den Ridder van Wouw. V. 't Hofje van Van Dam, voorheen bekend met den naam van 't oude Wytkens-huis van die van Dam, is het oudste van allen. By wien, wanneer en ten wiens behoeve aangelegt. VI. 't Hofje van den Heer van Hooglande, in de Boekhorstraat. VII. 't Hofje van Bourgonje, op de Geest. VIII. Het Gestigt ter eere van de H. Drievuldigheid, in de Zand- of Nieuwe Herderinne-straat.

560.

XVIII.

Onderzoek wanneer en door wien het tegenwoordige Stadhuis gebouwt zy, en of 'er voorheen nog een ander ter zelver plaatze gestaan hebbe. Hoedanigheid van 't gebouw. Deszelfs sierlyke voor-gevel. Vierjschaar. Burgemeesters-kamer en vertrek, en oude Schilderyen aldaar. Schepens-kamer, Secretarye, Weeskamer, Tresorie en Verponding-kamers. Geregts-plaatze der misdadigen.

582.

XIX.

De nuttigheid der publieken Schoolen in 't algemeen aangetoont, en waar ze in vroege tyden gehouden wierden. Eerste gewag van de Schoole in den Hage in den jaare 1394. Dezelve behoorde aan het Kapittel ten Hove, zonder welkers toestemming niemand alhier Schoole vermogt te houden. Opkomst der by-schoolen en verbod tegens dezelve. Verklaring dat die van den Hove en Suppoosten de Ordonnantie op de Latynsche Schoole niet zyn onderworpen. Verloop en herstellinge van de Publieke Schoole in den jaare 1535. Artikelen by de Magistraat ten dien einde opgesteld. Geschil tusschen de Magistraat en het Kapittel over het aanstellen van Schoolmeesters. Nader verbod tegens het houden van particuliere Schoolen, ten zy voor ieder kind elk vierendeel jaars den Reëtor van de Latynsche Schoole betalende tien stuivers. Vrydom van 't voorfsz verbod voor de Heeren van den Rade en Rekeninge met derzelver familien. Hoe en wanneer het regt van de Schoole aan de Magistraat gekomen is. Onder de Reëtores van de Latynsche Schoole in den Hage waren vermaard Wilhelmus Gnaphæus en

***** 2

Mr.

K O R T E I N H O U D

Bladz.

M. Wouter Woutersz van Wyk. Waar de Schoole voorheen was en tans staat. Gesteltenisse en regeringe der Schoolen. By wien de Scholarchen werden aangesteld, het getal derzelve en naamen der tegenwoordige Curateuren. 588.

X X.

Verhandeling van de Anatomie of Ontleed-kamer ter oeffeninge van de Chirurgyens. Hoedanigheid van't gebouw en gesteltenisse van het Theatrum Anatomicum. Gevaamtens. Boekerye. Hoe dit Broederschap bestaat en wat vereischt werd, eer iemand in't zelve kan aangenomen werden. Ten wiens overstaan het examen geschied. Wetten en Voorregten. De openbaare lessen door wien voorheen aldaar gedaan wierden. Daar toe in den jaare 1668. een vaste Leeraar aangesteld met den titel van Professor-Anatomico-Chirurgicus. Naam-lyste der geenen die het zelve ampt zedert tot nu toe bedient hebben. 604.

X X I.

Beschryving I. van de Vleesch-hal; gifte van dezelve aan den Hage. In den jaare 1544 een huis by de Magistraat daar toe aangekocht. Uit hoeveel banken deze halle bestond. Afzonderlyke Vleesch-stallen voor die van den Hove en Suppoosten in de Voorpoorte. Wanneer die van daar zyn gernimt. De Kapel van 't S^t. Nikolaas Gasthuis in den jaare 1615 gekocht en tot een Vleesch-hal gemaakt. Keuren en Ordinantien op de Vleesch-houwers, zoo die in de Halle hunne banken hebben als die voorheen van buiten op de Markt-dagen komende, in't openbaar met vleesch te koop stonden. II. Van de Laken-hal, van ouds het wolle Wanhuis. Waar gestaan heeft. Buiten het zelve mogt geen lakenen uitgesneden werden. De Lakendraperie, in voorige tyden alhier zeer florizant, was de hoofteering van 's Graven-hage. Keuren en Ordinantien dien aangaande. Plegtige verkiezinge der Waardyns, by wien, en waarin hun ampt bestond. Wat soort van laken alhier bereid wierd. Deze neeringe is naderhand van tyd tot tyd verloopen en de oorzaken daar van. III. Van het groot Boterhuis; wanneer gestigt en hoedanigheid van 't gebouw. Lof van de boter alhier doorgaans, en in grooten overvloed te koop gebracht werdende. Ongemeene toeloop van koopers. IV. Van de Waag; waar voorheen gestaan heeft en aan wien het regt ouwlings toequam. Het Collegium Pharmaceuticum of Broederschap der Apothekers met derzelve kamer, zynde boven het voorengemelde Boterhuis en Waag, beschreven. V. Van het klein of stukken Boter-huis. VI. Van het Kooren-huis. Hoedanigheid van 't gebouw. Waar voorheen de Kooren-markt plagt te wezen. Verhandeling van het Konstgenootschap van Pictura, hebbende zyne vertrekken boven het Koorenhuis. Uit wat Leden het bestaat. Derzelve voorregten en regeering. 611.

X X I I.

Een Tugt of Spin-huis wanneer alhier en waar toe gebouwt. Gesteltenisse van dat huis. De crimmle misdadigers wierden voorheen op de Voorpoorte van den Hove geplaatst, en die aan geringere misdryven schuldig waren in den Dief-steen gezet. Waar dezelve stond. Is in den jaare 1601 by de Magistraat verkocht. Bank van Leening, waar tans gehouden werd. 't Regt daar van matigden de Graaven eertyds zig aan, die het zelve aan deze en geene by Oetrooi onder zekere erkenenisse verleenden. Wanneer zodanigen Bank in den Hage allereerst is opgeregt. Moete van de Staaten van Holland en Zeeland by de Gouvernante aangewend tot ontflagm-
ge

ge van deze *Woekeraars*. Resolutie by dezelve *Staten naderhand* op 't stuk van de *Lombaarden* genomen. 't *Regt van Bank* te houden zedert door de *Steden* aan haar getrokken, en het oogmerk daar van. *Keuren en Ordonnantien* zoo van de *Staten* in 't algemeen als van de *Magistraat van den Hage* in 't byzonder gemaakt tegens de zwaare *Sta-gelden* en den geenen die goederen buiten de publieke *Leen-banken* beleenen.

645.

X X I I I.

Verhandeling van de twee *Doelens*, als I. van de *S^r. Joris Doele*. By wien en wanneer deze *Schutterye* is opgerecht. *Wapen-oeffening*, *Uittogten*, *Voorregten*, *Privileges* dezer *Schutters*, en gifte van den *Schuttap*. Wie daarvan vry waren. In den jaare 1584 wierden zy met de *Suppoosten* van den *Hove* onder twee *Vendels* vereenigt; dog naderhand weder van den anderen gescheiden. De *Suppoosten*, van ouds gewoon met de *Burgers* te waken, zyn in latere tyden by verscheide gelegentheden onder een afzonderlyk lichaam in de wapenen gebragt tot bescherminge van den *Hage*. Hoe de *Confrerie* van *S^r. Joris* bestaat en geregeert werd. Haar *Fees*t en maalyd. *Hoedanigheid* van 't gebouw. II. Van de *S^r. Sebastiaans* of *Nieuwe Doele*. De oudheid der *Schutters* hier te Lande, verscheidentheid hunner wapenen, oeffeninge, kledinge en waar toe zy gebruikt wierden, in 't algemeen aangetoont. Wanneer en by wien deze *Schutterye* is ingestelt. Hoe dezelve in den beginne bestond, hoe ze van tyd tot tyd is vermeerdert en tans bestaat. Gebruik, naam-oorsprong en gesteltenis der *Doelens*. Hoe het *Papegaa*i schieten aldaar is ingevoert. De nieuwe *Doele* by wien gestigt. Haare gestalte zoo van buiten als van binnen beschreven.

659.

X X I V.

's *Lands* *Geschut-huis*, wanneer, waar en by wat gelegentheid gebouwt. *Hoedanigheid* van 't zelve. Voorheen wierd het *geschut* in 't *Choor* van de *Kloosterkerk* gegoten. Het *Kruit-magazyn*, waar voorheen stond; is in den jaare 1690 gesprongen. Oorzaak van dat onheil en deerlyke verwoestinge daar uit gevolgt. Het *Ammunitie-Magazyn*, wanneer en by wien gestigt en waar ter plaatze staat. Voorheen was 'er nog een ander, dog waar gelegen, onzeker.

711.

X X V.

Behelzende verscheide byzonderheden en aanmerkingen zoo *Historische* als andere, betreffende de oude, adelyke en andere aanzienlyke huizen, vermeld in de oude *Kaarte* van 's *Graven-hage*, zoo als het was in den jaare 1570, en van eenige andere weinige daarin niet gevonden werdende.

717.

BERIGT AAN DEN BOEKBINDER

Om de *PLAATEN*, met *strooken* in de rug *geplakt*, op
baare *behoorlyke* plaatze te zetten.

E E R S T E D E E L S E E R S T E S T U K.

	bladz.		bladz.
1 A fbeelding van de Kerk van <i>Eikendunen</i> in den jaare 1556. - - - 20.	20.	18 Het wapen van <i>Philips van Bourgondie</i> . - - -	285.
2 Ruïne van de zelve kerk, in 1729. 26.	26.	19 Twee plaatzen met de wapens van de <i>Ridders van 't gulde Vlies</i> . - - -	286.
3 Afbeelding van <i>Schevelinge</i> , in 1570. - - - 36.	36.	20 Tombe van den <i>Admiraal Obdam</i> . 289.	289.
4 ----- van <i>Schevelinge</i> , in 1729. 38.	38.	21 De Sark van <i>Randerode</i> , gezegt van der <i>Aa</i> . - - -	293.
5 't Huis den <i>Binkhorst</i> . 60.	60.	22 Tombe van den <i>Prins van Hefsen-Philipstal</i> . - - -	299.
6 ----- te <i>Westerbeek</i> . 64.	64.	23 Tombe van den <i>Heer Gerrit van Assendelft</i> . - - -	353.
7 ----- ter <i>Noot</i> . - - - 67.	67.	24 Afbeelding van eenig <i>zilverwerk</i> enz. in 1729 in de <i>S^t. Jacobs kerk</i> begraven gevonden. - - -	360.
8 Afbeelding van 's <i>Gravenhage</i> , 2 bladen aan een te plakken. 70.	70.	25 <i>Klooster-kerk</i> . - - -	364.
9 Afbeelding van den <i>Hage</i> in 1560. 84.	84.	26 <i>Nieuwe kerk</i> . - - -	398.
10 ----- van den zelve in 1570. 85.	85.	27 <i>Engelsche en Hoogduitsche kerk</i> . - - -	413.
11 Aftekening van den platten grond van den <i>Hage</i> in 1729. 98.	98.	28 <i>Graf-teken</i> van <i>D^s. Schelhammer</i> . 418	418.
12 't <i>Binnen-Hof</i> . - - - 108.	108.	29 <i>Nieuwe Synagoge</i> der <i>Portugeesche Joden</i> . - - -	425.
13 <i>Pleitrolle</i> van den <i>Hove</i> van <i>Holland</i> . - - - 121.	121.	30 <i>S^t. Nikolaas Gasthuis</i> . 428.	428.
14 De <i>Treves-kamer</i> van de <i>Staten Generaal</i> . - - - 136.	136.	31 <i>Leprooshuis</i> . - - -	476.
15 De <i>Vergader-kamer</i> van de <i>Staten</i> van <i>Holland</i> . - - - 149.	149.		
16 't <i>Buiten-Hof</i> . - - - 166.	166.		
17 De <i>Groote of S^t. Jacobs-Kerk</i> . 273.	273.		

E E R S T E D E E L S T W E E D E S T U K.

	bladz.		bladz.
1 't W ees-huis. - - - 511.	511.	11 De <i>Vleeshal</i> . - - -	618.
2 't <i>Arm-huis</i> van de <i>Diakonie</i> . - - - 550.	550.	12 't <i>Groot Boter-huis</i> . - - -	631.
3 't <i>H. Geest-huis</i> . - - - 560.	560.	13 't <i>Klein Boter-huis</i> . - - -	639.
4 't <i>Hofje</i> van <i>Nieuwkoop</i> . 572.	572.	14 't <i>Kooren-huis</i> . - - -	640.
5 ----- van <i>Corn. van Wouw</i> . 578.	578.	15 't <i>Spin-huis</i> . - - -	645.
6 ----- van <i>Van Dam</i> . 579.	579.	16 <i>S^t. Joris Doele</i> . - - -	678.
7 ----- van <i>Hooglande</i> . 580.	580.	17 De <i>Nieuwe of S^t. Sebastiaans Doele</i> . - - -	708.
8 Afbeelding van 't <i>Stadhuis</i> . 584.	584.	18 't <i>Gefchut-huis</i> . - - -	711.
9 Oud gezigt van de <i>Plaats</i> , over de <i>Vyver</i> , <i>Vyverberg</i> , en 's <i>Graven-Hof</i> . - - - 585.	585.	19 't Huis van den <i>Graaf van Wafsenaar</i> , <i>Heere van Obdam</i> , enz. 727	727.
10 Afbeelding van 's <i>Gravenhage</i> zoo als dezelve in den jaare 1553 zig opdeed. - - - 586.	586.	20 't Huis van <i>Assendelft</i> , nu het <i>Hof van Spanje</i> . - - -	747.
		21 't <i>Oude Hof</i> . - - -	751.
		22 't Huis van <i>Prins Maurits</i> . 753.	753.

BESCHRY-

BESCHRYVING

V A N

'S GRAVEN-HAGE.

I. H O O F T S T U K.

Eerste aanleg van 's Graven-Hage, oorsprong van des zelfs naam, en hoe het in zyne eerste beginzelen door de Opperbeeren van tyd tot tyd is aangemerkt geworden.

Onder verscheide andere zaken, welke door de onkunde der voorgaande eeuwen altoos met veele onzekerheden zullen bedolven blyven, is een van de voornaamste, de aanvang of stigting van Steden. Waarvan de rede schynt te zyn, dat dezelve ten grooten deele zyn gesproten uit zoo geringe beginzelen; als zyn de bouwinge van een hegt huis, door eenig Heer, magtig en ryk onder de zynen, onder wiens bescherminge vischers of huishuiden, gewoon in hutten of ten schoonsten in houte huisjes hun verblyf te vinden, zig begaven; of bequame plaats om af en aan te komen; of wel vrugtbaarheid of aangenaamheid van landsdouwen; vischrykheid van een stroom; nabygelege heuvels, waarop men zwellende zee of rivier ontvlugten kon; bequame gelegenheid om eenen vyand buiten 's Lands te houden, immers, mogt hy al indringen, door een sterke vesting in zynen loop te stuiten. Zulke en meer andere, zelfs gevallen omstandigheden, hebben te met eenige huisgezinnen t' zamen getrokken: en die kleine gemeenschapjes van laage luiden, lang onbekent zynde gebleven, is eindelyk hun lot gelyk geweest met dat van nederige familien, die naderhand tot staat gerakende weinig of geene kennisse hebben van hunne voorouders. Want de gemelde kleine gemeenschappen langzaam tot Dorpen, Vlekken of Steden zynde verheven, en deze weder, na verloop van eeuwen, haaren duisteren oorsprong ontworstelt, en geworden zynde tot glansfende leden van den Staat, waar onder zy behooren, is 'er genoegzaam nooit iemand meer te vinden, die zelfs by onzekere overleveringe den tyd der eerste beginzelen weet aan te wyzen. Het geen dan gelegenheid (a) gaf

A aan

De waare oorsprong der Steden veel al duister, en verzelt van fabelen; en oorzaak daarvan:

(a) Seneca, *Natural. quaest. lib. vii. cap. 16*: *Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, si per quotidiana duceretur, miraculo excitant.*

aan vernuften, die het wonderbaar beminden, om de stigting van de eene stad toe te schryven aan 't verblyf van eenen Heilig en deszelfs gedaane mirakelen; van de andere aan eenen yfselyken en wreeden Reus; (want, hoe zelden men ook een man van reusagtige lengte zag, geloofde egter het gemeen dat 'er die in menigte waren) of wel aan eenen magtigen Ridder, die eene Jonkvrouw den ouderen ontvoert, en te zulker plaatze een sterk kasteel zoude hebben gebouwt, om zig tegen den regtmatischen toorn des vaders van zyne geschaakte bruid te dekken, en door het uitstaan van een langduurig beleg, den zelven tot verzoening te noodzaaken. Waarin zy zomtyds tot des te ligter aanneming van hunner beuzelingen geholpen zyn, door dien in of ontrent zodanige plaatze, in zeer veele jaaren niets was voorgevallen, waar door dezelve in de weinige Schryvers dier tyden hadden behoeven gedagt te werden.

Dat heeft ook plaats ontrent 's Graavenhage. Oude overleveringen van deszelfs aanvang.

Zodanigen gebrek van geheugenissen ontmoeten wy ook in opzigt van 's GRAVEN-HAGE. En men kan dierhalven niet anders doen, als uit het geen zeker is, deszelfs onzeker oorspong by gissing na te sporen. De overleveringen brengen ten dien opzichte mede, dat de streek, waar in 's *Graven-Hage* gelegen is, voorheen t'eenemaal uit bosch en geest zoude bestaan hebben, en dat de Graaven door de aangenaamheid der plaatze gelokt, ook door overvloed van wild derwaarts als ter jagt genodigt, aldaar een jagthuis zouden hebben gezet, aan de noordzyde van het plein, dat tans de Plaats genaamt werd. Alwaar veele nog moet heugen, te hebben gezien de herberge *de Zwaan*, een zeer oud en van binnen duister gebouw, vertoonende door dikte van muuren en kelderagtige donkerheid, den smaak en trant der aloude huisbouwingen hier te Lande, en niettemin teffens geloofbaar makende, dat het in een zeer geldeloozen tyd, en wanneer gemeener luiden huizen slegts van hout waren, niet anders kon zyn als het werk van een Heer van meer dan gemeen vermogen. Dog die herberge is geheel verdweenen, als zynde in 't einde der voorlede eeuw te gronde toe om verre gesmeten, en op den grond van dien twee goede en nette huizen getimmert. Dat oude gebouw wilde al verders de overlevering, (want oud of egt bescheid hebben wy daar van nooit ontmoet) dat geweest zoude zyn het gemelde jagthuis, en daarin de eerste aanleiding voor anderen om hier een wooninge te zoeken, en alzoo een lighaam van bewooners, dat is een Dorp te doen groeien. Men heeft ook vast gestelt uit oude vertellingen, dat het gebruiken van dat huis en 't bezoeken van deze plaats tot jagt-vermaak geduurt zoude hebben, tot dat *Willem de tweede* van dien naam, Roomsch Koning geworden, alhier in den jaare 1250 zoude hebben gebouwt dat (op die tyden gedagt werdende) in der waarheid Keizerlyk Paleis, welks uitgestrekt beslag en nog duurende vastheid, de magt van eenen Hollandischen Graaf in die vroege tyden, niet als met verwondering kan doen bezeffen.

De plaats daar de *Hage* nu legt, oudtyds bosch.

En die overleveringen hebben, indien niet in alles, zekerlyk in veele opzigten haare waarschynlykheid, ja goeden grond. Want dat *de Hage*, of immers 't ooster-deel van dien bosch zy geweest tot aan de *Plaats* toe, is baarblykelyk uit de gestalte van het *Voorhout*, *Vyverberg*, en alle de beplantingen, die oostwaart op, als ook agter den *Hove*, dat is ten oosten van dien, nog tot in de zestiende eeuw zyn over-

overgebleven; en is boven dien het zelve zoo uit oude kaarten, als be-
 lèndingen, dié in Handvesten werden uitgedrukt, kragtelyk te beweer-
 en. En de plaatzinge van het Hof, zoo dicht aan en wel voor de Wildernisse,
 welke men uit laater Handvesten en andere bescheiden (*b*) gissen
 mag, dat, indien niet aanstonds, immers daarna *Hage-bout* genaamt is
 geweest, geven duidelyk te kennen, dat Koning Willem deze bosch-
 agtige strek heeft uitgekozen, om eenen aangenamen zetel voor zig
 en zyne Hovelingen te hebben, en te gelyk wat nader te zyn aan de
 steden, en meerder in 't land, als wel te 's Graven-zande.

Dog hoe het in de allereerste tyden onzer Graaven met den *Hage*
 en *Hage-boute* moge zyn gestelt geweest, 't geen wy in 't onzeker
 stellen: men vind 'er die het zeker houden, dat lang voor de bou-
 winge van het Paleis door Koning Willem, de Graaven eene vaste
 verblyf-plaats alhier, en *de Hage* een burgerlyk bestel van inwoon-
 deren en Magistraaten zoude hebben gehad; willende zig ten dien
 einde, ware 't mogelyk, vestigen op het bekende Handvest van
 Graaf FLORIS, *de Vette* gebynaamt, in den jaare 1097 alhier, zoo
 ze meenen, gegeven (*c*). Welk Handvest door de kenners (*d*) on-
 zer oudheden wegens deszelfs aloudheid niet alleen hoog geroemt
 werd, maar ook werd aangehaalt (*e*) ten onbetwistbaaren bewyze
 van het wezen en benaminge van eene plaatze alhier. Eene stelling
 egter welke ons geenzints voldoet. Eensdeels, om dat het eene be-
 kende zaake is, dat de Prinzen in die tyden zeer veel rond reizende
 door hunne Landen, ten deele om regts-gedingen te houden, overal
 wierden nagevolgt door die geene, die iets van hen poogden te ver-
 krygen, en daarom ook verscheide Handvesten zyn gegeven op
 plaatzen, daar de Graaven slegts voor een zeer korten tyd verbleven,
 ja daar dezelve alleenlyk doortrokken; en dat dien volgende uit het
 geven van een Handvest alhier niets minder bewysfelyk is, als dat

On-
 waar-
 schyne-
 lyk dat
de Haag
 in 1097.
 alleen be-
 woonde
 plaats
 zou zyn
 geweest.

A 2

deze

(*b*) *Placc. op 't Haagfche Bosch van den 18 Juny 1498 by Merula van de Wilder-
 nissen pag. 137. Alsoo dat onsen Bosch ende Wildernisse van den Haag-hout in onsen
 Lande van Hollant, enz. en pag. 136. Item ende alsoo wy ook geadvertteert zyn, dat
 de snippen in onsen voorschreven Haghe-hout zeer groote schade doen in den zelven Bosch,
 mits &c. en de zelve benaminge ziet men in de Renovatien van het gemelde Plac-
 caat, van den tweden April des jaars 1529 naar schryven van den Hove van Hol-
 land; en van verscheide volgende jaaren, mede te vinden by Merula, pag. 138.
 141. 144. 147. 150. 151. en 157. En in een gifte-brief van 20 mergen veenland,
 gelegen ten einde Haghe-hout door Hertog Aalbert van Beyeren in dezer voege:
 „ Myn Heer heeft gegeven Berwout Willemszoon en Pieter Bat, den eygendom
 „ van 20. en een halve morgen veenlants van festig morgen die Jan Dircs Jaghers-
 „ zoon van minen Heer te leene hout, overmits verfoeke en noettruff van Jan
 „ voorfz. dat hyze nutst vercoope bi oerlove van myn Heer, welk land voorfz.
 „ gelegen is t'ende *Haghe-Houte*, binnen zulken merkten als Berwouts en Pieters
 „ brief inhoudt, &c: zynde deze registratie van den jare 1376. Zoo ook in een
 brief gefz. St. Andriesdag des jaars 1433. *een huys in 't Voorhout, an die oostzyde dat
 Hage-hout. En eindelyk in een brief van den jaare 1464. een stuk lands gelegen by
 zuyden Hage-Hout an Coman Willemslaen &c.**

(*c*) In 't Groot Placcaat-boek, 2. deel p. 1615. Oudenhov. *Beschryv. van
 Zuitholl. p. 370. Boxhorn, Teatro Hollandiæ p. 121. en in het Duitfch pag. 93.
 en elders meer te vinden.*

(*d*) By Boxhorn, ter aangehaalde plaatze.

(*e*) Door den Heere Menfo Alting, in *parte altera Notitiæ Germaniæ inferioris;*
 voce HAGA.

deze plaats zoude zyn geweest, niet een enkel verblyf tot dit of dat vermaak van den Graave gerigt, maar dat al ter dier tyd alhier zoude hebben bestaan een burgerlyk Lichaam, voorzien van Magistraaten, Keuren en zodanige verdere bestelling, als tot het wezen van eene burgerlyke gemeenschap werd vereischt. Anderdeels, om dat wy niet geloven, dat iemand ligtelyk eenig getuigenisse van groot of klein belang zal kunnen te voorschyn brengen, buiten de eenige tekening van dat Handvest, waarinne *de Hage* zoude zyn gemeld voor den jaare 1250, dat is meer dan hondert en vyftig jaaren na dat Handvest, veel min nog, dat *de Hage* zoude voorkomen als een Dorp of Heerlykheid, en zulks als eenig burgerlyk bestel hebbende. Eenzaake in 't algemeen t'eenemaal onbedenkelyk in opzigt van een plaats, daar de Graaf zelfs zyn verblyf van tyd tot tyd zoude hebben gehad. En in 't byzonder voor al onaannemelyk ontrent *den Hage*, als men inziet dat na den jaare 1280 byna geduurige heugenissen van den Hage voorkomen, waaruit de aanwafch van deszelfs burgerlyk lichaam duidelyk te bespeuren, en teffens baarblykelyk is; dat voor den aanleg van het Graavelyk Paleis, te dezer plaatze niet anders dan een warande, en ten besten genomen daar in een jagt-verblyf te vinden is geweest.

Waar
beginzel
van den
Haag in
1250
door het
bouwen
van 't
Paleis,
aange-
vangen
by Ko-
ning
Willem,
tweed
Graaf
van dien
naam.

Het beginzel en aanleg van den Hage dus gestelt werdende op den jaare 1250, zoo zal men bevinden, dat de onde Jaarboeken met eene aanmerkelyke eenpaarigheid (*f*) op dat jaar vermelden, dat het Paleis alhier door *WILLEM den tweden*, onzen Graaf, en Roomsche Koning, is gebouwt. Welke bouwinge van zoo grooten zwaarte, egter nog niet verre gebragt zynde, door deszelfs nederlaage in den jare 1255. zodanig schynt gestuit en gestremt te zyn geworden, dat de voogden van den jongen *Floris* aldaar geene zetelinge voor het Hof van den Graave hebben kunnen vestigen, en ook niet hebben kunnen of durven daar aan zoo veel te kost leggen, als de aanleg van zoo wyd uitgestreken en zwaaren gebouw vereischte. Waarom 'er na dien tyd weder zoo diep eene stilzwygenheid van den Hage en van het gebouwde Paleis zig opdoed, als of 'er nog 't een nog 't ander te vinden zoude zyn geweest. Zulks dat na alle waarfchynlykheid *Floris de vyfde* namaals het aangelegde Paleis, door zyne Voogden traaglyk aangebouwt, zelfs zal hebben voltooit, en begonnen zal hebben zig aldaar te onthouden, na dat hy het hadde gebragt tot woonbaarheid voor hem en voor die van zyner herberge waren, om in de tale dier tyden te spreken. En 't is vermoedelyk daarom, dat de Schryvers niet alleen vermelden, dat *Floris* by 't gebouw, door zynen vader aangelegt, een grooter Hof, Kapelle en andere gebouwen tot vermaak gevoegt heeft, maar datze aan hem zelfs toeschryven het bouwen van voornaame Paleizen in *Vogelefang* en in *den Hage*. (*g*)

Dog
heeft on-
der Flo-
ris den
V. ei-
gentlyk
zyn we-
zen en
bestel
gekre-
gen.

Dit is zeker en uit menigvuldige Handvesten in den *Hage* als in *zyne wooninge* gegeven, te bewyzen, dat hy in den jaare 1284. en vervolgens

(*f*) Veldenaar, pag. 43. Groote Kron. van Holl. *divis.* 18. *cap.* 13. Beka, *in vita Ottonis III. Episcopi* 36. pag. 80. Joh. a Leidis, *Chron. Belgic. lib.* 23. *cap.* 15. *Chronica de Hollant & ejus Comitatu* apud Ant. Mattheum *Anal. Vet. Aevi tom.* IX. pag. 105. &c.

(*g*) Zie Joh. a Leidis, *lib.* 24. *hiflor. cap.* 17. *ad fin.*, navolgende en genoegzaam uitschryvende Jo. Beka, *in vita Joannis II. Episcopi* 40. p. 98.

volgens alhier menigmaal zyn verblyf heeft gehad (*b*). En zoo 't waar is, dat die zelve Graaf *Floris* in den jaare 1290. alhier hebbe ingestelt *de Ridder-orde van St. Jacob*, gelyk onze Schryvers vast stellen (*i*), zoo zal het geene twyffel hebben, of het Paleis alleen niet, maar nog veele andere gebouwen, die de Ridders en hunnen trein konden bevatten, was 't niet met gemak, immers in engte, zullen hier al geplaatst zyn geweest; want anderzins had die Graaf overvloedige gelegenheid, om liever daar toe *Leiden* of wel *Haarlem*, bevoorens al roemryke Steden, te kunnen verkiezen. Men voege 'er by, dat hy zyne Ridderfchap willende vermeerderen, gezegt werd, veertig van de Rykste en Eerbaarste huisluiden, op eenen heiligen Kersdag by hem ten Hove in den *Hage* ontboden te hebben, dat hy met die veertig goede mannen hogen hof zoude gehouden, en in 't einde van der maaltyd hen alle Ridderen gellagen zoude hebben (*k*). Waar by eindelyk gevoegt, dat zyne Gemalinne in den jaare 1296 alhier overleed (*l*), zoo levert dat alles uit gevoegelyke en klare bewyzen, niet slegts van een verblyf, maar van eene vaste hofhouding alhier. Op deze wyze meenen wy, den waaren tyd van den aanleg van 's *Graven-hage* tot een Dorp, Vlek of Stad (want wie zal regt bepaalen het oogmerk van Koning Willem:) zoo klaar en zoo zeker te hebben aangewezen, als de duisterheid der tyden toelaat.

Verder staat ons kortelyk aan te merken, dat gelyk 's *Graven-Hage* ten voorschreven tyde een bewoonde vlekke geworden is, zoo ook het ambagt van den *Hage* al in 1291. zyne gestalte en benaminge gekregen had, gelyk daaruit onbetwistbaar is, dat de *Abt* van 't Klooster *Echoutte Brugge*, (*m*) als voorstander van de *Regten de Cistercienser Orde* toebehorende, in het gemelde jaar, by eenen brief bekend maakt aan de *Priesters en Kapellaanen van Noord-Holland*, en in 't byzonder aan *Heer Pieter Cureit tot Leiden*, dat hem ter ooren was gekomen, dat eenen *Philips van Duvenvoorde*, een leek, door het werreldlyk geregt tragte zig meester te maken van zeker land met zyn toebehooren, gemeenlyk genaamt *Simons-kamp*, en leggende in den

A 3

Ambagte

(*b*) In 1284. een *Handvest* aan *Dordrecht* by *Balen*, pag. 436. en een aan *Alphen, Randenburg, Boskoop &c.* by *S. v. Leeuwen*, *Handvest van Rynland* pag. 167. In 1285 een betreffende den sluis tot *Sparendam*, het kiezen en ceden van *Heemraden*, enz. by den zelve van *Leeuwen*, pag. 5. 6. en 7. dog 't geen aldaar zeer verkeerdelyk werd gedagtekent *namiddag na St. Valentyn*, als moettende, gelyk ons uit authentyk bescheid gebleken is, gelezen werden, *manendag na St. Valentyn*, als mede, dat in plaatze van de woorden, ten dezen van opmerkinge, in onse wooninge in den *Hage*, had moeten geschreven zyn, in onse wooninge ter *Hage*. Een bevel van daar uitgezonden aan zyne *Bailjuwen* tusschen *Maas* en *Zype*, ten behoeve van *Delf* in den jaare 1287. is by *Boxhorn*, *Toneel van Holland* p. 181. In 1288 een *Handv.* aan die van *Drechterland* gegeven, agter de *Handvest.* van *Medenblik*, pag. 48. In 1289. een *Handv.* aan die van *Rodenrys*, *Groot-Placcaat-b.* 5. deel pag. 716.

(*i*) *Boxhorn*, *Theatr. Holl.* pag. 63. 64. en in 't *Duitsch* pag. 48. 49. *De Rouck*, *Nederl. Heraut* pag. 162. *Ant. Matth. Anal. Vet. Aevi tom. 1.* pag. 562. 563. Zie daar van in het breede in het volgende vierde *Hoofddeel* onder het artikel van de *Zaal*.

(*k*) *Oude Holl. Kron.* 18. *divis. cap.* 20. fol. 182.

(*l*) *Melis Stoke*, *Rym-kron. in Floris de v.* pag. 116.

(*m*) *Ant. Matth. Anal. vet. Aevi tom. VI.* pag. 31.

't Ambagt van den *Hage* bekend in 1291:

Ambagte van den Hage (n), waar van het Klooster te *Loosduinen* was geweest in vredig bezit veertig, ja tot zestig jaaren, enz.

Na de dood nu van Graaf Floris den V, en eer zyn zoon *Jan* uit Engeland herwaarts quam, dat is in den jaare 1295 en 1296, was alhier het verblyf van den Graave van Cleef (o), die zig de regeeringe aanmatigde, tot dat hy door Graaf *Jan* van Henegouwen van daar verdreeven wierd. (p)

Na de dood van Floris den V. hebben eigentlyk de Graaven aldaar, als in hunne dagelyksche hui- zinge, verblyf gehouden.

Dat Graaf *Jan* de eerste, die de laatste was uit den Hollandschen Huize, alhier zyn Hofgehouden hebbe, is uit de Schryvers onzer oude geschiedenissen gemakkelyk te bewyzen. (q) En dat de volgende Graaven uit de Huizen, zoo van Henegouwen als van Beyeren, wanneer zy in Holland verblyf hielden, nergens meer woonstede hebben gehouden vertrouwen wy zoo bekend te zyn, dat wy 't zelve met geen byzondere getuigenissen behoeven te bevestigen.

De aloude naam van 's *Graven-Hage*, die (gelyk uit de bereids aangetrokke getuigenissen te zien is) eenvoudiglyk was *die Hage* (r) laat

(n) In 't Latyn staat, in *Officio de Hagba*: welk woord *Officium* men weet in de taale van die eeuwen menigmaal te betekenen zulk eene streeke lands, die toen ook een Ambagt genoemd wierd, en nu nog zodanig werd geheten. Zie Ant. Matth. *Anal. vet. ævi Tom. iv. pag. 417.* en in een brief van den jaare 1266 by den zelve Matth. *Anal. Tom. vi. pag. 100. Contulimus in elemosynam totam terram quæ vulgariter gemeente nuncupatur in Officio de Monstre juxta Heckendunen, &c.*

(o) Zoo zegt duidelyk *Beka d. loc pag. 99. Comes vero Clivensis recepit extunc in tutelam totam Nort-Hollandiam habitans in HAGA*; en de Goudsche Kronyk pag. 75. op 't einde, verhaalt hebbende de straffe tegen de ombrengers van Floris den V. geoeffent, laat daar op volgen: *daarna tooch die Graave van Cleef in den HAAGH, ende onderwant hem Hollandt.* Zie ook *Melis Stoke, pag. 135.*

(p) Dus spreekt de Goudsche Kronyk pag. 76. *Daarna tooch Graaf Jan in den Haghe, ende verdreef den Graave van Cleef, ende regeerde Hollant tot zyns Neven beboef, enz.*

(q) *Joan: a Leidis, Chron. Belg. Lib. 25. Cap. 11. Nam cum quadam vice Joannes Comes apud curiam in Hagba quiesceret, &c.* 't geen hy schynt te hebben gevolgt uit *Willelmus Monachus & Procurator in Egmond. Chron. apud Matth. anal. vet. ævi tom. iv. pag. 122.* dus sprekende: *Interea cum quadam vice Comes Joannes apud Curiam suam, quæ Hagba dicitur, quiesceret, &c.* Men ziet ook in de Goudsche Kronyk pag. 81. tot tweemaal toe, dat de Graaf uit den Hage gereist, tot verrigtinge van zaaken, telkens derwaarts wederkeerde, als tot zyn dagelyks verblyf.

(r) Men voege egter daar by de volgende: in een brief van den jaare 1328, waar by Graaf Willem de derde een stoop wyn tot zankwyn vereert aan het Klooster te Loosduinen, zegt hy, *dat dien sal geven onse Meyster uit onsen Hove in die Haghe ende waert dat gewiele, dat in onsen Hove in die Haghe geen wyn en ware, enz.* In een brief van den zelve Graaf in 1322. geschreven aan die van Staveren, zegt hy, *Wy senden tot U Andriese van Witte, die U desen brief bringet, onse Scoutte te sine in onse poorte van Staveren voorsz., want wine onse Scoutte aldaar gemaect hebben, bi alre der geemre wille die voir ons waren in die Haghe van onser poorte van Staveren.* Ende in 't slot, *Gegheven in die Haghe des Vridaghes na Meyendaghe in 't jaer ons Heeren MD. CCC. twee en twintich.* by Ant. Matth. *Anal. vet. ævi tom. vi. pag. 69. 70.* te vinden. Een brief, waarby Graaf Willem de derde aan den Abt van Middelburg gunt, om de kapellerie te Fikenduinen, met toestemming des Bisschops van Utrecht, te verheffen tot eene Parochiekerk, houd te zyn gegeven *in die Haghe des anderdages na Jaarsdage in 't jaar ons Heeren 1326.* En in een

laat t'eneemaal onzeker van waar dezelve genomen zy. Indien men dezelve zoude afleiden van een hage, dat is, een betuininge of scheidinge, welke geschied door middel van eenig gewasch, 't geen zoo digt toegroeit, dat het geen doorzigt latende, voor een heininge verstreken kan (s), zoo zoude dezelve schynen te zyn gegeven uit hoofde

Onderzoek van waar de naam Hage gesproken zy Die naderhand 's Graafverhage geworden is.

een brief vanden Abt van Middelburg, verleden in 't zelve jaar, verklaart die Abt, dat de Kanunnik, die de Kerk van Eikenduinen voortaan zoude bedienen, geen regt eischen nog hebben en zal van der provende in die Haghe te halen, enz. Zoo was ook de latstbrief voor eenen Jan Arent Smeetszoon, om 's Graafs Leidekker te zyn, gegeven in die Haghe des donredaechs na Ste. Martynsdach in 't jaar 1328. En een verklaring van den Graaf, dat de Prooft van Koningsveld geregtigt was tot de collatie van de prebende van 't Galhuis tot Delf, gegeven in die Haghe des anderen dages na Ascencien dagh in 't jaar 1330. Een Handveft door den zelve Graaf in 't jaar 1339. gegeven den Vischkopers uter Haghe werd mede gedagtekent te zyn gegeven in die Haghe des donresdaghes na Sente Niclais dach in 't jaar m. ccc. xxxix. *ibid.* pag. 107. Een ander *ibid.* pag. 117. word op deze wyze besloten: „ Gegeven in die Haghe des sonnendaeches na Sente Victoers dach in 't jaer ons Heeren cto. ccc. vier en twintigh. Zoo ook Melis Stoke in *Floris den vyfden* pag. 116.

- - - - - t'eenre Stede

Die men noch heet in die Haghe:

En pag. 145. in Jan den eersten.

- - - - - Ende met desen

Voer hi voert in die Haghe.

En nog pag. 160 en 167

Maar onder Hertog Willem den vyfden, en vervolgens vind men al doorgaans gesproken van *den Haghe*. Agter een brief van den zelve by Matth. d. tom. vi. *Anal.* pag. 18. gegeven in *den Haghe* des woensdaghes voor Ste. Thomas dach in 't jaar m. ccc. lii. In een anderen hierna te vinden, en ook by den gemelden Matth. d. tom. vi. pag. 105. van 1350 vind men, in *onsen Dorpe van den Haghe*, en *onse Bailju van den Haghe*. Nog in een anderen, van 't zelve jaar, *ibid.* pag. 106. *onsen Bosch van den Haghe*. Te met ook in vroeger tyd, als in een erkentenis van die van Staveren, des jaars 1338. *ibid.* pag. 70. gegeven in *den Haghe* des manendachs na &c. Desgelyks agter een gifte brief van zeker stuk veen-land door Graaf Willem den derden aan de Abdise en het Convent te Loosduinen gegeven tot brandinge, vind men dit slot; „ Gegeven in *den Haghe* des Woensdaghes na onser Vrouwen dach te midden Oefte in 't jaar ons Heeren 1230. En zoo noemt het ook al, om niets te ontveinzen, dezelve Melis Stoke in Jan den eersten pag. 135. „ Die Grave van Cleve trac in *den Hage*: en pag. 165. Nu „ was Heer Wolfcort in *den Hage*. Als mede pag. 170. Die Grave is in *den Haghe*. Welk schryven ouder is als de voorgaande Handvesten: invoegen dat de naam al van de vroegste tyden af zodanig gemengt schynt uitgebragt te zyn.

(f) Dus schynen geoordeelt te hebben, die het Nederduitsche *de Hage*, in het Fransch hebben vertaalt *la Hage*, 't geen een hage, dat is een betuininge, beheininge, &c. betekent. En ook die Ministers der Graaven die de Handvesten, Placcaten &c. hebben getekent; in *onse Hove in den Hage*, agter een ongedrukt Handveft aan Texel, gegeven door Hertog Philips van Bourgondie in den jaere 1456. ofte wel, *In onsen Huise in den Hage in Holland* agter een Handveft door den zelve in 't zelve jaar gegeven aan Dordrecht, te vinden by S. van Leeuwen, *Bat. Illustr.* pag. 1399. en by Balen, *Beschbr. van Dordr.* pag. 528. En dit zoude wel ligt zyne bevestiging vinden by Merula, *van de Wildernisse*, pag. 136. „ Item „ omme onsen voorschreven Bosche te repareren, ordonneren wy voort, dat de „ zelve bewaerder doe beplanten die kanten van den selven graften ofte slooten

met

hoofde van des zelfs boschagige gelegenheid. En men moet erkennen waarfchynlyk te zyn, dat eenige diergelyke beplantinge zy geweest ontrent dat eerste en oudste jagtgebouw, 't geen hier is geplaatst geworden, en 't welk daaromme zal zyn gezegt geweest *ter Haghe* gebouwt te zyn, gelyk Floris de vyfde nog sprak van *zyne wooninge ter Haghe*. (t)

Maar indien men overweegt, dat *Haghe* in de middel-eeuwe een *buys* en een *wooninge* betekende (v), zou men veel ligt van gedagten konnen werden, dat deze benaminge by uitstek, *per excellentiam*, gelyk ze zeiden, betekent de woninge van den Vorst of Landsheere. En dat naderhand, even gelyk de stede *Grave-sande*, om dat die door den Graaf met een Hof (x) is vereert geweest, en tot deszelfs gewoon verblyf heeft gediend gehad, daar door heeft bekomen de eere van 's *Graave-zande* te heten, zoo ook den Hage by vervolg van tyd, met

„ met doornen en bramen, daer 't meest van node wordt, daer af men genoeg
 „ sal mogen vinden in den voornoemden onsen Bofsche, op dat daer uyt mach
 „ groeyen een goede sterke HAGHE in verfekertheyt van dien. 't zelve was in den
 „ jaare 1460. in de Franfche tale geordonneert by Placcaat, by den zelve Merula
 „ te vinden, pag. 130. in fin.---face planter sur les bords desdits fossés des Rouffes
 „ & Epines, dont l'on pourra assez recouvrer & trouver esdits bois, afin que cy-après
 „ l'on en puisse faire devenir croistre une bonne & forte HAYE.

(t) Zie hier vooren, pag. 4.

(v) Dewyl men vertrouwt te konnen zeggen, dat dit niet doorgaans bekend is, schoon het al in vry bekende Schryvers gevonden werd, verdient het alhier, als ter zaake dienende, wat nader opgeheldert te werden. Wy brengen daar toe eerst en voor al by Cornelis Kiliaan van Duffel, in zyn bekend Nederduitsch Woordenboek, genaamt, *Etymologicum Teutonice Linguae sive Dictionarium Teutonico-Latinum*, ('t geen Jo. Georg. Eccardus, in *Hist. Studii Etymologici linguae Germanicae haftenus impensi Cap. xi.*, in welk hoofddeel hy handelt, *de iis, qui in origines Linguae Belgicae inquisiverunt*, behalven meer andere lof, noemt *eximium Belgarum omnium thesaurum*.) alwaar hy niet alleen vermeld: HAEGHE. i. tuyn. *Septs, sepes, sepimentum, septum.* Germ. *Hæg.* Gal. *Haye*, Ang. *Hedge*. Maar ook, HAEGHE *vetus Saxon. Angl. Domus.* Henr. Spelmannus, in *Glossar. Archaeologico*, heeft het volgende: „ HAGA, *Domus.* Vet. Sax. *Haegh, & Hagh.* Inde „ *forte dicta, quod ex complicatis viminibus, instar cratis vel sepis, quales in Hibernia frequentissimas vidimus, fabricata esset, Hag etenim Saxonice, proprie sepes est: unde Gallis Hay, g ut solet in y converso.* Quidam vero anonymus. HA „ GA (inquit) *domus cum shopis. Domesd. Titt. Suffex. Terra Rogerii, nu. II.* „ *Radulfus tenet unam HAGAM de XII. denar. Willielmus v. HAGAS de v. sol.* „ *Nigellus v. HAGAS, quæ faciunt servitium.* Cowellus é MS. quodam Monasterii S. Augustini Cantuar. *Stephanus Rex Anglorum Vicecomiti & Justiciariis de* „ *Kent salutem, præcipio quod faciatis habere Ecclesie S. Augustini & Monachis,* „ *HAGAM suam quam Gosceol. eis dedit, ita bene & in pace, & justè, & quietè,* „ *& liberè, sicut eam eis dedit in morte sua coram legalibus testibus &c.* Het zelve vind men in de Engelsche taale geleert, by Minshæus in zyn Woordenboek, genaamt, *Ductor in Linguas*, op het woord HAGA. En in een oude gifte aan Kerkelyken, uitgegeven door Thom. Hearn, in zyn werk, genaamt *Textus Rossensis*, en aangehaalt, *Biblioth. Angloise, tom. 8 seconde partie, pag. 338.* leest men onder anderen: *Qui concesserunt ei pro una HAGA, quam dedit illis æternaliter habendam.* Getuigenissen, zoo wy meenen, in overvloed, die het gebruik van 't woord *haege* voor een huis gestelt, in de aloude taale bevestigen.

(x) Zie een gifte door Machtelt, weduwe van Graaf Floris den vierden en moeder van Willem den tweden, ten behoeve van de kapelrye van den Hove in 's *Gravesande*, gedaan in den jaare 1266, by Matth. *Anal. d. tom. VI. pag. 109.*

met de byvoeginge van 't woord 's *Graaven* is vereert geworden, om te betoonen, dat die plaats als by uitstek den Graave en zyn verblyf was toegeëigent. 't Geen nu al in 't kort getoont is, zodanig ook in der waarheid te zyn geweest. Maar hoe zeer het vermoedelyk wat laater zal zyn geweest, eer die benaminge in een vast en volkomen gebruik is geraakt, zoo is egter dezelve al hier en daar bekend, niet lang na den jaare 1400., wanneer dezelve in handelingen, giften en andere Handvesten gevonden werd. (y)

Hoewel nu de *Hage* door de Graaven zeer is gelieft geweest, en dat die al vry kort na de voltoojinge van het Paleis, aldaar een Ge- recht hebben gestelt (z), zoo hebben zy egter aan dat verblyf voor eerst niet veel uitterlyken luister vergunt, maar integendeel die plaat- ze gehouden in den geringen stand van een Heerlykheid (a), en de in- gezetenen aangemerkt als dienstluiden van den Graave, waarvan men weet het gevolg te zyn geweest, dat het schot en lot (b), 't geen zodanige plaatzen opbragten, gebruikt wierd om 's Graaven dienst mede te doen; en dat de ingezetenen, die *Buuren* en *Buurluiden* ge- noemt wierden, hofsdiensden (c) aan den Graave bewyzen moesten.

B

Dit

De Graaven hebben den Haag wel gelieft, dog in den beginne slegts als een Heerlykheid aangemerkt; en 't is langzaam tot een Vlek en Stede verheven.

(y) Dus ziet men agter een fondatie-brief van zekere vicarie op het altaar van den H. Geest in die Prochy-Kerke van der Hage, van den 29. September 1420. *Acta fuerunt haec in HAGA-COMITIS*. En in gelyke brieven van den 5. Februari 1420., van den 23. Augusti 1421., den 10. Februari 1439. enz. En 't geen aanmerkelyker is, zekere overdrage van een stuk lands, verleden op St. Lambregts dag (dat is, den 16. September) des jaars 1354. neemt haaren aanvang met deze woorden: „ Allen den gheenen die desen brief sullen sien of hooren lezen, Philips Enge- „ brechtszoen Ploy van der Goude maicke condt en kennelic mit dese jegenwoir- „ dige brieve, dat ic vercoft hebbe Werrembrechte Dircksz mynen swager, my- „ nen lant in den Oestbroec in der Prochien van *des Graven-Hage*, alsoe al ic 't „ gemcen hadde mit &c. Welke stukken en meer andere van laater tyden wy in egte forme gezien en gebruikt hebben. En ten opzigte van de volgende jaaren heeft dit geen bedenken.

(z) Dit zal te zyner plaatze in de verhandelinge van het Politiek bestier dezer stede in het breede getoont werden.

(a) Zoo vind men gesproken door Hertog Philips van Bourgondie in 1455. *de Heerlykheit van den Hage*, by Orlers *Beschv. van Leiden* p. 625. en by S. van Leeuwen, *Handv. van Rynland* pag. 389. door Karel toen Koning van Spanje, onsen Graaf, 1516. *onsen Dorpe en Heerlykbeyt van den Hage in Holland*, agter het Berigt van den Hove van Holland, rakende de Jurisdicctie-questien tusschen het Hof en den Hage pag. 115. en 119. Door Koning Philips in den jaare 1562. *St. Cur.* op „ deze wyze: Doen te weten, dat wy ontfangen hebben die oetmoedige supplica- „ tie van Burgemeesters en Regierders van onser *Plaetse en Heerlykbeyt van den Ha- „ ge in Hollandt*, enz. agter het gemelde Berigt. pag. 112.

(b) Zoo zegt duidelyk Hertog Aalbert van Beyeren in het Handvest gegeven aan den Hage in den jaare 1370. „ Vort alle die ghene die van buten incomen, „ sullen wonen binnen desen merckten, of die gratie en vriheyte te ghenieten, die „ sullen dair bliuen mitter wone vyf jaar lang en *ghelden metten bueren scot en lot*, „ als men ghewoon is te doen in *onsen Dorpe voirsz. onsen dienst mede te doeue*. En „ de waar dat sake, dat si binnen den vyf jaaren voirsz. weder uytvaren wouden, „ die souden ons geven vyf pont en *onsen Dorpe voirsz.* vyf pont.

(c) In 't Franisch *Corvées*, in 't Duitsch *Corweiden* genaamt, en beschreven in de Handvesten van 1400 en van 1407. zie mede het meergem. Berigt van den Hove pag. 45. 46. en 47.

Dit getuigt zeer aanmerkelyk Philips van Leiden (*d*), Hollandsch Rechtsgeleerde, gunsteling van Hertog Willem den vyfden, en zoo door hem als door Hertog Aalbert zynen broeder in gewigtige zaaken gebruikt: „ maar stel eens, zegt hy, daar zyn veele dienstlieden in „ een plaats, gelykerwys in Berkel, *in den Hage*, in Aalberts-berg, „ in Schoten, in Thetrode, in Velsen, en zoo van veel andere. „ Een van die plaatzen heeft de Vorst verheven tot een stede, en „ heeft dezelve verleent volle vryheid, en de diensten quytgeschol- „ den by Handvesten, enz. Want voor eerst ziet men daarin, dat de Hage word gelyk gestelt met andere geringe Dorpjes, Heerlykheden en Lustplaatzen van den Graave. En ten anderen, dat de ingezetenen van die plaatzen, en daar onder ook van den Hage, de Hofdiensten waren verschuldigt. En ten derden, dat de ingezetenen van zodanige Heerlykheden van die Hofdiensten niet en wierden ontheven, ten zy die plaatzen met stede-regten wierden vereert. In veele andere Placcaaten, Handvesten, Chartres, en zelfs Keuren van de Magistraat van den Hage, werd die plaats genoemd een *Dorp*, of ook een *Dorp en Vryheid* (*e*), of met andere benamingen van nedrigheid getitelt, tot al diep in de zestiende eeuw toe. Maar in den zelve tusschen-tyd, als ons 's Gravenhage schein zig te moeten vergenoegen met zoo geringe naamen, vind men het ook vereert met andere van meerderen luister, en namentlyk van *Vlekke* (*f*), ja van *Stede* (*g*).
En

(*d*) In zyn tractaat *de Cura Reipublicæ casu XXII. pag. 65.* Zyn eigene woorden in 't Latyn zyn deze: *Sed pone, multi obsequiales sunt in uno loco, ut in Berkel,* „ *in Hagha, in monte Alberti, in Scoten, in Thetrode, in Velsen, & sic de aliis* „ *multis. Unum istorum locorum Princeps erexit in Oppidum, & concessit ei plenam* „ *libertatem & Servitia remisit per privilegia: &c.*

(*e*) Alle deze benamingen ziet men in de volgende gedenkstukken vermeld: te weten die van *Dorp en Vryheid*, in een Octrooi van Koning Philips van den 10 November 1552. verleent aan de H. Geest-Meesters in 's Gravenhage, nopende het aflossen van renten staande op huizen binnen den Dorpe voorsz. Dus spreekt Philips in 't gem: Octrooi; *Wy hebben ontfangen de oetmoedige supplicatie van de H. Geestmeesters van der Parochie-kerke van den Dorpe en Vryheyt van den Hage in onsen Lande en Graaffschepe van Hollant, hebbende 't bewint van den gueden van den armen aldaar* enz. Die van *Dorpe*; in een brief van 1485. waar by Hertog Philips van Oostenryk &c. Grave van Holland aen den gemeenen Bueren, *Vroetschap en Rykheyt en alle die ingezetenen van der Haghe en Hagheambocht en om noot oirbaer van onsen Dorpe en om die meeste scade met den minsten te verhoeden* verleent Octrooi, om op 't Corpus van den Hage lyfrenten te mogen negotieren. Koning Philips noemde den Hage nog zoo by Placcaaten van 1550. en 1564., te zien agter het gem: Berigt van den Hove pag. 174. en 175. Dus spreken Schout en Schepenen van den Hage mede met dezelve woorden in een lyfrente-brief, gegeven op St. Jansdag 1505. als mede in een anderen gedagtekent St. Nikolaasdag 1490. Zoo noemen zy ook den Hage een *Dorp* in hunne Keure op de Vleesch-halle en 't slagten van ossen, kocien enz. van den 20. April 1556. Die van *Ambachte* of *Dorpe* komt voor in een Ordonnantie van den Hove op de Waardyns van de Draperie in den Hage, van den 22. Maart. 1439. *Eerst zal die Bailliu van der Hage van myns gen. Heeren wegen vermaenen den Scout en Scopenen van der Haghe by hoiren eede, die sy mynen genadigen Heere en den Ambochte of Dorpe van der Hage gedaen hebben.* Tot alle welke men meerdere zoude kunnen aanhalen.

(*f*) Dit ziet men in een Placcaat van den Hove des jaars 1580 by Merula *van de Wildernisse*, pag. 152., en in een van den iaare 1528. agter het Berigt nu meergemeld pag. 226. alwaar eigentlyk *Vlekke* gelezen werd.

(*g*) In

En met deze hoedanigheid komt het over een, dat men alhier gemeld vind, niet een *Dorpbuis* of *Regtbuis*, gelyk men ten platten lande spreekt, maar van een *Raadhuis* (*b*) en een *Stadhuis* (*i*). Dus ziet men dat die verscheidenheid van benamingen, welke ontrent dezelve tyden door malkanderen vermengt werden, geen wezentlyk nog doorgaande bewys maakt van den stand, en meer of minder aanmerkinge, waarin deze plaatze is geagt en gestelt geweest. Alzoo weinig als men uit een erberinelyk vertoog van zwaare rampspoeden, om

B 2

ont-

(*g*) In een Mandament gegeven by Maximiliaan en Maria op den 1 October des jaars 1481. : - - „ Doen te wetene, wy ontfaen hebbende die oetmoedige „ supplicatie van onse welgemeinde die Scepenen ende Raide *onser Stede van den* „ *Haige* voorz., inhoudende enz. In een fondatie-brief van den 14 October. 1403. - - „ *Procuratores sive Magistri Sancti Spiritus ville Hagensis &c.* Nog in een van den 29. September 1420. En daar toe behoort ook, dat in het Placcaat van den 11. October 1531. nopende het opstellen van nieuwe neeringe ten platten Lande, aanmerkelyk gezegt werd: „ Buyten besloten Steden, *den Haghe en Alkmaer* voor Steden gerekent, enz. geregistr. in 't eerste Memor. van Mr. Jan de Jonge *fol. 67. verso.* en gedrukt in 't Groot Placcaat-Boek 1. *Deel fol. 1268.* alwaar de Haag niet alleen gelyk werd gestelt met de beslote Steden, maar zelfs in rang geplaatst voor Alkmaar; 't geen verwonderens waardig is. In 't jaar 1558 is de Haag al gerekent geworden onder de kleine Steden, zie eerste Memoriaal-boek van den Griffier B. Ernst *fol. 145.* en 2. Memoriaalb. van denzelven *fol. 151.* Ook zyn die van den Hage menigmaal onder de Steden ter dagvaart beschreven; en belangende hun rang, is by Resolutie van den 5. Februari 1586 *geresolveert*, dat die van den Hage maer eene stemme zullen hebben naer Purmerende. En in deze ordre zyn ze ook den 6. Januarii 1584 te Delft beschreven. „ Is *ge* „ *refolveert*, dat wegens zyne Excellentie aan de Edelen en Steden van Dordrecht, „ Haerlem, Delf, Leyden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Gornichem, „ Schiedam, Briele, Alkmaer, Hoorn, Enkhuyfen, Edam, Monnickendam, „ Medenblik, *Purmerende en den Hage* zal geschreven werden, omme den 15. „ deser maend des avonds in de herberge alhier binnen Delf te compareren op de „ zaeken hierna volgende. In de belastingen is de Haag altoos onder de beslote Steden gerekent, zie Resolutie van Holland van den 13. Maart en 28. Septemb. 1552, alwaar gezegt werd, *de Loffinge te vinden in de ses groote Steden en in de kleyne Steden, den Hage voor eene Stad gerekent &c.* Alkmaar en den Hage gelyk gestelt, Resolutie 14 Maart 1553. *Medenblik en den Hage*, 29 December 1553. *den Hage, Alkmaer en Medenblik*, 6. November 1555. *den Hage, Alkmaer, Medenblik en Vlaerdingen*, 13. December 1555. En in de ordonnantie op de verpagtinge van de wynen en bieren *binnen de besloten Steden en eenige opene Vlekken voor Steden gerekent*, van den 14 April 1557. werd art. XVII. gestelt. *Item zal de pagter ontfangen van elke ame Rynsche wyn---die ingeleyt werden by de tappers of by eenige geestelyke of wereltlyke personen binnen de voorz. Steden of buiten in de vryheyt van dien, den Hage voor een Stede gerekent &c.* En zoo verders doorgaans, *de Steden en den Hage*. „ Is den 21 Januarii 1586. mede *geresolveert*, dat die van den Hoogen, Pro- „ vincialen Rade, Kamer van de Rekeninge en *Magistraten van den Hage* zullen „ verschreven werden, om ter voorz. Vergaderinge haerluyder Gedeputeerden „ mede te schicken.

(*b*) Op het jaar 1545. agter het Berigt van den Hove *pag. 123.* alsmede in de keuren op de Vuurboet te Scheveninge van den 13. Februari en 19. November 1551. hier na te vinden onder het tweede Hoofdstuk.

(*i*) In een Schepen-brief van den jaare 1533. *een buys en erve staende in de Nieuwstraet over het Stadhuys.* Op het jaar 1578. *St. Cur.* by Merula *van de Wildernissen pag. 150.* en op het jaar 1547. *St. Cur.* agter het aangehaalde Berigt. *pag. 227.*

ontlastinge te mogen erlangen, met zekerheid besluiten kan, dat zulks alles na den letter zoude mogen opgenomen werden. (*k*)

Maar
hoe de
Haag
moge
genoemt
zyn ge-
weest,
na 1320.
was die
al een
plaats
van lui-
ster.

Maar men vergape zig niet aan den naam. Men zie veel liever op het wezen der zaake. Dien aangaande zal het vervolg dezer verhandeling uitwyzen, dat het zy men den Hage Dorp, het zy Heerlykheid, het zy Vlekke of Stede genoemd hebbe, deszelfs luister zedert den jaare 1320. zoo groot is geweest, dat die maar voor zeer weinige der voornaamste Steden heeft behoeven te wyken, en zeer veele in tegendeel merkelyk, ja zou men mogen zeggen oneindig heeft overtroffen.

Dit gaan we in 't vervolg door de beschryving zynere byzonderheden, in 't breede ontvouwen.

(*k*) Van dezen aard zyn de Requeften door de Regeerders van den Hage geprefenteert aan den Hove in den jaare 1550. agter het Berig. pag. 233. en in den jaare 1576. *ibid.* pag. 233.

II. HOOFSTUK.

Gelegendheid en plaatselyke beschryvinge van 's Graven-Hage, mitsgaders van de Dorpen Eikenduinen, Loosduinen en Scheveninge; als mede van de Adelyke Huizen en Lusthoven onder Haag-Ambagt gelegen.

N 't voorige Hoofddeel onderzocht hebbende den oorspronk en opkomst van den Hage als mede den naam en stand, en hoe die plaatze in haare beginzelen door de Opperheeren in der tyd is aangemerkt geworden, zoo zullen wy nu vervolgens toetreden tot het beschouwen van de plaats zelf, en met eenen beschryven waar die gelegen is, hoe zy zig van buiten en van binnen opdoed, als mede haar verdeeling, aanwasch en vergrooting van tyd tot tyd, voor zoo verre tot onzer kennis gekomen is.

's *Graven-Hage*, eertyds genoegzaam alleen bekend onder den naam van den *Hage*, is gelegen in het beste gedeelte van Zuit-Holland (a), na de heden daagsche verdeeling, in tegenstellinge van West-Vrieland, 't welk nu in 't gemeen Noord-Holland genaamt werd, als zynde het noordelykste gedeelte van al het geen tegenwoordig onder Holland behoort; en, om naaukeuriger te spreken, in 't Dykgraaffschap van Delfland, palende ten oosten aan den zoom van 't Dykgraaffschap van Rynland, een uur gaans of Hollandfche myle van Delft, drie van Rotterdam, twee van Leiden, zeven van Haarlem, en ontrent een

Gele-
gentheid
en plaat-
zelyke
beschry-
vinge
van
'sGra-
ven-Ha-
ge.

B 3

halve

(a) Hoe Holland in de eerste en oude tyden verdeelt wierd, en wat onder Zuit-Holland en wat onder Noord-Holland als toen gerekent wierd, zie H. de Groot, *Inleid. tot de Holl. Regtsgeel.* 2. b. 28. deel. Matth. van der Houve, *Handvest. Chron.* 2. b. 3. hoofd. Bor, *Nederl. Hist.* 7. boek fol. mibi 21. Bleisw. *Beschr. van Delft.* 1. d. 1. kap. en volg: Heemskerk, *Bat: Arkadia* p. 452. in de aantekeningen, alwaar hy dus zegt. „ Het Graaffschap van Holland is van outs verdeelt geweest in vier „ deelen; het eerste werd genoemt *Noord-Holland*, waar onder zyn begrepen de „ Dykgraaffschappen van *Rynland*, *Delfland*, *Schieland* en *Woerden*, met de „ Steden *Delft*, *Leyden*, *Goude*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Oudewater*, *Woerden* en „ *Vlaerdingen*, mitsgaders de vermaerde Vlekke 's *Gravenhage*. Het tweede deel „ werd genoemt *Zuit-Holland* en begrypt in zig de Steeden *Dordrecht*, *Gorcum*, „ *Worcum*, *Schoonhoven*, *Heusden* ende *Geerwiel* in 't *Land van Putten*, met de „ Landen en Dorpen daer onder behoorende. Het derde deel werd genoemt 't „ *Land van Voorne*, waerinne geleegeen zyn de Steden *Brielle* en *Goeree*, met veele „ schoone Dorpen. Het vierde gedeelte werd genoemt *Kennemerland* en *West-* „ *Vrieland*, zynde wel het grootste van allen, als waer onder behooren *Kenne-* „ *merland*, *Amstelland*, *Goyland*, *Waterland* ende d Eylanden *Texel*, *Vlieland*, *der* „ *Schelling* en *Grynde*: met de Steden *Haerlem*, *Amsterdam*, *Alkmaer*, *Hoorn*, „ *Enkhuysen*, *Medenblik*, *Edam*, *Monickendam*, *Purmerende*, *Naerden*, *Muyden* „ *Weesp*.

halve myle van de Noordzee; (*b*) ook in een zeer aangenaame en vermaakelyke Landsdouwe, als hebbende ten oosten het plaizante Bosch of Hagerhout, 't welk wy te zyner plaatze in een afzonderlyk hoofddeel zullen beschryven; ten zuiden grasryke weiden, welker grond broekig en veenagtig zynde, oudtyds heeft gedient tot het uitdelven van veen en 't maken van turf, (*c*) zulks men aan die kant wegens

(*b*) Deze tusschen-wydte werd aldus begroot by *Bor*, *Nederl. Hist. 9 boek op 't jaar 1576 p. 142.* van den ouden druk. *Bleifw. beschryving van Delft pag. 6.* *Orlers, beschr. van Leiden pag. 3.*

(*c*) Dat de landeryen gelegen ten zuiden van den Hage en wel inzonderheid de polder van Ryswyk en de Zuiter of St. Elizabeths polder, behoorende onder Haag-ambagt, certyds Veenlanden zyn geweest, waaruit men turf heeft gemaakt, blykt niet alleen uit derzelve laagte, waar doorze veeltyds des winters geheel onder water staan, maar ook wel voornamentlyk uit verscheide oude actens. Tot bewys zullen wy 'er twee alhier bybrengen, sprekende van Veenland ten zuiden van den Hage, in den Ambagte van Ryswyk; de eerste acte luid in dezer voege;
 „ Ic Lysbeth Scilpe Engebrechts Stalmeesters weduwe doe condt allen luyden,
 „ dat ic verkoft hebbe Jacob Zelander een half morgen *Veenlands* luttel min of meer
 „ by den hoop zonder maet, gelegen bezuiden der Hage in den *Amboghte van Rys-*
 „ *wyk*, en heeft belegen an de oostzyde &c. Ende ic Reynier Wouterfz hebbe de-
 „ sen brief ter begeerten van Lysbeth voorsz. bezegelt mit mynen zegel hier aan
 „ gehangen in 't jaer ons Heeren M. CCCC. sevenentzestich op den xii dach
 „ in November. De tweede acte of registratie is van dezen inhoud; Floer Willem
 „ Rimfchenzoen ontving van minen Heer vier dalf mergen lants luttel min of
 „ meer gelegen *in den Hage*, also alse hem aenquame van Willem zyns vaders doet
 „ te houden ten rechten leen en belegen *myn Heer zelve an die Westzyde met Wol-*
 „ *farts-camp, an die noirtsyde dien Veencamp, an die oestsyde Hugbe Valcke mitter hoe-*
 „ *ve, an die zuytzyde die kadye van Ryswicker-Amboght*, gedaen in den Hage op St.
 „ Martyns avont in de Winter Anno M. CCC. LXXIX. en staat geregistreert
 ten Leenkamer van Holland. En zoo vind men, ten opzigte van de Zuiter of St. Elizabeths polder, in verscheide andere brieven van transport, constitutie van de renten, enz. deze landen op de volgende wyze beschreven, *een stuk lands gelegen in den Amboghte van den Haige in den Zuytveene aan den nieuwen weg* &c. in enen brief van den 2. Januari 1406. nog op gelyke wyze in twee andere brieven van 1405 en 1462. geregistreert in 't kleine Francyne Register van 't H. Geesthuis alhier fol. 450. 452. en 452. verso. In den iaere 1595. verfogt Floris Sas van Weldam by requeste aan de Staten van Holland, „ om zekere 42 margen lands *lage boy-lan-*
 „ *den, gelegen aan den Dennenweg, ontrent den Binkborst, genaamt de uitgedolwen Vee-*
 „ *nen*, leengoederen zynde, te mogen verkopen als vry allodiale goederen, enz. zie resolutie van Holland van den 20. December 1595. En tot meerder bevestiging, dat deze gehele zuidelyke streck van het Zieken of den Rykwykschen weg af, en zelfs hooger op, tot Loosduinen en Wateringe toe, niet dan veen is geweest, waaruit men turf heeft gegraven, zullen wy nog bybrengen enen brief, waarby Graaf Willem van Henegouwen de derde van dien naam aan de Abdiffe en 't Convent van Loosduinen geeft een stuk land, gelegen tusschen het zelve klooster en 's Gravenhage, om daar uit te delven turf tot brandinge voor de Conventualen. De woorden van dezen, zoo wy vertrouwen, nog ongedrukten brief luiden in dezer voege.

„ Wi WILLAEM Grave van Henegouwen, van Holland &c. maken cont
 „ allen luden, dat wi ghegeven hebben der Abdissen en der gemeenen Convente
 „ van den Godshuse van Loesduinen in rechter aelmessen en om Goeds wille voer
 „ ons liefs Heeren ons vaders en onser liever Vrouwen onser moeder en onser vrien-
 „ den zielen wille *een sliche voens* leggende achter an die zydwinde en opwaerts
 „ strekkende alsoe lanc alse onse *veenen* gact en acht en dertich gheerden breet,
 „ omme

wegens de laagte en vogtigheid geen zaai of koorn-land vind, maar alleen weilanden, zeer bequaam om des zomers een menigte van koeien en vee te doen grazen. Ten westen, als hooger en drooger zynde, heeft men niet alleen grazige weiden; maar ook schoone koorn-akkers en teel-landen, en byzonderlyk mede weldragende boomgaarden, en sierlyk beplante luthoven, overvloeiende van allerlei boom en aard-gewasch; kortom, men mag zonder vleyen zeggen, dat 's Graven-Hage geplaatst is in den vermaakelyksten en vrugtbaarsten oord van ganſch Holland, gemeenlyk genaamt het *Westland*. Ten noorden ziet men den Haag gedekt met een richel duinen, dewelke langs de zee gestrekt teffens den Hage niet alleen beschermen voor de barre winden en quade dampen; die by zommige tyden des jaars uit de zee opkomen, maar ook door hunne hoogtens en laagtens van verre geen onaangenaam gezigt verschaffen. Wat voordeelen en plaizier deze duynen aan de Edelen en andere inwoonders van den Hage tot de jagt geregtigt, pleegen te geven, getuigt de Historie-schryver Bor (*d*) in deze woorden, „ En gelyk deze plaatse van binnen alomme zeer lustig en plaizierig is, zoo is 'er buiten- „ om en daar ontrent geen minder vermaakinge voor de inwoonders, „ want behalven den lust, dieze op zee in het dorp van Scheveninge en de Zeestrandte scheppen mogen, zoo zyn aan d'eene zyde „ de duinen, overvloeyende met konynen, daarinne de Edelen en „ andere daar toe gequalificeerde haar vermakinge, lust en oeffeninge hebben met de jagt van konynen (*e*), als in de omleggende „ velden van de hazen en ook met de edele vogelen. Voorts zyn „ die groene weylanden en weldragende koorn-landen en schoone „ boom-

„ omme hare barninghe daer uyt te delven, In oirconde desen brief &c. Gegeven „ in den Hage des woendages na onser Vrouwendach te midden oefte in 't jar ons „ Heeren dusent drie hondert en twintig.

Per Dominum Episcopum Zudenſem, Symonem de Benthem, Gherardum Raaphorst & Engelbertum.

Hier van daan heeft ook de straat, die van de dagelyksche Groen of Warmoesmarkt ten zuiden loopt en in vroege tyde de uitterste limite van den Hage aan die kant is geweest, den naam van de *Veenestraat* bekomen, als gaande en strekkende na de veenen, want de Wagestraat was ter zelve tyd niet of zeer weinig betimmert, en wierd slegts genaamt *het Zuidcinde van den Hage aan den Delfwech*.

(*o*) De konynen zyn in den jare 1666 by het maken van den straat-weg uit deze duinen geroeit, op datze de nieuw geplante boomen niet zouden schenden; immers dit getuigt de Heer Jacob van der Does in zyne beschryvinge van 's Gravenhage pag. 106. alwaar hy zig aldus laat hooren.

In 't Noorden heeft den Haegh geen lustige waranden,
Geen Bosch, noch wey, maer zee en aangename stranden,
En duynen, daar voor dees' in grooten overloedt
't Konyn tot spys, en tot vermaak wierdt aangevoedt.
Nu ist 'er uytgeroeyt, op dat het aan geen bomen
Die langs de straat-weg staen, by hongers noot zou komen,
En schenden 't jonge hout, dat moog'lyk metter tydt
Een schaduw geven zal, daer niemant hitte lydt.

„ boomgaarden hierontrent gelegen, zeer lustig en plaizierig des zomersdaags 't gezigt en 't gemoed van de bezienders verlustigence, „ maar voornamentlyk en boven al is hier aan de oostzyde het selc onne playfierige en vermakelyke bosch enz. Montanus in zyne byvoegzelen op Guicciardins beschryvinge der Nederlanden, sprekerd van de gelegenheid en uitterlyke situatie van den Hage, laat zig in dezer voege hooren, „ den Haag is zeer bequaam gelegen, hebben- „ de aan eene zyde het hoog met schoone hoeven en beemden tot „ bouwlanden, en aan de andere zyde het leeg tot weylanden en „ turfveen. Zoo dat aldaar niet en is ontbrekende, dat strecken „ kan tot playfier en onderhoudinge des menschen leven.

Dorpen
omden
Hage.

Wassenaar.

Voorburg.

Ryswyk.

Wateringe.

Loosduinen.

Scheveningen.

De dorpen, die om 's Graven-Hage als in een cirkel leggen en waarvan zy als het middelpunt is, zyn ten noord-oosten het dorp en heerlykheid *Wassenaar*, van aloude tyden toebehoort hebbende het doorlugtig en aloud geslagt der Heeren van Wassenaar; ten oosten *Voorburg*, het oudste dorp van geheel Holland; ten zuiden *Ryswyk*, 't geen in den jare 1688 door den Hoog-edelen Heer Nikolaas van der Duin, Heere van 's Gravenmoer, als laatste Ambagtsheer, aan de Magistraat van den Hage is verkogt en opgedragen, en ter Leenkamer van Holland verhevenstaat op den naam van den Heer *Mr. Paulus van Assendelft*, Burgemeester dezer stede, als sterfinan, dog waarvan de Wethouderen van Delft by beleeninge in den jaare 1591. de hooge jurisdictie en halsheerlykheid verkregen hebben (e) en iegenswoordig als nog bezitten. Ten zuid-westen *Wateringe*, daar voorheen gestaen heeft het oude stamhuis der Heeren van Wateringe, waarvan in den jaare 1299 bezitter en eigenaar was Heer *Gerrit van Wateringe*, ridder, wiens zoonszoon, mede *Gerrit van Wateringe*, in den jaare 1357. door Hertog Willem van Beyeren in zyne razernye wierd dood geslagen. Ten westen *Loosduinen*, vermaard door een Nonnen-klooster van de orde der Cisterciensen, vereert met den titel van Abdye en ten allen tyden bewoont by de edelste maagden des Lands, wel eer gesigt door *Magteld*, Gemalinne van Floris den vierden van dien naam, Graaf van Holland; en ten noorden *Scheveninge* (f), een der fraaiste

(e) Bleifw. *Beschryving van Delft* pag. 28 en 102.

(f) Het waren dezelve dorpen, uitgezondert Wateringe, die in den jare 1574, na dat de Spaansche soldaten (die geduurende het beleg van Leiden in den Hage in guarnisoen hadden gelegen en aldaar zoo vuil en onrein huis hadden gehouden, dat geen straaten te begaan of te beryden waren) daaruit waren vertrokken, door den Hove van Holland gelaft wierden, die van den Hage dagelyks met eenige wagenen en paarden ten dienste te staan, om de mishoopen en vuylichkeiten weg te halen en den Hage alzo te helpen schoonmaken, als breder uit de volgende acte te zien is.

„ Alzoe die Bailliu, Schout, Burgemeesters en Wethouders van den Hage den „ Hove van Holland by requeste verthoont hebben, dat die selve plaats van den „ Hage geduyrende den tyt die vianden aldaar gelegen hebben, zulcx deur quaet „ regiment en overweldigheyt van dezelve vianden ontreynicht en mit groote „ mishoopen in alle straeten en steghen beset en gedeformeert es, dat men deself- „ de straeten tot veel plaetsen met wagen en paarden nyet en mach gebruyken, „ wt welke vuylichkeiten en mishoopen ook groote stanck en pestilential exhalatie „ ryfen en comen tot groote infectie van de goede luyden aldaar woonende en fre- „ quen

ste Zee-Dorpen aan deze kust, zoo als wy aanstonds nader zullen aantoonen.

Onder Haag-Ambagt behooren alleen *Eikenduinen*, half *Loosduinen* en *Schevelinge* by Luisduinen (g), welker gelegendheden wy nu wat nader zullen beschouwen.

Dorpen
onder
Haag-
Ambagt.

EIKENDUINEN is een buurt of gehugt, bestaande tans uit eenige wooningen en boeren-huizen, niet by den anderen, maar hier en daar verspreit, ontrent een klein half uur ten westen van den Hage en een groot half uur ten oosten van Loosduinen gelegen, aan een zeer gemaklyken bestraaten en met een dubbelde ry ypen-boomen beplanten ry-weg. Uit eenige omstandigheden vermeldt in een oud geding, gehouden voor den Hove van Holland in den jare 1483. (b), zoude men moeten besluiten, dat'er eertyds meer huizen hebben gestaan;

EIKEN-
DUINEN

Dezelfs
toestand
ontrent
den jare
1483.

C

im-

„ quenterende; en alsoe die Supplianten die voorsz. Vlecke van den Hage van de
 „ voorsz. vuylicheden gaerne geluivert en tot heur oude gesteltenisse gereduceert
 „ sigen, zoe hebben zylieden die van Haech-ambocht als Eyckenduynen en andere
 „ Litmaecten van dien gelaft en geordincert met zekere getal van waghén en paar-
 „ den die voorsz. mishoopen en vuylicheden van der straeten te haelen en wech te
 „ voeren, dan vernits die menichte en grootheyt der zelve mishoopen, soe en
 „ zouden die voorsz. van Haechambocht nyet machtich zyn die voorsz. vuyliche-
 „ den te vervoeren en de straeten daer van te suyveren noch binnen den tyd van
 „ drie weeken eerst comende, zulcx dat van node es daer toe vorder hulp en as-
 „ sistentie te hebben. SOE IS 'T, dat 't voorsz. Hof omme redenen vooren
 „ verhaalt, gecommiteert en geauctoriseert heeft, committeert en auctoriseert
 „ 't zelve Hof mits desen een van de twee eerste Deurwaerders van den voorsz. Hove,
 „ omme terstondt te trecken an de dorpen van *Ryswyck*, *Voorburch*, *Wassenaer*
 „ en *Loosduynen*, en die Regierders en inwoonders van dezelve dorpen van wegen
 „ Coninglyke Majesteyt wel ernstig en scherpelick te belasten, dat zy wt elke
 „ dorpe alle dagen naer date van desen opbrengen ses waghene mit paerden, om-
 „ me daermede die van den Haghe te dienste te comen, en met die zelve wagens
 „ die mishopen en vuylicheden (die zy eensdeels aldaer hebben vergadert) te
 „ helpen wech voeren ende zulcx den voorsz. Hage helpen schoonmaken; En
 „ zoe verreenige van de voorsz. dorpen onwillich waren die voorsz. wagens en pair-
 „ den op te brengen, auctoriseert het voorsz. Hof in zulken gevalle die van den
 „ Hage voorsz. wagens en paerden tot coste van den onwilligen te hueren ende
 „ die coste by een Deurwaerder van den voorsz. Hove te doen executeren aen den
 „ onwilligen, zulcx en in diervoegen men Coninglyke Majesteyts penningen ge-
 „ woonlicken es t'innen en t'executeren. Actum den eersten Aprilis anno XV°.
 „ LXXVI. *Stilo Curiae Hollandiae.*

(g) Dus werd het genaamt by Matthys van der Houve in zyne *Handvest-Chron.*
 pag. 111. alwaar hy zegt, dat *Schevelingen* by *Luisduynen*, *Eikenduinen* en half
Loosduinen onder 't Ambagt van den Hage behooren. En dit blykt mede klaar
 uit de volgende Registratie „ den 20 May 1544. Ten selven dage is op de Re-
 „ monstrantie by die van den Hage de Staten gedaen, of de *Ingezetenen van Sche-*
 „ *veningen*, *Eyckenduynen* en 't *Oost-eynde van Loosduynen*, *forterende onder den Hage*;
 „ niet souden mogen volstaen, mits betalende den excys, sonder van haar land te
 „ geven twee stuyvers een oort op de margen, volgende 't concept by de Staten
 „ geacordeert, en by de Koninginne geaccepteert, gezeyt dat in haer verfoek
 „ by monde gedaen, by requeste souden overgeven, en zoude hunlieden als dan
 „ daarop appointement gegeven werden, het welk, als 't schein die van den Ha-
 „ ge voorsz. niet en wouden doen, en zyn overzulks weg gegaen.

(b) Te vinden hierna onder het artikel van *Schevelinge*.

Nog in
den jare
1571
Dorp ge-
noemt.

Getal
der hui-
zen al-
daar in
den jare
1632.

Was al
bekend
in den
jare
1266
onder
den
naam
van *He-
kendu-
nen*.

Eertyds
meest
duin en
wilder-
nisse.

immers het is uit dezelve acte kennelyk, dat die van Schevelinge en Eikenduinen in alle lasten, impolitien en ommeslagen, welke over den Hage en Haag-Ambagt wierden gedaan en gezet, een derde, en die van den Hage twee derden moesten dragen, en dat ook de *Dorpen van den Hage, Scheveningen en Eykenduinen stonden en gemeen waren onder een Baillinschap en Schependom*; waar uit dan ook gevolgelyk zeker is, dat Eikenduinen in dien tyd een dorp is geweest, gelyk het zelve ook nog in den jare 1571. een dorp genaamt wierd (*i*). Ook had het zyn eigen kooren-molen (*k*). Volgens het quohier van den jaare 1632 bedroegen de huizen onder Eikenduinen het getal van 37, de bouw en Weilanden 1543. morgen 563. roeden, behalven de thienden &c. Maar volgens het quohier van de verpondinge over Haag-Ambagt, (Eikenduinen en half Loosduinen daar onder gerekent) berustende ter Finantie van Holland, beliep in het jaar 1680 het getal der huizen tot op 304., dog by de Societeit van 's Gravenhage wierd aangewezen, dat onder dezelve als onbewoonbaare wierden bevonden 112, zulks dat 'er in alles nog 192 overig bleven.

Eikenduinen is al in den iare 1266. bekend geweest, en werd in eenen Latynschen brief (*l*) van Vrouw Magteld, fondatrice van de evengemelde Abdye, genoemd *Hekendunen*. De naam van deze plaats schynt afgekomen en ontleent te zyn van de *Eken* of *Eykenboomen*, die hier in de *duinen* certyds groeiden; want dat deze gantsche noorder streek van den Hage af tot voorby Loosduinen, niet dan duin en wildernisse is geweest, kan uit menigvuldige authentike stukken aangetoont werden; de boomen en wildernisse zyn met 'er tyd weggeraakt en de duinen voor een gedeelte afgezant, zoo dat men daar tans bequaame wei-en eenige koorn-landen in plaatze ziet. Men vind nog een sententie van den Hove van Holland in dato 5. Julii 1443. (*m*), waar by die van Eikenduinen verklaart werden hunne
landen

(*i*) Dit blykt uit de volgende Resolutie. „ Alfoo die grave van Bossu, Stad-
„ houder, President en Raden, mitsgaders die van Coninglyke Majesteys Reke-
„ ninge in Hollant geordonneert hebben, dat om goede wacht by nachte en dage
„ langes die stranden te houden tegens die Geusen en Rebellen, continuelyken drie
„ paarden langes die stranden zouden ryden, en dat daer toe souden contribuieren
„ en gelden de *Dorpen van Eyckenduynen, half Loosduinen* en *Hacch-Ambacht* ter
„ tyt toe anders souden wesen geordonneert. SOO IS 'T, dat de
„ voorz. Stadthouder, President en Raden, mitsgaders die van de Reke-
„ ninge voorz. die Regierders van den Hage geauthoriseert hebben en
„ autoriseren hen mits desen te maeken een capitael ommeslach ter somme van
„ 93. Car. guld. ter maend, over die huysluyden van *Eyckenduynen, half Loos-
„ duynen* en *Hage-Ambocht* voorz., omme daarmede te vervallen en betaelen
„ die voorz. onkosten, en dit geduyrende ter tyt en wylen toe anders sal wesen
„ geordonneert, Ende fullen die Regierders van den Hage voorz. van haeren ont-
„ fang, handelinge, administratie en uitgeef van de voorz. penningen doen re-
„ keninge, bewys en reliqua daar en alfoo 't behooren sal. Actum den 9. Julii
„ 1571.

(*k*) Deze molen werd vermeldt in eenen brief voor Schepenen van den Hage gepasseert den 9. Mey 1464, *Een stuk land gelegen in 't West-Ambocht van der Hage by Eyckenduynen-molen, gebeten die myente &c.*

(*l*) Te vinden by Anth. Matth. *Anal. vet. ævi tom. VI. pag. 109.*

(*m*) Geregistr. in 't IX. Memor. van Rose, gequot. E. 1. loco fol. 12. *Vers6.*

landen te mogen verdelven, zoo als zy meer dan hondert jaaren gedaan hadden, niet tegenstaande de oppositie van den Heer van Waffenaar, vermits het verlies zyner thienden, voorgevende dat hy daar door in zyne heerlykheid verkort wierd. In den evengemelden brief van Vrouw Magteld werd van een kapellanye te Hekendunen gewaagt, aan welke de voorn. Graavinne drie morgen lands tot een aalmoes vereert; waar uit dan klaar blykt, dat aldaar ter zelve tyd al eene kapel heeft gestaan, zulks dat het zyn bedenken verdient of niet deze plaats vry ouder is dan den Hage.

De kapel was toegewyd aan de Maagd Maria als patronesse, en wierd al in den jaare 1326. tot een Parochie-kerk verheven; dezelve was van geen grooten omtrek, zoo als genoegzaam uit de nog overgeblevene fundamenten af te nemen is. De Schryver van de Delftsche Oudheden (n) zegt, „ dat deze kerk eertyds stond onder de Parochie-kerke van St. Jacob in 's Gravenhage, daar de Pastoor der gemelde Parochie-kerke zyne kapellanen na toe zond, en dat dezelve Pastoor alleen geregtigt was om de Paasch-communie, het Sacrament des huwelyks en het laatste olyzel aan die van Eikenduinen te bedienen. Dog hoe verre dit met de waarheid overeenkomt, laten wy hem bewyzen. 'T is zeker, dat de kapellaan van Eikenduinen al in zeer vroege tyden een der vier priesteren was, die de kapel ten Hove bedienden, en op zyn beurt, als de Graaf of Graavinne in den Hage was, het middagmaal aldaar genoot, dog welke gewoonte Graaf Willem van Henegouwen den derden van dien naam ten hoogsten mishagde, zulks dat wanneer hy in den jaare 1326. aan Nicolaas Abt van Middelburch vergunde, om de kapelle te Eikenduinen by toestemminge des Bisschops van Utrecht tot een Parochie-kerk te mogen maken en die te laten bedienen door eenen zyner kanunniken, dezelve graaf wel duidelyk bedong, dat de kanunnik, die by vervolg Parochiaan aldaar zoude wezen, van het voorregt om ten hove te eten, zoude afstaan, zoo als uit den volgenden brief te zien is:

„ Wi WILLEM Grave van Henegouwen &c. maken condit allen luden, dat wi onsen lieven en getrouwen Heeren *Niclays den Abt van Middelburch*, der meenen Convent aldair en horen nacomelingen om Goide en ziere gebenededer moeder en om trouwen dienst, die ons dese Abt voirsz. gedaen hevet, en noch doen sal, en om dat wi willen datter eene Parochie-kerke worde, gegeven hebben en gheven onse Capelrie tote *Ekendunen*, met alle goede en recht datter toe behoirt, in manieren soe wanneer *Florens*, die nu die capelrie hevet, stervet, of dat hise vrilike opghevet, datse dan die Abt daer t'enden sal doen verdienen mit eenen siere Canonnike en hi sal verwerven an die Biscop van Utrecht, dat dese Capelrye worde eene Prochie-kerke, ende dit fullen wesen die palen van deser Prochiekerke van den moersloet en den stoeldam westwaerts tot *Loesdune Lane* toe, en voirt streckende alsoe verre als Hage-Ambocht gaet, Ende omme dat wi willen dat dese gifte stade en vaste blive ewelicke sonder gebrec van ons en van onse Nacomelingen,

De kapel aldaar aan de Maagd Maria toegewyd.

De kapellaan was een van de vier Priesters die de kapel ten Hove bedienden:

De kapel tot een Parochie-kerk verheven.

„ lingen, foe hebben wi defen brief open befegelt med onfen zegele,
 „ Gegeven in die Hage des anderdages na jairs dage in 't jaer ons
 „ Heeren duifent drie hondert fes en twintich.

*Per Dominum Comitem, Abbatem de Middelburch, Jo-
 hannem de Polanen & Engelbertum.*

Hierin bewilligde de voorn. Abt, en gaf dienvolgende daar van aan den Graaf deze navolgende verklaringe;

Verkla-
 ringe,
 dat de
 kanun-
 nik, die
 de kerk
 van *Ei-
 kendu-
 nen* zal
 bedie-
 nen, te
 Hove
 geen
 maaltyd
 zal heb-
 ben.

„ Wi **NICLAYS** bi der genaden Goeds *Abt* van onfer Vrouwen
 „ Cloifter van *Middelburg* van der Oerden van Premonstreyt maken
 „ condt allen luden, want onse lieve Heer Grave *Willem van Hene-
 „ gouwen &c.* omme Goeds wille en bi onfen verfoeken ons en onse
 „ Cloester voerfz. van Middelburg te gratie gedaen hevet en ghege-
 „ ven ewelicke te bliven sine Capelle te Eyckendunen, om een paro-
 „ chiekerke dair of te maken in dier manieren dat wifc na Heeren
 „ Florens doit of vryer resignatie diese nu befiget, sullen doen ver-
 „ dienen en berechten med eenen onfer Canonnike, alsoe als ons Hee-
 „ ren des Graven opene brieve daer op spreken die hi ons gegeven
 „ hevet, foe verlyen wy en verbinden voir ons en voer onfen Cloe-
 „ ster voerfz., dat zoe wie die Capelle van Eykendunen voirfz. of
 „ die Prochiekerke aldaer als 't eene Parochie (kerke) gemaeckt es
 „ van onfen Canoniken verdienen en verwaren fal, gheen recht ey-
 „ schen noch hebben en fal van der provende in die Haghe te haelen
 „ of te Hove t'eeten, als onse Heer die Grave of onse Vrouwe die
 „ Gravinne dair wesen sullen, en dair of scelden wi voir ons en voir
 „ onfen Cloester voirfz. en voir den gheenen die ze bezingen fal on-
 „ fen Heer den Grave quite med onfen brieve bezegelt mit onfen ze-
 „ gele, Gegeven te Dordrecht op den dertien avont in 't jaer ons
 „ Heeren duysent drie hondert fes en twintich.

Hoe
 verre
 het
 kerkge-
 bied
 strekte.

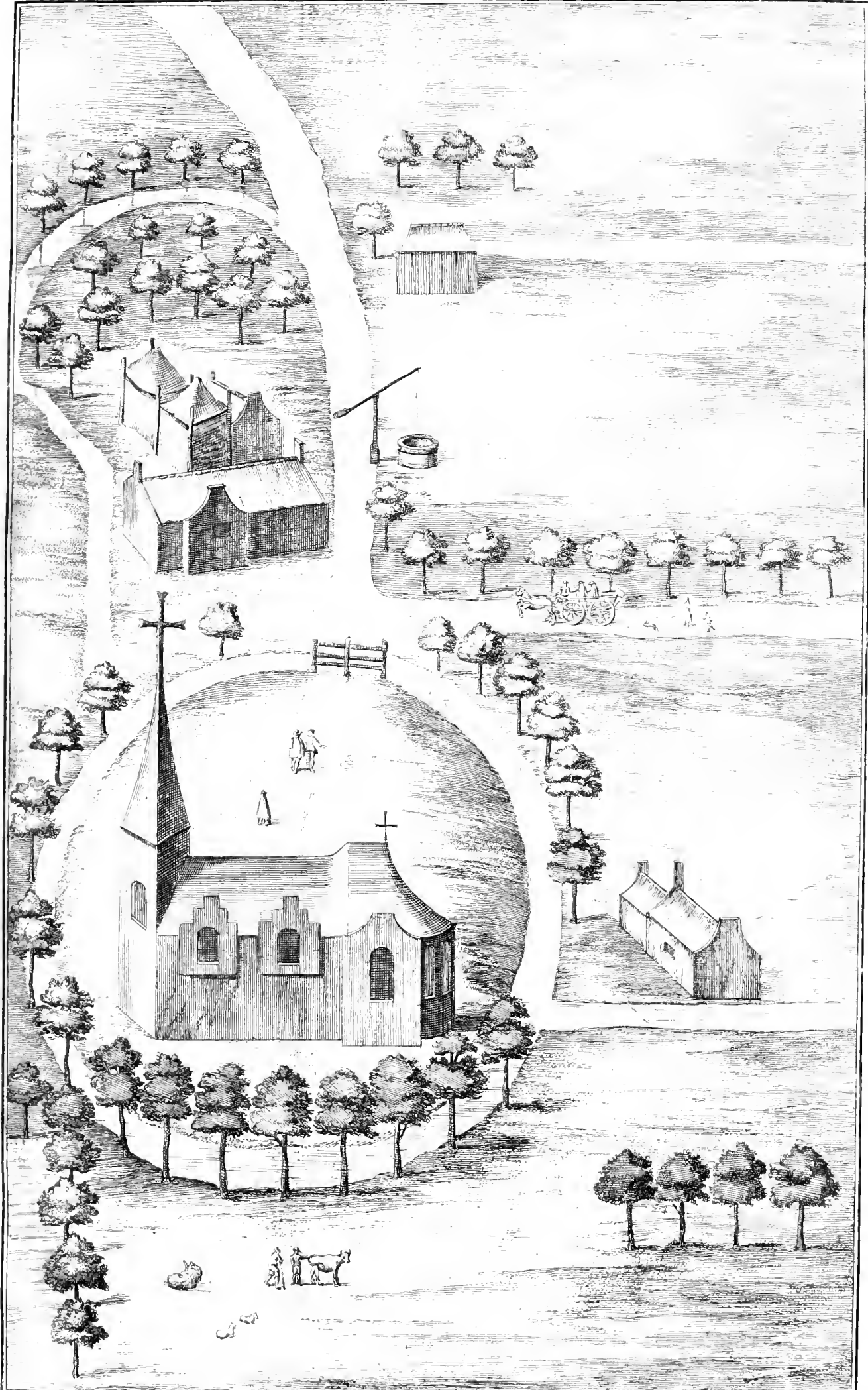
Deze kapel dan in diervoege by gifte van den voorn: Graaf tot een kerke verheven zynde, wierd vervolgens bedient door een kanunnik uit de evengem. Abdye van den Premonstreiten orden, en zyn kerkgebied strekte na inhoud van den zelve brief, *van de moerfloet en den Stoeldam westwaarts tot Loesdune lane en voort alsoo verre alze Hage-ambocht gaat.* Of nu de eerste kapel is afgebroken en in dezelfde plaatze een kerk is gestelt geworden, is onzeker, maar dat de laatste van eenen redelyk hogen tooren voorzien is geweest, daarvan is het bewys niet ver te zoeken. De kerk met het kerkhof begreep in den omtrek de grootte van een hond en vyf roeden, volgens de meeting in den jaare 1556, waar van het kaartje heden nog in wesen is.

De kerk
 was oud
 tyds zeer
 ver-
 maart.

Deze kerk was oud-tyds zeer vermaard, invoegen dat de menschen uit alle oorden in groote menigte na Eikenduinen pleegden te reizen, om 'er hunne eerbiedigheid aan 't zoo genaamde H. Kruis des Zaligmakers te bewyzen. Die ter bedevaart quamen, waren gewoon eenig geld te offeren; uit welk geld, zegt de bovengemelde Schryver, welcer een kapel ter eere van de H. Maagd is getimmert, 't welk nochtans niet te vermoeden is, dewyl dezelve Maagd reets patronesse van de kerk was, ten ware hy daar mede verstaan wilde hebben, dat

'er

tAfbbeelding van de KERK van EIKENDUINEN in den jaere 1556.

'er in of aan de kerk nog een afzonderlyk kapelletie ter haarer eere gestigt zoude zyn. Ook was 'er een broederschap van 't H. Kruis, en ook H. Geestmeesters tot bezorginge van de armen.

Na het invoeren van den gezuiverden godsdienst hier te Lande, wierd deze kerk, om de nabyheid van de hooftkerk van den Hage, als onnodig afgekeurt en op bevel van de Staten van Holland verkogt om afgebroken te werden, volgens derzelve resolutie van den 2 September 1580. *Is voorts verstaan dat by advys van de Magistraat van den Hage de kerke tot Eykenduinen gedemolieert zal werden, alzo de Staten verstaan dat die kerke tot Eykenduinen onnodig is, en daaromme niet gerepareert zal werden.* Wat moeiten de Kerk-meesters, buuren en inwoonders van Eykenduinen by de Staten aanwendden tot behouding van hunne kerk en tooren, zelfs met aanbiedinge van te willen voldoen en opleggen de 180 guld., waar voor de kerk was verkogt, zoo hebben zy egter niets kunnen verwerven, blyvende de Staten by hunne eens genomen resolutie, zoo als uit de volgende registratien te zien is:

Is naderhand afgekeurt, en geordonneert af te breken.

Den 13. December 1580.

„ De Staten van Holland hebben geordonneert, dat, niet tegenstaande het verzoek van Kerkmeesters, buyren en inwoonders van Eykenduynen, dat de Capelle aldaar zoude mogen blyven ongedemolieert, mits betalende de penningen daar voor beloofst, dezelve Capelle zal worden gedemolieert, voor Kersmis toekomende, op poene van 50 ponden van xl grooten, achtervolgende de conditien daar van gemaakt, mids dat de predikstoel en banken geleverd zullen worden agtervolgende dezelve conditien, binnen de kerke van Loosduynen.

Den 14. December 1580.

„ Op 't verzoek van de gemeene buuren en inwoonders van Eykenduynen, om haar kerke en thooren te mogen houden staande, mits opleggende de 180 guldens, daar voor deselve is verkogt, is geappostilleert als hier na volgt.
 „ De Staten van Hollant verklaren, dat met de demolitie en afbrekinge van de kerke en toorn in dezen geroert, geprocedeert sal worden voor Kersmis toecomende, agtervolgende het contract dat met de koopers diesaengaende is gemaakt, en hebben de Staten voorn. voorts geordonneert en ordonneeren by defen, dat agtervolgende 't zelve contract de predikstoel en andere gestoeltens, Latryne en Cat-banken, wesende binnen de voorsz. kerke, geleverd sullen worden in handen van de kerkmeesters van Loosduynen, om in de kerke aldaar geacommodeert te mogen worden als na behooren.

Het verzoek van de inwoonders van Eikenduinen om hunne kerk en tooren te mogen behouden, afgeslagen.

Den 4. Junii 1581.

„ De Staten hebben mede als noch belast en geordonneert, dat de kerke tot Eykenduynen sal worden afgebroken en gedemolieert,

Nader bevel om de kerk te demolieren.

„ ende ten eynde het zelve met den eersten mag werden geëffectueert,
 „ hebben de Staten voorn. geauthoriseert en gelast, lasten en autho-
 „ rificeren by desen den Bailliu en Gerechte van den Hage met der
 „ daedt te doen procederen tot demolitie en afbreeking van desel-
 „ ve kerke; ende hebben voorts de Staten geordonneert den Remon-
 „ strant alhier by gyzeling te innen en te executeren aan de kerk-
 „ meesters van Eyckenduynen de boete van vyftig ponden van xl. grn.
 „ 't pond in desen geroert, en de penningen daaraf te bekeuren ten
 „ behoefte van het arme Weeshuis binnen den Hage.

Gelyk
ook ge-
chiede
inden
jare
1581.

Hierop wierd de kerk in den jaare 1581 afgebroken, en de kerk-
goederen, die 'er al redelyk veel waren, ten behoefte van 't gemeene
Land by de Staten aangeslagen, en tot Superintendent derzelve
aangestelt Cornelis van Coolwyk, ontfangener generaal der geestelyke
goederen over geheel Holland, volgens Resolutie van den 23 Maart
1579., waar van de inhoudte deze is:

Cool-
wyk
aenge-
stelt als
superin-
tendant
van de
goede-
ren van
de kerke
&c. van
Eyken-
duinen.

„ De Staten van Holland hebben gecommitteert en committeeren
 „ by dezen Cornelis van Coolwyk ontfangener als superintendent van
 „ de goederen en inkomsten van de kerke, Cruys-gilde en H. Geest
 „ van Eyckenduynen, mitsgaders tot den ontfang en administratie
 „ van dien, mits daar af verantwoordende met de andere penningen
 „ van zynen ontfang, en zal voorts den voornoemden Ontfangener
 „ doen voorzien op de vordering van de inkomsten van dien, zulk
 „ hy bevinden zal te behooren.

Dog met wat moeielykheden en tegenstribbelingen hy van de
Kerk, H. Kruisgilde, en H. Geest-Meesters wierde bejegend, en
wat middelen van dwang hy tegens dezelve moest gebruiken tot het
overleveren van de gemelde goederen, kan uit de volgende Resolutie
blyken:

Den 19. Augusti 1580.

Dwang-
midde-
len te
gebrui-
ken tot
overle-
veringe
derzelve
goede-
ren.

„ De Staten van Holland verstaan hebbende, dat den Ontfangener
 „ Cornelis van Coolwyk in 't volkomen en agtervolgen van synen
 „ last en commissie van den 23 Maert 1579. en den 7. Juny laetstle-
 „ den, aengaende den ontfang van de goederen van de kerke tot Ey-
 „ kenduynen en de Cruysgilden aldaer by de Kerkmeesters, Cruys-
 „ meesteren en H. Geestmeesteren van Eyckenduynen groote obstacle
 „ en onwilligheden worden gedaen en bewesen, zulk dat dezelve hen
 „ ook niet ontzien by verscheide acten te protesteren van oppressien,
 „ geweld en atroce injurien, hen te versetten tegens d'insinuatien,
 „ sommatien en gyselingen, die by den ontfanger voorn. gebruykt
 „ moeten worden, omme te komen tot kennille en ontfang der zelve
 „ goederen en daarenboven dezelve gyseling te violeren tot groote
 „ verachtinge van de Staten, hebben als nog den voorn. Ontfangener
 „ expresselyk belast en geordonneert by de voorn. wegen en midde-
 „ len, ook van apprehensie, is het nood, te procederen ter tydt toe
 „ deselve ontfanger sal hebben gerecouvreert alsulke Registeren en
 „ blaffaerden, brieven en andere munimenten daer toe dienende, als
 „ de voorn. Kerkmeesters en Kruysmeesteren ofte haere gecommit-
 „ teerde Rentmeesters eenigzints onder hen sullen mogen hebben, of
 „ sullen

„ fullen weten te bekomen, als ergens by haere kennisse verborgen
 „ zynide; en ingevalle de voorn: Kerkmeesters en Cruysmeesters hen
 „ by eede fouden willen purgeren, 't gunt voorfz. is niet te kunnen
 „ effectueren, fal den Ontfanger voornoemt henlieden mogen con-
 „ stringeren, om van nieuws te drefseren behoorlyke Quohieren van
 „ 't voornoemde inkomen met verklaringe onder den behoorlyken
 „ eed, dat by haere kennisse tot de voornoemde kerke en Kruysgil-
 „ de niet meer goederen behooren, dan in de voorfz. Quohieren
 „ fullen zyn verklaert.

De buuren van Eikenduinen dan van hunne kerk ontbloomt zynde,
 wierden in den jaare 1580. met die van Loosduinen vereenigt en onder
 eene Parochie gebragt, en tot hun gemeen gebruik gegeven de kerk van
 de Abdye te Loosduinen, met magt om dezelve te herstellen uit zo-
 danige middelen als hen by de Heeren Staten van Holland wierden
 aangewezen, volgens Resolutie van

Den 7. Juny 1580.

„ Op 't verfoek van de gemeene buyren van Eykenduynen en
 „ Loosduynen 't woord des Heeren beminnde en althans hoorende in
 „ een kleyn onbequame plaets binnen Loosduynen; is geappostilleert.

„ De Staten van Holland aanmerkende den goeden yver en devo-
 „ tie van de gemeene buuren en ingezetenen van Loosduynen en
 „ Eykenduynen voornoemt tot vorderinge van den dienst Gods en
 „ vermeerdering van syn Heylig woord, en om daer in te voorfien
 „ dat deselve mach vermeerdert worden ter eere Gods, en dat daer
 „ toe deselve buyren en ingezetenen een bequame plaets tot haer
 „ kerke wederom mogen optimmeren en onderhouden, mitsgaders
 „ een bequame woonplaets voor haer Predikant, omme te vervallen
 „ de onkosten van dien, hebben gegunt en geaccordeert, dat de
 „ voorfz. Supplianten de vervallen kerke van den Convente eertyts tot
 „ Loosduynen, heel open liggende, gelyk deselve met muyren en
 „ gragten zyn afgedeelt en omgetrokken, groot deselve geheele plaet-
 „ se ontrent agt margen landts, geldende jaarlyks 11. a 12. guldens,
 „ zullen mogen laeten gebruyken en d'inkomsten van dien employe-
 „ ren tot reparatie, timmeringe excertie en onderhouf soo van de
 „ voorfz. kerke als de woonplaats van den Predikant, den tyd van 10.
 „ jaaren eerstkommende en daer toe noch vorder te mogen doen ge-
 „ bruyken, verstrecken en employeren de steen van de vervallen
 „ muyren, eensdeels streckende om de voorfz. Boomgaard en lan-
 „ den, en voorts verkoopen eenige boomen daer in staende, die
 „ mede vergaen, om met de penningen daar af komende te besteden
 „ de timmerage en vervallen de eerste penningen van de selve bestee-
 „ ding, mids dat het selve eerstdaegs sal worden gedaen, en dat de
 „ supplianten gehouden fullen syn van haren handel en administratie
 „ dies aangaende te houden deugdelyk Register, en rekening te doen
 „ ten believen van de Staten, waertoe de voorfz. inkomsten en mate-
 „ rialen fullen worden geemployeert, sonder dat de Staten gehouden
 „ fullen syn daer toe vorder van wegen 't gemeene Lant te doen con-
 „ tribueeren. Welverstaande dat binnen de voorfz. kerke van Loos-
 „ duynen des Heeren woord verkondigt, gepredikt en den dienst
 „ Godts

De buu-
 ren van
 Eiken-
 duinen
 met die
 van
 Loos-
 duinen
 onder
 eene Pa-
 rochie
 gebragt;
 en de
 kerk van
 Loos-
 duinen
 hen ten
 gebruike
 gegeven:

„ Gods gedaan zal worden, zoo wel tot behoef van de gemeene buyren van Eykenduynen als Loosduynen, agtervolgende 't verfoek van de gemeene buyren van Eykenduynen voorfz., overmids de groote onkosten die tot Eykenduynen met kleyne vruchten in 't repareeren van de kerke aldaar gedragen fouden moeten werden, ende bequame gelegentheynt van de plaetfe en kerke tot Loosduynen voornoemt en dat den Predikant aldaer over fyn jaerlycx onderhoudt als andere Predikanten ten platten landen van wegen de Staten by haren ontfanger betaelt fal worden, behoudelyk dat d'inkomften van de kerke tot Eykenduynen mitsgaders het kruysgilden aldaar gefteft fullen worden ende blyven in handen van den ontfanger Coolwyk, om by hem als fuperintendant aangefflagen en geadminiftreert, en daar af verantwoord te worden, achtervolgende de voorgaande brieven van Commiffie by de Staten voornoemt den 23. Maart 1579. daar toe verleent, blyvende de goederen van den H. Geeft tot Eykenduynen tot behoef van de armen aldaar, ordonneerende en bevelende daaromme de Kerkmeefteren van Eykenduynen en alle andere, des nodig fynde, hen hier nae te reguleeren.

Middelen tot reparatie en verder onderhoud van de zelve by de Staten van Holland aangevezen.

Maar wanneer uit deze middelen de kerk en Predikants wooning niet bequaamelyk konden herfteft en in 't vervolg onderhouden werden, en dat ook het opzigt over de kerk, armen en diergelyke zaken voor als nog aldaar weinig was, zoo ordonneerden de Staten van Holland by Resolutie van den 15. February des jaars 1586, dat de inwoonders van Loosduinen, die voor de veranderinge van den Godsdienst gewoon waren hunne dooden ter aarde te brengen deels te Monfter, waar onder zy ten opzigte van 't kerkelyke behoorden, deels in den Hage of Eikenduinen, nu voortaan dezelve zouden begraven binnen of buiten hunne kerk en daar voor betalen zeker regt, 't welk voor toekomende zoude moeten werden gebruykt tot reparatie van de kerk; ftellende verders zodanige ordre en toezigt over de zelve en 't bezorgen der armen, als de volgende ordonnantie medebrengt:

„ Alfoo ten tyde van 't Pausdom de buyren van Loosduynen plagen te Parochien ende hare dooden te begraven, eensdeels in de kerke tot Monfter ende eensdeels in de kerke van den Hage en Eykenduynen, fonder dat de dooden plagen begraven te worden in den Convente van Loosduynen, tot haerl. groot ongerief, overmids de groote diftantie van de plaatfe, ende want mits de ruininge, demolitie, ende uytrodinge van de geheele timmerage van den Convente van Loosduinen, met de fondamenten van dien, gedaen in de jaren 73. 74. en 75. (uytgenomen alleen de kerk) op 't verfoek van de buyren aldaer, gedaen aen de Staten van Holland, dezelve kerk eensdeels uit de vrugten van de agt mergen lands van 't begrip van 't voorfz. Convent wederom gerepareert en bequaam is gemaakt, omme daer in voor de gemeente en buyren aldaer Godes II. woord te prediken en daar binnen en buiten de dooden te mogen begraven, en dat dezelve reparatie met de optimmeringh van des Predikants huys veel gekoft heeft, daar van als noch eenige achterheyt is, als by de rekeningh by de weduwe van Kris Cornelifz gedaen mach blyken, dat mede dezelve kerk ende huyfinge noch veel kosten fal, om in

„ goe-

„ goede reparatie te houden, ende aldaer voor alsnog weinig toefigt
 „ is over dezelve kerk, met den aankleven van dien, Zoo ist, dat
 „ de Staten van Holland, hier van nader onderregt zynde, en om al-
 „ daer een goede ordre te doen stellen, met advis van die van de
 „ Rekening in Holland gestatueert en geordonneert hebben, statue-
 „ ren en ordonneren by desen de poincten hierna volgende.

„ Eerst dat geen gestorven inwoonder van de Buurte van Loos-
 „ duinen, wonende in Haegh-Ambacht of Monster-Ambacht, in de
 „ kerk voorfz. begraven sullen worden voor en al eer zy betaelt of
 „ sekerheyt van 't recht van 't openen van 't graf dezelve kerk ge-
 „ daen sullen hebben, gelyk men betaelt in de kerk van Monster,
 „ ende dat de penningen zullen verstreckt worden tot reparatie van
 „ de kerk van Loosduynen.

„ Dat die geene, die haar dooden laten begraven op 't kerkhof,
 „ het selve zullen mogen doen sonder yet te geven, midts
 „ alleenlyk betalende den Grafmeester syn gewoonlyk regt, gelyk
 „ tot Monster betaelt word, alles onvermindert een yegelycx ge-
 „ regtigheyt.

„ Dat niemandt aldaer noch binnen noch buyten de kerk sal mo-
 „ gen dooden begraven, dan die geene die daer toe gestelt sal wor-
 „ den,

„ Dat de Schoolmeester gehouden sal syn voor syn wedden, we-
 „ sende 60. ponden van xl. grooten 's jaers, die hy treckt van den
 „ Rentmeester van Loosduinen, de klok te luyden ter predicatie, en
 „ alle maend de kerk doen vegen na behooren.

„ De vlucht van de duyven aan den thoorn sal in 't openbaer
 „ verpagt, ende de penningen van dien komende, zullen mede ver-
 „ streckt worden tot reparatie van de kerk en thoorn; des sal in 't
 „ verpachten gestipuleert worden, dat de huyrman de duyven sal
 „ houden uyt de kerk, omme deselve niet te vervuylen.

„ Voorts soo sullen de Diaconen of Ommegangers in de predicatie
 „ voor den armen terstondt na de eyndiging van deselve predikatie
 „ bekent maken het gunt ter selver tyd ingekomen is, daer van, en-
 „ de van de uytdeeling derfelve ende van 't geene den armen aldaer
 „ volgt van de rantsoenen van de verpachtinge van de gemeene mid-
 „ delen, en van andere armen penningen aldaer, by den Predikant
 „ gehouden sal worden goet Register en rekening, waer na een yge-
 „ lyk hem gehouden sal wesen te reguleren.

Daarenboven vergunden de Staten van Holland by resolutie van
 den 28. September 1587. dat die van Loosduinen in de tooren van
 hunne kerk zouden mogen stellen een bequame klok met een uur-
 werk en wyzer, en dat, vermits het onvermogen der inwoonders,
 de kosten daer van zouden werden voldaan uit de inkomsten van des
 Convents goederen aldaar. De acte, welke de buuren daer toe er-
 langden, luid in dezer voege.

„ De Staten van Holland gezien hebbende 't ernstig verfoek van
 „ Kerkmeesteren, Diakonen en gemeene buuren van Loosduinen en
 „ daer op het advys van den ontfanger Joost van Leeuwen, hebben,
 „ tot gerief van den geen die tot Loosduinen passeren, ende van
 „ de inwoonderen van dien, ende ten eynde sonderlinge tot der
 „ predikatie en den dienst Godes, en andere notelyke diensten, ter

D

„ be-

Ook ge-
 accor-
 deert
 een
 klok,
 uur-
 werk en
 wyzer
 in de
 tooren
 te mo-
 gen ma-
 ken uit
 de in-
 komsten
 van 't
 Kon-
 vent al-
 daar.

„ bequamer uure geluyt mag werden; goedgevonden en geconfen-
 „ teert, dat den tooren aldaer van een bequame klokke, uurwerk en
 „ wyfer voorlien fal werden, ende dat de onkosten daer af, over-
 „ mids het onvermogen van de inwoonderen aldaar, gedragen fullen
 „ werden uit de inkomsten van des Convents goederen van Loos-
 „ duinen; en ten eynde 't selve geschieden mach ten minsten quetsse
 „ van den Lande, ordonneren de Staten voornoemt den voornoem-
 „ den Ontfanger van Leeuwen, de onkosten daer af te betalen, on-
 „ der recognitie van de supplianten, dat fyluiden van 't gund voorsz.
 „ is gediend ende behoorlyke acquite van den geenen die de klokke,
 „ uurwerk en wyzer fullen hebben gemaekt en geleverd, waerop 't
 „ selve in rekeninge geleden en gepasseert fal werden.

Jegen-
 woordi-
 ge staat
 van de
 kerk van
 Eiken-
 duinen.

Schoon van de kerk te Eikenduinen niets is overgebleven dan een
 stuk muur van den tooren en eenige fondamenten van de kerk, zoo ko-
 men 'er die van de omleggende dorpen nog ten huidigen dage dikwyls
 een bedevaert doen, om de H. Maagd te eeren en aan te roepen,
 kruipende op handen en knien rondom en langs deze puinhoopen; ja
 deze plaatze is by de Roomsche-katholyken nog in zulken hoogag-
 ting, dat de meeste burgers van die gezintheit in den Hage en daar-
 omheen dit kerkhof boven alle andere tot hunne begraafplaats ver-
 kiezen, zulks dat 'er van dezulke aldaar meer dan in de kerken van
 den Hage ter aarde bestelt werden.

Loos-
 DUIN-
 EN.
 Ver-
 maart
 door
 deszelfs
 Abdy.

LOOSDUINEN, gelegen aan het einde van den zelve Straat-
 weg, ontrent een half uur van Eikenduinen, zoo als wy hier vooren
 hebben gezegt, is een zeer oud en tamelyk aanzienlyk dorp, vermaard
 door de stigting van de evengemelde Abdy, welke zeer beroemt is
 in de geschied-boeken onzes Vaderlands door de verzierde kinder-
 geboorte uit Margareta, Gravinne van Henneberg, dogter van Vrouw
 Machteld, egtgenoot en namaals weduwe van Graaf Floris den vier-
 den, waar van het verhaal met veele en grove beuzelingen door de
 Monniken te zamen gelapt zynde, aan latere Schryvers veel moeite
 en arbeid heeft gekost, om het waare van het valsche te schiften, en
 alzoo eindelyk de zekerheid en nette kennisse dier geschiedenisse aan
 den dag te brengen. Wy zullen ons voor 't iegenwoordige niet in-
 laaten om deze zaake verder op te halen, of zelfs van dit klooster een
 beschryving op te geven, eensdeels, om dat dit gestigt, ('t geen in
 den Spaanschen oorlog eerst door den moetwil der soldaten zeer mis-
 handelt, daarna in den jaare 1579 zo verre is afgebroken, dat 'er tans
 geen blyken, buiten de kerk, meer van overig zyn,) geplaatst is ge-
 weest buiten Haag-ambacht, binnen welkers omtrek wy ons zelve
 hebben bepaalt. En ten anderen, om dat die Abdy reets door ver-
 scheidde voorname kenners en liefhebbers onzer Nederlandsche Histo-
 rien wydloopig is verhandelt, en nu onlangs in de Beschryvinge van
 Delfland zeer nauwkeuriglyk uit de oudheden is opgeheldert gewor-
 den, alwaar men ook met eenen vind een nette beschryvinge van den
 eersten opkomst, benaminge, enz. van Loosduinen; en derhalven
 zullen wy 'er nopende het dorp alleen dit maar byvoegen, dat het
 zelve onder twee verscheidne jurisdictien gelegen is, behoorende het
 westelyke gedeelte, waar in het bovengemelde klooster heeft gestaan,
 onder het ambagt van Monster en gevolgelyk onder de nalatenschap
 van

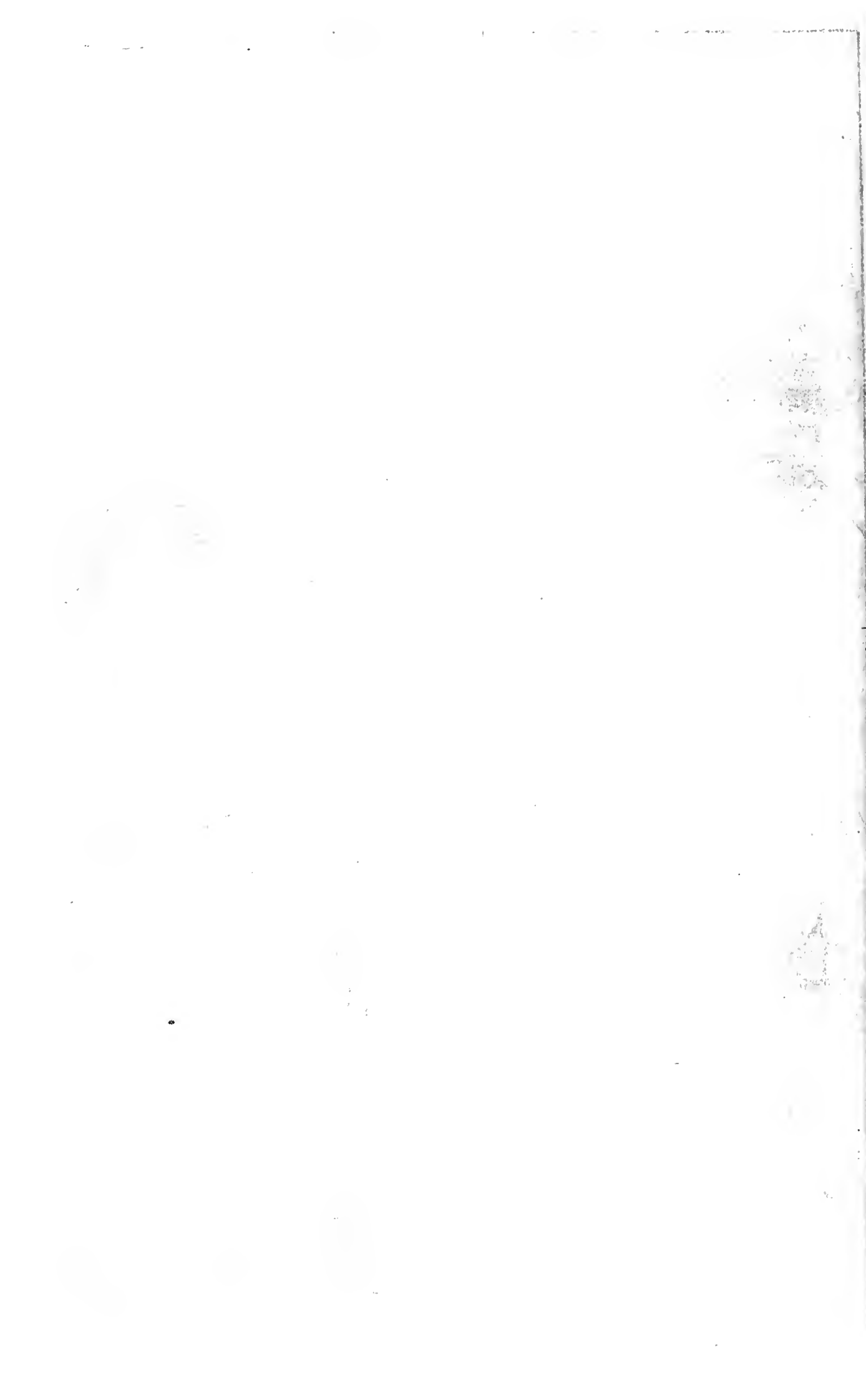
Redenen
 waar-
 om het
 klooster
 alhier
 niet ver-
 der be-
 schreven
 werd.

Het dorp
 is gele-
 gen on-
 dertwee

Ruine van de Kerk van EIKENDUINEN. in den jaare MCCXXIX.

van wyle zyne koninglyke Majesteit van Groot-Brittannie, *Willem den derden*, hoogl. ged., en het oostelyke gedeelte onder Haag-ambagt. En vermits het laatste niets aanmerkelyks in zig bevat, zoo zullen wy 'er kortelyk van afscheiden, en ons liever spoeden na Schevelinge, welke plaats ons meerder stoffe aan de hand geeft, om daar van breder te kunnen spreken.

verscheid-
de Jurif-
dictien.

SCHEVELINGE of, zoo men eertyds schreef, *Schevelinge* (o), is een Zeedorp ontrent een half uur ten noorden van den Hage, gelegen aan het einde van eenen cierlyken, ruimen en net beplanten straatweg, die in den jaare 1666. met overgrooten kosten en moeiten door de duinen is gelegd en gegraven geworden, en dagelyks door menigte menschen, die zig aan het strand eens willen verlustigen, wegens deszelfs vermakelykheid werd betreden, waarom ook de Heer Simonides dese Straat aldus sprekende invoert;

SCHE-
VELIN-
GE.

Deszelfs
Straat-
weg.

'k Was eertyds fand en duin, nu leg ik vast in steen,
Van wandelaars bezocht, van duizenden betreen,
Voetknechten, ruiteren, die s'avonds, voor het dalen
Der Son, na hunnen lust, gaan een Zeeluchjen halen.

De Heer Constantyn Huigens, Heere van Zuilichem, heeft deze *Zeestraat* in rym zoo geestig en plaazierig beschreven, dat wy ons ligtelyk kunnen ontdoen, om 'er hier breder van te melden.

Schevelinge was in vroege tyden een tamelyk goed en aanzienlyk Dorp, in verscheide straaten (p) verdeelt, ja, zoo zommige willen, grooter en ouder als de Hage zelf, waar van ons egter tot nog toe geen bewys ter wereld is ontmoet, en derhalven zullen wy dit voor zeggen alleen aannemen tot nader ontdekking; maar 't is door de woedende en verbolge zeegolven van tyd tot tyd zodanig aangetast en geteifert, dat het zyne voorige gedaante t'eenemaal heeft verloren. De kerk, welke eerst in 't midden van het Dorp stond, wierd volgens getuigenisse van Adr. Junius, (q) ontrent den jaare 1470. en gevolgelyk nu ontrent 258. jaaren geleden, met haaren tooren door de zee verflonden, by welk onweer de zee zoo veel lands verzwolg, dat de gemelde kerk ontrent 2000. passen in zee en van het strand bedolven geraakte (r). Die van Schevelinge waren hier door in een zeer bedroefden en ellendigen staat gekomen, hebbende niet alleen meer dan de helfte van hunne huizen in die storm en watervloed verloren, maar het getal hunner inwoonderen was, zoo by vangenisse als by ongeluk van de zee, zodanig vermindert, dat het zelve in den jare

Oudheid
en groot-
te van
het
Dorp.

De eer-
ste kerk
in den
jaare
1470.
door de
zee ver-
flonden.
Geraakte
daar
door in
een el-
lendigen
staat.

D 2

1483

(o) Zommige schryven ook *Scheveringe*; zie Huygens, *Koren-bloemen* pag. 174. Bleiswyk, *Beschr. van Delft* p. 30. Hooft, *Nederl. Hist.* p. 119. en elders. Erfgraaffelyke Bedieninge in Holland, pag. 132. welke spelling ons egter in geen authentiek stuk is voorgekomen.

(p) De namen van de Straaten, die ons in oude brieven te vooren zyn gekomen, waren, de *Wagestraat*, 14. Aug. 1536. de *Koestraat* 13. decemb. 1550. de *Nobelstraat* 13. decemb. 1562. de *Weststraat*. 14. decemb. 1562. de *Heer van Wassenaars-straat* 13. decemb. 1562. de *Keyzers-straat* 5. Junii 1565.

(q) In 't tiende Hoofdstuk van zyn *Batavien*. Cluver. *Batav. oudb.* 1. deel. pag. 75:

(r) Zie Pars, *Katwyksche oudbeden* p. 104.

1483 flegts bestond uit hondert negentig perfoonen , waar van 'er veertig aan de deuren en huizen dagelyks hun brood om Gods wille moesten gaan bedelen , en van de refterende hondert veertig moesten 'er hondert ter zee en anderzints van dag tot dag de kost voor de overige veertig winnen , zoo als zy in een oud geding voor den Hove in den gemelden jaare te kennen gaven ; welk geding met de daarop gevolgde uitsprake wy niet ondienftig hebben geagt , alhier uit te fchryven , omme daar uit met eenen aan te toonen niet alleen den waaren , dan teffens erbermelyken toestand van 't gemelde Dorp , maar ook hoe de Hage zelf op die tyd bestond. De woorden zyn deze ,

Gefchil
tuffchen
die van
den Ha-
ge en
Scheve-
linge ,
hoe ver-
re de
laatfte
gehou-
den wa-
ren te
betalen
in de ge-
meene
lasten
&c. ; en
de uit-
praak
daar op
gevolgt.

„ Gezien by den Hove van Hollant , dat proces vuyftaande en
 „ hangende tuffchen die gemeene buyeren en inwoonende van den
 „ dorpe van Sceveninge eyffchers an die eene zyde , en den Bail-
 „ liu , Scout , en Scepenen van der Hage verweerers an d'andere ,
 „ zeggende ende proponerende die voorsz. eyffchers , *hoe dat die dor-*
 „ *pen van den Hage , Sceveningen en Eyckenduynen stonden en waren*
 „ *gemeen onder een Bailliuscip en Scependom* , ende dat alle lasten die
 „ den voorsz. drie dorpen gegeven en gefet waren by mynen gena-
 „ den Heeren of deze zynen Landen van Hollant , die bueren en
 „ inwoendere van den voorsz. dorpen daarinne gemeen en gelyk be-
 „ last worden fonder eenige fcheydinge d'een van d'andere te doen ;
 „ Ende al was foe dat navolgende dien alle die buyren en inwoende-
 „ ren van de voorsz. drie dorpen en plaats fchuldich en gehouden wa-
 „ ren de voorsz. lasten mit malcanderen gemeen te dragen elc na die
 „ groote en waerde van hoeren goeden fonder meer belast te wor-
 „ den. Defen nyet iegenstaende hadden nochtans in voirige tyden
 „ belieft gehad den Bailliu , Scout en Scepenen van den Hage in
 „ den tyt wesende den voorsz. Eyffchers een zekeren portie ende ta-
 „ xe te geven van de voorsz. lasten , te weten mit die van Eycken-
 „ duynen een derdendeel , en overmits dat die voorsz. Eyffchers
 „ doen ten tyden waeren in groote menichte van huysen en haerfte-
 „ den staende in redelyke neeringe en welvaeren , foe waren die zel-
 „ ve Eyffchers obedierende die voorsz. fettinge en te vreden in de
 „ contributie en gedinge van dien ; *Nu was waer dat binnen zekeren*
 „ *corten jaren barwaerts 't voorsz. dorp van Sceveninge by grote*
 „ *stoorm en hoge vloeden meer dan die belfte afgevloyt was* , en dat de
 „ voorsz. Eyffchers groot en onverwindelick verlies van volcke en
 „ goeden ter zee gehad en geleden hadden alsoe wel by vangenisse
 „ als oic by fortune van de zee ; *mits welk 't voorsz. dorp van Sce-*
 „ *veningen die belfte van huysen , volck en goeden niet en hadde , 't*
 „ *welk zy hadde ten tyde en lange dairna* , dat den zelve dorpe die
 „ voorsz. portie gegeven hadde geweelt , *seggende woort die voorsz.*
 „ *Eyffchers , dat op desen tyd die zelve Eyffchers niet meer in getale en*
 „ *waren dan ontrent hondert en tnegentich hoefden* , dair van die vyftich
 „ mit boeren kinderen dagelycx gingen voer die huysen en doeren van de
 „ anderen brood om Gods wille bidden en van de anderen hondert en
 „ veertich die hondert van dien boer broet van dage te dage an den
 „ anderen veertich ter zee en anders moesten winnen : Ende hoewel de
 „ voorsz. Eyffchers hoeren armoede den voorn. Verweerders onder
 „ wyens regiment zy waren , tot diverse fe stonden te kennen gegeven
 had-

„ hadden, verfoeckende dat fy hunlieden verdragen woudē van
 „ de voorfz. fettinge en ontfangen mitten voorfz. bueren ende in-
 „ woonderen van den Hage te ponden penninck pennincks gelyk
 „ en mit hunl. te mogen contribuieren elck na advenant van zyne
 „ goeden. Defen nochtāns niet tegenftaende de voorfz. verweerrers,
 „ en hadden dair toe niet willen verftaen, maar hadden omme de
 „ voorfz. Eyffchers foe lange foe meer te belaften en te bedwingen
 „ die voorfz. hoeren fettinge te geven doen gyfelen in den Hage
 „ voorfz. zeventien perfoonen van den rykften van henl. dewelke
 „ hangende defe litifpendentie omme meerder fcade te fchouwen, in
 „ handen van de voorfz. Verweerrers genamptifeert hadden voor die
 „ betalingen en termynen die dezelve Verweerrers henl. eyfchende
 „ waren. Welke onbehoirlike fettinge en exactie die voorfz. Eyf-
 „ fchers den zelve Hove clagentlicke te kennen gegeven hadden en
 „ vercregen zekere appointement vuyt crachte van den welken den
 „ voorfz. Verweerrers bevolen was, dat fyl. den voorfz. Eyffchers
 „ ontfangen fouden mitten gemeenen bueren en inwoonderen van
 „ den Hage te ponden penninck pennincx gelyk en mitten zel-
 „ ven bueren in de voorfz. laften te contribuieren en te gelden elc na
 „ groote en waerde van zyne goeden. Dair tegens dat him die
 „ voorfz. Verweerrers oppoferende waren, en overmits welke oppo-
 „ fitie zyl. gedachvaert hadden geweest te compareren voor den
 „ voorfz. Hove tot zekeren dage henl. beteykent, Tot welken da-
 „ ge of anderen van die onderhouden, zoo concludeerden die voorfz.
 „ Eyffchers en zeyden, dat by fententie difinityf van den voorfz.
 „ Hove die felve Eyffchers alfoe wel ter caufe van de penningen die
 „ henl. by den voorfz. Eyffchers nu geeyscht en in hoeren handen
 „ genamptifeert waren, als in alle laften die hunl. t'famen opgeleyt
 „ en getaxeert worden te geven ontfangen fouden wesen mitten bue-
 „ ren en inwoonders van den Hage te ponden penninck pennincx ge-
 „ lyk en dairinne te contribuieren en te gelden elc nae advenant van
 „ van zyne goeden, en dat dezelve Verweerrers gecondemneert fou-
 „ den zyn henl. te refituieren t' guendt dat zy zedert der litifpen-
 „ dentie van defen in handen van de voorfz. Verweerrers meer had-
 „ den moeten namptiferen dan huere pondinge bedragen foude,
 „ mitsgaders in de coften van defen instantie.

„ Daar tegens dat die voorfz. Verweerrers deden antwoirden en
 „ feggen, hoe dat hier voirtyts te weten over t'feftich jaren en meer
 „ een raeminge gemaect hadde geweest by die van den Hage an de
 „ eene zyde en die van Sceveninge en van Eykenduynen an d'ande-
 „ re, in wat manyeren dat elc van dien gelden en contribuieren fou-
 „ den in de beden en fubventien myns genaden Heeren of andere
 „ ongelden; achtervolgende welke raeminge die van Sceveninge mit
 „ die van Eykenduynen hadden altyt getaxeert en gezet geweest van
 „ foo lange dat geen memorie van menfchen ter contrarie en was, op
 „ fulcken taux en grootheyt als zy nu gezet, zonder dat zy hoger
 „ getaxeert waren, dan van outs gewoonlick was. Te weten, die
 „ van den Hage op die tweedeelen en die voorfz. van Sceveningen en
 „ Eykenduynen dat derdendeel, mit welke fettinge de voorfz. Eyf-
 „ fchers en hoere voorfaeten te vreden geweest en hoeren portie en
 „ andeel altyt gegeven en betaelt hadden, en dat tot een teyken van

,, dien die voorfz. van Eyckenduynen bleven altyts betalende hoere
 ,, portie dair zy op gefet en mit die van Sceveninge voornoemt over-
 ,, gecomen waren. Seggende en antwoirdende voort de voorfz. Ver-
 ,, weerrers, *dat binnen den dorpe en bedryve van den Hage elk na den*
 ,, *zyne meer arme luyden waren dan tot Sceveningen, die in de voorfz.*
 ,, *ongelden niet en gaven, maer waren levende van den Heyligen Geest en*
 ,, *aelmiffen, want men wel bevinden soude datter aeer de oorloge en wa-*
 ,, *penen van Utrecht onftonden niet in den Hage en waren boven thien*
 ,, *hondert perfoonen levende van de H. Geest en aelmiffen, dan datter*
 ,, *nu wel waren, overmits der oorloge, laft van de renten en dueren*
 ,, *tyt boven twee en twintich hondert perfoonen, die al te famen hier toe*
 ,, *niet en gaven, en dat ook wel twee hondert waren dier toe contri-*
 ,, *bueerden, de welken niet eene grote boven allen fchulden en hadden;*
 ,, feggen voirt, dat die van den Hage voorfz. alfoe veel fcade gele-
 ,, den hadden als die voorfz. Eyllchers binnen twaelfjaeren harwärts,
 ,, ter caufe van hoere draperie mitten vuytganck van den volders,
 ,, mitten ruyters en anders meer dan zeffien hondert pondt groten,
 ,, dair van dat zy nochtans niet en begeren verlicht te wesen van den
 ,, voorfz. Eyllchers, en dat dezelve Eyllchers de fcade dair zyl. op
 ,, beclagende waren alleen niet gehad en hadden, maer mede die van
 ,, den Briele, Delf, Leyden, en oick eenige van die van den Hage,
 ,, die met hunl. ter zee reeden, en dat de voorfz. Eyllchers dair te-
 ,, gens groote neeringe ter zee gefcepen waren te hebben, gemerct
 ,, de . . . van Vrankryk en dat zy groote prouffytelicken teelden
 ,, gehadt hadden van harinck, nochtans en waren zy niet belaft ge-
 ,, weeft boven hoeren taxatie voirn., *maar die van den Hage waren*
 ,, *ter contrarie in fulcken fchyn verarmt, dair dat acht hondert per-*
 ,, *foonen om broot gingen, waren nu wel twee en twintich hondert om-*
 ,, *megaende en meer, Ende dat al waft zoo, dat zekere huysen ofge-*
 ,, *vloyt waren op die kant van de zee fttaande, zoo feyden nochtans*
 ,, die voorfz. Verweerrers in facto, *dat die huysen getymmert tot Sce-*
 ,, *veningen van 't Gaffbuys zuytwert binnen xx jaeren harwaerts*
 ,, *zonder alle die andere huysen, wel beter waren dan 't geheele*
 ,, *dorp doen ter tyden was, ende dat mitten voern. Verweerdens niet*
 ,, en contribueerden noch en gouden alle die Raiden van den Camere
 ,, alzoe wel ordinarys als extraordinarys, Advocaet, Procureur-Ge-
 ,, nerael, Griffier, Secretariffen ordinaryfen en extraordinaryffen,
 ,, alle Ridderen, waerlicke ofte geestelicke luyden, alle Doctoren,
 ,, Licentiaten, Advocaten, doctoren of licentiaten wefende, zes Pro-
 ,, cureurs postulanten, zeven Duurwaerders, en vier Boden, zoe dat
 ,, die geene die de bede en fubventien betalen moften, al cleyn in
 ,, getale waren, feggen 'er tot een teyken, dat die van der Heyde
 ,, mit die van Monfter in die bede myns genadichs Heeren gefet en
 ,, dewelke littende waren onder een gerechte, nochtans hadden zy
 ,, elcx hoere taex op hen felven, ende hoewel dat die van Monfter
 ,, 7. fctz. corts zeer geryct en die van der Heyde zeer gearmt waren,
 ,, zoo bleven zy altyts geldende gelyk zy van oudts plagen zonder
 ,, tegens malcanderen te ponden. Dit al nochtans niet tegenftaende
 ,, foe hadde belieft die van Sceveninge een nieuwigheyt te foccken,
 ,, begeerende mit die voorfz. van den Hage te ponden, en den voorfz.
 ,, Verweerrers tot die fynete doen verdagvaerden, Ende waeren
 ,, daeromme de voorfz. Verweerrers concluderende, dat by fententie
 van

„ van den voorfz. Hove fylieden fchuldich fouden wesen te volftaan
 „ mitter fettinge en taxatie, dair die van Sceveninge op gefet en ge-
 „ taxeert waren te gelden in alle ongelden gelyk zyl. van ouden
 „ haercomen gedaen hadden, mit die voorfz. van den Hage, navol-
 „ gende die voorfz. raeminge tuffchen henlieden op andere tyden
 „ gemaect, en dat zy mits dien geabfolveert fouden wesen van den
 „ eyfch en impeticie van de voorfz. Eyffchers, en dat die penningen
 „ by den zelve Eyffchers genamptifeert blyven fouden, dan die wa-
 „ ren, als wel en deuchdelyk betaalt, ende voort den voorn. Eyf-
 „ fcherste condempneren in de costen die de voorfz. Verweerrers tot
 „ defen instantie gedaen hadden.

„ Tegens welke antwoorde de voorfz. Eyffchers repliceerden, ont-
 „ kennende mitten voorn. Verweerrers eenige raeminge aangegaan te
 „ hebben, dair mede zy hunl. geobligeert ofte verbonden hadden
 „ tot eeuwigen dagen te onderhouden ofte nu die voorfz. pondinge
 „ niet te eyfchen, feggende dat die betaeling die zyl. fekere lange
 „ jaeren by taxatie en fettinge van de voorfz. Verweerrers gedaen
 „ hadden gehadt, in deser faeke tot hoere afterdeele geen prefcriptie
 „ voor den zelve verwrs. maken ende nochte gemaect, dat zyl. ge-
 „ fondeert waeren in rechte en redenen, te weten tot allen tyden als
 „ zyl. met die voorfz. van den Hage laften cregen en hunl. gemeen
 „ opgeleyt worde, dat als dan zyl. die zelve laften fchuldich waren
 „ mit malkanderen te dragen elc na zyne macht en waarde van zyne
 „ goeden, 't welk niet gefchien en mochte de voorfz. pondinge dair
 „ by die waarde van een yegelycx goeden gevonden, en elk zyn
 „ portie gegeven wordt en mofte voor alle werk gefchien, welke
 „ pondinge zyl. fchuldich waren te foucken an den voorfz. Ver-
 „ weerrers en an nyemant anders, ende waren de voorfz. Eyffchers
 „ prefenterende hoere rykdom en armoede by die voorfz. van den
 „ Hage te bringen en mits welken die rykste den anderen te bate co-
 „ men mochte, zoo dat mits dien de fcade en armoede by den
 „ voorfz. Verweerrers geallegeert hunl. niet en releveerde tegens die
 „ begeerte en conclusie van de voorn. Eyffchers; Ende dat aengaen-
 „ de die van der Heyde en van Monfter, dat den zelve Eyffchers
 „ niet an en ginck en waren henl. dies gedragende an die waerheyt
 „ en perfeverende voort by hueren eyfch en die conclusie aldair
 „ genomen.

„ Tegens welke replyck de voorfz. Verweerrers dupliceerden, per-
 „ fevererende by hoere voorfz. antwoorde en conclusie aldaer geno-
 „ men mit meer allegatien by beyde de voorfz. partyen gepropo-
 „ neert, ende daerop dat zy geappoincteert waren met die acten ge-
 „ maect van heurl. playdoye en dynctale te vougen al fulx advertiffe-
 „ menten en articulen als zy omme de verificatie van huere verme-
 „ ten doen en overgeven fouden willen en dat te famen overbringen,
 „ en al gelien 't zelve Hof soude wyfen dat recht ware.

„ Gezien voort by den voorfz. Hove alsfulcke advertiffementen, ac-
 „ ten, exploicten, brieven, minumenten en anders als elcx van den
 „ voorfz. partijen doen en overgeven hebben willen, en dair up dat
 „ zy verfochten te hebben recht en henl. op huyden dach beteykent
 „ was om recht te horen.

„ 't Voirfeyde Hof mit rype deliberatie van Raide overgewegen
 alle

„ alle 't gunt dat tot dese materie dienende was in den name en van
 „ wegen myns gen. Heeren t'sHertogen van Oostenryk en van Bour-
 „ goingie &c. geseyt en verklaert heeft, zeyt en verclaert voor recht,
 „ dat die voorsz. Eyschers ontfangen zullen wesen mit den voorsz.
 „ Verweerders en den Buyren en inwoonders van den Hage te pon-
 „ den penninck penninck gelyk, omme navolgende dien mit malcan-
 „ deren in allen beden, subventien, ruytergeldt en andere ongelden
 „ te contribuieren en te betalen elcx na advenant van zyne goeden.
 „ Verclaerende voort dat 't voorsz. Hof van wegen myns gen. Hee-
 „ ren ordonneren en committeren sal twee perfoonen, dair by de
 „ voorsz. van den Hage en die voorsz. van Scevelinge elck twee van
 „ hoeren voughen sullen en gesamentlicken die voorsz. pondinge en
 „ settinge te maecken, soe dat behoeren sal te geschien; ende han-
 „ gende dien tyt en tot dat die voorsz. pondinge en settinge in den
 „ maniere voorsz. geschiet sal wesen, zoe zullen die voorsz. eyschers
 „ onvermindert en sonder prejuditie van een ygelyks recht met den
 „ voorsz. Verweerrers in den lasten voorsz. by maniere van namptise-
 „ mente opleggen en gelden als zy tot haer toe gedaen hebben.
 „ Compenserende die costen van desen instantie omme sonderlinge re-
 „ denen den selven Hove dair toe porrende. Actum xij dach in Au-
 „ gusto. A^o. MCCCCLXXXIII. Presentib. Zevenbergen, Assendelft,
 „ Ruysch, Werve, Almonde, Jonge, Schoonhoven.

Naver-
loop van
weilige
jaaren
weder-
om in
gevaar,
inzon-
derheid
in den
jaare
1530.

Ordre
om daar
tegen te
voor-
zien.

En hoewel die van Schevelinge zig wel weder eenigermaten had-
den gedekt met het maken en ophoogen van de duinen aan den zeekant
leggende, zoo wierden zy egter na verloop van weilige jaaren we-
derom bloot gestelt en gedreigt om t'eenemaal door de zeegolven
verflonden te werden, vermits de duinen door de winden en stor-
men telkens vergingen en wegstoven; en wel inzonderheid in den
jaare 1530. (s), wanneer op den 5. November 's morgens ten agt
uuren zeer schielyk een zwaare storm uit den noortwesten ontstond,
waar door het water zeer hoog vloeiende alles in korten stonde weg-
rukte, en Schevelinge met eenen algemeenen ondergang dreigde. Om
dit gevaar voor te komen en met eenen te verhoeden, dat niet alleen
dit dorp maar ook gansch Delfland niet en wierde overstroomt, or-
donneerde het Hof van Holland in den jaare 1531. het Hoog-heem-
raadschap van Delfland, om daar tegens te voorzien, met het maken,
bepooten en beplanten van de voorsz. duinen voor Schevelinge,
daar toe den Dykgraaf en Hoog-heemraden auctoriserende, om een
omslag van vyf penningen Hollands op elke morgen te doen over ge-
heel Delfland en de dertien Ambagten van dien, uitwyzens de volgen-
de acte;

„ Alsoe

(s) De Zamensteller van de Hollandsche Chronyk of Goudhoeven pag. 592. be-
schryft deze watervloed in dezer voege: „ In 't jaer 1530. op den vyfden No-
„ vember, 's morgens ten agt uuren is seer haestelyc een grooten storm opgerefen
„ uytten Noortwesten, alsoo dat het water zeer hooge vloeyde, den dyk by Dix-
„ muiden in Holland brack inne, en daer verderfuyter maten seer veel goedts in
„ kelders, en daer bleven ook sommige Rynschepen binnen den Lande, daar vele
„ volks in verdronk. Ook verdransk veel volcx tot Schevelinge by den Hage, ende
„ ooc t'Yffelmont, maar boven al geschiede in Zeelant groot jammer en schade,
„ want daar veel Dorpen in liepen en een groot stuk van Cortgeen en daar verdronk
„ seer veel volcx.

„ Alſoe den Hove van Hollant by goede onderwys gebleken is,
 „ dat die duinen tot Scheveninge en daarontrent zeer verſtuypen en
 „ vergaen, daar door bylenkte van tyden die ſelve duynen geheel te
 „ nyete ſouden mogen commen tot grooten laſte van den Lande van
 „ Delfland en periele van inondatie van der Zee, daer toe van node
 „ is mit alder diligentie te voerlien, SOE IST, dat 't ſelve Hof
 „ geconſenteert ende geauthoriſceert heeft, conſenteert en authoriſceert
 „ mits deſen den Hoegen Heemraeden van Delfland tot makinge, be-
 „ pootinge en beſcherminge van de voirfz. duinen te Scheveninge
 „ en daarontrent te verſtaen ende daer toe omme te mogen ſlaen over
 „ geheel Delfland en die derthien ambochten van dien vyf pennin-
 „ ghen Hollants over elken morgen, omme die te ontfangen en be-
 „ ſteedt te werden in der ſacke voirfz. en dat die ontfangers by ze-
 „ kere voirgaende acte van andere ommelach gecommiteert daer
 „ van ſchuldich ſullen zyn rekeninge, bewys en reliqua te doen voir
 „ zekere Commiſſariffen van den zelve Hove in preſentie van den
 „ zelve Hooge Heemraders en ingelanden, die daer preſent zullen
 „ willen weſen. Gedaen in den Hage den xxiiii. in Meye anno
 „ XVc. XXXI. by *Affendelft, Warmont, Colſter, Cobel, Benninck,*
 „ *Sasbont, Sandelin, Hugo, Pynſſen, Procureur, Zegerſz.*

Maar dewyl die penningen niet genoegzaam waren tot herſtellinge
 van 't ganſche werk na vereiſch van zaaken, zoo ordonneerde het ge-
 melde Hof andermaal aan die van Delfland, om een tweeden omſlag
 van vier penningen te doen, en voorts dat die van den Hage en Sche-
 vellinge daar toe zouden betalen de ſomma van dertig ponden, als
 breder uit de volgende acte te zien is.

„ Alſoe in den jaere XVc. XXXI. den xxiiii. dag van Mey tot
 „ reparatie van den duinen, gelegen voer Sceveninge en aldaar om-
 „ trent, by onſe ordonnantie van wegen der K. Maj. ommegeſlagen es
 „ geweest by den Heemraden van Delfland over die derthien fluyſen
 „ van 't zelve Delfland eens vyf penningen Hollants op elcke mergen
 „ welke duinen eens elcks van nieuws gemaect en gereſtaureert zyn
 „ ende die van Scheveninge an ons elachtich gecommen zyn, dat 't
 „ zelve begonſte werk nyet genoeg en es ende half vergeefs ge-
 „ maect zoude zyn, ten ware dat 't ſelve volmaect wordt ter
 „ leyncte van hondert en twintich of 25. roeden, waar op wy
 „ gehoirt hebbende 't advys van den Heemraeden van Delfland,
 „ hebben van wegen der K. Mt. geordonneert den voirfz. Heemraden
 „ te procederen tot volmakinge van de voirfz. duynen ende werken,
 „ 't welk gedaen is geweest en gehoirt die rekeninge van den ont-
 „ fanger, daar by bevonden is, dat die zelve ontfanger ten achteren
 „ coempt die ſomme van vyf hondert en dertich ponden van xl.
 „ groten 't pondt, omme welke reſten en achterweſen te voldoen en
 „ te betaele, hier op gehoirt 't advys van Jan de Heuter, Vrank
 „ Pieterſz. ende Jacob Stalpaert Heemraden van Delfland, hebben
 „ wy van wegen der K. Mt. geordonneert en geconſenteert den
 „ Heemraden van Delfland, omme te ſlaen over die derthien fluyſen
 „ voirfz. noch vier penningen Hollandts op elcke mergen, ende daer
 „ toe ſullen die van den Hage mit die van Scheveninge dragen en be-
 „ talen die ſomme van dertich ponden vn xl. groten 't pont en
 „ dat ſurplus en voirder achterweſen ſal gedragen en gellagen wor-
 „ den

Omſlag
 van vyf
 penn. op
 ieder
 mergen
 tot her-
 ſtellinge
 van de
 duinen
 tot Sche-
 vellinge:

Twe-
 de om-
 ſlag van
 4. penn.
 op ieder
 mergen
 over de
 13. flui-
 ſen van
 Delf-
 land.

den over die streek weeren. Gedaen in den Hage den xxix.
 ,, dach in October anno XV^c. XXXII. by *Affendelft, Colster, Ben-*
 ,, *nink, Sandelin, Zuyderbuysen, Brunt.*

Werd
 met een
 steenen-
 dyk en
 beplan-
 ting van
 de duin-
 nen ge-
 dekt.

Dog al-
 les in
 den jaa-
 re 1538.
 weder
 afge-
 spoelt:

Die van
 Scheve-
 linge
 door het
 Oost en
 West-
 ambagt
 van
 Delflant
 gesubfi-
 dieert.

En alhoewel men nu, zoo vermeint wierd, Schevelinge met eenen
 steenen dyk (*t*) en beplantinge van de duinen als anderzints wel en
 na behooren hadde voorzien, zoo leed het niet lang daarna of alles
 wierd in den winter van den jaare 1538. wederom in een zwaar tem-
 peest weggerukt en afgespoelt, zulks dat de inwoonders dreigden,
 zoo zy niet wierden geholpen en bygestaan, hunne woonplaatze te
 zullen verlaaten, weshalven dan het Hof, aanmerkende in wat gevaar
 gansch Delfland by lankheid van tyd daar door zoude geraken, die
 van Delfland daar op deed beschryven. Wat middel hierin gevon-
 den wierd, toont de volgende acte aan:

„ Alzoe die van Sceveninge den Hove van Holland vertoont heb-
 ,, ben, dat henl. nyet mogelieke en is weder op te maeken die pla-
 ,, tinge en wercken voor Sceveninge in den voorleden winter, wan-
 ,, neer by tempeest van den zee afgespoelt, sonder dair toe te heb-
 ,, ben hulp en bystandt, en dat Sceveninge geabandonneert en verla-
 ,, ten zynde, geheel Delfland by lancheyt van tyde pericliteren
 ,, zoude, wairomme die redene wel eyfde dat die voersz. van Delf-
 ,, lant die laste van den dorpe van Sceveninge behoiren te helpen dra-
 ,, gen, versouckende dat 't voirsz. Hof 't zelfde die voersz. van
 ,, Delfland voerhouden en tot subsidie van den voirsz. dorpe begee-
 ,, ren soude eenen ommeslach over Delflant van eenen stuyver up te
 ,, mergen, d'een helft gereet en d'ander helft Sint Jans-misse in de
 ,, midsomer anno XL. omme dair mede die voirsz. platinge van ston-
 ,, den aen gemaict en 't lant vuyte periculen van de stormen en tem-
 ,, peesten voor den toecomenden winter beschermt te worden; Waer-
 ,, op die gedeputeerden van den Oest en West-ambachten van Delf-
 ,, lant tot diverse stonden by den Hove beschreven en gehoirt zyn-
 ,, de, eyntelicken na veele en diverse dilayen van deliberatie en
 ,, communicatie elex mitten huere gehadt, verclairt en geprefenteert
 ,, hebben, dat zy voor dese reyse, sonder 't zelve in toecomende ty-
 ,, den te mogen trecken in consequentie, te vrede waren die van Sce-
 ,, veninge te leenen tot makinge van heure voirsz. platinge en an-
 ,, dere

(*t*) Deze bewoordinge werd gevonden in een acte van den Hove van Holland
 van den 19. Januarii 1534. waarby het zelve ,, Hof autoriscert Anthonis Aertfz
 ,, als gecommiteert ter ontfange over die West-ambachten van den lesten omme-
 ,, slach gemaect over de xiiii sluysen van Delfland van eene schelling op tie mer-
 ,, gen tot makinge *van den steenen dyck*, plantinge van de duynen en bescherme-
 ,, nisse van den dorpe van Scheveninge, omme te mogen by openbaere publicatie
 ,, en vuytroepinge doen vermanen en bevelen een yegelicken van de bruyckers, ge-
 ,, zeten in de voersz. West-ambachten die hoer quote en andeel van den voersz.
 ,, ommeslach noch nyet betaalt en hebben, dat zy en yegelyk van hem binnen tien
 ,, dagen na date van deze publicatie den voersz. Anthonis Aertfz betaelen huer
 ,, voersz. paert en quote van den ommeslach boven gementioneert op peynen daer
 ,, voeren gestelt te worden; Ende by gebreke van betalinge de voersz. tien da-
 ,, ghen na de publicatie ommegecommen zynde, autoriscert 't voersz. Hof den
 ,, voersz. Anthonis Aertfz de voersz. resten te mogen innen by gyselinge, hem
 ,, daer toe gevende by dezen speciael last en bevel. Actum den xix. Januario an-
 ,, no XXXIII. *filo Curie.* Presenten *Affendelft, Warmont, Colster, Sasbout,*
 ,, *Sandelin, Zuyderbuysen, Pynssen.*

„ dere nootlicke werken soe veel penningen als die voorsz. ommeslach
 „ van eenen stuyver up te mergen over Delflandt bedraecht up te
 „ daege en termynen als voeren, mits by die van Sceveninge heml.
 „ doende dair af rembourflement, soe wanneer 't 't voorsz. Hof ken-
 „ nen en verclairen soude, dat zy des machtich zyn, ende die
 „ voorsz. penninghen behoiren sullen te restitueren; Welke presenta-
 „ tie en consent die gedeputeerde van den Haeghe vuyten naem van
 „ die van Sceveninge en naderhandt die gedeputeerde van Sceveninge
 „ zelve geaccepteert hebben, begerende en versouckende, dat dien
 „ navolgende 't Hoff yemant committeren soude tot inninge van de
 „ voorsz. penningen, ten eynde dat die voorsz. platinge met alle diligen-
 „ tie geavanceert mochte werden, SOE heeft dat voorsz. Hof ge-
 „ autoriseert en gecommiteert, auctoriseert en committeert mits
 „ desen den Tresoriers van den Haeghe, omme te manen en te innen
 „ ten meesten oirbair en minste quetsse die voorsz. geconsenteerde
 „ penningen van den Oest en West-ambochten van Delflant d'een
 „ helft van dien gereet en d'ander helft sint Jans-misse in de mit-fo-
 „ mer naestcomende, en die zelve penningen te employeren ten fy-
 „ ne als boven by advys en soe dat behoirt, mits dat zy gehouden
 „ sullen zyn tot allen tyden des versocht zynde van heuren ontfanck
 „ en administratie te doen goede deuchdelicke rekeninge, bewys
 „ en reliqua, dair en alsoe dat behoirt. Actum den xxvi. Juny
 „ anno XV^c. XXXIX. by *Affendelft, Colster, Hogelande, Pynssen;*
 „ *Segers, Suys, Procureur.*

Als die van Schevelinge in den jaare 1546. een gelyk onheil was
 overgekomen, zulks dat de platinge en andere beschutzelen, tot be-
 houding van het Dorp aan den zeekant voorheen gelegd, geheel en
 al door de zee weder waren weggeslagen, en dat die van Delfland
 onwillig, en de buuren van Schevelinge onmagtig waren,
 om het weggespoelde te herstellen, zoo wierd de Magistraat van
 den Hage door den Hove gelaft het gebroken werk te repareren by
 acte van den 9. Juny des zelve jaars, luidende in dezer voege:

„ Gelien by den Hove van Holland de requeste den selven Hove
 „ overgegeven van wegen de Regenten en gemeen Vroetschap van den
 „ Haeghe Requiranten d'informatie en inspectie locael, daer op by or-
 „ donnantie van den voorsz. Hove gedaen en genomen by den Dyck-
 „ grave en hoge Heemraden van Delfland, nopende de reparatie van
 „ de bepalinge ofte platinge op te strande voor den Dorpe van Sche-
 „ veninge: Heeft 't voorsz. Hof de voorsz. Requiranten geordon-
 „ neert en ordonneert hen 't selve Hof mits desen 't voorsz. geram-
 „ penceerde ofte gebroicken werck van de platinge te repareren ofte
 „ doen repareren tot colte van den Haghe na 't wercks oerboer en
 „ proffyt. Gedaen in den Hage, by Heer *Abel van Coulster*, Ridder,
 „ *Mr. Jasper van Hoogelande Lieuwenzoen, Geleyn Zegers, Aer-*
 „ *nout Sasbout, Willem Snouckaert, en Cornelis Hendricxzoen van*
 „ *Weldam*, Raidsluyden van Hollant, den negenden Juny XV^c. ses
 „ en veertich, in kennisse van my, ondergeteykent, *J. de Dam.*

Naauwlyks waren 'er vyf jaaren verlopen, of dat brullend element
 rukte weder alles onder de voet; storm op storm moesten de Scheve-
 lingers in den winter van den jaare 1551. ondergaan, ja hun Dorp
 wierd ter zelve tyd daar door zodanig aangetast, dat de buuren

Gelyk
 geval in
 den jaa-
 re 1546.
 overge-
 komen.

Die van
 den Ha-
 ge wer-
 den ge-
 ordon-
 neert de
 platinge
 voor
 Scheve-
 linge te
 maken

Desge-
 lyks in
 den jaa-
 re 1551.

meer dan veertig huizen verlooren, zoo als de volgende acte duidelyk te kennen geeft.

„ Alsoe Dykgrave en Hooge Heemraden van Delflandt deur clagte
 „ en versouck van den gemeenen buyeren van Scheveninghe den Ho-
 „ ve te kennen gegeven hebben, dat deur die veele en lastige stormen
 „ in dese jegenwoordige winter als den xix^{en}. Decembris, xii. en
 „ xiii^{en}. January, xv. en xvi^{en}. February ende andere dagen 't
 „ voorfsz. Dorp zeer beschadicht is nyet alleen in huysen die over de
 „ veertich wechgeslagen zyn, maer oick in duynen en strande, 't
 „ gunt wel behoort geremedieert by winsele van duynen en datter
 „ noch eenige penningen berustende zyn onder Jacob Symonfsz en
 „ andere die deur bevel van den voorfsz. Hove 't overvloeyde hout
 „ en yser van de platinghe vercoft hebben, 't welk wel dienen sou-
 „ de geemployeert tot conservatie van den zelven dorpe en duynen,
 „ SOE IST, dat 't voorfsz. Hoff geauctoriseert heeft en auctoriseert
 „ by desen den voorfsz. Dyckgrave en Heemraden die voorfsz. pen-
 „ ningen van den vercoften houten en yseren t'employeren tot winnin-
 „ ghe van duynen en strant in der beste voughe en manieren als hem
 „ oirbairlick duncken sal. Gedaen in den Hage den xvii^{en}. Febru-
 „ ary anno XV^c. een en vyftich *stilo Curiae Hollandiae*, by *Affen-
 „ delst, Zegers, Zuys, Sasbout, Nytsen, Boodt*.

En ein-
 delyk op
 het aller-
 schrik-
 kelykste
 op aller-
 heiligen
 1570.

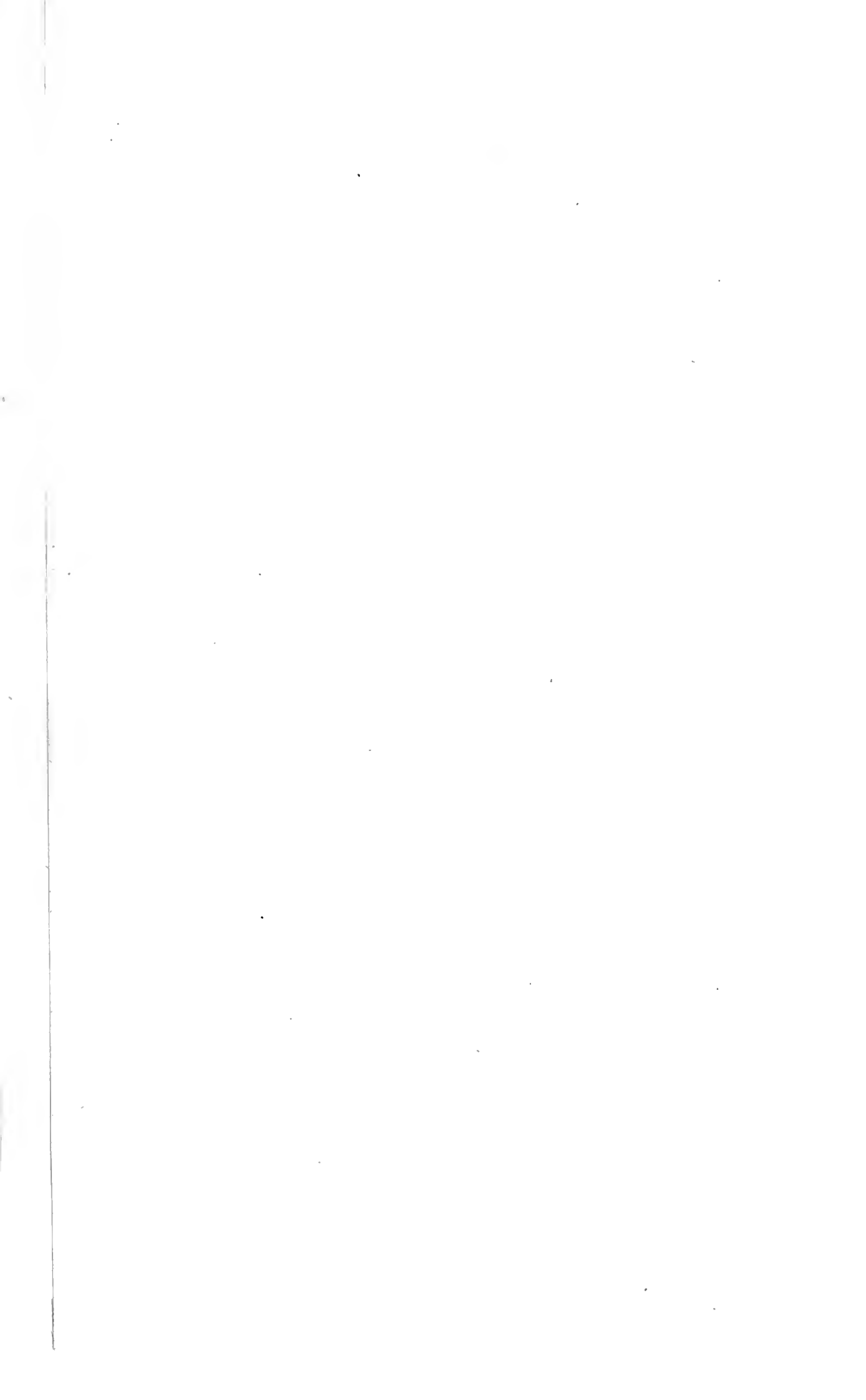
Getal
 der hui-
 zen toen
 wegge-
 spoelt.

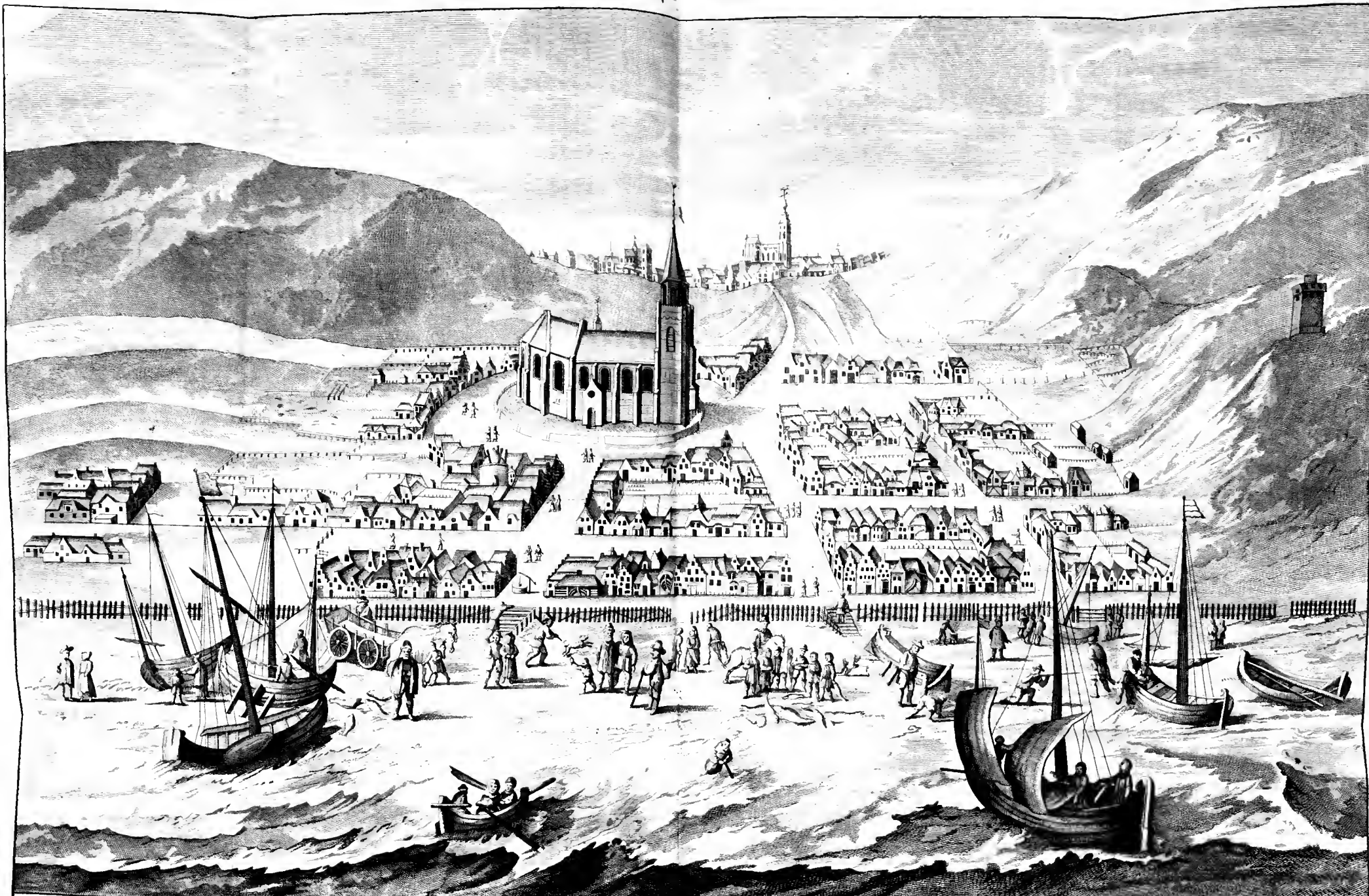
Maar de schrikkelykste en gevaarlykste vloed van alle, die ooit Schevelinge is overgekomen, was op Allerheiligen dag des jaars 1570. By dit onweer wierden niet alleen een zeker getal huizen omvergerukt, maar het gansche strand voor 't Dorp wierd van gedaante verandert; de huizen, die eerst aan den zeekant en tusschen de zee en kerk stonden, gelyk als nog uit een oude schilderye op 't Stadhuis van den Hage hangende, waarvan wy alhier een afbeelding geven, kan blyken, wierden weggespoelt of vernielt; de kerk, welke agter alle de huizen getimmert was, raakte daar door aan den zeekant, daarze nu nog staat. Ontrent het getal der huizen, die in die storm door dat woedend element om verre gesmeten en ingezwolgen wierden, is men niet eens. Adr. Junius begroot het op zestig; dog het oud bord, 't welk ter gedagtenisse van dien schrikkelijken vloed te Schevelinge in de kerk is opgehangen, gewaagt van hondert agt en twintig huizen. Wy zullen, hoopen wy, den Lezer geen ondiens doen met dezelve veerzen, in die eeuw gedigt, schoon ze by meer dan eenen Schryver (u) te vinden zyn, hier te laten volgen.

In 't jaar van seventig en vyftien hondert
 Gebeurdet hier t' Scheveling op Alder-heyiligen dag,
 't Zeewater liep in deze kerk elks verwondert,
 Drie voet en twee duym hoog, als men doen zag,
 Ook mede aan den hoogen outaer, hoort dit gewag,
 En in de Sakristye en kerken Comptoir met list,
 Omme werpende met des waters gesslag
 Eenen grooten swaeren yseren kist,
 Men heeft 'er wel hondert 28. huysen gemist,

En

(u) Pars, in zyne *Karwyksche Oudheden* pag. 105. De Schryver van de Oudheden en gestigten van Delf, Delfland, enz. in de *aanmerkinge* pag. 430. en 431. in 80.

In't jaer van tteventich ende vijftien hondert ghebeurdet hier t SCHEVELINGE op Alder-heyligen dach, t zee water liep indeze kerk, elk veruondert, drie voet ende twee duym hooch, Als men doen sach, oock mede an den hoogen outaer, hoort dit gewach, ende inde sacristijen kercken Comptoor mit list, omme werpende met des waters gellach eenen grooten swaeren yseren kist, Men heeft er wel hondert en 28 Hujsen gemilt, ende weynich sijnder ongeschent gebleven, die Schepen waren doort Dorp gedroeven, doende groote scade, elk maect daer of mentie, Drie Menschen verdroncken gelaeten het leven, dus was hier grooten druk benven, waerom het geschiede, laet ick God die Sententie.

En weinig fynder ongeſchent gebleven,
 Die ſchepen waren door 't Dorp gedreven,
 Doende groote ſchade; elk maekt daer af mentie;
 Drie menſchen verdronken gelaeten het leven,
 Dus was hier grooten druk beleven,
 Waerom het geſchiede, laet ik God die ſententie.

Of dit nu het nette getal der afgeſpoelde huizen zy, laaten wy daar, immers uit het verfoek-ſchrift, 't geen de pagter van de wynen en bieren over den Hage en Haag-ambagt aan de Staten van Holland den 13. December des gemelden jaars overgaf, om aflag van zyne pagt te mogen hebben, vermits het ongeval den dorpe van Schevelinge ter zelve tyd overgekomen, blykt, dat by deze ſtorm meer dan het halve dorp door de zee is verſlonden geworden. De Reſolutie, welke de pagter daarop bequam, en het voorverhaalde te kennen geeft, zullen wy hier tot bewys byvoegen:

„ Op de Requeſte gepreſenteert by Jan Hamklaar, als pagter van
 „ de verdubbelinge op den Impoſt van de wynen en bieren in den
 „ Hage, verthoonende, dat by den laetſten ſtorm en tempeeft meer
 „ dan het halve dorp van Scheveningen afgeloopen is, waar door
 „ de Suppliant zeer grootelyks in den voorſz. impoſt geledeert zal
 „ worden, verfoekende mits dien aflag van zyne pagt, zoo de Sta-
 „ ten bevinden zullen te behooren; Is voor apoſtulle gevoegt, dat
 „ het verfoek van den Suppliant gehouden werd in ſtate, tot dat ſy-
 „ ne pagt geexpireert zal zyn.

Deerlyk was het dan hier geſchapen, zulks dat een ieder over den erbermyken toestand zoo van 't Dorp als deſzelfs inwoonderen met medelyden wierd aangedaan; weſhalven de Heeren Raden van den Hove van Holland bewilligden in het doen van een collecte over den Hage, omme daar door deze arme en ellendige menſchen in hunne geleden zwaare ſchade eenigermaten te hulpe te komen en te onderſteunen; De acte, welke het voorſz. Hof ten dien einde verleende, luid in dezer voege:

„ Alſoe op Alderheyligen dach die zee tot Scheveninge grote
 „ enorme en excellive ſchade gedaen heeft zoe aan de huizen aldaar,
 „ daar van eenige die cracht van 't water geheel wechgenomen heeft,
 „ als oick aen de inwoonders heurl. goeden, fulks dat eenige van hen
 „ ganſch ende geheel en in den gront bedorven ſyn tot groot jam-
 „ mer en verdriet van den zelve inwoonders; en gemerct die ſelve
 „ nabuyren zyn van die van den Hage, die welke alle goede luyden
 „ hem vermoegende in heur noot behoeren te ſubvenieren, en by
 „ te ſtaen, elcx naer ſyn faculteyt, SOE IST, dat 't Hof van Hollant
 „ gecommitteert heeft en committeert 't zelve Hof mits deſen Mr.
 „ Melis van Haeften, advocaet, Jan Purtryck, Secretaris, Pieter
 „ Janſz Kinderen, Procureur en Cornelis Wielandt een van de eerſte
 „ Deurwaerders van den voorſz. Hove, omme met eenige gecom-
 „ mitteerden van die van den Hage te ſamen te collecteeren een ael-
 „ miſſe voir den voirſz. armen en deſolate menſchen van Schevenin-
 „ ge, omme die ſelve daer mede te ſubvenieren en in heur noot te
 „ ſuccurreren. Actum den iij Novembris XV^c. LXX.

Deſzelfs
 deerlyke
 ſtaat.

Collecte
 by het
 Hof in-
 gewil-
 ligt.

Iegen-
woordi-
ge staat
van het
dorp.

Door deze laatste watervloed isten tweedemaale de gelegendheid en standplaats van het dorp geheel verandert, staande het dorp, gelyk wy zoo even hebben aangemerkt, voor den vloed aan den zeekant, en de kerk aan de binnen zyde, daar in tegendeel nu naauwelyks een huis aan die zyde werd gevonden, en de kerk aan den uitersten oever van den zeekant. De inwoonders, om beter van dien onguuren buurman bevryt te zyn, hebben zedert hunne huizen meer inwaarts getimmert, en daar door als een nieuw dorp gebouwt, 't welk tans uit vry goede huizen, na de gelegentheid van de plaats, bestaat. Het getal der zelve, die volgens het quohier van den jaare 1680 in de verpondinge waren aangellagen, bestond in 222 huizen, waar onder 58 als onbewoonbaare gestelt wierden.

Oudtyds
stond
aldaar
eene ka-
pel.

In den beginne stond te Schevelinge slegts een kapelletie, waar van de buuren het jus patronatus of regt van collatie aan *Willem van Beyeren*, als Grave van Holland, met wiens bewilliginge en toestemminge zy 't zelve hadden gefondeert, opdroegen, gelyk uit den volgende Latynschen brief te zien is,

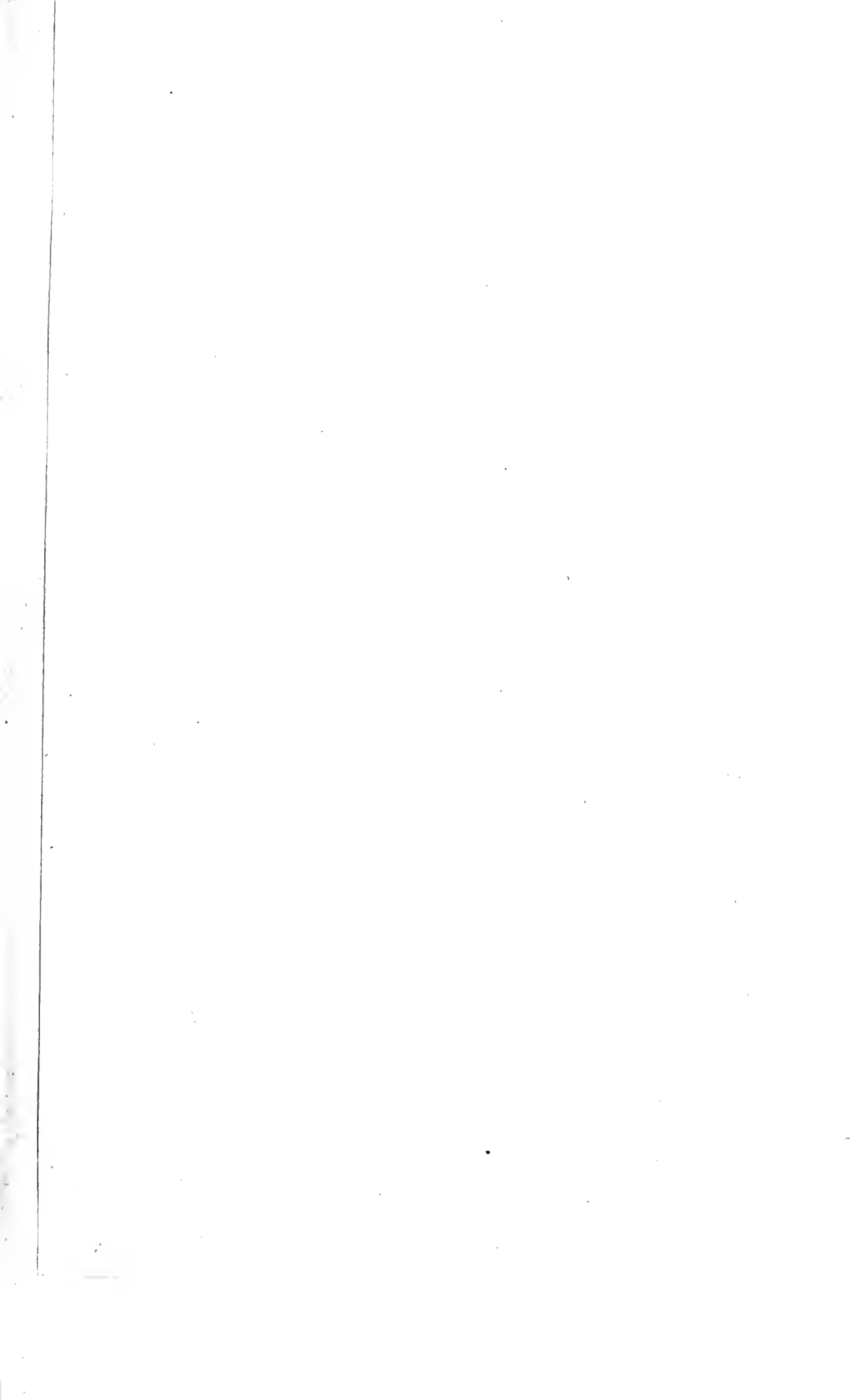
Buuren
van
Scheve-
linge
fonde-
ren een
Kapelle-
rye al-
daar, en
dragen
de col-
latie der
zelve op
aan den
Graaf.

Dux WILHELMUS &c. notum facimus universis Christi fidelibus, quod in presentia nostra personaliter constituta provide deliberata Comitas ruris nostri in Sceveningen coram nobis preposuerit in hac verba; In nomine Domini Amen.

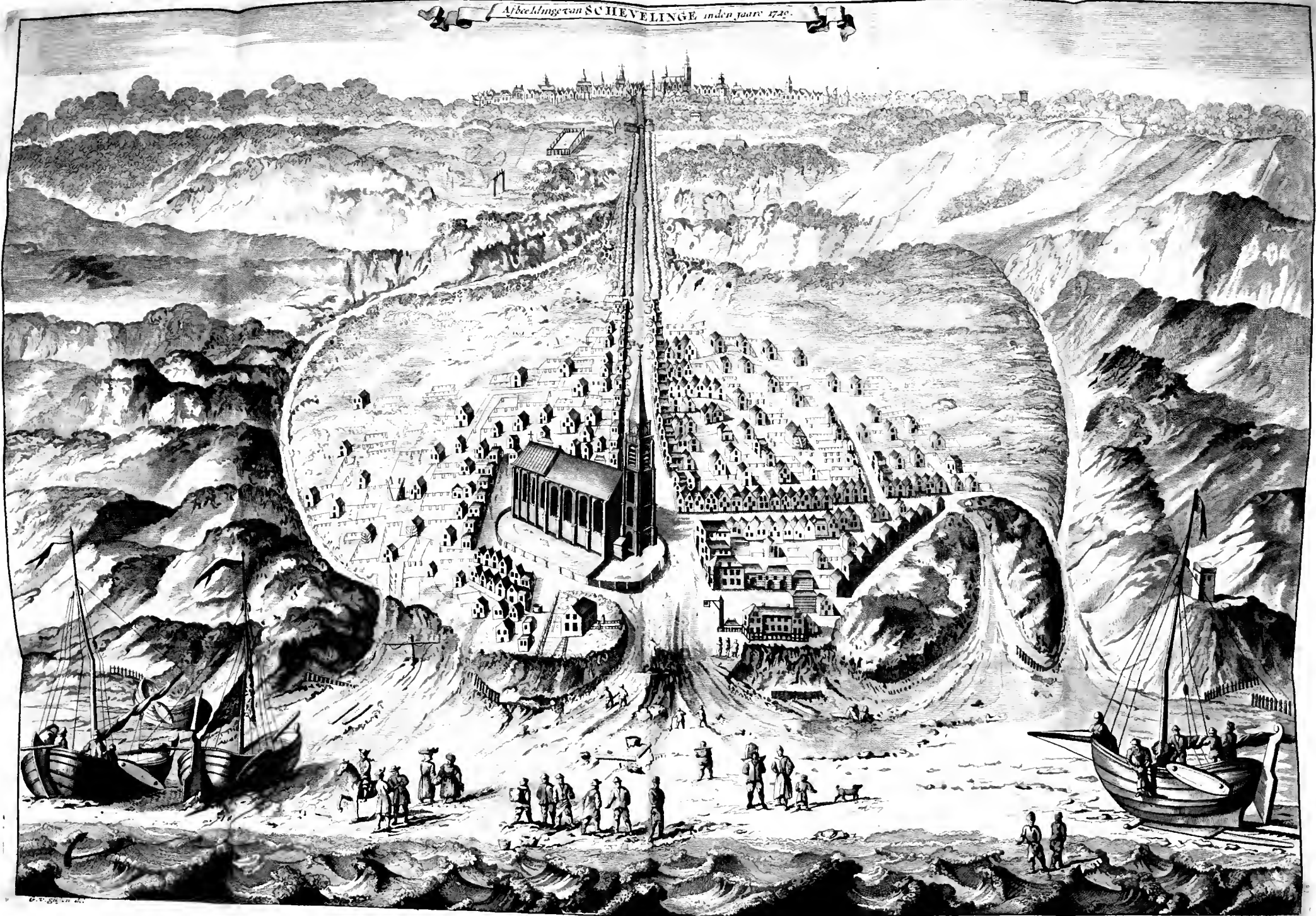
Nos Comitas ruris de Sceveningen pro nobis presentibus & post nos futuris & Vicinis ejusdem ruris ambi commorantibus ob salutem animarum dilecti nostri Wilhelmi Comitis quondam Hannonie, Hollandie, Zeelandie ac Domini Frisie, Prædecessorum & Successorum, Comitum & Comitissarum Hollandie & nostrorum nostrarumque parentum & post nos futurorum instinctu pietatis nostræ Matris Ecclesiæ jure semper salvo, fundavimus & fundamus unam Capellaniam continue per idoneum Præbyterum infra rus de Sceveninge deservendam, quam dotavimus & dotamus valore sedecim librarum Hollandensium denariorum pagamenti consimilis illi quod dilectus Dominus noster Illustris Dux Wilhelmus de Bavaria &c. & sui post ipsum Successores Comites Hollandie de suis redditibus annuis percipiunt & sunt pro tempore perceptari Cappellano ad eandem investito, sive investiendo annuatim deliberandorum & solvendorum, unam medietatem, scilicet octo libras monetæ prædictæ in Festo Natalis Domini, & aliam medietatem in Festo Passchæ & per vicinorum quosdam ruris prædicti a vicinis in ipso rure pro tempore degentibus ad hoc deputato judex colligendorum & ipsi investito prout prædictum est deliberandorum, volentes pro nunc & in perpetuum prædictæ Cappellaniæ collationem, præsentationem ad reverendum & dilectum Dominum nostrum Illustrum Ducem Wilhelmum prædictum & suos post ipsum Successores, Comites Hollandie, in perpetuum spectare, cui dilecto Domino nostro prædicto humiliter supplicavimus, & supplicamus, quatenus in testimonium præmissorum sigillum appendere dignetur, Quare nos Dux Wilhelmus prædicti voluntati dictæ nostræ Communitatis de Sceveningen & præcibus inclinati in testimonium præmissorum sigillum nostrum presentibus duximus apponendum, eandem Cappellaniam pure & simpliciter propter Deum discreto viro Domino Wilhelmo filio Gerardi Præbytero conferentes, Datum Hage ipso die Lamberti anno M. CCC. LVII.

.Jussu

Afbeelding van SCHEVELINGE inden jaare 1720.

H. Jansz. Sculp. cum Privilegio.

Jussu Domini,
Presentibus Dominis de Arkel, de Egmonde, Florentio de Borsalia,
Jo. de Poele, & Balivo de Brugdamme, Militibus.

W. HEERMAN.

Sig^t. D^r. DE YSSELTEYN.

Deze kapel behoorde onder den Pastoor of Cureit van den Hage , maar wierd ontrent den jaare 1468 of weinig tyd te vooren daar van afgezondert, en tot een Parochie-kerk op haar zelven verheven, voor welke afzonderinge de buuren, volgens uitspraak, aan den Pastoor van den Hage, geduurende zyn leven, jaarlyks moesten uitkeren 24 ponden Hollands. Vader van Hueslen zegt in zyne Batavia Sacra, dat de ongedrukte acte van deze afzondering te Antwerpen onder de St. Michiels-Heeren nog berustende is; maar om zoo verre niet te loopen, zullen wy tot bewys alhier bybrengen een stuk van een gewysde, waar uit het vooren verhaalde by ons is getrokken.

Dezelve behoorde onder den Pastoor van den Hage; dog naderhand afgetheiden.

„ Gezien by den Hove van Hollant, Zeelant en Vrieslant dat proces dat voir den selven Hove wtsaende en hangende geweest tusschen den Procureur-generael van Hollant eysscher an die een zyde en den Keremeesters en buyren van Scheveningen verweerrers ter andere zyde, seggende en proponerende die voirsz. eysscher, hoe die buyren van Scheveningen plegen hier te voeren en noch onlanx in den Hage ter kerken te behoeren, soe dat tot Scheveningen niet dan een Cappelle en was, en dat die voirsz. verweerrers om sekere gebreck en ongemack, die zy dair af seiden te hebben, onlanx verworven hebben oirlof en consent om een separacie te geskien van den voirsz. kerke ende dat zy aldair selve tot Scheveninge een Prochi-kerke hebben mochten, behoudelic altyt den pastoir syn rechte, en syn gemoede; Om welken pastoir van dese separatie te contenteren, soe syn an beyden zyden zekere arbiters gecoren, en die pastoir en verweerrers voirnoemt hebben beyde geloeft alsulke wtsprake als die selve arbiters hier van doen souden te onderhouden op die peene van CCC. gouden nobelen te verbuuren, dat een derdendeel tegen mynen genaden Heere van Bourgondien, dat ander derdendeel tegen den Bisschop van Utrecht, en dat derde derdendeel tegen den Domprooft van Utrecht; welke arbiters onder andere punten wtgesproken hebben, als dat die voirsz. verweerrers den selven pastoir jaarlicx wtreycken zouden die somme van xxiiii. ponden Hollants syn leven lang geduerende te betalen tot tweent termynen elcx sjaers, te weten die eene helfte tot Paesschen en die andere helfte tot Kersavont, en dat op die verbuernisse van den peine voirsz., dair af den voirsz. pastoir nu tot Kerminis lestleden een termyn verschenen was, Desen nochtans niet tegenstaende, soe hebben die voirsz. verweerrers geweygert den voirsz. pastoir betalinge dair af te doen, soe dat him van node is geweest clachtich te comen mit syn beschiet en commissie an den voirsz. Procureur; Die voirsz. Procureur dit verhoerende is voirt an den voirsz. Hove clachtich gecomen, van den welken hy vercregen heeft sekere brieven van commissie, wt crachte

Geschil tusschen den Procureur Generaal en Kermeesters van Scheveninge over de boere, gestipuleert by de separatie der kerke te Scheveninge van de Parochiekerke in den Hage.

„ crachte van den welken die voirsz. verweeres tegens hun verdach-
 „ vairt worden, tot zekeren dage overleden, tot welken dage die
 „ voirsz. eyflicher dede op hunl. fynen eyfch, en concludeerde dat
 „ by fententie diffinitive van den voirsz. Hove die voirsz. verweer-
 „ res gecondempneert fouden zyn op te leggen en te betalen tot prof-
 „ fyte van mynen genaden Heere die fomme van C. gouden nobelen
 „ alsoe fy peynbreukig geworden fyn, overmits hoere gebreke van
 „ den voirsz. betalinge.

„ Wair tegens die voirsz. verweeres antwoirden, feggende dat
 „ die voirsz. kercke van Scheveninge gefepareert en verfcheiden is
 „ van den cure van den Hage, overmits sekere periculen die hun-
 „ luyden dagelick aldair janmerden in 't begraven der doden men-
 „ fchen ende oick in 't doopsel van kinderen, Des zo is wair, dattet
 „ den voirsz. Procureur belieft heeft den voirn: kerckmeesteren te be-
 „ trecken voir den voirsz. Hove, hunl. anfeggende dat zy tegens
 „ mynen voirsz. genaden Heere die felve peene verbuert fouden heb-
 „ ben, mits dat zy in gebreke fouden geweest hebben te volcomen
 „ 't feggen van den voirsz. Arbiters roerende der feparatie van den
 „ voirsz. kerke en cure, die welke feparatie zy kennen also gefchiet
 „ wefende, feggende noch voirt al, wairt faike dat zy den cureyt op
 „ fyn termyn niet betaelt en hadden, overmits den noodt van hunl.
 „ die wter zee mit hairen zwetigen arbeyt moeten halen die pennin-
 „ ghen die zy jairlicx den paftoir wtreyken en betalen moeten, de-
 „ welke zee dit jair niet wel wtgegeven en heeft, gemerkt dat tot
 „ Scheveninge gelyc anderswair luttel of geen harinck gevangen en
 „ is, dat nochtans die voirsz. Procureur geen reden noch actie en
 „ heeft hunl. te mogen verclagen, mits dat die voirsz. paftoir, tot
 „ voirdeel van welken 't feggen gegaen is, hunl. niet en ver-
 „ claicht, noch nye beclaecht en heeft van geenre betalinge,
 „ mar dat meer is, foe heeft die felve Cureyt ter bede van vrienden
 „ den voirsz. Verweeres wtfettinge gedaan, en zy hebben dairna den
 „ voirsz. Cureyt van den Hage verneucht en voldaan van alle
 „ fyn voirleden verfchenen termynen, feggende dairom, al wairt
 „ fake dat zy den felven paftoir op zyn benoemden dach niet ver-
 „ nuecht en hadden, overmits 't gebrek en armoede voirsz, dat zy
 „ nochtans mitter voirsz. verneuginge hem gevryet hebben van de
 „ voirsz. peene, des fy hunl. gedragende fyn an der wairheyt, con-
 „ cluderende dairomme die voirsz. Verweerrers dattie voirsz. Procureur
 „ hunl. mit onrecht en quade cause becroont, beclaicht en in
 „ rechte betogen heeft om en ter cause van den voirsz. peene, en
 „ dat zy dairomme by fententie van den voirsz. Hove geabfolveert
 „ fullen zyn van den eyfch en impetitie des voirsz. Procureurs, pre-
 „ fenterende hoire feyten en vermeten te verifieren en te beproeven
 „ in tyden en wylen hun des noots wefende.

„ Tegens welke antwoirde die voirsz. eyflicher replicceerde, *enz.*

„ 't Voirsz. Hof in den name en van wegen myns voirsz. genaden
 „ Heere van Bourgongnien als Grave van Holland mit rype deliberacie
 „ van raide en al overgewegen dat tot desen materie dienende was en
 „ byfonder die woirden van den Compromiffè, mits den welken myn
 „ voirsz. genaden Heere in den peene by den eyflicher geeyscht ver-
 „ claert is, gefeit en gewylt heeft, feyt en wyft voir recht als dat
 „ mit onrecht en quade cause die voirsz. Eyflicher den voirsz. Ver-
 „ weeres

„ weerrers voir den Hove betogen heeft en dat mit rechte en goe-
 „ der cause die voirsz. Verweerrers hun dair tegen geweert hebben,
 „ abfolverende dairom den zelven Verweerrers van den eysch en an-
 „ sprake des voirsz. Procureurs, verclarende voirt 't zelve Compro-
 „ mis mits der stipulacie der voirsz. peene geheel blyvende voir den
 „ toecomenden tydt en in syn volle cracht en machte als 't was voir
 „ datum van dese sententie. Actum xj dach in Junio anno M. CCCC.
 „ LXVIII. Presentibus *Alemair, Affendelst, Halewyn, Mye, Michiel*
 „ en *Zwieten*. Ondertekent, *T. Poes*.

Deze kerken dan in den jaare 1465 van den anderen gescheiden zynde, wilden Kerkmeesteren zoo van den Hage als van Schevelinge ook eene scheidinge en verdeelinge maken van zodanige goederen, voordeelen en profyten als zy tot nog toe gemeen bezeten hadden, dog hier over malkanderen in der minne niet konnende verstaan, stelden zy hun geschil aan den Provisor en Deken van Delfland, mitsgaders aan de Magistraat van den Hage, die daar op de volgende uitspraak deden.

„ Wy Tielman Heyndricksz Provisor, Willem Gerritsz Deken
 „ van Delflant, Willem Pieterz als Biliu, Willem Engelbrechtsz
 „ Schout ende gemeen Schepenen in den Haghe doen cont allen
 „ luyden; Alzo zekere geschelen en twisten geweest syn tusschen
 „ Heynrick Janz, Jan Claesz, Jan Duycker, Pieter Janz en Dirck
 „ Hooghstraet Kerkmeesteren in den Haghe aen de een zyde, ende
 „ Allert Meesse, Pieter Symonz, Pieter Arentsz, Ysbrant Arentsz,
 „ Pieter Cornelisz en Cornelis Jacobsz Cappellemeesters tot Scheve-
 „ ninge, mit sommige van den Ryckdommen en Vroetschappen tot
 „ Scheveningen voirsz. aan de ander zyde, roerende de emolumenten,
 „ nutschappen, profyten en vervallen, die dair dagelickx verschy-
 „ neren en der Cappellen voirsz. tot Schevening incomen van testamen-
 „ ten, Godtsgelden en andere diergelycken, dair die Prochiekerken
 „ van den Hage voirsz. dat rechte derdendeel of toebehoren soude,
 „ gelyk die Kerkmeesters van den Haghe voirsz. seyden en hem vermaten
 „ na inhoud hoire instrumente dat zy dair of hadden, 't welk zy aen
 „ beyde den syden aen ons minlick gebleven sijn op een peyne van
 „ duyzendt gulden penningen geheten Leeuwen, te verbeuren een
 „ recht derden deel jegens den Eerwaerdighen in Gode David van
 „ Bourgon. Bisschop tot Utrecht, een recht derden deel jegens onsen
 „ genadighen Heer van Bourgon, Grave van Hollandt, &c. en dat
 „ derdendeel van den peyne voirsz. jegens den genen die onsen uyt-
 „ spraek onderhouden en volcomen sal, ende onse wtspraak altyt
 „ van waerden te wesen, omme te blyven gelyck dat Compromis dat
 „ daer of is claerlick wtwyft en verclaert; Ende alsoo dat selfde
 „ Compromis voirsz. in eenen artyckel begrypt en verclaert dat de
 „ partyen aen beyde de syden voirsz. hem gesubmitteert en verpeynt
 „ hebben van haren gheschillen in 't seggen van ons op sulcke
 „ conditie en verclaringhe als by Jan Hage Claesz van Dam en Jan
 „ van der Kerk van wegen den Kerkmeesteren van den Hage voirsz.
 „ aen de een zyde, ende Meester Gerrit Dirckxz Penbarbier ende
 „ Jacob Penne Jacobsz van wegen de Cappellemeesteren en Ryckdomme
 „ van Scheveninge aen de ander zyde ghetraecteert,

En de gemeene goederen tusschen haar beiden verdeelt.

Aete van scheidinge der zelve goederen.

„ teert, versproocken en verclaert is, SOO IST, dat wy Tielman
 „ Heyndrickxz Provifoir, Willem Engelbrechtz Schout en gemeen
 „ Schepenen voorfz. als Arbiters en Zegtsluiden, die selve cavelin-
 „ ghe ende verclaeringe eendrachtelick by hem vooren voorfz. ge-
 „ daen horende ende wel verstaende, onse wtspraeke eendrachtelick
 „ dair op gefeydt, verclaert ende wtgesproocken hebben, seggen,
 „ verclaeren ende wtspreken op ten peyn voorfz., Dat de Kerk-
 „ meesteren van den Haghe tot de voorfz. kercken behoef hebben
 „ ende erfelick behouden sullen van sulck achterwefen als fy aen
 „ den Capellen tot Scheveling t'achteren wesen mochten tot desen
 „ jegenwoordighen daghe toe, al alfulke goeden, gelden ende ren-
 „ ten als de kerk in den Haghe en die Capelle tot Scheveling ghe-
 „ meen hebben, ende hem te saemen aengecomen syn by maeking
 „ en testamente van Jacob Juwe saliger gedachten en ongheschrift en
 „ onghedeylet syn, ende aen beyde de syden gehouden sullen wesen
 „ te doen, ende tot eeuwigen dagen te volcomen, die lasten die sy
 „ ende elck van hem schuldich syn, daer voor te doen nae wtwy-
 „ finge des instrumente dat daer of is; Voorts soo hebben wy ge-
 „ feyt, verclaert, wtgesproocken, seggen, verclaeren en wtspre-
 „ ken, dat de Cappelmeesters voorfz. die nu syn of namaels wesen
 „ sullen, den Kerkmeesteren van den Hage totten voorfz. behouf
 „ wtreycken en betalen sullen nu te Pinster Antwerper-markt naest-
 „ comende vier pont tien schellingen grooten Vlaems payements,
 „ ende dan soo voort alle jaar tot Pinster Antwerper-markt eewelick
 „ duerende vier pont tien schell. groten paeymente voorfz. op ten
 „ peyn voorfz., Ende des soo sullen de Cappelmeesters van Sche-
 „ vellinge voorfz. die nu syn of namaels wesen sullen totter Cappel-
 „ len behoef alleen hebben en erflick behouden al alsulcke emolu-
 „ menten, nutschappen, profyten en vervallen als daar van Godts-
 „ gelden tot desen jegenwoordighen daghe inghecomen en vervallen
 „ syn, ende onder den wanden tot Schevelinge staen, ende noch
 „ daer toe hebben en tot den voorfeyden Cappellen behoef erflick
 „ voirtan alleen behouden al alsulcke emolumenten, nutschappen,
 „ profyten en vervallen als daer daghelick den voorfz. Cappelle in-
 „ comen sullen, 't sy van testamenten, Godts gelden, of anders hoe die
 „ ghenoeemt moghen wesen, Ende indien de selfde Cappelmeesters
 „ voorfz. die nu syn of namaels wesen sullen, eenich gebreck daer
 „ in hadden om dat te ghecryghen, dat als dan de Kerkmeesteren
 „ van den Haghe voorfz. in der tyt wesende gehouden en verbonden
 „ wesen sullen hem daer toe te helpen en te stercken en styven in haer
 „ rechten op ten peyne voorfz., indien sy des verfocht worden, son-
 „ der argh ofte list. In kennille der waerheyt syn desen brieven
 „ twee alleens, daer die Kerkmeesteren van den Hage en die Cappel-
 „ lemeesters van Scheveling voorfz. elcx eenen of hebben, die wy
 „ Tielman Heyndrickxz Provifoir, Willem Gerritfz Deken, Willem
 „ Pieterfz Baliu en Willem Engelbrechtz Schout, elcx besegelt heb-
 „ ben, mit onsen zegelen, Ende wy Schepenen voorfz. mit onsen
 „ ghemeeen zegel doorsteeken door den Compromille voorfz., ghe-
 „ schreven op ten xxix^{ten}. dach in Januarij in 't jaer ons Heeren
 „ M. CCCC. vyf en t'festich, vuythangende, bezegelt mit twee zege-
 „ len van groenen wassche.

Deze kerk wierd zoo wel als die van den Hage bedient door een Premonstreits-heer of Norbertyner kanunnik uit de abdye van Middelburg (v), en had tot Patroon of Schutheilich den Abt St. *Antonius*. Het kolsterschap wierd door den Graaf begeben. (w) *Antonius Brederode*, hoewel afwezig, genoot in den jaare 1514. van dit ampt 60. Hollandfche ponden. Ook was in deze kerk een vikarie gestigt ter Eere van St. *Ewaldus* en St. *Adrianus*; als mede een Gilde of Broederschap ter eere van St. *Anthonus*, patroon van dezelve kerk, dog het zelve was al voor den jaare 1552 t'eenemaal verlopen, en de broeders en susters daarvan uitgestorven, zulks dat de Hoofdmannen te rade wierden de goederen van het gilde aan de kerk over te geven, mits dat de kerk daar tegens zoude onderhouden en laten verrigten zodanige dienften als het gilde gewoon was jaarlyks te doen, 't geen Kerkmeesters aannamen, zoo als breder de volgende acte uityft.

„ Op ten dach van hyuden den festien dach in December A^o. vyfthienhondert twee ende vyftich compareerden den Hoofdmans van „ St^e. Anthonis gilde op Scheveningen in die Kerke-camer, by naemen Cornelis Aerffen alias ouwe Neel, Cornelis Heinrichsz Boon „ ende Jacob Symon'z; Ende hebben aldair overgelevert dat gilde „ met den rentebrieven toecomende 't voorfz Gilde, behalven die „ rentebrieven toebehorende tot die prouven, in handen van den „ Kerk-Meesters, overmits dat gilde vergaen wefende, ende in menighe jaeren niet gehouden geweest en is, ende die broeders en „ susters meest alle gestorven zyn, Onme dese niet te verduyfteren, „ zoe heeft die Kerk dit aengenomen, alsoe overmits haer patroon „ wefende, ende dit al gedaen om verder peryckel te schuwen, „ ZOE word hier overgelevert in den eersten twee pont Hollants „ tsaers eeuwige renten staende op Compere die Smits huys in den „ Haghe in 't Noortende, ende noch twee pont Hollants tsaers losrenten den penning festien staende op Tryn Backers huys alhier „ tot Scheveningh, daer sy nu ter tyt in woent, noch een pont Hollants tsaers losrente den penning festhien staende op Quirynt Pieterfz huys daer hy nu ter tyt in woent, staende in de Wageftraet, „ noch een pont Hollants tsaers, te lossen den penning festhien staende „ op 't huys van Maerten Jacobfz Liefkint, daer hy nu ter tyt in woent, staende by de kerk, ende noch twee silvere bellekens en „ een silveren beeldekynt. Hier voern heeft die kerk die last aengenomen die dat gilde voorfz jaerlicx plach te hebben, Te weten dat „ autaer van Ste. Anthonis op en thoe te dienen v. grn. tsaers, die „ Priesters van Memorien xi. grn., die Pastoor x. stuivers, den Rentmeester van Noorthollant xv. stuivers tsaers, en willen die Kerkmeesters in der tyt wefende die donredaechse Vroechmissen gesongen hebben als die Hoofdmans van 't gilde voorfz tot desen daghe „ toe hebben gedaen, soe sal die Priester die proeven hebbende „ gehouden wesen te singhen en niet te lesen sonder daer yet of hebbende, en de kerk sal gehouden wesen te betaelen den schoolmeester

F 2

„ ter

De kerk van Schevelinge door wien bedient.

Broederschap van St. *Antonius* aldaar.

Overgifte van deszelfs goederen aan kerkmeesters

(v) In 1419 was Priester tot Schevelinge Heer *Huych Lambrechtsz*, *Canonick in onser Clooster tot Middelburg*.

(w) Zie Erf-graavelyke Bedieninge in Holland, pag. 132.

„ ter, ofte die de Kerkmeesters daer thoe fullen fetten, dat hy sal
 „ hebben van 't fingham met den kinderen dat nu ter tyt dat gilde
 „ ghegeven heeft, dat is twee pont Hollants, of alsoe als sy dat mit
 „ malcanderen connen accorderen. Ende dit geschiet ter presentie
 „ van Heer *Melchior* Pastoor nu ter tyt op Scheveningh, ende ter
 „ presentie van *Willeboort Jacobs* en *Cornelis Eurwoutsz*, beyde
 „ Kerkmeesters nu ter tyde wefende.

Gefchil
 over het
 aanstel-
 len van
 H. Geest
 en Kerk-
 meesters.

Nog waren 'er H. Geestmeesters tot bezorginge der armen. Over
 het aanstellen van deze en ook van Kerkmeesters viel in den jaare 1437.
 groot gefchil tusschen den Abt van Middelburg, gevoegt met de
 buuren van Schevelinge ter eenre, en den Bailliu, Geregte en ge-
 meene buurluiden van den Hage ter andere zyde; bewerende de eer-
 ste, dat de kapellaan en buuren van Schevelinge van oude tyden her
 bevoegt en geregtigt waren tot het aanstellen van Kerk- en H. Geest-
 meesters aldaar; de andere daar en tegen, dat zulks hen was compe-
 terende; welke zaake gebragt en gelaten zynde aan de uitspraake van
 den Hove van Holland, zoo ordonneerden die van den Rade, by
 maniere van voorzieninge, dat by ieder van de partyen zes perfoo-
 nen zouden benoemt en opgegeven werden, waaruit de Raad dan
 zoude kiezen vier Kerkmeesters en twee H. Geestmeesters, om den
 tyd van een jaar te dienen, behoudens ieders regt, 't welk immid-
 dels zoude onderzocht werden; blyvende den Bailliu zyn gepreten-
 deerde breuke ter dezer oorzaake op die van Schevelinge, in gevalle
 zy in 't ongelyk bevonden wierden, onverjaart en onvermindert. Wy
 zullen de uitsprake zelf hier laten volgen.

Wie
 Kerk-
 meeste-
 ren en
 H. Geest
 meesters
 tot Sche-
 velin-
 ge toe-
 komt te
 kiezen.

„ Alsoe sekere gefcele en twydrachten waren en stonden tusschen
 „ mynen genadigen Heere den Abt van Middelburch mit den buyren
 „ van Scevenynge an d'een fyde, en den Bailliu, Gerecht en gemeen
 „ Buerluden van den Haege an d'ander zyde, also dat die Abt
 „ voirfz meynde, dat die Cappellaen van Scevenynge mit den buye-
 „ ren aldair sculdich is Kerkmeesters en H. Geestmeesters te fetten die
 „ nut en oirbairlic dair toe waren, en dat hy dat altyt alsoe geplo-
 „ gen hadde; dair of dat die Baelliu en Gerecht van den Haege
 „ voirfz ter contrarie meynden, seggende dat hy mit den Gerechte
 „ van den Haege dat sculdich waer te doen, mit veel meer redenen en
 „ woorden, die zy van beyden zyden den Heere van Santes en an-
 „ ders den Rade myns genadichs Heeren dair of te kennen gaven;
 „ SOE hebben die voirfz Rade op tie gefcele geordineert en gefceiden
 „ in maniere van gevoege, so sy van beyden zyden hun dair in over-
 „ gegeven en dat beliest hebben, alsoe die Cappellaen van Scevenyn-
 „ gen mit den buyren aldair den Rade voirfz namen en in gefcriste
 „ overleveren sal vj. goede rechtelicke mannen, en desgelycx die
 „ Baelliu van den Hage metten Gerechten voirfz vj. als sy beyde ge-
 „ daen hebben, en die xij. perfoenen hebben die Rade gecoren en ge-
 „ nomen iij. perfoenen die hem vergenoechden, dewelke een jair langh
 „ Kerkmrs. wesen en blyven fullen, en desgelycx ij. H. Geestmrs.
 „ dair die namen hier nae gefcreven volgen, en alle faken aldair in
 „ der kerke hantieren als goede knaepen sculdich fyn te doen; Ende
 „ dese tyt hangende fullen sy van beyden fyden hoir vrienden tot
 „ benomden dage hier toe fcikken, om te besien of fyse dair of sou-
 „ den mogen vercenigen. Ende waert dat mense dair en binnen niet
 „ condē

„ conden vereenigen , soo soude tende dit voirsz jair elcx bliven op
 „ syn oude recht als hy was eer dit gevoech geroert wort , en dit
 „ gevoech en sal niet wesen tot eenich prejudicien of afterdeel van
 „ ymande van hem beyden : ende van alle brueken daerse de Baelliu
 „ in mochte betichten om des gesceels wille voirsz of om 't vervolch,
 „ dat zy dairom gedaen hebben, dair of false de Baelliu ongemoeyt
 „ blyven dit toecomen jair, behoudelic of sy hier na van desen ge-
 „ sceele in den onrechte bevonden worden, dat dan de brueken dair
 „ of mits dese wsettinge niet verjaeren, noch dair mede veroudt en
 „ fullen wesen, ende false dan dairom mit rechte mede moegen spre-
 „ ken als behoeren sal; Ende nyement van geenre zyde en sal hier en
 „ bynnen pynen vorder recht te gecrygen of ander gracie hier op
 „ te verwerven dan hy nu ter tyt heeft, alsoe dat dese saken in sulken
 „ state wesen en blyven fullen als sy nu syn. Dit is gedaen op ten
 „ vyftiensten dach van Maerte anno M. CCCC. XXXVI. na den loep
 „ t Hoefs, by mynen Heere van *Santes*, den Hr. van *Ysselsteyn*, Hr.
 „ *Floris van den Abele*, Hr. *Gheryt van Poelgeest*, Hr. *Geryt van*
 „ *Zyl*, *Willem* en *Aelbrecht van Naeltwyk*, gebroederen, *Boudyn*
 „ *van Zweten*, die Rentmr. *Generael*, *Jan vander Mye* en meer an-
 „ dere; Kerkmeesters hier of *Henric Heer*, *Jan Wouterfsz*, *Geryt*
 „ *Jansz* en *Kerstant Gerytsz*; II. Geestmeesters *Geryt Adriaensz*, en
 „ *Hugo Scoenmaker &c.*

Hoe nu deze zake naderhand is gevonden en beslist geworden, is ter onzer kennisse niet gekomen; maar 't is zeker, dat in den jaare 1463. weder een tweede dispuut ontstond tusschen den Pastoor en de inwoonders van 't voirsz. dorp ter eenre, en den Bailliu van den Hage ter andere zyde, over het verkiezen en aanstellen van Kerkmeesters te Schevelinge, waar toe ieder beweerde bevoegt te zyn. Wat redenen d'een en d'ander tot ondersteuning van zyn gepretendeerd regt bybragt, en wat uitspraak daarop gevolgt zy, geeft de volgende acte te kennen.

„ Op 't gunt dat die Pastoir en inwoonende van Sceveninge Eys-
 „ schers, seggende en proponeerende waren, hoe dat sy mitten ou-
 „ den Kerkmrs. van Sceveninge nyeuwe Kerkmrs. geplegen hebben te
 „ kyesen en te ordineeren van alsoe lange jairen dat geen memory ter
 „ contrary en is, en al ist soe dat die voirsz Pastoir, Buyren en oude
 „ Kerkmrs. nyeuwe Kerkmrs. gecoeren hebben, dat alle goede nota-
 „ ble mannen syn, soe heeftet nochtans nu onlanx leden belieft den
 „ Bailu van den Hage, die voirsz. Kerkmrs. te ontfetten en andere te
 „ kyesen, en dair inne te setten sulcke als hem belieft heeft; conclu-
 „ derende mits desen de voirsz. Pastoir en Buyren, dat hunl. die voirsz.
 „ nieuwigheyt ofgedaen mochte werden, en dat zy onderhouden
 „ mochten wesen in hoere voirsz. possessie.

„ Wair tegens dat die voirsz. Bailju in den name van mynen gena-
 „ digen Heere seggende en proponeerende was, dat die voirsz van
 „ Sceveninge niet sculdich en waren kennisse te hebben van die kyc-
 „ singe van de voirsz. Kerkmrs., mer dat die kennisse dair van be-
 „ hoorde hem toe in den name van mynen genadigen Heere, ende
 „ dat het andere syne voirsaten Bailjuwen gedaen souden hebben. En-
 „ de dattet alsoe behoorde; bleeck genouche by 't guent dat hy die
 „ Kerkmrs. alhier in den Hage settende was in den naeme van mynen

Twede
getchil
over het
verkie-
zen en
aanstel-
len van
Kerk-
mrs.

Provisio-
nele uit-
spraak
van 't
Hof daar
over.

„ genadigen Heere, dair onder die voirsz. van Sceveninge gefeten
 „ zyn, mit meer woirden van beyde zyden geallegeert.
 „ Algehoirt, is by den Hove van Hollant geappointeert, dat bei-
 „ de die voirsz partijen ten fine van hoer playdoyen scryven fullen
 „ en dair van hoer schriftuyren overbrengen binnen achte dagen,
 „ mitsgaders alle munimenten en brieven, dair sy hunlieden mede
 „ behelpen fullen willen; ende 't voirsz Hof desitueert en ontset die
 „ voirsz Keremrs. beyde gekoeren by den voirsz Bailliu en den voirsz
 „ Pastoir en Buyren van Sceveninge, ende 't voirsz Hof heeft geor-
 „ dincert, dat die selve van Sceveninge en oic die Baillu elcx ses
 „ goede mannen noumen fullen, dair vut dat 't selve Hof zekere Ker-
 „ meesters kyefen sal, die onder die hant van mynen genadigen Hee-
 „ re blyven fullen regierende ten eynde toe van der sake, ende dit
 „ sonder prejudicie van yemants recht. *Actum & presentibus ut supra*
 „ (6 Aug. 1463.) *Gruythuyse, Alcmade, Assendelft, Halewyn, Bou-*
 „ *verie, en Wouter Janfs.*

Wat de
kerk
jaarlyks
moest
uitke-
ren.

Dewyl ons vertoont is een lyst van 't geen de kerk van Schevelinge jaarlyks moest uitkeeren zoo aan den Pastoor, Kapellaan, Koster en Orgelift, als anderzints, en dat daar in vermeldt werden zaaken, welke haare aanmerkingen waardig zyn, zoo vertrouwen wy, dat den oudheid beminnenden Lezer geen ondiensft zal werden gedaan, als wy dezelve lyst, zoo alsze by ons is getrokken uit het origineel francyn Register der gemelde kerke, hier uitschryven.

„ Dit is die Kerke jaerlicxs sculdich wt te reyken.

„ In den eersten die *Pastoor.*

„ In den eersten moet die kerk alle jaers wtreycken den Pastoor alle weeke een pont Hollants, daer voer moet hi den bueren een goede dienst doen en vyer missen te weeke.

„ Item noch moet die Pastoor hebben twee pont Hollants jaers thue te laeten die eerste missen.

„ Item noch moet die Pastoor hebben van fyn memory met dat acres ses pont Hollants en thien stuivers mit die missen daer in gerekent van 't Zyelboek.

„ Item noch moet die Pastoor hebben vyf en twintich stuivers van den incommen in die beccakens op Pinxter manendach en op St. Antonis dach.

„ Item noch moet die Pastoor hebben op die cornis-dach van die processen en van die eerste mis, seven stuivers, en desgelycks op St. Antonis dach.

„ Item noch moeten die Kerkmeesters jaerlicx betalen in handen van die Pastoor acht en twintich stuivers van Episcopalia voer hem selven en voer die Cappellaen, die dat weder sal brengen tot Utrecht.

„ Item noch moeten die Kerkmeesters jaerlicx geven in handen van die Pastoor thien stuivers van Cantate en vyf stuivers van Allum. . .

„ Item noch moet die Pastoor hebben van die twee Octaven te singen, van dat Sacrament en van Visitationis Mariæ ses en twintich stuivers, en van 't Cruys Lof ses stuivers.

„ Item

- „ Item noch heeft die Paftoer jaerlyx ses ftuivers van Sint Ewouts
 „ Cormis-mis en Sint Urfels Cormis-mis, foe lanck als dat die kerk
 „ fal gelyeven te geven.
 „ Item noch moet die Paftoer hebben vyftien ftuivers van die twee
 „ Sermoenen te preken op den Cormis-dach en op den Sint Antonis-
 „ dach.
 „ Item noch moet die Paftoer hebben van sonnendachs gebedt vyf-
 „ tien groot.

Dit is van de *Cappellaen*.

- „ Item dit moet die kerk jaerlicx vuytreyken die Cappellaen, in
 „ den eerften drie pont groet van drie fingende miffen op 't hoge
 „ Outaer.
 „ Item noch moet die Cappellaen hebben vyf pont Hollants van
 „ een mis op *St. Anna Outaer* gecomen van Pieter Aertfz.
 „ Item noch moet die Cappellaen hebben vyf pont Hollants van
 „ lin memori, vier pont Hollants, en ses ftuivers mit dat acres.
 „ Item noch moet die Capellaen hebben van dienfte mit die cappè
 „ twalef ftuivers en ses ftuivers van 't Cruys-Lof.
 „ Item noch moet die Cappellaen hebben van die twee processien
 „ op die Cormis-dach en Sint Antonis-dach t'famen vier ftuivers.
 „ Item noch moet die Cappellaen hebben van 't sonnendaechs ge-
 „ bet vyftien groot.
 „ Item moet de Cappellaen hebben voer fyn huyshuyr vier pont
 „ Hollants.
 „ Item noch moet die Cappellaen jaerlicx hebben voer dat hy die
 „ kerk haer woert houyt op die stoel, een bonet, of xij ftuivers
 „ daer voer.

Dit is van de *Coster*.

- „ Item die kerck moet jaerlyx wtreycken en betaelen die Coster,
 „ in den eerften vier pont Hollants en negen groot mit dat acres van
 „ de Kerckmemorie.
 „ Item noch moet die Coster hebben van die Hoechmiffen te fin-
 „ gen alle jaers ses pont Hollants.
 „ Item noch moet die Coster hebben van 't Cruys-Lof ses ftuivers
 „ en van die twee miffen te fingen 's morgens op die Cormis-dach,
 „ en op Sint Antonis-dach vyf groot.

Dit is van de *Organist*.

- „ Item die kerk moet jaerlicx wytreyken die Orgelift drie pont
 „ groot en vyf ftuivers mit acres daer an.
 „ Item die kerk moet jaerlicx wytreyken die Blafer ses pont Hol-
 „ lants en drie ftuivers.
 „ Item die kerk moet betalen die twee Octaven te fingen van de
 „ Heylige Sacramenten en van Visitationis Mariæ.
 „ Item die kerk moet jaerlicx wytreyken die *kerk van der Haech*
 „ drie en dertich Rinsgulden an twee terminen.

„ Item

- „ Item de kerk moet jaerlicx wtreyken en betalen die *Pastoor van der Haech* twee pont groet an twee terminen.
- „ Item die kerk moet jaerlicx betalen in handen van den Rentmeester twalef stuvers en ses stuvers van zeker land.
- „ Item die kerk is sculdich *die hoeyl te aerden by den Haech*, en waert dat faeke datse vervyel, soe moeten die Segbrokers die weder maken.
- „ Item die kerk moet dalen alle jaers den armen na wtwisende dat Memory-boek.
- „ Item die kerk betaelt alle jairs van die passie te preken 50 stvrs.
- „ Item die kerk moet betalen alle jaers Provifoer en Deeken van vilitacy thyen stuvers.
- „ Item die kerk moet betalen alle jaers dat *Capittel in den Haech van onse scoel* vyftich stuvers.
- „ Item die kerk moet betalen alle jairs den Heyligen Geest in den Haech vyftyen groet, van renten.
- „ Item noch geeft die kerk jaerlicx die Provifoer een droechde foo en dat tot gracy van die Kerkmeesters, of gelt dair voer.
- „ Item die kerk moet jaerlicx betalen van die clock te stellen thien pont Hollants.
- „ Item die kerk moet alle jaers betalen thien pont Hollants van twee missen, te weten een van Aechte Goverts en een van Ewoutien Balmakers.
- „ Item die kerk betaelt jaerlicx op die Kersnachte van die geboertingen, vyer stuvers.

Voordeelen en rechten van oude tyden genooten.

Onder de voordeelen en rechten, welke de Schevelingsche kerk van oude tyden genooten heeft, was, datze hadde een zekeren penning van den visch, die op 't strand werd afgeslagen. Hier in was door den tyd een groot verval gekomen, zoo dat de kerk op 't laaft daar van weinig of niet genoot. Kerkmeesters hier over klagtig vallende, wierd by de Magistraat in den jare 1552 de navolgende keure daar tegen gemaakt.

Ordonnantie op het betalen van zekeren pennink van den visch, die op strand werd afgeslagen, aan de kerk te Schevelinge.

„ Alsoe op diverse jaren en stonden grote clachten gecomen zyn aen Bailliu, Schout en Gerechte van den Hage van der grooter ongeregeltheyt en abuysen die dagelycx vallen in den Goods-gelde op ter strange van der visch, sulcx datte Kerkmeesters van Sceveninge tot geen betalinge en connen geracken, wat naerstigheyt men dair toe gedaen heeft, alsoe 't Goods-geld compt in de Visschers handen, ende als den tyd van der betalinge compt, dat men 't in de Comptoir van den kerke behoert te brengen, dattet selfde by veel al van den visschers verteert ende wech is, Ende procederende op te selve visschers met rechte en vinden tot haeren huysen nyet om die betalinge dair aen te verhalen, brengende 't selve in consequentie hoe langer hoe meer.

„ Omme waerinne te voorsien en een goede geregeltheid en ordonnantie te stellen, SOE IST, dat Bailliu, Schout en Gerechte van der Hage geordonneert hebben, dat van nu voortaan alle scryvers up ter strange die Goods-gelden sullen ontfangen, gelyk zy gewoon zyn te doen van die viscoopers, ende die leveren ten Comptoire van der kerke of in handen van een ander die van der

„ Kerk-

„ weeke ofte alsoe dikwyls als zy dair toe vermaent fullen wesen by
 „ hairluyden schryfboek , die zy upter strange gebruycken sonder
 „ eenige weygeringe dair van te doene , ende dat upter boeten van
 „ drie pont voor die eerste reyse , voor die tweede reyse op te boe-
 „ ten van ses pont ende voor de derde reyse zyn neringhe te laeten
 „ van 't scryven op der frant den tyt van ses weken , ende dair en
 „ boven arbitralicken gecorrigeert te worden van inobedientie ende
 „ wederhoorricheyt deser Ordonnancie , mits dat die voorsz. Kerk-
 „ meesters en heure gecommiteerde oick gehouden fullen wesen goe-
 „ den boeck te houden tegens die scryvers , sulcx dat elcx zyn hant
 „ sal setten in die boecken over en wederover om gheen gescheelle te
 „ gecryghen. Soe wanneer 't jaer omme gecomen sal zyn die regis-
 „ ters tegens malcanderen te verlyckenen ende te accorderen dat die
 „ over een comen ; Des sal in den kerken Comptoir een blaffert leg-
 „ gen , 't welk sal wesen 't principael dat men van alle die Goods-
 „ gelden houden sal , wair tegens den ontfanger van de kerke ook
 „ houden sal perfect en goet Register op te boeten voorsz. Item
 „ de scryvers op ter zee fullen ook gehouden wesen elcx hoirluyden
 „ Stiermans op 't geschrift te geven als 't jaers vuyt es , alle 't Goods-
 „ gelt dat van dat jair van zyn visch gecomen es , wair mede dezelve
 „ Stierman sal moegen gaan in 't kerke-comptoir up ter Pinster dach
 „ omme te sien oft oick aldair soe te boeck gebrocht es dan nyet ,
 „ ende die Kerkmeesters in der tyt wesende fullen gehouden wesen
 „ als dan up den preeckstoel of te roepen of midden in die kerke zel-
 „ ver roepen nair ouder gewoenten , op dat elck sal mogen hooren
 „ wat die kerke van dat jaer van Goods-gelt ontfangen sal hebben ,
 „ ende van synen visch , die hem God verliet heeft , gecomen es.
 „ Aldus gedaen den **XXI^{en}**. dach Novembris anno **XV^c**. twee en
 „ vylfich.

Ook had de kerke het recht van de vuurboet (x) en 't geld dat by de Stierluiden daar voor moest betaalt werden; en dewyl het daarmede was gelegen even als wy hier vooren hebben verhaalt nopende het visch-geld, zoo deed de Magistraat insgelyks in den jaere 1551. de navolgende Keure daar tegen afkondigen.

„ Alsoe tot diversche jaeren en stonden groote clachten aen den
 „ Bailliu, Schout en Gherechte gecomen zyn van den grote ongere-
 „ geltheyt ende abuyfen dagelicxs vallende in de betalinge van
 „ Goods gelt, daerinne hier na scerperlick versien sal woorden ende
 „ oick van den vierbuet-gelt al toecomende en behoerende die kerke
 „ van Scheveninge, dewelke dair duir grote scade lydt, ende omme
 „ te voorlien ten eersten in den scade van 't vierbuet-gelt, mits die
 „ grote dierte van 't zeck en anders, **SOE IST**, dat Bailliu, Schout
 „ en Gerechte van den Haghe ten profyten van 't selve Goods-huys
 „ hebben gekeurt en geordineert, kueren en ordineren mits desen
 „ voor de drie teelde van desen jegenwoordigen jaere, ingaende
 „ Martini anno **L.** en eyndende Pinxtere naeftecomende, d'eerste teelt

G be-

(x) In 1595. wierd te Schevelinge uit de inkomsten van de visscherye een nieuwe vuur-boet of vuur-bake gebouwt.

't Recht van de vuur-boet.

Keure, rakende het betalen van het vuur-boet-geld te Schevelinge aan de kerke aldaar.

„ beginnende Martini anno voorfz. en eyndende Lichtmiffie lefleden,
 „ die IIe. teelt beginnende Lichtmiffie voorfz. en eyndende Paeffchen,
 „ en die IIIe. teelt beginnende Paeffchen en eyndende Pinxfieren bey-
 „ de naeftecomende; Dat binnen den voorfz. tyt van de drie teelden
 „ alle Stierluyden van Sceveninge ter zee varende ofte aldair an co-
 „ mende met pincken, booten, fchuyten ofte andere fchepen, hoe
 „ die genaemt mogen wefen, gehouden zullen zyn van elke riem,
 „ die zy dair up voyren, betaalen die kerke voorfz. drie fchellingen
 „ Hollants fonder eenich wederfeggen, welke penningen Bailliu,
 „ Schout en Gherechte voorfz. laften en ordonneren mits defen den
 „ gefwooren boode van den Haghe van den onwilligen Stierluyden
 „ en niet van de bootsgefellen, venueten ofte mede-reeders van dien
 „ te executeren realicken en mitter daet. Aldus gedaen op 't Raed-
 „ huys van den Hage den xiii^{en}. dach February anno XVe. een en
 „ vyftich na gemeen fcriven.

Tweede
kerk al-
daar ge-
figt.

Na dat de eerste kerk in den voorverhaalden watervloed ontrent den jaare 1470 door de zee-golven was vernielt en ver in zee gefpoelt, wierden de buuren genoodzaakt eene andere kerk te ftingen, welke zy dan by die gelegentheid veel grooter en ruimer deden opbouwen, en meer binnewaarts en agter de nog overgeblevene huizen zetten, daar zy de grimmigheid van eenen zoo laftigen en gevaarlyken na- buur minder te vrezen zoude hebben. Maar wie zal de onftuimige zee, zegt de fchryver der Delffche oudheden in zyne aantekeningen, wederhouden? De kerk ftond hondert jaaren daarna by den Allerhei- ligen vloed op het tipje van even eens te varen als haare voorzaat. Adr. Junius verhaalt (y) dat de Schevelingers by zynen tyd al meer dan eens in beraad geftaan hebben, van de kerk op nieuws veel die- per landwaarts in te brengen, dog dezelve is met groote voorzorge, moete en kosten aldaar tot nog toe behouden en fttaande gebleven.

Heeft
in de
Spaan-
fche ty-
den veel
geleden.

Geen kleinen ramp leed deze kerk in de Spaanfche tyden, niet al- leen door den vyand, maar ook zelfs door vrienden, werdende het dorp dan door deze dan door geene foldaaten, na dat de zaaken zig toen keerden, ingenomen, die, gelyk het gemeenlyk gaat met dat flag van volk, aldaar ruw huis hielden; de kerk wierd van alles ontbloot, en zodanig gefchonden en gebrooken, dat ze niet in ftaat was om den godsdienst daarin te kunnen oeffenen; weshalven de Kerkmeesters zig in den jaare 1596 aan de Magiftraat van den Hage als *Opperkerkmeesters van Schevelingen* keerden, te kennen gevende, *dat beurlieder kerk mits deser oorloghen zeer ontramponceert, gebroken en ongefchikt es leggende, ende oock van 't dorps wegben veel te achte- ren fyn, 't welk by Cappiteinen en andere foldaten aldaer verteert is ende daeromme nodig gerecede penningen van doen hebben, daer an zyluy- den nyet en weten te geraken*, enz. Waar op zy dan verwierven, dat hen eenige penningen, gevestigd op een huis fttaande te Schevelin- ge, mogten werden afgeloft. Maar dewyl deze gelden niet genoeg- zaam waren, om al het vervallen werk weder in ftaat te brengen, veel min om aan te koopen een nieuwe klok, horologie, Predikants huis en zoo voorts, wierden Kerkmeesters genoodzaakt eenige pen- ningen

Ordre
tot her-
itellinge
van de
zelve.

(y) In 't tiende Hooftfluk van zyn *Batavien*.

ningen op te nemen, waar door de kerk in zulke groote schulden geraakte, dat men in den jaare 1614 by toestemminge van de Magistraat geraden vond, verscheide landeryen, de kerk toebehoorende, in 't openbaar te verkoopen. De aantekeninge, welke Kerkmeesters daar van hebben gehouden, en waar in vermeld werden eenige byzonderheden de kerk betreffende, is van dezen inhoud.

„ Alzoo deze onse kerke in eenige voorgaende jaren geraekt was in
 „ groote schulden, en alsoo mede voorgaende Kerkmeesteren groote
 „ sommen van penningen van verscheide perfoonen op interest genomen hadden, door het *coopen van de groote, vergieten, vermeerderen van de kleyne klokken, het koopen van de Predikants buys*, verscheide reparatien die gevallen waren aen beyde de choren van de kerke, *timmeren van de nieuwe schoole* en andersints, soo dat door dese opgenomen penningen oft haere interesse de kerke gesien was te komen in een groot verloop, ja merkelyke ruine, en was boven desen merkelyke somme van penningen van doen, om beyde de zyden van het dak der kerke te vernieuwen van planken en nieuwe schaly lyen, die geheel vergaen waren, soo dat de kerke niet langer van goede gemeynte soude gebruykt connen geworden hebben, waer tegens in der kerke Comptoir geheel geen penningen en waren, soo vonden jegenwoordige regerende Kerkmeesteren benevens haeren Predikant *Wynando Schullio*, met advys en ten overstaen van de *Ed. Heeren Burgemeesteren van 's Gravenhage als Opperkerkmeesteren deser kerke*, gerade te verkoopen eenige kerke landen, om alsoo eens de kerke van de opgenomene penningen te mogen bevryden, als mede de vervallen geseyde kerke-dack te mogen vernieuwen, hebben derhalven na geaffigeerde biljetten op ten openbaeren siddach *in de Doele van 's Gravenhage* die Kerkmeesters, die tegenwoordich zynde ten overstaen en bywesen van den Heer *Govert Jacobsz van Duynen*, doen Schepen van den Hage, als Commillaris van de *Ed. Heeren Burgemeesteren* op dese vercoopinge gedeputeert, in den maent Majus 1614 vercoft deze volgende kerke landen....

In 't meergemelde Register, waar uit wy dit hebben getrokken, stond nog aangetekent het navolgende: *Boven desen hebben Kerkmeesters gekoft een nieuw Orologie tot dienste der Zeeluyden met drie nieuwe wyseren, te samen gekoft de somme van een duysent gulden. Zoo dat door dese vercofte landen de kerke van alle haere lasten bevryt, in goede reparatie gekomen is, waer toe, aengezien haren nood, de Heeren Staten ons hebben geassisteert met agt hondert gulden gereet.*

Dewyl deze kerk al in de Katholyke tyden, gelyk wy hier vooren hebben aangemerkt, van de Haagsche kerk is afgezondert, en alzoo zedert een Parochiekerk op haarzelve is geworden, zoo zullen wy de naamen der Leeraars, die zedert de hervorming (y) deze gemeente met hunne leere hebben gestigt, ook alhier afzonderlyk opgeven. De eerste is geweest

(y) De laatste Pastoor, die de Schevelingsche kerk tot den jaare 1572 en 1573 bedient heeft, was broeder *Cornelis Willemsz.*, de Kapellaan Heer *Bastiaan Cornelisz.* en de Koster *Joost Symonsz.*

Namen
der Lee-
raars ze-
dert de
hervor-
ming.

- 1578 *Hieronimus Vorfelius*, beroepen 1578. (z)
 1602 *Winandus Schuilius Herm. fil.*, overleden den 15 Febr. 1623.
 1623 *Florentius Michielsz. van Middelboven*, beroepen van Came-
 rik, afgezet 162...
 1632 *Franciscus Strafelius*, overleden den 8 April 1636.
 1636 *Jacobus de Laat Isbrandi fil.*, vertrokken na Waffenaar 1645.
 1645 *Johannes Courtenius*, beroepen van den Hoorn tusschen den
 Briel en Helvoetfluis, overl. den 12 Junii 1645.
 1646 *Isaak Daasdonk*, uit de ambassade in Vrankryk, uitgedient
 1679.
 1679 *Cornelius Cuperus*, ber. van Lexmonde, gestorven 1 April 1697.
 1698 *Justus Henricus van Hogenboek*, beroepen, van Rollum.

Gasthuis
tot Sche-
velinge
al voor
den ja-
re 1470.

Uit de hier vooren opgegeven acte van den jaare 1483 blykt, dat 'er al voor den jaare 1470 te Schevelinge een Gasthuis heeft geweest, dog of dit het zelve gebouw zy, 't geen tans daar nog staat, en tot een Oudenmannen huis is dienende, is by ons onzeker. In dit huis werden zoo wel vrouwen als mannen, die door hogen ouderdom en gebrek van tydelyke levens-middelen niet magtig zyn zig langer te kunnen onderhouden, ingenomen, en van kost en drank voorzien. 't Zelve huis heeft tamelyke goede inkomsten, en is, zoo als het derde artikel van de Ordonnantie van 't zelve huis medebrenge, eertyds gestigt door een der Graaven van Holland.

Ook
voor-
heen een
Vleesch-
huis.

Dat 'er voor den Allerheiligen vloed van den jaare 1570, wanneer het Dorp nog in zynen vollen stand en aanzien was, alhier ook een Vleesch-huis is geweest, is klaar af te nemen uit de Ordonnantie op de Vleesch-hal van den Haag van den 20 April 1556, onder anderen mede brengende, „ dat geenrehande Vleeshouders, die geen buur-
 „ lieden en zyn, geenrehande vleys en sullen bruyken ter bank tot
 „ Scheveninge, dan des fondaechs en smanendaechs, die twee da-
 „ gen en niet langer, op de verbeurte van 't vleys en die boete van
 „ drie ponden. Item dat geen vleyshouders uytten Hage eenich
 „ vleys tot Scheveninge ter bank bruyken en sal, dat in den Hage
 „ syn volle mael gehad heeft, ofte dat men in den Hage niet bruy-
 „ ken en soude moeten, na der keure, op de verbeurte van 't vleys
 „ en die boete van drie ponden.

Als me-
de een
Wees-
huis Ao.
1697
opge-
regt.

Oor-
zaak
van des-
zelfs
stifting.

Ook werd 'er gevonden een Weesthuis, 't welk eerst in den jaare 1697 aldaar is opgerecht, ter oorzaake van een geschil, dat 'er in den jaare 1695 was ontstaan tusschen den Kerkenraad, Kerkmeesters en Gasthuismesters van 't zelve dorp en de Regenten van het Weeshuis van den Hage; bewerende de eerste, dat de kinderen van Schevelingsche ouders geboren bevoegt waren, om nevens andere kinderen in 't Haagfche Weeshuis opgevoed en onderhouden te werden; de Regenten daar en tegen, dat zulks streed tegens de ordonnantie, waar op het zelve huis was ingeltelt, onder andere medebrenge, dat in 't zelve huis gee-
 ne

(z) Deze was in 1602 nog in levende lyve, en oud ontrent 80 jaaren. Hem wierd als *gewezen Predikant tot Scheveningen* by resolutie van den 26 October des „ gem. jaars vergunt te mogen ontfangen de 50 gulden, de Dienaeren ten platten „ lande jaarlyks geaccordeert.

ne andere kinderen mogen ingenomen werden, als welker ouders waren geweest burgers en inwoonders van den Hage, ten minsten vier jaaren voor hun overlyden, of wel Suppoosten van den Hove. De Magistraat van den Hage, om alle verdere moejelykheden voor te komen, bewilligde in het stigten van een afzonderlyk huis aldaar voor de weezen van dit dorp. Na 't voltimmeren van het zelve, wierden 'er den 9 November 1698 veertien kinderen in ontfangen.

De Schevelingers, gelyk zy aan den zee kant gelegen zyn, zoo erneeren zy zig ook meest al met den haringvangst, en wel inzonderheid met het vangen van allerhanden verschen visch aan de kust, waar van zy dagelyks na den tyd van 't jaar de inwoonders van den Haag in overvloed voorzien. De historischryver Pieter Christ. Bor zegt, dat die van den Hage in zynen tyd roemden en staande hielden, dat de visch, die in den Hage van de Schevelingers gebragt werd, ongelyk beter is, dan die op andere plaatsen in Holland gevangen werd, daar byvoegende, dat zy het zelve toeschreven alleen daar aan, dat deze visch op 't hoofd werd gedragen; met welke keurlykheid of liever viesheid de Heer Constantyn Huigens schynt te spotten en 't zelve den Hagenaars op een geestige wyze te verwyten, immers hy laat zig daar over in een gedigt, 't geen hy op *Schevelingh* heeft gemaakt en onder zyne Kooren-bloemen te vinden is, aldus hooren:

Schevelingers en der zelve hantering.

Voorzien den Hage dagelyks van verschen visch.

Al waer 't ook Scheperingh, de naem betaemde my;
 Soo pas ik op het nett en 't siltige gety.
 Ghy weet het, leck'ren Haagh, die ses gevoerde vissien
 Voor dry gedragene vermuylen kont en missien.
 Noch is myn Wagen ruym myn' Pincken dubbeld waerd;
 Myn' Pachters pryfen ook fyn' zeilen by der aerd
 Voor d'oude water-konst die 't goud foo verr gact halen:
 't Is waer, noch vim, noch veer en kan hem onderhalen,
 Noch Æôls hollen aem, noch Titans helle tredt;
 Hy loopt het al verby, maer hunluy altyd met.

Willem van Henegouwen had al in den jaare 1339 de vischkoo- pers van den Hage verleent eenen tolvrydom-brief, om hunnen visch vry van tollen door alle zyne landen te koop te mogen voeren: de woorden van dezen brief zyn deze:

„ WILLEM Grave van Henegouwen, &c. maken cond allen lu-
 „ den, dat wy onsen vischcoepers *uter Haghe*, die visch te coep voe-
 „ ren, gegeven hebben, en geven tollen vry te vaeren mit hoeren
 „ schepen en mit hoeren visch ouer al deur onsen Land. En ontbie-
 „ den allen onsen Tolnaren, dat syse onghemoeyt vaeren laten, Dit
 „ sal ghedueren tot onsen wederseggen, Gegeven in die Haghe des
 „ donresdages na St. Nicolaesdag in 't jaer M. CCC. XXXIX.

Tolvrydom aan de vischkoo- pers van den Hage.

Dog Hertog Albert van Beyeren, de Schevelingers geen mindere gunst willende bewyzen, gaf den zelve in den jaare 1387. gelyk voor- regt, waar by hy hen toestond, om met hunne schepen en goede- ren te mogen varen voorby alle zyne tolln door geheel Holland en

Als mede aan die van Schevelinge.

Zeeland. De brief, dien zy daar van erlangden, luid in dezer voege:

„ AELBRECHT, &c. doen cont allen luden, dat wy om gun-
 „ lte en liefde, die wy dragen tot onse goede luden van *Seeveningen*
 „ en om dienst wille die si ons gedaen hebben en of Godt wil noch
 „ doen sullen, soe hebben wi hem gegeven en geven mid desen brie-
 „ ve tollen vry te vaeren mit hoeren scepen en goede voerbi alle
 „ onse tollen van Hollant en van Zeelant, en ombieden allen onsen
 „ Tolnaeren, dat si se hier op vry laten varen duerende tot onsen
 „ wederseggen in allen manieren als 't die van den Hage doen. In
 „ oirconde &c. gegeven in den Hage xx^{en} dagen in Julio A^o. M.
 „ CCC. LXXXVII.

Zyn vry
 van 't le-
 veren
 van den
 Hof-
 visch tot
 Katwyk

De Schevelingers zyn ook van alle oude tyden vry geweest van 't leveren van den Hofvisch (a) of eenig recht van dien te betalen tot Katwyk, wanneer zy by storm of anderzints genoodzaakt werden hunnen visch aldaer te doen afslaan en verkopen, uitwyzens de volgende Certificatie (b).

„ Wy Schepenen in den Hage doen cond ende certificeeren mits
 „ desen dat op huynen datum van desen voor ons gekomen ende ge-
 „ compareert syn regtelyken daer toe verdaigt synde, tot verfoeke
 „ van Vechter Corneliszoon, Jacob Symonfz. onsen mede-broeder
 „ in Wette, meester Jan Plumeon onsen Secretaris van den Hage, en-
 „ de Zeger Claeszoon onsen inwoonende buurman van Schevelinge,
 „ ende certificeerden die voornoemde Jacob Symonfzoon ende mees-
 „ ter Jan Plumeon, by den eede den Keyferlyken Majesteit in 't
 „ stuk van haerluyder voorfz. officie gedaen, ende die voorfz. Ze-
 „ ger Claeszoon by den gestaefden eede die hy daer toe dede, eerst
 „ die voornoemde Jacob Symonfz ende Zeger Claesz certificeerden
 „ by haeren voorfz. eede, dat waeragtig es, dat in Maert anno vyf-
 „ tien hondert drie en dertig na het gemeen schryven, den Schout
 „ van Catwyk genaemt Aerent Wouterfz des voorfz. Zegers pennin-
 „ gen aldaer tot Catwyk gearresteert hadde, uit saeke van 't regt van
 „ den Hofvisch, 't welk hy Zeger eysschende was, die hem deselve
 „ Zeger onwillig was te betalen, gemerkt die van Schevelinge nooit
 „ Hofvisch betaelt en hadden ende altoos vry geweest syn. Ende es
 „ deselve Zeger also gekomen alhier in den Hage aen den Schout ende
 „ Gerechte, gevende hemluyden 't selve te kennen, omme by henluy-
 „ den daerinne voorsien ende gedaen te worden als 't behooren sou-
 „ de; seide voorts die voornoemde meester Jan Plumeon by synen
 „ voorfz. eede, dat waeragtig is, dat hy depofant door last ende autho-
 „ riteit van den voorfz. Schout ende Gerechte van den Hage, tot
 „ verfoek van den voorfz. Zeger Claesz aen den voorfz. Aerent Wou-
 „ terfz Schout van Catwyk den xxix Martii anno vyftien hondert
 „ drie en dertig na 't gemeen schryven een besloeten brieve geschre-
 „ ve ende besegelt metten gemeen zegel van den Hage gesonden
 „ heeft, nopende dat deselve Schout Aerent Wouterfz des voorfz.
 Claes-

(a) Zie hier van Pars, *Katwyksche Oudbed.* 2. *hoofddeel*, pag. 195. en volg.

(b) Zie nog een gelyke Certificatie of verklaringe van den jaare 1560. by Cret-
 ser te vinden onder de gedrukte *Costuimen* van den Hage, pag. 33. en pag. 17.

„ Claeszoon penningen ter caufe van den Hofvifch ontflaen foude ,
 „ alfo men niet bevinden en foude , dat onfe buurluyden van Scheve-
 „ ninge ooyt Hofvifch betaelt hebben gehad ende ook geen fchuldig
 „ en fyn te betalen, gemerkt fy altoos vry geweest fyn , ten ware
 „ hy redene hadde ter contrarie, daer van fy begeerden fyne fchifte-
 „ lyke antwoorde; feiden voorts nog die voornoemde Zeger Claefz,
 „ dat hy depofant den voorfz. befloten brieve overbrengende aen den
 „ voorfz. Schout, defelve Schout navolgende den inhouden van den
 „ felven befloten brieve obedieerde, ende ontfloeg fyne penningen uit
 „ arrefte, dewelke hy depofant aldaar ontving vry van allen kosten ,
 „ fonder eenige contributie van Excyfe van Hofvifch te betalen; En-
 „ de want men van allen faken fchuldig es der waerheit getuigeniffe
 „ te geven, des verfogt fynde, fo hebben wy Schepenen voorn. 't
 „ gemeen zegel van den Hage hier onder op gedrukt op ten vyfden
 „ dag Aprilis anno vyftien hondert ende veertig.

De vifch by de Schevelingers gevangen werd gemeenlyk op 't
 ftrand afgelagen. De Hagenaars hebben het regt niet alleen om vifch
 aldaar te mogen mynen, maar ook om die te naaften, mits betalende
 zekeren kleinen prys. (c)

Regt
 van de
 Hage-
 naars,
 om vifch
 op den
 afflag op
 't ftrand
 te mogen
 mynen
 en nae-
 ften.

De viffchers van *Krimpen*, *Lekkerkerk* en andere ontrent *Iffel-
 monde* gezeten, hadden in voorige tyden de gewoonte om met hun-
 ne fchepen en netten het geheele jaar door voor den dorpe van Sche-
 vellinge te komen viffchen tot groot nadeel van de viffchers van 't
 gemelde dorp. Hier over rees in den jaare 1527 tuffchen de eerftge-
 noemde en de Magiftraat van den Hage als Regeerders en voorftan-
 ders van de laafte hevige gefchil. De zaak wierd gebragt aan den
 Hove van Holland; waar op het Hof, na verhoor en by overgifte
 van partyen, by afte (d) van den 15 Maart 1526 na den lope van
 den Hove verklaarde, dat de voorfz. viffchers voortaan voor Sche-
 vellinge niet zouden mogen viffchen in eeniger manieren van St.
 Maarten in den winter af tot Ligtmiffe toe, maar dat ze van Vrouw
 Ligtmis tot Pinxteren aldaar en ook binnen de palen, by die
 van den Hage gefteft met fcholnetten en geen andere zouden mogen
 viffchen, en van Pinxteren af tot St. Maarten toe met zulke netten
 als hen believen zoude; en of 't gebeurde, dat de voorfz. viffchers
 den viffchers van Schevellinge of andere eenige fchade in hunne
 netten deden, of dat zy van dezelve eenige fchade leden, dat defelve
 fchade betaalt zoude werden by den geen die dezelve gedaan of
 veroorzaakt zoude hebben.

Gefchil
 tuffchen
 de vif-
 fchers
 van
 Scheve-
 linge en
 die van
 Krim-
 pen,
 Lekker-
 kerken
 andere.

Van aloude tyden af heeft te Schevellinge' een Strand of Zee-
 vonder geweest, die door den Graaf aldaar wierd angefteft. Hoe
 ver zyn bewind en toezigt ftrekte, kan uit de volgende Commiffie,
 welke Hertog Aelbert aan eenen *Willem uit den Broek* als zynen
 zeevonder in den jaare 1386 verleende, gezien werden.

Strand-
 vonder
 door
 den
 Graaf
 ange-
 fteft.

„ AELBRECHT, &c. doen condt allen luden, dat wy gegeven
 heb-

(c) Volgens getuigenis van den Heer Jac. vander Does, *Befchr. van 's Graven-
 hage*, pag. 107. No. 1.

(d) Geregiftr. in 't 3. Memor. van Sandelyn, fol. 159.

„ hebben ende gheven mit desen brieven Willem Uten Broec onsen
 „ Zeevonder te wesen westwaerts van Scheveninghe tot in die oude
 „ Zidde toe, en oestwaerts van Scheveninge te halve weghe tusschen
 „ Catwyc en Scheveninge, mit fulken profyt en oerbaer als daer toe
 „ behoert; en ombieden onsen Rentmeester van Noerthollant, die
 „ nu is of namaels wesen sal, dat hi hem dat vrilic laet ghebruken en
 „ him daer in houde en stercke, duerende syn leven lanc, In oircon-
 „ de &c. Gegeven in den Haghe des donresdaechs na St. Mathys-
 „ dach anno M. CCC. LXXXVI.

Dog de schulpen, die aan het strand gevonden wierden, gaf de-
 zelve Hertog aan eenen *Dirk Hugo Geryt Dynssoon* by eene afzon-
 derlyke acte, waar van de inhoud deze was:

Gifte
van de
schulpen
uit de
zee aan
't strand
spoelen-
de.

„ AELBRECHT, &c. doen condt allen luden, dat wi gegeven
 „ hebben en geven mit desen brieve Dirck Hugen Gheryt Dynszoen
 „ van elcken hoede scilpen, die men haelen sal bi der zee op myn
 „ Heeren zeevond, en men schepen sal op tie ven eenen penninc, en
 „ ombieden en willen dat allen de geene die scilpen van der zee voe-
 „ ren dat si hem dat ghelt wtreycken en betaelen of gheen scilpen en
 „ voeren, en waer yement die des niet en dede, dat souden wi aen
 „ him houden als aen den geenen die ons van onse Heerlicheyt ver-
 „ minderen woude. Dit sal ghedueren tot linen live, In oirconde
 „ &c. Gegeven in den Haghe des manendachs na St. Martynsdach
 „ Tranlatio anno M. CCC. LXXXVII.

Herber-
gers en
Tappers
aldaar.

Schoon dit dorp wel meest uit visschers bestaat, zoo werden 'er
 nogtans zeer veele herbergiers gevonden; voorheen waren 'er twee
 tappers, maar de Staten van Holland, aanmerkende het zwaar ver-
 lies, 't geen de Schevelingers dagelyks door de zee quamen te lyden,
 vermeerderden het getal by resolutie van den 27 April 1557 tot zes
 toe, daar de inwoonders hun bier met de kan vry van impost zou-
 den mogen halen (e). Indien men nu de huizen eens zoude optel-
 len, daar de tap-neeringe in gedaan werd, men zoude ongetwyffelt
 bevinden, dat byna het vierde gedeelte van 't dorp, immers de aan-
 zienelykste huizen door dit soort van menschen bewoont werd. De
 reden daar van geeft Bor (f), als hy zegt; „ *Dit dorp van Scheve-*
 „ *ninge is een playsier voor de inwoonders van den Hage en ook voor*
 „ *de vreemden, die in den Hage komen; waar van er veele zoo te*
 „ *voet als te paerd en ook met de wagen zig derwaarts begeven, om*
 „ *zig te verlustigen en te vermaken met het bezien van de zee, en*
 „ *het eeten van een zoode visch, versch uit de zee aankomende, daar*
 „ *de herbergiers aldaar woonende niet qualyk by en waren.*

Scheve-
linge
van ouds
met den
Hage
onder
een Bail-
liuschap
en Sche-
pendom.

Van alle oude tyden heeft Schevelinge met den Hage onder een
 Baillieschap en Schependom gestaan en gemeen geweest, zulks dat
 ook een uit het zelve dorp in de Schepens-bank van den Hage zitting
 heeft; wanneer dezelve daarin gekomen is en of hy aldaar van den
 beginne af aan plaats heeft gehad, zullen wy onderzoeken, wanneer
 wy van de Regeering-staat van den Hage handelen. (g) De inwoon-
 ders

(e) Zie mede de resolutie van den 19. Mey 1557. en 17 Junii 1570.

(f) *Nederl. Hist.* IX boek, op 't jaar 1576.

(g) Dat het al in den jaare 1564. plaatze heeft gehad, blykt uit de Certificatie.
 uitgegeven agter de *Beschr. van 's Graven Hage* door G. de Cretser p. 61.

ders van Schevelinge zyn en werden ook uit dien hoofde als burgers en buuren (b) van den Hage aangemerkt en zyn, als zodanige, de Haagfche vierfchaar onderworpen. Schevelinge heeft ook al van vroege tyden (i) een Schout op zig zelve gehad, die door den Bailliu en niet door den Schout van den Hage (want deze ampten waren eertyds van den anderen gefcheiden en veeltys door twee byzondere perzoonen bedient) wierd aangefield, en daarom des Bailliuws fubftituit genoemd. Hy heeft aldaar toezigt op de ordonnantien, vegtens-keuren, boeten en breuken, vallende zoo wel op het ftrand als in het dorp, zonder dat ooit eenig ander fubftituit in dezelve bekeuringe is geweest dan de voorfz. Schout op Schevelinge, gefield by den Bailliu van den Hage, uitwyzens de volgende Certificatie.

„ Wy Burgemeefteren ende Schepenen in den Hage, &c. dat voor
 „ ons gekomen ende gecompareert fyn, Ysbrant Broerfz oud ontrent
 „ LXXIII jaren, Jan Janfz Druyt oud ontrent LXXIII jaren, Lie-
 „ vert Willemfz oud ontrent L. jaren, Willeboort Jacobsfz oud on-
 „ trent LV. jaren, Cent Janfz oud ontrent LVIII jaren, Jan A-
 „ driaentz, alias Jan Mattyfz oud ontrent LIII jaeren, Dirk Corne-
 „ lifz Langeveld oud ontrent LXXVI jaren, Claes Thomafz oud on-
 „ trent XLVIII jaren, Cornelis Heynricxfz Boon oud ontrent LXVI
 „ jaren, Adriaen Janfz Coninck ftierman oud ontrent XXXIX jaren,
 „ Adriaen Janfz Waert op Schevelinge oud xxx jaren, Adriaen Ge-
 „ rytz Cock oud ontrent L. jaren ende Jacob Claefz Doefz oud on-
 „ trent L. jaren, alle rechtelyk gedaigt fynde omme der waerheit ge-
 „ tuigeniffte te geven, ten verfoeke van *Guillame Grant, Bailliuw*
 „ *van den Hage*, ende certificeeren fy getuigen by den geftaefden
 „ eede die fy elcx daer toe deden; eerft gevraegt fynde, of fyluy-
 „ den ooyt geweten ofte gefien hebben, twee officiers ofte fubfti-
 „ tuyten tot Schevelinge, die aldaer gedient hebben, d'een van we-
 „ gen den Bailliuw, ende d'ander van den Schout van den Hage,
 „ feggen fy getuigen by den geftaefden eede die fy daer toe de-
 „ den, voor rede van heurluyder wetenfchap, te weten, Dirk Corne-
 „ lifz Langevelt, Cornelis Heynricxfz Boon, Jan Janfz Druyt, Sy-
 „ brant Broerfz ende Adriaen Gerytz Cock, depofanten, dat fy
 „ luyden wel gekent hebben, wylen Claes Pieterfz, gelyk fy luyden
 „ depofanten voorfz. ende alle andere depofanten ook wel gekent
 „ hebben Jan Wiggerfe, Janne Jan Ysbrand Michielz, Coman
 „ Heyn, Cornelis Schoemaker, Huyg Janfz Varkellager, Spierinx-
 „ hoek, daarna weder Coman Heyn, die alle overleden fyn, ende nog
 „ Joof van Moerbeek, Floor Conck en Louris Michielz iegenwoor-
 „ dig

Schevelingers als burgers en buuren van den Hage aangemerkt
 Schout aldaar al van vroege tyden.

De Schout van Schevelinge word aangefield by den Bailliu van den Hage en heeft de bekeuringen van vegtens boeten op het ftrand en binnen 't dorp vallende

(b) Dus noemen Schepenen van den Hage een Schevelinger *onzen inwonenden Buurman van Schevelinge*, en de Schevelingers in 't algemeen *onze Buurluyden van 't Schevelinge*, by zekere Certificatie van den jare 1540, gedrukt agter de gemelde Befchryving van Cretfer, pag. 17 en 18; alwaar ook blykt, dat de Magiftraat van den Hage in den jaare 1533 had doen fchryven ter gunfte van een Schevelinger, wiens penningen tot Katwyk, ter zaake van de vordering van den Hofvitch aldaar gearrefteert waren.

(i) In 1471. was 'er te Schevelinge al een Schout. Goudh. p. 495.

„ dig Schout, die nog in 't leven fyn, alle welke personen fy luy-
 „ den depofanten allegader, behalven de voorfz. Langevelt, feyden,
 „ dat altoos by den Bailliuw in den tyt geordonneert en gefelt fyn
 „ geweest als Schouten ofte haerluyder Subfrituten op Scheveninge
 „ ende niet by eenige Schouten van den Hage, ende dat waeragtig
 „ is, dat de fubfrituit van den Bailliuw op Scheveninge altyt ge-
 „ naemt is geweest Schout van Scheveninge, dewelke op Scheve-
 „ ninge altoos toeligt heeft gehad van vechteles keuren, boenen,
 „ breuten ende ordonnantien, vallende fo wel op te ftrange als in
 „ den Dorpe, fonder dat ooit ander Subfrituit in defelve bekeuringe
 „ es geweest dan de voorfz. Schout op Scheveninge, gefelt by den
 „ Bailliuw van den Hage; verklaerde mede de voorfz. Cornelis Heyn-
 „ ricxtz Boon alleen dikwils daer toe gerequireert geweest te fyn,
 „ omme over Damgen te gaen van boeten ende breuten, gevallen
 „ by tyden van Huyg Janfz, Joof van Moerbeek ende Coman
 „ Heyn, als Schouten op Scheveninge, ende want men &c. Actum
 „ den xxvii. dag Decembris anno vyftien hondert een en feftig.

Na collatie gedaen iegens d'originale bevonden accor-
 derende, by my, geteykent.

A. BENNINGK.

Wat
 aandeel
 Scheve-
 linge in
 de geme-
 ne
 laften
 moet
 dragen.

De dorpen van Schevelinge en Eykenduinen plagten ouwlings een derde te moeten opbrengen in alle laften, beden en impolitien, dewelke over den Hage en Haag-ambagt wierden omgeflogen, maar wanneer den dorpe van Schevelinge daarna veele en zwaare onheilen waren overgekomen, zulks dat de buuren niet magtig waren om hun aandeel te konnen opbrengen, wierd door het Hof in den jaare 1483 verftaan, dat die van den Hage en Schevelinge voor het toekomende met den anderen zouden ponden penning pennings gelyk, om dienvolgende in alle ongelden met elkanderen egalyk te dragen na mate dat ieder gegoed is; en voorts dat by den Hove wegens den Graave zouden werden gecommitteert twee Commiffariffen, waar by die van den Hage en die van Schevelinge elk ook twee uit de zynen zoude voegen, om alzoo gezamentlyk die pondinge en zettinge te maken. In den jaare 1557 bedroeg de impoft van eene fluiwer op elk vat bier binnen Schevelinge gefleten de fomma van een hondert veertig ponden of daarontrent, volgens opgeven van den pagter van den zelven impoft, ter requifitie van de Staten van Holland (k)

Impoft
 op de
 bieren
 1557
 hoeveel
 bedroeg.

Scheve-
 linge
 door
 zeero-
 vers ge-
 dreigt.

Behalven de menigvuldige zwaare rampen, die de Schevelin-
 gers van tyd tot tyd door de zee hebben moeten ondergaan, gelyk
 reets hier vooren by ons is verhaalt, zoo zyn zy ook meermaals met
 nog andere onheilen bezogt, immers gedreigt geworden, en wel in-
 zonderheid in den jaare 1471, wanneer eenige Zeerovers, (na datze
 den Briel en andere plaatzen vyandelyk, dog met agterlaatinge van
 eenige hunner makkers, hadden bejegt,) alhier voor Schevelinge
 quamen, met meninge om het zelve dorp te plonderen en beroven.
 De Schout van 't dorp deze quade gaffen by tyds gewaar werdende,
 riep de vifchters te hoop; die in der yl verzamelt, zig in hunne
 pin-

(k) Zie Refolutie van den 12 April 1557.

pinken begaven, met eenen onverzaagden moed de roovers aan boord klampten, en, na weinig tegenstand, gevangen namen. De Schout hier van door een bode kennis aan den Raad gegeven hebbende, quam Heer *Philips van Waffenaar*, ridder, terzelve tyd Bailliuw van den Hage, met eenige zyner rakkers te Schevelinge en bragt de gevangenen geboeit in den Hage, daar zy, onderzocht en bevonden zynde Zêrovers te wezen, alle wierden onthoofd en gezet op raden tusschen Schevelinge en Eykenduinen op de hoogste duinen die daar lagen, op dat men hen over al van de zee-stranden zoude kunnen zien. De andere, door de Magistraat van den Briel binnen hare stad vastgehouden, wierden op bevel van den Raad door *Willem den Bastaart van Zwieten*, Procureur-Generaal, van daar gehaalt, en te gelyk met de voorige geregt en ook ter zelve plaatze op raden gestelt ten getale van vyftig, allemeest, zegt Goudhoeven (l), uit wien wy dit getrokken hebben, uit Oost-land geboren.

Welke gevangenen zynde, daarover in den Hage gestraft worden.

Op den 15 November des jaars 1566 wierd by Schevelinge door eenen visscher, genaamt Jongeneel, een vreemde visch en twee dagen daarna diergelyk een by Katwyk gevangen, van een wonderbaare en aanmerkelyke gedaante. De Heer Hooft (m), die dit geval waardig geagt heeft in zyne Nederlandsche Geschiedenissen in te lyven, beschryft den visch met deze woorden. „Hy had, zegt „hy, een krommen, zwarten en harden bek, haaringscherwyze, „en zes lange snebben, bezet met ronde napkens, van 't maxel der „geene, die van de Geuzen, zoo men ze noemde, aan den hoed „gedragen werden. D'onweetenheid des volx, geneegen, zonderling in verdachte tyden, al, wat ongewoon is, voor wonder te houden, wilde enkel dat hy eenige verborge toekomst van zaaken beteekende. Maar *Adriaan Koenesoon*, een oud zeeman van 't voorzeide Scheeveringe, in zeker uitgegeven boek van de wonderbaare visschen, noemd' hem een' Poellompe, en getuigde, in 't jaar duizend vyf hondert zesenvertig eenen van de zelve gedaante, voor twee stuivers, gekocht te hebben, daar men hem zeeven gulden voor betaalden, om 't gewin, dat van 't bekyk verwacht werd. Waarmede hy de bediedenis der snebben wraakte.

Zeldzaame visch te Schevelinge gevangen.

In den jaare 1617 den 20 Januari wierd te Schevelinge in een onweer aan strand geworpen een andere groote visch, ruim 56 voeten lang, wiens hoofspan of bekkeneel in de kerk is opgehangen, zynde, volgens het verhaal van *Pars* (n), ten zelve tyde door duizenden van menschen beschouwt. De Heer *Wynand Schuil* te dien tyde bedienaar des Goddelyken Woords aldaar, stelde dit opschrift daarby,

Andere groote visch in den jaare 1617.

(l) Pag. 495.

(m) Pag. 119 en 120.

(n) *Karwyksche Oudh.* p. 106.

V I A T O R ,

Op-
fchrift
by def-
zelfs
bekke-
neel in
dekerk.

QUISQUIS HANC DEO SACRAM ÆDEM IN-
GREDERIS, NE ADMIRABUNDUS NES-
CIENS QUID QUISVE SIM, FORAS REGRE-
DIARE, EX ME, SI PLACET, ME NOSCITO:
CETUS INGENS FUI, LONGUM, GRAVE,
LATUM OS, QUOD VIDES, CRANIUM EST
MEUM, VENTORUM ET FLUCTUUM VI
PROPE SCHEVENINGAM XX JANUARIi ANNO
CIO. IOCCXVII. ADACTUS SUM: MYRIADES
HOMINUM, NON SINE STUPORE, ME CON-
SPEXERUNT. DEUM TUUM TIME.

MAGNA SOLO, MAJORA SALO, QUI
CORPORA NUTRIT.

Befchry-
vinge
der ade-
lyke
huizen
onder
Haag-
ambagt.

Dit is het voornaamfte 't geen wy tot nog toe aangaande Scheve-
linge hebben ontdekt, en mits dien waardig geagt den weetgierigen
Lezer mede te delen. Eer wy nu weder tot den Hage keeren, zoo
ftaan ons alvoorens nog kortelyk te befchouwen de weinige adelyke
huizen, die in Haag-ambagt zyn gelegen; want of wel een grooter
getal rondom en ontrent den Hage gevonden werd, zoo zyn dezelve
nogtans geplaatft of in Rynland, of fchoon wel in Delfland, egter
buiten Haag-ambagt, en zulks buiten ons beftek, 't geen zig alleen
bepaalt binnen den omtrek van dien, gelyk wy reets hier vooren op
Loosduinen hebben aangemerkt.

't Huis
ten
BINK-
HORST.

Het eerfte oud adelyk gebouw, 't geen ons dan te vooren komt,
is *het huis ten BINKHORST*; want of fchoon dit huis eigentlyk
niet onder Haag-ambagt is behoorende, zoo kunnen wy egter met
Goudhoeven het zelve om de nabyheid en naauwe gemeenfchap,
welke dit huis met den Hage eertyds heeft gehad, niet gevoegelyk
voorbygaen.

Waar
gelegen.

Dit huis is gelegen even buiten het Zieken van den Hage, aan de
ooftzyde van de vaart, welke zig uit den Hage na Leiden en Delft-
trekt, en in den jaare 1550 gegraven is, op den uyerften boden van
Rynland, tuffchen twee landftreeken, waar van de eene de *Hoger-
horft* en de andere de *Lagerhorft* werd genaamt; en zulks zoude, na 't
zeggen van Cretzer (o), *Binkhorft* zoo veel gezegt zyn, als *Buiten-
horft*. Of nu dit flot daar van, of wel van zynen eerften ftigter den
naam ontleent heeft, is door de gryze jaaren in onzekerheid geraakt.
't Is nogtans bekend, dat al in de elfde eeuw vermaart is geweest Heer
Evert van den Binkhorft, Ridder, die in den jaare 1076 in 't beleg
van 't flot Yffelmonde wierd verflagen (p). Het gellagt van den
Binkhorft is in de gefchied-boeken onzer Nederlandfche zaaken zeer
be-

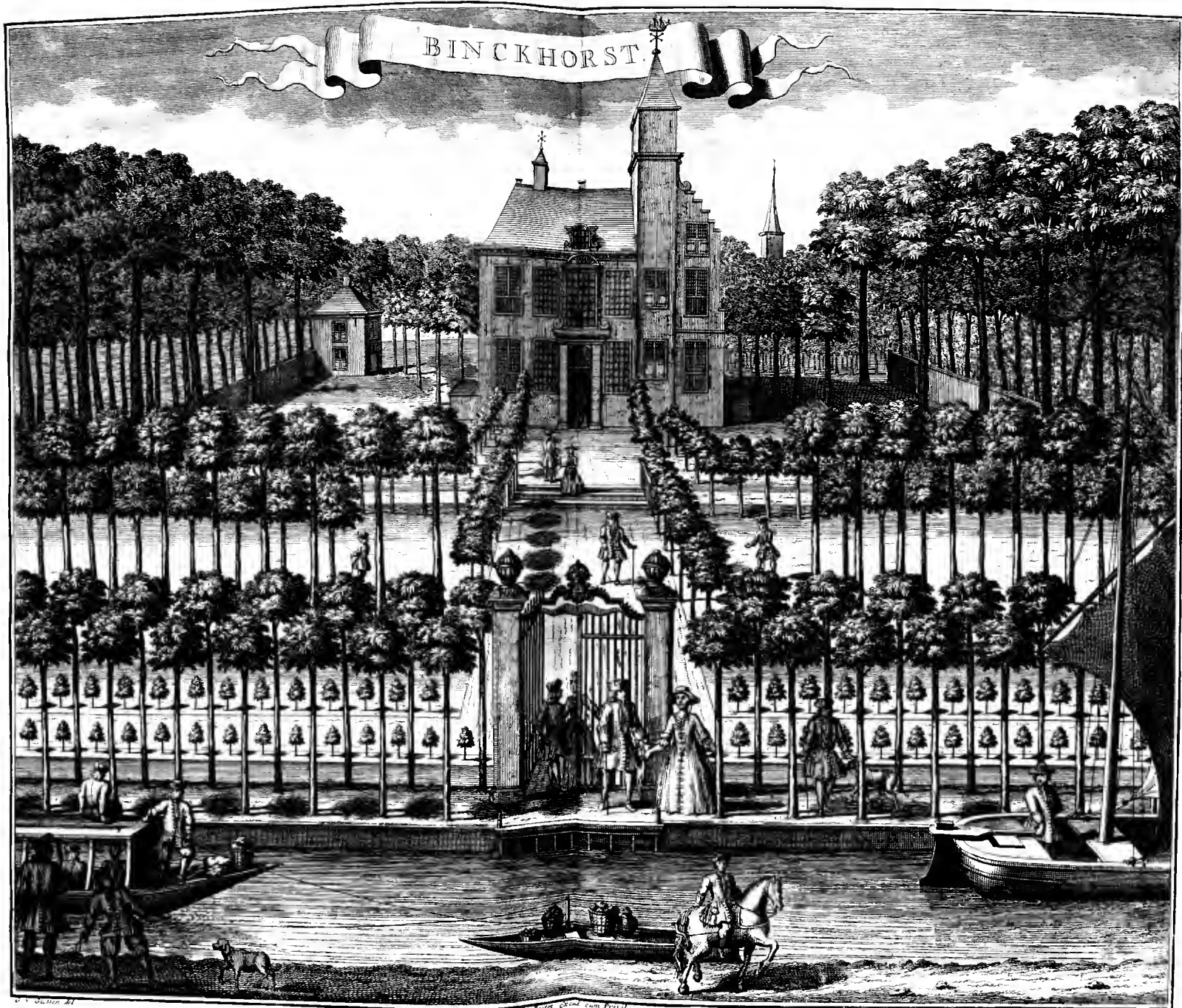
Heer
Evert
van den
Bink-
horft,
1073.
bekent.

(o) *Befchryv. van 's Gravenhage*, p. 114.

(p) Zie Goudhoeven, pag. 266. onder Dirk den V. van dien naam.

BINCKHORST.

beroemt en aan verscheide aanzienelyke familien vermaagtschapt geweest, waar van 'er Goudhoeven eenige in zyne beschryvinge van dit kasteel optelt, dog is al over lang verstorven. Dit huis gekomen zynde aan Heer *Simon van Benthem*, droeg die het zelve met de landen daar onder behoorende in den jaare 1308 op aan *Willem van Henegouwen*, als Graave van Holland, en ontling het van hem weder te leen, uitwyzens de brief daar van zynde, den welken wy om deszelfs oudheid, en dat hy onzes wetens tot nog toe niet is gedrukt, waardig geagt hebben alhier by te voegen.

„ Allen den geenen die desen brief fullen sien of hoeren lesen, Ik
 „ *Symon van Benthem* Riddere, Salut en kennisse der waerheit; Ik
 „ macke u condt dat ik opgedragen hebbe eenen hoogen Edelen man
 „ mynen lieven en gerechter Heere, Heeren *Willem Grave van Henegouwen*, van Hollant, Zeelant en Heere van Vriesslant, myn eygelic goet, dat hier nae geschreven staet, als myn huys ten Binkhorst metten lande datter ontrent leyt des dertich mergen es of
 „ vive en dertich, ende welk lant leyt binnen den palen die hier nae
 „ staen, dats tusschen den vroenen-sloet op d'een en an d'oude lant op
 „ d'andere zyde en den Veen op d'eene syde en de vroene made op
 „ d'andere syde, welk huys en lant voersz. my myn lieve Heer voorsz. verliet heeft, en ik van hem ontfangen hebbe te houden in sulcke leene als hier nae volcht, dats dat dat voersz. huys en lant niet
 „ weder an hem versterven en sal noch en mach, noch an synen nacomelingen binnen after-susterkint, In oirconde hier of hebbe ik
 „ mynen lieven Heere den Grave voirnoemt dese letteren gegeven
 „ besegelt met mynen segele uythangende, gedaen tot Alebrechtsberghe des donresdages na sinte Servaes dach in 't jaer ons Heeren
 „ duyfent drie hondert en achte.

Opdragt van het huis ten Binkhorst en landen aen den Graaf, die het weder ten leen uitgeeft aan *Simon van Benthem*

„ Gecollationeert iegens den origineelen brief berustende in den
 „ Tresorie van Hollant en accordeert by my (was getekent)
 C. BARTHOUTS.

Zedert dien tyd is dit huis altyd een leen van Holland gebleven, en heeft ook zelfs verscheide agter-leenen, waar onder is de herberge, genaamt *Witzenburg*, gelegen aan den kruis-weg by Ryswyk; dog is by versterf, koop, als anderzints, uit de eene familie in de andere geraakt. Wie na Heer *Simon van Benthem* bezitter is geweest, kan niet regt gezegt werden, schoon het wel waarschynelyk is, dat in den jaare 1350, wanneer het door Willem van Beyeren wierd belegert (q), Heer *Jacob van den Binkhorst* daar van bezitter zy geweest. Maar in den jaare 1389 wierd *Johan van Leyenburch* door Heer *Jan van Arkel* daarmede verlyd. Van hem quam het op *Aart van Leyenburch*, die het zelve in den jaare 1409 verkogt aan *Dirk van Ploeg*, die het wederom in den jaare 1435 overdroeg aan *Dirk van Zwieten*. Aan dezen Dirk van Zwieten gaf Hertog *Philips* in den jaare 1439 den Denneweg, strekkende van den Hage-houte zuitwaarts op tot aan den Binkhorst, met magt om den zelven weg met een draaiboom te mogen fluiten, zoo als uit de volgende acte te zien is:

Is zeden altyd een leen van Holland gebleven

Verdere bezitters van 't zelve

H 3

PHI-

(q) Want onder de Hoekxschen, die het met Vrouw *Margriet* tegens haaren zoon hielden, waren Heer *Jacob* en Heer *Herbaert van den Binkhorst*, die overzulks door Hertog *Willem* den V. zeer hart wierden vervolgt. Heemskerk, *Bat. Arc. pag. 204.*

Gifte van den Denneweg aan Dirk van Zwieten met magt om dien met een draai-boom te sluiten.

„ PHILIPS, &c. doen condt allen luden, dat wy om goede regimenten wille, die wy dragen tot onsen getruwen *Dirk van Zwieten*, den selven Dirk gegeven hebben, en geven mit desen brieve den Dennewegh, streckende van den Haghe-houte zwtwaert op tot an die Binckhorst, die te hebben, te bedryven, te bewaeren en te gebruyken tot zynre nutscip, oirbare ende profyte, en te besluiten mit eenen draeyboome of meer, tot alre tyt, als hem dat nutte en oirbairlic dunken sal, behoudelic ons altois onse bruycweer van den selven wege tot alre tyt als onses oirbairlic en behoef sy. Dit sal geduyren tot onsen wederseggen. In oirconde, &c. Datum xv. dage in Maerte M. CCCC. XXXIX. *secundum cursum Curie.*

By dode van den voorn. Dirk van Zwieten verviel het bovengemelde huis in den jaare 1458 op zynen zoon *Aert van Zwieten*, die het in 't zelve jaar aan zynen broederszoon *Jan van Zwieten* overgaf. Van hem ging het in 1464 over aan Mr. *Dirk Poes*, die in 't jaar 1467 Griffier van den Hove wierd. Na zynen dood quam het in 1483 op zynen zoon *Lodewyk Poes*, genaamt *van den Binkborst*, die ten wyve hadde Jonkvrouw *Catharina van Hodenpyl* Jansdogter, schiltknappe. Van hem verstierf het in 1526 op zynen oudlien zoon *Dirk Poes van den Binkborst*, van wien het, mits hy zonder kinderen overleed, verviel op zynen derden broeder *Jooft van den Binkborst*, namaals Ridder, Heere van Bleiswyk, en in 't jaar 1525 Rekenmeester in den Hage, die vervolgens den 8 Julii 1546 daar mede verlyd wierd. Na zynen dood wierd in 1551 den 11 Mey bezitster zyn dogter Jonkvr. *Johanna van den Binkborst* en in 1563 Vrouw *Josina van den Binkborst*, welke deze heerlykheid nog het zelve jaar door haaren dood ontruimde ten behoeve van haaren neef Heer *Lodewyk van den Binkborst*, zoon van Pieter van den Binckhorst, 1567 Meesterknaap van de Houtvestery, in 1576 kastelein op 't huis te Hondsholredyk, en daarna Rekenmeester in den Hage, daar hy 1582 kinderloos stierf. In 1563 wierd daar mede verlyd Heer *Willem Snoeckaert*, van Schouwenburch, Ridder, geboortig van Brugge in Vlaanderen, van 1543 tot in 1559 Raad, eerst extraordinaris en daarna ordinaris in den Hove van Holland. Hy was getrouwt met Vrouw *Johanna van den Binkborst*, welke hem by uiterste wille, dewyl zy geen kinderen naliet, dit huis hadde gemaakt. By zyn overlyden verviel het in 1565 op zynen broeder Mr. *Martyn Snoeckaert*, die het zelve huis den 10 September des jaars 1569 opdroeg aan *Jacob Snoeckaert*, in 1556 Auditeur en namaals 1562 Rekenmeester van Holland, die in het troebeljaar 1572 na Utrecht week, daar hy stierf, latende zynen zoon Jonkheer *Jacob Snoec-*

(r) Hy wierd in October 1559 door den Grooten Raad verklaart te zyn inhabil, en gecondemneert om, in beslote Kamer, den Rade, de erfgenamen van den overleden eersten presiderenden Raad van Assendelft, en zynen opvolger den President Suys om vergiffenis te bidden; waar uit af te nemen is, dat hy de zelve geïnjureert had. Eerste expeditie-boekje van den Griffier Ernst, fol. 6. verso.

In 1594 was een *Jooft Snoeckaert*, eertyds Dienaar tot Rynsaterwoude, Predikant tot Callagen, in welken dienst hy by de Staten van Holland volgens Resolutie van den 3 November 1594 op het verzoek van de Denaaren des Over-Rynlandfche Classis wierd gecontinueert. Hy was ongetwyffelt een broeders zoon of immers uit het geslagt van dezen Heer Willem Snoeckaert.

Snoeckaert (s) in 't bezit van 't huis, die daar mede den 17 October 1575 wierd verlyd. Van hem verfiërf het weder op zynen zoon mede Jonkheer *Jacob Snoeckaert*, volgens den verly-brief van den 5 Maart 1618. Deze tot den jaare 1656 bezitter zynde geweest, liet het by zyn afterven aan zynen zoon, insgelyks Jonkheer *Jacob Snoeckaert* genaamt, die het op den 29 Julii 1678 opdroeg aan Jonker *Willem Nobelaer*, getrouwt met Vrouw *Wilhelmina Snoeckaert*, welke na dode van haaren man, uit kragte van zynen uitersten wil, op den 23 Januarii 1685 daar mede verlyd wierd en alzoo in 't bezit geraakte; dog behield het zelve niet lang, dewyl zy 't vyf jaaren daarna verkogt en den 22 Augusti 1690 transporteerde aan *Henry du Vernet*, Ridder, Heere van La Valle, Directeur van de Ridderlyke Academie in den Hage, en *Anna de la Chevallerie* zyne huisvrouw. Den 15 Juni 1719 wierd daarmede verlyd *Henry du Vernet de la Vallé* met de eene helft volgens brieve van relief by dode van *Anna de la Chevallerie* zyne moeder en met de wederhelfte by 't afterven van den voorn. *Henry du Vernet de la Vallé* zynen vader. Eindelijk is het by koop gekomen in handen van *Johan Huyman*, koopman te Rotterdam, die den 7 Mey 1727 daar van verly nam. Deze laat het huis, 't geen merkelyk was vervallen, weder heritellen, ophalen en met nieuwe plantagien als anderzints vercierren

Dit slot leid rondom in zyne gragten en was oudtyds met toorens en schietgaten voorzien, en heeft meenige stormen moeten uitstaan, voornamelyk in de verwarde tyden van Hoeks en Kabeljauws. *Willem van Beyeren*, gemeenlyk de dolle bygen amt, was de eerste die in den jare 1350, na dat hy de huizen te Rosenburg en Polanen te vergeefs hadde getragt te vermeersteren, zyne Blyde en Evenhoge, twee instrumenten te dien tyde in den oorlog gebruikelyk, van 't Hof in den Hage daar voor bragt (t) en na eenige dagen rameyens en beukens het zelve tot overgave dwong. En geen minder aanstoot leed het in den jaare 1359 door die van Delft, wanneer deze, hart Kabeljauws gezint zynde, op hope van het beleg voor 't huis te Heemskerk, waar op eenige hunner medestanders gevlugt waren, te doen opbreken, het huis van Polanen en het huis ten *Binkborst* belegerden, (v) en, na dat zy die beide stormenderhand hadden gewonnen, verniel-

Onge-
vallen
het zel-
ve huis
beje-
gent.

(s) Deze *Jacob Snoeckaert* was getrouwt met Jonkvrouw *Anna van Brederode*, dogter van Mr. *Arthus van Brederode*, aan wien volgens schryven van *Math. van der Hoeve* in zyn *Charten Chronyck*, p. 125 dit huis zoude zyn aangekomen, waar in hy schynt te missen, door dien ter leen-kamer van Holland daar van geen verly gevonden werd, maar wel van haaren eenigen zoon by den voorn. Jonker *Jacob Snoeckaert*, in 1617 gestorven, verveekt, zynde zy na hem weduwe gebleven.

(t) By Goudhoeven in zyne byvoegzelen pag. 82 van den besten druk, is nog te vinden een Extract uit de Rekening van Philips Perfoenrezoen, Rentmeester van Noort-holland, ingaande sedert Sonnedaeges voor St. Valentynsdagh in 't jaer 1350 tot des Sonnendages voor Valenti. 1351. Item *Philips uytgegeven van myn Heeren Tenten voor Rosenburch, Binkborst en voor Polanen te bewaeren en te maecken*. Nog Extract uit de voorz. Rekening, Item *uytgegeven by Jannes wten Lardier van eenen evenbooge, die men timmerde in den Hage op het Hof om Polanen mede te besformen*. Zie verders hier na onder 't artikel van 't *Binnenbos*.

(v) Zie hier van breder Heemskerk, *Bat. Arcad.* p. 210.

den, werpende het vuur daar in, en volgens het verhaal van den Zamenfeller van de Hollandfche Chronyk (w) die beide tot den gronde toe afbranden, waarna zy met groote kragt voorttrokken na den Hage. Het laaft gemelde huis wierd kort daar aan wederopgebouwt.

't Huiſte
WES-
TER-
BEEK.

Het eerste en voornaamſte oud adelyk geftigt, 't geen onder Haagambagt gevonden werd, is *het huis te WESTERBEEK*, een vierendeel uurs buiten den Hage, ten zuiden van den Loosduinſchen weg, ontrent den jaare 1430 gebouwt door *Willem* den Baftaard van Holland, eerſten Heer van *Schagen*, in 1436. kastelein van Medenblik, 1439. Bailliuw van den Hage en naderhand Raad in den Hove van Holland. Dit huis heeft zynen naam bekomen van een zeker water of beeke; welke eertyds uit de duinen komende ten weſten van dit gebouw heenen ſtroomde en zig ontlafte in den Vliet of Corbulooſ gragt; en zulks is *Westerbeek* niet anders gezegt als het huis gelegen aan de *Westerbeek*, in tegenſtelling van een andere of tweede beek aan de ooftzyde van den Hage, die de *Ooft-beek* genaamt werd, en ten einde van 't Haagſche Boſch uitkomt. Het gebouw leid rondom in zyne gragten, en was voorheen voorzien van vier toorenen met ſchietgaten tot beſcherming en tegenweer, en wel inzonderheid aan de zyde daar het van den weg konde genadert werden; zulks dat men daaruit kan afnemen, dat het in oude tyden al een tamelyk ſterk kasteel moet zyn geweest, ſchoon men niet en vind, dat het zelve in de tyden van die bekende tweefpalt van Hoeks en Kabeljauws ooit eenigen aanſtoot heeft geleden. Ook had het zyn opper-en nederhof, boomgaarden en eige waarande, met menigte konynen bepeupelt, in diervoege dat dezelve zomtyds tot overlaf van de buuren verſtrekten, waarom het Hof in den jaare 1453 aan eenen *Jacob Wermbrechtsz* vryheid gaf, om de konynen op zyn land komende te mogen vangen en dood ſlaan, uitwyzens de volgende acte.

Naams
oor-
ſpronk.

Gele-
gentheid
van 't
zelve.

Verlof
aan den
buur-
man van
*Wester-
beek*, om
de kony-
nen op
zyn land
komen-
de te
mogen
vangen.

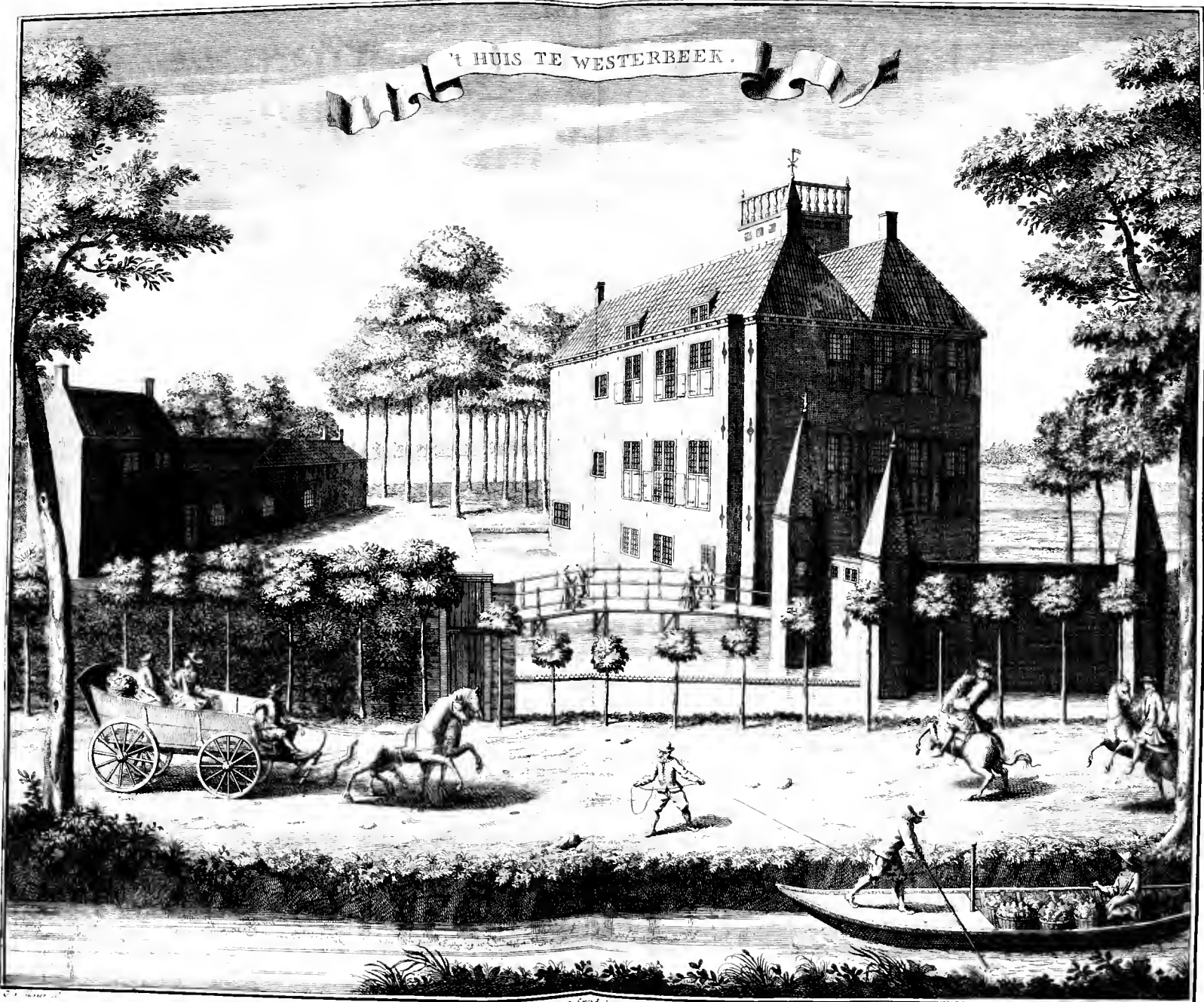
„ Op ten xvii^{en}. dach Octobri A^o. LIII. ſoo was by den Hove
„ geconfenteert als dat Jacob Wermbrechtszoen alle de quenynen
„ die hy uter *Heerlycheyt van Westerbeke* commende op ſyn lant en
„ in ſyn pachtgoede ſal mogen vangen, ſlaen ende ſynen wille daer
„ mede te doen, wair hy op ſyn voirsz. lant bevingen en gecrygen
„ ſal mogen ſonder misdoen, overmits dat die ſelve him dagelicx
„ groote ſchade doen, ende der meerder ſekerheit of yemant dairom
„ Jacob voirsz. overlaf doen woude, 't Hof neemt den ſelven Jacob
„ Wermbrechtsz in myn gen. Heeren protextie en beſchermeniffe
„ aen lyve en aen goede. Aldus gedaen in den Hage, actum *ut ſupra*
„ & *presentibus Domproeſt, Utenbove* en *Potter*.

Uit deze acte ſtaat aan te merken, dat het huis te *Westerbeek* aldaar betitelt werd met den naam van *Heerlykheid*, gelyk het zelve ook in andere oude brieven genoemt werd het *ſlot* en *kasteel Westerbeek*, welke bewoordingen te kennen geven de aanzienelykheid en ſterkte van dit huis in dien tyd. Ook werd 'er gemeenlyk bygevoegt *Vittellervoorde*; dus vind men dit woord al in den eerſten opdragtbrief van den 7 Januari 1430, waar by een Dirk Janszoon aan den
voorn

(w) Of Goudhoeven, pag. 398.

HUIS TE WESTERBEEK.

R. Beiter Excudit Cum Privilegio.

J. C. Philips del.

voorn. Heer Willem den Bastaard, Heere van Schagen opdraagt een wooninge met vier mergen lands, luttel min of meer, gelegen op Vittellervoorde, strekkende van den brede weg tot Jan Brubus woning toe. Zoo ook in eenen kusting-brief van den jaare 1568, waar by Heer Nicolaas van Westerbeek verbind ten behoeve van de H. Geest armen in den Hage zyne huizinge of Kasteel genaamt Westerbeek en Vittellervoorde, mitten warande, boomgaerden, groot ontrent negen margen; en in eenen anderen van den jaare 1569 zyn huis gezegt Vittellervoorde (x). By het testament door Nicolaas van Westerbeek en Margareta van Roon, egte luiden, verleden en gepasseert op den 27 Maart des jaars 1621. werd het meergem. huis genaamt het huis te Westerbeek die hofstede van Vittellervoorde annex den anderen (y). Of nu deze benaminge behoort aan het huis, 't geen voor de stugtinge van 't huis te Westerbeek door den meergem. Willem den Bastaard, daar heeft gestaan, en als nog gevonden werd, dog in een boeren-huis verandert; en nu wel 170 voeten lang is, dan aan den grond of landstreek, waar op dit huis gelegen is, mag men wel zeggen duister te zyn. Want het zelve te willen brengen tot de tyden van den Keizer Aulus Vitellius, en te zeggen, dat deze Vorst, wanneer hy als overste Bevelhebber de Romeinsche benden hier te Lande gebood, dit huis tot zyn jagthuis zoude hebben gebruikt, en dat het uit dien hoofde den naam van Vitelli fort of Vittellervoort zoude bekomen hebben, is buiten alle fundament van waarheid, en eer een verdigtzel van ledige Monniken, die uit den klank des woords hunne tydgenooten en nakomelingen zulke oude wyfs fabelen voor egte bewyzen op de mouwe gespelt hebben. En derhalven is 't, onzes dunkens, waarschynelyk, dat Vittellervoord is niet de naam van de Hofstede, maar van de landstreek, waar in dit huis staat, en derhalven zoo veel gezegt als Westerbeek in of op Vittellervoorde, zoo als ook de oudste brief medebrengh.

De voorn. Heer Willem deze hofstede eenigen tyd bezeten hebbende, verkogt dezelve met opperhof en nederhof, boomgaerden, boomen, waarande, landen en anders, alles met zyn toebehooren aan Heer Johan van Lanoy, van Ruwes en van Bossut, stedehouder Generaal van Holland, Zeeland en Vriesland, en droeg hem al het zelve op by brieve van den 23 Maart 1457.

Hoe en wanneer dit huis van den voorsz. Heer Lanoy in andere handen gekomen is, is ons tot nog toe niet gebleken; maar werd in eenen laateren brief vermelding gevonden, dat in den jaare 1490 van dit huis bezitter was Heer Willem Ruychbrok, Ridder, en dat hy van Stadhouder en Raden van Holland hadde verworven mandement op

I

den

(x) De belendinge van dit huis werd by den zelve brief in dezer voege beschreven: „ Vittellervoort mette bouwerie, warande, groot ontrent seven margen „ lants by den hoop sonder maat, gelegen west van den Hage, belent west Wester- „ beek, noorden den heerwech, oost de woning van Engelenburch, en zuyden de „ woning en landen van de Proosdye albier, die gebruykt word by Willem Daniels- „ zoen.

(y) In zekere uitsprake tusschen die van de Westerbeekse familie gedaan door drie Heeren Raden in den Hogen Rade in dato 23 Julii 1670 werd het zelve ook genoemd het huis te Westerbeek, Hofstede van Vittellervoorde.

Een Heerlykheid genoemd, ook het Kasteel Westerbeek.

Werd veeltyds daar by gevoegt Vittellervoorde.

't Welk beuzelagtig van Vitellius afgeleid werd.

Eigenaars van 't zelve huis.

den eersten Exploïctier, om overal by openbaare edicte te publiceren, dat niemand hem zoude vervorderen te breken de wallen van de warande van den voorfz. zynen huize van Westerbeeke, om een overgang of pad daar door te maken of konynen te vangen,

Hoe't
aan het
geslagt
van
Wester-
beeke ge-
komen
is.

Op wat wyze het meergemelde huis van dien Heer *Willem Ruichrok* geraakt is aan 't geslagt, 't geen zig Westerbeeke heeft laten noemen, daar van is mede geen klaar bescheid voor handen. Dit is zeker, dat het in de volgende eeuw by koop aangekomen is *Adam Zegwaart*, Leenman van Holland, die uit hoofde van zyne grootmoeder in het geslagt-Register van de *Heeren van der Burch* gevonden en aldaar gezegt werd, dat hy gekogt hadde de *Heerlykheid van Westerbeeke*. Deze is ook, voor zoo veel wy hebben kunnen naspeuren, de eerste geweest, die zynen naam van *Zegwaart* verlaatende, die van *Westerbeeke* heeft aangenomen.

Hy ging met de Magistraat van den Hage in den jaare 1543 den 29 September een verdrag aan voor hem, zyne erven en nakomelingen, wezende bezitters van 't zelve huis, dat zy ten eeuwigen dagen genieten zouden exemptien van excyze, subvencien, impositien en lasten, in allen schyn als een vrygeboortig Edelman, vry suppoost van den Hove van Holland, binnen den Hage en Haag-ambagt genietende is. Na doode van den voorn. Adam van Westerbeeke, die in 't einde des jaars 1567 voorviel, quam deze plaats toen 9 morgen, een hond en 98 roeden groot, aan zynen zoon *Nikolaas van Westerbeeke*, Heere van *Kathendrecht*, volgens den opdragtbrief voor Schout, Burgemeesteren en Schepenen van den Hage, gepasseert den 9 Februarii 1568. Of deze en de verdere Heeren van Westerbeeke Edelen zyn geweest, zouden wy niet derven ontkennen, nog ook bevestigen, hoewel zy by eenige onzer Schryveren (z) *Jonkers* genoemd werden, en dat hun wapen, zynde dat van *Zegwaart*, gevonden werd in de groote kaart der Hollandfche Edelen, en het huis Westerbeeke onder de adelyke Stamhuizen geplaatst.

Werden
Jonkers
genaamt.

Geslagt
van de-
zelve
nader
ver-
klaart.

Die kennisse hebben van 't geslagt, eerst genaamt *Zegwaart* en daarna *Westerbeeke*, berigten, I. dat de voorn. *Nikolaas van Westerbeeke* (a), zoon van *Adam Zegwaart* gezegt van *Westerbeeke*, Am-

(z) Ook vind menze met den cernaam van *Jonkbeeren* in verscheide openbaare actens vereert: Dus werd *Francois van Westerbeeke* betitelt in een Resolutie van den 5 Junii 1602, waar by de Heeren Staten van Holland „ in plaatze van *Olivier van den Ende*, gecassiert kapitein, als kapitein onder dezelve Compagnie stellen en „ committeren *Jonkbeer Francois van Westerbeeke*, Lieutenant van dezelve Compagnie.

(a) Goudhoeven in 't art. van *Westerbeeke* en ook pag. 200. als mede zyn opvolger S. van Leeuw. *Bat. Illustr.* in 't Geslagt-register van *Roon*, pag. 1073. zeggen, dat *Adriaan van Westerbeeke* zoude zyn getrouwt geweest met *Margareta van Roon*, zig alzoo merkelyk abuserende in den voornaam, nadien uit het hier vooren bygebragt testament, en ook uit een Codicil door dezelve Conthoraleu gemaakt den 13 Mei 1623. klaar en openbaar is, dat *Nikolaas van Westerbeeke* gehuwt is geweest met *Margareta van Roon*. Uit welk huwelyk, volgens getuigenisse van dezelve Schryvers, voortgekomen zyn, I. *Francois van Westerbeeke*, Kapitein, bezitter van 't huis te *Westerbeeke*; II. *Magteld van Westerbeeke*, getrouwt met Mr. *Pieter van Courwenburg van Belois*, van 1602 tot 1632. Raad in den Hove van Holland. III. *Clementia*, by Goudhoeven *Commerine*, van *Westerbeeke*, getrouwt met *Johan van Passenode*. IV. *Elizabeth van Westerbeeke*, getrouwt met Mr. *Francois Franken*, Raad in den Hogen Rade in Holland, 1617 gestorven.

HUIS TER NOOT.

R. Bouter and van Poppel.

Ambagtsheer van Hooge Harnis, getrouwt is geweest met *Margareta van Roon*; II. dat dezelve, behalven drie dogters, hebben nagelaten eenen zoon, geheten *Francois van Westerbeek*, getrouwt met *Margareta de Gyzelaar*, III. ende dat uit dit huwelyk, behalven twee dogters en een zoon, zonder descendenten overleden, nog twee zoonen zyn geweest, de eene genaamt *Gelyn* en de andere *Adam van Westerbeek*. IV. Dat van *Gelyn* gekomen is eene dogter met name *Margareta-Geertruid van Westerbeek*, getrouwt met den Heer *Wolter Carpentier*, Kapitein. V. Uit welk huwelyk is voortgekomen de Collonel *Gelyn Wolter Carpentier*, in 1727 overleden, en deszelfs zusters en broeders. VI. Dat ook van den voorn. *Adam van Westerbeek* (b), hier vooren onder No. 3. vermeld, mannelyke nazaten in twee of drie nedergaande trappen zyn gesproten, dog waarvan ons geen regt bescheid is toegekomen.

In deze familie is het huis te Westerbeek gebleven tot den jaare 1688, als wanneer het na overlyden van de voorn. Vrouw *Margareta*, weduwe van den Heer Kapitein *Carpentier* uit haaren boedel gekogt en opgedragen is aan wylen den Heer en Mr. *Wigbolt Slicher*, Ontfanger-Generaal van de Admiraliteit te Amsterdam, uit wiens nalatenschap deze hofstede aanbedeelt is geworden, aan eenen van deszelfs zoonen, den Wel Ed. Gestrengen Heer en Mr. *Antonis Slicher*, Raad Ordinaris in den Hove van Holland, Zeeland en West-Vriessland, zynde de jegenwoordige bezitter.

Jegen-
woordi-
ge bezit-
ter.

Het tweede adelyk gebouw onder Haag-ambagt is *het huis ter NOOT*, gelegen even buiten den Hage ten zuiden den Straatweg, in 't gemeen genaamt 't *Bezuiden-bout*, als loopende ten zuiden het Haagsche Bosch, ontrent het begin der voorleden eeuw gestigt by Jonkheer *Karel van der Noot*, Heere van *Hoogwoude* en *Aartswoude* in *Noort-Holland*, in zyn leven Collonel en Gouverneur der stede *Shuis* en andere *quartieren van Vlaanderen*, bevoorens Kapitein van de lyfwagt van zyne Excellentie Prins *Maurits van Oranje*, in den jaare 1614 overleden. Hy had ten wyve Jonkvrouwe *Anna Manmakers*, (welker vader Thesaurier van Zeeland was) en by haar eenen zoon insgelyks *Karel van der Noot*, Heere van *Hoogwoude*, &c., na 's vaders dood bezitter van dit huis. Goudhoeven (c) noemt 'er eenige van dit geslagt op, en zegt verders, dat *deze stamme is een van de oudste en edelste van Brussel, en dat uit dezelve drie personen zyn geweest, die den staat van Kancellier van Brabant bedient hebben*. Het zelve huis legt in zyn gragten en heeft zyne ophaal-brugge by wyze van een slot of kasteel, werdende voorts door een zwaare steene poort van den gemeenen weg afgesloten en bevyd.

't Huis
ter
Noot.

(b) 't Huis te Westerbeek mit de warande, boomgaarden en twee morgen land genaamt de *Butter-camp*, daar by gelegen, wierd in de scheidinge des boedels van *Adam van Westerbeek* tusschen de weduwe en kinderen by 't Hof getaxeert op 3400 gulden volgens acte van den 16 December 1567. geregistreert in 't vierde Memoriaal-boek van Barth. Ernst fol. 187.

(c) Pag. 99. van den ouden druk.

Lutho-
ven on-
der
Haag-
ambagt.
't Huis
WEST-
KAMP.

Behalven deze twee adelyke gestigten *zyn* binnen den omtrek van Haag-ambagt nog verscheide schoone Luthoven, als onder anderen *'t Huis te WESTKAMP (d)*, tusschen den Hage en Loosduinen, wel eer een rustplaats van 's Lands Advocaat, den Heer *Johan van Oldenbarnevelt*, dog nu bezeten en veel heerlyker opgetogen door den Heer en Mr. *Johan van Schuylenburg*, Raad en Griffier van den Rade der Domeinen van wyle zyne Koninglyke Majesteit van Groot-Brittannie.

't Huis
ZORG-
VLIET.

't Huis ZORGVLIET, aan den weg van Schevelinge, ontrent den jaare 1651 aangelegt by den gewezen Staatsdienaar, den Heer *Jacob Cats*, na dat hy afgelooft in 's Lands dienst zynen overigen levens tyd in rust wilde slyten; zynde naderhand by koop aangekomen den Heere *Willem Bentink*, Graave van Portland, en wiens zoon Heer *Willem Bentink* daar van jegenwoordig eigenaar en bezitter is. Gemelde Graave van Portlant heeft het zedert zyn bezit, in allen delen zodanig vergroot en opgepronkt, dat het waardig geagt werd van eenen ieder, zelfs van vreemdelingen, beschouwt te werden.

't Huis
van den
Prins
van
HESSEN
PHILIP-
STAL.

't Huis van den Prins van HESSEN-PHILIPSTAL, even voor het Tolhuis aan dezelve zyde van den evengemelden straatweg, over eenige jaaren door den zelve Prins gebouwt of eigentlyk vergroot, en nu nog by zyne nagelaate weduwe, haare Vorstelyke Doorlugtigheid bewoont.

Wy eindigen dit Hooftdeel met het gedigt, wel eer door den Karmeliter-monnik, Jan Gerbrantfz van Leiden (*e*), tot lof en roem van den Hage gemaakt en by den Profellor Boxhornius in zyn Toneel van Holland (*f*) geplaatst:

Salve

(*d*) Dit huis heeft zynen naam na de landstreek, waarin het zelve gelegen is, werdende de grond daaromheen in oude brieven genoemd *West-camp, Haetscamp, Eetscamp, Aetscamp*, en *Escamp*. Dus komt het te vooren in eenen brief van den jaare 1422. „ een woning mitter hufinge gelegen in 't Westambocht in den ban van Zegbrouck „ &c. nog een morgen lands gelegen in *Eetscamp*, gehieten *Heymanscamp*, gele- „ gen tusschen Loosduner-Laan en den nuwen sloot en nog twee mergen in *Eets- „ camp* geheten den *Smalen-camp*. Als mede in eenen brief van den 8 Mey 1423. „ een stuk lands gelegen in *Haetscamp*, aan die oestzyde van den Leywech by der „ heule, geheten den *Smalen-camp*. En in eenen anderen brief van den jaare 1450 een woning genaamt *Hedtcamp*. Nog in eenen brief van 1472. een woning ontrent 54 morgen in 't Westambacht van *Haetscamp*, gemeen veur en gemeender aerde, &c., „ als mede nog een stuk lands gelegen in 't Westambocht van den „ Hage in *Haetscamp* by den moerwege, geheten *Aelmaerscamp*, &c. gesz. des „ Vrydags na sinte Pontiaensdag in 't jaer ons Heeren M. CCC. agt en tnegentich. En eindelyk in eenen laateren brief van 1623 een stuk land in *Oestcamp* in Haag-ambacht; en in een Oefrooi by de Staten van Holland aan de Confrerie van sint Joris in den Hage verleent den 12 April 1600 tot het verkopen van 4 morgen lands, tot reparatie van haaren doelhuize, leggende onder Haag-ambagt in *West-camp*, enz.

(*e*) Te vinden in zyn boek *Chronic. Bellig. lib. XXIII. cap. 15. pag. 203.*

(*f*) In 't Latyn pag. 351. alwaar hy van dit vers aldus spreekt. *Eadem habet Johannes Gerbrandi Leydenfis, qui Coetanei sui Poëtaftri elegiam, qua Hagam comendavit, adjungit. Quam nos non verfuum, qui ineptiffimi sunt, sed rei causa adjuugemus.*

*Salve Villani (g) Comitis decus, Haga vocata,
 Villarum splendor, gloria, lux & honor.
 Haga minus causa Comitis sine diceris aqua,
 Ab re illud nomen non fuit impositum.
 (h) Pax fuit hoc olim Comitis (i) qua mansio nostri,
 In te continue semper & esse solet.
 Omne voluptatis genus & solaminis in te,
 Letitizque vales, si reperire, vales.
 Non à littoribus distas longeque marinis;
 Quippe tuum pulchrum quisque (k) scit esse suum.
 Villa vocare licet plerasque (l) tu præis urbes,
 Divitiis, opibus, rebus & ingenuis.
 Credo, quod toto non villa sit orbe reperta
 Major te, aut melior, pulchrior, uberior.
 Hæc tibi jure dari poterunt præconia laudum,
 Urbibus, Haga, aliis quæ dedimusque locis.
 Exstat adhuc antiqua domus Regalis & aula,
 Qua Comes est solitus noster habere moram.
 Atria nobilium simul alta palatia avorum
 In te sunt nostræ multa locata plagæ.
 Inter cuncta tibi quæ sunt dignissima laude,
 Clarius hoc unum, dignius atque puto:
 Quod tibi cunctarum nemus astat deliciarum,
 Pulchrius haud (m) aliquo reor esse loco.
 Si foret Orpheus mecum lepor atque Maronis
 Musa, poetarum principis ac capitis;
 Si tuba Lucani, muros qui condidit altos,
 Nostri Bocchaci tradita cura foret;
 Si mihi Francisci triplex doctrina Petrarchæ
 Nafonisque datum si mihi (n) docta foret;
 Si mecum Cicero, Flaccus, Juvenalis & essent,
 Littera quos celebres clara deditque graves.
 Non possum laudes meritas componere Sylvæ,
 Quæ quam sit variis pulchra & amœna locis.
 Jam tibi villarum mundi pulcherrima santur.
 Haga vale, gracili voce decora vale.
 Te Deus usque bona precor in valetudine servet;
 Sit tibi cura Haghe, virgo Mariæ, tuæ.*

Lofdig
 ter eere
 van den
 Hage.

- (g) Lees volgens Boxhorn. *Villa tui* (h) *Nam.* (i) *Quia.*
 (k) Beter zegt dezelve Professor, *scit esse situm.*
 (l) By Boxhorn werd gelezen *plerasque tamen præis.*
 (m) Zoo mede *haud alio quo.* (n) *Dogma.*

III. H O O F T S T U K.

Stigtinge, oude verdeelingen, verscheidene uitzettingen of vergrootingen van 's Graavenbage, mitsgaders omgravinge met water-vesten en tyd wanneer zulks zy geschied. Des zelfs tegenwoordige uitgestrektheid en groote wegen ter aankomste. Menigte en aanzien van Inwoonderen.

Gele-
gentheid
en toe-
stand
vanden
Hage,
zyn aan-
vang ne-
mende
met den
jaare
1250.

Adien wy vertrouwen in het eerste hoofddeel met onwrikbaare bescheiden en redenen beweert te hebben, dat de beginzelen dezer stede toe te schryven zyn aan het Paleis, 't geen de roemrugtige Graaf Willem de tweede, veel al bekend met den naam van *Koning Willem*, alhier heeft gebouwt, en aan de zetelinge van zyn Hof en Hofhoudinge alhier; in welke verkiezinge de Graaven, die na hem gekomen zyn, hem hebben opgevolgt en hoe langs hoe zekerder en volkomener hun verblyf alhier hebben gevestigd: zoo vermeenen wy van zelfs te spreken, dat men te vergeefs zoude willen naspeuren, of en wat 'er van groei of bloei van den Hage voor dien tyd zoude mogen te vinden zyn: en dat wy in tegendeel met de bouwinge van dat Paleis, dat is, met den jaare 1250 den aanvang van ons betoog wegens den toestand en uitzettinge van den Hage, moeten maken.

Oor-
zaak
van het
bouwen
veeler
huizen
van
Edelen
en groo-
te Hee-
ren van
den Lan-
de.

Gevolgt
van
veele
neering
en hand-
werk-
doende
luiden.

De eerste
begroo-
ting en
omtrek
vanden
Hage
onzeker.

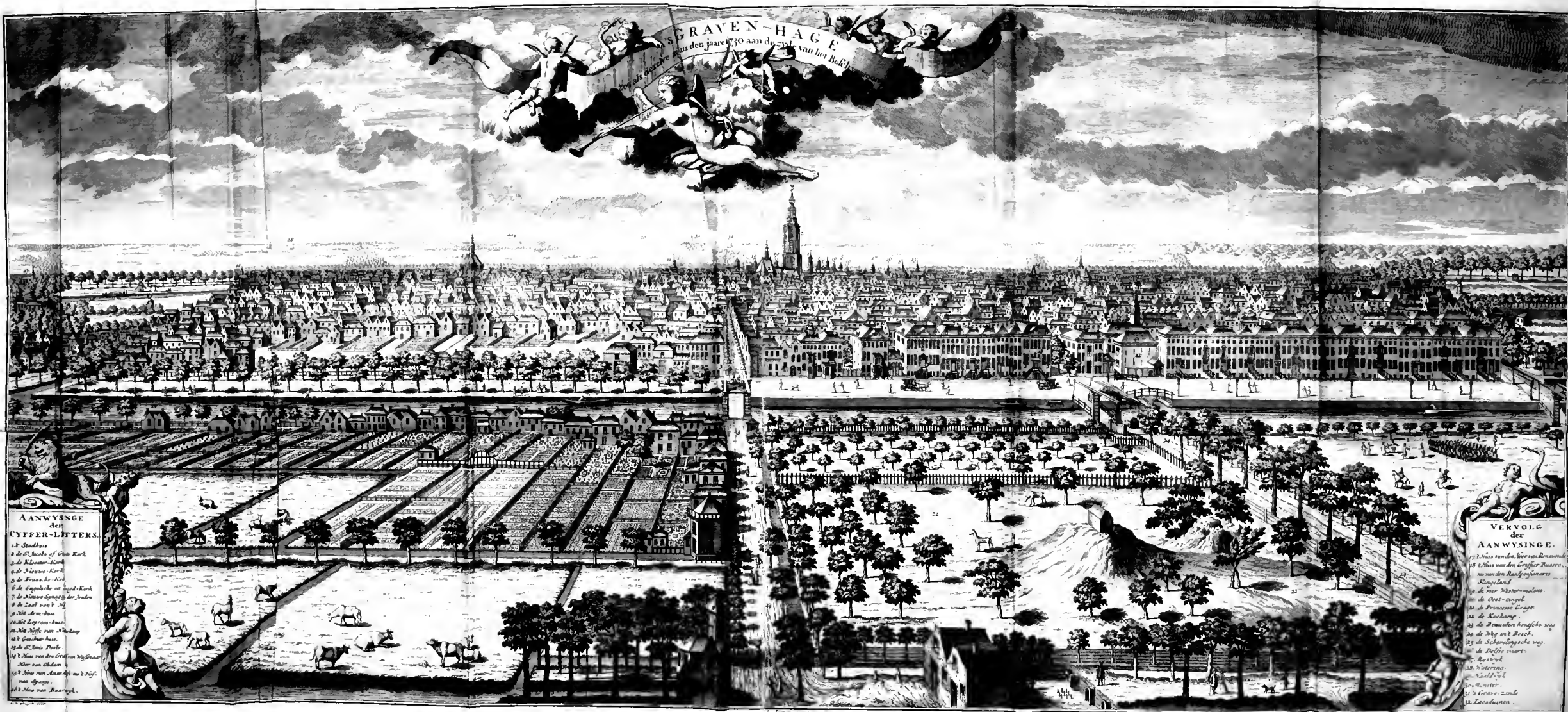
Die bouwinge gaf vervolgens gelegenheid, dat de Edelen en groote Heeren van den Lande, die gemeenlyk hunnen Landheer vergezellen, mede alhier hunne huizen en hoven deden timmeren, om zoo veel te nader 's Graaven-perzoon te kunnen zyn. Zy verkozen daar toe de naaste plaatzen aan 't Hof, zoo als uit de benaminge van verscheide adelyke huizen, welker gedagtenis de al verslindende tyd nog niet heeft uitgewist, wel eer op de *Plaats, Vyverberg, 't Tournooi-veld*, nu *Kneuterdyk, Voorhout* en elders gestaan hebbende, kan blyken. Om nu den Graaf, zyne Edelen en bedienden ten dienste te wezen, en daar van gewin te trekken, vloeiden metter tyd toe andere perzoonen en ook, gelyk 't gemeenlyk gaat, verscheide neering en handwerk-doende luiden, die mede aldaar huizen deden zetten; en dus wierd de Haag na verloop van eenige jaaren een tamelyke buurt of dorp in straaten en wegen verdeelt. Van zyne eerste begrooing en omtrek hier veel te zeggen, zoude meer in loutere gissinge dan in een vaste kennisse bestaan.

't Is na allen schyn met den Hage gegaan, even gelyk het gemeenlyk geschied met alle opene plaatzen en dorpen, dewelke jaar op jaar gestadig met huizen en hoven werden vergroot en alzoo allenskens uitgebreid. De eerste limiten van den Hage, die ons zyn voorgekomen, werden gevonden in een Handvest van Hertog *Aalbert van Beyeren*, van den jaare 1370, waar by hy den geen die toen

GRAVEN-HAGE
 den jaare 1730 aan de zijde van het Hof

AANWYNGE
 der
 CYFFER-LITERS.

- 1. de Stads-huis
- 2. de St. Nicolaas of Oude Kerk
- 3. de Kluis-huis
- 4. de Nieuwe Kerk
- 5. de Francke Kerk
- 6. de Episcopale en Nieuw-Kerk
- 7. de Nieuwe Synagoge der Joden
- 8. de Zaal van de Hof
- 9. het Aem-huis
- 10. het Egre-huis
- 11. het Hof van de Hof
- 12. het Groot-huis
- 13. de Nieuwe Dier
- 14. de Nieuwe van den Hof van de Hof
- 15. de Nieuwe van de Hof
- 16. de Hof van de Hof
- 17. de Hof van de Hof
- 18. de Hof van de Hof
- 19. de Hof van de Hof
- 20. de Hof van de Hof

VERVOLG
 der
 AANWYNGE.

- 21. de Hof van de Hof
- 22. de Hof van de Hof
- 23. de Hof van de Hof
- 24. de Hof van de Hof
- 25. de Hof van de Hof
- 26. de Hof van de Hof
- 27. de Hof van de Hof
- 28. de Hof van de Hof
- 29. de Hof van de Hof
- 30. de Hof van de Hof
- 31. de Hof van de Hof
- 32. de Hof van de Hof
- 33. de Hof van de Hof
- 34. de Hof van de Hof
- 35. de Hof van de Hof
- 36. de Hof van de Hof
- 37. de Hof van de Hof
- 38. de Hof van de Hof
- 39. de Hof van de Hof
- 40. de Hof van de Hof

toen ter tyd reets binnen zekere merken woonden of ook namaals woonenzouden, met verſcheide voorregten begunſtigde; dog dezelve belendingen nu te willen nagaan of opſpeuren, is een zaake door den tyd ondoenlyk geworden. Wy zullen liever het Handveſt zelf alhier byvoegen.

„ AELBRECHT, &c. by Gods genaden Hertog in Beyeren, Ru-
 „ waert van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant en van Vries-
 „ lant doen condt allen luden, dat wi aengheſien hebben menigen
 „ trouwen dienſt die ons onſe goede luden van den *Dorpe van den*
 „ *Haghe* gedaen hebben en noch altois doen ſullen en alle daghen
 „ doen, en omme nutſcap en oerbaer ons Dorps en omme daer me-
 „ de verbeterd te ſine, ſoe hebben wi hem die gratie gedaen en al-
 „ len den ghenen die woenachtich ſyn nu te tyt of namaels woenen
 „ ſullen binnen deſen mercken die hier na verklaert ſtaen, dats te ver-
 „ ſtaen van den uterſter graft van onſen Hove, daer dat *oude Duif-*
 „ *huys* (a) ſtaet, vort ſtreckende ſcoutwys twee roeden buten Mar-
 „ tyn Gherdiers ſoens werf zuytwaerts en alſoe voert over weſtwaert
 „ gaende tot Wouter Louwen werf twee roeden zuytwaerts en van
 „ danen voert aan die zuytzide van den Boemgaerde daer Alyt Ba-
 „ ven dochter plach te woenen in 't zuiteinde, en van danen voert ſtree-
 „ die kende ſcoutwys an den wech, die weſtwaerts van Jan Brunen huys
 „ leit daer hi plach te woenen, van danen vort ſtreckende daer die
 „ Hofftede daer Clays Gheryt Doedenſoen plach te woenen noort-
 „ waert totter Hofftede toe daer Claes van der Meer plach te woenen an
 „ die oeffſide van 't ſPapenhove, en van danen voert ſcoutwys af te gaen
 „ an 't zuytende van den lande dat Gheryt Reynouts ſoen plach te
 „ weſen, dat in 't Nortende gelegen is als men te Scheveninge gaet,
 „ en alſoe vort over ſtreckende zuyt-oefſt totter lane toe die gaet oefſt
 „ bi der Heeren-Hove van der Canefien, en van danen dwers over ſtree-
 „ kende totten oefſtende van onſen viver, daer 't eerſt begint, En hebben
 „ hem gegeven en geven ſulken vryheyt alſe hiernaef geſchreven ſtaet;
 „ In den eerſten dat men alle die gheene die binnen deſen voerſeyden
 „ mercken woenachtich ſyn of woenen ſullen, dat men die niet in-
 „ winnen en ſal moeghen nerghent in onſen landen buiten deſen mer-
 „ ken noch binnen in borchtichte van doetſlagen noch van leemten;
 „ Voirt ſoe wie vicht of perlement maeckt in onſen Dorpe voirſz. die
 „ ſal inleggen ghelikerwys als men in onſe ſtede van Leiden doet, en
 „ op al ſulke boeten of daer yemandt over doen woude of wtgaen
 „ ſonder oerlof ons Scouten of ons Gerechts aldair, wtgheſet als wi
 „ of onſe Gheſellinne of onſe Nacomelingen dair ſelve jeghenwoir-
 „ dich waren in onſen Dorpe met onſe Herberge, dan ſoe en ſullen
 „ ſys' hem niet bewinden; Vort alle die gheene die van buten inco-
 „ men, ſullen woenen binnen deſen voirſz. mercken of die gratie en
 „ vriheyt te genieten, die ſullen dair bliven mitter wone vyf jaer
 „ lang en ghelden metten bueren ſeot ende lot; als men ghewone is
 „ te doen in onſen Dorpe voirſz. onſen dienſt mede te doene, en
 „ waer dat ſaeke dat ſi binnen den vyf jaeren voirſz. weder uytvae-
 „ vae-

Erſte
 limen
 van den
 zelve
 in een
 Hand-
 veſt van
 Hertog
 Aalbert
 vermelt.

(a) Dit *Duifhuis* heeft, onzes oordeels, geſtaan ter plaatſe daer Prins Maurits van Naſſau, eertyds Gouverneur in Brazil, &c. dat heerlyk Paleis heeft gebouwt.

„ ren wouden, die soude ons geven vyf pont en onsen Dorpe voorfz.
 „ vyf pont, en dit fal dueren tot onsen wederseggen, behoudelic ons
 „ altois ons rechts. In oirconde desen brieve bezegelt met onsen ze-
 „ gel. Gegeven tote Canoit op linte Berthelmeus avont anno M.
 „ CCC. LXX.

*Jussu Domini Ducis Alberti,
 Presentibus Dno Coenr. Praeposito Hagensi & Dno Theodoro Vopponis
 Canonico Hagensi.*

GERYT POTTER.

Sig. ex coff⁹.

DeHaag
 van
 ouds in
 twee
 verdeelt,
 en ge-
 schieden
 door de
 Beek.

Hoe duister de beschryvinge dezer belendingen dan zy, dit is egter zeker, dat de grond van den Hage al van ouds in twee verdeelt is geweest, werdende dezelve gescheiden door de *Beek*, welke uit de duinen haaren oorspronk nemende en langs den Schevelingschen weg heenen vlietende, haaren loop neemt voorby de huizen ten oosten in 't Noorteinde (*b*), en verders onder en agter de huizingen van de Hoogstraat en 't Agterom, en vervolgens by 't fluisken agter de huizen van de Kapel-brugge in de Hofgragt valt, en van daar door de Hofstraat, Pooten, Blyenburg langs het Bezuiden-hout pleeg heen te loopen.

Het oof-
 telyk ge-
 deelte
 wan-
 neer be-
 gonnen
 bebouwt
 te wor-
 den.

Het oostelyk gedeelte, als Graafs grond bevattende, was meest haag, bosch en wildernisse, en is eerst ontrent het einde van de zestiende eeuw begonnen bebouwt te werden, uitgezondert de *Plaats*, waar van de naam niet anders mede brengt, als dat het was de voorplaatze van het Hof, welkers gebouwen tot daar toe quamen te strekken (*c*) en alwaar, na 't getuigenisse der Schryveren gestaan heeft de herberge de Zwaan, wel eer en zelfs voor de stigting van het Hof, een rust en pleisterplaats voor den geene die van 's Graaven-zande na Leiden of Haarlem reisden, ja, zoo zommige willen, het jagthuis van den Graaf, als hy in dit quartier het vermaak van de jagt nam, welk huis buiten twyffel ook van ouds aan den Graaven eigen is geweest en daarom geworden een leen van Holland; als mede de *Vyverberg*, de *Kneuterdyk*, voorheen het Tournooi-veld van den Graaf, en het *Voorhout* (*d*) welke streek, gelyk wy hier vooren reets

(*b*) Dat de Beeke in vroeger tyd een anderen loop heeft gehad, blykt uit een oud geding en daar op gevolgde sententie van den Hove van den jaare 1464, welke acte hierna te vinden is onder de Bylage. A.

(*c*) Dit is kennelyk uit verscheide brieven, als *een buys an die Plaetse, an die oestzyde en op dat zwtteynde die Voorpoorte van den Hove, en an die westzyde Colyn die cock.* xxvii.. Julii Ao. M. CCCC. een en vyftich. Een buys an die Plaetse, an die oestzyde Balthasar Pieterfz. op dat zwtteynde dat Valckbuys te Hove, an die westzyde Haese Willems weduwe, en op dat noorteynde die Plaetse. den 15. October 1479. en zoo meer.

(*d*) De oudste brief van huizingen staande in 't Voorhout, die ons tot nog toe te voren is gekomen, is van den jaare 1357. en luid als volgt. „ Wy Schepenen in den

reets hebben aangemerkt, de Edelen en andere aanzienelyke Heeren al vroeg, en ongetwyffelt met het begin van de bouwing van 't Hof of wel kort daar aan verkooren hebben, om aldaar hunne huizen te zetten, waartoe de Graaf hen by opene brieven den grond verleende. (e).

K

Het

„ den Haghe maken condt allen luden, dat voor ons quam Willem Ysbrantsz. en verliede, dat hy schuldich is Jacob Lyfzenoen of houder deser brieve XXI. schell. Hollants 't sjaers ewelic staende, alfulck gelt als men wyn en broot om coopt; te betalen alle jaeren in die herft Sande-marct, op syne wooninge daer hy nu te tyden inwoont, die belegen heeft Haven Witten an die westzyde en Jan Slapelaen an die oestzyde, welke XXI. schell. Hollants 't sjaers Jacob voorfz. gegeven heeft in rechter admiffen den *Heyligen Geest*, der *Kerken*, den *Prochipsape* en den *Gbezellen van der Capelle in den Haghe*, etc vyf schell. sjaers, en den *Capellaen tot Eyckenduinen* twaelf penningen 't sjaers, behouden den Heer zyn recht. In kennisse hebben wy desen brief besegelt mit onsen gemeenen zegel in 't jaar ons Heeren dusent drie hondert seven en vyftich des dynxdaghe voor Ste. Michiels dage. Deze brief staat geregistreert in 't meergemelde francyne Register van de H. Geest goederen alhier, waar by op den kant getelt is *XVC. LVII. de Grave van Arenberge. A°. XVIC. XIII. de Heer van Oldenbarnewelt; 19. Oct. 1672. is deze rente afgeloft*, zoo dat daar uit te zien is, wat huis het zy geweest, daar zoo vroeg deze rente, in den bovengem. brief vermelt, op gevestigt is geworden. Verscheide afschriften van deze en diergelyke constitutien van renten, als mede van andere bescheiden en brieven, specterende tot huizen in 't Voorhout, zyn onder ons, daar uit de gesteltenisse van 't Voorhout in voorige eeuwen, en hoe verre het van tyd tot tyd betimmert is geworden, klaar kan nagegaan werden, dog dezelve alhier in te lyven, oordeelen wy onnodig; eenen zullen wy'er nog byvoegen, schoon van laater datum: „ Wy Schepenen in den Hage doen condt allen luden, dat voir ons quam *Dirc van Cralingen* en verlieden sculdich te wesen den Heiligen Sacraments Broederscip in den Hage of den houder van desen brief, twee pont Hollants payments 't sjaers ewelic staende geld, dair men wyn en broot om coopt, te betalen alle jair op Sinte Geertruidendag, ende deze voirfz. renten heeft hy hem versiekert op syn huys en erve dair hy nu ter tyt in woent, gelegen in 't *Voorhout*; Ende heeft belegen aen die oestzyde Joncker *Jacob van Outsboirn*, an die westzyde *Dirc van Cralingen* voirfz. selve mit twee Cameren, op dat noirteinde Ghysbrecht Janfz en Pieter Janfz mit een huys en tuyn en *Dirc die Zeelander* op dat selve eynde, en op dat zuyteynde die heerwech, Behouden den Heer zyn recht. In kennisse der waerheyd hebben wy desen brief open besegelt mit onsen gemeenen zegel. Geschreven op ten XVIII. dach in Marte A°. XIIIJC. en sesse en vyftich.

(e) Alle zodanige brieven alhier uit te schryven, zoude te lang vallen; wy zullen'er slegts een of twee opgeven. De eerste behelst een gifte van een hofstede in 't Voorhout door Hertog *Willem van Beyeren*, en luid in dezer voege:

„ Hertog WILLEM VAN BEYEREN &c. maken condt allen luden, dat wi gegeven hebben en geven mit desen opene brieve Meester Jan den borduurwercker een hofstede in den Voerhoute in den Hage te gebrukene en te houde ne tot sinen vryen eygen alsoe lange en alsoe breed als hyle nu ter tyt begrepen heeft ende besit, sonder arghelift. In oirconde &c. Gegeven in den Hage des sonnendaags op Ste. Catherinendag in 't jaer M. CCC. LII. onderstont, *Jussu Domini Comititis. Per Dominos W. de Wateringen & W. Heerman.* en was getekent, A. DE BERWAERDE.

De tweede is van *Philips van Oostenryk*, waar by hy aan Mr. *Jan van Noortwyk*, Kanunnik van 't Kapittel ten Hove, gunt, om zyn erve en tuin, leggende agter zyn huis in de nieuwe West-sstraat en uitkomende in 't Voorhout, te mogen verbreedden met muuren of staketzels, even als zyne buuren reeds gedaan hadden. De brief, als te groot om hier te plaatszen, hebben wy hier agter gebragt onder de Bylage B.

Bebou-
wing
van 't
zuidelyk
en wettelyk
gedeelte.
Straaten
al voor
den jaer
1400
bekent.

Het zuidelyk en wettelyk gedeelte wierd by de buuren en inwoonderen betimmert, en wel in zulken korten tyd, dat al voor den jaere 1400 bekend zyn geweest de volgende straaten en pleinen, die wy in oude brieven en bescheiden met naamen vermeld vinden; als de *Hoogstraat* (f), de *Papestraat* (g) *Anne* of *Hanne Wittestraat* (b), nu gemeenlyk genaamt het *Lap-straatje*, de *Visch- en Koo-*

(f) Dus werd deze straat al genoemt in eenen brief van den jaere 1392. waar by eenige renten ten behoeve van de H. Geest armen alhier worden geconstitueert *op een huys staende op de Hoogstraet an die westzyde van der stracte, belent an die westzyde Willem Haricker, op die noertzyde Katryn Jacobs Hamers weduwe &c. dingsdags na Translatio Martini Ao. M. CCC. twee en tagtich.* En in eenen vroegeren brief aldus; *Een huys belegen op die zuytzyde des Graven Heerstraete, en op de noertzyde Hoge Hardenbol &c. St. Mathysdach Ao. M. CCC. LXX.* Waarby wy nog voegen eenenderden brief, luidende in dezer voege. „ Wy Schepenen in den Hage maken condt „ en kenlic allen den ghenen die desen brief zullen zien of hoeren lesen; dat wy „ ghepacht hebben Jan Splinter of houder des briefs seltien schellingen Hollants „ 't s jaers ewelick staende alfulck gelt als die Heer neemt van zynen renten op „ dat huys en op die hofstede dat belegen heeft Willem de handſchoenmaker an „ die zuytzyde, en Gheertruyt Ylaaks dochter an die noertzyde, alle van achte „ ponden Hollants, die men schuldich was in dat myene boedel doe zyn moeder „ sterf, daer hy Scepenen brieve of hadde, behouden den Heer syn recht, Ende „ die renten te betaelen alle jairen tote Sinte Katrinen Missē. In kennisse dezen „ dine hebben wy desen briefve besegelt met onsen ghemeen zegel, in 't jaer ons „ Heeren dusent driehondert en vyftich op Ste. Bonifacius avont. En of wel in desen brief de naam van de straat niet werd uitgedrukt, zoo is 't nogtans zeker; dat dit huys behoort tot de bovengem. straat, dewyl deze brief gerēgistrēert gevonden werd in 't kleine francyne Register van de H. Geest goederen onder het artikel van de *Hoogstraat*. En vermits wy ons met dit Register op meer dan eene plaats zullen behelpen, zoo moeten wy alhier in 't generaal eens voor al tot bewys van de wettigheid en deugdelykheid van 't zelve boek aantekenen, dat het in den jaere XVc. LVII. geschreven is na de originele brieven en geauthentificeert met de eige hand van *Adr. Benminck*, ter zelve tyd Secretaris van den Hage; zynde in *folio*, en inhoudende Vc. XV. pergamene bladen.

(g) Deze straat is al bekend met den naam van *Papestraat* in eenen brief, *geschreven in 't jaer ons Heeren M. CCC. drie en tzeventich op onser Vrouwendach te Lichtmisse* (hierna geheel te vinden onder het Hooftstuk van 't *St. Nicolaas Gasthuys*) als mede nog in eenen brief, *gegeven op St. Lucasdach Ao. 1384. fol. 189. verso.* En eindelyk *op een huys en hofstede, belegen Mr. Philips van Leyden an die westzyde en Heer Aernt Spyccker en Ysbrant Janz. an die oestzyde &c. op St. Odulphusdach Ao. M. CCC. negen en tseventig, op den kant staat aangetekent Ao. XVc. LVII. Mr. Adriaen van der Goes, Advt. van 't gemeene Land.*

(b) Deze straat schynt haaren naam bekomen en als nog behouden te hebben van eene *Anne Witte*, welke in deze straat woonde, zoo als uit den volgenden brief blykt: *Een huys in Hanne Witte straet, belegen an die oestzyde Jan Snyder, op die westzyde Hanne Witte zelfs, &c. Vrydach voor St. Victorsdach Ao. M. CCC. ses en vyftich.* En of wel dit straatje tans naauw en van weinig aanzien is, zoo wierd het egter in die vroege tyden door verscheide fatzoenelyke luiden en bedienden bewoont; als onder anderen, van *Engel Pieterz.*, van 1389 tot 1418 Schout van den Hage, als blykt uit den volgenden brief: „ Wi Schepenen in den Hage doen condt allen „ luden, dat voor ons quam Gherrit Willemsz en verliede schuldich te wesen Jan „ Grabben of . . . vier pont Hollants 't sjaers &c. Ende dese voorsz. ren- „ te die heeft hy hem verzekert op een huysen erve dat gelegen is in *Hanne-Witten-* „ *straet*, en belegen an die oestzyde *Engel Pieterz.*, op dat zwrtzyde Gherrit die „ bakker, op die wettzyde Jan Grabbe zelfve &c. Gefegelt mit onsen gemeen
zegel

Kooren-markt (i) nu de *Warmoes-* of dagelykze *markt*, de *Vee-*
nestraat (k), het *zuideinde*, nu het begin van de *Wage-*
K 2 *straat*,

„ zegel, geschreven up Sinte Andries avondt Apostel Ao. M. CCC. vier en
„ tnegentich.

Van *Dirk Vos van de Leuwen*, als te zien is uit een rentebrief gedagtekent des
manendages na Ste. Aechtendach Ao. 1356. Deze *Dirk* was opzigter van 's Graa-
ven leeuwen, en ontving in den jare 1350 van Hertog Willem van Beyerens de
volgende commissie van 't Puur-Ambagt van den Hage: „ Wy WILLEM Her-
„ toghe VAN BEYEREN &c. maken cont allen luden, dat wi ghegeven hebben
„ en geven mit desen opene brieve Vos onsen knecht van onse Lewen, dat *Puyr-*
„ *Ambocht van onsen Dorpe van der Haghe* mit allen rechte en verval dat dair
„ toe behoirt, in alle manieren als sine vorders gehad hebben, te gebruiken en te
„ verwaren tot sinen live, In oirconde &c. Datum te Delf des woensdages na
„ onser Vrouwendach Annunciatio anno quinquagesimo. In een Keure van den
Hage op 't reinigen van de straaten &c. van den 10. Maart 1567. *St. Curie*, werd-
zy al genoemt de *Lapstraat*.

(i) „ Wy Scepenen in den Hage doen condt allen luden, dat voor ons quam
„ *Dirk van der Woert* en verliede schuldich te wesen *Pieter Hughen* synen broe-
„ der of den houder van desen brieve LV. schell. Hollants 't sjaers ewelick staende
„ gelt daer men wyn en broot om coopt, te betalen alle jaer op den Meyendach,
„ en dese voorfz. renten die heeft hy hem verskert op syn huys en erve, daer hy
„ nu ter tyt in woont, en is gelegen by der *Corenmarct*, en heeft belegen op die
„ westzyde *Aerts Smit* erfnamen, op die oestzyde *Pieter Yensz*, op dat zwteynde
„ en op dat noirtzeynde die *Kafeyede straet*, behouden den Heer syn recht. In ken-
„ nisse &c. Getz. op Sinte Pancratiusdach Ao. M. CCC. feven en tnegentich.
Op den kant staet aangetekent *b. t. XVC. LVII. Anthonis Arentsz. in't Paardeken*.
In eenen anderen brief; *Op een huys gelegen op ten hooch van der Vifchmarct, en*
heeft belegen an die westzyde en op 't zuyteynde Jacob Jansz. die bode, an die oestzyde
en op 't noordteynde die Heerestraeten &c. 9. Mey. M. CCC. LIX. En nog in eenen
derden brief; *Op een huys gelegen an dat Marctvelt, en heeft belegen an die noortzyde*
Comen Claesz. op die westzyde Lysbet van der Woert &c. Geschreven op St. Aechten
in 't jaer M. CCC. en 'tnegentich. Dat alhier ter plaatze de *Vifch*, de *Kooren-*
en andere ordinare markten van oude tyden af geweeft zyn, zullen wy ter zyner
gelegenheyt nader aantoonen.

(k) Deze en de Hoogstraat zyn al van de oudste straaten, welke ons met namen in
egte bescheiden tot nog toe te vooren zyn gekomen. De *Veenestraat* werd al ver-
meldt in eenen brief van den jaere 1384. waar by zekere renten werden gevefligt *op*
een huis in de Papestraat, nog *op een huys staende op den hooch van de Veenstraat*, als
mede *op een huys gelegen op die oestzyde van het Spoeye &c. Gegeven op St. Lucasdach*
in 't jaer M. CCC. vier en tachtich. geregistreert als boven fol. 189. en verso. En
in eenen anderen brief, *op een huys in de Veenstraat, belent &c. Ao. M. CCC. acht*
en tachtich. Hier by zullen wy voegen nog eenen anderen brief, waar by Hertog
Willem van Beyerens gunt, dat twee kameren in de *Veenestraat*, door een vrouw
aan iemand gegeven, by vooroverlyden van den begiftigden aan haar zouden we-
derkeeren: de woorden zyn deeze: „ WILLEM &c. doen condt allen luden,
„ want Ane *Buckel Henrikzoen* weedwy by onsen consente en wille gegeven heeft
„ *Jan Philips soens soen*, die een bastairt is, twee cameren, die si staende heeft *an*
„ *die Veenstrate in den Hage*, ende belegen an die noirtfide *Willem Gerbrants-*
„ *zoen* mit synre huyfinge, aen die zuytfide en an dat oesteynde Ane voersz. sel-
„ ve, ende deszelfs *Buckels* erfgenamen mit hoire stallingen en erve, en aen dat
„ westeynde wy selve mit onser Heerstraten, soo hebben wy geoirlooft en gecon-
„ senteert, oirloven en consenteren mid desen brief, waert sake dat die voirsz. *Jan*
„ *Philipszoen* oflyvich worde sonder wittachtige blikende geboirte after te laten,
„ dat dan die voirsz. twee cameren mitten erven dair si op staen, weder comen en
„ erven sullen op Ane *Buckels* voirsz of op hoire gerechte erfnamen sonder eenich

straat (l), de Spuy-straat (m), het Spuy ter weder zyde tot de houte- nu de Lepelbrugge (n), het Agterom, of zoo men toen zeide, de Achterstraat, daer men ter Spoeye waerts gaet (o), de Vlaming-straat

„ wederfeggen van ons of van onsen Nacomelingen of ymant van onser wegen.
 „ In oirconde &c. Gegeven op ten anderen dach in Augusto Ao. XIIIIC. en
 „ derthien. Waar van daan deze straat den naam van Veencitstraat bekomen heeft,
 zie hier vooren pag. 15.

(l) Op een buis in 't zuyteynde op ten Delfwech, belegen an die noortzyde Jacob Zymonfz, op dat oesteynde Pieter Gherritsz, an die zwotzyde Heyn Loef en op dat westeynde die Heerstract &c. Vrouwen avont naticitas Ao. 1414. En in eenen vroegeren brief. op een buis in 't zuyteynde van den Hage op ten Delfwech, belegen an die noirtzyde N. op dat westeynde de Laen &c. Ao. 1399. geregistreert als boven fol. 245. Nog een buis in 't zuyteynde van den Hage, belegen an die noordzyde Roel Willemszoon, an die zuytzyde Aechte Meynertsz, op dat westeynde die Ramen en op dat oesteynde de Heerstract, Gesz. den 25. Juny 1446. Item een buis west de Raemgrast Ao. 1446.

(m) Deze straat schyntal zeer vroeg betimmerd en met veel huizen bezet te zyn geweest, dewyl ons van geen straten zoo veel brieven, behoorende alle tot diverse huizen, zyn bejogent; wy zullen daar van eenige stukken alhier opgeven. „ Wy „ Scepenen in den Hage maken condit allen luden, dat voor ons quam N. N. en „ verliede sculdich te wesen N. N. Ende deze renten heeft hy versékert op syn „ huys staende in de Spoystract, op die westzyde Willem Balle en op dat noort- „ eynde die nieuwe stract &c. St. Vitalisdach Ao. M. CCCXC. In eenen gelyken brief van den jaare 1392. gelegen in die Spoystraat, op dat noirtzyde die wech, op de oostzyde Jan Nagel, an de westzyde Jan van Sande, &c. En in eenen anderen, belegen an die zuytzyde die stract voersz. op die noordzyde die wech, op die westzyde Jan die Leydekker, op die oestzyde Catryn &c. St. Marcusdach in 't jaer M. CCC. en 't negentich. Waarby wy nog voege een extract uit eenen anderen brief, sprekende van de Hofgragt. Een buis an die noortzyde van de Spoystraat, streckende totter Hofgrast, belegen an die westzyde Jan van Ourwen, Cock myns Heeren van Ludick, en an die oestzyde Symon Jude &c. Alre Zielendach Ao. 1412. In 1364. had een Willem vander Steen zyn buis staen aan de westzyde van de Spuystraat, uitwyzens de brief daar van zynde, geregist. in 't evengem. boek fol. 272. Vo.

(n) Op een buis en hofstede belegen an die noortzyde des Graven lydwach, en an die zuytzyde Willem Stoyf &c. In kennis der waerheit &c. gegeven in 't jaar ons Heeren M. CCC. een en 't seventich des donredags nae Paesschen. En dewyl in dezen brief niet klaar werd uitgedrukt waar dit huys heeft gestaen, zoo zullen wy 'er tot nader bevestiging nog een tweeden byvoegen. Wy Scepenen in den Hage doen condit allen luden &c. Ende deze renten heeft hy versékert op een buis staende op die westzyde van den Spoye, belegen an die noortzyde een lydwach, op die zwotzyde Willem &c. Gegeven op St. Mathysdag in 't jaer ons Heeren M. CCC. drie en tachtig. En nog in eenen anderen gelyken brief een buis gelegen op tie Spoye &c. Gegeven dingsdag na Ste. Catherinendag Ao. 1356. En tot bewys dat ontrent den zelven tyd de oostzyde mede al betimmerd was, zullen wy nog een derden brief bybrengen, sprekende van een buis gelegen op tie oestzyde van het Spoeye &c. Gegeven op St. Lucasdag Ao. 1384. En nog in eenen anderen; een buis gelegen an die oestzyde op dat zwoteynde van der Spoye, belent op die noirtzyde Coenraet, op dat oesteynde Jan Broeden mit een stuck lands, op die zwotzyde Coenraet voersz. mit zyne raepuyn &c. Gegeven op St. Lucien avond Ao. M. CCC. en vive.

(o) Dewyl deze agterstraat zeer na aan 't Hof komt en langs de Beek en 't Hofwaater heenen loopt, is 't te geloven, dat deze toegang al vroeg betimmerd zal zyn geweest, en dat Hertog Willem van Beyeren, wanneer hy in den jaare 1356. by een speciaal Placcaat verbood aan allen die ontrent 't Hof woonden over de beke of gragten te komen of andere door hunne huizingen niet planken daar over te laten

straat (p), Heer Jan Ridders-steeg (q), rondom de kerk (r), de Toorenstraat (s), de Kerkstraat (t), het voorste gedeelte van 't

K 3

West-

laaten gaan, onder anderen op deze bewoonders wel voornamentlyk het oog zal hebben gehad, immers dat deze straat al vroeg bebouwt is geweest, blykt uit verscheide oude brieven; wy zullen drie of vier stukken uit zulke bescheiden tot bewys hier te berde brengen; *Een huys en erve staende in die afterstraet als men ter Spoeyewaert gaet, Ao. 1391. Op een huys gelegen an die afterwech daer men ter Spoeyewaert gaet &c. Gegeven des dingsdages na dertiendach in 't jaar ons Heeren M. CCC. negen en zeventig. Nog uit eenen anderen brief; twee cameran staende t'asteromme daer men ter Spoeye gaet, 27. Febr. 1480. Op een steene Camer leggende an die afterstraet op die Hofgragt, belent ten noorden die afterstraet voorfz., St. Pietersdach Ao. M. CCC. zeven en veertich.*

(p) Deze straat is mede wel oud, maar schynt haaren naam eerst na 1400. gekregen te hebben. Onder het kapittel van de straten, in 't meergem. Register, vind men op 't Artikel van de *Vlaming-straat* verscheide oude brieven, sprekende van huizen gelegen in die *Casseyde straet*, &c. Dus in eenen brief van 1407. verzekert op een huys gelegen up ten zuytoosten bouck in die *Kerkstraete*, belent op die zuytzyde op dat westeynde de *Casseyde straete*, op die noortzyde op dat oosteynde *Willem Heeren Aelbrechtsz van der Wateringe &c. Palmsondag in 't jaar M. CCCC. en zeven. weinig na veertien hondert komtzij klaar met haare benaminge voor. Een huis in die Vlamingstraet, belegen an die oestzyde &c. Op onser soeter Vrouwen avont te Lichtmisse Ao M CCCC. vier en twintich.* In den jaare 1584. of 1585. ontstond in deze straat zulke zwaare brand, dat alle de huizen met de meubelen daar in door den vlam verteert wierden. Zie Resolutie van Holland van den 11. Februarii en 6. Mei 1580. waar by de Staten aan de eigenaars wegens hun groot verlies en schade vrydom van verpondinge voor eenige jaaren vergunden. Zie mede Resolutie van den 4. Mei 1594.

(q) Deze steeg is ons onbekent en schynt gekomen te hebben in de *Vlaming-straat* of daar ontrent. Hoe 't zy, de brief staat onder het zelve artikel geregistreert, fol. 331. en luid verkort in dezer voege: *wy Schepenen in den Haghe &c. en bekende sculdich te wesen... verzekert op een huys gelegen in Heer Jan Ridders-steeg op den hoock an die oostzyde van den straat, belent op die zwitzyde en westzyde die Casseyde straet, an die noortzyde &c. St. Pancras avont Ao. M. CCC. twee en tnegentig.*

(r) Schoon wy tot noch toe weinige bescheiden hebben, sprekende van huizen ontrent deze plaats, zoo is 't nogtans waarschynelyk dat 'er al voor den jaare 1400. alhier huizen zullen hebben gestaan, immers uit eenen brief van den jaare 1411. blykt, dat de noortzyde van de kerke toen al bebouwt was; en nog klaarder uit eenen brief, gegeven woendags na St. Matthysdag Ao. M. CCCC. zeventhien, luidende in dezer voege; *Wi Schepenen van den Hage &c. welke renten by hem verzekert heeft op Jans Gilliszoens cameran an die noortfide van der kerke, belent an die westzyde &c.*

(s) Onder het artikel van de *Toornstraet* in 't meergemelde Register vind men den volgenden brief: *Wy Schepenen in den Hage doen condit allen luen, dat voor ons quam &c. welke renten by hem verzekert heeft op een huys en op een hofstede, die belegen heeft op de noortzyde Jan van Ouderwater en op de zwitzyde Jan van Leckerkerk &c. Gegeven in 't jaer ons Heeren M. CCC. drie en tseventig des manendaches na beloken Paesschen.* Dog met uitdrukkinge van den naam in eenen brief van den jaare 1450. „ Een huis en erve gelegen in die *Toornstraet*, belegen an die noortzyde Ghysbert Claesz. an die zwitzyde Maritgen des Prochypapen Jonkwyf en an die zelve zyde after Bruyn die maetslaer, op dat westeynde die *Doelen*, en op dat oosteynde die *Heerstraet* &c. Gefz. den 20. Septemb. 1450.

(t) Uit de beschryvinge der belendingen van de huizen, moeten wy besluiten, dat deze de jegenwoordige *Schoolstraat* is, welke ook in oude brieven de *St. Jacobs-straat*

ge-

Westeinde (v), *Jan Heindriks-straat* (w), het voorste gedeelte van het *Noorteinde* (x), daar men na Schevelinge gaat, de *Molenstraat* (y), en

genoemt wêrd, hebbende den naam van de *Schoolstraat* eerst na 1500. bekomen; om dat de publyke of Latynsche Schoole daar in ontrent dien tyd geweest is. Dat zy al in 1407. de Kerkstraat genaamt is geweest, blykt uit den volgenden brief: *Wy Schepenen in den Hage &c. en verzekert op een huys gelegen upten suyt-oostbouck in die Kerkstracte, belent op die zuytzyde op dat westeynde van de caseyede straete, op die noortzyde op dat oosteynde Willem Heeren Aelbrechtsz van der Wateringe &c. gegeven Palmen Sondag Ao. M. CCCC. en seven.* Nog in eenen gelyken brief, gedagte kent 8. July 1424. een huys en erve in de Kerkstraat, belegen op dat oost en zuytende Pieter van der Goes, noortzyde Adam van Cleve, west die Heerestraete &c. Met den naam van de *St. Jacobsstraat* was zy bekend in 1465. „ Mr. Willem „ Gherrisz Priester verzekert ten behoeve van de H. Geest in den Hage zekere „ renten op syn huys, daer hy in woonde, staande in de *St. Jacobs-straat*; en nog „ op syn Camer en erve, staende in de Vlamingstraet op ten hoock van de *St. „ Jacobs-straet*, &c. 23. April 1465.

(v) Hoe verre het Westeinde voor den jaare 1400. betimmert zy geweest, konnen wy niet regt zeggen. Na alle schyn maar voor aan, om dat de Vleerfteege ontrent het midden der vyftiende eeuw de uitterste limite van den Hage aan die kant was, gelyk wy nader zullen aantoonen. De oudte brief, die ons nopende het Westeinde is bejegent, spreekt van een huys in 't Westeinde tregens Heer Ghysskyns van Diepenburch over, en belegen an die oestzyde *Jan Henrickszoens-straet*, op dat zweteinde *Jan Allartsz.* op die westzyde *Jacob Mourwertsz &c. Meyavont M. CCCC. en drie.*

(w) Een huys in *Jan Hendricks-straet*, belegen op die zwetzyde *Claes die Cock*, op dat westeinde *Pieter Winemsz.*, op die noortzyde *Arnt Jacobsz &c. St. Servaesdaech Ao. M. CCC. vive en 't negentich.* De oorspronk van de benaming van deze straat is te zien uit het volgende extract: *Een huys in Jan Henricxs-straet belegen op dat oosteynde Jan Henricxszoon zelve, op die zuytzyde Geryt de Coster &c. St. Pancras avont 1395.* Zoo mede in eenen brief gedagte kent *St. Servaesdaech 1393.*

(x) Dat het begin van 't Noorteinde al zeer vroeg moet betimmert zyn geweest, is genoegzaam aftenemen, uit de limiten in het hier vooren opgegeven Privilegie van den jaare 1370. beschreven, dewyl aldaar het *Noordeinde als men te Scheveninge gaat* woordelyk vermeld werd. Daarenboven is nog voor handen een oude brief van den jaare 1328. die tot een huis eertyds gestaan hebbende in 't Noorteinde behoort: de woorden zyn deze: „ Wy Scepenen in die Hage maicken „ condt en kennelick allen den ghenen die desen brief zullen sien of hooren lesen, „ dat voor ons quam Jan van Haerlem en beleide dat hy vercoft hadde Splinter en „ Alyt zynen wyve een pont Hollants 's jaers in erfheer, waar op zyne hofftede „ leggende alreanaast Pynachers an die zuytzyde om ix. pont Hollants, voorts „ soe salmen betaelen dat voorfz pont ons Vrouwendach te vuytgaende oest, In „ oirconde desen brief befegelt mit onsen gemeenen zegel, gedaen in 't jaer ons „ Heeren duyfndt drie hondert acht en twintich op onsen Vrouwendach vuyt- „ gaende oest. Als mede nog twee andere brieven d'eene van den jaare 1353. en d'andere van 1371. beide in 1557. nog gevestigt op 't huis van *Corn. Willemsz van Ryn, bakker in de Wildeman*; welk uithang-bord tans nog al te wel bekend is, om 't huis hier nader aan te toonen.

(y) Schoon wy geen brieven voor handen hebben aangaande deze straat die voor 1400. gedagte kent zyn, zoo kan uit de verscheidenheid der belendingen van de huizen, welke vermeld werden in brieven even na den gem. jaare gepasseert, vastelyk besloten werden, dat deze al lang voor 1400. moet zyn bevoont. De oudste brief, die ons van deze straat vertoont is, is van den jaare 1403. waarin gesproken werd van een huys in die *Molestraat*, belent ten westen Heer... van *Egmont*,

en het *Heulstraatje* (z). Zedert den jaare 1400 tot den jaare vyftien hondert zyn de nagenoemde ftraaten, voor zoo verre de oude brieven ons weder aan de hand geven, nog aangebouwt, te weten, de *Nobelstraat* (a), de *Jonkvrouw Ida-straat* (b), de *Geest*

Namen der ftraaten, zedert den jaare 1400 tot 1500. aangebouwt.

Egmont, an die ooftzyde Heer Gheryt Jorysz. &c. gedagteken Mey avond M. CCCC. drie. Nog in eenen anderen; Een huys en erve dat by leggende heeft an die noortzyde van die Moleftraet, en heeft belegen an die weftzyde Willem van Brabant, op dat noorteynde Frank Danielfz., en op dat oeftzyde Maerten Platbuers &c. 8 Mey 1413. En eindelyk; Een huys an die noortzyde van de Moleftraet, belegen an die weftzyde en op dat noorteynde Machtelt Beyers weduwe, an die ooftzyde Pieter Tol. St. Jans avond Ao. M. CCCC. sevenien.

(z) Tot bewys van de oudheid van dit ftraatje, zullen wy alleen eenen brief bybrengen, fprekende van een huys en erve in die ftraete over die Heule, belegen an die weftzyde Foyken Willemsz, op die ooftzyde Willem de Molenaer, &c. gegeven op St. Pieters avond ad vincula. Ao. M. CCC. vyf en tagtig. De Heule, in dezen brief vermeld, is dat bruggetie of overwelfzel, 't geen over de Beek, welke langs de huizen aan de ooftzyde en vervolgens voorby dit ftraatje heenen loopt, gelegen is; van welke Heule dit ftraatje dan zynen naam bekomen heeft.

(a) Schoon ons tot nog toe weinige oude brieven van deze ftraat met den naam zyn voorgekomen, zoo blykt nogtans uit het volgende extract, dat dezelve al voor 1500 betimmert is geweest. *Wy Schepenen in den Hage doen condit allen luyden &c. en deze voorfz renten heeft hy verzekert op zyn huys ftacnde in de Nobelstraat, belegen an die weftzyde Claes die Decker, an die noortzyde Truytgen kaersmakers, en an 't oefteynde Dammas die Juliers kinderen, &c. Gefchreven op ten 17. Decembris in 't jaar ons Heeren M. CCCC. negen en tnegentich.*

(b) Deze ftraat zegt Cretfer in *zyne Befchryvinge van 's Gravenhage pag. 42.*, dat haaren naam bekomen zoude hebben van eene Jonkvrouw *Ida van Dorp*, welke ook zoude zyn geweest Stigteresse van het Hofje in dezelve ftraat gelegen; dog hoe groffelyk hy hier in dwaalt, zal blyken, als wy het zelve Hofje hierna befchryven: Ondertuffchen is het zeker, dat deze ftraat met den naam van *Jonkvrouw-Ida-straat* wel hondert jaaren voor de bouwing van 't Hofje al bekend is geweest, zoo als te zien is uit den volgenden brief: „ *Wy Schepenen in den Hage &c. en deze renten heeft hy verzekert op zyn huys en erve gelegen op ten hooch van Jonkfrau Iden-tract, en heeft belegen an die weftzyde Bertheheus Pertant met fyne camere, op dat weftcynde Heer Arent van Gent, Ridder, an die noortzyde en oefteynde die Heerftraet &c. Gefchreven op ten 23. Mairte 1457.* Waar by wy nog zullen voegen een tweeden brief, hoewel jonger gedagtekent, dog egter nog wel veertig jaaren ouder als het Hofje is, en waar uit ook kan gezien werden dat de huizinge daar in vermeld, al lang voor het datum van den brief in dezelve ftraat heeft geftaan. „ *Wy Schepenen in den Hage doen condit allen luyden, dat voor ons ge-*
 „ *komen zyn die H. Geestmeesters van den Hage, en hebben ons te kennen gege-*
 „ *ven, hoe dat aen henl. gefolliciteert en vervolgt word van Jonkvrouwe Hillegont*
 „ *van Boffchuyfen weduwe van wylen Gillis van Oiftende, hoe dat die H. Geest*
 „ *van den Hage jairlicxs heeft aen renten ftacnde op die huysinge en erve van wy-*
 „ *len Goitschalk Oem van Wyngairden haer fusters man was, de fomme*
 „ *van . . . welke huysinge gelegen fyn aen de zuytzyde van Jonkvrouwe Ide-*
 „ *straat, en alsoe die Jonkvrouwe Hillegont die voorfz huysinge vry vercoft*
 „ *heeft als voocht van de kinderen van de voorfz Goitschalk Oem van Wyngaer-*
 „ *den, nyet wetende dat daer eenige renten op 't voorfz huys ftonden, dat die H.*
 „ *Geestmeesters te vreden fouden wesen mits die voorfz twee ponden . . . te stel-*
 „ *len op hair huysinge daer fy nu ter tyt in woont, gelegen in 't Noorteinde, &c.*
 „ *Bezegelt mit onfen gemeen zegel op den 24. Mairte Ao. XVC. en veerthiene.*
 „ *Was ondertekent, H. Simons.*

Geest (c), de *Foys-straat (d)*, de *Vleerfteeg (e)*, de *Lorrestraat (f)*, de *Sak (g)*, de *Nieuwstraat (h)*, de *St. Pieterstraat*, nu 't *Gortstraatje*

(c) Dat de Geest al zeer vroeg en ongetwyffelt voor 1400 met huizen bezet is geweest, is genoegzaam af te nemen uit de menigvuldige brieven, sprekende van huizen, staande op de Geest, als onder anderen *een huys gelegen op die Geest voor des Prochypapen*; en heeft belegen an die oostzyde *Zwagaken*, an die zelve zyde *Floris van Backum*, an die westzyde op dat noorteynde en op dat zwtzeynde die *Banweghe &c.* Gefz. op onze *Zueter Vrouwendach Ao. M. CCCC. negenthien*. Nog *een huys gelegen op de Geest op dat noorteynde die Prochypape van den Hage*, gedagtekent den 21. Novemb. anno M. CCCC. negen en vyftig. *Twee huizen en erven gelegen op die Geest, belegen noort . . west . . zwt . . en op dat oesteynde die heerstract, &c.* den 29. April 1432. en zoo voorts. De rede, dat deze streek van den Hage zoo vroeg bebouwt is geweest, was, dat de Paltoors wooninge of Warande, waar van wy hierna een afzonderlyke beschryvinge zullen opgeven, daar ontrent gelegen was.

(d) De benaminge van deze straat geven wy zoo wy dezelve vermelt vinden in eenen brief van den jaare 1411. *een huys gelegen op die Geest in Foysstract, en heeft belegen &c.*

(e) Hoewel wy verscheide afschriften hebben van brieven, sprekende van de *Vleerfteeg*, zoo zullen wy'er nogtans, om den Lezer niet te verveelen, maar eenen voor den dag brengen, die zeer aanmerkelyk is, om dat in denzelven ook gesproken word van *den becke*, als zynde deze steeg toen ter tyd de uiterste limite van den Hage aan de westzyde, daar een hek of slagboom stond, waar mede de toegang wierd afgesloten, zoo als wy te zyner plaatze nader zullen aantoonen; de brief luid in dezer voege: „ Wy Schepenen in den Hage doen condt allen luden, dat „ voor ons quamen *Katryn Claes Jansz. weduwe mit Jan Schout hoeren zoon en „ gecoren voechts hant en lieden clek te samen schuldich te wezen Diert Gerytisz „ of den houder van desen brieve vier pont Hollants . . . .* Ende deze voorfz „ renten hebben zy hem verfekert op een huys en erve gelegen in 't Westeynde „ van der Haghe op ten hooek van den *Vleerfteech*, en op twee cameran daer af „ ter an gelegen mitten pishuse naest *den becke*, welk huys, cameran en erve mit „ ten pishuse belegen hebben an die oestzyde en op 't noorteynde *Katryn Claes „ Janszons en Jan Schout voorfz*, an die westzyde de *Vleerfteegbe*, en op dat „ zwtzeynde die *Heerstract*, sonder eenige renten daer op staende, behouden den „ Heer zyn recht. In kennisse &c. Gefz. dertich dagen in *Mairte* in 't jaer ons „ Heeren M. CCCC. twee en vyftich.

(f) *Wy Schepenen in den Hage doen condt allen luden &c. ende deze voorfz renten heeft by hem verzekert op een huys in 't Westeynde van den Hage, belegen an die oostzyde Jan Mercelisz, op dat zwtzeynde Witte Claes, an die westzyde de Lorresteege, en an dat oosteynde die Heerstract. Geschreven den 5. Febr. 1460.* Waar by wy nog voegen een extract uit het testament van *Claes Govertsz. en Lysbeth Govertsz.*, egte luiden, in deze woorden; *Voort sellen die H. Geestmeesters in den Hage ten eeuwige dagen houden in rack en in daeck derthien cameran die Claes en Lysbeth voorfz staende hadden in die Lorrestraet, en sellen dair altoes om Goids wille in laten woonen derthien arme menschen &c.* Geconfirmert by Schepenen van den Hage den 14. Decemb. Ao. 1463. Deze straat is eerst in den jaare 1617 bestraat, als blykt uit het verzoekschrift van *de gemeene buuren en geërfde in dezelve straat, mitsgaders de Meesters en Regenten van de H. Geest armen van den Hage*, waar by zy te kennen gaven, *datze des winters tyd hyna es leggende als een moerasse, &c.* als mede uit het appointement by de Magistraat daar op verleent den 11. February 1617.

(g) Dit is tans maar een poort of flop, waar in eenige huisjes staan, gelegen aan de westzyde van de kerk, dog werd in eenen brief van den jaare 1445. genoemd een straat; „ Wy Schepenen in den Hage doen condt allen luden, dat voor ons „ quamen *Witte Willemsz, Jan Claefz, Pieter van den Bosch en Pieter Claefz,*
„ H. Geest-

traatje (i), de *Volders-gragt*, nu de *Gevolde-gragt* genaamt (k),
L de

„ H. Geestmeesters in den Hage; Ende lieden dat sy van des H. Geest wegen
„ vercoft hebben den gemeenen Dekenbroeders van den H. Cruys tot den H.
„ Cruys-gilde behoef, een huys en erve gelegen in den *Sack*, welk huys en erve
„ belegen heeft an die oestzyde die H. Geest voorz mitter Schoel, op dat zuyt-
„ eynde Alyt Gheryts dochter, an die westzyde die H. Geest voorz., en op dat
„ noorteynde *de Heerstræet*, *gebeten die Sack*, &c. Gefz. op ten xxvii^{en} dach in Au-
„ gusto in 't jaer ons Heeren M. CCCC. vyf en veertich.

(b) Schoon wy geene bescheiden van deze straat hebben dan na den jaere
1400, zoo onderstellen wy egter, dat die straat al voor dien tyd zal zyn betim-
mert geweest, dewyl zy gelegen is in 't midden van den Hage, regt over het
Stadhuis, tusschen de Veenstraat ten oosten, de Vlamingstraat ten zuyden, de
Kerk- nu Schoolstraat ten westen, welke drie genoemde straten al voor den jaa-
re 1400. met namen bekend zyn geweest, zoo als wy hier vooren reets hebben
aangetoont. Van dit gevoelen is ook de Heer Jacob van der Does in *zyne Besch-
van 's Graven-hage*, als hy in zyne aanmerkinge op deze straat, 100ste bladzyde,
zegt, *Niet nieuw, ten aenzien van de gebouwen en huysen, die in dezelve staen, alsoe
bet een van de oudste stræeten van den Hage is, maar alleen in naam.* De oudste
brief, dien wy voor alsnog van deze straat bekomen hebben, is van den jaere 1437,
medebrengeende verkort; „ Een huys in die Veenstræet streckende doorgaens totter
„ *Nieuwstræet*, die Willem Engbrechtszoen geordincert heeft, belegen an die
„ zwtzyde voor Pieter Gerritsz., en after an die zelve zyde Jacob Willemsz., an
„ die noortzyde voor Pieter . . . en after an die zelve zyde Aelbrecht Hendricksz.
„ op dat oosteynde en westeynde die Heerstræet &c. Gefz. den 4. Octob. A^o. M.
„ CCCC. seven en dertig.

(i) Deze straat werd vermeld in eenen brief van den jaere 1453. *En deze renten
heeft hy verskerct op zyne huysinge gelegen in de Ste. Pieterstræet, belent ten oosten die
Becke &c.* Naderhand is dezelve genoemt geworden het *Gortstræetje*, als te zien
is uit het volgende extract; „ Een huys en erve staende ende gelegen in *Sinte Pie-
terstræet* alhier binnen den Hage, alias genoemt 't *Gortsteechgen*, belent aen de
„ oostzyde die huysinge en erve eertyts toebehoort hebbende wylen Mr. Cornelis
„ Barthouts, Griffier van de Leenen &c. 29 *Augusti* 1569.

(k) Tot bewys dat deze gragt, al vroeg met huizen bezet, en by de
Lakenvolders en Verwers bewoont is geweest, zullen wy alleen twee of
drie extracten uit brieven, tot dezelve gragt behoorende, bybrengen.
„ Een huys staende op de *Volresgragt*, belent ten westen Coen Leydecker,
„ an die oestzyde en dat westeynde Ermgaert Willem de verwers weduwe, en op
„ dat noorteynde die Heerstræet &c. Geschreven en bezegelt den 12. Decemb.
„ A^o. M. CCCC. een en vyftich. Nog „ een huys belegen an die noortzyde en
„ op 't westeynde Jacob Pouwelszoen en an die zwtzyde die *Volresgragt*, en op
„ 't oesteynde die Heerstræet &c. den 4. Juny en 29. Decemb. 1459. Als mede,
„ nog een huys staende op die Spoye an die westzyde van der vaert, mitter ver-
„ weryen en mitten thuyen en erve streckende op die *Voldersgragt*, daer toe beho-
„ rende, belegen an die zwtzyde voor totter verwerien voorz. toe Bertelmees
„ Willem Backerszoen, en van daren afterwaert an die zelve zyde die *Volresgragt*
„ voorz, up 't westeynde die gemeen bueren wonende op die gragt after Lysbeth
„ Vranken Jacobszoens Weduwe, an die noortzyde Willem Pieterz voorz. mitte
„ huysinge en erve geheten die Olymolen en Orsmolen, en op 't oesteynde voor
„ de Heerstræet, en after op 't westeynde de gemeen bueren wonende op die
„ Spoye voorz. twisschen die *Volresgragt* en den huysse voorz. &c. Gefz. op H.
„ Kersavond A^o. M. CCCC. negen en tseftig. Hoe 't ontrent deze gragt in voor-
„ rige tyden gelegen is geweest, toont de navolgende brief aan. „ Wy Schepenen
„ in den Hage doen condt allen luden, dat voir ons quam Ghysbrecht Knoop en
„ verliede sculdich te wesen Willem Pieterz, of den houder van desen brief, drie
„ pont Hollants payement t sjaers ewelic staende gelt daer men wyn en broot om
„ coopt,

de *Pooten* (1), en de *Nieuwe-Weststraat* (m).

Uiterste
paalen
van den
Hage
ontrent
het mid-
den van
de vyf-
tiende
eeuw.

Ontrent het midden der vyftiende eeuw, waren de uiterste paalen van den Hage aan de zuidzyde de St. Anthonis-brugge, en aan de westzyde de Vleerfteeg en 't erf van 't huis van Allëndelft, daar nu de Lorreftraat is. En wanneer de Heeren Raden van den Hove in dien tyd eenen misdadigen banden, waren deze de plaatzen, daar de zulke wierden uitgeleid, gelyk 't zelve uit menigvuldige criminele sen-

„ coept, te betalen alle jaeren op te Meydach, en dese renten heeft hy hem ver-
„ sekert op de helfte van een stuk lands, dat hy gemeen heeft met Claes Jacobfz,
„ en gelegen over *Sinte Anthonys brugge* an die oestzyde van den Delfwech, welk
„ heel land voirsz.belegen heeft an die noortzyde die *Volres mit boren erven*, Jan Janfz
„ en *een deel tuynen* an dezelve zyde, op 't oosteynde Willem Pieterfz voirsz. zelve
„ en *een deel tuynen* an dat zelve eynde, an die zuytzyde Mees Claefz enz. en op
„ 't oosteynde de Delfwech; Ende deze voirsz. renten heeft hy hem voirt verze-
„ kert op syn huys en erve, staende op de Volresgragt &c. In kennisse &c.
„ Gefcreven op ten xvij. dael in April M. CCCC. en tseventich.

(1) Hoe de *Pooten* in vroege tyden gestelt is geweest, kan uit eene oude acte gezien werden, welke wy, om eenige aanmerkeijke omstandigheden in dezelve vermeld, waardig geagt hebben uit te schryven; en is te vinden hier na onder de Bylage C. Dat langs dezen weg, die zynen naam bekomen heeft van de Willige pooten, die langs het waater geplant waren, al vroeg, eer die tot een straat is gemaakt geworden, huizen zyn getimmert, kan uit verscheide brieven blyken: „ Een
„ twyn en erve gelegen an die zwtyde van den *Pootwege* en voort op zyn huysin-
„ ge gelegen an die noortzyde van de *Pootenwege* langes die Houtgragt en waterin-
„ ge &c. den 13. Januarii 1451. Een huys en erve staende in die *Pooten*, bele-
„ gen an die westzyde Jan Hugesz., zuyteynde Engel Heinrickfz., an die oost-
„ zyde Jacob Direkfz., en op dat noorteynde die Heerftraet &c. 23. April 1462.
„ Nog een huys gelegen in die *Pooten* doirgaende tot op ten floet van der wey-
„ den, en heeft belegen &c. 1. Febr. 1422. Uit eenen brief van den jaere 1498:
schynt, dat deze weg toen al een straat was, immers hy werd alzo in de volgen-
de acte genoemd. „ Wy Schepenen in den Hage doen condt allen luden, dat
„ voor ons quam Jacob Adriaensz., Jan Hughe Claeszoen van Dam, Cornelis
„ Hoochftraet Willemsz. en Aernt Pieterfz. H. Geestmeesters in den Hage, en
„ kenden en lieden dat zy ontfangen hebben van Jonkvrouwe Jacob Jacob Buyfers
„ weduwe, drie Schepen-brieven . . . sprekende op een thuyt leggende in de
„ *Pooten an die zwtyde van der straeten*, en voorts op Gerrit van Wayenburch
„ huysinge an die oostzyde van de *Pooten* &c. Gefz. op ten xj. Maerte A°. M.
„ CCCC. agt en tnegentig.

(m) Uit de beschryvinge der belendingen van deze straat zoude men moeten besluiten, dat het de jegenwoordige *Hooge-Nieuwstraat* is; immers dat deze *Nieuwe-Weststraat* ontrent het Voorhout gelegen heeft, is niet duisterlyk uit den volgenden brief af te nemen. „ Wy Schepenen in den Hage &c. en deze renten voirsz
„ heeft hy hem verzekert op zyn huysinge, camer en erve staende in de *Nyenwest-*
„ *straet in 't Voorhout*, belegen an die westzyde Geryt Danielfz., op dat noirt-
„ eynde Pieter Janfz en Oetgair Roemerszoen, op dat zelve eynde an die oestzyde
„ Jacob . . . op dat westeynde die Heerftraet &c. den 20. Maerte 1457. Met
den zelve naam komt zy ook te vooren in den hier vooren opgegeven brief van
Hertog *Philips van Oostenryk*, van den jaere 1497. met deze beschryvinge, *een*
huys in den Nyenwestfracte aldaer responderende achter in 't Voorhout, daer zekere lege
erve aen leggende es onbetimmert &c. In eenen fondatiebrief van eene Vikarie op
't H. Geest-altaar in de Parochiekerke van den Hage, gedagte kent den 3. Nov.
1552. waar by eenige renten werden besproken, werd deze straat genoemd *de*
grootte Nieuwe straat. En in eene Keure van den Hage op de Buur-waake, van den
30. Octob. 1568. *de Hooge-Nieuwstraat*.

sententien, welke daar van als nog in de Registers van't Hof (*n*) gevonden werden, kan werden aangetoont.

Na den jaare vyftienhondert heeft men meerder ligt, hoe de Haag gestelt, en in wat straaten verdeelt is geweest. De eerste acte, welke ons daar van volle kennis geeft, is een Ordonnantie op het waken in den Hage, van den jaare 1563., waar by de Haag in vier *quartieren* werd verdeelt; het eerste vierendeel bevatte de navolgende straaten.

„ De Markt, rondomme de Kerke, Jan-Henricks-straet, die
„ Schoolstraet, de Nicuwstraet, de Vlamingstraet, 't Westende ge-
„ heel uit, de Lorrestraet, de Vleersteegh, de Geest, met den
„ ommeecrom by den Passoir en de Thoeren-straet.

„ 't Tweede quartier, de Gasthuys-steeg, de Warmoes-markt,
„ Jonkvrou Ydenstraet, de Molenstraet, de Hoogstraet totte Plaetse,
„ de Papenstraet, de Nobelstraet, 't Noort-eynde (*o*), beginnende
„ van de Plaetse af recht uytgaende ten eynde toe.

„ 't Derde quartier, de Plaetse, de Vyverberg (*p*), de Knoter-
„ dyk, 't geleete Voorhout en de Hooge-Nieuw-straet.

„ 't Vierde quartier, 't Achteromme mette Spoey-straet, de Poo-
„ ten mette ooft en westzyde van de Spoeye, de Laen (*q*), de

L 2

„ Vol-

Gestel-
tenille
van den
Hage na
den jaare
1500.

(*n*) Zie het Register van Criminele Sententien, gequoteert *A. fol.*, 25., 75. enz.

(*o*) Het Noorteinde was in voorige tyden de voornaamste doortogt van den Hage, van alles 't geen uit het oosten en noorden na Brabant en andere Landen gevoerd wierd. En dewyl dit een moerassige weg was, des winters nauwelyks te gebruiken, verleende Koning *Philips de tweede* de Regeerders van den Hage in den jaare 1561. octrooi, om den zelve te mogen bestraten, en, om de kosten daar toe te vinden, een tol of impost te stellen op alle doorrydende wagens, karren, enz. Zie Bylage D. 1. en 2. *loc.*

(*p*) De *Vyverberg*, die zynen naam bekomen heeft van de hoogte door het opgeworpen zand uit de Vyver, was oudtyds zoo ten oosten als ten westen met een muur afgeschoten, gelyk niet alleen de oude brieven getuigen, maar ook uit het oude kaartje van Guicciardyn af te nemen is. De muur ten westen liep van 't huis van de Graven van Egmond af zuidwaards op tot de Vyver toe, en had slegts een poortie met een deur, waar door men in en uitging. Wanneer deze muuren van daar zyn geruimt, vinden wy nergens aangetekent. Ter zelve tyd stond ook op 't westeinde van de Vyverberg een groot kruis, gemeenlyk *bet Heilige Kruis* genaamt, en daar voor het Schavot of zoo genaamde Groene Zootje, zynde de gewoonlyke gerechts-plaatze van den Hove; daar de criminele sententien aan de misdadigers wierden ter executie gestelt. En mitsdien wierden zy gecondemneert *gebragt te werden op 't Schavot, voor dat Heylige Kruys aan de Plaetse alhier in den Hage*, enz. Zie Register van Crimin. Sent. van den Hove, gequoteert *A. fol.* 17. *vers.*, 25. en 39. als mede de Sententien en Gewysden van den H. en Prov. Rade, gedrukt 1662. *pag.* 57. Dit Schavot of Groene Zootje heeft aldaar nog gestaan tot den jaare 1719. als wanneer het zelve op 't verzoek van de eigenaars en bewoonders der bygelegene huizen (na dat het in vorige tyden meer als eens vergeefs verzogt was) eindelyk is weggenomen geworden.

(*q*) Deze *Laan* plagt te loopen van de westzyde van het Spui tot het zuiteinde, nu de Wagestraat over de St. Anthonis-brugge, en wierd de *Volders-Laen* genoemd; en moet derhalven onderscheiden werden van de jegenwoordige straat de *Laan*, welke van de weekelyksche markt tot de Lorrestraet strekt, tusschen de Princegragt en 't Westeinde, en ontrent 1630. eerst is begonnen bebouwt te werden.

„ Volders-graft mettet Padmoes , en 't Zuyteynde mette Veen-
 „ ſtraet.

Getal
der hui-
zen in 't
begin
der zef-
tiende
eeuv.

Het getal der huizen was hier al in den beginne van de zefftiende eeuw zeer aanmerkelyk , want als in den jaare 1515. het Haartſtede-geld door geheel Holland wierd uitgefchreven , wierden in den Hage getelt 1118 huizen of haartſteden , en zulks vry meerder als in de kleine ſteden , ja het getal quam zelfs byna over een met dat van *Rotterdam* , daar ter zelve tyd maar 1138 haartſteden bevonden wierden. (r) En wat belangt de Weſt-Vrieſche of Noort-Hollandſche ſteden , daar van was *Hoorn* toen noch wel de meeſte , zynde aldaar aangetekent 1118 , net even zoo veel als in den Hage. Maar Guicciardyn (s) brengt het getal in zynen tyd (1560) ſlegts op ruim duifent huizen ; niettemin is zyne getuigeniſſe aangaande de geſtelteniſſe van den Hage nadrukkelyk ; *Dit is* , zegt hy , *na myne meninge het ſchoonſte , rykſte en grootſte open Dorp van gansch Europa : want het beeft meer dan duifent huizen , en onder die veele goede en grote* , enz. De uiterſte limiten van den Hage waren in den jaare 1553. de St. Anthonis-brugge in 't zuiteinde ; de houte brugge op 't Spuy ; 't Betlehem-Proſtie-Convent in 't Weſteinde ; de Gulde Wagen in 't Noorteinde ; en 't huis an Meus Goeffens in de Hooge-Nieuwſtraet , ſtaande in 't Voorhout , uitwyzens zekere Ordonnantie van den Hage op den brand aldaar , gedahtekent den 20. Octob. 1553. , waar van 't XXXIV. artikel het volgende behelſt.

Uiterſte
limiten
in 1553.

„ Item dat niemant , wie hy zy , eenige bargaen houden of fetten
 „ en ſal binnen de bepalingen hierna volgende ; te weten , ingaende
 „ van 't St. Anthonis Brugge in 't zuyteynde inwaerts den Hage ;
 „ binnen den houte brugge van de Spoey ook inwaerts gaende ; van
 „ 't Clooſter in Betlehem ook inwaerts ; van de Gulde Wagen in 't
 „ Noorteynde ook inwaert gaende , en van 't huys van wylen Meus
 „ Goeffens in de Nieuwſtraet , ſtaande in 't Voorhout ook inwaerts
 „ gaende , welk huys nu gebruykt word by de weduwe van Clement
 „ den Palfenier. Ende ſoe wie binnen deſe bepalinge bargaen fetten
 „ wil , die ſal dezelve bargaen mogen fetten op ſyn erve , behoudely-
 „ ken dat men de bargaen fetten ſal alſoe ruym als eenige huysen ,
 „ dat'er blyven ſal twee geheele roeden erfs omme gaende om elken
 „ barch ſonder huysen ofte yet nader by ſtaande , en dat op de boe-
 „ ten van drie ponden.

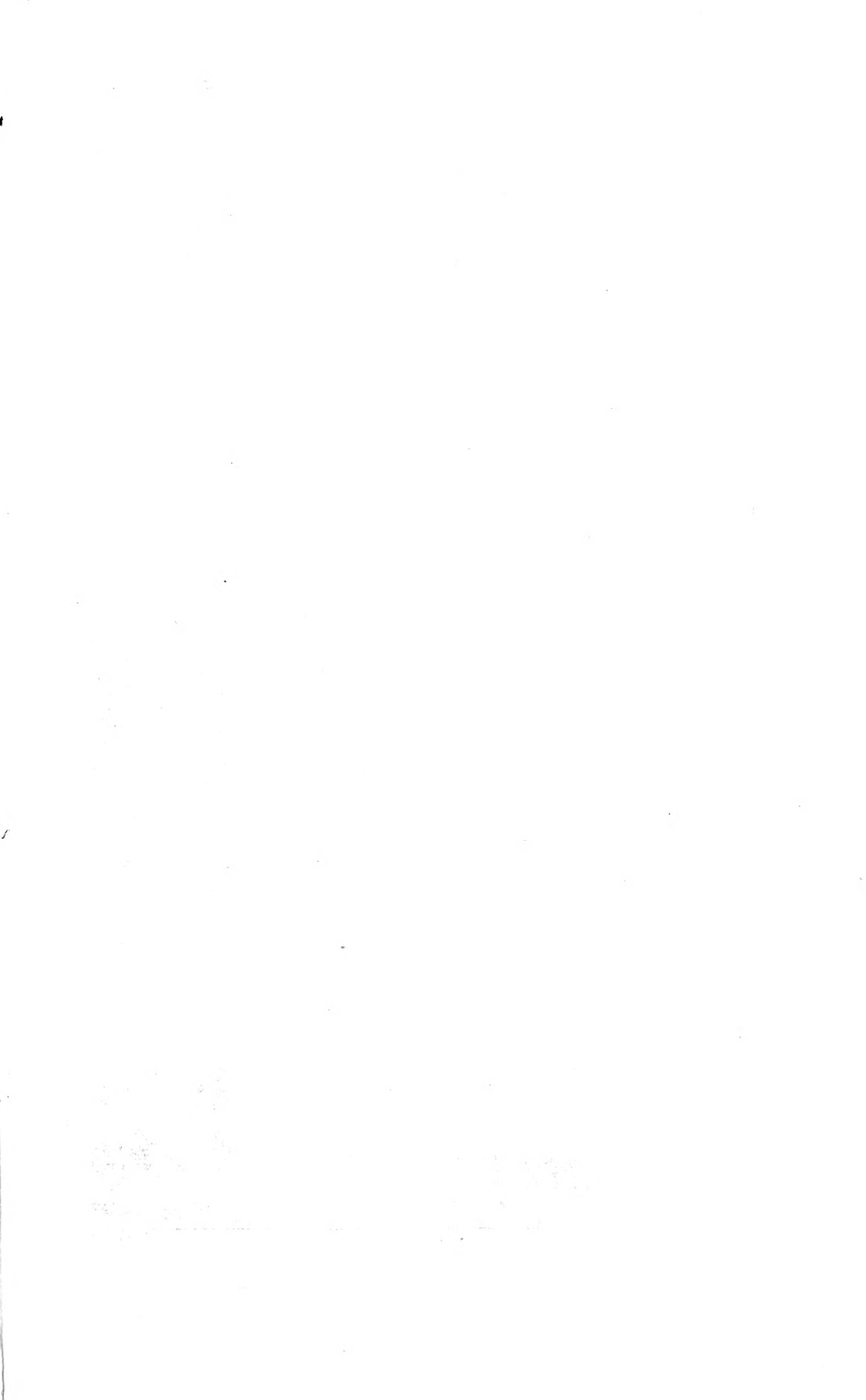
Twee
oude
kaarties
van den
Hage.

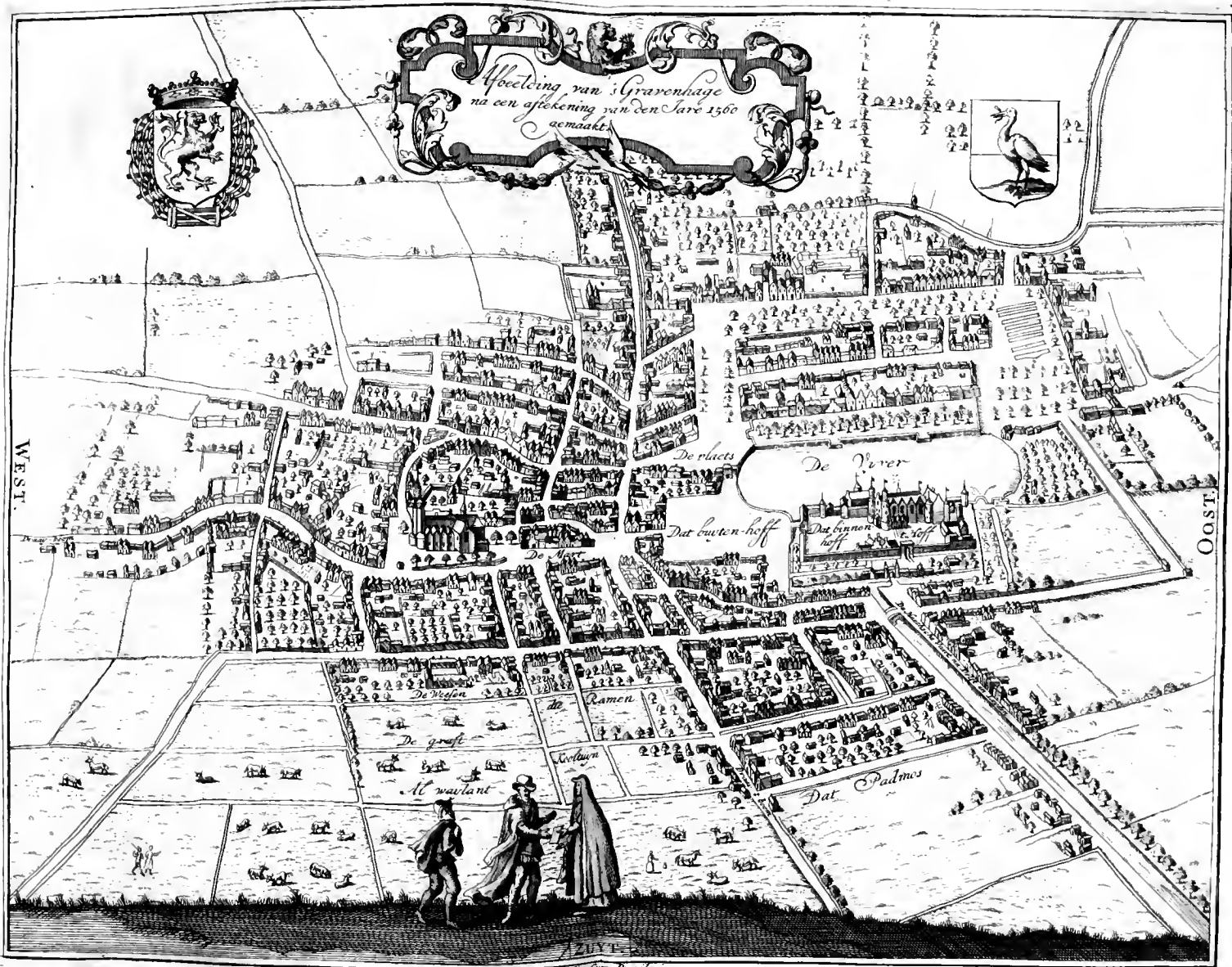
Het oudſte Kaartie van den Hage , dat ons tot nog toe is voorgekomen , is 't geen gevonden werd in den eerſten druk van den even gemelden Guicciardyns Beſchryvinge der Nederlanden , welke hiſtorie hy ontrent den jaare 1560. zamengeſtelt , en in den jaare 1566. voor de eerſtemaal in 't ligt gegeven heeft. Wy zullen , om den Lezer een bequaam begryp van de geſtelteniſſe van den Hage in dien tyd te doen hebben , het zelve alhier plaatzen. Het tweede Kaartie , dat van den Hage bekend is , en waar van de aftekening op 't Stad-huis hangt , is van den jaare 1570. 't Zelve is veel naaukeuriger , en wyſt

(r) Zie Orlers , *Beſchryvinge van Leiden* pag. 53. Bleiſwyk , *Beſchr. van Delft* pag. 87.

(s) *Beſchryvinge der Nederlanden* pag. 233.

Afbeclding van 's Gravenhage
na een aftekening van den Jare 1560
aemaakt

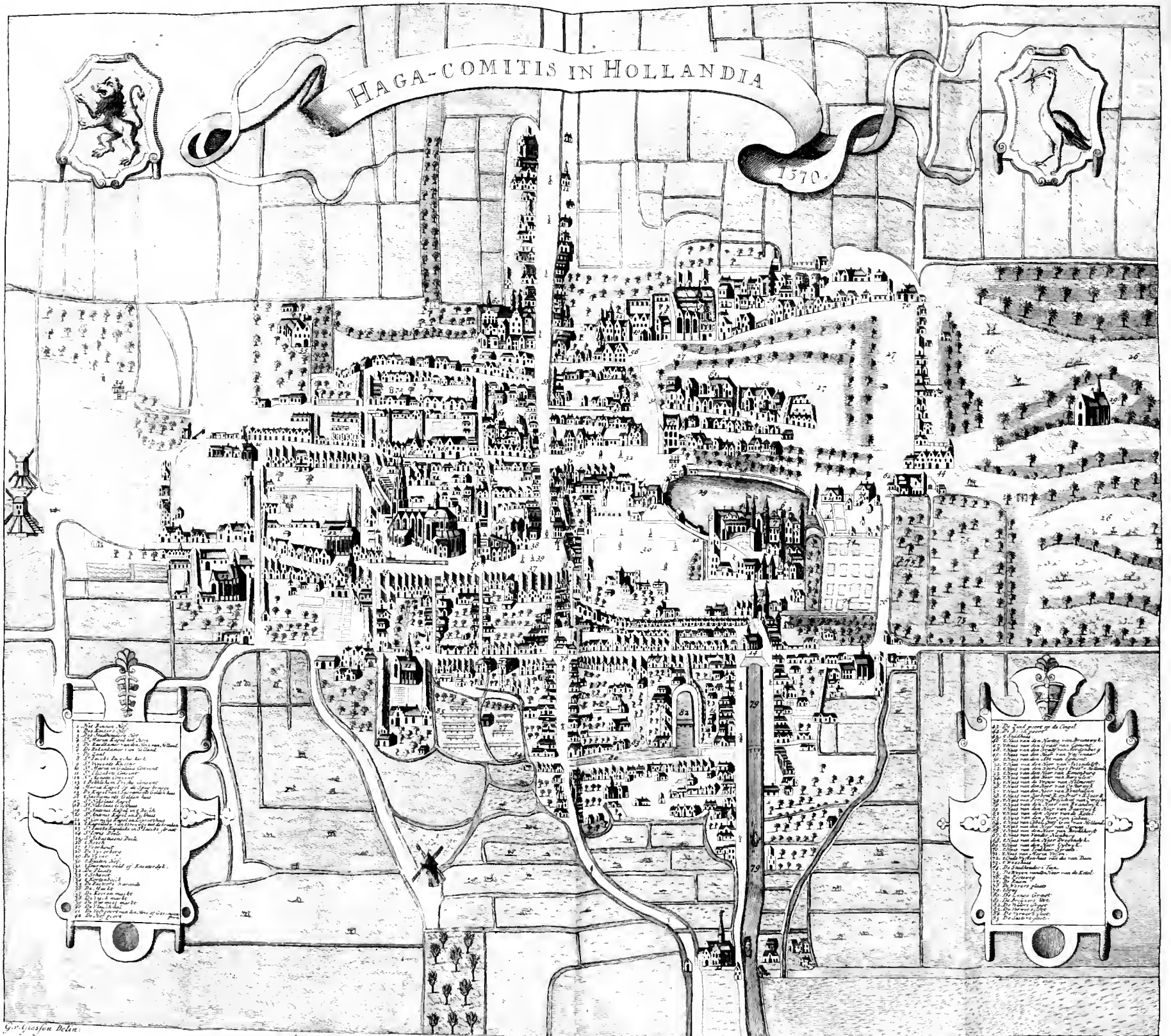

WEST

OOST

HAGA-COMITIS IN HOLLANDIA

1570

1. De Bovenste Dyk
2. De Bovenste Dyk
3. De Bovenste Dyk
4. De Bovenste Dyk
5. De Bovenste Dyk
6. De Bovenste Dyk
7. De Bovenste Dyk
8. De Bovenste Dyk
9. De Bovenste Dyk
10. De Bovenste Dyk
11. De Bovenste Dyk
12. De Bovenste Dyk
13. De Bovenste Dyk
14. De Bovenste Dyk
15. De Bovenste Dyk
16. De Bovenste Dyk
17. De Bovenste Dyk
18. De Bovenste Dyk
19. De Bovenste Dyk
20. De Bovenste Dyk
21. De Bovenste Dyk
22. De Bovenste Dyk
23. De Bovenste Dyk
24. De Bovenste Dyk
25. De Bovenste Dyk
26. De Bovenste Dyk
27. De Bovenste Dyk
28. De Bovenste Dyk
29. De Bovenste Dyk
30. De Bovenste Dyk
31. De Bovenste Dyk
32. De Bovenste Dyk
33. De Bovenste Dyk
34. De Bovenste Dyk
35. De Bovenste Dyk
36. De Bovenste Dyk
37. De Bovenste Dyk
38. De Bovenste Dyk
39. De Bovenste Dyk
40. De Bovenste Dyk
41. De Bovenste Dyk
42. De Bovenste Dyk
43. De Bovenste Dyk
44. De Bovenste Dyk
45. De Bovenste Dyk
46. De Bovenste Dyk
47. De Bovenste Dyk
48. De Bovenste Dyk
49. De Bovenste Dyk
50. De Bovenste Dyk
51. De Bovenste Dyk
52. De Bovenste Dyk
53. De Bovenste Dyk
54. De Bovenste Dyk
55. De Bovenste Dyk
56. De Bovenste Dyk
57. De Bovenste Dyk
58. De Bovenste Dyk
59. De Bovenste Dyk
60. De Bovenste Dyk
61. De Bovenste Dyk
62. De Bovenste Dyk
63. De Bovenste Dyk
64. De Bovenste Dyk
65. De Bovenste Dyk
66. De Bovenste Dyk
67. De Bovenste Dyk
68. De Bovenste Dyk
69. De Bovenste Dyk
70. De Bovenste Dyk
71. De Bovenste Dyk
72. De Bovenste Dyk
73. De Bovenste Dyk
74. De Bovenste Dyk
75. De Bovenste Dyk
76. De Bovenste Dyk
77. De Bovenste Dyk
78. De Bovenste Dyk
79. De Bovenste Dyk
80. De Bovenste Dyk
81. De Bovenste Dyk
82. De Bovenste Dyk
83. De Bovenste Dyk
84. De Bovenste Dyk
85. De Bovenste Dyk
86. De Bovenste Dyk
87. De Bovenste Dyk
88. De Bovenste Dyk
89. De Bovenste Dyk
90. De Bovenste Dyk
91. De Bovenste Dyk
92. De Bovenste Dyk
93. De Bovenste Dyk
94. De Bovenste Dyk
95. De Bovenste Dyk
96. De Bovenste Dyk
97. De Bovenste Dyk
98. De Bovenste Dyk
99. De Bovenste Dyk
100. De Bovenste Dyk

101. De Bovenste Dyk
102. De Bovenste Dyk
103. De Bovenste Dyk
104. De Bovenste Dyk
105. De Bovenste Dyk
106. De Bovenste Dyk
107. De Bovenste Dyk
108. De Bovenste Dyk
109. De Bovenste Dyk
110. De Bovenste Dyk
111. De Bovenste Dyk
112. De Bovenste Dyk
113. De Bovenste Dyk
114. De Bovenste Dyk
115. De Bovenste Dyk
116. De Bovenste Dyk
117. De Bovenste Dyk
118. De Bovenste Dyk
119. De Bovenste Dyk
120. De Bovenste Dyk
121. De Bovenste Dyk
122. De Bovenste Dyk
123. De Bovenste Dyk
124. De Bovenste Dyk
125. De Bovenste Dyk
126. De Bovenste Dyk
127. De Bovenste Dyk
128. De Bovenste Dyk
129. De Bovenste Dyk
130. De Bovenste Dyk
131. De Bovenste Dyk
132. De Bovenste Dyk
133. De Bovenste Dyk
134. De Bovenste Dyk
135. De Bovenste Dyk
136. De Bovenste Dyk
137. De Bovenste Dyk
138. De Bovenste Dyk
139. De Bovenste Dyk
140. De Bovenste Dyk
141. De Bovenste Dyk
142. De Bovenste Dyk
143. De Bovenste Dyk
144. De Bovenste Dyk
145. De Bovenste Dyk
146. De Bovenste Dyk
147. De Bovenste Dyk
148. De Bovenste Dyk
149. De Bovenste Dyk
150. De Bovenste Dyk
151. De Bovenste Dyk
152. De Bovenste Dyk
153. De Bovenste Dyk
154. De Bovenste Dyk
155. De Bovenste Dyk
156. De Bovenste Dyk
157. De Bovenste Dyk
158. De Bovenste Dyk
159. De Bovenste Dyk
160. De Bovenste Dyk
161. De Bovenste Dyk
162. De Bovenste Dyk
163. De Bovenste Dyk
164. De Bovenste Dyk
165. De Bovenste Dyk
166. De Bovenste Dyk
167. De Bovenste Dyk
168. De Bovenste Dyk
169. De Bovenste Dyk
170. De Bovenste Dyk
171. De Bovenste Dyk
172. De Bovenste Dyk
173. De Bovenste Dyk
174. De Bovenste Dyk
175. De Bovenste Dyk
176. De Bovenste Dyk
177. De Bovenste Dyk
178. De Bovenste Dyk
179. De Bovenste Dyk
180. De Bovenste Dyk
181. De Bovenste Dyk
182. De Bovenste Dyk
183. De Bovenste Dyk
184. De Bovenste Dyk
185. De Bovenste Dyk
186. De Bovenste Dyk
187. De Bovenste Dyk
188. De Bovenste Dyk
189. De Bovenste Dyk
190. De Bovenste Dyk
191. De Bovenste Dyk
192. De Bovenste Dyk
193. De Bovenste Dyk
194. De Bovenste Dyk
195. De Bovenste Dyk
196. De Bovenste Dyk
197. De Bovenste Dyk
198. De Bovenste Dyk
199. De Bovenste Dyk
200. De Bovenste Dyk

G. v. Grooten Dellen.

AENWYSINGE VAN S'HAGE, ALS DIE WAS ANNO 1570.

C. Baer. Accid. cum Privileg.

wyft met eenen aan, niet alleen de geestelyke en werreltlyke gebouwen, maar ook de adelyke en aanzienlyke huizen, die ter zelve tyd in den Hage stonden. Wy hebben derhalven niet ondienftig geoordeelt, om het zelve mede hier nevens te voegen.

De troubeljaaren, die daar op volgden, benamen de ingezetenen als toen alle lust en gelegenheid om deze hunne plaats verder uit te breiden. Zy wierd in die ongelukkige tyden niet alleen verlaten van de hooge Amptgenootschappen, maar de burgers en inwoonders vlugtten deze hier, d'andere daar na toe, om hunne veiligheid in andere verzeekerde steden te zoeken, latende deze zoo schoone Vlecke ten prooi van vyanden en vrienden, die dezelve innamen (*t*), en de huizen en gebouwen zodanig van alles beroofden, dat de Haag, na dat die weder van 't krygsvolk was ontbloot geworden, eer na eenen punthoop en vuilnis-neft (*v*) geleek, dan na een bewoonbaare plaats, zoo onlangs de zetel van den Staat, hooge aanzienelyke Collegien en den meesten Adel van 't Land. De Heer Pieter Christiaanz. Bor, daar van ooggetuige zynde geweest, beschryft in 't negende boek zyner *Nederlandze Historien*, 't geen hy aan de Magistraat van den Hage heeft opgedragen, dien erbermelyken toestand in dezer voege: „ Deze playfieriige plaetse, ik meene de Vlecke van den „ Hage, was in desen jaare 1576. seer desolaet, deur dese inlantfche „ oorloghen, want dezelve niet alleen van den Stadhouder, Sup- „ poosten van den Hove, maer mede van alle de Edelen, ryke per- „ sonagien, ende ook mede van de voornaemste en principaelste „ Borgeren verlaten was (meest alle binnen Delft gevluht zynde) „ soo dat de huysen meest ledich en onbewoont waren, en soo ont- „ ramponeert door de garnisoenen, die hier soo van d'eene als d'an- „ dere zyde daer gelegen hadden, dattet seer verdrietelyk en be- „ droeflyk was te zien, gelyk ik terstondt naer de Pacificatie van „ Gent, alhier comende, met myn oogen gesien hebbe. De stra- „ ten waren alsdoen met gras bewassen, veele heerlyke en schoone „ huysen waren deuren, vensteren, folderen, en al 't houtwerk ver- „ brant; in de beste en cierlykste cameran hadden de paerden en

Deerly-
ke toe-
stand
van den
Hage in
de jaa-
ren 1572
en 1574.

L 3

beesten

(*t*) De Haag wierd in Bloeiimaand des jaars 1574. door de Spanjaarden, als Baldes ten tweedemaale voor Leiden quam, ingenomen, het welk door den Heer Hooft, *Nederl. Hist.* p. 372. op deze wyze word verhaalt. „ Met het overschot „ rukte hy na den Haag, daar niet dan Ruykhaaver met zyn Vendel lag, die hem „ nogtans aan de Geestbrug, zoo lang met schermtusen t'antwoord stond, dat de „ Haghelingen tyd hadden, om 't meeste hunner have, binnen Delft te vluchten. „ Des aavonds in 't Vlek gekomen, stoffeerd' hy 't hof met Spanjaarden, in hoo- „ pe, dat zy daar ten minste een' loop zouden afstaan. Zie mede Bor 7. *boek op* „ *'t jaar 1574. fol. 22. verso.* Ook hadden die van den Hage al in 1572. eenen zwa- „ ren aanstoot door de Spanjaarden geleden; „ want, zegt Em. van Meteren *Lib.* „ *IV. fol. mibi 66.* „ de stad van Delft hield in dese beroerten ook haare poorten „ toe, en zy namen op haer eigen kosten, tot haerder bescherminge, eenig „ krygsvolk aen. Het sluiten van Delft hebben die van den Haghe moeten be- „ koopen ofte vergelden: want die sy tot Delft uytflooten, moesten die van den „ Hage herberghen ende alle haren moetwil lyden, ende verdragen en gehoor- „ samen.

(*v*) Zie hier vooren pag. 16. in de aantekeninge (*f*).

„ heeft en haer legers gehad; het yferwerk, ankers en anders was
 „ uyt de huysen gerooft; soo dat men soude gemeent hebben, dat
 „ de huysen niet en mochten staende blyven, ende seer weynig in-
 „ woonderen waren daer gebleven. *Ja die van Delft, 't zy uit een'*
 „ *waare en wel gegronde vrees voor hunne stad, 't zy uit een' zoort*
 „ *van jalouzie, waar mede zy den Hage wegens deszelfs voortreffe-*
 „ *lykheid altyd hadden aangezien, dienden in den jaare 1575. syne Ex-*
 „ *cellentie, Prins Willem den eersten, aan, dat hunne Schutters ver-*
 „ *sogten verklaringe, of men den Hage soude doen verbranden, zoo ver-*
 „ *re de wyanden ben na 't Westquartier quamen te begeven; Waar op*
 „ *by den Prins wierd verstaan en verklaart, dat alsoo sonderlinge geen*
 „ *bestiael ontrent den Hage is, en de wyanden des somers ben ook in*
 „ *tenten kunnen onthouden, daeromme niet geraden en ware den Hage af-*
 „ *gebrandt te werden; verboopte niet te min syne Excellentie, dat, soo*
 „ *verre Maeslandsluys mach werden bebouden, de wyanden ben in dat*
 „ *quartier niet souden begeven.* (w) In dus wierd de Haag door het
 wys en voorzigtig beleid van dien nooit volprezen Vorst, bewaart
 van eenen algemeenen ondergank.

Voor-
 zorge
 van den
 Prins tot
 behou-
 denis
 van den
 Hage en
 inwoon-
 deren.

De Prins, om te tonen hoe zeer de behoudenis van den Hage hem
 ter herte lag, had al het jaar te vooren, op de tyding dat de Spaan-
 schen na het opbreken van het beleg van Leiden, den Hage hadden
 verlaten, zeer scherpe en op zwaare straffen des doods verboden,
 dezelve vlekke en inwoonderen van dien eenig overlast aan te doen
 of schade toe te brengen, 't zy met roven, plonderen, verbranden
 of verwoesten. Het Placcaat ten dien einde by hem vervaardigt,
 luid in dezer voege:

Placcaat
 regens
 het be-
 roven,
 plonde-
 ren en
 verbran-
 den van
 den Ha-
 ge.

„ Die Prince van Orangien, Grave van Nassau, Diets, Vianden,
 „ Catzenellebogen, en Heere en Baroen van Breda, Diest, en Erf-
 „ burg-grave van Antwerpen en Bylançon, Stadhouder en Capitein
 „ Generaal over Holland, Zeeland, Vriesland en Utrecht. Alsoe
 „ deur 't vertrek van den algemeenen viandt van de belegeringe der
 „ stad Leyden en openinge derzelver stad, den zelve van gelyken
 „ wten Hage en ommeleggende plaetsen mede vertrocken is en die sel-
 „ ve verlaten heeft, waer deur die voorfz plecke van den Hage by
 „ eenige quaetwilligen geschapen es geplondert, berooft, gepilgeert,
 „ geruineert, gedevasteert, verwoest ofte verbrandt te worden, nyet
 „ jegenstaende wy dezelve plecke gaerne van alle plonderinge, bero-
 „ vinge, inlegeringe, pilgeringe, ruineren, devasteren, verwoefinge ende
 „ brand, ofte ook brandschattinge gaerne soude preserveren, omme
 „ redenen ons daer toe moverende, en ten einde die ontschuldigen
 „ mitten gheenen die hem selven met adresch den viant gedreven je-
 „ gens ons en die gemeene saeken ontgaen hebben, nyet en souden
 „ werden overvallen en bedorven, SOE EST, dat wy met rype
 „ deliberatie hier op gehad 't advys van den Raed neffens ons we-
 „ sende en den Provinciaelen Rade in Holland, wel scherpe verboden
 „ boden en geinterdiceert hebben, verbieden en interdiceren allen
 „ Over-

(w) Het zyn de eige woorden die gevonden werden in de Resolutien van de
 Staten van Holland, van den 29. Mei 1575.

„ Overften, Capiteinen, Hoplieden, Soldaten en alle andere Crychsvolcke
 „ te water en te lande, mitsgaders allen anderen van wat qualité of
 „ conditie dezelve zyn, dat fy ofte yemand van henluyden, 't zy
 „ deur hemzelven of daer toe gebruykende eenen anderen perfoone,
 „ hem nyet en vervorderen binnen den voorfz. plecke van den Hage
 „ ofte in eenige andere plaetzen daer ontrent en daer den viandt wt-
 „ vertrocken es ofte noch wt vertrecken fal, aen te rechten ofte doen
 „ aenrechten eenige dieverye, roverye, plonderinge, pilgeringe, devaste-
 „ ringe, verwoeftinge, ruyneren, branden of brantschattinge, op peyne
 „ van de geene die zulcx gedaen en aengerecht ofte by eenen anderen
 „ doen aenrechten fal hebben, geftraft te werden, te weten van dieverye,
 „ roverye, plonderinge ofte pilgeringe, metter coorde; en van ruyneren,
 „ devasteren, verwoeften, brand ofte brantschattinge, metten vuere.
 „ Interdiceren en verbieden daer beneffens wel expreffelyk allen
 „ Overften, Kapiteynen, Hoplieden, Soldaten en allen anderen
 „ Cryghslieden of Cryghsvolcke te water en te lande, mitsgaders al-
 „ len anderen van wat qualité ofte conditie hy zy ofte yemant van
 „ henlieden, hen nyet en vervorderen eenige ingezetenen van den
 „ Hage ofte die daer ontrent gefeten zyn, te vultraigeren aen heu-
 „ ren perfoone of goede onder dexele dat zy geduerende der vianden
 „ prefentie in de Hage aldaer gebleven zyn, maer fullen daer mede
 „ laten bewerden den Commiffariffen daer toe by ons gecommit-
 „ teert, ten eynde die rechte fchuldigen nyet ongeftraft en blyven
 „ en ter contrarie d'onnofelen van alle oppreffie behoet en befchermt
 „ moegen worden; Ende ten einde niemant hiervan ignorantie en
 „ mach pretenderen, laften en ordonneren den eerften gefworen Ex-
 „ ploictier hierop verfocht 't gunt voorfz. es te publiceren in alle
 „ plaetfen in Hollant, daer men gewoonlicken is publicatie te doen,
 „ en hem by gefchifte onder die hand van den Griffier van den
 „ voorfz. Hove gegeven fal worden. Gedaen binnen der Stede van
 „ Delft den ix. October A^o. XV^c. vier en tfeventich. Onderftond
 „ gefchreven, Ter ordonnantie van zyne Princelyke Excellentie. In
 „ kenniffe van my, ondertekent,

B. ERNST.

De Heeren Raden van den Hove en ook *die van de Kamer van Re-
 keninge*, fchoonze nu tot Delft gezeten waren, droegen daarom geen
 mindere zorg voor den welland en de behoudenis van den Hage;
 en, om te weten, hoe het aldaar ter zelve tyd gefchapen ftond,
committeerden zy derwaarts „ *Mr. Jeronimus van Borre*, Raed ordi-
 „ nair, en *Andries Duyk*, Meeftter van de Rekeninge, omme hen
 „ terftond te transporteren, en aldair hen by affiftentie van de Bur-
 „ gemeefters van den voorfz. Haige behoerlicken t'informeren no-
 „ pende die victualien, als coorn, vleefch, byer, caes en andere dier-
 „ gelyke victualien, die binnen den voorfz. Hage fouden mogen we-
 „ fen, en voorts van de voorfz. Burgemeefteren te verftaen wat per-
 „ foenen binnen den Haghe fouden mogen zyn, die den eedt van ge-
 „ trouwigheyt nyet gedaen en hebben, en die zelve 't zy by clock-
 „ geflach ofte anders (gelyk zy bevinden zullen te behooren) voer
 „ hem te ontbieden, omme den voorfz. eedt van getrouwigheyt te
 „ doen;

Zorge
 van den
 Hove en
 Reken-
 kamer
 voor
 den wel-
 land
 van den
 Hage.

„ doen, en foe wie van hem fwarigheyt maict of onwillich es den
 „ voorfz. eedt te doen, auctoriferen die van den Raide en Rekenin-
 „ ge voorfz. die voorfz. Commiffariffen foedanige ongehoerfaemen en
 „ onwilligen van Co. Majt. en zyne Excellentie wegen te belaften binnen
 „ xxiiij. uuren den Haege en andere plaetfen zynere voorfz. Excellen-
 „ tie toegedaen te vertrecken, op peyne van an lyf en goed geftraft
 „ te worden. Zullen voorts die voorfz. Commiffariffen hen behoir-
 „ licken informeren nopende 't roeven en nemen van de beeftien by
 „ vyandt, vrybuyters gedaen, heur informatie ftellen by gefchrift
 „ en die zelve die van de Raide en Rekeninge voorfz. overbrengen,
 „ omme daerna op als fulcke ordre gefelt te worden, gelyk die van
 „ der Raede en Rekeninge bevinden fullen te behoeren. Deze Com-
 „ miffie was gegeven tot Delft den 16. September 1575.

En ondertekent,

B. ERNST.

Als me-
de van
de Sta-
ten van
Holland
tot be-
houde-
nis van
het Hof-
gebouw.

De Staten wendden ook aan hunne kant alle mogelyke vlyt en
moeite aan tot behoudenis van het Hof-gebouw, *committerende* ten
dien einde, na het vertrek der vyanden, by Resolutie van den 6. De-
cemb. 1574. *Ifaac Coebel, om 20. perfoon en aan te neemen, en daar*
mede als Castelein, onvermindert nogtans de Commiffie van den Caste-
lein François van Buyren, het Hof te helpen bewaren. Maar als deze
knegten het aldaar zoo flegt maakten, *fpolierende het Hof van loot,*
yzer en anderzints, en daarenboven by nacht en ontyden daar af ver-
woerende nog veele verborge goederen, vielen daar over zwaare klag-
ten. Weshalven de Staten by Resolutie van den 30. Julii 1575. „ de
„ Burgemeesteren van Delft auctorifeerden, om met kenniffe en ad-
„ vyfe van die van den Rade Provinciael af te danken en te doen
„ cafferen den voorn. Ifaac Coebel mit fyne compagnie leggende op
„ 't Hof, en voorts behoerlyke ordre te ftellen, dat by den Pro-
„ vooft Quiry van Borffelen met zyne compagnie het zelve Hof
„ voortaan gepreferveert en bewaert werd, en dat de ingezetenen
„ daerontrent van alle verdere fchade en overlast bevryd en bewaert
„ mogen blyven. Maar wanneer de Burgemeesters en Regeerders
„ van Delft de Staten daar op aandienden, dat by hen raadzaam
„ bevonden was, in plaetze van den Provooft Quiry van Borffelen
„ 't Hof in den Hage met de minfte kosten te doen bewaren by den
„ Procureur Generaal *Paulus van Hove*, die daar toe zyn dienst
„ hadde aangeboden, fchreven de gem. Staten den 6. Augufti daar
„ aanvolgende aan dezelve, dat zy, na voorgaande communicatie,
„ den zelve Procureur Generael daar toe hebben aangefelt en ge-
„ committeert, omme het voorfz. Hof by hem in goede bewaarniffe
„ gehouden te werden, by provifie voor een half jaar eerftkomende,
„ onder alfulken falaris en gagie, als Gyl. ten naefsten diesaengaende
„ met den zelve zult konnen handelen en overeenkomen, en mits
„ by den zelve daar toe ftellende behoerlyke cautie en verzekert-
„ heid, zal hem by Uwer E. daar af verleent werden acte van Com-
„ miffie en assignatie van betalinge, uit de inkomsten en middelen,
„ daar van Ifaac Coebel met zyn volk ook betaalt zyn geweest.

De in-
woon-

Wanneer nu kort daar aan de vyanden door de gelukkige wapenen
van

van den Staat, of om beter te zeggen, door de onverdiende genade des Allerhoogsten, den Lande verder waren ingeweken, en dat alzoo de vrees eenigzints begon te verdwynen, zakten de inwoonders weder langzaam herwaarts aan. 't Hof, 't welk met deszelfs onderhorige Suppooften geduurende die verwarde tyden te Delft zyn verblyf hadde gehad, verwierf van zyne Princelyke Excellentie by brieve gedagtekent tot Middelburg den 13. Maart 1577. om weder na den Hage te mogen vertrekken, en aldaar bezit te nemen van zyn *oude residentie-plaats*. De brief, als zeer aanmerkelyk, luid aldus:

„ *Edele, Eerentfeste, Hoehgeleerde, Wyse, Discrete,*
 „ *Lieve, Bysundere.*

„ Wy hebben ontfangen U Lieder scryven van den festen Martii,
 „ mitsgaders zekere Requeften daer by gevoeght, tenderende ten
 „ eynde dat wy fouden willen toelaeten volgende de oude poffellie
 „ in dewelke die van 's Gravenhage zyn, U te transportereren mitter
 „ residentie naer 's Gravenhage; Waer op wy nyet en hebben willen
 „ laten U-lieden te beantwoorden, dat nadien die Heere Almachtich
 „ belieft heeft naer foe veele en langduerige afflictien daerinne deze
 „ Provincien deur den innelandschen crych geweest fyn, deur zy-
 „ ne Goddelyke gratie de faeken foe verre te brengen, dat de Pro-
 „ vincien vereenicht en met een vaste peys gereunieert, en voorts
 „ de naerbuer-fteden van de foldaten, mitten welken dezelve altyts
 „ belaft zyn geweest, jegenwoordelicken bevryt zyn, en mitsdien
 „ geen zorghe of peryckel en valt in 's Gravenhage wederomme
 „ metter woene te trecken, foe veel te meer dat fulcx den Staten
 „ van Holland goetdunkt, zyn wel te vreden dat volgende d'oude
 „ poffellie van de residentie van den Hove van Holland, ghyluy-
 „ den U begeeft t'allen tyden als 't U believen zal binnē voorfz.
 „ 's Gravenhage, hoepende door U-lieder presentie dat de voorfz.
 „ plaetse corts in heur oude stand zal gebrocht, en van de ruynen
 „ die d'inwoonderen aldaer dese voergaende oorloge geleden heb-
 „ ben, wederomme gerepareert werden. Waer wy U-lieden in
 „ eenige andere faeken zullen eenige vruntfchap kunnen bewyfen,
 „ fullen al 't felve feer geerne en vlytich doen.

„ *Edele, Eerentfeste, Hoehgeleerde, Wyse, Discrete, Lieve, Be-*
 „ *sundere*, God zy met U-lieden. Gefcreven tot Middelburch op
 „ ten XIII^{en} dach Martii 1577. Onder stont gefchreven,
 „ *U-Lieder goeder Vrient.*

En was getekent, **GUILL. DE NASSAU.**

En of wel deze plaats by den Prins veilig genoeg geoordeelt
 wierd voor de Heeren Raden, zoo ordonneerden egter de Staten van
 Holland en Zeeland by Resolutie van den 4. April des zelve jaars,
 „ aan die van den Rade van Holland te schryven, dat fylieden in 't
 „ vertrekken na den Hage, egeene Memoriael-boeken, Registreren
 „ of andere originele stucken zouden transportereren ofte by haren

M Griffier

ders
zakken
lang-
zaam,
na het
wyken
der vy-
anden,
weder
her-
waarts
aan.
Als me-
de 't Hof
met toe-
stem-
ming
van den
Prins.

Brief
van zyne
Prince-
lyke Ex-
cellentie
dienaan-
gaande.

Resolu-
tie van
de Sta-
ten, van
geen
Memo-
riaal-
boeken
enz.

voor als
nog te
trans-
porte-
ren.

„ Griffier aldaer doen vervoeren (x). Ende van gelyken aen die
„ van der Kamere van Rekeninghe in Holland, dat fylieden hare resi-
„ dentie, nochte ook haerluyder Registers, Stücken en Munimenten
„ uyt der stad Delft niet en zouden transportereren voor en al eer an-
„ ders by de Staten daerinne zoude wesen voorsien en geordon-
„ neert.

Aan-
wasch
en ver-
meerde-
ringe der
ingeze-
tenen
door de
weder-
komt
van de
Hooge
Colle-
gien enz.

De aankomst dan van 't Hof in den Hage, daar kort op volgde de
Graaffelykheids Rekenkamer (y), gaf op nieuw gelegenheid tot den
aanwasch en 't vermenigvuldigen der ingezetenen. Deze vonden in
den beginne werks genoeg om hunne verbroke en vernielde huizen
te herstellen, en alles weder in den voorigen staat te brengen. Maar
wanneer weinig tyd daar aan de Staten zig mede alhier weder be-
gonnen te veltigen (z), en dat daar by ook quamen de Algemeene
Staten en andere hooge Amptgenootschappen, als de Rade van Sta-
ten, de Gecommitteerde Raden, de Rade van Brabant, de Generali-
teits

(x) Hier op volgde den 9. April deze nadere Resolutie ; „ Op 't gundt de
„ Staten van Holland en Zeeland by den Griffier van den Hove van Holland, vol-
„ gens sekere schriftelyke Instructie aangeaen is geweest, omme in het vertrek-
„ ken van den Rade en Hove voortn. van Delft in den Hage, mede aldaer te
„ mogen transportereren alle de Registeren en Memoriael-boeken van de Griffie,
„ die aldaer gewoonlyk zyn te beruften, niet tegenstaende voorgaende advys en
„ Resolutie van deselye Staten ter contrarie aen die van den Rade voortn. onlangs
„ overgegeven, hebben de voorn. Staten by haer voorgaende advis geperpisteert.
„ Verklarende by desen, dat de voorn. Griffier met hem sal mogen transportereren
„ eenige Registeren van de Dingtalen, Acten en Sententien, met eenige Memo-
„ riaal-boeken, en sonderlinge 't loopende Memoriael-boek, die men voor het
„ eerste endagelyks zoude mogen hebben te gebuyken, met de saeken en pro-
„ cessen, al tot dienste en gerief soo wel voor die van den Rade als van partyen :
„ Welverstaende dat alle andere oude Memoriael-boeken, Chartren ende Papiere-
„ ren, die in bewaernisse van den Griffier gewoonlyk zyn te blyven, die men da-
„ gelyks niet en heeft te gebuyken, blyven sullen binnen der Stede van Delft,
„ in een verseekerde plaetse, by de Staten geordonneert ofte noch te ordonneren,
„ in bewaernisse van den selven Griffier alleene, sonder yemandt daer te hebben
„ access, dan by ordonnantie en weten soo van den Hove, als van den zelve Griff-
„ fier, als naer ouder gewoonte, ende dit alles by provisie, ende om redenen,
„ den Griffier in de Vergaderinge van de Staten breeder verhaalt, op de poincten
„ van syne Instructie, van al 't welke hy die van den Hove sal doen mondelinge
„ rapport ende secrete advertentie : Ende sullen de Staten niet naerlaeten reguardt
„ te nemen op de securité van die van den Raede in de plaetse van haere residen-
„ tie, omme te voorsien soo veel als mogelyk is ; tegens alle periculen, dewelke,
„ hoewel van de syde der vyanden niet en schynt seer apparent, soo en verstaen
„ nogtans de Staten niet, de Vrede voor als noch seer verzeekert te zyn.

(y) Zie Resolutie van de Staten van Holland en Zeeland, van dato den 16. A-
pril 1577. inhoudende : „ Op het verfoek van die van der Kamere van Reke-
„ ninghe in Holland, omme te mogen vertrekken naer den Hage, mits transporte-
„ rende alleenlyk de Memorialen, die fyluyden dagelyks van noode zouden mo-
„ ghen hebben, hebben de Staten verklaert, dat fyluyden haer refereren tot discre-
„ tie van zyne Excellentie.

(z) By Resolutie van den 31. December 1578. „ Is expresselyk verklaert ende
„ geresolveert, dat omme alle jalousie onder de Steden te verhoeden, voortaan
„ alle Vergaderingen van de Staten, ende haerluyder Gedeputeerden in Collegie,
„ gehouden sullen werden in den Hage, ten ware by expresse schryvens van zyn
„ F. G. dezelve binnen cenige Steden mochten werden geordonneert.

teits Rekenkamer, enz. die alle hier hunnen vasten zetel namen, geraakte de Haag wel haast weder tot zyn voorig aanzien. Ook gebood het Hof alle zyne onderhoorige Suppooften herwaarts te komen, en dede dienvolgende den Deurwaarders van den Hove, hunne residentie en woonplaats elders houdende, aanschryven, dat zy zig binnen zekeren gestelden korten tyd in den Hage zouden hebben te begeven en voortaan aldaar met 'er woon te blyven, op pene van verlies hunner Deurwaarderschap. Hier door was de toevloed der bewoonders zoo groot, dat men binnen korten tyd gebrek aan huizen begon te krygen, hoewel de meergemelde Historieschryver Bor getuigt, dat het getal der zelve in 't begin der zeventiende eeuw was ontrent de 2400. Hier op begon men in 't einde van de zestiende en begin der zeventiende eeuw den Hage aan alle kanten uit te zetten. Straaten op straaten wierden 'er aangelegt, gragten op gragten gegraven, en met aanzienelyke huizen bezet.

Onder deze straaten en gragten waren wel inzonderheid de groote en korte *Houtstraaten*, de *Turf- en Hout-markten*, de *Bierkade (a)*, de *Raamstraat* en *Zuilenstraat*. Tot bewys hier van zullen wy niet veel stukken over hoop haalen, maar alleen daar toe bybrengen de woorden van den evengem. Schryver, aan wiens verhaal, als in zynen tyd geschied, men volkomen geloof kan geven: „ Voorts, zegt hy, „ zouden wy wel in 't brede konnen aanroeren alle de „ nieuwe straeten binnen twintig jaren herwaerts en noch dagelyks „ gemaakt werdende, als voornamentlyk de groote en kleyne *Hout- „ straeten*, de *Turf en Houtmerkten*, alwaer ook een nieuwe *Brou- M 2 „ werye*

Straaten
en grag-
ten als
toen
aange-
legt en
gegra-
ven.

(a) Wanneer de *Bierkade* begonnen is bebouwt te worden, toont de volgende Keure aan. „ ALSOO de Magistraat van 's Gravenhage sekeren tyd goedge- „ vonden hebben, en dyenvolgende ook den Biersteekers alhier in 's Gravenhage „ aangezegt hebben, dat soo wanneer de nyeuwe steenen *Bierkade* bezuyden „ den Hage mit enige huysen soude syn betimmert, nyemant eenige neeringe „ van biersteeken soude mogen doen, als op de voorz. *Bierkade*, en dat jegen- „ woordelyk dezelve *Biercaye* ten deele mit huysen betimmert zynde, eerstdaegs „ geschapen is dat voort betimmert sal worden, volgende de conditien mitte „ koopers van de erven aldaer gemaakt en aangegaen, ZOO IST, dat omme „ de voorz. koopers te vleytiger te mogen maken, ten eynde sy hunne erven „ mitten eersten mit goede en bequaame huysen mogen betimmeren, en de voorz. „ biersteekers te mogen opentlyk kundich maken van 't geene henl. by monde al „ over lang is voorgedragen, Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Regierders „ van 's Gravenhage gekeurt, geordonneert en gestatueert hebben, keuren, or- „ donneren en statueren by desen, dat niemant, wie hy zy, naer Mey 1617. of „ uiterlyken naer Mey 1618. daer aen volgende, de neeringe van biersteeken di- „ rectelyk ofte indirectelyk alhyer in 's Gravenhage zal mogen exerceren ofte doen „ dan in de huysinge op de voorz. *Byercaye* alrede gebouwt ofte noch te bouwen, „ ende dat de geenen die ter contrarie bevonden wort gedaen te hebben, syn nee- „ ringe datelyk zal worden verboden en alle dagen verbeuren een boete van drie „ ponden beneffens arbitrale correctie, die naer gelegentheyte van zaken de con- „ traventours van dese Keure sullen incurreren. „ Aldus gepubliceert van 't Raedhuys van 's Gravenhage den 4. July „ 1616.

„ werye (b) gestelt is , de magnifycke Bierkade , de Raemstraet , „ de

(b) Over het opregten van Brouweryen in den Hage , was al in voorige tyden tusschen de Steden , welke zig met de brouweringe geneerden , als *Haarlem , Leiden , Delft , Rotterdam* , enz. ter cenre , en die van den Hage ter andere zyde hevig geschild ontstaan : sustinerende de Steden , dat de Haag , als onder het platte Land behoorende , daar toe niet bevoegt ware ; die van den Hage beweerden het tegendeel , op fundament van 't Oetrooti van Keizer *Karel* als Grave van Holland van den 11. October 1531. , waar by de Haag en Alkmaar onder de besloote Steden werden gestelt. Onder de Steden , dewelke zig daar tegen kantten , was wel de voornaamste en driftigste de Stad *Delft* ; deze niet vernoegt om de zaak met woorden te betwisten , quam zelfs tot feitelikheden , gelyk de Heeren Raden van den Hove in eenen brief , den 30. Julii 1574. aan zyne Princelyke Excellentie geschreven (geheel gedrukt te vinden agter het Berigt van den zelve Hove onder de Bylage A. A. pag. 324.) daar over in dezer voege klaagden : „ Soo wa- „ ren wy lieden van meeninge onse voorz. Remonstrantie achter te houden , ver- „ hoopende dat die Gecommitteerden heuren Meesters en Steden , yegelyk in den „ zynen , van Uwer Excellentie loffelyke raed , meninge en intentie souden adver- „ teren , ten eynde dat sy hen daernaec souden weten te reguleren ende overfulcks „ alle oude questien en geschillen laten beruften , sonder yets nieuws te innoveren „ ofte attemperen , immers niet feytelyk en metter daet ; dan alsoo wy uyt mon- „ de van den Procureur Generael verstaen hebben , dat Dirck Janz. Uytten- „ broek , Capiteyn van de Stede van *Delft* , daer en boven hem vervordert heeft „ op huyden Jonkheer *Adriaan van Swieten* , als Thesaurier Generael van de ge- „ annoteerde goeden , ernstelyk te vermanen , dat by mitten eersten die gereedschap „ van de Brouweryen , jegenwoordelyk staende in den Hage , zoude maecten wech te „ doen brengen , met comminatie , dat by , by gebreke van dien , deselve Brouweryen „ soude doen demolieren , die gereedschappe wech halen , en tot buyt geven , sulcks „ hy alrede tot Wateringe de Brouwerye gedemolieert *armata manu* , ende tot „ Hontselaerdyk het selve geattenteert heeft ; behalven dat die van *Delft* hen „ noch dagelyks hoe langer hoe meer bevorderen den huysluyden , die met haer „ gevluchten koeyen , beesten en goederen wederomme uytten Steden naar de „ plaats heurluyder residentie meenen te transporteren , met groote , sware en on- „ redelyke exactien te belasten , gelyk zy mede gestelt hebben op alle de bieren en an- „ dere victualie naer den Hage en elders passerende , zonder nogtans eenig Oetrooti „ daar van te hebben , &c. Eindelyk deze zaake gebragt zynde aan de Staten van „ Holland en Westvriesland , „ hebben dezelve , onvermindert de gerechtigheyd en „ Privilegien van die van den Hage en sonder eenige prejuditie van dien , daer toe „ hen ook (is 't nood) desen ook voor acte van non-prejuditie strecken sal , ver- „ staen en geordonneert , dat met de erectie van de Brouwerye of Brouweryen in „ den Hage en alle andere opene plaatsen in den voorz. Lande zal werden opge- „ houden , en dat die van den Hage voorz. en alle andere opene plaatsen in Hol- „ lant en Westvrieslant gehouden sullen wesen , hen na dese Resolutie te moeten „ reguleren , daer thoe dezelve van desen van wegen heure Gr. Mog. sullen „ werden geïnfinueert , en ook mede insinuatie gedaen werden aen die van den „ Hogen en Provincialen Rade , hen deser zake (als gedaen werdende tot beter „ conservatie van 's gemeene Lands middelen en voorkominge van alle frauden en „ verminderinge in den opheve van dezelve , mitsgaders tot welvaert en dienste „ der Landen) niet te bemoeyen. Gedaen in den Hage den xi. Martii A^o. XVII^c. „ en acht. Onder stondt , Ter ordonnantie van de Staten.

„ En was getekent , A. VAN DUYCK.

Niettemin hebben die van den Hage zig daarontrent zodanig weten te maintene- ren , dat zy , na veele aangewende moeiten tot conservatie van hun regt , eindelyk om gevoegs wille met de stad *Delft* in den jaare 1612. hebben gemaakt een accord no- pende de exercitie van een Brouwerye in den Hage voor den tyd van dertig jaren. Zie Resolutie van den 13. Oct. 1612. Wat proceduuren in 't vervolg , als de Haag van nog twee Brouweryen wierde voorzien , daar over zyn gehouden , en wat conventien , contracten enz. daar over zyn aangegaan , zoude te lang zyn hier te melden , behalven dat het zelve niet is dienende tot het oogmerk van onze beschryvinge.

„ de Zuylen-straete en meer andere zoo groote als kleyne straeten,
 „ alle met schoone huysen, naer gelegtheden van de plaetsen, be-
 „ bouwt, dan scheidt daar van kort af. En dewyl dezelve Schry-
 ver dan niet naauwkeurig optelt alle de straaten en gragten, dewelke
 in dien tyd zyn gemaakt, zoo zullen wy 'er nog byvoegen eene
 lyfte, getrokken uit eene Keur (c), geordonneert op de reinigheid
 van de straaten, waar uit klaarlyk te zien is, hoe verre de Hage zig
 al in den jaare 1626., en zulks maar zes jaaren laater, als de voorn.
 Bor zyne eerste Beschryvinge in 't ligt heeft gegeven, hadde uitge-
 strekt, en wat gragten en straaten als toen bekend waren.

„ 't Eerste Quartier van de wateren sal beginnen van de kulk van
 „ 't Spoy (d) af by Griet de Vischkoopster tot aan de Turfmarkt,
 „ de heele Turfmarkt, de Brouwers-gragt, mette gracht (e) strec-
 „ kende van de Bagynestraet af totte Houtstraet, en van daar voorts
 „ wederomme na de Turfmarkt, mitsgaders de geheele Bagyne-
 „ straet.

„ 't Tweede Quartier zal wesen de Lange-gragt van de Wage-
 „ brugge af totte Spoy toe, mette Verwers-floot, de Gevolde-
 „ gragt, de Brouwers-floot en Korte St. Jacobs-straet.

M 3

„ 't Der-

Toc-
 stand
 van den
 Hage in
 den jaa-
 re 1626.

(c) Schoon wy wel aan de hand hebben een vroegere Ordonnantie gemaakt in den jaare 1617. op de Schutterye van den Hage, waarin dezelve straaten mede met naamen al vermeld staan, zoo hebben wy egter deze latere Keure gekozen, om dat daarin ook genoemd werden de gragten; en zulks dat dezelve uitlevert eene volkome begrootinge van den Hage. Waar by ook kan nagezien werden de Kaart van den Hage, ontrent dezen tyd getekent, zynde de eerste, te vinden in het laatste Deel van de Steden-boeken door Janszonius in den jaare 1657. uitgegeven.

(d) De oudheid van dit water is onbekent; met den naam van 't Spuy vind men 't al genoemd in een uitspraak van Schepenen van den Hage van den jaare 1323.
 „ Voorts om dat een twie was over die wech die leghet langhes after dat erve
 „ voorz. dat Egghericts was, soe hebben wi dat bescheiden, en kennen dat van
 „ rechte dat een wech is en bliven sal van der Houte gaende totte an der Vliet van
 „ der Spoye. In oirconde desen brieve besegelt mit onsen gemeenen zegelc. Gefz.
 „ in die Haghe des dynsdaechs na onsen Vrouwendach te half oefte in 't jaer ons
 „ Heeren M. drie hondert drie en twintich. Het Spuy plagt voor den jaare 1550.
 niet verder te strekken als tot aan het einde van 't Sicken, alwaar het omkrom-
 mende viel in het water, dat by bedurve en korte uitspraak *de Schenk* genoemd
 werd, dog voorheen beter den naam droeg van *die Scheidinge* of *Schey-wateringe*,
 zoo als onder anderen te zien is uit den fondatie-brief van eene kapellanie door
 Heer Gerrit van Assendelft gestigt in de St. Jacobs kerk in den Hage, van den
 25. Junii 1482., in welken brief de belendingen van een stuk land, ten behoeve
 van dezelve kapelrie besproken, op deze wyze werden beschreven. *Que quidem*
terre presate situate sunt à parte meridionali nemoris Hagensis . . . . ad septentriona-
lem vero confrontata est via publica situata à parte meridionali dicti nemoris Hagensis
& ad meridionalem partem aqueductus vulgariter dictus die SCEIDINGE. Deze
 wateringe was de gewoonelyke vaart, langs welke men door Voorburg na Leiden
 en Delft voer; maar tot meerder gemak wierd in den jaare 1550. van de Hof-kade
 of 't Sicken van den Hage af tot in den Vliet by de Tol-brugge een nieuwe vaart
 geschoten. Het aandeel, 't welk die van den Hage in de kosten moesten dragen,
 wierd by 't Hof gestelt en begroot op 216 gl. 13 schell. 4 penn., uitwyzens de
 actens onder de hier na bygevoegde Bylage E. 1, 2, 3. enz.

(e) Deze gragt is naderhand gedempt, en werd nu de *Kalvermarkt* geheten.

„ 't Derde Quartier fal wesen 't Spoy van de Turfmarkt af zuyd-
 „ waerts, de Middelgragt ofte Scheteldocks-haven, de gragt agter
 „ 's Haegs erf (*f*), en wederomme om 't Ammunitie-huys (*g*),
 „ 't Spoy 't enden uyt mette Biercade hier inne begrepen, 't Schot-
 „ se Quartier (*b*), het Paddemoes ten halven ofte totte Kraen-
 „ straet toe.

„ 't Vierde Quartier fal wesen de Groenmarkt rontfomme, de
 „ Raenstraet, de Raemiloot tot in de Burchgragt (*i*), de Burchgragt
 „ totaan de Wagebrugge, de Warmoes-straet (*k*), een gedeelte van
 „ de Warmoes-straet met de straetgens bewesten de Warmoes-straet,
 „ de gragt (*l*) voorby 't H. Geesthuys tot in de Cingelen toe.

„ 't Vyfde Quartier fal beginnen van de brugge, staende aen 't oost-
 „ eynde van de Turfmarkt, aen de noortzyde aldaer na de Fluweele-
 „ Burchwal, de Fluweele-Burchwal, de gragt (*m*) agter Klein-
 „ Blyenburch, de gragt (*n*) streckende totte Coecamp toe, de Poo-
 „ ten totte huysinge van den Griffier de Jongs weduwe, en de Kortē-
 „ Hontstraet.

„ 't Eerste Quartier van de straeten zal wesen de Nieuw-straet, de
 „ Schoolstraet, de zuytzyde van 't Kerkhof, 't heele Westeynde,
 „ de Jan Hendriks-straet, 't Kerkhof aen de west en noordzyde tottē
 „ Hof van Hollant toe.

„ 't Tweede Quartier fal wezen de Toorenstraet, de Zuylen-
 „ straet, de Geest met de Vleersteeg, de Dronkemans of hooge
 „ Nieuwstraet, de Nobelstraet, de oude Markt van den Dolphyn af
 „ rontomme tot aan de Croon toe.

„ 't Derde Quartier zal wesen van de Croon af noortwaerts op; de
 „ de Hoogstraet, de Lapstraet, de Papeltraet, de oostzyde en zuyt-
 „ zyde van de Marckt tot de Nieuwstraet toe, en voorts de Marckt
 „ rontomme met het Hallsteegje.

„ 't Vier-

(*f*) Dit erf is nu bekend met den naam van de *Nieuwe Haven*, zynde dezelve on-
 trent den jaare 1660. opgeschoten en gegraven, zoo als getuigt de Heer Jac. van
 der Does in zyne *Beschryving van 's Gravenhage* pag. 80.

Aen 't zuiden gaet men door de Houtstraet na de Haven,
 Die nu nogh onlanghs is gemaekt en gegraven.
 Een gracht, die aen den Haegh soo veel verversing geeft,
 Dat men by fomer-tyt nooyt stinckend water heeft.

(*g*) Werd nu de *Ammunitie gragt* genoemd, en in 't quohier van de Verpon-
 dingē over den Hage, gemaekt in den jaare 1627. het *Staten-buis* of *Staten-erf*,
 ook wel de *Staten-gragt*. Deze en de Middelgragt of Scheteldocks-haven zyn al
 voor den jaare 1597. by die van den Hage geschoten; zie hierna onder het artikel
Ammunitie-buis.

(*b*) Anders genaamt de *St. Jacobs-straet*.

(*i*) Nu bekend onder den naam van de *St. Anthonis-Burchwal*.

(*k*) Nu gemeenlyk genaamt de *Boekhorst-straet*.

(*l*) Deze gragt was voorheen de *Suster-sloot*, na het St. Elizabets Zuster-huis,
 waar van ook nog heden de Polder, bezuiden den Hage lopende, de *Susters-polder*
 geheten werd; tans is deze gragt vooraan bekend met den naam van de *Luthersche*
Burgwal, en verder van de *Paviljoens-gragt*.

(*m*) Deze gragt is naderhand gedempt en tot een straat gemaekt, werdende
 tans genaamt de *gedempte gragt* of *Klein-Blyenburg*.

(*n*) Jegenwoordig de *Heeregragt* genaamt.

„ 't Vierde Quartier zal wesen 't Noorteinde, de Molestraet, het
 „ Heulstraetje, Hertog Erick-straetge (o) of de Stinck-steeg, de Mol-
 „ straet, Juffrouw Ide-straet, de Plaets rontomme, en de Kneuter-
 „ dyk.

„ 't Vyfde Quartier zal wesen 't Voorhout rontomme, daerinne
 „ gerekent de huysen agter 't Clooster en den Denneweg (p), de
 „ Hooge-Nieuwstraet, de Vyverberg, de Houtstraet, 't Buyten-hof
 „ tot de Hof en Spoy-poort toe.

„ 't Sesde Quartier zal zyn 't kleyn en lang Agteromme, de Gort-
 „ straet, de Spoystraet, een gedeelte van de Gevolde-gragt, mits-
 „ gaders van de Pooten en korte Houtstraet.

„ 't Sevende Quartier zal wesen de Venestraet van de Markt af,
 „ en voorts 't Zuyteynde tot de Valbrugge toe, de nieuwe Mol-
 „ straet, de Vlamestraet, de Lorlingstraet en de Laen (q).

Na den gemelden jaare 1626. is de Haag nog merkelyk aan de zuit
 en westzyde uitgeleit en met verscheide straaten en gragten voorzien
 geworden (r). Onder deze waren de lange en korte *Veerkaai* (s)
 met de straaten daar op uitkomende, als de korte en lange *Kraan-
 straat*; de *Bierstraat* en andere straaten; de kleine *Bierkaai*, de
Raamwatering of *Burgwal* van de Groenmarkt af tot aan de Zuit-
 binnen-cingel, de *Doublet-straat*, de *Warmoesstraat*, de *West-nieuwe-
 Molstraat*, de *Katerstraat*, het *Oog in 't Zyl-straatie*, de *Herder-
 en Herderinne-straaten*. En wel inzonderheid is ontrent den jaare
 1642. of 1643. (t) gegraven die fraaie gragt, welke van de Groen-
 markt

Uitzet-
 ting van
 straaten
 en grag-
 ten in
 den jaa-
 re 1626.

(o) Dit straatie heeft haaren naam van Hertog *Erik van Brunswyk*, die al in
 1566. zyn huis hadde op de Kneuterdyk op den hoek van dat steegje. Naderhand
 is dit huis bezeten by den Heer *Houft* Heere van Buttinge, dog nu wederom by
 koop gekomen aan een andere hand.

(p) De *Denneweg* was al bekend in den jaare 1433. *Een huys in 't Voorhout, an
 die oostzyde dat Hagehout, op dat noorteynde die Dennewegh, &c. Gesz. op St. An-
 drijs-dag in 't jaer ons Heeren M. CCCC. drie en dertich.*

(q) Deze *Laen* behoorde voorheen aan 't Ste. Elizabeths Susterhuis, 't welk
 voor aan na den kant van het nu weckelykseh markt-plein stond. In den jaare
 1617. was alles hier ontrent nog open land, waar van een gedeelte toebehoorde
 aan 't H. Geest-Comptoir alhier, 't welk de Regenten tot opbouwing van hun
 Godshuis of zoo genaamde Hofje, by consent van de Magistraat verkogten. Ook
 stonden 'er in 't begin van de zeventiende eeuw de Laken-raamen. De Remon-
 stranten hebben deze straat allereerst beginnen te betimmeren, en ontrent den jaa-
 re 1630. aldaar hunne kerk gestigt, zynde de Princegragt als toen nog onbebouwt.
 Zedert is deze straat verders met goede huizen voorzien geworden.

(r) Zie hier op na de Bylage F., zynde een Memorie van alle de Straaten,
 Gragten en Burgwallen, die zedert 1600. tot 1675. zyn gemaakt en gegraven,
 door Job Willemsz. van Zwieten, gezwooren Landmeeter, op ordre van de Ma-
 gistraat van den Hage opgesteld.

(s) Het westeinde van de *Veerkaai*; van de *Wagestraat* af tot in de *Raam-
 wateringe* over het H. Geesthuis, is in April 1646. gegraven, en ten zelven tyd
 beide de bruggens, de eene in de *Wagestraat*, en de andere op het westeinde ge-
 legt door Job Willemsz. van Zwieten op ordre van de Magistraat.

(t) Maar de grond tot de bouwing van de huizen aldaar, was al in 1636. by
 de Magistraat van den Hage verkogt en uitgegeven, gelyk ons is gebleken uit ori-
 ginele grond-brieven.

markt af tot in de West-cingel regt uit loopt, en na zyne Princelyke Hoogheid, *Frederik-Hendrik*, met wiens wapen de eerste brugge, welke tusschen de korte en lange Breefstraat over 't zelve water legt, tot nu over 2 of 3 jaaren toe nog gepronkt heeft, den naam van *Prince-gragt* voert. Deze gragt is zoo sierlyk en heerlyk bebouwt, dat, niet tegenstaande het zelve maar ter halver wege was voltrokken, wanneer de Heer Jacob van der Does zyne beschryvinge in 't licht gaf, dezelve egter zig toen al daar over op deze wyze liet hooren.

Cierly-
ke be-
schry-
ving van
de *Prin-
ce-gragt*
door
Jacob
van der
Does.

Maar is 't u meer gemak, of dienstiger te varen,
Vermits ghy zyt gelaên met zuivel, of met wâren,
Die 't vette Westlandt geeft, soo vaert ghy oock recht uyt,
Tot dat ghy aen den Haegh komt, en van selver stuyt.
Hier moet ghy 't Vaertuyg dan ter rechter handt wat draeyen,
Tot d'eerste brug, daer ghy het weder in moet swayen,
En daermêe zyt ghy in die Princelyke Gracht,
Soo ongemeen in werk, soo kostelyk in pracht.
Dit is de schoonste Gracht, die yemant aen kan schouwen
Van Water, van Geboomt', van Bruggens, van Gebouwen;
Die niet zou wycken voor een gracht van d'Amstel stad,
Indien zy was volmaect, en al haer huysen hadt.
Nu is dit heerlyk werk half onvolmaect gebleven,
Ik hoop, dat menich menich die tyden sal beleven,
Dat het volbouwt sal zyn, en sien aan dese gragt,
Hoe dagelyks den Haegh vermeert in volck en macht.

*Boek-
borst-
straat*,
wanneer
aange-
legt.

*Bree-
straat* en
*Beeften-
markt*
ontrent
1680 be-
bouwt.

Uitleg-
ging van
den Ha-
ge aande
noort-
kant, en
straaten
aldaar
1642 en
1646
aange-
legt.
Uitbrei-
ding aan
de oost-
zyde.

Indien de gemelde Schryver tot heden toe geleest hadde, en met zyne oogen hadde mogen beschouwen de voltrekking van dit zoo gewenschte werk, met wat pen en woorden zoude hy zig hebben moeten uitlaaten over de schoone en uitmuntende gebouwen, die tans daar gestelt worden. Aan de zuidzyde van deze gragt vind men de *Boekborststraat*, welke haaren naam draagt na den Heer van Boekhorst, als de eerste aanlegger, en voor 't grootste gedeelte begonnen is bebouwt te werden met den aanvang van de *Prince-gragt*. Wat verder ten westen ziet men de nieuwe *Breefstraat* en *Beeftenmarkt*, ontrent den jaare 1680. aangelegt; en daar aan de *Brouwers-gragt*; alzo genaamt na de Brouwerij van de roode Leeuw daar op staande; al voor den jaare 1650. gegraven.

Ontrent den zelve tyd heeft men den Haag aan den noort-kant mede grootelyks uitgezet, zynde aldaar tusschen de jaaren 1642. en 1646. aangetimmerd de volgende straten, als het *Visschersdyk* van de Molestraat af tot aan de Noort-binnen-cingel, de *Snoekstraat*, de *Breefstraat*, de *Princestraat* en de *Pieterstraat*, gaande van het Visschers-dyk tot in de *Princestraat*.

Aan de oostzyde heeft men met het uitbreiden van den Hage mede niet stil gezeten, want na dat de Magistraat in 't einde van 't jaar 1642. de straat over de Koekamp, nu bekend met den naam van de *Princesse-gragt*, hadde afgekeurt, en de huizen en tuinen die hier en daar stonden, en tot het hermaken van dezelve straat nodig waren,
by

by taxatie hadde aangenomen (v), heeft men dezelve gragt verciert met zeer heerlyke en voortreffelyke huizen, waar onder wel inzonderheid uitmunt het huis bewoont by den *Heere van Slingelandt*, jegenwoordig Raadpensionaris van Holland, wel eer gestigt door den Griffier *Buisero*; gelyk ook ontrent dien tyd met geen minder aanzienelyke huizen is bebouwt geworden het *Nieuw Voorhout*, voorheen behoort hebbende aan het Bosch of Hage-hout, 't welk aan die kant met een poort, die gestaan heeft ontrent de huizinge van den Heere Rekenmeester *van Hoey*, welke voor de veranderinge in 1706. het Boschwagters huis geweest is, wierd afgesloten, zoo als nog te zien is uit de Kaart van Guicciardyn, by ons hier vooren geplaatst.

De laatste vergrooting, welke men aan deze zyde heeft gedaan, is geschied in den jaare 1706., wanneer de Heeren Raden en Meesters van de Rekening van haer Ed. Gr. Mog. Domeinen goedgevonden hebben nog een gedeelte van het Bosch en Maliebaan, gelegen ten noorden van het voorz. Nieuw Voorhout, af te nemen en den grond te verkoopen tot bouwinge van huizen, waar van het westelyk gedeelte, 't geen zig na den Hage strekt, en ook het noordelyk gedeelte, reets met goede huizen is bezet, dog de oostelyke kant, die zyn gezigt boschwaarts heeft, is als nog niet voltrokken. Deze uitlegging heeft men ter zelve tyd met een nieuwe gragt omgraven, en daar door het Geschut-huis, 't geen eerst buiten den Haag stond, nu binnen den zelveu gebragt.

Dus verre hebben wy dan opgegeven de straaten en gragten, zoo al zy van tyd tot tyd zyn aangelegt en gemaakt geworden, omme daar door alleen, zoo veel doenlyk is, aan te toonen den aanwasch, vergrootingen, belendingen en uitgestrektheid van den Hage, zoo als die geweest is ontrent de jaaren 1400, 1500 en 1600 tot heden toe. Hoe groot het getal der huizen tans zy, konnen wy niet regt melden; maar de meergemelde Van der Does zegt in zyne aantekeninge op de *twaalfde bladzyde*, dat 'er in zynen tyd (1667) over de 4000. huizen in den Hage gevonden wierden, welk getal zedert doór de gestadige aantimmeringe nog merkelyk is vermeerderd, in der voege, dat 'er in den jaare 1680., volgens het Quohier van de Verpondinge over den Hage van den zelveu jaare, al 4744. huizen getelt wierden. En wy meenen, dat hy niet missen zal, die het jegenwoordig getal op ruim zesduizend komt te begrooten. Waarby wy tot glori van 's Graven-Hage te voegen hebben, dat, hoe aanmerkelyk het getal zy, waarmede maar weinige Steden der Nederlanden zullen werden bevonden gelyk te staan: egter veel meer te verwonderen is, dat onder zoo groote meenigte zoo weinige slegte en geene vervallene of onbewoonbaare gevonden werden. Invoegen dat men geene der Hollandsche Steden zal te kort doen, als men zegt, dat 'er niet eene is, welke in doorgaande fraaiheid en ordentelykheid van gebouwen, zoo groote als mindere, ja zelfs kleine, den Hage overtreft. En dat in tegendeel, wyl doorgaans de uiterste einden der Steden door geringere ingezetenen bewoont werden, de

Laatste vergrotinge aldaar in den jaare 1706.

Getal der huizen.

Pragtige gebouwen.

N

Haag

(v) Zie Bylage F.

Haag alleen praat niet een opzigt, waar in het (zoo men zedige reizigers geloven mag) boven alle de magtigste en roemrugtigste Steden van Europa, zelfs dat *Florence*, 't welk onder de Italiaanſche Steden den naam van *het Schoone* draagt, te boven gaat; dat het namentlyk aan de ooftzyde, wanneer men uit het Boſch zal intreden, aanſtonds aan 't oog verthoont zulk een ſtreek van pragtige gebouwen, dat ieder der zelve een aandagtige beſchouwing zoude verdienen, zoo niet het oog ſtraks weder door een ander wierd afgetrokken. En wy zouden hier kunnen invoegen een lyſt van meer dan tagtig huizen, die, ſchoon niet egaal met de Princelyke Paleizen van Rome of Parys, eger met de zoo genaamde Paleizen van *Venetie* en *Genua* mogen vergeleken werden; 't geen na maate een veel grooter getal is, als in eene van die twee zoo beroemde Steden te vinden is.

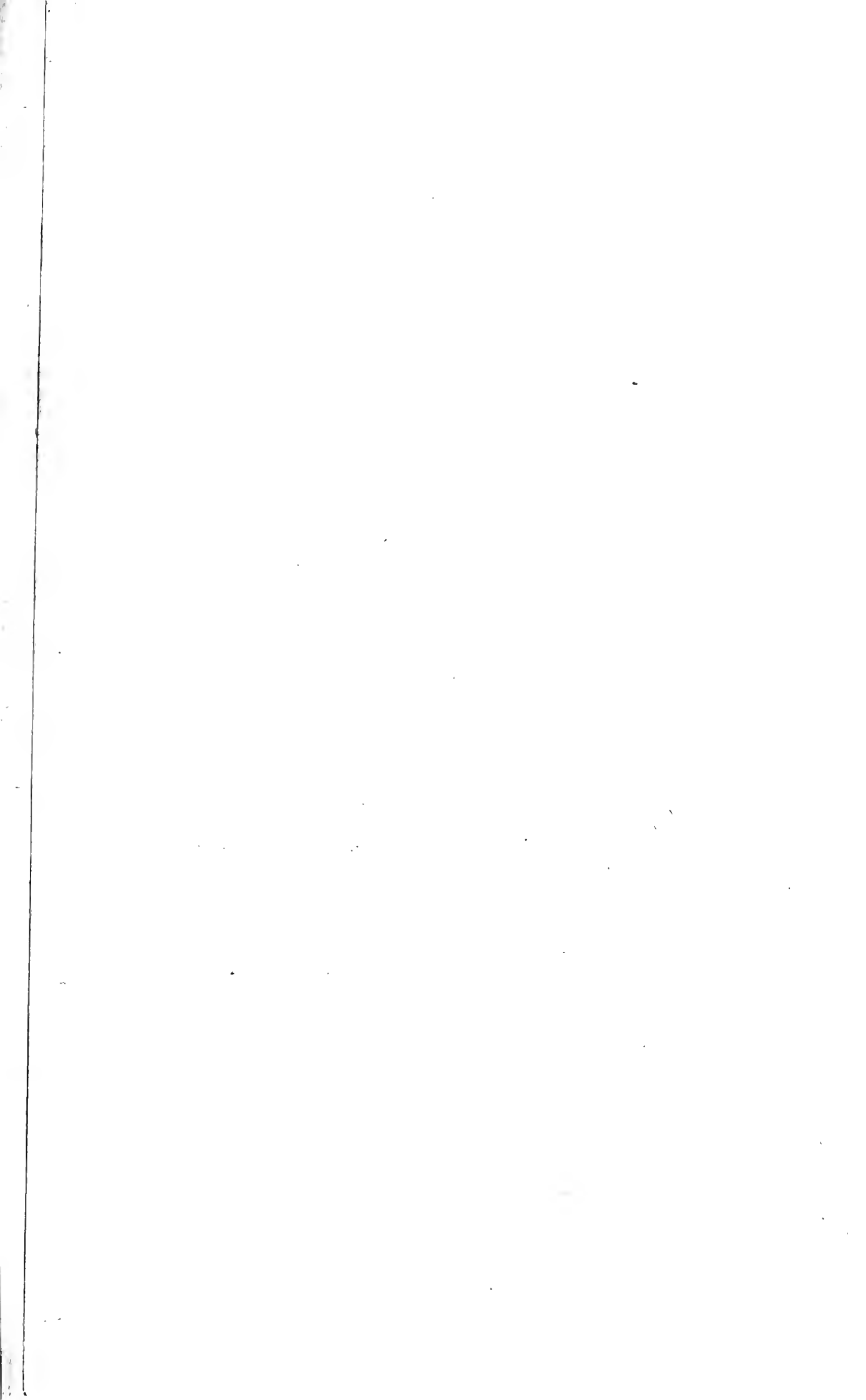
Die verders begeerig is, om de voornaamſte ſtraaten eens de doorwandelen, en 't geen daar in aanmerkelyk is, kortelyk te beſchouwen, kan lezen de Beſchryvinge van 's Graven-Hage door den zoo even gemelden Heer, die het zelve op eene zeer aangename en niet min cierlyke wyze in rym heeft verrigt. Wy zullen tot meerder ophelderinge alleen hier nevens voegen eene aftekeninge zoo als 's Gravenhage zig jegenwoordig in alle zyne deelen verthoont. Waar in men byzonderlyk mede zal kunnen zien, dat 's Graven-Hage, in vergelykinge van zyne grootte, alle andere Hollandſche Steden, in menigte van ruime pleinen en opene markten te boven gaat, en zulks daar door de lugtigſte plaatze van allen genoemt mag werden. Boven en behalven dat aldaar ook meerdere tuinen agter de huizen werden gevonden als elders, waar door dan ontſtaat, dat het in zynen omtrek byna anderhalve ure gaans begrypt.

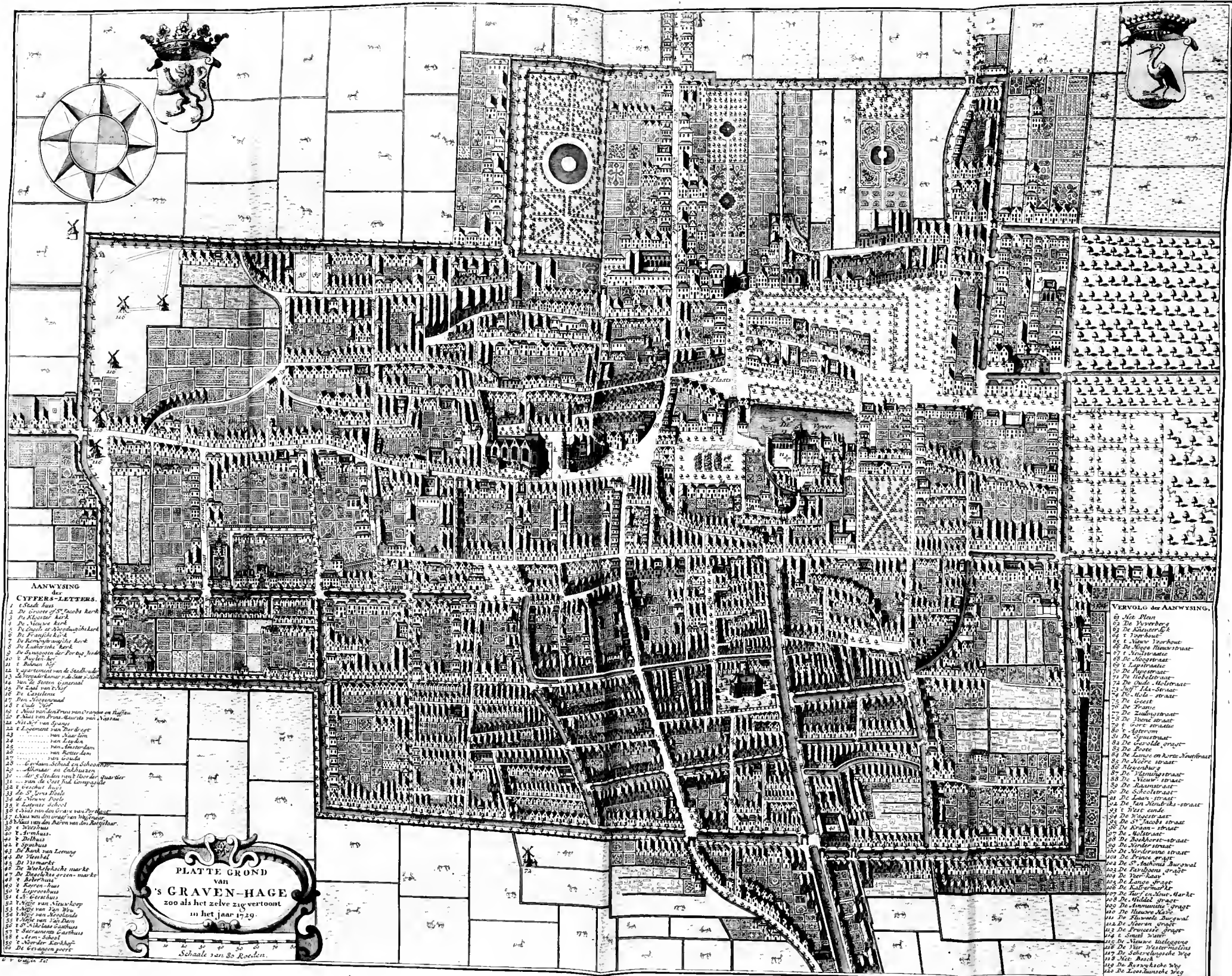
Menigte van ruime pleinen en opene markt-plaatzten.

Onderzoek wanneer de Haag

Nu ſtaat ons nog te onderzoeken, wanneer de Haag, die voorheen een opene plaatze en vlekke is geweest, welkers voornaamſte wyken en toegangen ſlegts met hekken en draaiboomen (*w*) wierden

(*w*) Zodanige hekken en draaiboomen (zoo als ten deele in de voorige Kaarten nog te zien is) ſtonden 'er, een op 't Spuy by de Lepel-brugge even voorby de Lange-gragt; een in 't Zuiteinde, nu de Wage-ſtraat, ontrent het Padmoes; een in 't Weſteinde, eerſt by de Vleerſteeg, en daar na verder op ontrent de Weſter-molens; een aan 't einde van het Noorteinde ontrent de Schevélingsche brugge; een aan 't einde van de Hooge-Nieuwſtraat, werdende daarenboven deze ooftzyde met de Boſch-poorte nog bevryd; en een nog zelfs in den jaare 1626. aan 't einde van de Mole-ſtraat by de Prince-ſtraat, uitwyzens het quohier van de Verpondinge over den Hage. Ook was 'er een in vroege tyden in de Pooten, als blykt uit de Bylage C. Deze draaiboomen wierden des avonds gefloten, en des morgens weder geopent, en de floten en ſleutels gebragt op 't Stadhuis, volgens de Keure en Ordonnantie op de Nagtwaake, van den 23. April 1567., waar van het xvde artikel in dezer voege ſpreekt: „ De eerſte wagt uitgaende ſal gehouden weſen te ſluyten die Dracyboomen, die op de wyken van den Hage gemaakt zyn, daer van men hehl. 't flot mitten ſleutel uytgaende mede geven ſal, en die 's morgens wederomme die leſte uytgaende fullen die ſelve Boomen ontſluyten, en die floten mitten ſleutelen brengen op 'r Stadhuis en leveren die in handen van de Commiſſariffen aldaer, op de boete van drie pont. Het xce artikel van de nadere Ordonnantie op de Nagtwaake van den . . Novemb. 1584. brengt mede; „ dat de Rotmeeſter van den Commiſſaris van de wacht de looſe „ ont-

- AANWYSSING**
der
CYFFERS & **LETTERS.**
- 1 De Grote of St Jacobs kerck
  - 2 De Nieuwe kerck
  - 3 De Oude of Oudekerck
  - 4 De Franckische kerck
  - 5 De Remonstrantische kerck
  - 6 De Lutherische kerck
  - 7 De Synagoge der Portugezen
  - 8 De Synagoge der Portugalen
  - 9 De Synagoge der Portugalen
  - 10 De Synagoge der Portugalen
  - 11 De Synagoge der Portugalen
  - 12 De Synagoge der Portugalen
  - 13 De Synagoge der Portugalen
  - 14 De Synagoge der Portugalen
  - 15 De Synagoge der Portugalen
  - 16 De Synagoge der Portugalen
  - 17 De Synagoge der Portugalen
  - 18 De Synagoge der Portugalen
  - 19 De Synagoge der Portugalen
  - 20 De Synagoge der Portugalen
  - 21 De Synagoge der Portugalen
  - 22 De Synagoge der Portugalen
  - 23 De Synagoge der Portugalen
  - 24 De Synagoge der Portugalen
  - 25 De Synagoge der Portugalen
  - 26 De Synagoge der Portugalen
  - 27 De Synagoge der Portugalen
  - 28 De Synagoge der Portugalen
  - 29 De Synagoge der Portugalen
  - 30 De Synagoge der Portugalen
  - 31 De Synagoge der Portugalen
  - 32 De Synagoge der Portugalen
  - 33 De Synagoge der Portugalen
  - 34 De Synagoge der Portugalen
  - 35 De Synagoge der Portugalen
  - 36 De Synagoge der Portugalen
  - 37 De Synagoge der Portugalen
  - 38 De Synagoge der Portugalen
  - 39 De Synagoge der Portugalen
  - 40 De Synagoge der Portugalen
  - 41 De Synagoge der Portugalen
  - 42 De Synagoge der Portugalen
  - 43 De Synagoge der Portugalen
  - 44 De Synagoge der Portugalen
  - 45 De Synagoge der Portugalen
  - 46 De Synagoge der Portugalen
  - 47 De Synagoge der Portugalen
  - 48 De Synagoge der Portugalen
  - 49 De Synagoge der Portugalen
  - 50 De Synagoge der Portugalen
  - 51 De Synagoge der Portugalen
  - 52 De Synagoge der Portugalen
  - 53 De Synagoge der Portugalen
  - 54 De Synagoge der Portugalen
  - 55 De Synagoge der Portugalen
  - 56 De Synagoge der Portugalen
  - 57 De Synagoge der Portugalen
  - 58 De Synagoge der Portugalen
  - 59 De Synagoge der Portugalen
  - 60 De Synagoge der Portugalen
  - 61 De Synagoge der Portugalen
  - 62 De Synagoge der Portugalen
  - 63 De Synagoge der Portugalen
  - 64 De Synagoge der Portugalen
  - 65 De Synagoge der Portugalen
  - 66 De Synagoge der Portugalen
  - 67 De Synagoge der Portugalen
  - 68 De Synagoge der Portugalen
  - 69 De Synagoge der Portugalen
  - 70 De Synagoge der Portugalen
  - 71 De Synagoge der Portugalen
  - 72 De Synagoge der Portugalen
  - 73 De Synagoge der Portugalen
  - 74 De Synagoge der Portugalen
  - 75 De Synagoge der Portugalen
  - 76 De Synagoge der Portugalen
  - 77 De Synagoge der Portugalen
  - 78 De Synagoge der Portugalen
  - 79 De Synagoge der Portugalen
  - 80 De Synagoge der Portugalen
  - 81 De Synagoge der Portugalen
  - 82 De Synagoge der Portugalen
  - 83 De Synagoge der Portugalen
  - 84 De Synagoge der Portugalen
  - 85 De Synagoge der Portugalen
  - 86 De Synagoge der Portugalen
  - 87 De Synagoge der Portugalen
  - 88 De Synagoge der Portugalen
  - 89 De Synagoge der Portugalen
  - 90 De Synagoge der Portugalen
  - 91 De Synagoge der Portugalen
  - 92 De Synagoge der Portugalen
  - 93 De Synagoge der Portugalen
  - 94 De Synagoge der Portugalen
  - 95 De Synagoge der Portugalen
  - 96 De Synagoge der Portugalen
  - 97 De Synagoge der Portugalen
  - 98 De Synagoge der Portugalen
  - 99 De Synagoge der Portugalen
  - 100 De Synagoge der Portugalen

- VERVOLG der AANWYSSING.**
- 61 Nieuw Plan
  - 62 De Nieuwe kerck
  - 63 De Nieuwe kerck
  - 64 De Nieuwe kerck
  - 65 De Nieuwe kerck
  - 66 De Nieuwe kerck
  - 67 De Nieuwe kerck
  - 68 De Nieuwe kerck
  - 69 De Nieuwe kerck
  - 70 De Nieuwe kerck
  - 71 De Nieuwe kerck
  - 72 De Nieuwe kerck
  - 73 De Nieuwe kerck
  - 74 De Nieuwe kerck
  - 75 De Nieuwe kerck
  - 76 De Nieuwe kerck
  - 77 De Nieuwe kerck
  - 78 De Nieuwe kerck
  - 79 De Nieuwe kerck
  - 80 De Nieuwe kerck
  - 81 De Nieuwe kerck
  - 82 De Nieuwe kerck
  - 83 De Nieuwe kerck
  - 84 De Nieuwe kerck
  - 85 De Nieuwe kerck
  - 86 De Nieuwe kerck
  - 87 De Nieuwe kerck
  - 88 De Nieuwe kerck
  - 89 De Nieuwe kerck
  - 90 De Nieuwe kerck
  - 91 De Nieuwe kerck
  - 92 De Nieuwe kerck
  - 93 De Nieuwe kerck
  - 94 De Nieuwe kerck
  - 95 De Nieuwe kerck
  - 96 De Nieuwe kerck
  - 97 De Nieuwe kerck
  - 98 De Nieuwe kerck
  - 99 De Nieuwe kerck
  - 100 De Nieuwe kerck

PLATTE GROND
van
's GRAVEN-HAGE
zoo als het zelve zig vertoont
in het jaar 1729.

Schaal van 80 Roeden.

den afgesloten en beveiligt, omgraven is geworden. Montanus in zyne aantekeningen en vermeerdering op Guicciardyns Beschryvinge der Nederlanden, zegt, dat *de inwoonders van den Hage dit schoone Dorp niet hebben willen besluiten met muuren of vesten door grootsheid van berten, dunkende eerlyker te wezen, Heeren te zyn van het schoonste en magtigste dorp van Europa, dan van een stad, die besloten en bemuurt zynde, onder de minste gerekent mogt worden; maar deze grootmoedigheid is hen in voorledene jaaren qualyk bekomen.* Dog de Heer Bor, van deze zaake beter kennisse hebbende, geeft daar van deze reden, *dat men wel menigmaal deze plaatze heeft getragt te versterken voor eenen loop, maar dat het al vergeessche moeite was geweest, immers men hadde ten dezen tyd die experientie en wetenschap niet om aan de zyde van het Bosch, het Westeinde en andere hooge plaatsen, zulke diepe en wyde gragten te kunnen maken, gelyk men naderhand gevonden en gepractiseert heeft.* De Heer Hooft (x) verhaalt ook, dat de *Bondgenooten*, wanneer de Spaanschen in October des jaars 1573. Leiden hadden ingesloten, *by raad des Heeren van Aldegonde hadden begost 's Gravenhaag te bewallen; dog datse het werk lieten steeken en de plaats ontledigden, om de aankomst van Romero met eenige beuden.* Meer als eens hadde Prins *Maurits* in laateren tyd voorgedragen, dat men dit werk zoude hervatten, en den Hage met omgravingen en vesting-werken zoude voorzien, om eenen aanloop van den vyand te kunnen wederstaan. Maar als de Spanjaarden in den beginne van den jaare 1600. van voornemen waren, om door den Bommerwaart in te breken, de Stad Bommel te overrompelen, en alzoo in 't hart van Holland door te dringen, schoon die slag door de wakkerheid van dien grooten Veldheer wierd afgekeert, drong hy sterk daar op aan; hy schreef ten dien einde uit het leger tot *Alem* aan de Staten van Holland, en dede denzelve door de Heeren van de Societeit in den Hage de nuttigheid en noodzakelykheid van dit werk kragtig aantoonen (y), zoo tot verzekeringe van de vlekke, als tot de veiligheid niet alleen der burgeren en inwoonders, maar ook zelfs voor de Leden van de respectieve Vergaderingen, Collegien en des gemeene Lands papieren en komptooen. En hoewel dit verhoog van die uitwerkinge was, dat de Edelen en alle de Steden (uitgezondert Delft) daarinne volkomen bewilligden, en mitsdien die van den Hage daar toe octrooi verleenden, zoo is nogtans daar niets van geworden, doordien *de Staten verklarende, dat zy, vermits de tegenwoordige bezwaarnisse van den Lande, tot het accorderen van eenig*

met
gragten.
omgra-
ven is
gewor-
den.

N 2

sub-

„ ontfangen hebbende, mitsgaders den sleutel van den Boom van zynder wacht, den
 „ Boom op zyne wacht komende sal toefluyten, en dezelve niet openen voor
 „ 's morgens de klokke drie uyren in den zomer, en vyf uyren in den winter gefla-
 „ gen sal zyn, dat hy van de wagt scheyden sal, ofte vroeger of laeter, zulx hem
 „ by den Commissaris van der Nachtwaeke des avonds belaft sal sijn, ten welken
 „ tyde hy den Boom wederomme ontflyuten, 't flot, sleutelen soo van de Boo-
 „ men en nachthuysse den Commissaris voorz. op 't Stadhuys overleveren sal, op
 „ een boete van 20. stuyvers.

(x) *Nederl. Hist. pag. 340. en Bor, 6. Boek op 't jaar 1573. fol. 348.*

(y) Zie hier na Bylage G.

subsidie niet konden verstaan, die van den Hage niet in staat waren, om de zwaare kosten, tot zulke eene verrigtinge noodig, alleen te kunnen dragen.

Waar-
schyn-
lyk in
den jaa-
re 1614
of 1615
begon-
nen met
de nieu-
we Bier-
kade.

1617. de
Ooit en
Zuit-
binnen-
cingels
gegra-
ven.

De
Ooit en
Noord-
zyde
wanneer
begon-
nen, is
onzeker

Het
weste-
lyk ge-
deelte
langt
open en
onbe-
walt ge-
bleven.

De nette tyd, wanneer men den Hage heeft beginnen te omgraven, is onzeker. Wy zyn van gevoelen, dat men in den jaare 1614 of 1615 (z) daar mede een aanvang heeft genomen, ter gelegenheid van het maaken van de nieuwe Bierkade, welke in 1615. is opgescho- ten, gelyk uit de hier vooren aangehaalde Keure blykt, en dat men vervolgens van de zuitzyde van de Wagebrugge af tot de Loosduin- sche brugge toe allengskens heeft voortgegraven; want dat deze zy- de allereerst is becingelt geworden, is buiten bedenkinge. In den jaare 1617. heeft men de Oost- en Zuid-binnen-cingels, beginnende van de Koekamps-vaart, of nu de Zuider-houtze brugge, af tot in het Spui, daar de Delfsche trek-schuiten leggen, daar aan getrokken; welke cingels in de maand Junii des gemelden jaars, door Floris Ja- cobsz. vander Salm, gezwooren Landmeeter, op ordre van de Ma- gistraat is afgemeeten en aanbesteed geworden, ter breedte, te we- ten *de binnen-cingel van 36. voeten, de vaart mede van 36. voeten, en de buiten-cingel 24. voeten breed, alles af te graven van de Veen-pol- der*. Wanneer nu het verder gedeelte aan de oost- en noortoostzyde, als de *Princesse-gragt*, het *Smits-watertie*, 't geen voor de nieuwe uitlegginge, welke in 1706. is omgraven, en alzoo binnen den Hage getrokken, aan deze zyde de uiterstre gragt was; de *Hooi-kade*, en de noort-cingel tot de Schevelingsche brugge toe, is uitgedolven, daar van hebben wy geen net bescheid kunnen bekomen. Het wes- telyk gedeelte van de Loosduinsche tot de Schevelingsche brugge toe, is langst open en onbewalt gebleven, zoo als te zien is uit een Kaart van 's Graven-Hage, welke ontrent den zelven tyd gemaakt, te vinden is in 't Steden-boek van Janszonius, by hem in den jaare 1657. uitgegeven. De Latynsche beschryvinge, welke daar by ge- voegt is, schynt het zelve ook te beveligen, met deze woorden: *Ante quadraginta circiter annos Haga muniri ceperat; sed conatus hic postea, nescio quam ob causam, fuit intermissus*: dat is; *Over ontrent veertig jaaren had men den Hage beginnen te versterken, dan deze poging is, ik weet niet om wat rede, sedert eenigen tyd agtergelaten*. Uit het vervolg van Bors voorig verhaal zoude men nogtans moeten be- sluiten, dat de Haag in zynen tyd (1620.) t'eenemaal bewalt is gewor- den, want, zegt hy, *bier door is nu ter tyd de gebeele Vlekke rondom met goede gragten omcingelt geworden, waar aan noch dagelycx gear- beid werd, en zyn daar over verscheide optrekkende Valbruggen ge- maakt, in zulker voegen, dat men binnen weinige dagen deze plaatze voor een krygschen loop wel beschermen zoude kunnen, en des noods zyn- de*

(z) Dat men den Hage in den jaare 1617. al voor een groot gedeelte hadde be- gonnen te omgraven, blykt uit eene Resolutie van den Hove van den 15. Febr. 1617. nopende het geschil, 't geen tusschen het Hof en de Magistraat het jaar te vooren was ontstaan over het bewind van de Latynsche Schoole, alwaar de Hee- ren Raden de Magistraat onder anderen te gemoet voeren, „ dat zoo zy menage „ nodig hadden, 't zelve op minder noodzakelyke zaken, als *het delven van zoo* „ *considerable grafsten* en andere grove onkosten moest gevonden werden.

de als eenige Land-stede konnen sterk maken , enz. Hoe 't zy, zeker is 't, dat de gragten aan de noortzyde in den jaare 1629. , wanneer men bedugt was, dat die van Duinkerken den Hage mogten overvallen en plunderen, immers zoo als men van wegens den vyand voorgaf, merkelyk zyn verwyd, gediept en opgeschoten. De ordre, welke de Magistraat daar toe by aanschryvens van de Heeren Gecommitteerde Raden van den 14. April des gemelden jaars bequam, behelsde het navolgende :

„ De GECOMMITTEERDE RADEN van de Staten van Holland
 „ en Westvriesland gelet op de advyfen, die van alle kanten komen,
 „ van dat de vyand zoude voorhebben een aanflag op de plaetze van
 „ den Hage, omme dezelve plaetse te overvallen, te plunderen en te
 „ ruïneren, en hier op gehad verscheide communicatien met syne
 „ Excellentie den Prince van Oranje, de Gecommitteerden uit de
 „ Societeit der voorz. plaetse, en de Magistraaten van den Hage,
 „ hebben als haer incumbentende zorge te dragen voor de bewaringe
 „ en conservatie van de Provincie, voor alle geweld en overval in 't
 „ generaal, en de respectieve steden en plaetzen in 't particulier, ver-
 „ staen, dewyl zyne Hooggemelde Excellentie het krygsvolk te vel-
 „ de zal hebben te gebruiken, dat de Magistraaten van den Hage
 „ voorn. zorge sullen dragen, dat de voorz. plaetse van den Hage
 „ werd voorzien met goede ophalende bruggens; Voorts dat de
 „ gragten zullen werden verdiept, de voorz. plaetse daer het nodig
 „ es met corps de guardes, sentinellhuysen en behoorlyke wagten
 „ voorzien, ende omme de voorz. wagten soo stark te maken als
 „ doenlyk sal wesen, ende de gelegentheid van de voorz. plaetse en
 „ qualiteit van de inwoonders kan lyden, verstaen haer Ed. Mog.
 „ dat de Schutterye sal werden versterkt met alle de inwoonders, die
 „ notoirlyk niet en zyn van de Ridderfchap en Edelen ter dagvaert
 „ van de Heeren Staten van Holland en Westvriesland compareren-
 „ de, van de Gedeputeerden ter vergaderinge van de Hoog Mog.
 „ Heeren Staten Generael, den Raed van Staten, de Gecommit-
 „ teerde Raden van de Staten van Holland en Westvriesland, de
 „ Gedeputeerden ter Generaliteits Rekenkamer, de Collegien van de
 „ Justitie, Camere van Rekeninge en die van den Rade van Brabant,
 „ met haere Thesauriers, Secretarissen en Griffiers, die met haer in
 „ haere kamere befoigneren, sonder dat de voorz. vrydomme zal
 „ werden geëxtendeert tot de Klerken, Deurwaerders, Solliciteurs,
 „ Procureurs, Notarissen ofte andere van de voorz. respectieve Colle-
 „ gien dependeren, alleenlyk uitgezondert die regte Suppooften zyn
 „ ende volgende de Privilegien van den Hage vry moeten wesen,
 „ ende sullen Burgemeesters en Regeerders van den Hage voornt.
 „ het getal daar uit zoo groot maken als doenlyk is, omme daer uyt
 „ de wagten met de meeste verzekeringe en minste laste en beswaer-
 „ nisse van de inwoonders gehouden en verzorgt te werden. Wat
 „ aengaet de kosten, die by provisie tot verzekeringe van de voorz.
 „ plaetse en 't houden van de wagten sullen moeten werden gedaen,
 „ haer Ed. Mog. hebben goedgevonden, dat de penningen daar toe
 „ nodig, by Burgermeesters en Regeerders van den Hage voorz.

Aan-
 schryven
 van de
 Gecom-
 mitteer-
 de Ra-
 den, tot
 het ver-
 wyden
 en ver-
 diepen
 van de
 gragten
 aan de
 noort-
 zyde.

„ fullen werden genegotieert voor den tyd van een vierendeel jaers;
 „ Dat zy voorts de voorfz. kosten pertinentelyk fullen begrooten en-
 „ de aen haer Ed. Mog. overleveren een concept en voorflag hoe die
 „ beft over de huysen, hoofden of anders van den Hage zullen kon-
 „ nen werden gevonden, belovende haere Ed. Mog. Burgemeesteren.
 „ en Regeerders van den Hage voornt., dat zy neffens haer fullen ver-
 „ fchynen in de eerfte vergadering van de Hooggem. Heeren Staten
 „ van Holland en Westvriesland, omme de faken aldaer te propo-
 „ neren en te bevorderen, dat de Hooggem. Heeren Staten uit haere
 „ fouveraine magt op 't vinden en betalen van de voorfz. kosten zul-
 „ len disponeren, ende zyn ondertullchen Burgemeesteren en Re-
 „ geerders van den Hage voornt. vermaent in desen geen tyd te
 „ willen verzuymen, maar alles zonder uitftel by de hand te nemen
 „ en te verzorgen, gelyk haer Ed. Mog. ook fullen verzorgen en be-
 „ vorderen de wagen langs de stranden. Aldus gedaen in den Hage
 „ den 14. April 1629. Onderftond,

Ter ordonnantie van de Gecommitteerde Raden.

Was ondertekent,

C. VAN DER WOLF.

Door
de Ma-
giftraat
werk-
ftellig
gemaakt

Oppofi-
tie van
die van
Delft te-
gens het
verfter-
ken van
den Ha-
ge.

Dit wierd vervolgens by de Magiftraat werkftellig gemaakt (a).
 Maar als zy daar en boven tot meerder befcherming nog een borft-
 weeringe wilde doen opwerpen, en dezelve met ravelyns en wagt-
 huizen dekken, en dat men daar mede reets bezig was, verwekte
 zulks aan de naburige ftad Delft eenig nadenken als of men daar door
 den Hage zoude willen maken tot een bellote en fterke vefting, het
 geen uitleverde, dat het voltrekken van het zelve de Magiftraat van den
 Hage wierd verboden by Resolutie van den 16. Mei 1629., luidende in
 dezer voege: „ Zyn ontboden en binnen geftaen de Burgemeefte-
 „ ren van den Hage, als Calliopyn, Kinfchot, Hanneman, Nobel,
 „ Smout, Hallingh, is henluyden angeleyd, dat myn Heeren van
 „ 't Collegie op faterdag voorleden haer hebben belaft binnen twee-
 „ maal 24. uren cathegoris antwoord te geven of fy met het mae-
 „ ken van de borftweeringe fouden willen superfederen ofte niet, en-
 „ de dat fy waren ontboden omme haere refolutie dien aengaende te
 „ verftaen; Waer op fy geantwoord hebben, dat fy de zaake had-
 „ den in deliberatie geleyt met haere Vroetschappen, ende dat de-
 „ zelve hadden verftaen by eenpaerige ftemmen met het macken van
 „ de voorn. borftweeringen voort te vaeren, dewyle zyne Excellen-
 „ tie hadde verftaen, dat alles onnodig was, als 'er geen borftweerin-
 „ ge

(a) Onder de eigen-handige aantekeningen van den Heer *Pieter Stalpert van der Wielen*, ter zelve tyd Schepen van den Hage, vinden wy daar van deze navolgen-
 de omftandigheden. „ Den 1. Mey 1629. is aanbesteedt de borftweering om den
 „ Hage te maken van vyf voeten hoog, en de vleugelen van fteen tot de brug-
 „ gens en het water of gragten te verwyden tot 60. voeten, en diep op vyf voe-
 „ ten, groot by de roeyinge tot 500. voeten, de roede aangenomen tot 31. gul-
 „ den en 200. gulden tot trekgeld, te volkomen in alles op te maken in 10. of 12.
 „ weken. Den 8. Augufti is geresolveert, om de gragt van den Hage te voltrek-
 „ ken, te weten van den *Denneweg* tot de brugge naer 't huis *te Noot*.

„ ge foudē wesen, ende dat hy als nogh daer by was perflisterende;
 „ Ende hier op gevallen zynde tuffchen de Heeren Gecommitteerde
 „ Raden, en de voorfz. Gedeputeerden verſcheyde discourſen, en
 „ eyntelyk by eenige van de Gecommitteerde Raden voorgelagen
 „ zynde of men de zaake daer toe niet foudē konnen brengen, dat
 „ die van den Hage foudē verwerken de foudē alreede gefteken,
 „ en die verwerkt fynde, ſuperſederen tot de vergaderinge van de
 „ Heeren Staten, omme hare Refolutie daer op te hebben, ende by
 „ die van den Hage gedaen zynde contrapreſentatie, dat fy te vre-
 „ den waren, mits ondertuffchen met het maeken van de borſtwee-
 „ ringe voortvaerende, dezelve wederomme af te breken, ſoo ſulex
 „ by de Heeren Staten werd goedgevonden, 't welk niet aangenomen
 „ konnende werden, als fynde een proviſie, die de Gecommitteerde
 „ Raden in deze zaake niet en konnen geven, hebben de
 „ voorn. Gedeputeerden van den Hage aangenomen, haer op den
 „ voorn. voorſlagh van eenige van de Gecommitteerde Raden te be-
 „ denken, en op morgen haere Refolutie daer op inne te brengen.
 De Magiſtraat hier op, zoo zy meende, zonder expreſ bevel van
 zyne Excellentie, met wiens kenniſſe en ordre het werk begonnen
 was, niet konnende ſtilzitten, maar in tegendeel daarmede voortva-
 rende, wierd haar andermaal aangezegd het voltrekken van de borſt-
 weeringe te ſtaken, immers tot de naaſte byeenkomſt van de Staten
 van Holland, als uit de volgende regiſtratie te zien is.

Den 2. Junii 1629.

„ Zyn in 't Collegie ontboden de Burgemeeſteren van den Hage,
 „ ende aldaer verſchienen de Burgemrs. Caſſiopyn, Hanneman, en
 „ den Penſionaris Veen, ende zyn henlyuden gecommunicceert de
 „ brieven by zyn Excellentie ſoo aen myn Heeren de Gecommitteerde
 „ Raden als de Magiſtraat van den Hage geſchreven ende de-
 „ zelve angeſeyt, dat fy volgende de Refolutie van de Heeren Staten
 „ van Hollant en Weſtvriesland, en het goetvinden van ſyn Excel-
 „ lentie foudē ſupercederen met het maeken van de borſtweeringe
 „ om een gedeelte van den Hage, tot de naeſte vergaderinge van de
 „ Hooggemelde Heeren Staten. Waer op by de voorfz. Gedeputee-
 „ terden tot antwoord gegeven zynde, dat het zelve was eene zae-
 „ ke van importantie, die de Burgemeeſteren alleen over haer niet
 „ conde werden genomen, zy over een dagh twee ofte drie haere
 „ Vroedſchappen foudē doen vergaderen, ende daer naer haer Ed.
 „ Mog. de meyninge van de voorfz. Vroedſchappen doen verſtaen,
 „ ende dat zy het verſtonden, ſoo het by de voorfz. Vroedſchappen
 „ verſtaen foudē werden; Ende daer op gedelibereert weſende en
 „ en haer Ed. Mog. bemerkende, dat de voorfz. delayen nergens an-
 „ ders toe en dienen, als omme te illuderen de Refolutie van Hoog-
 „ gem. Heeren Staten, hebben gereſolveert tot haere ontlaſtinge en
 „ voltrekkinge van de voornoemde Refolutie, dat Burgemeeſteren
 „ van den Hage voortn. ſullen werden geinſinucert, dat fy als noch
 „ in conformiteyt van dezelve Refolutie, met het maken van de
 „ voorfz. borſtweeringe ſullen ſuperſederen, op pœne dat haer Ed.
 „ Mog.

Nadere
 Refolu-
 tie dien-
 aan-
 gaande.

» Mog. sullen doen afsulken rapport aan de Hooggmelde Heeren
 » Staeten als sy tot voorstand van de voorz. Resolutie sullen bevin-
 » den te behooren, zynde de Camerbewaerder Hoeckgeest gelast
 » dese insinuatie te doen en zyn wedervaeren te rapporteren. Hier
 op is het werk, zoo wy vermoeden, blyven steeken; te meer, na-
 dien de vrees voor eenen overval van den vyand reets ten meesten dee-
 le was verdweenen, en zyn zedert de cingels met ypen- en linde-
 boomen bezet, 't welk geen gering vermaak aan de inwoonders
 geeft.

Vier
voorna-
me en
verma-
kelyke
toegaa-
ngen tot
den Ha-
ge.

Eindelyk zullen wy alhier nog kortelyk aanmerken, dat de Haag, behalven zyn net beplante cingels, ook heeft vier toegangen, die ieder om 't vermakelykste zig opdoen, 't zy men van het oosten door het Bosch of Bezuiden-hout den Hage nadert, of dat men van 't zuiden komende den weg neemt van Delft en Ryswyk, of dat men uit het Westland langs den Loosduinschen weg zynen gang maakt, of wanneer men zig willende verlustigen aan 't strand ten noorden, den Schevelingschen weg betreed, alle met klinkarts geplaveit en met een dubbelde ry wel wasschende boomen bezet; een omstandigheid, waar op de Haag boven alle Hollandsehe steden te roemen heeft, en waar van onzes wetens geen wederga in de zeven vereenigde Provin- tien te vinden is.

Getal en
aanzien
van des-
zelfs in-
woon-
deren.

Zoo aanzienelyk nu als 's Graaven-Hage uit de gedaane beschry- vinge blykt te zyn, door zyne bouwingen, zoo aanmerkelyk is het ook door 't getal en aanzien zynere inwoonderen. Ten opzigte van het laatste is het zeker, dat het door de Residentie der hooge Regeer- ings-Collegien, en die van de Justitie, waar door veele perzoonen van uitnuntentheid in den Staat alhier moeten wonen, alle andere steden na mate zeer verre te boven gaat. 't Is niet wel mogelyk na te speuren, hoe het getal der inwoonderen van tyd tot tyd zy aan- gegroeit. Maar de opgevolgde vergrootingen, welke zeer gewigtig zyn, bewyzen van zelfs en zonder spreken, den bloei van deze plaats, die noodwendig zeer heeft moeten toenemen, eerst, na dat Hertog *Philips van Bourgondien* aan den Rade van Holland alhier heeft gegeven een nieuwe ordre en geregelt wezen, en ook alhier de Rekenkamer geplaatst, mitsgaders de Hollandsehe Staten by vervolg heeft doen te zamenroepen. En ten anderen, na dat de Staat van der Landen regeeringe op eenen anderen voet zynde gebragt, de gemelde hooge Vergaderingen en Collegien alhier in een vast verblyf geplaatst zyn geworden. En betreffende het eerste, de aanbouw niet alleen, maar ook de dagelykze verbeteringe der huizingen, welke men allezins den Hage door beschouwt, leveren een ontwyffelbaar bewys op van den nog duren den aenwatsch der bewooners. En die de straaten betredende, met aandagt letten wil op de menigte der geenen, die hem ontmoeten; die hier of daar gezeten, het groot ge- tal voorbygangeren wil gade slaan; en deze en andere omstandig- heden zal gelieven te vergelyken met het geen hy nopende de an- dere steden van Holland gehoort, gezien en ondervonden heeft, zal ligtelyk kunnen toestemmen, dat naast Amsterdam, Leiden en Rotterdam, 's Graaven-Hage zoo wel bevolkt is, als eenige stad in Holland.

Zi 't is
dat de-
zeve
naast
Amster-
dam,
Leiden
en Rot-
terdam,
wel het
meeste
bevoikt
is.

Nogtans

Nogtans is 't niet overkropt. Uitgezonderd die allergeeringste zoor- te, die met armoede als te worstelen hebbende, zig ten nauwsten moet behelpen, als ze maar dak boven 't hoofd heeft; leven de overige ingezetenen zoo ruim en wyd als ergens. Dus zonder dat de Haag te veel heeft na maate van zynen omtrek, vind men egter hier zoo grooten getal menschen, dat wy op de berigten deswegen bekomen, en op goede gronden gebouwt, vertrouwen te mogen zeggen, dat men in den Hage en Haag-ambagt ruim agt en dertig duizend zielen tellen zoude, waar van 'er wel drie of vierendertig duizend aan den Hage alleen mogen toegeschreven werden. Invoegen dat men met goede rede zeggen kan, dat 's Graven-Hage in alle zyne opzigten beschouwt zynde, in volkrykheid en vermogen voor ontrent een twintigste gedeelte van gansch Holland is aan te merken; en dat het voorts tot heden toe waar is, 't geen over hondert jaaren daar van getuigt wierd, dat het is en blyft de grootste, schoonste en aanzienlykste vlekke van geheel Europa.

Dus verre hebben wy den Haag in zynen ganschen omtrek beschouwt; nu gaan wy ons vervorderen tot het beschryven van de gebouwen, zoo die eertyds daar hebben gestaan, als die 'er tans gevonden werden, 't zy geestelyke of werreltdyke, die tot den burgerlyken stand behooren; en daar van zullen wy een aanvang maken met het verhandelen van het Hof-gebouw, als het eerste en voor- naamste, en aan welkers stigtinge de Haag zyne opkomst dank te weten heeft.

Getal en vermogen van dezelfde ingezetenen.

Overgang tot de beschryvinge van de gebouwen.

I V. H O O F T S T U K.

Beschryvinge van het Hofgebouw, deszelfs kameren en haer gebruik. Van de Beek, en Hof-gragten. Orde van St. Jacob of door Graaf Floris den V. ingestelt zy. Algemeene Staats-vergaderinge in den jaare 1651. gehouden op de groote Zaal van 't Hof. Van de Staats- en andere Vergaderingen der Kollegien aldaar, zoo de Provintie van Holland, als de Generaliteit betreffende. Raade van de Domeinen der Heeren Prinsen van Oranje. Kastellanye van den Hove. Poortiers van de Hof-poorten. Hof-beer, oorsprong en verdeelinge van dien. Binnen-Hof. Buiten-Hof. Gewangen-poort. Cingel van den Hove, eenige byzonderheden aldaar. Stadhouders Tuin, nu het Plein.

't Hof
aller-
eerst
aange-
legt en
ge-
bouwt
door
Willem
den II.,
Graaf
van
Hol-
land.

ie stigter van dit zoo heerlyk gebouw zy geweest, zal geen werk van een diep onderzoek zyn, dewyl alle onze Schryvers (a), immers die van de bouwinge van het Hof meldinge maken (b), eenpaarig medebrengen, dat het gemelde Hof aller- eerst is aangelegt en gebouwt door *Willem* den tweeden, den XV. of zoo andere willen, den XVIII. Graaf van Holland. De groote Hollandfche Chronyk (c) getuigt daar van in dezer voege: *Nu is Coninc Willem in Hollant gecomen, daar by mit groote waerdigheyt, eer en triumphe ontfangen werd, als wel recht was, en quam terstont in den Haghe, en dede ontbieden verstandele werkhuden, om een Koninxlyk Paleys daer te doen maken, en heeft daer gefondeert die scone Zale en die Capelle met scone, wel ge- chyerde cameren, als men nog zien mach.*

Ver-
schil der
schry-
vers on-
trent
den tyd
der stig-
tinge.

Niettemin verschillen ze van den anderen eenigzints aangaande den netten tyd van deze stigtinge, egter zodanig, dat het eene zaake is van geen groot belang; stellende namentlyk d'een deze bouwinge ontrent den jaare 1249 (d), na dat de gemelde Graaf het jaar te voo- ren te Aken tot Roomsche Koning was gekroont (e); andere dezelve bren-

(a) Joh. Beka, *in vita Ottonis* 111. *in fin.* Berlandus. Snojus, *lib. 7. pag. 91.* Junius, *in Batavia sua* Cap. 15. Hehr. Thaborita, *lib. 8. Hist. cap. 17.* J. Veldenaar, *Chron. pag. 43.*

(b) Dus spreken wy, om dat 't geen aanmerkelyk is, onze oude jaardigter Melis Stoke, van deze bouwinge, en overbrenginge van het Hof van 's Graavenzande na den Hage geen gewag altoos maakt. En men ziet daar uit in 't voorbygaan, hoe zwak het zy uit het simpel stilzwygen der oude Schryveren voor of tegen eenige gebeurde zaake te willen redenen.

(c) *Divis. 18. cap. 13.*

(d) Bor, *Nederl. Histor. lib. IX. op 't jaar 1576. pag. 142.*

(e) Hy wierd op St. Michiels-dag des jaars 1247. tot Roomsche Koning verheven, en op Allerheiligen dag van 't volgende jaar 1248. gekroont. Mel. Stoke, *Rym-Chron. pag. 82.*

brengende op 't jaar 1250 (f), andere wederom laater en wel op 't jaar 1253 (g).

De Schryver van de Hollandſche Chronyk (b) verhaalt, dat *Koning Willem by rade zynre Heeren dat Hof, dat t's Gravesande plach te wesen, getranslateert en overgezet heeft in den Hage, om aldaer te tracteren de swaere saken des Ryks en des Lands, om aldaer sulcke mannyere dye glorie en eere van Hollant andere natien, die daar dikwils by hem quamen, kondig te maken.* En of wel andere (i) van gevoelen zyn, dat hy 't van Haarlem genomen en in den Hage zoude gebragt hebben, waarvan zy eenige waarſchynelyke redenen pogen by te brengen, zoo komt ons egter voor, dat het eerste met de waarheid best over een komt. Dewyl men uit een gifte van 's Konings Willems moeder, en verdere overblyfzelen (k) van en ontrent 's Graaven-zande klaar ziet, dat het Hof aldaar is geplaatst geweest, waar van men zoo doortekende bewyzen ten opzigte van Haarlem niet en vind. Zonder dat wy evenwel willen beweerē, dat *Koning Willem* te Haarlem ook niet zontyds een duurzaam verblyf zoude hebben gehouden. De gemelde gifte luid in dezer voege (l).

Koning Willem brengt het Hof waarſchynelyk van 's Graaven-zande in den Hage.

„ Nos MACHTELDIS Comitissa Hollandiæ notum esse cupimus omnibus præsentem literarum visuris, quod nos pro remedio animarum nostræ & dilecti mariti nostri piæ recordationis, Dⁿⁱ. Florentii Comitiss Hollandiæ & dilectorum filiorum nostrorum videlicet Dⁿⁱ. Willelmi claræ memoriæ Romanorum Regis, & ejus uxoris D^{na}. Elisabeth Reginæ, nec non Dⁿⁱ. Florentii & omnium nostrorum prædecessorum, & percari nostri consanguinei Dⁿⁱ. Florentii Comitiss Hollandiæ, ac dilectarum filiarum nostrarum D^{na}. Aleydis dictæ de Hammonia, ac D^{na}. Margaretæ Comitissæ de Hennenbergh, & ipsorum liberorum contulimus in eleëmofynam totam terram, quæ vulgariter Gemeente nuncupatur, jacentem in officio de Montre juxta Hekendunum in eleëmofynam collatas, assignantes ad supradictam terram X. libras Hollandicas in annuis redditibus ad Cappellaniam Curia in 's Gravesande &c. ut in dicta Curia perpetuo divina celebrentur &c. Datum apud 'sGra-

Bewys daartoe getrokken uit zekere gifte van Konings moeder:

O 2

(f) Boxhorn, in *Theatr. Holl.* pag. 351. of *Toneel van Holland*, pag. 339.

(g) Goudhoeven, in 't *Leven van Willem den II.* pag. (mibi) 315. in not. No. 7.

(b) *Divis.* 18. cap. 13. waarmede overeenstemmen de Carmel. Joh. Gerbr. van Leiden, lib. 23. cap. 15. Boxhorn. in *Theatr. Holl.* pag. 351. Guicciardyn, *Beschbr. der Nederl.* pag. 233. Henr. Thaborita, lib. 8. *Hist.* cap. 17. in deze woorden: *Wilhelmus Rex Romanorum ædificavit primus in Haga Castrum & transtulit ibidem de Arena Comitiss sedem judiciariam.* Dit werd ook bevestigt van Ren. Snojus, lib. 7. pag. 91. (*Hage*) *ubi aulam magnificam ac multum amœnam é vestigio fecit, ad quam Tribunal forumque judiciale Gravesanda transtulit, magis ad pulchritudinem & amœnitatem, quam munitionem fabricatam, vivario latissimo & viridanti ripa, tum illicibus frondosis, nec non vicino nemore ad deambulandum venandumque opportuno.* En Adr. Junius, cit. loc. *Istud Senatorum Collegium, olim sedere apud Gravesandam solitum, huc transtulit Guilielmus jam Cæsarei tituli accessione auctus.*

(i) Goudhoeven, in 't *Leven van Willem den II.* pag. 315. in not. No. 7. Zie mede Veldenaer, *Chron.* in 't *Leven van Willem den III.*, pag. 74.

(k) Zie Matth. *Anal. vet. ævi Tom. VI.* pag. 101. Scriverius, *Beschbr. der Graaven van Holland*, pag. 220.

(l) Zie Matth. *Anal. vet. ævi Tom. VI.* pag. 109.

„ *'s Gravesande anno MD. CC. LXVI. in vigilia beati Mathei Apostoli & Evangelista.*

Of het Hof van Justitie tegelyk met de stigting van dit gebouw zyn aangenomen hebbe.

De Heeren Raden van den Hove van Holland sprekende in hun Berigt (*m*) noopende de oudheid van het Graaffelyk Hof-gerigt, zeggen, op den voorgang van den geleerden Merula (*n*), dat in den jaare 1250. door Koning Willem de XVIII. Graave van Holland aan het zelve Hof-gerigt een vaste plaatze is gegeven, welke zoude zyn even die zelve, welke althans nog door den Hove werd gebruikt. Dog wy zullen ons alhier niet inlaaten te onderzoeken of te dien tyde te gelyk met de stigting van 't voorsz. Paleys het Hof van Justitie zyn begin genomen hebbe, dewyl het zelve zoude gaan buiten ons oogmerk en bestek, 't geen zig bepaalt binnen de beschryvinge der gebouwen en der zelve gevolgen.

Beschryving van 't gebouw

Oudtyds met gragten, poorten en ophaalbruggens afgesloten.

Om dan by het gebouw te blyven. Het gemelde Hof was na de bouwkunde van dien tyd een van de opzigtigste Paleyzen van gansch Europa, vertoonende als nog, doorzyne uiterlyke gedaante, en zoo veele eeuwen verduurende hegtheid, de magt van onze oude Graaven. De gelegenheid van 't zelve was in oude tyden zodanig, dat het rondom met gragten was voorzien, en door poorten en ophaalbruggens in dier voegen afgesloten, dat niemand daar op konde komen, zulks het zelve konde werden aangemerkt als een besloten slot of steedje. Maar wanneer by vervolg van tyden de Haag meer en meer bebouwt wierd, en dat eerst en meest gezogt wierden de plekken niet verre van den Hove gelegen, gelyk als zyn de iegenwoordige *Hoogstraat*, het *Agter-omme*, enz., kreeg men gelegenheid, om door middel van de huizen, die in de naby gelegen straten gebouwt waren, en agter op de Beeke of andere gragten van den Hove uitquamen, op het Voorhof of Nederhof, nu het Buitenhof genaamt, te geraken.

Naderhand aldenskens door naby getimmerde huizen omringt

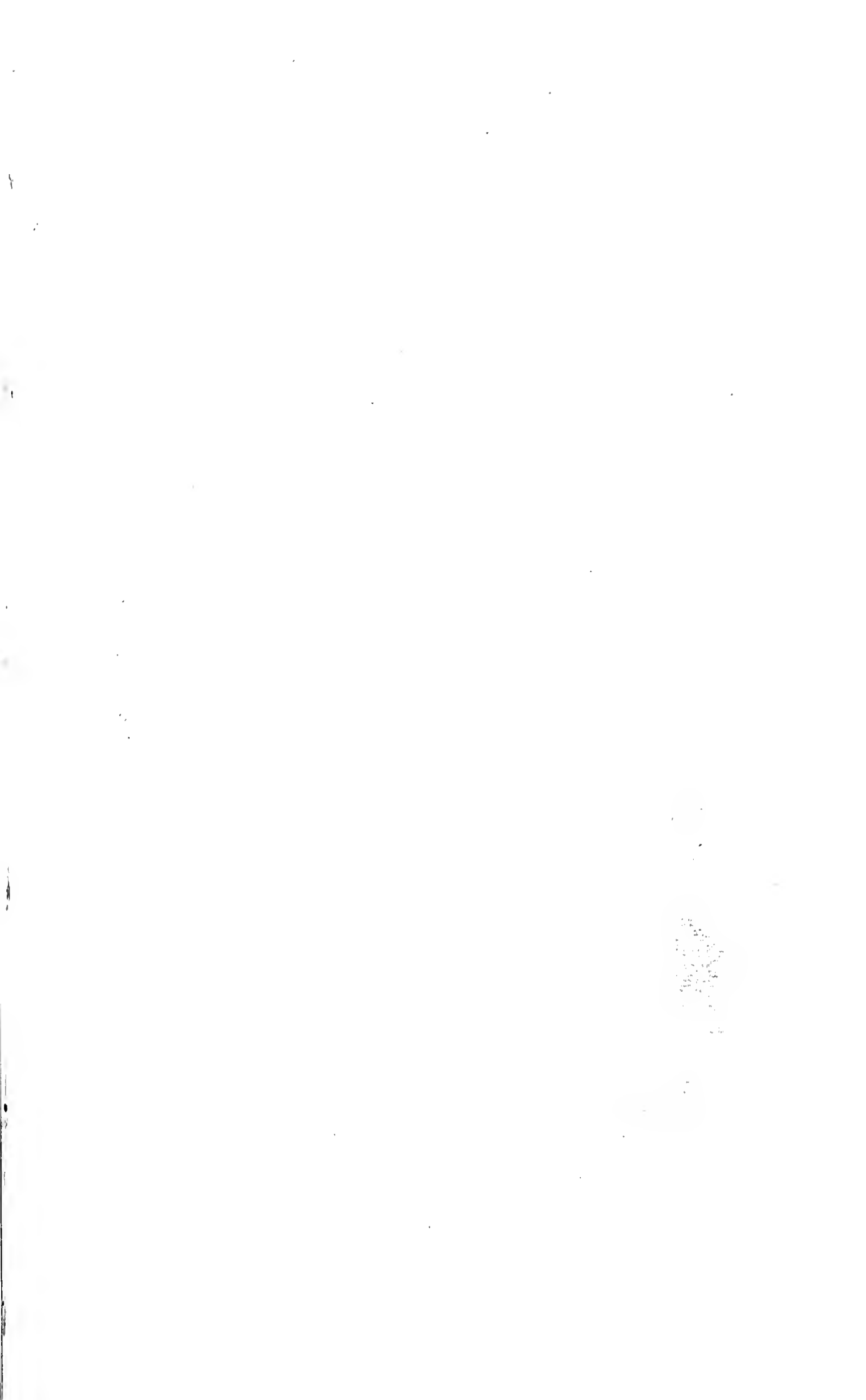
En dewyl door de bewoonders dier huizen daar inne wierde misdreven, dat zy, door middel van planken over dezelve Beeke of gragten te leggen, by ontyde op het Hof quamen, of andere daar op lieten gaan, gaf zulks al in den jaare 1356. aan Hertog *Willem van Beyeren* gelegenheid, omme daar jegens door een openbaar verbod te voorzien. 't Geen wy, als zeer aanmerkelyk, en ons boven dien nergens ontmoet, alhier zullen laten volgen.

Verbod aan alle die ontrent het Hof wonen over de Beek of gragten te komen &c.

„ Hertog WILLEM &c. gebieden, lieten en verbieden allen den geenen die wonen in den Hage ontrent onsen Hof, dat niemant geen deurgang en hebbe noch en houde door syn huys, noch over synen werf, op onser Hof te comen mit planken te leggen over die beeke of over die gragten, of pade te maken, soe wat waers dat die gedoegde, die verboerde alsoe dicke als ser yemand over quame thien pondt Hollants, en die gheene diere over quamen, die verboerden desgelyx thien pondt, die onsen Bailju innen sal tot onser behouf, en waer hy niet riken noegh te betalen, men sou d'em leggen een half jaer in den steen; en dede dit yemandt die dienst van ons hilde, dat waer ten eersten ghanghe op syn dienst die

(*m*) Pag. 7.
pag. 149 en 150. van den nieuwen druk 1705.

(*n*) Manier van Procederen, lib. IV. Tit. I. cap. 2

HET BINNEN HOF.

„ die hy van ons hadde verboert, dair 't enden alsoe dicke als hy 'ts
 „ dede, op die boete voerfz. En desgelycx als die geene die over
 „ die grachten liepen of pade mackten; In oirconde &c. Datum in
 „ den Hage des Sonnendages na Ste. Servaes dach Anno M. CCC.
 „ LVJ.

En het zelve krygt op eene aanzienelyke wyse zyne bevestiginge door het eigen getuigenis van den laatsten Graave Koning *Philips* in den jaare 1556., mede-brennende, dat *de Beeke en het water van zyne Huyze in den Hage, Hem toebehoorend's, door zyne Voorvaders alleenlyk tot heur gerief was gedaen graven en maken*, en daarom verbiedende alles wat de zelve konde vervuilen of vernauwen; uitwyzens het volgende Placcaat (o)

Koning
Philips
 verbied
 het ver-
 nauwen of
 vervuilen van
 de Beek
 en 't wa-
 ter van
 zynen
 huize.

„ PHILIPS by der gratie Godts &c. den eersten onsen geswooren
 „ exploitier van den camere van onsen Raide in Hollant hier op
 „ versogt, saluyt: Alsoo wy verstaen en onderregt syn dat veele en
 „ diverse personen hen vervordert hebben en nog dagelyks ver-
 „ vorderen de Beeke en het water van onsen huysse in den Hage, ons
 „ toebehoorende, streckende van dat sluysken daer het water in de
 „ spuyse aldaer doerloopt oostwaerts tot langens die selve beeke tot
 „ den Paradyse Achteromme toe, te bepooten met boomen, erven
 „ achter haer huysen te maecken, in deselve beeke, daer op te tim-
 „ meren pishuysen en andere vuylnissen dagelycx daerinne te wer-
 „ pen, onreyn ambachten en neringen daerinne hanteerende in
 „ grooter kleynachtigheyt, pericule en achterdeele van ons en onsen
 „ voorfz. Hove; ende gemerckt dat onse voorvaders alleenlyck tot
 „ heuren gerief en vordernisse die voorfz. Beeke hebben doen graven
 „ en maken, en dat daeromme het water binnen deselve Beeke be-
 „ hoort te hebben synen vryen loop, sonder eenige stoppunge daer-
 „ inne te doen ofte maken, in eeniger manieren, ende want wy dese
 „ en diergelyke saken niet schuldich en syn voortaan meer te ge-
 „ hengen, maer hier inne met alle neersticheyt voorsien willen heb-
 „ ben; So o is t, dat wy u ontbieden en bevelen by desen van onsent
 „ wegen openbaerlyck voor den volke te vercundigen ter gewoon-
 „ lycker plaetse, en wel sekerpelycken te gebieden allen den geenen
 „ die woonachtich syn op de voorfz. Beeke tuschen 't voorn. Sluys-
 „ ken en 't Paradyse, en aldaer boomen, uytsteecken van erven, platen,
 „ timmeringen, sloepen en pishuysen gemaect hebben, staende en
 „ dienende in de voorfz. Beeke, dat sy 't selve terstont binnen drie da-
 „ gen na der publicatie van desen of en ontruyminge daer van doen
 „ sonder eenige wederseggen, op de verbeurtenisse van tien ponden
 „ van xl. grooten Vlaems 't pont tegens ons te verbeuren, mit condi-
 „ tien dat eenen yegelycken sal mogen platen met goede cycken pa-
 „ len en plancken, na de platinge die Pieter Dirckx, woonende aen 't
 „ voorfz. sluysken, geconsenteert is, dats te weten vier voet breed
 „ mitten voorfz. platinge sonder meer, strekkende tot 't erf van wylen
 „ Geryt Willemszoon de schoenmaker toe, en deselve platinge alsoe

„ te onderhouden ten eeuwigen dagen, elk tot heuren costen: en die
 „ geene die buyten deselve platinge steeken fullen, die selfde terstont
 „ inne te halen na des voorz. Pieters platinge op de peyne van tien
 „ ponden als vooren: Bevelende voorts van onsen wegen, dat niemant
 „ wie hy sy en bysonder die geene die woonende syn op de voorz.
 „ Beeke, dat sy van nu voortan geen leeren, koehuyden ofte kleede-
 „ ren en spoelen of en wasschen in de voorz. beeke op die peyne en
 „ verbuertenisse van drie ponden voorz. alsoe dikwils als 't gebucen
 „ sal en desgelycx alle andere wie sy syn en ontrent deselve beeke
 „ eenige vuylenisse, alsche ofte anders aldaer brengen: Bevelende
 „ voorts alle die geene die loyhuysen staende hebben op de voorz.
 „ Beeke, mitsgaders de leertouwers en kleervolders, dat sy aldaer
 „ van nu voortan niet meer en werken van heuren ambochten en
 „ dat sy heure stoepen terstont mede afbreken op tie verbuertenisse
 „ van drie der voorz. ponden, alsoe menichwerve als sy bevonden
 „ fullen worden hier jegens gedaan te hebben. Bevelende voorts van
 „ onsen wegen eenen yegelyken die woonachtich syn of eygendom
 „ van huysen staende hebben op de voorz. Beeke tusschen dat Para-
 „ dys en dat slachuys, dat deselve persoonen de voorz. beeke tuf-
 „ schen dit en St. Gilles naeltkomende doen schoonmaken en die
 „ vuylnisse doen werpen aan de zyde van onsen voorz. Hove op
 „ heuren costen, en dit alsoe dick en menichwerf als 't by ons al-
 „ soe geordonneert sal worden op de verbuertenisse van vyf ponden
 „ ten pryse voorz. Ontbieden en bevelen daeromme onsen Stadhou-
 „ der-Generael, de eerste en andere van onsen Rade in Hollant, onsen
 „ Bailliu en Schout van den Hage, en allen anderen onsen Officiers en
 „ Justiciers, dat sy jegens de overtreders van desen procedeeren en
 „ doen procedeeren tot afneminge van de voorz. peynen, sonder
 „ eenich faveur, dissimulatie ofte verdraeh, want ons geliefte fulex
 „ es: Gegeven in onsen huysen van den Hage onder onsen zegele van
 „ justicie aldaer gebruykt hier onder opgedrukt in forme van Placcate
 „ den xxxix July XVc. LV J. onderstont geschreven, By den Co-
 „ ninck ter relatie van syne Majesteys Stadhouder-Generael en Ra-
 „ den van Hollant &c. en geteykent,

J. V. DAM.

Tot verdere ophelderinge van welke omstandigheid verdient met aandagt te werden gelezen het geen de Heeren Raaden van den Hove in der zelve meermaals aangehaalde Berigt (p) in het breede hebben opgespeurt en beschreven.

Wie in vroege tyden deze Beeke en wateren gehouden waren schoon te maken, kan gezien werden uit een oud geding tusschen den Procureur-Generaal en eenige Dorpen in Rynland, over het schoonmaken van de gragt van 't slot van Woerden, waar toe de gemelte Dorpen sustineerden niet verplicht te zyn, om rede, dat *die Rynlanders en zonderlinge die voorz. Verweerdere geboefslacht zyn die River van den Hove en andere grachten te reynigen en oic den Santweck te onderhouden die tusschen den Hage en Ryswyc gelegen is, dat voirtids*

Wie in oude tyden deze Beek en wateren gehouden waren schoon te maken.

tyds een vyf oirdene placht te wesen (q). Dog deze gewoonte schynt door den tyd in onbruik te zyn geraakt, zulks dat naderhand de vyver en wateren om het Hof door de Graaffelykheids Rekenkamer tot kosten van de Graaffelykheid (r), en de Beek tot laste van de erven en huizen, op de zelve Beeke staande, zyn gezuivert geworden. En gemerkt de Beek wel eer door de Graaven in der tyd tot hunnen koste en gerief van den voorsz. Huize is gegraven en gemaakt, gelyk wy zoo even hebben gemelt, om aan de Vyver en 's Hof's gragten vers en goed water te verschaffen, zoo hebben de Graaven ook particulierlyk het gezag daar over aan hen willen behouden en dienvolgende de beheeringe daarvan aan de Officieren van hunne Domeinen aanbevolen (s), zoo als dezelve bezorginge jegenswoordig nog staat aan de Raden en Meesters van de Rekeningen van haar Ed. Groot Mog. Domeinen, egter zodanig, dat dezelve Raden met de Magistraat van den Hage in den jaare 1671. hebbende gesformeert een nette scheidinge van de gronden en straaten (t), dewelke tot ieders particuliere bestieringe zouden staan, en ook van de gronden en straaten, daar over zy in de beheeringe met den anderen zouden concurreren, en wel specialyk over de beheeringe van de Beek, welke den grond van den Hage scheid van de gronden, die door de Rekenkamer beheert werden, nu tot zoo verre met dezelve Magistraat zyn verdragen, dat de betalinge van het regt door de bewoonders der huizen, daar die onder doorloopt, voor het schoonmaken van dezelve succesfivelyk gedaan werdende, de eene reize aan de bedienden van de Rekenkamer en de andere aan die van den Hage komt te geschieden.

Nu keeren wy ons weder tot het gebouw, 't welk groot van omtrek zynde gevolglyk ook moeielyk is, om wegens de aaneenschakeling en wyde uitgestrektheid, eenen ieder een goetd en recht begrip daar van te kunnen geven. Omme door onkunde niet te missen, zullen wy alleen optellen de voornaamste kamers en vertrekken zonder ons in te laten hoe dezelve aan den anderen zyn gevoegt, en egter daarin tragten te houden zoo veel ordre als doenlyk is. Het eerste voorwerp, 't geen wy te beschouwen hebben, is de ZAAL, als het oudste en welke aanleiding heeft gegeven tot den verderen aanbouw. Eer men op de Zaal komt, is 'er een groote steene puy, welke men met 10 a 12 trappen ter wederzyden opklimt. Langs deze trappen ten noorden werden de Ambassadeurs, die wegens gekroonde Hoofden en andere Mogentheden aan de Algemeene Staten werden afgezonden, wanneer hen openbaar en plegtig gehoor verleent werd, door twee Heeren, uit de gemelde Vergadering gedeputeert,

't Welk naderhand geschiede ten koste van de Graaffelykheid.

Aan welke dienvolgens de beheeringe bezorging van dien ook staat.

Ordre in 't beschryven van dit Hofgebouw te houden.

Beschryving van de ZAAL.

(q) Zie hier na Bylage H. 1. 2. enz.

(r) Ao. 1633. is de Vyver in den Hage op ordre en tot kosten van de Graaffelykheids Rekenkamer schoon gemaakt. MS. In 't volgende jaar verzogten de Gedeputeerden van de Rekenkamer en den Hage gedeputeerde van 't Hof om met hen de Vyver, de Beek, enz. te gaan examineren en doen schoon maken, waar toe het Hof committeerde den President en den Rekenmeester *Perfyn*. Resol. van den Hove 29. Mey 1634.

(s) Zie hier na Bylage I. 1. 2. 3. enz.

(t) Berigt, Bylage R. 1. 2.

teert, opgeleid (v), en alzoo verders over de Zaal, galderye en door de Treves-kamer tot in de vergaderplaats van opgemelde Staten, en daarna langs den zelven weg weder tot onder aan deze trappen gebragt, daar ze weder gezamentlyk in de koets treden.

Deze *Zaal* is een schoon en voortreffelyk fluk werks, in den jaare 1249 of daarontrent door Koning *Willem*, gelyk wy hier vooren hebben aangetekent, gestigt; zynde na de getuigenisse van den Historieschryver Bor (w) tien en een halve roede lang, vyf roeden breed binnens muurs, en de diepte van de kap vyf en een halve roede; en zoo men onze Jaarboeken (x) mag geloven, is het hout tot dezelve kap uit Ierland gehaalt, welk hout van die natuur zoude wesen, dat 't zelve geen vermolzeming of verrottinge onderworpen is, ja dat zelfs daar aan geene spinnekoppen hen kunnen vast maken of hun rag hegten. Dit werd onder anderen bevestigd van Henr. Taborita (y), in deze woorden: *Ligna istius Castri sunt imputribilia, delata ibidem ex Hibernia, & resistunt omni veneno.* Maar het aanmerkenswaardigste van alle is, dat dezelve Zaal, van zoo aanmerkelyken hoogte, lengte en breedte, zonder eenige doorgaande dwarsbalken, zoo veele eeuwen heeft kunnen duuren en ook, gelykze zig nog ten huidigen dage vertoont, in een volkomen staat is gebleven.

Grootte en bouwstijf van de zelve.

Is rondom voorzien met winkels.

Voorheen en zelfs nog ten tyde van den gemelde Historieschryver Bor was de Zaal rontom voorzien met winkels, daar verscheide kramers met hunne waaren voorstonden, zoo met boeken, als met allerhande kramerye van zyde werken, spiegels, messen, brillen, kammen, kokers, tandstokers, schilderyen, gesneden plaatwerk en veel meer andere dingen, ja zelfs stonden eenige Vleeshouwers met vleesch alhier te koop, ten behoeve van de Suppooften en Hovelingen, gelyk wy nader onder het artikel van de Vleeshalle zullen aantonen; dog hier in is door den tyd zodanige veranderinge gekomen, dat nu de winkels of leedig staan, of, by de Haagse boekverkopers meest al gehuurt en gebruikt werden tot het houden van openbaare auctien of verkopinge van boeken.

Om hoog niet veroverde vlaggen, Vendels, enz

Om hoog ziet men ook aan alle kanten ten toon hangen de wimpels, vlaggen, vendels, standaarden en keteltrommen, zoo die eerlyds in 't verkrygen en verdedigen van onze vryheid op de Spaanschen (z), als die in de jaaren 1665. en 1666. in die bloedige Zeevlaggen

(v) De Ambassadeurs, na datze alvorens door dezelve Heeren aan de Hoornbrug op een zeer plechtige wyze zyn gerecipieert, en gebragt op 't huis van Prins *Maurits*, daarze eenige dagen op kosten van den Staat hierlyk werden onthaalt, werden op den dag van hunne audientie weder op de zelve wyze van 't huis van Prins *Maurits* afgehaalt, en gekomen zynde tot aan deze trappen van de Zaal, treden zy nevens de Gedeputeerden aldaar uit de koets, en gaan als dan in diervoege als boven is verhaalt, de trappen op.

(w) *Nederl. Hist. 9 boek op 't jaar 1576. pag. 142.*

(x) Bor. *ibid.* Boxhorn. in *Theatro Holl.* p. 351. Oude Holl. Chron. div. 18. c. 13. in 't *Leven van Willem den II.* of Goudhoeven, pag. 311.

(y) *Lib. 8. Histor. cap. 17.* te vinden by Ant. Matth. *Anal. vet. avi. Tom. VI.* p. 102.

(z) Bor. op 't jaar 1576. p. 142. zegt, dat deze Vendels door Prins *Maurits* op

llagen tegens de Engelschen, en wel inzonderheid die in den laatsten oorlog tegens de Franschen, zyn veroverd geworden; alle klaare kentekenen van zoo veele overwinningen door onze Helden op den vyand van den Staat te water en te land bevogten: en op dat de gedagtenis door den tyd niet zoude verouderen, zoo zyn by de laatstgemelde geschilderhouten berderen, waar op geschreven staat de tyd en plaats, wanneer en waar dezelve genomen en veroverd zyn.

Ontrent veertig jaaren na de volbouwinge van deze Zaal, gaf Graaf Floris de V^{de}. (na 't verhaal van zommige) aldaar met overgrootte pragt en staatzi de pronktekenen van eene nieuwe Ridderorde, welke hy onder de benaminge van *St. Jacobs-orde* zoude opgeregt hebben aan twaalf voornaame Heeren: wie deze Ridderders zyn geweest, en wat plegtigheden daarentrent zyn waargenomen en gehouden, vinden wy omstandiglyk in dezer voege vermeld (a).

Instelling van *St. Jacobs-orde* door Floris den V. aldaar.

„ In 't jaar ons Heeren, als men schreef 1290, soo heeft myn hoge Heere, Graaf *Floris*, Grave van Holland, Zeelant en Vrieslant open hof gehouden in den Hage, en in vollen zale gegeven syn ordre en Ridderfchap van *St. Jacobs Broederfchap* aan twaalf der voornaemste Heeren en Ridderen van de Hofgenoten, die hierna beschreven staen:

Plegtigheden daarentrent waargenomen.

- „ *Diderik* Grave van Cleve;
- „ *Lancelot* Heere van *Hamilton*, Ambassadeur van (*Henrik*) den Koning van Schotland;
- „ *Godevaart* Heere van *Boucholt*, Ambassadeur van Westphalen;
- „ Heer *Hendrik* Grave van *Hennenberg*, Ambassadeur van Ceulen;
- „ *Dirk* Heer van *Brederode*;
- „ *Jan* Heer van *Heusden*;
- „ *Jan* Heer van *Arckel*;
- „ *Dirk* Heer van *Linden*;
- „ *Otto* Heer van *Asperen*;
- „ *Jacques* Heer van *Wassenaer*;
- „ *Gysbert* Heer van *Amstel*;
- „ *Hugo* Heer van *Vianen*, Ridderen.
- „ Alle welke den vollen eedt hebben gedaan by het Heylig Evangelie in handen van den Heere *Johan*, Bisschop van Utrecht, en voor onderpant gelaten hunne gemeene schild en wapen, en hebben ontfangen elk een vergulden halsbant met vyf schelpen en het beeld van *St. Jacob* daar aan, wegende anderhalf mark zilver; en hunne wapens zyn ontfangen door *Jan Paypaert*, Knape en Herault van Hollant, en opgehangen in de grote Pleghzale in 's Gravenhage, tot getuigenisse deszelfs.

P

Schoon

op de Spanjaarden veroverd en gewonnen zyn, zoo tot *Tuernhout* in Brabant op den 24. Janu. 1597. (alwaar 38 *Vendelen* en een *Cornette* in handen van zyn Excell. zyn geleverd. Zie Resolutie-boek van Holland van 't jaar 1597. pag. 24.) als ontrent *Nieuupoort* in Vlaanderen den 2 Julii 1600.

(a) In 't Latyn by Aub. Miræus, *Donat. Belgic. Lib. 2. Cap. 134.* Boxhorn. *Theatr. Holl. Cap. 7. p. 62.* Ant. Math. *Anal. vet. ævi. Tom. 1. pag. 563.* In 't Duitsch by S. van Leeuw. *Bat. Illust. pag. 703.* en andere Schryvers meer.

Redenen
waaron
dit in
twyffel
werd ge-
trokken.

Schoon dit door verscheide Schryvers in dezer voege werd ter nedergestelt, en dat Miræus zegt zulks gevonden en getrokken te hebben uit een oud Nederduitsch handschrift, zoo zouden wy egter met den zeer geleerden Pet. Scriverius (*b*) en anderen (*c*) hoogelyk in twyffel trekken of deze instellinge wel ooit door den gemelden Graaf is geschied, eensdeels, om dat Melis Stoke, Renerus Snoyus, Johan Gerbrantsz. van Leyden, Willem Procurator in Egmond, Beka en Heda en meer andere oude Schryvers, ja zelfs ook de Zamensteller van de Grootte Hollandfche Chronyk (*d*), of Goudhoeven, schoon vry jonger als de evengenoemde, daar van geen het minste gewag maken; zynde in geen en deele te vermoeden, datze juist alle, indien de zaak was gebeurt, zoo een plegtige en Vorstelyke daad, als is het opregten van eene Ridder-orde, ongemeld en ongemerkt over het hoofd zouden gezien, en met een diepe stilzwygentheid zouden voorby gegaan hebben. Maar ten anderen, om dat het Haagfche Register der Ridderfchap, waar uit het gemelde oude handschrift, en vervolgens deze vertelling zoude gehaalt zyn, by niemand, onzes wetens, bekend is. De eerste, die na Christophorus Butkens (*e*), en Miræus deze roemrugtige daad te berde gebragt hebben, zyn geweest Franc. le Petit (*f*), die de Hollandfche Chronyk in de Fransche tale uitgegeven heeft, en Reigersbergen van Cortgene (*g*), de Schryver van de Zeeuwfche Chronyk; maar wat staat te

(*b*) In eenen brief aan Jfacus Pontanus, te vinden by Ant. Matth. *Anal. vet. ævi tom. 1. pag. 562. 563.*

(*c*) Boxhorn. *Toncel van Holland pag. 48. 49. of in Teatro Hollandiæ pag. 63.*

(*d*) Deze Schryver verhaalt wel *divis. 19. cap. 21.* dat 'er Ridders gemaakt of geflagen zyn door Floris den V, dog zeer eenvoudig, zonder gewag te maken van eenige bekende en met eenen byzonderen naam getydelde orde. En zoo men de omftandigheden met den anderen vergelykt, men zal bevinden, dat deze daad geen de minste betrekkinge heeft tot 't geen dat het meergem. Register medebrengt; want behalven dat de tyd en 't getal der perzoonen, ja de perzoonen zelfs verschillen, zoo is 'er ook geen de minste overeenkomst ontrent de hoedanigheid derzelve, dewyl de Chronyk-Schryver zegt, dat de rykste en eerbaarste Huisluiden, het Register in tegendeel, dat de treffelykste der doorlugtigste Huizen in de ridderlyke orde door den Graaf gekozen zyn; zynde de eerst genoemde geene andere geweest als die wy gemeenlyk *Welgeboore Mannen* noemen. De rede tot het verheffen dezer boeren tot den Ridderlyken staat wierd door den Graaf voorgewend te wezen, om zyn Ridderfchap te verneederen, 't welk na 't gevoele van zommige Schryvers eene der voornaamste oorzaaken is geweest van dien grooten haat en bekende zamenzweeringe tegens den gemelden Graaf. Zie verders Boxhorn. ter aangehaalde plaatze. Scriverius, *Oud-Batavia, in 't leven van Floris den V. pag. 241 en 276.* Goudhoeven, *in zyne aantekeninge, pag. 431.* En de hooggeleerde H. de Groot schynt ook daar heenen te willen, *Inleid. tot de Holl. Regtsgei. 1 Boek, 14 deel. No. 4.*

(*e*) Hy is na het getuigen van Boxhorn de allereerste geweest, die dit geschrift voor den dag gebragt en *in de Stam-Chronyk der familie van LINDEN* geplaatst heeft, voorgevende, het zelve getrokken te hebben uit het Register, 't welk hem uit den Hage was gezonden. De hooggeleerde Heer Aub. Miræus hem hierin opvolgende, heeft het ter goeder trouwe gevoegt in zyn boek der Nederlandfche giften ter aangehaalde plaatze.

(*f*) Petr. Scriverius noemt hem *diët. loc. Historiæ Hollandiæ rhapsodum Gallicum.*

(*g*) *Chronyk van Zeeland*, vermeerderd door Boxhorn. *2. deel, kap. 16. pag. 89,* alwaar

te maken is op zodanige Schryvers, die zoo laat bykomen en meer dan dert'half hondert of by de driehondert jaaren na de daad geleefd hebben, kan een ieder oordeelen; immers hun zeggen kan zonder nader bewys niet geen volflage geruftheid aangenomen werden. Van latere, als *Adr. Schoonebeek (b)*, *Th. de Rouk (i)*, *S. van Leeuwen (k)*, en andere (*l*) blinde uitschryvers en opvolgers melden wy niet, om dat hunne getuigenissen geen de minste kragt of geloof in dezen kunnen toebrengen. *Aubertus Miræus* zoude dan de eenige wezen, die, om rede hier boven verhaalt, de zaak nog eenigzints in twyffel zoude houden, alhoewel *Scrivierius (m)* niet buiten vreze is, dat *Christ. Butkens* liet meergemelde hand-schrift zoo wat opgesnukt en verdraait mag hebben, en gevolgelyk dat *Miræus* daar mede

P 2

bedot

alwaar hy dus spreekt: „ Op dezen tyd regneerden en waren in fleure die Heeren van *Borsselen* metter *Zuylen*, Heeren van sinte *Martensdyck*, en van sommige *Polders* en *Heerlykheden* in 't Landt van *Voorne*. Heer *Frank van Borsselen*, die van den oudsten Heeren van *Borsselen* gekomen was, Heere van *Monstere*, Heere *Paulus van Borsselen*, Heere van *Brigdamme* en van *Soutelande*. *Wolffaert van Borsselen*, Heere van die *Polders* van *Noord-Walcheren*, *Sandtdyck* en van 't *Dorpken* van der *Veere* (heeft altyd die edelste van wapenen in *Zeeland* geweest, maar noyt Heere van *Borsselen* by *Zuyt-Bevelandt*) Heer *Jan van Renisse*, Heere van *Moermond* in *Schouwen*, Heere *Dadyn van Cruyningen* in *Zuyt-Bevelandt*. Deze voorgenoemde waren de principaalste Heeren op die tydt in *Zeelandt*, die de oorden der *Graaven* droeghen, 't welk doen ter tydt was eenen gulden halsband, met sint *Jacobs* schelpen, daar onder sint *Jacob* hangende. Dog *Boxhorn*, in zyn *Toneel van Holland*, kap. *VII*, daar hy handelt van den *Adeldom* van *Holland*, meent pag. 49. dat *Reygersberg* alhier zyn vaderland en den zynen te zeer is toegedaan geweest, als hy den *Zeeuwen* alleen geeft 't geene dat anderen ook moette toegeschreven werden. En schoon hy ook mentie maakt van de zeehooren (of schelpen) dat geweten moet werden, datter een *Ridder-order* is, die ter eeren van *St. Jacob* ingestelt is geweest, welker wapen is een roode kruis op het opperste kleedt, en dat zy eertyds vyf schelpen droegen. En 't geen van de zee-schelpen gezegt word schynt te simaaken d'oude instellinge der *Fransoysen*, enz.

(b) *Hist. van de Ridderl. en Krygs-orders*, 2. deel, fig. 56. Hy beroept zig dienaangaande op *Elias Ashmole*, een Schryver by ons en in 't *Groot algemeen Woordenboek* van den Heer *Luiscius* onbekent, zeggende, dat volgens deszelfs getuigenisse onder de papieren van *Holland* nog een handschrift van d'instelling zoude gevonden werden, dog dat men anders weinig van deze order by de Schryvers kan naspreken.

(i) *Nederl. Herauld*, kap. 7. no. 65. pag. 162.

(k) *Bat. Illustr.* pag. 703. Hy voegt daar nog by, dat *Graaf Floris* daarna in 't zelve jaar voor dit *Broederschap* een steekspel heeft aangeregt, daar zyn voornaamste *Ridderschap* op genodigt was, waar van de *Campioenen* waren *Dirk*, Heere tot *Brederode*, welke riep, *Holland*; *Johan*, Heere tot *Heusden*, welke riep *Kleef*; *Dirk*, Heer van *Linden* en ter *Lee*, welke riep *Aspremont*; en *Arent*, Heer tot *Ysselstein*, welke riep *Amstel*.

(l) *Vader van Heussen*, in zyne *Oudh. en gestigten van Delft, Delfland, &c.* in 8. pag. 349 en 350.

(m) In den voorgemelden brief, gedrukt te vinden by *Anth. Matth. Anal. vet. ævi*, Tom. I. pag. 564. alwaar hy zegt: *Vereor, nequid huic apographo subsit ex mangonio Butkeniano. Quem bipedum nequissimum, veris suis coloribus depictum, statui aliquando in medium producere, ac deridendum omnibus propinare.*

bedot mag zyn (*n*). En wanneer men nog daarenboven overweegt, dat van die orde zedert niet is gehoord of gezien, dat geen der volgende Graaven zig daar van als Hoofd gedragen heeft, 't geen in de tyden, wanneer de Ridderſchappen zaaken van zvier waren, en Hoofd van eene Ridder-orde van agting te zyn, geen geringe luilter gaf; en dat Hertog *Aalbert van Beyeren* in den jaare 1382. eene geheel andere Ridderſchap ter eere van St. Anthoni zoude opgeregt hebben (*o*); zoo zal niet ligt iemand geloven kunnen, dat ooit zodanige orde door Graaf *Floris* den V. opgeregt zy geweest.

Algemeene
Staats-
vergade-
ringe in
1651. op
de Zaal
gehouden.

Nu gaan wy ons vervorderen tot laateren tyd, dat is tot den jaare 1651., wanneer die bekende algemeene Staats-vergaderinge op deze Zaal wierd gehouden, waar van wy alhier een korte beſchryving zullen opgeven. Na dat Prins *Willem* de II. op den 6. Novemb. 1650. door een ſchielyke en onverwagte dood uit de wereld was gerukt, beſloten de Staten van Holland een extraordinaire algemeene vergadering alhier in den Hage te houden, waar toe zy door gedeputeerden de andere Provintien hunne Bondgenoten verzogten. De Pointen der beſchryvinge waren, om vaſt te ſtellen de *Religie*, de *Unie*, ende de *Militie*. Het verzoek wierd, na eenige tegentribbelingen van zommige, eenparig toegestaan, en ieder der zelve zond vervolgens een zeker getal gemagtigden, waar door deze Vergadering, beſtaande uit meer dan driehondert perzoonen, zoo groot en talryk was, dat 'er zedert de Unie van Utrecht in den jaare 1579. geen aanzienlyker is geweest. Die van Holland, om dat de kamer van de ordinariſ vergadering niet groot genoeg was om het getal van deze extraordinaire bezending te kunnen omvatten, lieten de Zaal van 't Hof daar toe bequaam maken, doende van daar wegnemen alle de boekverkopers en kramers winkels; Aan beide zyden tegens den muur wierden 'er banken gemaakt, opgaande in vorme van een amphiteater, om elke

(*n*) Zie H. v. Ryn, in zyne geleerde en naauwkeurige aantekeningen op de gemelde Oudheden, pag. 420. alwaar hy onderzoekende wat van de waarheid dezer zaake zy, en mitsdien voorgelſt hebbende de getuigeniſſe van de twee bovengemelde Schryvers Franc. Le Petit en Reigersbergen, aldus voortgaat. „ Eindeljk ſchynt de doorgeleerde en oudheidkundige *Miræus* ons te recht te helpen. „ Deze *Miræus*, op wien geen vermoeden van valſche ſtukken te verdigten vallen „ kan of oit gevallen is, heeft dit gantſche verhaal in een oud Nederduiſch handſchrift gevonden: en zoo als hy 't gevonden heeft, in zyn werk *de Donationibus Belgicis* ingelaſt. Dit ſchynt alles effen en klaar te maken: te meer dewyl „ het gemelde handſchrift dit verhaal getrokken had uit een Haagſch Register van „ de Ridderlyke orders. Evenwel is *Scrivenerius* nog al beducht en ongeruſt: hy „ is niet zonder zorge, dat *Chriſtophorus Butkens* hier onder geſpeelt, en dat „ handſchrift zoo wat opgefmuikt en verdraait mag hebben. Daar tegen dient, „ dat *Aubertus Miræus*, om *Butkens* nu daar te laaten, zoo niet te bedotten was „ op het ſtuk van oude, voornamentlyke Nederlandſche, handſchriften. Is 'er „ iemand, die zodanige handſchriften behandelt, onderzocht en tegen malkander „ vergeleken heeft, dat is *Miræus*. Zyne vroomheid en opregtigheid is een ieder „ bekend: en ik weet niet dat zyne geloofwaardigheid oit in twyffel is getrokken. „ Dit alies zy egter gezeit, zonder de zaak te beſlegten: waarſchynelykheid is „ altyd geen waarheid.

(*o*) Volgens *Miræus*, in zyne aantekeningen op het aangehaalde kap. 134.

elke Provincie afzonderlyk na haare ordre en na de veelheid haarer Gecommitteerden te plaatzen. In 't midden tuffchen de wederzydfchee banken wierd een doorgaande ruime opening gelaaten , alwaar in 't midden gefelt was een vierkante langwerpige tafel met tien ftoelen, een aan 't boven, een aan 't beneden einde, en vier aan ieder zyde; op den eerften , itaandeten ooften na den fchoorsteen, zoude zitten de Prefident, en regt tegen hem over de Griffier. De muuren, banken en tafel waren alle bekleed met groen laken , om te tonen , dat de Staat niet in den rouw was. En om dat de fpraak ging , dat Holland van voornemen was , om by deze gelegenheid ook van daar weg te nemen alle de daar ophangende Vendels, Cornetten en Wimpels, zoo te land als te water op de Spaanfchen veroverd , en alzoo daar mede den Spanjaard te befagen , zoo lieten de gemelde Staten in tegendeel dezelve fchoon afstoffen , ja zelfs veele andere , die daar te vooren niet waren , van elders aldaar mede plaatszen en ophangen.

De Zaal in dezer voege gefchikt en toebereid zynde , verfchenen aldaar op den 18. Januarii 1651. de gezamentlyke Gecommitteerden in volle itaarzie, komende uit de ordinaris Raadkamer van de Staten Generaal, en uit het naafte groot vertrek, genaamt de Treves-kamer, alle na hunne rang en ordre langs de galderye op de Zaal, nemende na ordre hunne zitplaatzen in de banken. De Heer *Bibo van Doma* wegens Vriesland het Prefidie bekleedende , voegde zig aan 't oppereinde van de tafel, en de Griffier *Ruijch* regt tegen hem over aan 't laager einde , werdende de andere ftoelen open gelaaten voor zodanigen Gezant of Gezanten en Gecommitteerden , als geduurende deze vergaderinge zouden willen audientie verzoeken. Na dat de gemelde Prefident de Vergadering hadde gegroet, en kortelyk voorgedragen de oorzaak van deze zoo statelyke byeenkomft, ftond de Heer *Jacob Cats*, ter zelve tyd Raad-Penfionaris van Holland, op van zyne plaats, en zig op een der ftoelen naby den Griffier nederzettende, dede een overtreffelyke en niet min cierlyke aanspraak, waar by hy met eenen uit laft van zyne Principaalen de voornaamfte punten, waar op de bezendinge en convocatie gedaan en verzogt was, de Vergadering voordroeg. Na verloop van ruim zeven maanden zittens, wierd deze byeenkomft op den 21. Auguffti deszelve jaars geindigt, en met een gelyke redevoering door den zelve beroemden Staatsdienaar geflooten, welke beide te vinden zyn by *Aitzema in 't 7. deel van zyn hiftorie van zaken van Staat en Oorlog*, als mede in zyn *Herftelde Leeuw*, alwaar hy deze vergadering met het geen daar op is verhandelt en beflooten omftandelyk befchryft.

Na 't eindigen van de vergadering ordonneerden de Staten van Holland, ten welker koften de gansche toefel was gemaakt , alles af te breken en de Zaal weder te brengen tot haaren voorigen itaat. De Resolutie, welke haar Ed. Gr. Mog. den 26. September daar aan volgende ten dien einde verleenden , was van dezen inhouden :

„ Op den brief van de Heeren van de Rekening van den 21. de-
 „ fer maand, is na deliberatie goedgevonden, dat conform het ver-
 „ foek by den voorfz. brief gedaan , welgem. Heeren van de Reke-
 „ ning zullen werden geauthorifeert , en werden geauthorifeert by

Befchry-
 ving van
 dezelve.

Ordre,
 om alles
 weder af
 te bre-
 ken, en

Laaken
te ver-
bruiken
tot het
bekle-
den van
de Rolle.

„ desen, de groote Zaal van den Hove wederom te brengen in haaren eersten en vorigen siant, ende ten zelve einde de materialen af te doen breeken en te amoveren, ende dezelve te gebruiken ten behoeven van de Graaffelykheid, daar en zoo by welgemelde Heeren best en oorbaarlykft zal werden geoordeelt; lettende of eenig gedeelte van *het laaken, dat overig zoude mogen blyven na het bekleeden van de Rolle*, aan den armen zal dienen te werden gegeven, of wel de waarde van dien.

Kamers
aan de
noort-
zyde
van de
zaal.

Aan de noordzyde van deze Zaal zyn de respectieve *Kamers van Rekeningen*, zoo van des Lands oude Domeinen en heerlyke goederen, den Graaven van Holland in der tyd toebehoort hebbende, en welke zedert de afzweeringe van onzen laatsten Graaf Philips den II, Koning van Spanje ten gemenen dienste van den Lande zyn aangeslagen; als van de algemeene schattingen en imposten, die in den Lande van Holland en West-Vriesland geheven werden; beide voorzien van ruime vergaderkamers, vertrekken, Griffie en Secretarie.

Graaffe-
lykheids
Reken-
kamer.

De eerstgemelde, die in 't midden van den gemelden noord-muur haaren ingang heeft, is in den iaare 1428 opgerecht door Hertog *Philips van Bourgondie*, na dat hy by een geweldige dadinge (p) de overdragte dezer Landen zyne nigte Vrouw *Jacob van Beyerens* hebbende afgeperft, ontrent verscheide zaaken hier te Lande een redres en verandering maakte. Dit Collegie bestond by derzelver instelling uit een zeker getal perzoonen, die men Meesters en Auditeurs van de Rekeninge noemde (q) die het bewind, toezigt en jurisdictie hadden van der Graaven van Holland inkomsten, tienden, visscheryen, domeinen en andere geregtigheden, en voor dewelke de Rentmeesters van Noort-holland, Zuit-holland, Kennemerland, van 't Land van Voorn, van Heusden, van de Wildernissen en andere moesten komen rekenfchap doen van hunnen ontfang en uitgave; als mede de Rentmeesters van Beoost-en Bewest-Schelde in Zeeland, en namaals mede die van Vriesland en Utregh. Wat veranderingen hier in door den tyd zyn gevallen, en uit wat Leden dit Collegie naderhand heeft bestaan, zullen wy alhier niet ophalen, nadien ons voornemen alleen is, om den Hage te beschryven en de gebouwen daarin begrepen, en geenzints te treden tot een particuliere verhandeling zoo van haar Ed. Groot Mog. en Hoog Mog. Vergaderingen, als van de Hooge Collegien, dewyl dezelve, schoonze hier gezeten zyn, daarom geen meerder betrekkellykheid hebben tot den Hage, als tot eenige andere Stad van Holland, als eigentlyk behoorende tot 's Lands algemeen bestuur en regeringe; Eehalven dat het beschryven van dezelve Vergaderingen en Collegien, indien men 't na behooren zoude doen, wel een werk afzonderlyk op zig zelve zoude vereiffchen; en derhalven zullen wy ons voor het iegenwoordige vergenoegen met maar kortelyk te melden, hoe de opgemelde Vergaderingen en Collegien bestaan, en wat van ieders verrigtinge zy: en dus by het bovengemelde alleenlyk nog maar aanmerken, dat voor het opregten van deze nieuwe Kamer de rekeningen wierden opgenomen en gesloten

(p) Den 3 Julii 1428, zie groot Placcaatb. III. deel fol. 14. en V. deel fol. 2.

(q) Zie Instructie voor de Luiden van de Rekeninge van den 27 Maart 1593. behelzende 104 artikelen, gedrukt in 't Groot Placcaatb. III. deel fol. 719.

ten ten overftaan van den Graaf zelf by zynen kapellaan of biegdvader, of by iemand van zynen Rade.

Eindelyk is deze kamer, na dat de meeste goederen ten dienste van den Lande zyn verkogt, by de Staten van Holland, volgens Resolutie van den 17 Maart 1728, vernietigt, en het bewind over de nog refterende Domeinen, als mede over al wat iegenwoordig tot de zorge en directie van dezelve Rekenkamer behoort, gebragt en overgedragen aan haar Ed. Groot Mog. Gecommitteerde Raden van beide de Quartieren, als breder uit de resolutie zelf te zien.

Vernietiging van de zelve, en overdragte aan de Gecommitteerden Rade van beide de Quartieren.

Woensdag den 17 Maart 1728.

„ Nogmaal gedelibereert fynde over den voorflag om te komen tot
 „ een afkomst van de deliberation over het werk van de Domeinen,
 „ en over de veranderingen; daar in gemaakt in de Besoignes,
 „ daar over gehouden sedert het rapport van den 15. Augusti
 „ 1727, is goedgevonden en verftaan,

„ Dat het dedomagement van de Reekenmeesters en van de Ministers,
 „ en bedienden van de Kamer, soo wel als van de Rentmeesters,
 „ en van de Deurwaarders van derselver Comptoiren, foodanig
 „ als het geprojecteert is by de Advifen, geïnserieert in de Notulen
 „ van den 16 October 1725 en 27 February 1726, fal worden gearresteert;
 „ soo als het gearresteert word by desen, ingaande ten opfigte van
 „ de Reekenmeesters, en van de Ministers en bedienden van de Kamer,
 „ met het jaar 1725, en ten opfigte van de Rentmeesters, en van
 „ de Deurwaarders van der selver Comptoiren, met het jaar na de eerste
 „ verkooping van de vaste goederen onder elx administratie,

„ Dat de Domeinen, welke niet fullen verkogt worden, &c.

„ Dat het bewint, en directie, van en over haer Ed. Gr. Mog. Domynen,
 „ en al wat iegenwoordigh gehoord tot de sorg en directie van de
 „ Rekenkamer, van nu voortaan fal gebragt, en overgedragen worden,
 „ soo als gedaan word by deese van de Rekenkamer van haer Ed. Gr. Mog.
 „ Domeinen, welke van nu af word gehouden voor gemortificeert, en
 „ vernietigt, aen de Heeren haer Ed. Gr. Mog. Gecommitteerde Raden
 „ in de beide Quartieren respectivelyk; waer in de Domeynen geleege
 „ sijn, op deselve wijze als van de Geestelycke goederen, en dat ten dien
 „ einde de Instructie van de Gecommitteerde Raden fal worden geamplieert
 „ met de noodige Articulen uyt de Instructie van de Rekenkamer, en
 „ ondertusschen by provisie gelast aen de Gecommitteerde Raaden, sijn
 „ na die Instructie te reguleeren in de exercitie van het voorlz. bewind
 „ en directie van en over de Domeinen.

„ Des dat alle verpagtingen, visitation en andere Commissien ter
 „ plaats daer de Domynen leggen, fullen moeten verrigt worden door
 „ de respectieve Rentmeesters, ieder onder het district van sijne
 „ administratie, telkens op speciale ordre van de Heeren Gecommitteerde
 „ Raden van 't Quartier, waarin de Domynen leggen, uytsondert
 „ Commissien over zaaken, of extraordinaris voorvallen van sonderlinge
 „ aangelegentheid; wanneer en anders niet, de Gecommitteerde

- „ mitteerde Raaden van het Quartier fullen mogen daar toe commit-
 „ teren een Heer uit het Collegie met adjunctie van den Rentmeester
 „ van het district.
 „ Dat de Rekeningen, zoo van de voorlede jaaren, voor soo veel
 „ die nog ongesloten zyn, als alle toekomstige Rekeningen fullen
 „ worden opgenomen en geslooten ter Kamere van de Auditie van
 „ de gemeene Lands-rekeningen, alwaar de Auditeur en Griffier van
 „ de Kamer der Domeinen fullen fungeren, haar leven lang geduu-
 „ rende, sonder nogtans zig te bemoeien met andere Rekeningen als
 „ met die welke tot hier toe opgenomen zyn ter Kamere van de
 „ Domyne.
 „ Dat voorts aan de nog overige Raden en Meesters van de Reke-
 „ ningen van haar Ed. Groot Mog. Domyne voor haar leven tot soo
 „ verre toe sellie gegeven sal werden in de beide Collegien van de
 „ Gecommitteerde Raden, dat sy voor haar leven fullen participeren
 „ aan de deliberatien van de Gecommitteerde Raden over Dominiale
 „ zaken, en aan geene andere deliberatien.
 „ En dat ten dien einde een zekere dag ter weeke sal gestelt wor-
 „ den, wanneer de sellie sal begonnen worden met de deliberatien
 „ over de Dominicale saken, welke deliberatien afgeloopen zynde,
 „ de gemelde Rekenmeesters zig zullen vertrekken, sonder in eenige
 „ andere opsigten, geene uitgezondert, te fungeren, of buiten het
 „ Collegie te compareren, als Gecommitteerde Raden.
 „ Boven het welk de gemelde nog overige Rekenmeesters, &c.

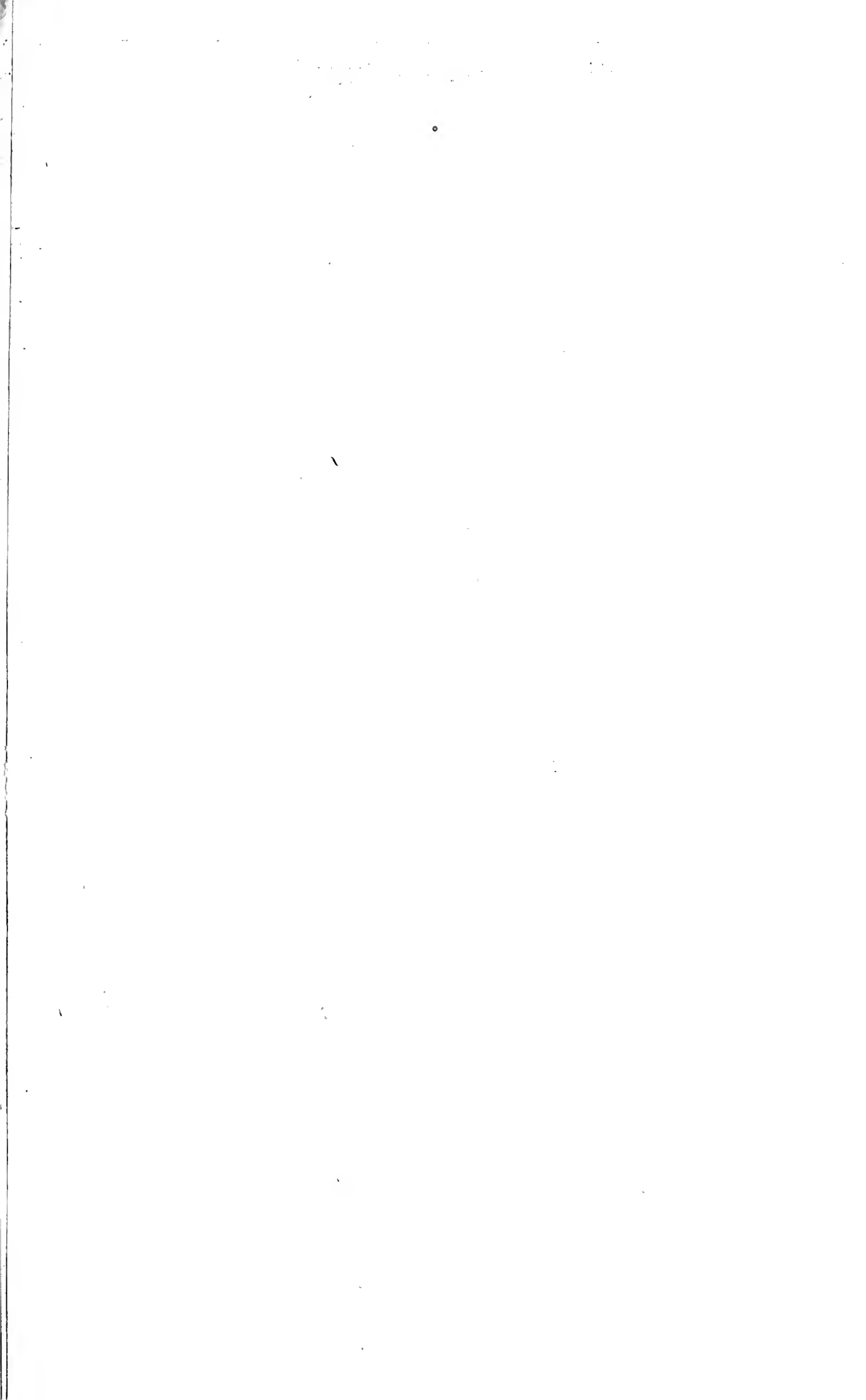
Kamer
 ter Au-
 ditie van
 de ge-
 meene
 Lands-
 reke-
 ningen
 van
 Hol-
 land

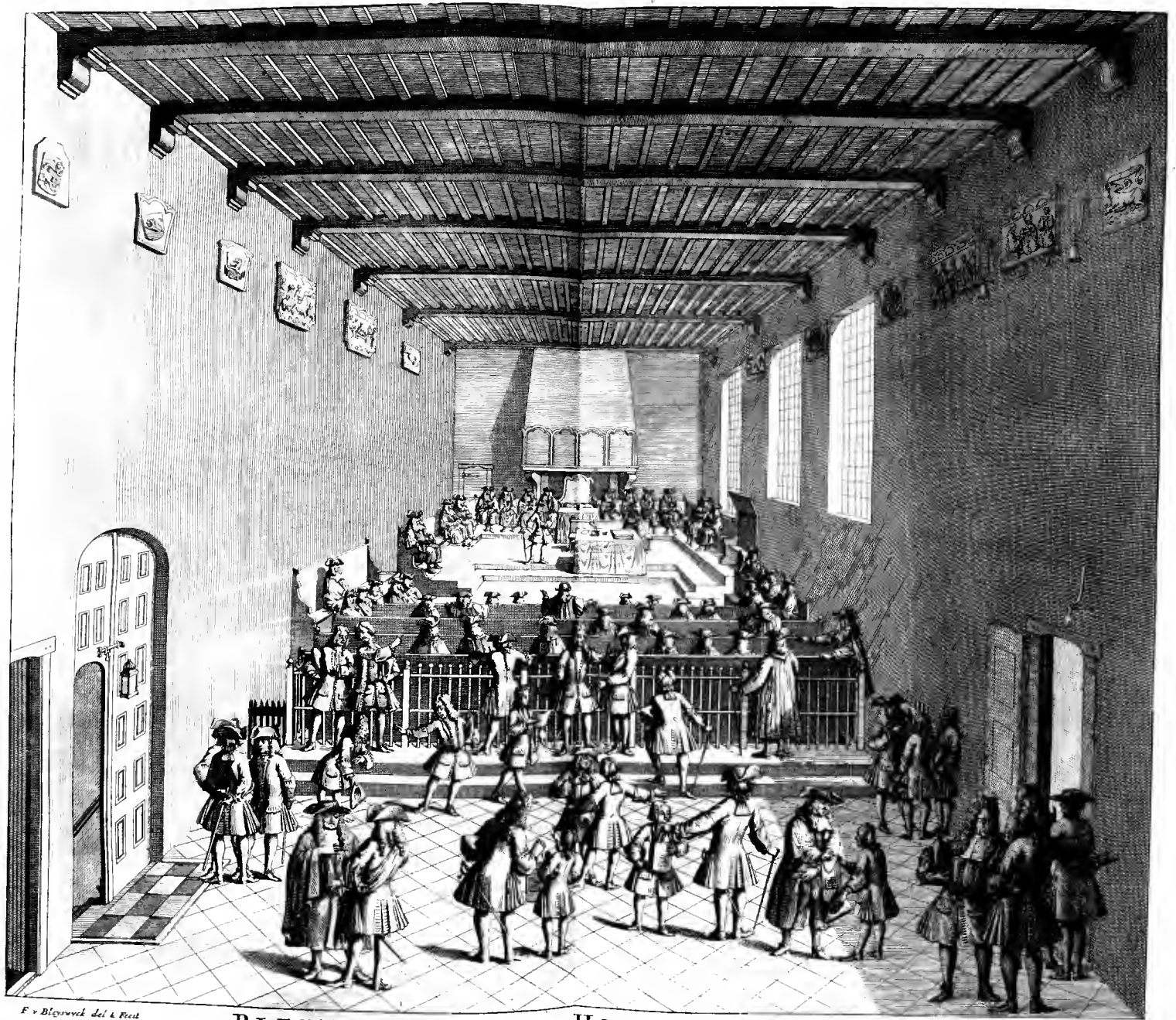
De tweede daaraanvolgende ten oosten is de *Kamer ter Auditie* van de gemeene Lands-rekeningen in Holland, ingestelt in den iaare 1590, omme te examineren, apofillieren, opneemen en sluiten alle de gemeene Lands-rekeningen van dezelve Provintie of wel van alle de Ontfangers van deszelfs gemeene middelen in de respectieve steden, waar toe wegens de Ridderfchap ordinair een Lid als President *ad vitam* werd gecomitteert, nevens twee Gedeputeerden uit de Steden, die alle drie iaaren veranderen, zynde geallisteert van twee Secretarillen (r) en twee Commisen.

Leen-
 kamer
 van
 Hol-
 land.

Nog is op deze Zaal aan den zelven noord-muur, dog in den west-
 hoek de opgang tot de *Leenkamer van Holland*, werwaarts men met
 trappen langs de tooren, die de klok en uurwyzer voert, opklimt.
 Op deze kamer werden gehouden de Registers van de Leenen, die
 by versterfte, koop of anderzints voor den Stadhouder en Leenman-
 nen verlyd werden. Ook wierden in vroege tyden, tot dat de Graaf-
 felykheids Rekenkamer door *Philips van Bourgondie* wierd opgerecht,
 aldaar te boek gestelt alle vredehandelingen en contracten, die de
 Graaven van Holland met hunne nabuuren aangingen en sloten; als
 mede de Privilegien, Handvesten, Keuren, Giften, Commissien,
 en ander actens, welke by dezelve Graaven, zoo aan Steden, Dif-
 trieten en Dorpen, als ook aan byzondere perzoonen wierden ver-
 gunt en verleent, waarvan de Registers ter zelve plaatze nog te
 vinden zyn; zulks dat de oudste chartren en papieren van dezen
 Lande daar bewaart werden, tot welke indien men vryen toegang
 had-

(r) Zie derzelve instructie van den 7 Julii 1627. behelzende 21 artikelen.

F. v. Blyswick del. & fecit

PLEITROLLE VAN DEN HOVE VAN HOLLAND.

hadde, men nog veel zaaken en oudheden zoude kunnen ontdekken, welkers kennis en geheugenisse nu als onder de asche van vergetenheid bedekt blyven. In het tweede vertrek, daar de gem. Registers alle in kassen na order en jaartal geschikt zyn, heeft men, eer nu weinige jaaren geleden daar in veranderinge wierd gemaakt, in den muur, waar door men met een deur van het voorste in het gemelde binnen-vertrek komt, nog gezien eenige oude versierde overblyfselen van een altaar, waar uit men moet besluiten, dat dezelve kamer wel eer tot het gebruik van eene byzondere hof-kapelle of een gebede-plaats zal hebben gedient.

Van de Zaal klimt aan den oost-muur op langs twee verscheide breede trappen, de eene ten noorden, lijkende na de kamers en vergaderplaats van de Staten Generaal; de tweede ten zuiden. Wy zullen de eerstgemelde voor eenen tyd laten leggen, en ondertusschen onzen weg vervorderen langs de laatstgenoemde, en alzo komen op de *Pleitrolle* van den Hove Provinciaal. Dit is een groot langwerpig vertrek, alleen geschikt tot een pleitzaal, alwaar alle geschillen, die summierlyk en zonder diep onderzoek van de principale zaake zelf beslegt moeten werden, gelyk als zyn Exceptien, Provisien, geregtelyke verzoeken, die zoo ter eerster instantie als by appel of reformatie van laager Regters, voor 't gemelde Hof gebragt werden, opentlyk ten aanhooren van eenen ieder mondeling werden verdedigt, en alwaar alle de sententien by den zelve Hove gewezen, zoo in 't civiel als crimineel, door den Substituit-Griffier of een der Secretarissen, en zoo ze kapitale straffen medebrengen, door den Griffier zelf werden uitgesproken. Ook worden aldaar gepubliceert alle Placcaaten, Ordonnantien en andere bevelen, zoo by den Souverein van den Lande, als by den gemelden Hove gemaakt en afgevaardigt. De plaats, daar deze zaaken geschieden, werd *de Rolle* genaamt, zynde een vierkant vak, van de gemeene zaal afgeschoten, welker gesteltenisse in dezer voege is gelegen. In 't eerste inkomen van de Rolle zyn de banken, daar de Advocaaten na de jaaren hunner admiffie zitten, alle met groen laken bekleed en trapswyze nederdalende; beneden dezelve hebben de 16 Procureurs hunne plaatsen. De twee Commissarissen, ter audientie van de Rolle gecommitteert, zitten op een verheven gestoelte onder een klein verhemelzel, met den rug na 't oosten; voor hen staat een lange tafel met groen laken bedekt, genaamt *het Buffet*, waar aan de Substituit-Griffier, of een der Secretarissen, die de pleit-rolle waarneemt, zyne plaats heeft; agter hem ten noorden, regt voor den schoorsteen, is de stoel van den Stadhouders, en daar nevens zoo ter regter als ter linker zyde de zittingen, mede met laken van dezelve koleur overtrokken, voor den President en Raden, wanneer dezelve in volle staatzi aldaar verschynen; en tegens over de gemelde ordinaire zitplaats der Commissarissen is die van de Advocaaten Fiscaals, zoo crimineel als civiel. Agter deze Rolle, zoo als men de trappen van de groote zaal opkomt, is een tamelyke ruimte, daar de Advocaaten, Procureurs, en andere, die door hunne zaaken derwaarts getrokken werden, zig op de uren van wagten doorgaans laten vinden.

Of nu Hertog *Karel* van Bourgondie, wanneer hy in den jaare

Q

1649.

Pleitrolle
van den
Hove
Provin-
tiaal.

Of Her-
tog *Ka-*

rel van
Bourgon-
die al-
daar te
regt ge-
zeten
hebbe, is
onzeker.

1469. met zyne Gemalinne *Margareta* (s) uit *Vlaanderen in Holland quam*, daar hy, volgens het verhaal van *Meyerus* (t), alle weken drie dagen besteedde in kennisse van pleitzaken te nemen en requesten te ontfangen, op deze regtplaats gezeten hebbe, is by ons onzeker. De *Hollandische Chronyk* (v) getuigt, dat hy in den Hage wezende, aldaar zekver in persoone zat ter audientie in de groote Zaaie driemaal ter weken, doende eenen yegelyken regt en justitie, ryken en armen. De Heeren Raden van den Hove beweerende de oudheid van het Hofgerigt, zeggen in hun meermaal aangehaalde Berigt (w), „ dat op „ deze Rolle of publique Audientie-plaats van 't Hof van Holland „ rondsomme het parquet of houte afheininge, van ouds hebben ge- „ staan alle de wapens van de familien, daar de Graven van Holland „ uit gesproten waren, ook die lange voor het huis van Bourgondie „ zyn geweest, tot een teken, dat op die plaats ook uit den naam „ van die voorgaande Graven is regt gedaan; welke wapens van „ daar eerst in den jaare 1669. zyn weggenomen, zoo als de geheu- „ genis van verscheide menschen nog wel toedraagt, die dezelve al- „ daar gezien hebben; en zoo als men die wapens in hout gesneden „ en geschildert als nog wel kan vertonen, dewylze bewaart wor- „ den.

Intro-
ductie
van de
Stad-
houders.

Die begeerig is te weten met wat ceremonien en plegtigheden de Stadhouders in hun tyd by 't aanvaarden van 't zelve ampt, eerst in de Raadkamer van dezen Hove, en van daar op de Rolle wierden geintroduceert, kan daar op nazien *W. van Alphen* in de Voorrede van het tweede deel van de *Papegaai*, daar hy omstandiglyk beschryft de introductien zoo van zyne Hoogheid *Prins Willem den tweeden*, als van zyne Hoogheid *Prins Willem den derden*, namaals Koning van Groot-Brittannie.

Raadka-
mer.

Van de Rolle gaat men met twee of drie trappen op na de evenge- melde Raadkamer, welke een fraai, net en welgeschikt vierkant vertrek is. De plaats, daar de Raad, die nu bestaat uit een President, en elf Raaden, te weten agt wegens Holland en drie wegens Zeeland, wanneer die vergadert is, aan een lange tafel zyne zitting heeft, is met een houte baluster afgeschoten. De stoel van den Stadhouder, die door grootte en forme van de stoelen der Heeren Raaden merkelyk onderscheiden is, staat in 't midden van de tafel, met den rugge tegen den noordmuur van de kamer; zittende de President ter regter, en de oudste Raad aan de linker zyde, en zoo vervolgens de andere Heeren na ordre en rang, volgens de jaaren hunner commissie. De Griffier heeft zyne plaats aan een lessenaar, staande in 't ruim van de kamer tegen de oostzyde aan. Aan zyne regter hand gaat men in een vertrek, in den jaare 1707. gemaakt, buiten het gebouw uitstekende, en rustende op zwaare gemezelde pilaaren, waarinne de Bibliotheek van

Vertrek
tot de
Biblio-
theek

(s) Deze had hy te Damme op den 3 Julii 1468. getrouwt. *Matth. Anal. vet. xvi Tom. I. pag. 88.* Zie hier tegens *Goudhoeven pag. 485.*

(t) In zyn *Chronyk van Vlaanderen xvi. Boek*, te vinden by *Scriverius, Beschryving van de Graaven van Holland pag. 442.* Zie mede *ibid. pag. 452.* Hy bleef als toen in den Hage van den 11. Augusti tot den 3. November; zie *Les Addit. à l'Hist. de Louis XI. pag. 355. 356.*, dat zedert nooit weer gebeurde.

(v) Of *Goudhoeven, pag. 486,*

(w) *pag. 12.*

van het Hof geplaatst is, zynde alleen door deuren met glaze raamen van de Raadkamer afgescheiden, en zulks uit dezelve bezigtigt konnende werden. En wanneer eenige zaake voor het volle Collegie zal werden bepleit, werd een weinig van het parquet af gestelt een staande lessenaar, die de pleitende Advocaaten dient tot stand-plaats, legginge van boeken en papieren, &c. Vorders is de kamer waardig om van konstbeminnaars beschouwt te werden, zynde verciert met zeven uitmuntende tafereelen van den alomme beroemden konstschilder *Gerard Laireffe* den ouden.

Het eerste dat te vooren komt, om van den ingang zelf te beginnen, staat boven de deur, en vertoont *Eneas*, zynen ouden vader *Anchises* op zyne schouderen uit den brand van Troje dragende, zynen zoon *Ascanius* aan de hand hebbende, terwyl de vader de Trojaansche huisgoden in de handen houd (x).

Het tweede is het schoorsteensstuk, vertoonende de *Justitie*, afge- maakt door het gewoonelyk Vrouwenbeeld, gezeten op den stoel van Holland, dat door twee leeuwen, aan de armen van den stoel uitgehouwen, werd afgebeeld. In haare regterhand houd zy een offer-schaal, en in de linker hand voert ze den regts-staf als een scepter. Agter haar ter regter zyde ziet men een verheve kolom van Staat, en in 't verschiet de vergader-kamer van de Staaten van Holland. Onder haar heeft zy eene voetebank, daar een sphinx aan is; verders staan om haar drie Cupidoos, houdende de eene het zwaard, de andere de weegschaal, en de derde een bondel met pylon.

Het derde tafereel daar aan volgende, staande binnen het baluster, dog aan de zyde van den schoorsteen, vertoont den manhaftigen *Pompejus*, geplaatst op een heuvel met den staf van Commando in zyne rechter hand, bevelende, uit liefde voor zyn vaderland, de brieven, die door luiden van de hoogste waardigheden te Rome eigenhandig aan *Sertorius*, die in Spanje zig tegen de bevelen van den Roomschen Raad met magt van waenen quam aan te kanten, geschreven waren, waarby zy hem in Italie nodigden, en die hem door den gevangen *Perpenna*, een van de aanhangers van *Sertorius*, waren overhandigt, te verbranden, zonder dezelve te hebben gelezen of laten lezen, ten einde niemand die perzoonen zoude konnen weten of kennen; vrezende dat door zodanige ontdekkinge zwaarder oorlogen zouden werden ontstoken, als 'er door de dood van *Sertorius* geëindigt waren. Waarom hy ook *Perpenna* zelfs aanstonds dede om hals brengen, op dat hy niet mondeling ontdekken zoude, 't geen de Veltheer poogde te verbergen (y).

Het vierde, veel korter van formaat als het voorgaande, als staande boven de deur van een kasse, waar in ieder van de Heeren Raden een klein kasje is hebbende tot bewaringe van papieren in den Raad vereifcht, verbeeld de hooggeroemde daad van *Publius Cornelius Scipio*, die namaals den vermaarden *Annibal*, Veltheer der Karthaginenzen, overwonnen hebbende, en de Karthagiers tot het ondergaan

Q 2

van

van den Raad.

Zeven konstaferelen, verbeeldende

1. *Eneas*, zynen vader *Anchises* uit den brand van Troje dragende.

2. De *Justitie*.

3. *Pompejus*, bevelende de brieven van voornamme luiden aan *Sertorius* geschreven, te verbranden.

4. *Publius Cornelius Scipio*, een gevange maagt, hem als

(x) Virgil. *Aeneid. lib. 2.*

(y) Plutarchus, *in vitâ Sertorii in fine pag. 582. & in Pompejo pag. 629. edit. Wechel.*

Veltheer
toege-
bragt,
aan ha-
ren brui-
degom
weder-
gevende.

van ſchandelyke vredens-voorwaarden gedwongen, en alzo den tweeden Punifchen oorlog geëindigt hebbende, den glorieuzen naam van *Afrikaner* verwierf. Namentlyk wanneer hy in Spanje het bevel over de Roomfche krygsmagten voerende, tot hem een gevange maagt van zoo een uitnemende ſchoonheid gebragt wierd, dat zy de ooggen van eenen ieder tot haar trok, en de zoldaatn oordeelden, dat ze alleen voor den Veltheer wezen moest, was het zoo verre van daar, dat hy zynen luſt ontrent zoo aantrekkellyk een voorwerp den toom zoude geviert hebben, waar toe hy anderzints genegen was, en 't geen naar de zeden dier tyden, in eenen man van ontrent 27. jaaren, ontrent eene gevangene, en daar door zyne flavinne geworden, naauwlyks aanmerkinge, min berifpinge zoude verdient hebben; dat hy gehoord hebbende, dat zy aan eenen voornaamen man van die natie verlooft was, in tegendeel haar met zorg dede bewaaren, en haare ouders en bruidegom ten ſpoedigſten ontboden hebbende, de jonge maagt zonder eenig loſgeld te begeren, aan haaren bruidegom wedergaf. Voegende tot die byzondere proeve van kuisheid, ook deze van ingetogenheid, dat wanneer de ouders hem nu ſmeekten om de gunſte, dat hy een groote ſomme goude, welke zy, om tot rantzoen te dienen, hadden medegebragt, zoude willen ontfangen, dezelve wel voor zyne voeten liet nederleggen, dog die aantonds aan den bruidegom, boven 't geen hy van zynen ſchoon-vader ten huwelyk zoude krygen, tot huwelyks-gave ſchonk (z).

5. *Horatius Cocles* alleen beſchermdende Roomſchebrug tegens het leger der *Tofcaners*.

Het vyfde, dat veel grooter het middelvak van dien muur beſlaat, agter den ſtoel van den Stadhouder, en voor 't fraaiſte en uitvoerigſte werd gehouden, vervat de historie van den frydbaaren *Horatius Cocles*, daar hy eerſt met nog twee anderen, en daarna alleen, de brug van Rome over den Tiber tegens het magtig heir der *Hetrufcen* (nu *Toſcaners*) beſchermt, en dezelve door een wonderbaare dapperheid fluitende, ondertuſſchen den zynen tyd gaf om de brug agter hem af te breken, waarna hy zig met volle wapenruſting in de rivier wierp, tot de zynen overzwom, en daar door de *Hetrufcen* den overtocht over de rivier belette (a).

6. *Scipio* eenige voornaame dog kleinmoedige jongelingen den Roomſchen ſtaat trouw doende zweeren.

Het zesde, van gelyke grootte met het derde, als ſtaande boven de deur, waar door men na een geheimen gang en van daar na de Leenkamer gaat, vertoont nog eens den voorengemelden Veltheer *Scipio*, daar hy na de doodelyke nederlaagen, die *Hannibal*, Veltheer der *Karthageren*, den Romeinen had toegebragt, hebbende gehoord, dat eenige voornaame jonge lieden gezint waren *Italie* uit kleinmoedigheid te verlaaten, nevens nog andere dappere jongelingen, met het zwaart in de vuif die wanhoopige ging vinden, en hen voorgaande, zelfs zwoer, en vervolgens door redenen en dreigementen hen alle dede zweeren, dat zy den Roomſchen Staat niet zouden verlaaten (b).

7. *Q. Fab. Max. Rullianus* wegens

Het zevende, ſtaande tegens den muur ten ooſten, regt over het tweede, is de aanmerkenswaardige historie van den Oppergezaghebber (*Dictator*) *Lucius Papirius Cursor*, die tegens de *Samniten* te velde zynde, en uit het Roomſche leger vertrekkende, ondertuſſchen

het

(z) Tit. Livius, *Hiſtor. lib. 26. cap. 50.* Polybius, *Hiſt. lib. 10. ſect. 19.*

(a) Livius, *Hiſt. lib. 2. cap. 10.* (b) Livius, *Hiſt. lib. 22. cap. 53.*

het opper-bevel aan den Generaal der ruiterye *Q. Fabius Maximus Rullianus* toevertrouwende met uitdrukkelyk verbod van zig met den vyand in eenig gevegt in te laten, dog 't geen dezelve niet nagekomen, maar den vyand aangetaft en loffelyk geflagen hebbende, door zyne ongehoorzaamheid en verbrekinge der krygstugt, den Oppergezag-hebber zoo zeer vertoornde, dat hy hem daar over te regt ſtelde en wilde doen ſterven, zoo als naar krygs-wetten behoorde, dog 't geen *Fabius* na Rome vlugtende ter naauwer nood ontquam, en ook niet anders of eerder van de te regtſtellinge vry raakte, als dat hy door het Roomſche volk zelfs niet bevryd, maar verbeden wierd. Welk laaſte gedeelte van de geſchiedenis vertoont werd (*c*).

verbrekinge van krygstugt (hoewel zig loffelyk gequeten hebbende) door 't Roomſche volk verbeden.

Voor de vernieuwing van deze kamer, welke omme den iaare 1688 geſchiede, zag men alhier fraaie *geſchilderde glazen*, *continerende* na de getuigeniſſe der Heeren Raden in hun Berigt, *hiſtorien van Juſtitie, door ouder Graaven als die van den Huize van Bourgondie, geadminiſtreert*.

Naaſt deze kamer ten noorden is de *Leen-kamer*, zynde een groot ruim vierkant vertrek, rontom met tapyten behangen. Van ouds wierd ze genoemd de groote Comparitie-kamer, maar na dat in den jaare 1681 het Hof Provinciaal wierd onttrokken het regt om kenniſſe te mogen nemen over leenen en 't geen daar aan dependeert, en dat alzo in 't zelve jaar daar toe expreſſelyk een Leen-Hof afzonderlyk wierd oppereggt, heeft zy den naam van de Leen-kamer bekomen, om dat de Raden, tot het gemelde Leen-hof behoorende, aldaar hunne zittinge hadden, wanneer ze over leen-zaaken befoigneerden of audientie verleenden, als dezelve *in jure* beſtaande, in 't volle kollegie van dien Raad wierden bepleit (*d*). Zedert den jaare 1691 is deze kamer ook gebruikt geworden tot een befoigne-plaats, wanneer het Hof en de Magiſtraat van den Hage met den anderen over het een of ander point in conferentie treden. Verders zyn 'er nog andere kamers, daar de Commiſſariffen partyen verhooren en devoir doen om de zaaken by accord ter neder te leggen of daar de proceſſen, die voor hen zyn gebragt, werden geïnſtrueert en mondeling gededuceert.

Leen-kamer.

Waarom zoo genoemd werd.

Onder deze is wel voornamentlyk de *Request-kamer*, gelegen ten zuiden, als men uit de Raadkamer komt. In dit kamertie, 't geen niet groot is, plagt, zoo als de oude overleveringen mede-brengen, gedurende de tyden, dat de Roomſche Kerk-zeden nog plaats hadden, alle morgen, voor het aangaan van de befoignes van den Raad een Miſſe gedaan te werden, even gelyk die befoignes tans haaren aanvang nemen met een gebed, 't geen door den Griffier gelezen werd. En het wierd daarom 't *kapelletie* (*e*) genaamt, waar van het ook nog

Request-kamer.

Oudtyds het *kapelletie* genaamt.

Q 3

een

(*c*) T. Livius, *Hiſtor. lib. 8. cap. 30-35.*

(*d*) W. de Groot, *Inleid. tot de Praëtyk, cap. 3. p. 23.* Inſtuctie en Ordonnantie van den Leenhove van Holland en Weſtvriesland van dato den 7 April 1661.

(*e*) Dit Kappelletie is vermoedelyk de *Capelle van Sint Yvo*, in welke een van de Cantoren, Capellanen, domeſtyck van de Collegiale Kerke ten Hove verplicht was te lezen alle morgen, 's zomers ten zeven en 's winters ten agt uren een lee-zende Miſſe voor de Heeren van den Rade en de Kamer van de Rekening, waar voor zy tot in den jaare 1551 genoten hebben vier ponden grooten 's jaars, als doen by Requeste vertoonende de geringheid van dat loon, en verzogten voortaan agt ponden

een uiterlyk overblyfzel in opzigte van zyne gefalte behouden heeft, zynde de zolderinge niet plat, gelyk die der overige kamers, zonder onderscheid van oude of nieuwe, maar boogswyze, gelyk die van Kerken en Kapellen. Zedert de Reformatie dat gebruik afgeraakt zynde, is het gefchikt tot het ontfangen en expedieren der Requesten, die, om dit in 't voorby-gaan aan te merken, bevoorens in den vollen Raad wierden ingegeven, zoo als te zien is uit het geene dien-aangaande in de Registers (f) van den Hove staat aangetekent, luidende als volgt:

„ Op ten dach van huyden is by den Hove van Hollant geordon-
 „ neert, dat men van nu voertaen die Requesten sal expedieren alle
 „ achternoene by den Commiffariffen, die geordonneert zullen zyn
 „ ter audientie van den Rolle of anderen, die 't Hof daer toe ordi-
 „ neeren sal, en zullen die Griffiers en Secretariffen des voorsz. ag-
 „ ternoens compareren in de cleyne vertrek-kamer, nu onlanx ge-
 „ maect, aldair die voorsz. Commiffariffen die voorsz. Requesten ful-
 „ len expedieren, sonder dat voort an voor den noen eenige reques-
 „ ten geexpedieert fullen worden, en fullen die voorsz. Grefsier en-
 „ de Secretariffen gheen Requesten binnen in den camer meer pre-
 „ fenteren, maar alleen in den voorsz. kleyne camer voor die Com-
 „ miffariffen, die welke die felve zullen expedieren en distribuieren
 „ achtervolgende d'Instructie van den voorsz. Hove. Gedaen in den
 „ Hage up ten 9 dach in Februario A^o. XV^c. XXIIV. *Stilo Curiae*
 „ *Holl.* by Heeren *Gheryt van Assendelft*, Ridder, *Mrs. Jan van*
 „ *Duvenvoirde*, *Abel van Coulster*, *Jan Benninck*, *François Coe-*
 „ *bel*, en *Joos Sasbout*, Raidslyuden van Hollant.

Waar
toe tans
gebruikt
werd.

En dewyl door 't ophouden van de Misse, dit kamertie bequaam gevonden is, omme met eenige veranderinge tot een vertrek gefchikt te werden, is daaraan de naam van *Request-kamer* gegeven, bevindende zig doorgaans daarin Commiffariffen van de Rolle, de Substituit-Griffier en Secretariffen, als welke by beurten tot het expedieren van de appointementen der Requesten, Mandamenten, enz. vaceren moeten. Dog werden boven dien daarin veelyds Comparitien gehouden, zoo voor de gemelde Commiffariffen van de Rolle, als voor andere Raden, naar dat de veelvuldigheid dier Comparitien of verkiezinge der Heeren Raden zulks medebrengh.

Eerfte
boven-
verdie-
ping.

En al-
daar de
twede
Raad-
kamer.

Schuins over de deur of ingang van de Raadkamer is een trap, die na boven leid. Op de eerfte boven-verdiepinge vind men aan de linker zyde een groot vierkant vertrek, 't geen ten tyde als het Hof met twee kamers befoigneerde (g) tot een *twede Raadkamer*, daar de

ponden grooten te mogen genieten. Waar op hen by Apostille zes ponden grooten wierden toegeftaan, te betalen door den Rentmeester van de Exploiten. Alles te zien uit de zelve Requeste en Apostille, te vinden onder de Bylagen *Littera K.*

(f) Geregistr. in 't III. Memoriaalb. van Sandelyn fol. 81. Zie mede Instructie van den Hove van Holland van den jaare 1531. art. 144.

(g) 't Hof heeft eerst begonnen met 2 kamers te befoigneren den 18 December 1660, affisterende de President in de groote kamer, en de oudste Raad in de kleine kamer. Merula, *manier van proced. lib. IV. tit. 8. cap. 2. pag. 221. in not. n. 1.* Het fchynt nogtans, dat het Hof ook al in vroegere tyden met twee kamers heeft befoigneert,

de beschreven processen wierden getermineert, verstrekte. Deze kamer, die boven het voorste gedeelte van de pleitzaal of Rolle komt, heeft haar uitzigt ten zuiden, en ten westen een klein vertrekje voor den Griffier in der tyd, die dezelve Raadkamer allisteerde.

Uit de gemelde kamer te rug tredende klimt men nog 2 of 3 treden verders op tot de deur van eenen gang, die door een klein kamertje brengt tot de eerste *Charter-kamer*, na dat men altoorens aan de rechter hand, zoo als men op den gem. gang komt, heeft laten leggen het vertrek boven de Raadkamer, daar de oude geflotene Rekeningen met de documenten daar toe dienende van de respective Rentmeesters en Onfangers der Domeinen van wyle zyne Koninglyke Majesteit van Groot-Brittannie en deszelfs Voor-ouders in kassen bewaart werden. Op de evengemelde Charter-kamer zyn in kassen gefloten de verbaalen van de afgesturvene secretarissen van den Hove, als mede de oude en niet geligt zynde stukken van getermineerde processen; Ook werden aldaar bewaart moordgeweeren en andere instrumenten, die van tyd tot tyd by quaaddoenders, huysbrekers of moordenaars gevonden zyn geworden. In 't midden van dezelve kamer staat een lange ouwerwetze schryftafel, waaruit men wil besluiten, dat dit vertrek wel eer tot de griffie heeft gedient, en dat de tweede Charter-kamer, die daar naast aan volgt ten noorden, ook voorheen zoude zyn geweest de eerste of oudste Raadkamer, daar de Raad zoude hebben gebefoigneert, na dat Hertog *Philips* ontrent den jaare 1428. aan 't Hof deszelfs jegenwoordig wezen en gesteltenis, van vast en sedentair op eene plaats te befoigneren, en met een bepaalt getal van Raden en Ministers, hadde gegeven; dog wy zullen ons in deze omstandigheden, als zynde van een dieper onderzoek, en door oudheid duister geworden, voor 't jegenwoordige niet verder inlaaten, maar alleen hier aantekenen, dat op die tweede kamer tans bewaart werden de liassen van de uitgaande en inkomende missiven, als mede van de requesten, mitsgaders de stukken en papieren van criminele processen; item de verbaalen van de Heeren Griffiers, en verdere papieren en minuten van de Memoriaal-boeken van den Hove.

Deze kamer is een groot ruim vertrek, en diende in de jaaren 1618 en 1619 tot de gevangenisse van 's Lands Advocaat, Heer *Johan van Olden-barnevelt*, waaromme ook deze kamer zedert den naam van *Barnevelts-kamer* heeft behouden. 't Schynt uit het verhaal van Brandts historie der Regtspleginge (b), dat deze kamer ter zelve tyd met tapyten was behangen, en dat de Heeren *de Groot* en *Hogerbeets*, zyne medegevangenen, in de naast daar aan gelegene kamers, by ons zoo even beschreven, zyn geplaatst geweest. „ Men „ bragt, zegt hy, d'Advocaat in de kamer, daar d'*Admiraal van* „ *Arra-*

*Eerste
Charter-
kamer.*

*Tweede
Charter-
kamer.*

Wat al-
daar be-
waart
werd.

Heeft
voor-
heen
mede
gedient
tot de
gevan-
genis
van *Joh.
van Ol-
denbar-
nevelt.*

befoigneert, dewyl men vind, dat de Staten van Holland den 5 Junii 1557. resolveerden, „ dat by den Advocaat op de naeste Vergaderinge vermaan gedaan zal „ werden, omme te hebben augmentatie van den Rade, en dat 'er met twee ka- „ mers mogte gebefoigneert werden, en voorts de Commissarissen geordonneert, die „ alleen by de vacantie, omme enqueste te doen, uit reizen zouden. Wat hier op gerapporteert en verders besloten is, zie Resolutie 23 Julii 1557.

(b) Pag. 26. 131.

„ *Arragon* voordezen had gezeten (*i*), niet verre van de vergader-
 „ plaats der Staaten Generaal. Deze plaats hadt men tot een' vasten
 „ kerker voor hem en de andere gevangenen gebout. Zyn Excel-
 „ lentie hadt ze zelf bezigtigt en geoordeelt, dat ze genoeg was ver-
 „ zekert. Toen men den ouden Heer derwaerts leidde, moest hy
 „ wel tot vyf maalen toe op een stoel, dien men hem nadroeg, van
 „ vermoeithed rusten. De Heer *de Groot* wierd gebragt in een ka-
 „ mer naaft die van den Advocaat, en de Heer *Hogerbeets* tegen over
 „ de Groot's kamer.

Dezelve tweede Charter-kamer heeft haar uitzigt ten oosten over
 de voorplaats van den Hogen Rade, welke voorplaats (om zulks al-
 hier in 't voorbygaan, als te pas komende, te melden) voorheen,
 zoo wy vermeenen, een gedeelte is geweest van den tuin van de
 Kastelein van den Hove, 't geen (onzes oordeels) niet duisterlyk
 daar uit is af te nemen, om dat de evengemelde Schryver in 't ver-
 volg verhaalt, dat een dienstmaagt uit des Advocaats buys quam in den
 hof van den Kastelein, houdende 't oog op de venster, ongetwyffelt in
 hope en verwagting, om daar uit eenig berigt van haaren Heer te
 ontfangen: Dat de zoldaten van de wacht de maagt kennende, en
 't zelve den Kapitein aandienende, door denzelven daar op terstond
 drie of vier schildwachten in den hof wierden gestelt, om gestadig te
 letten, of 'er ook iet uit de vensters wierd geworpen; waar uit men dan
 moet onderstellen, dat de gemelde tuin zoo niet onder, immers niet
 verre van dezelve vensters kan zyn geweest. Ten westen van beide
 deze Charter-kamers, die regt boven de Pleitrolle zyn, loopt een
 lange doorgaande gang, voorzien met opene kallen tot berging van
 de oudste Registers van de rollen en dingtalen.

Agter-
trap.

De Four-
neer-ka-
mer van
't Hof.

't Ka-
mertie
voor den
eersten
Klerk
van de
Griffie.

Van 't Hof zullen wy nu, om by de twee Hoven van Justitie te
 blijven, voortgaan na den Hoogen Rade, langs den agtertrap van
 den Hove, zynde die waarmede men van de Rolle komende, neder-
 klimt. Dog op denzelven trap ontmoet men nog eerst den ingang
 tot de *Fourneerkamer van 't Hof*, zynde een langwerpig vertrek,
 daar de zakken van de geïnstueerde en in staat van wyzen gebragte
 procellen door de Procureurs gesurneert en ingegeven werden. Bo-
 ven dezelve is een gelyke kamer, werwaarts men met een trap van
 daar na toe klimt, daar de Memoriaal-boeken en Registers van den
 Hove, als mede de stukken van de getermineerde en nog niet geligte
 procellen te vinden zyn. Wat verder na beneden op denzelven trap
 is ook het kamertie van den eersten Klerk van de Griffie, en aan de
 linker-hand, zoo als men daar in komt, het Comptoir van den Sub-
 stituit-Griffier. Uit dit kamertie daalt men met eenen binnen-trap ne-
 der

(*i*) Den 9. Julii 1601. „ Is geordonneert te schryven aan Burgemeesteren en
 „ Regeerders van den Hage, dat zyl. alle avond ontrent 9. uuren, vier kloeke
 „ mannen van de wagt van den Hage willen schicken in de Kaatsbaan op 't Hof,
 „ omme aldaer 's nagts wagt te houden en sentinel uyt te setten ontrent zeker ven-
 „ ster tot vier of vyf uuren 's morgens, en dat alle nagts, tot verskertheyt tegens
 „ alle pericule van d'uytkomste van den Heer l'Admirante van *Arragon*, gevangen
 „ op 't Hof alhier, sonder daar van eenigzints in gebreeken te willen blyven, tot
 „ anders daer in sal wesen geordonneert.

der in de Griffie van den Hove, welkers groote en ordinaris ingang is aan de linker-zyde, zoo als men de meergemelde trap nu in het geheel tot beneden toe is afgetreden.

In dit vertrek is de ingang tot verscheide kelders, waar van de eerste en grootste, daar nu de Registers in kasten geplaatst staan, zoo men wil, de keuke zoude zyn geweest voor de Graaven, of voor derzelver Hovelingen en bedienden. In dezen of wel in den naasten kelder daar aan (*k*), ter linker-hand, zoo als men de eerste intreed, die nu zeer naar en duister is, zoude Graaf *Willem de V.*, indien men aan 't gemeen verhaal geloof kan geven, (want bewys is ons tot nog toe niet ontmoet) na dat hy in 1358. uitzinnig was geworden, eenigen tyd (*l*) gezeten hebben, tot dat hy na Quenoy in Henegouwen is vervoert en gebragt worden.

De oorzaak van zyne krankzinnigheid werd van zommige toegeschreven aan de Goddelyke wraak (*m*), om zyne wederspanningheid en 't fel en hard vervolgen van zyne moeder de Keizerinne *Margareta*; andere aan vergif (*n*), andere wederom aan andere oorzaken (*o*). Dit is nochtans zeker, dat hy uit Engeland weder t'huis gekomen zynde, quam te begaan een daad, die van dol- en wreedheid niet kan verschoont worden, doodslaande met eige handen en in deszelfs eigen Hof, den Ridder *Geerard van Wateringe*, een man die alle gaven van een volmaakt edelman bezat, en in zyn leven by de Hollanderen zeer bemind was (*p*); zyn dood wierd ten hoogsten van allen beklagt, en vermids men oordeelde wegens zyne goeddaardigheid, dat hy onbequaam was om den Graaf reden tot gramfchap,

R veel

(*k*) Om dit te bevestigen, vertoont men aldaar om hoog in den zuid-muur nog een diepe half ovaale nis of uitholling, waar in men wil, dat een altaartje of wel eenig Sant of zoo genaamde Schut-heilig zoude gestaan hebben; welke nis met een deur, die 'er nog aan is, wierd gesloten, op dat 't geen dan daar in stond, het zy altaar of heilig, door den Graaf in zyne razernye niet zoude geschonden worden.

(*l*) Goudhoeven, in zyne *byvoegzelen* p. 394., zegt, dat Graaf *Willem de V.* geduurende zyne uitzinnigheid, eenige jaaren op 't Hof in den Hage heeft gezeten, en van daar gevoert wierd te Kenoyt, een stedeke en kasteel in Henegouwen, daar de oude Graaven van Henegouwen hen veeltys pleegden te onthouden.

(*m*) Meyerus, in de *Vlaamsche Chronyk* cap. 13. op 't jaar 1358. by *Scrivarius*, *Beschryving van de Graaven van Holland*, te vinden pag. 372.

(*n*) Zie den Abt *Trithemius*, in de *Chronyk van Hirsgauw*. *ibid.* en ook in de *Sponbeimsche Chronyk*, *ibid.* 378. Item in de *Chronyk der Hertogen van Beyeren*, *ibid.* 387. in deze woorden: *die van booze en godlooze luyden vergiftigt zynde, krankzinnig geworden is.*

(*o*) *Ren: Snoius*, de *rebus Bat.* lib. 9. p. 126. §. 10. getuigt daar van in dezer voege: *Quod reliquum, hic Guilielmus ex Anglia reversus, quum Eduardus celebrem principum conventum ageret, curiamque iis aperiret, conscientiae angore, facinorumque cruciatu credam magis, quam re ulla alia, laborare furia coepit, postquam septennium gubernasset. Agere enim in vita solutus saepe austere, dum atrabilis illi mentem movebat. Nam Gerardum Wateringium etiam propria manu interfecit; quam ob rem Haegae traditur asservandus arcta sed honesta custodia, in qua tres circiter atque triginta annos vitam traxit.*

(*p*) *Joh. à Leidis*, lib. 30. cap. 17.

Griffie van den Hove.

Verscheide kelders.

In een derzelve zoude *Willem de V.* dol geworden zynde, eenigen tyd gezeten hebben.

Oorzaak zynner uitzinnigheid.

veel min tot zynen doodslag gegeven te hebben, was'er niemand die niet by zig zelve beflout, dat *Willem* zinneloos ware, waaromme de Heeren Staaten ook aanstonts konden goedvinden, om hem te doen opsluiten, eerst op 't Hof in den Hage, daarna in Henegouwen; binnen de kleine dog vermaakelyke stad *Quenoi*, alwaar hy nog negentien jaaren in dien ellendigen en bedroefden staat heeft geleefd, tot dat hy eindelyk aldaar in den jaare 1377. (q), of zoo andere willen 1387., is gestorven.

Pleitrolle van den Hogen Raad.

Te voo-
ren de
Pyn-ka-
mer van
den Hove
Pro-
vinciaal.

Het eerste, daar wy nu aankomen, is de *Pleitrolle* van den Hoge Rade; zynde voorheen geweest de Pynkamer van den Hove Provinciaal, dog dezelve wierd in den jaare 1582. by 't opregten van dezen nieuwen Raad van Appel, geschikt en geordonneert tot deszelfs Pleitkamer, volgens Resolutie van de Staaten van Holland, van den 25. April 1582; luidende in dezer voegen:

„ De Staaten van Holland behoort hebbende het rapport van haer-
„ luyder Gecommitteerden, hebben verklaart en geordonneert, dat
„ de *Pynkamer op het Hof alhier in den Hage*, sal werden geappro-
„ prieert, geëygent, gebruykt en gehouden tot de audientie en
„ Pleitkamer van die van den Hogen Rade van Appel in Holland,
„ en dat de kamer, aldaer die van den Hogen Rade jegenwoordig be-
„ soigneren, genoemd de Stove, tot de Raedkamer van die van den
„ Hogen Rade voort, sal werden gebruykt en gehouden. Ende
„ hebben voort de Staten tot vordering van de Justitie belast die van
„ der Kamer van de Rekeninge in Holland, de voorz. plaetse met den
„ aldereersten, des doenlyk zynde, behoorlyk van alles te doen ac-
„ commoderen, zulks dat dezelve plaetse behoorlyk moge werden
„ gebruykt en blyven geappropriert tot eere en gerief van den
„ voorz. Hogen Rade en dienste van den Lande.

Deze genaamde Pleitkamer is een groot ruim vertrek, en de Rolle in allen deelen gevoegt en geschikt gelyk als de Rolle van den Hove Provinciaal.

De
Raad-
kamer;

Schoor-
steen-
stuk, ver-
belden-
de *Justi-
nianus*
't Regt-
zwaart
en Wet-
boek
ontfan-
gende.

Naast de Rolle ten zuiden is de *Raadkamer*, welke mede een schoon vertrek is, en veel grooter dan de Raadkamer van den Hove van Holland; dezelve is rontom met fraaie tapyten gemeubeleert. De plaats, daar de Raad aan een ronde tafel vergadert zit, is met een houte parquet of baluster afgeschoten. De schoorsteen, die binnen het zelve parquet of staketzel staat, pronkt met een schilderye door den konst-schilder *Hendrik van Limborch* op ordre van den Raad in den jaare 1725. gemaakt. Het zelve verthoont den Keizer *Justinianus* op zynen troon gezeten, met veel eerbied ontvangende het Regts-zwaart en Wetboek, die hem door de Godinne *Justitia*, welke op de wolken uit den hemel is nederdalende, werden aangeboden. Aan de voeten van den Vorst staat die zeer beroemde regtsgeleerde *Tribonianus*, nevens anderen, met oplettentheid hoorende na de aanspraak en bevelen van de Godin.

Deze

(q) Berlandus, by *Scriv. pag. 389.* Goudhoeven, *pag. 403.* Alkemade, *Mont-
spiegel, pag. 80. 81.*

Deze Raad is, gelyk wy zoo even gemelt hebben, in den jaare 1582. alhier in den Hage ingestelt, meest door toedoen en op den naam des Princen van Oranje, als hebbende en aan hem gedefereert zynde de hoge overigheid dezer Lande, in plaatze van den Grooten Rade tot Mechelen, na dat in den jaare 1581. de Koning van Spanje verklaart was vervallen te zyn van 't regt, dat hy hadde op de Landen van Holland, Zeeland, Vriesland en Utrecht, om te zyn een hof van appél zonder eenige verdere provocatie voor de ingezetenen van Holland (r), waar by die van Zeeland zig ook in den jaare 1587. voegden (s). Het zelve bestond, gelyk het jegenswoordig nog bestaat, uit een President, 9 Raden, te weten, zes wegens Holland en drie wegens Zeeland, een Griffier, en een Substituit-Griffier. De Staten van Holland hadden na verscheide besoignes op het stuk des gerechts, welke, mits de dwerreling der tyden en 't verwilderen der landzaaten by den kryg, en zonderling, mits het staken der regtspleging van den Grooten Raad van Mechele, in byster verloop was geraakt, al by hunne Resolutie, in April 1580. genomen, „ eindelyk verklaart en geresolveert, dat eenen Raed van Appél in „ Holland, in plaats van de Revisie opgerecht zal werden binnen de „ stad Haerlem van 10 Raden met een President, welke Raden eensdeels gestelt sullen worden uit den Rade Provinciael, zulk dat den „ zelve Rade blyven zal in getale van 9 perfoonen, den Presiderende daarin begrepen, daer onder ten minsten wesen sullen drie „ extraordinairis als Commissarissen, op halve gagie; en dat voorts „ eenige by provisie gecommitteert sullen worden, om te decideren „ de processen, in staete van wysen wesende, voor de Commissarissen ter Revisie. De rede en oorzaake daar van was, zegt de Heer Hooft (t) „ om dat van uitspraak 's Hoofs van Holland geen beroep „ viel aan den Grooten Raad van Mechele, mits die stad voor den „ vyandt hiel, zoo verstonden de Edelen en meeste steden, dat men „ binnen Haerlem eenen Grooten Raadt hadd' op te rechten; Dordrecht alleen, dat men, in plaats van dien, den Heimelyken Raad, „ zich houdende t'Antwerpen, zouw beezighen; mits verbreidende „ den zelve met luiden uit alle gewesten: Zommige, dat men 't „ Hof van Hollandt liete wysen by slotvonnis: andere, dat men „ zich met den reeds genomen voet van Herziening (Revise) behelpe. Ondertusschen is van dezen Raad tot Haarlem niets geworden, zynde de voorgemelde Resolutie buiten uitvoering gebleven, en in plaatze van dien, twee jaaren daarna deze Hoge Raad alhier ingestelt.

De Hoge Raad, wanneer ingestelt.

Uit wat Leden 'dezelve bestaat.

Resolutie nopende het opregten van een Raad van Appél binnen Haarlem.

R 2

Be-

(r) Zie Hoofd, *Nederl. Hist. lib. 19. pag. 817. en 818.*

(s) Zie 't Tractaat en Verdrag gemaakt tusschen de Heeren Staten van Holland en van Zeeland, beroerende het ressort van den voorsz. Hogen Rade over het Graafschap van Zeeland, van datis den 29. Jan. en 3. Aug. 1587. gedrukt in het Groot Placcaat-boek *II. Deel fol. 838. en IV. Deel fol. 554.*, als mede het nader Tractaat en Verdrag tusschen dezelve Staten nopende de judicature van den Hogen Rade van den 20. en 21. Septemb. 1596. *II. Deel fol. 846. en 848. IV. Deel fol. 557.* en ook te vinden agter de Instructie van den Hove van Holland, &c. *No. mibi 29.*

(t) *Nederl. Hist. lib. 16. pag. 686.*

Andere
vertrek-
ken of
Compa-
ritie-ka-
mers.

Biblio-
theek.

Griffie.

Kastele-
nye.

Waar-
schyn-
lyk ter
plaatze
daar eer-
tyds de
kanone-
zie van 't
Kapittel
ten Ho-
ve stond.

Wan-
neer ge-
bouwt,
onzeker

Was
voor-

Behalven deze kamer, heeft de Hoge Raad nog verscheide andere vertrekken, dienende meest alle tot Comparitie-kamers, mitsgaders een byzonder vertrek, waar in de Bibliotheek van den zelve Raad geplaatst is. Ook heeft deze Raad zyn eige Griffie, gelegen aan de zuidzyde van de binnenplaats, daar men van agteren in de Pleitrolle gaat, regt over de Griffie van den Hove Provinciaal. Van vooren heeft hy een ruime voorplaats met een steene poort tot den ingang, staande over de Kastelenye van den Hove.

Dewyl de Kastelenye t'eenemaal haare betrekkinge heeft tot beide de evengemelde Regts-Hoven, en zulks als een gevolg van dezelve moet werden aangemerkt, zoo hebben wy niet ongevoegelyk geoordeelt, om dezelve alhier met eenen te beschryven. De Kastelenye is gelegen tusschen de uiterste of agter-poort (v) ten oosten en de binnen-poort, waar door men aan die kant op het binnen-hof komt, aan de noortzyde ter plaatze daar of daar ontrent wel eer de kanonezie van 't kapittel ten Hove gestaan heeft, immers zoo verre wy kunnen afnemen uit de belendingen van de gemelde kanonezie, in eenen brief van den jaare 1381 (w) vermeldt, waar by Hertog *Aalbert van Beyeren* verklaart, „ dat voor ons gecomen is (t zyn de „ woorden van den gemelden brief) onse lieve getruwe Heer *Dirk Voppenzoen*, te dezer tyt Deken in onsen Capellen van sinte *Marien* in den Hage, en heeft ons opgedragen, quytgescouden en in rechten eigendom bekent den eygendom van der *woninghe, daer bi nu in woent en men die Canesje biet, gelegen en streckende van der mueren die dair voir tot onsen Hove wter ghemaect is ter mueren toe die ghemaect is tusschen der woninghe voorsz en Heer Willems woninghe de Proests nu ter tyt van Bergen in Henegou, woertgaende noertwestwaert t' enden Heer Dircs groote schuere drie voeten buten den onsen drop, en woert tot half den erve, dat aster dier groote schuer legbet, en alsoo omgaende viercant totter muere, die voer dese woninghe gaet tot onsen Hove watert alse voersz is. Welke kanonezie de Graaf vervolgens weder aan den gemelden Heer *Dirk Voppenzoon* te leen gaf. Wanneer de Kastelenye aldaar gebouwt zy, is by ons onzeker; dezelve diende voorheen alleen tot inwoninge van den Kastelein van 't Hof, dog is naderhand geworden een civile gevankenis (x) voor de geene, die uit kragte van sententie of*

(v) Dus werd deze poort genaamt in een Commissie van date 7. Febr. 1531. *ft. C.* „ waar by Keizer *Karel* aan *Willem vander Cruys*, *Exploitiër in zyne Camer van den Rade in Holland* geeft de bewaeringe en wooninge van den achterpoorte van onzen Hove in den Hage, mit heuren toebehoeren, vuytgezondert den boomgaert, geheten den *Koeltuyn*, dié wy om redenen voertan an ons houden willen, &c.

(w) Dezen brief zullen wy hierna in 't geheel opleveren.

(x) Wanneer men de Kastelenye eigentlyk tot een civile gevangenis heeft beginnen te gebruiken, is by ons onzeker. Zoo gissen plaats heeft, zouden wy meenen, dat het is geschied ontrent het begin der voorgaande eeuw; immers dat ze in de jaaren 1584 en 1586 daar toe nog niet gedient heeft, is onzes oordeels, klaarlyk te besluiten daar uit, dat, als de Heer *Hoddesdon*, *Ambassadeur van wagens de kroon van Engeland by dezen Staat*, over de *discommoditeit van de plaatze in de herberge van de Paeuw*, akwaar hy tot nog toe gelogeert was, hadde geklaagt, de

of condemnatie zoo van den Hogen als Provincialen Rade, inhoudende prestatie van eenig feit, of wel dat dezelve zyn geweest tot laste van eenige Collegien, Voogden, Curateuren, Rentmeesters of Gemagtigden, tot voldoeninge der zelve gegyzelt werden (y); of ook voor de zulke, die van buiten in den Hage komende, by een Mandement van den Hove om civile schulden in perzoon gearresteert worden; als mede voor de zodanige, die op ordre van den Hove door den Fiscaal of zynen Substituut op vermoeden van eenig misdaad binnen den Hage werden geapprehendeert. Alle welke aldaar voor eenen korten tyd hun verblyf moeten nemen of provisioneel werden bewaart, tot dat zy of voldaan hebben of ontslagen, of na vereisch en bevindinge van zaaken van daar na de Voorpoorte van den Hove werden gebragt ter naauwer verzekeringe. In voorrige tyden namen de gegyzeldens, die in den Hage gyzeling wiede betekent, in de eene of andere herberge hun verblyf, en mogten daar niet uitgaan, dan met oorlof van den Raad. Ook werden in dezelve Kastelenye gehouden de verkoppingen van goederen, welke ten overstaen van Commissarilien van de respectieve Hoven van Justitie alhier geschieden.

Het gebouw is tamelyk groot, dog van geen uiterlyk aanzien; De Kastelein, die nu met eenen Concharge is, en zyne woonplaatze daar in heeft, werd by den Hove aangestelt, of moet ten minsten daar toe van den zelve approbatie bekomen (z). De historieschryver Bor (a) zegt, „ dat in zynen tyd aan de Kastelenye een schoone „ tuin was, als mede een schoone kaatsbaan voor plaasier van de „ Edelen, Suppooften en Hovelingen; dat daar agter buiten aan de „ kanten quam, gelyk als een cingel, een plaats, die men het Aeker- „ land noemde, alwaar men jonge aakers of eykel-boomen plagt aan „ te voeden; maar dat, doordien deze plaatse aan beide zyden op „ de kanten van het water met schoone hooge boomen bezet was, „ dezelve aldaar niet meer konden groeyen; en is nu, vervolgt hy, „ aldaar de Reygerye van den Stadhouder; oostwaerts daer aan is „ des Stadhouders tuyn of hof, daar alle aart en boomvruchten voor „ de keuken tot behoef van den Stadhouder geteelt werden. Dog

R 3 deze

de Staten van Holland, by resolutie van den 27. Decemb. 1584, door hunne Gecommitteerde Raden den kastelein van den Hove gelasten den voorn. Hoddesdon te ontfangen, van behooryk logys te voorzien, en tot kosten van den Lande te tracteren als na behoren, 't welk by den voorn. kastelein zulks ter ordonnantie van de voorsz Gecommitteerde Raden is aangenomen. En ook verders daar uit, dat, wanneer de Graave van Leicester in 't einde van den jaare 1585 alhier te Lande en verders in den Hage quam, om van wegens de Koninginne van Engeland de Landvoogdy te aanvaarden, de Staten by resolutie van den 8. Januarii 1586. ordonneerden, dat die van de Rekening in Holland zouden belasten den kastelein van 't Hof van dezen avond te dekken 12 of meer bedden, zoo veel hy weet te bekomen, zoo verre 't zelve alrede niet is geschied, voor 't gevolg van zyne Excellentie, enz.

(y) Hoe in cas vangyzeling werd geprocedeert; en wat daar ontrent moet waargenomen werden, zie Merula, *Manier van proced. lib. 4. Tit. 99. Cap. 1.* Van Alphen, *Papegay I. deel. kap. 31. pag. 187.* Manier van proced. voor den Hove *Tit. 23. Cap. 1. en volgende.*

(z) Zie hier na Bylage L

(a) *Nederl. hist. lib. 9. op 't jaar 1578. pag. 142.*

heen de woonplaatze van de Kastelein, nu een civile gevangenis.

Kastelein en Concharge by den Hove aangestelt.

Oude omstandigheden ontrent de Kastelenye.

deze zaaken en omftandigheden zyn door den tyd zodanige veranderingen onderworpen geworden, dat dezelve meest al haar oude en voorige gedaante hebben verlooren, zulks dat de oude gelegenheid en strekkingen niet meer na te speuren zyn; zynde ook jegenwoordig de gemelde kaatsbaan en rygerye aldaar niet meer te vinden, en de Stadhouders tuin geeffent en in een vierkant *Plein*, rondom en kruiswyze met linden-boomen beplant, verandert, waar van wy hierna te zyner plaatze breeder zullen spreken.

Noorder trap van de zaal en galderye na de Vergaderplaats van de Staten Generaal.

Kamerbewaarders vertrek en spreekkamer.

Vergaderkamer van haar Hoog Mog.

Twee schoorsteenstukken.

Barometer.

Pourtraiten van de 5 Prinsen van Oranje.

Nu keeren wy weder te rug na de groote Zaal, om aldaar langs den noorder trap, dien wy voor eenen tyd lieten leggen, door een galdery te komen aan de Vergaderplaats van de Hoog Mog. Heeren Staten Generaal der vereenigde Nederlanden. Aan 't einde van deze galderye is een groot vierkant portaal, daar men door een openlaande deur inkomende, ter flinker hand heeft een klein vertrekje, dienende tot verblyf van de twee kamerbewaarders van haar Hoog Mog., en ter rechterhand een maatige spreekkamer, haar ligt schepende op de binnen-plaats van den Rade van Staate en Generaliteits-Rekenkamer. Ook is 'er nog aan dezelve zyde een galderytje, waar door men gaat na de kamer en vertrekken, behoorende tot de Finantie van haar Hoog Mog., waar van wy hier na in 't artikel van den Rade van Staten breeder zullen spreken. Regt uit is de ingang van de *Treves-kamer*, en aan de flinkerhand de Vergaderkamer van haar Hoog Mog. Deze laatstgenoemde kamer is een groot langwerpig stuk, rondom behangen met tapyten, verbeeldende de historie van de Koninginne *Cleopatra*, en heeft door drie groote opschuifraamen het gezigt op het Binnen-hof ten zuiden. Aan 't oost en westeinde van de zaal staat een schoorsteen, beide pronkende met een konststuk van den schilder *Parmentier*, vertoonende het eene de Standvastigheid en 't ander de Voorzigtigheid. Naast den westschoorsteen ziet men in een glaze kas belloten een Barometer, waar van het houtwerk zoo geestig en zindelyk door den cieraat-snyder *Lanckamp* in den jaare 1709 is gesneden, dat het overwaardig is om bezien te werden. Aan den binnen-muur, ten noorden, hangen tegens de tapyten de pourtraiten van de vyf Prinsen van Oranje. De zoldering is door den evengemelden *Parmentier* met verscheide zinnebeelden beschildert. In 't midden van de kamer staat een lange tafel met groen laken overdekt, en rondom met stoelen bezet voor de Leden die deze Vergadering uitmaken, hebbende ieder Provincie na ordre aldaar haare zitting. De stoel van den President of presiderende Heer, is in 't midden aan de tafel met den rug na de glazen geplaatst, en in form van de andere onderscheiden. Des Stadhouders stoel stond in der tyd aan 't westeinde van de tafel. Dit is de plaats, daar den Afgezanten (*b*) van gekroonde Hoofden en andere Mogentheden aan de Staten Generaal, solemneel gehoor verleent werd.

't Zal, zoo wy hoopen, den weetgierigen Lezer niet onaangenaam zyn, dat wy ter dezer gelegenheid alhier een korte beschryvinge

(*b*) Onder deze benaming moeten alhier verstaan werden niet alleen Ambassadeurs, maar ook Envoyez, en andere.

ge opgeven van de plegtige wyze , waar op haar Hoog Mogende in den jaare 1660 *Karel den tweeden*, na dat hy na zyne twaalf-jaarige ballingfchap geduurende het ftreng protectorfchap van *Cromwel* , tot Koning van Groot-Brittannie was uitgeroepen , voor zyn vertrek uit den Hage na 't zelve ryk , op deze hunne vergaderplaats en in derzelve vergadering geleidden en ontvingen. De Koning , eenige dagen alhier in den Hage op 't huis van Prins *Maurits* zeer pragtig en koninglyk onthaalt zynde , deed den 31. Mei aankondigen , dat hy zyn afcheid wilde nemen ; waar op de Staten Generaal des anderen daags , den 1. Junii , eenen uit ieder Provintie deputeerden , om zyne Majesteit te halen en geleiden tot in hunne vergadering , 't welk op deze wyze gefchiedde. Prins *Willem-Frederik van Naffou* , Gouverneur van Vriesland , wierd verzogt om te gaan voor den Koning met blooten hoofde. De Koning deed de Heeren van zyn gevolg vooruitgaan , en volgde 'te voet , hoewel de koetzen beftelt waren. Voor hem gingen de Prins *Willem* en de zeven Heeren gedeputeerden , alle bloots hoofds , tuffchen twee ryen zoldaatn van de wagt. De Staten Generaal quamen gezamentlyk den Koning aan den trap van de g. oote Zaal ontfangen , waarna zy zig openden en den Koning twee en twee door de zaal , galdery en vertrek-kamer (nu Treves-kamer) tot in de zaal van haar gewoone vergadering volgden. De Prefident verliet zynen ftoel , en zette zich recht tegen over in den ftoel van de Ambaffadeurs (c). Op de plaats van den Prefident was gemaakt een voetbank , zeven of acht voeten breed , en eene voet hoog , bedekt met een tapyt , tot de deure van de vertrek- nu Treves-kamer. Op de voetbank lag een groen fluweel kleed , om hoog was een fluweel verhemelte van dezelve koleur , hangende tuffchen de afbeeldzels van de Prinzen van Oranje , *Willem* en *Maurits* ter rechter , *Frederik-Hendrik* en *Willem* (den tweeden ter flinker zyde. De Koning ftond overend en bloots hoofds , tot dat alle de Leden van de Staten Generaal zig op hunne plaatzen gefelt hadden. Toen zette hy zig neder en dekte zig , en bleef in die ftaat tot dat alle de Heeren gezeten en gedekt waren , wanneer hy oprees , en zig weder ontdekt hebbende , de Heeren Staten Generaal in zeer verpligtende woorden bedankte voor alle de beleeftheden , hem aangedaan , hen verzeikerende van zyne vriendschap , en van zyne genegenheid voor 't welvaaren van de Republiek ; hen recommenderende de perzoonen en belangen van de Princes-Royaal zyne zufter , en van den Prins van Oranje zynen neef. De Heer *de Veth* , Gedeputeerde wegens de Provintie van Zeeland , toenmaals prefiderende , antwoordde in den naam van de Vergadering. Waarna de Koning te rug keerde langs denzelven weg , en op dezelve manier als zyne Majesteit gekomen was , Prins *Willem* vooraan gaande bloots hoofds , en de Staten , die twee en twee hem volgden , hem gezamentlyk geleidende tot op het hof beneden de trappen van de Zaal , daar zy hem ontfangen hadden. De Koning vond hier de Hee-

Koning
Karel de
II. in
den jaa-
re 1660
aldaar
plegtig
ontfan-
gen.

(c) Wanneer den Ambaffadeurs openbaar en plegtig gehoor verleent werd , werden zy geplaatft regt over den prefiderenden Heer , in een armftoel met fluweel overtrokken , en op een kuffen van gelyke ftof ; maar de Envoyez zitten in een arm-ftoel , en op een kuffen met laken overtogen.

Heeren van Holland, die zyne Majesteit van daar na hunne vergaderkamer geleidden, gelyk wy hierna breder zullen verhalen. Nu keeren wy weder tot het gebouw.

Treves-kamer.

Ten noorden van de evenbeschreven kamer, heeft men een tweede veel grooter en langer, gemeenlyk de *Treves-kamer* genaamt, zynde dezelve in den jaare 1697 vernieuwt, vergroot, en in allen deelen met sny- en schilder-werk zeer heerlyk verrykt; onder het welke wel inzonderheid uitmunten de twee schoorsteen, waar van de eene ten oosten vertoont levensgrootte *Willem den derden*, Koning van Groot-Brittannie, niet alleen in koninglyken gewade, maar hebbende ook het hoofd bekroont met den koninglyken kroon, en daar boven geplaatst het wapen van 't zelve ryk. De andere ten westen verbeeld de Vryheid, Vrede en Overvloed, een werkstuk van den vermaarden konstschilder *Theodorus van der Schuur*. Dit stuk is omzet met het fraaiste lofwerk dat de beeldhouwery kan voortbrengen. In het hoofd ziet men het wapen van de Staten Generaal, uit het welke de wapenen der zeven vereenigde Nederlanden na ordre ter wederzyden van het stuk met banderollen zyn nederdalende. De zuidmuur is voorzien met vier tafereelen, der vier Prinzen van Oranje, door *Henr. Brandon* levensgrootte afgemaakt. Tusschen de middelste is een groote opslaande deur, waar door men uit d'eene in de andere kamer treed, en welke ook dient tot eenen doorgang voor de Ambassadeurs, wanneer zy ter publyke audientie in haar Hoog Mogende vergadering werden geintroduceert. Het ligt, 't geen deze kamer ten noorden door verscheide groote glazen ontfangt, geeft aan dezelve een groote helderheid, en door het menigte verguldzel zodanigen glans, dat alles zoo heerlyk en voortreffelyk voorkomt, dat de beschouwers in 't opkomen niet weten waar heen ze het oog eerst zullen wenden. De zolder, coepels of boogs-wyze gemaakt, is door verscheide meesters eierlyk beschildert. In den midden-kring ziet men afgebeeld de zeven Maagden, zittende in 't ronde op de wolken, houdende ieder een schild met het wapen van ieder Provincie afzonderlyk. Midden in de zaal staat een zeer lange tafel, insgelijks met groen laken bedekt en met stoelen bezet. Deze kamer werd alleen gebruikt tot het wekelyks ordinair Congres van de Ambassadeurs en andere uitheemsche Ministers, en ook tot de conferentien, welke door haar Hoog Mog. met dezelve gehouden werden.

Twee schoorsteenstukken aldaar, verbeeldende 't eerste Koning *Willem den III.*

't Tweede de Vryheid, Vrede en Overvloed.

Pour-tretten van de vier Prinzen van Oranje.

Beschilderde Coupel en verdere vercierzeelen.

Waar toe deze kamer gebruikt werd.

Ander vertrek tot de conferentien van den Raad van Staete, enz.

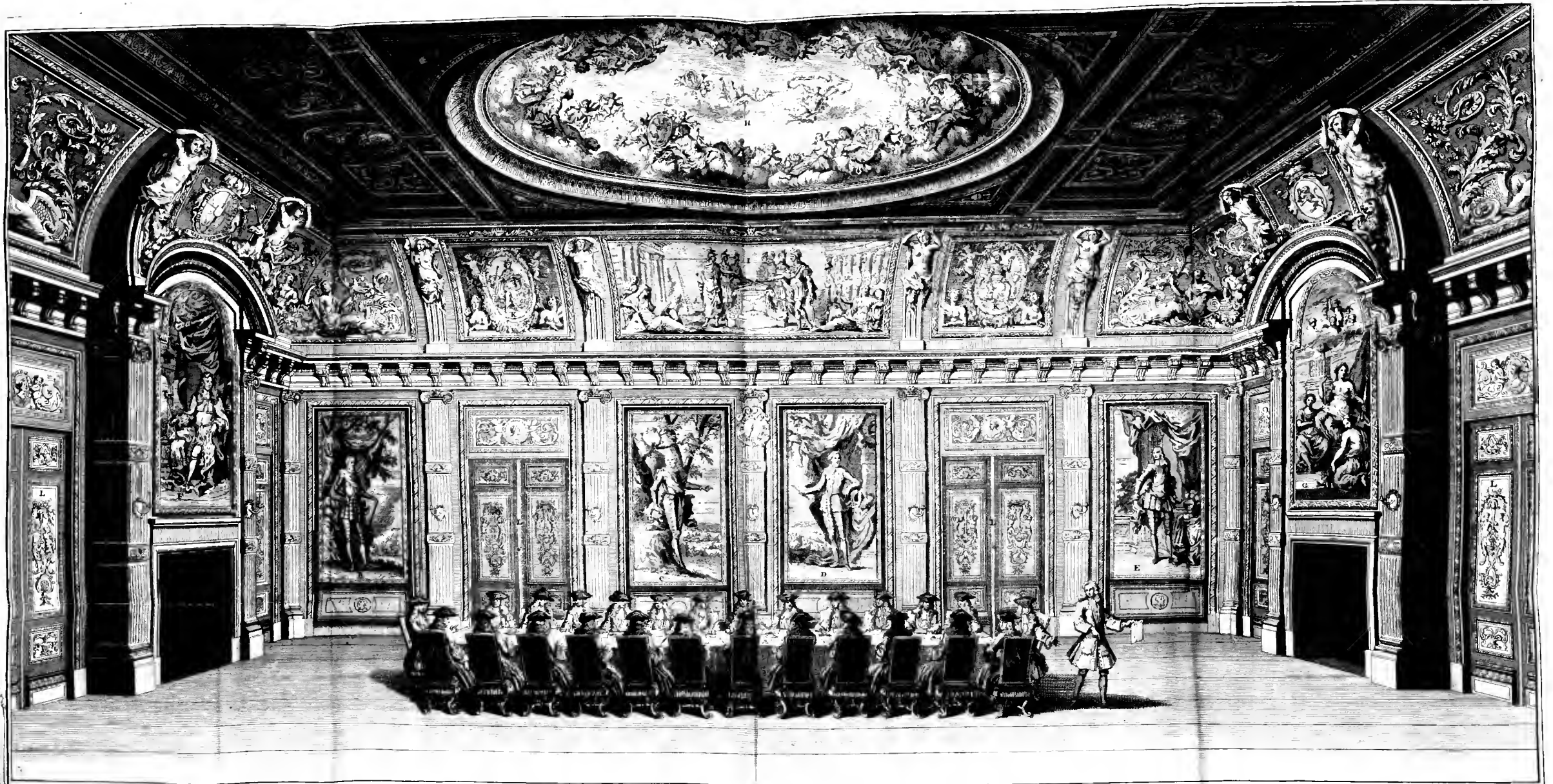
2 Andere vertrekken voor de Collegien der Admiraliteiten.

Ten oosten gaat men uit deze kamer in een vertrek, 't geen dient tot de conferentien van haar Hoog Mog. met den Rade van Staete en Generaliteits Rekenkamer. Het merkwaardigste, 't geen in dit vertrek te zien is, zyn twaalf stukjes schildery, verbeeldende de historie van *Claudius Civilis*, Opper-bevelhebber der oude Batavieren, welke stukjes men zegt geschildert te zyn door den alomte beroemden *Hans Hollebein*, en tans op een hoogen prys geschat werden.

Aan de overzyde ten westen van de *Treves-kamer* heeft men nog twee andere vertrekken, zynde het eerste de vergaderkamer voor de Gedeputeerden van de Collegien der Admiraliteiten, en 't naaste daar aan een befoigne-plaats voor dezelve, waar in men ook met een deur uit de *Treves-kamer* komt, hebbende alle het gezigt op den Vyver.

Deze

TREVES-KAMER VAN HAAR HOOG MOG. DE STATEN GENERAAL DER VEREENIGDE NEDERLANDEN.

A. Zittinge der Heeren in 't Congres. B. WILLEM DE I. Prins van Oranje. C. Prins MAURITS. D. Prins FREDERIK HENRIK. E. Prins WILLEM DE II. F. Scherfsteen-stuk, verbeeldende WILLEM DEN III. Koning van Groot-Brittannie. G. Scherfsteen-stuk, verbeeldende de Eendragt, Vrede en Vryheid. H. Plat-fond, vertoonende de eendragt in 't midden der zeven Provinciën. I. De Gedeputeerden der Provinciën, onder de oedwaite van zeven Oorlogs-helken, de Unie en Bondgenootschap aangaande tot handhaving van den Godsdienst en Vryheid. K. De vier deelen der Wereld. L. De zes deuren van de Zaal.

Deze kamers en vertrekken van de Heeren Staten Generaal met het quartier van de Raadkamer van Brabant, zegt Matth. van der Houve in zyn Charte-Chronyk (d), dat eertyds zoude zyn geweest des Keizers-Hof, waar in wy hem niet willen tegentpreken, vermits het zelve ook byna overeenkomt met de aanwyzing van 't kaartje van den Hage van den jaare 1570. onder N°. 2. 't Schynt, dat Keizer Karel, want voorige Graaven hebben hun verblyf meer binnewaarts in 't oude gebouw gehad, wanneer hy hier te lande was, dit gedeelte, als het vermaaklykste van 't ganfche Hof, tot zyne residentie-plaats hadde verkooren, hebbende ten noorden het fris en vers water van den vyver, ten oosten een wyd uitgestrekt gezigt na 't Bosch, dewyl men moet onderstellen, dat het oostelyk gedeelte van den Hage toen en ook zelfs nog lang daar na onbebouwt was; en ook over des Stadhouders tuin. In laater tyd, na dat men zig hier te lande, onder Philips den tweeden, Koning van Spanje, hadde ontdaan van 't onverdraaglyk juk der Spaansche Heerschappye, en dat men vervolgens het gouvernement dezer Landen had opgedragen aan Elizabeth, Koninginne van Engeland, wierden deze kamers op de aankomste van Robbert Dudley, Graave van Leicester, als haaren algemeen Stadhouder en Opperkrygshoofd der Engelsche hulptroepen, hier te lande, tot zyn verblyf en hofhoudinge ingeruimt; „ Ordonnerende ten dien einde de Staten van Holland, by Resolutie van den 28. November 1585, dat het geheele logys aan de oostzyde van de Capelle op het Hof, uitgezondert de Audientie en Raadkameren van den Hove Provinciaal en Kameren van de Rekeningen, zoude werden geopent, ontledigt en gereet gemaakt voor de hofhoudinge en het logys van zyne Excellentie den Graave van Leicester voorn.; lastende en autoriserende daaromme die van de Kamer van de Rekening, het voorz. logys in alles te doen openen, ontruimen en prepareren, ende voorts die van den Hoogen Rade van een bequaam logys in den Hage te doen voorzien als naer behooren; ende voorts ordre te stellen, dat zyne Excellentie Graave Maurits van Nassau, &c. als Gouverneur over Holland en Zeeland, in zyn logys niet en werde gedifcommodeert, nog de vergaderinge van de voorn. Staten, nogte van de Staten Generaal. Waar op by die van de Kamer van Rekeninge zynde gerapporteert, dat, omme te volkomen de voorgaande Resolutie aangaande de ontruiming van het geheele quartier aan de oostzyde van de Capelle, zy niet ongelegen hebben bevonden, die van den Hoogen Rade te doen accommoderen in den logyse, eertyds tot de librarie gedestineert, mits dat de Raadkamer met de Griffie beneden gehouden, en de pleydoyen boven zouden worden geaccommodeert; zoo hebben de Staten voorn. verklaart en geordonneert, dat het voorz. logys daar toe eerstdaags zoude werden geopent, ontruimt en gedestineert, mits dat op de dolcantie van Mr. Henrik Meyster aangaande de reparatien by hem aan den voorz. logyse gedaen, zulks gelet en voorzien zoude werden, als naer behooren; ende ten einde de Staten Generaal in haerl. vergaderinge, mede voor het eerste mogen werden geaccommodeert als het behoort, hebben de Staten voorn. verzogt de

Dezekamers en vertrekken eertyds des Keizers Hof.

Redenen waarom dezertoe verkooren.

Ordre, om logementen voor den Graave van Leicester op het Binnenhof te accommoderen.

Als mede om 't logys, eertyds tot de librarie gediend hebbende, voor die van den Hoogen Rade te prepareren.

S.

„ Bur-

„ *Burgermeesteren van den Hage, dezelve Staten Generaal voor het*
 „ *eerste op het Stadhuys van den Hage te willen accommoderen van*
 „ *twee kamers, zulks by dezelve Burgemeesters is aangenomen. Voorts*
 ordonneerden de Staten by Resolutie van den 21. December 1585,
 dat de *Cleeffe kamer mede zoude werden geaccommodeert, en voor al*
 dat daar in voorzien zoude werden, dat alles wierde gerepareert, op
 dat *zyn Excellentie zynen op en afgang mag nemen door de groote Zaal*
 en zoo vervolgens na de groote galderye, enz. Ook wierd den *Con-*
trerolleur van den Hove door de Staten van Holland den 3. Januarii
 1585 *gelast, de Kapel-kamer of Keizers-salet te doen prepareren en re-*
pareren, in 't wegnemen van de portaaen en andere beletzelen, en 't
maken van eenige nieuwe deuren, enz. Maar als de voorn. Graaf uit
 dezen Lande weder na Engeland was vertrokken, 't geen voorviel
 in 't einde van den jaare 1587, en aldaar zyn landvoogdy had afge-
 legt, en dat overzulks daar door deze kamers en vertrekken ledig ston-
 den, of immers niet meer dienden tot het voorig gebruik, wierden
 dezelve voor 't grootste gedeelte aan haar Hoog Mogende overgege-
 ven, om aldaar hunne vaste byeenkomst te houden, ingevolge van
 haar Ed. Gr. Mog. Resolutie van den 19. Mei 1588, inhoudende,
 „ dat op de Memorien en Pointen by die van den Rade van State
 „ overgelevert, omme daarinne voorzien te worden, resolutie is
 „ genomen, en onder anderen, dat de Staten Generaal alhier op
 „ het Hof mede zullen worden geaccommodeert, om haerluider
 „ vergaderinge aldaer aan te houden, en dat alle dezelve Resolutien
 „ in de vergaderinge van de Staten Generaal zullen innegebracht
 „ werden.

De Sta-
 ten Ge-
 neraal
 hunne
 vergade-
 ringe
 mede op
 't Hof te
 houden.

Zyn te
 voeren
 op ande-
 re plaat-
 zen ver-
 gadert
 geweest.

De unie van Utrecht in den jaare 1579 was wel de grondslag van
 deze Vergadering, maar deszelfs Leden quamen in den beginne niet
 altyd by den anderen (e), en hadden ook geen vaste vergader-
 plaats, werdende dezelve by den Rade van State dan hier dan daar
 beschreven zoo dikwils als de nood vereischte. Dus vergaderden
 zy in den jaare 1580 te Delft; in 1581 te Amsterdam, en in 't zelve
 jaar in den Hage, alwaar de algemeene vereenigde Staten op den
 zesden Julii verklaarden den Koning van Spanje vervallen te zyn
 van zyn regt tot de Nederlanden. In 1582 waren zy by den ande-
 ren te Antwerpen; in 1583 te Middelburg in Zeeland, en in 't zel-
 ve jaar den 20. September te Dordrecht; in 1584 te Delft; in 1586
 te Utrecht, en in 1587 te Dordrecht, daar de Graaf van Leicester
 dezelve bescheiden hadde. Want onder de verdingen, dewelke de
 algemeene Staten by 't opdragen van de Opperlandvoogdy der Lan-
 den aan den Graave van Leicester op den eersten van Sprokkelmaand
 des jaars 1586 met hem hadden gemaakt, was, dat *de Algemeene*
Staaten souden gehouden zyn te vergaderen, binnen de gewesten ofte ter
plaatsse daar 't hem goet dochte, t'allen tyde, wen by hen dede beroe-
pen.

(e) De Groot in zyne *Nederl. Jaarboeken pag. 117. zegt, „ dat de bezending al-*
 „ *lenskens de gedaante van een geduurige vergadering heeft aangenomen op den naam van*
 „ *de Algemeene Staten der Vereenigde Nederlanden, die zy vertoonen. Dezelve*
 „ *waren toen ter tyd, Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, Vriesland tuf-*
 „ *schen 't Vlie en Lauwers en Overysseel.*

pen. Ook zouden zy, gelyk mede de bezondre van yder geweest, moghen verzaamen, zoo dikwyls als zy verstonden zulx oorbaar te wesen (f). En alzoo is ten tyde van den zelve Graaf, om byzondere redenen (g) deze tot een geduurige vergadering gebragt en zedert gebleven (h).

De Vergadering der Staten Generaal bestaat uit Afgezondenen uit ieder Provintie, by de eene minder, by de andere meerder, na goeddunken van ieder Provintie, dewyl aldaar niet en werd gestemt by de presente Heeren hoofd voor hoofd, maar by Provintien: Zommige Provintien deputeren hunne Afgezondenen voor derzelve leven, andere voor drie of minder jaaren. Holland zend in deze Vergadering een uit de Edelen voor zyn leven, twee of drie uit de zeven groote steden van Zuidholland en een uit Noortholland by beurten van drie jaaren, ingevolge van de Tourbeurten daar van gemaakt tusschen de steden van Zuidholland, te vinden by S. van Leeuwen in zyn *Batavia Illustrata* (i). Voort heeft elke Provintie op haar beurt voor een week het regt van voorzitting, 't geen eenzeker Hollands Digter, deze Vergadering beschryvende, in dezer voege uitdrukt :

„ Daar d'een niet meerder in de hoogheid is als d'and'ren
 „ Elk zelfs, haar voorzitplaats, verwisselen met malkand'ren,
 „ Zoo dik het eerste licht schynt in de nieuwe week.
 „ Wanneer de Vryheid geeft, dat ieder een daer spreek',
 „ Met beurten; over 't gunt zy zamen zullen sluiten
 „ Ten dienste van 't gemeen; daer is 't, daer die van buiten
 „ Gezonden, binnen gaen; om met het Zevental
 „ Te handelen, wat verbond van vree' men maken zal. enz.

Deze Vergadering heeft ook haare byzondere Ministers, bestaande in een Griffler, wiens ampt, gelyk het ten opzichte van deszelfs zoo ordinaire als toevallige inkomsten en voordeelen, is het profytelykste, zoo ook in aanzien van deszelfs gewigt en verheventheid, is het aanzienlykste in de Republiek: Voorts in een Commis, een Agent en een Hofmeester.

By deze Vergadering werden verhandelt alle zaaken tot de Unie

S 2

en

(f) Hooft, *Nederl. Hist.* pag. 728. 774. 787. 835. 879. 918. 1044. en 1180. zie mede Resolutien van Holland.

(g) Deze waren de zwaare en menigvuldige klagten, die dagelyks tegens den zelve Graaf inquamen, „ en aan hem overgebragt wierden uit den naam der Staten zoo der Vereenigde Landschappen, die eerst toen ter tyd hebben begonnen veeltyds te vergaderen, om buiten den Raad van State die dingen te kunnen handelen, welker kennis zy schreumden den Engelschen mede te delen; als van Holland, die voor zig zelve en voor Maurits in 't bezonder veel klagten ingestelt hebbende, van gelyken de meerdere gemeene zaken naar zig trokken. H. de Groot, *Nederl. Jaarb.* 5. boek pag. 106.

(h) In 1599. waren egter de Staten Generaal tot Gornichem vergadert, daar zy beraaunden een generale reductie van al hun krygsvolk te maken; enz. Em. van Meteren *Nederl. Hist.* 21. boek. fol. 426. b.

(i) Pag. 1485.

De Vergadering van de Staten Generaal uit wat Leden die bestaat.

Ieder Provintie presideert een week op haar tourbeurt.

Ministers tot deze Vergadering behoordende.

Wat in

dezelve
verhan-
delt
werd.

en algemeen Verbond behoorende ; dezelve zond Ambassadeurs en Afgezanten zoo ordinaire als extraordinaire , Residenten en Plenipotentiarijën aan de Hoven van Vorsten , Potentaaten en Mogentheden , en ontfangt en geeft ook openbaar gehoor aan die aan haar Hoog Mog. afgevaardigt werden , en verbeeld verders in alles de mogentheid der vereenigde Nederlanden.

Raaden
Leenho-
ve van
Brabant.
Pleit-
rolle.

Het portaal , 't geen wy ingekomen zyn , weder uittredende , vind men aansonds aan de flinkernhand den ingang tot den Rade en Leenhove van Brabant. Het eerste , dat ons daar bejegt , is de *Pleitrolle* , welke , schoon niet groot , egter in allen deelen zeer net en beknopt is gemaakt en gereguleert ; aan de regterhand is de *Griffie* , en regt uit de *Raad-kamer* , hebbende het gezigt over de Kasteleerij , op het huis , wel eer door *Maurits* , Prins van Nassau , in der tyd Gouverneur in Brazil , vervolgens Stadhouder van 't Vorstendom Cleve en Graafschap Mark , als mede Veldmaarschalk ten dienste der vereenigde Nederlanden , gebouwt. Verders is deze Raad nog van meer andere kamers en vertrekken voorzien , welke alle in 't particulier op te tellen , wy onnodig agten.

Griffie.

Raad-
kamer.

Andere
kamers
en ver-
trekken.

Uit wat
Leden
deze
Raad
bestaat.

Dit Opper-regtshof , anders genaamt de *Raad of Leenhof van Brabant en Lande van Overmaase* , is tans geconstitueert uit negen Raden , waar van de oudste of eerste getituleert werd President of eerste presiderende Raad , die ook met eenen is Stadhouder van de Leenen , nevens een Griffier , en een Advocaat-Fiscaal of Procureur-Generaal , welk laatste ampt voorheen door een van de Raden wierd waargenomen. Deze Raad wierd in den jaare 1586 eerst door *Maurits* , Prins van Oranje , provisionelyk ingestelt. De oorzaak , welke tot het opregten van dit Hof aanleidinge heeft gegeven , was , dat de stad Brussel met het Opper-geregtshof en Kancelery van Brabant zig bevond onder de heerschappy van den Koning van Spanje , terwyl eenige andere steden van die zelve Provintie de zyde hielden van de vereenigde Staten , waar door de ingezetenen niet alleen van die ; maar ook van de andere steden , welke dagelyks gereduceert wierden ; zig alzoo verlieten vonden van de middelen van Appel van de vonnissen der Onder-regtbanken , als ook van alle zodanige gunsten , relieven , enz. die niet dan door eenen hooger Regter plagten verleent te werden. De burgers van *Bergen op Zoom* bragten hunne klagten hier over aan den Graaf van *Leicester* , Gouverneur-Generaal der vereenigde Nederlanden , die den 25 Februarij 1586 (*k*) aan den gemelden Prins , toen ter tyd bezitter van *Bergen-op-Zoom* , magt gaf , tot het stellen van eenige perzoonen , tot nader bevel , om op dezelve wyze en met 't zelve gezag als de Kancelery te Brussel , in zaaken van appel regt te doen. En dewyl zy dies tyd in Brabant om den oorlog niet veilig konden resideren , vergunde hy , als Stadhouder van Holland , om te Delft of 's Gravenhage te mogen vergaderen en aldaar regt te oeffenen (*l*). Maar indien 'er over het territoriaal eenige bedenkingen vielen , zoo wierd tot meerder gerustheid de toestemminge van den Hove van Hol-

In den
jaare
1586
door
Prins
Maurits
ingestelt.
Rede en
oorzaak
daarvan.

(*k*) Groot Placcaatb. V. deel fol. 894.

(*l*) Den 23. Augusti. 1586. Zie Gr. Placc. boek. V. deel fol. 895.

Holland verzogt en op den 18. November des zelve jaars verkregen (*m*). Naderhand is deze Raad door haar Hoog Mog. de Heeren Staten Generaal der vereenigde Nederlanden, volgens der zelve Resolutie van den 26. September 1591 (*n*) absolutelyk bevestigd. Zulks dat deze Raad jegenwoordig beflist alle zaaken van de steden van Brabant en Lande van Overmaaze, behoorende onder het ressort der Generaliteit, uitgezondert dat ten opzichte van *Maastricht*, als behoorende te zamen aan haar Hoog Mog. als Hertog van Brabant, en den Prins en Bisschop van Luik, tusschen hooggem. Heeren Prinzen byzondere recessen en conventien aangegaan zyn geworden. De gemelde Raad van Brabant is gevormt genoegzaam op gelyke wyze als de Raad en Leenhof van Brabant, die te Brussel resideert, welkers instructie door dezen Raad meest al gevolgt werd. Dit gezag oeffende deze Raad ten aanzien van 't civile tot den jaare 1596, wanneer zy genoodzaakt zynde om een Brabantsch inboorling ter zaake van misdad te vervolgen, zig aan de Staten van Holland vervoegden, om een vergunning van territorie voor 't criminele, en plaats, om te dienen voor een gevangenis met het geen daar toe behoort, die by Resolutie van den 4. en 5. December deszelve jaars (*o*) aan de gemelde Raden van Brabant hebben toegestaan Territorium of grond-gebied alhier in den Hage, omme aldaar hunne Commissie en lait over alle zaaken, zoo criminele als civile, tot hunne kennis gestelt, te mogen excreren, en hunne gevangens op de Voorpoorte van den Hove, en ingevalle daar geen ruimte mogte wezen, in zodanige andere bequaame plaatze, als hen door de Staten of derzelve Gecommitteerde Raden zoude worden aangewezen, te mogen zetten, ten einde de gevangenen ter ondervraginge, en de verwezenen ter gewoone plaatze ter straffe te kunnen brengen; dog zoo, dat zoo dikwils als men eenig gevangen ter hand komt, zy gehouden zyn haar Id. Gr. Mog. of derzelve Gecommitteerde Raden daar van kennis te geven (*p*).

Naast den ingang van dezen Raad op de hiervooren gemelde galderye is een breede trap, gemeenlyk genoemd de trap na de Staten-Generaal, om dat dezelve in 't op en afgaan by de Leden van haar Hoog Mog. en ook by de Raden van Brabant, meest gebruikt werd. Langs dezen trap daalt men neder op 't Binnen-hof, en langs den zelve trap werden opgeleid de Envoyez (*q*), die wegens uitheem-

Naderhand door de Staten Generaal bevestigd.

Wat zaken aldaar beflist worden.

De trap van de Staten Generaal.

S 3

fche

(*m*) Groot Placc-b. *V. deel fol. 896.*

(*n*) Gr. Placc-boek. *II. deel col. 2209.* en *V. deel. fol. 898.*

(*o*) Groot Placc-boek. *V. deel fol. 897.*

(*p*) Zie Luiscius, *Groot Woordenboek*, op 't art. *Brabant* (Raad van) alwaar hy nauwkeurig dezen Raad beschryft, en met eenen opgceft een lyst van de perzoonen, die zedert 1591 tot 1726. dezen Raad bekleed en 't ampt van Griffier bedient hebben; als mede het Berigt van den Hove, *Bylage B. 1. l. pag. 94.*

(*q*) De *Envoyez*, wanneer zy publieke audientie begeeren, worden door twee Heeren Gedeputeerden uit haar Hoog Mog. Vergadering met de tweede koets van Staat aan deszelfs Logementen afgehaalt en langs dezen trap door de Treves-kamer in haar Ho. Mog. ordinaire vergaderplaats geleid; maar wanneer dezelve by memorie of aan den President van haar H. Mog. conferentie verzoeken, werden zy door twee Leden van byzondere Provincien, die volgen aan de Provincie, welke als dan resideert, aan dezen trap gerecipieert en verders opgebracht.

fche Potentaten en Mogentheden aan de Staten-Generaal werden afgezonden, wanneer zy ter openbaar en plegtig gehoor by haar Hoog Mog. ontvangen werden.

Poort na den Rade van State en Generaliteits Rekenkamer.

Aan de rechterhand, zoo als men dezen trap afkomt, is een grootte poort of ingang, waar door men over een binnen-plaats gaat na den *Rade van State* en de *Generaliteits Rekenkamer*; zynde de eerste t'einde dezelve binnenplaatze ten oosten en de laatstgenoemde kamer ten westen of aan de linkerhand even binnen de poort gelegen.

Vergaderplaatze van den Rade van State.

De *Raad van State* heeft een aanzienelyke vergaderplaats, met tapyten gemeubileert. Voor den schoorsteen ziet men de afbeelding van Koning *Willem*, levensgrootte zittende, met koninglyk gewaad omhangen, door den beroemden schilder *T. Netjcher* in den jaare 1701 zeer konstig afgemaalt; tegens de tapyten hangen de portraitten van de vier andere Prinzen van Oranje. Aan de weitzijde van dezelve kamer zyn nog twee andere vertrekken naast den anderen, werdende het eerste genoemd het groot vertrek, en het andere de kamer van den Thezaurier-Generaal, waaraan volgt het Comptoir van den Commis ter Thezaurie van den zelve Raad, alle het uitzig hebbende op den vyver. Ten oosten gaat men door een deur uit de Raadkamer in de *Secretarie* en verders na de kamer van den Secretaris, waar aan, by de jegenwoordige vernieuwing, nog twee andere vertrekken werden gebouwt, zullende het eene zyn voor den Commis van den Secretaris en het andere dienen tot een befoigne-plaats.

Verfcheide vertrekken.

Secretarie.

Finantie-kamer.

Uit het portaal zoo als men van buiten inkomt, om te gaan na de Raadkamer, klimt men ter linkerhand op langs een trap na de *kamer van Finantie* (daar de vier Commisen zitten) en de verdere vertrekken daar toe dienende. Boen deze kamer is nog een kamer, welke den naam van de *Artillerie-kamer* draagt, om dat aldaar bewaart werd al't geen tot de artillerie te velde behoort, zynde het zelve zeer aardig in't klein gemaakt en wel eer door de Staten van Holland aan Koning *Willem den derden* vereert.

Artillerie-kamer.

De Raad van State een van de oudste Collegien.

De Raad van State is een van de oudste Collegien, die hier te lande bekend zyn geweest, dog heeft door den tyd en verwisseling van zaaken veele veranderingen moeten ondergaan. Koning *Philips* de tweede, in den jaare 1559 de oyerdragt dezer Landen door Keizer *Karel* den vyfden zynen vader bekomen hebbende, stelde voor zyn vertrek van Vlissinge na Spanje, tot Gouvernante en Opperlandvoogdesse der Nederlanden zyne bastaard zuster *Margareta van Oostenryk*, Hertoginne van Parma, en voegde haar by tot onderstand in't algemeen beleid, drie Raden; die van *State*, de *Heimelyke*, en die van de *Geldmiddelen*. Aan den eersten stonden de zaaken van pais en van oorloge; Hier wierde beraadslaagt op alle waarschouwingen, die van alle oorden ontvangen wierden; van alle bondgenoodschappen tusschen den Landheere met andere Vorsten en nabuulige Mogentheden; Ook wierd aldaar verhandelt van Krygs-oversten en Officieren aan te nemen, te behouden en af te danken, enz. In't kort, deze Raad had de hoogste magt van alles wat de regceringe, verzekering en bescherming der Landen betref (r).

De

(r) Matth. vander Houve *Handvest-Chron.* 2. d. 3. boek pag. 6. 7. Hoofst. *Nederl. Hist.* 1. b. p. 21. 22.

De twee laatste waren oud en van te vooren met amptlieden voorzien. Maar de Raad van State, schoon al ten tyde van Keizer *Karel* bekend (*s*), was nieuwelyks door den Koning opgereg, en daar in gesield de aanzienelykste Heeren van den Nederlandfchen adel, en die door 't verhandelen der gewigtigste zaaken den grootften luister hadden.

De Landen daarna in groote verwarring geraakt, en de Opperlandvoogd Don *Louis de Requesens* in den jaare 1576 door de pest schielyk uit het leven geraakt zynde, wierd het gansch bewind der zaaken in Nederland van 's Konings zyde den Raad van State, die zig in Brabant onthield, aanbevolen (*t*). Middelerwylen was by Holland in den jaare 1573 een afzonderlyke Raad van State gestigt uit negen perfoonen, om nevens zyne Doorlugtigheid Prins *Willem den eersten* het opperbettier van Land en Krygszaaken te houden (*v*). Na 't sluiten der vereeniging tot Utrecht in den jaare 1579, wierd ter zelve stede een Amptgenootfchap ingestelt, om nood te schaffen op alle voorvallende zaaken. Eene der eerste zorgen, zegt de Heer Hooft (*w*), was 't krygsvolk in Gelderland onder den eed der vereenigde Landen te brengen. Egter verlieden van dag tot dag de zaaken, en de Landen vervielen in de uiterste verwarring, invoege dat de *Prins van Oranje* in den jaare 1581 den Staten ried, om de schielyke voorvallen in oorloge, en de traage hulpe der Vergaderingen, eenen Raad op te regten, om nevens hem, op de gewigtigste belangen van den Staat te raadplegen (*x*). Maar die van Holland, Zeeland en Utrecht ziende de andere Landschappen tot geen besluit komen, fielden in den jaare 1583 by maniere van voorziening, eenige ordre op 't bewind, en maakten eenen Raad van State, waarinne zeven Hollanders, drie Zeeuwen en twee Utrechtfchen te verschynen hadden, en nevens den Prins als overhoofd, de zaaken te helpen bestieren (*y*). Dezelve twaalf zouden ook zitten in

Gele-
gentheit
van des-
zelfs op-
regting.

Word
eindelyk
het gansch
bewind der
zaaken
van 's
Konings
zyde aanbe-
volen.

By Hol-
land in
den jaa-
re 1573
een af-
zonder-
lyke
Raad
van Sta-
te op-
gereg.

Veran-
deringen
in vol-
gende
tyden
daar in
voorge-
vallen.

(*s*) H. de Groot, *Nederl. Jaarb.* 1. boek pag. 6. Hooft. *Nederl. Hist.* pag. 1045.

(*t*) H. de Groot, 2. boek p. 50. 51. Hooft. 10. boek p. 446.

(*v*) Hooft, *Nederl. Hist.* 8. boek p. 329. (*w*) 15. boek p. 625.

(*x*) De Groot, *Nederl. Jaarb.* 3. b. p. 75.

(*y*) Hier in hebben wy den Heer Hooft opgevolgt, en is ook overeenkomende met de Resolutie van den 31. Decemb. 1583. inhoudende: „ Is
„ geresolveert, dat de Raed nevens zyne Excellentie uyt de Provincien te
„ committeren tot de Regeeringe van den Lande, zal dienen een jaar, en dat
„ t'einde sjaars de Provincien vry zal staan, te houden voor gecontinueert hare Ge-
„ committeerden of voor d'eene heft andere te doen nomineren en die oneffen ge-
„ tal in den voorsz. Raed hebben 't minste deel; dat hare gagie zal wesen elx 1500
„ gulden 's jaers, zoo wel voor den geenen, die presideren sal als andere; Dat de
„ Thesaurier zal houden twee suffisante Commisen, enz.
„ Is mede geresolveert, dat de Raed zal zyn uit 12. perfoonen, daarin wezen zul-
„ len uit Holland zes, uit Zeeland drie en uit Utrecht drie, die van Holland en Zee-
„ land zullen denomineren dubbelt getal, die van Utrecht zullen verzorgen, dat
„ zyne Excellentie van harent wegen dienaengaende goed contentement zal gege-
„ ven worden.

Dog uit het eerste artikel van de instructie voor den zelve Rade (*gearresteert op
bet behagen van zyne Princelyke Excellentie by de Staten van de voorsz. Provincien van
Holland, Zeeland en Utrecht den 7. Januarii 1584.*) blykt, dat dezee Raed zoude be-

in den Raad van State der Algemeenschap (z). Deze Raad van State

bestaan uit 13. perzoonen. De woorden zyn deze: „ In den eersten *zal de voorn.*
 „ *Raad bestaen van dertien getrouwe Persoonen* van de bequaamste en gequalificeerde
 „ derzelve Landen, te weten zes uit Holland, vier uit Zeeland, en drie van den
 „ *Landen van Utrecht*, die nevens zyn Excellentie, als overhooft, zullen befoignen
 „ ren, in welken Raed niet en zullen mogen gelykelyk wesen die malkanderen
 „ in consanguiniteit of affiniteit bestaende zyn tot in den vierden grade inclus, na
 „ de computatie van de Keizerlyke regten.

En 't zelve vind zyn bevestiging in de verklaring, die de Prins gaf op de

*Poincten, daer op by de Staten van
 Holland, Zeeland en Utrecht ver-
 zocht word decisie en verklaringe
 van zyn Excellentie.*

„ Zyne Excellentie verstaet, omme
 „ merkelyke redenen en consideratien,
 „ dat die van Holland in den voorn. Raede
 „ zullen hebben zes persoonen, die
 „ van Zeeland vier en die van Utrecht
 „ drie, en dat overzulks *de Raed zal be-*
 „ *staan in dertien persoonen*, zonder dat
 „ dit getal in andere zaken getrokken
 „ zal werden in consequentie of confi-
 „ deratie.

In den eersten, alsoo die van Holland,
 Zeeland en Utrecht zyn geaccordeert,
 dat nevens zyne Princelyke Excellentie
 uit de voorsz. Provincien gestelt zal wer-
 den eenen Raed van twaalf persoonen tot
 de Regeringe van de voorn. Landen;
 maar niet en hebben kunnen accorderen,
 hoewel persoonen uit ieder Provincie
 daerinne gestelt zullen werden, zoo is het
 zelve gestelt tot decisie van zyn Prin-
 celyke Excellentie.

„ Zyne Eecellentie &c.

Ten tweden &c.

„ Aldus verklaart en uitgesproken op
 „ den 20. Januarii 1584.
 „ ondertekent,

Alle welke poincten goedgevonden sijn
 by de Gedeputeerden van de voorn. Pro-
 vincien zyne Excel. overgelevert te wer-
 den. Gedaen in den Hage den 11. Ja-
 nuarii 1584.

GUILL. DE NASSAU.

Hier uit moet men dan besluiten, dat de Heer Hooft de eerste resolutie of concept heeft gevolgt, en van het gearristeerde t'eenemaal onkundig is geweest.

(z) Hooft, 20. boek pag. 885. Deze Raad van State was ingestelt en met Instructie voorzien den 11. September 1583. waar in die van Holland bewilligden by resolutie van den 30. September daar aanvolgende, inhoudende „ dat op 't point van beschry-
 „ vinge aangaande de Instructie, die by de Staten Generaal tot Middelburg op 't
 „ believe van elk in den haren mede was gearresteert, beroerende 't oprechten
 „ van een Raed van State, nadien dezelve Instructie alomme binnen de steden by
 „ de Vroedschappen is gevisiteert, de Staten dezelve mede hebben goedgevonden
 „ en geresolveert, dat de Gedeputeerden van Holland op de Vergaderinge van de
 „ Staten Generaal de voorsz. Instructie met de meeste stemmen mede zullen mo-
 „ gen eindelyk aannemen en houden voor gearresteert. En zyn van die van Hol-
 „ land vier by de meeste stemmen genomineert, te weten den Raedsheer van der
 „ Meye, Willem Stoop, Govert Willemz Brasser, en Philips Cornelisz, omme daar-
 „ uit twee als Raden in den voorn. Raed van Staten agtervolgende de Instructie
 „ gestelt te worden. Deze Raed bestond uit 16. persoonen, daar af zyn Excel-
 „ lentie 't hooft en de eerste Raed was, zie verders Resolutie van Holland den 14.
 Septemb. 1583.

Zie

te, die van drie tot drie maanden t'elkens was verlengt (a), liep in 1585 te niete (b).

Als ter zelve tyd door den gelukkigen voortgang der Spaansche wapenen, onder het beleid van den Hertog van *Parma*, de zaaken te byster waren veragtert, zulks dat men genootzaakt was, ander maal toevlugt te nemen tot de Koninginne *Elizabet*; en dat haar Majesteit daar op goedvond *Robbert Dudley*, Graaf van *Leicester*, Opperbevelhebber haarer hulptroepen, in 't einde van 't jaar 1585 tot onderstand dezer Landen over te schikken, wilden de Algemeene Staten, na dat ze den zelve Graaf in 't begin van 't volgende jaar tot Opperlandvoogd hadden verklaart, eenen Raad van State nevens hem zetten, by wiens goeddunken hy alles te verrigten hadde. En of schoon hy in den beginne zig geweldig daar tegens kante, als willende aan geen berigtschrift nochte besluit des Raads van State gebonden zyn, zoo liet hy zig eindelyk zoo verre overreden, dat hy verklaarde eenen Raad van State ontrent hem te zullen gedoogen, mits dat die bestonde uit twee Engelschen van wege haarer Majesteit, volgens 't verding, en voorts uit inboorlingen by hem te kiezen na zyn enkel wel evallen. En als de Staten hem aanboden de keur uit een dubbel getal by hem te noemen, zeide hy altoos te willen gebruiken uit *Gelderland* den Kanzelier *Elbertus Leoninus*; uit *Vlaandre* den Raadshoofman *Adolf van Meetkerke*; uit *Holland*, *Walrave Heer van Brederode*; uit *Zeeland*, *Jacob Valk*; uit den geweste

Op wat manier aan *Leicester* toegevoegt.

T van

(a) Zie Resolutie van *Holland* van den 16. *Augusti* en 23. *Novemb.* 1584. van welke laatste de woorden deze zyn. „ Op het point van de beschryvinge aangaande de Regeeringe, is by de Staten geresolveert, dat de Raed van State, nevens zyne Genade Graaf *Maurits*, na de expiratie van de jegenwoordige maand *November* noch voor den tyd van drie maanden gecontinueert zal werden, en dat de Gecommitteerden van wegens die van *Holland*, om diverse respecen daerinne mede gedurende den voorsz. tyd continueeren sullen, en daar toe met alle behoorlyke middelen werden geinduceert; en zoo verre dezelve of eenige van dien, daar toe niet en zouden begeeren te verstaen, dat alsulke daer toe geconstringeert zullen werden als na behooren.

(b) De Heer Hooft op 't jaar 1585. spreekt pag. 1041. in dezer voege: „ Hier en tuschen flodderde de regeeringe: zynde de Raadsluyden van Staate, dien men van drie tot drie maanden verlengt had, al over een wyle geeindigt, en de personen, achtende zich ontslagen, nauwlyks by een te houden door beede van 't Amptgenootschap (dat is het Collegie van den Raed van Staten) der Algemeene Staten, in 't welke zich op dat pas alleenlyk de gemagtigden van twee of drie Landenschappen tegenwoordig waren. Ja zelfs de Staten van *Holland* ordonneerden, by resolutie van den 19. *September* 1585. „ alle de Gecommitteerden andermaal te beschryven soo wel de Raeden van State, als op het stuk van de Admiraliteyt in *Holland*, dat zylieden op maendag toekomende als zynde den 7. dezer maand *October* præcisè te compareren alhier in den Hage daer toe dezelve zyn gecommiteert, alsoo dezelve daer af geenziants gehouden mogen werden voor geexcuseert, nogte ook eenig reguarit op de excusen mag genomen werden, maar dat by gebreke van dien elke defaillant des daegs een pont *Vlaams* zal verbeuren tot behoef van den armen alhier in den Hage, dewelke ook reelyken en met der daed sullen werden geexecuteert agtervolgens het inhouden van de brieven hierna.

van *Utrecht*, Paulus Buis; (c) dat men voorts ettelyke luiden van behoорlyke stoffe voordragen mogte, waar uit hy 't getal, besproken tusschen de Landfchappen, zoude vol maken; waar in de Staten bewilligden, en verders toestonden, dat hy noch aan 't berigtschrift van den Raad van State, noch aan de meeste stemmen des zelve gebonden zoude zyn, en dat het berigtschrift ook by hem zelf na zynen zin voor den Raad zoude beraamt worden (d).

Was
maar
voor een
jaar.
Einde-
lyk een-
valle
Raad
van Sta-
te inge-
stelt.

Deze Raad was maar voor een jaar, en wierd in 1587 by de algemeene Staten, terwyl de Graaf in Engeland was, by maniere van voorzieninge, voor de naaltvolgende drie maanden vernieuwt (e). Eindelyk wierd in den jaare 1588, na dat Leicester ten tweedemaal na Engeland was vertrokken, en aldaar het bewind der Nederlanden hadde afgelegd, by de algemeene Staten een valte en altyd duurende Raad van State ingestelt (f), en met een instructie voorzien (g), dewelke in den jaare 1651 in veele pointen is verandert en nader gereguleert geworden (h).

Uit wat
leden
tans be-
staar.

Deze Raad werd tans zamengestelt uit afgezonden van elke Proventie, tot twaalf in getal; als uit Gelderland een, uit Holland drie, te weten een uit de Edelen, die daar *ad vitam* zit, en twee uit de steden by beurten (i), als een uit het Zuiderkwartier en een uit het Noorderkwartier; uit Zeeland twee; uit Utrecht een; uit Vriesland twee

(c) Vriesland hadde zig onder de regering van Leicester en den Raad niet be-geven; des niet tegenstaande stelde de Graaf in den Raad de Heeren *Aitsma* en *Feitsma*, mede zynen partylingen, den welke de algemeene Staten in 't volgende jaar daarom toegang ten voorzeden Rade weigerden. Hooft, 25. boek, pag. 1136.

(d) Hooft, *Ned. Hist.* 23. boek, pag. 1043 en 1045.

(e) Hooft, 25. boek, pag. 1136.

(f) De Resolutie by de Staten van Holland den 5. April 1588. dien aangaende genomen, luid in dezer voege; „ Op 't Poinct van beschryvinge, aangaende de regeeringe, hebben de Staaten verklaart en geresolveert, dat de Raed van State eerstdaegs (des doenlyk zynde) zal worden geinstalleert, en dat onder al fulke autoriteit als dezelve by voorgaande Resolutie is gedefereert; ende ten einde een yegelyk bekend mag zyn, dat de Grave van Leycester het gouvernement dezer Landen heeft gequiteert ende die van den Rade van State voornoemt in hare autoriteit voornoemt mogen werden gemaincteneert: hebben nodig bevonden, dat van wegen de Staten Generaal alsulke ordre gestelt sal werden, dat de voorz. acte van ontslaginge van den voorn. Gouvernemente alomme bekend gemaakt mag werden, ende dat het oorlogsvolk alomme onder een enparigen eedt mag worden gebragt, te weten, dat zy den Lande gehoud en getrouw zyn, en de Gouverneurs van de Provincien gehoorsamen zullen.

(g) Deze Instructie is van den 12 April 1588. Groot Placcaat-boek, *IV. deel*, fol. 120. De Staten van Holland hadden eindelyk dezelve den 7 April des gemelte jaars, geresumeert en gehouden voor gearresteert van wegens die van Holland, mitsgaders verklaart dat de Thesaurier genieten zoude 1500 ponden, en de Ontfanger Generaal 1200. ponden 's jaars.

(h) Deze is van den 18 Juli 1651. Groot Placcaat-boek, *IV. deel*, fol. 125. Aitzema, *Hist. van Staat en Oorlog.* 7. deel, pag. 383-393. Op deze instructie wierden by de Leden van den zelve Raad verlicheide consideratien ingestelt en aan haar Hoog Mog. overgegeven; te vinden *ibid.* pag. 457. & seqq.

(i) Zie de lyst van de Tourbeurten, geobserveert tusschen de Steden van Zuit-Holland, uitgezondert Amsterdam, die haar beurt heeft onder de steden van Noord-Holland, by S. v. Leeuw. *Bat. Illust.* pag. 1489.

twee; uit Overyffel een; uit Stad en Lande twee; en heeft de Stadhouder in der tyd in dezelve vergaderinge zyn vaste en voorzittende plaats, als hy tegenwoordig is. Ook heeft deze Raad een Tresorier-Generaal, een Ontfanger-Generaal, nevens een Secretaris (zynde nevens den Griffier van haar Hoog Mog., bevorens gemeld, de aanzienlykste Amptenaaren der Bondgenootschap) die dagelyks in de Raadsvergaderingen assisteert; wyders vier Commisen van de Finantie, een van de Tresorie en een van de Secretarie.

Ministers van den zelve.

Aan dezen Raad zyn boven al bevolen de zaaken van oorlog en militie, het opzigt en zorge van de sterktens en fortificatien, het visiteren der magazynen, enz. als mede het bestel over de geldmiddelen of Finantie van de Generaliteit. Dezelve vervaardigt alle Ordonnantien tot de gansche kosten van den Staat, op de resolutien by de Staten Generaal genomen, na dat die van drie Gedeputeerden van byzondere Provintien en den Tresorier-Generaal getekent, door den Secretaris gecontrafigneert, en voorts alzoo te boek gebragt zyn; zy formeert alle jaaren den staat van oorlog van het Vereenigt Nederland, die dan vervolgens ter Vergadering van de Heeren Staaten-Generaal overgebragt werd; doet de verpagting van alle de gemeene middelen, landen, thienden over de geconquesteerde plaatsen, welke onder het ressort van de Generaliteit behooren. Aan dit Collegie devolveren in appel alle litigieuze zaaken over fraudes van de gemeene Landsmiddelen van de Generaliteit en in de veroverde steden; als mede de processen die by den Hoogen Krygs-Raad van de geuniceerde Provintien in de zaaken van de militie uitgewezen zyn. Van de Sententien van dezen Raad kan niet geappelleert, maar alleenlyk daar van Revisie aan haar Hoog Mogende verzogt werden (*i*); dog de formaliteiten en wyzen van die Regtspleginge, en de soorten van zaaken, waarinne die plaats zoude hebben, niet klaar gereguleert zynde, zyn de verzoeken van Revisie tot nog toe, of immers zedert eenen geruimen tyd voor de Verzoekers van zeer weinig vrugt en uitwerkinge bevonden.

Wat zaken dezen Raad zyn aanbevolen.

Ten westen van de vertrekken van denzelve Raad, heeft men die van de *Generaliteits-Rekenkamer*, zoo als wy zoo even hebben vermeld. Deze heeft behalven een bequame vergaderkamer, nog een vertrek ten dienste van de Leden, een kamer voor de twee Secretarissen, een voor den Commis en een tot het houden van de Secretarie, alle het gezigt hebbende op den vyver, mitsgaders nog een Charter-kamer, die onder de ordinaris Vergaderkamer van haar Hoog Mog. komt en haar ligt schept wel van het Binnen-hof, dog zodanig, dat het zelve vallende over zekere voorgebouwtsjes, verblyfplaatsen voor de Generaliteits reizende Bodens, van die zyde voor den voorbyganger niet zichtbaar is.

Generaliteits-Rekenkamer.

Deze Rekenkamer, welke in den jaare 1608 is opgerecht tot verligtinge van den Rade van State, bestaat uit twee Gedeputeerden uit ieder Provintie. Wat ordre daarontrent by Holland werd gehouden

Wanneer opgerecht.

(*i*) Zie Resolutie van haar Ed. Groot Mog. donderdag den 14 Mey 1658, en na Revisie geen meer remedien van regten toe te staan. Resolutie den 29 January 1659.

Uit wat Leden beflaat.

Wat daar verrigt word.

Binnen-plaats.

Verfcheide komptoiren van de Griffie van haar Hoog Mog.

Kamers van de Heeren Staten van Holland en Westvriesland Galderye voor dezelve.

den, is mede te vinden by den meergemelden S. van Leeuwen (*k*). Ter zelve Rekenkamer werden niet alleen geregistreert de Ordonnantien by den Rade van State geflagen, maar ook opgenomen, geappoſtilleert, gelloten en bewaart alle de rekeningen, zoo van de Ontfanger-Generaal van de Unie, de Ontfangers van de Admiraliteiten; en Commiffen van Magazynen; als van alle anderen, van wat natuur dezelve ook zyn, betreffende de inkomsten en laften van de Generaliteit (*l*).

Aan de weſtzyde van de Rekenkamer is een binnenplaats, waar over men gaat na 't Binnenhof, met een deur uitkomende, benevens en aan de ooftzyde van het vertrek, waar in de Griffie van haar Hoog Mog. werd gehouden.

Even voorby deze deur weſtwaarts is een tweede deur of ingang tot verfcheide komptoiren, behoorende tot de gemelde Griffie van haar Hoog Mog.; zynde het eerſte, dat men binnen dezelve deur aan de regter hand ontmoet, de Griffie zelfs, het uitzigt hebbende ten zuiden en zulks op het Binnenhof; daaraan volgt het komptoir voor de extraordinaire klerken, het ligt ſcheppende ten ooften op de evengemelde binnen-plaats, en aan 't einde van den gang het komptoir van de twee expedierende Commiffen ter Griffie, ziende ten noorden op den Vyver. Aan de flinkerhand, zoo als men dezelve buiten-deur inkomt, is een trap, langs welken men opklimt na de galderye, loopende voor het grootſte gedeelte over het geſtoelte, ten zuiden van de Franſche kerk geplaatſt; aldaar werden gevonden het komptoir van den Griffier, de kamer of 't komptoir van den Agent, als mede de Charter-kamer; over een van dezelve gaat men na 't komptoir van den Commis van den Griffier, en na dat van de Provinciale klerken. Op dezelve galderye zyn ook de logien van de Franſche kerk, en de zelve ontfangt haar ligt van de zyde van het meergemelde Binnenhof, waar langs dezelve uitgeſtrekt is.

Van hier gaan wy nu voort tot de kamers en vertrekken, die eigentlyk zyn ten dienſte van haar E.d. Groot Mog. de Heeren Staten van Holland en Westvriesland, latende aan de rechter hand in 't voorbygaan leggen de Franſche kerk, voorheen de kapel der Graaven van Holland, waar van wy in 't volgende hoofddeel een wydloopige beſchryvinge zullen opleveren. Voor het gebouw, 't geen de evengemelde kamers en vertrekken vervat, loopt van den ingang van de Franſche kerk af tot den weſthoek toe en van daar weder voort tot naby het zuideinde een ruime galderye, voorzien met verfcheide ſteenen pylaaren, waarop het bovenſte gedeelte van het getimmerte ruſt. In 't midden van de noord galderye is de deur of ingang tot de vergaderplaatzen zoo van de Staaten van Holland als van

(*k*) *Bat. Illuſt. pag. 1493.*

(*l*) Zie verders de Inſtructie voor de Heeren in Generaliteits Rekenkamer in dato den 5 November 1607. gerevideert en geconfirmert den 20 Januari 1622. als mede de Reſolutie van de Hoog Mog. Heeren Staten Generaal van den 11 April 1624 nopende de Generaliteits Rekenkamer; mitsgaders de poincten en artikelen tot ampliatic in dato 30 September 1651. Groot Placcaat-boek, *IV. deel. fol. 134.* en 135. Aitzema, *Zaken van Staat en Oorlog. 7. deel. pag. 455.*

VERGADER-KAMER van de HEEREN STAEN VAN HOLLAND EN WESTVRIESLAND.

M. van der Meer del.
 A. Zwaans van de Ridderschap. B. van der Vliet van de Gecommitteerde Raden etc.
 C. Gelpius van Dordrecht. D. van der Linden van den Haag. E. van Amsterdam.

R. Bouter van Prinsb.

*E. van Goyla en Rottenhan F. van Goylaen, Schouten en S. de Vries, G. Gelpius van de zeven Steden
 van Noordcr quarter. W. Goudens van de twee Secretarissen. I. de Vries van de zeven Steden
 van Zuidcr quarter. K. Verdaderr kamer.*

J. C. Thijlman fecit.

van derzelve Gecommitteerde Raden, beide wel waardig om wegens haare fraaiheid en eierlykheid met aandacht beschouwt te werden.

De kamer, welke haar Ed. Groot Mog. tot hunne byeenkomst hebben, vind men boven op de eerste verdieping, werwaarts men opklimt langs een breedten trap, aan de rechterhand zoo als men de deur inkomt. Dit is een schoone, groote en overtreffelyke zaal, waar aan konst nog kosten zyn gespaart, zynde dezelve ruim 66 voeten lang, 24 en 1 half voeten breed, en zeer hoog kerkswyze verwulft; de wanden zyn verciert met de fraaiste tapyten, die de weefkonst ooit heeft voortgebragt, zulks men in twyfel zoude kunnen trekken ofze met de naalde, dan met het penzeel zyn uitgewrogt; om hoog ziet men afgebeeld allerhande natien en volkeren van de vier bekende deelen der wereld, ieder na den aart en wyze van hun land gekleed, zig vertoonende over een baluster, als ziende in de zaale. Ten oosten en ten westen staat een schoorsteen, zeer heerlyk met zwaar sny en lof-werk verrykt, pronkende de eerste met een schilderye door den beroemden konstschilder *Jan Lievensz*, vertoonende den oorlog; en de tweede met een gelyk konstliuk door den bekenden schilder . . *Hanneman*, verbeeldende de vrede. Ten noorden heeft deze kamer vyf groote ophaal-glazen, het gezigt hebbende over den Vyver en Vyverberg. In het midden van de zaal is een ruim vierkant parket, lang 29 en breed 28 voeten, rontom met een eierlyk gesneden baluster omgeven, waar in verscheide ingangen zyn, welkers deuren met koperen hengzels en sloten zyn voorzien. In 't midden van dit parket staat een lange tafel, waar aan de Heeren van de Ridderfchap met den Raadpensionaris hunne zitting hebben, zynde de stoel van den Stadhouder in der tyd aan 't hoger einde, en zulks met den rug na den west-schoorsteen geplaatst. De Beden van de 18 steden, welke met de Ridderfchap de Staatsvergadering uitmaken (*m*), hebben na rang en order binnen het baluster hunne plaatsen, zittende de steden *Dordregt*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden* en den *Briel* ten noorden aan een afgezonderde tafel, ieder met haaren Pensionaris over haar; de steden *Gornichem*, *Schiedam* en *Schoonhoven* ten oosten, recht voor den schoorsteen, in 't opperste van een verheven gestoelte, 't geen trapswyze is nederdalende; dienende de tweede plaats voor de Gedeputeerden der steden *Gouda* en *Rotterdam*; en de derde zitting voor die van *Amsterdam* alleen. Ten zuiden zyn gezeten de Gedeputeerden uit de steden van 't Noorderkwartier, als die van *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Edam*, *Monnikendam*, *Medenblik* en *Purmerende* insgelyks aan een tafel op dezelve wyze als aan de overzyde; ieder stad met haare Pensionaris geassisteert. Voor de zitplaats van de Gedeputeerden der stad *Amsterdam* staan eenige zitstoelen met kussens voor de Leden van de Gecommitteerde Raden, wanneer dezelve in de Vergaderinge verschynen. De twee Secretarissen van Staat hebben hunne plaats, ieder in

Vergaderkamer van de Staten van Holland.

Fraaje tapyten aldaar.

Als mede twee schoorsteenen, ieder met een konststuk voorzien.

Zitplaatsen der Leden na rang en order.

T 3 een

(*m*) Hoe deze Vergadering bestaat en zamengesteld werd, beschryft beknoptelyk de Groot in zyn *Nederl. Jaarboek*. 5. boek, pag. 115. en 116.

een afgezonderd gestoelte, een ten zuiden, en een ten noorden van den west-schoorsteen. Naast welk laatstgemelde gestoelte is een deur van een agter-trap, waar mede men gaat na het vertrek van de Heeren van de Ridderfchap, en verder nedertredende na de vergaderplaats van de Heeren Gecommitteerde Raden.

Befoigne-kamer, en vertrekken voor de Secretarissen.

Ten oosten van deze zaal ziet men noch een ander tamelyk groot vertrek met tapyten behangen, dienende tot een befoigne-plaats voor Commillarissen uit haar Ed. Gr. Mog. Vergaderinge; waar agter noch gevonden werden twee andere vertrekken voor de evengenoemde Secretarissen, zynde boven de befoigne-kamer, en zulks op de tweede verdieping de *Charter-kamer* van haar Ed. Gr. Mog. Ten zuiden van dezelve zaal loopt een doorgaande lange galderye, dewelke haar uitzigt heeft over het Binnenhof en door de voorheen gemelde pylaren van onderen ondersteunt werd; strekkende deze galderye ten westen na 't appartement van den Stadhouder, en ten oosten door een tweede galderye, die voor een gedeelte, zoo als wy hier vooren hebben gezegt, boven het gestoelte aan de zuidzyde van de Franfche kerk heen loopt, na de kamers van de Heeren Staten Generaal.

Koning *Karel de II.* door de Staten van Holland in hunne Vergaderplaats plegtig ontfangen.

Eer wy nu van boven fcheiden, zullen wy, om den draad van ons voorig verhaal te vervolgen, ook kortelyk melden met wat staatz en koninglyken toefstel de Staten van Holland Koning *Karel* op deze hunne nieuw gebouwde Zaal recipieerden. De Staten dan zyne Majesteit geen minder eerbewyzinge willende aandoen, dan hy van de Staten Generaal hadde ontfangen, gingen zyne Majesteit tot aan de trappen van de groote Zaal, daar de algemeene Staten, gelyk hier vooren is verhaalt, afscheid van den Koning genomen hadden, te gemoet, hem twee en twee volgende regt uit tot de benede deur van hunne kamer. Prins *Maurits van Nassau*, Veldmaarschalk ten dienste der Vereenigde Nederlanden, ging alleen voor hen bloots hoofds, gelyk Prins *Willem Frederik van Nassau*, Gouverneur van Vriesland, voor de Staten Generaal gedaan hadde. Voor de perzoon van den Koning waren deszelfs hovelingen. Wanneer men de evengemelde deur inquam, keerde men terfcond na de flinker hand door een kleine galderye na de kamer der Heeren Gecommitteerde Raden, over welkers fchoonheid de Koning verwondert was, beschouwende in 't doorgaan de gestoelten, die door haare fchitterende ftraalen, dewyl toen alles nog nieuw en pas verguld was, een ieder in de oogen fcheenen. De Koning klom vervolgens langs den grooten trap na de Staats-Zaal. Men hadde de gewoone tafel van de Ridderfchap weg genomen, en die van de Gecommitteerde Raden, welke zoo lang niet was als de andere, van beneden gehaalt, en gefelt dwars voor den west-schoorsteen, op 't einde van de zaal. Tuffchen den fchoorsteen en die tafel was gemaakt een voetbank, zoo lang als de tafel, met drie treden op te gaan. Op de voetbank, bedekt met een fchoon Turks tapyt, ftond een fluweele stoel, onder een verhemelte van dezelve ftoffe, aan den fchoorsteen vast gehegt. De Koning inkomende, wierd langs het agterfte van de flinker vleugel van het parket na zyne plaats geleid, daar de Monarch over end ftond, tot alle de Gedeputeerden hunne gewoone plaatzen geno-

genomen hadden. Prins *Willem*, Gouverneur van Vriesland, die zig gevoegt hadde by de Staten van Holland, na dat hy den dienst gedaan hadde by de Staten Generaal, steunde met zyne linker hand op den rugge van des Konings stoel, Prins *Maurits* stond aan de linker hand van den Koning, steunende met zyne rechter hand op den zelve stoel. Tusschen de twee Prinsen en den schoorsteen stonden vier Heeren van 's Konings gevolg. De Heeren van de Ridderschap namen hunne plaatzen aan de twee einden van de tafel en van vooren, doch zoo dat een opening in het midden gelaaten, den Koning het gezigt van de andere Heeren niet benomen wierd. Zoo dra alle de Leden gezeten en gedekt waren, rees de Koning op, en zig ontdekkende, deed hy zyne dankzegginge bykans in dezelve woorden als aan de Staten Generaal. De Raadpensionaris *de Wit*, geplaatst byna recht over den Koning, beantwoordde het zelve met zyne welsprekendheid. Dit gedaan zynde, ging de Koning wederom af. De Staten waren van voornemen, zyne Majesteit tot zyn logement te geleiden, maar de Koning op het Hof gekomen, nam zynen weg door 't quartier van de Princes Roiaal. De Staten hem hebbende geleid tot de eerste verdieping, namen afscheid en keerden door de galderye, na de zaal van hunne Vergadering.

Nu daalen wy weér neder langs den zelve trap, die ons in 't opklimmen gedient heeft, om alzoo verder te bezigtigen de Vergaderplaats van de Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde Raden van hooggemelde haar Ed. Gr. Mog. de Heeren Staten van Holland, nemende onzen gang regt uit, en zulks ter linkerhand als men van 't Binnenhof door de buiten deur inkomt. Deze kamer, dewelke komt onder de Vergaderkamer van haar Ed. Gr. Mog., is mede een zeer sierlyk vertrek, schoon niet van die grootte als de evengemelde zaal; zynde insgelyks met konstryke tapitzeryen behangen. De Leden, die van tyd tot tyd het Collegie uitmaken, zitten aan een lange tafel, staande binnen een vierkant net gesneden baluster, 't geen midden in de kamer geplaatst is. Op de vier hoeken van dit baluster ziet men vier zwaar vergulde pilaaren (n), tot onderschraging van de Staten-kamer, op dat dezelve door haare zwaarte en menigte der Leden ter dagvaart verschynende, niet zoude werden ingedrukt of eenige zakkinge onderworpen zyn. Ten noorden heeft deze kamer door drie grootte raamen haar uitzigt over den Vyver en Vyverberg, en ten westen een schoorsteen omzet met snywerk, waar in een fraai stuk van den evengenoemden schilder *Jan Lievensz*, verbeeldende de Arithmetica, Geometrica, enz. geplaatst is.

Naast dezen schoorsteen ten noorden is een deur, waar door men komt

Vergaderkamer van de Gecommitteerde Raden

Konstryke tapitzeryen en andere vertierzelen.

Comptoor van

(n) Sommige zyn van gevoelen, dat door deze vier pilaaren afgebeeld werden de *Liefde*, *Trouw*, *Vrede* en *Eenigheid*, waar door de zuilen van de *Hollandsche Vryheid* geschoort, gesteunt, gestyft en staande gehouden werden; waarom ook een *Hollandsch Dichter* hier op zinspelende, aldus zingt:

- „ Daar ziet men *Liefde* en *Trouw*, daar ziet men d'uitverkoren
- „ *Goe' Vree* en *Eenigheid*, de hoge zuilen schoren.
- „ Waar door dit nieuwe werk de eeuwen uit zal staan:
- „ En onze *Vryheid*, niet dan met de wer'ld vergaan.

den Heere Raadpensionaris.

Als mede voor den Commis, Klerken, enz.

Verdere kamers tot het zelve Collegie behorende.

Het Collegie van de Gecommitteerde Raden wanneer en by wat gelegentheid ingestelt.

komt in een portaal, daar de voorheen gemelde agter-trap is, om na de Vergaderkamer van haar Ed. Gr. Mog. te gaan. Aan de westzyde van het zelve portaal is het Komptoor van den Heere Raadpensionaris, en onder het zelve als mede onder de Collegie-kamer van de Heeren Gecommitteerde Raden, zyn de Komptooeren zoo van den Commis als van de Klerken van den Heere Raadpensionaris, waarts men met een trap nederdaalt. Naast den ingang van deze trap vind men nog een klein Komptootie voor den Secretaris van Staat, die de Raadkamer van welgemelde Heeren Gecommitteerde Raden assisteert; en eindelyk daar aan de vertrekken van de Finantie. Ten oosten gaat men uit de evengemelde Collegie-kamer door een deur in een tweede kamer, mede met tapyten behangen, makende deze met de evengemelde vergaderplaats, de nette grootte van de Staten-kamer daar boven; agter dezelve is een tweede, waar aan nu binnen weinige jaaren een derde, zynde voorheen geweest des Stadhouders keuke, is gevoegt, dienende alle drie tot befoigneplaatzen en gebruik voor de Leden van dit Ed. Mog. Collegie. Keft voor het laatstgenoemde vertrek, en zulks ten zuiden na 't Binnenhof, is een verblyfplaats voor de Procureurs die voor 't zelve Collegie occuperen, welke haaren ingang heeft met een deur in den hoek onder de galderye naast de Franche kerk.

Het Collegie van Gecommitteerde Raden nam in den jaare 1584 zynen aanvang, ter oorzaake, dat de Staten van Holland niet altyd by den anderen zynde, veele zaaken, by hen afgehandelt en beslooten, ondertusschen tot geene uitvoeringe wierden gebragt, en ook dat 'er niemand tegenwoordig was, die in afwezendheid der Staten in onverwagte voorvallen en nieuw opkomende zaaken kon voorzien, 't geen dan gelegendheid gaf, dat de gemelde Staten by resolutie van den 8 September 1584. „ Overmids haarluider vertrek, tot de aanstaande vergaderinge committeerden eene van de Edelen, een van Dordregt, Haarlem, Delft, Leiden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam en Hoorn, om op alle voorvallende zaaken, aangaande die van Holland, te disponeren, zulk zy lieden tot dienst van den Lande bevinden zouden te behooren, die haarlieder vergaderinge zullen mogen houden ter plaatze, alwaar het zelve hen goeddunken zal, daar vooren de Gedeputeerden elk daags tot laste van den Lande genieten zullen, *als die van den Collegie te vooren in Holland genoten hebben*, des zullen zes van hen lieden in absentie van de andere mogen befoigneren, by welke Gedeputeerden mede zal werden geconcipteert de instructie, dienende voor die van de Collegie. Maar dewyl de voorvallende lasten en zwaarigheden, waar in by die van Holland ordre gestelt moest worden, dagelyks vermeerderden, vonden de Staten goed by Resolutie van den 23. Junii des zelve jaars op te regten een Collegie van zeven perzoonen, daar inne eene als President, eene als Thesaurier, en vyf als andere dienen zouden *in qualite als Gecommitteerden van de Staten*, om te dienen den tyd van een jaar (o) en kennisse te nemen

(o) De Leden van dit Collegie wierden alle jaaren vernieuwt en by haar Ed. Gr. Mog. verkooren. Zie Resolutien 12 Octob. en 5 Decemb. 1584. 14 en 19 Septemb. 1585. 10 Maart en 15 April 1588.

„ men op de betalinge van de logys-gelden van de soldaten, blyvende
 „ tot lafte van de Provincien in 't particulier, die leggende zyn bin-
 „ nen dezelve Provincien respectieve; insgelyks van de turf en kaars-
 „ fen, die dezelve soldaten in de frontier-fteden werden veritrekt;
 „ mitsgaders van de onkosten van de Boden, Deurwaarders en dier-
 „ gelyke; zonderlinge mede van de fortificatien van de frontier-
 „ fteden en forten, en het geene daar aan dependeert, gemerkt
 „ mede eenige betalinge zal moeten werden gedaan van de oude
 „ schulden, toekomende Uitheemsche perzoonen, van dewelke ar-
 „ resten tot lafte van den Lande van Holland staan te bevrezen; ook
 „ mede van weduwen, weezen en andere miserabele perzoonen;
 „ dat van gelyken goede opzigt moet werden genomen op de bevor-
 „ deringe van de contributien by den zelven Lande van Holland par-
 „ ticulierlyk ingewilligt, zoo tot betalinge des gemeene Lands ren-
 „ ten of andere schulden; insgelyks dat de geestelyke goederen wel
 „ en profytelyk geadministreert, en de alimentatie en andere lasten
 „ daar op staande, met goede ordre betaalt en de rekeningen van
 „ dien gevordert worden; van gelyken mede de goederen en con-
 „ tributien gedestineert tot onderhoud van de Predikanten en Ker-
 „ ken-dienaaren; item de geconfisqueerde goederen, actien en ren-
 „ ten van de geene die zig by den vyand onthouden; item van alle
 „ restanten van voorgaande ommeflagen, contributien, consenten
 „ en andere inkomsten van den Lande te doen innen, de rekenin-
 „ gen van dien vorderen, en alle sloten van voorgaande rekeningen
 „ doen executeren als na behooren, enz.

Aan dit Collegie stond niet alleen *de kennisse van des gemeene Lands zaken, maar ook van de Zeevaart en uitrustinge van schepen*, waar-
 omme dan ook daar in wierden gecommitteert perzoonen hen des
 verstaande, *om mede te dienen op de zaken van de Admiraliteit, daar
 op die van den Collegie als subalterne Raden van de Regeringe volgende
 de instructie (p) mede gehouden waren te befoigneren (q)*. Dit Ampt-
 genootschap wierd naderhand met nog twee perzoonen versterkt, en
 bestond overzulks uit negen Leden (r), waar van 'er twee wierden
 gezonden na 't Collegie van 't Noorder-quartier, waar uit weder
 twee in dit wierden geschikt (s). Eindelyk is het Collegie van de
 Gecommitteerde Raden na verscheide veranderingen, den 17. Janua-
 rii 1590 by haar Ed. Groot Mog. vastgesteld en gebragt op dien voet
 en tot die gesieltenisse, waar in het zig tans nog bevind. Het zelve
 bestaat uit een President of eersten presiderenden Raad, zynde ge-
 meenlyk het oudste Lid uit de orde der Heeren Edelen en Ridder-
 schap, nevens negen andere Leden, van welke de agt steden uit het
 Zuiderquartier (want die van 't Noorderquartier hebben hun Colle-
 gie

Uit wat
 Leden
 het zelve
 bestaat.

V

(p) De eerste Instructie, waar op dit Collegie by provisie in 't werk trad, is
 van den 12 October 1584. groot 55 artikelen; en de nadere geresumeert en ge-
 arresteert den 19 Februarii 1585. behelzende 52 artikelen, waar op het Collegie
 den 21. Februarii daar aan volgende wierd gestabilieert.

(q) Volgens Resolutie van den 21. Febr. 1585.

(r) Zie Resolutie van den 1. April, 10. en 19. Septemb. 1585.

(s) Zie mede Resolutie van den 10. Febr. 1585. fol. 125. en den 3. Febr. 1588.

gie van Gecommitteerde Raden tot Hoorn afzonderlyk) als *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amsterdam*, *Gouda*, *Rotterdam* en *Gornichem*, ieder een Gecommitteerden afzenden, die gewoonlyk voor den tyd van drie jaaren (*t*) aldaar zitting heeft, makende de steden *Schiedam*, *Schoonhoven* en de *Briel* met haar drien het negende Lid, 't welk om de twee jaaren by tourbeurten dan van d'eene dan van d'andere stad verandert word; werdende het gemelde Collegie in alle deszelfs byeenkomsten en deliberation geallificeert door een der twee Secretariffen van haar Ed. Groot Mog. Aan dit Collegie is aanbevolen de uitvoeringe der Resolutien by haar Ed. Groot Mog. staatswyze genomen; als ook met enen in alle onverwagte voorvallen te voorzien, zynde aan 't zelve voorts toegelaaten, wen 'er ietwes hooger magt en zorge komt te vereiffchen, den Staten te beschryven. 't Zelve decideert alle twiftzaaken van de gemeene Landsmiddelen, ook muyterye en verraderye by preventie; heeft het beftel en directie over de Finantie van 't Zuiderquartier; doet regt en justitie in zaaken raakende de militaire perzoonen op de repartitie van de voorfz. Provintie fttaande; vervaardigt de Ordonnantien tot betalinge der militie en alle andere, van wat natuure die ook zyn tot lafte van het komptoor van den Ontfanger-Generaal van Holland, en verrigt verders alle zodanige andere zaaken als aan 't opgemelde Collegie by der zelve instructien (*v*) zyn gedefereert. Ook werden door 't zelve Collegie ordinair afgezonden de poincten van beschryvinge aan de Leden en steden tot de Vergaderinge van haar Ed. Groot Mog. behoorende. De Heeren Gecommitteerde Raden hebben voor het fligten van 't nieuw gebouw hunne vergaderinge gehad ter plaatze, daar nu de Finantie van Holland is, zoo als aanftonds in 't vervolg nader zal blyken.

Deszelfs
verrig-
tingen
en regts-
gebied.

't Nieuw
gebouw
wanneer
gefligt.

De Sta-
ten van
Holland,
waar
voor-

Het gebouw, welkers kamers en vertrekken wy nu dus verre beschreven hebben, is in den jaare 1652 aangelegt en na verloop van zes jaaren voltrokken, onder het opzigt en directie van den ervaaren bouwmeester Post en Controlleur Norrwits (*w*).

De Staten van Holland, wanneerze in vroege tyden door den Graaf of in afwezentheid door zynen Stadhouder en Raden, gestelt ter zaaken zyner Landen van Holland, Zeeland en Westvriesland, in den Hage beschreven wierden, verschenen in de Raadkamer van den

(*t*) Volgens Resolutie van den 23. Januarii 1591 en 23. Augusti 1604.

(*v*) De eerste Instructie van de Gecommitteerde Raden is gedagte kent den 22. Januarii 1590, geregistreert in 't Resolutie-boek van Holland, beginnende met het jaar 1590. pag. 157. en behelst 46. artikelen. Waar op wy kortelyk moeten aantekenen, dat de Instructie, welke by Matth. van der Houve in zyne *Charte-Chronyk* 1. boek, kap. 6. pag. 20. te berde werd gebragt, niet is de Instructie van dit Collegie, (zoo als hy dezelve verkeerdelyk aldaar opgeeft) maar van het Collegie van de Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland en Westvriesland nevens zyne *Excellentie*, zynde van den zelve dag en jaar, en mede geregistreert in 't zelve boek pag. 155. inhoudende 24. artikelen. De tweede Instructie van de Gecommitteerde Raden is van den 28. Septemb. 1623; en de derde van den 4. Octob. 1670. te vinden in 't Groot Placcaat-boek, III. deel, fol. 92.

(*w*) Zie Resolutie van Holland van den 20. Maart 1653.

den Hove (x); dog als ze by den anderen quamen tot verrigtinge hunner byzondere zaaken, *spruitende uit de principaale dagvaardingen en resolutien van dien*, als mede tot het opnemen en sluiten van rekeningen van de respectieve Ontfangers, het verpagten der gemeene Landsmiddelen, *het booren van de klagten en doleantien in en jegens d'executien van de omslagen, oppositien en processen, ter dier zaken val-*

heen
plagten
te verga-
deren.

V 2

lende,

(x) Dit blykt onder anderen uit zeker Register, geintituleert „Register van Mr. *Aert vander Goes*, in zyn leven Advocaat van den Lande van Holland, van alle allulke dagvaerden by de Heeren Staten gehouden, &c. beginnende den leften Januarii 1524. *stilo Curiae*, en eindigende den 28. December 1543. (aangehaalt by Matth. vander Houve in zyn *Charte-Chronyk pag. 178.*) alwaar fol. 41. *verso* staat; „Dagvaart in den Hage ter presentie van myn Heer den Stadhouder, den Graaf van Hoochtraeten en Gecommitteerde van den Keyzer den 17. November 1527. in de oude Raedcamer, en waren presenten &c. En uit een ander Register van de zaeken 's Lands van Holland, gehouden by Mr. *Adriaen vander Goes*, Advocaat van 't zelve Land zedert den 5. Februarii 1544. *stilo Curiae*, uitgaande in Julio 1554, alwaar pag. 35. insgelyks gevonden werd; „Dagvaart gehouden in den Hage in de Raedcamer den 5. Augusti 1545. ter presentie van den Heere van Praat, Stadhouder, &c. Wanneer de Staten van Holland en de Edelen van den zelve Lande in den jaare 1553 volmagt passeerden, op eenige uit hen tot het „assisteren en bewilligen in de cessie, transport en overdragt die de Keizerlyke Majesteit gelieven zoude te doen van zyne Landen en Graaffchappe van Holland en Westvriesland, tot behoef van zynen Zoon *Philips*, Koning van Engeland, &c. en voorts tot het ontfangen van den behoortlyken eed, dien zyne Kon. Majesteit den voorsz Lande zoude doen, *verscheenen dezelve in de Audientie en Pleytkamer van den Hove van Holland.* Zie het volgende Register van den zelve Advocaat pag. 50. En tot meerder bevestiging zullen wy alhier nog byvoegen eenen brief, waarby Hertog *Philips van Bourgondie* in den jaare 1436 die van Hilfferschem, die nevens de Welgebooren Luiden en Huisluiden van Goyland ter dagvaart in den Hage ontboden en niet gecompareert zynde, nader injungeert gemagtigden te zenden, op poene van lyf en goed, en ten exempel van anderen gestraft te werden.

„PHILIPS &c. laten u weten onsen Bailju van Goylant Splinter van Nyenrode, alsoo wy u onlanx mit onse openebrieve . . . gecreven en bevolen hebben te trecken of te senden overal in onsen Dorpe in uwen bedryve, en van onsen wegen te gebieden alle de Wailgeboren Luyden en Huysluyden, dat zy by ons quamen of van hoire wegen senden gemachticht in den Hage te wesen op en woensdag lefleden, om mit onse Edelen, Baenridzen, Ridderen, Knapen en anders onze goede Steden en onderzaeten van onsen Lande van Hollant, ons te antwoirden op onze begeeren en ons te gonnen en consenteren, dat onse voorsz Ridderseip, Steden en onderzaeten, elc na hoiren beloepe en stare gonnen en consenteren soude, des syn die meeste deel van onse voorsz onderfaeten wt Goylant alhier geweest, mer want die buyren van Hilfferschem ten voorsz dage mitten anderen niet geweest en hebben en onse gebode overhorich geweest zyn, soo ontbieden wy u en bevelen mit sonderlinge ernste, dat ghy noch die selve buyren van onser wegen gebiedt op hoire lyve en goede; dat sy op en vrydagh naestcomende comen of van hoiren wegen volcomelic gemachticht senden by ons in den Hage, om ons te antwoirden op dese zaake en oic op tie overboerigheyt, die sy boven andere onse onderfaeten aen ons bewyft hebben, daer wy niet te vreden ymne en syn op hoir. Dit en laet in gheenrewys, soo lieve als u om onse hulde is, want waert dat zy anderwerf onser gebode overhoerich werden, wy wouden dat an hun soo doen corrigeren, datter andere tot eeuwigen dage exempel an nemen zouden. In oirconde &c. Datum in den Hage xvj. dagen in Aprile des Maen-

lende, alle vereifschende prompte remedie, en andere diergelyke behandelingen, hadden de Staaten een vertrek of vergaderplaats in 't Dominikaner klooster alhier. Maar wanneer na de omkeering van 's Lands bestier, de regering t'eenemaal gekomen was aan de Staten zelf, vergaderden zy dan hier dan daar naar hun believen en welgevallen, dog wel meest gedurende de troubel-tyden te Delft, zonder eenige vaste vergaderplaats te hebben. Eindelyk in den jaare 1577 van voornemen zynde om zig weder in den Hage te begeven, en aldaar hunnen zetel te vestigen, hadden daar toe in 't oog de *Reventer*, dat is het *refectorium* of *eet-vertrek* van 't Sint Vincents-klooster, zoo als wy hierna in de beschryving van 't zelve klooster breeder zullen aantoonen; maar bevindende, dat de kosten, om deze plaats tot het houden van hunne vergaderingen, bequaam te maken, al te hoog zouden loopen, zagen de Staten daar van af, en *ordonneerden* by Resolutie van den 22. Octob. 1583, *dat een kruys-kazyn met glazen by Kryn Coensz gemackt soude worden van wegen het gemeene Land in den nieuwe Doelenhuys (y) in den Hage, alzoo dezelve naderhand tot de vergadering der Staten gebruikt soude werden.* Naderhand wierden zy te rade eene kamer te verkiezen op het Binnenhof naaft het quartier van den Stadhouder. Maar als dit gebouw, na verloop van eenige jaaren, door den tyd zeer oud en bouwvallig was geworden, stelden den 26. September 1651 eenige Leden van haar Ed. Gr. Mog. voor, „ of niet de „ Heeren van de Rekening dienen te werden verzogt, de vergaderinge van haar Ed. Gr. Mogende te voorzien van bequamer en „ aanzienlyker plaatze als wel, de jegenwoordige, en of daar toe niet „ en diende geappropriert te werden de gelegentheid by den Stad- „ houder tot nog toe gebruikt. Dog alvooren tot besluit te komen, werd het zelve de Heeren Edelen voorgehouden, en by resolutie van den 2 October daaraanvolgende *goedgevonden welgemelte Heeren Edelen te versoeken, gelyk dezelve verzogt werden by dezen, hen op morgen dien aangaande nader te willen verklaren.*

„ De Heeren van Holland en Westvriesland, zegt Aitzema in zyn Herstelde Leeuw op 't jaar 1551 (z) „ hadden al zedert eenen geruymen tyd van jaaren geoordeelt en bevonden, dat de plaatze „ van hare vergadering in den Hage zeer incommodieus en onaanzienelyk was: en aenmerkende dat door 't versterf van den Heer „ Prins van Oranje, als Stadhouder, het meestendeel van de bovengemakken van 't Graeffelyk slot of hof ledig stonden, hebben „ tot het dispiceren van bequamer plaetzen den 3 October gecommitteert den Heer van *Schagen* uit de ordre van de Heeren Edelen, mitsgaders de Heeren van *Dordrecht*, *Amsterdam*, *Schiedam*, *Alkmaer* en *Hoorn*. Wel verstaende nogtans, dat met het prepareren van de gemelte plaetsen zoo veel tyds zoude worden doorgebracht, dat voor de voorfz. Vergadering op de nieuwe plaets het rouwjaer van 't huis van Oranje mogt wezen geexpteert.

De

(y) Dit was de St. Joris Doele, die toen pas herstelt en eenigzints vernieuwt was; zie hier na onder het Hoofstuk van de *Doelens*.

(z) Pag. 544.

De gemelde Heeren deze hunne commissie volbragt hebbende (a), heeft de Heer Pensionaris *de Wit* den 19 December daaraen volgende de Vergadering gerapporteert, 't gunt by Commissarissen van haer Ed. Groot Mog. is gebefoigneert op 't veranderen en accommoderen van een andere plaetze tot derzelver vergaderinge en ten selven eynde eenige aftekeningen ofte modellen overgelevert, tenderende omme langs den vyver van den grooten toorn af tot zeker uitslek toe een nieuw werk gemaekt ende uittet water opgehaelt te werden; Ende is na deliberatie verstaan, dat de voortz Commissarissen haer nader fullen informeren op de begrootinge van de kosten, die hier toe fullen worden vereyscht, mitsgaders mette Heeren van de Rekeninge over 't geheele stuk, bevordering en voltrekkinge van dien fullen communiceren, als mede op den inkoop van eenige materialen, die voor eerst in voorraet fullen dienen bestelt ende van alle 't zelve ten eersten rapport doen, om eintelyk dezen aangaende geresolveert te mogen worden. Hierop is met het timmeren van dit nieuw werk het volgende jaar een aanvang genomen.

Resolutie tot het opnemen van de begrooting der kosten en bouwstoffen van het nieuw getimmerde.

't Gebouw, 't geen ter zelve plaatze stond, was door ouderdom zoo bouwvallig geworden dat het scheen te zullen instorten, zoo als de Heer en Mr. Willem van Velden in zeker gedigt, genaamt *Hof-Tapyt tot Cieraat van de Nieuwe gewelfde Staat-Zaal van 't Wrye Batavia*, door hem in den jaare 1659 in 't ligt gegeven, 't zelve beschryvende, zig in dezer voege laat hooren:

Voorheen stont aldaar een oud gebouw.

„ Gy die alhier om Recht of om Vermaek gekomen:
 „ U gang neemt onder 't lof van schadu-ryke bomen
 „ Op 't schoon gebergte (b), 't welk is opgeworpen uit
 „ De diepte, die dit Hof als met twe armen sluit,
 „ Wat ziet gy na het dak, ten zuiden opgerezen?
 „ Ter plaette daer wel eer een oud bouwvallig wezen
 „ Zich toonde; dat daer stond en schudde ginsch en weer:
 „ En dreigde met een slag van zelfs te vallen neer.
 „ Gy vraegt my wat het is? staet stil, gy zult het hooren:
 „ Dat oud was werd we'er nieu'. Zoo is niet lang te voren
 „ De Hoofsche Tempel (c) weer gerezen uit haer asch.
 „ Die in den brand zonk met haer toren, doe, als wasch,
 „ De klokken smolten; en, door menigte van handen,
 „ De vlam noch, tusschen vier verheven hoge wanden
 „ Met yver wierd gedempt: op dat het quaed gesmoord,
 „ De lichte vonken niet en zouden spryen voort.
 „ Dit nieu is een gebou, daerin dat werd besloten
 „ 's Lands Heilige geheim: by Ridderfchap en Groten
 „ Der Steden vast gestelt. Daer is 't gestoelte, daer

(a) Dit zyn de eige woorden van de Resolutie by haer Ed. Gr. Mog. genomen op Dingsdag den 19 December 1651.

(b) De Dichter verstaat hier mede den Vyverberg, die gelegentheid geeft om den Wandelaar te onderhouden.

(c) Dat is de Hof-kapel, nu de Fransche Kerk, welke in den jaare 1642. voor 't grootste gedeelte afbrande.

- „ De wysheid spreekt, het gunt moet werden openbaer.
 „ Waer door een kleine macht tot groter waft, en onder
 „ Het goed beleid een hand vol volks werd tot een wonder.

Com-
missie
tot het
dispicie-
ren van
bequaam-
eplaat-
zen tot
het hou-
den van
de verga-
deringen
geduere-
nde de
nieuwe
timmer-
ragie.

De Heeren Staten van Holland en West-Vriesland, „ by de Ge-
 „ committeerde Raden aangedient zynde, dat de Rentmeester Ge-
 „ neraal van Noort-Holland, van wegen de Heeren van de Rekenin-
 „ ge, het Collegie hadde bekent gemaakt, dat allerhande materia-
 „ len ingekogt en gereet waren, en verders alles geprepareert was,
 „ om de nieuwe timmeragie, by haar Ed. Gr. Mog. tot commodi-
 „ teit van derzelve Vergaderinge geordonneert, te mogen begin-
 „ nen, en dat vermits de geheele zyde na de Vyver tot den tooren
 „ toe zoude moeten afgebroken werden, en overzulks haar Ed.
 „ Groot Mog. middelertyd van een andere bequame plaatze tot der-
 „ zelve Vergaderinge zoude moeten wezen voorzien, de Heeren
 „ Gecommitteerde Raden dienvolgende daarop verdagt zouden ge-
 „ lieven te wezen, of daar van kennis geven aan haar Ed. Groot
 „ Mog.; Zoo hebben de Staaten by resolutie van *den 7 Mei 1652*
 „ gecommitteert de Heeren Gecommitteerde van deze Vergaderin-
 „ ge, die voor dezen op de voorz. zaake hebben gebefoigneert,
 „ mitsgaders twee of drie Heeren uit het Collegie te committeren,
 „ om gezamentlyk de gelegenheid van 't Hof te inspecteren en zo-
 „ danige plaatzen en gemakken te dispiciëren, welke tot het hou-
 „ den van de Staetswyze Vergaderinge en aankleven zullen kunnen
 „ dienstig wezen, ende nog gedurende deze vergaderinge daar van
 „ by rapport en advys te dienen. Waarop dan zynde gehoord het
 „ rapport en advis van de Heeren Commissarissen uitte Vergaderin-
 „ ge van haar Ed. Groot Mog. ende uit het Collegie van de Gecom-
 „ mitteerde Raden gedeputeert, welke tot voldoeninge van de
 „ Commissoriale Resolutie van den 7 dezer geïnspiceert hebben de
 „ gelegenheid van 't Hof, ende gedispicieert zodanige plaatzen, en
 „ gemakken als tot het houden van haar Ed. Groot Mog. Staatsge-
 „ wyze Vergaderinge ende aankleven van dien provisionelyk en ge-
 „ duerende de nieuwe Timmeragie zouden können dienen.

Resolu-
tie tot
het pre-
pareren
van de
aange-
wezene
plaatzen
tot de
Verga-
deringen
zoo van
haar Ed.
Gr.Mog.
enderzel-
ver Ge-
commit-
teerde
Raden

„ Is naer deliberatie conform het advys van de voorz. Commissa-
 „ rissen by resolutie van *den 14 Mei 1652.* verstaan ende geresol-
 „ veert, dat aan de zyde van het Buiten-hof boven d'eerste verdie-
 „ pinghe de twee kamers responderende boven het jegenwoordig
 „ vertrek van de Heeren Gecommitteerde Raden ende d'andere bo-
 „ ven den inganck van het Hof en het Corps de Guardes, mettet uit-
 „ brecken van den middelmuur aan den anderen zullen werden ge-
 „ bragt, ende zulx daar van gemaakt een gemak van ontrent 56
 „ voeten lang en 21 voeten breed, ende dat 't zelve zal worden
 „ geappropriert, omme daarinne by provisie de Vergaderinge van
 „ haar Ed. Groot Mog. te werden gehouden, ende wyders tot de
 „ Vergaderinge van de Heeren Gecommitteerde Raden, geduere-
 „ de den tyd als boven, zal werden geacommodeert het gemak
 „ nevens de voorz. gedefineerde Staatsgewyze Vergaderplaatze ten
 „ Zuit-oosten gelegen, lang ontrent 21 en breed 18 voeten, ende
 „ dat de verdere gemakken, aan de Westzyde van dezelve Verga-
 „ der-

„ derplaatze, strekkende na de Vyver tot de vertrek-kamer van
 „ haar Ed. Gr. Mog. ende het houden van particuliere befoignes
 „ zullen werden gebruikt en daar toe bequaam gemaakt; en naer-
 „ dien door de nieuwe timmeragie de tegenwoordige Secretarie van
 „ haar Ed. Gr. Mog. afgebroken zal werden; Is op 't rapport en ad-
 „ vys van de voorz. Commiffarillen, die daar op alvorens gehoord
 „ hebben de confideratien van den Heer Secretaris Beaumont, me-
 „ de verftaan en gerefolveert, dat in plaatze van dien tot de voorz.
 „ Secretarie mede zal werden geappropriert ende gebruikt het ein-
 „ delste vertrek beneden, ende gelyks de aarde, fttaande aan de
 „ voorz. zutooft-zyde van 't Hof, alwaar voordezen de Secretarie
 „ van haar Ed. Gr. Mog. gehouden is geweest, zynde lang ontrent
 „ 27 ende breed 20 voeten, gelyk al 't zelve op de Caerte figurative
 „ ofte grondtekening de voorgemelte Heeren Gedeputeerden in
 „ handen gefelt, aangeteikent is, ende zal deze Refolutie, nevens
 „ de voorz. grondtekening de Heeren Raden en Meesters van de
 „ Rekeningen van haar Ed. Gr. Mog. Domeinen voorts werden toe-
 „ gezonden, met aanmaninge om de voorgeroerde vergaderplaatzen
 „ en gemakken in manieren voorz. ten spoedigften te approprieren
 „ ende te voorzien van alle 't geene bevonden zal werden daer
 „ toe nodig en dienftig te wezen; En zyn de Heeren Gecommit-
 „ teerde Raden mede verzogt te helpen bezorgen, dat voor de we-
 „ der byeenkomsten van haar Ed. Gr. Mog. Vergaderinge 't gunt
 „ voorz. is, naer behooren mag werden geëffectueert, en in ordre ge-
 „ bragt.

als tot
het hou-
den van
de Secre-
tarie.

Deze boven-befchrevene kamers wierden naderhand weder tot
 haare voorige gedaante gebracht, en, wanneer de beroemde *Willem
 de III.* van dien naam, Prince van Oranje, in den jaare 1672 tot
 Kapitein-Generaal en Stadhouder van deze en andere Provintien
 wierd verheven, ten zynen dienste en gebruik ingeruimt, als zynde
 dit weftelyke gedeelte van 't Hof al van oude tyden geweest het quar-
 tier of residentie-plaats der voorige Stadhouderen.

Dezelve
wierden
nader-
handwe-
der ten
dienste
van den
Stadhou-
der inge-
ruimt.

Aan dezelve weftzyde ten zuyden de grote tooren, en zulks onder
 de eerftgemelte kamer, is de *Finantie van Holland*, beftaande uit
 drie vertrekken, het eerfte voor de Klerken alleen; het tweede,
 voorheen geweest de vergaderplaats van haar Ed. Mog. de Heeren
 Gecommitteerde Raden, zoo als uit de evengem. Refolutie te zien is,
 voor de twee Commiffen; en het derde voor den Boekhouder en an-
 dere Klerken, mede van de Finantie.

*Finantie
van Hol-
land.*

Naast daar aan is des *Stadhouders-poort*, zynde een der drie poor-
 ten, die het Binnenhof afluiten en bevryden, hebbende deze den
 naam van des Stadhouders-poort in latere tyden bekomen, niet al-
 leen om dat de vertrekken en apartementen van de Stadhouders in
 der tyd daar boven komen, maar ook wel voornamentlyk om dat
 deze poort by dezelve gebruikt wierd in 't op en afryden van 't Binnen-
 hof, voor welke en niemand anders, buiten de op en aftrekkende
 Wagt en Justitie, zy geopent werd.

*Stadhou-
ders-
poort;*
waarom
zoo ge-
noemt.

Deze poort voorbygaande, ontmoet men onder dezelve galderye
 eerst den ingang tot de *Corps de gardes* van het voetvolk alhier in den
 Hage

*Corps de
garde
voor 't*

garni-
zoen van
't voet-
volk.

*De Hoof-
wagt.*

*Secreta-
rie van
Holland.*

Hage garnizoen houdende, omme ten allen tyden, daar de dienst en nood van den Lande vereifcht, geëmploieert te kunnen werden; en daar nevens aan het vertrek voor de Officieren van 't zelve garnizoen, de hooftwagt aldaar hebbende. Daar aan volgt het Komptoor van den expedierenden Klerk van de Heeren Gecommitteerde Raden; en wat verder ten zuiden is de *Secretarie van Holland*, bestaande tans in twee vertrekken, het kleinste voor de *Premier*-klerk en het groote voor de andere Klerken. Zy hadden voorheen hun komptoor t'einde de Fransche kerk, niet verre van de Vergaderkamer van haar Ed. Gr. Mog., zoo als uit de volgende Resolutie van den 22. April 1588 te zien is:

„ De Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland aanmer-
„ kende, dat zedert de aankomste van den Grave van Leycester
„ binnen dezen Lande van Holland, het Comptoir van de Klerken
„ van de Staten voornt., in der nood getransporteert heeft moeten
„ werden in het logys van Jacob Sproncx, Bode van de Staten,
„ ende dat dezelve tot noch toe aldaar, by gebreeke van andere
„ plaatze, heeft moeten werden gecontenteert, ende verstaan heb-
„ de, dat jegenwoordelyk zekere bequame *plaetse responderende*
„ *t'eynde de kerke op het Hof alhier in den Hage*, daer toe geappro-
„ priert en geaccommodeert zoude mogen werden tot vorderinge
„ van des Lands dienste, en goede bewaarnisse van des gemeene
„ Lands flucken; hebben geordonneert, en ordonneren by desen,
„ dat het Comptoir van de Klerken van de Staten in de voorfz
„ plaetse zal worden getransporteert, en dat dezelve plaetse, over-
„ mits de goede gelegentheyte van dien, daer toe sal blyven gedeeli-
„ neert, ende dat overzulks die van de Kamer van Rekeningen de
„ de voorfz plaetse daer toe zullen laten openen en gebruyken, tot
„ dat anders daerinne by de Staten voornt. sal wesen voorsien en ge-
„ ordonneert. By de nieuwe timmeragie van de Staten-kamer, is
de Secretarie, van daar alhier overgebracht en ten tweedemaal ge-
plaatst geworden (d).

De zuidzyde, die in oude tyden, en zelfs nog tot den jaare 1560, als blykt uit het Kaartje van Guicciardyn, slegts met een muur was omvangen, is tans met woonhuizen bezet, onder welke staat de *Drukkerye* zoo van haar Ed. Gr. Mog. de Heeren Staten van Holland en Westvriesland als van haar Hoog Mog. de Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden; en naast daar aan ten oosten *het huis van den gewezen Poortier van den Hove*. In voorige tyden waren 'er verscheide Poortiers, en byna zoo veel als 'er poorten aan het Hof waren, die alle van den Graaf hunne commillie ontgingen. Een was 'er van de Voorpoorte, nu gemeenlyk genaamt de Gevangenpoort; een van de uiterste poorte, staande tusschen de Cingel en de Hofstraat; een van de agterste poort, nu de oostpoort, by den Hogen Rade; een van de binnenste poort, tans de Stadhouderspoort; en dan nog eindelyk een overste poortier, die ongetwyffelt deze zal zyn geweest, die alhier zyne woonplaats hadde, gelyk eenigzints af te nemen is uit de volgende Commillie:

„ JO-

*Drukke-
rye van
den Staat*

't Huis
van den
gewezen
Poortier.
Oudtyds
verschei-
de Poort-
iers,
waarvan
de Over-
ste alhier
woonde.

(d) Zie Resolutie van den 7. Mei 1652 hier vooren gedrukt.

„ JOHAN, &c. doen cont allen luden, dat wy om fonderlinge
 „ dankelike dienft wille die onse lieve geminde *Rembrant Arentszoen*,
 „ onsen lieven geminden oem Hertog *Jan van Beyeren* falr. gedagtenis
 „ gedaen heeft, en ons of Godt wil, namaels doen mach den felven
 „ Rembrant gegeven hebben en geven mit desen brieve fyn leven langh
 „ onsen Overfte Poortier binnen onsen Hove van den Hage die te
 „ hebben, te houden en te bewaren mit allen renten, nutichappen,
 „ profyten, vervallen en toebehoeren als daer toe staen en geliker-
 „ wys en in aller manieren als Pellegrim Wyertszoen die te bewa-
 „ ren, en in voertide daer of te hebben plach; Ontbieden dairom
 „ en beveelen onsen Rentmr. van Noirthollant die nu is of namaels
 „ wesen fal, dat hi den voern. Rembrant dair af van onsen
 „ wegen wtreyke en betale die renten, wedden en nutfchappen
 „ voerfz, sonder meer bevels van ons dair of te hebben, want wy
 „ dat gedaen willen hebben. In oirconde, &c. Gegeven in den
 „ Hage op ten achtsten dag in 't jaar ons Heeren M. CCCC. vier-
 „ entwintich na den lope van onsen Hove.

Com-
 missie
 voor
*Rem-
 brant
 Arentsz.*
 als Over-
 ste Poor-
 tier van
 den Ho-
 ve.

Het zelve huis werd jegenwoordig by de Graaffelykheids Reken-
 kamer verhuurt, en de geene die het Poortierschap bekleed (e),
 geniet nog jaarlyks zyn aandeel in de onkosten, vallende op het ver-
 heffen der Leenen (f). Nog is aan dezelve zyde, als men verder
 tredt om na den Hogen Raad te gaan, de Raad en Rekenkamer der
Domeinen van den Huize van Oranje, laatst bezeten en met'er dood
 nagelaten by wylen zyne Koninklyke Majesteit van Groot-Brittannie
Willem den III. Prinse van Oranje, welke eerst te Breda zynde ge-
 weest, in 't laatst der zestiende eeuw van daar herwaarts is gebragt
 geworden. Het gebouw is van buiten van geen aanzien, zynde voor-
 heen geweest een woonhuis van particulieren, van wien het zelve
 tans nog gehuurt werd; dog is van binnen voorzien met verscheide
 bequaame vertrekken tot het verrigten van zaaken aan den gemelden
 Raad hoorende; onder dezelve is wel het voornaamste de Raadka-
 mer. Deze Raad bestaat tans uit vier Raden, waar van 'er twee te
 gelyk Auditeurs zyn, een Griffier, een Tresorier, en een Commis;
 werdende de Tresorie gehouden in en naast de zuid-tooren van het
 Hof, niet verre van de trappen van de Zaal. Een weinig verder aan
 dezelve zyde van den Raad, vind men het *Goud en Zilverfmits Keur-
 huis* van den Hage, en naast daar aan in den hoek ten westen van den
 Hogen Rade, de *Generaliteits Muntkamer*, welke verstrekt tot de
 vergaderplaats van de Raden en Meesters-Generaal van de Munte
 der vereenigde Nederlanden, en derzelve Essaieur, wanneer zy by
 den anderen komen over zaaken de Munte betreffende, dewyl aan
 hen is toevertrouwt het toezigt en de zorge over de Munte met den
 gevolge en aanleve van dien door de gansche geunieerde Provin-
 tien, als mede de zaaken rakende den handel der Juweliers en Zil-
 ver-

De Raad
 en Re-
 kenkamer,
 van zyne
 Kon.
 Majt.
 &c.

Uit wat
 Leden
 die be-
 staat.

Genera-
 liteits
 Munt-
 kamer.

Wie
 daar in
 zitten,
 en wat
 onder
 hun toe-
 zigt be-
 hoord.

W

(e) De Poortier werd tans by de Gecommitteerde Raden aangestelt; zie By-
 lage M.

(f) Zie *Bort van de Leenen*, 6. deel, kap. 4. pag. 318.

verfineden, Efflaieurs, Rafineurs, Wiffelaars en diergelyke; en nemen derhalven ook agt op de onderhouding van de Placcaaten, Keuren, Inſtuctien en Reglementen op 't ſtuk van de Munte, &c.; doende de overtreders calangeren en de beledigden vergoeding genieten. In cas van diſputen over de alloy, eſſay, gewigt en wat des meer is, decideert dit Collegie by arreſt. Het zelve beſtaat uit drie Raden en Meesters-Generaal van de Munte, een Efflaieur-Generaal en een Secretaris.

Dit is 't geen wy gemeent hebben beknoptelyk wegens de kamers en vertrekken tot het gansche gebouw van 't Hof behoorende, de curieusheid van 't gemeen niet geheel onwaardig te zyn, zonder ons met omſtandigheden of vertrekken van minder gewigt en gebruik op te houden.

H E T B I N N E N - H O F.

BINNEN-
HOF.

Zwaare
yzere
ſpil al-
daar.

Onge-
twyfeld
uit een
Blyde.

Binnen den omtrek van dit gebouw is een groot vierkant open plein, 't welk men het *Binnen-Hof* noemt, alomme met klinkerts beſtraat, en aan de zuitzyde en voor een gedeelte aan de weſtzyde met een ry zwaare regt opgaande linde-boomen beplant. Aan de eerſtgemelde zyde regt voor 't huis, 't geen tans tot een koffyhuis werd gebruikt, legt een zwaare yzere ſpil in den grond vaſtgehegt, waar van het gemeen uit onkunde beuzelachtige vertellingen heeft voortgebracht, dog de eenvoudigheid der zaaken beſtaat alleen daar in, dat dezelve ſpil uit een machine, by onze voorouders genaamt een *Blyde*, en by de Romeinen *Baliſta*, waar van de aftekening by Vitruvius (g) te vinden is, welke men ouwelings voor belegeringen van ſteden, kaſteelen of andere ſterktens pleeg te gebruiken, om daar mede, even als nu met de mortieren, ſteenen over de muuren te werpen, en alzo de bezettingen tot overgave te dwingen. *Zodanigen Blyde*, zegt Matth. van der Houve (b) in zyn *Hantv. Chronyk*, gebruikte *Hertog Willem van Beyerem*, wanneer hy in den jare 1350 het huis te *Rosenburch* belegerde, en van zodanige *Blyde*, vervolgt hy verders, is nog een groote dicke ſwaare yzere ſpil, by de verſtandigen genaemt de *Blynagel*, te zien in 's *Gravenhage* op het *Buytenhof*, die zoo ſwaer is, datze niemand (zoo te zeggen) opheffen kan: en daarom aen beide einden vaſtge maakt, op dat hem niemand en zoude verſeeren. Het welk voor dezen door al te groote vermetelheid

(g) *De Architectura lib. X. cap. 16.* en ook by Matth. vander Houve, *Charte-Chron. 2. boek, kap. 6. pag. 129.* als mede by Goudhoeven, *pag. 82. beſte of laaſte druk.*

(b) Ter aangehaalde plaatze. Wat eigentlyk een *Blyde* zy, zie Lipſius, *Polioriceticwn lib. 3. Dial. 3.* Kilianus op 't woord *Blye*. Van dit oorlogs-inſtrument vind men meermaals gewag by Melis Stoke, en wel inzonderheid *pag. 224.* alwaar hy de deelen van een *Blyde* cenigzints beſchryvende, meld van zoo groote, dat ze ſteenen wierpen van 300 ponden gewigts. En de Goudſche *Kronyk pag. 102.* tekent aan, dat Graaf *Willem* de vierde *Utrecht* belegerende, met agt zulke *Blyden* de ſtad beukte; en *pag. 110.* dat *Hertog Aalbert van Beyerem* drie zodanige gebruikte in zyne belegering van *Delft*. J. van Vondel gebruikt ook het woord van *Blyde*, om diergelyken ſtormtuig te betekenen, in zynen *Virgilius in rym, het IX. boek van Eneas, pag. 435.* zeggende;

„ Gelyk een blixemſtrael uit cene *Blyde* ſnoort.

metelheid wel geschiet is. Hier uit zoude men moeten besluiten, dat deze spil voorheen hebbende gelegen op 't Buitenhof, naderhand gebragt is geworden op 't Binnenhof, ten ware de gemelde Schryver zig in de benaminge van de plaats vergifte.

Deze en diergelyke oorlogs-instrumenten wierden alhier op 't Hof bewaart, daarze van daan gehaalt wierden, als de Graaven het een of 't ander slot, kasteel of sterkte wilden bestormen, gelyk te zien is uit verscheide extracten uit een oude rekeninge, by den Rentmr. Generaal van Noortholland in der tyd gehouden wegens onkosten gevallen in 't beleg van *Rosenburch*, *Binchorst* en *Polanen*, welke dezelve Schryver ons in zyn evengemelde boek (i) mededeelt, alwaar onder anderen staat: „ Item wtgegeven omme desmen behouf- „ de ten cost-behouf in de bouye mitten geschelschip van binnen den „ Hove ende van den beesten diere toebehooren, en overmits An- „ sem en andere drie myns Heeren backers die in den cost waren „ vij. weken, doe sy daer 't broit boecken (dat men at in 't heir „ van Roosenburch, Binchorst ende Polanen) ende overmits den „ Madders ende den Hoyers, den Wagenaers, den Vorekelaers en- „ de den Leggers, die myn Heeren hoy mayden, hoyden, menne- „ den, vorekelden en hemelden, ende overmits den Waghenaers „ die den Hof-turf ten Hove menneden ende die hemelden, ende 't „ gemiene Ambocht *die den Evenbooge uten Haga voerden voor Pola- „ nen, van Polanen in Haga, noch uten Haga ter Waddinge, &c.* En in een ander Extract uit dezelve Rekeninge: „ Item wtgegeven „ by Jannes Wten Landier *van eenen Evenbooge, die men timmerde „ in den Hage op 't Hof*, om Polanen mede te stormen.

Aan dezen spil wil men, dat in voorige tyden zoude zyn vastge- maakt geweest de HOF-BEER, dat is een mannekens verken, die alle jaaren op zekeren precisen dag by die van Utrecht aan den Hove van Holland, als een *bomagie* en tot een teken van onderdanigheid, moest werden gegeven. De oorsprong dezer zaake vind men by geen Schryver vermeld, of in cenige onzer jaarboeken aangetekent, en is derhalven voor ons te eenemaal duister. Egter willen zommige beweerden, dat de oorzaak daar van nergens anders is t'huis te brengen, dan tot de invasie en plonderinge van den Hage in den jaare 1528, door de Gelderschen onder *Maarten van Rossum* gedaan; en dat vermits het zelve wel meest was geschied door toedoen van die van Utrecht (k), Keizer *Karel*, wanneer hy het volgende jaar de stad Utrecht by verrassing innam, en namaals de *temporaliteit*, of werrellyke en Princelyke souvereiniteit daar van ook by verdrag bequam, en dezelve alzoo aan zyne tytels hegte (l), hen tot een straffe en een eeuwige gedagtenisse van zoo stout bestaane daad zoude opgelegt hebben het leveren van eenen Beer jaarlyks aan den Hove van Holland. Hoe 't zy, dit is zeker, dat de Magistraat van Utrecht ver-

W 2

pligt

(i) 2. boek, kap. 6. pag. 131. en 132. Als mede Goudhoeven in zyne byvoegzelen, pag. 82. beste druk.

(k) Slichtenhorst, *Geld. Geschiedenissen*, XI. boek, pag. 400. §. 210.

(l) Zie hier van Goudhoeven, pag. 589. 590. en 591. En inzonderheid Slichtenhorst, *ter aangebaalde plaatze*, pag. 405. en 411.

Waar toe dezelve eertyds gediend heeft.

Aan dezen spil, wil men, dat voorheen wierd vastge- maakt de Hof-beer. Oorsprong dezer zaake zeer duister.

Die van Utrecht verplicht zodanig Beer of Zwijn jaarlyks aan den Hove te leveren.

Wierd eenige dagen ten toon gestelt, en vervolgens geslagt.

Verdeeling van den zelven.

pligt was alle jaaren op zekeren gezetten dag aan den Hove op te brengen zodanigen Beer of Zwyn., die als dan aan een paal, en niet aan de meergemelde spil, zoo als by vervolg zal blyken, staande op het Binnen-hof, eenige dagen ten toon wierde gestelt, vervolgens geslagt en verdeelt. Welke verdeeling in den jaare 1604, uitwyzens het volgende Extract, op deze wyze geschiedde :

„ Zyne Excellentie myn Heere Grave *Mauritius van Nassau*, als Stadhouder van Holland, 't hoof.

R A D E N.

„ Mr. <i>Frederik Verborst</i> .	} 2 stukken.
„ Mr. <i>Fransois de Koninck</i> .	
„ Mr. <i>Nicolaas Crombolt</i> .	
„ Mr. <i>Adriaan de Jong</i> .	
„ Mr. <i>Pieter Couwenburg van Belois</i> .	
„ Mr. <i>Henrick Rosa</i> .	
„ Mr. <i>Æmilius Rodendaal</i> .	
„ Mr. <i>Johan Buys</i> .	
„ Mr. <i>Floris Schoterbos</i> .	
„ Mr. <i>Willem van Zeventer</i> .	
„ De Weduwe van den Raadsheer Mr. <i>Leonard Casenbroot</i> .	
„ Den Griffier <i>Antonis Duyck</i> .	
„ Den Procureur-Generael.	
„ Den Advocaet van <i>Oldenbarnevelt</i> .	
„ De ses Secretarissen van den Hove.	
„ Den Rentmr. van de Espargne.	} elk 1 stuk.

„ Aldus gedaan ten Burele van der Kamere van Rekening in den Hage dezen 22. November 1604. Onderstont my tegenwoordig. Ondertekent,

D. VAN SANTEN.

De Beer in den jaare 1604 gezonden, wierd gortig bevonden.

Wanneer die van Utrecht in den gemelden jaare 1604 wederom na gewoonte eenen beer hadden gezonden, en dat dezelve geslagt zynde, gortig wierd bevonden, schreef de Raad aan de Regeering van Utrecht daar over den volgenden brief:

Aen Schout, Burgemeesters en Raiden der Stad Utrecht.

Edele, Wyse, Voorzienige, seer discrete Heeren en goede Vrienden.

Brief van den Hove aan de Regeering van Utrecht daar over

„ **O**P den xxj deser maendt voornoen is alhier op 't Hof geleverd
 „ den beer, die uwe E. naer ouder gewoonte en de contracten onderlinge gemaeckt, gewoon en schuldig syn op dien dag
 „ hier te leveren, dan nadien den selven beer by den Rentmeester
 „ der Espargne was doen slagten, is den zelven gortig en vuyl bevonden,

„ vonden, als uyt de ingesloten acte te sien is, en want allen reden
 „ vereyft, dat fulken erkentenisse in goet en oprecht goed werden
 „ gefonden, hebben wy niet kunnen nalaten UE. daer af te verwit-
 „ tigen, ten eynde met den eersten een anderen beer gefonden mag
 „ werden, die goet en gansch is, en voor 't toekomende fulken toe-
 „ sigt gedaen, dat geen ongaeve beer meer gefonden werden. Hier
 „ mede *Edele &c.* willen wy Godt Almagtig bidden, Uwer E. in
 „ lange voorspoet te willen spaeren. In den Hage desen 22 Novem-
 „ ber 1604.

„ *Onderstond,*

„ UE. goede Vrienden en nabuyren de Raiden over Holland,
 „ Zeeland en Vriesland, en die van de Rekeninghe van deselve
 „ Landen.

Hart viel het die van Utrecht deze zaake te moeten ondergaan, 't geen hen derhalven by vervolg van tyd menigmaal stoffe tot klagten heeft verschafft. Onder anderen schreven zy in den jaere 1612 eenen brief aan 's Lands Advocaat den Heer *Johan van Oldenbarnevelt*, waar in zy ten hoogsten klaagden, dat men hunnen beer aan eene kaak leide, en dat de jongens daar mede tot hunner schimp en spot veele insolentien en baldadigheden bedreven; verzoekende derhalven vriendelyk, dat daarinne mogte werden voorzien. Dog het antwoord, dat zy daar op bequamen, bestond alleen daar in, dat zy moesten weten, dat de Beer volgens oude gewoonte (*more majorum*) aan eenen paal op 't Hof moet leggen, maar dat men in 't toekomende de ring en 't yzer van den paal wel wilde afslaan, op dat dezelve geene kaak zoude gelykenen (*m*). Die van Utrecht hiermede niet voldaan of vergenoegt zynde, vernieuwden na verloop twee jaeren andermaal hunne begeerte door den mond van een hunner Burgemeesteren, zeer ernstelyk verzoekende, dat de Beer, zonder aan den paal ten toon te staan, direct uit de schuit na den slagter mogte werden gebragt. Waar op het Hof, na gehoude deliberatie, op den 20. Novemb. 1614 aan den Rentmeester-Generaal van Noort-hollant *Pieter Christiaensz Bor*, die wegens de gemelde Magistraat de voorfz propositie hadde gedaan, antwoordde, dat het aan hen niet stond om daar over te kunnen disponeren, als rakende het regt van den Souverain, maar dat zy wel mogten lyden, dat de Beer slegts voor eenen korten tyd, al was 't maar van een half uur, aan den paal wierde gelegd (*n*). Eindelyk heeft de Magistraat van Utrecht, na veele aangewende moeiten, in den jaere 1615 van de Staten van Holland verworven volkomen remissie en quyttscheldinge van den meergemelden Beer, waar voor by provisie, volgens Resolutie van den 16. en 17. Julii des zelve jaars, aan ieder Lid van den Raad wierd toegelegd weekelyks een koppel konynen, te vinden uit het komptoor van de exploiten (*o*); en is naderhand het zelve veran-

Klagte van Utrecht over de hardigheid van deze zaak.

Antwoord daar op.

Dezelve klagte andermaal vernieuwt.

Die van Utrecht verkrygen in den jaere 1615 remissie daarvan.

W 3

dert

(*m*) Register van Notulen en Resolutien van den Hove gehouden ten tyde van den Griffier *A. Duik*, gecquoteert B. fol. 162.

(*n*) Ibid. fol. 203. en 204.

(*o*) Ibid. fol. 211.

Waar van naderhand het *Beere-geld* zynen naam gekregen heeft.

dert in geld (*p*), 't geen men *Beere-geld* noemt, en tans nog jaarlyks uit het komptoor van de Rentmeester van Noorthollant betaalt werd, genietende de President daar van dertig gulden, en ieder Raad, mitsgaders de Griffier en Procureur-Generaal vyftien gulden, als mede ieder Secretaris een gelyke somme.

H E T B U I T E N - H O F .

BUITEN-HOF.

Ten westen zoo als men de Stadhouders poort uitkomt, heeft men nog een tweede plein aan 't Hof behoorende, 't geen eertyds het *Voor, Neder*, dog nu het *Buiten-Hof* genoemd werd, zynde veel grooter en van verdere uitgestrektheid als het eerstgemelde 't geen wy zoo even hebben beschreven. Het zelve is zoo ten zuiden, westen, als ten noorden tans met aanzienelyke huizen verciert, dewelke door een ry lindeboomen, die langs dezelve geplant zyn, des winters tegens de stormen en barre winden bedekt, en des zomers tegens de hitte der zonne aangenaam beschaduwet werden. Onder deze gebouwen munten wel inzonderheid uit aan de zuidzyde de twee aanzienelyke huizen of *logementen der stad Leiden*, naast den anderen staande, waar van het eene is ten dienste en tot verblyf van de Heeren, die wegens de gemelde stad op de dagvaarden van haar E.d. Groot Mog. verschynen, en 't ander ten westen bewoont werd by den Heer, die in der tyd in 't Collegie van de E.d. Mog. Heeren Gecommitteerde Raden zitting heeft, beide pronkende in den voorgevel met stads wapen; En aan de noortzyde op den hoek van 't gemelde Buitenhof het voortreffelyk *huis*, toebehoorende de Gravinne Douariere van *Novelles*.

2. Logementen der stad Leiden.

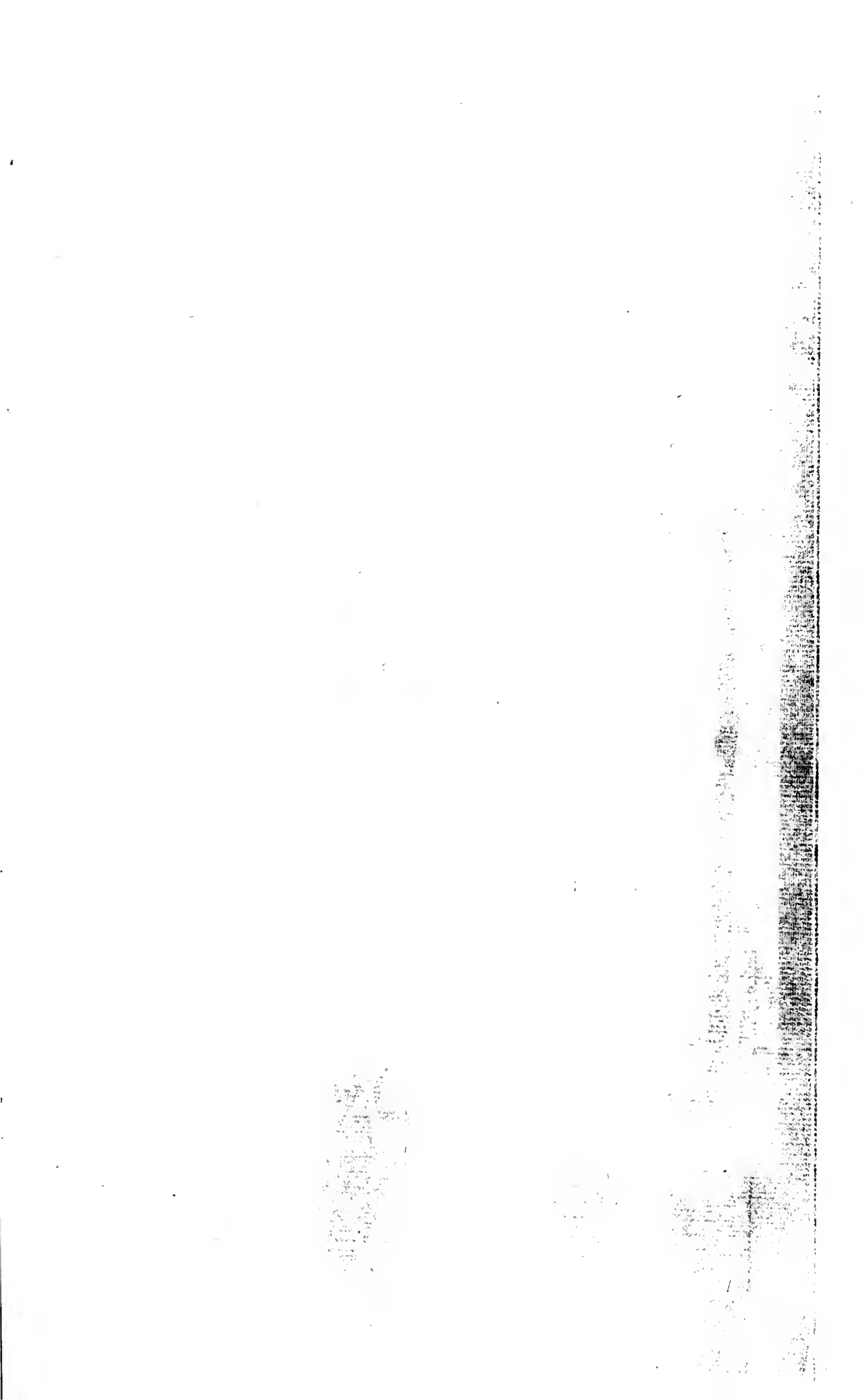
't Huis van de Gravinne van *Novelles*.

De grond aan de Graaffelykheid toebehoorende, wierd vergunt aan die lust hadde dien te timmeren.

Uit de kaarte van Guicciardyn, die ontrent den jaare 1560 schreef, is te zien, dat de zuitzyde van dit Neder of Buiten-Hof als toen nog meest onbetimmerd was, en uit andere bescheiden zoude zulks breeder kunnen blyken, indien de zaake wigtig genoeg was zig daar mede op te houden. Maar zulks niet zynde, zullen we alleen kortelyk aanmerken, dat die grond te dien tyde nog behoorde aan de Graaffelykheid, en dat de Rekenkamer dezelve vergunde aan die geene, die lust hadden dezelve te betimmeren, 't geen met kleine woninkjes geschiedde, gelyk af te nemen is uit de ledige erven die agter dezelve open bleven, en die zedert, wanneer de gebouwde huisjes zyn gekomen aan luiden van meerder vermogen, door dezelve van de Graaffelykheid of van de bezitters afzonderlyk zyn gekoft, en alzo aan hunne erven gehegt zyn geworden; gelyk de eigendoms-bescheiden daarvan de bewyzen uitleveren. De eerste aanleggers dier wooningen schynen Bedienden van de Staten, van den Hove,

(*p*) Het schynt uit de aantekeninge welke men vind in 't Register van de Notulen en Resolutien van den Hove, gehouden ten tyde van den Griffier *A. Duik*, gequoteert *A. fol. 153.*, dat 'er al van te vooren, in plaats van een Beer, nu en dan geld is gegeven, dewyl het Hof by Resolutie van den 23. Jan. 1606 ordonneerde, dat de 300 gl. voor Konynen-geld, en 40 gl. voor Beere-geld, zoude werden verdeelt over de 9 Raden en den Griffier, ieder *f* 31-15-4, latende het overschot nog onder den Griffier tot nader ordre, en dat de Rentmeester van de *Es-pargne* uit 't Beere-geld niet zoude trekken.

R. Boter Grav. Con Privil.

Hove, of ook van den Stadhouder te zyn geweest (q). Ter plaatse daar nu staat het aanzienlyk huis bewoont by den Heere Gecommitteerden Raad der stad Leiden, stond voor een gedeelte het huisje gebouwt by eenen Gillis ... wiens zoon Pieter Gillisz Kiggelaar, na dat het in andere handen geweest was, het zelve weder koft in den jaare 1578 (deze was *Schrynwerker van den Hove*, en naderhand ook *Contrerolleur* volgens commissie by de Kamer van Rekeninge in den jaare 1621 verleent) en had ten oosten het huis (blyk dat het ook al bebouwt was) van *Dirk Hanneman Secretaris en Contrerolleur van den Hove*. Ten westen had het zelve huis *den Diefsteen van den Hage*, gelyk 't zyner plaatze aangewezen zal worden, en daar beneven ten westen was al in den jaare 1594 bekend de Stallinge, welke in 1601. wierd gezegt te wezen *de stalle van de koetspaarden van zyne Excellentie*, te weten Prinsse *Maurits* van Oranje. Van welke op 't jaar 1641. gesproken werd, als zynde *de stal van de koetspaarden van baare Hoogheid*, waar door verstaan moet werden Prinsesse *Amelia*, Gemalinne van Prinsse *Frederik-Henrik*. Iedert dien tyd is dezelve stallinge gebruikt, gelyk nog geschied, tot het *Corps de garde* van de Kuiterye, de wagt houdende voor den Hove. Of nu deze dezelve stallinge zy, dan of 'er een andere ergens op 't Buiten-hof gestaan heeft, waaruit in den jaare 1479. de Kabeljauw-fchen in eenen oloop des Stadhouders, Heere *Wolfert van der Veere*, hengsten haalden, is onzeker, en de duisterheid en 't gering gewigt der zaaken laat niet toe verder onderzoek daar van te doen.

Aan de westzyde ten zuiden is 'er nog een tweede stallinge met een koetshuis van veel grooter begrip, welke in de voorgaande eeuw ten dienste van de Prinsfen van Oranje, als Stadhouders is gebouwt, dog in den jaare 1725 nevens andere Graaffelykheids goederen en domeinen aan particulieren verkogt geworden.

Op het *Buiten- of Neder-hof*, dog aan wat zyde (r) is onzeker, stond

Deeerste
aanleg-
gers wa-
ren Be-
dienden
van de
Staten,
enz.

Diefsteen

Stallinge.

Tans ge-
bruikt
tot het
Corps de
Garde.

Tweede
Stallinge

(q) Dat 'er eenige van deze bedienden al in den jaare 1516 hebben gewoont, blykt klaar uit het Octrooi, 't geen Keizer *Karel* in den gemelden jaare gaf aan die van den *Hage*, nopende het heffen en verhoogen van de excys op wyn en bier, alwaar onder anderen gezegt werd, dat *van de geene die in 't Nederhof residenten, alleenlyk* daar van vry zullen zyn *onze Officieren, als den Houfflager, den Smit, den Timmerman, den Leydekker, den Controleur van de werken en diergelyke*. Ook had de Brandmeester van 't Hof zyne huizinge op 't Buiten-hof, als te zien is uit de volgende Commissie, gedagtekent den 3 January 1577. „ De Staten „ van Holland en Gedeputeerden van Zeeland ... hebben Johan Flory gegunt ge- „ geven en geaccordeert, gunnen ... mits dezen, het officie van 't *Brandmeester- „ schap van den Hove van Hollant, mit de huizinge en erve staande op 't Buitenhof in den „ Hage, daer toe behoorende* en vacerende by 't overlyden van Jochim Mycrop. „ &c.

(r) By Resolutie van den 24 Augusti 1607. „ is Pieter Jansz kleermaker op 't „ Buiten-hof, hebbende van zyne Excellentie verkregen by overlyden van zyne „ huisvrouw, de bewooninge van *zeker huysken op 't Voorhof, staande op den „ Noord-hoek van 't Hal-steegie*, appointment van confirmatie vergunt. Indien de naamen der perzoonen, waar aan de voorz. giften door zyne Excellentie zyn gedaan, dezelve waren, men zoude moeten besluiten dat het een en 't zelfde huis zy geweest, en dat gevolgelyk het *Lavandiershuis* op den gemelden hoek zoude hebben gestaan.

Gifte van't Lavandiers-huis aan Geerlof Bonzer, Deurwaarder van de Staten

stond voorheen het huis, *eertyds genaamt de Lavanderye (s) of Lavandiers-huis van de Capelle van den Hove*, waar van het bezit en gebruik zyne Excellentie Prins *Maurits*, (na dat de goederen van 't Kapittel waren aangeflagen en aan de Graaflelykheids domeinen gevoegt) hadde geconfercert op de huisvrouw van *Geerlof Bonzer*, Deurwaarder van de Staten van Holland. Deze verwierf van de zelve Staten by Resolutie van den 24 Januarii 1590, „dat na den over-
 „lyden van des Suppliants huisvrouw, de voorfz. huizinge en erve
 „geduurende 't leven van des Suppliants oudste dochter, by den
 „Suppliant of de zyne gebruikt en bezeten zoude moeten werden,
 „zonder eenige verhingeringe of belet, niet tegenstaande eenige
 „andere giften ter contrarie. „ Daarna verkreeg hy nog by apostille van den 23 April 1611. „ de gifte van 't zelve huis op zyne
 „huisvrouw en kinderen ende elk van hen, en dat by de geene die
 „na den Suppliant en de zynen de gifte der voorfz. huizinge gekry-
 „gen zullen mogen, restitutie zoude moeten doen van 't geene aen
 „dezelve vertimmert of anderzints over reparatie betaalt zal wezen.

De Noortzyde nog lang onbetimmer.

't Valken-hof.

Wat de gesteltenisse van de Noordzyde in voorige tyden belangt, daarvan hebben wy geen genoegzaame bewyzen kunnen bekomen. Uit het evengemelde kaartje blykt, dat dezelve zyde in den jaare 1560 als mede in 1570. ook voor 't grootste gedeelte nog onbetimmer en ledig lag. Niettemin is het zeker, dat al ontrent den jaare 1400. des Graaven *Valken-hof* aldaar gestaan heeft, waarin de valken, havikken (*t*), tarffen en andere edele vogelen tot vermaak en plai-
 zier

(s) Men ziet in dit woord *Lavanderye*, en in dat van *Lavandier*, een bewys van de trotsheid der Kerkelyken, en van hunne zugt, om aan alles wat hen betrof, hoe gering en laag, door Latynsche en by 't gemeen onverstaanbare benamingen, eene agtbaarheid by te zetten. Zoo noemden ze de gemeene eetplaats in de Kloosters *refectorium*, dat by de onkundigen in *reventer* bedurven is: de gemeene slaapplaats hietten ze *dormitorium*, waar voor men *dormiter* quamfuis in het Duitfch uitbragt. En nadien *lavare* in 't Latyn wasschen en reinigen betekent, zoo zyn ook in de middel-eeuw bekend geweest *Lavandare* en *Lavandarius*, by den geleerden *Du Cange* te vinden, voor wasschen en een opzigter over die geene die 's Vorsten lywaat reinigen moesten; die nog heden in 't Fransch, met den naam van *Lavandier* bekend is. Zoo als ook *Lavandiere* genoemd word, een hulp of dienstmaagd van een waschter, volgens het woordboek van *Furetiere*. Dierhalven houden wy voor zeker, dat even gelyk de huizen of schuuren, alwaar der Vorsten lywaat gewasschen wierd, *Lavandaria*, en by verbuiging *Lavanderyen* genoemd wierden; zoo ook het aanzienlyk Collegie der Kanunniken ten Hove, om aan die kleine zaak aanzien te geven, hun wasch-huis de *Lavanderye* heeft doen benoemen. Welk huis dan ook genaamt is het *Lavandiers-huis*, om dat hun opziender over dat huis en dat werk dien titel droeg. Dat de *Lavanderye* en het *Lavandiers-huis*, in de twee bovengemelde Resolutien distinctelyk vermelt, een en het zelve waren, is daar uit klaar, dat beide beschreven werden op dezelve plaats te hebben gestaan, want dat het *Voor-hof* een en het zelve is met het *Buiten-hof*, is hier vooren al gebleken.

(t) Dat de Graaven in vroege tyden tot hun vermaak alhier havikken hielden, blykt uit verscheide Commissien. Dus gaf Hertog *Aalbert van Beyeren* aan Jan Arents-zoon zynen havikkier, een wedde met een paar klederen en een winter-rok, gelyk zyn jager in Noortholland hadde, by acte gedagtekent in *Halle des vrydachs na Translationis Martini anno 1363*; gelyk mede een wedde met een kleed, als daar toe staat, aan Willem zynen havikkier, gegeven tot *Canoyt op den lesfen dach van Meye anno 1370*.

zier van de Graaven en daarna van de Stadhouders (v) in der tyd onderhouden wierden. Dezelve werd in een Sententie van den Hove van Holland gedagelien den 20 December 1492 (w) ook het *Honden-huis* genoemd, ongetuichelt om dat daarin mede des Graaven en Stadhouders jagthuis opgesloten wierden. Dit huis is nog in wezen, en gelegen ten westen met huis van de Gravinne Douariere van Noyelles, telloor ten oosten van zyn oude gedaante en voorig gebruik t'eenemaal ontkeerd is; zynde ook nevens andere Graafelykheids goede en, in den jaere 1725. by koop aan particulieren vervreemt.

Aan dezelve zyde, zoo als men den evengemelden noorder hoek omfande cenige treden voo'waards gaat, heeft men de *Voorpoorte van den Hove van Holland*, aldus genaamt, om dat die de eerste en voorste poorte van 't Hof is. Wanneer dezelve gebouwt zy, kan met geene va.igheid flip bepaalt werden, schoon 't wel te vermoeden is, dat ze al in den beginne by den eersten aanleg van 't Koninglyk paleis, of immers kort daar aan, gestigt is geworden tot beveiliging en verzekertheid van 't Hof. In de oudste brieven, die ons aangaande deze poort zyn bejegend, werd dezelve, na dat zy tot een gevangenhuis was geliekt, genoemd *des Graaven steen*, *gevangenisje* en *stokke*, om dat aldaar wieden opgesloten alle hoogmisdadigen, welker bereytinge de Graaven by 't verleenen van Privilegien aan zig afzonderlyk hadden behouden, als namelyk, die schuldig waren aan *Moord*, *Moord-brand*, *Ree* of *Raa-roof* (x), *Vrouwen-*

In 1725
aan par-
ticulie-
ren ver-
kocht.

Voorpor-
te van
den Hove.

Onze
het wan-
neer ge-
bouwt.

Wat
misdadi-
gen daar
in be-
waart
wierden.

X

wen-

(v) Hoe in den jaere 1479 des evengemelden Stadhouders valkeniers, uit den velde met hunne valken op de hand komende, op de Plaats, daar het Valkenhuis toen ter tyd mede op uitquam, door de Kabeljaauwischen besprongen en aangevatf wierden, is te lezen by Goudhoeven, pag. 518. en by Heemskerk, *Bat. v. Arkad.* pag. 235.

(w) Geregift. in 't Sententie-boek van den Hove van Holland, beginnende 14. Octob. 1491 en eindigende 15. Decemb. 1494. gequot. Z.

(x) Dewyl deze woorden en misdad eenen ieder niet even bekend zyn, hebben wy niet ondiensig geoordeelt, dezelve wat nader te verklaren, en mitsdien tot op-
helderinge hier by te voegen, dat de oude Hollanders het doodkleed noemden een
ree of *raa*. en dienvolgende deze ondaad *Ree* of *Raa-roof*, dat is berovinge der
dooden. en stelden dezelve mede ten hoogsten strafbaar; zelfs met de dood, tot
zoo verre dat *Raa-roof*, als een der allerzwaarste cuveldaaden; zelfs niet en ver-
jaerde binnen jaar en dag, gelyk wel verscheide andere halsttraffelyke misdad.
Ten dezen opzichte is aanmerkelyk een Handvest door Hertog *Aalbert van Beveren*
aan Waterland, gegeven op sinte Pietersdach ad Cathedram des jaers 1387 na
den loope van den Hove van Holland; alwaar deze navolgende woorden geleezen
worden. „ Voort waar iemant in Waterland, die tegen ons breuckich worde,
„ ende van den breucke binnen 's jaers niet daer af aengesproken worde, die zou-
„ de daer of quyte wesen. Ende alle deze voorfs. punten geloven wy voor ons
„ en onze nacomelingen hem en heure nacomelingen eeuwelic duerende, vast en
„ gestade te houden. Wtgezonderd moort, moortbrant, vrouwen-vercraft, ghewa-
„ pent teghen ons selfs lyf ende *Raa-roof*, dat is te verstaan, zoo wie eenen dooden
„ man beroofde, en dat syn bename, of wie een dooden man uyt onsen Lande in een
„ ander Land voerde: of yemant van der galge of van eenen rade name, buyten
„ oorlof van ons of van onsen B.illiu; of soo wie kerken beroofde, dat zullen wy
„ berechten mit onser heerlichyt, alsoo verre als wy 't in der warheyt bevin-
„ den, dat die saken alsoo gesticht zyn. Want van ouds wierden de dooden by
de

Naderhand de *Gevangen-poort* genaamt.

Wat gevangenen tans daar gebragt werden.

wen-kragt, *vervalschen van munte of van brieven* (*y*), *beroving en sbeding van 's Graaven wildernisse*, ook die *zig tegens des Graaven lys wapenden*, en eindelyk *die den Graave van zyne Heerlykbeden verminderen wonden* (*z*); welk laatste in die bedroefde en verwarde tyden van Hoeks en Kabeljauws een overvloedige stoffe was tot vangen en beschuldigen van veele onnozelen. Dog daarna wierden ook allerwegen uit steden en plaatzen andere en geringere misdadigen in grooten getale (*a*) herwaarts gebragt, waar door deze poort den gemeenen naam van de *Gevangen-poort* bequam. Tans werden aldaar bewaart niet alleen crimineele misdadigers, die by de Hoven van Justitie, maar ook de zulke, die by andere Hooge Collegien alhier in den Hage residerende, te weten de Gecommitteerde Raden van Holland, den Raad van State der vereenigde Nederlanden, den Raad van Brabant en Landen van Over-Maze, mitsgaders den Hoogen Krygsraad, geapprehendeert en te recht gestelt werden. Ook zitten aldaar de ge-

ne, de oude Duytschen en onze voorouderen met een kostelyk kleed aangedaan en begraven, zomtyds ook met kleinodien, goude ringen en diergelyke vercierzelen, 't geen dan oorzaak gaf tot deze dooden berooving. Die geene, die de dooden ontwaden, dat is ontkleden en het zelve doodkleed aantrokken, wierden genaamt *Reeuwvers* of *Raawvers*, en zoo het vrouwen waren *Reeuwsters* of *Raawsters*. Zie verders Alkemade, *Inleid. tot het Ceremoniel*, XX. Hoofddeel.

(*y*) Zie dienaangaande het Handveft, door Hertog *Willem van Beyerens* gegeven aan Monnikendam den 7 April 1404. na den lope van den Hove; alwaar gezegt werd; „ In den eersten soo en zullen geen Scepenen te samen sitten in onsen Ge-
„ rechte binnen onser stede voorsz. die nare magen zyn dan after sussterkinder uyt
„ eenre maegscop en wat Scepenen wy setten of doen setten, die sullen een jaar
„ lang Scepen wesen en bliven, ten wair of sy 't mit ontfandelicken brueken je-
„ gens ons verbuerden, dat is te verstaen, mit *moirt*, *moirtbrant*, *Reeroif*, *Vrou-*
„ *wenvercraft*, *valschede van munte of van brieven*, of dat zy hen jegens ons zelfs *lyf*
„ *wapende*, en sy mit recht dair of gewonnen worden, enz.

(*z*) Zommige brieven spreken ook van *dieverye*, zoo als onder anderen te zien is in het Handveft van Hertog *Willem van Beyerens*, verleend aan Vlaardinghen den 23. Augusti 1407, in deze woorden: „ Voirt hebben wy onser Stede van Vlaerdingen
„ voorsz. vorder sulke vrihede gegeven en gegunnet, dat men horen Poirteren
„ nergent te rechte en sal setten dan binnen onser Stede van Vlaerdingen, en so
„ wes brueken binnen onser Stede geschien dair hoir Poirteren mede belast mogen
„ worden, die sal men van onser wegen aanspreken binnen onser Stede voorsz.
„ binnen jair en binnen dach, of die gebrueckt heeft van den voirgeroerde Poirte-
„ ren salre of quyt wesen, wtgenomen van *moirt*, *moirtbrant*, *Vrouwen-vercraft*,
„ *reeroef*, *dieften* en *desgeleyx*.

(*a*) Zie 't eerste en tweede Memoriaalboek van *Rose*, gequot. A. 1. en 2. door-
gaans, en ook inzonderheid het IV. Memoriaalboek van *J. Boffaart*, gequot. I. 1.
alwaar *fol. 80. verso*, *106. verso*, en *113. tot 115. verso*, een lyst te vinden is van
gevangenen, die in den jaare 1453 uit alle steden zoo van Holland als Zeeland, om
allerhande misdaden herwaarts gebragt, en *Michiel van Halewyn van myns genadigen*
Heeren wegen te bewaren gegeven wierden om op de Poorte in den Hage te water en te
brode te zitten. Zie mede *fol. 163.* „ Up ten zelven dach (ix Aug. xiiijc. liij)
„ soe was by mynen Heeren van den Raede ten verfoeke van den Procurcur van
„ Hollant geordineert als dat *Lubaertus der stede Clerc van Amsterdamme* om zeke-
„ re onbehoirlickien woirden, die hy op minen voirn. Heeren van den Raide in
„ *Consistorie wesende*, gesproken heeft, in de Poorte tot *Michiels van Halewyn gaen*
„ *ende bliven zal*, op de pene van *hondert noblen* totter tyt toe dat de voirn. Procu-
„ reur zyn aansprake daer van vter naem van mynen genaden Heeren gedaen en
„ verclaert sal hebben om voirder dairinne geordineert te wesen als dat behoeren
„ sal, *Presentibus Treslongue, Cats, Utenbove, Eyke, Michielsz, Ruyckrok, Rent-*
„ *meester*.

ng, die om civile schulden ter nauwer verzekeringe overgelevert werden.

De opzigter van deze poort, nu met den naam van Cipier bekend, wierd in 't begin alleen genoemd *Portier, Steenwaarder, Stokwaarder*, of *bewaarder van de poorte in den Hage*, en ontving van den Graaf zyne Commissie en wedde, die niet groot was en slechts bestond in een hoed rogge 's jaars, uitwyzende de volgende Commissie;

Cipier, te vooren Poortier, Steenwaarder enz. genoemd. Ontfing zyne Commissie van den Graaf.

„ Hertog WILLEM &c. maken condit allen luden, dat wi be-
 „ volen hebben en bevelen met desen brieve Jan Dirck Brunen sone
 „ onsen Portier te wesen en onse inderste Poerte te verwaeren van on-
 „ ser Herberghen in den Haghe, in allen manieren alse ander Poertiers
 „ voertyts gedaen hebben, en hier of sal hi tot sinen wedde hebben
 „ alle dage tot sinen live durende, alse wi geen herberge in den Ha-
 „ ge en houden, een groot 's daechs; voert sal hi hebben eene hoet
 „ rogh 's jaers van onsen Steen te verwaeren in allen manieren alse
 „ ander Steenwaarders voertyts gedaen hebben, tot sinen live du-
 „ rende, ten ware dat hy 't met onstandeliker saken vorboerde, en
 „ wi dat ter wareit vernamen; En ombieden onsen Rentmeester die
 „ nu is in Noirhollant of naemaels wesen zal, dat hi Janne voirsz.
 „ dese voornoemde wedden uytreicke en betale alle jaer alse men
 „ voertyts gedaen heeft en men anders onse Ambochtsluden pleecht
 „ te betalen. In oirconde &c. Gegeven in den Hage, des vrida-
 „ ges na dertiendach in 't jaer M. CCC. LII.

Commissie voor den Poortier van de binnenste poorte van den Hove.

Jussu Domini Comitis,

Ad relationem Dominorum Wilhelmi de Wateringen & Wilhelmi Heerman.

A. DE BERWAERDE.

Sigt. ex Coff.

Daarna ontving hy een hoed tarw en een last turf 's jaars, zoo als te zien is uit de volgende Registratie:

„ Item des saterdachs na Ste. Luciendach (1388) doe wort *Hughe*
 „ *Heer Philips Engbrechtszoonsoen*, die die Poerte in den Haghe
 „ plach te bewaren, gegeven een hoet tarwe en eenen last turf
 „ 's jaers; de terwe te ontfangen tot Paesschen, en die turf als men
 „ delst, welke termyn en turf hem bewyft is op die Rentmeesterfchap
 „ van Noorthollant, duerende tot myns Heeren wederleggen, daer
 „ hi myns Heeren brief op heeft.

Registratie van een wedde aan den gewezen bewaarder van de poorte in den Hage.

Maar wanneer by vervolg van tyd de Poortier teffens *Stok-bewaarder* wierd *van de gevangenisse van den Hove*, wierden zyn wedde ook groter en zyne profyten meerder, als blykt uit een Commissie, welke Hertog *Jan van Brabant* in den jaere 1425 aan eenen *Claes Gysbrechtszoon* verleende, luidende in dezer voege.

Zyne wedde en profyt naderhand vermeerders

„ JOHAN &c. doen condit alle luden, dat wy om sonderlinge
 „ dankelike dienste die *Claes Gberytszoon* onsen lieven oem Hertoge
 „ Johan van Beyeren salr. gedachte gedaen heeft en ons oft Godt wil,

Commissie voor

*Claes
Ghys-
brechtsen*
als Poortier van de voorste poorte en gevangnisse in den Hage.

„ noch doen mach, den selven Claes gegonnen en gegeven hebben,
„ gonnen en geven mit desen brieve onsen voorsz. Poortier van onsen
„ Hove inden Hage mitter vangenisse aldaer die te hebben, te houden
„ en te bewaeren mit allen renten, wedden, nutscap, profiyt, vervallen
„ en toebehooren als daer toe slaan en gelikerwys en in alre manieren
„ als dat van de Poirteren die inwoonderen te bewaren en daer of
„ te hebben plach. En ontbieden en beveelen onsen Rentmeester
„ van Noirthollant, die nu is of namaels wesen sal, dat hi den
„ voorn. Claes dair of van onzer wegen wytreycke en betale die
„ renten, wedden en nutscap voorsz. sonder meer gebaers of be-
„ veels van ons dair af te verbeyden, dit sal geduuren Clais voorsz.
„ syn leven lang. In oirconde &c. Gegeven in de Hage op ten ag-
„ stendach in 't jaer M. CCCC. XXIV. na den lope 's Hoofs.

Dog vermits de poortieren nog zonder instructie zynde, het loon van de gevangenen teenemaal na hun goedduncken en welgevallen vorderden, en over zulks de maat van redelykheid in allen deelen te buiten gingen, vonden de Raden van Holland in den jaere 1436 goed een Ordonnantie dien aangaande te formeren, waarna de Stokbewaarders zig in 't vervolg zouden hebben te gedragen, welke, als zynde d'eerste en oudste, wy mitsdien waardig hebben geagt alhier op te geven, te meer, om dat daar uit met eenen blykt, dat die van den Hage al van ouds hunne misdadigen en breukigen op deze Poorte hebben geplaatst, zoo als wy in 't beschryven van het Tugt en Spin-huis hierna breeder zullen aantoonen.

Eerste Ordonnantie en Instructie voor den zelve.

Ordonnancie gemaect en gesloten by mynen Heeren van Santes en andere van den Raede na gescreven, roerende van de gevangen die in de Poorte van den Hove van der Haghe gebrocht worden.

„ **A**lfo mynen Heere van Santes en andere van den Rade hierna
„ gescreven tot veel tyden voirgecomen en te kennen gegeven
„ is, dat de poirtieren van der Voirpoirt van den Hove van den
„ Hage tot hair onredelic loon van den gevangenen die dair ge-
„ brocht syn geweest, genomen hebben, 't welke den Rade myns
„ genadighen Heere Hertoghe van Bourgondie van des selven myns
„ genadichs Heren wege also niet langer staet te gehengen, so
„ hebben die selve Rade hier up geraempt en geordonneert, hoe
„ vele dat elc poirtier voirtan van elken gevangen, die men in der
„ poirte brenget, hebben sal in der manieren hierna volgende.
„ Eerst van eenen buyrman van den Hage,
„ die XLIIJ. schell. vervochten heeft, en in der
„ poirte gevangen gebrocht wort, dair of zal
„ die poirtier hebben van wt slaen en van in-
„ slaen.

v. schell. payments.

Item

„ Item die x. schell. vervochten heeft, dair
 „ of zal die poirtier hebben, wort hem die
 „ bruekige gevangen geleverd, x. schell. payments.
 „ Item van den vreemden luyden, die in der
 „ poirte gevangen gebrocht worden, dair of
 „ fal die poirtier hebben, van wtlaen en van in-
 „ slaen de helfte meer.
 „ Item yst zake dat die poirtyer yemande van
 „ den buyren, die in der poirte gevangen wor-
 „ den, den cost gheeft, so fal hy hebben elkes
 „ dages voir sinen cost en onlede v. grooten.
 „ En van eenen vreemden gevangen, die die
 „ poirtier de cost geeft, dair of fal hy hebben
 „ voir sinen cost en onleden elkes dages vj. grooten.
 „ En is 't zake dat die vreemde gevangen
 „ mitten poirtier nyet en eet, soo fal die poir-
 „ tier daer of hebben voir synen onlede elkes
 „ dages i schell. payments.
 „ Item waert zake dat die gevangen buyrlu-
 „ den mitten poirtier niet en aten en sy hoirs
 „ selfs cost leefden, soo fal die poirtier dair of
 „ hebben voor syn onlede daechs oic eenen groot.
 „ Ende van den gevangen die tot water en broede zitten, dair
 „ of zal die poirtier hebben voir syn onlede 's dages eenen grooten,
 „ en die sal hem de Bailju wtreyken. Gedaen in den Hage by my-
 „ nen Heeren *van Santes*, Heeren *Geryt van Zyl*, *Willen van*
 „ *Naeldwyk*, *Boudyn van Zwieten*, Meester *Heynric Vten Hove*, *Flo-*
 „ *ris van Kyfhoek*, *Clais van Diepenburch*, de Rentmeester-Genera-
 „ rael *Godscalc Oom*, die Rentmeester van Zeelant *Jan Ryn*, Mr. *Pie-*
 „ *ter van Beoostenzweene*, Mr. *Jan vander Mye*, up ten xj. dach in
 „ Januario A^o. M. CCCC. XXXV. *sec. curj. Curia.*

En dewyl deze Ordonnantie alleen behelsde een Reglement nopen-
 de het loon en de kosten, die de Cipieren van de gevangen
 mogten nemen, zonder dat daar by ook eenigzints was vast gestelt,
 hoe de Cipieren zig zouden gedragen ontrent de behandeling en
 bewaringe van de gevangen, 't geen dan gelegentheid gaf om by
 hen daar in groote misbruiken te plegen, zoo wierd dezelve Raad in
 den jaare 1556 genoodzaakt by een tweede Ordonnantie en Instruc-
 tie daar tegen te voorzien (b).

„ **A**lfoe mynen Heeren myn Heere den Marckgrave van der
 „ Veere, Heere van Beveren, Stadhouder-Generael, d'eerste
 „ en andere Raiden in Hollant, mits 't misbruyk van *Pieter van*
 „ *Couwenberch* leste Cipier en bewaerder van den gevangen Poorte
 „ X 3 „ in

Tweede
 Instruc-
 tie.

(b) Deze Instructie was al by den Raad geformeert den 17. Novemb. 1540.
 en daar op eed gedaan by *Jan Claesz* en *Hendrik Adriaensz*, gezworene Bodem
 van den Hove, als Cipiers voor den tyd van drie jaaren. Zie III. Memoriaalboek
 van den Griffier *J. de Jonge*, fol. 32.

„ in den Hage, totten zelven cipierschap ontfangen hebben *Lubbert*
 „ *Aelkeys*, omme 't zelfde by hem voortaan bedient en bewaert te
 „ werden op zekere conditien mit hem dien aengaende te overco-
 „ men, SOE ES by den Luyden van de Rekeninghe in den Hage
 „ by Ordonnantie van myn voorfz Heere den Stadhouder, d'eerite
 „ en andere van den Raide in Hollant, by advyse van den Procureur-
 „ Generael Meester Crisiaen de Waardt, mitten zelven Lubbert
 „ Aelkys overkomen en geappoincteert, als dat hy 't Cipierschap
 „ en bewaernisse van de voorfz. gevangen aenvairden en bedien-
 „ enen sal voor een tyt van ses jaren lanck geduerende, ingaende
 „ op huyden, date van desen, ten ware mynen voorfz Heeren van
 „ den Raide geoirsaict waren hem tusschen middelen tyden te des-
 „ titueren en dat op te prouffytten, emolumenten en vervallen dair
 „ toe staende ende behoerende, ende voorts onder die conditien en
 „ lasten hier van verclaert.

I.

„ Eerst dat hy jaerlicx dair voeren responderen en betaelen sal in
 „ handen van den Rentmeester Generael van Noirtholland in den
 „ tyt wesende de somme van ses ponden van xl. grooten Vls. 't pont.

I I.

„ Item dat hy continuelicken in den Hage blyven sal die poorte en
 „ gevangenisse voorfz. bewaerende.

I I I.

„ Item dat hy nairstelicken letten sal op te sloeten en sloetelen van
 „ de voorfz. gevangenisse mitten aencleven van dien, dienende tot
 „ versekerheyt van de gevangenis te bewaeren en nyemandt by de
 „ gevangens laeten gaen dan by scriftelyke ordonnantie van den Ho-
 „ ve en Procureur Generael.

I V.

„ Dat hy oick wel toefien sal, dat die gheene, die by consent en
 „ ordonnancie als voeren by de gevangens gaen fullen, gheenderlei
 „ messen, coerden ofte andere instrumenten. ofte materialen over
 „ hem houden, die sy die gevangen souden mogen geven en laeten.

V.

„ Dat hy oic goede visitatie doen sal, nyet alleen om te weten of
 „ die gevangen, yet geattempteert fullen hebben te breeken, mair
 „ oick of sy eenige instrumenten of gereetschap by hem hebben dair
 „ mede sy souden mogen vuytbreeken, climmen ofte vallen, zulecx
 „ dat henl. belet wordt te poegen ofte arbeyden omme vuyt te
 „ breeken. Ende indien hem noot dunct, sal, om 't zelve wel te
 „ doen

„ doen, tot allen tyden, als 't hem belieft, mogen ontbieden en 't
 „ fynen allistentie nemen alle des Procureurs Dienaers ofte zoo vee-
 „ le als 't hem believen en goetdunken sal, en den Substituit van
 „ den Procureur-Generael mede, indien 't hem noot dunct, die ge-
 „ houden sullen fyn hem daer inne te subvenieren en behulpich te
 „ fyn in alle manieren.

V I.

„ Item omme van als verfekert te zyn, en sal nyet gedoegen, dat
 „ die gevangens eenich Kistlen, sloten, amarillen by hem houden,
 „ dair hy Cipier zelve die sloetel niet af en heeft.

V I I.

„ Item of hy den Substituit voorz, des Procureurs Dienaers voorz
 „ of yemant van henl. t'eeniger tyt onwillich vindt hem te assiste-
 „ ren, ofte eenich gebreck vindt in de gevangnisse, ofte dat de-
 „ zelfde behoufde eenige nootlyke reparatien ofte fortificatien tot
 „ verfekertheyt van de gevangens, dat hy 't zelve mynen Heeren
 „ d'eerste en andere van den Rade zonder vertreck te kennen geven
 „ sal, omme daerinné te moegen voersien na eysch dair saicken,
 „ sulcx dat by syne huysvrouwe, dienaers, jonckwyf of andere, die
 „ hy te werk soude mogen stellen, faulte ofte negligentie gheen in-
 „ convenienten en gebeuren; Ende dat al op peynen daer toe slaen-
 „ de naar rechte, die hy bekende hem wel verduytscht en geinter-
 „ preteert te syn; Ende daerenboven op de verbeurte van een boe-
 „ te van tweehondert Karolus gulden, die te verbeuren tegens syne
 „ Majesteit boven 't gunt wes voorz es, ofte die selve somme al-
 „ leen, indien syn faulte en versuymenisse sulcx by den Hove geesti-
 „ meet of getauxeert worde. Ende voorts sal men aen syn persoon
 „ en goedén mogen ten vollen verhalen alle faulte, versuymenisse en
 „ gebreken, hoe die wesen mogen in eeniger manieren van 't gunt
 „ dat in dese acte verhaelt es ofte andersints, soe dat soude mogen
 „ gebeuren.

V I I I.

„ Ende heeft de voorz Lubbert dair toe gestelt en verbonden,
 „ stelt en verbind mits desen syns persoon, synen huysraet en alle
 „ syne goeden, roerende en onroerende, gheen vuytgefondert.

I X.

„ Item hy en sal die gevangens van cryme gevangen zynde, gheen
 „ pampier, pennen ofte inct, noch schryftafelen laeten hebben; noch
 „ eenige brieven laeten ontfangen; maer indien eenige brieven aen
 „ sulcke gevangens quamen, sal die moegen ontfangen en leverén
 „ mynen Heere die Stadhouder, is hy hier, of in syn absentie, den
 „ eersten van den Rade.

X.

„ Ende ten lesten, dat hy die gevangens guetlycken trafteren en
 „ genouch doen sal, henl. te administreren en voorfien van spyfen,
 „ dranck en ander behouftigheden, elcx na syn qualiteit en fiate, foe
 „ dat behoeren fal, gevende den gevangens, leggende in de gayole (c),
 „ alle weeke goet versch firoe in behoorlyke quantiteyt, omme dair
 „ op te leggen, op verbeurte elcke reyse van een Karolus gulden op
 „ ten ouden taxft en fallarys van drie grooten Vlaems s'dachs voor
 „ elck hoofd van 's Conincks Gevangenen, die te water en broode
 „ geleyt worden, Ende van gevangenen die tot lafte van partyen
 „ leggen van schulden ofte andere faicken, wordt hem geconfen-
 „ teert, overmits den jegenwoirdigen dieren tyt, te nemen ende
 „ henl. te trafteren op te vyf ftuyvers (d) elck 's daechs. Ende dit
 „ geducende den felven dueren tydt of tot anders dair inne geordi-
 „ neert fal wesen. Ende omme te volcomen 't gundt voorfz. is, foe
 „ werdt de voorfz. Lubbert gehouden den behoorlycken eedt te doen
 „ in handen van myn Heere van *Affendelff*, Ridder, eerste Raidt
 „ prefiderende ende anderen Raden van Hollant voorfz. Aldus ge-
 „ daen by myn voorfz. Heeren den Stadhouder, eerste en andere
 „ Luyden van den Raide en Rekeninghe des Coninch in Hollant resi-
 „ derende in den Haghe, den 17. Februari XV^c. fessenvyftich.

„ Ondergeteyckent,

PURTYCK en J. SNOUCKAERT.

Op te rugge stondt gefz. upten xxvj. dach Februari a^o. 1556. *stilo*
 „ *Curie* heeft *Lubbert Aelkys* in 't witte van desen genomineert,
 „ gedaen den behoorlyken eedt als Cipier van de gevangen poorte
 „ van desen Hove alle die poincten te volcommen en te achtervol-
 „ gen, en dat in handen Heeren *Gerairds* Heere van *Affendelff*,
 „ Heemskerk &c. Ridder, eerste Raed prefiderende in den Hove
 „ van Holland. In kennisse van my, ondertekent,

PURTYCK.

Deze

(c) *Gayole*, of zoo als het meest in 't Nederduitsch geschreven word, *Gbirole*,
 beteekent of de geheele gevankenis, of wel die plaatzen, die de onderfte en ze-
 kerfte zyn, en welke by mislag genaamt werden *ryolen*. Dit noemde men in de
 middel-eeuw wel *Gaola*, waar van dit woord, en het Fransch *Geole* hunnen oor-
 spronk hebben; en *Geolier*, dien Kilianus *Gbiolier*, Steenwaarder, *Carcerarius*
 noemt, is de Cipier. Men kan zien het Diction. de Furetiere op de woorden *Geo-*
le, *Geolier*, enz. In dien zin vind men het gebruikt by J. van Vondel in zynen
Johannes den Boetgezant, IV. boek pag. *mibi* 75., alwaar hy zegt:

„ Zoo zagh men Josef, eer in 'cen giool' gesteecken,

„ Gansch arm en troolteloos,

(d) Geavgmenteert van 4 stuiiv. daags tot 5 stuiiv. voor de teerkosten van de ge-
 vangenen, den 18. Febr. 1545. Zie I. Memor. van *Van Dam*, fol. 166. Van
 16 tot 18 stuiiv. van de gyzelaars, en van Criminelen van 8 tot 10 stuiiv. daags.
 den 5. April 1634. Zie Notul. Refol. en Ordonn. van den Hove ten tyde van
F. Crip en *C. Rollant*, gequot. D. fol. 155.

Deze Instructien zyn daarna van tyd tot tyd merkelyk verandert, vermeerdert (e) en in een beteré order en schikking onder een gheeraale Ordonnantie te zamen gebragt, welke te vinden is in 't Groot Placaat-boek *tweede Deel fol. 1507.*

De Cipier was voorheen ook een der vier vrye Tappers in den Hage, by wien de Suppoosten wyn en bier zonder excys konden bekomen (f), maar wanneer dezelve naderhand *deze vrydom grootelyks misbruikten, wyn tappende en slytende alsoo wel den onvryen als den vryen personen en Suppoosten*, wierd de Cipier, op 't verhoog van de Magistraat van den Hage, by den Hove dezelve vrydom benomen, en tegens de andere drie Tappers het volgende Reglement gestatuert.

De Cipier voorheen een van de 4 vrye Tappers.

„ **A**Lfoo ons HEYNRICK Grave van Nassau, van Vianden, &c.
 „ Heere tot Breda, &c. Stadthouder Generael van Hollant, Zee-
 „ lant en Vrieslant, by die van den Hage diverse klagten gedaen
 „ syn geweest by monde en sekere Requieten, hoe dat boven en
 „ contrarie sekere Oetroy en Ordonnantie van den Koning, die van
 „ den Hage voorsz. verleent, inhoudende hoe en in wat maniere
 „ die vrye Suppoosten van den Hove van Hollant wyn inleggen en
 „ tappen souden mogen onder malkanderen, eenige van de selve
 „ Suppoosten, als *Claes van Dani, Jan van Stapelen, Marinus*
 „ *Jansz., en die Cipier van den Voorpoorte van den Hove*, onder het
 „ dexel van heure vrydom henluyden gegunt by den voorsz. Oetroye
 „ grootelyken geabuseert hebben, wyn tappende ende slytende al-
 „ soo wel den onvryen als den vryen personen en Suppoosten, ver-
 „ soekende hier inne voorsien te werden; waer op wy *Henrik*,
 „ Grave van Nassau, van Vianden &c. Heere tot Breda &c. Stadt-
 „ houder Generael voorsz. van wegen der Koninglyke Majesteyt,
 „ hebben doen doen deugdelyke informatie by sekere Committariffen
 „ daer toe geordonneert, daer by volkomentlyk gebleeken is
 „ van de abusen, gedaen by de voorsz. personen, die welke hem
 „ daer van gesubmitteert hebben in 't seggen en verklaringe van ons
 „ Stathouder voorsz. **ZOO IS 'T**, dat wy op als goet regaarde
 „ genomen hebbende, omme eenen goeden Reglen en Ordonnan-
 „ tien te maken, verklaert hebben en verklaren mits desen; In den
 „ Y „ eersten,

Correctie der vrye Tappers, die onvrye personen wyn en bier hadden getapt, en Reglement voor 't toekomende

(d) Den 20. Jan. en 6 Febr. 1556. *st. Curia*; zie V. Memor. van *Van Dam*, fol. 26. r. en 32. verso. Den 5. Febr. 1576. VII. Memor. van *B. Ernst*, fol. 153. Den 15. Nov. 1585. I. Memor. van *P. Hanneman*, fol. 204. verso. Den 20. Decemb. 1596. I. Memor. van *J. de Rechtere*, fol. 198. verso. Den 19. Nov. 1610. II. Memor. van *Anth. Duyk*, fol. 272. verso. Den 26. Maart 1632. V. Memor. van *Criep*, fol. 38.

(f) Zie 't Oetroy van Keizer *Karel*, van dato 21. Maart 1516. aan die van den Hage gegeven nopende het heffen en verhogen van de excysen op wyn en bier, waar van vry en onbelast zouden zyn verscheide perzoonen aldaar gespecificceert, en onder dezelve ook *die Castelein, die Poirtiers van onze Huize aldaar, derwelke zullen mogen wyn en bier tappen en verkoopen vryen personen en anders egeene* &c. Zie mede de nadere Declaratie aangaande de voorgemelde vrydommen der zelve perzoonen, gedagtekent ten zelven jaare en dage, gedrukt agter het Berigt Bylage H. 2. pag. 120.

„ eerften , dat die voirsyde *Claes van Dam*, *Jan van Stapelen* ,
 „ *Marinus Jansz.* en *die Cipier van den Voorpoorte van den Hove*
 „ van nu voortaan niet meer en fullen mogen tappen cenige wynen
 „ om gelt , in wat manieren dat het sy , behoudelyken dat die voirsz.
 „ perfoonen fullen mogen uyttappen al fulcke wynen als sy als nu in
 „ heure kellenauer hebben , mits daer van betalende excys , gelyk an-
 „ dere onvrye perfoonen , ofte die van den Hage dair af contente-
 „ ren: Ende om te eviteren fraude en bedroch , soo fullen die van
 „ den Hage mogen doen visiteren en peylen alsfulcke wynen , als die
 „ voirsz. perfoonen in heuren kellenauer hebben , al eer sy dair uyt
 „ fullen mogen tappen: Ende aengaende die peynen gestelt op den
 „ transgressieurs van den voirsz. Octroye in date den xxj^{en}. in
 „ Mairte anno XV^c. XVJ. in 't selve Octroye gementioncert , dair
 „ toe die voirsz. van den Hage gecontendeert hebben , die houden
 „ wy in advyse en suspensie , soe verre als het roert die voirsz. *Claes*
 „ *van Dam*, *Jan van Stapelen* , en den *Cipier* , ter tyt toe dat wy
 „ gesien fullen hebben , hoe die voirsz. perfoonen van nu voirtaan
 „ hem fullen reguleren , omme dair na gedisponeert te werden als
 „ het behooren sal. Ende verklaren voorts , dat die voirsz. *Mari-*
 „ *mus Jansz.* betaelen zal den excys van de wynen by hem inne ge-
 „ leyt , contrarie en in præjudicie van het voirsz. Octroy; Ende om-
 „ me te prævenieren , dat gelyke fraude en bedrog niet meer en
 „ gebeurt , soo hebben wy geordonneert , dat 'er voor die vrye
 „ Suppooften van den Hove en andere exempt in het voirsz. Octroy
 „ verklaert , van nu voirtaan wesen fullen die vrye Tappers , te we-
 „ ten , *Crispyn Jansz. van Boshuyfen* , *Jasper de Bauwoir* en *Eve-*
 „ *raert van Grab* , Conchergie van den Hove , en fullen die voirsz.
 „ Tappers , hunne huysvrouwen en dienstboden gehouden wesen
 „ den eed te doen , dat sy niemant , wie hy sy , de wyn en fullen
 „ mogen tappen , sy en fullen eerst vragen van waer hy komt , en tot
 „ wiens behoef hy die wyn haelt , en dat sy niemant wyn en fullen
 „ seynden , die sy weten niet vry te sijn , en niet verklaert en is in
 „ sekere Ordonnantie hier op gemackt , Ende dat niemant van den
 „ onvryen perfoonen , Suppooften wesende , wyn en sal mogen doen
 „ halen tot die voirsz. vrye Tappers directelyk noch indirectelyk op
 „ verbeurte van hunne officie en staet , die sy ten Hove hebben , of-
 „ te op peyne van arbitrale correctie ; Ende dat niemant van de
 „ vryen Suppooften ofte van den geenen die woonachtig sijn op het
 „ opper of neder-Hof , wyn en sal doen halen tot die voirsz. Tappers ,
 „ die hy voirt sal communiceren om gelt cenige onvrye personen ,
 „ Suppooften ofte andere , op tie verbeurte van sijn vryheyt en staet ,
 „ die hy ten Hove heeft , of op peyne van arbitrale correctie , en dat
 „ niemant van den vryen Suppooften of van den geenen die op 't Hof
 „ woonachtich sijn , bier en sal mogen tappen om gelt , dan alleen
 „ *Adriaen Willemz.* , alias Lange Adriaen , die welke bier sal mogen
 „ tappen voor den vryen Suppooften en andere Huysgesin van ons.
 „ Aldus gedaan in den Hage den xx. dach van April in het jaer ons
 „ Heeren XV^c. XX. naer Paellchen. Des t'oirconde soo hebben
 „ wy gelaft en bevoolen Mr. *Arent Sandelyn* , Griffier van Holland ,
 „ dit over ons te teykenen , 't welk ik *Arent Sandelyn* voirnoemt

„ uyt

„ uyt laste en beveele als vooren also gaerne gedaen hebbe op ten
„ dage en jaere voirsz.

„ Onderteykent,

A. SANDELIN.

DE CINGEL.

Aan de andere zyde ten zuiden van dit Nederhof is een passagie of doorgang, loopende *elleboogswyze* langs het water of cingel van 't Hof, waar van deze siraat ook den naam van de *Cingel* (*g*) heeft bekomen, zynde voor het meerder gedeelte met huizen bebouwt en op het einde ten zuiden met een poort afgelloten; werdende dezelve genaamt de uiterste poorte van den Hove, om dat 'er nog een andere is ten noorden die het Binnenhof aan de zuidzyde bevryt. De poortier wierd door den Graaf aangefelt en ontving tot zyne jaarlyksche wedde een halve hoed tarw, een hoed rogge en xvij. pond Hollants, uitwyzens de volgende Commissie door Hertog *Willem van Beyeren* in den jaare 1406 aan eenen *Dirk Janszoon* verleent.

De CINGEL.

„ **W**ILLEM, &c. doen cont allen luden, dat wy geconfirmeert
„ en gevestiget hebben, confirmeren en vestigen mit desen brieve
„ *Dirck Janszoen* onsen Poirtier van onsen uiterste poirten in den
„ Hage fulcke renten en wedden als hy van onsen lieven Heer en
„ Vader en anders onse Voirvaderen der zaliger gedachten heeft in
„ allen schyn als syn brief, die hy van de voirsz. onsen Poirten heeft,
„ inhouden en begripen, dats te weten eenen halve hoet tarwen,
„ een hoet rogge en xvij. pont Hollants payements s'jaers, ende
„ geloven *Dirck* onsen Poirtier voirsz. dair in te houden en te ster-
„ ken syn leven lang durende. In oironde &c. op ten xxvijⁿ dach
„ in Julio Anno XIIIIC. en fesse.

Confir-
matie
van 't
poortiers-
schap
van de
uiterste
poorte
van den
Hage op
Dirk
Jans-
zoon.

Onder de huizen in deze siraat zyn wel voornamentlyk het *Logement der Steden Alkmaar* en *Enkhuizen*, voor de Gedeputeerden, die wegens de gemelde steden ter Staats vergaderingen afgezonden

Loge-
ment
van *Alk-*
maar en
Enkhui-
zen.

Y 2

wer-

(*g*) Wanneer de *Cingel* van 't Hof eerst is bestraat geworden, is te zien uit de volgende Ordonnantie : *Den 26. Januarii 1596.* „ De Gecommitteerde Raden hebben in aanzieninge van de groote passagie, wesende over de Cingel van het Hof in den Hage, ende dat by tyden van nat weder dezelve Cingel niet wel en is te gebruiken, tot gerief ende commoditeit van de Passanten goedgevonden en geordonneert, dat op dezelve Cingel een steen-straete van kantige klinckert gelegt sal worden, ten minsten thien voeten breedt, ende dat tot meerder commoditeit de brugge aan de westzyde van de Cingel leggende, een roede of anderhalf noordwaerts op gelegd sal worden, en de straete daer op gemaekt, responderende, en voorts doorgaens streckende tot het eynde van de huysinge tegens over de Cingel staende aen de westzyde, voorby de huysinge gelegd sal worden tot aen de steene-straete, alles thien voeten breedt, en dat die van de Rekeninghe daer van sullen worden geadvertteert, omme met haer advise deselve straet gelegd te werden.

't Huis van den Graave van *Albemarle*, nu den Baron van den *Boetzelaar*.

werden, staande het zelve voor aan ter regter hand, zoo als men den gemelden doorgang van 't Buitenhof inkomt, voerende boven de deur in eenen lieen uitgehouden der gemelde Steden wapenen; en aan de overzyde den hoek of kromte omstaande het voortreffelyk huis, voorheen bewoont by den Graave van *Albemarle*, 't welk in den meergemelden jaare 1725 nevens andere Graaffelykheids domeinen insgelyks is verkogt en nu in koop overgenomen by den hooggebooren Heer *Jacob Godefroi Baron van den Boetzelaar, Heere van Nieveen, &c.* Bailliu dezzer Stede enz. enz. die het zelve tans veel fraaier laat ophalen. Dit huis is voorzien van verscheide ruime kamers en vertrekken, en heeft ten noorden een tuin of bloemperk, door een muur van 't Buitenhof afgezonderd.

Drie zaken alhier nog aan te merken.

1. Die op 't Binnenhof woonden, waren alleen betrekke-lyk voor 't Hof.

't Hof met zynen omtrek dus verre beschreven hebbende, moeten wy, eer van 't zelve te scheiden, nog kortelyk alhier aanmerken deze drie zaaken; eerstelyk, dat alle de geene die certyds op het Binnenhof woonden, zonder onderscheid van perzoonen, om geenerhande oorzaken, 't zy dezelve beïstonden uit geleende penningen, huis-huur of andere diergelyke perzoonle actien, ergens anders betrekke-lyk waren dan voor den Hove van Holland, waar van het volgende gewysde tot bewys kan verftrekken: „ Op ten viij. dach „ van Februario a. M. CCCC. LIIJ. *sec. curs.* Soe was by den „ Hove gesien die aansprake van Jaquemaert du Brueck, Clager an „ die cene zyde op en tegen Michiel van Halewin, Verwr. aen d'an „ der, die van den Hove declineert, roerende zekere gelden van „ huere en geleent, die Jaquemaert hem eyschende is; En wyft 't „ voorsz. Hof, alsoe den zelven Michiel woenachtich is binnen den „ Hove, en niet executable by den Gerechte van den Hage, soe sal „ hy dairom peremptoirlyken antwoirden op die aansprake van den „ voorsz. Jaquemaert, en in rechte procederen, niet tegenstaende „ zynre declinacye. *Presentibus Domproost, Treslongue, Cats, Af-sendelst, Eyke, Michielsz, Ruycbroch (b).* Dog daarontrent is in laater tyden by het X. artikel van de Provisionele Ordre van haar Ed. Groot Mogende, tuschen het Hof en de Magistraat van den Hage den 27. September 1614, zodanige veranderinge gemaakt, dat zedert alle perzoonen exercerende gemeene handwerken en neeringen, zoo wel ten diensten van de burgers van den Hage, als van de Edelen en Suppoosten sonder onderscheid of dezelve neering doende perzoonen woonen ofte haer onthouden op 't Hof en dependentien van dien of in den Hage, de jurisdictie van den Gerechte van den Hage onderworpen zyn geworden.

2. Waren ook vry van excyzen.

Ten tweeden, dat ook alle dezelve, die binnen het begrip van het Opperhof (*i*), en ook eenige die op het Nederhof hun vast verblyf hadden, met en nevens de Suppoosten en andere van des Graafs huis

(b) Geregistreert in 't IV. Memor. van *Bossaert*, fol. 216.

(i) Dat de geene die op het Binnenhof woonen, vry zyn van Haagsche excyzen op-wyn en bier, voor zoo veel zy in hunne huishoudinge gebruiken, is ook onder anderen by den Hove van Holland verstaan op den 16. Septemb. 1518. Zie Sententien en gewezen zaken van den Hogen en Proyintialen Rade, gedrukt 1662. pag. 27.

huisgezinne, gerekent by der *escroue* (*k*) van zynen Huize, ook vry en onbelast waren van alle excyzen op wyn en bier, *die zy voor bunne eige nootdruft en slete inleggen*, welke perzoonen de Graaven by 't verleenen van Octrooien aan den Hage nopende het heffen en verhoogen van den zelven accys, onder anderen wel specialyk uitzonderden met deze woorden: „ Voorts fullen ook vry en exempt wesen en blyven alle de geene die binnen d'ouerste bevanck van onse „ Huyze of Hove in den Hage resideren, en van den geenen die in „ het Nederhof resideren, alleenlycke onse Officieren als den Houf- „ slager, den Smit, den Tymerman, den Leydecker, den Control- „ leur van de werken, en diergelyke (*l*). Ende indien yemant van „ den geenen die op 't Opperhof of op 't Nederhof van onzen Huyse „ van den Hage wonen, bier of wyn by der kannen of anders om „ gelt uytsetten of leveren, dezelve zullen den behoorlyken excys „ van den Hage gelden en betalen, gelyk als de ingezetenen van den „ Hage (*m*).

En ten derden, dat alle transporten, hypothecation, enz. van huizen en erven, staande en gelegen binnen den zelven omtrek, de Cingel daar onder begrepen, volgens het xii. artikel van de evenaangehaalde Provisionele Ordre van haar Ed. Groot Mog. moeten geschieden voor den Hove van Holland, en dat de verdere opdragten van huizen en erven door den gantschen Hage moeten gedaan en geregistreert werden ter Secretarie van den Hage, aan welkers gerechte ook staat de judicature over alle reele questien nopende dezelve huizen en erven, 't zy van erfcheiding, servituten als anderzints.

3. Hypothecation en Transporten van huizen aldaar, moeten geschieden voor den Hove van Holland.

DE STADHOUDERS TUIN, nu het PLEIN genaamt.

Aan de oostzyde van het Hof was voorheen des Graaven *kooltuin*, zynde 't geen men nu een moestuin noemt, in latere tyden bekend met den naam van des Stadhouders tuin. Gelyk men aan Vorstelyke Hoven veel al geringe zaaken groots doet voorkomen, zoo was ook de bezorging en waarneming van den zelven tuin een soort van ampt, waar toe zelfs een Commillie verleent wierd, waar van wy

Het PLEIN:

Y 3

(*k*) *Ecoue* of *Eseroue*, betekent een lyst, register, rolle van naamen. Dus de *ecroue van den Huize van den Graaf*, betekent de lyst of rolle, die de Hofmeester of Tresorier van den Graave had, volgens welke hy aan alle de bedienden daar op staande, en geene andere, hunne wedden en emolumenten moest voldoen. Het werd veelyds geschreven *escrois* of *eseroix*, dog by misflag, want *eseroix* is een instrument behoorende tot de Steenhouwery. Men zie over de betekenis dezer woorden, Borel, *Tresor de Recherches & Antiquitez Gauloises & Françoises*. Menage, *Diction. Etymolog. de la Langue Françoise*. Furetiere, *Diction. Universel*.

(*l*) Zie 't Octrooi van den 21. Maart 1516, geregistreert in 't eerste Memoriaal-boek van Mr. Aern. Sandelyn, fol. 117. *verso & seqq.* en gedrukt onder de Bylagen van 't Berigt, pag. 115.

(*m*) Zie Octrooi voor die van den Hage nopende den vryen Tap, van dato den 10. Juny 1522. geregistreert in 't tweede Memor. van Ernst, fol. 56. als mede de Ordonnantie op 't zelve stuk, van den 26. April 1593. te vinden in 't eerste Memor. van De Rechtere, fol. 13. gerenoveert ult. Febr. 1625. Eerste Memor. van Criepe, fol. 298.

'er eene, op dat het niet vreemd voorkome, alhier zulen invoegen.
De woorden zyn deze:

Com-
missie
om den
kooltuin
waar te
nemen.

„ **H**ertoge WILLEM, &c. doen condt allen luden, dat wi be-
„ volen hebben en beveelen, gegeven hebben en geven *Zoe-*
„ *ten Claes* ons Kox wyf was om menigen trouwen dienst die hi ons
„ gedaen heeft onsen Coeltuyn in den Hage met alfulke vervallen en
„ renten als daer toe behoert en haer man tot deser tyt toe gehad
„ heeft. Ende dit sal geduuren tot horen live, In oirconde &c.
„ Datum Hage 's Donresdages na decollatio Johannis anno M. CCC.
„ seven en vyftich.

Jussu Domini

Presentibus Dominis Florentio de Borfalia & Johanne de Drongelen.

W. H E E R M A N.

Sigt. D^r. de YSSELSTEIN.

En schoon deze tuin naderhand ook met vrugtdragende boomen en anderzints wierd beplant, zoo behield die egter den naam van kooltuin; en dus komtze voor in een acte van den jaare 1531 (n), „ waar by Keizer *Karel* aan *Willem van der Kruis*, Exploictier in „ zyne Camere van den Rade in Hollant geeft de bewaeringe en be- „ wooninge van den achter-poerte van onsen Hove in den Haige „ mit huere toebehoeren, zoe als zyne moeder Jouffr. *Margareta* „ *Hogedans* den zelven tot haeren sterfdach toe bezeten hadde, vuyt- „ gezondert den boomgaert, geheten den kooltuyn, die wy om re- „ denen voertan an ons houden willen. Ontrent den jaare 1630 is deze tuin uitgeroeit, de grond geeffent, en tot een vierkant *Plein* gemaakt, zynde tans rondom en van binnen net en zindelyk met Linde-boomen beplant. Door het zelve loopt kruiswyze van den eenen hoek tot den anderen een breed gangpad met klinkerts beleid. Op dat Plein vergaderen dagelyks de zoldaten, die 's namiddags ten drie uuren op de wagt moeten trekken, zoo als ook de afgelofte derwaarts, als tot hunne loop-plaats weder keren, om van een te scheiden.

Is tans
met aan-
zienlyke
huizen
bezet.

Voorts is het zelve Plein aan drie zyden bezet met schoone huizen, waar van eenige zeer aanzienelyk en deftig zyn, ja die meer den naam van Paleizen dan slegts van woonhuizen verdienen; onder welke wel inzonderheid uitmunten de huizinge wel eer door den Heer van *Nieuwkoop* gestigt aan de noordzyde op den westhoek tegen over het Paleis van Prins *Maurits van Nassau*, en in later tyd bezeten by wylen den Heer van *Odyk*; dog welk huis over eenige jaaren ten meeren deel door den brand zynde verteert, nu veel heerlyker en voortreffelyker uit de asche is verrezen; als mede, het huis van den Heer *Constantyn Huigens* Heere van *Zuylichem*, het eenige dat aan de westzyde van het Plein is gelegen. Ook vind men aan dit Plein de Logementen der steden *Amsterdam* en *Rotterdam* die mede van geen geringen omtrek zyn, pronkende ieder in de voorgevel met stads wapen.

V. HOOFD-

(n) Zie deze Acte in 't geheel hierna onder de Bylage N.

V. HOOFSTUK.

De Maria-Kapel ten Hove beschreven. Daar in door Hertog Willem van Beyeren gestigt eene Vikarye ter verzoeninge van de dood van Heer Gerard van Wateringen. Daarna door Hertog Aalbrecht van Beyeren aldaar opgerecht een Kapittel, bestaande in een Deken en twaalf Kanunniken. Hunne Voorregten, Vrydommen, goederen, en aanzien. Namen der Dekens en Kanunniken, met het geen van ieder in 't byzonder aangetekent werd gevonden. Verscheide altaaren in dezelve Kapel. Begraaf-plaatzen van Vorstelyke en andere aanzienelyke Persoonagien aldaar.

MARIA-KAPEL TEN HOVE.

Nadat het Hof by Koning *Willem*, gelyk wy hier vooren verhaalt hebben, was gebouwt, heeft zyn zoon en navolger Graaf *Floris de V.* daar by en nevens doen stigten een Kapel, ten dienste van 't Hof en de Hovelingen van den Graaf, en is daarom genaamt de *Hof-Kapel*. Dit getuigt Jan Gerbrantsz van Leiden (*a*), *Idem etiam Florentius Comes egregius ampliavit edificium Curiae Hagensis, nam super-edificavit majorem aulam cum Capella & alias fabricas innumeras.* Die, na gewoonte gevolgt werd door de groote Hollandsche Chronyk (*b*) in deze woorden: *Daar na dede hi grooter en costeliker maken dat Hof in den Hage, als dye Capelle en andere Cameren.*

De gemelde Hof-Kapelle wierd bedient al in de tyden van Graave *Willem den III.* door verscheide Priesters, waar van een was de Kapellaan van Eikenduinen; en een van der zelve voorregten bestond hier inne, dat, wanneer de Graaf en Graavinne in den Hage hun verblyf hielden, die Priesters, die by beurte de Kapelle bedienden, ten Hove het middagmaal genoten. En het schynt, gelyk de Kerkelyken zig altoos overal hebben zoeken in te dringen, dat die gewoonte den sehranderen Graave *Willem* zeer tegen den borst was. Immers wanneer hy in den jaare 1326 aan *Niklaus* Abt van Middelburch vergunde de collatie van de Parochie-kerk te Eikenduinen, om die te doen bedienen door eenen zyner Kanunniken, na dat de Kapelle aldaar tot eene Parochie-kerke zoude zyn verheven, zoo deed hy den zelve wederom afstaan van dat voorregt, dat de Kanunnik, die by vervolg Parochiaan te Eikenduinen zoude wezen, geen recht eyschen nog hebben en zoude van der provende in die *Haghe* te halen, of te *Hove* t'eten als onze Heer die *Grave* of onse *Vrouwe* die *Gravinne* dair wezen zouden (*c*).

Hof-kapel door Graaf *Floris den V.* gestigt.

Wierd door verscheide Priesters bedient, waarvan een was de Kapellaan van *Eikenduinen*. Een van derzelve voorregten was te genieten het middagmaal ten *Hove*. 't Welk in den jaare 1326 door Graaf *Willem* wierdafgeschaf.

Maar

(*a*) *Iib.* 24. *Histor.* cap. 17. (*b*) *Divis.* 19. cap. 15. in fine.

(*c*) Zie de Actens hier van in 't II. Hoofdstuk onder het artikel van *Eikenduinen*, pag. 19. en 20.

En door Hertog *Willem van Beyerren* wederom herstelt.

Maar 't geen wyffelyk door den zelve Graave gerigt was, heeft het bygeloof weder te onbruik gemaakt; want Hertog *Willem van Beyerren* herstelde in den jaare 1355 de Kapellaanen van zyne Kapelle in den Hage, die vier in getale waren, tot dat aanmerkelyk voorregt, gelyk uit den volgenden brief is te zien.

» **H**ERTOG WILLELM VAN BYEREN, &c. doen condt allen
 » luden, dat wi onse vier Capellanen van onser Capellen in
 » den Hage gracie gedaen hebben en doen met desen brieve, en ge-
 » ordonneert, so welke twee Capellanen gebort die weeke te ver-
 » waeren van Missen, Vesperen en Capelric, die sullen eene maelyt
 » des morgens alle dage in onse Hof eten, also lange als wy of onse
 » Sellinne aldair jegenwoirdich zyn, duerende tot onsen wederseg-
 » gen. In oirconde &c. desen brief besegelt met onse zegel. Ge-
 » geven in den Hage op St. Victoersdach in 't jaer ons Heeren du-
 » sent drie hondert en vyf en vyftich.

Jussu Domini Comitis.

*Presentibus Dominis Florentio de Borsselen, Milite & Hugone
 Popponis Presbytero.*

JO. DE BUREN.

Fon-
deert al-
daar ee-
ne kapel-
lanye
voor de
ziele van
Heer
*Gerrit
van Wa-
teringen.*

En 't geen verder ging, wanneer hy in 't jaar 1357 met eige handen hadde omgebracht GERARD Heere VAN WATERINGEN, een aanzienlyk Ridder, 't geen waarschynelyk rede heeft gegeven om zynen perzoon te stellen in bewaringe, en hem voor onzinnig te doen passeren, vond deze Graaf zig genoodzaakt, omme voor de ziele van dien gedooden Ridder in de Kapelle van den Hove te stigten en te fonderen eene kapellerie, waar van de open brief aldus luid: (d).

In nomine sancte & individue Trinitatis. Amen.

Fonda-
tie-brief
van de
voorz
Vikarye.

DUX WILHELMUS &c. ad notitiam universonum Christi fidelium cupimus pervenire, quod nos ad honorem Omnipotentis Dei, sanctissime ejus genetricis Marie Virginis, beate Marie Magdalene, & omnium sanctorum, pro remedio & salute animarum nostri, nostre Conthoralis, Predecessorum, Parentum & successorum nostrorum, & precipue pro memoria animæ Gherardi de Watheringe, Cappellaniam quandam in Cappella Curie nostre de Hagha, perpetuis temporibus per Presbyterum idoneum deservendum fundavimus, dotavimus & tenore presentium fundamus, dotamus in hunc modum, videlicet quod Cappellanus,
 qui

(d) Deze Fondatic-brief staat geregistreert ter Leenkamer van Holland, in 't boek op den rug getekent, *Ducis Wilhelmi in Beyerren* 1356 tot 1358. Cas. B. Æ. L. 29. fol. 76. & seqq. Maar dewyl dezelve Acte door een taal-onkundigen is afgeschreven, zyn daar in eenige schryf-fauten ingeslopen, die wy wel gaarne zouden hebben willen veranderen.

qui per nos vel successores nostros ad dictam Cappellaniam fuerit promotus, ipsam personaliter, vel per idoneum Presbyterum deseruiat vel deseruiri procuret infra Cappellam predictam, certam missam cotidie, alternatis hebdomadis cum reliquis hebdomadis inibi celebrando; volentes & concedentes eidem pro tempore Cappellano, quod singulis diebus, varia almutia (e) & superpelliceo indutus summemisse, vespere & completorio cotidie possit & debeat interesse, nisi infirmitate detentus, legitime sit excusandus; Et ut sextam partem omnium oblationum vel proventuum in Cappella nostra predicta tollat, ad usus proprios leuet, & eis utatur cum uno prandio in mane singulis diebus in sua hebdomada, quando nos vel nostrum Conthoralem seu nostros successores, Comites Hollandie, vel suas Conthorales infra Hagham esse contingat, salvis sibi nihilominus omnibus libertatibus, defensionibus, commodis & Privilegiis, quibus Capella nostra predicta & ejusdem Cappelle Cappellani privilegiati existunt, vel in posterum privilegiari contingat cum proditione fautarum secundum Statuta Cappellanis nostris in dicta Cappella a nobis concessa, ad quam quidem Cappellaniam provide deliberati instinctu pietatis & elemosyne ad ipsius Cappellani sustentationem donavimus & assignavimus & presentibus donamus & assignamus perpetuis temporibus duraturum, imprimis terram quandam infra Parochiam de Hagha vulgo dictam der Lavengiersterlandt, Item sex jugera sive mensuras terre dicte morgen-Landts infra Parochiam de Ryswyk, que ad nos per mortem quondam Wilhelmi filii Alberti, qui eas a nobis in feudum tenuit, pervenerunt; Item de quolibet septuaginta septem jugera terre sitarum juxta oppidum nostrum de Delft in loco dicto op 't Wout op die Hernelle tres solidos & sex denarios Hollandicos, paymenti, quo nostri annui redditus pro nunc sive in posterum solent sive solebunt persolvi, summam tredecim librarum, duodecim solidorum & trium denariorum facientium, cum additione quatuor cum dimidia mensurarum, vulgo dictarum hont Lants, ad ipsam pertinentium ad nos per mortem Johannis de Noertich, qui ea a nobis in feudum tenuit, devolutarum. Item de terra predicta op 't Wout op de Westernelle dictam, usque ad quantitatem quinquaginta jugera terre, de quavis septem jugera nobis annuatim tenentur in una mensura butyri, dictam vicrder, que simul in summa compacte faciunt summam mensuram cum unius mensure tertia parte butyri, quas mensuras butyri prefatas ad predictam Cappellaniam etiam assignamus; Quam quidem Cappellaniam discreto viro Wilhelmo dicto Heerman Presbytero cum omnibus juribus & pertinentiis suis prefatis pure & simpliciter propter Deum contulimus & conferimus per presentes, & quod predictas foundationem, dotationem, assignationem, collationem & omnia & singula in presentibus presentata volumus in perpetuum & absque ulla contradictione per nos & nostros successores firmiter observari, presentes litteras appensione nostri sigilli in testimonium veritatis duximus muniri. Datum & actum in Haga nostra Curia

Z

Curia

(e) *Almutium* of *Almutia*, is een soort van een kort schouder-manteltje, dat, als een teken van eer en uitzonderinge gedragen werd by Kanunniken en Bëgiftigden in Cathedrale of Collegiale kerken. Zie Dom. Macri, *Hierolexicon*, op dit woord.

Curia anno millesimo trecentesimo, quinquagesimo septimo (f) in Vigilia beati Mathei Apostoli & Euangeliste.

Iussu Domini,

Presentibus Dominis Florentio de Borsalia, Gerardo de Egmonde, Gerardo de Nyeurode, & Jo. de Poele, militibus.

W. HEERMAN.

Sigt. D9. de YSSELSTEIN.

Geest de
Collatie
daar van
aan'tge-
slagt van
Wate-
ringen.

En of dit niet genoeg ware geweest, by Handvest mede gegeven in den Hage 's maandags na sinte Elizabeths dag, vergunde hy de Collatie van die kapellerye aan den gellagte van Wateringe, uitwyzens den volgenden brief:

„ **H**ertoge WILLEM, &c. doen condt allen luden, dat wi die
„ Capelrie die wi geset hebben in onser Cappellen in den Hage
„ voer *Gberyts* ziele *van der Wateringhe* overgegeven hebben en
„ geven mit desen brieve Heeren *Willem van der Wateringhe* en nae
„ hem den rechten oer van der *Wateringhe* eeuwelicken ghifters te
„ wesen van der Capellerien voersz. en verdienen te doene daer si
„ willen bi den ghenen die si se geven fullen, of by eenen eersamen
„ persoen voer hem; En om dat wy willen dat dit vaste en gestade
„ ghchouden bliven, soo hebben wi desen brief &c. Datum Hage
„ des maendages na Sinte Elifabeths-dach anno M. CCC. seven en
„ vyftich.

Onder stond,

Iussu Domini Comitiss,

Presentibus Domino Florentio de Borsalia & Magistro Theodoro de Themis.

W. HEERMAN.

Sigt. ex Coss9.

Eene
Kano-
nie van
een De-
ken en 12
Kanun-
niken,
door
Hertog
Aalbert
aldaar
opge-
regt.

Nog veel meer luister erlangde de Hof-Kapelle weinige jaaren daar na, door de ongevallige ligtgeloovigheid van Hertog *Aalbert van Beyerens*, die zig hebbende laten verrukken, om den Heere van *Adingen* tot *Quesnoi*, of *Keinout* in Henegouwen te doen onthalzen, gedwongen wierd, zoo hy met des onthalsden dappere broeders wilde zoenen, voor de ziele van den gemelden Heere van *Adingen* op te regten en te fonderen eene Kanonisc in den Hage, bestaande uit een Deken en twaalf Kanunniken.

Dit alles getuigen de jaar-boeken, dog zommige Schryvers zonder uitdrukkinge van de oorzaake dezer sligtinge, omme des Graa-
ven

(f) Deze dag komt op den 21. September.

ven memorie te minder te bezwalken, gelyk onder anderen Jan Gerbrantfz. van Leiden (g) daar van alleen in dezer voegen gewaagt.: *Albertus Dux & Tutor Hollandiæ ad perpetuam sui memoriam in Haga Hollandiæ in Cappella Palatii fundavit, dotavit en confirmari procuravit Collegium XIII. Canonicorum.* Eenvoudiger en met ter nederstellinge van de rede, verhaalt deze zaak de Schryver van de *Goudsche Kronyk*, in 't leven van Hertog *Willem den V.* zeggende: (h) *In dat selve jaar dede Hertog Aelbrecht den Heer van Adichom onthoofden, ende voor zyn ziel dede hy maeken die Canesye in den Haech.* 't Welk ook beveligt werd van Henr. Thaborita (i). *Anno Domini 1367. Dux Albertus ad perennem sui nominis memoriam fundavit Collegium Canonicorum in Capella Curie Hagensis, ubi large prebendati sunt XIII. Canonici, ut ibidem jugiter Deo fervirent & pro Domino Nadingensi decollato sanctis precibus Deum exorarent.* Men voege hier by 't getuigenis van Meyerus (k), die beschryvende den oorlog tusschen Vlaenderen en Henegouwen, zegt: *Ik vinde geschreven, dat de oorzake was, dat Aelbert van Beyerens tot Quesnoy in Henegouwen in de laetste weeke der vasten op het Avondmaal des Heeren Jan van Adingen (l) Neef van Lodewyk van Male, Graaf van Vlaenderen, om een slegte sake had doen onthalsen; (maar) dat Albert dese dood van den Adinger met een groote somme gelts heeft geboet.* En alhoewel de gemelde Autheur alhier geen het minste gewag maakt, van 't stigten en 't opregten van 't voorgemelde Collegie der Kanunniken, maar alleen spreekt van een geld-boete, zoo is 't nochtans zeker uit het voor-verhaalde, dat de gelden zyn belteed ter opregtinge, of wel ter vermeerderinge en verbeteringe van 't gemelde Kapittel.

De Zamensteller van de oude Hollandsche Kronyk (m) gaat, om zoo te spreken, tusschen beiden, en stelt wel de zaake, dog zoo veel doenlyk ten voordeele en ter eere van den Graaf, met deze woorden: „ Des jaars daar na van 1367 was groote oorloge in Henegouwen en die saeke was dese; Hertoghe Aelbrecht doer quaden aenbrengen en ingeven van eenige valsche tongen, hadde des jaars te vooren doen vangen eenen Banreheer, gheten den Heere van Adingen in Henegouwen, en hadde hem doen rechten mitten swaerde tot Keynoyt in Henegouwen, want hem was aengebroght, dat die Heer van Adingen hadde in syn stede en slot van Adingen zekere instrumenten van ladders en andere gereetschappen om sieden en sloten in Henegouwen mede te winnen en te beclimmen. En als die Heere van Adingen onthoef was, is daer een groot rumoer en opstal in den Lande opgerefes, want die Heer van Adingen liet after ses vrome broeders alle Ridderen, die dat lant van Henegouwen mit roven en mit branden sere verwoefsten,

Z 2

waar-

(g) *Lib. 31. Histor. cap. 16.* (h) *Pag. 111.* (i) *Lib. 5. Chronic. cap. 12.*(k) In 't 13. *Boek der Chronycken van Vlaenderen op 't jaar 1366.*, te vinden by Scriverius, *Beschr. der Graaven van Hollandt*, pag. 377.(l) Aub. Miræus, *Donat. Belgic. lib. 1. cap. 138. pag. 448.* in not. noemt hem Zeger Heere van Adingen. *Adingen* is nu *Enguien* of *Anguien*.(m) *Divis. 26. cap. 16.* *Goudh. p. 400.*d'Oer-
zaak
daar van
door
verchei-
deSchry-
vers ver-
tency-
centlyk
verhaalt.

„ waarop dat Hertog Aelbrecht heeft doen vergaderen vele volks
 „ van sine Ridderfcappe en Edelen en is mit grooter heercraclit ge-
 „ comen in Henegouwen en beleide die ftede van Adingen. En ten
 „ leften worde dit oerloge opgenomen bi middele Grave *Lodewyck*
 „ *van Vlaenderen*, en daer worde een vrede ghemaect en d'c Hertog-
 „ ghe nam dese fcs broeders in ghenade, en fi vergaven den Hertog-
 „ ghe den doot van haren broeder. Ende des 't sjaers daer an als in
 „ 't jaer van L X V I I J. dede Hertoghe Aelbrecht fonderen en fliche-
 „ ten *tot fynre ewigker memorien dye Canofye en Collegie in den Ha-*
 „ *ghe*. Ter bevestiging van 't welke wy nog alleen zullen bybren-
 „ gen de woorden van den naaukeurigen Scriverius in zyn Befchryvin-
 „ ge der Graaven van Holland in 't leven van Willem den V. (n) in
 „ dezer voegen fprekende: „ In 't jaer 1366 heeft den Hertog Aelbert
 „ den Heer van Adingen in Henegouwen doen onthoofden, hem te
 „ laft leggende, dat hy in fyn Kasteel gereetschap hadde om de fte-
 „ den en kasteelen des Hertogen te verwoefden. Uit fyn dood rees
 „ in Henegouwen een groote onruste van wegen fyn feven nagelate-
 „ ne broeders, die den Hertoge daer toe bragten, dat hy den vrede
 „ van haer felf moest verfoeken. In 't jaer des Heeren 1368 flichte-
 „ de den Hertog Aelbert in den Hage t'fynre gedachteniffe als ook
 „ voor de ziele des Heeren van Adingen in de Capelle een Canoni-
 „ fie, daer in XII. Canoniken gebeneficeert wierden. En die iets
 „ naders nog, maar allezints gedraait ter heftige befchuldiging van
 „ Hertog Aalbert, hier van wil leezen, kan daar op nazien Mr. Johan
 „ Uytenhagen de Myft, in zyn zonder naam uitgegeven boek, getitelt
 „ *Begin, Voortgang, ende Eind der wrye, en der gewaande Erf-Grave-*
 „ *lyke Bedenninge in Holland, &c. (o)*

Twiffeling, of
 het zelve
 Kapittel
 door
 Hertog
Aalbert
 van
 nieuws
 opge-
 regt, dan
 of het al-
 leen ver-
 meer-
 dert zy.

Onaangezien het voerverhaalde bleef het by ons zyne twyffeling
 onderworpen, of Hertog Aalbert eerst en van nieuws af een Kapittel
 van Kanunniken in den Hage hadde opgerigt: dan of hy, een
 geringer en kleinder Collegie, 't geen bereids door een voorigen
 Graaf was aangevangen, zodanig vermeerdert, begiftigt en verhe-
 ven hadde, dat het daarom voor geheel nieuw konde werden aan-
 gezien. Nadenmaal Philips van Leiden, die Hertog *Willems* regerin-
 ge, en zyns Broeders *Aalberts* Ruwaartfchap ten meerderen deele
 heeft beleeft, duidelyk uit getuigt (p), *dat het Collegie is vermeer-*
dert, in dierwoege, dat 'er twaalf Kanunniken met hunnen Prooft of
Decken aldaar zouden refideren. Dog dewyle ons, niet lang geleden
 gelukkiglyk zyn ter hand gekomen, verfcheide oorfpronkelyke
 Charters deze Hof-kapelle betreffende, zyn wy in ftaat geraakt om
 deze verwarringe te ontwinden, door middel zoo van den Neder-
 duitschen als den Latynfchen Fundatie-brief.

In deze, zal men wel ligt geloven, dat Hertog *Aalbert* niet fpreekt
 van

(n) Pag. 3-7. Dit zegt hy getrokken te hebben uit *een oude Hollandfche Chronyk metter handt gefchreven*, en, vermits het zelve byna woordelyk over-een komt met het geen gevonden word, by Veldenaar in 't leven van den gemelden Graaf, pag. 93., vertrouwen wy vastelyk de voorfz. oude Hollandfche Chronyk geen andere te wezen als die van den laatst-gemelden Schryver.

(o) XX. deel, pag. 335. en volgende.

(p) *Cafus Portus LXXIII. pag. 249.*

van den Heere van Adingen, des zelfs dood, of van boete die hy ter lavenisse van des gedooden Heers ziele te doen zoude hebben. Niets minder, maar erkennende de Godlyke gunsten, en verlossingen uit veel zyne vreezen en anxten, wil hy ter gedagtenis der zelve, tot Godes lof, en ter meerderinge van Godes dienst, zoo goeden werk doen. En hy getuigt het te doen, van wegen zynen Broeder Hertoghe *Willem*, en van zyns zelfs wegen, als Ruwaart en (dat een aanmerkeelyke uitinge is) regte Erfleen-volger in de Landen bevoorens genoemt. En daar op volgen nog andere redenen der stigtinge, namentlyk: *in aflate onser sonden en in meeringhe der salicheide onser zielen en aller der gheenre daer wy of gekomen zyn, of daer ons goed of heerlicheit of aen ghecomen is.* Hebbende vervolgens geordonneert, dat 'er zullen wezen twaalf Kanunniken, en boven die een Deken, die het opzigt en regeringe over dezelve hebben zoude, en waar van hy de gifte aan zig en zyne nakomelingen behoud, zoo laat hy daar op volgen, 't geen alles klaar maakt: Des dat die vier Prebenden, die toen in de Kapelle waren, en die geene die daar op alstoen geprovent waren, of die na hen daar in zouden komen, strekken zouden in minderinge van de voorgesemde twaalf. En dat ook alle die renten, die tot dien tyd tot de voorfz Prebenden behoord hadden, onder den Deken en Kanunniken in 't gemeen gedeelt zouden werden.

Hoe zeer de voorwendzels van de stigtinge aldaar vermeld, niet als deugd en heilicheit medebrenge, geven egter de uitdrukkingen te kennen, dat het geschied niet alleen zynenthalve, maar ook wegens zynen broeder *Willem*; dat het is tot afaat van zonden; en dat 'er bereids vier Prebenden waren die in dit nieuw Collegie wierden ingelyft; overvloedige blyken van 't geen hier vooren aangemerkt is. Te weten, dat het niet zoo zeer was eene geheel nieuwe stigtinge, als een vermeerderi ge en verheffinge van eene voorige. Dat deze stigtinge, schoon nu geschiedende door Hertog *Aalbert*, egter niet was buiten betrekkinge van Hertog *Willem van Beyer*, die nochtans niets misdreven had ontrent de dood van den Heere van Adingen. En uit wat hoofde anders konde zulks zyn, als om dat hier in gesmolten wierd de boete en beternisse, welke Hertog *Willem* gedaan had, over de dood van Heer *Gerard van Wateringe*? En eindelyk, dat hoe mydende of liever hoe ontveinzende, de Stigter spreekt van de oorzaak van eene zoo aanmerkeelyke opregtinge van een nieuw Geestelyk gezelschap, dat weinig wederga in Holland gehad heeft egter het ware ligt, gelyk als door nevelen uitbreekt, dat het geweest is, om zonden die beaan waren, dog niet opentlyk gemeld werden.

Het zal den Lezer klaarder voorkomen uit den brief zelf, dien wy na de oortpronkelyke gezegele brandvest geschreven, en zoo wy meenen ons te mogen verzekeren, nergens gedrukt, alhier laaten volgen:

In den name des Vaders, des Zoens, ende des Heyligen Geests.

„ **A**ELBRECHT, by Gods ghenaden Palensgrave bi den Ryn,
„ Hertoghe in Beyer, Ruwaert van Henegouwen, van Hol-

Nader
onder-
zoeken
verkla-
ring van
ee waere
oorzaak
der stig-
tinge van
't Kapite-
tel te
Hove.

De vier
Preben-
den,
reets te
vooren
daar ge-
weest
zynde,
door
Hertog
Aalbert
in 't nieu-
we Col-
legie in-
gelyft.

Fonda-
tie-brief
van het
voorfz
Kapittel.

„ lant, van Zeclant en van Vriessant, ende MARGRIETE bi
 „ der selver ghenaden Hertoginne van Beyeren ende Palensgravinne
 „ bi den Ryn, doen cond allen luden. Want wi bekennen die grooi-
 „ te ghenade ende graciën die onse Heere God bi synre godliker
 „ godertierenheit, niet bi onser verdiensten in allen onsen vreesen,
 „ anxten ende node diekwilen middelicken bi ons ghedaen heeft,
 „ en noch alle tyt hopende ende wachtende syn. Ende wi met eni-
 „ ghe wercken van caritaten die wi vortsetten of ordineren moch-
 „ ten langhe tyt wille hebben ghehadt in ghedenkenissen van dien
 „ sinen lof te meerren als wi best connen en moghen, Soe hebben
 „ wi omme om te meerren den dienst ons Heeren gheordineert en
 „ wille dat eene canesie en collegie worde geslicht en geordineert in
 „ onser vrouwen Capelle die binnen onsen Hove en woninge in den
 „ Hage nu staet *van ons liefs broeders wegben Hertogbe Willems en*
 „ *van den onsen alse ruwert ende rechte erfleen-volgber in den Landen*
 „ *en Heerlicheden voirsz, in aflate onser sonden,* en in meeringhe der
 „ salicheden onser zielen ende alle der gheenre daer wi of gheco-
 „ men zyn, of daer ons goed of heerlicheit of aen ghecomen is: In
 „ welken Collegie wi gheordineert hebben te wesen twalef Canonik-
 „ ken en daer toe eenen Deken, die dat regiment en die cure daer
 „ of hebben sal, alse Dekene seuldich syn te hebben over canonike
 „ en die alle Priesters wesen sullen of worden binnen den eersten jare
 „ na dat hem der prevende eene ghegheven word; van den welken
 „ wi alle die ghiften en recht die te gheven behouden aen ons en
 „ aen onse nacomelingen, des zullen die vier prevenden, die nu in
 „ onse Capelle zyn, ende die ghene die daer op nu geprovent zyn, of
 „ die na hem daer in comen, zullen wesen en bliven Canonike in den
 „ voorsz Collegie in mindernissen van den twalef Canoniken voirsz;
 „ Ende alle die renten die tot dien provenden behoert hebben tot
 „ desen daghe toe, zullen in 't ghemeene comen en ghedeelt wor-
 „ den onder den Deken en die twalef Canonike metten anderen ren-
 „ ten ende goeden, die wi in rechter aelmoessen daer toe ghegeven
 „ hebben en gheordineert, ende die hierna ghesereven staen. Wel-
 „ ke renten en goeden men deelen sal onder den Deken en Canonik-
 „ ke aen veertien deelen, daer of zal die Deken hebben dubbel
 „ provende, en die Canonike dat ander even ghelike, vutgheset,
 „ dat van den twaleven sal wesen een Tresorier, die boven synre
 „ provende hebben sal van elken van den anderen provenden een pond
 „ Hollants alse in borsen gaet; Ende daer of sal hi gheven elx jaers
 „ elken Canonic die present is in der Metten op onser Vrouwen-
 „ dach *purificatio*, een caerse van eene ponde was, ende den De-
 „ ken eene van twee ponden was, ende elken Vicarys eene caerse
 „ van eenen halven pond was, ende die Capellanen die nu ter tyt in
 „ onser voirsz Cappelle geprovent syn op Cappelrien, die zullen be-
 „ houden alfulke renten als zi nu hebben, ende zullen Vicarys we-
 „ sen en onderdanich wesen den Deken en Capittel in alle ghe-
 „ orloveden pointen en betaemden. Voirt willen wi, dat dat grosse
 „ van elker provende wesen sal elcx jaers vive en twintich pont ghe-
 „ bodens ghelts, alsoe veel sal hebben elc Canonic die resident is en
 „ blyft in der tyt binnen den Dorpe van der Hage, ten ware dat
 „ „ winen

„ winen in onser oerbaer vutghesent hadden, of dat hi bi onsen oer-
 „ love of des Dekens in absentie van ons vute ware, daer hi sonder-
 „ linghe te doene hadde in synre oerbaer ende foe wat hi anders
 „ vute ware, daer of soude hi verlieten van sinen grossen alst bi der
 „ tyt beliepe die hi absent ware, ende alle die ander renten en daer
 „ toe alle dat met absencien des Dekens of der Canonike alse voirsz
 „ is vervallen sal, dat sal men daghelix distribueren den ghenen van
 „ den Capitel, die ten ghetien jeghenwordich zyn; Ende alsoe die
 „ Deken present is in den coer, soe sal hi hebben dubbele distribu-
 „ tie ende anders en sal hi en ghene hebben, *Ende dese Canonike*
 „ *zullen hebben en houden alfulke Statuten alse enighe der Canozien*
 „ *t Utrecht heeft die si kiezen bi onsen Rade.* Ende omme der onse
 „ meninghe is, dat die Deken en Canonike voirsz eerliken staet
 „ houden moghen, soe hebben wi in rechter aelmoessen daer toe
 „ ghegheven en gheven eweliken durende alfulcke goeden en ren-
 „ ten alse hierna ghescreven staen. In den eersten vut onsen Lande
 „ van *Vroente* en van den *Coedyc* twee hondert pond Hollants goeds
 „ ghelts elx jaers te heffen en te boeren tote Sinte Martynsdach in
 „ den winter comerloes en dikeloes van onsen Rentemeester van
 „ Kennemerlant en van Vrieslant, die nu is of namaels wesen sal
 „ ter tyt toe dat wy 't hem in zekeren stucken bewyft hebben, daer
 „ die Canonike der selve in nemen moghen; Item dat lant dat wi
 „ hebben legghen bi der *Goude* en Heer *Willem van Cule* van ons te
 „ houden plach; Item dat lant dat bi *Haerlem* geleghen is ende
 „ men hiet den *Perric*, en ons aenquam bi dode der Vrouwe van
 „ *Kosenoorch*; Item onsen *Hof en Boengaert tote Leiden*, met sinen
 „ toebehoeren, behoudeliken ons daer onser *Vierscaren te houden als coustu-*
 „ *melik is, ende eens raetshuys daer an, die welke wi selve becoften zul-*
 „ *len*; Item buten des *Gravenszande* onse lant dat men die *Banken*
 „ hiet, ende die campen die wi up ten *Andel* hebben, gheheten
 „ *cleine Vincken Camp* en *groite Vincken Camp*, en eenen anderen
 „ Camp daer by ghelegen, ende den Camp die men de *Zipe* hiet,
 „ welke goede voornoemt wi vuten onsen handen zetten tot des
 „ Collegies behoef voirsz, en gheven hem en scelden hem daer af
 „ quite in rechter aelmoessen den rechten vryen eyghendom; Ende
 „ ten welke tyt wi den Collegien en Canoniken in anderen goede
 „ dan voirsz is, renten of goed bewisen, soe zullen wi alzoec veel
 „ van den renten en goede voornoemt daermede lossenen moghen en
 „ aen ons houden als dat goed waerdich is en ghelden mach, dat
 „ wi hem daer vor bewisen en overgheven. Voert willen wi, dat
 „ onsen Canoniken vutghereict en betaelt worde, elcs jaers vute
 „ cure en provende nascreven, die de cureite jairlicx vutreyken zul-
 „ len, eerst die *Cureit van Haerlem* vuter kerke als elcs jaers thien
 „ pont grooten; Item vuten kerken te *Delft* die *Cureit* aldaer elcs
 „ jaers thien pont grote; Item buten-kerken tot *Amsterdamme* die
 „ *Cureit* aldaer elcs jaers thien pont groite; Item vuten Cappelrien
 „ die wi pleghen te gheven tote *Reynsburch*, vyf pont groite tsjaers;
 „ Item vut onsen Cappelrien tote *Delft*, die nu Heer *Huybe Bruun*
 „ bezit, vyf pont groite tsjaers payemente alse men ghemeenlix pont
 „ groite neemt in Noirthollant; Item is onse begheerte en wille,
 „ dat

„ dat hier in mede ghecorporeert worden bi consente des Abts van Mid-
 „ delburch, die cure en kerke in den Hage, die Capelrie tot Eyken-
 „ dunen, ende die provende die sine Canonike pleghen te verdienen
 „ en te hebben in onsen Cappelle voirsz, vor die welke wi den Abt
 „ voirsz weder andere geven ende quite seelden alle recht van ghif-
 „ ten die wi hebben ander kercken te *West-Monster* in Middelburch,
 „ hem die te ghebruken, ghelike dat hi die kerke en cure in den
 „ Hage te hebben plach. Voert gheven wi daer toe *die scole in den*
 „ *Hage met alle horen toebehoren*, Ende bidden en verioeken aen
 „ den eerwaerdighen Vader in Gode onsen lieven Neve den Biscop,
 „ den Doemproefst en dat ghemeene Capittel van Utrecht, en alle
 „ die ghene die te zamen of ghesceiden dat doen moghen of van
 „ rechte doen zullen, dat zi dit voirsz Collegie en alle ordinancie
 „ ende ghiften voirsz willen confirmeren, stadighen en approberen,
 „ Ende van de Gheesteliken goeden vornoemt willen doen transla-
 „ tie, divisie ende mutatie alsoe alst behoeflich is ende behoert,
 „ omme te stadighen alle poincten voirsz. Ende omme dat wi wil-
 „ len alle poincten voirsz vaste en ghestade houden en Gode ghelo-
 „ vet hebben te houden in allen stucken die onsen lieven broeder
 „ voirsz of ons roeren moghen, soe hebben wi desen brief bezegelt
 „ met onzen zeghelen. Ghegheven in 't jaer ons Heeren dusent
 „ drie hondert zeven en tseftich up ten lesten dach van December.

Iussu Domini & Domine

*Presentibus D. de Brederode, D. de Egmonde, D. Daniele de
 Merwede, D. Waltero de Eemskerk, D. Jo. de Wateringe,
 D. G. de Heemstede, Militibus, D. Theod. Vopp., D. Coenr.
 Zilex Presbyteris.*

G. P O T T E R.

S. ex Coss.

Het omschrift van 't eerste zegel, zynde dat van Hertog *Aalbert*,
 luid aldus:

SIG-

SIGILLUM. ALBERTI. DUCIS. BAVARIE. COMITIS.
PALATINI. RENO. GUBERNATORIS. HANONIE.
HOLLANDIE. ZELANDIE. ET. FRISIE.

dat is :

*Zegel van AELBERT Hertog van Beyeren , Paltsgraaf van
den Ryn , Ruwaart van Henegouwen , Holland , Zeeland
en Vriesland.*

Het tweede, van zyne Gemalinne , heeft dit omschrift :

SIGILLUM. MARGARETE. DUCISSE. BAVARIE. NEC.
NON. COMITISSE. PALATINE. RENO.

dat is :

*Zegel van MARGARETA, Hertogin van Beyeren ende Paltsgra-
vinne van den Ryn.*

De dagtekening, welke is van den *laafsten December* 1367. toont aan, dat het een verschoonlyke dwaling is in Scriverius, die vermoedelyk nooit eenig affchrift van dien brief gezien had, wanneer hy zegt, dat Hertog *Aelbert* dat Collegie gestigt heeft in den jaare 1368. En daar by voegen wy, dat, gelyk 'er tot bevestiging en gezag van zulk eene instellinge vereischt wierd, dat de Paus daar aan zyn zegel hing, zoo ook door Hertog Aalbert en zyne gemalin, welke naam en zegel mede gebruikt wierd, ten zelven dage wierd verleden ook een Latynsch Handvest van stigtinge van 't zelve Collegie, wel niet zoo breed, maar egter de zelve oogmerken voorwendende, en daar en boven meldende eene byzondere omstandigheid, welke in de Duitfche Charter niet gevonden werd, te weten, dat *Karel* de Allerchristelykste Koning van Vrankryk, zyn Neef, die plaats vereert hadde met de uitstekende giften, van een stuk van het hout van het levend-makende en allerheiligste kruis des Heeren, en van de doorné kroon. 't Geen zeker in die tyden giften waren, die deze Kapelle een uitmuntenden luister moesten byzetten. Wy laaten dien brief, van gelyke keurlykheid als de voorige, en mede geschreven na den oorspronkelyken, hier volgen :

Tweede Latynsche brief, meldende eene byzondere omstandigheid, welke in den Duitfchen niet gevonden werd.

*In nomine sancte & individue Trinitatis Patris & Filii & Spiritus
sancti.*

ALBERTUS, Dei gratia Comes Palatinus RENO, Dux Bavarie, gubernator siue curator Comitatum Hannonie, Hollandie, Zelandie, ac domini Frisie. Et MARGARETA eadem gratia ducissa

cissa Bavarie & conthoralis. Notum facimus universis, quod magnificentiam honores & gratias multiplices a divina misericordia non nostris meritis in multis anxietatibus & necessitatibus nostris pluribus vicibus largiter cognoscimus nos recepisse. Quas & adhuc cotidie in singulis actibus nostris speramus, misericorditer euenire, & per aliqua caritatis opera inspiratione diuina iam diu concepimus in magne retributionis signum prout vires nostre suppetunt diuini nominis augmentare cultum. Hinc est quod cum quandam capellam in honore beate Marie virginis consecratam iam diu habuimus in loco nostre habitacionis precipuo in Haga parcium Hollandie dyocesis Traiectensis. In qua huc usque seruitores fuerunt quatuor personarum more canonicorum secularium se regencium in habitu & plerisque in horis diuinis a sexaginta annis citra & ultra. Volentes augere dictarum prebendarum numerum ex causis antedictis & ut diuinus cultus ob penuriam personarum ante remisse peractus deinceps decencius ac perfectius impleatur, & singulariter propter eximium dicte capelle per Karolum Christianissimum Francorum Regem consanguineum nostrum honorem impensum qui dictum locum per munera magnifica ligni viuifice & sanctissime crucis domini nec non corone spinee mirifice decorauit. Adicimus & augemus usque ad quatuordecim prebendarum numerum, quarum duas habeat & consequi debet decanus sive prepositus collegii antedicti, & bona redditus seu prouentus que dicti quatuor canonici haectenus receperunt & recipere consueuerunt ratione dicte capelle de cetero inter omnes & singulos equaliter diuidentur. Addicimus etiam dicto collegio & personis eiusdem pro necessitatibus suis supportandis in annuis redditibus ducentas libras Hollandensium bonorum recipiendas de & ex bonis & prediis nostris nuncupatis Vroen & Coedyc partium Westfrise infra limites parochie de Coedyc dicte dioecesis quousque dictos redditus ducentarum librarum in vberiores vel saltem in equiuales duxerimus commutandos: Item assignamus eisdem terras possessiones & predia sita infra limites parochie de Gouda dicte dioecesis ad nos per mortem domini Wilhelmi de Tula Militis pleno iure devolutas. Item terras possessiones & predia sita in parochia de Herlem dictas den parric eiusdem dioecesis: Item curiam nostram & areas cum suis pertinenciis sitam in parochia de Leyden eiusdem dioecesis. Item terras nostras predia & possessiones sitas iuxta opidum nostrum de ts Gravenzande vocatas die banken cum prediis die Zipe nuncupatis. Item campos nostros sitos super Andel appellatos cleyn-vinkencamp en groet-vinkencamp. Item p . . . in campum alium illis adiacentem iuxta locum bidenhecke nuncupatum. Que bona redditus predia possessiones predicta eorumque dominia & proprietates in dictum collegium, & ad opus personarum eiusdem ut predictum est transferimus, resignamus omni jure modo causa & forma quibus possumus melioribus. Volumusque dictum collegium ac personas eiusdem in bonis sepedictis omnibus & singulis plena ac omnimoda libertate gaudere. Predictarum tamen prebendarum collationem presentacionem & quamvis aliam dispositionem nobis & successoribus nostris pro tempore referuamus. In cuius rei testimonium sigilla nostra presentibus duximus apponenda. Datum anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo septimo mensis Decembris die ultima.

Hier op volgde dan ook dat Hertog *Aalbert* de bevestiginge dezer instellinge verzogt aan *Gregorius den XI.* Paus van Rome, dog die, gelyk nu al ettelyke Pauzen voor hem gedaan hadde, tot Avignon in Vrankryk zyn verbylf hield, en die ook, op den 5 April 1371., het eerste van 's Pausen regeringe, de zelve verkreeg, waar van wy al mede hier een getrouw affchrift, na de egte Bulle van den Paus gemaakt, laten volgen, luidende aldus.

Werd
door
Paus
Gregorius den XI. bekrachtigt.

GREGORIUS *Episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam: Romani Pontificis providentia circumspēcta hijs que pro divini cultus augmento & animarum fidelium salute proinde facta sunt, ut illibata consistant robur libenter adicit apostolice firmitatis & circa illa quandoque prout hoc expedire conspicit nonnulla salubria & utilia statuit & disponit, sane petitio pro parte dilecti filii nobilis viri Alberti Ducis & dilectę in Christo filie nobilis mulieris Margarite ducisse Bavarię nobis nuper exhibita continebat quod olim ipsi cupientes terrena in celestia & transitoria in eterna felici commercio commutare ad honorem Dei omnipotentis & beate Marie Virginis matris ejus ac pro divini cultus augmento suarumque & progenitorum suorum animarum salute statuerunt & ordinarunt, quod in Capella beate Marie in Haga parciū Hollandię Trajectensis Diocesis in qua ut asserunt quatuor Canonici & quatuor prebende nec non quatuor perpetui Vicarii seu Capellani esse consueverunt, & que Capella de patronatu ipsorum Ducis & Ducisse fore dinoscitur ac de reliquijs ligni sanctę Crucis & sanctę Corone spinee Salvatoris Dmini nostri Jesu Christi mirifice decorata existit extunc imposteriorum essent duodecim Canonici & unus Decanus, qui illis preeffet & una cum eisdem Canonici Capitulum faceret & quatuordecim prebende quarum dictus Decanus duas & quilibet ex eisdem Canonici unam prebendas haberet & pro dote hujusmodi prebendarum per eos noviter ordinarum & augmento dictarum quatuor prebendarum, quarum quidem quatuor prebendarum fructus, redditus & proventus ad ducenta & quinquaginta scuta auri ascendunt annuatim appropriarunt, donarunt, ceserunt & perpetuo assignarunt eisdem Decano Canonici & Capelle predia & allodia ac bona infrascripta ad eosdem Ducem & Ducissam justo titulo pertinentia, ex quibus septingen-*

ta & viginti scuta auri antiqua perpetui redditus percipiuntur annuatim plenum jus proprietatis & dominii ac utilitatis ad Ducem & Ducissam predictos in ipsis prediis & allodiis ac bonis pertinens in eosdem Decanum & Canonicos ac Capellam penitus transferentes, videlicet predium quod vulgariter de Bankken nuncupatur & aliud predium eidem contiguum vocatum de Andele & alia quatuor predia predictis duobus contigua & immediate adjacentia videlicet de Groete Vinckencamp, de Cleyne Vinckencamp, de Zyp & de Campe budenhecke confrontata a parte orientali prediis arabilibus Communitatis Ville Arenecomitis & a parte meridionali Rivo seu fluvio vocato Mosa & a parte Occidentali scopulis maris Oceani & a parte Septentrionali ville que Zidde communiter nuncupatur ac Aream seu allodium situm in opido de Leyden parcium Hollandie confrontatum circumquaque fossatis ipsius opidi & extra illa cum careriis publicis ipsius opidi nec non aliud predium situm in parochia de Haerlem vulgariter de Perricke nuncupatum confrontatum a parte orientali Rivo communiter de Speern nuncupato a parte vero meridionali silve de Haerlem & a parte occidentali vie publice qua itur ad silvam predictam & a parte Aquilonari fossatis opidi Haerlem ac etiam predium situm in parochia de Gouda quod fuit quondam Wilhelmi de Tuyle militis & ad eosdem Ducem & Ducissam per ipsius militis obitum legitime existit devolutum, quod extenditur in longum juxta rivum Gonda communiter appellatum & cum aliis confrontationibus ipsius. Et insuper donarunt & assignarunt Dux & Ducissa predicti pro augmento & pro dote hujusmodi ducenta scuta auri antiqua annuatim in Festo beati Martini yemalis de bonis terris & prediis suis vocatis Videnteghtest, partium Westfrise per ipsos Decanum & Canonicos a Thesaurario eorundem Ducis & Ducisse & successorum suorum parcium Kenemarie pro tempore levandos & percipiendos ac per dictum Thesaurarium in dicto Festo eisdem Decano & Canonicis dandos & solvendos. Voluerunt tamen Dux & Ducissa antedicti quod quocumque tantum & amplius in aliis bonis & prediis, redditibus, censibus seu proventus eisdem Decano & Canonicis per eosdem Ducem & Ducissam aut heredes vel successores eorum imposterum assignatum, traditum seu datum realiter foret & ipsi Decanus & Canonici de hoc forent contenti, quod extunc Dux & Ducissa ac heredes & successores & Thesaurarius predicti a solucione & dacione dictorum ducentorum scutorum antiquorum annuatim essent liberi & penitus absoluti ius presentandi idoneas personas eisdem Decano & Capitulo ad huiusmodi prebendas dicto Duci & heredibus ac successoribus suis Comitibus Hollandie pro tempore perpetuo retinendo ac nonnulla alia circa premissa statuerunt & ordinarunt licet de facto prout in litteris autentice inde confectis dictorum Ducis & Ducisse sigillis munitis plenius continetur. Quare pro parte eorundem Ducis & Ducisse nobis fuit humiliter supplicatum ut premissis robur confirmationis adjicere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos itaque hujusmodi supplicationibus inclinati donacionem & appropriationem, cessionem & assignacionem predictas pro dictis dote & augmento ut premittitur factas nec non huiusmodi retencionem iurium presentandi & presentacionis predictorum rata habentes & grata illas auctoritate apostolica ex certa scientia confirmamus & presentis scripti patrocinio communitimus. Ceterum quia alia per ipsos Ducem & Ducissam ut premittitur statuta & ordinata de jure iuris non subsistunt. Nos super hoc de benign-

nignitate Apostolica providere volentes eadem auctoritate statuimus & etiam ordinamus quod in dicta Cappella ex nunc & imposterum sint & esse debeant tresdecim Canonici Capitulum facientes, quorum unus sit Decanus qui eisdem Canonicis presit & in dignitate constitutus existat & primum stallum in Choro & primum locum ac priorem vocem in Capitulo & alias preminencias & honores consuetos habeat ac quatuordecim prebende equales inclusis in eis & computatis dictis quatuor prebendis antiquis quarum idem Decanus duas que invicem iunte existant & quilibet dictorum Canoniconum unam prebendas habeat & quod prefati quatuor Capellani seu Vicarii fructibus, redditibus, proventibus, juribus & obventionibus ad ipsorum Vicarias seu Cappellanas abolim spectantibus & pertinentibus contenti existant, sicut prius statuimus, etiam & ordinamus quod Decanus & Capitulum supradicti personas idoneas cum eis per Ducem vel heredes aut successores predictos Canonice presentate fuerint ad huiusmodi prebendas cum vacabunt in Canonicos instituant & admittant quodque electio Decani dicte Capelle qui erit pro tempore ad eisdem Capitulum pertineat, qui quidem Decanus postquam ejus electio fuerit Canonice confirmata curam & administracionem dicte Capelle ac personarum & honorum predictorum prudenter & salubriter & alias secundum Canonicas sanctiones studeat gubernare. Volumus etiam & statuimus auctoritate predicta quod tam de redditibus & proventibus predictarum quatuor antiquarum prebendarum dicte Capelle quam aliis predictis sic ut premittitur donatis & assignatis eisdem Decano & Canonicis prebende sue exsolvantur in hunc modum videlicet quod Decanus qui duas prebendas seu portionem duarum prebendarum percipiet pro grossis fructibus huiusmodi duarum prebendarum, recipiat sexaginta scuta antiqua annuatim vel valorem eorum in moneta in partibus illis currenti, quilibet vero Canonicus in dicta Capella residentiam faciens personalem pro grossis fructibus sue prebende percipiat & habeat triginta scuta antiqua annuatim vel eorum valorem in moneta supradicta, residuum vero dictorum reddituum & proventuum ac bonorum aliorum detur & dividatur ac assignetur tam pro cotidianis distributionibus Decano & Canonicis ipsis divinis officiis & horis interessentibus quam pro deffensionibus, necessitatibus & utilitatibus dicte Capelle ac personarum & bonorum ipsius prout dicti Decanus & Capitulum duxerint salubriter ordinandum super quo eis potestatem plenariam elargimur & quod si aliquis Canoniconum residentiam personalem in dicta Capella faciencium, infirmitatis duntaxat necessitate excepta, se ab eadem capella aliqua divinarum vel nocturnarum horarum absentaverit porcione ipsius alias si presens esset contingente de cotidianis distributionibus omnino careat que cedat ceteris in augmentum, quodque Decanus predictus cum personaliter divinis interfuerit duplum illius quod cuilibet Canoniconum pro rata loco distributionum continget, habeat & recipiat; Si vero absens fuerit infirmitate seclusa omnino huiusmodi distributionibus carcat sicut Canonici supradicti, quodque si aliqui Canoniconum predictorum residentiam personalem in dicta Capella non fecerint, huiusmodi grossis fructibus & distributionibus careant nichil omnino percipientes ex eisdem, nisi de speciali licentia Decani pro tempore existentis & Capituli predictorum qui super hoc quo ad grossos fructus non autem quo ad distributiones cotidianas, que solum debentur presentibus ex certis causis rationabilibus, super quo ipsorum conscientias oneramus possint dispensare & ipsis Canonicis

abessendi licenciam impertiri. Ad hec volumus ac etiam statuimus auctoritate predicta quod Decanus & singuli Canonici quos in dicta Capella deinceps recipi contigerit, sint & esse debeant actu in sacerdotio constituti vel saltem infra annum a tempore receptionis sue computatum se faciant in presbiteros ordinari, alioquin extunc eo ipso legitimo tamen impedimento cessante si Decanus decanatu, si vero Canonicus fuerit Canoniatu & prebenda, quem vel quos in ipsa Capella obtinebit, privatus & ea jure sanctatitatis inhabilis ad ipsum Decanatum vel eundem Canoniatum & prebendam aenuo consequendum seu consequendos existat. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre confirmacionis, constitucionis, ordinacionis & voluntatis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignacionem Omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se noverit incursum. Datum Avinion Non. Aprilis Pontificatus nostri anno primo.

LXXX
P. DE FARGIA.

R^{ta}.
ARMANDUS.

is voor
de eerste
reize in
den jaare
1369
vergaderd
geveest.

Dus kreeg dit werk zyne volkome bestellinge ; ondertusschen had evenwel dit Collegie zyne diensten begonnen, wel niet aanstonds na de opregtinge, maar egter lang voor dezelve bevestiging. Want, ('t geen ons niet voorstaat elders te hebben aangetekent gevonden, alhoewel de meer aangehaalde Philips van Leiden zulks woordelyk ter neder stelt (q)) het gemelde Collegie is voor de eerste reize vergadert geweest in den jaare 1369, op den dag van de Ontfankenis van de Maagd Maria, Patronelle van dezelve Kapelle. Want dit Kapittel was toegewyd aan de Maagd *Maria*, en den Apostel *Andreas*, en wierd daarom genoemd het Kapittel van onze Lieve Vrouwe of St. Marien in den Hage. Het zelve bestond, gelyk gezegt is, en door den voorn. Philips van Leiden ter aangehaalde plaatzen mede getuigt werd, uit een Deken en twaalf Kanunniken.

Pogingen van Hertog Aalbert tot verkrigtinge van vrydom van regtsgebied voor 't kapittel.

Hertog *Aalbert* daar mede niet te vrede, en willende 't zelve Collegie luisterryk maken, rustte niet, voor dat hy, met daar toe in 't byzonder geschikte Ambassadeurs, voor het zelve Collegie had verworven exemptie, of wel, dat het aan de ordinaris Regtsdwang van den Bisschop van Utrecht niet zoude wezen onderworpen; invoe-gen dat hy in die poginge ten eersten maale zwaarigheid en wederstand ontmoetende, het zelve eindelyk by eene tweede zendinge doordrong (r). Want hy had wel in het volgende jaar na de opreg-

(q) *D. Casu Portus*, pag. 250. De meeste Schryvers stellen de stigting dezer Canonie op 't jaar 1368. Zie Veldenaar, *Chron. van Holl.*, pag. 93. de Oude Holl. Chron. *Disc.* 26. kap. 16. en Goudhoeven, pag. 400. Scriverius, *Beschryving der Graaven van Holl. in 't leven van Willem den vyfden*, pag. 377. Erfgrav. Regeer. in Holl. pag. 337. & *Autor. ibi alleg.* Dog volgens Aub. Miræus, *Donat. Belgic. lib. 1. cap. 138. pag. 448. in not.* zoude Hertog Aalbert van Beyeren, na dat hy in 1366. te Quenoy hadde doen onthoofden Zeger Heere van Adinghen, tot zoën van dien in 1371 gefondeert hebben de Canonie van St. Marie op 't Hof; en Bor, in zyne *Nederl. Histor. op 't jaar 1576. 9. boek fol. 142.* voegt 'er by, dat zulks zoude zyn geschied den 20 Februari des gem. jaars 1371.

(r) Dit alles ziet men by den gemelden Phil. van Leiden, *d. pag. 250. wiens woer-*

regtinge, te weten 1372, te wege gebragt, dat de Paus aen dit Kapittel gaf een eige Regtspleginge over deszelfs Leden, dog dat van het vonnisse zoude kunnen beroep gedaan werden aan den Bisschop, wien de De-en onmiddelyk wierd onderworpen, uitwyzens den volgenden brief :

GREGORIUS Episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Sedis Apostolice circumspecta benignitas personas sub divini cultus observantia vacantes assidue studio pie vie congruis favoribus prosequitur & in hijs que animarum salutem & tranquillitatem personarum earundem conspiciunt, ut devocius & quietius Domino famulari valeant se libenter eis exhibet prospiciam & benignam. Cum itaque dudum Capellam loci de Hagha Trajectensis Diocesis, que de Patronatu dilecti filii nobilis viri Alberti Ducis Bavarie, ut asseritur; existit in Collegiatam duxerimus auctoritate Apostolica erigendam tredecim Canonorum, quorum unus Decanus existit ac quatuordecim prebendarum numerum constituendo ibidem ac eciam ordinando, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur. Nos ipsorum Canonorum & aliarum personarum eiusdem Capelle animarum saluti ac quieti salubriter providere cupientes, eorum Decani & Canonorum ac Ducis in hac parte supplicationibus inclinati auctoritate predicta statuimus & ordinavimus, quod presatus Decanus ejusdem Capelle, qui est ad presens & erit pro tempore curam habeat animarum Canonorum & personarum eorundem & insuper quod inquisitio, correctio & punitio excessuum; qui per Canonicos & personas hujusmodi pro tempore forsam committentur ac etiam ipsorum Canonorum & personarum si hoc qualitas negotii exegerit, incarcerationio; nec non quarumcunque causarum civilium & criminalium; quas contra eosdem Canonicos & personas seu eorum aliquem moveri continget, cogitatio & decisio ad eundem Decanum pertineat, ita tamen quod in casibus a jure permissis Canonici & persone antedictæ possint a quibuscunque sententiis, quas contra eos ferri continget ac a gravaminibus que eis forsam inferentur per eundem Decanum, ad loci Diocesarium appellare; quodque predictus Decanus eidem Diocesario immediate subiectus existat. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre constitutionis & voluntatis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare

woorden wy ter voldoeninge der Taal-kundigen alhier zullen ter nederstellen: Et fecerunt initium suum dicti convocati anno Domini M. CCC. LXIX ipso festo conceptionis Virginis Mariæ dictæ Capellæ Patronæ, utinam faultricis & auultricis hujus negotii tam feliciter inchoati, & hic unionis tactæ mora culpa fuit & protractio Prælatorum. ... Et pro istis exemptionibus consequendis & aliis misit Dux Aelbertus predictus solemniter in creatione Domini Gregorii Papæ XI. duos milites, duos Doctores, & unum Magistrum in artibus, & signata fuit dicta supplicatio: sic si sufficienter docentur, fiat exemptio in forma. ... Et hujus rei sum conscius: quia dictam supplicationem cum aliis Ambassiatoribus presentavi. ... Postea tamen ex reformatione Ducis Aelberti cum Cardinale de Genef, Nepote Domini Cardinalis Boloniensis, cui, cum Episcopus foret Cameracensis, quidam Hannonienses arrestationis & quasi captivitatis injuriam intulerunt: facta plena concordia, nuncii destinati secundario post recusationem eorum, que nuncii primi reportarunt, quæ tamen, quia facilia, spreta fuerunt. .... Per eundem Ducem ad illius instantiam ipse Collegii exemptionem plenissimam impetrarunt.

tare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Avinion ij Idus Novembris Pontificatus nostri anno secundo.

Rta.

ARMANDUS.

Dog eindelyk geheele exemptie van het ordinairis regtsgebied van den zelve.

Dog dit was den Hertog nog niet genoeg; des voegde de gemelde Paus *Gregorius* in het jaar 1374, ten zynen vervolge, daar toe, eene geheele exemptie uit de magt van den Bisschop, zonder dat daar door de voorgemelde gerigts-dwang over de Leden van het Lighaam benomen wierd, als te zien is uit de Bulle, die wy hier nevens voegen :

GREGORIUS Episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Etsi universa orbis ecclesie Capelle ac alia loca Ecclesiastica Apostolice sedi que disponente Domino super ea ordinarie potestatis obtinet principatum subesse noscantur, aliqua tamen interdum de sue auctoritatis plenitudine sedes eadem specialius sibi subdit, sic ea à cujuslibet alterius jurisdictione prorsus eripiens, ut nullum nisi Romanum Pontificem superiorem & Dominum recognoscant constituendo ipsa quodam singulari Privilegio libera penitus & exempta: Sane dudum ad dilecti filii Nobilis viri Alberti Ducis & dilecte in Christo filie Nobilis mulieris Margarete ejus uxoris Ducisse Bavarie supplicationem Capellam in precipuo habitationis sue loco in Haga partium Hollandie Trajectensis diocesis consistentem in collegiatam ereximus quatuordecim prebendas per ipsos Ducem & Ducissam sufficienter dotatas, quarum Decanus dicte Capelle pro tempore existens duas habet & quatuor perpetuas Capellanas ibidem instituendo, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur. Hinc est quod nos dictorum Ducis & Ducisse supplicationibus inclinati predictam Capellam ejusque Decanum, Canonicos & personas in jus & proprietatem beati Petri & predictae sedis Apostolice suscipimus, eos ab omni jurisdictione, potestate ac dominio loci diocesani & metropolitani & aliorum quorumcunque judicii ordinariorum totaliter & perpetuo eximentes, ita quod nec diocesanus sive metropolitani aut alius quicumque ordinarius ipsos Decanum, Capitulum & personas ac eorum Capellam, utpote prorsus exemptos interdicere, suspendere vel excommunicare valeat, seu quocunque alio modo in eos potestatem sive jurisdictionem dominium aliquam exercere, et si secus actum fuerit, id irritum sit et inane. Per hoc autem jurisdictionem, quam dictus Decanus in ipsos Capitulum, Canonicos et alias personas dicte Capelle ex concessione nostra seu alias habere dinoscitur, non intendimus in aliquo derogare. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre susceptionis, exemptionis et intentionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Avinion vj. nonas Martii Pontificatus nostri anno quarto.

P. VOLMANERIE.

Nu

Nu wierden 'er nog twee zaaken vereifcht , om 't geen begonnen was te doen beftaan. Eerft , dat Deken en Kanunniken kregen een regel , waar na zy zig zouden moeten gedragen. Ten anderen , dat aan dit Kapittel wierden gegeven goederen , bequaam om den Deken en Kanunniken te voeden.

Op beide voorzag Hertog *Aalbert* , immers by provifiaal te gelyk met de opregtinge. Want , in opzigt van het eerfte , beval hy , dat de Kanunniken zouden hebben en houden alzulke *Statuten* , als eenige der Canoniften t'Utrecht hadden , die zy zouden kiezen by zynen Rade (r). Of dit gefchied zy , en welke Kapittels *Statuten* zy verkoren zouden mogen hebben , is ons niet gebleken. Maar wy hebben mede bekomen de oorfpronkelyke , en door Deken en Kanunniken getekende , en met 't Kapittels groot zegel bevestigde *Statuten* , gemaakt en vaftgeftelt in den jaare 1429 , met eenige vermeerderingen , die wy als te lang om te dezer plaatze in te lyven , en egter voor Liefhebberen der Oudheid , onzes agtens , van opmerkinge zyn , agter dit Werk voegen zullen onder de letter O.

Het tweede betreffende , ziet men in den zelve brief , dat hy begeerde , dat ieder Kanunnik zoude hebben vyf en twintig ponden 's jaars , de Deken dubbel van dien , en den Treforier , die een was van de twaalf , boven zyne eigene Prebende , nog een pond van ieder der andere , mits daar en tegen bezorgende op Vrouw-Ligtmiffie-dag aan den Deken , Vikariffen en Kapellaanen , wafch-kaarffen van zulken gewigte als in den brief te zien is. En tot bekoming van dien , wees hy aldaar aan verfehiede landen en inkomften , waar ontrent de Duitfche brief een weinig van den Latynfchen fchynt te verfehillen.

Zedert gebruikte hy , boven de vermeerderinge der goederen , ook dit middel , dat hy eenige kleine Kapelleryen van elders overbragt , en dezelve in dit Collegie inlyfde , ende ook aan het zelve gunde de *Collatie* of Gifte , dat is de aanftellinge van Pastoren , Vicariffen , of Kapellaanen , van en in verfehiede Kerken , welke *Collatien* ftonden aan den Graave , waar van wy ettelyke alhier zullen aanwyzen.

Dus is ons uit goede befcheiden gebleken , dat al in den jaare 1383 aan het zelve Kapittel waren gegeven verfehiede goederen , dewyl Heer *Coen van Oosterwyk* op St. Andries-avond des zelve jaars door Vrouw *Margriet* , Hertog *Aalbrechts* gemalinne , wierd verlyd met land , dat ter eenre zyde was belend met goederen van het zelve Kapittel , waar van de Registratie in dezer voegen luid :

„ **M**ARGRIETE &c. doen cont allen luden , dat voer ons
 „ ghccomen is *Coen van Oosterwyk* , Cuferszoen , en heeft ons
 „ opgedragen en quytgehouden . . . bosch , alfoe groet en alfoe
 „ cleyn , en in allen fchyn als 't *Coen* daer heeft , *ende dit voerfs*
 „ *goet heeft gelegen aen die zuytzide dat Capittel van Sinte Marien in*
 „ *den Hage mit erve* , en aen die noertzide *Willem van Zanen Sy-*
 „ *moenszoen mit erve* , en aen dat westende die *Veen-wateringe die*
 „ *gheheten is die Drifte* , en van daer ftreckende oestwaert in die

B b

„ Spaer-

(s) Zie den brief hier vooren pag. 191.

Voor-
 zier het
 kapittel
 by des-
 zelve op-
 regtinge
 van Re-
 gelen en
 Statuten.

als mede
 van be-
 quaam
 onder-
 houd.

Enige
 Kapelle-
 ryen het
 zelve
 Collegie
 ingelytt.

Gifie
 van goe-
 deren en
 inkom-
 ften aan
 't zelve
 in den
 jaare
 1383.

„ Spaerne, welk goet wi Coene voerfz en sine nacomelingen verlyt
 „ hebben en verlyen voer ons en voer onfen nacomelingen te hou-
 „ den tot eenen erleen en niet te verfterven; En hier waren bi onse
 „ lieve Heere felve, *Willem van Cronenburch* die Proefts, en *Wil-*
 „ *lem Cuser*. In oirconde &c. Gegeven in den Hage op St. An-
 „ drijs-avondt A°. M. CCC. LXXXIIJ.

Nog vinden wy, dat Hertog *Aalbert* zelf aan het gemelde Kapittel in den jaare 1386 verkofst heeft tot vry eigen goed, zekere thien mergen lands, gelegen in den Lande van Woerden, die eenen *Jan van Stadenbroek* van hem ten regten leen gehouden hadde, en na het fchynt, aan den Hertog vervallen waren. Waar van de koopbrief aldus luid:

Verko-
ping van
tien
mergen
Land.

„ **A**ELBRECHT, &c. doen condt allen luden dat wi *verkogt*
 „ hebben den Deken en den gemeenen Capittel van onfer *Vrouwe*
 „ in den Hage tot een vryen eygen tien merghen lants, die ons aenge-
 „ komen fyn van *Jan van Stadenbroec*, en hi van ons heeft tot eenen
 „ rechten leen, die gelegen zyn in den landen van Woerden en zyn
 „ geheten Middellant, welk wy gelocft hebben en loeven voer ons
 „ en voer onfen nacomelingen den Deken en den Capittel voerfz. te
 „ wairen tot eeuwigen dagen als men vry eygen lant feuldich is te
 „ wairen en van defen voirfz. lande heeft ons die Deken en Capittel
 „ vol en al betacft den lesten penninc mitten eerften in
 „ ons felvs hand, en scheldenfe dair of quyt. In oirconde &c. Ge-
 „ geven in den Haghe des Vridachs na Sinte Willebrortsdach anno
 „ duysent drie hondert felle en tachtich.

Hertog
Aalbert
neemt
het Ka-
pittel en
defzelfs
goede-
ren in
zyne be-
fcher-
minge.

En in weinige jaaren waren de goederen van dit Capittel zodanig toegenomen, dat Hertog *Aalbert* al in het jaar 1390 confirmeerde, vernieuwde en bevestigde den Deken en Kanunniken alle giften, goederen en renten, zoo en in dier voegen als zyne brieven daar van voorheen gemaakt en verleent, inhielden, nemende alle hunne goederen en perzoonen in zyne befcherminge en bewaaringe, als blykt by de volgende acfte.

„ **A**ELBRECHT bi Gods ghenaden Palensgrave up den Rhyn,
 „ Hertoghe in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hol-
 „ lant, van Zeelant en Heere van Vriessant doen cont allen luden,
 „ dat wi wte dien dat onse Voirvorderen in voirtiden hadden geor-
 „ dincert zekere Priester provenden in der Capellen in onfen Hove
 „ in den Hage om den dienft Goeds te doen en missen en ghetiden
 „ te houden alse betamelic was ende daer toe gheordineert, gheghe-
 „ ven ende bewyft hadden seker goede en renten tot der Capellanen
 „ behoef, ende wi ende onse lieve ghesellinne, dier God ghenadich
 „ zy, namaels vte goeder innichede en devotie om den lof en dienft
 „ Goeds te meerren en zalicheit onfer zielen mit goeden wille en
 „ voerfiene hebben die renten ghebetert en ghemeeret, ende heb-
 „ ben in der felver Capellen doen oprichten ende maken eene Cane-
 „ sie ende een Collegie van twalef Canoniken ende enen Deken, en heb-

„ hebben die doen confirmeren en vestighen van onsen Heyligen
 „ Vader Gregorius Paus van Romē, die dat voert geconfirmeert,
 „ ghesladicht en opgerecht heeft mit synre Paeusliker macht, in al-
 „ sulcker vormen als 't na der Heylighen Kercken best staen mochte,
 „ ghelikerwys dat onse brieve ons Heilighen Vaders bullen en anders
 „ brieven en instrumenten, die daer of syn, claerliken inhouden, soe
 „ hebben wi mit goeder herten ende meyninghe, die wi noch heb-
 „ ben tot der Kerke en Collegie voorsz. voer ons en voer onse na-
 „ comelingen den Deken en Canoniken, die daer nu syn of namaels
 „ wesen sullen, alle ghiften, goede en renten in alre vormen alse
 „ onse brieven ende bullen daer op gemaect inhouden, geconfir-
 „ meert, vernuwet en ghevesticht ewichlicke duerende, en nemen
 „ alle hoere goede en persoenen in onser bescermenisse, nogh iemant
 „ daer in bewint noch macht te hebben dan ons selven, op dat si te
 „ rusteliker ende te bet mit devocien moghen hantieren en volbren-
 „ ghen den dienst ons Heeren; Ende waer yemant die him daeren-
 „ boven moeyenisse dede an him selven of horen goede, dat sullen
 „ wy hem also doen beteren en ontghelden, dats hem een ander
 „ hoede. In oirconde desen brieve besegelt mit onsen zegele, ghe-
 „ gheven in den Hage achtien daghen in Meye in 't jaer ons Heeren
 „ duyfent drie hondert en tnegentich.

Onder deze is voor al aanmerkelyk de gifte van den jaere 1393. als wanneer Hertog *Aalbert* het meergemelde Kapittel begunstigde met de Schoole van den Hage ten eeuwigen dage, en dat het voorsz. Kapittel de Schoole en schoolasterie nu bereids over de 16. jaaren lang rustelyk en vredelyk had bezeten, by gifte en overdragte van *Dirk Koppenszoon* den jongen, in zyn leven Kanunnik der voorsz. Kapelle, gunnende het Kapittel ook de magt, om een bequaamen schoolmeester te zetten, dien weder af te zetten, en eenen anderen in zyne plaatze te verkiezen, zoo menigmaal als 't hen dienstig en oorbaar dunken zoude. De woorden dezer gifte zyn als volgt :

Gifte
van de
Schoole
van den
Hage
aan 't
Kapittel.

„ **A**ELBRECHT, &c. doen condt allen luden, dat onse lieve
 „ en geminde Capellanc, Deken, Capittel van onsen Vrouwen
 „ binnen onser Capellen in den Hage ons mit goeden bescheide aen-
 „ gebrocht en wail onderwyft hebben, *dat Heer Dirc Voopenzoen die*
 „ *jonge*, die wile hi leefde Canonic in der voorsz. Capelle, *cofte die*
 „ *Scolastrie en die scole vander Hage mit allen horen toebehoeren tregens*
 „ *Claes Ommeloep*, *diese op tie tyt van ons hadde*, welke scolasterie
 „ en scole voorsz. *Heer Dirc voorsz. quyt scoudt en overgaf den Deken*
 „ *en Capittel voorsz. die die voorsz. scolasterie en scole seder die tyt sestien*
 „ *jair langh of langer rustelic en vredelic beseten en gehouden hebben.*
 „ Ende want wy den dienst Goids altoos in den voorsz. Capellen be-
 „ geeren te meerren en die voorsz. Deken en Capittel hun te bet
 „ mogen behelpen met scolieren en sangers uter scolen voorsz., so
 „ hebben wy den Deken en Capittel voorsz. geconfirmeert, gevesti-
 „ get en gegeven, confirmeren, vestigen en geven mid desen brie-
 „ ve die voorsz. scolasterie en scole mid alle horen toebehoeren, en
 „ geven hun macht die scole te bevelen eenen goeden cleric daer on-

„ se Capittel en onsen gemeene bueren uter Hage wail mede be-
 „ waert fullen wesen, die dair of hebben sal fulke nutscap en prof-
 „ fyt als daer toe behoort en ander scoelmeesters gehadt hebben en
 „ dien weder te ontsetten en te veranderen also dicke als 't hun nut
 „ en oerbaer dunken zal; En ontbieden en bevelen allen onsen bue-
 „ ren gemeenliken in den Hage, dat si den ghenen, dien die De-
 „ ken en Capittel voirfz die Schole bevelen fullen, houden over hore
 „ Scoelmeesters en hoer kinder onder hunter scolen senden en hun
 „ wtreycken dair of fulke nutscip als gewoenlic en voirfz is, dit sal
 „ geduuren tot eeuwigen dage. In oirconde &c. Gegeven in den
 „ Hage op ten vierden dach van Februario, anno XIII^c. drie en tne-
 „ gentich, *secundum cursum curie nostræ*.

Hertog
Willem
 belooft
 aan 't
 Kapittel,
 deszelfs
 Duinen
 en Wild-
 dernisse
 by 's *Gra-
 vezande*,
 te bewa-
 ren, en
 zeker getal ko-
 nynen
 's weeks
 aan 't
 zelve te
 zullen
 leveren.

Hertog *Willem*, na doode van zynen vader in 't bezit dezer Lan-
 den geraakt zynde, heeft niet minder dit Collegie begunstigt, het
 zelve mede verleene de verscheide voorregten; want eerst belooft hy
 in den jaare 1407. by acte 's Kapittels Duinen en Wildernisse, gelegen
 by *Monster* en 's *Gravezande*, en voorheen aan den Graaf tot zyn
 gebruik en behoefte overgegeven, te bewaren en te verhoeden de
 schade, die 't Kapittel tot dien tyd toe daerinne hadde geleden; zig
 boven dien verbindende, zeker getal konynen in hunne vellen,
 's weeks in den Hage aan den Deken en 't Kapittel te zullen leveren
 ofte doen leveren door den geenen, dien hy de voorfz Duinen en
 Wildernissen zoude toevertrouwen, behoudens nogtans het Kapittel
 den eigendom en 't regt der voorfz Duinen en Wildernisse, waar
 van de Gift-brief deze woorden inhoud:

„ **W**ILLEM &c. doen condt allen luden, want onse geminde
 „ Capellanen, Deken en Capittel van onser Capellen in den
 „ Hage die bewaring van hoiren Dunen en Wildernissen by 's *Gra-
 „ vezande*, aan ons tot onsen lyve geset hebben om die te bewaren
 „ ende te doen bewaren tot hoeren profyte ende oirbaer, ende te
 „ benemen den schade die sy tot hair toe dair om geleden hebben,
 „ gelyk die brieve inhouden die wy van hem dair of hebben, soo
 „ bekennen wy ende belyen dair of mid desen brief, onsen voirfz
 „ Deken ende Capittel, sulker voirwaerden en geloiften, alsoo dat
 „ wy of die geene dien wy deze voirfz Dunen en Wildernissen voirt
 „ bevelen fullen, den selven onsen Deken ende Capittel leveren sul-
 „ len in den Hage alle weken tot Vastenavond toe naiftkomende,
 „ also veel coninen mitte vellen, als sy na hoeren gewoente dair uyt
 „ plegen te hebben, ende voirt alle jair in toekomende tyden tuf-
 „ sichen Bamisse ende Vastenavond alle weken een en twintig paer
 „ coninen mette vellen; En horen Capellanen op die Hoichtiden en-
 „ de te Vastenavondt als sy tot hair toe gewoenlic geweest heeft,
 „ behoudelic altojs onsen voirfz Deken en Capittel den eygendom en
 „ Rechts van hoeren Dunen en Wildernisse voirfz; En den eygen-
 „ dom en brucwair van den Gerfen ende anderen hoeren goede
 „ dair bi gelegen; En bevelen mid desen brief, die dese Dunen en
 „ Wildernisse in bevelingh van ons voirt hebben sal, dese leveringh
 „ te doen onsen voirfz Deken en Capittel en hoeren Capellanen in
 „ alre

„ alre maten als voirsz is, en des niet en laten, ende wairt dat sake
 „ dat hi dair in gebrecklic waire, dat fullen onse Deken ende Capittel
 „ tel te kennen geven in onser tegenwoordicheyd of mid hoeren
 „ brieven of gewairden Bode, waren wy niet jegenwoordig; Ende
 „ wy fullen hem dair van dien Dunen bewairen, dat doen verrichten
 „ ende beteren tot hore volcomenre leveringh voirsz, ende van dat
 „ sy dair aen t'asteren waeren; En wair hem des noch niet en ge-
 „ schiede, soe souden si t'enden eenen jaere, dat sy ons hoir gebreck
 „ te kennen gegeven hadden als voirsz is, selve hoir Dunen en Wil-
 „ dernissic mogen aentalien ende gebruiken na inhoud hoire brieve,
 „ sonder ondanc van ons en sonder wederseggen van yemanden. In
 „ oirconde &c. Gegeven in den Hage op Sinte Johansdach Euange-
 „ listen A^o. M. CCCC. en seven, *secundum cursum curia.*

En vervolgens vergunde hy ook in den jaere 1414, het zelve Ka-
 pittel zeker stuk lands, geheten den ANGEL, en gelegen by 's Gra-
 vezande, te mogen bedyken; verleende aan de bedykers veele
 voordeelen en vryheden in 't breede by de volgende acte gemelt.

„ **W**ILLEM &c. doen condit allen luden want wy onsen gemin-
 „ den Deken ende Capittel van onser Capellen in den Hage
 „ mid onsen brieve geoirloift en geconsenteert hebben uyt te ge-
 „ ven te bedycken een lant geheten den *Angel* mit allen finen toebe-
 „ hooren, gelegen by onser stede van 's Gravesande buyten dyck,
 „ alsoo onse voirvaderen saliger gedachten hem luden dat voirtyts
 „ gegeven, ende sy 't tot desen dagen toe gebruykt hebben, ende
 „ onse geminde voirsz. dat selve lant op desen tyt wt gegeven heb-
 „ ben te bedycken onsen getrouwen Heer *Jan Gielyszoon Deken sun-
 „ te Peters in Middelburch*, in voirwairden als si mit hem dair of
 „ overdragen syn, soo hebben wy ten voorsten om Goids wille, en-
 „ de mede om dienst wille, die onse geminde Deken en Capittel
 „ voirsz. ende onse getrouwe die Deken in Middelburch voorge-
 „ noemt, ende anders die geene die dit voirsz. landt mit hem ange-
 „ nomen hebben te bedycken, gedaen hebben, ende wil 't God
 „ noch doen fullen, gegeven hebben en geven mid desen brief ful-
 „ ke punten van vryheden ende van rechten als hier na geschreven
 „ staen, *In den Yersten*, dat sy dat voirgenoomde landt als 't bedyct
 „ is mitten wtgorfen, die daer buyten fullen leggende bliven, heb-
 „ ben, houden en gebruyken fullen vry sonder eenigen cost of on-
 „ cost, ons of onsen nacomelingen dair of te geven of yemande an-
 „ ders gelyk si dat tot deser tyt toe gebruykt en geoirbairt hebben,
 „ durende tot eewige dagen; Voirt soo sal onse getrouwe die Deken
 „ in Middelburch voirsz. ende anders alle die ghene die dit voirsz.
 „ lant mit hem bedycken fullen hoeren nyen dyck van desen lande
 „ leggen mogen en laten aencomen aen onsen Maesdyk tot hoeren
 „ beiten oirbaer ende profyt, daer s' hem genuegen sal sonder ons
 „ of yemant van onser wegen hem des te bewinden of ons dair aen
 „ te misdoen in eenigerwys; Voirt soo fullen sy hoir fluyfen in den
 „ selven nyen dyk leggen mogen, ende die watervliet dair of ley-
 „ den en maken buyten den berm van onsen Maesdyk tot hoeren

Vergunt
 aan 't ge-
 melde
 Kapittel,
 om den
Angel te
 mogen
 bedyken,
 en veele
 voorreg-
 ten voor
 de bedy-
 kers.

„ willen ende oirbair als hun dat best genuegen sal ; Voirt soo heb-
 „ ben wy onsen getruwen Heeren Jan Deken voirsz. ende die geene
 „ dit 't voirsz. lant mit hem dycken sullen geoirloft en gemachtigt
 „ dat vyf perionen van den geenen die in 't voirsz. landt meest ge-
 „ lant sullen wesen, mogen setten en maken, Dyk-grave ende ge-
 „ swoeren, den dyck, wateringe, ende huelen en sluyfen aldair me-
 „ de te doen bedriven ende bewaeren mit sulken kueren ende gebo-
 „ den en rechten, als hem nut ende oirbair sal duncken wesen, die
 „ sy vernuwen ende veranderen sullen mogen tot alre tyt als hem
 „ des genuegen sal, ende waert dat si dat niet eendrachtelic gedoen
 „ en konden, soe soude dat uytgaen bi den meesten stemmen van den
 „ vyf persoonen voirsz. En soo wes boeten in die voirsz. Dyk-
 „ Graeffchap verscinen sullen, die sal die Dykgrave aldair op bueren
 „ en ontfach als recht is tot ter gheenre behoef, die dair ingelant
 „ sullen wesen. Ende waert dat sake dat tot eeniger tyt eenige vech-
 „ telic doitslagen of ander breuken gescieden op ten dyck voirsz. of
 „ in den voirsz. nyen lande, soo sal die Dykgrave aldair of syn ge-
 „ wairde boden die breukige luyden mogen aentasten en vangen, en
 „ gevangen leveren onsen Scout van 's *Gravenzande*, om die breu-
 „ ken te corrigeren van onser wegen, ende te berechten als dair
 „ toe behoort; Voirt soo hebben wy gegeven en gheven mid desen
 „ brief allen den ghenen die in den voirsz. nyen lande naemaels woo-
 „ nen sullen, dat sy sullen wesen onder onse schoutambacht van
 „ 's *Gravenzande*, ende hebben, houden ende gebruyken alle rech-
 „ ten ende vriheden die onse stede ende poirteren van 's *Gravenzan-*
 „ *de* van ons ende van onsen voirvaderen Graven te Hollant, tot de-
 „ sen dage toe vercregen en besegelt hebben of namaels verkrygen
 „ mogen, Ende want wy alle dese voirsz. punten ende elk bisonder
 „ geloest hebben en geloven mid desen brief voir ons ende voir on-
 „ sen nakomelingen, onsen lieven ende geminden Deken en Capittel
 „ voirnocmt onsen getruwen den Deken van sunte Peters in Middel-
 „ burch voirsz. ende anders allen den ghenen die dit voirsz. lant mit
 „ hem bedycken en becoftigen sullen ende hoeren Nacomelingen
 „ vaste, gestade ende onverbroken te houden ende te doen houden
 „ tot eeuwigen dagen, soo hebben wy desen brief doen besegelen mit
 „ onse segele hier angehangen. Gegeven in den Hage op ten vyften
 „ dach in Maerte Ao. MCCCC. en XIV. na den loop van onsen Hove.

Waar by men voegen moet 't geen de geleerde Merula heeft ver-
 zamelt met betrekking tot de Kapittel-duinen, in het eerste deel van
 zyn werk de Houtvesterye betreffende (t), dog 't geen niet eigent-
 lyk tot ons bestek behoorende, wy alhier niet zullen uitschryven.

Inlyvin-
 ge van
 andere
 Kapelle-
 ryen.

Wat nu belangt de inlyvinge van andere Kapelleryen; deswe-
 gens getuigt wederom aanmerkelyk de meergemelde Philips van
 Leiden. Want hebbende bevoorens verhaalt (v), dat Hertog *Wil-*
lem

(t) *Tit. 3. Cap. 6. pag. 182. enz.*

(v) *Casu Natura LXX. pag. 240. Argue similiter pro gratia, favore & sanitate seu felici regimine dicti Ducis Wilhelmi Principis, qui ob honorem Dei & Sanctorum suorum multa dotavit altaria Hagæ, Harlem, & alibi in divini cultus augmentum, qui utique ipsum reducat & reddat utriusque hominis, mentis videlicet & corporis sanitati.*

em van Beyeren, ter eeren Gods en zyner Heiligen, veele altaaren hadde begiftigt, in den Lage, te Haarlem en elders meer: zoo zegt hy verders daarna (w), dat eene Kapelle gefondeert te Heemstede door wylen den doorlugtigen *Willem Graaf van Henegouwen*, die ten Vriescen gebleven was, en een altaar gefondeert in 't Hospitaal te Haarlem door den gemelden Hertoge *Willem*, en diergelyke kleine en verftrooide beneficien wierden ingelyft in 't Collegie van den Hage tot luister van het zelve, en op dat de geene, die aldaar resideerden (des van noode zynde) zouden mogen zyn over den Raad en de Gerigten.

De verheffingen, waar mede de voorgaande Graaven het gemelde Kapittel begunftigt hadden, wierden door de volgende al verder uitgestrekt, waar toe byzonderlyk behoort, dat Hertog *Willem de V.* in den jaare 1414 in de Kapelle ten Hove dede overbrengen de Zielmiffen, die in de Parochie-kerke binnen *Alkmaar* voor de ziele van Graaf *Floris den V.* gedaan wierden, en dezelve alhier begiftigde met nieuwe renten, en ook met een nieuwe fondatie, waar van wy ter ophelderinge van deze zaaken, den ouden en tot nog toe ongedrukten brief alhier zullen inlyven:

Over-
brenging
van de
Zielmiffen
gedaan
werden-
de tot
Alkmaar
voor de
ziele van
Graaf
Floris
den V. in
de Ka-
pelle ten
Hove,
&c.

„ **W**ILLEM &c. doen condt allen luden want onse voirvaders
 „ zaliger gedachten een Capelrie gelicht hebben in der eeren
 „ Goids ende al finen Heyligen bynnen der Prochi-kerken van Alk-
 „ mair voir onse Voirvaders siele Grave *Florys*, tot welker Capel-
 „ rien voirsz. op dien tyt toe geset waeren vyftien pond Hollants,
 „ eenen ouden grooten Tornoyfen voir seftien penningen gereckent,
 „ Ende want al fulk payment op desen tyt in onsen lande van Hol-
 „ lant niet ghenber en is, en van onsen renten niet meer en ontfaen
 „ aldair dan een gouden Vrankryx croon voir een pond gerekent,
 „ op welke vyftien pond 's jaer voirsz. geen Priester hem wail op be-
 „ dragen en mach, ende hebben dairom aengesien zelicheynt onser
 „ zielen, ende om den dienfts Gods alle wege te meerren tot 'er
 „ voirsz. Capelrie gegeven vyf gouden Vrankryx croonen 's jaers,
 „ maiet te samen twintich gouden Vrankryx croonen 's jaers, die
 „ welke een Rentemeester van Kenemerlant, die nu is of namaels
 „ wesen fal, jairlyx wt reycken ende betaelen fal op sunte Bauen-
 „ dach altois den genen die dese Capelrie besitten fal, Ende tot dese
 „ voirsz. Capelrie, soo heeft onse getruwe Secretarius Heer *Peter*
 „ *van den Zande* Prooft van Condeyt, in der eeren Goids ende des
 „ Heyligen Vaders sunte Anthonis gegeven twee morgen lands ge-
 „ legen in den Hage Ambocht after den Jacopinen, behoudelic
 „ twee pond 's jaers payments, die Aernt Gheryts zoon op tie twee
 „ voirsz. mergen lands staende heeft, Ende dese voirsz. Capelrie fal
 „ men voirtan in der eeren Goids der reyne Jonckfrou sante Catha-
 „ rinen,

(w) *Casu Portus LXXIII. pag. 248. Et faciunt antedicta, Capellam fundatam in Heemstede per quondam illustrem Wilhelmum Comitem Hannoniae in Frisia bonae memoriae decedentem; & altare fundatum in Hospitali de Haerlem per eum, ----- Et similia modica & dispersa incorporari in Collegio de Haga propter ornatum, ----- Et ut ibidem residentes Consiliis & judiciis (cum opus esset) praesiderent.*

„ rinen , ende des Heyligen Vaders funte Anthonis verdienen of
 „ doen verdienen voir ons en voir onfer Ouder ziele mit twee mis-
 „ sen die weken te doen of te doen doen sonder eenigen meerre last
 „ dair op te setten bynnen onfer Capellen in den Hage; Ende wy
 „ dese fundatie ende tranllatie voirsz. vaste gestade ende onverbro-
 „ ken houden en gehouden willen hebben voir ons en voir onsen
 „ Nakomelingen tot eewigen dagen, soo hebben wy desen brief be-
 „ segelt mit onsen zegele. Gegeven in den Hage op ten xxv. dach in
 „ Mairte Ao. M. CCCC. XIV. na den loop van onsen Hove.

Verdere
begif-
tingen
door
de vol-
gende
Graaven

Gifte
van de
kerk van
den *Burch*
op *Texel*;

Dit spoor hebben de volgende Graaven mede ingeslagen , nadien zy deze Kapelle , welke zy tot eene Collegiale Kerk hadden doen verheffen , en waar van zy aan zig het Patronaat ende de begiftinge behouden hadden , aanzagen als een eieraad en eer van hun Hollands Hof en Haagfch verblyf. Dus verzogt Hertog *Philips van Bourgondie* , en verkreeg ook in den jaare 1461 van Paus *Pius den tweeden* , dat de Parochie-kerk van den *Burch* op het eiland *Texel* , met alle haare Kapelleryen , Vicaryen en Officien , of Dienften , waar van de inkomsten ontrent dertig mark zilvers beliepen , ter tafele van het Hof-kapittel vereenigt en ingelyft wierden (x). Zoo evenwel , dat de Vicaris de gemelde kerk van den *Burch* in der tyd bedienende zoude genieten een behoorlyk gedeelte , zoo tot eigen onderftand , als om de Bifchoppelyke regten te kunnen betalen : want de Prinzen believende , dat hen altoos duur aangereket wierd , droeg men egter altoos zorg voor het gezag en den luifter der hooge Kerkelyken , en voor het middel om die beide te kunnen handhaven , namentlyk der zelve inkomsten. Daar van verleende de voornoemde Paus eenen wydluftigen brief , dien wy agter dit werk voegen onder de Letter P. tot narigt en voldoeninge der kundigen in de Latynfche taale.

als mede
van de
Nieuwe
Kerk te
Delft , en
van de
kerk te
Hoorn.

Een goed voorbeeld was dit voor de Kapitulairen , om een gelyke vereeniging en inlyving te verzoeken van Aarts-hertog *Maximiliaan van Oostenryk* , en zyne Gemalinne Vrouw *Maria van Bourgondie*. Maar zy zagen toen wat hooger. En verkregen in den jaare 1479. van de gemelde Vorften , de inlyving van *de Nieuwe Kerk tot Delft* , en van de *Kerke tot Hoorn* , beide zynde Parochi-kerken , en van geen gering aanzien. 't Voorwendzel was uiterlyk het beste van de
wer-

(x) Deze kerk wierd by het Kapittel verhuurt , of , om beter te zeggen , voor zekeren tyd te bedienen gegeven aan den een of den anderen Priester , die jaarlyks daar voor aan de Kapitulairen moest uitkeeren de fomme van zes en tzeventig gulden , uitwyzens het volgende handfchrift :

„ Ic *Dirck Gherritsz.* Priester , belie en bekenne mits desen , dat ik myn selven
 „ heb verobligeert om te dienen dat Capittel van den Haech vyf jaer langhe du-
 „ rende , en te bewaren die kerke van *Burch* , leggende in *Texel* , ende sal daer
 „ jaerlicx of wtreyckenen die Heeren van dat Kapittel de fomme van *seffen seven-*
 „ *tich ponden* van veertich grn. Vlaems dat pont , daer ic borch voor hebbe ge-
 „ stelt. Tot een teyken der waerhey , soe hebbe ik *Dirck Gherritsz* Priester myn
 „ name ende hantteyken hier onder gheset. Actum Ao. XVC. XXVIII. den
 „ xvj. dach in Maert. „ By my

„ DIRCK GHERRITSZ, Priester.

wereld, maar men heeft rede te twyfelen aan de waarheid, dewyl uit geene van de Brieven van Hertog Aalbrecht daar van blykt. 't Bestond daar in, dat Hertog *Aalbrecht van Beyeren* hen zou beloofd hebben het Kapittel te doteren of te begiften met zoo veel inkomsten, dat die zouden belopen een somme van duizend een honderd en 't zeventig oude schilden, munte van Vrankryk; (Een aanmerkelyke zomme ten tyde van Hertog *Aalbrecht*;) Dat niettemin alle hunne inkomsten, zoo van de begiften der Graaven als van andere godvrugtige luiden, mitsgaders van de goederen by hen luiden zelfs aangekoft, niet meerder zouden bedragen hebben als schaars achthonderd gelyke schilden. Dat zy die, om overstromingen veroorzaakt door doorbraaken van Dyken en onvrugtbaarheid der landen, nog met veel moeite moesten bekomen. Zulks zy zeer dikwyls zig daar uit naauwlyks konden onderhouden, voor al daar uit ook moettende onderhouden de Kapellanen en Choralen. Alle, zaaken veel te wettig als dat devote Vorsten zoo agtbaaren gezelschap zouden hebben kunnen afwyzen. Weshalven hun ook, na ingenomen advis van den Stadhouder en Raaden van Holland, van de Rekenmeesters aldaar, en ook van de Luiden van den Grooten Raade, nevens hen wezende, en zulks op de plegtigste wyze, de voorfsz inlyvinge vergunt wierd. Werdende voorts in dien Gift-brief, tot meerder gerustheid van 't Kapittel, gevoegt een verzoek aen zynen allerheiligsten Heere den Paus, of den Apostolischen Stoel, om die gifte te bevestigen. Den brief, dit alles in 't brede behelzende, laaten wy om zyne aanmerkelykheid alhier volgen.

MAXIMILIANUS & MARIA dei gratia, Archiduces Austrie, Burgundie, Lotharingie, Brabancie, Limburgie, Luxemburgie & Gheldrie, Comites Flandrie, Tyrolis, Arthesie, Burgondie, Palatini, Hannonie, Hollandie, Zeelandie, Namurci & Zuytphanie, Sacrique Imperii Marchiones. Nec non Frijsie, Salinarum & Meclinie Domini. Universis presentes literas inspecturis salutem. Cum ex parte venerabilium virorum nobis sincere dilectorum Decani & Capituli Capelle nostre collegiate beatissime virginis Marie Palatii nostri Hagensis Comitatus nostri Hollandie nobis fuerit humiliter remonstratum, qualiter ipsi Decanus & Canonici olim a bone memorie Duce Alberto Bavarie tunc Comite Hollandie fundati fuerant, qui licet tunc eis pro eorum dotatione dare & assignare in certis redditibus usque ad summam mille centum & septuaginta scutorum antiquorum monete Francie promississet, nichilominus morte eum preveniente nec in eo quod ipse tunc eis dederat: nec in hijs que postea aut ipsis pie ab alijs largita: aut ab eisdem ex proprijs denarijs fuerant empta usque ad summam octingentorum similium scutorum minime possiderent; que etiam propter inundationes aquarum rupturam aggerum & sterilitatem terrarum plerunque magna cum difficultate recuperarent, ita ut persepe vix inde se possent sustentare: cum ex hijs solis redditibus non modo se, sed Capellanos & Chorales hujusmodi Collegii sustentare haberent. Atque tandem propter ea pro eorumdem parte nobis fuerit humiliter supplicatum, ut hujus consideratione eis ipsis ex proprio aliquid elargiremur. Hinc est quod nos super hijs ex jussu nostro a dilectis & fidelibus nostris locum tenente Consiliariis & Magistris Camerarum Consilii &

Gifte van de collatie van de nieuwe kerk te Delft en van de kerk te Hoorn aan 't Kapittel op het Hoff.

computorum nostrarum in ipso loco de Haga per nos constitutarum facta informatione: qua nobis hec esse vera constitit ab eisdemque primum, deinde a Gentibus magni Consilii nostri juxta nos existentibus advisamento seu opinione habita: ac super omnibus maturo freti consilio; quo reperimus bone memorie Philippum Burgundie &c. Ducem anum nostrum erga eosdem aliquando similia fecisse volentes ipsis Decano & Capitulo supplicantibus juxta vestigia ejusdem Ducis aliquantulum subvenire, ducti precipue ea honestissima vita quam gerunt: & eo insigni servicio quod in ea Capella omnipotenti Deo creatori nostro cothidie impendunt ipsi dotationi fundacioni sive mense capitulari ipsorum nostras parochiales ecclesias videlicet Novam de Delft ipsius Comitatus nostri Hollandie & de Hoeren parcium nostrarum Westfrise ex certa nostra sciencia & gracia speciali adjunximus, univimus & incorporavimus: adjungimus, unimus & pro nobis nostrisque successoribus perpetuis temporibus incorporamus: Easque sive omne jus quod in eis habemus una cum cunctis fructibus & obvencionibus earundem: eisdem Decano & Capitulo donavimus, cessimus & transportamus donamus, cedimus & transportamus: & eos in possessione ipsarum posuimus & induximus, ponimusque & inducimus per presentes: Ita ut morte, cessione, resignatione, permutatione, vel alias quomodocunque aut quocienscunque deinceps vacaverint de illis quemadmodum de re eorum plene & integre ordinare & disponere possint: ad sustentationem eorundem: & ipsius Capelle nostre Collegiate divini sermonis honorem cultum atque augmentationem. Nulla a nobis sive successoribus nostris alia ulteriore presentatione sive collatione expectata: Salvo tamen debito servicio sive exercitatione cure ipsarum ecclesiarum quod per congruos & ydoneos Presbyteros seculares ad nutum eorum: auctoritate tamen Apostolica cui immediate subsunt ponendos & amovendos fieri facere tenebuntur. Quam quidem unionem sive donationem nostram ac totum tenorem presentium supplicamus propterea a sanctissimo Domino nostro Papa seu a sancta sede Apostolica aut ejus potestatem habente admitti, gratificari & corroborari. Mandamus igitur dictis locum tenenti Consiliariis & Magistris predictarum Camerarum nostrarum Hollandie: ceterisque officariis atque subditis nostris presentibus & futuris, quos id concernit: aut in futurum concernere poterit. Quatenus de hac nostra adjunctione, unione, incorporatione, donatione & transportacione: simul & de toto tenore presentium ipsos Decanum & Capitulum supplicantes uti & gaudere faciant atque permittant integre atque perpetue. Nec eis in contrarium aliquod dent aut dari permittant disturbium aut impedimentem. Quoniam ita nobis placet & volumus fieri. In cujus rei testimonium hys ipsis presentibus literis nostris sigillum nostrum fecimus appendi. Datum in oppido nostro Bruxellensi xxvij. Novembris anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo nono. Sic signatum per Dominos Archiduces.

Subscriptum

DE LONGUEVILLE.

Voor-
regten
van het
Kapittel.

In opzigte van voorregten is aanmerkelyk, dat Hertog Aalbert by brieve gegeven des maandags na St. Martynsdag in den winter des jaars 1389, den Deken en 't voorfz Kapittel de magt gaf, omme met

met den Bode van den Rentmeester van Noortholland te mogen inpanden, 't geen men hen wegens hunne goederen schuldig was; bevrydende hen alzoo van den last, om zig aan den Regter te moeten be-
geven, en hen gelyk als Regters makende in hunne eige zaaken. De
woorden van welke Charter in dezer voegen luiden :

„ **A**ELBRECHT &c. doen condit allen luden, dat wi ghe-
„ machtich gemaect hebben mit desen brieve onsen Deken en
„ Capittel der Capellen in den Haghe, dat si of hore gewaerde bo-
„ de mit ons Rentmeesters bode van Noorthollant inpanden en inha-
„ len moghen, als si te doen hebben, sulcke scout als men hem
„ sculdich is of sculdich worden sullen van den goede, dat wi
„ hem om Goids wille gegeven hebben, gelikerwys of si noch ons
„ selven waren, en waer 't dat sake, dat yemant hier jegens waere
„ en onsen Deken en Capittel voersz. scaede of hinder dair in de-
„ de, dat wi vernemen conden, dat souden wy houden aen syn
„ lyf en aen syn goet, alle aen den gheenen die onse Heerliche-
„ verminderen wouden. In oirconde des briefs besegelt mit onsen
„ zegele. Gegeven in den Haghe des Manendachs na sinte Martyns
„ dach in de winter anno duyfent drie hondert negen en tagtich.

Die vart
't Kapit-
tel mo-
gen met
den Bode
van den
Rent-
meester
van
Noort-
Holland
hunne
schulden
inpanden.

Een ander voorregt van belang was, dat zy ook regtspleging oe-
fenden. Waar van men een voorbeeld ziet, in zeker Mandament
om de arremten van den proceffe aan te nemen, van den jaere
1559. Want daar uit blykt dat *Henrik vander Nadt*, Deken dezer
Kerke, hebbende een verbintenis geschreven en getekent ten be-
hoeve van eenen *Dirk Jacobsz Schaep*, Koopman en Burger van
Amsterdam, en de zelve niet voldoende, door den voorn. Schaep
was gedaagt voor Deken en Kanunniken der Kapelle, en dat die
zaake voldongen zynde, daar in was voort geprocedeert tot de pro-
ductie van getuigen toe. Weshalven zy ten verzoeke van den voorn.
Schaep de nagelaten Erfgenaamen van den gemelden Deken deden
dagen, omme voor hen te verschynen, en in die zaake voorts te
procederen, doende inthimatie van dien aanplakken aan de deure
hunner kerke. Welk stuk wy ter liefde der geene die de regtsple-
ging verstaan, als, onzes agtens, zeer curieus, alhier laten volgen.

NOs Vice-Decanus & Canonici capitulares collegiate ecclesie beate
Marie pallatii Hagensis sancte Romane ecclesie immediate subjecti
Iudices cause & causarum & partium infrascriptarum, universis & sin-
gulis Presbyteris clericis & tabellionibus publicis illique vel illis ad quem
vel ad quos hoc presens nostrum mandatum pervenerit, Salutem in Domi-
no & presentibus firmam indubiam adhibere, Noveritis quod orta diu coram
nobis lite controversia & siue questionis materia per & inter honestum vi-
rum Theodoricum Jacobi Schaep, mercatorem & civem oppidi Amstelre-
damme agentem seu actorem ex una & pie memorie magistrum Henricum
van der Nadt Decanum nostre Collegiate Ecclesie de & super certa obli-
gatione per eum conscripta & signata & pecuniarum summa rebusque aliis
in actis cause presentis latius explicatis, & illarum occasione reum & con-
ventum partibus ex altera. In eadem causa post litis contestationem ad

Manda-
ment van
Vice-
Deken
en Ka-
nunniken
van de Hof-
kapelle,
om in ze-
kere zaa-
ke voor
hen lie-
den liti-
pendent
de Arre-
menten
van den

proceffe
aan te
nemen.

nonnullos actus & terminos judiciales usque ad testium productionem rite & legitime process. . . Tamen predictus Magister Henricus Decianus ab hac luce decessit ac viam universe carnis transit diem vite sue clausit extremum relictis per eum certis suis heredibus ab intestato. Quapropter pro parte procuratoris predicti marcatoris predicti Theodorici Schaep hujus cause impetrantis seu agentis quatenus sibi & parti sue citationem legitimam contra heredes dicti Magistri Henrici defuncti exequendum ad resumendum resumique videndum & audiendum justa & rationabilia petenti non sit denegandus assensus citationem prepositam ad memoratum actum decernere duximus atque decrevimus per presentes vobis & cuilibet vestrum mandantes quatenus citetis peremptorie predictos heredes Magistri Henrici van der Nadt ac suorum bonorum apprehensores ad comparandum coram nobis in loco nostro Capitulari per se vel procuratorem seu procuratores ad presentem causam sufficienter instructos nona die post presentem executionem quatenus tamen juridica fuerit aloquin ad proximam diem subsequentem ad resumendum resumique videndum & audiendum prout de jure sequitur... ad nostrum sententiam inclusive, Cum inhibitione tali qua ceteri executiones fieri debeant & possint in valuis nostre Ecclesie, Reddite litteras debite executionis vos presentium executores. Datum nostro sub sigillo presentibus appenso anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo nono Die Veneris decima tertia mensis Januarii.

Subscriptum

DE CAPELLE.

't Was verder geen van de minste voorregten en vryheden , door Hertog *Aalbrecht* aan 't voorfz Kapittel vergunt , dat Deken , Kanunniken en Kapellaanen ook vry waren van fchot , wagt , en andere diergelyke buur-lasten wegens de huizen by hen zelf bewoont , zonder gehouden te zyn daar van met en nevens andere buuren eenige onkosten te dragen ofte gelden , gelyk te zien is uit dit navolgende Handveft.

Deken ,
Kanun-
niken en
Kapel-
laanen
vry te
zyn van
buurlaf-
ten we-
gens de
huizen ,
die zy
zelf be-
woonen.

„ **A**ELBRECHT &c. doen condt allen luden , dat wy om za-
„ licheyt onzer zielen , en om den dienst Gods te meerren , ghe-
„ maect hebben van onsen eygelicken goede ene Canesie in onsen
„ Capellen binnen onsen Hove in den Hage , en daer in gezet De-
„ ken , Canoniken en Capellanen , om den dienst Goids dagelix dair
„ in te doen ; En om dat die Deken , Canoniken en Capellanen
„ voirsz tot alre tyt daer toe bereyder fullen wesen , soo hebben wy
„ hun fulcke gracie gedaen , dat si van horen hufen , erven en goe-
„ den dat si bewoonen fullen tot haere nootort tot ghenen tiden ,
„ fcot , wachtgelt of andere eenige oncost mitten bueren gheven
„ noch ghelden en fullen , mar waert dat si binnen onsen Ambochte
„ van der Hage eenige huysinge , erve of land hadden , die si niet
„ en bewaren of uytgaven te renten ofte heure , daer of fouden si
„ fcot en ander ongelt geven , geliker anderen buerluden in den Ha-
„ ge ; En ombieden en bevelen onfer Bailju , Scout , Scepenen en
„ Scot-setters , die nu zyn ofte namaels wesen fullen , dat si den De-
„ ken , Canoniken en Capellanen voirsz , die nu fyn of namaels we-
„ sen

„ fen fullen, voirt van alle scot en onghelde voirsz, in sulker manie-
 „ ren als voirsz is. . . . dit sal geduren tot eeuwigen dage. In oir-
 „ conde &c. Gegeven in den Hage op ten vyftienden dach van
 „ Aprille anno duysent drie hondert drie en tnegentich, *secundum*
 „ *cursum curiæ nostræ.*

En het was ongetwyffelt uit kragte van dit Privilegie, dat het Hof van Holland, by acte van dato den 30. Septemb. 1538. verklaarde, dat die van den Hage, die van 't Kapittel op het Hof en alle hunne Zangers en Choor-officianten, voor zoo verre zy geen buyrneeringe deden, vry van excys zouden laten. De woorden zyn deze :

„ **A**lfoo die Deeken en Capittelen van den Capelle Collegiale van
 „ den K. Majt. in den Hage op 't Hof voor hun selven en in
 „ den naem van heure Cappellanen, Choir-officianten, Zangers en
 „ andere subjecten van den zelven Capittelen, den Hove van Hol-
 „ landt te kennen gegeven hebben, dat die van den Capittelen en
 „ alle heure dienaers in den kerke en anders, 't sy of sy Priesters zyn
 „ dan niet, oock gehylickte luyden en andere exemptien en vryhe-
 „ den henl. by de K. Majt. en syne Voorfaten gegunt, altyt vry en
 „ exempt geweest syn van den excyse, die men in den Hage
 „ heffende is, en daer van altyts geweest zyn in deuchdelycke en
 „ vreesfame poffessie en gebruykenis van foe langen tyt, dat geen
 „ memorie van menschen ter contrarie en gedencke; En hoewel
 „ niemandt geoorloft is den Verthoonders ofte heuren subjecten ee-
 „ nich hinder ofte empeschement te doene in heure vredige en
 „ deugdelyke poffessie van excys vry te wesen, 't hadde nogtans be-
 „ lieft de Regierders van den Hage, en heurl. excys ontfangers te
 „ doen interdiceren den biervoorders van den Hage, den Zang-
 „ meester van den Hove, genoemt Mr. *Jacob van Couwenbove*, egeen
 „ buyrneeringe doende, eenich bier te brengen, dan mits opleg-
 „ gende en betalende excyse, daer tegens verfoekende behoorlyke
 „ provisie van nieuwheden; Waer op die Regierders van den Ha-
 „ ge voor den Hove ontboden en gchoort syn geweest; en eynde-
 „ lyke alsoo beyde partyen hen elx refereerden tot discretie van den
 „ Hove sonder proces te willen sustineren, is by den voirsz Hove
 „ geappointeert en verklaert, appointeert en verklaert mits de-
 „ fen, dat die van den Hage, die van den Capittelen voirsz en alle
 „ heure Sangers en Chori-officianten, 't sy of sy geheylickt zyn dan
 „ niet, en waer die wonen, 't sy op 't Hof of in den Hage, soo
 „ verre sy geen buyrneeringe en doen, fullen laeten vry van excys te
 „ eyschen, of henl. daer inne eenich lesfel te doen, wel verstaende
 „ dat soo geringe yemant van deselve Officianten van den Capittelen
 „ buyrneeringe beginnen te doen, 't zy van tappen of anders, dat sy
 „ dan heure vrydom daer mede verliesen fullen en excys betalen soo
 „ lange zy de selve buyrneeringe doende zyn. Actum den lesten
 „ September 1538. by *Affendelft*, *Warmont*, *Hogelande*, *Brunt*,
 „ *Zegers*, *Zuys* en Procureur.

Vrydom
 van ex-
 cys voor
 die van 't
 Kapittel
 ten Hove.

Verdere
verhef-
fing van
't Kapit-
tel.

. En dewyl wy vaststellen , dat het den Oudheids-lievende Lezers vermaken zal , de geduurige aandacht der Graaven , ter verheffinge des gemelden Kapittels ten vollen te beschouwen , zoo zullen wy alhier nog eenige bewyzen van dien laten volgen.

Gelyk aanstonds na de fondatie der Kapelle , verscheide Kapelle-ryen in dezelve wierden gefondeert en gedoteert , zoo was 'er onder andere een Prebende , waar van de Kapellaan door den Abt en Convent van Middelburch wierd benoemt. Dit verveelde Hertog *Aalbrecht* , en om zulks niet te gedogen , wisselde hy in den jaare 1379 daar jegens de Kosterye van de kerke van *Oost-Kapelle* , om voortaan door den Abt te werden begeven , des dat wederom de begevinge van die voorfz Prebende in de Hof-kapelle zoude werden gedaan by den Graaf. Al het welke uit den volgenden brief is te zien.

Wisse-
ling van
deKoste-
rye van
*Oost-ka-
pelle* je-
gens een
Preben-
de in de
kapelle
in den
Hage.

» **A**ELBRECHT &c. doen condt allen luden , dat wi met er-
 » famen en Gheestelicken luden den Abt en Convente van on-
 » se Vrouwen Cloester in Middelburch over yen ghedragen zyn om
 » ghevoechs wille die wi daer in hadden en om nutscap wille des
 » Abts en Convents voifz. dat ene provende die in onsen Capelle
 » in onsen Hove in den Hage gedotiert was en si eenen Capellaen
 » vte haren Goids huse te setten plagen in onsen Collegien in der
 » Capellen incorporeert soude bliven , en van horen Capellanen niet
 » meer en souden gheregieert worden , hierom hebben wi in restoer
 » hier of ghegeven en gheven den Abt en Convente voifz. on-
 » se Costerie tot *Oost-Capelle* mit allen rechten van ghisten en belit-
 » te alse si ons te wesen plach , die si vilicken gheven en ghebru-
 » ken sullen tot horen beste wille en oerbaer en sulc goet van der
 » Costerie alse nu ter tyt open geworden is bi dode *Damaes Wil-*
 » *lemszoen* sullen si nu voert sonder vertreck ghebruken en dat an-
 » der deel dat noch besit en heeft *Pieter Pieterszoen* , sellen si vri-
 » lic gebuken na synre doot of wanneer hy 't bi sinen vrien wille
 » overgheven wil alsoo dat si dan voert ewelic duerende vrylic hem
 » bliven sel te bruken tot horer bester oerbaer en wille sonder an-
 » ders eenighe gifte of brieve hier namaels van ons of van onsen
 » Nacomelingen hier of te verfoeken ofte vercrigen ; En ombieden
 » en gebieden alle Ambochts-Heeren en ghemieten van *Oest-capel* ,
 » dat si den Abt en Convente voifz. deser Costerye vrylic ghebru-
 » ken laten en hem wtreyken en wtreyken doen alle renten en pro-
 » fite die daer toe behoeren , die him dair in hinder of wederstoet
 » dede , dat souden wi aen hem houden alse aen den ghenen die je-
 » ghens onse Heerlickheyte dede , in oirkonde &c. Gegeven in den
 » Hage in 't jaer ons Heeren M. CCC. LXXIX. des donredachs na
 » S^c. Lucasdach.

Wyders had eenen Heer *Gheryt van den Burch* , by toestemming van den Graaf , in 't laatste van zyn leven in de gemelde Kapelle , doen maken en stigten eene Kapellerye , en tot het bedienen der zelve gegeven een somme gelds , van welke somme het grootste gedeelte gekomen zynde in handen van den Graaf , die dezelve tot zyn gebruik hadde besteed ; zoo heeft hy in plaatze van dien , aan Heer

Willens

Willem van der Haer, of aan den geenen, die de voorfz Kapellerye van Heer *Gerrit van den Burch* bedienen zoude, bewezen een jaarlykze rente tegen den penning twaalf; waar van de brief, gegeven in den jaare 1387; aldus luid:

„ **A**ELBRECHT &c. doen condit allen luden, want Heer
 „ *Gheryt van den Burch* in finen leste leven tot eenre Capelrye
 „ gemacht en gegeven heeft een somme gelts, die men verdienen sal
 „ in onsen Capelle in den Haghe; en om dat van desen voerfz.
 „ ghelde in onsen handen gekomen is twee hondert vier pont elf
 „ schellingen en tien penningen Hollants, die wy in onsen oerbaer
 „ gheleyt hebben, van welcken Capelrye die ghifte na Heer *Wil-*
 „ *lems* dood van der Haer voerfz. op ons en op onsen *Nacomelin-*
 „ *gen* comen sal, soe hebben wy Heer *Willem van der Haer* voerfz.
 „ voer dit ghelt voerfz. een jaerlixze rente gegeven, en die bewyft
 „ te ontfaen die penninc voir twaelyve op onse Rentmeesterfchap van
 „ *Noirhollant* en beloept dat hy dair jaerlix voer ontfangen sal fe-
 „ venthien pont en twalif scellingen Hollants, den grooten voir
 „ acht penningen; en ombieden onsen Rentmeester van *Noirhol-*
 „ *lant*, die nu is of namaels wesen sal, dat hi Heer *Willem van der*
 „ *Haer* of den gheene die dese Capelrie hebben sal, dese voirfz.
 „ renten alle jaire wtreyken en betaelen, die een helfte tot *Paeschen*
 „ en die ander helfte op *Pinxter*, ter tyt toe dat ons eenich goet
 „ onder onsen Rentmeester van *Noirhollant* aanbesteret, daer of
 „ willen wy dat onse Rentmeester voirfz. Heer *Willem* of den gheen-
 „ nen die die Capelrie hebben sal, also veel aenbewise dat hi die
 „ voerfz. renten seker is. In oirconde &c. Gegeven in den Hage
 „ op *Sae. Jansdach* decollatio anno XII° J^o. LXXXVIJ.

Bewy-
 zinge
 van een
 jaarlyk-
 ze rente
 aan den
 geenen,
 die de
 Kapelle-
 rie van
 Heer
Gerrit
van den
Burch
 bedie-
 nen zal.

Insgelyks hadde Heer *Dirk Voppenszoon*, Deken der voorfz Kapelle of *Canesie*, aldaar gefondeert en gemaakt eene Kapellerie, en die ook te bedienen gegeven aan den voornoemden Heer *Willem van der Haer* Priester; En vermits geen Priester twee Kapelleryen teffens mogte bedienen, zoo vergunde Hertog *Aalbrecht* nogtans aan den voorn. Heer *Willem* in 't jaar 1396, dat hy de voorfz twee Kapelleryen te gelyk zoude mogen bedienen zyn leven lang, dog dat na zyne dood dezelve door twee Priesters zouden bedient worden, uitzyns den volgenden brief:

„ **A**ELBRECHT &c. doen condit allen luden, want Heer *Ghe-*
 „ *ryt vander Burch* bi tiden Deken tot *Naelwyck* een Capel-
 „ rie fundeerde en maecte in onser Capellen die hi binnen finen le-
 „ ven Heeren *Willem van den Haer* Priester gaf, die die Capelrie
 „ sint beseten en gehouden heeft; En dair na zalt. geden. Her *Dirk*
 „ *Voppensoen* nu laeste Deken in onser Capellen in den Hage een an-
 „ der Capelrie maecte in die selve onse Capelle, die hi oic gegeven
 „ heeft Heeren *Willem van der Haer* voerfz. Soe hebben wy den
 „ zelve Heeren *Willem* fulke gratie gedaen, overmits dat die Fun-
 „ deerres voirnoemt hoer eerste gifte him gegeven hebben, dat hi
 „ die twee Cappelrien voerfz. hebben, houden en besitten mach syn
 „ leven

Dat Hr.
Willem
van der
Haer 2
 Kapelle-
 ryen tef-
 fens zal
 mogen
 bedie-
 nen.

„ leven lanch, en die verdienen in onsen Cappellen voirsz. na yn-
 „ houden der fundacien, Ende na synre tyt fullen wy of onse Na-
 „ comelingen die twee Capelrien gheven tweeen geestelicken perfoo-
 „ nen Priesters of Clercken, die die verdienen sullen in onsen Ca-
 „ pelle voirsz. tot allen ghetiden te hulpe singen en misse te doen ge-
 „ liken anderen Capellanen in onsen Capelle voirsz., In oirconde
 „ &c. Gegeven in den Hage op ten xxij. dach in Aprille anno
 „ M. CCC. LXXXV J.

Hebbende aldus gezien de voorregten door de Hertogen *Aalbrecht* en *Willem van Beyeren* aan het Kapittel ten Hove vergunt, gaan wy over tot den volgenden tyd van Hertog *Jan van Beyeren*. Deze na zyns broeders Willems dood de regeringe der Landen, in weerwille zyner Nigte *Jacoba*, aan zig getrokken hebbende, wilde al mede den Deken en Kapittel van den Hove believeu, gunnende het zelve zekere twee stukken tiend-land, in plaatze dat het Kapittel bevoorrens jaarlyks vyftig kroonen uit 's Graafs schatkamer genoot, welke niet altoos even naauwkeurig betaalt wierden, 't geen gelegenheid gaf, om zekere vaste inkomste te verzoeken. Den brief, als aanmerkelyk zynde, schoon op meer dan eene plaats gebrekkig, zullen wy hier laten volgen, om dat dezelve, onzes wetens, tot nog toe niet gedrukt is, en boven dien uitdrukkingen behelst, welke eenen naauwkeurigen Lezer stoffe tot meerder onderzoek zullen verschaffen. De woorden zyn dan deze :

Twee
 tiende-
 kensver-
 gunt aan
 den De-
 ken en
 Kapittel
 in den
 Hage, in
 wisselin-
 ge van
 zekere
 jaarlyk-
 ze ren-
 ten.

„ **J** O H A N &c. doen cont allen luden, dat onse geminde
 „ Deken en Capittel binnen onsen Hove inden Hage ons
 „ oetmoedelyck te kennen gegeven hebben, dat sy van ou-
 „ den tyden gehad hebben van onsen Graaflykheyt van Hollant
 „ vyftich ponden 's jaers. fulken als onse Rentmeester van Noirt-
 „ hollant jaerlycx ontfangt van onsen renten, dair onse Rente-
 „ meester voornoemt voor ontfangt een voersz. Croon voor elk
 „ pondt, voer welke 50 Croonen 's jaers onsen Capittel voornt.
 „ weder verbonden en schuldig syn te doen t'elker weken een sin-
 „ gende vogeltie en sielmisse ter zalr. gedenckenisse aller onser voer-
 „ vaderen Graven en Gravinnen te Hollant, die geweest syn en nae-
 „ comen fullen. En want onse gemeyne Capellanen voornoemt ons
 „ dair verder of te kennen gegeven hebben, dat hem deese voersz.
 „ vyftig croonen 's jaers een deel jaren gestaen hebben tot luden
 „ desen dagen toc te beuren en te ontfangen uyt onsen Tresorien
 „ van Hollant, daer sy souden eenen croone betalinge een wytydts
 „ of gecregen hebben, biddende en beveelende ons ootmoedelick,
 „ dat wy hem erghents so veele sekere renten in handen stellen en
 „ geven wouden als totter somme toe voirsz. Soe hebben wy aange-
 „ sien hoir ootmoedelick vervolg voirsz. en sonderlinge want wy
 „ niet en willen, dat die goede meyninge niet verthien en soude,
 „ die onse Voirvaderen zalr. gede. dair in gehad hebben, die dese
 „ jaerlixen renten voirsz. mit goeder herten om Gode wille hem ge-
 „ geven hebben, gemerkt oick dat fulke Godelycke diensten dair
 „ voirstant te doen en voirsz. is van onsen Capittel voornoemt also
 „ getrou-

„ getrouwelicken en eeuwelicken gedaen is geweest, en hebbe hem
 „ daeromme voir die vyftig Croonen 's jaers die fy uyt onse Trefor-
 „ rie van Hollant voorfz. tot defen dagen toe gehad hebben en be-
 „ wyft, geven en bewyfen met defen onfen brieve, *twee boecken*
 „ *tiendekens gelegen binnen onfen Ambochte van 's Gravesande*, fulx als
 „ hier naer befchreven flaen, daer onse Rentmeester van Noirthol-
 „ lant die renten tot hair toe van onfen wegen of opgebeurt en ont-
 „ fangen heeft, den voorn. onse Capittel die voerfz. tiende te heb-
 „ ben, te belitten en te gebruyken van defen dagen voirnoemt, wel-
 „ ke als hoir mede eygene goeden, dats' te weten en hoek tiende
 „ die begint in Heeren Gysbrechts weyde, ftreckende zuytwaert
 „ totten middeldyck toe. Item een ander hoek tiende die geheten
 „ is *Doenys velt*, En ontbieden dairom en bevelen onfen Rentmee-
 „ ster van Noirthollant die nu is of namaels wesen fal, dat hy fyn
 „ hande van de voirfz. tyende trecke en after defen tyt dair nim-
 „ mermeer bewinde en daer mede rustelic laet beworden onfen De-
 „ ken en Capittel voirnoemt, sonder meer geboits dair of van ons
 „ te verbeyden, want wy dat also gedaen willen hebben. In oir-
 „ conde &c. Gegeven in 't jaer M. CCCC. drie en twintig.
 „ Bi minen Heer den Hertoge, dair die Prelaet van Camerick
 „ Heer *Wouter van Wynge Wouterszoen van der Noot*, en *In. Sta-*
 „ *melaert van Beeden* bi waren.

c Of de geduurige onrust, waar in Vrouw *Jacoba van Beyeren* haare
 dagen heeft moeten flyten, haar overgelaaten hebbe het voorfz Ka-
 pittel gunstelyk te bedenken, is ons tot nog toe niet gebleken, en
 wy laaten het onderzoek daar van over aan die geene, die de oude
 Archiven mogen en kunnen nalaaen. Maar dat Hertog *Philips* en
 zyne navolgers, schoon buiten deze Landen gebooren zynde, en ook
 elders hun gestadig verblyf houdende, zig aan het Kapittel ten Hove
 zoo veel hebben laaten gelegen zyn, dat zy aan het zelve merk-
 waardige giften gedaan hebben, is hier vooren getoont.

Zie daar de voornaamste voorregten, vryheden en goederen van
 dit zoo aanzienelyk Kapittel, waar van ons de oorspronkelyke brie-
 ven of Registratien van dien, zyn bejegend. Indien we nu verders
 alhier zouden willen opgeven een lyst van renten, landen en andere
 effecten, zoo by particulieren aan dit Collegie gemaakt, besproken
 of gegeven, als by het Kapittel aangekocht, men zoude ongetwyffelt
 de aandagt van zommige Lezers, die weinig smaak hebben in de ver-
 handeling van deze en diergelyke zaaken, te zeer verveelen, en mits-
 dien zullen wy'er van afscheiden, en alleen kortelyk aanmerken, dat alle
 deze en verdere goederen, die het Kapittel heeft bezeten, in latere
 tyden by 't omkeeren van 's Lands bestier, wanneer deze en andere
 geestelyke Maatschappyyen hier te lande wierden vernietigt, door de
 Staten van Holland zyn aangellagen, en volgens speciale Resolutien,
 zoo van den 18. Augusti 1577, als van den 15. Julii 1581. en 27. Junii
 1582 (a), aan de Graaffelykheids Domeinen van Noortholland zyn
 gevoegt tot *betalinge en onderhoud van de Predikanten, mids dat de*
D d
lasten

De goe-
 deren
 van 't
 Kapittel
 nader-
 hand by
 de Staten
 aangella-
 gen en
 gevoegt
 aan de
 Graaffelyk-
 heids
 Domei-
 nen van
 Noort-
 Holland.

(a) Zie Bylage Q. 1. 2. 3.

lasten van alimentatie der Kanunniken, die'er alstoen nog in leven waren (b), en de renten daar uit voortaan voldaan zouden werden.

Groot aanzien van den Deken en Kanunniken.

De Kanunnikschappen wierden door Hertog Aalbert gegeven aan studerende perzoonen en zyne bedienden.

Stonden onmiddelyk onder den Paus van Rome.

Den Deken competeerde

Het gemelde Kapittel in voegen, als getoont is, verheven zynde, zal het niemand vreemd dunken, dat de Deken voor al, en ook de Kanunniken in groot aanzien waren. En men vind hier en daar eenige der zelve vermeld, en daar onder mannen uit de beste Huizen des Lands, waar van wy eene lyfte alhier zullen laten volgen, voor zoo veel wy dezelve in authentieke bescheiden hebben genoemd gevonden.

Dog vooraf moeten wy nog aanmerken, eerstelyk : dat Philips van Leiden (c) sprekende van het zelve Kapittel, zoo als het door Hertog Aalbert was vermeerderd, aantekent, dat de nieuwe Kanunnikschappen door hem wierden gegeven aan *studerende perzoonen*, en aan *zyne Bedienden*. Het geen het vervolg zal bevestigen.

Ten tweeden, dat de Deken, de Kanunniken, de Kapeliaanen en alle de dienaars onmiddelyk stonden onder het gezag van den Paus van Rome, en dat ze van alle andere magt van kerkelyke perzoonen en Prelaaten ontheven waren (d). Dat ook, ingevolge van den brief der Pauselyke bevestiginge, de Deken altyd moest verkooren werden door de Kanunniken; en om verkooren te kunnen werden, een der gemelde Kanunniken wezen. En dat volgens een andere Bulle, insgelyks door Hertog Aalbrecht van den Paus verkregen, de gekoren Deken bevestigt moest werden door den Abt van Middelburch (e). De twaalf andere Prebenden of Kanunniksyden wierden (gelyk zoo even gezegt is) met volkomen regt begeben door de Graaven : maar de instelling of inhuldig geschiedde door den Deken en het Kapittel (f).

Ten derden, dat onder andere regten, die eertyds den Deken competeerden, ook was het aanstellen van eenen Priester in *de oude en nieuwe Kerk te Amsterdam* (g); als mede het vergeven van *de Pasto-*

(b) Bor, *Nederl. Hist. op 't jaar 1576. IX. boek, pag. 142.*

(c) *D. Casu Portus, pag. 249.* (d) Zie hier vooren pag. 200.

(e) Deze Bulle is te vinden hierna onder de letter S.

(f) Dit alles werd mede in dezer voegen aangetekent by den Schryver van de *Oudbeden en Gestigten van Delft, Delfland en 's Gravenhage, in Octav. pag. 351. en 353.*

(g) Het *Jus Patronatus* over deze kerken competeerde eertyds de Graaven van Holland, zoo als onder anderen te zien is uit eene acte, gedagte kent des woensdages na Divisionis Apostolorum des jaars 1359, waar by Hertog Aalbrecht *zynen lieven en getrouwen Raad Heere Gerrit van Heemstede*, het regt geeft om een Pastoor te zettén in de kerke van Amsterdam; welken brief wy hierna in 't geheel zullen opgeven. Dog naderhand begunstigde de gemelde Graaf daar mede het Kapittel ten Hove. En derhalven was 't alleen uit dien hoofde, en geenzints, gelyk verkeerdelijk de Heer Commelin in zyne *Beschryvinge van Amsterd. pag. 548.* zegt, om dat *alle Hollandfche Geestelykheid onder den Deken en 't Kapittel van 's Gravenhage was staande*, dat Deken en het gemelde Kapittel ook het geestelyk gezag hadde over de twee Gasthuizen, waar van het eene den naam van St. Pieters, en 't ander van onze Lieve Vrouwen Gasthuis voert, gelegen onder beide de Parochiekerken. Wat voorregten de Deken en 't Kapittel aan deze twee Godshuizen hebben verleent, en wat elk daar voor jaarlyks op zekeren daar toe gestelden dag aan handen van des Dekens en Kapittels gecommiteerden moest betalen, werd by den gemelden Schryver aldaar ter plaatze opgetelt.

Pastorye te Koudekerk (b). En onder den zelven Deken stonden alle Edelen en Hovelingen, voor zoo verre de plegtigheden van 't Doopzel, het laatste Olyzel, en het uitdeelen van 't jaarlyks Pascha, en diergelyke kerkelyke bedieningen meer, belangde (*i*). En 't was ongetwyffelt uit dien hoofde, dat 'er in den jaare 1556 twiſt ontſtond tuſſchen den Deken van 't Hof en den Paſtoor van den Hage, over het trouwen van *Dirk vander Does* en Jonkvrouw *Maria van Roemburch*, houdende elk van die twee Geestelyken ſtaande, dat hem toequam deze ceremonie in zyne kerk te moeten plegen. Welk geſchil by overkomt aan den Hove van Holland zynde geſtelt, is door tuſſchenspraake van den zelven Hove, op den 24. October des gemelden jaars daar op gevolgt dit verdrag, dat de voorn, perzoonen getrouwt zouden werden in tegenwoordigheid van beide de partyen, dog dat de plegtige woorden zouden uitgesproken werden by den Paſtoor van 't Hof, mits elk genietende zyne wedden, en onvermindert eenen iegelyk zyn regt. De woorden van de gemelde acte zyn deze :

het aans
stellen
van een
Priester
in de ou-
de en
nieuwe
kerk te
Amster-
dam,&c.

„ **O**P den dach van huyden compareerde voor den Hove van
„ Hollant Mr. *Heyndrik van der Nat* Deeken, Heer *Jan Cuyl*
„ Canonik en Paſtoer van de Collegiale Cappelle van onzer liever
„ Vrouwen op 't Hof alhier, geassocieert met Mr. *Reynier Moens* en
„ *Jan Vos* hoerluyder Advocaet en Procureur, mitsgaders Mr. *Cornelis de Cappella*, Notaris van der voerz. Capelle aen d'een zyde;
„ en Heer *Jan Harmensz* Paſtoer van de Parochie-kerke alhier in
„ den Hage, geassocieert met Mr. *Pieter van Rotterdam* en *Frans*
„ *Hubrechtsz* ſyn Advocaet en Procureur aen d'andere, en na lange
„ altercatie waren by tuſſchenspreken van den Hove voerz. partyen
„ geaccordeert, dat *Dirck van der Does* en Jonckvrouwe *Marie van*
„ *Roomburch* t'samen getrouwt fouden werden in presentie van bey-
„ de de voerz. Paſtoeren, mits dat de *Solemnia verba* geprofereert
„ fouden werden by den voerz. Paſtoer van den Hove, genietende
„ elx van de Paſtoeren hoir leges; Ende dit onvermindert en sonder
„ prejudicie van een eygelyk van partyen ſyn recht, ſoe wel in 't
„ petitoer als poſſelloir. Gedaen in den Hage den 24 Octobris 1556.
„ by de Markgrave van der Veer, Admiraal van der Zee, Stadt-
„ houder Generael des Konings over Hollant, Zeelant, Vrieslant
„ en Utrecht, Heere *Gheryt* Heer tot *Aſſendelft*, Emskerke &c. eer-
„ ſte Raed preſiderende, *Guillaume Snouckaert*, Ridderen, Mrs. *Cornelis van Weldam*, *Carel van der Nytsen*, *Dominicus Boot* en
„ *Dammaz van Droogendyk*, Raetsluyden van Hollant voerz. In
„ kenniſſe van my, getekent,

Uit-
ſpraak
op de
queſtie
tuſſchen
het Ka-
pittelen
den Paſ-
toor van
den Ha-
ge, over
't regt
vantrou-
wen,&c.

J. V. DAM.

Zulks dat ten dien opzigte deze kapelle als de Parochie-kerke van
Dd 2 de

(b) H. van Heuſſen, *Batavia Sacra*, Part. 2. pag. 236. Oudheden en Geſtig-
ten van Delf, Delfland en 's Gravenhage, pag. 364. en van Rynland, pag. 347.
(i) Ibid.

de Edelen en Suppooften, die in den Hage wonen, kan werden aangemerkt; gelyk dezelve by den Hove van Holland ook in dier-voege is aangemerkt geworden in zekere acte van den jaare 1535: waar by het voorfz. Hof verklaart, *dat myn Heeren van den Raade en Rekeninge mit boeren aenvolgende Suppooften Prochyende in den Capelle van den zekven Hove* vry zouden zyn van de Ordonnantie van den Hage op de schoolen.

De
Kapell-
laanen
en ande-
re gebe-
neficeer-
de per-
zoonen,
geen in-
komsten
van hun-
ne Vikar-
ryen te
genie-
ten, ten
zy in
perzoon
dezelve
bedie-
nende.

Onaangezien alle de gunften en voordeelen die Hertog *Aalbrecht* als stigter van de voorfz. Canefye, aan die Kapittelheeren wel had willen bewyzen, zoo ging egter zyne verblindinge zoo verre niet, dat hy zoude hebben willen toelaaten, dat de Kapellanen en andere gebeneficeerden van het Kapittel zouden hebben de vryheid, omme na hun zuiver welbehagen te leven, ende het aanzien en profyt van 't Kapittel deelagtig te wezen, zonder daar en tegen te voldoen aan de pligten, waar toe dat Collegie was ingeftelt. Hebbende dierhalven bevonden, dat zulk een misbruik was ingefloopen, dat de Kapellanen zig vervorderden elders te gaan wonen, zelfs buiten toeftemminge van den Deken en het Kapittel, ende hunne dienften verwaarloosden, dog de voordelen beurende; wierd hy in den jaare 1397 te raade daar jegens op eene nadrukkelyke wyze te voorzien, ende ten dien einde te bevelen, dat alle de Kapellanen die Kapelleryen te bedienen hadden, zoo die toen waren, als namaals zouden inkomen, ten Heiligen zweeren zouden gehoorzaamheid aan den Deken en het Kapittel te zullen bewyzen; hunne beneficien lyf-lyk en in perzoon te zullen bedienen, en zig van de zelve niet te zullen afbegeven buiten toeftemminge van den Deken en het Kapittel. En dat zy het tegendeel ondernemende, de Deken en het Kapittel, de renten, vrugten, pachten, enz. tot der zelve Kapellerye behorende, zouden mogen aanlaan, om daar mede andere Kapellanen, Priesters en Koralen te mogen huuren en lonen. Bevelende den Rentmeesters en Landpagters, als mede Bailliuwen, Schouten, Regteren, enz. van den lande, ter vermaninge van den Deken en het Kapittel, daar aan de hand te houden, dat zulke ongehoorzaamen geene renten trekken of ontfangen zouden. En nog mede, dat de zelve Kapellanen, jaarlyks, ten einde hunne renten zelfs te kunnen en te mogen ontfangen, zouden moeten hebben betoog, bevestigd met het zegel van den Deken of het Kapittel, dat zy gehoorzaam geweest waren. En dien brief deed hy bezegelen door zynen zoon *Willem van Beyeren, Graave van Oostervant*, gelyk wy dien om de byzonderheid der zaake, alhier laten volgen.

„ **A**ELBRECHT by Gods genade Palensgrave up ten Ryn,
 „ Hertoige in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hol-
 „ landt, van Zeelant en Heere van Vrieslant, doen cond allen lu-
 „ den, dat der zaliger gedachten onse Voirvaderen Greve te Hol-
 „ lant en oic anderen lude alrehande geestelike provende ende Capel-
 „ ryen in die ere Goids en om falicheit hoiren zielen in onsen Capel-
 „ len in den Hage gesticht hebben te verdienen mitten Seven gety-
 „ den van den dage en misse te singhen ende te lesen, ende anders
 „ Goids dienft als dair toe behoirt, Oic mede dat wy in der zelve
 „ Ca-

» Capellen om te meerren Goids dienst, geficht hebben van onsen
 » eygeliken goede een Canefyc en daer in gefet Deken en Canoniken
 » tot eenen fekeren getael toe, mitten welken en onder die welken
 » die perfonen en Capellanen die die voirfz. Capelryen of beneficien
 » in onfer Capellen hebben, Goids dienst voirfz. ende die getyden en
 » miffen fingen en lefen fullen, ende hoir Capelryen en beneficien
 » lyflic verdienen als in anderen Canefyen, Collegien t'Urecht en
 » anderzints te veel fteden gewoenlic ende customelic is; Des wy
 » dair en boven verfaen hebben dat eenrehande perfonen en Capel-
 » lanen die beneficiert fyn ende Capelryen hebben in onfer Capellen
 » voirfz. hem verren (*k*) vut onfer Capellen andersints te wonen
 » buten oirlove ende consent ons Dekens en Capittels voirfz. en hoir
 » Capelryen en beneficien onverdiert laten als voirfz. is, Ende noch-
 » tan de vruchten ende renten van den zelven Capelryen ende benefi-
 » cien opbeuren jegens recht; Ende want men om Goids dienfts
 » willen te meerren gheestelike provonden ficht, maect en gheeft,
 » fo meynen wy te voirhoeden dat die Capellanen ende die perfonen
 » die in onfer Capellen beneficiert fyn, hoir beneficien en Capel-
 » ryen lyflic mit hoirre jegenwoirdicheyt verdienen fullen als be-
 » hoirlic is. Ende hebben gegeven en geven mit defen brieve onfer
 » lieven en geminden Deken en Capittel van onfer Capellen in den
 » Hage die nu fyn of namaels wesen fullen, den eygendom van al-
 » len beneficien ende Capelryen en goeden renten ende erve dair
 » toe behoirende, Behoudeliken ons ende onfer nacomelingen on-
 » fer heerlicheyt en rechts van den ghiften ende presentacien der
 » beneficien en Capelryen voirfz., ende willen dat die Capellanen
 » ende perfonen voirfz. die nu fyn ende namaels wesen fullen in ho-
 » ren incoomfte ten Heyligen fweren fullen gehoorsamicheyt den De-
 » ken en Capittel voirfz., ende hoir beneficien lyflic ende jegen-
 » woirdichlic te verdienen ende hem van horen beneficien niet te
 » vreemden noch te verren buten oirlove en consent des Dekens
 » ende Capittels voirfz. Wair oic dat fake dat die perfonen ende
 » Capellanen voirfz. of eenich van hem mit wille hem vreemden of
 » verreden van horen beneficien en Capelryen voirfz. anderswair
 » wonende buten oirlove en consente als voirfz. is, Soo mogen en
 » fullen die Deken en Capittel voirfz. hande aenlaen an den voirfz.
 » perfonen en Capellanen renten, vruchten, pachten, lanthuer en-
 » de goeden horen voirfz. Capelryen en beneficien toebchorende,
 » ende daer mede anderen Capellanen Priesters ende Coralen huer-
 » ren en lonen die den dienst Goids doen fullen, ende die benefi-
 » cien en Capelryen verdienen in der absenten ftat als dair toe be-
 » hoirt, Ende ontbieden ende bevelen onfer Rentmeesters van
 » Noirthollant ende anderswairt, ende allen den ghenen die der
 » voirfz. Capelryen en beneficien, goede lande en erve in huer of
 » in pachte hebben of hebben fullen of dair toe jaigelt, renten,
 » huyr en pacht sculdich fyn vut te reycken, dat zy ter vermanin-
 » ghe des Dekens en Capittels voirfz. den voirfz. Capellanen en per-

D d 3

» foc-

(*k*) Dat is, verre af begeeven, zie wat laager: *hem van horen beneficien niet te vreemden nog te verren buten oerlove, &c.*

„ foonen gheen renten, pacht of huyr, noch gelt vut en reycken
 „ noch en betalen, also lange als die selve Capellanen ende personen
 „ buten des Dekens en Capittels orlove absent syn, of om onghel-
 „ hoirsamicheyt of anderen bruke van den ontfange der renten ende
 „ vruchten van horen beneficien suspendeert of dair vut gheset syn,
 „ want wy gehoirsamicheit en discipline ende correctie der misdad-
 „ den ende bruken in onsen Capellen voirsz. gehouden en gedaen
 „ willen hebben na inhoud der bullen die dair af mencie maken;
 „ Oic mede gebieden wy ende bevelen allen onsen Bailiuwen, Scou-
 „ ten, Rechteren en Boden over al in onsen Lande, dair die voirsz.
 „ renten onder gelegen zyn, dat sy ter vermaninge des Dekens en
 „ Capittels voirsz. arresteren, becommeren ende beletten alle renten,
 „ vrucht, pacht, gelt en landhuyr den voirsz. beneficien en Capel-
 „ rien toebehorende, tot behoef des Dekens ende Capittels voirsz.,
 „ Ende verbieden van onsen wegen allen pachtenairen der goede,
 „ lande ende erve voirsz. dat sy den voirsz. personen en Capellanen
 „ die voirsz. renten, vruchten, pacht, gelt ende lanthuyr niet en
 „ betalen, mar die vutreycken en betalen den Deken ende Capitel
 „ voirsz. of hem die vutpanden of dien doen vutpanden gelieken
 „ ons zelfs renten en goeden, Behoudelik dat die voirsz. personen
 „ en Capellanen hoir renten, vrucht, pacht en lanthuyr selve opbu-
 „ ren sullen en gebruiken tot horen profyt ende oirbair also lange als
 „ sy in gehoirsamicheit staen des Dekens en Capittels voirsz., ende
 „ sy hoir Capelryen ende beneficien selve lyflie verdienen als sy scul-
 „ dich syn te doen, Ende des sullen die personen ende Capellanen
 „ voirsz. die nu syn of namaels wesen sullen goet, warachtich be-
 „ toich hebben alle jair mit 's Dekens of des Capittels segel voirsz.
 „ besegelt, dat sy gehoirsamich geweest hebben en syn, ende dan
 „ sullen sy hoir renten, vrucht, pacht en lanthuyr selve opbuieren
 „ als voirsz. is; Ende want wy geloift hebben en geloven voir ons
 „ ende voir onsen nacomelingen den Deken ende Capittel voirsz.
 „ ende hoeren nacomelingen te houden en doen houden alle dese
 „ voirsz. punten in alre maniere als voirsz. is, So hebben wy desen
 „ brief doen besegelen mit onsen segel, Ende om der meerre zeker-
 „ heyt wille, so hebben wy gebeden onsen lieven soon *Willem van*
 „ *Beyeren*, Grave van Oistervant, dat hy desen brief mit ons beze-
 „ gelen wille. Ende wy *Willem van Beyeren*, Grave van Oistervant
 „ voirsz. om begeerte wille ons liefs Heeren ende vaders Hertoighe
 „ *Aelbrechts van Beyeren* voirnoemt, ende om liefde ende gunste
 „ wille die wy hebben ten Deken en Capittelen voirsz., ende zunder-
 „ lingen, om Goids dienst te meerren, so hebben wy desen brief
 „ besegelt mit onsen segel geconfermeert en gevesticht, confirmeren
 „ ende vestigen ten ewigen dage voir ons ende voir onsen nacomel-
 „ lingen den Deken en den Capittelaren voirsz. die nu syn of namaels
 „ wesen sullen in allen manieren als dese jegenwoirdige brief inhoud
 „ en begrypt. Gegeven in den Hage op sinte Johans avond te mid-
 „ zomer in 't jaer ons Heeren dusent drie hondert zeven en tnegent-
 „ tich.

En zulke goede ordre had niet alleen plaats ten opzigte van die
 voirsz.

voorz Kapellaanen , maar was ook by de opregtinge der Kapelle bevolen , dat zoo menigmaal iemand der Kapitularen by den dienst niet tegenwoordig zoudé zyn , buiten ziekte , hy van de dagelyksche bedeevinge , naar maate van zyn afwezen ; niets genieten zoude ; groeiende zulks aan ten profyte der geene die tegenwoordig waren. Dit gaf den Deken en Kapittel gelegenheid , omme in den jaare 1482 aan Aartshertog Maximiliaan te vertonen , dat door de moeylykheid van 't inzamelen hunner vrugten , en de bezoeking der ingelyfde kerken , zy dikwils noodzaakelyk moesten afwezig zyn , het geen hen tot schade quam te gedyen. Dat zy niettemin , niet willende hunne instellinge tegengaan , zonder toelaatinge van den Heiligen Apostolischen Stoel , en van den Aartshertog ; de Apostolische Stoel , zulks hebbende in agt genomen , hen hadde toegestaan zeventig dagen afwezig te mogen zyn , zonder daarom eenige vrugten te verliezen , mits niet meerder dan drie telfens afwezig zouden zyn , en ook daar toe de vergunninge van den Graave verkregen zoude zyn ; ende insgelyks zyne toeltemminge te verzoeken , die zy dan ook met dezelve bepaalinge erlangden. Zulks uit dit alles blykt , dat de Graaven de hand hielden , om deze Heeren in de uiterlyke pligten en goede ordre te houden. Den brief , dien wy van belang oordeelen , zullen wy hier nevens voegen.

Dit had mede plaats ontrent de Kapitularen

dog verwierven in den jaare 1482 vryheid om 70 dagen in 't jaar afwezig te mogen zyn, mits maar 3 telfens.

MAXIMILIANUS, Dei gratia Archidux Austrie, Burgundie, Lotharingie, Brabantie, Limburgie, Lutzenburgie & Gelrie; Comes Flandrie, Arthesie, Burgundie, Palatinus Hanonie, Hollandie, Zelandie, Namurcie & Zutphanie, sacrique Imperii Marchio ac Dominus Frisie, Salinarum & Machlinie venerabilibus viris dilectis nostris Decano & Capitulo ecclesie Collegiate beate Marie in Haga Capelle nostre domestice communiter nuncupate, ad Romanam curiam nullo medio spectantis, Trajectensis Diocesis salutem & delectationem, Recepimus supplicationem vestram continentem quod licet in prima fundacione ipsius Capelle nostre inter cetera caveatur expresse, quod quociens aliquis ex vobis, officio non interest infirmitatis causa cessante, cothidianis distributionibus pro tempore absentie sue careat, que Canonice presentibus & eidem officio interessentibus accrescant. Cujus fundacionis observantia temporum conditione mutata, tam propter incommodam collectionem fructuum sive reddituum ipsius Capelle nostre, quos olim sponte allatos, nunc maxima cum diligentia atque labore consequi oportet, quam etiam propter visitacionem quarundam Parochialium ecclesiarum eidem Capelle incorporatarum, occasione quarum ne fructus earundem ecclesiarum deperdantur, seu in aliqua parte collabantur, vos seu aliquos ex vobis a dicta Capella nonnunquam absentare est necesse, vobis plurimum difficilis & dampnosa existit; Et nichilominus vos eidem fundacioni contraire, seu aliquid contra illam attemptare non intenditis licentia sancte sedis Apostolice & nostra non obtenta. Que sancta sedes id considerans vobis propterea, ut per septuaginta dies ab eadem Capella singulis annis, vos absentare possitis, & nichilominus fructus vestros sive distributiones ipsas vobis contingentes perinde ac si presentes essetis, libere, licite & integre percipere valeatis, dummodo ultra tres ex resid. ntibus simul non se absentent, & ad id noster etiam ut Comitis Hollandie interveniat consensus, noviter indulfit. Hinc est quod

nos qui non minori favore vos prosequimur ipsam sanctam sedem Apostolicam in hac parte imitantes vobis etiam ut per idem tempus singulis annis ab ipsa Capella nostra absentare & nichilominus dictos fructus vestros sive distributiones libere, licite & integre levare & percipere valeatis, dummodo ultra tres ex ipsis residentibus simul non se absentent, ex scientia, auctoritate & gracia nostra speciali consentimus, annuimus & indulgemus per presentes. In cujus rei testimonium easdem nostras presentes signo & signeto nostris in absentia sigilli nostri fecimus communiri. Datum in oppido nostro Bruxellen. xviii. Decembris anno Domini millesimo quadragentesimo octuagesimo secundo.

MAXI.

Per Dominum Ducem,

C. SOILLOT.

Bevel
aan'tKa-
pittel,
om aan
*Ferdi-
nand
Bont*,
schoon
afwezig,
de in-
komsten
zyner
Kanoni-
kaat te
laaten
volgen.

Maar, gelyk het een van de aangename betragtingen zommiger Prinçen is, giften te kunnen uitdeelen, die hen niets en kosten, zoo had Aartshertog *Maximiliaan*, van den Apostolischen Stoel verkregen, dat hy dertig kerkelyke perzoonen in zynen dienst, of liever gevolg zoude mogen hebben, die schoon afwezig van hunne bedieningen, egter de vrugten der zelve, uitgesloten de dagelyksche be- deelingen, zouden genieten. Dus gaf hy in den jaare 1492 by eenen brief met aanmerkelyke uitdrukkingen, te kennen, dat Meester *Ferdinand Bont* (1), Sommelier zyner Kapelle, en geprovent Kanunnik van de Hof-kapelle, veele jaaren in zyn gevolg geweest en nog was. En vermaande hen des onaangezien, hem, of zynen gemagtigden de vrugten van zyn Kanonikaat en Prebende onverhindert te laten volgen. Waar uit men besluiten mag, dat daar in zwaarigheid gemaakt wierd. Tot beter berigt van een zaak van die natuur, laten wy dien brief agter dit Werk volgen onder de letter R.

Benefi-
cien in
Holland
en West-
vries-
land,
staande
ter col-
lectie
van den
Graaf.

Wyders moeten wy kortelyk aanmerken, dat, gelyk de Graaf hadde de begevinge dezer aanzienlyke beneficien; zoo ook de Schryver van *bet begin, voortgang en eind der Vrye, en der gewaan- de Erf-graavelyke Bedieninge in Holland* (m), voorwendende te geven een nette lyst van de geestelyke beneficien, welkers begevinge de Hollandsche Graaven zig eertyds aanmatigden, wel in de eerste plaatze stelt, die van den Deken en de XII. Kanunniken in den Hage, dog zonder iets verders dienaangaande te melden. Maar dat de Vertaalder van de *Kerkelyke Historie van Batavia*, in zyne aanmerkinge op het Voorberigt (n), ons een andere lyst verschaft, ge- trokken uit een oud Handschrift, 't welk niet alleen wydloopiger is, maar ook behelst aanmerkelyke omstandigheden, en met eenen aan- wyft, hoe veel de gemelde ampten jaarlyks (en wel inzonderheid in

(1) *Sommelier* wierd in de Hoven der Prinçen genaamt de Bediende, die de bezorging had van den drank tot 's Vorsten tafel. Des schynt deze geweest te zyn de bezorger van den wyn tot de Kapelle vereischt.

(m) Pag. 127.

(n) In 8. pag. 154.

in 't jaar 1514) plagten op te brengen. Wy zullen de geheele lyst niet uitschryven, maar alleen daar van alhier laten volgen dat gedeelte, 't welk het voorfz Kapittel van den Hage is betreffende.

Beneficien in Hollandt en Vrieslandt, staande ter collatie van den Coninck, als Graave van Hollandt, en Heere van Vrieslandt, Voirne, Putten en den Briel.

Eerst, Prebenden of Canonix-preuwen.

„ Op 't Hof in den Hage is een Collegie van een Deken en twaelf
 „ Canoniken. Die Deken is electyf, zoe zy sustineeren, en die Pre-
 „ benden staen *pleno jure* ten collatie van den Coninck, en is elke
 „ Prebende waerdig in loco 24 of 25 ponden grooten Vlaems tsjaers.
 „ Daer en zyn in de zelve Capelle anders geene beneficien, die ter
 „ collatie van den Koninck staen (o).

Waar mede nu overgaande tot het leveren van een beknopte lyst van de Dekenen en Kanunniken van het Kapittel ten Hove, voor zoo verre wy dezelve genoemd hebben gevonden, zullen wy daarinne vermelden wat ons van ieder der zelve is ter hand gekomen.

N A A M - L Y S T E der DEKENEN
 van de H O F - K A P E L.

De eerste van de Dekenen, die wy met naame ontmoet hebben, is geweest COENRADUS, of *Coenraedt*, want zoo komt hy voor, als gestaan hebbende over het Handvest, 't welk Hertog *Aalbert* op St. Bartholomeus-avond des jaars 1370 aan den Haag verleende, luidende aldus: *Præsentibus Dno. Coenr. Præposito Hagensi & Dno. Theodoro Vopponis Canonico Hagensi*; dat is, *Heer Coenr. Proost in den Hage, en Heer Dirk Voppensz. Kanunnik in den Hage tegenwoordig*. De korthed van zoodanige ondertekeningen geeft meerendeels weinig gelegenheid om perzoonen, die buiten dien niet zeer bekend zyn, na te speuren en te ontdekken; maar uit den brief van den Abt van Middelburg, waar by zyne verkiezinge tot Deken in den jaare 1374 bevestigd werd, ziet men dat zyn naam was COENRADUS DE SILICE, dat is COENRAAD VANDER STEENE (p), en dat hy bevoorens *Proost* der Hof-kapelle geweest was (q). Deze Heer *Coenraad* was ook te vooren al een van de Raaden van Hertog *Aalbert*;

Heer
Coenraad
 van der
 Steene.

Was
 eerst
 Proost
 van de
 Hof-Ka-
 pel.

(o) Dit schynt direct aan te loopen tegens het geen gevonden werd by den zelve Schryver in zyne Oudheden en Gestigten van Delft, Delfland, &c. pag. 353. in deze woorden: *De andere ampten van dezelve Capelle stonden insgelyks ter bevestiginge van de Graaven.*

(p) Deze toenaam van *Van der Steen* was in den Hage op dien tyd bekend; want ik vinde in een Los-rentebrief van den jaare 1364, nog genoemd eenen *Willelm van der Steen*, hebbende zyn huis aan de weltzyde van de Spui-sstraat.

(q) Zie dien brief, die veelc aanmerkelykheden behelst, agter dit Werk letter S.

Ook
Raad
vanHer-
tog Aal-
bert.

bert; want als Raad stond hy met en nevens andere notabele mannen in den jaare 1366 in den Hage over zekeren zoen, dien Hertog *Aalbert* vergunde aan die van Amsterdam, met uitfluitinge van negentien Poorters der zelve stad; welke ondertekeninge aldus luid: *Presentibus Domino de Brederode, Dno. Philippo de Pollanen, Dno. Gerardo de Heemstede, Dno. Johanne de Langerac & Domino Coenrado*; dat is *Daar over waren de Heere van Brederode, Heer Philips van Polanen, Heer Gerrit van Heemstede, Heer Johan van Langerac en Heer Coenraad*. En zoo komt hy ook voor, agter een Handvest in den jaare 1369 aan Dordrecht (r) verleent: *Per Dominum Philippum de Pollanen, Militem, Theodorum Voppon. & Dominum Coenr.* dat is, *By Heer Philips van Polanen, Ridder, Dirk Voppensz. en Heer Coenraad*. Maar breeder met byvoeginge van een toenaam op het het zelve jaar, agter een vergunninge voor de Lombarden te Haarlem, in deze woorden: *Presentibus Dominis de Putte Baron., Theodoro Voppone & Coenr. de Cilice*; dat wy dus vertaalen: *Daar by waren die Heere van Putten Baron, Heeren Dirk Voppenszoon en Coenraad van der Steene*. En benevens zynen gemelden naam viend men wyders ook zyne qualiteit van *Priester* vermeld op het jaar 1367, op deze wyze: *Per Dominum de Vere, G. de Maelstede, Arnoldum de Cruyningen, Fr. van Borsselen, Boudew. de Reymerswael Milites, & Theodorum Voppon. & Coenr. de Silice Presbyter*; dat is, *By den Heere Van der Vere, G. van Maelstede, Aernoud van Cruyningen, Frank van Borsselen, Boudewyn van Reymerswaal, Ridderen; en Dirk Voppensz. en Coenraad van der Steene Priester*. En nog agter eenen anderen brief van den zelve jaare: *Per Dominum Danieleum de Merwede Mil. & Theodorum Vopponis, & Dnum. Coenr. de Silice Presbyt.* dat is, *By Heer Daniel van Merwede, Ridder, en Dirk Voppenszoon en Heer Coenraad van der Steene Priester*; als mede op 't jaar 1369. *Presentibus Domino Theodoro Vopponis & Coenr. de Silice Presbyt.*; dat is, *In tegenwoordigheit van Heeren Dirk Voppensz. en Coenraad van der Steene Priester*. En wy meenen dat het dierhalven geen twyffel zal hebben, of het is de gemelde Heer *Coenraad*, die zonder eenige byvoeginge van naam of bediening werd betekent, wanneer wy agter een giste, welke Hertog *Aalbert* in den jaare 1372 deed aan zynen scherm-meester, vinden gestelt: *Presentibus Dominis de Egmont & Preposito Hagensi*; dat is, *Daar by waren de Heer van Egmont en de Proost in den Hage*; nadien hy te dien tyde waarlyk Proost was,

ge-

(r) Mede te vinden by Balen, *Beschr. van Dordrecht*, pag. 512. die met een misflag den Deken noemt *Heer Coenraet van Zieloe Priester*, dien wy vaststellen dezen zelve Heer *Coenraad* te zyn. En wy vertrouwen, dat al wie zal letten op de ordre en uitdrukkingen van het slot van 't zelve Handvest, ligtelyk zal bemerken, daar in meer dan eene misflag door *Balen* te zyn begaan. Want het slot luid: *Gegeven &c.* daar op volgt zonder eenigen zin, en buiten gewoonte: *By ons geëedt, &c.* Weshalven op dat slot geen staat is te maken, dewyl het verschilt van de ondertekening, welke wy hier van den zelve brief geven, ik durf zeggen, uit goed bescheid. En zal die misflag vermoedelyk daar uit zyn gesproten; dat M. Balen heeft gezien een afschrift, waar van hy de Latynsche ondertekeninge, welke wy hier vooren geven, en welke hy vertaalt oplevert, niet zal hebben konnen lezen.

gelyk wy bereids vermeld hebben. Hy wierd wyders op dat zelve jaar uitdrukkelyk Raad genoemd, in een verklaringe in de Latynsche taale te vinden by den Professor Mattheus (s), waar van de aanvang op deze wyze luid: *In Dei nomine Amen, Anno nativitatis ejusdem M. CCC. LXXII. Indictione decima, mensis Maji die undecima, hora nona vel quasi, in mei Notarii publici ac testium infra scriptorum presentia personaliter constitutis honorabilibus viris Dominis Arnoldo Domino de Egmond, Gifelberto Domino de Vianen, Daniele van der Merwede Militibus, Conrado Preposito in Haga, Theodoro filio Fopponis presbytero, & Wilhelmo de Naeldwyck Armingero, Consulibus seu Consiliariis Illustrissimi Principis Domini Ducis Alberti, ut dicebant, ex parte una, &c.*

Nog vinden wy, dat hy als Zegelbaar vermeld werd agter drie zeer aanmerkelyke zoenen en uitspraakken in den jaare 1379 door Hertog Aalbert gedaan tot Middelburch over doodslagen, op deze wyze: *Presentibus Dominis de Veer, Domino de Haemstede, Domino de Zewenbergen, Francisco de Borsalia, Domino de Sinte Maertensdyck, Domino Henrico de Borsale, Domino Raefs: de Borsal., D. Wilhelmo Friesse de Oostende, & Reinig. Willemman.*

Griffier
of Ze-
gelaar.

GERYT POTTER.

Sigt. Dom. COENR.

De Dekens van de Hof-kapelle, van zoo grooten agtbaarheid zyn-
de, en meest ook Raaden der Graaven, gelyk het vervolg zal doen
zien, zoo is het niet te verwonderen, dat de gemelde Heer Coen-
raad nevens Heer Philips van Polanen ter eenre; en Heer Jan van
der Aa, Heere van Gruythuyse met den Heer van Boutersbem ter an-
dere zyde, en nog de Heer van der Lek en Breda, gekoren wierd
tot Scheidsman over verscheide zwaare geschillen, die Wencelaus
van Bohemen en Jobanna, Hertog en Hertoginne van Braband, en
Aelbert Hertoge van Beyeren, Ruwaert van Henegouwen, Holland,
&c. tegen den anderen hadden, uitwyzens den brief van Compromis-
siffe daar van verleden te St. Geerdenberg op den 19 Augusti des
jaars 1374. (t) Welke geschillen hy nevens andere Scheidsman-

Hy
wierd
door
Hertog
Aalbert
geko-
ren tot
Scheids-
man o-
ver zeker
zwaar
geschil,
enz.

E e 2 nen

(s) *De Jure Glad. Cap. 25. pag. 435.*

(t) Deze brief staat gedrukt in het boek genaamt *Grand Recueil des Traités*, &c. in fol. Tom. I. pag. 329. en is getrokken uit het *Chronicon Rer. Brabanticarum* van *Emundus Dinterus*, lib. V. pag. 50. waar van het begin, verkort, in dezer voegen luid: „ WENCELEN VAN BEMEN by der gratien Gods Hertoghe „ van Limborch, van Lothryk en van Brabandt, &c. JOANNE by der selver „ gratien Gods Hertoginne, &c. ende AELBRECHT van Gods genaden Her- „ toghe van Beyeren, Palsgrave by den Rynen, Ruwaert &c. doen condt en „ kennelicken allen luden die dezen luffteren fullen sien of hooren lesen, dat, want „ eene twist en wangonste opgetaen tusschen onser beyder Landen, &c. So dat „ wy aan beyde syden, omme de onruste af te leggen en alle andere saken en on- „ rusten die tusschen ons an beide syden en onser beyder Land, Steden en lieden wesen „ mochte van voorleden tyden tot op ten dach des daets des briefs, gefamentlyck over- „ dragen en te radc worden syn, dat wy Hertoghe en Hertoginne van Lutzemburch

nen ook met der daad by uitspraake gellift heeft tot Breda, op den 18 October vanden zelve jaare (v). Hy werd in de zelve Handelingen in dezer voegen getitelt; *Heere Coenradus Deken van St. Marien in den Hage*.

Word
ook
Prooft
van Ber-
gen in
Hene-
gouwen
genoemt.

Hoe lang nu Heer *Coenraad* Deken van de Kapelle zy geweest, is by ons onzeker, maar hy schynt naderhand te zyn geweest Prooft van Bergen in Henegouwen, op welke wyze hy getitelt werd in zekeren brief (w), door de Magistraat van Geertruidenberge geschreven, zoo wy uit de zaake gillen, in of na 1388 (x), als wanneer, gelyk

„ en van Brabandt cofen en namen uyt den Rade ons Neven Hertoghe Aelbrechts
„ voorfz. Heeren *Philips van Polanen* en Heeren *Conradus* Deken van St. Marien
„ in den Hage. Ende wy Hertoghe Aelbrechte cofen en namen uyt ons Neven
„ Rade des Hertoghes van Lutzenburch en Brabant, uyt ons Mocyte Rade des
„ Hertoginne voorfz. den Heere van *Gruythuyze* en den Heere van *Boutershem*,
„ en cofen en namen famentlyk noch den Heere van *der Lek* en van *Breda*, als tot
„ eenen Overman, en gavens dese vyf volcomen macht alle faken, die in gefchille
„ ftonden, te laten, &c. Op dezen brief moeten wy kortelyk aanmerken, dat,
door dien het werk van den voorn. *Emundus Dinterus* niet in druk gaat, door
de onervarentheid van den Uitgever van het gem. Receuil ontrent het lezen van
de oude handschriften, zoo veel en grove mislagen in dezen brief zyn ingefloopen,
dat dezelve op zommige plaatzen naauwlyks verftaanbaar is. Niettemin
konnen de mislagen, door haare doortekentheid, of van zelfs of wel uit de
brieven van Uitsprake, die hier op gevolgt zyn, verbeterd werden; de overige
zouden moeten verandert uit het origineel handfchrift, beruflende in het
Reguliers-kloofter van Karfendonk in Brabant.

(v) Christ. Butkens, *Troph. de Brab. Preuv. pag. 198.*

(w) By Oudenhoven, *Befchryv. van Zuytholl., pag. 13.*

(x) Dewyl deze brief geen dag of jaar behelst en derhalven onzeker is, op welken tyd die gefchreven zy, hebben wy het jaargetal by gifling uit de zaak in den gem. brief vervat, gebragt op 1388. Dog alhoewel Oudenhoven ter aangehaalde plaatze ons dezen brief verfchaft met het opfchrift aan *Heeren Coenraden Proeft van Bergen &c.* zoo zouden wy egter ten hoogften in twyffel trekken, of onze Heer Coenraad dat ampt wel ooit heeft bekleed, nadien wy niet alleen in 1388. maar zelfs in 1387. en 1389. als Proeft van Bergen in Henegouwen genoemt vinden Heer *Willem Gerbrantsz.* Dus komt ons deze Heer *Willem* te vooren in eenen brief gedagtekent St. Jansdag 1387, hierna te vinden, waar by Heer Dirk Voppenzoon aan den Graaf opdraagt zyne woning, „ gelegen en ftreckende ter „ mueren van Heer *Willems* woning *des Proeffts nu ter tyt van Bergen in Henegouwen*, &c. als mede in eene Acte van den 14 Julii 1388., gedrukt te vinden by den zelve Oudenhoven pag. 11. Zoo ook in eenen zoen-brief, dien Hertog *Aelbrecht* verleende aan verfehede perzoonen te Delft wegens eenen doodslag aldaar begaan; zynde deze brief gegeven in den Hage des Saterdags voor St. Marien Magdalenendag in 't jaar ons Heeren M. CCCLXXXVIJ, noemende de gemelde Hertog hem aldaar *zynen Threforier*. Met welken eertitel hy ook vermeldt staat in een Oetroot van den 5 Mei 1389. waar by Hertog *Aalbrecht* veele zyner tolln te behandelen geeft aan die van Dordrecht voor 10000. oude fchilden 's jaars, enz. : In 1383. was Prooft van Bergen in Henegouwen Heer *Willem van Croonenburch*, als blykt uit een verly van een huis in den Hage ter erfleen, gepasseert op St. Andries-avond 1383. hier vooren te vinden pag. Indien men egter zoude willen beweeren, dat het opfchrift van den gemelden brief aan onzen Heer Coenraad zoude behooren, zoo zoude men ook te gelyk moeten onderstellen niet alleen, dat deze brief laater is gefchreven, maar ook dat hy Heer Coenraad na 1389 eerst Prooft is geworden, en gevolgelyk van 1381 tot 1390. zonder bedieninge of immers tot eenig ander aanzienelyk ampt verheven is geweest, nadien Heer Dirk Voppenzoon het Dekenschap van de Hof-kapel in 1381 al bekleedde.

gelyk het vervolg tonen zal, Dirk Voppensz. al Deken was, en zoo ook in 't opschrift van dien brief, volgens de bevindinge van Oudenhoven, zal zyn genoemt geweest. Immers dus spreekt hy: „In „ eenen brief geschreven by Schepenen en Raet van S. Geertruyden- „ berge aan Heeren *Coenraden* Proesch tot Bergen in Henegouwen, „ en Heeren *Dirck Voppensone* Deken van S. Marien, luyt als volgt „ &c. Dit is 't al (en onzes dunkens vry veel) dat ons wegens gemelden Heer Coenraad tot nu toe is te vooren gekomen.

Zyn Volger in het Dekenschap der Hof-kapelle, was Heer DIRK VOPPENSZON, byzonder gunsteling van Hertog *Aalbert*, en in deszelfs tyden een man van grooten bedryve, dewyl hy van den jaare 1358 af tot den jaare 1390 toe, in veelerelei ampten van gewigt voorkomt. Als namentlyk eerst als Griffier of Geheimschryver, anders Klerk genoemt, op den jaare 1358 agter zeker Handvest, waar by Hertog *Aalbert* het Ambagt van Brugdamme, dat verbeurt was, aan de stad Middelburg vereerde, op deze wyze: *P. commune Consilium tunc presens. THEOD. VOPPONIS. St. Petr. Camer. de Hayesteyn.* dat is, *By den gemeenen Rade toen tegenwoordig, DIRK VOPPENSZ. Heeft gezegelt Pieter den Camerouwer van Hayesteyn.* En zoo komt hy voor agter veele andere Handvesten tot in den jaare 1366. *Clercq* noemt hem Hertog *Aalbert* in zekere quitatie van den jaare 1364 (y), in deze woorden: *Aelbrecht &c. doen condt allen luyden, dat wy ontfaen hebben by handt van Heeren Dirck Voppensoon ons Clercq, die ons goede bewysinge daer af doen sal, &c.* Waar op in 't voorby gaan aan te merken is, dat hy toen al Priesster moet zyn geweest, dewyl hem den titel van *Heer* gegunt werd, die niet gegeven wierd door de Vorsten aan eenige van hunne onderdaanen, ten zy ze of *Priesters*, of *Ridders* waren. En met dien titel van *Priester* werd hy ook gecert op 't jaar 1367, agter een Verdrag, gesloten tusschen de Vrouwe van Voirne en de stad Dordrecht, en goedgekeurt door Hertog *Aalbert*, hebbende deze ondertekeninge: *Jussu Domini Ducis Alberti. Per Dominum Philippum de Polanen, Militem, & Theod. Voppon. Presbyter.*; dat is, *By bevele van Heer Hertog Aelbert. Door Heer Philips van Polanen Ridder, en Dirk Voppensoon Priesster.*

Als Kanunnik komt hy voor agter het hier voorengemelde Handvest aan den Hage gegeven in 1370. Als Raad en Gemagtigde van Hertog *Aalbert* nevens verscheide anderen vind men hem in de voorengem. verklaringe van den jaare 1372., als mede agter eenen brief van den jaare 1369. waar by *Hughe*, Heer Aelmansknecht, tot Zeevonder in Noortholland werd aengestelt; in dese woorden: *Presentibus Domino Theodoro Voppon et Coenr: de Silice Presbyt:.* Hy heeft ook al in den jaare 1364. met en nevens Heer Pieter Camerouw als Raad gestaen over zekeren zoen, dien Hertog Aalbrecht verleende aan Heer *Philips van Polanen* en eenige andere perzoonen van aanzien over onrust by hen op St. Jacobsdag des gem. jaars te Delft verwekt; luidende het slot en ondertekeninge van den brief in deser

Heer
Dirk
Voppens-
zoon.

Priester

Kanun-
nik.

Raad en
Gevol-
magtig-
de van
Hertog
Aalbert.

(y) By S. van Leeuwen te vinden onder de Handvesten van Rynland pag. 20.

voegen: *Gegeven in den Hage Sommendaechs na alre Heyligen dach d. 1364 Jussu Domini Ducis Alberti. Per Dominum P. Camerouw de Hayesteyn, THEODORICUS VOPPONIS.*

GERYT POTTER.

Sigt. ex Coss.

Rentmr.
van
Noort-
Holland.

En als Rentmeester van Noort-Holland in een Leen-verhef, verleden op St. Mauritius avond des jaars 1376. met deze beschryvinge: *Heer Dirck Vopperzoon Persoemre van Haerlem, onsen Rentmeester van Noorthollant.* En in eene verklaringe van verkoop op Kersavond des jaars 1377. *Dat wi vercoft hebben bi Heer Dirc Voppensoen onsen Rentmeester van Noort-Hollant &c.*

En eindelyk
Deken
in 1381.

En eindelyk wierd hy zeer duidelyk genoemd Deken in een brief, gedagtekent *in den Hage des woensdages na sinte Symon en Judasdach Apostelen in't jaar ons Heeren dusent driehondert en een en tachtich*, waar by Willem Willemsz. van den Berghe aan *Heer Dirc Voppenzoon Deken van sinte Marie in den Hage* verkoopt en opdraagt vyf morgen lands, gelegen in den Ambagte van Monster, &c. als mede in eenen anderen aanmerkelyken brief, dien Hertog *Aalbert* in den jaare 1387. ten zynen behoeve verleende, en dien wy hier in het geheel zullen inlyven:

Hr. Dirck
Voppen-
zoon
draagt
zyne
woonin-
ge in den
Hage ge-
naamt de
Canefse
opaan
Hertog
Aalbert,
en ont-
fangt die
te Leen
enz.

„ **A**ELBRECHT &c. doen condt allen luden, dat voir ons
„ ghecomen is onsen lieven en ghetrouwen Heer Dirc Voppen-
„ zoen te deser tyt Deken in onsen Cappellen van sinte Marien in
„ den Hage en heeft ons opgedragen, quytgescouden en in rechten
„ eygendom bekent den eygendom van der woninghe daer hi nu in
„ woent, en men die *Canefse* hiet, gelegen en streckende van der
„ mueren, die dair voir tot onsen Hove wter gemaect is ter mue-
„ ren toe die gemaect is, tusſchen der woninghe voorsz. en Heer *Wil-*
„ *lems* woninghe *des Proeffts nu ter tyt van Bergen in Henegou*, voert-
„ gaende noertwestwaert t'enden Heer Dircs groote schuere drie
„ voeten buten den onsen drop, en voert tot half den erve dat after
„ dier grote schuere leghet, en also omgaende viercant totter mueren,
„ die voer dese woninghe gaet tot onsen Hove watert alse voersz. is;
„ En om menigen truwen dienst die ons Heer Dirc voersz. langhe tyt
„ gedaen heeft ende noch dageliex doet, Soe hebben wi dair toe
„ ghedaen en gheven mit goeder gunsten en mit vryen wille twee
„ hoed en derthien achterdeel terwen elcx s' jaers te nemen en te
„ ontsaen elcx van den vier hoed en ses en twintich achtendeel, die
„ ons dat Ambocht van des Gravenfande elcx s' jaers schuldich syn
„ tot eenen erfpacht, en ons aenquamen van onser liever nichten der
„ Vrouwe van Voerne dier Godt genadich si; welke woninghe en
„ twee hoeden en derthien achtendeel terwe voirn. wi om bede
„ wille en om dienste wille Heer Dircs voersz. wi Heer Dirc voersz.
„ verliet hebben en verleit van ons en van onsen Nacomelingen te
„ houden tot eenen onversterfelicken leen, en als syne ghebreeft,
„ soe sal die leen comen op Ludekyn die Wilden synre susterszoen,
„ alsoe verre als hi Heer Dirc verlevet, en waer hi voer van live ter
„ doet

„ doet ghecomen eer Heer Dirck sonder wittachtige boerte blivende
 „ van Lydekyns live, soo soude dit leen comen op ten outften en
 „ naesten die van Aernts Wilden live Ludekyns broeder was gheco-
 „ men, waer te houden tot eenen onversterfeliken erfleen en altoes
 „ die jonger manhoeft voer dat ouder wyfhoeft, en so wanneer dit
 „ leen versterft, toe sal die nuwe lienvolger alse hi 't ontfangt, ver-
 „ heerwaerden met eenen rooden Sparwaer; En ombieden en beve-
 „ len onsen Rentemeester van Noirhollant, die nu is of namaels we-
 „ sen sal, dat hi wtreycken doe en betaelen Heer Dirck of sinen lienvolger t'allen terminen alse voirtane onse pacht van den terwe ver-
 „ seinen sal die twee hoed en derthien achtendeel terwe, en daer
 „ sine brieve van quitancie af neme voer ons mede te rekenen en
 „ daer mede sal ons of onsen Nacomelingen wesen wel betaelt. Dit
 „ wordt gedaen in jegenwoirdigheyt onser Mannen en Raedts, alse
 „ des *Heere van Gommengys*, Heer *Willem des Proeffts van Bergen*,
 „ en *Florys Ghysbrechtszoen*, In oirconde, &c. Gegeven in den Ha-
 „ ge des woensdaechs nae St. Jansdach te midsomer in 't jaer ons
 „ Heeren M. CCC. seven en tachtich.

Daar uit is het te zien dat de gemelde Dirk Voppensz: is die De-
 ken, die in de volgende ondertekeninge van een Handvest door Hertog
Aalbert verleent ten behoeve van de Lombarden der stad Dordrecht,
 zonder naam werd geplaatst, op deze wyze: *Gegeven in den Hage des*
Saterdachs nae sinte Pietersdach ad Vincula Anno 1387. Jussu Domini
Ducis Alberti. Presentibus Domino de Gommengys, Domino Preposito
Eccles. Mont. & Domino Decano Hagensi. dat is, *By bevel van Heer*
Hertog Aalbert. Daar tegenwoordig waren den Heer van Gommengys,
 den Heer Proost der Kerken van Bergen, en den Heer Deken in den Ha-
 ge. Zoo als hy ook niet alleenlyk als Deken, maar ook als Raad
 werd vermeld in een Handvest des jaars 1390., waar by Hertog *Aal-*
bert de Handvesten van Dordrecht (z) op nieuw bevestigde, en
 waar onder wy deze tekening gevonden hebben: *Jussu Domini Du-*
cis Alberti. Presentibus de Consilio Domino Theodorico Vopponis D-
cano Hagensi, Domino Praeposito Ecclesiar. Monten: Hannonie & Wil-
helmo de Naeldwyc Marscalco Nort-Hollandie. d. i. By bevel van Heer
Hertog Aelbert. Daar by waren nyt den Rade Heer Dirk Voppenszoon
 Deken in den Hage; den Heer Proest der kerken van Bergen in Hene-
 gouwen, en Willem van Naeldwyk, Marschalk van Noort-Holland.

In wat jaar Heer Dirk Voppenszoon gestorven zy, is onzeker. In
 het Necrologium of Register der dooden van 't Klooster van 't Nieu-
 we Ligt der Karthuizers, anders genaamt Bloemendaal buiten U-
 trecht, staat, dat hy overleden zoude zyn den 4 Maart, zonder by-
 voeginge van 't jaar. Niettemin stellen wy vast, dat hy al voor 1396
 dood is geweest, nadien Hertog *Aalbert* by eene acte van den 22
 April des gemelden jaars aan Heer *Willem van der Haer*, Priester,
 toestaat, dat hy, behalven de kapellerie door Heer Gerrit van der
 Burg gefondeert, ook bedienen zoude *de kapelrie by Heer Dirck Vop-*
penszoen nu laetste Deken in onser Capelle in den Hage gemaect in die
 zel-

Zyn
 sterfjaar
 onze-
 ker.

(z) Dit is ook by M. Balen, *Beschr. van Dord.* te vinden, pag. 513.

zelve onse Capelle, enz. Waar uit dan volkomentlyk blykt, dat hy voor dien tyd al was overleden. Hy werd ook in 't zelve Register gezegt, in zyn leven te zyn geweest een groot weldoender van 't bovengemelde Klooster (a).

Wie na Heer Dirk Voppenszoon zy gevolgt, hebben wy tot nog toe niet ontdekt; maar op het jaar 1415 vind men

Mr. Aalbert van der Stege Dekens, en tege-lyk Lyf-arts van den Graaf.

Mr. AELBERT VAN DER STEGE Dekens te zyn geweest, uit een brief, waar by Hertog *Willem van Beyerens* hem een jaarlyksche wedde verleent, als aan zynen lyf-arts, zulks hy den Graaf na lichaam en ziel ten dienste konde staan. Hoe het zy, de brief luid aldus.

„ WILLEM &c. doen condt allen luden dat wy om menigen
 „ dienst wille die ons onse geminde Medicus Meester *Aelbrecht*
 „ *van der Stege* Dekens onser Capellen in den Hage gedaen heeft, en
 „ of God wil noch doen sal, den selyven Meester *Aelbrecht* gegeven
 „ hebben en geven mit desen brief dertich Hollantsche schilden
 „ s' jaers fulker als wy tot hair toe hebben doen slaen in onser mun-
 „ te van Hollant, die wy hem bewyft hebben jaerlix op te bueren
 „ ende te ontfaen uyt onse Scout-Ambocht van Delf, dair die eer-
 „ ste dach van betalingen of wesen sal tot funte Martynsdage in den
 „ winter naestcomende, ende alzoo voirt van jair te jair duerende
 „ onze leven lang. Ende ombieden ende bevelen onsen Scout van
 „ Delf die nu is of naemaels wesen sal, dat hi Meester *Aelbrecht*
 „ voirnoemt die voirsz. somme gelts jairlix uytreycke en betale op
 „ ten tyt en in der maten voirsz. sonder meer geboids van ons dair
 „ of te verbeiden, Ende dair of alle jair neme syn brief van quitan-
 „ tie om voir ons mede te rekenen, want wy hem dair of quiten
 „ fullen als dair toe behoert. In oirconde &c. Gegeven in den Ha-
 „ ge op ten heyligen jairs avond anno M. CCCC. en vyftien.

Hoe lang hy het Dekenschap daarna nog heeft bekleed, is ter onzer kennis niet gekomen, nog ook niet wie zyn opvolger in 't zelve ampt is geweest; want de eerste, dien wy na hem als Dekens van onsen L. Vrouwen Kapelle ten Hove genoemd vinden, is

Heer Dirk, Bastard van Holland Dekens.

Heer DIRCK, *Bastard van Holland*, vermeldt in een acte, gedagtekent den 6 December 1444, waar by Vrouw *Isabella*, gemalinne van Philips van Bourgondie hem consenteert (vermits hy een bastart was) van zyne goederen te mogen disponeren. De acte luid in dezer voegen:

Acte van consent om van zyne goederen te mogen disponeren.

„ ISABEL &c. macht en 't Gouvernement hebbende &c. Doen
 „ condt allen luyden, want onse geminde Heere *Dirck de Bastaire*
 „ *van Hollandt*, Dekens van onser Vrouwen Capelle van den Hove
 „ in den Hage te kennen gegeven heeft, dat hy gaerne van zynen
 „ ey-

(a) Zie Anth. Matth. *Fundat. & Fata Eccles. Traject. lib. II. Fundat. 3. pag. 420. in his verbis*: 4. Non. Martii obiit D. Theodoricus Vopperssen (lege Voppensz.) *Decanus Hagæ-ducis, magnus benefactor hujus domus, Scil. Monasterii seu domus novæ Lucis Carthusiensium diœc. & Bloemendael.*

» eygenen goede , die hy bearbeit en van zynre Dekenye voirfz.
 » verſpaert en vergadert heeft, ſyn teſtament maken ſoude , welke
 » hy niet volcomelic doen en mach , overmits dat hy baſtairt is,
 » ſonder conſent myns liefs Heeren deſen Hertogen, als Grave van
 » Hollant, ons oitmoedelic dairom biddende, dat wy hem in den
 » name van onſen Heeren onſe conſent dair toe gonnen en geven
 » willen. SO IS 'T, dat wy om die goede deuchden ons aenge-
 » bracht weſende in den perſoon van den voirn. Heeren Dirck den
 » baſtairt, en dat hy van onſe Voirvaderen Graven of Gravinnen
 » van Hollant niet anders begaeft noch verſien en heeft geweest van
 » eenige goeden dan van geeſtelyke beneficien , by goeden ryen
 » rade dair up gehad , gegonnen , geoirloft en geconſenteert heb-
 » ben , gonnen , oirloven en conſenteren mits deſen onſen brieve
 » Heeren Dirck den Baſtairt Deken voirfz , dat hy van zynen goe-
 » den die hy aſter laten zal na zynre doet ſal mogen diſponeren en
 » ſyn teſtament maken , zule en der manieren als hem genoeg
 » ſal, gelyc off hy geen baſtairt en wair, ſonder dat myn lieve Hee-
 » re noch niemant van zynre wegen na de doot van den voirn. De-
 » ken geen recht noch aenſeggen , houden noch hebben en zullen
 » an zynen goeden. Ontbieden dairom en bevelen van wegen myns
 » liefs Heeren den Rentmeester van Noirthollant en allen anderen
 » die dit aencleven mach, dat ſy deze onſe gratie en conſent hou-
 » den van wairden, ſonder in eenigerwys dair tegen te doen of
 » hem te bewynden. In oirconde &c. Gegeven in den Haghe onder
 » onſen zegel upten 6. dach in Decembri Anno XIIIJ^c. XLIIIJ.

Wiens baſtaard deze eigentlyk zy geweest , hebben wy tot nog toe niet ontdekt , of iets verders van hem aangetekent gevonden. Hy ſchynt dit ampt niet lang bedient te hebben, nadien in 1451. al Deken was

Mr. AELBRECHT, die zonder uitdrukkinge van zynen toenaam doorgaans in 't vierde Memoriaal-boek van Boſſaart (*b*) getituleert werd *Deken van de Kapelle in den Hage*. Uit de gelykheid van den naam met de bygevoegde eertitel van Meester zoude het eenigzints ſchynen of hy dezelve Mr. Aelbrecht van der Stege is geweest , die voorheen het Dekenschap hebbende bekleed , voor de tweedemaal tot die waardigheid zoude zyn verheven. In deze onzekerheid zouden wy zyn gebleven, ten ware ons onder het drukken ter hand gekomen was een acte, waar uit klaar te zien is, dat deze Mr. Aelbrecht is geweest een zoon van *Adriaan*, Baſtaard van Holland, natuurlyken zoon van Hertog *Willem van Beyer*, den zesden van dien naam. De Acte, ſchoon van geen groot gewigt, zullen wy alleen tot bewys hier byvoegen.

Mr. Ael-
brecht
Deken.

Was een
zoon van
Adriaan,
Baſtaard
van Hol-
land, enz

» **A**lſoe zekere geſchillen geweest hebben tuſſchen Meester *Ael-*
 » *brecht Adriaens baſtairt te Hollant zoon*, Deken van onſer
 » liever Vrouwe Cappelle van den Hove in den Hage in Hollant an
 » die eene zyde en den Canonniken Capitulairs van der zelve Cap-
 » pelle

Uit-
ſpraak
tuſſchen
den De-
ken en 't
Kapittel.

Ff

(*b*) Beginnende met primo Januari 1451 *St. C.* en eindigende 4. Octob. 1454.

ten Hove
wegens zekere
ten enz.

„ pelse an die ander zyde roerende van drie jaren achterstals die
 „ die voirsz. Deken den voirsz. Capittel eysichende was van syn gros
 „ van synre proven en dekenye, dragende xxx. pond. Vlaems; te
 „ weten alle jairs x. pond. grn: dair of dat die Canonicken Capitte-
 „ lairs voirsz. meynden ongehouden te wesen vuyt crachte van hoe-
 „ ren fondacien, Privilegien, Statuyten en Ordinantien en dair
 „ beyde die voirsz. partyen veel en menigerhande redenen en pro-
 „ positien op allegerden en seyden elc omme te comen tot synre in-
 „ tentie en meyninge, Ende want onse genaden Heere mit synen
 „ besloten brieve van den date xxij dagen in Septembrij lesleden
 „ den Hove van Hollant onder andere puncten desen zake aengaende
 „ gescreven en bevolen heeft den voirsz. partyen minnelic van den
 „ voirsz. drie jaren afterstals te verlyckenen en te vernuegen indien
 „ men konde of anders indien des nyet geschien en mochte, dat dan
 „ 't voirsz. Hof die zwarigheyt of difficulteyt van der voirsz. mate-
 „ rie mynen voirsz. genaden Heere overscryven soude of mynen
 „ Heere den Cancellier, omme voirt dair op geordineert te wor-
 „ den also na gelegentheyt der sake dair toe behoiren soude, gelyc
 „ dit vorder en breder blyken mach by myns voirsz. genaden Hee-
 „ ren brief. SOE heeft 't voirsz. Hof achtervolgende den scryven
 „ van mynen voirsz. Genaden Heeren hun onledich gemaect en na
 „ dat partyen an beyden syden by den zelve Hove al in 't lange ge-
 „ hoirt syn geweest in allen 't guendt dat zy an beyden zyden heb-
 „ ben willen seggen, soe hebben zy hem alinge en al van den
 „ voirsz. drie jaren afterstals gecompromitteert in dat seggen en or-
 „ dinantie van den voirsz. Hove op een peyne van hondert gouden
 „ Lyonnen tegens mynen voirsz. genaden Heere als Grave van Hol-
 „ land en *Collatoir van den voirsz. Capelle* te verbueren, te weten
 „ Heer *Jan Ommecoep* Canonick sinte Marryen t'Urecht en Meester
 „ *Arent van Gornichem* Doctor in de Medicynen als volcomelick ge-
 „ machticht van des voirsz. Dekens wegen, gelyc den voirsz. Hove
 „ dat gebleken is, Meesters *Jan van Oostdorp* en Heer *Jan Tol*, Ca-
 „ nonicken van de Cappelle voirsz. als gemachticht en vervangende
 „ den gehelen Canonicken Capittelairs voirsz. in deze zake.
 „ Waer op 't voirsz. Hof vuytgesproken en verclairt heeft en
 „ noch vuytspreekt en verclairt mits desen achtervolgende der gra-
 „ cie by mynen genaden Heere Hertoge Philips zaliger gedachten
 „ den voirsz. Deken gedaen van den schryven van mynen genaden
 „ Heere tegenwoirdich wesende, als dat die voirsz. Canonicken
 „ Capittelairs den voirsz. Heeren *Jan Ommecoep* en meester *Aernt*
 „ van *Gornichem* tot behouff des voirsz. Dekens vuytreyken en be-
 „ talen sullen tusschen dit en overmargen goets tyts voir middage
 „ twee jairen achterstals, te weten xx. pond. grn. Vlaems, en dat der-
 „ de jair achterstals belopende x. pond. grn. zullen die voirsz. Canonic-
 „ ken Capittelaers behouden, om dat te distribueren also van Goids
 „ en van rechts wegen dair toe behoeren sal na inhoudt hoeren Pri-
 „ vilegien en Statuyten. Des zullen die voirsz. Heeren *Ommecoep*
 „ en *Mr. Aernt van Gornichem* gehouden wesen fulke behoirlyke
 „ quitantie te geven van de voirsz. xx. pond. grn. als dair die Cano-
 „ nicken Capittelaers mede bewaert en bevryet sullen syn tegens den
 voirsz.

„ voirsz. Deken, en indien zy dair inne discrepeerden en nyet eens
 „ en konden worden, zoo zal 't voirsz. Hof die quitantie doen or-
 „ dineren dair mede dat partyen an beyden zyden te vreden zullen
 „ zyn, welc Hof den zelven partyen bevolen heeft deze vuytsprake
 „ te volcomen en te achtervolgen an beyden zyden op ter verbuer-
 „ nisse van den voirsz. peyne. Actum vyf dagen in December Anno
 „ XIIIe.c. LXVIJ. Presentibus *Alcmade Assendelft, Mye en*
 „ *Zwieten.*

In qualiteit als Deken komt hy al te vooren in eenen brief van Com-
 promissie van den 13. December 1452 (c); by welken brief Heer
Hendrik van Kroonenburch ter eenre, en *Melis van Mynden* ter an-
 dere zyde, hunne geschillen, die d'een tegens den anderen hadden,
roerende den coop van den floote en goeden van Croonenburch hebben
 gesubmitteert en gestelt aan de uitspraake van Heer *Willem van Alk-*
made, Ridder, *Heeren AILBRECHT Deken van der Capellen in*
den Hage, *Godschalk Oom* en *Dirk Boudynsz.* Hy was mede een
 der Raden van den Hove van Holland, by Hertog *Philips van Bour-*
gondie gestelt ter zaken zyner Landen &c., in welke hoedanigheid
 wy hem onder zeer veele actens van den zelven Hove vermeld vin-
 den, zoo als onder anderen te zien is uit een acte Judicieel van den
 26. September 1453, welker ondertekeninge in dezer voege is lui-
 dende; *Presentibus Lannoy, Domproost, Heer Aelbrecht Deken &c.*
Treslonge, Cats, Michielsz, Potter, Ruychbrok, 't geen, immers voor
 zoo verre ons tot nog toe is gebleken, geduurt heeft tot 1455. Hy
 werd in eene acte van den 7. December 1467 genoemd „ Mr. *Ael-*
 „ *brecht Adriaensz die Bastaerd van Holland*, Doctor in de wair-
 „ lieken Rechten, Deken van de Lieve Vrouwe binnen den Hove
 „ in den Hage.

En Raad
 in den
 Hove
 van Hol-
 land.

Hoe lang hy na den gemelden jaare 1467 nog heeft geleefd, en
 wie zyn opvolger in het gemelde Dekenschap is geweest, is ons me-
 de nog onbekent tot op het jaar 1469 na gemeen schryven, want
 agter een acte van defaut, door den Hove van Holland verleend aan
 de stad Dordrecht en de andere ingeërfden en ingelanden van Oost-
 en West-Barendrecht en Carnisse, op den 23. Februarii 1468 *St. Cur.*
 vind men de jegenwoordige Raden op deze wyze vermeld. „ Hee-
 „ ren *Willem van Alckmade*, Ridder, *Geraerd van Assendelft*, Mr.
 „ *Loderwyk van der Eycke*, *Henrick van der Mye* en *Michiel de Wil-*
 „ *de*, Raedsluiden van Holland, Mr. *Anthonis Michielsz*, *Dirk van*
 „ *Zwieten* en Mr. JOHAN VAN OOSENDORP, ook Raden, en
 „ daer over geroepen naer Ordonnantie en Instructie van den
 „ voorz Hove. Welke voorn. Mr. *Johan van Oosendorp*, of liever
 Mr. JAN VAN OISTDORP, gelyk hy in originele geschriften
 byna eenpaariglyk genoemd werd, is geweest eerst kanunnik en daar
 na Deken van de Hof-kapelle (d), in welke qualiteyt hy als extra-

Mr. Jo-
 han van
 Oostdorp,
 Deken
 en extra-
 ordinaris
 Raad in
 den Hove.

Ff 2

ordi-

(c) Geregistreert in 't IV. Memor. van J. Boffaert, gequot. *J. fol. 97.*

(d) Hy was in 1456 en 1467 Kanunnik, dog de tyd wanneer hy Deken is
 geworden, is onzeker.

ordinaris Raad over zaaken van belang wierd geroepen, dat wy gecontinueert vinden tot in het jaar 1474 toe. Na hem is gevolgt

Mr.
*Adrianus
Albertus,*
Deken.

Mr. ADRIANUS ALBERTUS, volgens getuigenisse van Heimricius (*e*), die hem noemt *Decanus Hagensis*, en zynen lof met veel woorden ophaalt, hem onder anderen pryzende over zyne geleertheid in de Geestelyke Rechten.

Mr.
*Jacob
Ruyfch,*
was eerst
ordinaris
Raad in
den Hove,
en
daar na
ook Deken
van
de Hofkapel.

Gedurende den tyd, dat de voorn. *Adrianus* het Dekenschap nog bekleedde, was al ordinaris Raad in den Hove Mr. JACOB RUYSCH, gelyk men hem in dien staat vinden zal al op den jaare 1476 (*f*) voor Paaschen by de nieuwe herticllinge van de Raadkamer door Vrouwe *Marie van Bourgondie*. In wat jaar hy Deken is geworden, vinden wy nergens aangetekent, maar wel dat hy deze waardigheid al bediende in den jaare 1490; welken staat hy veele jaaren heeft bekleed, zelfs tot dat Keizer *Maximiliaan* in den jaare 1510 (*g*) wederom redres in de gemelde kamer makende, tot een van de zes ordinaris Raden continueerde Mr. *Jacob Ruyfch*, *Deken van zyner Capellen in den Hage*. Hoe lang hy nog daar na Deken zy geweest, is ons onbekent; maar de Schryver der Oudheden en Gestigten van Rynland (*b*) verhaalt, dat de voorn. Mr. *Jacob Ruyfch* in 't begin der zestiende eenw Pastoor tot Noortwyk is geweest, en dat hy in 't Registertje van de goederen der Abdye van Egmond, het navolgende aangetekent heeft gevonden. „ In 't jaar 1518 den „ derden van April heeft *Meindert de Man*, Abt van Egmond, aan „ den voortreffelyken en hoog-agtbaaren Heer en Mr. *Jacob Ruyfch*, „ Leeraar in de Geestelyke Regten, Deken van ons L. Vrouws Kapittel in 's Gravenhage en Pastoor van de Parochie-kerk van St. Jeroen te Noortwyk, verlos en volkome vryheid gegeven, om de „ voorn. Parochie-kerk met den eerw. Leendert Janszoon Pastoor „ van St. Pancras-kerk van Middelle te verruylen, ofte vermangelen „ tegen de gemelde kerk van Middeland, of voor eenige andere „ kerkelyke bedieninge. En wy vinden ook, dat hy in den zelve jaare 1518 als Raad en Deken nog heeft ondertekent een Sententie van den Hove; hebbende het gemelde ampt van Raadsheer in den gemelden Hove, voor zoo verre wy tot nog toe hebben kunnen nagaan, bedient van den jaare 1472 tot het voorfsz jaar 1518. Zyn opvolger in het Dekenschap is geweest

Mr.
*Barent
Bucko ab
Ayta,*
Deken,
en tege-
lyk Raad
in den
Hove.

Mr. BARENT BUCHO (*i*), of zoo wy hem anders genoemd vinden, *Bernardus Bucko ab Ayta* (*k*), een Vriesch Edelman en oom van 's Vaders zyde van den grooten *Viglius ab Ayta*. Hy wierd door Keizer *Karel* den vyfden tot Raadsheer in den Hove van Holland aangestelt en stierf den 3 September 1528 (*l*) in het

63

(*e*) Dumber, *Analect. tom. 1. pag. 428.*

(*f*) Zie Handv. en Privil. van de Graaven van Holland, gedrukt in 4to. No. 4. Goudhoeven, pag. 521.

(*g*) Handv. en Privil. als vooren, No. 6. (*b*) Pag. 600.

(*i*) Goudhoeven, pag. 105. en S. van Lecuwen, *Bat. Illust. p. 1471.* en 1475.

(*k*) Dus noemt hem de Schryver der Kerkelyke Historien van Batavia, in zyn Voorberigt, vertaalt in 8. pag. 149.

(*l*) Oudh. en Gestigten van Delfland, pag. 362.; maar in 't Voorberigt op de Kerkel. Hist. pag. 149. werd hy gezegt gestorven te zyn den 3° Septemb. 1528.

't geen

63 jaar zynes ouderdoms, werdende in den Hage onder een eerlyk grafchrift begraven. Hy was een man, die door zyne verdiensten en andere gaven grooten lof heeft nagelaaten. Hem succedeerde

Mr. KORNELIS VAN MIEROP, zoon van den grooten Mr. Vincent Kornelisz van Mierop, Leeraar in beide Regten en Domprooft te Utrecht (*m*). De nette tyd, wanneer hy het Dekenschap van de Hof-kapel heeft aanvaart, is onbekent. Het eerste, daar hy ons in die qualiteit te vooren komt, is een commissie van den jaare 1534, waar by Keizer Karel hem, om zyne groote bequaamheid en geleerdheid vordert tot zynen extraordinaris Raad in den Hove van Holland. De acte daar van luid in dezer voege;

Mr.
Kornelis
van Mierop, De-
ken.

Werd
Raad ex-
traordi-
naris in
den Ho-
ve.

Zyne
Com-
missie.

„ KAERLE by der gracies Goids Roomsche Keyser &c. Allen
„ den gheenen die desen jegenwoirdigen sullen zien Saluyt.
„ Doen te wetene dat om 't goede aanbringen ons gedaen van den
„ persoone van onsen wel beminden Heeren *Cornelis Vincentse*, Doc-
„ tor in den rechten, Deken van der Collegiale kerke van Oude-
„ Munster t'Utrecht en van onser Capelle in den Haige, en van zyn-
„ der wysheyt, geleerdheyt en sufficientie, wy den selven Heeren
„ Cornelis Vincentsz volcomentlick betrouwende zynder getrouw-
„ heyt en goede ernstigheyt, hierup gehadt 't advys van onsen
„ Stadhouder en eenigen van onsen Raide in Hollandt, hebben ont-
„ houden en gecommitteert, onthouden en committeren by desen
„ onsen Raidt Extraordinaris in Hollant, hem gevende volcomen
„ macht, auctoriteit en sonderling den voirsz. Staet van Raidt ex-
„ traordinaris voirtaen te houden, exerceren en bedienen onse hooch-
„ heyt, heerlykheyt, domeynen en rechten mit onsen Stadhouder,
„ die eerste en anderen onsen Raiden in Hollant te helpen bewaren
„ en ter manissen van den Stadhouder, die eerste of van huerl. Ste-
„ dehoudere opinie te geven ter consultatie en deliberatie van de
„ zacken en affairen die aldaer overkommen, gehandelt en getrac-
„ teert

F f 3

't geen tien jaaren van den anderen verschillende, notoirlyk een van beiden een druk-faut moet zyn. Dat hy na den 3. Septemb. 1528 nog geleest heeft, blykt daar uit, dat hy de Statuten van 't Kapittel van den 27. Novemb. des gemelden jaars heeft ondertekent.

(*m*) Het is bekent, dat de voorn. *Kornelis van Mierop* al in 't jaar 1556 Prooft en Aartsdiaken, mitsgaders Kanunnik van St. Salvator te Utrecht is geweest, gelyk onder anderen te zien is in een geschildert glas, 't geen hy in de gem. qualiteit aan de Goudsche kerk in 't zelve jaar heeft gegeven: alwaar zyn beeltenis onder de historie van Christus, doende op den berg tot zyne Discipelen en 't volk zyne eerste predikatie, levens grootte, met zyn geestelyk gewaad omhangen, afge- maalt staat, met dit byschrift, *Reverendus D. Dominus Cornelius à Mierop Præpositus & Archidiaconus Trajectensis, & Canonicus Sancti Salvatoris Trajectensis 1556.* (zynde het xvi. glas.) En 't blykt ook uit de Ordonnantien, rakende de Leere en Kerkelyke Tugt, welke hy in den jaare 1556 na alle plaatzen van zyn Aartsdiaken- schap heeft verzonden, om aldaar onderhouden te werden; beginnende de voorfsz Ordonnantie in dezer voegen: *CORNELIS VAN MYERÖP, Doctor in beide Rechten, duer Gods ghenaden en des Stoels van Romens, Domprooft t'Utrecht, alle geestelyke plaetsen onder ons en onse Archidiaconie resortterende, Saluyt &c.* Zie verders de Oudh. en Gestigten van Zeeland, I. deel, pag. 139.

„ teert fullen worden. Ende voorts te doene al 't geene des een
 „ goet en getrouwe Raidt extraordinair voirsz. behoert, mach en
 „ schuldich is van doene tot den rechten, præminentien, vryhe-
 „ den, proffytten en vervallen daer toe staende en behoerende, en
 „ fulke, als onse andere Raden extraordinair aldair hebben, genye-
 „ ten en gebruyken soe lange als ons gelieven sal. Waerup de voorn.
 „ Heere Cornelis Vincentsz gehouden word den behoirlicken eedt
 „ te doene in handen van onsen lieven en getrouwen Ridder van
 „ onser oerdene en Stadhouder van Hollandt die Graven van Hoich-
 „ straete of van onsen lieven ende getrouwen Ridder ende eerste
 „ Raedt in Hollandt, Heere Geryt van Allendelft, die wy dair toe
 „ committeren. Ontbieden daeromme en bevelen den zelve onsen
 „ Stadhouder of eersten Raidt dat zy den voirsz. Heer Cornelis ont-
 „ fangen hebbende den voirsz. eedt, stellen en institueren in de pos-
 „ sessie en gebruykenisse van den voorz. Staete van Raidt extraordi-
 „ nair; ende van den selven, mitsgaders van de eeren, rechten en
 „ præminentien, vryheden, prouffytten en vervallen voorz. zy en
 „ alle andere onse Rechteren, Officieren en Onderfaeten, dien dit
 „ aengaen sal, hem doen laeten en gedogen rustelyk en vredelyk
 „ genieten en gebruyken, cessierende alle beletten en wederseggen
 „ ter contrarie, want ons alsoe gelieft. Des r'oirconde hebben wy
 „ onsen zegel hier aen doen hangen. Gegeven in onsen Stadt van
 „ Bruessele den xiiiij. dach van Februario in 't jaer ons Heeren
 „ duysent vyf hondert drie en dertich, van onse Keyferryke 't
 „ xiiiij. en van onse Rycken van Spaengen en anderen 't achtienste.
 „ Ende op de ploye stont gescreven, By den Keyzer,

Geteykent,

G. PENZAERT.

„ Ende buyten op te rugge stont gescreven aldus.

„ Op hyden den iiiiij. dach van Mairte A°. XV°. XXXIIJ.
 „ naer scryven 's Hoofs van Hollant, soe heeft Heer *Cornelis Vin-*
 „ *centze* genoempt in 't blanc van desen als Raidt extraordinair in
 „ den voirsz. Hove gedaen den behoirlyken eedt, daervan in 't zel-
 „ ve blanck mentie gemaiçt wordt, in handen van Heere *Geryt van*
 „ *Affendelft*, Ridder, eerste Raedt in den zelve Hove, als daer
 „ toe by desen gecommiteert; daermede present was Ik,

Ondergeteykent,

J. DE JONGE.

Het schynt, dat hy al eenige jaeren voor zyne dood afstand van
 't Dekenschap van 't Hof heeft gedaan, nadien zyn sterfdag wer-
 dende gestelt op 1572, hy als toen, en zelfs al eenige jaeren te voe-
 ren het ampt van Deken van de voorz. kapelle niet heeft waargeno-
 men, dewyl bekend is, dat

Mr.
Henarik
van der

Mr. HENDRIK VAN DER NATH, al in den jaere 1556.
 het voorz. ampt heeft bedient, want hy was die geene die als De-
 ken

ken in 't gemelde jaar hevigen twist voerde tegen den Pastoor van den Hage over het trouwen van *Dirk van der Does* en Jonkvrouwe *Maria van Roemburg*, sustinerende elk van die twee Geestelyken daar toe in zyne kerke regt te hebben, gelyk wy hier vooren daar van breeder hebben vermeld. Hy heeft als Deken de Statuten van het Kapittel van den 2 Junii 1557 helpen beramen en ook ondertekent. In 't einde van den jaare 1558. hervende wierd hy opgevolgt door

Nath,
Deken.

Heer WILLEM VAN DER LINDEN *Damaessoon*. Deze in den jaare 1524 te Dordrecht gebooren van zeer eerlyke ouders, eertyds, volgens getuigenisse van Goudhoeven, van edele afkomst, zynde zyn vader geweest Burgemeester der gemelde Stad. Hy studeerde eerst te Leuven in de Latynsche en Hebreuwsche taalen, en reisde daar na in Duitschland, Italie en Spanje. Leeraar in de Godheid gemaakt zynde, wierd hy in 1557 algemeene Vikaris van Utrecht (*n*), en den 7 Maart 1559 (*o*) Deken van het Kapittel in den Hage, als mede in 't jaar 1561 eerste Bisschop van Roermonde. Den 13. van Lentemaand des jaars 1563 wierd hy door den Inquisiteur Generaal tot Onder-Inquisiteur over Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland, Vriesland en Groeningen gestelt. De Hertoginne van Parma, Gouvernante der Nederlanden belaste den Hove van Holland hem in zyne regtspleginge eenige Raden en een Secretaris by te voegen, niet die hy begeerde, maar die 't de Raad zou goeddunken; en deze waren gehouden hem in al zyn onderzoek de sterke hand te bieden (*p*). Als Bisschop van Roermonde woonde hy in den jaare 1565 de Provinciale Kerkvergaderinge van *Frederik Schenk*, den LXI. Bisschop van Utrecht, by. De voorn. Stad op den 14. Augusti des jaars 1572 door Prins *Willem* den eersten met geweld aangetast en veroverd zynde, moest hy vlugten; en vertrok toen na Rome, en van daar na Spanje by Koning *Philips den II.*; wedergekeert zynde, wierd hy in 't jaar 1585 tot het Bisschdom van Gend gevordert; welke waardigheid eenigen tyd bekleed hebbende, is hy aldaar in den jaare 1588, in den ouderdom van 64 jaaren overleden (*q*). Hy heeft veele boeken in de Godgeleerdheid geschreeven,

Willem,
van der
Linden,
Deken,
en alge-
meen Vi-
kari van
Utrecht.

Wierd
in 1561
eerste
Bisschop
van Roer-
monde;
in 1563
Onder-
Inquisi-
teur over
Holland
enz.

(*n*) Hy wierd in den jaare 1557 door *Gregorius van Egmond*, Bisschop van Utrecht, met den titel van Vikaris na Vriesland gezonden, waar toe hem de gemelde Bisschop eenen openen brief ter hand stelde, getekent den laatsten Julii 1557, welke gedrukt te vinden is in *het eerste deel* van de Oudheden en Gestigten van Vriesland, pag. 125.

(*o*) Dewyl dit de eenigste brief is, dien wy tot nog toe bekomen hebben, waar uit kan gezien werden, op wat plechtige wyze de Dekenen by hunne aanstellinge door de Kanunniken wierden ontvangen, zoo hebben wy waardig geagt den zelven hier agter te plaatzen onder de letter T.

(*p*) *G. Brants Hist. der Reform. I. deel, 5. boek, bl. 256.*

(*q*) Goudhoeven zegt pag. 223., dat hy de Bisschoppelyke waardigheid drie jaaren bekleed heeft; dog hier van verschilt de meergemelde Schryver van de Kerkel. Hist. in zyn Voorberigt pag. 131., daar hy ter neder stelt, dat Willem van der Linden *weinig langer als drie maanden daarna geleefd heeft, en in den ouderdom van 63 jaaren, op den 2. Novemb. 1588 gestorven is.* En dezelve Schryver in de Zuithollandsche Oudh. pag. 112., dat hy *niet langer als drie maanden op dezen Bisschoppe-*

ven, en werd daarom van Goudhoeven gesteld onder het getal der geleerde mannen, die in Holland, Zeeland en Utrecht gebooren, en wegens hunne uitgegevene boeken en schriften in de Hebræeuwſche, Griekſche en Latyniſche taalen vermaart zyn. Hem volgde

*Martini-
nus Duncan,* De-
ken.

Heer MARTINUS DUNCAN, een Kempenaar : Deze te Delft, Amsterdam en op meer andere plaatzen Pastoor zynde gewest, wierd Deken op 't Hof, en stierf den 17. April 1590 in den ouderdom van 85 jaaren, werdende te Amersfoort in St. Aagten begraven (r). Hy had tot navolger

*Sasbout
Vosmeer.*

Heer SASBOUT VOSMEER. Van hem vinden wy aangetekent, dat hy te Delft zynde gebooren, tot vader gehad heeft *Michiel Vosmeer*, Raad en Treforier der gemelde stad, en tot moeder *Margareta Sasbout*, welke stam van Sasbout van hoogen adel zynde, aan de voornoemde stad verscheide Burgemeesteren heeft geleverd. Te Leuven wierd hy Licentiaat in de Godgeleertheit. Zyne studien voltrokken hebbende, keerde hy na zyn vaderland, en ontving in den jaare 1572 te Utrecht in den Dom de Priesterlyke waardigheid, en wierd daarna, namentlyk in 't jaar 1583, algemeene Vikaris van den Aartsbisschoppelyken stoel van Utrecht, openstaande door de dood van Bisschop *Frederik Schenk*. Ao. 1589 is hy op aanprijzinge van *Willem van der Linden*, door Paus *Gregorius den XIII.* aangesteld tot Pauselyke Vikaris over de vereenigde Nederlanden, en in 't jaar 1591 door Koning *Philips den II.*, als Graave van Holland, tot Deken van 't Hof. In den jaare 1602 is hy te Rome (welke reis hy meest te voet had afgelegd) tot Aartsbisschop van Philippen en van Utrecht verheven. Waar op hy alhier ten Hove een en andermaal zynde ingedaagt, en niet verschynende, wierd by sententie van den Hove van Holland van den 30. Mei 1602, voor eeuwig gebannen uit de Provintien van Holland, Zeeland en Vriesland, en zyne goederen verbeurt verklaart. Eindelyk is hy te Keulen op den 3. Mei 1614 gestorven, en aldaar begraven. Die verders begerig is zyne bedieningen, en verrigtingen wydloopig te beschouwen, kan daar op nazien de Kerkelyke Historien van Batavia in zyn leven (s).

Wierd in
1583 al-
gemeen
Vikaris
van U-
trecht.

In 1589
Vikaris
over de
veree-
nigde
Neder-
landen,
en in
1591
Deken
van de
Kapel
ten Ho-
ve.

Was de
laatste
Deken
van het
voorz
Kapittel.

Deze voorn. *Sasbout Vosmeer* was de laatste, die tot de waardigheid van Deken van 't voorz. Kapittel wierd verheven, dog heeft daar van, vermits de veranderinge der regeeringe te dien tyde alhier te lande, nooit eenige bezittinge gehad.

Dit ampt eertyds dan ter begevinge van de Graaven van Holland hebbende gestaan, zoo was het uit dien hoofde, dat Koning *Philips de II.* in den jaare 1591 den gemelden *Sasbout* in plaatze van *Martinus Duncan*, overleden zynde, tot Deken verkoor, waar van de Bulle, zoo als ze ons door den Vertaalter der Oudheden en Gestigten

schoppelyken zetel gezeten heeft, en 63 jaaren oud geworden zynde, aldaar overleden en in Katedraale kerk in een en 't zelfde graf met zynen vriend en amptgenoot Jansenius begraven is.

(r) Zie van hem verders de Oudh. en Gestigten van Delft, Delfland en 's Gravenhage, pag. 42-45. en 363.

(s) Vertaalt in 8. III. deel, pag. 155. als mede Blegswyk; *Beschryvinge van Delft*, II. deel, pag. 791.

ten van Delft en Delfland (*t*) in 't Nederduits werd medegedeelt, in dezer voegen is luidende :

„ PHILIPS, by Gods genade Koning van Kastilien enz. wenscht
 „ aan onze lieve beminde, die van 't Kapittel der Collegiale
 „ kerke van de H. Maria in den Hage, onder ons Graaffchap van
 „ Holland, de zaligheid en liefde. Nadien het ons, als Graaf van
 „ Holland, paf en betaamt alle mogelyke zorg te dragen, en toe
 „ te zien, dat de Prelaatschappen, Abdyen, Prooffdyen, en an-
 „ dere voornaame waardigheden, in onze Landen en ons Graaffchap
 „ voornoemd, byfonderlyk by defen gevaarlyeken tyd, verzorgt
 „ worden van geleerde katholyke mannen, die van een goed leven
 „ en eerlyken gedrag zyn; ten einde zy dezelve in onzen Chrifte-
 „ ken en Katolyken Godsdienft, en in een goede beftieringe, mo-
 „ gen houden en bewaaren, nademaal het vorder aan ons ftaat, en
 „ het recht ons toekomt, om tot dezelve Prelaatschappen, Abdyen
 „ en waardigheden, die in onfe landen gelegen zyn, als ze open-
 „ ftaan, geleerde, bequame, en ons aangenaame perfoonen te be-
 „ noemen, en nadien noch al vorder, het Dekenschap aldaar door
 „ de dood van uwen laaften Deken, Heer *Martinus Duncanus*, open-
 „ gevallen is, en tot onze benoeming ftaat; zoo is het dat wy,
 „ onderrecht zynde wegens de bequaamheid, wysheid, en 't goed
 „ Katolyk leven van onfen lieven beminden Heer *Sasboldus Vosme-
 „ rus*, ul. verwittigen, dat wy het bovenftaande in acht genomen
 „ hebbende, den voornoemden Heer *Sasboldus Vosmerus* benoemt en
 „ voorgestelt hebben, en door den tegenwoordigen brief benoemen
 „ en voorftellen tot het Dekenschap der gemelde openftaande kerke.
 „ Dus ftaen wy ul. toe, en wy verzoeken 't op ulieden, dat gy tot
 „ het verkiezen van uwen nieuwen en toekomenden Deken voort-
 „ tredende, daar toe verkieft en aanneemt den gemelden Heer
 „ *Sasboldus Vosmerus*; als zynde een perfoon die bequaam en ons
 „ aangenaam is. En wy ftaan hem door den tegenwoordigen brief
 „ toe, en geven hem verlof, om deswegen van onfen allerh. Va-
 „ der den Paus, van zynen cygen Biffchop, of van zyne andere
 „ Overften, zodaanige Paulfelyke Bullen en bevestiging te verkry-
 „ gen als hy van noode zal hebben, en om defelve behoorlyker wyfe
 „ uyt te voeren. Vorders, om het werkelyk en dadelyk befit, en
 „ 't gebruyk van 't gemelde Dekenschap aan te neemen en te aan-
 „ vaarden; en om de inkomsten, profyten en gerechtigheden tot
 „ het felve Dekenschap behoorende, te genieten; en het Deken-
 „ fchap zelf voortaan, zoo in 't geestelyke als het tydelyke, te be-
 „ houden, te beftieren, en te bedienen: met de verriehinge van
 „ de plechtigheden, die in zodanige zaken noodzakelyk zyn, en
 „ doorgaans onderhouden worden. Dierhalven belafien wy aan on-
 „ ze beminden enz. Gegeven te S. Laurens, in ons Koningryk van
 „ Kastilien, den 14. Aug. 1591.

*Sasboldus
 Vosmerus*
 aange-
 stelt tot
 Deken
 van 't
 Kapittel.

Gg

Hier

(*t*) Pag. 352. en is in 't Latyn te vinden in *Batavia Sacra, part. II. pag. 236.*

Lyste
der Kanun-
niken.

Hier mede afgehandelt hebbende al 't geen ter onzer kennisse is gekomen aangaande de Dekenen, zoo zullen wy nu mede opgeven de namen der Kanunniken, voor zoo verre dezelve ons in egte bescheiden zyn bejegt, en daar by ook kortelyk aanmerken, wat wy van ieder der zelve aangetekent hebben gevonden.

N A A M - L Y S T E

der

KANUNNIKEN, KAPELLAANEN, enz,
van het KAPITTEL ten Hove.

Hr. Dirk
Voppens-
zoon.

De eerste, die ons als Kanunnik van 't voorz. Kapittel te vooren komt, is Heer DIRK VOPPENZON, in die qualiteit vermeld agter het Handvest aan den Hage gegeven in 1370. Hy wierd ontrent den jaare 1381 Deken van 't zelve Kapittel.

Hr. Jo-
han de
Mare.

Heer JOHANNES DE MARE, 1374. Deze was te gelyk Officiaal te Utrecht, en stierf in 't jaar 1377, zoo als te zien is uit het Necrologium of Register der dooden, behoorende tot de kerk van St. Salvator of Oud-Munster tot Utrecht (v). Ter zelve tyd was ook Kanunnik

Hr.
Vrank
Zever-
ynsz.

Heer VRANK ZEVEZYNSZON, Prieftler, vermeld in een brief van Hertog *Aalbert van Beyerem*, gegeven in den Hage des woensdags na den heiligen Kers-avond des jaars 1377, waar by de gemelde Hertog hem toestaat, om ten behoeve van zyne bastaarden, by testamenten van zyne goeden te mogen disponeren. Zyne tydgenooten waren

Hr. Phi-
lips van
Leiden.

Heer JOHANNES VAN SCHARPENISSE, 1376 en Heer PHILIPS VAN LEIDEN, afkomstig uit het Edel en Ridderlyk geslacht van *Leiden*, en binnen dezelve stad gebooren, die ook den naam voerde van *van den Hove*. Hy was een man van groote wetenschap en geleerdheid, en vermaard Hollands Regtsgeleerde, gelyk zulks af te nemen is uit zyn boek, 't welk hy geschreven heeft *de Republicæ Cura & sorte Principantis*; dat is, *over het bestier van 't Gemeene-best en het Lot van den Gezaghebber*, en noch eenige andere werken, die te zamen te Leiden uitgekomen zyn in 't jaar 1516, maar netter en naauwkeuriger herdrukt tot Amsterdam in 't jaar 1702.

Was in
groot
aanzien
by Hert.
*Willem
den V.*

Om zyn groot verstand en kloekheid van geest, was hy in hoog aanzien by Hertog *Willem van Beyerem*, bygenaamt de dolle Graaf, wiens byzondere gunsteling hy was, hebbende hem verheven tot zynen eersten Klerk of Secretaris, als blykt uit den volgenden brief, die onzes weetens nog ooit gedrukt is, en derhalven wy waardig geagt hebben alhier plaatze te gunnen.

„ AEL-

(v) Te vinden by Anth. Matth. *Fundat. & Fata Eccles. Traject. lib. 1. cap. 2. pag. 82.*, alwaar hy dus vermeld staat: *Anno M. CCC. LXXXVII. obiit Johannes de Mare, Officialis Trajectensis, Canonicus beatæ Mariæ in Haga-Comitis in Hollandia.*

„ **A**ELBRECHT &c. ontbieden U onsen Rentmeester van Ken-
 „ nemerland en van Vrieslant die nu is of namaels wesen sal ,
 „ dat ghy wtreykt en betaelt Mr. *Philips van Leyden* , onsen Clerk
 „ van desen jaere dat voerleden is , syne bonte clederen met allen
 „ hoeren toebehooren , gelykerwys dat onse Meester-Clerke van on-
 „ sen Herberge gehad hebben , en voortaan alle jaer tot sine termi-
 „ ne alse tot Vastenavont naetcomende die eerste termynen uytreykt
 „ en betaelt C. oude schilden met syne clederen in aller manieren
 „ als die brief hout die hy daerof heeft van Hertogh *Willem van*
 „ *Beyeren* , Grave van Henegouwen , van Hollant &c. onsen lieven
 „ broeder , daer onsen jegenwoirdigen brief doergesteken es , Want
 „ wy emmers willen dat synen brieve gehouden en voldaan worde ,
 „ ende des neemt alle jaere en alle tyt synen brief van quitancie voer
 „ ons mede te rekenen , Wy fullen U met synen brieve van alsoo
 „ veele quiten in uwere rekeninge , want wy de renten van den
 „ Rentmeesterschap in Noorthollant, daer Mr. Philips op bewyft was ,
 „ gefeth hebben in onsen lieven moeyen liant der Hertoginne van
 „ Brabant haer duwarye mede te betalen. In oirconde desen brieve
 „ besegelt met onsen zegele , Gegeven te Dordrecht des Saterdachs
 „ na derthien dach in 't jaer M. CCC. LVIIJ.

Philips van Lei-
den door
 Hertog
Willem
van Beye-
ren tot
 zynen
 Secretaris
 aangestelt
 zynde ,
 werd
 door
 Hertog
Aalbert
 daar in
 gecon-
 firmeert:

Jussu Domini Ducis Alberti.

P. D. de Brederode & G. de Heemstede.

TCUS VOPPONIS.

St. PETR. CAMER. DE HAYESTEYN.

Ook heeft hy hem in den jaere 1356 gebruikt voor zynen Afge-
 zant aan den Paus , om aldaar 's Graafs en 's Lands zaaken waar te
 nemen en te verrigten , daar toe hem gevende de volgende Commis-
 millie.

Die hem
 totzynen
 Afge-
 zant te
 Rome
 gebruik-
 te.

„ **H**ERTOGH WILLEM VAN BEYEREN, Grave van Hene-
 „ gouwen, van Hollant, van Zeelant en van Vrieslant, doen condt
 „ allen luden , dat wy genomen hebben en ontsaen Mr. *Philips van*
 „ *Leyden* onsen getrouwen Clerk met groote voersienicheden ons
 „ en ons Raets, onse saeken en ons Lants te bewaeren en te bedry-
 „ ven in den Hof van Romem , en des fullen wy hem geven synen
 „ cost mede te doen in den Hove voersz. C. oude schilden alle jaer
 „ also lange als hy daer staen sal , t'ontsaen van onser Rentmeester
 „ van Noorthollant, die nu is of namaels wesen sal op ten Vasten-
 „ avont, en wy fullen hem clederen geven , gelycken anders onsen
 „ Clercken , die dagelyks van onsen Herbergen Meester-Clercken
 „ wesen fullen tot allen tyden , En ontbieden en gebieden onsen
 „ Rentmeester van Noorthollant, die nu is of namaels wesen sal , dat
 „ hy Mr. Philips onsen Clerk voersz. C. schilden voersz. wtreyck-
 „ ke en betaele nu te vasten avont naetcomende en voortaan alle
 „ jaren op ten terminen voersz. sonder anders eenig geboth van ons

Commis-
 millie
 voor
 Mr. *Phi-*
lips van
Leiden
 om des
 Graafs
 en 's
 Lands
 zaaken
 by den
 Paus
 waar te
 nemen
 enz.

„ te hebben en des alle jaere nemen synen opene brief van quitancie
 „ voer ons mede te rekenen , en dit sal geduyren ter tyt toe dat
 „ wine voersien hebben met een Canonicx Provende te Bergen in
 „ Henegouwen of anderswaer met eenre Provende die C. schilden
 „ vrylick 's jaers waerdich is, en hy opboren mag in den Hof tot
 „ Avenjon mede te sfaen. Ende wanneer wi 'em by ons ontbieden
 „ te comen, soe fullen wy hem delivereren doen met twee peerden
 „ in ons Herberge met anderen onsen Gefinde, want hy van onfere
 „ Herberge es. In oirconde &c. Gegeven te Kanoyt op sinte Ste-
 „ phaensdach in 't jaer M. CCC. LVJ.

Jussu Domini Comitiss,

*Presentibus Dominis Senascallo major. Hanoniæ, Balvo Major.
 Hanoniæ, Deane & de Despin., G. de Heeluis.*

J. DE THENIS.

G. H. ROYER.

Word
daarna
Profes-
sor in de
Rechten
te Parys.

Naderhand is hy geweest in de vermaarde Academie van Parys *Professor Decretorum*, of Uitlegger der geestelyke Regten, zynde aldaar in den jaere 1369 gemaakt Licentiaat in beide de Regten. Eeninge tyd tot Parys de plaats van Professor met eere bekleed hebbende, is hy in 't Vaderland wedergekeert, en by Hertogh *Aalbert van Beyeren*, die hem insgelyks beminde, in hooge agtinge geweest, zulks dat hy hem met en nevens andere in Ambassade heeft gezonden na Paus *Gregorius den XI.*, die zynen zetel toen ter tyd te Avignon was houdende.

Ambas-
sadeur
vanHer-
tog *Aal-
bert* aan
Paus
*Grego-
rius* enz.

Hy is ook Ao. 1373 geweest generaal Vikaris of Stedehouder van den Bisschop van Utrecht Heer *Aarnoud van Hoorn*, en een van deszelfs Hofgezin, hebbende in zynen Rade in verscheide geschillen vonnisse en regt gewezen, zoo als hy zelf in zyn gemelde boek op meer dan eene plaatze getuigt. Hy was mede Kanunnik aldaar, te Leiden en in den Hage, mitsgaders Pastoor of Cureit (w) te Zierikzee, en Treforier der kerke van Kamerik. Ook schynt hy ontrent den jaere 1371 of 1372 geweest te zyn Pastoor of Cureit van de oude of St. Nicolaas-kerk te Amsterdam, waar van hy tegens zynen wil afstand moeste doen, voor zoo verre uit zyne nagelaaten schriften af te nemen is (x).

Hy

(w) De Schryver der Oudh. en Gestigten van Zeeland, in 't II. deel, pag. 9. vertaalt in 8., zegt, dat hy de eerste Deken in 's Lievens-Munster te Zierikzee is geweest.

(x) *In libro de Cura Reipubl. § sorte Princip. Casu 60. § 64. Istud (volumus) in Principe totum destruit § ad præcipitium ducit, quod etiam me spoliavit Ecclesiâ meâ de Amstelredamme, quam § Dominus dedit § inductus turpius abstulit. Item d. Casu 64. Et per hæc visa punitus fuisset adversarius meus, quod pendente lite § jam concluso in causâ de Amstelredamme impetravit renunciationem juris mei, quod tum invidiosissime feci, sed quod preces erant armatæ § defensiones mihi erant ablatæ contra omnem æquitatem in Iffelmondâ juxta Rotterdamme. Et ibidem in fine. Dominus meus impulsus hæc fecit, qui anno sequenti, cum in Ambasciatu suo starem Avenione mibi*

Hy ftierf den 6 Juni 1380, zynde de dag van St. Primus en Felicianus Martelaaren, te Utrecht, en wierd begraven te Leiden in de Hooglandsche of St. Pancras-kerke, in welke hy gefligt en gefondeert hadde twee Kapellanyen of Vicaryen, de eene op 't altaar van St. Nicolaas Bilfchop, welke hy ter gedagteniffe van zynen Vader gewilt heeft dat ze *Pieter Gouburfs* of *Gobburfs* Vicaryen zouden genoemt worden, hebbende dezelve met veele goederen, zoolanden, huizen, erven als renten begiftigt.

Twee vikarien door hem gefligt.

Een groot liefhebber en beminnaar der geleertheit zynde, had hy met overgroote moeite en arbeid zeer veele fchoone en raare boeken, alle met de hand gefchreven, dewyl de Druk-konft te dien tyde nog onbekent was, by een verzamelt, en dezelve ten dienfte der Geeltelyken geplaatft in een huis, fttaande agter de zuid-zyde van St. Pieters kerk, 't welk, om dat het zoo fchoon en pragtig was, met den naam van *Salomons Tempel* vereert wierd. Van deze Bibliothek heeft hy by zyn testament, 't geen hy in den jaare 1372 in de Latynfche taale heeft gefchreven, ten gemeene nutte en behoefte gedifponeert, want ziende (*y*), ('t zyn de woorden van zyne uiterfte wille) „ dat veele bequaame en gaauwe perzoonen, tot groot „ nadeel van 't gemeene beft de boek-oeffeninge lieten varen, en „ genegen zynde om den geenen, die zig in de kenniffe van 't geeltelyk en burgerlyk Regt wilden oeffenen, voort te helpen, ten „ einde zy bequaam mogten worden, om Gods kerke dienst te „ doen, heeft t' hunnen behoefte zyne boekery nagelaaten en daar „ toe gefchikt de huyzinge, dewelke hy dus lang bewoont hadde, „ fttaande by St. Pieters-kerk hof, ter tyd toe dat 'er met den raad „ van zyne testament-voogden een veiliger en vryer plaats, 't zy in „ St. Pankraas kerke, 't zy elders beraamt fal worden; De gemelde „ boekery zal drie floten en ieder flot een byzonderen fleutel „ hebben; de eerfte fleutel zal in bewaring zyn by den Deken van „ St. Pankras kerke, die het dan wesen zal; de tweede by den „ geenen die de benoeminge der Prebende heeft; de derde by den „ Kanunnik, die de oudfte kanunniksdy bezit. Al wie eenig boek

Maakt zyn boekery ten gemeene dienfte.

Gg 3

te

mibi absenti sua benignitate providit aliunde; videlicet de Canonicatu & Prebenda Sanctæ Mariæ Condatensi. 't Welk vertaalt aldus luid: „ Dit zeggen (wy willen) werpt „ alles overhoop in een Prins, en flort in het verderf, 't welk my ook van „ myne kerk van Amsterdam berooft heeft, welke myn Heer my gegeven, dog „ misleid zynde, schandelyker afgenomen had. En *Casu* 64. „ En door het zien „ van dit zoude myn tegenftrever geftraft zyn geweest, dat hy geduurende het „ hangen van 't proces en na 't fluiten van dien, de renunciatie van myn regt in „ de zaak van Amsterdam heeft verkregen, 't welk ik toen zeer ongaerne dede, „ dog egter uit dwang moeft gefchieden, om dat het verzoek gewapent was en „ my myne beweeringsen tegen alle recht en reden tot Yffelmonde, by Rotterdam, afgenomen waren. En op dezelve plaatze aan 't einde. „ Myn Heere „ heeft zulks door aanrading gedaan, dog my het volgende jaar, toen ik in zyn „ Gezantschap tot Avignon was, in myn afzyn, door zyne goedertierentheid aan „ een andere kant, namentlyk met het Canonicat en Prebende van Sinte Mary van Condaat, weder begunftigt.

(*y*) Te vinden in de Oudheden van Rynland, pag. 230.

„ te leen ontfangt , zal borg ftellen , dat hy het in zyn geheel zal wederbrengen (z).

Heer
Dirk
Voppen-
zoon.

Heer DIRK VOPPENSZOON de jonge , vermeldt in een brief van Hertog *Aalbert* , gegeven in den Hage den 4 Februarii 1393. *ftilo Curiae* , waar by de gemelde Hertog het voorfz. Kapittel heeft geconfirmeert en gegeven de Schoole van den Hage , „ welke Scolafterie en Scole mit allen horen toebehoeren Heer *Dirc Voppenzoen die jonge* , wile hy leefde , Canonik in der voifz. Capelle cofte tiegens *Clais Ommeloep* , diefe op tie tyt van ons hadde , en welke Scolafterie en Scole voerfz. Heer *Dirc* voerfz. quytscout en overgaf den Deken en Capittel voerfz. die die voerfz. Scolafterie en Scole zedert die tyt feftien jaer lang of langer rustelyc en vredelyc bezeten en gehouden hebben.

Heer
Jan Symonsz.

Heer JAN SYMONSZOON , Kanunnik in de voorfz. kapel. Dezen vergunde Hertog *Willem van Beyeren* , om by testamente aan zyne Baftaard-kinderen uit zyne goederen te mogen maken , zoo veel en op zodanige manieren en conditien als hem goeddunken zoude , by brieve gegeven in den Hage den 4 Maart 1407. *ft. Curiae*.

Mr. Ja-
cob Si-
monsz.

Mr. JACOB SYMONSZ , werd als Kanunnik van de Hofkapel vermeldt in eenen koop-brief van een ftuk land , gelegen in den Ambagte van Maas-land , gedagtekent des donredaghes voor sint Pietersdach ad Cathedram 1421. Hy heeft de Statuten van het Kapittel van den 31 Mei 1443 met en nevens de navolgende negen Kanunniken ondertekent.

Mr. TIMANT KONINCK.

Mr. WILLEM VAN THOL. Hy was nog Kanunnik in 1458.

Mr. WALTERUS VAN DEN HOORN.

Heer PIETER JACOBSZ. , gezegt VANGAPINGHEN.

Heer JOHANNES DE SAERTS.

Mr. GYSBERT VAN DER HOORN.

Heer HENDRIK PIETERSZ.

Mr. ARNOUD t's GRAVENZANDT.

Mr. JACOB POTTER.

Heer
Hendrik
Jacob de
Lange.

Heer HENDRIK JACOB DE LANGE , Kanunnik in die Capelle in den Hage , vermeldt in een acte van den Hove van date 11 Maart 1441. *ft. Curiae* (a)

Mr.
Gheryt.

Mr. GHERYT , *Cureit van den Hage , te weten van de Capelle ten Hove*. Dus werd hy genoemt in een procuratie van den 26 April 1453 (b) , waar by *Heer Pieter Janszoen Cureit van Warder onder*

(z) Zie verder van hem *in vita Auctoris* voor zyn meergem. boek , gedrukt Ao. 1701. ; als mede Orlers , *Beschryvinge van Leiden* , pag. 333. Goudhoeven , pag. 217.

(a) Geregiftreert in 't 7. Memor. van Rose , gequot. D. 1. fol. 13.

(b) Geregiftreert in 't 4. Memor. van Mr. Jacob Bosfaart , gequot. J. 1. fol. 135. *verso*.

der die van Edam hem aanstelt tot zynen Procureur om alle zyne zaken ten Hove tegen eenen yegelyken te vervolgen. Of deze onder het getal der Kanunniken geplaatst kan werden, is by ons onzeker; wy geven hem zodanig als wy hem getituleert vinden.

Mr. BARTHELMEUS VAN DER HORST, Priefter en Kanunnik in den Hage, vermeldt in een uitpraak van den Hove, gedagtekent den 1 October 1455 (c).

Mr.
Barthel-
meus
van der
Horst.

Heer JAN de Kapellaan, Zanger en Meeftter van de Choralen in de Kapelle van den Hove (d).

Heer DIRK VAN CASANT, Priefter en ook Kapellaan van dezelve kapel (d).

Heer PIETER BEEST, Kanunnik in de kapel op 't Hof (d).

Hr. Pie-
ter Beest.

Mr. JAN VAN OOSDORP, werd in een acte van den Hove van den 19 Augusti 1456 (e) genoemd Kanunnik in onfer liever Vrouwen Capelle van den Hove in den Hage. Hy was 1467 nog Kanunnik, en wierd daar na Deken van dezelve kapel. Zyn tydgenoot in 1467 was

Mr. Jan
van Oos-
dorp.

Heer JAN TOL, Priefter en Kanunnik. Hy werd als Kanunnik nog vermeldt in een Schepen rente-brief van den 27 Junii 1490 (f) verzekert op een huys staande in die Papenstraet, belent ten oesteynde den gemelde Heer Jan Tol. Hy was ook een van de agt Kanunniken, die de Statuten van 't Kapittel van den 8 April 1489 ondertekenden. De andere waren.

Heer.
Jan Tol.

Mr. JOHAN VAN BRAKEL. 1487. 1490.

Heer JAN VAN DER CAPELLE, 1489--1508. Hy ftigte by zyn leven een Vikarye in de Hof-kapel, waar van in 158... nog bezitter was Mr. Jan van der Burg; na wiens dood de Staten van Holland den 5 Januari 1589 het regt van collatie confereerden op Jan Willemsz van der Capelle, als de naaste van den bloede van den voornoemden fundateur:,, mits blyvende 't geregte derde part van ,, de zuivere inkomsten van de voorfz. Vikarye tot behoef en on- ,, derhoud van de Predikanten, volgens voorgaande generale Refo- ,, lutie van de Staten.

Hr. Jan
van der
Capelle.

Heer NIKOLAAS MEEU of MYAU, 1489--1490.

Heer WILLEM SCHOUTEN, Priefter. Hy werd nog als Kanunnik vermeldt in eenen losrente-brief, geveftigt op een erve gelegen in Jan-Hendrik-straat, 12 October 1503.

Heer
Willem
Schouten.

Heer ANTHONIUS DE MYDA. 1587. 1490.

Heer en Mr. JACOB RUYSCII, Priefter en Leeraar in de Geestelyke Rechten. Hy wierd by brieve van den 5 Junii 1487 by Deken en Kapittel aangestelt tot Pastoor van de Nieuwe kerk te Delft in plaatze en by vrywilligen afstand van Heer Pieter van der Sluis, Patroon van dezelve kerke. Met wat plegtigheden hy in zyn
nieuw

Heer
Jacob
Ruyfch;

(c) Geregiftrceert in 't Sententie-boek, gequot. E. fol. 92.

(d) Deze drie perzoonen, mitfgaders Mr. Willem van Thol, hier vooren reets opgegeven, staan vermeldt in een acte van den Hove, gedagtekent 3. Maart 1457. St. Cur. geregiftr. in 't Sententie-boek, gequot. F. fol. 43. verso.

(e) Geregiftr. in 't Memor. en Sententie-boek, gequot. E. fol. 75. verso.

(f) Geregiftr. in 't kleine francyne Register van 't H. Geesthuis alhier fol. 150.

nieuw bezit wierd ingeleid, kan gezien werden uit den volgende Latynschen brief, dien wy na de originele acte geschreven, om de byzondere omstandigheden daarinne vervat, waardig geagt hebben den Oudheid-Beminnaars mede te deelen.

Werd
tot Paf-
toor van
de Nieu-
we kerk
te Delft
ingewyd.

IN nomine Domini Amen. Tenore presentis publici instrumenti cunctis pateat evidenter & sit notum, Quod anno à nativitate ejusdem millesimo quadringentesimo octuagesimo septimo indictione quinta die vero Martis mensis Augusti decima quinta hora octava ante meridiem vel quasi Pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri domini Innocentii divina Providentia Pape octavi anno tertio in mei Notarii publici subscripti testiumque infra scriptorum vocatorum propter hoc specialiter & rogatorum presentia personaliter constitutus egregius & circumspectus vir Dominus & Magister Jacobus Ruyfch, Decretorum Doctor, Canonicus Capelle Collegiate beate Marie virginis Curie Hagensis Trajectensis diocesis Procurator & Syndicus & eo nomine Venerabilium Domnorum Decani & Capituli Capelle Collegiate prefate prout michi Notario publico subscripto de sue procuracionis mandato rite ac legitime constat, habens ac tenens suis in manibus literas Apostolicas & literas Illustrissimorum Principum nostrorum Maximiliani & quondam Marie ejus conjugis vita functe cujus anime propitiatur Deus, Archiducum Austrie & Ducum Burgundie &c. atque Comitum Hollandie super incorporacione nove Ecclesie Parochiali opidi Delfensis. Quarum vigore me Notarium subscriptum instanter requisivit, quatenus eundem Syndicum & Procuratorem syndicatus & procuratorio nomine quo supra in corporalem, realem & actuaalem possessionem dicte nove Ecclesie Delfensis vacantis ad presens per liberam resignationem venerabilis viri Domini & Magistri Petri de Sluysa decretorum Doctoris & in legibus Licentiatu novissimi Rectoris ejusdem juriumque & pertinent. ejusdem introducere dignarer cum sollempnitatibus debitis & consuetis juxta continentia & tenorem literarum predictarum. Ego igitur Notarius subscriptus literis hujusmodi ut obedientie filius obedire volens eundem Magistrum Jacobum Ruyfch syndicum & procuratorem nomine quo supra syndicatus & procuratorio per manum apprehendens in Januam borealem ejusdem nove Ecclesie introduxi ipsumque deinde suppellicio indutum & habentem stolam in collo suo appendentem primo ad locum ubi conservatur Eucaristie sacramentum duxi seramque ejusdem loci per providum virum Dominum Wilhelmum Staell, presbyterum Capellanum & servitorem dicte nove Ecclesie aperiri feci, qui eidem syndico & procuratori antedicto monstrantiam in eodem loco situatam claves hujusmodi sibi tradendo ostendit, quam dictus syndicus & procurator in manu sua recepit, tenuit & reposuit atque seram dicti loci recluserit, dehinc ipsum ad summum altare dicte ecclesie ducendo & ibidem ab eodem in animas Domnorum suorum constituentium capto juramento solito ad fontem baptismalem ejusdem ecclesie postea ad amboicem & deinde ad campanas ac ad restes campanarum duxi & easdem restes sibi ad manum tradidi trabendum & pulsandum, aliaque insignia Parochialia & ad curatum spectantia & requisita in Dei nomine committendo eidem; Et deinde ipsum syndicum & procuratorem prefatum iterum ad summum altare duxi, ostendens sibi missale desuper positum quod ipse aperiens missam de domino legere incepit, atque ego Notarius & nonnulli sacerdotes ibidem astantes tempore offertorii ejus-

ejusdem misse quosdam denarios argenteos sibi in dicto altari offerebant, quos ipse ad se recepit in signum realis, corporalis & actualis possessionis Ecclesie dicte jurumque & pertinentium ejusdem. Postremo vero syndicus & procurator prefatus nomine quo supra syndicatus & procuratorio ab ipso Domino Wilhelmo Staell Capellano & servitore superdicto sibi tradi petiit omnia jura requisita ad dictam novam Ecclesiam, videlicet claves sigilla literas & alia sub se existentia, qui quidem Dominus Wilhelmus Staell prefatus eidem syndico & procuratori supradicto omnes claves dicte Ecclesie atque duo sigilla unum argenteum & reliquum cupreum atque certas litteras bonorum fructuum reddituum & jurium ecclesie ejusdem tradidit, quibus per ipsum in signum realis possessionis ut supra receptis, e converso hujusmodi jura dicto Domino Wilhelmo Staell reddidit sibi committendo ut ea sub tuta custodia ad usum dicte Ecclesie & Capituli supradicti deponeret & observaret, qui quidem Dominus Wilhelmus Staell prefatus à dicto syndico & procuratori omnia jura reacceptavit & Ecclesie supradicte nomine Capituli quo supra fideliter deservire promisit, super quibus omnibus & singulis premissis supradictus Syndicus & Procurator nomine syndicatus & procuratorio quo supra petiit sibi fieri & confici à me Notario publico subscripto unum seu plura publicum seu publica instrumentum aut instrumenta dictamine cujuscunque sapientis. Acta fuerunt hec in oppido Delfensi antedicto, sub anno, indictione, mense, die, hora, pontificatu & locis superius specificatis & descriptis. Presentibus ibidem providis & discretis viris & Dominis Mychaele Johannis, Petro Cornelii & Mychaele Gerardi Presbyteris, atque Lamberto Lamberti Clerico Trajectensis diocesis testibus fide dignis ad premissa vocatis specialiter & rogatis.

Et ego FLORENTIUS de DAM, Clericus &c.

Mr. PHILIPS DE BUSSCHO of anders *Philip van den Bosch*. 1489--1514.

Mr. WILLEM WILLEMSZ. ENGEBERTI, 1490.

Mr. JOHAN VAN NOORTICH. Hy wierd den 8. Junii 1490 by het Kapittel aangestelt tot Pastoor of Cureit van de kerk te Hoorn, met magt om eenen Kapellaan aldaar te mogen stellen, die de gemelde kerk zoude bedienen. Hy was mede Pastoor van de kerke te Overschie, als blykt by eene quitantie gedagtekent den 22. Maart 1506, ten zynen behoefte gepasseert wegens koop van twee rentebrieven. Dezen vergunde Hertog *Philips van Bourgondie* by brieve van den 11. Junii 1497 (g), „ dat hy aan zyn gekogte huis, staende in de nieuwe West- „ straete, responderende agter 't Voorhout, daer zekere lage „ erve leggende is ombetimmert, het zelve erf zal mogen ver- „ lengen met muuren of stakettingen, soo verre als andere syne „ naeste gebueren dat nu gedaen hebben, mits daer vooren beta- „ lende eene groote Vlaems in erfscynse jaerlycx in handen van on- „ sen Rentmeester.

Mr.
Jan van
Noortich,
Kanun-
nik en
Pastoor
te *Hoorn*.

Hh

Mr.

(g) Geregistr. in 't derde Memoriaal-boek van Sandelin, fol. 12. verso.

Mr. Fer-
dinant
Bont.

Mr. FERDINANT BONT, Priester, Sommelier van 's Keizers kapelle (b), en geprovent Kanunnik van de Hof-kapelle, 1492.

Heer
Hugo de
Groot.

Heer HUGO DE GROOT, Pastoor van de nieuwe kerk te Delft, Raad in den Hove van Holland, Kanunnik van de Hof-kapel en Deken van 't Collegie der Kanunniken te Geervliet. Hy was een zeer vroom, opregt en godsdienstig man en een voorzaat van dien overgrooten HUG DE GROOT. Den 8 Mai des jaars 1509 (i) stervende, is hy alhier in den Hage begraaven. Op 't tafereel van zyn afbeeldzel, 't geen nog in wezen en te Delft ten huize van den wel edelen gestrengen Heer en Mr. Frans van Overstchie, Raed en Vroedschap der gemelde stad te zien is, werd dit volgende graf-schrift, my door zyn Ed. ter hand gestelt, gevonden:

*Hoc tumulo situs est HUGO cognomine MAGNUS,
Optatus Delphis Pastor in æde nova,
Consulis officio dignum quem Curia sumsit;
Hagia Canonicum templa habuere pium,
Quem Geervlietensis tenuit sacer ordo Decanum.
Dic, Lector, superum sorte beatus eat.*

8 Mai 1509.

Heer
Arent
van
Dorp.

Heer ARENT VAN DORP, Priester, zoon van Heer Cornelis van Dorp (die A°. 1486. te Dordregt van Aartshertog Maximiliaan Ridder gellagen wierd, zynde Heere van Benthuizen en 1508 Raad in den Hage) was volgens getuigenisse van Goudhoeven (k), in 1500 Kanunnik op 't Hof in den Hage, als mede nog in den jaare 1514 (l), nevens Mr. Philips de Buffcho, hier vooren reeds vermeld. Zyne tydgennooten waren mede in 1508.

Mr. Pie-
ter van
der Gou-
de.

Mr. PIETER VAN DER GOUDE, in 1523. Pastoor van Voorfchoten, Deken van St. Adrianus-kerke te Naaldwyk en 1508 al Kanunnik van de L. Vrouwe kapelle in den Hage. Zyn vader was Jacob van der Goude, een aanzienelyk burger der stad Gouda. Als 'er in den jaare 1522. groot geschil ontstaan was tusschen Heer Floris Oem van Wyngaarden en Heer Vincent Kornelisz. Rekenmeester van Holland over het begeben van eene Vikarie van St. Laurens te Voorfchooten, eene te Voorburg en eene Kanunniksyd in St. Pankras kerke te Leiden, en daar over proces te wagten stond, is deze gansche zaake wederzyds aan hem als zegsman verbleven. Waarop hy in 't jaar 1524 dit geschil zodanig bemiddelde, dat de Kanunniksyd van Leiden door Vincent Kornelisz., de Vikarie van Voorfchooten door Floris Oem van Wyngaarden en die van Voorburg

(b) Zie de betekenis van dezen naam hier vooren, pag. 224.

(i) In de lyst by S. van Leeuw. *Bat. Illust.*, pag. 1475. vinden wy hem nog onder de Raden van den Hove op 't jaar 1516, en gevolgelyk zoude dit met zynen sterfdag niet over een komen.

(k) Pag. 171. S. van Leeuwen, *Bat. Illust.* pag. 935.

(l) Zie 't Register van Criminele Sententien van den Hove van Holland, gequot. E. fol. 17. verso.

burg door hen beide by beurte zoude vergeven worden (*m*). Hy was in den jaare 1531 met en nevens de twee nagenoemde Kanunniken, mitsgaders *Crispyn van Bosbuysen hnl. Rentmeester*, gedeputeerde van het Kapittel wegens geschil, dat 'er ontlaan was tusschen het zelve Kapittel ten eenre en de Heemraden van Delfland, mitsgaders Ambagts-bewaarders van 't Noorderland, &c. gelegen buiten 's Gravefande ter andere zyde, over het uitdelven van de konynen en het repareren van den ouden dyk tot Monster (*n*).

Heer PIETER DE FONTE, Kanunnik van de Kapel op 't Hof 1508.

Heer PETRUS BARBAY, Kanunnik als vooren 1508.

Heer PIETER SYMONSZOON, Priester en Kanunnik als vooren 1508.

Mr. HENRIK BREDEMERS, Kanunnik, Musicant en Orgelift van de kapelle 1506.

Heer WILLEM ZAEL, Priester en Kanunnik op 't Hof. †(*o*)

Heer JOHAN GODEMAKER. †

Mr. HUGO VAN ASSENDELFT, Heer van Veenhuizen, Priester en Onder-Pastoor der Haarlemsche kerke, was in 't jaar 1522 al Kanunnik op 't Hof in den Hage, en ook van den jaare 1516 tot 1532 extraordinaris Raad in den Hove van Holland. Hy slierf 1540 oud 74 jaaren, zynde in zyn leven geweest een vroom, deugdzaam en opregt man, ten hoogsten beminnde de barmhertigheid en mededeelzaamheid, welke pligten en deugden hy aan den armen uittermaten heeft geoeffent, in zoo verre, dat hy dezelve tot zyne erfgenamen heeft ingestelt by zyne laatste testamentaire dispositie, waar van wy de woorden, voor zoo verre ze ons ter hand gekomen zyn, alhier zullen uitschryven;

Mr. Hugo van Assendelft.

*Dit is die vuyterste wille van myn Huyge van Assendelft
Canonick in den Hage & principaliter pars testamenti mei*

Ave Sanctissima Maria.

In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Amen.

Instituert de armen tot zyne erfgenamen.

„ ENDE want ik Huyge van Assendelft geen descendenten en hebbe, maar alleen Collaterale vrienden en magen, soo wil ick van myne goeden disponeren alst myn best dunct tot mynre ziele salicheyt, en oick gedisponeert hebbe in myn testament al in den jaere xvc. xxiij., daer ik inne hebbe gereserveert te mogen adderen, diminueren ofte beter verclaringe doen; Ende wil dat ik hier na beschreven hebbe, sal effect forteren als myn uitterste wil, *jure*
I h 2 „ *Codi-*

Extract uit het Testament van Mr. Hugo van Assendelft.

(*m*) Dit alles werd breder en omstandiger verhaalt by den Schryver van de Rynlandfche Oudheden, pag. 384. en 385.

(*n*) De Sententie van den Hove over dit geschil, is te vinden in 't eerste Memoriaal-boek van de Jonge, fol. 42-45. verso.

(*o*) Deze en eenige volgende met een † getekent, hebben wy getrokken uit de lysfe van de Kanunniken, die de Schryver van de Delffche &c. Oudh. voortbrengh, dog de egtheid der zelve laten wy ter zyner verantwoording.

„ *Codicillarum* en by manieren van Codicillen make *vel quovismodo*
 „ *de jure statuto vel de consuetudine valere poterit*, Soe verclare ik
 „ achtervolgende dien en maicke ik Huyge voornoemt de armen
 „ menschen allen myn goeden, behalven alleen dat ik specialick cenigen
 „ besprooken hebbe, ofte noch yemant specialiter bespreeke;
 „ En institueer die armen menschen myn erfgenamen, En oick achtervolgende
 „ dien, soe geve ik myn huysinge en erven sulcs ik die
 „ bewoen in den Haige, die Susteren van Sinte Barbaren ende die
 „ Heiligen Geest armen in den Haige t'samen elcxs voor d'een helft;
 „ Ende indien dit nae Costume, of Rechten, of Placaaten 't voorz
 „ huys en erve hemlyuden niet en soude mogen volligen, soe gheve
 „ ik macht mits desen Meester *Joost Corvinck*, of myn Executoirs
 „ van myn Testament, die voirsz huysinge en erve te vercoepen in
 „ 't bywesen van de voirsz H. Geestmeesters, Proost of Priorinne
 „ van de voirsz Nonnen ofte Susteren, die de penningen dair af
 „ commende sullen voor gelyke pertie tot behouff van de Heyligen
 „ Geest en Susteren ontiangen.

„ Ende voorts zoë verklaer ik *Huge van Assendelff*, dat ik voirsz
 „ Scout en Scepenen van den Dorpe van Assendelff in den jaere *XV^c*
 „ twee en dertich opgedragen en getransporteert hebbe en in vryen
 „ eygendom den H. Geest-armen tot Hairlem gegeven hebbe † myn
 „ landen in Assendelff leggende in Jan Meynen weer genoemt leg-
 „ gende groot *XIII*. Geerden of dair ontrent tullichen haer land-
 „ mercken leggende mit zekere lasten en conditien als die brieven
 „ en reversbrieven dair af zynde breder verklaren; willende mits
 „ desen, dattet selsde sal forteren effect; Zoe is myn uysterste wil,
 „ dat indien 't voirsz landt den voirsz H. Geest nyet en sal mogen
 „ volgen, overmits eenige Placaten der K. Majt. die dair geweest
 „ sijn, of soude mogen komen, Zoe wil ik *Huge van Assendelff*
 „ dattet voirsz landt vercoft sal worden ter presentie van de voirsz
 „ Heylige Geestmeesters, by *Joost Corvinck*, Pater van den Con-
 „ ven- te op 't Spoy of by myns testaments Executoirs, dewelke gehou-
 „ den sullen wesen die penningen daer af commende te leveren den
 „ voirsz H. Geestmeesteren. In oironde dat ik wil, dat dese myn
 „ Testament oft Codicille effect sal forteren, hebbe ik Huyge voirnt.
 „ dit selver geschreven en myn gewoonlick handschrift hier onder
 „ gestelt in den jaere *XV^c*. acht en dertich, den *XI^{en}* Augusti.

Ondergeteykent,

Ita est HUGO D'ASSENDELFF.

„ Ende wil en begeere, dat dit voirsz zonder failgeeren by myn
 „ Executoirs wordt onderhouden en agtervolgt op costen van myn
 „ achtergelaeten goeden oft gelt, ende dair gheen gelt om en spa-
 „ ren. Ende indien yemant van myn magen Collateralen tegen al
 „ dit voirsz dede, dat myn Executeurs mit recht en processen we-
 „ derstaen sullen op mynen costen. Ende indien ik sulcken Oppo-
 „ sant yet in 't Testament besprooken hadde, die en sal van 't Le-
 „ gaet

† ach-
 tervol-
 gende
 ook die
 wil van
 mynSuf-
 ter *Ide*
 van *Assendelff*.

„ gaet nyet hebben, maer verboert hebben, en fullen 't myn Execu-
 „ toirs als dan houden tot profyt van de armen myn erfgenamen als
 „ voorn., Ende als myn Executoirs fullen moeten ergens reifen in
 „ myns testaments faicken ofte affairen, of tegen de onwilligen die je-
 „ gens myn vuyterfte wil fouden willen doen; Soe wil ik dat myn Ex-
 „ ecuteur, die zoe ergens reyft, boven alle cōften, 't fy van wagen-
 „ huyr, montcoit, voor fyn moeite hebben fal dagelyxs seven fluy-
 „ vers, ten eynde immers dit voorgaende myn Testament, Codicille
 „ en maickinge en verclaringhe effect mogen forteren. In oironde
 „ *ut supra* by my Huyge geichreven *sub manu propria*; Ende fullen
 „ myn Executeurs myn Legaten en besprek, dat ik geefselicken of
 „ wairlicken parfoenen besproken hebben, geven nae haere discre-
 „ tie; en of ik meer besproken hebbe, dan myn gelt fal mogen
 „ strecken, toe wederroep ik die Legaten, en fal 't al itaen tot
 „ discretie van myne Executeurs, die oick fullen geven myn broe-
 „ ders en susters kinderen als ik hem specialyk bevolen hebbe die
 „ knechts wairlick wesende, een ring van een Angelot, of van drie
 „ Rins-gulden een ring te laten maicken, hem die gevende, ende
 „ die dochteren een *Agnus Dei*, of drie Rins-gulden dair voir, om
 „ een *Agnus Dei* te laeten maicken, indien ik die in myn leven al
 „ dit selver nyet en laet maecken of geve. In kennisse van myn uy-
 „ terfte wil en al dit voorfz, hebbe ik Huyge voirn. myn gewoonlick
 „ handschrift hier gefubscribeert in den jare XV^c. XXXVIII.
 „ den xij. Augusti.

Ondergeteykent,

Ita est HUGO D'ASSENDELDT.

Onder stont geschreven,

Gecollationeert jegens d'originele en accordeert met 't zelve,

JOOST CORVINCK, *Notarius Publicus*.

Hy ondertekende de Statuten van het Kapittel van den 27 No-
 vember 1528 met

Heer P. . . . VOS.

Heer . . . . PELANDIA.

Mr. KORNELIS SCOUTEN 1528 (p). Keizer *Maximi-
 liaan* en *Karel Aarts-Hertog* van Oostenryk hadden hem in Augustus
 des jaars 1507 al verleent brieven van collatie van eene Prebendē en
 Kanunnikschap in dezelve kapel, met bevel aan Deken en Kapittel
 om hem als medelid te ontfangen; maar vermits hy was een natuur-
 lyke zoon van eenen Priester en Kanunnik, die terzelver tyd in de
 voorfz. kapel nog resideerde, wilde het Kapittel hem niet aanne-
 men, zeggende dat het zelve lach en stond onder 't Bisdom van U-

Mr.
*Kornelis
 Schouten;*

Hh 3

trecht,

(p) Zie mede het III. Memoriaal-boek van Sandelin, fol. 213.

recht, hem regulerende en dragende gelyk de Canonicken van de vyf Kerken t' Urecht voorfs., daar men geen Priesters kinderen tot Canonicken ontfing; zonderlyk wanneer heurlieder vader aldaar refiderende was; Ja al wairt oic dat men, gelyk de voorn. Willem Schouten, van den H. Stoel van Rome, daar toe dispensatie hadde bekomen, en gevolgelyk, dat, of fchoon de voorn. W. Schouten daar door al in itaat ware gefelt, om *particulierlyk in 't Collegie der Kerke van 's Hertogenbofch, en generalyk in alle andere Collegiale kerken* aangenomen te werden, het egter niet genoeg ware om in deſe te konnen ontfangen werden. Hier over dan proces zynde ontftaan tuffchen den voorn. Willem Schouten en het Kapittel voor den grooten Raad van Mechelen, verklaarde dezelve Rade by Sententie van den 31 Maart 1507 (q) „ wel geoppoſeert te zyn by die van het voorfs. „ Kapittel, en dienvolgende niet gehouden te wezen den voorn. „ Mr. Cornelis Schouten, uit kragten van zyne voorfs. brieven van „ collatie en proviſie te ontfangen en ſtellen in de poſſeſſie van de „ voorfs. Prebende litigieuſe, noch hem de vruchten der zelve te „ laaten gebruiken. Des niet tegenftaande is de voorn. Mr. Willem Schouten na verloop van eenigen tyd, dog (zoo wy vermeenen) niet eer dan na de dood van zynen natuurlyken vader Mr. *Willem Schouten*, in het voorfs. bezit geraakt. Wy vinden hem in den jaare 1541 nog als Kanunnik vermelt.

Hr. Jan
Stalpert
van der
Wiele.

Zyn be-
fchildert
glas in
de St.
Jacobs
kerk.

Heer JAN STALPERT VAN DER WIELE, zoon van Heer *Jacob Stalpert van der Wiele*, in 153. . . Bailliu van den Hage, was na 't ſchryven van S. van Lecuwen (r) Priester en Kanunnik op 't Hof in den Hage, 1528. . In een glas, ſtaande aan de zuidzyde van het Choor van de St. Jacobs kerk ziet men deze Kanunnik byna levens grootte nedergeknielt in zyn geeftelyk gewaad nog zeer konſtig afgemaakt; en nevens hem verſcheide Geeftelyken ſtaande. In 't bovenſte gedeelte van het glas vertoont zig de Engel Gabriel met uitgeſtrekte vleugelen, verkondigende aan Maria, nedergeknielt in haare ſlaapkamer, de ontfangeniffe en geboorte onzes Zaligmaker. En boven de hoofden van het gezelfchap ziet men de quartieren van zyn geflagt. Dit glas is een der fraaiſte en minſt geſchondene van alle de geſchilderde glazen, die, na zoo veel uitgeftaane rampen in dezelve kerke tans nog gevonden werden. Deze Heer Jan Stalpert was in 1541 nog in 't leven. Hy liet na eenen baftaard zoon, genaamt *Paulus Stalpert*.

Heer KORNELIS VAN VLAERDINGEN, Priester en Kanunnik op 't Hof 1528.

Heer CHIAERT of TJAERDUS ELGERSMA, Kanunnik als vooren, 1528.

Heer
Matthys
Reydum-
mil.
Doedaf-

Heer MATTHYS REYDUMMIL, Kanunnik en Zanger in de Vrouwe kapel ten Hove. Hy deed in den jaare 1531. ten verzoeken van zyne Keizerlyke Majesteit aſtand van zyne Kanunnikspreuve ten behoeve van Mr. *Jan van der Haar*, mits dat hy daar
tegens

(q) Voor de geene die de ſtukken zelf willen beſchouwen, hebben wy de Sententie in 't geheel hierna geplaatſt onder de letter V.

(r) *Bat. Illuſtrat. pag. 1170.*

tegens zoude genieten 12. ponden 's jaars, by den Prior en Convente van *Sions* aan hem geduurende zyn leven uit te reiken, zoo als uit de volgende acte van indemniteit, welke het Hof aan 't voorsz. Convent daar van verleende, breeder kan blyken.

„ **A**lſoe die Prior, Procurator en gemeene Conventualen van de
 „ Regulieren tot *Syon* buyten Delft ter liefde van der Keys.
 „ Majt. verzeget en heml. verbonden hebben voer een jaerlyxe lyf-
 „ pence van twaelf ponden grooten Vlaems te betalen jairlycx op
 „ twee termynen, als ſint Jansmiſſe en Kerſmiſſe eenen Heer *Mat-*
 „ *thys Reydummil* Sanger in de Capelle van der K. Majt. voirſz. En-
 „ de dit vuyt zake dat die ſelve Heer Matthys tot verſoucke van
 „ den K. Majt. gerefigneert heeft eenen Meeſter *Jan Dircksz van*
 „ *der Haer* zyn Canonicx proeven die hy hadde in onſer Vrouwen
 „ Cappelle in den Hage, welke penſie der K. Majt. belieft heeft en
 „ belieft om ſonderlinge zaken jairlicx te betalen voir den voirſz.
 „ Meeſter Jan van der Haer; Ende om die voirſz. van *Syon* weder
 „ wel te bewaeren en te verſekeren van indemnité, SOE heeft 't
 „ Hof van Hollandt by advyſe van de Luyden van der Rekeningen
 „ aldaer en content van den K. Majt. als Grave van Hollandt den voirſz
 „ Prior, Procurator en gemeen Conventualen van *Syon* vuyten na-
 „ me van den zelve Convente beloeft en beloeft mits deſen heml.
 „ te vryen van de voirſz. geconſtitueerde lyſpenſie en dezelve jair-
 „ lycx op ten gevallen termynen vuyten exploicten van den zelve
 „ Hove of anders te betalen (s). Belovende henl. oick te verwer-
 „ ven van der K. Majt. voirdere brieven van indemnité hier up die-
 „ nende of de voirſz. huere verſegelde brieven van verbande ſcha-
 „ deloes te reſtitueren. Des t'oirconde ſoe hebben wy 't zegel van
 „ Juſtitie hier aen gehangen op ten 6 dach van Junio Anno XVe.
 „ XXXJ. By *Aſſendelſt*, *Warmont*, *Colſter*, *Cobel*, *Zasbout*,
 „ *Sandelyn*, *Hugo*, *Pynszen*, *Zegers*.

ſtand
van yne
Kanun-
niksdy
ten be-
hoeve
van Mr.
Jan van
der Haer.

Acte
van in-
demni-
teit ten
behoeve
van 't
Convent
van *Sion*
buiten
Deltt.

Mr. JAN HARIUS, of zoo men hem anders genoemt vind, Mr. *Jan Dircksz. van der Haer*, gebooren te Gornichem, daar hy Kanunnik is geweest, wierd door gunſt van Keizer Karel en by aſtand van den voorn. *Matth. Reydummil* in den jaare 1531 Kanunnik op 't Hof in den Hage. Van hem werd getuigt (t), „ dat hy al-
 „ hoewel niet hoog geleert, egter een groot liefhebber van deug-
 „ den

Mr. *Jan*
Dircksz.
van der
Haer.

(s) Van deze verbinteniffe onthefte het Hof het zelve Convent geheel en al by acte van den 8. April 1532. „ en ordonneerde mits dien *Jan Heimiksz.* Rentmr. van de Exploicten in den zelve Hove, den voorn. Heer *Matthys Reydummil* jairlycx te betalen die voirſz lyſpenſie ſyn leven langh geduyrende op te termynen vooren geſpecificceert, te weten voir den eerſten termyn gevallen Kerſmiſſe Ao. XVe. XXXI. *ſilo Curiae*, zeven en twintig ponden van xl. grn. 't pont, en ſoe voirts van termyne tot termyne xxvij. der zelve ponden tot Sint Jansmiſſe Ao. XVe. vyf en dertich inclus, indien die voirſz penſionarys ſoe lange in levende lyve blyft: Ende daer en tende tot elcken termyne geduerende 't leven van den zelve penſionarys: enz.

(t) Guicciardyn, *Befchryvinge der Nederlanden*, pag. 227. en 233.

„ den en boeken is geweest, zoo dat hy zyn leven lang met over-
 „ groote neerftigheid en onuitsprekelyke koste een uitmuntende bi-
 „ bliothek van alle konsten en wetenschappen in alle taalen en van
 „ alle kanten verzamelt heeft; dat hy in 't verhuizen van Corni-
 „ chem na den Hage zoo veel boeken overbragt, dat het volk zig
 „ daar over ten hoogften verwonderende, uitriep, *zy zouden nooit*
 „ *geloofd hebben dat 'er in de gansche werreld zoo wele boeken waren,*
 „ waarinne deze voortreffelyke man *Jan met de boeken* genaamt
 „ wierd. Hy leefde in den Hage eenige jaaren altyd zyn boekery
 „ met groote vlyt en iver vermeerderende, dog heeft dezelve in 't
 „ laatste van zyn leven aan den voornoemden Keizer by acte van den
 „ 23 September 1531 in eigendom getransporteert en overgegeven,
 „ omme na zyne dood op 't Hof te dienen tot een publieke bibliotheek
 „ ten behoeve van de Suppooten en anderen. De woorden van de
 „ gemelde acte zyn deze:

Trans-
 porteert,
 zyne
 boeken
 aan den
 Keizer,
 om na
 zyne
 dood te
 zyn een
 publieke
 Biblio-
 theek.

„ Op huyden compareerde voor den Hove van Holland Meester Jan
 „ Dircxz van den Haer, verclarende dat navolgende zekere overcomp-
 „ ste en voirwairden mit hem van 's Keyzers wegen gemaiçt by
 „ Meester *Joest Sasbout*, Raed ordinarys van den selven Hove en
 „ Mr. *Rombout van Steynemolen*, Secretaris, hy om sunderlinge faic-
 „ ken en faveur van de gemeene Suppooten van den voirsz. Hove,
 „ transporteerde en transporteert midts desen in handen en tot be-
 „ houw van der K. Majesteit, als Grave van Hollant, den eygen-
 „ dom en proprieteyt van alle zyne boucken, die hy nu jegenwoir-
 „ dig heeft naer vuytwyfen den inventarys dair van gemaiçt, en dat
 „ hy noch namaels zal vercrigen, omme dair van nae syn doot op 't
 „ Hof alhier in den Hage gemaiçt te worden een publycke liberarye
 „ tot behoef en proffyte van den Suppooten en alle studiosen. De
 „ voirsz. Comparant hem voorts verbindende 't voirsz. transport in
 „ der manyeren gedaen, nyet te mogen revoceren ten eeuwigen
 „ dage; Wel verstaende dat hy 't gebruyk van de voirsz. boeken
 „ hebben sal syn leven lanck geduerende. Gedaen in den Hage up
 „ ten xxij. Septemb. anno XVc. XXXJ. voor Heer *Jan van Du-*
 „ *venvoirde* Ridder, Heer van Warmonde, Meesters *Franchois Co-*
 „ *bel*, *Aernt Sandelin*, *Willem Pynssen* en *Reynier Brunt*, Raden des
 „ Keyfer in Holland, jegenwoirdig my

J. DE JONGE.

Getuige-
 nisse der
 Schryve-
 ren aan-
 gaande
 deze
 Boeke-
 ry.

Van deze boekery gewagen de meeste Schryvers der Nederlanden
 met veel roem en lof. Onder anderen getuigt Guicciardyn, dat *de-*
zelve altyd een byzondere bewaarder heeft gehad en in zynen tyd als
nog hadde; dat ze niet te min stond in bewaarnisse, als in monboordye
van den President Viglius, den welken Konink Philips daar by beeft
doen beschikken veel boeken in 't Fransch en in 't Latyn, die certyds
Vrouw Margriet des Keizers moeye, en Ruwaardster van deze Ne-
derlanden toebehoort hebben. Dog Bor verhaalt, dat *deze bibliotheek*
in de Spaansche troublen is verdestruert, zulks dat ze sedert niet
zeer waar genomen, noch vermeerderd is geworden; en wy voegen
 'er by, dat ze jegenwoordig niet meer in wezen is, of immers dat
 'er weinige boeken van te vinden zyn; waaromme wy in 't beschry-
 ven

ven

ven van 't Hofgebouw daar van niets hebben gemelt. De voorn. Jan Harius is kort daar aan, namelyk ontrent den jaare 1532 dezer werreld overleden.

Heer ZWEDER VAN DER MAERN, Kanunnik in 't jaar 1536. †

Heer CORNELIUS STRYNEUS. 1541.

Heer HARMAN JANSZ., Kanunnik alhier ten Hove. Deze was in den jaare 1551 possesseur en bezitter van eene Vikary van zes missen ter weeke, welke eene *Lysbeth Hendriksz* dogter van *Ceulen*, by brieve van den 7. Septemb. 1520 gefondeert hadde op 't altaar van den H. Geest in de Parochie-kerk van den Hage, en tot Collateurs daar van gestelt de H. Geestmeesters aldaar.

Heer
Harmen
Jansz.

Mr. CORNELIS STYL, Kanunnik. 1541.

Mr. PHILIPS FYNET, Kanunnik als vooren. 1541.

Mr. PIETER ZEGERS, Kanunnik. Deze was met Mr. *Cornelis Schouten* gedeputeerde van 't Kapittel wegens het geschil, dat het voorz. Kapittel in den jaare 1536 hadde met de Magistraat van den Hage over de Schoolc. Hy was een volle broeder van den Heer en Mr. *Gelein Zegers van Tegem*, Heere van *Wassenbove*, Ridder, Ambagtsheer van 's Heere Arentsberge, Raad ordinaris in den Hove (v); wierd in den jaare 1541 Patroon van Naarden, uitwyzens den volgenden brief.

Mr.
Pieter
Zegers.

„ **M**ARIA, &c. *Lieve Beminde*; Overmits 't goede rapport
 „ ons ghedaen van uwen persoene ende in contemplacie der
 „ goede dienien van onsen lieven en wel beminden Raet ordinarys
 „ der K. Majesteit myns Heeren en Broeders in Hollant Meester
 „ Ghellyn Zeghers uwe broeder; wy begerende te bewaren 't recht
 „ syne Majesteit competerende in de collatie van den Persoenaetsce-
 „ pe van Naerden, hebben 't selve persoenaetscap van wegen ende
 „ vuyt den naeme derselver syne Majesteit u gegont en geconferereert,
 „ ende daer af doen expedieren openen brieven daer toe dienende;
 „ Wel verstaende, dat hoewel die voorz. opene brieven gheen
 „ conditien en begrypen, maer alleenlyk gemacēt sijn in gewoenly-
 „ ker vorme, om redenen ghy nochtans gehouden sult wesen 't
 „ voorn. recht syne Majesteit in als te voirderen ende allistieren naer
 „ alle uwe vermoegen, nemende ten dyen eynde van stonden aen
 „ possessie van den selven Patronaetscepe; Oick mede dat ghy die
 „ Curen staende ter collatie van dyen, sonder dilay confereren sult
 „ eenigen bequamen ende deugdelyken Priesteren, niet suspect we-
 „ sende van dwalingen ofte seeten, met conditien die selve te bedie-
 „ nen in heuren properen persoenen, ende sonder die zelve aan u te
 „ houden

Word
aange-
stelt tot
Patroon
van
Naarden.

I i

„ houden

(v) Deze was Raad van 1525 tot 1561, zoo verre ons bekend is. In 1595 was eenen *Guillain* of *Geleyn Zegers van Wassenbove*, Predikant te Rynfaterwoude, en in 1600 beroepen tot Bodegrave, met bewilliging van de Staten van Holland. Zie Resolutie van Holland van den 4. Maart en 12. April des gemelden jaars, en I. Memor. van Regtere, fol. 187. En in 1621 een andre *Geleyn Zegers van Wassenbove*, Bailliu van Oudewater. Memor. van Hendr. Pots, fol. 87. verso.; zynde beide uit het geslagt van den voorn. Raadsheer.

„ houden of referveren in eeniger manieren ; Ende aengaende de
 „ Cure als nu vacerende , willen wy , dat ghy die selve confereert
 „ eenen Heer *Pieter Teymansz* , ende 't selve gedaen synde es onse
 „ meyninge ende wille , dat ghy van stonden aen van den eersten en
 „ andere Raiden in Hollant obtineert opene brieven van maintenue
 „ tegen eenen Heer *Reyer Gerytsz* , op dat synre Majesteits recht
 „ bewaert mach worden , ten welken eynde wy scryven aen den
 „ selven van den Rade en Procureur Generael u by desen te assiste-
 „ ren en voirderen ter conservatie van den voorsz rechte ; Ende aen
 „ den Proest van Sint Jans t'Utrecht ofte synen Vikaris , ten eynde
 „ hy hem verdragen desselfs Patronaetscapse eenigfints te onder-
 „ winden ; ende en weest hier af in geenen gebreke , nament-
 „ lyk van den Curen te maintaineren in den manieren boven ver-
 „ claert , want die meeninge zynder Majesteit en die onse sulck is ,
 „ of andersfints zouden wy geoerfaect syn 't selve tegens u te ver-
 „ haelen .

„ *Lieve Beminde* , onse Heere God zy met u . Gescreven te Byne
 „ den xxv. dach Januarii 1540. *Stilo Curie* .

Ondertekent ,

MARIA .

Nog getekent ,

N. NICOLAY .

Ter zelve tyd schreef de Gouvernante ook aan de Raden van Holland , hen ernstelyk beveelende den voorn. Heer Pieter Zegers in 't bezit van 't voorsz Patronaatschap te sterken , en den zelve op allerlei wyze daar in te handhaven .

Brief van
 Vrouwe
Maria
 aan den
 Rade
 van Hol-
 land , om
 Hr. *Pie-
 ter Ze-
 gers* te
 sterken
 in 't be-
 zit van 't
 Perso-
 naat-
 schap
 van
Naarden .

„ **M**ARIA , by der gracie Gods Coninginne Douagiere van
 „ Hongrien , van Boheme &c. Regente .
 „ *Lieve en Welbeminde* . Naerdyn dat wy in den Raide hebben
 „ doen over sien uwe brieven ende d'informatien ons overgesonden ,
 „ beroerende 't Personaetschap van Naerden , hebben wy 't selve in
 „ den name des Keyfers myns Heeren en Broeders gegont en gecon-
 „ fereert Heeren *Pieter Zegers* , Canonick der Cappellen binnen
 „ den Hove van Hollant , mits nochtans zekere conditien , die wy
 „ den selven by onsen brieve verclaert hebben , waeraf die copie
 „ hierinne besloeten is , begeeren daeromme en niet te min van we-
 „ gen synre Majesteit ordonneren U den voorn. Heer Pieter doende
 „ als wy hem geordonneert hebben te assisteren , mitsgaders oick te
 „ employeren den Procureur Generael aldair ter conservatie synre
 „ Majts. goeien rechte naervolgende 't gheene wy den selven Pro-
 „ cureur tegenwoordelic injungeren . Wy senden U ook een brief
 „ aen den Proest van Heer Jans t'Utrecht of synen Vikarys , ten
 „ eynde hy hem des Patronaetschap niet meer en onderwinde , als
 „ ghy sien sult by andere copie hierinne geleyt , den welken wy u
 „ ordonneren van wegen als boven , met ernstelyk te adresseren ,
 „ ende indien daer eenige voirdere swarigheyt ghebuert , ons van
 „ stonden aen daer af te adverteren , mitsgaders uwen advyse .

Lieve

„ *Lieve en Welbeminde* , God de Heere zy met ulieden. Gescre-
 „ ven tot Byne den xxv. dach Januarii 1540. *Stilo Curiae.*

Onderflont geteykent, MARIA.

Noch geteykent, NICOLAI.

Ook dede Vrouw *Maria* ter zelve tyd eenen brief aan den Prooft van St. Jan te Utrecht of zynen Vikaris afvaardigen , hem ernstelyk verbiedende zig op eeniger wyze tegens deze aanstelling te kanten. De woorden van den brief zyn deze.

Bevel
aan den
Prooft
van St.
Jan te
Utrecht,
van zig
niet te
kanten
tegens
dezeaan-
stelling.

„ **M**ARIA &c. *Venerable, Lieve, Beminde.* Hoewel wy by
 „ deugdelyke informatie bevonden hebben den Keyser mynen
 „ Heer en broeder alleen gerechtigd te zyne, in de collatie van den
 „ Personaetschappe van *Naerden* ofte *Goylant* , mitsgaders die Curen
 „ dair toe behoirende, soe verstaen wy nochtans , dat ghy U voer-
 „ maels vervordert hebt van 't Personaetschap en de voirsz. Curen
 „ te disponeren, waeraf wy ons vervreemden ende en hebben gheen
 „ redenen des te vreden te syne, hebben daeromme ter conservatie
 „ zyner Majesteits goede rechte 't voirsz. Personaetschap van wegen
 „ zyne Majesteit geconfereert eenen Heer *Pieter Zegers*, Canonick
 „ in den Hage, waaraf wy U adverteren, ten eynde ghy U depor-
 „ teert eenigzints voirdere te ondervinden, beroerende den voirsz.
 „ Personaetscappe of Cure ter dispositie van dyen staende, maer den
 „ selven Heer *Pieter* daermede laet geworden zonder hem daerinne
 „ te doen eenich hinder noch empelchement, anderzints fullen wy
 „ geoersaekt wesen daerinne tegens U te versiene by fulke manieren
 „ en provisie als wy bevinden fullen te behoeren, ende en zyt in gee-
 „ nen gebreeke. *Venerable, Lieve, Beminde*, onse Heere God zy
 „ met ulieden. Gescreven tot Byne den xxvijen. dach Januarii
 „ 1540. *Stilo Curiae.*

Ondertekent,

MARIA,

By den Secretarys

N. NICOLAY.

Ende aldus bescreven op den rugge,

Venerable, Lieve en Beminde, den Proeft van St. Jan t'Utrecht
 of synen Vicarys.

Deze Heer *Pieter Zegers* was in den jaare 1552 Vice-Deken van het Kapittel ten Hove en in 1557. Deken van 't Kapittel in den Briel, met welke hoedanigheid wy hem betitelt vinden agter de meergemelde Statuten van den 2 Junii 1557. die hy ook nevens zyne mede-Kanunniken heeft ondertekent.

Heer KORNELIS PRINTER, Kanunnik. †

Heer ADRIAAN PIETERSZ VELAND, Kanunnik. †

Heer WOLFERD JACOBSZ VAN DER KAPELLEN, was Priester en Vikaris in de gemelde kapel. †

Hr. Evert van Scharrenberch.

Heer EVERT VAN SCHARRENBERCH, wiens moeder was *Maria van Abbenbroek*, Kanunnik op 't Hof in den Hage en t'Abbenbroek (w).

Hr. Gerrit Urbanus.

Heer GERRIT URBANI, Priester, Kanunnik van 't Kapittel in den Hage 1541-1557. Hy was van Mechelen geboortig. „ Deze by requette verzogt hebbende adjunctie van de Staten van „ Holland in zeker proces, 't welk hy voor den Secreten Raed hangende hadde tegens eenen Mr. *Fourge de la Solie*, Canonick tot „ Atrecht, ter cause van de pensie van zyn voorfz Canonesye, en „ alwaar by hem volgens 't Privilegie van den Lande van Hollant exceptie van renvoy geproponcirt was; resolveerden de gem. Staten by Resolutie van den 28. Mey 1554, hen te voegen met den „ voorn. Urbanus tot conservatie van 't zelve Privilegie *de non evocando* (x).

Hr. Nicolaas van Moerkerken.

Heer NICOLAAS VAN MOERKERKEN, gezegt *van Praet*, 1552., wierd in een Kostuum van den Hage van den 27. Junii 1555 (y) genoemt Kanunnik op 't Paleis van den Hove van Holland.

Mr. Pieter Suys.

Mr. PIETER SUYS, der beide Regten Licentiaat, en Kanunnik op 't Hof in den Hage 1541, stierf A°. 1556, en wierd aldaar begraven in de kapel onder een zark, ingeleid van koper; zynde zyn Epitaphium van albast (z). Hy was in zyn leven mede-executeur van den testamente van Juffr. *Agneta Pieters*, huisvrouw van *Crispyn Jansz van Boshuizen* (a), uit welker goederen het Weeshuis alhier is opgerecht.

Heer JACOB RUYCHROK, 1552.

Mr. PETRUS MUSTEAU, 1552.

Heer PIETER JANSZ. WIGGERSZ. 1552.

Heer HARMEN JANSZ. HOUVEL, 1552. Hy was mede een van de negen Kanunniken, die de Statuten van den jaare 1557 onderschreef. De andere waren

Heer JAN VAN CUYL, Kanunnik en Pastoor van de Collegiale Kerk van onzer Liever Vrouwen op 't Hof, was geboortig van Gornichem, 1541---1570.

Mr. PIETER VAN DIEPENHORST, 1557.

Heer WILLEM GABRIELSZ. 1557.

Hr. Elois van den Berghe.

Heer ELIGIUS DE BERGHIS of *Elois van den Berghe*, Kanunnik prebendaat op 't Hof in den Hage 1557. Hy stelde zig by acte van den 23 Junii borge en cautionaris voor

Heer JOHAN BLEECKERT of *Jan Bleekere*, ook Kanunnik

(w) S. van Leeuwen, *Bat. Illustrata*, pag. 827. en Goudhoeven in 't Geslagt-register van *Abbenbroek*, pag. 174.

(x) Zie 't tweede Register van de Resolutien van Holland op 't jaar 1554, pag. 3. 8. 10. en 18.

(y) Gedrukt agter de *Beschr. van 's Gravenhage* door Cretser, pag. 38.

(z) S. van Leeuwen, *Bat. Illustr.* pag. 1111.

(a) I. Memor. van Ernst, fol. 152. verso.

nik prebendaat in de domeestyke Kapelle van de Co. Majt. Grave van Holland.

Mr. WILLEM GOESSENS, Kanunnik 1557; werd mede vermeld in eenen los-rentebrief van den 8 September 1563 gevestigd op een huis en erve, staande in de Vlamingstraat, noord Mr. *Willem* Kanunnik voorz. Hy was een der Kanunniken, die ten tyde van het vernietigen van 't Kapittel in leven was. De Staten hadden hem tot zyn onderhoud jaarlyks toegevoegt de somme van drie hondert vyftig gulden, 't geen zy in 1594 vermeerderden tot vier hondert gulden (b).

Mr. *Willem* Goessens.

Heer PIETER WOLBRANTSZ. van Amsterdam, Kanunnik 1555; werd ook vermeld in een Cosuim van den Hage van date 29 September 1564 (c). Hy was mede een der Kanunniken, die ten tyde van de omkeeringe van 's Lands bestier en het vernietigen van het Kapittel hier te Lande bleven; en mits dien „ gunden en „ accordeerden de Staten van Holland hem by resolutie van den 20 „ Mei 1575 jaarlyks de somme van vier hondert ponden van XL „ grn. tot zynen onderhoud en alimentatie, ingaande van den jaare „ 1574 inclus en geduurende ter tyd toe anders daarinne zoude „ werden voorlien; beveelende en ordonnerende daeromme dezelve Staten den Ontfanger van de Kapittels goederen in desen ge- „ roert, den Suppliant de voorz. penningen uyt te reyken en te „ betalen, die in rekeninge gepasseert sullen werden, mits enz.

Hr. *Pieter* Wolbrantsz.

Heer GERRIT JANSZ, Kanunnik, vermeld in een los-rentebrief van den 36 Junii 1565 verzekert op een huis en erve, staande in 't Zuideinde van den Hage, *belegen ten noorden Heere Gherrit Jansz Canonikshuys genaemt die seven Starren* (d).

Hr. *Gerrit* Jansz.

Heer HUGO JORISZ, Priester en Kanunnik. 1574. †

Hr. *Hugo* Jorisz.

Heer JAN WILLEMSZ. Priester en Vikaris van de Collegiale kerke van Ste. Marien Palleyse, 1561.

Hr. *Jan* Willemisz.

Heer JAN VAN DER CAPELLE, Kanunnik of *Stillaat* in de Hoffche Kapel, en Vikaris in de groote kerke alhier in den Hage. Of hy dezelve J. van der Capelle zy geweest, die als Notarius of Scriba van het Kapittel de Statuten van den jaare 1557 en andere actens heeft gepasseert en ondertekent, derven wy niet vaststellen. Hy was in den jaare 1607 nog in levende lyve en moet daarom onderscheiden werden van zynen naam-genoot, hier vooren gemeld. De Staten voorzagen hem nevens andere Kanunniken, die hier te Lande gebleven waren, jaarlyks met een zekere somma gelds tot zyne alimentatie (e).

Hr. *Jan* van der Kapelle.

Mr. JAN DE PORTA, wierd Kanunnik in 't jaar 1570.

In zekere acte van den 13. Julii 1436 (f), vind men vermeld Heer FORTIGIER VAN PLACENCE, *Aalmoessenier en Meester van de Capelle van den Hove*, dien wy alhier maar opgeven,

Hr. *Fortigier* van Placence, Aalmoessenier. &c.

(b) Zie Resolutie 29. Octob. 1594.

(c) Pag. 63.

(d) Geregist. in 't Francyne Register van den H. Geest fol. 504. verso.

(e) Zie Resolutien van Holland van den 13. Januarii 1604. en 19. November 1607.

(f) Geregistr. in 't VIII. Memor. van Rose, fol. 91. verso.

ſchoon ons onbekent is , waar in het ampt van Meester van de Kapelle heeft bestaan.

Voor-
naamste
bedien-
den van
het Ka-
pittel.

Wyders had het Kapittel zyne eigene bedienden , waar van de voornaamste waren , de Treforier , die een der twaalf Kanunniken was , en boven zyne eige Prebende , daar voor van ieder der andere jaarlyks genoot een pond groot ; waar tegen hy aan de geene die in de Metten op Vrouw Ligtmis-dag tegenwoordig zouden zyn , een wasch-kaars van een pond , den Deken van twee ponden , en elken Vikaris een kaars van een half pond moest bezorgen. De Notarius of Scriba , dien men ook zomtyds met den naam van Secretaris van het Kapittel genoemt vind. De Rentmeester , welk ampt in den jaare 1525 en eenige volgende waarnam *Crispyn Janfz van Boſchuyſen* , uit wiens goederen voor een gedeelte het Weeshuis alhier is opgerecht ; en in 1570 *Willem Moons*. De Koſter , die (zoo wy meenen) met eenen Priester was , dewyl hy doorgaans met den naam van Heere betitelt werd , zynde in den jaare 1530 Koſter van de Kapelle op 't Hof Heer *Jan Willemfz*. De Bedel , de Orgeliſt , de Meester of Opziender van de Choralen , Zangers en Muſikanten , onder welke verſcheide Kanunniken zyn geweest. De Zangmeester had onder hem vier Choralen , die ter zyner bezorginge ſtonden , zoo als uit de volgende acte te zien is.

Voor-
waarden
waar op
Mr. Jan
Ketelair
aanneemt
't Zang-
meester-
ſchap
van 't
Kapittel.

„ **O**P ten xxx^{en} Martii anno XLII. *ſtilo communi* , zoe heb ic Mr.
 „ *Jan Ketelair* van Mechelen aangenomen het Sangermeester-
 „ ſcap van myn Heeren den Deken ende gemeene Capittelairen van
 „ onſer Liever Vrouwen Cappelle op 't Hof in den Hage , up fulcke
 „ conditien , te weten , dat ic Mr. Jan voorfz fal te vreden weſen
 „ mit alfulcke gagyen en emolumenten en dienſten als anders Sange-
 „ meesters tot deſen tyden gehad hebben , mits my volgende by con-
 „ ſent van die Heeren van den Capelle *vier Coralen te houden in den*
 „ *coſt* , elk Corail voor drie ponden grooten Vlaems , ende voort my
 „ conſenterende ende toelatende xiiij. of xv. daghen ſpeeldagen om
 „ myne vrienden te gaen beſoeken ten minſten ſcaden en meeſten
 „ proffyte , ende voort dat ic Mr. Jan voorfz fal nu comen voor Mey
 „ mit twee ſingende Coralen ofte drie , indien ic vermach , maar ten
 „ minſten twee. In kenniſſe van deſen zoe heb ik Mr. Jan voorfz
 „ hier onder geſtelt myn naem ofte gewounelick handteycken , alle
 „ dinck zonder arch of liſt. Dit t'oirconden myn teycken hier on-
 „ der geſtelt , ende dit es geſchied op ten dach boven verclaert.

*Ita eſt fateor ego D^{nus}. JOHANNES
 HUBERTI alias KETELERE.*

Om de nabyheid van de Delfſche kerken gebeurde het nu en dan , dat de Zangers en leerlingen uit de eene kerk weg liepen en in der andere dienſt begaven , om 't welk voor te komen , en tot behoudenis van een goede onderlinge vriendschap , ging de Deken en het Kapittel , op dezelve wyze als reeds in den jaare 1511 die van de St. Jacobs kerke alhier hadden gedaan , met de Magiſtraat van Delft , gevoegt met de Getyde-meesters van beide de kerken der gemelde ſtad ,

stad, in den jaare 1517 een verdrag aan, waar van de oorspronkelijke brief nog heden in wezen is, hebbende twee uithangende zegelen van groen wasch, zynde het eene van 't Kapittel, en het ander het oud zegel ten zaaken van de stad Delft. Wy zullen daar van alhier een getrouw afschrift opgeven, en daar agter voegen eene aftekening van de twee gemelde zegels.

„ **W**Y Deken ende Capittel van onser Vrouwen Capelle up 't
 „ Hoff van Holland in den Hage exempt an eenre zyde, ende
 „ Scout, Burgermeesteren, Scepenen ende Rade ofte Vruytschap mit
 „ die Getydemeesters van beide die Prochie-kerken binnen der Ste-
 „ de van Delft an d'ander bekennen ende lyden mits desen onsen
 „ brieve dat wy t'samen mit gemeenrehand eendrachtelycken gheslo-
 „ ten overgecomen ende geaccordeert zyn, sluyten, overcomen en-
 „ de accorderen mits desen als wanneer enighe Sangher t'sy Prieſter
 „ ofte ander ofte oick Corael die geslaen ofte jonghe die geleert
 „ heeft in onse Capelle by ons Capittel oerloff gegeven wordt ofte
 „ oerloff neemt ofte zelve wech gaet of loept, dat men den selven
 „ Sangher, Corael ofte jonghe binnen twee jaren nae den tyt dat
 „ hem oerloff gegeven is off dat hy oerloff genomen heeft ofte sel-
 „ ver wech gaet of wech gelopen is vuyter Cappellen van 't Hof
 „ voirn. niet weder an nemen en zal binnen die Stede van Delft in
 „ eenighe van die voirsz. twee kerken als die oude ende die nieuwe
 „ kerken by ons Scout, Burgemeesteren, Scepenen, Rade, Vruyt-
 „ schap ofte Getyde-meesters voirn. ofte by iemant anders om aldair
 „ te singhen eenich salaris te winnen ofte dienst te doen. Ende
 „ wederom wanneer eenich Sanger t'sy Prieſter ofte ander ofte oick
 „ Corael ofte jonge die geleert heeft ende geslaen heeft in eenige
 „ van de voirsz. kerken binnen Delft by ons ofte onse getyde-
 „ Meesters in der tyt wesende aldaer oerloff gegeven wordt, oerloff
 „ neemt, wech gaet of loept, dat men den selven Sanger, Corael
 „ ofte jonge binnen twee jaren na den tyt dat hem oerloff gegeven
 „ is, dat hy oerloff genomen heeft, wech gaet of gelopen is, niet
 „ weder an nemen en sal in onse voirn. Capelle van 't Hoff in den
 „ Hage om aldaer te singen, eenich salaris te winnen of dienst te
 „ doen, Ende dit op die peyne van hondert gouden Rinsgulden,
 „ daer of die een helft gaen sal indien die verboert wordt tot pro-
 „ fyt van mayn G. II. den Coninck van Spangen, Graeff van Holland
 „ ende die ander helft tot profyt van de Capelle op 't Hoff ofte se-
 „ ven Getyden van een van die kerken binnen Delft voirn., daer die
 „ Sanger, Corael ofte jonge van daen gecomen zal wesen, Ende
 „ dese verboerde peyne sal men altyt moghen verhalen op heerlicke
 „ executie van 't Hoff van Holland an des geens gueden die se ver-
 „ boert sal hebben daer een yegelyck van ons zyn gueden tue ver-
 „ bint, Ende dit contract ofte dese overcomste zal ewich dueren.
 „ Alle dinck sonder arch ende list. In kennisse der waerheyt soe
 „ hebben wy Deeken ende Capittel voirsz. ons Capittels segel, ende
 „ wy Scout, Burgermeesters, Scepenen, Rade ofte Vruytschap mit
 „ de Getyde-Meesters van beide die voirsz. kerken binnen Delft ons
 „ Stede segel hier an gehangen in 't jaer dusent vyfhondert ende
 „ sesien

Con-
tract tus-
schen 't
Kapittel
van het
Hof en
de Magi-
straet van
Delft,
dat d'een
des an-
ders zaa-
gers niet
onder-
huren,
mag.

„ festien secundum *cursum Curie Hollandie*, den sevenden dach in
 „ *Februario*.

Op het zegel van het Kapittel, leest men dit omschrift :

SIGILLUM CAPITULI ECCLESIE BEATE
 MARIE HAGENSIS.

dat is :

Zegel van 't Kapittel der kerke van de Heilige Maria in den Hage.

Het tweede, zynde het oud zegel van Delft, vervat dit omschrift :

SIGILLUM COMMUNITATIS OPIDANORUM DE
 DELF AD CAUSAS.

dat is :

Zegel van de algemeenschap der Poorteren van Delft ten zaaken.

Lasten en zuivere inkomsten van 's Graaven Kapelle.

Lasten
 en in-
 komsten
 van het
 Kapittel.

„ **D** Agelyks de 7. Getyden te zingen. Dagelyks eene Hoogmis
 „ aan 't hooge altaar met Diaken en Onder-Diaken te zingen.
 „ Nog een gemeene Mis, die de eerste Mis genoemd word, aan 't
 „ hooge altaar te leezen. Noch op de rustdagen, buiten de plegte-
 „ lyke oftaven, een zielmis met Diaken en Onder-Diaken te zingen;
 „ na dat alvoorens de getyden voor de Overledenen, met 9 lessien,
 „ gele-

„ gelezen zyn geweest. Dan noch iedere week , aan de outaaren ,
 „ die in dezelve kapelle buiten het koor staan, 21 of 22 Missen te
 „ leezen; dewelke altermaal ten laste van den Deken en het Kapittel
 „ staan. Noch moet dezelve Deken met het Kapittel onderhouden
 „ de Kapellaanen, Zangers, Dienaars, Pastoors, Memori-meesters,
 „ Koorgezellen, met den Bedel, den Kofier, den Ontfanger, enz.
 „ 't Welk met de andere gewoonlyké lasten , dewelke uit het ver-
 „ pachten der landeryen en elders uit spruiten , jaarlyks ontrent
 „ 501 Goudgulden bedragen.

„ Daar tegen trokken zy doorgaans jaarlyks 2000 Goudgulden ,
 „ ieder Goudgulde op 24 stuivers gerekent ; voortkomende uit het
 „ verhuuren van landen of huizen, uit tienden en andere vruchten
 „ en vervallen; en vorders uit de offergiften van zommige kerken ,
 „ en uit kerkelyke ampten of proeven ; die de Graaf, met Paulle-
 „ lyke goedkeuringe, in het Kapittel ingelyft en met het zelve ver-
 „ eenigt had. Dit alles t'zamen gerekent, de schade van het over-
 „ stroomen der rivieren, van wind en onweer, en van het door-
 „ breken der dyken aan een zyde gestelt, schoot 'er jaarlyks ge-
 „ meenlyk over eene somme van dertien of veertien hondert Goud-
 „ gulden; waar van ieder Kanunnik ontrent hondert en de Deken
 „ twee hondert Goudgulden genoot.

Dit alles, zegt Vader van Heuffen, in zyne beschryving van de Oudheden van 's Gravenhage, waaruit wy het zelve hebben getrokken, zouden Meester *Philips de Buffcho*, een man van 50 jaaren, en Heer *Aarnout van 'Dorp*, 44 jaaren oud, hier vooren onder de Kanunniken van deze kapelle vermeldt, aldus opgegeven en op hun Priesterlyk woord verklaart hebben, den 20 October 1514.

Nu staat voor 't laatste nog te melden, wie onmiddelyk onder het Kapittel behoorden, of eigentlyk, wat perzoonen voorheen onder de ziel-bezorginge van den Deken van de Hof-kapel stonden.

Gelyk dan de Geestelyken niet gewoon zyn veel van hun regt over te geven, immers zoo 'er eenig voordeel aan vast is, maar in tegendeel het zelve zoo verre uit te breiden als hen doenlyk is, zoo vielen al in vroege tyden tusschen het Kapittel en den Parochiaan van de St. Jacobs kerke alhier veele hevige geschillen over het kerkgebied, beweerende de een deze de ander geene perzoonen onder zyne zorg en Parochie te behooren. Tot weeringe van verder onmin en ook om eenmaal een einde te maken van deze oneenigheden en disputen, ging het Kapittel in den jaare 1508 met den Pastoor van den Hage, ondersteunt door den Abt van Middelburg, door tusschen-komste van Heer *Adriaan Florisz* van Utrecht, Doctor in de Theologie, Professor der Heilige Schriften, en Deken der Collegiale Kerke van St. Peter tot Loven, die namaals geweest is Paus *Adriaan de zesde* van dien naam, een minnelyk verdrag aan, waar by deze twee Geestelyken met den anderen hebben gereguleert en overeengekomen zyn wat perzoonen onmiddelyk onder de zielzorg van den Deken en het Kapittel zouden staan, en hoe verre het Kapittel regt zoude hebben tot het Doopvont en de begravinge in de St. Jacobs kerke, en wyders nog verscheide andere zaaken van

Gefchil
 tusschen
 het Ka-
 pitel en
 den Pa-
 floor
 van den
 Hage
 over het
 kerk-ge-
 bied.

aanmerkinge, in 't breede vervat in de volgende punten en artikelen, die wy ten dienste van de geenen die der Latynsche tale onkundig zyn, in het Nederduitsch met eenige vryheid hebben overgezet; terwyl we den Latynschen brief zelf in 't geheel hier na onder de Letter W. laten volgen.

Verdrag-
punten.

„ In den eersten zullen onder de zorg van den Heere Deken van
„ de Kapelle van den Hove in den Hage wezen de Doorlugtige
„ Aartshertog van Oostenryk, Graaf van Holland, Zeeland, enz.
„ en zyne Gemalinne en hunne huisgenoten, die gerekent worden
„ tot hunne tafel te behooren (*Commensalen*) en andere *gequalifi-*
„ *ceerde* bedienden, als hier onder nader werd verklaart.

„ Insgelyks zullen onder de zorg van den Deken van de gemelde
„ Kapelle staan de Kanunniken, Vikarissen, Kapellanen, Zangers
„ en Choralen, de Roede-drager, Orgelift en Schryver, mitsgaders
„ de Koster van de voorz. Kapelle met derzelver dienaaren, wo-
„ nende in henluider kost en last.

„ En nadien de grond-oorzaak dezer geschillen zy over de uitleg-
„ ginge van het Privilegie, wie namentlyk moeten verstaan werden
„ onder de benaminge van huisgenoten van den voorn. Graaf, op
„ dat zy uit hoofde van huisgezin, alhoewel ze geen *Commensalen* van
„ den Graaf zyn, egter kunnen en moeten staan onder de zorg van
„ den voorz. Heere Deken. Derhalven om weg te nemen alle stoffe
„ van geschillen tusschen de wederzydsche partyen, dat onder de
„ benaminge van huisgenoten, uitgezondert of behalven die geene
„ die gerekent werden van de familie en den huize van den Vorst,
„ alleen moeten begrepen werden de perzoonen hier na uitdrukke-
„ lyk te noemen.

„ Insgelyks de Heere Stadhouder van den Graave van Holland,
„ alle de Raden van den Prins, zoo loontrekkende als geen loon-
„ trekkende, 's Prinzen Advocaat, de Procureur-Fiscaal, de Ordina-
„ ris Secretarissen, de Griffier met zynen eersten Klerk, de Rent-
„ meester van de Register-kamer met zynen ordinaris Klerk, de
„ Meesters en Auditeur van de kamer van Rekening met derzelver
„ ordinaris Klerk; en benefens dezelve hunne vrouwen, kinderen
„ en gebroode Dienaars of Dienaresen, zullen zyn onder het opzigt
„ van den voorz. Heere Deken. Behoudelyk, indien het gebeurde,
„ dat de voorz. kinderen, dienaars of dienaressen wegens ziekte
„ of diergelyke oorzaake woonden ten huize van iemand, die
„ onderhoorig is aan den Parochiaan der Pastorye van St. Jacob in
„ den Hage buiten het huis van hunne ouders of Heeren, zullen de-
„ zelve voor dien tyd zyn onder de zorg van den Heere Pastoor
„ van de Parochie-kerke van St. Jacob in den Hage.

„ Als mede alle die wonen binnen het begrip van het Hof
„ of Paleis van den Hage, zullen insgelyks staan onder de zorg
„ van den Heere Deken van de voornoemde Kapelle in den
„ Hage.

„ Ook zal het huwelyk, 't welk in den Hage moet aangegaan
„ worden, *gesolemniseert* werden in die kerke aan welke de bruid
„ onderhoorig is, en de Cureit van die Kerke zal in 't geheel ge-
nieten

„nieten de voordeelen van die *solemnisatie* en van de offer-gifte in diergelyke zaaken gebruikelijk.

„Nog zal de Deken van de voorfz Kapelle hebben het regt van de Vonte en Begravenisse, voor zoo verre de voorn. perzoonen aangaat, in de voorfz kerke van St. Jacob in den Hage; behoudens dat hy of zyne Vikaris uit zynen naame beleefdelyk zal eischen de sleutels van de Vont van den Cureit van de voorfz kerke van St. Jacob in den Hage, zoo dikwyls het nodig zy, ter tyd toe dat de voorfz kapelle een eige Vont en Begraafplaatze hebben zal.

„Ook zullen de voordeelen en inkomsten, die ter gelegentheid van den doop, of reiniging na het kraam-bedde van de voorsz. perzoonen, hier boven uitgedrukt, zullen opkomen, om vredes wille, voor de eene helft behooren aan den Deken of het Kapittel van den Hage, en voor de andere helft aan den Cureit en Pastoor van de voorfz St. Jacobs kerke in den Hage, zoo lange de voorfz kapelle geen eige Vont hebben zal; en zullen de vrouwen, welke gereinigt moeten worden, de keure hebben in welke van beide die kerken zy willen gereinigt zyn; te weten in de Kapelle of in de Parochiale kerke van St. Jacob in den Hage, zoo lang de voorfz kapel geene Vont heeft.

„Alle weduwen van de voorfz perzoonen, schoon ze in het rouwjaar of weduwelyken staat komen te overlyden, zullen insgelyks wezen onder de ziel-zorge van den Heere Pastoor van de St. Jacobs kerke in den Hage.

„Insgelyks zullen de Heeren Deken en Kapitularen betalen aan den Cureit of Pastoor van de St. Jacobs kerk in den Hage, alle jaaren in het toekomende het gewoonlyk jaargeld van zes schellingen Vlaemsche munte, tot boetinge van het nadeel, 't welk de Cureit van de kerke van St. Jacob lyd by de uitzonderinge van de voorfz perzoonen, te betalen op de gewoonlyke termynen, te weten alle jaaren of binnen agt dagen na Kersmis.

„Ook zullen alle andere perzoonen, hier boven niet genoemd, staan, gelyk zy van regts wegen moeten, onder de zorg van den Pastoor van de St. Jacobs kerke in den Hage.

„Insgelyks zal de Pastoor of Cureit van den Hage voortaan genieten alle de eerste jaargetyden van alle perzoonen in zyne kerk of op zyn kerkhof begraven werdende; behoudens dat daar door de Heeren van de kapelle niet benadeelt werden in de Millen van den zeventen of van den dertigsten dag.

„Ende om voor te komen, dat by gelegentheid van de omme-gangen, die de Heeren van de kapelle doen buiten den omtrek van het Hof, geene moeilykheid en gebeure, zullen de Heeren van het Kapittel vermogen, gelyk zy gewoon zyn, alle jaaren eenen omme-gang te doen met de doorne kroon, en ook op de Kruis-dagen, maar geene andere buiten den omtrek van het Hof, ten zy met speciale toelating en toestemming van den Cureit van den Hage; Behoudens als de Heeren van het Kapittel om een wettige oorzaake een algemeenen omgang houden willen, als wanneer de Cureit van den Hage, na dat zy hem daar van kennisse

„ zullen hebben gegeven, gehouden is te verschynen met het hoog-
 „ waardig Sacrament in de voorfz kapelle by de Heeren, en met
 „ hen den ommevang te doen, en aan den zelve voor alle anderen
 „ in de gestoelten van het Choor van de Parochie van St. Jacob in
 „ den Hage, en in de processie de hoogfte plaets voor alle anderen
 „ te geven.

„ Ende zullen de voorfz partyen verbonden en gehouden zyn dit
 „ verdrag ten allen tyden te onderhouden, en de Heeren van het
 „ Kapittel van den Hage zullen ten hunnen koste gehouden zyn
 „ dit verdrag te doen bekragtigen by den heiligen Apostolischen
 „ Stoel, 't welk indien zy binnen 't jaar doen, zal de Cureit van
 „ St. Jacob in den Hage hen tot verligting der onkosten geven twee
 „ ponden grooten Vlaamsch, en zoo zy binnen 't jaar na de onder-
 „ tekeninge van dit verdrag de voorfz bevestiginge niet verkregen
 „ hebben, zullen zy alle jaaren na verloop van het eerste, aan den
 „ voorfz Cureit van de St. Jacobs kerke geven een pond groot
 „ Vlaams, zoo lange tot dat zy de brieven van de voorfz bevesti-
 „ ging metter daad zullen verkregen hebben, en zullen met eenen
 „ bezorgen dat 'er een dubbel van dezelve Bulle gemaakt werde, op
 „ dat een ieder van de partyen daar van een afzonderlyke Bulle heb-
 „ ben moge. Behoudens dat de Cureit van den Hage zal ver-
 „ goeden aan den Heeren van het Kapittel, of wel aan hen,
 „ eer dat dezelve werde geleverd, geven zodanigen somme gelds,
 „ als betaalt moet worden voor het dubbel van dien brief ofte
 „ Eulle.

Ver-
 scheide
 altaaren
 in dezel-
 ve kapel.

In deze kapel stonden ook in voorige tyden verscheide altaaren, waar van deze ter onzer kennisse zyn gekomen; als het hooge altaar geplaatst in 't noordeinde van de kapel, gestigt ter eere van de H. Maagd *Maria*, Patronesse; een ter eere van St. *Andries* Apostel, en een ter eere van St. *Yvo*. Dit laatste altaar wierd wel het meeste bezogt, voornamentlyk door de geenens, die by den Hove wegens oproer (*g*), of andere misdaden (*b*), gecondemneert wierden aan het

(*g*) Zie onder anderen verscheide Sententien van den Hove tusschen den Procureur-Generaal en de buuren van Limmen &c. van dato den 4. Augusti 1481, geregistr. in 't Memoriaal- en Sententic-boek gequot. S. fol. 153. *verso*. Item van den 6. Aug. 1481. *ibid.* fol. 155. 155. *verso*. 166. & *seqq.* waar by dezelve buuren wegens begaanen opstand en tumult gecondemneert werden, *bloots hoofds en ongehort den Hove in den name van den Graaf en Gravinne om vergiffenis te bidden, en te betalen tot behoef van den Capelle van Sint Yvo, staende binnen den zelve Hove alhier, en het Convent van de Jacopynen alhier in den Hage, en der Vrouwen kerke staende te 's Gravesande, achtiën pond van XL. grn. 't pond, &c.* En in een andere Sententie van den 6. Augusti des zelve jaars, werd een zekerer *Jan Pieterfz van Oostdom* gecondemneert, een wasse kaers wegende 4 ponden, te brengen voor *Sint Yvo, staende in de Capelle van den Hove, &c.*

(*b*) Zie Sententie van den Hove van den 15. Julii 1515, waar by *Gerrit van Raaphorst* en zyne mede-helperen, wegens het ontschaken van *Juffr. Catharina de Grebber*, onder anderen gecondemneert werden, dat *zy sullen komen voor den voorfz Hove in linne klederen, bloots hoofds, barvoets, biddende den voorfz Hove in den name van onsen Genadigen Heere, om vergiffenisse, en woorts sonderen op 't altaar van Sint Yvo*

het zelve boete te moeten doen. Ook vind men nog genoemd *het Altaar van de zeven Weenen*, staande aan de noordzyde van de kappelle; dog of dit het voorfz hoog altaar zy, dan een afzonderlyk, durven wy niet bepalen. Op dat altaar had Mr. *Vincent Corneliszoon van Mierop*, Tresorier-Generaal, in zyn leven gestigt eenen dienst met den last van drie Missen ter weeke; over de begeving van welke, met den Deken en Kapitularen in den jaare 1551 een verdrag wierd aangegaan, te zien agter deze beschryvinge onder de letter X.

Niet min vermaart was deze kapel door de begraafplaatzen der Vorsten en andere aanzienlyke Personagien; want men zag aldaar in voorige tyden de heerlyke en pragtige tombe door Hertog *Aalbert van Beyeren* ter eere en gedagtenisse van zyne eerste egtgenoot, Vrouw *Margareta*, dogter des Hertogs *van Brigen*, aan de noordzyde van 't hoog altaar opgeregt, waarin die godvrugtige (i) Graavin, na dat ze in den jaare 1386. haar leven hadde geëindigt, begraven is geworden (k). Hy zelf wierd ook naderhand, als hy nu ten ouderdom van 74 jaaren geklommen en deze Landen eerst als

Begraafplaatzen van Vorstelyke en andere voorname Personagien.

Kk 3

Ruwaard,

Tvo in de kappelle alhier op 't Hof, drie eeuwige missen, en noch geven zekere glazen, waardig tot tien ponden grooten Vlaams toe, in de groote Zalc van den voorfz Hove, &c. gedrukt onder de Sententien en gewysde zaaken van den Hogen en Provintialen Rade, in 4to. Ao. 1662. pag. 231. Cornelis van Scheveningen, Secretaris myns gen. Heeren, wierd op zyne confessie, van dat hy een valsch Mandement tot zyn eigen behoefte geschreven, bezegelt, en door eenen, geen Exploictier zynde, doen executeren had, by Sententie van den Hove, gedagte kent den 11. Decemb. 1484, gecondemneert van zyn ampt gepriveert en inhabil te wezen, vergiffenis te bidden voor Sinte Tvo in de Hof-kapel staende; een wasschen kaerse van 3 pond te ontfleken, nevens drie ponden Vlaems in geld, en nog in 100 Leeuwen a 5 schell. ten behoeven van mynen gen. Heere; geregift. in 't Memoriaal- en Sententie-boek gequot. T. fol. 127. verso. Die van Purmerende in den jaare 1473, oproerig zynde geweest tegens den Heer van Montfoort, als Heere van Purmerende, wierden by Sententie van den Hove in dato 22. Januarii 1473 St. Curie gecondemneert, „ dat „ acht notable van der voifz stede van Purmerende, bloots hoofts en ongegort „ commen sullen voir den voifz Hove van Hollant, elc een keerse van een pond „ waseh hebbende in hoir regter hant, en den voifz mynen Heer den Grave van „ Wincester, Stadhouder-Generael en myn Heeren van den Raide in die name „ van mynen genaden Heer over hoir knyen bidden om vergiffenisse, en die keersen „ in die state brengen en offeren voer dat heylig waerde Sacrament alhier in onser Lie- „ ven Vrouwen Capelle ten Hove in den Hage; enz.

(i) Phil. van Leiden in zyn boek *de Reipubl. Cur. & sorte Princip. Casu LXXIII. pag. 249.* getuigt van haar in dezer voegen: *Et serenissima ejus (Alberti) uxor, Margaretha, quæ Deo devota, sobria & casta consilio multo pollet, meritis dicta secundæ Theodora -----; quæ prætextu charitatis conceptæ proprias substantias non cessat impertiri.*

(k) *Groote Chronyk, divif. CCXXX. en Goudh. pag. 405. Veldenaer, Chron. pag. 99. Scriver. Besch. der Graven van Holl. pag. 378. De Carmelit Jan van Leiden in zyn XXXI. boek, kap. 37. tekent mede aan, dat Margriete, dogter des Hertogs van Briga, godzalige vrouw van Hertog Aelbregt, in 't jaar 1385 op den 14. dag voor de Vasten is overleden; 't welk moet verstaan werden na den loop van den Hove, dat is 1386 na gemeen schryven. Zulks dat Veldenaer groffelyk dwaalt, als hy in zyne Chronyk van Holland, uitgegeven door Boxhorn, pag. 94. zegt, dat Vrouwe Margriet van Bry, Hertog Aelbrochts eerste wyf, in 1371 stierf.*

Ruwaard, daarna als Graaf den tyd van 46 jaaren geregeert hebbende, op St. Luciendag in den winter (zynde den 13. December) des jaars 1404 was overleden, by deze zyne Gemalinne geplaatst (1).

Ende gelyk Vrouw *Jacoba* door het ongelukkig huwelyk met Hertog *Jan van Brabant* in deze kapel (m) den grondslag hadde gelegd van haare onrust en rampzaligheden, geduurende den ganschen loop haarer regeeringe, zoo verloor zy dezelve wederom tot de plaatze haarer ruste, wanneer deze groote Princes in de bloem haares levens, van de haaren veragt en verstootten en allerlei wederwaardigheden, ja zelfs armoede en veel hardzeer hebbende uitgestaan, op het huis te *Teilingen* by *Saksenheim* op St. Dionys avond des jaars 1436. door droefheid en gequel haare dagen eindigde, werdende na de getuigenisse der Schryveren (n), met veel pragt en eere in de Hof-kapel by haaren groot-vader *Aelbert* begraven. Van deze schoone tombe is jegenswoordig niet dan een gering overblyfzel te vinden. En zoo men *Veldenaar* (o) geloven mag, van wien andere verschillen, zoo is 't gebeente van Graaf *Willem den Vierden*, die ten *Vriesen* bleef, door een voorspoediger oorlogstogt van Hertog *Aelbert* en zynen zoon *Willem*, uit St. Odulphus klooster in *Vriesland*, daar de voornoemde Graaf voorheen begraven was, gehaalt, en op nieuws met veel heerlyker uitvaart in deze kapel geplaatst.

Beeltenis van Vrouw *Jacoba* in deze kapel.

Men kan uit zekere Sententie van den Hove van Holland, gewezen in den jaare 1464 klaarlyk afnemen, dat in dezelve Kapelle is geweest een statue of een beeltenis van Vrouw *Jacoba*, en dat eenen *Dirk van Duvenvoorde* zig vergrepen hadde, met ter gelegendheid van dezelve zeer zmadelyk van die Princes te spreken. 't Welk qualyk genomen, en hy daar over zig aan de uitsprake van den Hove gesubmitteert hebbende, in een boete van 31 goude Leeuwen gewezen wierd. De Sententie zelf, geregistreert zynde in het Sententie-boek G. fol. 122 verso, als beknopt zynde, laaten wy hier volgen.

„ Alfoe

(1) *Reygersberg*, *Chronyk van Zeeland*, 2. deel, pag. 175. *Veldenaar*, *Chron.* pag. 99. *Scrifer*, *Beschbr. van de Graven van Holl.* pag. 388. 390. *Oude Hollandse Chron. divis.* 27. kap. 58. of *Goudhoeven*, pag. 415. zegt, dat Hertog *Aelbert* is overleden op St. Pauwelsdag in den winter des jaers 1404, dat is op den 25. Januarii 1405 na 't gemeen schryven.

(m) *Oude Holl. Chronyk*, *divis.* 26. kap. 6. of *Goudhoeven*, pag. 437. verhaalt, „ dat de Deken van der Capelle in 's Gravenhage trouwde Hertog *Jan van Brabant* en Vrouw *Jacoba van Beyeren* in tegenwoordigheid van hare moeder, „ Heere *Philips*, Burchgrave van *Leyden*, Heere van *Wassenaer*, Heer *Hendrik*, „ van der *Lecke* en zeer veele Edele Vrouwen en Jonkvrouwen, &c.

(n) *Oude Holl. Chronyk*, *divis.* 28. kap. 14. of *Goudhoeven*, pag. 459. *Scriferius*, *Beschryv. van de Graven van Holland*, pag. 417. zegt, dat ze daags voor St. Denys is overleden; en pag. 425. in 't jaar 1436. den 8. Idus Octobris maekte de vermaarde Vrouw *Jacoba van Beyeren* een einde van haar leven.

(o) *Chron. in 't leven van Hertog Aelbert*, pag. 96.

„ **A**lſoe Dirc van Duvenvoirde him gefubmitteert heeft in 't zeg-
 „ gen, arbitrage en Ordinancie van den Hove van Holland van
 „ alſulke onbetamelicke en onbehoirlicke woirden en manieren als
 „ hy voir den zelven Hove onlancx gefproken heeft op die *Statue*
 „ *en representatie van wylen Vrouwe Jacob van Holland ſaliger ge-*
 „ *dachten, ſtaende die in die Capelle van den Hove alhier*, en heeft
 „ die voirn. Dirc geloeft vaſt en van wairde te houden alle 't guendt
 „ dat by den voirſz. Hove dair van vuytgeſproken, gefentencieert en
 „ verclaert ſal weſen, gelyc dat by den ſubmiſſie dair van gemaict
 „ al in 't lange blyken mach. SOE IST, dat 't voirſz. Hof over-
 „ gewegen alle 't guendt dat tot deſen materie dienende was en ſon-
 „ derlinge dat die voirn. Dirck als die voirſz. woirden geſchiet wa-
 „ ren voir den zelven Hove bekennde ſyn miſdaet, omme ver-
 „ giſſenitſe biddende was, in den name en van wegen myns voirſz.
 „ genaden Heere gewyſt en gecondempneert heeft, wyſt en con-
 „ dempneert mit deſen jegenwoirdigen en by ſentencie arbitraele,
 „ dat die voirſz. Dirc den ſelven mynen genaden Heere voir zyne
 „ voirſz. miſdaet geven ende betalen ſal die ſomme van xxxj. gul-
 „ den Leeuwen tuſſchen dit en den eerſten dach van Decembri
 „ naeſtcomende in handen van *Jan Lodyc, ontfanger van den Ex-*
 „ *ploitien.* Actum vier dagen in Auguſto A^o. MCCCC. LXIIIJ.
 „ Prefent *Gruythuiſe, Almade, Aſſendelſt, Haekwyn, Eycke, Bou-*
 „ *verye en Werwe.*

Wanneer in den jaare 1459. Vrouwe *Janne van Poix*, Vrouwe
 van *Brimeux*, eerſte bedgenoot van Heer *Jan Heer van Lannoy*,
 Stadhouder van Holland, in den Hage een einde van haare dagen
 maakte, wierd deze kapel haar tot een ruſtplaats gegeven, alwaar
 men voor de troubelen haar graſſchrift in de Franſche tale nog plagt
 te zien (p). Ook wierd in den jaare 1589 in dezelve kapel begra-
 ven Jonkvrouwe *François van Egmond*, dogter van den ongelukki-
 gen Graaf Lamoraal van Egmond, die onder de ſirenge Landvoog-
 dy van den Hertog van *Alba* te Bruſſel is onthalt, zynde deze Jonk-
 vrouwe alhier in den Hage, daar ze woonde, ongehuwt overle-
 den (q). En om geen meer andere op te haalen, zoo zullen wy
 als tot een ſlot op deze begraaf-ceel nog ſtellen Vrouw *Geertruid van*
Swieten, jongſte dogter van Heer *Adriaan van Swieten*, A^o. 1566.
 een der Verbondene Edelen te Bruſſel. Deze laatſt getrouwt aan
 Heer *Jan van Loon*, Collonel en Gouverneur van Ooſtende, zoon
 van Mr. *Pelgrim van Loon*, Raad ordinaris in den Hove van Hol-
 land, in den jaare 1620 ſtervende, wierd in deze kapel ter aarde
 gebragt, hebbende haar en haar mans wapen aldaar nog lang ten
 toon gehangen. Eindelyk verſtrekte ook deze kapel aan den alome-
 vermaarden Staatsdienaar, Heer *Jan van Oldenbarneweld* tot eene
 ruſtplaats, na dat hy op den 13 Mei 1619 zyn hoofd door beuls han-
 den op een ſchavot had moeten verliezen. Hy wierd dien zelven
 nagt

(p) Goudhoeven, pag. 100. S. van Leeuwen, *Bat. Illuſtr.* p. 1115.

(q) Goudhoeven, p. 113. S. van Leeuwen, *Bat. Illuſtr.* pag. 954.

nagt, na dat het lighaam gewasschen, gezuivert en met het hoofd in een wassen kleet, in een nieuwe doodkist van behoorlyke lengte, gelegd was, met weinige ceremonien in 't byzyn van verscheide perzoonen in deze kapel by zyne dogter eerlyk begraven (r).

De Kapel is in den jaare 1642 afgebrant.

Dezelve Kapel is in 't jaar 1642 afgebrand, dog naderhand weder opgebouwt, en wel inzonderheid zedert den jaare 1685, wanneer ze door de menigte der Fransche Gereformeerden, die om de vervolginge ter zaake van den Godsdienst uit Vrankryk hunnen toevlugt herwaarts quamen nemen, te klein was geworden, meer dan de helfte uitgezet en vergroot; en heeft de gemelde kapel, dewyl die van de voorfz. natie alleen haaren godsdienst daarinne oeffenen, na dien tyd den naam van de Fransche kerke behouden (s).

(r) Goudhoeven, *Nederl. Geschiedenissen*, of *Vervolg van de Hollandsche Chron.* pag. mibi 358. Uitenbogaart, *Kerkel. Hist.* pag. 1213. G. Brandt, *Histor. van de Regtspleging*, pag. 216. en 219.

(s) Zie verders hierna onder het VIII. Hoofdstuk *Nieuwe kerk*, artikel *Fransche kerk*.

VI. HOOFSTUK.

Onderzoek door wien en wanneer de St. Jacobs kerk gestigt zy. Rampen en onheilen dezelve overgekomen. Hoe ze zig van buiten en binnen opdoed. Geschilderde glazen. Het Choor. De wapenen van de Ridder van 't Gulde Vlies, en verhaal by wat gelegenheid dezelve aldaar zyn geplaatst. Uitmuntende Tombens en andere sierlyke verbevene graftekenen. Inscriptien. Wapenen. Orgel. Tafereelen van Gildens, wanneer en om wat oorzaak daar gebangen. Broederschappen van St. Jacob, 't Heilige Kruis, 't H. Sacrament en andere. Getyde- en H. Geest-Meesters eertyds in deze kerk in aanzien. Groot getal der altaaren. Verscheide Kappellanyen en Vikaryen daar aan gefondeert. Beelde-storming in deze kerk. Namen der Pastors in de Roomsche-Katholyke tyden en Leeraars na de Reformatie. Verhandeling, hoe het Kerkelyk bewind en bestier tans bestaat. Kerk-Meesters, Rent-Meester en Koster by wien voorheen en tans aangestelt worden. Tyd van de inwydinge van de Kerk. Verscheide Kappellen, en onder anderen die van de Heeren van Assendelft. Verhaal van een aanmerkelyk voorval in den jaare 1524. in deze kerk gebeurt.

DE GROOTE of ST. JACOBS KERK.

dat wy nu beschouwt hebben het Hof met deszelfs omtrek, en 't geene verders daar toe behoort, midsgaders de Hof-Kapelle, zoo zullen wy overgaan om te beschryven de verdere Kerken en Geestelyke gestigten, zoo die eertyds alhier hebben geliaan, als die jegenwoordig nog gevonden werden; onder welke de eerste plaatze verdient de Hooft- of Parochie-kerke, certyds toegewyd aan den Apostel *Jacobus* als Patroon en Bescherm-Heilig der zelve, en daarom genaamt de *St. Jacobs-Kerk*.

Boxhorn (a) en andere latere Schryvers (b), die hem in dezen hebben nagevolgt, siellen voor een vaste waarheid ter neder, dat deze kerke zoude gestigt zyn door Hertog *Aalbrecht van Beyer* in den jaare 1399, zonder nogtans by te brengen eenig bewys, waar op dit hun gevoelen zoude rusten. En nadien ons zelf mede geene zodanige preuves zyn voorgekomen, zouden wy zeer bezwaarlyk dit gevoelen kunnen toestemmen; ten ware men door het stigten wilde te kennen geven, dat Hertog *Aalbert* de kerke, welke be-

Ll

voorens

Onderzoek door wien en wanneer de St. Jacobs kerk gestigt zy.

(a) *In Theat. Holl. pag. 352. of Toneel van Holland, pag. 339. Dog Goudhoven, pag. 97. drukt den tyd niet uit, maar zegt alleen, dat de hooft-kerk aldaar is begonst te sunderen ten tyde Hertog Aelbregt van Beyer.*

(b) *Vollenhove in zyne Poesje, pag. 348. J. van der Does, Beschryvinge van 's Gravenhage, pag. 94.*

voorens hier stond (want dat 'er eene gestaan hebbe, meenen wy in 't vervolg klaar te zullen aantoonen) van hout, gelyk wel het geloofbaarste is, hebbe verandert in steen (c), of dat hy dezelve van een kleinder omtrek in den gemelden jaare 1399 van nieuws tot die grootte en gestalte hebbe uitgezet, waar in men dezelve jegenwoordig beschouwt. Immers dat voor dien tyd alhier eene Parochie-kerk voor de buuren en inwoonderen dezer Vlekke zy geweest, is ten hoogsten waarfchynlyk, om dat in geenen deele te vermoeden is, dat de Haag (die door het toevloeden van verscheide neering- en handwerk-doende luiden, tot een zeer aanmerkelyke Puurt was uitgedegen, zulks dat ze al voor den jaare 1311 eenen afzonderlyken Schepen-stoel voor de gebuuren hadde bekomen, gelyk wy ter zyner plaatze zullen aantoonen) tot den jaare 1399 van eene kerke, om den Godsdienst te plegen, zoude zyn ontbloot geweest. Want de Hof-kapel, de eenigste die in vroegere tyden bekend is geweest, was van een klein begrip, en byzonderlyk gestigt tot dienst van den Graaf en zyne Hofgenooten.

Dat'er al voor de bestiering van den Huize van Beyerens in den Hage een Parochie-kerk was Eerst bewezen met een brief van den jaare 1311. Ten tweeden door een fondatie-brief van den jaare 1326. Fundatie van

Maar om niet by vermoedens te blyven, zullen wy verder zeggen, dat 'er lang voor de bestiering van den Huize van Beyerens alhier eene Parochie-kerke is geweest, nademaal wy in eenen zekeren brief van den jaare 1311 (d), niet alleen genoemt vinden *Broeder Hughen Prochipape in die Haghe*, 't welk nogtans genoeg zoude zyn, nadien het kennelyk en buiten alle tegenpraake is, dat, daar een Parochie-pape is, ook gevolgelyk eene Parochie-kerke moet zyn; maar dat ook in den zelve brief woordelyk werd gemeld van *de kerke in die Haghe*; in zoo verre, dat eenen *Heyne van Loon* aan dezelve kerke jaarlyks maakt *vyf schellingen*, en aan *de Prochipape vyf schellingen, te gheldene in Voorschoter- en Valckenburger-marf*. Maar ten anderen, zoo is nog voor handen een fondatie-brief eener Kapelle-rie, door den Abt van Middelburch in den jaare 1326 gevestigd, en gedoteert op het altaar van de Maagd Maria in *de Parochie-kerke van den Hage*, voor de zielen van Graaf *Floris*, deszelfs Vrouwe en andere voor-afgestorvene Graaven en Graavinnen, welken fondatie-brief tot nog toe, onzes wetens, niet gedrukt, wy hier zullen inlyven.

NOs *NICHOLAUS* *miseratione Divina Abbas Monasterii beate Marie in Middelburch Ordinis Premonstratensis notum facimus universis, quod nos mediante consensu aliquorum confratrum nostri Conventus*

(c) Nadien het in de eerste en eenvoudige tyden hier te Lande de gewoonte was, de kerken en andere geestelyke gestigten van die stoffe op te regten, waar van ons tot voorbeelden kunnen dienen de Nieuwe-kerk te Delft, de Hooglandfche of St. Pancras-kerk te Leiden, de grootte of St. Laurens-kerk te Rotterdam, en andere in andere steden en plaatzen meer, welke eerst van hout zynde gemaakt, naderhand in latere tyden, wanneer de ingezetenen in rykdom vermeerderden, de bouwkunde aannam, en inzonderheid de groots- en trotsheid der Geestelyken in hooger top begon te steigeren, van steen gebouwt zyn. *Bleyswyk, Beschryv. van Delft, pag. 196. Orlers, Beschryv. van Leiden, pag. 104. Erfgravelyke Bedien. in Holland, pag. 95. Veldenaer, Chron. in 't leven van Vrouw Margriet, pag. 88.*

(d) Zie dezen brief in 't geheel hier na onder de letter Y.

ventus ad Dominicum cultum auementandum in salutem & remedium animarum Florentii quondam Comitis Hollandie, Zelandie, Dominique Frisie, Beatricis ejus uxoris & Johannis ipsorum filii, nec non Johannis quondam Comitis Haynnonie, Hollandie, Zelandie Dominique Frisie & Philippe ejus uxoris, Magistri Wilhelmi dicti Loeff ac omnium benefactorum nostrorum decrevimus fundare ac ponere Capellaniam in altari beatissime Dei Genitricis Virginis Marie in Ecclesia Parochiali de Haga ipsius quidem Matris Ecclesie jure in omnibus salvo, sic quod in dicto altari exceptis missis que quinque vicibus in septimana ad minus fieri consueverunt in Ecclesia Parochiali de Haga prefata, tres fiant ad minus missæ speciales & in dotem seu donationem certam & perpetuam dicte Capellanie, prevocati altari dedimus & presentibus assignamus & damus decem libras Hollandicas certorum reddituum annuatim, de quibus sex libere recipientur & solventur singulis annis de agris seu terris in Parochia de Vlaerdinge sitis nobis per scabinos de Vlaerding appropriatis pro quinquaginta libris Hollandicis quas Wilhelmus de Anglia nobis debuit ex parte Magistri Wilhelmi dicti Loeff bone memorie, de quibus Wilhelmus de Anglia prenotatus sic nobiscum convenit, quod de ipsis solvet & dabit nobis sex libras Hollandicas annuatim quas predictæ Capellanie assignavimus, donec ipsas quinquaginta libras Hollandicas promptuariis denariis redimat, prout litteris super his omnibus confectis plenius continetur, & si quidem Wilhelmus quinquaginta libras Hollandicas solverit prenotatas, tunc faciemus cum eisdem sex libris Hollandicis in certis redditibus annuis comparari ad opus Capellanie memorate & alie quatuor libere Hollandice residue de decem libris Hollandicis dotis predictæ Capellanie solventur singulis annis de domo nostra lapidea sita in Haga & de ejus area quam Johannes de Walatera ad presens inhabitat, donec easdem quatuor libras Hollandicas in aliis certis bonis, redditibus annuis demonstremus dicte Capellanie & satis firmiter assignemus omnemque defectum qui prenotate doti seu dotationi predictæ Capellanie contingit usque ad decem libras Hollandicas annuatim promittimus adimplere jure collationis predictæ Capellanie apud nos & nostros Successores Abbates Monasterii de Middelburgo perpetuis temporibus remansuro, in cujus rei testimonium sigillum nostrum presentibus est appensum, superscriptionem hujus vocabuli annuatim serius factam approbamus. Datum anno Domini M. CCC. vicesimo sexto in Feria beati Bartholomei Apostoli.

eene Cappellerie in de Parochiekerke van den Hage, voor de ziele van Graaf Floris van Holland &c. door Nicolaes Abt van Middelburg.

En wy voegen wyders hier by den brief van Graaf *Willem den III.* waar mede hy den voorgaanden heeft bevestigd, en alzoo de fondatie van den Abt *Nikolaas* ter uitvoeringe gebragt.

„ **W**Y *Willem* Grave van Heynegouwen &c. maecken condt al-
 „ len luden, dat onse ghetrouwe Hair *Niclays* by der ghehen-
 „ ghenisse Goidts Abt van Middelburch by onsen oirlove, ende
 „ goetdencken ghemaect hevet eene Cappelrye te verdienen in die
 „ Prochikerke van der Haeghe op onser Vrouwen Outair die hy
 „ ghedoteert hevet van somme goede, dat hi onder hadde van
 „ Meyster *Willem Loeff*, ende van anderen goide, alsoo als die brieff
 „ hout van der dotacie daar dese bryeff doer ghescecken es, welcke
 „ Capelrye in allen manieren, als sy gheset es, ende doteert, wi

Bevestiginge van de voorgaande fondatie en dotatie.

„ willen helpen vorderen, ende stercken om Goidts dienst te meer-
 „ ren, Ende bevelen allen onsen Bailjuwen, ende Scouten ende
 „ anders die nu sien, iof hier nae wesen fullen, dat sy alfulck goit
 „ als tote deser Capelrien hier beset es, jaerlyck doen uytreyckenen
 „ ende berechten den Capellaen van der Capelryen sonder eenich
 „ wederlegghen. In oirconde &c. Ghegheven in den Haeghe, op
 „ den Jaersdach, in 't jaar ons Heeren duysendt dryehondert zes en
 „ twyntich.

Nader
 bewys
 van het
 voorige.

Wy zullen ter meerder overtuiging en kragtiger wederlegginge van Boxhorn, daar by voegen nog eenen tweeden brief, die, sehoon niet van zoo veel oudheid als de voorige, egter met het getuigenis van Hertog *Aalbert* zelf in den jaare 1388 bewyft, dat eenen Mr. *Jorvis* bi sinen levenden live, en gevolgelyk voor date van den brief, *eene Capelrie hadde gemaect op 't Heylich Cruys Outaer in de kerke van der Hage*. Waar uit dan onwederfprekelyk volgt, dat 'er in den Hage voor den jaare 1399, de tyd van de vermeende fligtinge dezer jegenwoordige kerke, al eene kerke is geweest; de woorden van deze acte insgelyks tot nu toe, zoo wy meenen ongedrukt, zullen wy hier laten volgen.

Heer
Willem
Gerritsz
 toege-
 voegt
 XL. pond
 &c.

„ **A**ELBRECHT, &c. doen condt allen luden, want Meeſter
 „ *Jorvis* eene Capelrye gemaickt heeft op 't Heylich Cruys ou-
 „ tair in der Kerke van der Haghe, van twintich ponden Hollants
 „ tsjairs die hi Heer *Willem Gerritsz* gegeven heeft, dair hire tien
 „ pont 'ts jairs bi sinen levende lyve in minrenisse van die 20. 1.
 „ jairs voirsz. of bewyft heeft an zekeren renten, Ende om dat wy
 „ fulc goet en ernisse als hy after him ghelaten heeft, aengetaft en
 „ genomen hebben, overmits dat hi geen erfnamen en hadde bin-
 „ nen onsen Landen, soe hebben wy Heeren *Willem Gherritsz*
 „ voirsz. bewyft tien pont Hollants 's jairs op onse Rentmeesterschap
 „ van Noirthollant. Ende ombieden onsen Rentmeester van Noirt-
 „ hollant, die nu is of namaels wesen sal, dat hy Heeren *Willem*
 „ voirsz. of den ghenen die die voirsz. Cappelrie hebben sal, alle
 „ jair wtreyke en betale die tycn pont Hollants t's jairs voirsz. tot
 „ Voirscoten en Valkenburgher marc't ter tyt toe dat wy hem die
 „ voirsz. renten an anderen zekeren goede bewyft hebben, en daer
 „ of neme syn brieve van quitancien om voir ons dairmede te reke-
 „ nen. In oirconde &c. Gegeven in den Hage seſſe en twintig
 „ dage in Aprille in 't jair ons Heeren M. CCC. acht en tachtich.

Hoe zeer nu daar uit dan blykt, dat 'er al voor den jaare 1388, ja voor het jaar 1311 alhier eene kerke is geweest; zoo kunnen wy egter nog niet toegeven, dat het tegenwoordig steene bouwgevaarte door Hertog *Aalbert* in den jaare 1399 zoude zyn gebouwt; dewyl wy in eene oude Hollandſche Chronyk in de vyftiende eeuw met de hand geschreven, en by den zeer geleerden Heer Profellor Anth. Mattheus uitgegeven (e), aangetekent vinden, dat in den
 jaare

(e) *Analect. Vet. Aevi*, Tom. I. pag. 80.

jaare 1402. ontrent sinte Laurensdag hora nona (ten negen uren) die kerke van den Hage verbernde; 't welk waar zynde, gelyk 'er geene rede van twyffel is, bezwaarlyk te brengen is tot eene timmeringe, welke door Hertog *Aalbert* in den jaare 1399. zoude zyn gedaan, nadien niet te denken is, dat zodanig zwaar gebouw, binnen zulken korten tyd zoude hebben kunnen werden voltrokken.

Behalven dat deze kerke in den jaare 1434. al zoo veroudert en bouwvallig was, dat ze niet langer staande konde blyven, in voegen dat Hertog *Philips van Bourgondie*, die van den Hage octroyeerde om hunne Parochie-kerke te mogen vernieuwen ten koste van de Ingezetenen, als uit den volgenden brief te zien is, welken, schoon op meer dan eene plaetse gebrekkig, wy den Lezer hebben willen mede deelen.

In 1402
is de
Kerk
verbrant.

Was in
1434
al zeer
bouw-
vallig.

„ PHILIPS, &c. Grave van Hollant, &c. doen condt allen lu-
 „ den, alsoe onsen Bailliu, Schout, Gerechte, Kerkmeesteren
 „ ende sommige van de eerbaerste, notabelste en rykste van den
 „ Hage onsen getrouwen Rade gestelt, &c. inder waerheit te ken-
 „ nen gegeven en claerlic onderwyft hebben *die onderheyde ende*
 „ *cranckheyde van de parochie kerke in den Hage voirsz. ende hoe dat*
 „ *zy seer beducht syn dat sy die niet langer en sullen staende mogen hou-*
 „ *den*, en dat meere scade en quetsinge dair an gescepen is te ge-
 „ scien ende te comen, dat sy geerne voirhoeden souden, en dair-
 „ omme so hebben sy meyninge by rade en advyse van Meysters die
 „ hun des werks verstaen, an de voirsz kerke te doen tymmeren
 „ en werken ten minsten coste, ten meesten ooirbaer en profyte,
 „ een nieuwe wark, grotelic dair toe dienende, 't welc sy goedelicx
 „ niet doen noch volbringen en kunnen sonder die hulpe en bystan-
 „ dicheide van allen onsen goeden luiden, gemeyne buyren en on-
 „ derfaten der kerken voirsz, geseten in den Hage en Haege-Am-
 „ bocht, niettegenstaende dat onse lieve Susfer die Hertoginne in
 „ Beyeren, Gravinne van Oistervant, jaerlicx seker gelt in aelmissen
 „ totten voirsz timmeringe gegeven heeft, ons oitmoedelic verfoe-
 „ kende dat wy daer op voorzien wouden, ende om dat wy willen
 „ ende begeeren altyts Goidthuyfen bystandich en behulpich te we-
 „ sen, als wy gunstelicke en vlytelicke mogen, soe ontbieden wy
 „ en bevelen mit ernste allen onsen goeden luyden, gemeyne buyren
 „ en onderfaten woenachtich wesende in den Hage en Ambochte
 „ voirnt., en eenen yegelicken bysonder, dat sy ter tymmeringe van
 „ de kerke voirsz, aengelien dien grooten noot en gebreke die dair an
 „ syn, geven alsoo veer en alsoo veel als op him by onsen Bailliu, Schout,
 „ Gerechte, Kerkmeysters en die meeste menigte van de notable,
 „ eerbaerste en rykste van den Hage voirsz na grootheid hoirer
 „ goederen redenlic getaxeert en omgeset sal worden tot elken we-
 „ ke te geven en te betalen de proeve die by hem dair toe geordineert
 „ en geselt fullen werden. Ende of yemant daerinne wederspannich
 „ en overhorich ware, en niet geven en betalen en woude, dair hy
 „ op geset ware, of den geenem die geordineert fullen wesen die
 „ voirsz settinge en kerkgelt te gaderen en op te beuren, quade of
 „ onredenlicke woorden gave, so ontbieden wy voirder en bevelen

Octroy
aan die
van den
Hage,
om hun-
ne Paro-
chieker-
ke te
mogen
vernieu-
wen ten
koste
van de
ingeze-
tenen.

Derhalven onzeker of de jegenwoordige kerk door Hertog *Alberz* in den 1399 gebouwt zy.

„ onsen Bailju, Schout en Gherechte van den Hage voirfz, op aldes
 „ fy van ons houdende fyn, dat fy sonder eenich verdrach dat in-
 „ halen ende geerygen van de wederspannigen en onwilligen twee
 „ schat an gelde of vier schat aen pande, en boven desen de voorfz
 „ onwillige en wedertpannige gebieden van onser wegen in te leggen
 „ ten huynen van den synen ter tyt toe dat hy tegen ons gebetert sal
 „ hebben die overhoerigheit ons geboits, 't fy met woirden of an-
 „ ders. In oirconde &c. Gegeven den lesten dach in Maerte A^o.
 „ M. CCCC. XXXIV.

Weshalven wy 't eenemaal in twyffel stellen of deze kerke wel by den gemelden Hertog in den voorfz. jaare gestigt zy geworden.

Onheilen de kerk naderhand overgekomen.

In den jaare 1528 door *Maerten van Rosssem* verbrand.

Als mede in den jaare 1539 door den blixem.

Alvoorens tot de beschryvinge van het gebouw te treden, zullen wy kortelyk ophaalen, dat deze kerke boven den brant des jaars 1402. nog een gelyk lot in laetere tyden tot tweemaal toe te beurt viel, hoewel door verschillende oorzaaken en toevallen. Eerstelyk in den jaare 1528. , wanneer *Maerten van Rosssem*, Krygs-Overste des Hertogen van Gelder, door den rykdom der inwoonders dezer Vlekke, en met hoop om een goeden buit te zullen maken, aangemoedigt zynde, met 1500 mannen, van Utrecht af den Rhy nederzakkende, den Hage deerlyk uitplonderde, verwoefte en brande, *verteerde de vlam dese kerke met de versierfelen en daar nevens dertig huysen (f)*. En ten tweede maale leed de zelve geen minder ramp in den jaare 1539 op den 28 October door den donder en blixem, welke, volgens getuigenis van Reygersberg (g) *zoo groot en swaar was, dat de blixem in de kerke van den Hage komende, de zelve geheel deed verbranden; en daar geschiede, zegt hy verders, groote schade in silverwerk en in koppen, en daar verbranden ook wel veertig huysen*. De Historie-schryver Pieter Bor in zyne *Nederl. Hist.* (b) dezen brand insgelyks verhalende, tekent aan, dat dezelve geschiedde den 29. December met deze volgende omstandigheden: „ In den jaare 1539 den
 „ 29. December wesende maendag des avonts ontrent 6 uren is
 „ deur een groot verschrickelyk onghewoon onweder met donder
 „ en blixem 't vuer in 't opperste van deze tooren ontstooken, en
 „ wierd met een noord-welten wind, die zeer sterk waeyde, de
 „ geheele kerke verbrand, met een groot deel huysen, staende aen
 „ de zuyt-oofstzyde van dien, en ook eenige huysen in de Spuy-
 „ straet, 't welk wonderlyk en seer verschrickelyk was. Hier op
 „ heeft hy dit volgende Jaerdicht gemaakt.

*De kerck Van 's GraVenbaeCh Werde Verbrant sChIer
 In Winter Maent door Godts CraCht en bant sIer.*

Groot gevaer van de

'Zeer deerlyk stond het met dit heerlyk gebouw geschapen in den jaare 1702., wanneer op den . . . Maart des avonds ontrent elf uren

(f) Montanus in zyne byvoegzelen op Guicciardyn, pag. 234.

(g) *Kronyk van Zeeland*, 2. deel, pag. 464.

(b) IX. boek op 't jaar 1576.

ren de blixem in het toppunt van den tooren sloeg (waar van ik oog-getuige ben geweest) dreigende het zeive geheel en al te verflinden, 't welk, na allen schyn, ook zoude zyn geschied, zoo niet de vlam, welke in den appel al hadde gevat, in tyds ware gestuit door de vlugheid eens burgers, die in der yl komende toeloopen, na boven klom, en, zonder eenig gevaar aan te zien, den brand uitdoofde met eenen nagt-rok, dien hy gevallen aan hadde, waar by nog quam de goede ordre en wakkerheid van een der Burgemeesteren in dien tyd, zulks dat dit gebouw byna zonder schade bewaart bleef.

Kerk in den jaare 1702 door den blixem.

Deze Kerk, na zoo menige onheilen, ziet men tans haar hoofd volkomen opheffen, en kan met regt onder de fraaiste en grootste kerken van Holland gerekent werden, hebbende eenen hoogen zeskanten tooren (i), waar van by helder weêr veel omleggende Steden en Dorpen kunnen beschouwt werden; zynde de zelve van die hoogte, dat, gelyk als die van 's *Gravezande* voor de Zee-vaarende, deze voor de Land-lieden tot een baake verstrekt, waar op de Heer Jacob van der Does in zyne Beschryvinge van 's Gravenhage (k) zinspelende, in dezer voegen spreekt:

Deze kerk werd tans onder de grootste schoonsite van Holland gerekent.

*Daar staat een Tooren op tot aan de lucht verheven,
Die aan den Reyser kan van ver een teycken geven:
Hoe dat hy afgedwaelt, in bergen of in dal,
Zyn wegen secker na den Haegh toenemen sal.*

In dezen tooren hebben eertyds schoone klokken gehangen, waar onder wel inzonderheid uitmuntte de groote klok, welke zyne Princelyke Excellentie en de Staten van Holland in den jaare 1575 daar uit deden haalen, omme vergooten te werden tot kanon; waar toe zy den 6 Julii des zelve jaars de volgende commissie verleenden:

„ De Staaten hebben gecommitteert en geordonneert *Philips Affe-*
„ *liers*, Commissaris van d'Ammunitien, te mogen doen halen en
„ transporteren uyt den Vlecke van den Hage zekere klokke, die
„ aldaar by hem gereet staande bevonden sal werden; en by die van
„ de Admiraliteit aldaer doen afwinden is, omme daer af een nieuw
„ stuk geschuts gegoten te mogen werden in de plaatze van gelyk
„ geschut, by syne Excellentie tot behoef van Gornichem geschikt.
En of wel in deze acte maar van eene klok werd gesproken, zoo zoude men egter moeten besluiten dat 'er meer klokken zyn gehaalt, om dat gezegt werd in de acte van redemptie van 't Haagfche bosch, (l) dat de klokken (in 't meerder getal) waardig geschat wierden ontrent de zomme van 1500 Karolus guldens, waar voor de opgemelde Staaten zig verbonden te zynen tyd weder vergoeding te zullen geven; maar als het in 't zelve jaar van 1575 in dien bedroefden toestand van 't gemeene best der Vereenigde Nederlanden, zoo verre was gekomen, dat Prins *Willem van Oranje* en de voorn. Staaten door nood en gebrek van geld beslooten hadden, niet alleen het hout-gewasch van 't Bosch, maar ook den grond van dien ten dienste en nutte van

Klokken in den tooren eertyds gehangen hebbende, in den jaare 1575 tot kanon vergooten. Commissie van de Staten daar toe verleent:

(i) De tooren is van den grond af tot aan den eersten buiten-omweggang 276 trappen, en tot de speel-klokken 325. hoog. De kerk met de tooren en het Choor is lang 294 en breed 130 voeten, in het kruis, zynde de tooren lang 44; de kerk 150, en het Choor 100 voeten, makende te zamen het bovengemelde getal van 294 voeten uit, volgens de meetinge, welke wy daar van hebben laaten doen, en ook overeenkomt met de aftekening van den platten grond van de kerk, ten Comptooire van de Kerkmeesteren berustende.

(k) Pag. 94. (l) Geregistreert in 't VII. Memor. van Ernst fol. 112. en gedrukt by Bor, *Nederl. Hist. IX. Boek fol. 145. verso.*

't gemeen te verkoopen, zoo hebben de Suppooften nevens de Magistraat van den Hage, by verscheide smeek-schriften verzogt en ook eindelyk by acte gedagte kent den 16. April 1576. (waar van wy te zyner plaatze breeder zullen spreken) verworven, dat het voorz. Bosch nooit zoude werden verkoft, afgehouden of uitgeroeit, mits dat de voorn. Regeerders van den Hage, in de eerste plaatze den voorz. Staaten voor de redemptie zouden remitteren en quyttschelden, gelyk zy dan in gevolge van dien den zelve quyttschelden en geremitteert hebben de voorgemelde pretensie wegens de klokken. Of nu alle de klokken uit de tooren zyn geligt, kan by ons niet vastgesteld werden. Zeker is 't, dat 'er tans twee zwaare luidklokken aldaar gevonden werden, waar van de grootste, genaamt **JESUS**, wegende 9200. pond., gegoten is in den jaare 1541., en de kleine, geheten **JACOB**, 4800 pond. in den jaare 1570; behalven nog een derde van minder gewigt, voerende den naam van **SALVATOR**, zynde de werkklok, en in 1547. gemaakt. De slag-klok van 't heel uur zwaar 4800. pond is van 't jaar 1647., waar by vervolgens een klokkengelpeel is gevoegt, (*m*) 't geen aan de inwoonders het aanstaande uur, halfuur en quartieren te kennen geeft.

Hoe deze kerk zig van buiten en binnen vertoont.

De kerk, van buiten uit verscheide affpanzelen bestaande, is zoo konstig tzaamgehegt, dat de zelve van binnen als een gebouw vertoont, niet jegenstaande het Choor van een buiten gewoone hoogte is, en zig zoo verre boven het gebouw van de kerk verheft, dat het van verre aan te zien een afzonderlyke timmeringe schynt te wesen. Of nu deze kerk onder de zoo genaamde Kruis-kerken gerekent en geplaatst kan werden, derven wy niet bepalen, schoon dezelve (zoo 't ons voorkomt) schynt voorzien te zyn, zoo ten noorden als ten zuiden, van twee uitslekken, waar van het eene met den naam van de S^c. Maria's en het andere van de Kruis-kapel bekend is, maar zullen 't liever overlaten aan het oordeel der geenen die meerder en beter kennisse van deze zaake hebben.

Gefchilderde glazen daar in eertyds gezien.

Ook hebben in deze kerke eertyds gestaan zeer schoone gefchilderde glazen, waar van de overblyfzelen, die hier en daar nog gevonden werden, tot overtuigende bewyzen kunnen verftrekken, zynde dezelve beschildert, (zoo men verhaalt) door dezelve twee gebroeders *Dirk* en *Wouter Crabet*, die de glazen in de kerk ter Goude hebben beschildert, zulks dat ze de Goudsche in fraaiheid, schoonheid en konst konden evenaaren. Onder deze glazen was geen van de minsten het glas, 't geen nog heden gevonden werd in den oostmuur van het Choor, regt agter de tombe van den Admiraal Obdam, in den jaare 1547 door Keizer *Karel* den vyfden aan deze kerk geschonken. In 't zelve ziet men den voornoemden Vorst levens grootte zeer heerlyk uitgedoft, met den Keizerlyken mantel omhangen en met de kroon op 't hoofd nedergeknielt, met uitgestrekte zamengevoegde handen aanbiddende het kind *Jesus*, 't geen hem door de moeder *Maria* werd aangeboden. Nevens hem leggen de Ryks - Appel, scepter, zwaart, helm en andere cieraaden, ten teken van onderwerpinge. In 't opperste van 't glas werd vertoont het Bourgondisch Kruis, en ter wederzyden de kolom van *Hercules*, met het gewoonlyk opschrift, **PLUS OULTRE**; en daar onder de wapens van den Keizer en het Ryk. Ten zuiden is nog een

(*m*) Het jegenwoordig speelwerk, 't geen in 38 klokken bestaat, en zoo wel op de speel-ton als op het hand-clavier gebruikt werd, is zwaar 11075 pond. en gegoten in 1686 te Antwerpen by *Melchior de Haas*.

een glas, verbeeldende de historie van de Koninginne van Sceba, waar van de overblyfzelen mede genoeg te kennen geven, dat het door een konfuge hand is gefchildert. Dog deze en verdere oude glazen zyn meest alle of door den tyd of door de toevallen, en wel inzonderheid door den moetwil van de jongens, met fteenen daar in werpende, vernietigt of gebroken, niet jegenftaande het Hof van Holland in 't laafte geval daar jegens by menigvuldige Ordonnantien heeft getragt te voorzien, gelyk onder anderen blykt uit de Publicatie (1) by den zelve Hove van den puye van 't Stadhuis van den Hage gedaan den 23. Februari des jaars 1547, luidende in dezer voegen:

Voorzorge van den Hove, tot bewaringe van de zelve aangevent.

„ **A**lfoe 't Hof van Hollandt verftaan heeft, dat dagelycx op 't
 „ kerkhof van den Parochie-kerke alhier in den Hage en elders
 „ met fteenen in de glafen geworpen wert, 't welk meest gefchied
 „ by de jongens, loopende by den ftraeten, ofte fchoelkinderen;
 „ dat oick binnen den bedryve van den Hove alhier gebracht werdt
 „ heete affche ende andere vulnis, waar doer gefchapen ware incon-
 „ venient van brande te comen; SOE EEST, dat 't voorfz Hof,
 „ willende hierinne voorlien, een van de eerfte Deurwaerders ge-
 „ auctorifeert en geordonneert heeft, auctorifeert en ordineert hem
 „ 't zelfde Hof by defen by openbaere Edicte van den Stadthuyfe
 „ van den Hage te vercundighen, en van wegen der Keyferlyke Ma-
 „ jefteyt eenen yegelicken te gebieden, dat fy hen wachten met
 „ fteenen op 't voorfz kerkhof ofte elders by den ftraeten te wer-
 „ pen, noch oick eenige affche, vulnis ofte andere millè te bren-
 „ gen binnen den voifz Hove, en hoere kinderen ofte dienftboden
 „ te beletten, dat zy nyet en werpen ofte eenige affche en vulnis
 „ brengen binnen den voorfz Hove, op peyne van de zelfde ouders
 „ voor hoere kinderen, en de meesters voor hoere dienftboden, zoo
 „ verre daer an nyet te verhalen en es, gecorrigeert te werden tot
 „ arbitrage van den voifz Hove. Ende ten eynde men den Contra-
 „ venteurs van defen mach bekommen, heeft het voorfz Hof den
 „ Dienaars van den Procureur-Generael van den zelfden Hove, en
 „ den Bailliu van den Hage geauthorifeert en geordonneert, autho-
 „ rifeert ende ordonneert 't zelfde Hof by defen, goede toezicht te
 „ dragen, en den culpablen den Hove oft den Procureur-Generael
 „ ofte zynen Afftitent of Subftituit te denonfchieren, omme dair je-
 „ gens geprocedeert te werden als 't behoeren fal. Gedaen in dert
 „ Hage den 23. Februarii a°. 1547. na ftyle van den Hove, by *Affen-
 „ delft, Colster, Zeegers, Sasbout, Snouckaert, en Weldam.*

Verbod van dert Hove tegens het inlaan en werpen van fteenen in de glazen van de groote Kerk, &c.

Onderfiondt, In kenniffe van my.

Was getekent,

J. D A M.

Maar nog grooter ramp leden deze glazen in den beginne van den
 M m Spaan-

Dog zoo in't beg

(1) Agter het Berigt van den Hove *fib Littera B. B. 2. loco, pag. 227.*

van den
Spaan-
fchen
oorlog
meest
verbro-
ken.

Eenglas
door 't
Hof,
Reken-
kamer
en Sup-
pooften
aan de
kerk
vereert.

Spaanfchen oorlog door den moedwil der guarnizoenen , zoo van de Spaanfche als Staatfche zyde , die den Hage by beurtwillēlinge , na dat de kans zig als toen keerde , innamen , en aldaar flegt huis hielden ; invoegen dat de kerk daar door voor 't grootfte gedeelte van hare glazen wierd ontbloot. Als men naderhand deze kerk tot de oeffening van den gezuiverden Godsdienst wilde fchikken , vonden Kerkmeesters zig buiten ftaat , om de vereifchte kosten tot het herftellen van de glazen te kunnen ondergaan ; weshalven zommige perzoonen uit eenen godvrugtigen yver bewogen wierden aan de kerk nieuwe glazen te vereeren. Onder anderen deden de Heeren Raden van den Hove van Holland en die van de Rekenkamer , mitsgaders de Suppooften van den zelve Hove in den jaare 1579 op hunne kolten aldaar een glas fiellen , waar van de helft , by de Suppooften te betalen , bedroeg de fomme van vyftig guldens , als blykt uit de volgende Commiffie by 't voorfz Hof verleent tot taxatie der gemelde Suppooften en het invorderen der penningen , waar op een ieder der zelve zoude werden gefelt.

Com-
miffie
van 't
Hof op
twee Se-
cretarif-
fen , Ad-
vocaten
enz. om
de Sup-
pooften
te taxe-
ren in de
betalinge
van 't
voorfz
glas.

„ **O**P huyden (9. Julii 1579) heeft 't Hof van Hollandt gecom-
 „ mitteert , en committeert mits defen M^{rs}. *Claes Diert* en *Fre-*
 „ *derik Verborst* , Advocaten , *Jan Purtyck* en *Huyge de Groot* , Se-
 „ cretariffen , *Franchois van Couwenhoven* en *Claes Jansz* Procu-
 „ reurs , *Anthony Crock* en *de Starck* , Deurwaerders van den voorfz
 „ Hove , omme te taxeren die Suppooften van den voorfz Hove ,
 „ nopende de vyftig gulden , daer op fy by den voorfz Hove gefelt
 „ zyn van 't glas in St. Jacobs kerke in den Hage by den voorfz
 „ Hove , die van de Rekenkamer en Suppooften voorfz gegeven , en
 „ authorifeert 't voorfz Hof beide die eerfte Deurwaerders van de
 „ voorfz Hove te faemen ofte een van henluyden , die beft fal mo-
 „ gen vaceren , die penningen , daer een ygelyk van de voorfz Sup-
 „ pooften by de voorfz Commiffariffen op gefelt is , te innen , en
 „ foo wie onwillig is fyne portie op te brengen , dezelve daer vooren
 „ t'executeren realycken en by rechten.

Contributie tot betalinge van der Suppooften glas in de groote Kerke , en dat voor d'een helft , alfoo d'andere helft by myne Heeren van den Rade en Rekeningē en anderen , die daer onder gerekent werden , betaelt fal werden.

„ Eerft , de Advocaten zyn xli. in getale ,
 „ elk op anderhalf vierendeel dag-gelts , tot
 „ xxxij. fchell. een dag-gelt gerekent , te za-
 „ men - - - - - xxiiij. guld. xij. fchell.
 „ Secretariffen tot thien in getale , elk op
 „ anderhalf vierendeel dag-gelts , gerekent als
 „ boven , t'faemen - - - - - vj. guld.
 „ Procureurs zyn felfien in getale , elk op

„ an-

„ anderhalf vierendeel dag-gelts tot xx. schell.		
„ het dag-gelt, komt t'famen	-	vj. guld.
„ Deurwaerders fyn XLvj. in getale, elk ge-		
„ rekt op anderhalf vierendeel dag-gelts,		
„ het dag-gelt genomen op xij. schell., t'famen	x. guld.	vij. schell.
„ Die gefwooren Booden fyn xxvj. in ge-		
„ tale, elk gefelt by forme van recognitie op		
„ eene schell., t'famen	-	xxvj. schell.
Somma totalis		XLvij. gl. xvij. schell.

Dit glas, waar van nog eenige overblyfzelen te zien zyn, heeft geftaan aan de zuidzyde van het Choor, naalt het glas, 't geen aan den Kanunnik *Jan Stalpert van der Wiele* werd toegefchreven. In 't midden van het zelve leeft men in een cierlyk gefchilderde circkel de woorden uit Pfalm 106. vers 3. *Beati sunt, qui custodiunt jus & faciunt justitiam in omni tempore*; dat is, *Welgelukszalig zyn ze die het recht onderhouden: die t'aller tyd gerechtigheid doen*. En daar onder het bovengemelde jaartal 1579. Aan de eene zyde verতোont zig het gewoonlyk vrouwenbeeld de *Justitia*, en aan de andere zyde *Pallas*, zynde verders alles gefchonden.

En dewyl in den jaare 1594 in het westen van de kerk ten wederzyden van het portaal voor den tooren, nog een geheele boog of forme was, die toegestopt, vereifchte geopent en met glazen voorzien te werden, om meerder licht binnen de kerk te hebben, zoo verzogten Kerkmeesters, *vermits zy qualyk middelen hadden om de kosten daar af te vervallen*, dat de Staten, *als beschermers van de ware Christelyke religie*, in een van de boogen een glas wilden doen maken, en de kerk daar mede vereeren; waar op Kerkmeesteren den 12. November 1594 het volgende gunstig appostil verwierven;

„ De Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland en West-

„ vriesland hebben op het verfoek van de Supplianten alhier, gra-

„ tieufelyk geconsenteert ende geaccordeert, consenteren en accor-

„ deren by desen, dat van wegen ende tot koste van den zelve

„ Lande, binnen de groote Kerk van den Hage aan het westeynde

„ en de zuyt-zyde van den tooren van dezelve kerke een nieuw

„ glas gefelt sal worden zoo groot als de geheele boog ofte forme

„ aldaar jegenwoordig toegestopt, is slaande, ende dat daerinne het

„ wapen van Holland, verbeeldende den Hollandschen Tuin, in

„ behoorlyke form en groote, ende met zyne vercierfelen van com-

„ parquement, ook alle de wapenen van de steden van Holland en

„ Westvriesland, zoo als zy op ordre in de vergaderinge van de Staten

„ verschynen (*m*), gefelt zullen worden, volgende den concepte en

„ patroon daar van gemaakt; mits dat van wegen de voorfz kerke, het

„ glas daarna sal onderhouden worden van alfulk gebrek en yzerwerk,

„ als het zelve altans van wegens 't gemeene Land gefelt sal worden.

De Steden, die toen ter tyd de Staats-vergaderinge uitmaakten, en welker wapenen in 't gemelde glas geftaan hebben, zyn deze:

M m 2

D O R-

Als me-
de een
door de
Staten
van Hol-
land in
den jaa-
re 1594
gegeven;

(*m*) Zie verders Resolutie van de Staten van Holland, van den 30. April 1596.

DORDRECHT:	* MEDENBLIK.
HAARLEM.	* PURMERENDE.
DELFT.	WOERDEN.
LEIDEN.	* OUDEWATER.
* GOUDA.	* GEERTRUIDENBERCH.
* AMSTERDAM.	HEUSDEN.
* ROTTERDAM.	NAARDEN.
GORNICHEM.	* WEESP.
* SCHIEDAM.	MUIDEN.
* SCHOONHOVEN.	* VIANEN.
BRIEL.	* ASPEREN.
* ALKMAAR.	WOUDRICHEM.
HOORN.	* HEUKELOM.
ENKHUIZEN.	* LEERDAM.
EDAM.	* YSSELSTEIN.
MONNIKENDAM.	GOEDEREDE.

Dit glas is tans zeer gefchonden, zulks dat men maar weinige wapenen daar van bekennen kan, en alleen te lezen zyn de namen van de Steden, dewelke met een * getekent staan.

De kerk nader van binnen beschreven. 't Choor, en daar in twee kapellen, de eene van *Ste. Maria* en de andere van 't *H. Kruis*.

Nu zullen wy overgaan om te beschryven het geene wy binnen deze kerke aanmerkenswaardig hebben gevonden. Onzen ingang nemended oor de zuid-deur, welke zyne openinge heeft over de School-straat, komt ons aan de regter zyde voor het Choor, dat met een houte staketzel en balustrade van 't lighaam der kerke is afgefloten. Dit gebouw heeft ten wederzyden een schoone Kapel, welke haaren naam dragen na de altaaren die in voorige tyden daar in plagten te staan, aan welke eertyds verscheide vicaryen waren gefondeert, werdende d'eene, die ten Noorden staat, genoemd de *Ste. Maria's Kapel*, en d'andere, die men ten zuide ziet, de *H. Kruis-Kapel*; welke kapellen hedendaags meest tot begraaf-plaatzen werden gebruikt.

De wapenen van de Ridder van het Gulde Vlies.

In den middelsten omtrek van dit Choor hangen onder aan ten wederzyden naast den anderen de wapenen van de Ridder van 't Gulde Vlies, die in den jaare 1456 onder *Philips*, toegenaamt *den goeden*, hunne vergaderinge alhier hebben gehouden, ten getale van dertig, en zulks aan ieder zyde vyftien, behalven dat van den Hertog, als 't hoofd van deze Orde, 't geen veel grooter en heerlyker zynde als d'andere, voor aan om hoog aan de eerste pylaar is geplaatst. Op ieder einde ziet men het wapen van deze Orde, verbeeldende het Bourgondies kruis, zynde twee laurier-takken dwers over den anderen gelegd en t'zamen gevoegt, het vuurflag, de kei-steenen, de vonken, en een gulde wollige schapen-vagt. Naast daar aan volgt een schild, inhoudende den dag en 't jaar van deze byeenkomst. Onder dezelve wapenen leeft men deze woorden: PROEMIUM NON VILE LABORUM, dat is, *geen geringe loon voor moeite en arbeid*; te kennen gevende, dat zulke vereeringe geen geringe belooninge was voor dappere daaden en getrouwe diensten; welke zin-spreuke de Riddereren dezer Orde op hunne goude hals-banden gegraveert droegen.

Naamen der zelve Ridder.

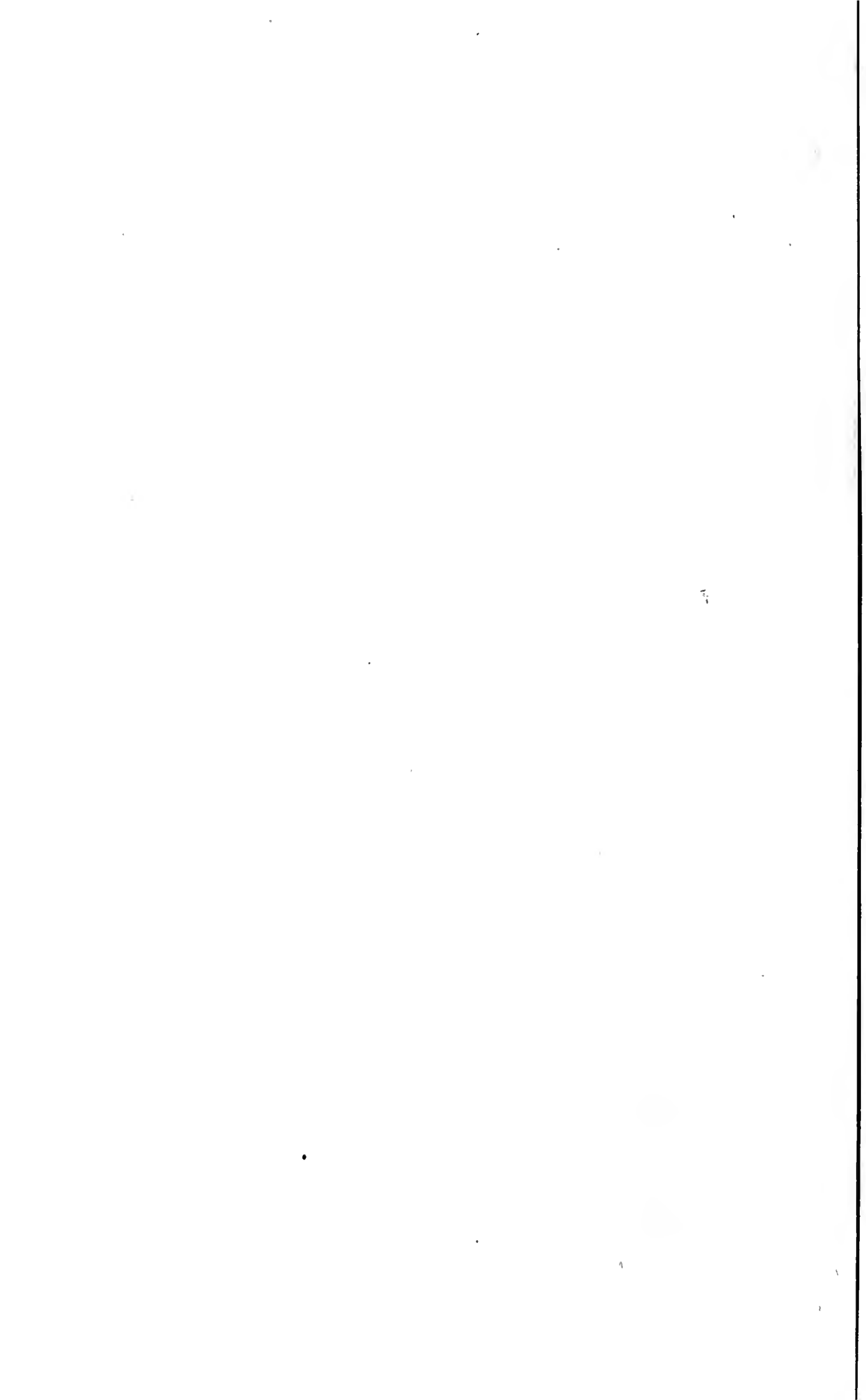
De naamen der Riddereren, welker wapenen alhier ten toon hangen, weet ik niet by eenigen Schryver afzonderlyk gevonden te hebben,

V. . . . . Tres excellent et Tres puissant Prince
Philippe par la grace de Dieu Dux de Bourgongne

de Lotherge de Brabant de Luxembourg etc Comte de
Flandres, d'Arthois, de Bourgogne, Palatin de Navarre
de Hollande et de Zeelande etc. Fondateur dudit ordre de la Toison d'or

Maître Nauray

ben, waaromme wy de pyne waardig hebben geoordeelt dezelve, schoon met moeite, als door oudheid ten deele onleesbaar geworden, na te speuren, en alhier den oudheid-lievenden Lezer mede te deelen. Het Tafereel des Hertogs heeft deze inscriptie :

T. . . . . Tresexcellent & Trespuissant Prince PHILIPPE par la grace de Dieu, Duc de Bourgongne, de Lothergie, de Brabant, de Lembourg, Comte de Flandres, d'Arthois, de Bourgon., Palatin de Hainau, de Hollande, de Zeelande &c. Fondateur dudit Ordre de la Thoison d'or.

Onder aan ziet men deze spreuk :

A U L T R E N' A U R A Y,

dat is :

Geen andere zal ik hebben.

Waar aan dan aan de regter zyde deze volgen :

(n) Messire GUILLEBERT DE LANNOY, *Seigneur de Willerval & de Tronchiennes.*

Messire ROBERT, *Seigneur de Masmines.*

Messire PIERRE DE BEFFROMONT, *Seigneur de Charny.*

Messire SIMON DE LALAING, *Prisonnier.*

Messire JEHAN DE VERGY, *Seigneur de Touvans & de Vigmary.*

Messire JEHAN BASTARD DE LUXEMBOURG, *Seigneur de Haubourdin.*

Messire THIBAUT, *Seigneur de Neuschattel.*

Monseigneur CHARLES, *Duc d'Orlians & de Vaillioiz.*

Messire BADOT DE NOYELLE, *Seigneur de Casteau.*

Messire JEHAN, *Seigneur de Lannoy.*

M m 3

Mef-

(n) „ *Gaudent in Belgio Equites titulo Domini, vulgo Messire, quod passim illis attribuitur, & jure justa III. articulum Edicti Regis de anno 1595. Vox Sire derivata est à verbo Græco Heros, seu Κωριος, ut vult Carol. Lofsens des ordres des simples dignitez de France Cap. 12. num. 3. Et de la (inquit) Messire, quasi, Mon-Sire, ou bien, comme aucuns disent, My-Sire; & selon l'ortographie d'Étienne: Mi-cire, quasi Demi-cire. De là vient aussi, selon aucuns, le mot de Sieur, soit par une transposition de lettres, ou comme un diminitif de Sire, & de fait Sire en vieil François signifie Seigneur, comme encor il y a de grandes Seigneuries, qui sont nommes Siereries. Vid. Jurisprud. Heroic. pag. 413. De Vrouwen van deze Ridderen wierden eertyds genaamt Equiteffe, dog naderhand Domine; vulgò Madame, juxta tenorem articuli IV. præfat. Edicti de anno 1595. ibid. pag. 414. M. van der Houve in zyne Handv. Chron. p. 61. zegt, „ dat gedurende de geringe van Avennes, de Ridder hier te Lande Messires, dog de Jonkeren Damoiseaux wierden genoemt; en dat daarna in 1409 de Heer van Montfoort Jonker van Montfoort, en de Heer van Geervliet Jonker van Gaasbeek wierden geheeten: Dat insgelyks in Zeeland Ao. 1409 de Heeren van Cruiningen en die van Borselen Heere van der Vere &c., mede den titel van Jonkeren voerden. Zulks dat Messire niet anders betekent als Ridder.*

Messire HENRY DE BORSSELE, *Seigneur de la Vere.*

Messire DREU, *Seigneur de Comines.*

Messire JEHAN DE GAVARO, *Comte d'Arienne.*

Messire PHILIPPE, *Seigneur de Teruant & de la Motte, Trespassez.*

Messire FRANC DE BORSSELE, *Comte d'Ostrevant.*

Het wapen van deze Orde.

Anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto. quarto idus Maii.

Aan de linker zyde heeft het eerste wapen, 't geen als van een Koning zynde, wat grooter en cierlyker is, als die van de andere Ridderen, dog veel minder als dat van den Hertog, dit opschrift :

Tresexcellent & Trespuissant Prince Don ALPHONS Roy d'Arragon & de Cecille.

Messire HUES DE LANNOY, *Seigneur de Santes, Trespassez.*

Messire ANTOINE, *Seigneur de Croy & de Renty.*

Messire BODOIN DE LANNOY, *dit le Begghe, Seigneur de Molembeis.*

Messire JEHAN DE CROY, *Seigneur de Tour sur Marne.*

Messire JEHAN, *Seigneur de Crequi & de Canaples.*

Messire JEHAN DE MELUN, *Seigneur d'Autoing.*

Messire MATTHIEU DE FOÏZ, *Comte de Comminges, Trespassez.*

Messire JAQUES DE LALAING, *Seigneur de Montagu.*

Messire CHARLES DE BOURGONGNE, *Comte de Charrolois.*

Messire PEDRO DE CORDONA, *Comte de Golifenne, qui fust trouve mort par ceux qui avoient la charge de luy porter l'ordre. A cette cause ne le receut point.*

Messire JEHAN, *Seigneur de Berdam.*

Monseigneur JEHAN, *Duc de Cleves Comte de la Marche.*

Messire REGNAULD, *Seigneur de Brederode & de Vyanne.*

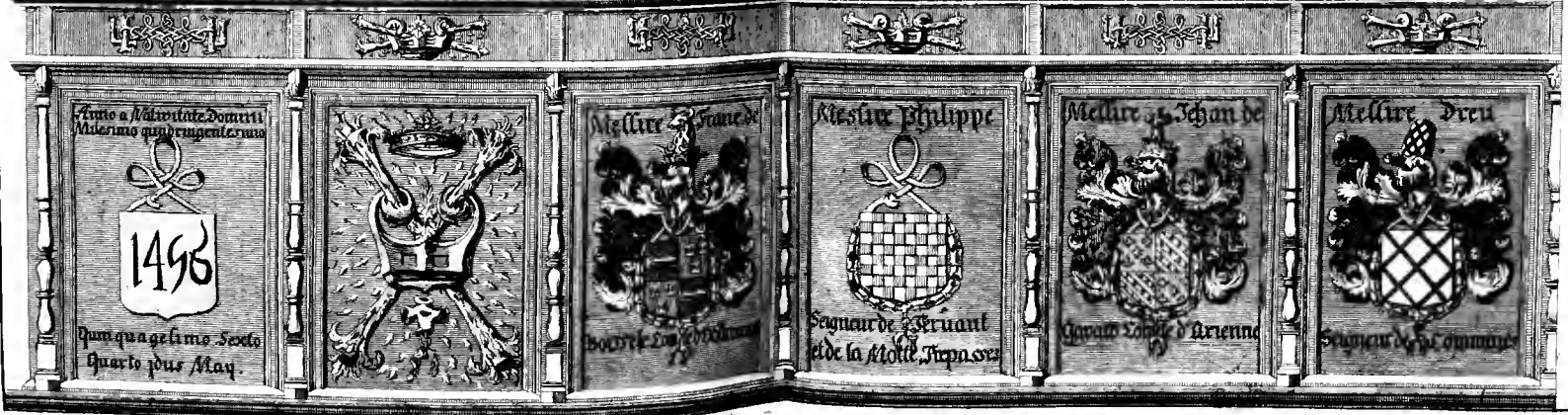
Messire JEHAN DE NEUFCHATEL, *Seigneur de Montaigu.*

Het wapen van deze Orde.

Anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto. quarto idus Maii.

Ons voornemen is niet, om alhier een wydloopige beschryvinge van deze Orde te maken, nog op te haalen met welke vryheden en voorregten deze Ridderen van tyd tot tyd zyn begunstigt geworden, dewyl zulks tot ons bestek niet eigentlyk behoort, en dat boven

Les cardinaux de France

Prince Dou Alphonse Roy de Castille

Messire Louis de Lorraine

Seigneur de Sables et de Lorraine

Messire Antoine

Seigneur de Troyes et de Reims

Messire Rodouin de

Larmoy du Le Beaghe Seigneur de Molembes

Messire Jehan

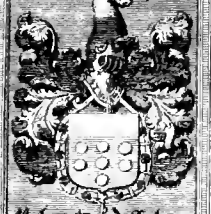
de Lorraine et de Luxembourg

Messire Jehan Sr

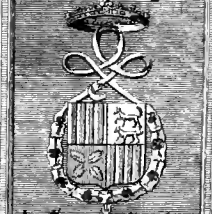
de Crequy et de Lanoy

Messire Jehan de

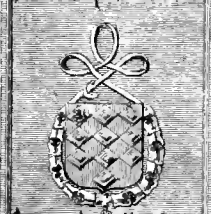
Melun Sr de Antouy

Messire Mathieu

de Vore Comte de Louvigny et de Lorraine

Messire Jacques de Lalain

Seigneur de Montagu

Messire Charles de

Douy Comte de Charolais

Messire Pierre de Lorraine Comte de Gouffier qui fut luy mort par ceux qui avoient la charge de luy porter l'ordre a cette cause ne le receut point.

Messire Jehan

Seigneur de Verdun

Monsieur Jehan Duc

de Cleve Comte de la Marche

Messire Regnaud

Seigneur de Brabant et de Spaine

Messire Jehan de

Neuchatel et de Montagu

Anno a nativitate Domini Milleimo quadringentesimo

Quinquagesimo Sexto Quarto Idus May

vendien de luister der gemelde nog duurende Orde eene afzonderlyke behandeling zoude verdienen, welke ook alrede by anderen met opzet en veel geleertheid uitgevoerd en te vinden is.

Maar wy zullen alleen tot ophelderinge van de rede waarom die wapenen alhier zyn geplaatst, kortelyk melden, dat Hertog *Philips van Bourgondie*, wanneer hy op den xi. Januari des jaars 1430 (o) tot zyn derde huwelyk tredende met *Isabella*, dogter van *Jan* Koning van Portugal, binnen de stad *Brugge*, op zyne Bruid-loft deze Orde invoerde, verkiezende daar toe vierentwintig Ridderen uit de voornaamste en meest begunstigde zynere onderzaaten, van welke hy de vyf en twintigste en 't hoofd was. Dat de gemelde Prins naderhand de gedagtenis dezer instellinge met veel pragt en heerlykheid op verscheide tyden en plaatzen door het houden van vergaderingen der Ridderen hebbende geviert, mitsgaders het getal der Vlies-Heeren verandert en vermeerdert tot eenendertig, (hy zelve daar onder gerekent) in gevolge van de Ordonnantie in den jaare 1431 tot Rysfel by hem daar van gemaakt, op den 4. Mei des jaars 1456. (zynde de negende byeenkomste) alhier in den Hage deze plegtigheid heeft gehouden (p), verkiezende in de plaatzen van de als toen overledenen, wederom nieuwe Ridderen, als:

Rede, waaron die wapenen alhier zyn geplaatst

En by wat gelegentheid dezelve Orde opgerecht zy.

Verkiezinge van vier nieuwe Ridders:

JEAN DE BOURGONGNE, Comte d'Estampes Seigneur de Dourdain.

ANTOINE, Bastard de Bourgogne, Comte de la Roche en Ardenne.

ADOLPHE DE CLEVES, Seigneur de Ravestain.

JEAN DE COIMBRE, Prince d'Antioche Regent du Royaume de Cypre.

Veel en groot is het verschil onder de Schryveren, of *Philips* deze Orde instellende, het oog heeft gehad op het voorbeeld van *Jason*, die, zoo de Poëten zeggen, te Colchis verre over zee met zyne Argonauten het gulde Vlies bequam, dan op de Historie van *Gideon*, daar van men leeft in het 6. en 7de. kapittel van het Boek der Regteren; maar wy stellen liever met anderen (q) vast, dat de gemelde Hertog deze Orde heeft opgerecht tot bevorderinge van het Geloof, de H. Kerk en Oeffeninge der deugden en goede manieren,

Verschil der Schryveren nopende het waar oogmerk van deze instellinge.

(o) Deze Orde is by Hertog *Philips* ingestelt den 5. Januarii 1430, na gemeen schryven, of 1429 volgens style van den Hove, 't geen op een uitkomt, zoo men let dat het jaar na den ouden Vlaamschen styl begon met Paaschen, of na de rekening van 't Fransche Hof met Maria Boodschap, zynde den 25. Maart, en duerde wederom tot den volgenden Paaschen of 25. Maart. Zie Goudhoeven, pag. 506. maar wel inzonderheid den brief door een onbekend Liefhebber der Holl Oudheden in den jaare 1711 aan zynen vriend geschreven, behelzende twee preuven, dat het Hof van Holland voor den jaare 1429 is opgerecht, alwaar pag. 7. tot 28. de oorspronk dezer verschillende tydrekening naauwkeuriger opgchaalt en verhandelt werd.

(p) De Hertog verscheen alhier met 26 Vliesheeren, &c. Oude Holl. Chron. divis. 29. c. 25. of Goudhoeven, pag. 470.

(q) Jurisp. Her. pag. 429. *Singularis autem Philippi scopus fuit, remedium & auxilium Ecclesie sanctaeque fidei Christianae.* Zie mede pag. 433.

ren, gelyk hy zelf spreekt in de Voorrede van zynen brief van den jaare 1431.

PHILIPPE, par la grace de Dieu, Duc de Bourgongne, de Lothier, de Brabant & de Lembourg, Comte de Flandres, d'Arthois, de Bourgongne, Palatin de Haynaut, de Hollande, de Zeelande & de Namur, Marquis du Saint Empire, Seigneur de Frise, de Salins & de Malines. Sçavoir faisons à tous presens & advenir, que pour la très grande & parfaicte amour, que nous avons au noble Etat & Ordre de Chevalerie, dont de très ardente & singuliere affection desirons l'honneur & accroissement: Par quoi la vraye foy Catholique, l'Estat de nostre Mere sainte Eglise, & la tranquillité & prosperité de la chose publique soient comme estre peuvent deffenduës, gardées & maintenuës. Nous a la gloire & louange du tout puissant nostre Createur & Redempteur, en reverence de la glorieuse Vierge Mere, & à l'honneur de Monsieur saint Andrieu, glorieux Apostre & Martyr, à l'exaltation de la foy & de sainte Eglise, & excitation de vertus & bonnes meurs, le 10. jour du mois de Janvier l'an de nostre Seigneur 1429. qui fut le jour de la solemnisation du mariage de nous & de nostre tres-chere & très-aimée Compagne Elisabeth en nostre ville de Bourges: avons prins, créé & ordonné & par celles presentes, prenons, creons, & ordonnons un ordre & fraternité de Chevalerie ou amiable Compagnie de certain nombre des Chevaliers, que voulons estre appellé, L'ORDRE DE LA TOISON D'OR, sous la forme, conditions, status, manieres & articles qui s'ensuivent.

En mits dien houden wy voor een louter verdigtzel, 't geen de Zamenfelder van de Hollandsche Chronyck (r) ons verhaalt, dat, als den Hertog in den Hage het Feeft van 't gulde Vlies was houdende, de groote kerke, daar 't geschiede, doe alomme met kostelyke gulde lakenen (geborduurt en gewrocht met de Historie van Jason, hoe dat hy dat gulden Vlies in 't Eyland Colchos gewan) behangen was.

Die wyders begeerig is deze instellinge in alle zyne deelen naaukeurig te beschouwen, en ook te weten, wie de eerste en volgende Vlies-Heeren zyn geweest, kan daar op nazien het boek genaamt, *Jurisprudentia Heroica de Jure Belgarum circa Nobilitatem* (s), alwaar men deze zaake omstandiglyk en met veel geleetheid verhandelt vind.

Dog eer wy van deze Ridders scheiden, moeten wy alhier nog eene aanmerkinge byvoegen aangaande de gestalte der helmen, die op de wapenschilden dezer Ridderen gezien werden. Deze hebben het aangezigt niet van vooren, als die van den Hertog hun opperhoofd, maar van ter zyde, 't geen men niet moet denken dat losselyk, by geval of na 't goeddunken en welgevallen van den schilder is geschied, maar in tegendeel met voordagt en opzet. De rede daar van geeft ons Thom. de Rouck in zyn *Nederlandsche Herauld* (t) met

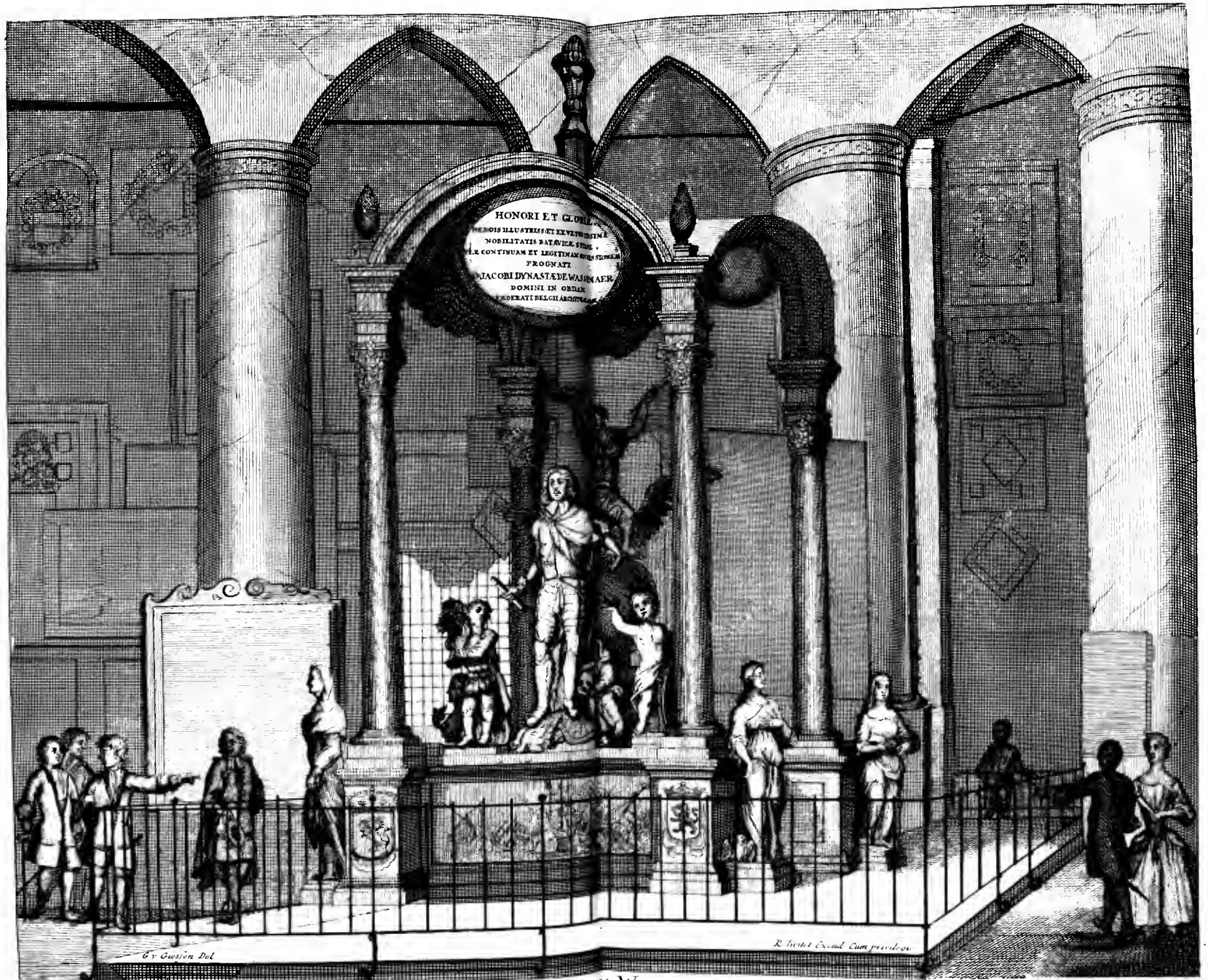
(r) *Divis. 29. Cap. 25.* en Goudhoeven, pag. 470.

(s) Pag. 425. en volgende, als mede Guicciardyn, *Beschryvinge der Nederlanden*, in 't Nederduitsch vertaalt pag. 64. en volgende, alwaar hy ons verschaft een lyst van de Ridderen dezer Ordre van den beginne af tot den tyd van Koning Philips den II. van Spanje toe. Mitsgaders Scriverius in zyne *Beschryving van de Graaven van Holland*, pag. 435. tot 439. gevende ons ter gemelde plaatze een kort en net verhaal van de instellinge dezer Ordre. Zie mede de Rouck, *Nederlandsche Herauld*, pag. 185. en 186.

(t) Pag. 211.

Aanmerkinge op de stand der helmen bovende wapenschilden.

TOMBE vanden HoogEdelen gebooren Heer JACOB BARON VAN WASSENAAR. Heer van OBDAM, &c. Lands Admiraal.

met deze woorden : „ Van gelyken vermogen nog Edelen, *Majores* „ of *Minores* op wapenschilden te stellen helmen of timbre *le mezzail* „ *tarré ou tourne de front* , dat is met platten aangezigt , maer ter zy- „ dewaerts met halven aengezigt *en pourfil* , want zulks alleen eigen „ is den Princen , Veldoversten en Hoofden van Ridderlyke Ordres , „ tot betekeninge van volle macht , en dat zy hebben en moeten „ hebben d'oogen overal ziende en gezien worden. 't Exempel „ by ons zien wy in de getimbreerde wapenen van Hertogh *Philips* „ en alle zyne Ridderen van 't gulde Vlies in (de groote kerk van) „ 's Gravenhage en op andere plaetzen , alwaer 't Feeft van die Rid- „ derlyke Order is gecelebreert geweest. Maar men zal ligtelyk ten „ anderen vragen , wat de rede zy , waarom de helmen met het open „ niet zyn gewent na den Hertog als Opperhoofd , aan wien zy alle eer „ en hoogagting verschult waren , daar men ze nogtans in tegendeel „ van hem afgekeert ziet. Om aan deze vrage zoo veel in ons is , kor- „ telyk te voldoen , schoon het bewys meer op de waarfchynelykheid , „ dan op eenen vasten grondslag van de heraldie is steunende , zoo „ moeten wy alleen zeggen , daar van geene andere oorzaake te hebben „ konnen vinden of uitdenken , als dat , vermits deze Orde was inge- „ stelt tot bevorderinge van het geloof en de heilige Kerk , de Ridders „ dienvolgende het oog liever hebben willen wenden na 't hoog altaar , „ 't geen ten oosten stond ter plaatze , daar in laateren tyd is opgeragt „ de Tombe van den Heer van Obdam , om daar van hun hoogfte heil „ en gelukzaligheid te verwagten.

Op 't einde van het zelve Choor na het oosten , ter plaatze (zoo „ als wy even hebben gezegt) daar wel certys het hoog Altaar plag „ te staan , ziet men de heerlyke en overpragtige Tombe of verheven „ Graf-stede van den Edelen Hoog-gebooren Heer *Jacob Baron van* „ *Wassenaar* , *Heer van Obdam* , &c. , 's Lands Admiraal , die op den „ 14 Juni 1665. met zyn fchip in dien bloedigen-zee-flag tegens de En- „ gelfchen ongelukkig is opgesprongen. Alwaar dat pronk-beeld des „ doorlugtigen man levens-grootte in 't harnas over einde ftaande (het „ eenigfte voorbeeld dat in Holland gevonden word) met den flok „ van gebied in de regterhand , omhangen met den mantel van Staat , „ onder een heerlyk Paviljoen , rustende op vier gevlamde zuilen „ rondom open op 't pragtigfte den aanschouweren met eerbied en ver- „ wondering doet verbaazen. Agter hem is een arend met uitgestre- „ kte vleugelen , zittende op een werrelts-kloot , die op een vierkantig „ voetflut rust , en op den arend een bazuinend vrouwenbeeld , de „ overwinninge betekenende , met een lauwerkrans in haare regter hand „ om den Held te kroonen ; aan de rechter zyde is een jongeling of „ pagie , dragende den helm ; aan de linker zyde een ander , in d'ee- „ ne hand voerende zyn wapen , en in d'andere eenen lauwertak ; een „ derde zit aan zyne voeten , met den elleboog rustende op een doods- „ hoofd , houdende in zyne regter hand een zandlooper : Aan de vier „ hoeken van dit Paviljoen ziet men vier vrouwen-beelden , de **DAP- „ PERHEID** , de **VOORZIGTIGHEID** , de **WAKKERHEID** en **GF- „ TROUWIGHEID**. Op den voet van de regter kolom verthoont zig het „ wapen van de Generaliteit , en op de linker voet dat van Holland. Voor „ op den voetflut werd in wit marmer verbeeld de Zee-flag tegens de

Tombe
van den
Admi-
raal *Ob-
dam*.

Engelfchen, in welken deze groote Edelman fneuvelde; en om hoog leeft men een zeer heerlyk getuigenis, hem door de Heeren algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden, op wiens kosten dit pronkstuk is gemaakt, zelfs gegeven, en zyne daaden en verdienften meldende, t'zyner eeuwige lof en onsterffelyke gedagtenis, in goude letteren uitgehouwen, en aldus luidende :

H O N O R I E T G L O R I Æ.

HEROIS ILLUSTRIS: ET EX VETUSTISSIMA
NOBILITATIS BATAVICÆ STIRPE,
PER CONTINUAM ET LEGITIMAM SUCCESSIONEM
PROGNATI

D. JACOBI DYNASTÆ DE WASSENAER,

DOMINI IN OBDAM,

FOEDERATI BELGII ARCHITHALASSI, &c.

REBUS PRÆCLARE TERRA MARIQUE GESTIS,
NON TANTUM IN ATLANTICO OCEANO,
UNDE SPARSA FUGATAQUE LUSITANORUM CLASSE,
MAGNAQUE ONUSTUS PRÆDA, DOMUM REDIIIT;
SED ET IN FRETO BALTICO,
UBI PULSIS ADVERSARIIS, ET INSIGNI PARTA VICTORIA,
LABORANTI DANIÆ SUCCURRIT,
ET SIMUL MAJESTATEM REIPUBLICÆ,
ASSERUIT ET STABILIVIT;

AC TANDEM

CONTRA UNIVERSAM REGIAM ANGLORUM CLASSEM,
CUM PAUCIS FORTISSIME DIMICANS ET
UNDIQUE CINCTUS, NE SIC QUIDEM CESSIT HOSTIBUS:
SED MAGNA PRIUS EDITA STRAGE,
INCÉNSAQUE DEMUM PRÆTORIA SUA NAVI,
HERCULEO EXEMPLO
FLAMMIS VIAM SIBI AD SUPEROS PARATAM INVENIT,
ANNO SALUTIS 1665. ATATIS LV.

ILLUSTRIS. ET POTENTIS.

FOEDERATI BELGII PROCERES

VIRO FORTISSIMO

OPTIMEQUE DE REPUBLICA MERITO,

MONUMENTUM HOC POSUERE

ANNO REPARATÆ SALUTIS

MDCLXVII.

Aan de noordzyde van den voetſtut werd inſgelyks in wit marmer vertoont 's Lands vloot, overvallende onder het gelei van den gemelden Baron van *Waffenaar*, by den mond van de rivier van Liſſabon de Portugeeſche zuiker-ſcheepen uit Braſilie t'huis komende, waar by het volgende opſchrift gelezen werd.

ANNO ÆRÆ CHRISTIANÆ MDCLVII.
CLASSIS FOEDERATI BELGII DUCTU DYNASTÆ
DE WASSENAER PROPE OSTIA TAGI
NAVES LUSITANICAS E BRASILIA
REDUCES INVADIT.

Ten zuiden van den zelve voetſtut ſtaat in gelyken ſteen uitgehouwen dat bloedig zee-gevegt tuſſchen de vloot van dezen Staat en die van Zweeden, onder het gelei van den meergemelden Admiraal, die de Zweedſe vloot hebbende geſlagen, de vervallene zaaken des Konings van Denemarken heeft beginnen te herſtellen.

ANNO ÆRÆ CHRISTIANÆ MDCLVIII.
FOEDERATI BELGII CLASSIS DUCTU ET AUSPICIIS
DYNASTÆ DE WASSENAAR
FRETUM BALTHICUM INGREDITUR,
AFFLICTISQUE DANIÆ REBUS
SALUTAREM FERT OPEM,
FUGATAQUE POST ACERRIMUM CONFLICTUM
ADVERSARIORUM CLASSE.

Op de eerſte pylaar ten zuiden van de voorſz Tombe, ziet men op een zwarte toetsſteene tafel, met een witte marmere lyſt cierlyk daar om gewrogt, in goude letteren het volgende Graffſchrift, 't geen de Heer *Benjamin du Maurier*, Ambaſſadeur van den Koning van Vrankryk, *Lodewyk den XIII.*, by haar Hoog Mog. de Staaten Generaal, ter eere van zyne vrouw in den jaare 1620 aldaar heeft gedaan ſtellen :

Graffſchrift op de vrouw van den Hr. *Benjamin Maurier*, Ambaſſadeur van Vrankryk.

DEO. OPT. MAX.

ET. ÆT. MEM.

MARIÆ. MAGDALENÆ. CONJUGIS. CARISSIMÆ.
MATRIS. DULCISSIMÆ. PIÏSSIMÆ. UNDECIM.
LIBERORUM. PARENTIS. QUORUM. NOVEM.
UNA. CUM. PATRE. SUPERSTITIBUS. MOEROREM.

DE. SE. ATQUE. DESIDERIUM. RELIQUIT.
 MATRONÆ. AD. EXEMPLUM. NATÆ. CUM.
 INCOMPARABILI. CONJUGIS. LUCTU. QUI. EX.
 EA. NIHIL. NISI. MORTE. DOLUIT. ITERUM.
 DENATÆ. CUM. BENJAMINO. ET. MARIA.
 PRIMOGENITIS. HEIC. CONDITÆ. AC. SITÆ.
 IN. FUTURÆ. RESURRECTIONIS. SPEM.
 CUM. UBERRIMIS. LACRYMIS.

P. C.

BENIAMINUS. AUBERIUS. MAURERIUS.
 ADRESSOR. SANCTIORIS. CONSILII. REGIS.
 CHRISTIANISSIMI. EJUSDEMQUE.
 AD. ORDINES. FOEDERATOS. BELGII
 LEGATUS.

NATA. VII. MAII. ANNI. CIO. IO. LXXXV.

VIXIT. ANN. IN. CONJUGIO. XX.

EXTINCTA. XII. NOVEMBRIS. ANNI. CIO. IO. C. XX.

Ander
gedenk-
teken
van den
Hr. *Jan-
Joachim
van Rustorf*, ge-
heimen
Raad des
Keur-
vorlts
van den
Palts.

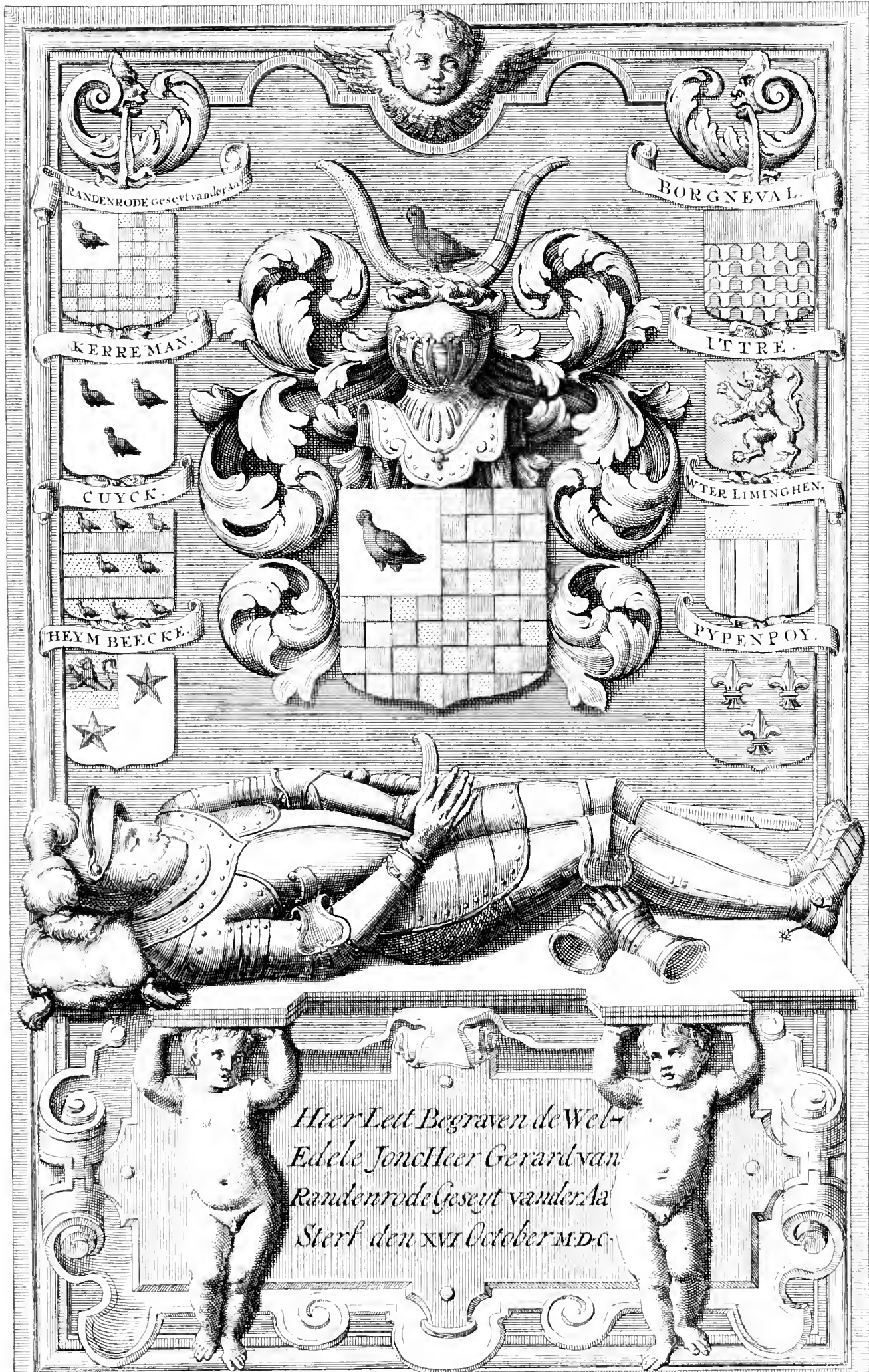
Niet verre van dit Graf-teken leeft men een andere Inscriptie, zeer konfzig en cierlyk met goude letteren in gecoleurd marmer, omzetz met een witte lyst, staande in den zuidmuur van 't Choor, opgerecht ter eere en gedagtenis van den Heer *Johan-Joachim van Rustorf*, geheimen Raad des Keurvorlts van den Palts, alhier in den Hage overleden en begraven den 27. Augusti des jaars 1640.

JOHANNES JOACHIMUS A RUSTORF.

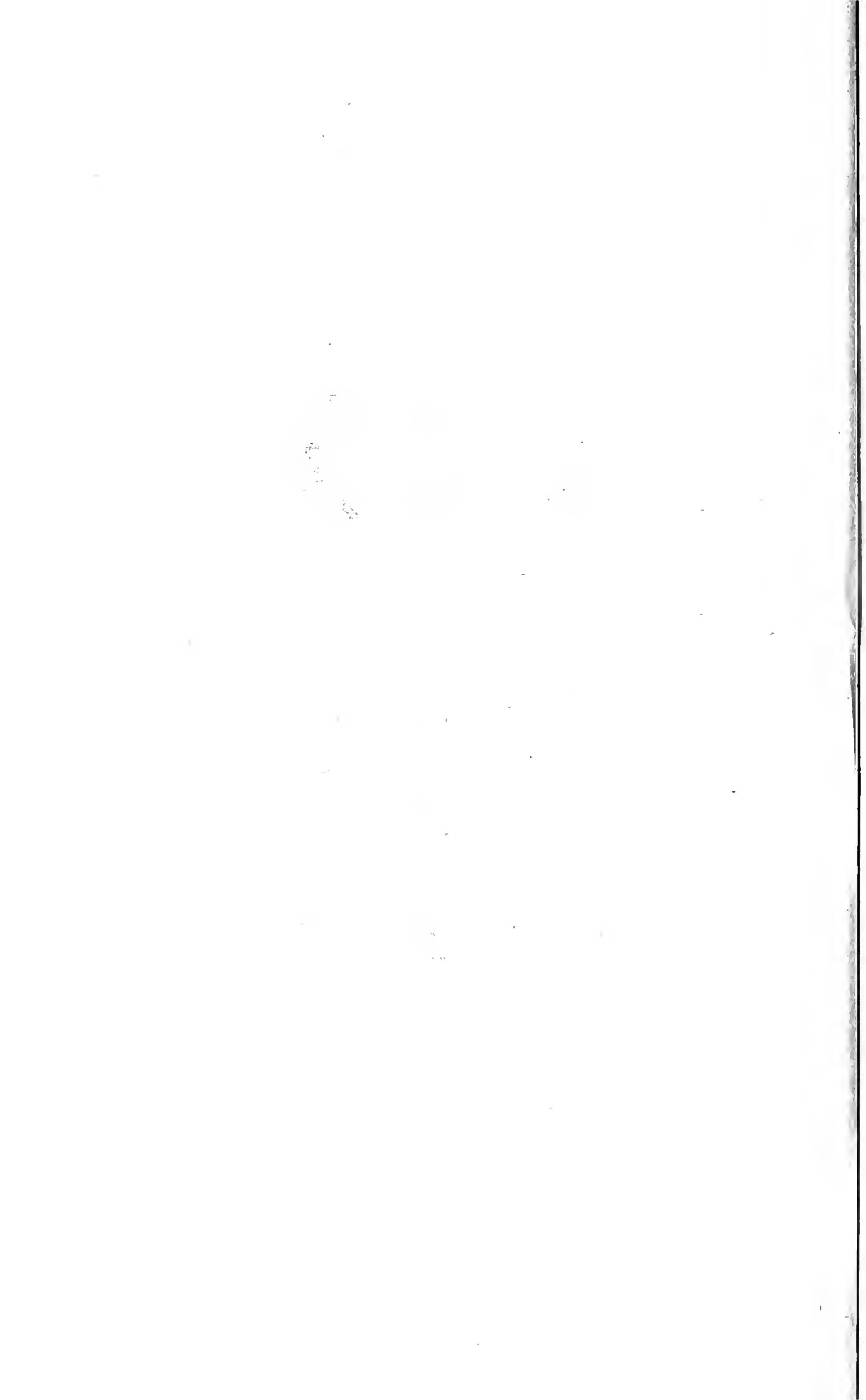
ARCHI-PALATINÆ DOMUS CONSILIARIUS
 INTIMUS.

GENERIS NOBILITATE, VITÆ INTEGRITATE,
 ERUDITIONIS SINGULARIS, LAUDE CELEBRIS,
 LEGATIONIBUS AD REGES ET PRINCIPES CLARUS,
 RERUM POLITICARUM AC JURIDICARUM NOTITIA,
 NOBILIUM SUI TEMPORIS NULLI SECUNDUS,
 RELIGIONIS ORTHODOXÆ CULTOR,
 CAUSÆ PALATINÆ ASSESSOR,

COR-

Hier Liett Begraven de Wel-
Edele Jonckheer Gerard van
Randenrode Geseyt vander Aa
Sterf den XVI October MDC.

PIAM ANIMAM DEO CREATORI REDDIDIT,
 CORPORIS EXUVIAS HIC LOCI DEPOSUIT,
 IN BEATA RESURRECTIONE RESUMENDAS.
 NATUS AURBACHII XXVI. OCTOB. Aº. M. D. LXXXIX.
 DENATUS HAGÆ-COM: XXVII. AUG. A. MDCXL.

MEMENTO.

Naast daar aan, onder het glas, 't geen gemeenlyk aan den Kanun-
 nik Heer *Jan Stalpert van der Wiele* werd toegeschreven, staat in
 den zelve muur gemetzelt een schoone groote zark, dewelke eerst
 hebbende gelegen op 't Choor een weinig ter zyde de Tombe van
 den Admiraal *Obdam*, nu in den jaare 1726 aldaar is ver-
 plaatst. Op deze zark ziet men zeer konstlyk levens grootte uitge-
 houwen den weledelen Jonkheer *Gerrit van Randenrode*, gezegt
van der Aa, in zyn vol harnas, vertoonende te leggen op een tom-
 be; boven hem is zyn wapen, en daar nevens de volgende agt quar-
 tieren:

Als me-
 de van
 Jonk-
 heer
Gerard
van Ran-
denrode
 gezegt
van der
Aa.

RANDENRODE, gezegt VAN DER AA.	BORGNEVAL.
KERREMAN.	ITTRE.
CUYCK.	WTER LIMINGHEN.
HEYMBEECKE.	PYPENPOY.

Onder aan leeft men dit graffchrift:

HIER LEIT BEGRAVEN DE WELEDELE JONCHEER
 GERARD VAN RANDENRODE GESEYT VAN DER AA:
 STERF DEN XVI. OCTOBER M. D. C.

Aan de andere zyde van de evengemelde tombe, vind men aan
 den tweeden pilaar ten noorden, in een fraai uitgehouwen steen-
 werk, het graffchrift van den Heer en Mr. *Theodorus Graswinkel*,
 in zyn leven Ridder van St. Marcus te Venetie, Advocaat-Fiscaal
 van Holland, enz. Een man, wiens gedagtenisse, wegens zyne
 groote geleertheid, onvermoeiden arbeid en weergalooze geheuge-
 nisse, waar in hy de meesten zynere tydgenooten overtrof, een on-
 sterffelyke lof verdient; 't geen dan ook zyne weduwe bewogen
 heeft om het volgende opschrift ter zynere eere, als met een staale
 griffie in marmere te doen drukken. Hy is te Delft gebooren, te
 Mechelen in een beroertenisse den 12. Octob. 1660 overleden, en in
 deze kerk begraven.

Graf-
 schrift
 van *The-*
odorus
Gras-
winkel,
 Advt.
 Fiscaal
 van Hol-
 land &c.

PIETATI. ET. HONORI.

S.

V. N. THEODORO. GRASWINCKELIO. I. F.

EQ. S. MARCI. HOLIACI. D. N.

DELFIS. BATAVORUM. STIRPE. COS. PROGNATO.
 QUI. A. PRIMA. ÆTATE. INGENIO. QUOD. NACTUS. ERAT.
 OMNIUM. SCIENTIARUM. CAPACISSIMUM. GRAVISSIME.
 USUS.

NON. SOLUM. DELIBAVIT. SED. ET. ABSOLVIT.
 ENCYCLOPÆDIAM.

MEMORIA. TAM. VASTA. ET. FIDELI. UT. OMNIA.
 QUÆ. UNQUAM. DIDICERAT.

OPORTUNISSIME. SEMPER. PROMERET.
 ET. AD. PRUDENTIAM. LEGITIMAM. AC. CIVILEM.
 QUAM. SIBI. PRÆ. CÆTERIS. DESPONDERAT.
 EXCOLENDAM. REFERRET.

HINC. A. PRIVATIS. FORI. CURIS. AD. FISCI.
 PATROCINIUM. TRANSLATUS.

DICASTERIOQUE. LEGE. PACIS. MONASTERIENSIS. CAUTO.
 GRAMMATEUS. DATUS. CHARTISQUE. TRADUNDIS.
 EXACTOR. MISSUS.

SCRIPTIS. INTEREA. PLURIMIS. PATRIAM. IUXTA. VENETOS.
 ALIOSQ. SIBI. OBSTRINXIT.

OFFICIIS. AC. COMITATE. QUOSVIS. DOMI. PEREGREQUE.
 DEMERITUS.

ERUDITIONE. INCOMPARABILI. RAPTO. IN. STUPOREM.
 AFFLICTIS. SUPPETIAS. EGENIS. SUBSIDIA.
 OPIFERA. MANU. FERENS.

PIETATIS. SOLIDÆ. CULTOR. CITRA. FUCUM. ET. SIMULATIONEM.
 SOLLERTIA. ET. RERUM. AGENDARUM. FACILITATE.
 NEMINI. SECUNDUS.

ERECTO. SPIRITU. ET. SUBLIMITATE. ANIMI. CUNCTIS.
 ANTISTANS.

SED. DUM. NON. MINUS. INPOSITUM. MUNUS. QUAM. DE. JURE.
 SUMMI. IMPERII. BONO. PUBLICO. ET. NOMINI. BATAVICO.
 OCCEPTAS. LUCUBRATIONES. EXEQUI. SATAGIT.

ET. SIC. VEL. SUPREMUM. ANHELITUM. REIP. IMPENDIT.
 ABSENS. VIOLENTA. PARALYSI. DE. MEDIO. TOLLITUR.
 MECHLINÆ. AD. D. XII. OCTOBRIS. ANNI. MD. C. LXVI.

N. DN. GEERTRUDA. VAN. LOON.

CONIUGI. DE. SE. OPT. MER. HEIC. INHUMATO.

P. C.

VIXIT. ANNOS. LXVI. D. XII.

Als me-
de van
Cornelis
Nobelaer
&c.

Aan de noordzyde werd insgelyks aan den muur verthoont in een blaauwen steen, met goude letteren uitgehouwen, dit navolgende grafchrift.

D. O. M.

D. O. M.

COR^S. NOBELAER TOPARCHA IN GRISOIRT.

E T

ANNA VAN DER WIELE.

CONJUGES.

HOC. SIBI. SUISQUE. MONUMENTUM.

F. F.

A^o. 1617.

Behalven alle deze bovengemelde gedenk-tekenen werden alhier nog gevonden veele begraaf-plaatzen van Edelen en andere Personagien, die door het bekleeden van de eerste en aanzienelykste ampten dezer Republiek zig vermaard en roemwaardig hebben gemaakt, zynde de zelve bedekt met schoone zarken, verciert met overheerlyke opschriften, en omzet met wapenen en quartieren der huizen, waar uit de overledenen zyn gesprooten of waar aan zy door verwantschap waren verbonden. Alle welke alhier op te haalen, ons niet min lastig, dan den Lezer verdrietig zoude vallen; zullende ons mits dien vergenoegen met het beschouwen alleen der geenen, die wy verheven hebben gevonden.

De wapenen der afgestorvenen, die hier en ook doorgaans in 't lighaam van deze kerke ten toon hangen, zoo van Edelen als on-edelen, zyn zoo menigvuldig, en in zoo grooten getale te zien als in zeer weinige en misschien geene andere kerk van Holland. De oorzaak daar van is, dat veele voortreffelyke Lieden, uit andere Provintien en Steden afgezonden tot het bekleden van de aanzienelykste ampten van dezen Staat, in den Hage komende te sterven, veeltyds in deze kerke begraven en vervolgens hunne wapenen aldaar geplaatst worden.

Uit het Choor nu in de kerk tredende, vind men aan de noordzyde op den tweden pilaar het graf-teken van *Barbara Duyk*, niet min sierlyk dan konstig van blaauwen marmer-steen gewrogt, wel waardig met een naauwkeurig oog beschouwt te werden. Het zelve vervat deze navolgende inscriptie:

BARBARA DUYCKIA

HIC SITA

MARITO OPTIMO

AC NOBILISS.

DUDLEIO CARLETONO

ANNOS DIUTURNOS

SUOS PARITER MEOSQUE

PRECOR.

OBIIT II. DIE JULII ÆTATIS A^o. XXIV.

PARTÆ SALUTIS M. D. C. XXVIII.

Veele andere begraaf-plaatzen van Edelen en andere perzonagien.

Rede van de menigte van wapenen in deze kerke.

Hetgedenk-teken van *Barbara Duyk*, en deszels inscriptie.

Het

Befchry-
ving van
het Or-
gel.

Het Orgel 't geen zig in het weftergedeelte van deze kerk, boven den ingang van de toorendeur verthoont, is een overheerlyk flukwerks, zynde het zelve in den jaare 1719 door de Heeren Kerkmeesters merkelyk vergroot, en zeer cierlyk met lofwerken en beelteniffen opgepronkt; zulks dat het voor geen orgel in eenige kerken van gansch Holland behoefte te wyken. Ten wederzyden van het zelve heeft men voor deze verbeteringe gezien twee groote Tafereelen, die nu tot kleinder zyn gebragt; waar op met goude letteren gelezen werden deze volgende infcriptien ter gedagteniffe, dat in deze kerke in den jaare 1629 is geviert een dankdag over het ftaan der Spaanfche Silver-vloot door den Lieutenant-Admiraal Piet Heyn(v); het innemen van Wezel en 't bemagtigen van 's Hertogenbofch door het leger van dezen Staat onder het opper-beleid van *Frederik Hendrik* Prins van Oranie, wiens wapen het eene aan de zuidzyde in 't hoofd voert, met dit opfchrift:

ANNO. MIRABILI.
CIC. ID. C. XXIX.
QUO. DE. CLASSE.
HISPANICA. CAPTA.
VESALIA.
OCCUPATA.
SYLVA-DUCIS.
EXPUGNATA.
HOSTE. FUGATO.
TRIUMPHATUM.

VICTRICI. PATRIÆ. COELO. VICTORE. TRIUMPHOS.
ACCENSURA. SACRIS. RELIGIOSA. MODIS.

Het andere, 't geen ten noorden van 't orgel ftaat, met het wapen van den Hage in 't hoofd, behelst dit volgende:

S. P. Q.

(v) Het ftaan van de Zilver-vloot doër Pieter Pieterfz. Hein (geboortig van Delfshaven) is voorgevallen den 8. September 1628. Hy zelf bleef in 't aanvallen op des vyands fchepen, en is den 4. Julii 1629 te Delft in de oude kerk begraven. Om 's mans goede verdienften verfhenen alle de Leden van de Vergaderinge van haar Ed. Gr. Mog. met de Heeren Gecommitteerde Raden in den rouw op zyne begraveniffe, welke zy in vollen getale affitteen, varende van hier met jagten en fchuiten daar na toe. Zie Resolutie van Holland van den 4. Julii 1629.

S. P. Q.
 HAGIENSIS.
 IMMENSI.
 ERGA. PATRIAM.
 BENEFICII.
 IMMORTALI. DEO.
 LAUDES. IMMORTALES.
 VOCE. MANU.
 PECTORE.
 ACCENTURIS.
 C. C.

SINGULA. QUÆ. PER. SE. BATAVI. BONA. VERBA. LOQUANTUR.
 UNA. TOT. AMBIVIT. VOCIBUS. HAGA. LOQUI.

Voor het veranderen van 't orgel , heeft onder het zelve ten zui-
 den in den muur gestaan 't graf-teken van den Heer en Mr. *Quin-*
tyn Weytsen, Ambagtsheer van Brandwyk , Ordinaris Raad in den
 Hove van Holland , alomme door zyne groote geleertheid in het Regt
 bekend , en daarom by zommige Schryveren onder de geleerden
 zyner eeuw gestelt. Het voorz. graf-teken was in blaauwen arduin-
 steen uitgehouwen , en op 't zelve deze navolgende letteren te lezen:

Graf-te-
 ken van
 den Heer
 M.
Quintyn
Weytsen.

D. O. M.

PRÆSTANTISSO. JURISCONSULTO REBUSQ.
 CIVILIBUS TRACTANDIS EXERCITATISSO.
 VIRO

D. QUINTINO WEYTSEN DN̄O. IN BRANDWYK
 REGIO IN HAGA-COMITIS CONSILIARIO ORD^o.
 CHARISSIMA CONJUX LIBERIQ. CUM LACRYMIS POSUERE.
 OBIIT. AN. M. D. LXV. IDIB. APRIL.
 ÆTATIS SUÆ XLVII.

OBIIT DOMINA ADRIANA PERSYN. D. DNI. IN BRANDWYK
 VIDUA INTEGERRIMA. A^o. M. D. LXXXVI. ID. NOV. HIC TUM. . .
 OBIIT DOMINA MARIA WEYTSEN. P. PERSINI UXOR. CHARA.
 A^o. M. D. LXXIII. PRID. CAL. SEXTI HOC CONDITA TUMULO.

Oo

Nog

Van
Vrouw
Barbara
van Pan-
huys, enz.

Nog ziet men in den zuid-muur, ter plaatze daar de ingang is van de H. Geest-kapel, welke eertyds genaamt is geweest de kapel van 't oude Heilige Graf, gelyk wy nader zullen aantoonen, een fraai graf-teken van wit albalt, hebbende deze inscriptie :

HIER RUST

VROUW

BARBARA VAN PANHUYS,

HUYSVROUW VAN HEER GASPAR VAN

VOLBERGEN, RIDDER, HEER IN CATS,

GEDEPUT. VAN ZEELAND TER VERGADERING

VAN DE H. M. STAATEN GENERAAL.

STERF DEN 3. OCTOB. XVII^c. XXXVIII.

OUD LIX. JAAREN.

MET HAAR ED. DOGTER

JUFFROUW

BARBARA VAN VOSBERGEN,

STERF DEN VI. OCTOB. XVII^c. XXXIX.

OUD XXIII. JAAREN.

ALS MEDE HAAR ED. ZOON

JONKHEER

GASPAR VAN VOSBERGEN,

RIDDER VAN DE ORDRE VAN ST. MICHIEL,

HEER VAN DUYVENDYK,

AMBASSADEUR AAN DE REPUBLYK VAN VENETIE.

DROST EN CASTELEYN VAN ST. MAARTENSDYK,

STERF DEN II. MAART XVII^c. XLIII.

OUD XXX. JAAREN.

ENDE NOG

JONKHEER

LOUIS VAN VOSBERGEN,

DROST VAN ST. MAARTENSDYK,

STERF DEN VII. APRIL XVII^c. XLIII.

OUD XXIV. JAAREN.

HIC SITUS EST
PHILIPPUS LANDGRAVIUS HASSIAE-
PHILIPSTHAL.
DUM VIVERET,
STRENUUS IN BELLO MILES, DUM FORTIS
IN OMNI VITAE GENERE FACILIS, COMIS, BLANDUS,
ABSQUE OSTENTATIONE INTEGRUS,
SINE FVCO PIUS,
VIR OB- TIMUS.

De agt quartieren, waar mede dit graf-teken is verciert, zyn deze:

PANHUYS.	EICHELENBURCH, gt. <i>Hoofman.</i>
VOSBERGEN.	PANHUYSEN.
DU BOIS.	DAELBURCH.
NOORTHOEK.	EICHELENBURCH, gt. <i>Hoofman.</i>

Aan de andere zyde van dezen dwers-muur in den hoek naast het tafereel van 't Adams gilde staat het praalgraf van zyne Hoogheid, den Heere PHILIPS *Landgrave van Hessen-Philpstal* (w), waar mede zyne gemalinne de gedagtenis haarer bedgenoot in den jaare 1722 heeft willen vereeuwigen. Op de doodbult, die door een blaauw arduin-steenen voet ondersteunt werd, ziet men den held, met het hoofd op eenige stukken kanon rustende, geharnast uitgestrekt leggen, houdende in zyne rechterhand den bevelhebbers staf; op zyne borst pronkt het teken van de ridderlyke orde van den Olifant, en verders is hy omringt met allerhande oorlogstuig. Aan zyne linker zyde legd de bedrukte Prinçes met rouw gewaag omhangen nedergekniel, het droevig afsterven van haaren lieven egtgenoot beweenende. Op de lykbus werd dit grafschrift gelezen:

Praal-
graf van
den Heere
Philips
Land-
graave
van Hes-
sen-Phi-
lipstal.

HIC SITUS EST

PHILIPPUS LANDGRAVIUS HASSIÆ-
PHILIPSTHAL,

DUM VIVERET,

STRENUUS IN BELLO MILES, DUX FORTIS,
IN OMNI VITÆ GENERE FACILIS, COMIS, BLANDUS,
ABSQUE OSTENTATIONE INTEGR,

SINE FUCO PIUS,

VIR OPTIMUS;

AD AQUAS SALUBRES, UT VALETUDINEM FOVERET,
AQUIS GRANUM PROPECTUS,

IBI INOPINATA MORTE ABREPTUS FUIT

XVIII. DIE JUNII ANNO 1721. ÆTATIS LXVII.

HINC ADVECTUS TRAJECTUM AD MOSAM,

ET IN TEMPLO D. JOHANNIS DEPOSITUS.

POSTEA

O O 2

CA*

(w) Deze was een jonger volle broeder van den iegenwoordigen Landgraaf van Hessen-Cassel, (*Carel*) zynde geboren den 14. Decemb. 1655, en kreeg tot een uitzet *Philipsdahl*; bouwde op een berg, genaamt *Creutzberg*, een slot, na hem *Philipsburg* genaamt. Hy was in den jaare 1680 getrouwt met *Catharina-Amalia*, dogter van *Carel-Otto*, Graave van *Solms-Laubach*, en heeft met haar gehad verscheide kinderen, welkers namen te vinden zyn by den Heer *Luiscius*, *Groot-Woordenboek*, op 't artikel *Cassel*.

HAGAM-COMITIS, OLIM DELICIAS SUAS,
 ET UBI TRANQUILLE EXTREMAM
 VIGINTI ANNORUM ÆTATEM TRANSEGERAT,
 TRANSLATUS,
 TANDEN HIC CONDITUS FUIT.

CATHARINA AMELIA A SOLMS-LAUBACH,

SERENISSIMA UXOR
 PERPETUO TAM CHARİ CAPITIS PERMOTA DESIDERIO,
 POST CONJUNCTISSIMUM XLII. ANNORUM CONJUGIUM,
 HOC MAUSOLÆUM
 ÆTERNI MOERORIS MONUMENTUM
 POSUIT
 CONJUX CONJUGI.

Tafere-
 len van
 ambagt-
 en neer-
 ring-
 doende
 Gildens.

Onder-
 zoek
 wan-
 neer en
 by wel-
 ke gele-
 gentheid
 alhier
 zyn ge-
 plaatst.

Met verwondering moet ieder zyn aangedaan, wanneer hy deze kerk van binnen beschouwende, alomme zoo aan muuren als pylaaren ten toon ziet hangen de tafereelen of borden van de Ambagten en neeringdoende-gildens (*), die door hunne opgepronkte cierlykheden het oog der aanschouwers terstond na hen trekken. Veele moeite hebben wy aangewend om na te speuren, wanneer en by welke gelegendheid de zelve alhier zyn geplaatst, dewyle wy niet en weten, dat de Gildens in den Hage, gelyk wel in eenige andere steden, ooit eenig gezag of bewind hebben gehad, maar hebben niets anders daar van kunnen ontdekken als dat de oudste borden, die 'er gevonden werden, zyn van de jaaren 1579 en 1580. Niet te min onderstellen wy, dat de Gildens al in vroegere tyden in deze kerke bekend zyn geweest; nadien wy onder de brieven van de H. Geestmeesters in de St. Jacobs kerke (want zoo werden ze in vroege actens genoemd) eenen hebben gevonden, waar uit blykt, dat het

(*) In de meeste kerken hier te Lande vind men, dat in voorige tyden verscheide Gildens of Broederschappen zyn opgerecht geweest, welke eigentlyk tweederhande waren, bestaande de eene in eene Godsdienstige gemeenschap van broeders en zusters, van welk soort wy hier na zullen spreken; de andere of tweede soort van Broederschap, uit eenige kooplieden, ambagts en neeringdoende lieden, die zig ieder onder hunne eige handteeringe en opperhoofd verzamelden: Deze stelden gemeenlyk eenige wetten of reglementen op, waarna zy zig in alle gevallen of handelingen zouden hebben te gedragen, en dus mogt niemand in zoo een stad dusdanige handelingen aanvaarden of hy moest eerst mede-gildebroeder werden, en volgens de wetten van het gilde voldaan hebben, gelyk alhier en byna in alle de steden van Holland nog gebruikelijk is. Zy hadden in die tyden doorgaans in die kerk, daar zy dan hun gilde instelden, mede een altaar en kapellaan, en hunne byzondere diensten en Godvrugtige oeffeningen, hunne dagen, dat zy in den Godsdienst te zamen moesten verschynen, en hadden dezen of geen Heilig voor hunnen patroon, tot wiens eere zy veelzints dan een altaar onder dien naam oprechten en zyne beeldtenis daar opstelden. zie verders de Besch. van Delt in folio V. Hoofst. pag. 277. en volgende.

het Gilde van St. Barbara, welke de Metzelaars voor hunne Patronesse houden, al in den jaare 1497 in wezen is geweest. Ook vind men al in den jare 1505. in deze kerk bekent het gilde van St. Jan en St. Franciscus, zynde het kleermakers-gilde, en dat zelfs *Schepenen in den Hage ten verzoeke van de gemeene Gildebroeders om oorbaer en proffyte der Heyliger kerke gegunt en geordonneert hebben* zekere artikelen breder vervat in hunnen eersten gildebrief van date 18 Maart des gemelden jaars. Ook is nog in wezen het oude offer-kistje beschildert met de beeldenillen van St. Jan en St. Franciscus, eertyds hebbende gehangen aan het altaar, 't geen het zelve gilde ter eere van de voornoemde Heiligen in deze kerke hadde gestigt. Zulks dat wy daaruit, indien giffinge alhier plaatze verdient, wel zouden derven vaststellen, dat deze borden zyn gekomen in verwilfeling en tot gedenktekenen van de altaaren, die dezelve Gildens in deze kerke plagten te hebben, dog welke altaaren in de jaaren 1578 en 1579, ten tyde van de Reformatie alhier in den Hage, daar uit zyn geruimt, waar van wy hier na breder zullen spreken. Op de oude Gilden-borden las men eenige texten uit de H. Schriftuure, volgens de oude overzettinge, toegepast op ieders bedryf, gelyk op zommige der zelve nog kan gezien werden. Dog de Heer Johannes van Vollenhove voorheen Leeraar der Gereformeerde kerke alhier en voortreffelyk Digter, heeft in de jaaren 1705 en 1706. zyne cierlyken te werk gelegd, om eenige der zelve borden met stigende vaarzen te vullen, welke wy om der zelve fraaiheid den Liefhebbers hebben willen mededeelen, te meer, nadien ze, onzes weetens, nooit zyn gedrukt.

A D A M S - G I L D E.

Geen Gilde kan meer yvers passen,
 De kerk ter ere in 's Gravenhaag,
 Dan dat der burgren mont en maag
 Bezorgt met ooft en aardt gewassen.
 De derde dach zag, toen Godts hant
 De wereldt schiep, hoe wys alrede
 Hy 't aardryk heel met groen bekleedde,
 Met zaat verrykte, en plant by plant:
 Om 't menschdom, daar verwacht, te spyzen
 Met groente en keur van lekkerny.
 Geen mensch, die elx natuur, waardy,
 En nut kent, kan dien Heer volpryzen.
 Maar minst voegt zorge ons voor den buik,
 Die wormen spyft. Al wat nu d'aarde
 Noch baart, geeft lessen, hoog van waarde,
 Tot vroom en heilzaam zielgebruik,
 'T geen bruit en bruijom kunstig loven
 In 't Hoge liet, heet bloemsieraadt,
 Heet kruut, dat reuk en smaak verzaadt.
 Of edel ooft van vruchtbre bomen,
 Veel deugt der kerke, ryk van lof,

Adams
 of fruit-
 kopers-
 gilde:

Wort by Apostlen en Profeten
 Verbeelt en heerlyk uitgemeten,
 Als vrucht en wasdom in Godts hof.
 Koom, Heer, ei koom uw Hof-vrucht queken:
 Wat knecht hier plante of kloek besproei,
 Uw geest geef kracht tot vollen groei.
 Zo kan uw' dienst geen heil ontbreken:
 Zoo helpt ge ons, uw gena ten prys,
 Gezaligt door den boom des levens,
 Aan al de vreugt en vruchten tevens
 Van 't ewig bloeiend Paradys.

1706.

J. VOLLENHOVE.

NOACHS- OF WYNKOPERS-GILDE.

Noachs
 of wyn-
 kopers
 gilde.

Voor hondert en noch sessien jaren
 Wou dit Godtshuis beminnend gilt
 Aan houtfieraat geen kosten sparen
 Nog blykt dees liefde ruim zoo milt,
 En door Godts zegen geensints armer,
 Zoo duurzaam als haar schrift in marmet.

C I D · I D · C · C · V I

't Wynkopers-gilt wil geensints wyken,
 Voor andren met een liefde merk
 Tot Kerkfieraat. Zou dat niet blyken?
 Godts wyngaart is zyn dierbre kerk.
 Aartsvader Noach liet in 't queken
 Van wyngert planten zorg noch vlyt
 De nieuwe werelt vroeg ontbreken,
 Hier in gevolgt van tydt tot tydt.
 De Druivetros, met lust gedragen
 Van Eskol, strekte een proefftuk van
 Veel zegens, als de Stammen zagen
 Verwacht in 't vruchtbre Kanaän.
 De wyn dient zieken en gezonden,
 Vermeerdert veel heufche tafelvreugt,
 Geneest in 't Evangeli wonden,
 Heet drank, die Godt en mensch verheugt.
 Godts geest eischt wyngebruik voor droeven,
 Tot artfny in swaar verdriet.
 Godts zoon komt d'eedle wyndruif proeven,
 Verheft ook wyn in 't Hoogste Liet.
 Te Kana laat hy in 't byzonder
 Den Bruilofsdifch niet onge-eert
 Met wynvreugt, als zyn eerste wonder,
 Veel waters daar in wyn verkeert.

De

De Heillant, endeloos te danken,
 Is zelf een wynstok, naar zyn woort,
 De vroomsten vruchtbre wyngertranken.
 Och wiert zyn stem hier recht gehoord,
 Zyn les zou lossen wellust stillen,
 Die al te sterk en stout van drift,
 Godts milde gaaf niet schroomt te spillen,
 Veel wys verkeert in slange-gift.
 Hier roept zyn stem noch, dat men kope
 Zyn' troostwyn op een wondre wys,
 Heel zonder gelt, en sterkt dus hope
 Op nieuwen wyn van hoger prys,
 Op 't hoogste Feest van Godt geschonken
 Aan heilge gasten, Hemelsch dronken.

J. VOLLENHOVE.

St. BARBARAAS of METZELAARS-GILDE.

St. Bar:
 baraas
 of Met-
 zelaars-
 gilde.

De Metzelaars, een dienstig gild
 Tot huis- en kerk-bou, schonken milt
 Godts huis dit muursieraat van hout,
 In stê van d'eerste gift, die out
 Net hondert jaren, en te zwak
 Van leden, om een ander sprak.
 Maar wat is hout? wat's metselwerk?
 Geen aardtsche stof is Christus kerk.
 Godts geest bewoont, Godts zorg behoedt
 Dat erf, gekocht met Christus bloet.
 Daar wacht men 't huis, dat zonder hant
 Gebout, in een' volmaakter stant,
 Door ramp noch ouderdom verviel.
 Hoe ryk, hoe zalig is de ziel,
 Die door Godts stem hier opgewekt,
 Een levendige steen verstrekt!

Wie hier In 's Heeren hVIs gehoor geeft op zyn' Laft,
 Die boVt, als op een rots, en MetseLt sterk en Vast.

MDCLXXX.

Verbetert anno 1705.

J. VOLLENHOVE.

St. PIETERS- of VISCHKOOPERS-GILDE.

St. Pie-
 ters of
 Visch-
 kopers-
 gilde.

Veel kennis wort met kloek verstant,
 Veel nuts in Visschery bekomen
 Van grote wondren, die Godts hant
 Voor 't menschedom wrocht in zee en stromen.

Zyn

Zyn wysheit, magt en goedheit geeft
 Al 't aardryk dankbaar te bevroeden,
 Hoe al wat in de watren leeft,
 Ons leven door zyn dood helpt voeden.
 d'Apostelen zagen 't zonderling,
 Daar 't net, gefcheurt, of ongereten
 Een fchip, of twee, vol villchen, ving,
 Op Christus woort strax uitgesmeten.
 Maar nutter was 't genade woort
 Hun net, om noch veel min te missen,
 Ja zielen, door 't geluit bekoort,
 In 's werelts woefte zee te villen.
 Gewenschter kan het Visschers-gilt
 Of groter geen geluk bejegenen,
 Dan dat hier d'allerhoogste milt
 Die mensche visschery koom' zegenen.
 Hy sterk' den Haagfchen kerkdienst met
 Zyn' geeft, en werk' daar groot verlangen,
 Dat elk door 't Evangelinet
 Tot ewig heil, zich ras laat vangen.

Vernieut anno 1705.

J. VOLLENHOVE.

St. OBERTS- of BAKKERS-GILDE.

CIO. IO. CC. VI.

St. O-
 berts of
 Bakkers
 gilde.

Het Bakkersgilt betaamt in eerbewys
 Der Haagfche kerk geen gilden toe te geven;
 Daar daaglykch broot in 't bidden al de spys,
 Maar Christus woort, en welvaart melt van 't leven,
 Op dat Godts volk bevryt bleef voor 't gevaar
 Van honger in Woestynen, minst gezegent
 Met graan-gewas, viel broot wel veertig jaar
 Van boven, uit de lucht hun toegeregent.
 Melchisedek, van name en faam zoo groot,
 Quam Abram met een brootgeschenk vereren.
 Het Pinxterfeest vergat geen offerbroot.
 De Toondisch mogt geen broot-gerecht ontberren.
 Elias en zyn nazaat vonden by
 Gebakken meel veel stofs tot wonderwerken:
 't Zy 's Hemels gunst hen zelfs bezorgde, 't zy
 Hun dienst het hart van andren daar help sterken.
 Maar met geen tong wort 's Heilants werk volroemt,
 Die duizenden met luttel broots verzadigt,
 Met hemelfch Man, zyn vleesch en lyf genoemt,
 Veel groter fchaar van zielen begenadigt.

Hy

Hy zegne ons met zoo groot een liefdeblyk,
 Aan zynen disch hier in zyn huis gezeten:
 Op dat we ook aan zyn tafel in zyn ryk
 Om hoog, heel bly en heel gezaligt, eten.

J. VOLLENHOVE.

St. JOSEPHS- of TIMMERLUIDENS-GILDE:

St. Jo-
 sephs of
 Tim-
 merlui-
 dens-
 gildens.

Van 't werkzaam Gilt der Timmerlieden
 Word graag de Haagfche kerk ge-eert,
 Dat, zoo Godts woord ons kan bedieden,
 Zyne eer en prys ook niet ontbeert.
 Al heeft geen Timmerman, als vader,
 De glori van Godts zoon verdooft,
 Zyn moeder ('t blykt ons al te gader)
 Was aan een' Timmerman verlooft.
 Acht zielen bleef Godts zorg bewaren,
 Alleen door Noachs Timmer-werk,
 Toen alles wegzonk in de baren,
 Wat adem haalde buiten d'ark.
 Veel Timmrens geeft sieraat en voordeel
 Aan huis by huis. Godts hutte blonk
 Dus glansryk door 't vernuft en oordeel,
 't Welk Godt twee brave mannen schonk.
 De Timmer-kunft holp in 't byzonder
 Den Vrêvorst Salomon getrou
 Den Tempel bouwen; s'aardtryx wonder,
 Godts woonstê, 's Konings hoofd-gebou.
 Godts huis, zyn oog steeds aangenamer,
 Sta vast hier, door geen' twiift gestoort:
 Gelyk geen slag van byl of hamer
 Werdt by den Tempel-bou gehoord.
 Hy zegne met veel winst van zielen
 Den Kerstdienst, best hierme beloont,
 Die voor zyn' Troon eerbiedig knielen,
 Van zyn' genade geest bewoont;
 Te zaalgen in de kerk hier boven,
 Die door geen jaargetal verout,
 Om zonder endt hem bly te loven
 In 't huis met handen nooit gebout.

J. VOLLENHOVE.

1705.

St. E L O I S of S M I T S - G I L D E.

St. E-
 lois of
 Smits-
 gilde.

Veel meesters kent dit gild, arbeidende in metaal,
 Die koper smeden, tin of yser, loot of staal.

Pp

Hier

Hier vint zich in de's Gravenhaagfche kerk
 Een gilt ge-eert, en blyft haar ere fchuldig,
 't Welk niet allins aan enerhande werk
 Zyn vlyt en tydt beleeft, maar menichvuldig
 Te koft legt, met verſcheidenheit van ſtof
 Aen ſlechter of uitnemender metalen:
 Een vont, waar mede een Tubalkain lof
 In Moſes bladt voor ewig kon behalen.
 Dit kunſtgebruik, by Aronds heiligdom
 Vereiſcht, quam zelf Godts geeft twee meesters leren:
 En Hiram wert verzocht van Tyrus, om
 Godts Tempel met metaalwerk te ſtoffen.
 Het ſmèen van ſtaal en yfer, loot en tin
 En koper, blykt al 't aardtryk door nootwendig
 Tot oorlogſtuig, en voor elk huisgezin,
 Maar menſchlyk werk blyft zelden lang beſtendig.
 Wel zalig is de menſch, die ſteeg van aart,
 Zyn hart verzet, geplet voelt door den hamer
 Van 't Godtlyk woord; om door dien ſlag bewaart
 Voor zyn bederf, en tot Godts dienſt bequamer,
 In al de ſtoffe, uit 's aardtryx ingewant
 Gegraven, groot of klein van prys en waarde
 De kracht te zien van d'Allerhoogſte hant;
 En van al 't aardſch te ſtygen boven d'aarde
 Met deugt, die in elk ſchepſel Godt verheft,
 En in zyne eer het hoogſte eerwit treft.

Den 30 November 1705.

J. VOLLENHOVE.

St. Jans
 en Fran-
 ciscus of
 Kleer-
 makers-
 gilde.

St. JANS en St. FRANCISCUS- of KLEERMAKERS-
 GILDE.

't Kleermakers gilt gaf aan de Kerk
 Dit eerbewys, beluſt op werk,
 Dat Godt, die aller menſchen vader
 En moeder kleeft, bei te gader,
 En beſt een ieders nut verſtont,
 Nootwendig voor al 't menſchdom vont.
 By kleinen noch by groote Heren
 Is ergens kleeftgebruik t'ontberen,
 By jonk noch out, by arm noch ryk.
 Zy wenſchen, die tot liefde blyk
 Godts heilig huis hier mê beſchonken,
 Dat elk hier uit zyn woort leer' pronken
 Met onbederflyk zielgewaat,
 Dat ſchoon in d'Alziende ogen ſtaat,
 Van Chriſtus, door geloofs vermogen,
 Gelyk een heil-kleeft, aangetogen,

En

En puik fieraat van deugt by deugt,
 Dat 's Hemels hart altoos verheugt;
 Waar by geen Vorst, hoe trots in 't pralen,
 Met pracht van lyffieraat mag halen.
 Zo schenke ons Godt het glorikleedt,
 't Welk door geen jaaren ooit versleet,
 Zo heerlyk en zo hoog te roemen,
 Dat schrift, noch tong dit weet te noemen.

Anno 1705. den 31. Augustus.

J. VOLLENHOVE.

St. L U C A S - G I L D E .

Na hondert dertig jaar verryft Sint Lucas schild,
 Met schoonder leen, door kunst tot kerk-eer opgetilt.

St. Lu-
 cas of
 Schil-
 ders-gil-
 de.

C I D . I D . C C . I X .

De Schilderkonst praalt hoog van ftant,
 Met purper, goud en diamant,
 Gelyk een aardfche regenboog
 Vol glans, in aller wyzen oog,
 Wyl zy natuur te treffen wift
 In 't hart van Gods Evangelift,
 Wiens zinne-fpelende Offe-schild
 Verfiert het fenix-schilders gild.
 De glas-nimf bezig erts en kai,
 En maakt azuur-vuur uit de klai.
 Verbeeldende het water-vak,
 En maalt op d'aarde 't Starren-dak.
 't Penfeel geeft vleugels aan de faam,
 En voert Apels en Zeuxis naam
 Ver van de vaderlyke grond,
 Alom tot aan den horizont.
 Die konst dus d'aardkloot door gekroont,
 Gelyk de deugd haar zelve loont,
 En tart, bemint van majesteit,
 De tyd verdurende eeuwigheit.

S. SYLVIUS.

Wy hebben om den weetgierigen Lezer, en den geene die de
 dingen van naby niet kunnen beschouwen, hier in eenigzints te vol-
 doen, de moeite genomen, om eenige weinige van de nog overige
 oude Gilde-borden uit te fchryven, en alhier op te geven. Op het
 tafereel van het POLIERS OF HOENDERVERKOPERS-GILDE wer-
 den deze volgende texten uit de H. Schriftuur, zeer aardig op hun
 bedryf toegepalt, gevonden.

Op-
 fchriften
 op eeni-
 ge oude
 borden.

Poliers
 of Hoen-

Genef. X. verf. 8. 9.

der ver-
kopers-
gilde.

- „ Maar Chus wan Nimroth, die begonft een geweldich Heere te
 „ zyn op ter aerden.
 „ Ende was een geweldig jager voor den Heeren, daer wt coempt
 „ dat gemeyn feggen, dat is een geweldich jager voor den Heere
 „ gelyk Nimroth.

Genef. XXV. vers 28.

- „ Ifaac hadde Eſau lief, om dat hy van fynen wiltvanc adt.

Deuter. XXII. vers 1.

- „ Als gy in den wegen wort fiende eenen vogels neft op eenen
 „ boom oft op ter aerden met jongen ofte met eyeren, foo en fulyd
 „ die moeder met die jongen niet nemen, maer gy zult die jongen
 „ nemen.

Pſalm XLII. vers 1.

- „ Gelyk dat herte begeert heeft tot die waterfonteynen, foe heeft
 „ myn ziele begeert, God tot u.

1 Petri V. vers 8.

- „ Weeft ſober ende waakt, want u tegenpertie die duyvel gaet
 „ om u als eenen brieffchende leeuwe, foekende dat hy verflinden
 „ mach.

St. Va-
lentyns-
gilde.

Op het bord van 't ST. VALENTYNS-GILDE, 't welk beftaat uit buiten-fchippers, ſchuitevoerders, koeimelkers en huurkoetziers, en boven het geftoelte van de Magiftraat geplaatft is, werden deze texten, mede volgens de oude overzettinge, gelezen.

Rom. XIII. vers 10.

- „ Ghy zult uwen naeften lief hebben als u ſelven :
 „ De liefde en doet den naeften geen quaat.
 „ Zoo is dan de liefde de vervullinge der wet.

In 't werk der Apostelen VIII. vers 26.

- „ Ende den Engel des Heeren ſprak tot Philippum, feggende,
 „ ſtaet op en gaet tegen 't zuiden, en hy ſiont op en ging heenen
 „ op de ſtrate die van Jeruſalem afgaat na Gaza die daer woelt is,
 „ ende fiet een man vuyt Morenlant, een Camerling, een beſneden,
 „ een geweldige der Coninginne van Candaces in 't Morenlant, die
 „ een overfte over alle hare ſchatkamers was. Defe was gekomen te
 „ Jeruſalem, om te aenbidden, ende hy reysde weder na huys en
 „ ſat op zynen wagen ende las den Propheet Eſaiam. De Geest ſei-
 de

„ de tot Philippum , gaet ende maekt u by defen wagen ; doen liep
 „ Philippus toe , ende hoorde hem lefen den Propheet Efaïam ende
 „ feide , verftaet gy ook wat gy leeft ? endè hy fprak , hoe foude ik
 „ dat verftaen , ten ware dat my imant anders wefe , en hy bad
 „ Philippum dat hy opkomen foude en by hem fitten.

1 *Corint.* IX. 9. 2 *Cor.* IX. 10.

„ In de wet Mofis is gefchreven , gy fult den offe die dorft heeft
 „ den muyle niet toebinden. Sorgt Godt voor d'offe , of feyt hy dit
 „ om onfent wille ? Want om onfent wille is dat gefchreven : want
 „ die ploecht moet op hope ploegen , ende die dorftic op hope , moet
 „ fynder hope deelachtig wefen.

„ Die den Sacyer het fact geeft , die geeft u ook broot ter fpyze.

In 't werk der Apostelen XXVII. vers 10.

„ Paulus feide tot hen mannen ik fie dat de vaert wefen fal met
 „ hinder ende groote fchade niet alleen des laft ende fcheeps , maer
 „ ook onfes levens , maer de Hooftman geloofde den fchipper en
 „ flierman meer dan het geene dat Paulus feyde. Ende als in veel
 „ dagen nog fonne nog fterren gefien werden en geen klein onweer
 „ ons tegen was , foe wert alle die hope onfer behoudinge benomen ;
 „ en als fy nu langen tyt niet gegeten hadden , doe flont Paulus mid-
 „ den onder haer en feyde , men moefte myn gehoert hebben ende
 „ van Creta niet afgevaren hebben en fulke hinder en fchade fchu-
 „ wen. Ende vermane ik u lieden goets moets te fyn , want niemant
 „ van u lieden fal het leven verliezen maer alleen het fchip.

Pfalme XXXIII. vers 16.

„ Een Koning en helpt niet fyn groote magt , een ryke en werd
 „ niet verlost door fyn groote cragt ; paerden en helpen ook niet ,
 „ en hare grote fterkte en verlost niet ; liet des Heeren ooge ziet op
 „ die hem vrefen.

Het ST. KRISPYN'S OF SCHOENMAKERS-GILDE-bord , 't welk
 in 1705 vernieuwt en regt over den predikftoel is hangende , vervat
 de volgende Schriftuur-plaatzen.

St. Crif-
 pyns of
 Schoen-
 makers-
 gilde.

Rom. VIII. vers 35.

„ Wie fal ons van de liefde Chrifli fcheyden ?

Anno 1705.

Exodus III. vers 5.

„ Ende hy feyde , nadert hier niet toe , trekt uwe fchoenen uyt
 „ van uwe voeten , want de plaetfe daer gy op ftaet , is heylig
 „ land.

Actorum X. vers 6.

„ Deze light te huys by eenen Simon lederbereyder, die syn huis
 „ heeft by de zee : deze fal u feggen wat gy doen moet.

Actorum XII. vers 8.

„ Ende de Engel feyde tot hem, omgort u, en bindt uwe fchoen-
 „ zolen aen. Ende hy dede alfoo. Ende hy zeyde tot hem werpt
 „ uwen mantel om, ende volght my.

Ephes. VI. vers 15.

„ Ende de voeten gefchoeyt hebbende met bereytheyt des Evan-
 „ geliums des vredes.

Wevers
 gilde.

Voor 't laafte zullen wy hier nog byvoegen het opschrift, 't welk
 geleezen werd op 't **WEVERS-GILDE**-bord, 't geen aan den muur
 ten noorden het orgel te vinden is. Dit fchynt in 1645 allereerft in
 de kerk gebragt, en aldaar geplaatft te zyn.

Anno 1645.

Hiob VII. vers 6.

„ Myne dagen zyn ligter geweest dan een wevers spoele, en zyn
 „ vergaan fonder verwagtinge.

Leviticus XVI. vers 4.

„ Hy fal den heyligen linnen rocken aendoen, ende eenen linnen
 „ onderbroek fal aen fynen vleefche zyn, ende met eenen linnen
 „ gordel fal hy hem omgorden ende met den linnen hoet bedecken:
 „ Dit zyn heylige kleederen, daerom fal hy zyn vleefch met water
 „ baden als hyfe fal aendoen.

Apocalypfis XIX. vers 8.

„ Ende haer is gegeven, dat fy bekleedt worde met reyn ende
 „ blinkende fyn lynwaet : want dit fyn lynwaet zyn de rechtveerdig-
 „ makingen der heyligen.

Hadrianus Junius in fyne hiftorie van Holland in het XV. Kap.

„ Men moet op deze plaets niet verfwygen het geluk der Hollan-
 „ ders, dewelke al is 't dat zy niet en hebben de groote overvloc-
 „ dicheyt van vlas, ende dat foo ik meyne om de weynicheyt hares
 „ landts, nochtans fynder geen Coninckryken in lyne-weverye met
 „ haer te vergelyken, veel minder met haar in eenige gelykheyt te
 „ te fiellen ; voorwaer door de fubtylheyte van haer werk trotfchen
 de

„ de Hollandfche lynwaten, zynde de heele werelt door bekend, en
 „ een welluft van Coningen en Coninginnen, den adelyke Aragne,
 „ ik zwyge, zelf de handen van Pallas.

Exodus XXXIX. vers 27.

„ Zy mackten ook de rokken van fyn linnen, van geweven werk,
 „ voor Aaron en zyne zoonen.

Nog waren, volgens het verhaal van den Schryver der Oudheden en Geligten van Delft, Delfland en den Hage (*y*), eertyds in deze kerke opgeregt eenige andere Gildens of Broederschappen, welke van de voorgaande neering en ambagt-doende Gildens moeten ondscheiden werden. Deze tweede soort bestond alleen in eene godvrugtige gemeenschap van broeders en zusters die dezen of geenen bescherm-heilig tot hunnen patroon verkooren hadden, en aan eenige regels, wetten en ordonnantien onderworpen waren, van deze of geene godvrugtige werken te doen, voor malkanderen te bidden, aalmoezen uit te deelen, jaar-getyden te vieren, enz. Zy hadden gemeenlyk een altaar, Priester of Kapellaan, om op zekere gezette tyden daar aan mis en dienst voor de broeders en zusters te leezen en te verrigten. Van deze soort waren alhier al in vroege jaaren eenige broederschappen te vinden; als

Andere
gilden
of Broe-
derschap-
pen.

- van St. Joris.
- van de H. Maagd Maria.
- van St. Laurens; onder de aanroepinge van den zoeten naam Jesus.
- van St. Niklaas.
- van Ste. Anna.
- van 't allerheiligste Sacrament.

Welk laatste Gilde tot zyn gebruik hadde het zoo genaamde H. Sacraments-Gildenhuis.

Waar by wy voegen het Gilde van 't H. Kruis, gelyk ons is gebleken uit zekeren brief van den jaare 1445. waar by de H. Geestmeesters aan de gemeene Deken-broeders van 't H. Kruis tot behoef van het H. Kruis-gilde verkoften een huis en erve gelegen in de Sak. Zy waren Opzigters of Bewaarders van 't H. Kruis, en deelden ook aan de arme menschen aalmoessen uit, gelyk af te nemen is uit zekere Ordonnantie van den 30 April 1443 (2) by Schout en Schepenen van den Hage gemaakt noopende de successie van der armen goederen, die van den H. Geest leefden, waar by wel specialyk werd geordonneert, dat, *soe wat van den selven menschen mede aelmiffen ontfingen dagelicx of noch naemaels ontfangen zullen van den Heyligen Cruys-gilde, 't H. Cruys-gilde van den zelven boven den onkosten voersz. soe veel hebben souden als die Scout mitten Scepen dan in der tyd*

't Gilde
van 't H.
Kruis.

we-

(*y*) In Oct. pag. 370.

(2) Zie deze Ordonnantie in 't geheel hier na onder de beschryving van 't H. Geest-hofje.

wesende dat ordonneren en tot alre tyt dat voegen zullen by anbrenghen van den H. Geestmeesters en Deken-broeders van den H. Cruys-gilde, die dan in der tyt wesen zellen als redelicste wesen sal. Dit broederschap is nog eenige jaeren na de veranderinge van den Godsdienst in wezen gebleven, dog eindelyk mede vernietigt. Hunne zuivere inkomsten bedroegen in den jaere 1596 legts ontrent 118 ponden, zoo als de Meesters van de armen van het kruis (gelyk ze zig toen noemden) aan de Heeren Staten van Holland te kennen gaven (a). Naderhand zyn de goederen van dit Kruis-gilde (zoo wy onderrecht worden) 't Dolhuis dezer stede toegevoegt.

Van St.
Jacob.

Wyders hebben wy in eenen anderen brief voor Schepenen van den Hage ten behoeve van 't Sint-Nikolaas Gasthuis alhier gepasseert den 12 November 1503 (b) gevonden, dat ook in deze kerke is bekend geweest het St. Jacobs-Gilde. Of nu het Maria-Magdalena-Gilde en het Vrouwen-Gilde (c), die ieder hun eigen altaar na hunnen naam genoemt in deze kerke hadde, mede onder de voorengemelde Broederschappen, dan onder de neeringdoende Gildens moeten gestelt werden, is ons onbekent, nadien ons tot nog toe niets anders dan de bloote benaaminge van dezelve is te vooren gekomen.

Onder de Getydenaaren in deze kerk, waren perzoonen van aanzienelyke huizen.

Ook waren eertyds in deze kerke bekend de Getydenaaren, onder welke wy vermeld vinden perzoonen van aanzienelyke huizen; zynde onder anderen in den jaere 1520, (gelyk ons uit een origineele quitantie is gebleken) getydenaar *Ysbrand Oem van Wyngaarden*, gesprooten uit het adelyk geslagt der *Oemen*, en (zoo ik niet dwaale) Meester-knaap van Holland, en broeder van *Willem Oem van Wyngaarden*, die in den jaere 1521 Bailliu van den Hage was. Deze moesten in de gemelde kerk dagelyks de getyden zingen. Tot onderhouding van onderlinge vriendschap en eendragt, hebben de Getyde-meesters van deze kerk, mitsgaders de Getyde-meesters der twee parochie-kerken van Delft, ten overstaan van Schout, Schepenen en Raden der gemelde stad Delft, en den Bailliu, Schout, Schepenen en Vroedschap van den Hage, in 't jaar 1548 een accoord en verdrag geslooten, of wel eigentlyk vernieuwt, dewyl het zelve al aangegaan en geslooten was geweest in den jaere 1511, te wecten: *Dat soe wanneer eenyge Sanger, by sy Priester ofte geen van der Musycke, ofte oyck Coeralen zelver oorloff nemen ofte oorloff gegeven wordt in de twee Parochy-kerken binnen Delft, ofte Sint Jacobs-kerke in den Hage, dat deselve in gene van de andere deser drie soude mogen aengenomen werden, omme aldaer te singen ofte anders eenige sallaris te winnen binnen twee jaren van der tyt dat hem oorloff gegeven is ofte genomen sal hebben, op de verbeurte van een gelt-boete ter somme van hon-*

Verdrag tusschen dezelve en de Getyde-meesters van beide de kerken van Delft.

(a) Zie Resolutie van Holland van den 9 Julii 1596.

(b) Zie dezen brief in 't geheel hierna onder 't Hooftst. van 't *St. Nikolaas-Gasthuis*.

(c) Deze benamingen werden gevonden in zekere liquidatie tusschen die van den Hage en de Staten van Holland, mitsgaders de Luiden van de Rekeningende eenige agterstallige renten in voorige tyden ten behoeve van den Graaf en ten laste van 't Corpus van den Hage genegotieert, gedagtekent den 31. Mei 1581 en geregistreert in 't Resolutie-boek van de Staten van Holland, beginnende den 2. Januarii 1581. pag. 231. & seqq.

hondert gouden Caroli gulden tot laste van de Getyde-meesters voorsz die in desen quamen te pecceren ; „ van welke boete (den Heer zyn „ recht afgetrocken zynde) de helft quam ten behoeve van de seven „ getyden van der kerke , daer die Muscant ofte Chorael afgescheyden ofte uytgezet soude mogen zyn (d).

Het Getyde-meesterschap was in voorige tyden alomme in de Hoofst-kerken een van de twee voornaamste bedieningen , en t'cenaemaal onderscheiden van het Kerkmeesterschap , staande aan de Getyde-meesters de bezorginge van den Godsdienst en het verrigten van de getyden , en aan de kerk-meesters het opzigt over het gebouw , ornamenten , en 't geen verders tot onderhoud en reparatie van de kerk behoorde . Deze onderscheiding was ook in de Haagsche kerk gebleven tot den jaare 1539 , wanneer de kerk ten meeren deele door den blixem wierd verteert . By de herstellinge van dezelve wierden deze twee diensten by den anderen gevoegt , en het geheel bewind gelaten aan de Kerkmeesters alleen . Maar als men door den tyd bevond , dat deze zamenvoeginge zeer nadeelig was , wierden deze twee bedieningen in den jaare 1568 weder van den anderen gescheiden , en de administratie hunner goederen aan ieder afzonderlyk gelaten . De acte , welke het Hof ten dien einde verleende , was van dezen inhoude :

Getyde-
enKerk-
meester-
schap
eertyds
onder-
scheiden,
nader-
hand by
den an-
deren
gevoegt;

dog in
den jaa-
re 1568
weder in
tween
verdeelt.

„ **A**lfoe den Hove van Hollant aengegeven es geweest , hoe dat
 „ in alle Parochiael-kerken , die by den gemeenten onderhou-
 „ den moeten werden , zyn twee principael officien , dair van het
 „ een streckende tot onderhoud van den fabryke , ornamenten en
 „ chiraige van de kerke , bedient word by Kerkmeesters , en het an-
 „ der officie , streckende tot onderhoud van den dienst Goods en
 „ vermeerdering van dien , wordt bedient by Getyde-meesters , en
 „ sijn de twee voorsz officien in allen plaetzen by verscheyden ad-
 „ ministrateurs bedient geweest , oeck mede in de St. Jacobs Pa-
 „ rochie-kerke in den Hage , ende dat totten jaere negen en dertig
 „ lestleden , dat die voorsz kerke metten blixem deur Goods ver-
 „ hengenisse verbrande ; mair alzoet tot restauratie en reëdicatie van
 „ de voorsz kerke ('t welk gedaen moste wesen , alleer men die ze-
 „ ven getyden en den dienst Gods dairinne wederom doen mochte
 „ te) veel goeden van de voorsz getyden vercocht zyn , soe sijn
 „ van die tyd af beyde die voorsz officien bedient geweest by Kerk-
 „ meesters alleen ; Ende alsoe hier in den Hage deur die unie van
 „ de voorsz twee officien , hoewel de kerk als oick den dienst Goods
 „ beyde genouch t'onderblyven , en geen van beyden geduyrende
 „ die unie ofte gemeenschap geschapen es tot eenige verbeteringe te
 „ commen , aengemerct dat goede Catholyke menschen die charita-
 „ tyf zyn totte kerke en den dienst Goods en solemneelen sanck , na
 „ dat sy sien dat het een ofte ander bedt gevordert werd by den ad-
 „ ministrateurs van dien , en dairomme grootelyks van noode te zyn
 „ Qq „ die

(d) Zie verders Bleyswyk , *Beschryv. van Delft* , pag. 281. en 282. Als mede de Beschryvinge van dezelve stad , nu onlangs in folio uitgekomen , pag. 267.

„ die voorz twee officien d'een van den anderen te separeren elk
 „ met heure goeden, ende diefelve doen bedienen by verfcheyden
 „ adminiftrateurs; SOE IST, dat 't voorz Hof hier op gehad 't
 „ advis van den Kerkmeesteren van St. Jacobs-kerk voorz, dair by
 „ zyl. verclaren, dat zy hem nopende de voorz separatie refereren
 „ tot discretie van den Hove, behoudelicken dat zyl. ingevalle van
 „ separatie volftaen fullen mits afstand doende van alfulken goede als
 „ zyl. tegenwoordelyk van de voorz getyden houden, achtervol-
 „ gende en naer vermelden heurl. Register daer van fynde, op dat
 „ hoe eer hoe beter alle vorder verachteringe verhoet mach wor-
 „ den, en die reparatie van de kerke en begonste chiraige van dien
 „ by den Kerkmeesteren en den dienst Goids mitten solemnelen
 „ fanck by Getyde-meesters te bat gedaen fal moegen worden, de
 „ voorz twee officien ofte diensten van malcanderen gefeparceert
 „ heeft, en fepareert mits defen, en heeft tot onderhoudt van de
 „ zeven getyden en den dienst Goods gestelt en geordonneert, stelt
 „ en ordonneert mits defen Getyde-meesters te wesen tot Lichtmif-
 „ fe toe anno XV^c. tzeventich na gemeene fchryven, Mr. *Ja-*
 „ *cob van der Merfche* Raed, Mr. *Jan van der Goude* Advocaet,
 „ *Jan Hobyn* Procureur van den voorz Hove, en *Andries van Stey-*
 „ *nen*, omme 't zelve te bedienen in alfulcker manieren als 't voorz
 „ officie voor den brand bedient es geweest. Ordonneert voorts
 „ den voorz Kerkmeesters van finte Jacobs kerke den voorz.
 „ Getyde - meesters over te leveren en afstand te doen van alful-
 „ ke goede als zylieden tegenwoirdelicken van de voorz. gety-
 „ den houden, achtervolgende ende na vermelden heurl. Register
 „ daer van zynde. Gedaen in den Hage by myn Heeren *Maximi-*
 „ *liaen* Grave van Boullu, Heere van Beuren &c. Stadthouder en
 „ Capitein Generael by provisie, *Boot*, *Laen*, *Houff*, *Legaen*, *Mer-*
 „ *fche*, *Smytre*, *Guesnon*, *Verduyn*, den xxv^{en} Septembris XV^c. acht
 „ tzelfich. My jegenwoordich ondergefz.

W. DE BERENDRECHT.

Heilige
 Geest-
 meesters
 en hun-
 ne ver-
 rigtin-
 gen.

Vika-
 ryen ge-
 vestigt
 aan het
 altaar
 van den
 H.Geest.

In zeer groot aanzien waren in deze kerke de *H. Geestmeesters*, die altyd vier in getale moesten zyn, en wierden byzonderlyk genoemt de H. Geestmeesters in de St. Jacobs kerke. Deze hadden de bezorging der armen en het opzigt over het altaar, 't welk ter eere van den H. Geest aldaar was opgeregt: op welk altaar verscheide Vicaryen en Kapellanyen waren gevestigd, waar van de fundatie-brieven nog te vinden zyn in 't oude Francyne Register berustende ten Comptoire van de H. Geestarmen alhier. Onder anderen,

Hadden de H. Geestmeesters in den jaare 1403. aan dit altaar gemaakt eene Kapellanye van drie missen ter weeke ter eere van den Almogenden God en den H. Geest, en daar toe besprooken zestien ponden jaarlyks, waar van de eerste bezitter zoude zyn *Jacob Dirksz.* en na zyne dood de begevinge daar van hebben de Parochi-pape en de H. Geestmeesters: welke dotatie *Willem van der Does*, Abt van 't Convent van Middelburg, heeft bevestigd by brieve van den 14 October 1403. en nog nader *Frederik van Blankenbeim* Bisschop van Utrecht.

Ook

Ook heeft *Engel Pieterszoon*, eertyds Schout in den Hage, by zynen testamente gefondeert op dit altaar eene Vicarye van drie missen ter weeke, en tot onderhoud van dien besprooken, twintig ponden en vier schellingen 's jaars, waar van Collateurs zouden zyn de H. Geestmeesters, uitwyzens den brief daar van zynde gedagtekent den 29. September 1420.

Deze hebben vervolgens uit kragte van dien, de voorschreve Vicarye te bedienen gegeven eerst, aan Heer *Jacob Schouten*, Priesier, en daar na, aan Heer *Vrank Zaal*, Priesier, by acte gedagtekent St. Mattheus-dag, Apostel en Evangelist, des jaars 1431.

„ **W**Y Schout en Schepenen in den Hage doen condit, en certifi-
 „ cieren eenen yegelycken, hoe dat wy op huyden datum
 „ 's briefs gesien, gelesen en gecollationeert hebben eenen ouden
 „ brief in franchyne vuythangende besegelt met eenen zegele in
 „ groene wasche, wefende een weynich van ouderdom gescheurt,
 „ mer anders gans gaef, ongeraceert en ongecancelleert, dair 't of-
 „ houden van dien hier na volcht.

„ In den name Goods en des Heyligen Geest maiken wy condit en
 „ kennelick alle die gheene die desen brief fullen zien of horen lesen,
 „ dat wy *Pieter Tol*, *Dammaes Dirszoen* en *Jacob Gberytzoen*, Hey-
 „ lige Geest-meesters op dese tyt in den Hage, overdragen zyn by
 „ goetduncken Heeren *Willem Braems Cureyt in der Prochie in*
 „ *den Hage* voersz, en ook mede by goetduncken *Claes van Diepen-*
 „ *burch Bailliu in der selver Prochie van den Hage* voorn., alle sa-
 „ mentlicken overdragen zyn mit goede voersienen en wailbedachte
 „ ryphen rade, dat wy gegunt en gegeven hebben, gunnen en geven
 „ Heeren *Franck Zael*, Priesier, die selve officium, dat *Engel Pie-*
 „ *terfsz voortyts Schout in der Hage* was, op des Heylicxs Geest ou-
 „ taer in der Moeder-kerke in den Hage gemaect heeft, mit fulken
 „ renten en laste als hier nae bescreven staen, dat es te weten op
 „ Jan Jacobsz huys in de Zwaen in die Hoehstraet in den Hage,
 „ twee en twintich schell. en die verscheynen alle jaers op Ste Ja-
 „ cobs-dach. Item . . . . Ende voor dese voersz renten
 „ soe sel Heeren *Vrank Zael* voern. doen of doen doen woonende
 „ in den Hage voersz drie missen eleker weeke, dat is te verstaen
 „ des manendaechs, des woendaechs en des vrydachs op des Hey-
 „ lixs Geests outaer in der selver Moeder-kerke voersz. En om dat
 „ dit waer is, en wy willen dat alle de punten voort. vast en ge-
 „ stade gehouden worden, en om gebreeke wille ons Zegels, so
 „ hebben wy *Pieter Tol*, *Dammaes Dircksz* en *Jacob Gerytsz* gebe-
 „ den Heeren *Willem Braems* en *Claes van Diepenburch* voersz, dat
 „ sy desen brief over ons besegelen willen mit heuren zegelen: En
 „ wy Heeren *Braems* en *Claes van Diepenburch* beyde voort. heb-
 „ ben om bede wille *Pieter Tol*, *Dammaes Direxsz* en *Jacob Gerytsz*
 „ desen brief over hem besegelt met onsen zegelen, en gedaen in
 „ den jaere ons Heeren duysent vierhondert een en dertich op Sinte Ma-
 „ theeus-dach Apostel en Evangelist. In kennisse der waerheit soe hebben
 „ wy Schout en Scpenen voort. onse gemene zegel hier aen vuythan-

Heer
Vrank
Zaal by
 de H.
 Geest-
 meesters
 aange-
 sielt om
 te bedie-
 nen de
 Vicarie
 door
Pieter
Engelsz.
 geton-
 deert&c.

„ gende gestreecken op den vyfden dach in Mey anno XVC. en fe-
 „ ventien.

Was onderteykent,

P. W T W Y C K.

In den jaare 1450 heeft zyn zoon *Pieter Engelsz.*, Schout van 's Gravezande (e), deze Vicarye met meerder inkomsten (f) voorzien, en gewilt, dat dezelve na zyne dood zoude bezeten werden by die van zynen bloede, zodanig nogtans, dat de oudste voor den jongsten zoude werden geprefereert; stellende voor de eerstemaal daar toe *Florens Jacobsz. van Alkemade*. En is deze stigtinge en vermeerderinge op den 14. Maart des gemelden jaars door *Rudolph van Diephout*, Bisschop van Utrecht, bekrachtigt.

Nog is by eene *Elizabeth* dogter van *Hendrik van Ceulen* in den gemelden jaare 1520. op 't altaar van den *H. Geest*, staande in het noorder gedeelte van deze kerke, gesticht eene Vicarye van zes missen ter weeke ter eere van de Heilige en onverdeelde Drieenigheit, de Allerheiligste Maagt Maria in 't byzonder, en in 't generaal van alle de zalige geesten en Gods Heiligen (g); en tot jaarlyks onderhoud gegeven 20. pond. Hollands, begerende dat na haare dood het regt van Patronaatsehap zoude vallen op den Pastoor en de H. Geestmeesters; welke fondatie *Philips van Bourgondie*, Bisschop van Utrecht, heeft bevestigd by brieve gedagtekent den 26 Juni des volgende jaars 1521.

Ook heeft in 1466. *Avesoeten*, of anders gemeenlyk genoemd *Zoete Hugben*, weduwe wylen Mr. *Willem zonder Dank*, doctor in de medecynen, op het zelve altaar gevestigd eene Vicarye van drie missen ter weeke, ter eere Gods, zynere lieve moeder Maria, alle Gods Heiligen en St. Pieter Apostel, en daar toe gesticht 30. ponden jaarlyks, waar van Giften en Collateurs ten eeuwigen dage zouden wesen de vier H. Geestmeesters in den Hage; welke fondatie *David van Bourgondie*, Bisschop van Utrecht, by brieve van den 17 Januarii 1467 heeft bekrachtigt.

In voorrige tyden pronkte deze kerk met verscheide altaaren, waar van 'er ons reets 27 met onderscheide benaminge zyn te voren gekomen: als

1. Het hoog-altaar, gesticht ter eere Gods en den H. *Jacobus* Apostel.
2. Het altaar van den *H. Geest*.

Het

(e) In den Latynschen brief staat, *providus & honestus vir Petrus filius Angeli Balivi oppidi & districtus de 's Gravezande modernus*.

(f) Te weten, 20. pond Hollands, en nog voor 't gebruik van 't altaar, beker, boek, tafelkleden, en 't geen verders tot het doen van de misse nodig is, gelyke vyf ponden jaarlyks.

(g) In 't Latyn staat *Totiusque Coelestis Jerarchie*, dat is, de geheele Hemelsche en heilige Heerschappye.

3. Het altaar van 't *H. Sacrament*.
4. ————— van de *H. Maagd Maria*.
5. ————— van 't *H. Kruis*.
6. ————— van *Stc. Anna*.
7. ————— van *St. Anthonis*.
8. ————— van *St. Anthonis Belyder*.
9. ————— van *Stc. Maria - Magdalena*.
10. ————— van *Stc. Catharina*.
11. ————— van *St. Joris*.
12. ————— van *St. Sebastiaan*.
13. ————— van *St. Pieter*.
14. ————— van *St. Jacob*.
15. ————— van *St. Jan en St. Franciscus*.
16. ————— van *St. Quirinus*.
17. ————— van *Stc. Barbara*.
18. ————— van *St. Obert*.
19. ————— van *St. Nikolaas*.
20. ————— van *St. Maarten*.
21. ————— van *St. Cornelis*.
22. ————— van *St. Dionisius en Cecilia*.
23. ————— van *St. Cosmus en Damianus*.
24. ————— van de *II. en onverdeelde Drieëenigheid*.
25. ————— van onze *Lieve Vrouw in 't Kruiswerk*.
26. ————— 't geen geplaatst is aan den pilaar by den Sacraments huize daar de Engel aan staat.
27. Eindelyk het altaar van mynre *Vrouwe van Cortkeen*.

Welke laatste benamingen wy getrokken hebben uit het oorspronkelyk francyne Memorie-boek van den *II. Geest* alhier, waar in wy ook onder anderen geregistreeert hebben gevonden de Memorie van *Vrouw Tolente van Limmingen*, *Vrouwe van Egmont* en *Yffelstein*, die in den jaare 1434 zynde overleden, in de Kloosterkerk (b) begraven is geworden.

„ **I** Tem men zal houden *Tolent van Limmingen*, *Vrouwe van Eg-*
 „ *monde* en van *Yffelstyn*, jairgetyde des sonnedaghes en tsmā-
 „ nendaghes na onser Liever *Vrouwendach* visitatio mit een *Vigilie*
 „ van ix lessen en een *zielmisse* als dat gewoenlic is mit ix. kaerten,
 „ des sellen die *II. Geestmeesters* wtreyken den *Prochipaep*, *School-*
 „ *meester*, *Coster* en den *Priesteren*, die in der kerke geprovideert
 „ zyn, up dat sy 't verdienen, hem allen te famen xxv. groet; En
 „ des selven daghes sellen sy geven vyf armen luden elcx een *aelmisse*
 „ van een groten. Hier voir is bewyft xl. schell. 't sjaers op *Dirck*
 „ *Heynricxsoens* huis in 't *Voirhout* mit een *Scepenbrief*.

Memorie van
Tolent
van Lim-
mingen,
Vrouwe
van Eg-
monde en
Yffelstein.

Ook was in den jaare 1326 in deze kerk al bekend het altaar van de *Maagd Maria*, waar aan de *Abt van Middelburch* hadde gevestig-

(b) Zie hierna in 't Hoofstuk van *St. Vincent Klooster*.

tigt eene altyd durende kapellanye voor de zielen van Graaf *Floris*, deszelfs gemalinne, en andere voorafgestorvene Graaven en Graavinnen, waar van wy de brieven hier vooren hebben medegedeelt.

Het Gilde of Broederschap van St. *Joris* en dat van St. *Sebastiaan* hadden in deze kerk ieder zyn byzonder altaar, en ook elders zyn Schutters Doele, waar van wy te zyner plaatze breeder zullen handelen. „ De laatstgemelde Schutten moelien op St. Sebastiaans- „ dag gefamentlyk ter kerke komen, en waren gehouden alle jaer „ ieder te betalen tot het Gildegelt en reparatien van het voorfz. „ altaar, drie fluyvers. En wanneer eenich van de voorfz. „ Schutters aflyvich wierde, foe soude St. Sebastiaen hunne Patroon „ daer af hebben totter altaer behouf, die buffe mit heuren toebe- „ hoeren of 20 fluyvers daer voeren.

De ambagt- en neering-doende Gildens, waar van wy hier vooren hebben gefprooken, hadden mede aldaar hunne byzondere altaaren, die den naam droegen na den Schut-Heilig, dien ieder Gilde tot zynen Patroon hadde verkooren, als onder anderen :

Het Bakkers - gilde het altaar van St. *Obert*.
 Het Kleermakers - gilde ——— van St. *Jan* en St. *Franciscus*.
 Het Vifchverkopers-gilde ——— van St. *Pieter*.
 Het Metzelaars - gilde ——— van Ste. *Barbara*.
 Het Lakenkoopers-gilde ——— van St. *Nicolaes*.
 Het Vleefchhouwers-gilde ——— van St. *Anthonis*.
 Het Wevers-gilde - ——— van St. *Cornelis*.
 Het Hoedenmakers-gilde ——— van St. *Jacob*.
 Het oude Kleermakers-gilde - van St. *Maerten*.

Uit de verfcheidentlyke benamingen der reets aangehaalde altaaren, is nu genoeg af te nemen, dat 'er ten tyde van den Roomfch-Katholyken Godsdienst in deze kerk al veele hebben geftaan, dog hoe groot het getal der zelve eigentlyk zy, en waar ze alle geplaatft zyn geweest, vind men nergens aangetekent. Het hoog altaar ftond in 't Choor ter plaatze daar in den jaare 1667 de tombe van den Admiraal Obdam is opgeregt, en was ingewyd ter cere van den Apoftel *Jacobus*, als Patroon en Schutheilig van deze kerk.

Ver-
fcheide
Vika-
ryen aan
dezelve
eertyds
geftigt.

Aan deze voorverhaalde altaaren waren verfcheide Vikaryen geftigt, waar van de Heer Hugo van Hueffen de volgende lyft verfehafft, welke hy zegt gevonden te hebben in een oud handfchrift, wegens het Dekenfchap van Delfland : dog Van Ryn merkt in zyne naauwkeurige aantekeningen daar op aan, of dat 'er verfcheide Vikaryen tweemaal werden genoemt, of dat 'er eenige onderscheide Vikaryen en altaaren in deze kerk een en den zelve naam hebben gedragen. Hoe 't zy, hier uit is egter te befluiten, dat 'er al een groot getal Priefteren oudtyds in deze kerk moct zyn geweest.

1. Vikarye van 't H. Kruis van mirakelen.
2. ——— aan St. *Obertus* altaar.
3. ——— aan St. *Nikolaas* altaar.
4. ——— aan het altaar van den H. Geest.

5. Vika-

5. Vikarye aan St. *Anthonis* altaar.
6. ——— aan St. *Jacobs* altaar.
7. ——— aan St. *Maartens* altaar.
8. ——— aan 't altaar van de Maagd *Maria*.
9. ——— aan 't altaar van 't H. Kruis.
10. ——— aan 't altaar van St. *Cornelis*.
11. ——— nog eene tot Gods eere gefligt aan 't zelve altaar.
12. ——— aan 't altaar dat de vergeeвер zoude noemen.
13. ——— eene ter eere van den almogenden God, van de H. Maagd *Maria*, van St. *Jan* Evangelist, en van de Maagd *Catharina*, gefligt aan Ste. *Catharinaas* altaar.
14. ——— aan St. *Joris* altaar.
15. ——— nog eene aan 't zelve altaar.
16. ——— aan St. *Quirinus* altaar.
17. ——— aan 't altaar in de oude kapel van 't H. Kruis.
18. ——— nog eene op 't zelve altaar.
19. ——— aan Ste. *Annaas* altaar, in de kapelle van 't graf des Heeren.
20. ——— aan Ste. *Barbaraas* altaar.
21. ——— aan 't altaar van 't H. Kruis, en van den H. *Sebastiaen*.
22. ——— aan 't altaar van 't H. Sacrament en van St. *Maerten*.
23. ——— aan 't altaar van de Moeder *Anna*.
24. ——— aan Ste. *Anna* altaar.
25. ——— aan 't altaar van de H. Apostel *Petrus*.
26. ——— aan St. *Anthonis* altaar.
27. ——— in de kapelle en op 't altaar van 't H. Kruis.
28. ——— aan een altaar, 't welk wel eer afgebrand zynde, tegenwoordig geplaatst is by 't H. Sacramentshuysje.
29. ——— aan 't altaar van het hoogwaardig Sacrament en van St. *Maarten*.
30. ——— in de kapelle van de H. Maagd *Maria*:

Hier by zullen wy nog voegen de zodanige, waar van wy de brieven authentiekelyk hebben gezien, en des noods de afschriften zouden kunnen werden getoont.

In den jaare 1439. stigte *Jan Dirksz. Loef* met *Machteld Gerrits* dogter zyne moeder op 't altaar van St. *Jacob* ter eere van den Almagtigen God, de roemwaardige Maagd *Maria*, en den H. *Johannes* Evangelist eene Vicarye van vier millen ter weeke, en ordonneerde daar toe verscheide goederen en inkomsten. De Giften daar van zouden zyn *Willem Dirkszoon* kuiper tot Delft, en zyne nakomelingen, te weten, de oudste zoon eerst, en die ontbrekende; de oudste dogter, geene erfgenaamen van den gemelden *Willem Dirksz.* zynde, zouden daar van Collateurs wizen de erfgenaamen van de voornoemde *Machteld Gerrits* op de zelfde wyze en ordre, en geene erfgenaamen van beide gemelde perzoonen in wezen zynde, zoude de begeving staan aan de H. Geestmeesters in der tyd. Deze stigtinge is op den 30. Juni des zelve jaars bekrachtigt door *Rudolph van Diepbout*, Bisschop van Utrecht. De eerste bezitter van deze

deze Vicarye was *Gerrit Bruderszoon*, Subdiakon, en A^o. 1517. meester *Jan Stark*.

Nog was 'er op *St. Jacobs* altaar eene Vicarye gefondeert by die van *Borsselen*, waar van, na doode van Heer *Lubeck Dirksz.* eertyds Pater in 't Zusterhuis gestaan hebbende in de Pooten, in den jaare 1599. bezitter was Jonkheer *Joris van Thienen*, zoon van Jonkheer *Andries van Thienen*. Tot behoef van deze Kapellanye waren onder andere inkomsten bewezen agt Croonen jaarlyks gevestigd op 19 of 20 morgen lands gelegen in *Haferswoude*, breder blykende by den brief, dien wy hier na hebben gebragt onder de letter *Z*.

Vrouw *Anna* of *Andele*, anders gemeenlyk genaamt *Stalinne*, weduwe wylen Heer *Nicolaas van Borsselen*, Ridder, *Heere van Kortkene*, hebbende in de jaaren 1410. en 1419. van Heer *Wigger*, Abt van 't Convent van *Middelburg* vryheid bekomen om uit haare goederen te mogen fonderen en doteren in de *St. Jacobs* kerke eene eeuwig duurende Kappellanye, heeft in 't jaar 1420. aldaar op het altaar van *St. Anna*, ter eere van God *Almagtig*, zyne moeder *Maria*, roemwaardige maagd, de zalige *Anna* haare moeder, en alle de Heiligen opgeregt eene Vicarye van vier missen ter weeke, de zelve begiftigende met verscheide landeryen en andere inkomsten, die zy by nadere brieven van den 14 en 31. Augusti 1421. nog merkelyk heeft vermeerderd en verbeterd, stellende na haare dood daar toe zodanige giffers als de brieven daar van zynde komen uyt te wyzen. Welke fondatie en dotatie *Frederik* Bisschop van *Utrecht* den 8. Februari 1420. heeft bevestigd. Na haare dood wierd in deze kerke haare jaarlyksche gedagtenisse geviert, welke wy in 't *Memorieboek* van den *H.* Geeft in dezer manieren beschreven vinden.

Memorie van
An tel
Staellinne
Vrouwe-
van Kort-
keer.

» I Tem men zal houden memorie *Andel Staellinne*, Vrouwe van
» *Cortkeen* des sonnendaghes en des manendaghes na der *Octave*
» van den Heyligen *Sacramente*; In den eersten sal men singen *Vigilie*
» van 1x. lessen met venite en mit 1x kaersfen en mit 111j. stal-
» kaersfen, des anderen dages een misse van *Requiem* mit *Dyaeck*
» en *Subdyaeck* en mit *Provisores*, des fullen die *Prochypaep*, *Cap-*
» *pellanen*, *Scoelmeester* en *Coster* hebben ij. pont gelyc te deelen,
» behoudelyc dat die *Prochie-paep* voir wt nemen zal vyf schell.,
» die *Schoolmeester* ij. schell., en die anderen en *Provisoren* elcx
» een schell. en die *Onder-Coster* ij. grot. en quamen daer 't unuary
» dien fullen die *H. Geestmeesters* wytreyken elx des avonts een gro-
» ten, en des 's morgens een grooten, ist dat zy 't verdienen; Item
» die *H. Geestmeesters* die fullen deelen xc. broets, vier van eenen
» groten; Item sy fullen geven vyf hemden vyf arme luyden; Item sy
» fullen geven vyf paer scoen om Gode; Item men sal die kaersfen
» setten voir dat outaer van mynre *Vrouwe Cappelle van Cortkeen*, en
» een cleet dair spreiden.

Eene andere Vicarye was in deze kerke gefondeert door *Jan Hollen* met *Margriete* zyne wyve op het altaar van *St. Anthonis*, en belast met twee missen ter weeke, en andere diensten, breeder vermeld in den volgenden brief.

- Wy

„ WY Scepenen in den Hage doen condt allen luden , dat voor
 „ ons quamen Ghysbrecht Claeszoen , Claes Reynierszoen en
 „ Jacob Buttelgier H. Geestmeesters in den Haighe , ende lieden voor
 „ hun en hoiren nacomelingen als H. Geestmeesters in den Haighe
 „ voerfz. vergadert te wesen in voirwaerden hier na gefcreven , mit
 „ *Jan Hollen* en *Margriete* zynen wive ; In den eersten loefden die
 „ H. Geestmeesters voerfz. tot eenre eeuwigen memorie Jan Hollen
 „ voerfz. . . . te doen twee lesfende missen ter weeken in der Pro-
 „ chikerke in den Haige op sint Anthonis outaer en te beginnen in
 „ der weeke na dat hy oflyvich geworden es , fynre zielen en zynre
 „ ouder zielen , Margrietten en hoire ouder zielen mede te genade ,
 „ Ende wairt dat hier eenige versuymenisse in geschiede , zoe
 „ zouden die H. Geestmeesters , die dan in der tyt wesen fullen ,
 „ verbeuren voor elcke misse , die niet gedaen en werde , twaelf
 „ groot , als men in der tyt van renten nemen sal , dair die kercke die
 „ een helft of hebben sel en die Prochipape die ander helft ; Voert
 „ loofden die H. Geestmeesters voerfz. voor hun en voor hoiren na-
 „ comelingen als H. Geestmeesters in den Haige nae Jan Hollen
 „ voerfz. doet te doen doen een eeuwige memorie alle jaer in der
 „ kerken in den Haige een singende Vigely met negen lessen en mit
 „ Venite , mit twee provifores om te doen des avonts in der Vige-
 „ lyen en des smorgens daernaee een singende zielmisse met Dyaeck
 „ en Subdyaeck en Provifores , des zellen die H. Geestmeesters die
 „ dan in der tyt wesen fullen vuytreucken dertich schellingen Hol-
 „ lants tsjaers voor dese misse ende vigilie voerfz. , daer die Prochi-
 „ pape en Scoelmeester of hebben sellen elcs eenen schelling , die
 „ des avonts en des smorgens andoen te koer elx eenen grote ,
 „ Dyaeck en Subdyaeck elcx eenen grote. Ende wes dan dair over es
 „ van den dertich schellingen voerfz. sellen alle gelyk deylen Prochi-
 „ pape , Schoolmeester , Dyaeck , Subdyaeck , Provifores en alle die
 „ Cappellanen in der kercken. Ende wye nyet en quamen voir der
 „ eerster lessen in die vigilie en daer nyet en bleve tot dat die vigilie
 „ gedaen is , die en soude nyet hebben. En zoe wye niet en qua-
 „ me voor kyeryelyson gefongen waer in der missen , en dair niet
 „ en bleve tot dat die misse gedaen is , en zoude ook mede niet
 „ hebben ; Voort sellen die H. Geestmeesters , die dan in der tyt
 „ wesen fullen , doen setten alle jaer des avonts en des ochtents als
 „ men dese memory houden sel , neghen schoone keerfen , Ende na
 „ Margrietten doot sal dese voerfz. memorien wesen voer hoer bey-
 „ der sielen. Ende hebben de H. Geestmeesters hier voor bewyft
 „ sulcke renten en in sulcker voirwairden als in des H. Geestboek
 „ geteykent staen sonder arch en liste. In kennisse der waerheyt
 „ hebben wy desen brief open bezegelt met onsen gemeenen zegel.
 „ Gefcreven op den eersten dach in 't jaer ons Heeren duyfent vier
 „ hondert drie en twintich.

Fonda-
 tievan
 eene Vi-
 carie op
St. An-
thonis al-
 taar door
 Jan Hol-
 len &c.

Van gelyke had *Christina Pietersz.* in den jaere 1458. ter eere van
 den Almogenden God , zyne allerheiligste moeder Maagd Maria ,
St. Anthonis Belyder , en alle Heiligen gestigt eene kapellanye of altyd
 duurende vicarye , onder beding , dat 'er weekelyks drie missen aan

het voorfz. altaar van *St. Anthonis* moesten gedaan worden, ter tyd en wylen toe, dat dezelve door de begiftigers by hen te noemen, op een bequaamer altaar in de zelve kerke zouden zyn overgebracht. Welke fondatie *David van Bourgondie* heeft bekrachtigt op den 2. Oetob. van den zelve jaare.

In den jaare 1473. heeft Mr. *Floris Klaasz. Saift* op het altaar van *St. Cornelis* gestigt eene vicarye van twee millen ter weeke, en de zelve begiftigt met verscheide goederen, uitwyzens den brief daar van zynde van den 6. Septemb. 1473. Welke fondatie en dotatie *David van Bourgondie* Billichop van Utrecht op den 13. daar aan volgende heeft geconfirmeert (i).

Nog was 'er in vroegere tyden by eenen Mr. *Joris* gemaakt eene kapellanye op 't *H. Kruis* altaar, en dezelve begiftigt met xx. ponden Hollands jaarlyks. Deze hadde hy te bedienen gegeven Heeren *Willem Gheryts* Priester; maar Hertog *Aalbert van Beyeren* de goederen en erffenisse van den voorn. Mr. *Joris* aangetaft en na zig genomen hebbende, heeft den voorn. Heer *Willem* daar van x. ponden jaarlyks bewezen op den Rentmeester van Noort-Holland, gelyk de brief, dienwy hier vooren in 't geheel hebben gegeven, zulks uitwylt. Deze kapellanye heeft de gem. Hertog daar na in de kapelle van *St. Nicolaas Gasthuys* overgebracht, als wy ter zyner plaatze nader zullen aantoonen; en zyn by vervolg van tyden de Graaven van Holland daar van begifters en collateurs geweest.

In den jaare 1505. had *Jacob Claesz* eene altvd durende vikarye of kapellanye gefondeert aan het altaar van *St. Dionisius en Cecilien* in de *St. Jacobs* kerke van den Hage, en dezelve met goederen begiftigt, waarvan in den jaare 1608. bezitter was *Jacob François*. Deurwaarder van den Hove van Holland, als de naaste van den bloede (k).

Ook was 'er eene vikarye gestigt aan het altaar van *St. Pieter* in de *St. Jacobs* kerke in den Hage, waarvan in den jaare 1606 gifterze en Patrona geworden zynde Juffrouw *Barbara van Dorp*, huisvrouw van *Abriaan Duick*, Secretaris van de Heeren Staten van Holland, dezelve by bewilliging van haar Ed. Groot Mog. (l) stelde op haaren zoon *Willem de Rechtere*, verwekt by wylen haaren man *Jan de Rechtere*.

Insgelyks was 'er eene vikarye gefondeert door *Engebrecht Vten-Hove* Camerling en zyne huisvrouw *Elizabet* aan het altaar van *St. Maria Magdalena*, staande aan den pylaare, en met verscheide inkomsten beschonken; als mede nog eene vikarye door eenen *Bert-belmeus van Goch*, en zyne wyf aan 't altaar van *onze Lieve Vrouwe in 't Kruiswerk*. Meer andere zouden wy alhier kunnen optellen, indien wy ons niet te binnen bragten dat we alrede de aandacht van den goedgunstigen Lezer met deze stoffe te veel hadden geveert. Wy zul-

(i) Zie Sententien van den Hoogen en Provincialen Raad, gedrukt A°. 1662. pag. 577.

(k) Resolutie van Holland van den 7 November 1608.

(l) Resolutie van Holland van den 15. April 1606.

zullen liever overgaan tot het verhandelen van zaken van meerder aanmerkinge.

Voorts was deze kerk na de wyze en 't gebruik der Roomfche kerken in voorige tyden mede opgepropt van fchilderyen , beelden en ftandbeelden , dog door de beeld-florming van 't jaar 1566. en de daar op gevolgde veranderinge van den Roomfchen Godsdienft zyn de altaaren over al afgebroken en alle de kerkciraaden verftrooit en weggeraakt ; want als die dolle raazery van den gemelden jaare 1566 zeer fchielyk , als een blixem door gansch Nederland was doorgedrongen , flaande het woedend graauw , 't zy aangehifft of door eige beweginge , hunne handen aan kerken , kloofsters en kapellen , vernielende en te fchande makende al wat heilig was , in zoo verre , dat in drie dagen meer dan 400. kerken (*m*) geplondert wierden , leed deze plaats geen minder aanftoot en geweld , als eenige ftad in Holland , gaande de overgeve ftoutheid en ongebondentheid van dat geboefte alhier *in den Hage* , zoo verre , dat 'er , (volgens het verhaal van den Heer Hooft in zyne *Nederlandsche Hiftorien* (*n*) ,) „ twee „ luyden , met naamen *Adriaan Mennink* en *Dirk Joosten* , gevonden wierden van zoo reukeloos een' onverzaagtheid , dat zy den „ Raads-hoofstman Suys en anderen van 't Hof quamen arbeidsvolk „ afvorderen , om de beelden wegh te nemen . Dus vertellen 't Bor , Hooft en andere : maar Laurens Jacobsz. Reaal verhaalt (*o*) , „ dat de Prefident den eenen , 't was *Dirk Joosten* , Treforier van den Hage , zelfs had ontboden , en hem afgevraagd hebbende , of „ hy laft hadde om de beelden te breeken , een ja tot antwoord „ kreeg . Voorts vragende waarze was , had hem d'ander , met „ een ftoute loogen , op zynen boezem flaande , gezeit , dat ze daar „ lag . De Heeren (*Hippolytus van Perfyn* , Prefident van 't Hof tot Utrecht , toen by geval in den Hage zynde , was 'er by geroepen) of uit verbaaftheid , of denkende , dat zy zeggen wilden , „ dat hun hart en overmoed volmagt ftrekte , doen zonder verder „ onderfoek hunnen wil . Men bad , dat fe hun werk in ftilligheid , „ zonder beroerte te maken , fouden verrichten , en gaf hun twaalf „ arbeidsluiden te hulp ; en beloofden dien feven ftuivers voor arbeidsloon , die ook betaalt wierden . Geduerende 't afbreken , „ deed men de kerkdeuren door de Deurwaarders van 't Hof en de „ Schuttery , ten dien einde in de wapen gebragt , van buiten bewaaren . Met welke gedweegheid , als geoordeelt uit vreefe te „ fpruyten , niet zoo veel gewonnen wierd , oft men dwong verfcheide perzoonen , eenige beelden by tyds gehuift en verfteeken , „ ter vernielinge over te leveren . Dit alles vervolgt Brandt in zyne hiftorie der Reformatie (*p*) maakte een grooten roep door 't gantfchen Land , inzonderheid onder 't graau , 't welk zig nu voor liet ftaan , dat de beeldflorming vry ftond , om dat 'er de Prefident volk toe had beltelt en voor beloont .

Rr 2

De

Beelde-
florming
van den
jaare
1566. In
deze
kerk.

(*m*) G. Brandt , *Hift. der Reformatie* , 7 boek 1 deel , bl. 341.

(*n*) Pag. 105. Zie mede Bor , *Nederl. Hiftor.* , 1 deel 2 boek , fol. 62. verso en 65. van den ouden druk , alwaar het zelfde werd verhaalt.

(*o*) In zyne memorie , fol. 46. (*p*) 1. Deel , 7. boek , bl. 361.

Pastors
van St.
Jacobs
kerke uit
de Ab-
dye van
Middel-
burg ge-
nomen.

De Pastors van St. Jacobs kerk, die ook in oude actens met den naam van *Parochi-Papen* of *Cureiten* van den Hage bekend staan, wierden uit de Abdye van Middelburg van de Premonstreuse orde (dewelke ook Norbertynen genoemd werden) genomen, en ook door Vikarillen en Kapellaanen uit dezelfde abdye geholpen; want, na de getuigenis van Reigersberg (q) had Koning *Willem*, als Gra-
ve

(q) *Chronyk van Zeeland*, uitgegeven en vermeerderd door den Hoogleraar Boxhorn. II. deel, cap. 15. pag. 85. in Koning *Willem*. Op de getuigenisse van den zelve Reigersberg stemt hier in over een Vader van Heussen in de Oudheden en Gestigten van Zeeland I. deel, pag. 26. en 47. in *Oft.*, dog voegt daar by, „ dat het schynt, dat de Abten van Middelburg van dit regt met verloop van ty- „ den afgegaan, en het zelve alleenlyk over eenige kerken behouden hebben. On- „ der anderen, zegt hy, hebben zy het behouden over de Parochi-kerk van St. „ Jacob in 's Gravenhage, over de Kapelle te Eikenduinen, onder de Haagsehe „ Parochi staande; en over St. Anthonis Kapelle te Schevelingen; zoo als blykt „ uyt ongedrukte brieven van St. Michiels Abdye te Antwerpen: waar van ik „ een afschrift heb bekomen. En verders, dat de gemelde Abt dit regt nog be- „ houden heeft over eenige kerken van Zeeland. Maar de Heer van Ryn, in „ zyne geleerde aantekeninge, pag. 193. No. 7. is in tegendeel van gevoelen, dat „ Koning *Willem* zodanige absolute magt over alle de kerken van Holland en Zee- „ land aan den Abt van Middelburg nooit heeft gegeven, en dat ook uit de woor- „ den van Reigersberg zelfs te begrypen is, dat de gemelde Abt zodanige magt „ maar heeft gehad over eenige kerken van Holland en Zeeland; want hy oordeelt, „ dat de tusschenwerping, „ om kerken te bedienen, aldaar maar verkeert staat, „ dien Koning *Willem* der Abdye gegont hadde, enz.: Ook is 'er, vervolgt hy, „ geen het minste bewys in de Kerkelyke of Wereldlyke historie van Hollandt of „ Zeeland, dat de Abten van O. L. Vrouw te Middelburg zoo een algemeene „ magt zouden gehad hebben. En om andere bewyzen nu over te slaan, men „ heeft maar agter in de Voorberichten op *Batavia Sacra* de naamen van verschei- „ de Pastoryen of proeven na te zien, die ter begevinge der Graaven gestaan „ hebben. En tot dit gevoelen zouden wy ook volkomen overhellen, dewyl „ ons uit oorspronkelyke brieven verscheide kerken van Holland en Zeeland zyn „ voorgekomen, waar van de Collatie t'eenemaal den Graaven of Ambagtsheeren „ van de plaatzen heeft gecompeteert. Onder anderen stond ter begevinge van den „ Graaf de kerk van *Zwyndrecht*, welk regt met het agtste deel van 't zelve Am- „ bagt Graaf *Willem van Henegouwen* verkogt en overgaf aan Mr. *Thielman Jan Heer „ Gelyszoonszoon*, by brieve getekent te Dordrecht t'svrydags na Margrieten des „ jaars 1340. Ook had de Graaf de vrye dispositie over de oude kerk te Amster- „ dam, waar van hy in 't jaar 1359. de begevinge gaf aan Heer *Gerrit van Heemste- „ de* zynen Raad, uitwyzens den volgenden brief. „ AELBRECHT, &c. doen „ condt allen luden, dat wy machtich gemaiet hebben en maken met onsen ope- „ nen brieve onsen lieven en getrouwen Heere *Gerrit van Heemstede onsen Raet* te „ gevende en begevene die kerke onser stede van Amstelredamme dat eerste dat sy „ open is van rechte jof de facto, en bevelen hem onser ziele en eere dair in te be- „ waren. In oirconde &c. Gegeven tot Zierikzee des woendages na divisionis „ Apostolorum in 't jaar M. CCC. negen en vyfich. Gelyk recht oeffende de „ gemelde Hertog over de kerk van *Katwyk op den Ryn*, gevende het jus Patronatus „ daarvan die van den Duitschen huize t'Utrecht, als blykt uit den brief, welken „ wy uit de originele Registratie hebben getrokken en misdien waardig geagt de „ oudheid beminnenden Lezer mede te deelen; dog dewyl dezelve te groot is, om „ hier in te lassen, hebben wy dien gebragt agter het werk onder de Letter Aa. Ook „ had de abt van Middelburch geen het minste regt van begevinge over de Pastory „ te *Koudekerk*, vermits het zelve stond ter dispositie van het Kapittel ten Hove, ge- „ lyk

ve van Holland en Zeeland, in den jaare 1250. of daar ontrent dit regt aan de gemelde abdye gegeven. Zyne woorden zyn deze: „Ins- „ gelyken soo heeft Graeve Willem ook seer rykelycken begaest die „ Abdye binnen der steden van Middelburch, van Erve van Thien- „ de (daar in stellende geleerde mannen om de kerken te bedie- „ nen) die Koning Willem de Abdyen ghegont en gegeven hadde „ in Hollant, in Zeelant en in alle zyne Landen, op dat, soo wan- „ neer eenige van die kerke vacerende waren, den abt dan ter tyt „ wefende, soude mogen daer Pastoren en Capellanen instellen na „ syn belieste, 't welk noch op ten dach van huyden geschiedt; dat is te verstaan van den tyd, wanneer hy dezelve zyne Chronyk in 't ligt gaf; 't welk geweest is A°. 1551. Uit welken hoofde deze ab- dye van ouds tot zelfs na den hervormden Godsdienst toe staande gehouden heeft, dat aan haar het jus Patronatus over alle de kerken van Holland en Zeeland en onder anderen ook over die van 's Gra- venhage toequam.

De naamen en tituleringen der Pastoren, die certyds in den Hage gestaan hebben, voor zoo veel 'er ons in authentieke bescheiden tot nog toe zyn voorgekomen, zullen wy hier laten volgen.

Naamen
derzelve

NAAMEN DER PASTOORS

van de St. JACOBS KERKE.

1311. Broeder HUGHEN, Prochipape in die Hage.
 1403. Heer JAN VOS, Cureit van der Haghe.
 1420. Heer JAN JACOBSZ., Priestster Canonik tot onser Vrou-
 wen Clooster in Middelburch en Cureit nu in der Hage.

Rr 3

1431

lyk wy hier vooren pag. 219. hebben verhaalt. Nooit hebben de gemelde Abten zodanige magt gebruikt over de kerk van *Aarlanderveen*, dewyl de Ambagtshee- ren in der tyd en na hen de Graaven daar van patroonen zynde, gevolgelyk het regt van collatie aan zig hadden, als te zien is uit zekere uitsprake van Hertog *Aelbrecht* over het begeven van een kapellanye certyds door Heer *Willem van Outsboorn*, als Ambagtsheer en patroon, in dezelve kerk gefondeert, (geregistr. in 't boek, berustende ter Leenkamer van Holland, hebbende op de rugge getekent, *Liber III. Aelbrecht ab anno 1358. usq. 1391. volumen primum Cas E. fol. 198. verso.*) Als mede niet over de St. Pancras kerke binnen *Enkhuizen*, nog over de kerk van *Wormer*, dewyl de Graven daar van Collateurs waren, werdende Heer *Gysbrecht van Rietvelt*, Proist van Westvrieslant door Hertog *Philips van Bourgondie*, by brieve van den 16 December 1440. gelast Heer *Wolfert*, Priestster die Curé en Reliquien binnen *Enkhuizen* by provisie te bevelen en laten bewaren. Zie 2. *Memor. van Rose gequot. A. 2. fol. 20.* en *V. Memor. gequot. C. 1. fol. 133.* Meer diergelyke voorbeelden en bewysstukken zouden wy tot fundament van ons gevoele alhier kunnen te berde brengen, maar vermeenen reeds de palen van aantekeninge te hebben overtreden; en mitsdien zullen wy deze zaak, als voor 't jegenwoordige klaar genoeg bewezen, verder daar laten en den Lezer wyzen tot G. Brandt, *Histor. der Reform. 1. deel, 2 boek, bl. 89. en 90.* en tot den Schryver van de *Ersgravel. Bedien. in Holl. pag. 127. 128. en 129.* die ons een overvloedige lyst verschaffen van kerken en pastoryen, welker begevinge certyds aan den Graaf stond.

1431. Heer WILLEM BRAEMS, Cureit in der Parochien van den Hage.
- 1440 - 1443. Heer CORNELIS ALLAERTSZOON, kanonik in onser liever Vrouwen Clooster in Middelburch en Prochy-paap in den Hage, werdende in een Latynfchen-brief genoemd, *Curator Ecclesie Prochialis in Haga-Comitis*.
- 1450 - 1469. Heer PIETER DE RYKE of PIETER RYK, Priester, Canonik des voorfz. Convents en Cureit van der Prochy-kerke in des Graven-hage.
1476. Was Heer WILLEM Capellaan in den Hage.
1482. Heer PAULUS GERRITSZ VAN HUESDEN, Cureit van de Parochie kerke van den Hage.
1487. Was Heer JOHAN MOEYEKINT eeuwige Vikaris van deze kerke (*r*).
1508. Heer NIKOLAAS BALDEWYNSZ. Priester, Kanunnik van het klooster van de L. Vrouw in Middelburch, en Paftoor van de St. Jacobs kerk in den Hage.
1524. Mr. JOHAN VAN DUIVENVOORDE, Paftoor van de Parochiekerk van den Hage.
1542. Broeder HUYBRECHT BYL, Paftoor, en 1545. te gelyk Memorie-meefter van de kerke van den Hage.
1556. Heer JAN HARMENSZ, Paftoor van de Parochie kerk in den Hage.
1570. Mr. VINCENT HUGO.
1577. Heer VINCENT MULOC, Paftoor van St. Jacob en oudfte Kanunnik van Middelburch.

P A S T O O R S W A A R A N D E.

PAS-
TOORS
WAA-
RANDE.

Deze geestelyke perzoonen, gelyk zy in voorige tyden alhier in groot aanzien (*s*) en vermogen waren, zoo hadden ze ook geen min-

(*r*) Als blykt uit een brief, door den Aartsdiaken van Utrecht in den gem: jare aan hem gefchreven, in zeker gefchil over St. Pieters vikary in dezelve kerk. Zie dezen brief by den Schryver der Delffche oudh. *p.* 369.

(*s*) Het Priesterfchap van deze kerke is van zeer oude tyden in groote agting gehouden, door dien de Paftoors de *preccance* en den rang gehad hebben voor Schepenen, gelyk te zien is uit de volgende acte. *Wy broeder Hughe Prochipape in die Hage en die gemeene Scopen in die zelve stede maken condit, dat Heyne van Loon voor ons gbelovede een pond vry gelts elk 's jaers op syn huys en up die hoofstede daer by inwoent, enz. bezegelt mit onsen segelen in 't jaer ons Heeren duysent drie hondert en elve up sinte Dyonisius dag.* Zy voerden ook den naam van *Procuratores seu Magistri Parochialis Ecclesie Santi Jacobi*, blykende uit verscheide Latynfche brieven. Ook wierden de meefte rekeningen, immers dewelke de Godshuizen raakten, ten over-

minder aanzienlyke wooninge. Dezelve was gelegen in 't noorden van den Hage, te vinden op de meergemelde kaart onder No. 35. en droeg den naam na de gesteltenisse en gelegendheid van de plaats; want dit heerlyk gebouw, waar van Jacob de la Torre in zyn Roomsche verhaal (t) zegt nog eenig vervallen muurwerk gezien te hebben, was gestelt in 't midden van een vermakelyke WAARANDE, welke van alle kanten met gragten omringt en met vrugtdragende en andere boomen beplant was. Voor had het een schoone steene poort, waar door men in den hof en verders na 't huis van den Pastoor ging; zulks dat het eene gansch beslote en omcingelde plaatze was, ongetwyffelt, op dat, gelyk het woord waarande medebrengt, het edel gedierte, als haazen, konynen, enz., 't geen daarin tot vermaak van den Pastoor wierde gevoet, zig binnen het zelve beslek zoude houden. Het blykt uit verscheide oude actens (v), dat de Pastoors van den Hage of Parochie-papen, gelykze in oude brieven doorgaans genoemd werden, al in vroege tyden dit gedeelte van den Hage tot hunne woonplaatze is toegevoegt, dewyl men vind, dat ze al voor den jaare 1419. hunne vaste wooninge aldaar hebben gehad, schoon dezelve toen nog niet bekend was met den naam van *Waarande*, werdende slegts genaamt des *Parochiapapenhof* (w). En het is waarschynelyk, dat daar op al gezien werd in het

Hoedanigheid van dezelve, en waar gelegen.

overstaan van hen opgenomen en gesloten, daar over geroepen den Pastoor van de Parochie-kerke van den Hage. Zie Sententie van den Hove van Holland van den 30 Julii 1524. nopende het doen van de rekening van de H. Geest, Kerk, Getyde, Ziek, Gasthuis en Huissit-meesters; als mede de Instructie voor de zelve van date de 12. Augusti 1524. enz.

(t) Dit verhaal is tans nog ongedrukt en voert dezen titel: *Relatio seu Descriptio Status religionis Catholicæ in Hollandia eique confederatis Provinciis a Jacobo de La Torre, Archiepiscopo Ephesino Vicario Apostolico collecta & exhibita Smo. D. N. Alexandro VII. atque Eminentissimis ac Reverendissimis S. R. E. Principibus ac Cardinalibus S. Congregationis de Propaganda Fide. Kal. Apr. an. Dom. 1656.* Wy zullen zyne eige woorden, zoo als ze op pag. 197. gevonden werden, alhier uitschryven: „ *Parochia autem civium ac plebeiorum alia ac amplior, didata Divo Jacobo Majori, ædificatione posterior erat altera; quandoquidem erigi solum inceperat Anno Domini 1390; Pastorque ei deserviebat ex ordine Præmonstratensi Abbatie Midelb. in Zelandia: & eiusdem instituti sui varios habebat Propastores ac Cappellanos. Et domus Pastoralis (cujus adhuc vidi reliquias) fossis circumdata, splendida erat, ac cuniculario circumcincta.* Van te vooren had hy gezegt: *Parochie vero (Hagæ) olim fuerit, ut ita dicam, due. In aula Sacellum, variis sepulturis plurimum Hollandie Comitum ante incendium anni 1642 exornatur, --- ita ut Collegiata Ecclesia ista pro secunda Parochia computari queat.*

(v) Onder anderen uit een kustingbrief, geschreven op onser zueter Vrouwen-dag Anno M. CCCC. en negentien in deze woorden: „ En deze voorz. renten heeft hy verzekert op syn huys gelegen op die Geest voer des Prochpapen, en heeft belegen an die oestzyde Zwagerken, an die zelve zyde Floris van Backum, an die weltzyde op dat noort-eynde en op dat zwteynde die ban-weghe, &c. Nog in een anderen brief: „ Op een huys gelegen op die Geest, op dat Noirt-eynde die Prochpape van den Hage, &c. zynde gedagte kent den 21. November 1459. Item „ Nog op Jan van Rotterdams thuyne en op syn huys, staende op die Geest by des Prochpape, &c. Gefz. op ten 11. Maerte 1498.

(w) In een kusting-brief van twee huizen staande op de Geest, belegen aan die weltzyde Dirc Jacobsz mit zyn cameran, op dat noirteinde des Prochpapei

het bekende Handveft (x) door Hertog Aalbert van Beyeren, den goeden luiden van den Hage, die toen woonden of namaals woonen zouden binnen de limiten of marken aldaar uitgedrukt, in den jaare 1370 verleent, wanneer aldaar onder anderen gezegt werd, — „ van daane vort fireckende, door die Hofstede daer Clays Gheryt „ Doedenfoen plach te woonen noortwaert totter Hofstede toe daer „ Claes van der Meer plach te woonen *an die oestfide van 's Papen- „ hove*, ende van daer &c. Zoo om dat niet te bevroeden is tot wat anderen Paape of Priefter zulks zoude konnen werden t'huis gebragt, byzonder in dien ouden tyd; als om dat de verdere plaatzen aldaar genoemt, werdende nagegaan, zoo veel de zedert gemaakte veranderingen zulks konnen lyden, die plecke wel overeenkomt met de gelegenheid van 's Paffoors Warande. Waar uit dan teffens blykt hoeveel vroeger nog als 1419. die wooning en Waarande al voor den Paffoor gefchikt is geweest. Van dit alles is jegenwoordig niets overig, zynde het gebouw gefloopt en de grond alomme geeffent. De Staten van Holland gaven by refolutie van den 15. Februari 1589. dit ftuk lands, als toen groot ontrent anderhalve morgen, in erfpagt, aan de Pefthuismeesters van den Hage, ten behoeve van het huis *in aanzieninge van de fobere inkomsten en 't klein vermogen van het zelve* (y).

in

„ *Hoof*, an die ooftzyde Henric voorfz. zelve, en op dat zuyteynde die heer- „ ftraet, &c. Leften dag in December 1462. Ook vind men menigmaal ver- „ melt de *Paroch-papen-laen*: Dus in een kustingbrief van *een huis weftwaerts van „ des Prochpapen-laen*, belegen op 't noirteinde die *Prochpape* en op 't zuyteynde die „ *Heerwech*, &c. 22. Febr. 1458. Deze Laan is nog ten protocolle bekend.

(x) Zie dit Handveft in 't geheel hier vooren, pag. 71.

(y) De woorden van de Refolutie zyn deze: Op 't verfoek van de Pefthuysmeesters van den Hage, dat hen luiden om Gods wille ten behoeve van 't voorfz. huys vergunt en gegeven foude mogen worden een ftuk lands groot ontrent anderhalve morgen, *certyds geweest zynde des Paffoors Warande in den Hage, gelegen over 't voorn. Pefthuys*, of dat hen 't zelve in erfpagt foude mogen vergunt worden, is geappoftilleert.

„ De Staten van Holland gezien hebbende 't advis van den Ontfanger Corn. „ van Coolwyk hebben in aanzieninge van de fobere inkomsten en 't kleyn vermogen van den Pefthuyfe in defen geroert, alhoewel die van den Hage daer in behooren te voorsien, dat het zelve Pefthuys bequame middelen en inkomsten moge hebben, geconsenteert en geaccordeert, confenteren en accorderen mids defen de Supplianten alhier tot behoef van den Pefthuyfe voorn. in een eeuwige erfpagt op erfpagts regt uytgegeven het parceil lands, groot ontrent anderhalf morgen, genaamt de Paffoors Warande, daer af jegenwoordig bruyker is Simon de Deckere, en onvermindert de huure van dien jaerlycx voor de fomme van 15. ponden van xl. grn., zulks tzelve jegenwoordig in huure geldende is, ingaende ter expiratie van de voorfz. huur, mids dat de voorn. erfpagt jaerlycx uytgereykt fal worden tot behoef en onderhoud van de Predikanten, in handen van den voorn. Ontfanger, of die in der tyd daer toe zal wesen geordonneert; Ende tot nader hulp en subsidie van den Pefthuyfe voorn. hebben de Staten quytgefcholden en geremitteert, schelden quyt en remitteren by defen de vyf rentges, dat de Memorien en feven Getyden in den Hage op den felven Pefthuyfe is hebbende, bedragende jaarlyks te famen ses ponden elf schell. drie penn. met het verloop van dien, ordonnerende over zulks den voorn. ontfanger „ Coolwyk en alle andere, enz.

In latere tyden is deze grond met burgers huizen bebouwt en in straten verdeelt; werdende deze plaats nu nog by 't gemeene volk genoemd de *Waranje* of *Franje* of de *Geest by 't Dolhuis* (z); want het slynt, dat de grond van de *Pastoor*s-waarande zig eertyds heeft uitgebrekt van de noorteingel tot het *Dolhuis*, en zulks in zig begrepen de navolgende straten, nu bekend met de namen van de *Breestraat*, de *Snoekstraat*, het *Visschersdyk*, de *Franje*, de *Noordstraat*, de *Pastoor*s-waarande en een gedeelte van de *Geest*, immers in een transport-brief van een huisje op de *Geest* van den 5. July 1569 werd de belending daarvan in dezer voegen uitgedrukt, *staande op de Geest recht over 't Pesthuis van den Hage* (welk *Pesthuis* stond agter de *St. Anthonis Kapel*, nu het *Dolhuis* genaamt) *belegen zuid de Heerestraat*, *west de St. Anthonishuysken* en *noort de Warande toekomende den Pastoor van den Hage alhier*. Dit land naderhand verkogt werdende, is daar van, 't zy voor 't geheel, of voor 't grootste gedeelte koper geweest enen *Jacob van Nes* eertyds voornaam pagter van *Societeits* middelen. Deze verzogt in den jaare 1607. by requeste aan 't gemelde *Collegie vrydom van verpondinge en schoorsteen-geld van de huizen en erven, die op de Warande by hem zullen werden uitgegeven, om betimmert te werden* (a). In 't jaar 1649 waren in de *Breestraat* in de *Pastoor*s *Waarande* niet meer dan elf huizen getimmert.

Dewyl by ons hier vooren zyn opgetelt de predikers, die in de Roomsch-Katholyke tyden den dient in deze kerk hebben verrigt, zoo zal 't niet ongevoegelyk zyn, dat wy daarby ook opgeven de naamen der *Leeraars*, die zedert de *Reformatie* of religie-veranderinge deze en andere openbaare kerken in den *Hage* hebben bedient. Wie de eerste verkondiger van den gezuiverden *Godsdienst* alhier zy geweest, is by ons onzeker. Wel is waar, dat op de lyst der *Haagsche Predikanten*, welke in druk gaat, voor aan, en dat al op 't jaar 1566. geplaatst werd enen *Petrus Gabriel* (b), dog of hy dezelve plaats met regt verdient en of hy onder het getal der *Haagsche Leeraaren* kan gerekent werden, zoude grootelyks te betwiffen staan. Wat ons belangt, wy zyn van contrarie gevoelen, cendeels om dat in den gemelden jaare 1566. de *Reformatie* in 't minste niet was door-

Onderzoek wie de eerste Predikant na de Reformatie in den Hage is geweest.

Ss

ge-

(z) Ook werd deze plaats in verscheide oude *Brieven*, *Keuren* en *Ordonnantien* uitgedrukt, *die Geest metten ommecrom by den Pastoor*. Zie *Ordonn.* op de *Nagtwaake* van den 13. December 1563, als mede van den 30. November 1565.

(a) Hy obtincerde by *Resolutie* van den 3 Februari 1607. de gemelde *vrydom voor den tyd van drie jaaren die ingaan souden, na dat de huizen zullen wesen voltimmert en gemaakt om bewoont te werden*, &c. Zie *Resolutie* van de *Societeit A.* fol. 39. verso.

(b) Hy was een *Vlaming*, die voor dezen te *Brugge* en daarontrent hadde gepredikt, en zig van daar na *Amsterdam* en eindelyk in den jaare 1572, toen *Holland* tegens den *Spanjaard* opstond, na *Delft* hadde begeven, zynde de eerste, die hier, zegt de *Heer van Bleyswyk*, in zyne *Beschryv. van Delft*, pag. 452 opentlyk in bedieninge is geweest. Zie verder van hem, pag. 409. 441. 442. 450. en inzonderheid *G. Brandt*, *Histor. der Reformatie*, 1. deel, bl. 149. 282. 315 378 en 459.

gedrongen, hebbende 't zelve onsen Voorouders naderhand nog te veel goed en bloed gekoft, eer zy tot het genot van een vrye oefening des waaren Godsdienft zyn geraakt; maar ten anderen, om dat dezelve *Peter Gabriel* by den Heer van Bleyswyk op de lyst der Delftſche Predikanten, daar hy eerder of wel eigentlyk te Amſterdam (c) zoude t'huis hooren, met den naam van *Petrus Gabriel Schagijs* werd gebragt; behalven dat hy niet boven eens of tweemaal (voor zoo verre wy aangetekent hebben gevonden) in den Hage heeft gepredikt, en dat wel, volgens het verhaal van den evengemelden Schryver, als ter loops op de publieke ſtraaten en wegen, gelyk zulks in die tyden, wanneer men hier te Lande nog onder het kruis predikte, gemeenlyk geſchiedde. Zoo men hem nu onder de Haagſche predikanten egter zoude willen laaten, alleen om dat hy, verzelt met eenige burgers uit Delf en andere omleggende ſteden en dorpen, eens aan de Hoorn-brugge en kort daarna eens in den Hage in 't openbaar op de ſtraat heeft gepredikt en gezongen (d), dan zoude men nog veele anderen daar op kunnen brengen. Wy hebben hem doorgelchrappt, te meer om dat hy niet aangefchreven gevonden word op het geſchildert bord, hangende ter kamere van den kerken-raad in de Kloofier-kerk, en in dezelfs plaatze geſtelt eenen *Jan Willemsz*, van wien ons zekerder beſcheid is beiegent, want deze werd in 1581 al genoemt certyds predikant in den Hage, en ſchynt toen al buiten den predikdienſt geweest te zyn, immers de Staten van Holland begunſtigde hem in dien ſtaat by reſolutie van den 4 Juni des zelve jaars met een klein onderhoud boven 't geen hy reeds genoot, en dat voornamentlyk in aanmerkinge van zyne armoede: de woorden van deze reſolutie, zoo als ze te boek geſtelt is, luiden in dezer voegen:

„ Op het verſoek van *Jan Willemsz* eertyds Predikant in den Ha-
 „ ge, omme te hebben vordere alimentatie, boven de dertig ponden
 „ van xl. grn. 't pond 'sjaers, hem uyt de inkomſten van de Memo-
 „ rien in den Hage tot fynder alimentatie geaccordeert, is geappoſtil-
 „ leert:

„ De STATEN VAN HOLLAND hebben in aenſieninge van de
 „ armoede van den Suppliant alhier, ende omme eenigſints te
 „ helpen voorſien tot onderhoud van hem, ſyne huysvrouwe en
 „ kinderen, den ſelven Suppliant gegunt en geaccordeert, gun-
 „ nen en accorderen by deſen, uit de inkomſten van den Ca-
 „ pittele binnen den Hage jaerlyks t'ſyner alimentatie, de ſomme

(c) Hooft in zyne *Nedcr. Hiſt.* pag. 62. verhaalt op 't jaar 1565. dat Willem Dirksz. Bardes Schout van Amſterdam onder anderen beticht wierd, van eenen *Calviniſchen Leeraar in den Haag* gebragt te hebben; of het nu deze Peter Gabriel dan een andere zoude zyn geweest, werd van den gemelden Schryver niet aangetekent, dog het is zeker, dat hy niet alleen ontrent dien tyd te Amſterdam met zyne vrouw woonde, maar zelis ook met en nevens *Nicolaas Scheltius* en *Jan Arentszoon* aldaar tot Predikant der Gereformeerde gemeente was beroepen. Brandt, *Hiſt. der Reform.* I. deel, 7. boek, bl. 315. 333. 378. 459. en 470.

(d) Zie Brandt, *Hiſt. der Reform.* I. deel, 6. b. pag. 329. Bleysw. *Befchr. van Delft*, pag. 409. en 410.

„ me van twintig ponden van xl. grn., ordonnerende den ont-
 „ fanger derzelve goederen de voorfz fomme daer uyt jaerlyks
 „ uyt te reiken en te betalen.

Nu komen wy tot bekender en zekerder tyden, en zullen mits-
 dien te berde brengen de

N A A M - L Y S T

V A N A L L E D E

P R E D I K A N T E N

D E R

G E R E F O R M E E R D E K E R K ,

Die van 't begin der Reformatie af, tot nu toe, bin-
 nen 's Gravenhage, in de Nederduitfche Gemeente
 zyn beroepen.

1579. *Jan Pietersz van Castricum*, van Wezel gekomen Ao. 1579;
 uit den dienft alhier gefcheiden den 10. October 1583. en 1584
 na Castricum vertrokken (e).

Ss 2

1579

(e) De oorzaak van hun beider vertrek uit den Hage verhaalt Hooft, *Nederl. Hift. pag. 952.* in dezer voegen: „ *Jan Pieterszoon*, Predikant in den Hage had-
 „ de het geladen op zynen amptgenoot *Hieronimus Hortenfus*, die geteelt uit
 „ *Lambertus*, eertyts Schoolvoogt tot Naarde, de waerdy der goede werken te
 „ breed fcheen uit te meeten, darrende dryven, dat een voortganger in zonden
 „ het eeuwige Ryk en leven, wen Godt het hun fchoon geven wilde, niet ont-
 „ fangen kon. Hun knibbelen, begonnen al over twee jaren, duurde, met ma-
 „ ken van aenhang en fplitfing der gemeente, tot dat men geenen nader raadt
 „ vond, dan anderen in hunne plaetfen, en Pieterszoen in het dorp Kaftrikom,
 „ Hieronimus in dat van Waffenaar te zetten. Zie verders G. Brandt, *Hift. der*
 „ *Reform. 1. deel, 13. b. p. 702.*

De Staten van Holland hadden ook alle moeiten tot bevrediging aangewend
 en ten dien einde op 't verzoek van den Kerkenraad by refolutie van den 23 Maart
 1583. „ verklaart en geordonneert, dat die van den Hove Provinciaal in Holland
 „ en de Magiftraten van den Hage op alles zouden voorzien en mede ordre stel-
 „ len, dat de kerke Gods door goede opzigt en vermaningen der reyne, fuyvere
 „ en oprechte Leere Chrifti, in vrede en enigheid mogt werden gefteft en ge-
 „ houden, om te verhoeden alle fwarigheden en inconvenienten. Het Zuidhol-
 „ landfche Sinode verzogt den 10 Junii des zelven jaars andermaal zeer ernftelyk,
 „ dat van wegen de Staten en die van den Hove Provinciaal en ook van de Magif-
 „ traten van den Hage, cenige in de Vergaderinge van dezelve Sinode zouden
 „ mogen compare:en, om getuigenis elk in den haren te mogen geven van 't gunt
 „ in dezelve Sinode zoude mogen gehandelt worden, en namentlyk de hoogwig-
 „ tige fwaerigheid die alhier in den Hage is voorgevallen; daar op verklaringe ver-
 „ fogt is van die van de Sinode voorn. of dezelve van mening zouden zyn de

Pre-

1579. *Hieronimus Hortensius*, van Naarden gekomen 1579., inſgelyk den 10. October 1583. uit den dienſt geſcheiden en.... na Waſſenaar verplaatſt (e).
1583. *Bernardus La Faille*, gekomen den 15. September 1583; in zynen dienſt geſuspendeert den 30 November 1518, en uit den-zelven geheel verlaten den 31. Julii 1619 (f).
1584. *Petrus Gellius Fabri*, den 1 Maart 1584 gekomen van Zutphen en in 't zelve jaar vertrokken na Embden (g).

1584.

„ Predikanten alhier, zoo wel die ſchuldig is als onſchuldig bevonden ſoude mo-
 „ gen worden, te laten vertrecken, agtervolgende de verklaringe van de Magiſ-
 „ traten van den Hage; 't welk de Gecommitteerden van de Synode voornoemt
 „ aangenomen hebben in den haren te doen verklaren. Hieronimus Hortensius
 „ wierd daarna in den jaare 1600. door de Magiſtraat en Kerkenraad van het dorp
 „ Nederhorſt buiten Weeſp tot Predikant genomineert en verzogt, dog de Staten
 „ van Holland wilden daarin niet bewilligen, *ten aanzien van de onbequaamheid van*
den voornoemden Hortensius. Zie Reſolutie 5. April 1600.

Na het vertrek der twee gemelde Predikanten, „ Committeerden de Staten by
 „ Reſolutie van den 20 Julii 1583. (Jonkheer Willem van Zuylen van Nyvelt en
 „ d'Advocaat Buys,) om *Thomas Telius*, dienaar des Goddelyken Woords ernſte-
 „ lyk te verzoeken, dat dezelve hem in dienſt alhier in den Hage zoude willen
 „ begeven, en 't zelve die van de Magiſtraat van den Hage mede aan te geven,
 „ ten eynde daarna de beroeping van den voornoemde Telius gedaan mag wor-
 „ den na behoren.

(f) Zie Brandt, *Hiſt. der Reformatie.*

(g) Hy heeft de Haagsche kerk maar eenige maanden bedient. De Staten van
 „ Holland deden groote moeite om hem tot hunnen Hof-prediker te bekomen, gelyk
 „ wy hierna onder het Hoofſtuk van de *Fransche kerk* nader zullen aantonen. Die
 „ van Leiden wenden ook alle mogelyke vlyt aan, om hem binnen hunne ſtad als
 „ Predikant te hebben *in plaatze van Dr Sarabia, die als Profeſſor Theologiæ weder al-*
daar zoude werden gebruikt; en waren reeds met den voorn. Gellius in onderhan-
 „ deling getreden, 't geen ter ooren van de Staten gekomen zynde verzogten de-
 „ zelve by reſolutie van den 4 Auguſti 1584 *dat die van Leiden de Staten van de ge-*
legentheid der zake zouden onderregten, omme daarna voorts daar in gedaan te werden
als na behooren, zoo verre dezelve Gellius bevonden zoude werden alrede binnen Leyden
niet verbonden te zyn. Waar op gehoort zynde het verſoek van Dr. *Sarabia*, vol-
 „ genſe den laſt hem gegeven by die van den Kerke van Leyden, teneinde *Petrus*
 „ *Gellius* binnen Leyden in dienſte zoude mogen werden aangenomen en daarinne
 „ geprefereert voor die van den Hage, overmids de groote gemeente binnen Ley-
 „ den en dat de Studenten met een bequaam perſoon behooren voorzien te werden,
 „ zoo hebben de Staten by reſolutie van den 6. daar aan volgende verſtaan, dat
 „ zoo verre de voorſz *Petrus Gellius* hem aan die van den Hage niet heeft verbon-
 „ den, dezelve verzogt zal werden hem binnen Leyden voorn. te willen begeven,
 „ door dien de voorn. *Sarabia* hem voortaan alleenlyk als Profeſſor Theologiæ zal
 „ laten gebruiken. Niet te min hadden de Staten den Hove van Holland geauthori-
 „ ſeert, om de meergem. *Petrus Gellius* tot Predikant alhier aan te nemen. De
 „ reſolutie ten dien einde by de Staten den 11. der zelve maand genomen, was van
 „ dezen inhoud: „ By den Preſident van der Myle verzogt zynde, dat *Petrus*
 „ *Gellius* in den Hage in dienſte ſoude mogen werden aangenomen, in aanzienin-
 „ ge van het voorgaande ſchryvens van de Staten van Holland; hebben de Staten
 „ voorn. verklaart en gereſolveert, alſoo de voorn. *Petrus Gellius* by geſchriſte
 „ verſtoont heeft, dat dezelve binnen den Hage nogte ook tot Leiden niet en is
 „ verbonden, den voorn. *Gellius* vry ſal ſtaen, hem in dienſte te begeven, aldaar
 „ het hem belieſde en goed dinken ſal, en niettemin die van den Hage geauthori-
 „ ſeert,

1584. *Petrus Everhardi*, gekomen van Nieupoort in Vlaanderen den 1 Mei 1584 (*b*), overleden den ... Junii 1604.
1585. *Libertus Fraxinus*, gekomen van Antwerpen de 29 October 1585., vertrokken na den Briel den 31 October 1606., was de derde Predikant (*i*).

Ss 3

1590.

„ seert, op het voorgaande schryvens van de Staten, den voorn. Petrus Gellius
 „ in dienste aan te mogen nemen, midts dat conform het schryven van die van den
 „ Rade Provinciaal en het advis van die van den Kerkenraede van den Hage, den
 „ voorz. Petrus Gellius *alternis vicibus* met de andere twee Predikanten ten Hove
 „ zal prediken, en dat viermaal ter weeke in de kapelle, als Maandags, Dings-
 „ dags, Donderdags en Saterdags, t'elcker reise een halve uure lange vermaninge
 „ met een gebed gedaan zal werden, ten eynde die van den Hove en haarlyuder
 „ Suppooften hen in dezelve vermaninge ter eere Gods mede laten vinden mo-
 „ gen. Wat eigentlyk de rede zy geweest, waarom de voornoemde Gellius by
 „ vervolg alhier in dienst niet is gebleven of overgegaan in den dienst der kerke van
 „ Leiden, hebben wy niet kunnen opspeuren. Zeker is 't, dat hy kort daar aan
 „ van hier na Embden is vertrokken, na dat hy de Haagfche kerk eenige maanden
 „ als Leeraar had waargenomen. Zie verders van hem hier na onder 't Hoofstuk,
 „ *Fransche kerk.*

(*b*) Hoe groot het tractement of jaarlykfe belooninge der Haagfche Predikanten te
 „ dezen tyd was, kan uit de volgende resolutie gezien werden. Den 13. Maart
 „ 1585. „ Op het verfoek van die van den Kerkenraed alhier binnen den Hage,
 „ omme te hebben ordonnantie generael voor *elken Dienaer*, te weten *Petro Eve-*
 „ „ *rardi* en *Bernardo (la Faille)*, elk 's jaers van den dage van de aenkomfte in haer-
 „ „ lieder dienst *drie hondert ponden* te betalen by Hanneman, als Rentmeester van
 „ „ de goederen van het Capittel ten Hove, ende voorts 't gunt de Dienaers voor
 „ „ huyshuur zullen moeten betalen in de plaatse van seftig guld. by de voorgaande
 „ „ Dienaers ontfangen,
 „ „ De Staten van Holland en Westvriesland hebben in aenzieninge van de
 „ „ dienften van de Predikanten alhier binnen den Hage, ende omme op haerl. on-
 „ „ derhout te werken als na behooren; verklaert ende geordonneert, verklaren en
 „ „ ordonneren by desen dat van dato van den ingang der dienst van *Petro Everardi*;
 „ „ als Dienaer des H. Evangelie alhier binnen den Hage, den voorn. Dienaer mits-
 „ „ gaders synen broeder ende mede-Dienaer elk 's jaers genieten fullen drie hon-
 „ „ dert ponden van xl. grn. uit den Comptoire van Willem Hanneman, als Ont-
 „ „ fanger van de goederen van den Capittel op het Hof alhier in den Hage, daer-
 „ „ toe behoorlyk Ordonnantie verleent zal worden; belastende voorts de Magif-
 „ „ traaten van den Hage de voorn. Dienaren elks tot lafte van die van den Hage
 „ „ van behoorlyke en bequame huysingen daar en boven te voorzien ofte soo veel
 „ „ penningen daer vooren te laten volgen, daarmede sy hen van bequame huysingen
 „ „ selfs voorzien fullen mogen.

(*i*) By resolutie van de Staten van Holland van den 29 October 1585. waar van
 „ de woorden deze zyn: „ Op het verfoek van den Kerkenraed alhier binnen den
 „ „ Hage; omme te hebben, *Libertum Fraxinum*, als een derde Predikant binnen
 „ „ den Hage onder de gagie van vier hondert gulden 's jaers uit de inkomsten van
 „ „ den Capittelle op het Hof in den Hage *in aenfteninge*, dat *ontrent anderhalf jaar*
 „ „ *geleden Petrus Gellius als derde Predikant onder gelyke gagie was aangenomen*, heb-
 „ „ ben het voorn. verfoek geconsenteert die van Delft, Leyden, Amsterdam,
 „ „ Rotterdam, Briele, Enkhuyfen ende Edam, ende fulks de meeste stemmen,
 „ „ sonder dat het verder verfoek, aangaende de vrye huyshuur is geconsenteert tot
 „ „ lafte van 't Land, maer dat die van den Hage daerop, als die van de andere
 „ „ Predikanten fullen voorzien. Het jaar daar aan verzogt de Kerkenraad ander-
 „ „ maal, dat de Staten gelieven de drie Predikanten alhier in den Hage *elck van een hui-*
 „ „ *zinge te voorzien, of ten minsten jaarlyks daar vooren toe te leggen 13 a 1400. ponden*
 „ „ *van*

1590. *Johannes Uitenbogaert*, gekomen van Utrecht, bevestigd den 14. Maart 1590., gedeporteert den 8. October 1618 (*k*), (was de vierde Predikant (*l*).)
1604. *Johannes Lamotius*, beroepen van Campen, bevestigd den 22. September 1604., overleden den 9. October 1627. (vyfde Predikant (*m*).)
1606. *Nicolaus Dammins*, gekomen uit den Briel den 1. November 1606., gecontinueert tot den 30. April 1607, wanneer hy na Goe-ree is vertrokken.
1606. *Henricus Rosæus*, gekomen van Vriemarsum onder Meurs den 1. Mei 1607., overleden den . . . 1637 (*n*).

1609.

van xl. *gyn*. Wat Appostil daarop gevolgt zy, zie Resolutie van den 13. October 1586.

(*k*) Uitenbogaert te Utrecht Predikant zynde, wierd nevens andere zyne mede-Leraars in 't laatt van 1589 door de Magistraat van zynen dienst afgezet. Hy quam den 12 Januarii 1590 in den Hage, en wierd *aldaar, inzonderheid door toedoen van Prins Maurits, de Gecommitteerde Raden en de Collegien van beide Raden*, tot Predikant beroepen, *waarinne hy bewilligde, onvermindert zyne verbintenisse aan de kerke en gemeente tot Utrecht*. Wat mocite die van Utrecht daarna hebben aangewend, om Uitenbogaert weder als Predikant binnen hunne stad te bekomen, toonen aan de menigvuldige brieven, deductien, Remonstrantien, bezendingen, conferentien en handelingen, tusschen de Heeren Staten en stad van Utrecht en haar Ed. Gr. Mogende, enz., daar over geschreven, overgegeven en gehouden. Zie Resolutien van de Staten van Holland en der zelve Gecommitteerde Raden, van den 6. Octob. 1609. 13 en 23. Januarii, 2. en 17. Febr. 1612. enz. De moeilykheden tusschen hem en zynen mede-broeder *Rosæus* in 1615 ontstaan, waren oorzaak, dat hy in Septemb. des jaars 1616 zig by requeste aan de Staten van Holland verwoegde; *verzoekende ordentelyke ontslaginge van zynen kerkendienst met goedvinden van de Heeren Staten te mogen verzoeken aan den geen en daar zulks behoort; dog daar op viel geen deliberatie nog wierd resolutie genomen*. Zie Resolutie van Holland, Octob. 1616. In den jaare 1617. verzogt hy andermaal zyne ontslaginge, dog mede te vergeefs: zie Resolutie 29 April 1617. Hy week in 1618 om de opgerezene onlusten zoo in Kerk als in Staat uit het Land, en wierd inmiddels den 8 Octob. 1618 by het Zuidhollandsche Synode te Delft gedeporteert. Uitenbogaert, *Kerkel. Histor. pag. 271, 272, 274 1004, 1023. en 1024*. Hy is de eerste geweest, die als vaste predikant in de Hof-kapel, nu de Franche kerk, in de Franche taale heeft gepredikt; waaromme hy ook als de eerste Walsche Leeraar op de lyst van de Franche Predikanten, hierna te vinden, geplaatst werd.

(*l*) Dit blykt uit de resolutie van den 3 Junii 1594. hierna te vinden onder de Bylage B b.

(*m*) Om wat rede hy alhier beroepen is geworden, is te zien uit de Resolutie van den 6. April 1604 hierna geplaatst onder Bylage Cc. 1. 2. enz. Of deze nu de vyfde Predikant is geweest zoo als in dezelve Resolutie werd vermeld, is met het vervolg niet wel overeen te brengen. Zie *Wilhelmus Verboeven*. Ten ware men vaststelt, dat zedert het deporteren van de drie Kerken-dienaaren, *La Faille, Uitenbogaert en Taurinus*, in welker plaatsen alleen gekomen zyn *Corn. Vryæus* en *Hugo Beyerus*, de Haagse kerken maar door vier Predikanten zyn bedient geworden, tot dat *Wilb. Verboeven* in 1625. weder tot vyfden wierd beroepen.

(*n*) Hy wierd beroepen in plaatze van *Libertus van der Esch* of anders genaamt *Fraxinus*, zie Resolutie van den 20. Octob. 1607. Bylage Dd. en in 1615. door de Gecommitteerde Raden in zynen dienst provisionelyk gesuspendeert tot de naaste Vergaderinge by Resolutie van den 28 April 1616. Dog wederom in zynen dienst volkomen herstelt by Resolutie van den 9 November 1618.

1609. *Johannes La Haye*, gekomen 1609., gecontinueert tot den 31. Maart 1619 (o).
1918. *Johannes Taurinus*, beroepen van Delft (p), bevestigt den 22. April 1618., afgezet in 't laatste van 't zelve jaar.
1619. *Cornelius Vryæus* (q), beroepen van Bodegraven, bevestigt den 24. Maart 1619., overleden 1631.
1619. *Hugo Beyernus*, beroepen van Schiedam, bevestigt den 12. Mey 1619., overleden 1631.
1525. *Wilhelmus Verboeven*, beroepen van ter Heyden by Breda, bevestigt den 14 Maart 1625., overleden den 20. November des zelve jaars (was de vyfde Predikant (r).)

1627.

(o) Dit is een notoire misflag, dewyl *Joh. la Haye* al in September of October 1618. is gestorven; „ werdende aan zyne weduwe, Margriete van Zeventer by „ appointementen van den 19. December 1618 op haar verzoek geacordeert het „ vierendeel jaars gagie van haaren man, daarin hy als *Predikant van de Walsche „ kerke in den Hage* is overleden, enz.

(p) Volgens getuigenisse van den Heer van Bleyswyk, *Beschr. van Delft, pag. 451.* vertrok *Taurinus* van Delft na de Remonstrantsche kerk in den Hage den 4 April 1618. Hy wierd in October des zelve jaars by het Synode te Delft gesuspendeert; en schoon de Kerkenraad van de groote Kerk over deze proceduren klaagde, en verzogte, dat zy mogten gemainteneert werden in het geene slylieden, volgende 't aanschryvens van de Edle Mogende Heeren Staten gedaan hadden, nopende den beroep van den zelve *Taurinus*; zoo wierd egter dezelve suspensie by Resolutie van Gecommitteerde Raden in dato 5 November 1618. goedgekeurt, en hem gelast, gedurende zyne suspensie zig niet meer als Predikant van den Hage te gedragen.

(q) *Cornelius Vryæus* wy vinden hem ook genoemd *Cornelis de Vries*. „ Hy „ wierd den 24 September 1619. by Gecommitteerde Raden verzogt, en heeft „ ook aangenomen nog zes weken binnen de stede van der Goude zyne predikatie „ te continueren, mits daer en tusschen by eenen anderen te mogen worden ver- „ lost.

(r) In 't begin van 't jaar 1625. wierd by den Kerkenraad hand-opening tot het beroep van een vyfden Predikant verzogt, en by 't Hof geconfenteert by acte van den 1 Februari 1625. waar van wy de woorden zelf alhier zullen byschryven : „ Na dat tot de vergaderinge mede verschenen zyn de afgegaane Ouderlingen en „ de tegenwoordige en afgegaane Diakonen, zoo zyn eenige perfoonen voorgesla- „ gen, omme te overleggen of yemand uit de zelve tot den kerkendienst *alhier „ voor den vyfden Predikant* zoude kunnen beraemt worden, zoo is eindelyk na „ overweginge van de gelegentheid der voorgeslagene perfoonen beraemt de per- „ soon van *D. Wilhelmus Verboeven*, ten einde dezelve de Ed. Heeren van de Col- „ legie der Justitie en Magistraat van den Hage soude voorgedragen werden, op „ dat de beroepinge met haer E. goetvinden op de gem. persoon mogte voortgaan „ en gedaen worden.

„ 't Hof van Holland gezien hebbende de voorgestelde acte en gehoord het ver- „ soek by Gedeputeerden uit den Kerkenraad alhier dienvolgende gedaen, en 't „ Hof voor als nu niemand anders meer kennende bedenken, die men zoude mo- „ gen voorstaan, met apperentie omme te bekomen *tot een vyfde Predikant alhier*, „ heeft goedgevonden *D. Wilhelmus Verboeven*, daar toe alhier beroepen zal wor- „ den, ende mits dien den voorz. Kerkenraad toegestaan, om dezelve beroepinge „ te mogen doen, mits dat van nu voortaan boven de ordinariis predikatiën des „ Sondachs nae noene en des Dingsdaechs t'avonds zoo wel in de *Kloosters* of „ *Princen-kerke* als in de groote kerke mede gepredikt zal werden. Gedaen in „ den Hage den 1 Februarii 1625.

1627. *Laurentius Modeus*, beroepen van Wyk te Duurstede, bevestigd den 13. November 1627, overleden 1642 (s).
 1629. *Johannes L'Empereur*, beroepen van den Briel, bevestigd den 6. Augusti 1629. (t), overleden den 22. Augustus 1637.
 1632. *Eleazar Lotius*, beroepen van Geertruidenberg (v), bevestigd den 14. November 1632, overleden den 21. December 1668.
 1638. *Samuel Kabeljaauw*, beroepen van den Briel, bevestigd den 3. Januarii 1638., overleden den 30. November 1647.
 1638. *Cornelius Trigland Jacobsz*, was Doctor Theologiæ, beroepen van Hoorn, bevestigd den 11 April 1638., overleden den 20. Augustus 1672.
 1638. *Casparus Stresø*, beroepen van Monster, bevestigd den 11. April 1638., overleden den 27. Mey 1664.
 1642. *Tobias Tegnaus*, beroepen van Leeuwaarden, bevestigd den 30.

(s) Om dezen *L. Modeus* tot Predikant alhier te mogen hebben, schreef het Hof aan de Staten en ook afzonderlyk aan de stad van Utrecht, om dat zy ('t Hof) onderzegt wierden, dat de voorn. *Modeus* tot koste van 't Land van Utrecht hadde gestudeert en derhalven agten, dat haar Ed. Mog. (de Staten van Utrecht) in desen ook veel vermogten, &c. Deze brief, gedagtekent den 16. October 1627, is te vinden in 't VII. Register van Brieven van en aan den Hove van Holland, fol. 384.

(t) De Heeren Raden van den Hove van Holland hadden hem al in Februarii van den zelve jaare verzogt en ten dien einde aan de Magistraat van den Briel den volgenden brief geschreven.

Erentfeste, Wyze, Voorzienige en zeer discrete goede Vrienden.

3, Nademaal goedgevonden werd, dat de Duytsche kerke alhier in den Hage,
 „ daer een groote gemeente en behalven dien confluentie es van veele Heeren en
 „ Gedeputeerden van de Provintien en andere, die van buiten komen, mochte wer-
 „ den voorzien van een voortreffelyk, wel geleert en godvrugtig Predikant, en wy
 „ met de Magistraet en Kerkenraed alhier geoordeelt hebbende in de persoon van
 „ den E. *Johannes L'Empereur*, Bedienaar des heyligen Evangelii binnen der stede
 „ van den Briele te wesen de qualiteiten tottet gunt voorz. es gerequireert, daer-
 „ omme dienstig gevonden en geresolveert es te procederen tot behoorlyk beroep
 „ van zyn persoon tot den Kerkendienst alhier en dat dienvolgende eenige zyn ge-
 „ deputeert zoo wegens de voorz Magistraet als Kerkenraed, om haer te verwoegen
 „ binnen den voorz stede van den Briele en met uwer E. en den Kerkenraed al-
 „ daer daer van te spreken ende 't voorz beroep ten goeden effecte te brengen,
 „ soo en hebben wy niet konnen naerlaten dezelve gedeputeerden soo op haer ver-
 „ soek, als uit ons eygen movement deze onze brieven van . . . es ernstig en vrunt-
 „ lyk verzoek, dat uwer E. believen 't gunt zyluyden dienthalven mondelinge aldaer
 „ zullen proponeren in goede achtinge te nemen en dienvolgens te helpen bemid-
 „ delen, dat de voorn. E. *Johannes L'Empereur* aldaer mach werden gedimittiert
 „ en toegelaeten alhier te mogen komen, daeraen zoo wy vertrouwen de kerke
 „ Gods dienst zal geschieden en ons een welgevallen, 't welk wy altyd, d'occasie
 „ zig presenterende bereyt sullen zyn wederomme te verschuldigen; Dat kenne
 „ God Almachtig in wiens Heylige protextie wy *Erentfeste* &c. Uwer E. zyn
 „ bevelende. Geschreven in den Hage den 22. Februarii anno 1629.

(v) Zie gelyken brief door 't Hof aan de Magistraat van Geertruidenberg geschreven den 7 Julii 1632. geregistr. in 't VIII. Register fol. 12.

30. October 1642. (x) emeritus 1664., overleden den 13. April 1668.

1644. *Hermannus Anthonides van der Linden*, beroepen van Broek in Waterland, bevestigd 31 Julii 1644., overleden den 5 Junii 1670. (zesde Predikant)

1649. *Jacobus Stermont*, (Doctor Theologiæ) beroepen van Rotterdam, bevestigd den 20. Junii 1649., overleden den 26. October 1665.

1656. *Godefridus Lamotius*, beroepen van Rotterdam, bevestigd den 7 Mei 1656., overleden 16. December 1674. (de zevende Predikant)

1663. *Thaddeus de Landman*, (Doctor Theologiæ) beroepen van
T t Delft

(x) In 't jaar 1642. wierd de zesde Predikant in den Hage verzogt, om dat de Ledemaaten waren ontrent 4000. en zonder Zieken-trooster, zoo als breeder kan gezien werden uit den volgenden brief, door het Hof tot ondersteuning van 't voorz. verfoek van den Kerkenraad, aan de Staten van Holland afgezonden.

Edele Groot Mogende Heeren.

„ Alsoo door Gedeputeerden van wegens den Kerkenraad van de Nederlandfche
„ gemeente alhier in 's Gravenhage ons is verdoont, als dat haar Eerw. uit confi-
„ deratie van den grooten aanwasch van de Lidmaten totte voorz. gemeente ende
„ mitsdien de merkelyke verfwaringe van den dienst der jegenwoordige Kerken-
„ dienaaren aldaar, genegen waren henl. te adresseeren aan UEd. Gr. Mog. en
„ van dezelve in alle gediensfigheyd te verfoeken d'adjunctie en tractement van een
„ zesde Predikant, mits hebbende alvorens daar toe van ons toestemminge en
„ adfidentie daer zulk behooren zoude; Ende gemerkt wy voor zoo veel ons aen-
„ gaet 't voorz. verfoek zeer gaerne hebben geaccordeert, als hebbende goede ken-
„ nisse en in der waarheyt ondervonden, dat het Corpus der voorz. gemeente,
„ door Gods zegen, in weynig tyd herwaerts tottet getal van over de vier duy-
„ sendt Lidmaten is vermeerderd, en mits dien noch dagelycx meer en meer
„ aanwaschende zoo in getale als beswaernisse van den dienst der jegenwoordige
„ Kerke-dienaaren, aen wien alleen sonder behulp van Siecken-troosters (als wel
„ in andere kerken gebruykelyk is:) de verzorginge van de voorz. hunne Lid-
„ maeten continuelyken is incumberende, niet jegenstaende wy wel bewust zyn,
„ dat boven de voorz. confideratie eenige der gemelte Kerken-dienaaren, zoo om
„ haere lichamelijke swakheid als indispositie, den last van den voorz. dienst niet
„ langer draechlyk es, soo is 't, dat wy soo ter eeren Godes als voor den dienst
„ der voorz. gemeente, ons zeer gaerne hebben laten bewegen, 't verfoeck van
„ de gemelte Kerkenraad in der better vougen midts desen te secunderen, ende
„ mitsdien U Ed. Gr. Mog. nietomin gediensfelyk als sericusfelyk te recomman-
„ deren, dat aen dezelve zoo Christelyken en æquitabelen verfoeck by U Ed.
„ Gr. Mog. spoediglyk en favorabelyk geaccordeert mach worden, en ons dier-
„ halven refererende totte groote wysheyt en discretie van Uwer Ed. Gr. Mog.
„ zullen hier mede,

Edele &c. Geschreven in den Hage den 19. Maart XVJC. twee en veertig.

Hier in bewilligden de Staten van Holland by resolutie van den 20 daer aanvol-
gende: „ Op het advis van de Heeren Gecommitteerde Raden, roerende de
„ Remonstrantie van den Kerkenraad van 's Gravenhage, is na deliberatie aan
„ dezelve toegestaen en werd toegestaen mits dezen een zesden Predikant te mo-
„ gen beroepen, en dat van 's Lands wegen dienthalven zal werden betaalt als nae
„ ordre.

- Delft, bevestigd den 29. Julii 1663., overleden den 26. September 1681. (de agfte Predikant (y))
1664. *Simon Simonides*, beroepen van Rotterdam, bevestigd den 24. Maart 1664., overleden den 27. April 1675.
1665. *Johannes Vollenhove*, beroepen van Swol, bevestigd den 30. Augustus 1665., Emeritus verklaart den 5. Januarii 1705., overleden 14 Maart 1708.
1667. *Ludovicus Suggeraet*, beroepen van Dordregt, bevestigd den 13 Februarii 1667., overleden den 4 November 1703.
1670. *David Amia*, beroepen van Harderwyk, bevestigd den 11. Maart 1670., overleden den 11. Januarii 1711.
1671. *Albertus Woodwaart.*, beroepen van Gornichem, bevestigd den 30 Maart 1671., emeritus verklaart 21. Julii 1708., overleden den 17 Augustus 1712.
1672. *Henricus de Rooy*, beroepen van Zutphen, bevestigd den 11. December 1672., overleden den 15. Mei 1675.
1676. *Daniel de Lobel*, gekomen van 's Hertogenbosch, bevestigd den 17 Mei 1676. overleden den 31. Maart 1687.
1676. *Cornelis Bosch*, gekomen van Alkmaar, bevestigd den 5. Julii 1676. uitgedient 1713, overleden den 28. Maart 1715.
1677. *Guilhelmus Saldenus*, (Doctor Theologiae) gekomen van Delft, bevestigd den 21. Maart 1677., overleden den 8 Februarii 1694.
1682. *Henricus Troyen*, (Doctor Philosophiae) beroepen van Maastricht, bevestigd den 24 Mei 1682., overleden den 6. Junii 1715.
1687. *Philippus van der Vliet*, beroepen van Voorburg, bevestigd den 16 November 1687. overleden den 25 Maart 1708.
1697. *Vredericus Oosterland*, beroepen van Goes, bevestigd den 25. Au-

(y) Wy zullen de resolutie, welke de Kerken-raed den 12 Decemb. 1662. tot het beroepen van een agtsten Predikant, van de Staten van Holland erlangde, hier nevens voegen, te meer, om dat de Staeten daar by vastfelden, dat na doode van den als toen jegenwoordigen Hoogduitschen Predikant geen nieuwe beroeping van eenen anderen zoude geschieden. „ Op de requeste van die van den Kerkenraed „ van 's Gravenhage is om redenen daerinne gededucceert, ende in agtinge genomen 't advis van de Heeren Gecommitteerde Raden, dienthalven voor desen „ gegeven, geacordeert en toegestaen, gelyk de supplianten geacordeert en toegestaen werd mits desen de faculteit om een agtsten Predikant te beroepen, tot „ bediening van de Nederduitsche kerken alhier in den Hage, met deszelfs onderhoud, als ten aanzien van de vordere Predikanten in gebruyk is, des werd de „ jegenwoordige ende toekomende Bedienaars des Goddelyken woords in deze „ plaatze mits desen gerecommandeert, buiten ziekte ofte andere noodzakelyke „ beletzelen hunne bediening zelfs in eigener persoone waar te nemen, en niet „ door Proponenten ofte andere te laeten waernemen.

„ Op 't gemoveerde van eenige Leden is, naer voorgaende deliberatie geresolveert en vastgesteld, gelyk geresolveert en vastgesteld werd by desen, dat naer 't „ overlyden van de jegenwoordige Bedienaar des Goddelyken woords in de Hoogduitsche gemeente alhier geene nieuwe beroeping van een ander Hoogduitschen „ Leeraer gedaen, nemaer dezelve gemeente in de Nederduitsche kerke geincorporeert ende het ordinaris tractement den voorz Hoogduitschen Leeraer toevoegt, voor de finantie geprofiteert sal werden; ten ware nogtans haer Ed. „ Gr. Mog. eenige redenen van beswaarnisse ter contrarie mogte voorkomen, „ waerop als dan in redelykheid en billickheid gelet zal werden.

- Augusti 1697., overleden den 6 April 1711.
1705. *Henricus du Pon*, beroepen uit den Briel, bevestigd den 29 Maart 1705. en voor zyne intrê-predikatie overleden den 1 April des zelven jaars.
1705. *Johannes de Bruin*, beroepen van Dordregt, bevestigd den 15 April 1705., overleden den 4 September 1722.
1706. *Jacob de Kempnaer*, beroepen van Haarlem, bevestigd den 25 April 1706., overleden den 3. April 1726.
1708. *Bernardus Sandyk*, beroepen van Aernhem, bevestigd den 15. November 1708., overleden den 9. Junii 1727.
1709. *Kornelius Kuyk van Mierop*, beroepen van Nimmegen, bevestigd den 5. Mei 1709., overleden den 6 September 1718.
1711. *Mauritius Gromme*, beroepen van Monikendam, bevestigd den 8 November 1711.
1712. *Wigbold Muilman*, beroepen van Enkhuizen, bevestigd den 24 Julii 1712.
1713. *Jacobus du Pire*, beroepen van Delft, bevestigd den 12 November 1713, overleden den 6 September 1718.
1715. *Henricus Velsen*, beroepen van Delft, bevestigd den 1 December 1715.
1718. *Johannes Doesburg*, beroepen van Naarden, bevestigd den 25. December 1718.
1719. *Jacobus Peregrinus*, beroepen van Utregt, bevestigd den 25 Junii 1719.
1723. *Johannes Wittebol*, beroepen van Dordregt, bevestigd den 24 October 1723.
1726. *Godefridus van Utrecht*, beroepen van Deventer, bevestigd den 22. September 1726.
1728. *Wolpberdus-Bernardus Blanken*, beroepen van Leiden, bevestigd den 18 Januarii 1728., overleden te Amerongen den 10 Mei 1728.
1729. *Ludovicus-Timon Pielat*, beroepen van Nimmegen bevestigd den 6. Februarii 1729.

Dewyl de Hoogduitsche Predikant met en nevens de Nederduitschen alle kerkelyke diensten verrigt, alle Confistoriale en Classicale vergaderingen bywoont, en mitsdien onder de negen Haagfche Predikanten werd gerekent, zoo zullen wy ook, schoon hy afzonderlyk in de Sacraments-Gasthuis kerk predikt, de naamen der geene die alhier zedert den jaare 1633 gestaan hebben, agter de Nederduitschen laten volgen.

NAAMEN der HOOGDUITSCHEN PREDIKANTEN.

1633. *Bartholomeus Rentbergem*, beroepen van Sinderdorp en Schellingwoot, bevestigd den . . November 1633, gestorven 1665.
1668. *Gofuinus Verborst*, beroepen van Yllum 1668., overleden 1696.

1697. *Didericus van der Lith*, beroepen den 31 October 1697. van Frankfort aan den Oder, bevestigd den 28. November des zelve jaars (was *Professor Theologiae*), gestorven den 25. Mei 1723.
1725. *Johannes-Philippus Manger*, beroepen den 8. December 1724 van Mulheim, bevestigd den 18 Maart 1725.

Wy zullen niet ophalen wat twisten, scheuringen en heroerten de Haagfche kerke zedert de Reformatie, zoo ten tyde van den Graave van Leicester als wel inzonderheid in die beklagelyke tyden, wanneer het vuur van oneenigheid tusschen de zoo genaamde Remonstranten en Contra-Remonstranten over de alte wel bekende vershil-pointen, in volle vlam stond, onderhevig is geweest, dewyl dit onweder voorby is en men tans aangenaamer dagen beleeft, waarin een ieder zynen Godsdienst naar uitwyzing zyner gewisse gerustelyk kan oeffenen. Behalven dat deze zaaken reets door anderen in 't brede verhandelt en beschreven zyn. Wy zullen ons liever verledigen, om een korte en zoo veel als ons doenlyk is, nette schets te geven, hoe het kerkelyk bewind en bestier jegenswoordig hier bestaat.

Hoe het Kerke-lyk bewind en bestier tans alhier bestaat.

De openbaare Gereformeerde gemeente of kerken werden door negen Predikanten (daar onder een Hoogduitsche, die met en neffens de andere agt alle kerkelyke diensten verrigt) twaalf Ouderlingen, en agtien Diakonen bedient. Onder de Ouderlingen zyn altyd drie voorzittende Heeren, als een Raadsheer uit den Hoogen-Raad, een uit den Hove Provinciaal en een regerend Burgemeester. Deze drie gemelde Heeren zyn niet verplicht om de Predikanten in eenige huisbezoeking te aflisteren, werdende het zelve waargenomen by de negen andere Ouderlingen, die uit Suppooften en de aanzienlyksten der burgeren verkoren werden. Hunne dienst duurt twee jaaren, aanvang nemende met het begin van 't jaar en wonen nevens de Predikanten de Clasficale vergaderingen en andere bezendingen by; de helft werd alle jaaren verandert en mogen zonder twee jaaren ledig te zitten, niet weder aangenomen werden. De negen Predikanten nevens de twaalf Ouderlingen maken den ordinaris Kerkenraad uit, waarin altyd een der Predikanten voorzit by beurtwifeling, welke van week tot week van den oudsten tot den jongsten overgaat, zynde de jongste, buiten zyne tourbeurt van Preses, altyd Schryver of Scriba. In deze Kerkenraad werd verhandelt, 't geen het bestier van de kerk, mitsgaders de zuiverheid der Leere, en de regtzinnigheid des geloofs, als mede de zeden en het leven der Ledematen betreft. De ordinaris Kerkenraad vergadert den eersten vrydag in elke maand en donderdags voor ieder Avondmaal. In 't beroepen van een predikant, het verkiezen van Ouderlingen en Diakonen, als mede van Krank-bezoekers en Voorzanger, werden by de ordinaris Kerkenraad nog geroepen de zes Ouderlingen, die het laatst voorgaande jaar uit den dienst zyn getreden en Volgers genaamt werden, mitsgaders het geheele lichaam der Diakonen, welke te zamen genoemd werden de Groote Kerkenraad, of wel de Kerkenraad *cum Diaconis*.

Het,

Het beroepen van een Predikant geschied in dezer voegen; wanneer een plaats, 't zy door sterfte of anderzints open valt, werd, na verloop van een vol jaar (≈) na het eindigen van het vierendeel jaars, daarin het sterfval gebeurt, zoo de overleden eene weduwe nalaat, welke zoo lang het volle tractement van haaren overleden man geniet, of anderzints na 't eindigen van 't vierendeel jaars, waarin de Predikant gestorven is, de Kerkenraad *cum Diaconis* beleid, en eenige uit dezelve, te weten, de Scriba of Schryver, de oudste Ouderling uit de Suppooften of burgerye, en de Advocaat Diakon, gedeputeert aan den Hove van Holland en de Magistraat, om te verzoeken handopening, dat is zoo veel als verlof om te mogen treden tot een nieuw beroep. Het zelve verkregen hebbende en door de Gedeputeerden daar van in den voorn: Kerkenraad verslag zynde gedaan, gaat men tot het grolleren en formeren van een negen getal en vervolgens tot het getal van drien. Welk drietal aen den Hove en de Magistraat zynde geprefenteert en by dezelve verlof gegeven, om daaruit te mogen voortgaan tot eene beroeping, treed men voort tot de verkiezing; welke wederom als vooren overgelevert en de voorgestelde perzoon zoo by het Hof als by de Magistraat aangenaam verklaart zynde, werd het beroep in de Classis gebragt, en als het daar geapprobeert is, aan den beroepen Predikant opgedragen, waar toe men voorheen plagt te committeren den jongsten Predikant, geassisteert met een Ouderling en een Diakon, dog jegenswoordig geschied het door eenen brief, dewelke nevens de Acte van approbatie zoo van het Hof, Magistraat als Classis door een stadsbode werd overgebragt, waar op dezelve Predikant wederom schriftelyk antwoord. Het beroep by hem aangenomen zynde, moet het zelve door Gecommitteerden, daar toe van de Magistraat en Kerkenraad verzogt, gebragt worden in die Classis, daar de beroepen Predikant als dan nog onder hoort, om te hebben lofmakinge en ontslaginge van zynen dienst, 't welk geschied zynde, en geene tegenstribbelinge aldaar ontmoetende, procedeert men vervolgens tot dezelfs voorstellinge en bevestinge.

Het lichaam der Diakonie bestaat, gelyk wy reets vermeld hebben, uit 18. Leden, zynde daar onder altyd een Advocaat, wiens werk is het welwezen en voorrechten van de Diakonie voor te staan, haare zaaken te handhaven en de processen, de Diakonie betreffende, uit te voeren en vervolgen. Deze diend maar eene reis den tyd van twee jaaren, daar de andere Diakonen, die gemeenlyk fat-

Tt 3

zoen-

(≈) Zoo pleeg het te zyn; maar in de laatste jaaren heeft het Ed. Mog. Collegie van de Societeit verscheide maalen de goedheid gehad van den last des tractements, 't welk de Weduwen geduurende den tyd van gratie, als boven gemeld is, genieten, op zig te nemen, waarop dan de Kerkenraad in staat gestelt is, om veel eerder te kunnen hand-openinge verzoeken; ja by 't laatst overlyden van wylen den Predikant *Blanken* heeft welgem. Societeit niet alleen de goedheid gehad, om insgelyks den tyd der beroeping op de voorz wyze te kunnen doen vervroegen, maar heeft ook goedgunstelyk besloten op den 16. Novemb. 1728., dat voortaan altyd de beroeping zal kunnen haaren voortgang hebben zes weeken na 't overlyden van eenen Predikant, mits dat zulks by een verfoekschrift telkens werde verzogt.

Het be-
roepen
van een
Predi-
kant hoe
geschied.

Het lic-
haam
van de
Diako-
nie hoe
bestaat.

zoenlyke burgers zyn, drie dienften ieder van twee jaaren onderworpen zyn; behalven de zes Regenten van 't Diakonie-huis, die zes jaaren agter den anderen dienen, waarom ook altyd daar toe nieuwe Broederen verkoren worden, die nooit te vooren als Diakonen gedient hebben. Zy hebben onder hen een algemeenen of grootboekhouder, die altyd zynen rang heeft aanstonds na den Advocaat-Diakon, dien hy ook in deze of geene committie, by deszelfs afwezigheid of onpaffelykheid vervangt, en de notulen van 't geen by de Diakonie werd geresolveert en verrigt, staande de vergaderinge, aantekent; welke notulen naderhand door den Advocaat-Diakon geëxteendeert, te boeck werden gestelt, en ter naaste vergaderinge geresumeert, en by den boekhouder en den voorzittenden van de voorgaande vergaderinge, 't geen ieder Diakon op zyn beurt is, werden ondertekent, ten bewyze van de conformiteit derzelve. De voorz. boekhouder houd ook aantekening van den gehelen ontfang en uitgave der Diakonie, mitsgaders van het vermeerderen en verminderen der armen; moet alle specien van de collectens, by de respectieve Diakonen ontfangen en ingezamelt, nazien en corrigeren; onder zyne directie en verantwoordinge is de geheele kas, omme daaruit betalinge te doen, 't zy tot uitdeelinge der armen of tot andere zaken de Diakonie betreffende; en is gehouden ieder jaar zyne rekening opentlyk te doen, na voorgaande afkondinge van den predikstoel aan de gemeente, ten overstaan en onderzoek van den Griffier van den Hove, den Secretaris van den Hage, een Predikant en een Ouderling als gecommitteerden wegens den Kerkenraad, mitsgaders de verdere Diakonen, die alle deszelfs rekeninge ondertekenen. Wat nu den verderen dienst der Diakonen belangt, daar van zullen wy onder de beschryvinge van het OUDE VROUWEN EN KINDERHUIS VAN DE DIAKONIE in 't brede spreken.

De Claffis van den Hage hoe zamen gestelt, en wat daarin verrigt werd.

Eindelyk zullen wy hier nog byvoegen, dat de Claffis of Kerkverzameling van 's Gravenhage, zynde het agtste van Zuidholland, bestaande in agtien Predikanten, werd zamengesteld uit die van den Hage, Voorburg, Ryswyk, Wateringen, 's Gravezande, Schevelinge met Loosduinen, Monster, Wassenaar en ter Heide, die vyfmaal des jaars alhier ordinaris vergaderen, te weten, den eersten maandag in Februarii, den laatsten maandag in April, de naaste week voor 't Synode, eersten maandag in Augustus en November, om Proponenten te onderzoeken, en alle opryzende sribbelingen en zwaarigheden te vereffenen, is 't doenlyk; als mede om te overleggen, en hunne Gedeputeerden op 't Synode te instrueren, wat zy, of op ieder der artikelen van 't Synode van 't laatst voorgaande jaar wegens deze Claffis zullen antwoorden, of op nieuws op de Synodale tafel zullen brengen; en extraordinaris zoo dikwyls zy buiten den ordinaris tyd by een geroepen worden, of, gelyk doorgaans, om eene gedaane beroepinge onder haare Claffis te approberen, of om eenige andere voorvallende zaaken, welke geen uitsstel kunnen lyden. Het Synode 't geen alle elf jaaren alhier by een komt, heeft zyne zittinge of vergader-plaats in de Klooster kerk, dog de intree-predikatie word des dingsdags morgens gedaan in de Nieuwe kerk, en de sluitpredikatie des vrydags 's morgens in de groote of sint Jacobs kerk.

't Synode, alhier vergaderende, waar zyne zittinge heeft.

Het

Het gezag over deze kerk had eertyds de Pastoor en nevens hem waren nog andere gestelt, die genoemd wierden *Rectores Fabricæ Ecclesiæ Hagensis*, of zoo ze in Nederduitsche brieven en handschriften vermeld staan, *Godshuismeeesters*, *Kerkmeesters* ofte ook wel *Fabryk-meeesters*, dies veeltyds mannen hen de Architecture of Bouwkonst verstaande, daar toe wierden verkooren. Deze hadden het opzigt over het gebouw, en moesten bezorgen niet alleen, dat 't geene gebrooken was, herfielt werd, maar ook dat, zoo wat nieuws in of aan deze kerk werd geordonneert of aangelegt, het zelve ter uitvoering werd gebragt. Zy wierden oudtyds aangestelt door den Bailju van den Hage uit den naam van den Graaf, zoo als onder anderen blykt uit een acte (a), welke nog voorhanden is, waar by Hertog *Willem*, de dolle bygenaamt, in den jaare 1356. eenen *Ghysken van Ammers*, tot het Bailjuws ampt van den Hage committerende, wel uitdrukkelyk zegt, *Ende hi sal eenen Scoute setten in 't Hage-ambocht, soe wien onse Rentemeester wil, ende alle ambochten, die tot 'er voirsz. Bailjuscip en Scout-ambocht behoeren, alse Scepen te setten, Kerkmeesters, Heylich Geestmeesters, Boden en anders diensten, die sal hi setten, ofdoen, aendoen en vernieuwen, alsoe dicke als 't oerbaerlic es en goetduncken sal*, enz. Ende 't was uit kragte van dit oud recht, dat de Bailliu van den Hage in den jaare 1463., wanneer 'er voor den Hove van Holland geschil ontstaaen was tusschen den Pastoor en Buuren van Schevelinge ter eenre, en den voorsz. Bailju ter andere zyde, over het verkiezen van Kerkmeesters aldaar, beweerde daar toe bevoegt te zyn; voor rede bybrengende (b), *dattet alsoe behoerde, bleek genouche by 't gunt, dat hy die Kerkmeesters in die Hage settende was, in den name van mynen genadigen Heere, dair onder die voorsz. van Scheveninge geseten syn.* Volgens het eerste artikel van de Instructie voor Kerkmeesters, II. Geestmeesters, Gasthuismeeesters, enz. van den 12. Augusti 1524. wierden de Kerkmeesters aangestelt by den Bailju en Gerechte; dog volgens het tweede artikel van de Provisionele Instructie voor Burgemeesteren van den 6 Juli 1560 (c) stond de verkiezing van Kerkmeesters aan den Stadhouder of by zyne afwezendheid aan den President van den Hove van Holland. Naderhand is by Octrooi van haar Ed. Groot Mog. van den 30. Januari 1653 (d) het bewind t'eenemaal gelaaten aan de Magistraat (e), welke uit de haaren daar toe committeren vier

Wie eertyds het gezag over deze kerk hadden; wat hun werk was en door wien aangestelt wierden.

Aanstelling van Kerkmeesters gelaaten aan de Magistraat.

(a) Zie deze acte in 't geheel hierna onder de letter E E.

(b) Zie deze acte in 't geheel hier vooren, pag. 45.

(c) Deze Instructie zullen wy te zyner plaatze geheel opgeven, als wy van de Regeeringe zullen handelen en daar by aanmerken, dat dezelve is gemaakt weinigen tyd, na dat de Haag by Octrooi van den 16. November 1559., op ingenomen advys van den Hove van Holland door Koning Philips den II. allereerst met twee Burgemeesteren is begunstigt geworden, waar van de Haag tot dien tyd toe ontbloot was geweest. De derde is in 1591. door de Staten van Holland daar by gevoegt.

(d) Te vinden hierna onder de Bylage FF.

(e) Men moet in 't generaal aanmerken, dat schoon wy hier en op andere plaatzen ter nederstellen, dat de Regenten van de respectie Godshuyzen zedert

vier perzoonen met den naam van Kerkmeesters. De Heer Jacob van der Does in zyne beschryvinge van 's Gravenhage (f) spreekt daar van in dezer voegen.

*'t Bewint van dese kerk is aan den Haag gebleven,
Of aan den geen, aan wie het Burgemeesters geven;
Want haar is d'eygendom en het gezag alleen.*

Aan deze vier Heeren, die tans gemeenlyk de vier oudste Burge-
meesters zyn, is aanbevoelen het opzigt over dit gebouw en alle de
inkomsten van dien, mitsgaders d'ordre van gestoelten en banken in
de zelve, 't verkoopen van de graven, en voorts al het regt van
deze kerk, zoo van het verhoogen en openen der graven, 't luiden
over dooden als anderzints competerende.

In wat
staat de
dienst
dezer
kerke
en der
Gods-
huizen
in den
jaare
1524 ge-
raakt
was.

Hevig
geschil
over
derzel-
ver ad-
minif-
tratie.

'T zal, onzes oordeels, niet ondienstig zyn, dat wy ter dezer ge-
legentheid eens ophalen in wat staat de dienst niet alleen dezer ker-
ke, maar ook van de Godshuizen in den Hage in den jaare 1524
was geraakt. De Kerkmeesters, H. Geestmeesters, Gasthuismeeesters
en diergelyke meer hadden de goederen eenige jaaren lang na hun
genoegen en welgevallen gedirigeert en geadministreert, zonder van
hun bewind te doen eenige de minste verantwoordinge. Hier over
was de gemeente ten hoogsten t'onvrede geworden, begeerende dat
by hen zoude werden gedaan rekeninge, bewys en reliqua van de
administratie, welke zy ieder in hunne qualiteit gehad hadden; maar
wanneer de Kerkmeesters en de verdere Bewindluiden van de voor-
gemelde Godshuizen sustineerden daar toe ongehouden te zyn, rees
'er tusschen beide partyen een hevig geschil. Welke zaake gebragt
zynde voor den Stadhouders en Raden van den Hove, is daar op ge-
volgt deze Sententie.

Senten-
tie van
den Ho-
ve, waar
by de
Kerk-
meesters
enz. ge-
last wer-
den tot
het doen
van re-
keninge,
&c.

„ **O**P die differenten wefende voor myn Heer die Grave van
„ Hoogstrate, Heere van Montigny &c. Stadhouders Generael
„ van Hollant, Zeclant en Vrieslant ende myn Heer die President
„ van den Grooten Raide als Commissaris van myn G. V. tusschen
„ die Procureurs van die gemeente van den Haighe als Impetranten
„ van sekere brieven van Commissie aen die eene zyde, ende *A-*
„ *driaen Jacobsz de Koninck, Jacob van der Wyse, Willem Jacobsz,*
„ *Ghysbrecht Dirckx, Cammaecker, Pieter Baartsz., Willem Meeuwisz,*
„ *Jan Cammaecker, Adriaen Gerrytz., Adriaen de Milde, Cornelis*
„ *van Montfoort, Jan Bruynsz, Louys Bruyel, Huych Aertsz., Arent*
„ *Pietersz., en Geryt Bruynisz.* Opposanten an de andere syde, con-
„ tenderende de voorsz. Impetranten dat achtervolgende de voorsz.
„ brieven van Commissie die voorsz. Opposanten gehouden fouden
we-

1653. by de Magistraat zyn aangeselt, wy daar mede niet willen te kennen ge-
ven, dat dit tot nu toe zonder eenige intermissie is geschied, dewyl het kennelyk
is, dat dit regt na 1672 aan den laatsten Stadhouders Prins *Willem den derden*, na-
derhand Koning van Engeland, is gedefereert geweest, die het zelve tot zyne
dood in 1702. heeft gebruikt, na welkers overlyden het weder aan de Magistraat
gekomen is.

(f) Pag. 27

„ wesen te doen rekeninge , bewys en reliqua van de administratie,
 „ die sy als Heylige Geeitmeesters , Kerkmeesters , Getydemeesters,
 „ Sieckmeesters, Gasthuysmeesters, ofte Huyslitmeesters gehadt hebben,
 „ en daer tegens die selve Oppofanten by sekere middelen by henlyuden
 „ overgegeven , die contrarie gefustineert hebben , myn voirsz. Hee-
 „ ren die Commissarissen deurgesien en overgewegen hebbende die
 „ voorsz. middelen , ende alle 't gunt dat de voirsz. parthyen an
 „ beyden syden over hebben willen geven , met rype deliberatie van
 „ raide van myn Heeren den President en Raden van Hollant , heb-
 „ ben gefeyt , verklaart en geordonneert , seggen , verklaaren en or-
 „ donneren mits desen , dat achtervolgende de voorsz. Commillie ,
 „ die voirsz. Oppofanten , die de administratie van de voirsz. officien
 „ gehadt hebben , binnen den tyt van twintig jaeren harwarts , ge-
 „ houden fullen wesen rekeninge , bewys en reliqua te doen , als dat
 „ behoort , voir zekere Commissarissen by mynen voirsz. Heeren
 „ dair toe geordonneert , te weten , die Pastoer van den Haghe ,
 „ Mrs. *Jan van Duvenvoirde* , *Aelbrecht van Loo* , Raden , *Thielman*
 „ *van Duttekom* meester , en *Vincent Dodmans* , Clerq van de Ca-
 „ mere van de Rekeninge , in presentie van eenige van de voirsz.
 „ Impetranten , die daerby fullen willen wesen , en tiegens die rekeninge
 „ seggen , dewelke den Procureur Generael van Hollant sal assiste-
 „ ren , ende totter waarheyt van der saeke hulp en bystand doen ,
 „ als daer toe dienen en behooren sal . Wel verstaende dat de vier
 „ of drie van de voirsz. Commissarissen fullen mogen procederen in
 „ absentie van de andere , ende fullen de voorsz. Oppofanten hun
 „ reedt maken tusschen dit en veertien dagen , omme voorts te pro-
 „ cederen alsoo het behooren sal . Actum den 30. Julii anno 1524.
 „ Present Stadhouder , die President van den Grooten Raide , die
 „ Heer van *Castre* , President *Affendelft* , *Iffelmonde* , *Duvenvoirde* ,
 „ *Coulster* , *Cobel* , *Loo* , *Jasp. Sasbout* , *Sonck* , *Pynsz.* , Procureur .

Dit veroorzaakte , dat in den zelve jaere by den gemelden Stad-
 houder wierd gemaakt een Instructie raakende den Kerkendienst ;
 waar in ook aan de zoo genaamde Provifores ofte Bewindhebbers
 van 't H. Geesthuis , Huissit , als mede van de Gasthuizen en
 Ziekhuizen voorgeschreven wierd , hoe dat ze zig voortaan zouden
 hebben te reguleren in 't stuk van hunne bedieninge . De woorden
 zyn deze :

Instruc-
 tie ra-
 kende
 den ker-
 ken-
 dienst in
 dien tyd
 gemaakt .

**Instructie voor de Kerk, Getyde, Heylige Geest,
 Huissit, Gasthuis en Siekhuis - Meesters van
 den Hage, hoe dat zy hen voortaan te re-
 guleren zullen hebben in 't stuk van hunlui-
 der bewind en administratie.**

„ **E**rst soe fullen de Bailliu en Gerechte , stellende de Kerkmee-
 „ sters , ordonneren een van den selven vier Kerkmeesters dier
 „ best

„ best thoe dienen en vaceren sal moegen, om 't bewint en ontfanck
 „ te hebben van den zekere incommen en renten van den zelven ker-
 „ ke, die oick betaelen sal die ordinairisse renten ofte lasten dair
 „ vuytgaande, mits van der betalinge van de renten nemende qui-
 „ tancie, en van den anderen lasten, ordonnantien ofte kennisse
 „ van de andere drie Kerkmeesters ofte te minsten van twee van
 „ henluyden, te weten, dat boven de xxx. stuivers bedraecht, en
 „ dat min bedragen sal, dat zal passeren op zyne affirmacie.

I I.

„ Item van de Legaten, doodschulden of dat van 't recht van
 „ 't graven, luyen over de dooden, mitte barde om te gaan, en
 „ diergelycke extraordinarisse pertien incommen sal, daer af sal die
 „ voorsz. Kerkmeester mede den ontfanck hebben. Maer sal dair af
 „ een bouck apart gehouden werden by een van de andere Kerk-
 „ meesters, die dat by gebeurte van maende tot maende opscryven
 „ fullen, dair mede de selve Kerkmeester, die de ontfanck van de
 „ penningen hebben zal, synen ontfanck doende, zyn rekeninge
 „ verifien zal.

I I I.

„ Ende aangaande dat vuytgeven dair af sal die ontfanger nemen
 „ ordonnantie van de andere Kerkmeesters ofte ten minsten twee
 „ van hemluyden, of sal dat by hem luyden doen teykenen in 't
 „ bouck van den voorsz. extraordinaris ontfanck, om dair mede zy-
 „ ne rekeninge te verifien.

I V.

„ Item de voorsz. Kerkmeester ontfanger sal jairlicx van zyne
 „ voorsz. administratie binnen de maent dat hy verlaeten sal wesen
 „ rekeninge doen voor den Bailju, Schout en Scepenen, dair over
 „ geroepen die Pastoer van den Prochy-kerke, ende maicken eerst
 „ ontfanck van de ordinaris renten, te weten van landen, huysren-
 „ ten, losrenten, of anders dat zekere renten zyn, elck op hem
 „ zelven; Ende van 't extraordinaris als van 't recht van de graven,
 „ 't luyen van de clocken, doodschulden, legaten en anders elk op
 „ hem selven, stellende van gelyken in vuytgeven eerst die ordina-
 „ risse lasten, en dair na 't extraordinaris van reparacien, ornamen-
 „ ten en anders elcx oick by Capittelen op hem zelven, als dat be-
 „ hoert.

V.

„ Item als huerluyder jair expireert, indien datter iets resteert te
 „ ontfangen, sal hy stellen in reste, op dat de navolgende Kerk-
 „ meesters dat recouureren en den prouffyte van de kerke dair af
 „ verantwoorden mogen.

VI.

V I.

„ Item zal den zelve Kerkmeester ontfangen voor 't fatsoen van
 „ der zelve rekeninge geleden werden, te weten van elk blat twee
 „ fluyvers, en sal telken maicken twee rekeningen, d'een voor hem
 „ selven, die by den Secretaris van der Haige geteykent sal wer-
 „ den, ende d'andere rekeninge mitten acquyeten ende 't bouck
 „ dair mede hy geverifieert sal hebben den voorsz ontfanck en vuyt-
 „ geven extraordinaris sal blyven onder die voorsz Weth in een kiste
 „ die men dair toe maicken sal.

V I I.

„ Item zullen insgelycx doen de voorsz. Getyde, Heylige Geest,
 „ Huyflit, Gasthuys, en Siekhuys-Meesters. En indien datter ie-
 „ mant cenige heimelicke aelmiffen gaven, die niet en begeerden
 „ genoemt of te boucke gestelt te wesen, desgelycx of zy eenige
 „ heimelicke aelmiffen ofte distributie deden, het zal genouch we-
 „ sen om dair mede heure ontfanck en bysondere 't vuytgeven te ve-
 „ rifieren, dat zy dair of nemen ordonnantie, of kennisse van de
 „ andere heure medegezellen oft te minsten van twee van hemluy-
 „ den of dat 't selve geteykent werde in 't journaelbouck, dat dair of
 „ by hemluyden gehouden sal worden, dat telken alle jairen met
 „ de rekeninge en tot verificatie van dien overgelevert sal werden.

V I I I.

„ Item indien die Wet en Heylige Geestmeesters, mits dat heure
 „ ontfanck en vuytgeven wel meest bedragen zal, oirbair ofte van
 „ noede docht, te stellen eenen Rentmeester, die den ontfanck van
 „ de ordinairte pertien hadde en rekeninge van als hilde, dair toe
 „ sullen zy moegen yemant nut en bequaam nemen tot een redelik
 „ cleyne salaris, die dair of gehouden sal wesen alle jaire in der ma-
 „ nieren voorsz. te rekenen.

I X.

„ Item sullen de H. Geestmeesters forg dragen, dat 't guendt dat
 „ zy jairlycx behouven an distribucie en aelmiffen van coern,
 „ broodt, vleesch, barninge en anders, dat zy dair af in tyds pro-
 „ vicie doen en coopen wat goets om den armen.

X.

„ Ende in koude winteren, dier tyden, of andere nootlicheden
 „ zullen die H. Geestmeesters, Huyflitmeesters eens of twee werf
 „ ter wecke omgaan om te visiteren en te sien, wair armoede is
 „ om dair te deelen, Ende indien dat incommen nyet en mogten
 „ strecken, liever cenige belastinge ofte vercoopinge te doene by ad-
 „ veyse

„ vyfe van den Bailliu, Schout, Gerechte en Paftoer, op dat de ar-
 „ men 't in de noot altyd gefubvenieert moegen werden, Ende dat
 „ doende zullen die rycken bet genegen wesen huere aelmiffen en
 „ legaten den Heyligen Geest mildelyker te deelen.

X I.

„ Item de landen vuyter huyre gaande zullen by de H. Geestmee-
 „ fteren gelykelyk verpagt worden, voor den tyt van vij. viij. of
 „ ix. jaeren ten meeften proffyte van den H. Geest, fonder eenige
 „ voorhuyre ofte rentfoen dair op te fteilen, vernemende eerst en
 „ al voorn wat der luyden lant aan beyde zyden gelt, op dat zy by-
 „ nae die waerde weten mogen.

X I I.

„ Item en zullen de H. Geestmeesters van de felve landen niet
 „ moegen huyren ofte doen huyren voer hem zelve heymelic noch
 „ openbaer.

X I I I.

„ Item en fullen oick geen landen in erfpacht geven ten en waren
 „ grootelick ten proffyte van den H. Geest, ende dat by confent en
 „ advyfe van den Bailliu, Scout, Scepenen en Paftoer.

X I V.

„ Item fullen de Getyde, Gafthuys, Huyffet, en Siekhuys-meef-
 „ fters in als van gelyken heure devoir doen als dat behoert, en
 „ jairlicx rekeninge doen van heure administratie als van de andere
 „ hyer vooren gefeyt es.

X V.

„ De H. Geestmeesters ofte andere en zullen nyet voortfetten ee-
 „ nige laikenen van clederen, hemden oft anders, zy en willen dat
 „ terftont distribueren nae den intentie van den Fondateur ofte van
 „ den geenen die 't gegeven heeft.

X V I.

„ Ende en zullen geen gelt vuyt de zelve comptoeren moegen lee-
 „ nen, gelyk men bevonden heeft, dat hyer voirtyts gedaen is, op
 „ peyne dat op te zelve H. Geestmeesters, Gafthuysmeesters en an-
 „ dere, die dat gedaen zullen hebben, te verhaelen.

X V I I.

„ Item en fullen geen landen moegen vercoepen ofte andere ren-
 „ ten

„ ten, de Kerk, Heylige Geest ofte andere contoiren toebehoerende,
 „ dan by decreet van den Hove van Hollant, op peyne van dat op
 „ hem te verhaelen.

X V I I I.

„ Ende als hem eenige renten geloft worden, die ter losse staan,
 „ fullen die penningen van stonden aan weder besteden an andere
 „ landen ofte renten ten profyite van de selve Comptoiren by advys
 „ van den Scout, Scepenen en de Pastoer van der Haige, ende die
 „ brieven die men dair of maicken sal te doen registreren.

„ Ende sal dese Ordonnantie ingaen en beginnen den eersten van
 „ November naestcomende.

„ Aldus gedaen ende geordonneert by mynen Heere den Grave
 „ van Hoichstraeten als Stadthouder Generael van Hollant, den xij.
 „ in Augusto A^o. XV^c. vier en twintig.

Ondergeteykent,

A. DE LA LAING.

Ten behoeve van deze kerk wierd in de jaaren 1547 en 1548 een Loterye aangelegt en getrokken, waar van de Kerkmeesters het bewind hadden (g). Het geld daar van gekomen wierd besteed tot herstelling van de kerk, welke in den jaare 1539. door den blixem ten meeren deele was afgebrand. De Kerkmeesters moesten daar van rekeninge doen niet aan hen zelve of voor de Magistraat van den Hage, maar voor Heeren Commissarissen van den Hove; om welke te hooren en te sluiten het Hof de Heeren *Gerrit van Assendelft*, eersten presiderenden Raad, en Mr. *Cornelis de Jonge*, meester van de Kamer van Rekeninge by de volgende Acte committeerde.

„ **A**lfoe Meester *Geraerd van Renoy*, Heere van Spyck, meester
 „ van de Kamere van der Rekeninge, dikwils absent en van
 „ huys es, waer deur Heeren *Geraert Heere van Assendelft*, Eems-
 „ kerk, &c. Ridder, eerste Raedt presiderende metten welken de
 „ voorz. Mr. *Geraert* gecommitteert es omme te procederen tot
 „ hoeringhe en *sluytinge van de rekeninge van de Fabryck van de Pa-*
 „ *rochie-kerk van den Hage*, de Loterye en anders, zyne voorz.
 „ Commissie nyet en can volbringhen, SOE EEST, dat 't voorz.
 „ Hof begeerende de sacke te vorderen in de plaetse van den voorz.
 „ Reynoey gefurrogeert heeft en furrogeert 't zelfde Hof mits desen
 „ meester *Cornelis de Jonge*, mede meester van de voorz. Camere
 „ van de Rekeninge, omme metten Heere van Assendelft voorts te

Acte
van au-
thorifa-
tie tot
het slui-
ten van
de reke-
ninge
van den
Fabryk
van deze
kerk,
&c.

V v 3

„ pro-

(g) Zie tweede Memoriaalb. van Bart. Ernst, fol. 47. en 219.

„ procederen in de voorfz. materie van rekeninge na de lefte retro-
 „ acten. Gedaan in den Hage den xv. September anno 1554. by *Af-
 „ fendelst, Zeghers, Sasbout, Snouckaert, Boot, Raedsluyden van
 „ Hollant.* In kennisse van my

Ondergetekent,

J. DAM.

K E R K M E E S T E R E N

van de St. JACOBS KERK.

- 1542 { *P. Sandelin.*
 { *Dirk Coebel van Loo.*
 { *Hugo Adriaensz van den Velde, Goutfmit.*
- 1547 { *Cornelis Sandelin.*
 { *Mr. Jan Plumeon, Secretaris van den Hage.*
- 1579 { *Simon van der Does, Schepen.*
 { *Vincent van Wieringen, Schepen.*
 { *Johannes ab Haerlem.*
 { *Jan Wolf, Schepen.*
- 1581 *Aernt van Jutsaes, Schepen.*
- 1586 { *P. Hanneman.*
 { *Jan Jacobsz.*
 { *Frederik van der Elburg, Schepen.*
 { *Adriaan Schrevels van Tedingbroek, Schepen.*
- 1587 { *Cornelis Sybrantszoon.*
 { *Glaude de Glarges, Secretaris van den Hove van Holland.*
- 1589 *Jooft Jacobsz van Hogenboek.*
- 1590 *Aernt Bolle van Hamers-feld.*
- 1591 *Pieter Tressong.*
- 1565 . . . *Berenel.*
- 1601 . . . *Coers.*
- 1603 *Jan Jansz Cocq, Burgemeester.*
- 1609 *Guerant Quirynsz.*
- 1612 *Claes Cornelisz.*
- 1617 { *Hendrik Moons.*
 { *Johan Quartelaer, Burgemeester.*
 { *Jacob Cornelisz van Wouw, Burgemeester.*
- 1618 *Pieter Jansz van Palestein, Burgemeester.*
- 1621 *Thomas Cassiopyn, Burgemeester.*
- 1631 *Francois Criepe, Griffier van den Hove van Holland.*

- 1640 { *Pieter Jansz Splinter*, Burgemeester.
 Mr. *Jasper van Kinschot*, Tresorier van den Hage.
Aalbert Bosch.
- 1645 { *Johan Smout*, Schepen
Johan Sixti, Burgemeester.
 Mr. *Philips Doublet*, Heere van Groenevelt, Burgemeester.
- 1650 { Mr. *Jacob van der Hoeve*.
Marcus van der Houwe, Vroedschap.
Dirk van der Lisse, Vroedschap.
- 1667 { *Anthony Pieterfon*, Vroedschap.
Willem Donker, Schepen.
 Mr. *Ewout Brand*, Griffier van de Leenen van Holland.
- 1671 { *Johan van Banchem*, Schepen.
Johan Rosa, Schepen.
Willem Rottermont, Schepen.
- 1672 *Heiman Beukelaer*, Schepen.
- 1673 Mr. *Nikolaas Splinter*, Schepen.
- 1684 *Johan van Biemont*, Burgemeester.
- 1685 Mr. *Ewoud Brand*, Schepen.
- 1694 *Francois-Louis vander Wiele*, Burgemeester.
- 1702 Mr. *Johan Dedel*, Burgemeester.
- 1709 Mr. *Paulus van Assendelft*, Burgemeester.
- 1714 Mr. *Gysbert van Kinschot*, Burgemeester.
 Mr. *Adriaen van Spieringsboek*, Burgemeester.
 Mr. *Willem van Assendelft*, Burgemeester.

Het Rentmeesterschap (*b*) van deze kerk wierd eertyds waargenomen by een van de vier Kerkmeesters, die 'er best toe dienen en zig verledigen konde; en deze moest jaarlyks binnen den maand, na dat hy uit den dienst was getreden, rekeninge van zyne administratie doen voor den Bailju, Schout en Schepenen, daarover geroepen den Pastoor van den Hage. Dit gebruik door den tyd, zoo 't schynt, verloop en in onbruik geraakt zynde, gelaste de Magistraat in den jaare 1641 by een speciale Ordonnantie, dat de rekeninge zoo van de kerk als van andere Godshuizen ten overstaan van een uit de haaren daar toe te committeren precis alle jaar zoude werden gedaan, opgenomen en gesloten. Maar dewyl de Kerkmeesters tans bestaan uit de vier oudste Burgemeesteren, gelyk wy hier vooren hebben aangemerkt, zoo werd de rekeninge van de kerk allen voor Kerkmeesteren gedaan, die dezelve ook ondertekenen. De woorden van de gemelde Ordonnantie zyn deze:

Het
Rent-
meester-
schap by
wien
voor-
heen
waarge-
nomen.

„ Schout

(*b*) Of 'er behalven den Rentmeester nog een Secretaris van deze kerk afzonderlyk, dan of het een en het zelve ampt zy geweest, is by ons onzeker: immers vind men in een brief van den jaare 1561. genoemd *Heer Pieter Matheusz. misera-
bel krankzinnig-Priester, Secretaris van de Groote Kerke in den Hage.*

De
Rent-
meesters
en Re-
genten
zoo van
de kerk
als van
alle de
Godts-
huizen
in den
Hage,
moeten
jaarlyks
hunne
rekenin-
gen doen
voor een
Gecom-
mitteer-
den uit
de Ma-
gistraet.

» Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Regierders van 's Gra-
» venhage hebben om merkelyke redenen goetgevonden, gelyk
» sy doen mits desen, dat *foo de ordinaris als extraordinaris Reke-*
» *ningen van de kerk als* van 't innecomen van alle andere Godtshuy-
» sen binnen 's Gravenhage by de Rentmeesters en Regenten der-
» selver altoos fullen worden gedaen ten overstaen van yemande uyt-
» te Magistraet daer toe te committeeren, 't welk deselve al over-
» lange syn voorhebbens geweest te doen, omme daer inne te vol-
» gen 't exempel van andere steden en dat de respectieve Rentmeesters
» ten dien eynde werden gehouden aen de Magistraet behoorlycke
» notificatie te doen, ten tyde als sy hare jaerlykse en andere reke-
» ningen willen doen, sonder dat deselve het eene jaer over 't ander
» fullen laten loopen, sonder mede dat de voorz. Regenten eenige
» rekeningen apart fullen vermogen te houden, maar alles hebben
» te brengen en verantwoorden in hare voorz. ordinaris ofte extra-
» ordinaris rekeningen gedaen te worden ten overstaen als voren,
» ende fullen geene rekeningen anders gedaen gehouden werden
» voor validen, maar voor nul ende van geener waerde. Gedaen
» ter camere van Burgemeesters voorn. den achtienden Aprilis xvj.
» eenenveertich.

Was getekent,

P. DOUBLET.

R E N T M E E S T E R S

van dezelve Kerk.

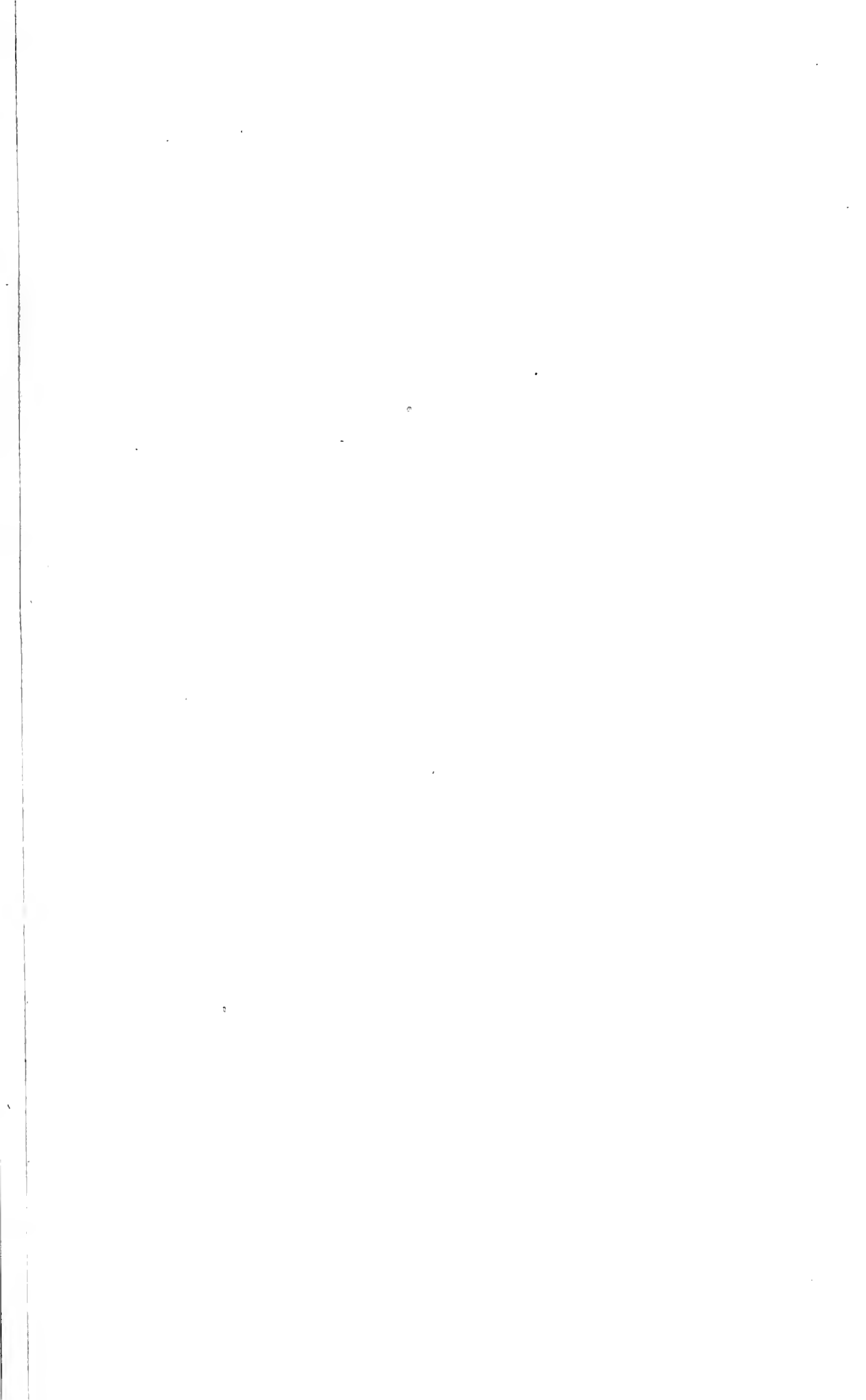
- 1568 Mr. *Floris van Coolhem.*
- 1579 *Mathys Bennink.*
- 1581 *Hendrik Symonfsz.*
- 1584 *Jacob Heerman.*
- 1630 *Hendrik van Slichtenborst.*
- 1665 *Willem van der Does.*
- 1669 *Jacob van der Houwe, Heere van Heeswyk.*
- 1691 *Albertus Brand.*

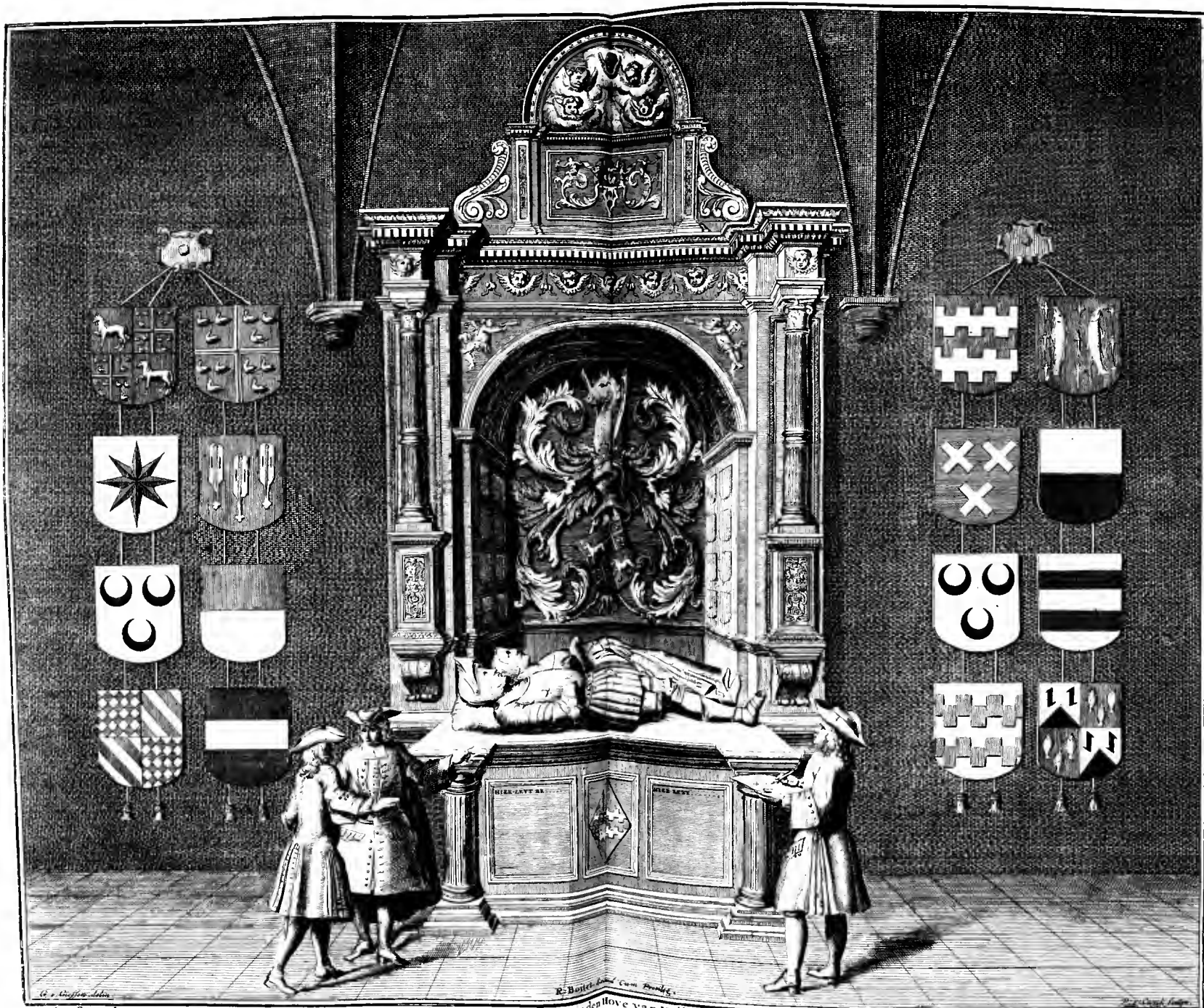
Het kof-
terfchap
stond ter
begevin-
ge van
den
Grave.
Onder-
koster

Het Kosterfchap stond ter begevinge van de Graaven, (*i*) maar had geene vaste inkomsten. Egter kon de Koster in den jaare 1514 by afwezendheid nog trekken 40. Rynsche gulden (*k*). Behalven de Koster was 'er nog een Onderkoster, dog door wien dezelve werd verkooren, en waarin het onderscheid van zynen dienst bestond, is ons niet gebleken; alleen hebben wy uit het Memoriaal-boek van den H. Geest alhier aangemerkt, dat wanneer de Koster en Onderkoster eenige memorien of jaargetyden, welke in deze kerk wierden geviert, quamen by te wonen, de eerste de helfte meer dan de laatstgemelde genoot. In den jaare 1413 was *Jan Holle*, wiens fondatie wy hier

(*i*) Zie de Erf-gravelyke Bedieninge in Holl. pag. 132.

(*k*) Zie het Voorberigt op de *Batavia Sacra*, vertaalt in Octavo, pag. 157. en de Oudheden en Gestigten van Delfland, &c. pag. 365.

Graf-tombe van Heere GERRIT VAN ASSENDELFT, Ridder Raad Ordinaris in den Hove van Holland, en Jonvvr. BEATRIX VAN DALEM. Ambagtsvr. van Besoyen, enz.

hier vooren hebben beschreven, Koster van deze kerke; in 1536 Heer *Jan Willemſz.* en in 1554. Heer *Hugo Joriſz.*, die daar voor drie ponden Vlaams genoot.

Van den tyd der inwydinge dezer kerke vind ik dit navolgende aangetekent. (1) „ Deze parochiekerk is op den zelfden dag, hoe-
 „ wel niet in 't zelfde jaar, ingewydt, op den welken de hoofdkerk
 „ te Amſterdam ingewydt was geweest: te weten, op Zondag na
 „ den Feſtdag van *St. Michiel*. En dit wy-feeft plagt nog onlangs,
 „ door gaſteryen en jaarmarkten, geviert te worden. Dog eenige
 „ jaaren herwaart hebben de Andersgezinden deze jaarlykſche vie-
 „ ring afgeſchaft; en voor de gemelde kermiſſe een jaarmarkt aan-
 „ geſtelt op den eerſten Zondag na Kruisvindinge. Op dien Zon-
 „ dag wierd Godt plegtig bedankt voor zyne genade, dat hy zeke e-
 „ peſt, door de welke ſchier de gantsche Haag ontvolkt was, als
 „ door een mirakel had doen ophouden. Deze peſt wierd de zweet-
 „ ziekte genoemt, dewyl de menſchen door 't overtollig zweeten
 „ verſtikten.

Tyd der
inwei-
ding van
deze
kerk.

De Kapellen, welke in voorige tyden in of aan deze kerke bekend zyn geweest, wierden genoemt

Kapel-
len in
voorige
tyden al-
daar be-
kent.

- 1 De oude Kapel.
- 2 De Kapel van het H. Kruis.
- 3 De Kapel van 't H. Graf des Heeren.
- 4 De Kapel van de H. Maagd Maria.
- 5 De Kapel van Heer *Ruigrok van der Werwe*.
- 6 De Kapel des Heere van *Aſſendelſt*.

Deze laaſtgemelde ſtaat aan de zuidzyde van de kerke, en is (voor zoo verre wy hebben kunnen naſpeuren) geſligt ontrent het midden der vyftiende eeuw by eenen der Heeren van *Aſſendelſt* tot zyne en zyners nakomelingen begraafplaatze. Deze is eene van de ſchoonſte en grootſte kapellen, welke ons tot nog toe in Holland zyn voorgekomen; zynde de zelve binnen 's muurs twintig voeten breed, ontrent veertig voeten lang en uitermaate hoog en kerks-wyze verwulft. Door eene deur uit de kerke inkomende vind men nog in den noorder hoek der kapelle een overtreffelyke tombe, na de wyze van dien tyd zeer konſtig en eierlyk gewrogt, opgeregt ter eere en gedagteniſſe van Heer *Gerrit van Aſſendelſt*, Heere van Aſſendelſt, Cralingen en Heemskerke, Ridder, in zyn leven Raad, eerſt van Hertog *Carel van Bourgondie*, en daar na van Keizer *Maximiliaan van Ooſtenryk*; als mede van Jonkvrouw *Beatrix van Daalem*, uit den huize van Arkel, Ambagts-vrouwe van Beſoyen en Heinenoot in Zuidhoiland zyne tweede egt-en bed-genoot. De voetſtal dezer tombe is t'zamen gevoegt van blaauwen arduin-ſteen, zynde drie voeten hoog boven den grond, zeven voeten lang, en vier voeten en twee duimen breed. Op de zelve ziet men den voorn. Heer van *Aſſendelſt* in zyn vol harnas en zyne huisvrouwe *Beatrix van Daalhem*, in vrouwelyk gewaad, met zamengevouwen handen, de oogten na den Hemel ſtaande, en het laaſte oordeel gelyk als te

Kapel
der Hee-
ren van
*Aſſen-
delſt*.

Over-
treffely-
ke tom-
be al-
daar.

W w

ge-

(1) Ibid. en *Batavia Sacra*, part. ſecunda, pag. 236.

gemoed ziende, met hunne hoofden rustende op kleine oorkuffentjes, in wit alabastersteen, byna nog in hunne volle gestalte, uitgestrekt leggen. Boven de agter zyde van deze tombe is, na maate of grootte van de zelve, in den muur van de kerk uitgehouwen een half ovaal, waar in vertoont werd het wapen van de Heeren van Assendelst; verbeeldende een zilver paard op een veld van keel, gequartileert met een zilver kruis mede op een veld van keel, bezet in ieder hoek met drie silvere maalen, getimbreert met een paarde hoofd en een gieter ter wederzyden. Aan ieder zyde van dit ovaal hangen agt Quartieren, waar van de koleuren door den tyd zodanig zyn verandert, dat de wapenen tans naauwelyks kenbaar en van anderen te onderscheiden zyn. Wy zullen ze egter opgeven zoo goed als men ze met moeite heeft kunnen nagaan.

ASSEDELFT.
HAARLEM.
CRALINGEN.
ZWIETEN.
POLANEN.
MONSTER.
RODERYS.
BORSSELEN.

DONGEN.
BRAKEL.
ZEVENBERGEN.
BESOYEN.
POLANEN.
PYNSSSEN.
BLEYESTEIN.
VAN DEN WALE.

Inscrip-
tien,
vande-
zelve.

Op de voorzyde van de voetstal leeft men deze twee Graffschriften, nevens den anderen staande:

I.

HIER LEYT BEGRAVEN DIE EDELE EN WELGEBOREN
GERIT HEER VAN ASSENDELFT,
EN VAN BESOYEN, RAAD ORDINARIS EERST VAN
DEN HOOGGEBOOREN PRINCE DES HERTOGEN
VAN BOURGONJE, EN DAAR NA NOG VAN DEN
HOOG-GEBOOREN PRINCE DES EERTS-HERTOGE
VAN OOSTENRYK, IN HAAREN LANDE VAN
HOLLANT, ZEELANT EN VRIESLANT, ENDE
STARF UPTEN NEGENDEN DACH OCTOBRIS IN
'T JAAR ONS HEEREN M.CCCC. EN SES EN TAGTICH.

II.

HIER LEYT BEGRAVEN DIE JONKVROUW
BEATRIX VAN DALEM,
VROUWE VAN ASSENDELFT EN VAN BESOYEN,
GESELLINNE VAN DE VOORSZ. HEER VAN AS-
SENDELFT, EN STARF UP TEN DERDEN DACH
VAN FEBRUARIJ IN 'T JAAR ONS HEEREN DU-
SENT VIERHONDERT EN TWEE ENTNEGENTICH.
Niet

Niet verre van deze tombe staat in den muur aan de oostzyde in een koopere plaat met een blaauwe steene lyst daarom, met oude Duitsehe letteren gegraveert dit navolgende graf-schrift, 't welk wel eer op een blaauwe zark is uitgehouwen geweest, ter gedagtenisse van Heer *Claas van Assendelft*, zoone van den voorgemelden Gerrit van Assendelft en Beatrix van Dalem; en deszelfs huisvrouw *Vrouwe Alyt van Kyfhoek*.

HIER LEGGEN BEGRAVEN DIE EDELE EN WEL-
GEBOORN HEERE EN VROUWE, HEER
NICOLAAS HEER VAN ASSENDELFT,
VAN HEEMSKERK, VAN GOUDRIAAN, VAN BE-
SOYEN, VAN HOONINGEN, VAN DE LANDE VAN
DE LEK, EN VAN DEN WAALE, RIDDER, RAAD,
CAMERLING DES ROOMSCHEN KONING, EN VAN
ONSEN GEN. HEERE DEN AERTSHERTOGE VAN
OOSTENRYK, HERTOGE VAN BOURGOINGEN.
ENDE HY STERF UPTEN 4. SEPT. IN 'T JAER ONS
HEEREN M. D. I.

EN VROUWE

A L Y T V A N K Y F H O E K,
VROUWE VAN ASSENDELFT ZYN GESELLINNE,
EN ZY STERF UPTEN 13ste. JULII IN 'T JAER
ONS HEEREN MDXXX.
BIDT OM GODS WILLE VOOR DIE ZIELEN.

Nog vind men in den muur dezer kapelle twee graf-schriften, waar van het eene aan de regter zyde van de deur in een blaauwen steen uitgehouwen, medebrenghet, dat in den jaare 1494 in de voorz. kapelle begraven is Jonkvrouw *Catharina van Assendelft*, dogter van den meergemelden Heer Gerrit van Assendelft, weduwe eerst van Jonkheer *Adriaan van Polanen van der Lek*, en daar na van Jonkheer *Joost van Halewyn*. De woorden zyn deze:

HIER LEYT BEGRAVEN DIE EDELE EN WEL-
GEBORN JONKVROUWE, JONKVROUW
CATHARINA VAN ASSENDELFT,
EERST WEDUWE VAN JONKHEER ADRIAEN VAN
DER LEK, HEERE VAN EEMSKERK, VAN KRA-
LINGEN, &c. ENDE NAER WEDUWE VAN JONK-
HEER JOOST VAN HALEWYN, HEERE VAN DER
KAPELLE, VAN ASPEREN IN VLAENDRE, &c. EN
ZY STARF UP TEN XV. DAG IN AUGUSTO IN 'T
JAAR ONS HEEREN MCCCCXCIIII.

Het andere staande aan de linker zyde van den ingang in wit marmer, omzet met deze agt quartieren,

ASSENDELFT.

ARKEL.

KRALINGEN.

. . . . .

KYFHOEK.

POLANEN.

BORSSELEN.

. . . . .

Geeft te kennen, dat in 't jaar 1583 inſgelyks alhier begraven is Vrouw *Catharina van Assendelft*, weduwe van *Johan van Cortenbach*, Heere der Stad Helmond in Brabant. Wiens dogter deze eigentlyk zy geweest, zouden wy met geene zekerheid kunnen zeggen. S. van Leeuwen (*m*) maakt van deze Catharina in zyn gellagt-regiſter der Heeren van Assendelft geen het minſte gewag; maar zegt op een andere plaatze, (*n*) datze was een volle zultter van Heer Gerrit van Assendelft, eerste Præſiderende Raad in den Hove en Stadhouder van de Leenen in Holland; en Goudhoeven (*o*) ſehynt deze wel te ſtellen afgekomen te zyn van Heer Claas van Assendelft, van wien wy zoo even hebben gemelt, maar zegt dan zeer verkeerdelyk datze zoude getrouwt zyn geweest aan *Casper van Cortenbach*, dwaalende alzo groffelyk in den voornaam van dezen Heer; waaromme wy des te meerder dit Epitaphie alhier hebben willen laaten volgen.

HIER LEYD BEGRAVEN DIE EDELE ENDE
WELGEBBOREN VROUWE, VROUWE

CATHARINA VAN ASSENDELFT

WEDUWE VAN HEERE JOHAN VAN CORTEN-
BACH HEERE DER STADT HELMONT, ERFBURG.
GAAFVE TOT WEREN EN DUESBORCH, &c. SY
STARF OP TEN VIERDEN DACH IN NOVEMBRI
IN 'T JAAR ONS HEEREN DUYSENT VYF HON-
DERT DRIE EN TACHTIG.

Wy ſtellen vaſt, dat in voorige tyden in deze kapel meerder Sepultuuren, Sarken en Grafſchriften te zien zyn geweest, want Goudhoeven (*p*) getuigt, dat Heer *Gerrit van Assendelft*, Ridder, Prefident of eerste Præſiderende Raad van den Hove van Holland, zoone van den voorn. Claas van Assendelft en Alyt van Kyfhoek, getrouwt met vrouwe *Catharina de Chaffeur*, geboren van Orleans in Vrankryk, in zyne huizinge in den Hage ſtervende op St. Nicolaas avond van den jaare 1558. oud zynde 70. jaaren, in deze kapel begraven zy. En S. van Leeuwen (*q*) zegt, dat *Johan Baron van Gent* op den 19. November 1679 in den Hage zynde overleden in de groote of St. Jacobs kerk in de oude kapelle van Assendelft begraven legd met de volgende agt Quartieren:

GENT.

(*m*) *Bat. Illuſt. pag. 855.*

(*n*) *Ibid. pag. 687.* Zie mede M. van der Houve, *Handveſt. Chron. pag. 66.*

(*o*) *Pag. 150.*

(*p*) *Pag. 103 en 150.*

(*q*) *Bat. Illuſt. pag. 852.*

GENT.
WAGTENDONK.
RAASFELT.
MERODE.

ARKEI.
LOKHORST.
GELDER.
SCHOONHOVEN.

Welke graf-plaatzen of een eenig teken van dien wy egter niet hebben kunnen ontdekken, zynde de gantsche vloer of grond met vierkante graauwe en blaauwe steenen tans belegt, waar onder men vind schoone kelders, dienende tot de begraafplaatzen.

In deze kapel wierd ook den 29 April 1727. met veel staatzi en plegtigheden ter aarde gebragt de hoog welgebooren Heer *Aelbrecht Nikolaas*, Baron van *Schagen*, Heere van Goudriaan enz. in zyn leven beschreven in de Ridderfchap van Holland en uit dezelve Curator van de Univerfiteit tot Leiden, Raad en Rekenmeester van de Rekening van haar Ed. Gr. Mog. Domeinen, Hoog-Heemraad van Rynland, enz. enz., laafte manfooir van het aloud-adelyk geflagt van *Beyeren-Schagen*, waaromme ook het blaoen of wapen verbroken met hem in 't graf gelegd wierd

Tegen den ooft-muur in deze kapel heeft voorheen geftaan een altaar, waar op Heer *Gerrit van Affendelft* en zyne huifvrouw *Beatrix van Dalem* (welker tombe wy zoo even hebben beschreven) in den jaare 1482 hebben gefondeert eene kapellanye of altyd duurende vicarye, ter eere van de hoogfte en onverdeelde Drieenigheid, en de uitgelezenfte Maagd Maria, de gelukzalige Petrus en Johannes Evangelift Apoftelen, en alle Heiligen. Gevende de zelve te bedienen aan eenen Priester, met beding, dat het regt van Patronaatschap of gifte van dien, na doode van den eerften bezitter zoude ftaan aan den Abt van Middelburch. En hebben ook dezelve vicarye mildelyk begiftigt met verfehede renten, geveftigt op huizen, landen, &c., breeder te leezen in den fondatie-brief, welken wy, om dat ze, onzes weetens, nooit voorheen is gedrukt, aan den oudheid-beminnenden Lezer hebben willen mededeelen, dog vermits de groote, geplaatft agter dit werk onder de Letter G G.

De eerfte bezitter van deze kapellanye is geweest Heer *Willem Zuyrmond*, Priester, hunlieder Kapellaan. Na hem volde Heer *Gerrit van Affendelft*, ballard, Priester, die den tweeden April van den jaare 1514. zyne beneficien, die hy in de zelve kapelle hadde, refigneerde in handen van den Abt van Middelburch ten behoeve van Heer *Jan Claesz*, Priester en Pater van St. Elizabeths Convent (r). Deze A°. 1576. overleden zynde, verviel de gemelde vicarye weder aan de voorfz. Abdye. Dierhalven, zegt de Schryver van de Oudheden en Gefligten van Delfland, gaf *Vincentius Muloc*, te dier tyde Paffoor van St. Jacobs kerke, als de oudfte Kanunnik van Middelburch, de gemelde vicarye, uit kragte van 't verkregen regt, en

W w 3

by

Heer
Aelbrecht Nikolaas
Baron
van
Schagen
in 1727.
aldaar
begraven.

Fondatie van
eene vicarie op
't altaar
aldaar
door
Gerrit van Affendelft
en *Beatrix van Dalem*.

Bezitters van
dezelve
kapellanye.

't Regt
van col-
latie aan
wien na-
derhand
gekomen.

(r) Dit hebben wy getrokken uit een oud gefchreven boekje, waar in vervat was een afschrift van den voorgemelden fondatie-brief van Heer *Gerrit van Affendelft*.

by het openstaan van de Abdyschap, in den jaare 1577. aan *Petrus Cornelius Sibrantsz* (s). Dog ons is uit den oorspronkelyken brief gebleken, dat, het regt van Collatie der voorfz. vicarye by de veranderinge en omkeeringe van 's Lands regeringe zynde vervallen aan Haar Ed. Gr. Mog., Prins *Willem de I.* by advyde van gemelde Heeren Staaten den 25. Januarii 1577. dezelve heeft geconfereert op *Pieter Cornelisz. van Brederode*. Deze namaals Agent geworden zynde van haar Ed. Gr. Mog. in Duitfchland, en tot hoogen ouderdom gekomen, heeft in den jaare 1626. van de voorfz. vikarye afstand gedaan ten behoeve van *Adriaan Stalpert van der Wiele* zynen neef, na welkers dood dezelve gekomen is op *Pieter Stalpert van der Wiele*, Burgemeester en Ontfanger van de Societeit alhier; waarna dezelve wederom is geconfereert op *Pieter Stalpert van der Wiele*, zynen zoon, mede Burgemeester en Ontfanger van gemelde Societeit, die de voorfz. vikarye eenige jaaren bezeten hebbende, dezelve metter dood heeft ontruimt en nagelaaten ten behoeve van *Jan Salpert van der Wiele*, zynen broeder, Doctor en Professor in de Genees-kunde alhier. Deze 1683. dezer wereld komende te overlyden is de meergem. vikarye mitfgaders een tweede gefondeert op 't H. Kruis altaar in de kerke binnen Ryswyk, of wel, zoo als de Collatie-brieven melden, zyn de vrugten en opkomsten daar afgunt en geaccordeert by Hooggedagte zyne Koninglyke Majesteit van Groot-Brittannie, *Willem den III.* als Stadhouder dezer Landen aan *Jenne Francoise de la Grandiere* en na haare dood aan. . . . *Ferens Douariere* wylen den Heere van *Langerak*, by brieve getekent te Whitehall den 20 Januarii 1693. die op den 17. Januarii 1696 daar van by toeftemming van gemelde zyne Majesteit wederom afstand heeft gedaan. Naderhand zyn de goederen tot de voorfz. vikarye behoorende geraakt aan de Graaffelykheids Rekenkamer, die dezelve goederen heeft verkoft.

Kapel van 't H. graf.

Door Kerkmeesters in den jaare 1542 verkogt.

Quitantie van Kerkmeesters wegens koop van een Kapel genaamt 't oude graf.

Niet verre van deze kapel ziet men ten oosten de zuiddeur de kapel van 't oude Heilige Graf des Heeren, eene der oudste kapellen voor zoo verre ons is voorgekomen, welke eertyds aan deze kerk zyn gestigt, dog welker bouw-jaar wy egter niet regt kunnen melden. In dezelve stond eertyds een altaar ter eere van St. *Anna*, waar aan eenige vikaryen gestigt waren. De Kerkmeesters hebben in den jaare 1542. deze kapel verkoft aan de kinderen van Jonkheer *Jacob Coppier*, verwekt by Juffr. *Margareta van Roen*, voor de somme van hondert Caroli gulden; gelyk uit de volgende quitantie kan gezien werden :

„ **O**Ntfangen vuyt handen van Zeger van Halnevingen de somme van hondert gouden Caroli guldens, 't stuk van xl. grooten, en dat in aelmille en voer den eygendom van een Capelle gelegen aan die zuytzyde van St. Jacobs kerke in den Hage, welke Capelle geheten is dat *Oude Graft*, en dat voor die kinderen van *Jacob Coppier*, gewonnen en geprocreeert by Juffrouw *Margriete van Roen*; en beloven wy Kerkmeesters dair van behoorlicke brie-

(s) Zie de Oudheden en gestigten van Delfland, pag. 367.

„ brieven te passeren, Des t'oirconde soe hebben wy dit ondertey-
 „ kent op ten xxij. dach van Aprilis A^o. XVc. XLIJ. na gemeen
 „ schryven.

Ondergeteykent ,

P. Sandelin. D. Coebel. H. Adriaensz. Goutsmit

Naderhand heeft Jonkheer *Jacob Coppier* Heer van *Callagen* en *Tol*, een der voorgemelde kinderen , dezelve kapel weder verkocht aan *Adriaan Bennink*, Secretaris van den Hage , waar van de koop-brief in dezer voegen is luidende.

„ **W**Y *Jacob van Dorp* en *Jan van Ouwen*, Scepenen in den Ha-
 „ ge doen cont allen luyden , dat voer ons gekomen en ge-
 „ compareert es Jonkheer *Jacob Coppier*, Heere van *Callagen* , en
 „ bekende wel wettelicken getransporteert en overgedragen te heb-
 „ ben, transporteerde en droech over mit desen in vryen eygendom-
 „ me *Adriaen Benninck*, Secretaris van den Hage, alle alzuik recht
 „ en actie als hem Comparant competeert totte *Capelle van 't oude*
 „ *Heylige Graft*, staende aan de zuytzyde van de Prochie kerke al-
 „ hier in den Hage aan de oestzyde van de zuytdoere van de kerk
 „ voorfz. naer inhout en luyden van de quitantie van de Kerkmees-
 „ sters daer van synde , duer den welken dese onse brieve getran-
 „ fixeert uythangende besegelt es, bekennende daar van voldaan te
 „ zyn den lesten penning metten eersten; alle dink sonder arch en
 „ list. Des t'oirconde hebben wy Scepenen voorn. onse segel elk hier
 „ onder an gehangen op ten ix. dach Juny A^o. XVc. vyf en tseftich.

Opdragt
 brief van
 't oude
 graf.

Ondertckent ,

J. de Ouwen. J. de Dorp.

Eenige jaaren daarna heeft de voornoemde *Adriaan Bennink* door tusschenspraak en ten overstaan van den *Bailliu*, *Schout*, *Burgemeesteren* en *Geregte* van den Hage de voorfz. kapel overgedragen aan de *H. Geestmeesters* alhier ten behoeve van 't *H. Geest komptoir*, voor de somme van twaalf ponden grooten *Vlaams*, uitwyzens den brief van transport daar van zynde van den 7 Januarii 1584., zedert welken tyd de voorgemelde kapel den naam heeft gedragen van de *H. Geest kapel*, met welken naam de zelve iegenwoordig als nog bekend staat.

Waar nu de kapel van 't *Heilige graf* des Heeren heeft gestaan, hebben wy niet kunnen ontdekken. Het graf zelf is gelegen op 't *Choor* aan den noord-muur niet verre van het grafteken van den Heer *Nobelaar*, dog is nu tot een gemeene begraafplaats gemaakt. Van de twee andere kapellen, te weten de *Kruis kapel* en *St. Maria's kapel*, staande de eene aan de zuid en de andere aan de noordzyde van 't *Choor*, hebben wy reets hier vooren gesproken en gezegt dat dezelve tans meest dienen tot begraaf-plaatzen. Waar by wy nog voegen, dat de laaftgemelde ook nog verstrekt voor eene

't H.
 Graf des
 Heeren,
 waarge-
 legen.

Kruis-
 kapel en
 Maria-
 kapel.

ka-

kathigizeer-plaats, daar dès zomers na 't eindigen van de noen-predikatie de jeugd in de gronden van de waare Gereformeerde religie werden onderwezen.

Nog heeft *Jan Ruigrok van der Werve*, Ridder, Heere van der Werve, en in den jaare 1440 Raad van Hertog Philips van Bourgondie in den westhoek van de kerk gebouwt eene kapelle, welke zoo het schynt naderhand is afgebroken; alleen ziet men nog ter zelveer plaatze in den noordmuur het oude wapen van dat gellagt. In deze kapelle leggen onder een zwaare zark begraven Jonkheer *Jan Stalpert van der Wiele*, overleden den 8. September 1625. en zyne huisvrouw Jonkvrouwe *Elizabet van der Werve*, overleden den 27. Julii 1593. met de volgende agt quartieren: als

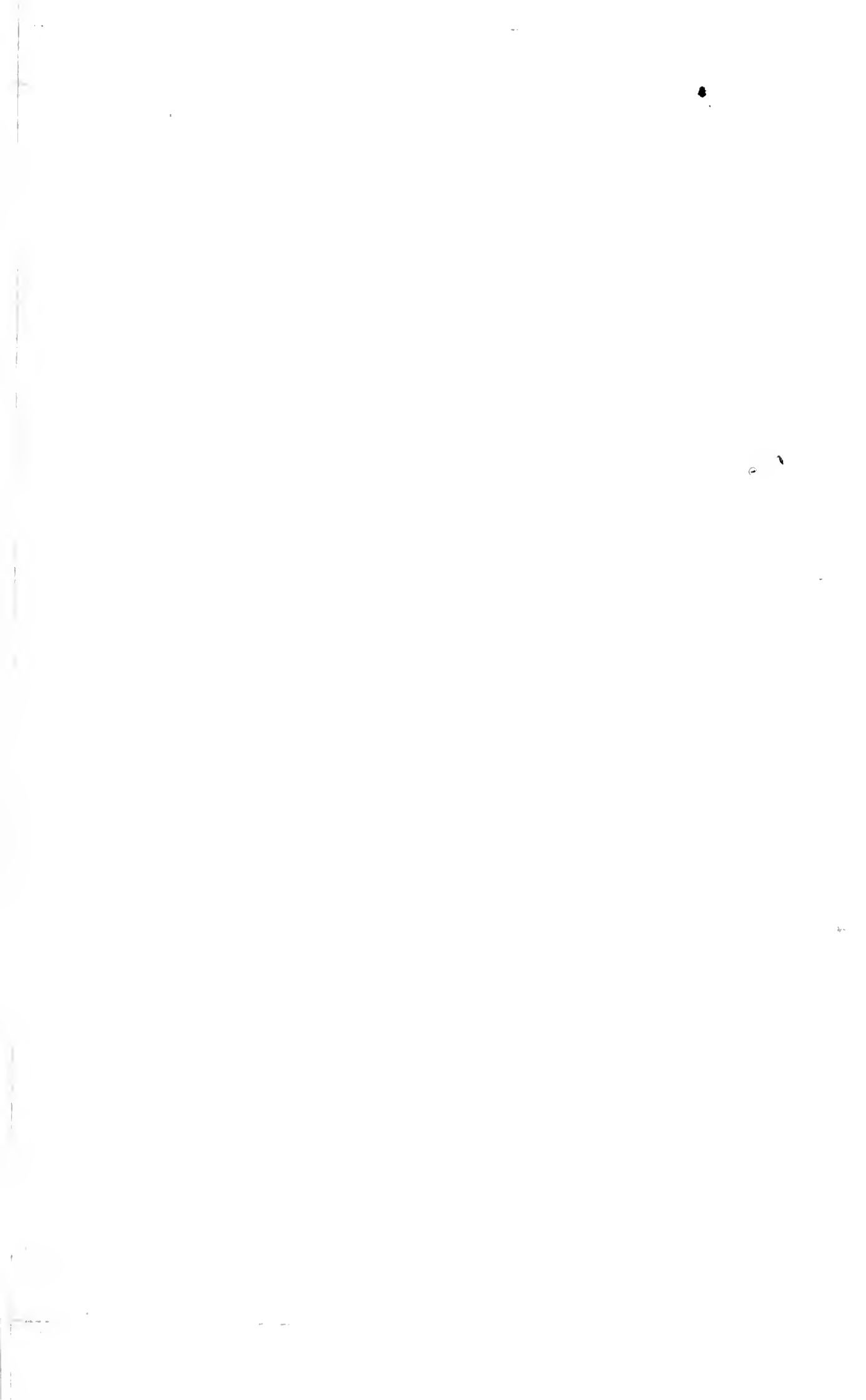
VAN DER WIELE
DE JONG.
ARCKEL.
HEEMSKERK.

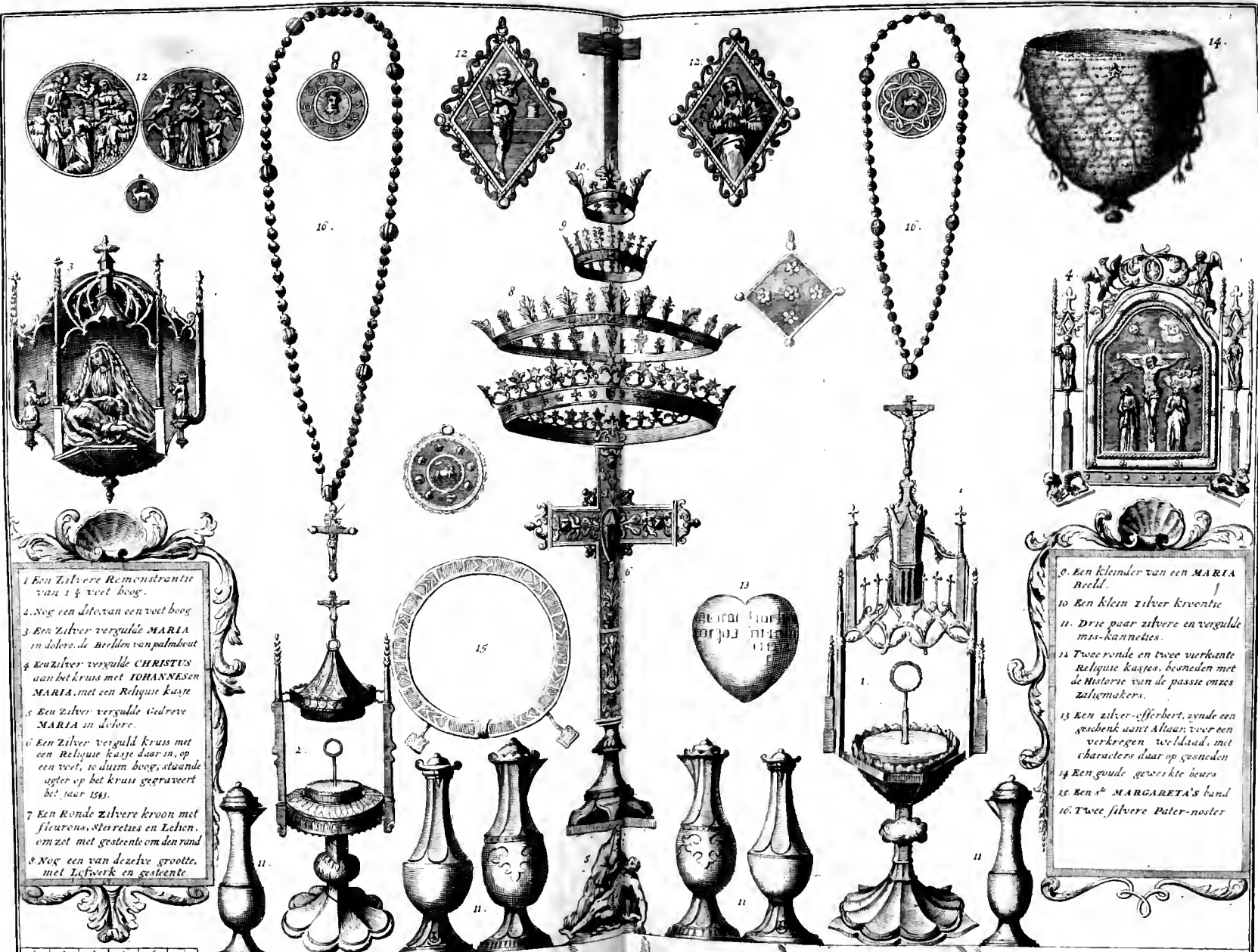
RUICHROK VAN DER WERVE.
JONGELIX.
DOERNE VAN SOMPEKE.
GRAMMAIE.

Als mede Jonkheer *Jacob van der Werve*, Heer van der Werve, zoon van de bovengemelde egtgenoten, gestorven den 1 Maart 1642 met zyne huisvrouw Justrouw *Adriana Hanneman*, overleden 1665.

Eenig
silver-
werk in
den jaa-
re 1729
alhier in
de aarde
gevon-
den.

Niet verre van deze kapel of begraafplaats zyn op den 26. en 27. Januarii dezes jaars 1729, by gelegentheid van het opschieten van een nieuw graf tegens den muur van den tooren by het orgel, in de aarde begraven gevonden eenige stukken zilverwerk, waar van het grootste gedeelte, voor zoo verre men uit eenige cierlyk gewrogte afbeeldzelen en ook inzonderheid uit eenige woorden, geborduurt op een fluweelen rand, kan afnemen, behoort heeft tot het altaar der zeven Wéenen, 't geen eertyds in deze kerk, of wel in de voorfz kapel heeft gellaan. Uit het Krucifix, 't geen aan een der twee silvere Paternosters gehangen heeft, en waarop aan de eene zyde boven het Maria-beeld een Sint Joris tegens den draak veggende gezien werd, zoude men moeten besluiten, dat 'er zommige stukken behoort hebben tot het altaar van den gemelden Ridder. Het voorfz. graf was boven deszelfs tegelen nog bedekt met een groote zwaare oude zark, behoorende tot de familie van Van der Werve, welke zark meer als hondert jaaren, voor zoo verre men kan nagaan, ongeroert daar op hadde gelegen, waar door dan ook de grond in al dien tyd onaangeraakt was gebleven. Deze altaarstukken, die in een gordyn waren gewonden, meenen zommige dat ten tyde van de bekende beelde-storming van den jaare 1566, op dat ze niet zouden vallen in handen van het woedend graauw, aldaar zouden zyn verborgen; 't geen niet te denken is, om dat de Roomsche-katholyken, na dien geleden storm, volkomen in 't bezit der kerken zyn gebleven, en weder hunne kerkdiensten onbelemmert aldaar hebben verrigt. En derhalven zouden wy gelooven, dat deze verberging in later tyd is geschied, wanneer de Haag, na het opbreken van 't beleg der stad Leiden in den jaare 1574, door de Spaanschen zeer schieglyk wierd verlaaten en door de Staatschen ingenomen, zedert welken tyd de Roomsche Geestelykheid van 't ge-

1 Een Zilvere Remonstrantie van 1 1/2 voet hoog.
 2 Nog een ditzan een voet hoog.
 3 Een Zilver vergulde MARIA in dolere, de Beelden van palmhout.
 4 Een zilver vergulde CHRISTUS aan het kruis met IOHANNES en MARIA, met een Reliquie kasje.
 5 Een zilver vergulde Gedreve MARIA in dolere.
 6 Een zilver vergulde kruis met een Reliquie kasje daar in, op een voet, 10 duim hoog, staande agter op het kruis gegraveert het jaar 1549.
 7 Een Ronde zilvere kroon met fleurons, sto reties en Lehen, omzet met gesteente om den rand.
 8 Nog een van dezelve grootte, met Liefwerk en gesteente.

9 Een kleinder van een MARIA Beeld.
 10 Een klein zilver kroontje.
 11 Drie paar zilver en vergulde mis-kannettes.
 12 Twee ronden en twee vierkante Reliquie kassjes, besneden met de Historie van de passie onzes Zaligmakers.
 13 Een zilver-offerbert, zynde een geschenk aan't Altaar, voor een verkregen weldaad, met characters daar op gesneden.
 14 Een goude gewerkte veers.
 15 Een 4^e MARGARETA's band.
 16 Twee zilvere Pater-noster.

& CCE VIRGO DOLOROSA LACRIMOSA VIXIT SUB CRUCE FACTA MATER AVE TARTAREA.

gebruik dezer kerke t'eenemaal berooft zyn gebleven, en mitsdien geen gelegenheid hebben gehad om de opgraving daar van te konnen doen. Hoe 't zy, dewyl dit zeldzaam voorval veel gerugts in de nabuurige steden heeft veroorzaakt, en ook in zommige perzoonen heeft verwekt een groote begeerte om deze dingen te mogen zien, zoo hebben wy goedgeragt een nette aftekening van de voornaamste stukken hiernevens te voegen, ten genoegte der geenen die in het beschouwen van deze en diergelyke zaken een welgevallen scheppen.

Ten oosten van het grafteken van den Heer *Cornelis Nobelaar* was voorheen de Sacriflie, welke nu (zoo wy onderregt zyn) voor de Consistorie of Vergaderplaatze van den eerwaardigen Kerkenraad dezer kerke gebruikt werd. In dit vertrek wierd in den jaare 1524 de Procureur-Generaal een ganschen nacht opgesloten door de oproerige gemeente, welke gaande was geworden ter oorzaake, zoo zy voorgaven, dat ze zedert den jaare 1517. door de Regeerders van den Hage belast waren geworden met verscheide schattingen en leeninge, en wel inzonderheid met een dubbelden bier-excys, zulks zy in plaatze van drie grooten nu zes grooten voor de ton moesten betalen (*t*). Hier op gebeurde het, dat de Procureur Generaal eenen schuitemoeder, die aan de gemeente bier zonder excys hadde toegevoert, in de kerk, waarin hy gevluget was, wilde vangen, 't geen de gemeente ziende, in der yl quam toeloopen, en ontzette den schuitemoeder feitelyk, sluitende en een geheelen nacht houdende den Procureur Generaal met zynen Substituit en Dienaars; waar na zy verders de gevangenis, waar in eenige oproerigen, door 't Hof in voorige oploopen geapprehendert, waaren opgesloten, bestonden op te breken en dezelve met geweld daar uit te haalen. Tot demping van dit geweld en oproer wierd de Stadhouder Generaal genootzaakt ontrent 300 zoldaaten in den Hage te doen komen en eenige muitelingen door de zelve onder de voet te laten schieten. De gemeente hier door tot bedaaren en stilstand gebragt zynde verzogt en bad om vergiffenis, welke zy eindelyk na veel smeekens van den Graaf verwierven, die haar, uitgenomen eenige weinige, daar van verleende acte van Abolitie, mits betalende voor amende civile 2500. Caroli guldens, en dat de schuldigsten ter nominatie van den Stadhouder Generaal, ten dage van de publicatie zouden doen eerlyke reparatie. Deze acte wierd gegeven in de maand Augustus des gemelden jaars 1524 en is te vinden agter het werk onder de Letter HH.

Sacriflie,
tans de
consif-
torie.

De Pro-
cureur
Generaal
door de
oproeri-
ge ge-
meente
in den
jaare
1524
daar in
opgeslo-
ten.

Hier op volgde de Amende honorable.

„ **W**Y Evert de Smit, Joost de Scrynwerker, Cornelis Adriaenz.
„ van Scheveninge, Heynrik de Snyder, Jan Heynricxz, Jan
X x Donc-

Amende
honora-
ble

(*t*) Zie het Octrooi van Keizer Karel van' 21. Maart 1516. waar by de Magistraat van den Hage vergunt werd, *de excys te mogen hoogen op alle Bieren en Wynen, die voirtaen in onse dorpe gesleten en gedronken sullen wesen, te weten, van drie grooten op elk vat biers boven den anderen drie grooten die zy nu nemen, en van veertich grooten op die ame wyne boven de andere veertig grooten, &c.* Als mede het Octrooi van den 21. Maart 1517. zynde het eerste geregistr. in 't eerste Memor. van Sandelin, fol. 117. *Et seqq.* en gedrukt agter het Berigt van den Hove Bylage H. 1. l. pag. 115. en het laatste mede in 't 1. Memor. van Sandelyn, fol. 349.

„ Doncker, Coentgen Cornelisz., Geryt Jooff Meus de Decker,
 „ Frederik de Smit, Dirick Jansz. Cliegen en Pieter de Schoonleent-
 „ vaeger, Aelgen Wouters dochter, Matte Haddemans, Marie Pie-
 „ ter de Tymmermans wyf, in die presentie van mynen Heere den
 „ Stadhouder, die President van den Grooten Rade en Luyden van
 „ den Rade en Rekeningen in Holland, voor ons en die gemeen buy-
 „ ren van der Haghe en Haegambocht begeeren vergiffenisse van
 „ Godt Almachtich, den Keyzer ende Justitie en U myn Heeren
 „ den Stadhouder, President en Raide in den naem der voerz K.
 „ Mt. ende dat ter cause van de mesusen en excessen by ons en die
 „ gemeente van den Hage en Haechambocht geperpetreert by vorme
 „ van commotie en opeatinge up ten dach van Sinte Agniete in
 „ Januario lesleden ende daernaer, en oic up ten xxvj. dach van Ju-
 „ lio lesleden; Ende bekennen hier openbaerlick, dat wy luyden en
 „ die gemeente zeer qualicken gedaen hebben, en dat ons 't selve
 „ zeer leet is, en hadden 't wy nyet gedaen, en souden dat nyet
 „ doen, Ende by vorme en manyere van reparatie honorable bid-
 „ den Godt Almachtich, den Keyser en U myn Heeren den Stadt-
 „ houder, President en Raide om vergiffenisse te hebben voor ons
 „ en alle die gemeente en gebueren van den Hage en Haechambocht
 „ die culpabel zyn van die voerz commotie en seditie.

Deze Abolitie een overvloedige stoffe zynde tot verwyrt aan die
 van den Hage, verbood Keizer *Karel* als Graaf van Holland, tot
 voorkominge van alle onheilen, by Placcaat van den 20. Augustides
 zelve jaars, aan d'eene zyde dat verwyrt en aan d'andere zyde, dat
 niemand, uitgezondert 's Graaven Officieren, door den Hage en Ha-
 ge-ambagt zoude gaan met degens of andere diergelyke wapenen. Het
 Placcaat hebben wy insgelyks hier agter geplaatst onder de Letter II.

Voorts auctoriseerde het Hof de Magistraat van den Hage, om
 ten overstaan van een Gedeputeerden uit het zelve Hof en een uit
 de Rekenkamer een ommeslag te doen over alle de inwoonders van
 den Hage, die gewoon waren te contribuieren, tot het opbrengen van
 een somme van 4000. guld. zoo tot voldoening der voerz. Amende
 als tot betalinge van Commissarissen, die geweest waren over het
 recollement van rekeninge van den Hage, waar van wy ter bequa-
 mer plaatze breder zullen spreken. Wy zullen de acte van auctori-
 satie zelf hier byvoegen:

Aucto-
 rifatie
 van den
 Hove
 voor die
 van den
 Hage,
 omte
 doen
 een om-
 slag van
 4000
 guld. o-
 ver de
 inwoon-

„ **O**P den 20. dach van Augusto anno 1524. is by myn Heer den
 „ Grave van Hoehstraeten, Stadhouder Generael van Hol-
 „ lant, Zeelant en Vrieslant, myn Heer den President van den
 „ Grooten Raide en andere Heeren van den Rade van Holland, den
 „ Bailliu en Gerechte van den Hage, tegenwoordich wesende, ver-
 „ klaert en belast, dat sy van sonden aen setten en ommeslaen sou-
 „ den over allen den inwoenderen van den Hage, die gewoonlyk
 „ syn te contribuieren, die somme van vier duysent ponden van
 „ veertich grooten het pond, daarvan men heurl. soude doen heb-
 „ ben Oetroy van den Keyserlycken Majesteit, en dit by maniere
 „ van capitaele impositie, komende tot die settinge en aflute van
 dien,

„ dien, tot hunne hulpe en assistentie Mrs. *Joost Sasbout*, Raed, en
 „ *Tbielman van Duttekem*, Meester van de Rekeningen, den welken
 „ het voorsz Hof geordonneert en gecommitteert heeft tot heurluy-
 „ der assistentie, om daermede te betalen die kosten van den Com-
 „ missariën, die geweest zyn over dat recollement van de rekenin-
 „ gen en anderen die des en daer aen dependerende gebefoigneert
 „ hebben, ende ook de amende pecunieel, achtervolgende de Abo-
 „ lite van den Keyserlyken Majesteit; omme welke stettinge te doen
 „ het voorsz Hof den voorsz Bailliu en Gerecht mitten voorsz Ge-
 „ committeerden gegeven heeft en geeft midts desen volkomen last
 „ en auctoriteit, bevelende allen Officieren en ondersaeten der
 „ Keyserlyke Majesteit, heurluyder in doende dat voorsz es, te ge-
 „ ven en doen alle hulp en assistentie.

ders tot
voldoe-
ninge
van de
amende
pecu-
nieel,
enz.

„ Gedaan in den Hage ten voorsz dage, by mynen voorsz Heeren
 „ den Stadthouder Generael en President, den Heer van *Affendelft*,
 „ de Heer van *Tjelmonde*, Ridders, Mr. *Jan van Duvenvoirde*, *A-*
 „ *bel van Colster*, *Francois Cobel*, *Johan Liennink*, *Jasper Hoogelan-*
 „ *de*, *Joost Sasbout*, *Andries van den Bronchorst*, en *Willem Pynsse*
 „ Raedtsluyden van Hollant. onderstont, my present,

Getekent,

A. SANDELIN.

En op dat de Magistraat des te beter in staat zoude zyn, om de
 vereischte penningen te kunnen invorderen, consenteerde het Hof
 van Holland, „ dat zy up 't Raedhuys by hemluyden zoude mogen ont-
 „ bieden die twee Gedeputeerden vuyt elcke buyerte en met hem
 „ luyden te spreken nopende 't opbrengen van den twee duysent gulden
 „ voor d'eerste termyn van de vierduysent die by de bueren van den
 „ Haech en Haechambocht upgebracht moeten worden, achter-
 „ volgende haer Abolitie en octroy, ende dat die selve Gedeputeer-
 „ de elcx in zyn buerte sullen mogen ommegeaen van huys te huys
 „ en soe spreken met haer bueren alleenlicken nopende 't obbren-
 „ gen van den voorsz twee duysent gulden, en dit binnen twee da-
 „ gen naestcomende en niet langer. Actum den elfden Octobris an-
 „ no X V^c. XXIIII. Present President, *Tjelmonde*, *Duvenvoirde*,
 „ *Cobel*, *Loo*, *Sasbout*.

Consent
van den
Hove
om by
twee
Gedeput-
teerden
uit elke
buurt
den bo-
ven ge-
melden
omslag
te doen.

VII. HOOFSTUK,

Sint Vincents Klooster en Kerk door wien en wanneer gestigt. Wierd in 1403 door den Abt van Middelburg tot een Convent zyner orde aangenomen. Door Vrouw Margareta van Cleef, stigster van 't gebouw, eerst en naderhand door anderen met goederen en voorregten begiftigt. Naamen der Priors. Termynen of Predikplaatsen aan het nieuwe Convent toegewezen. Hoedanigheid en gestalte van de Kerk. Broederschap van St. Vincentius Ferrerius aldaar opgeregt; en plegtige ommegang ter zyner eere. Begraafplaatsen van Vorsten, Edelen en andere aanzienelyke Personagien. Groot getal van Kapellen in en aan deze Kerk gebouwt. De Sacristie afgebrant en door Vrouw Anna van Bossut weder opgetimmert. De Kerk zedert de Reformatie tot den jaare 1617. tot een Arsenaal gebruikt. Hoe en by wat gelegenheid dezelve in den gemelden jaare weder tot de oefeninge van den Gereformeerden Godsdienst is geopent. Wierd in den jaare 1625. aan de Magistraat in eigendom overgelaten; dog onzeker, of die wel ooit in 't bezit is geweest. Naamlyste van Kerkmeesteren en Rentmeesters. Hoedanigheid van 't Klooster. In 't zelve wierden voorheen 's Lands Privilegien, Charters, enz. bewaart en in kisten opgesloten. Nieuwe kamer door de Staten van Holland in den jaare 1558 aangetimmert tot het houden van hunne Vergaderingen. Door wien zy aldaar wierden beschreven, en het einde waar toe. Dit regt wierden naderhand betwist. 't Klooster in den jaare 1576. door de Staten in eigendom gegeven aan 't St. Nikolaas Gasthuis en de Kerk tot behoef van den H. Geest, Leprooshuis en 't Corpus van den Hage. Naderhand het Klooster voor 't grootste gedeelte afgebroken. 't Voorhout door Keizer Karel in den jaare 1536. beplant. Aanzienelyke huizen aldaar.

ST. VINCENTS-KLOOSTER en KERK, nu de
KLOOSTER-KERK genaamt.

De
Kloosterkerk
van ouds
de kerk
van St.
Vincents-
klooster.

De tweede kerk, tans genaamt de *Kloosterkerk*, staande aan de noordzyde van het Voorhout, is die des Kloosters van de Predikheeren of Dominikaanen, die ook Jacobynen genoemd werden, eertyds toegewyd aan *St. Vincent*, en daarom voorheen genoemd *St. Vincents Klooster*, zoo als kennelyk is uit twee oude schilderyen, welke nog heden zyn hangende in het Stadhuis van den Hage (a).

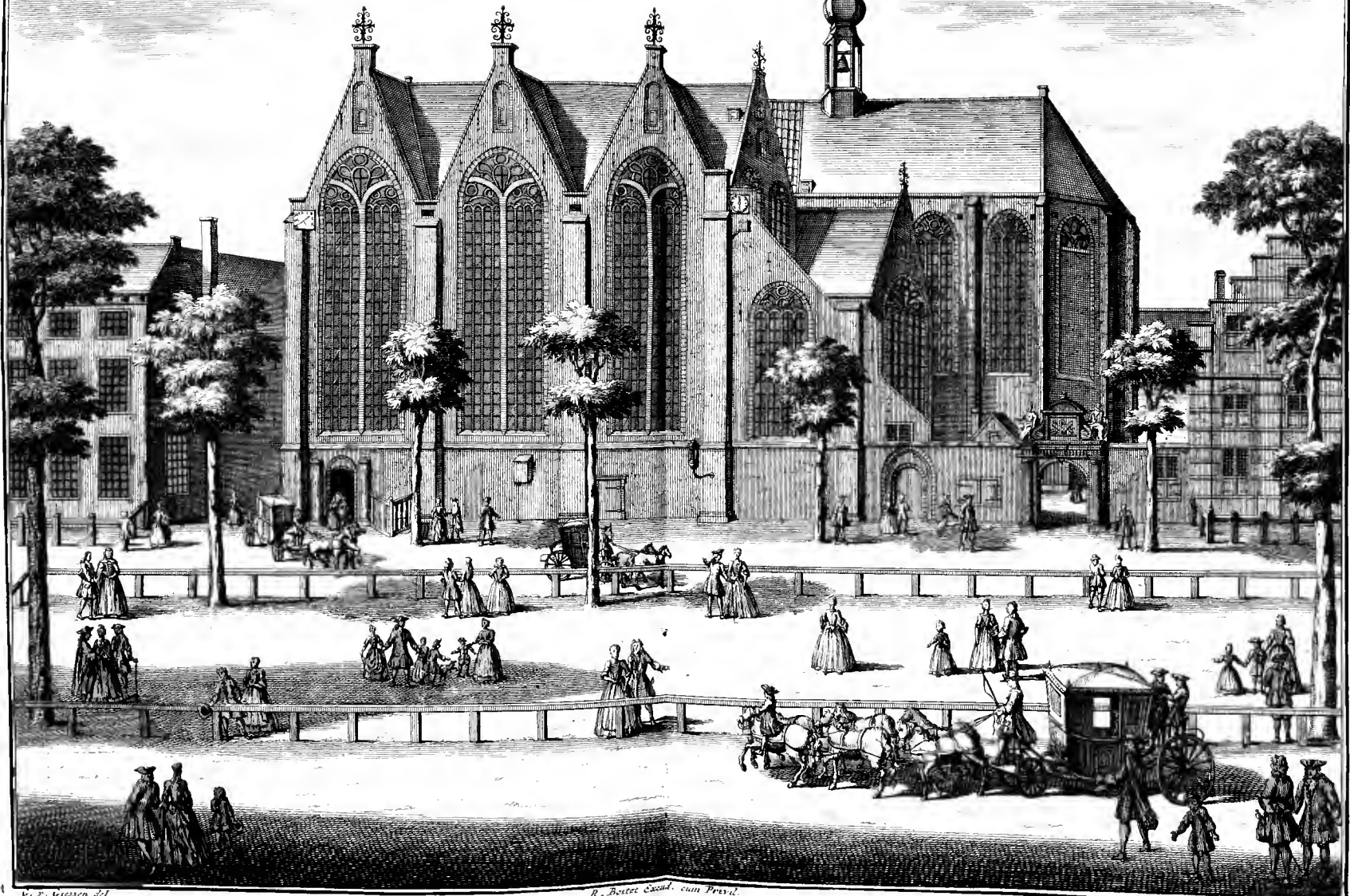
Gestigt
door
Margareta van
Cleef,
Hertog

Dit Klooster met deszelfs kerke is gestigt door Vrouw *Margareta* dogter van *Adolf Hertog van Kleef* en Graaf van der Mark, tweede egt en bed-genoot en namaals weduwe van Hertog *Aalbrecht van Beye-*

(a) Zie Vollenhove, *Poezy*, pag. 348. als mede de meergemelde kaart van den H. ge van 't jaar 1570. num. 9.

KLOOSTER - KERK.

Beyeren (b) ongetwyffelt uit eenen godvrugtigen yver, dewyl men vind, datze een zeer vroom en godsdienstige vrouwe was. Dog vader van Heussen schynt te willen te kennen geven, dat het klooster door Hertog *Aalbrecht* zelf zoude zyn aangelegt, en dat na zyne dood zyne weduwe het verders zoude opgetimmert en ten einde gebragt hebben, 't welk nochtans wy niet en weten, dat by eenigen anderen Schryver in diervoegen werd gestelt. Hoe 't zy, van den tyd der stigtinge zwygen de Jaarboeken t'eenemaal stil. En dewyl men dan tot gillinge moet overgaan, zoó zoude 't ons voorkomen, dat het klooster is begonnen gebouwt te werden ontrent den jaare 1396 of 1397. (c) of wel laater, waarvan wy de beslissinge zullen overlaten tot nader zekerheid.

Op dat nu dit nieuw gebouw zyne vereifchte ontzaggelykheid mogte erlangen, en daarinne na behooren werden gesterkt, verzogten Hertog *Aalbert* en zyne gemelde bed-genoot den Abt van *Middelburg* het zelve met zyne vermeinde agtbaarheid te willen begunstigen, en voor zoo verre zyn regt belangde, tot een Convent zynere orde te willen aannemen. Hierin toonde zig de gemelde Abt niet alleen gewillig, maar stond ook daarenboven toe, dat de Broeders van het zelve Convent, ontheven zynde van het regt, de Pastoors van den Hage competeerende, aldaar volgens hunnen regel, en de voorregten hunner orde vreedzaam en geruft zouden leven, gevende en verleende hen ten voorz einde dezen volgenden open brief:

„ **W**Y *Willem van der Does*, Abt van S. Mariaas klooster te *Middelburg*, onder 't Bisdome van *Utrecht*, willen door den tegenwoordigen brief een ieder verwittigen, dat wy met de toestemminge van ons convent en op het verfoek van *Aelbert* Hertog van *Beyeren* en van *Margareta* Hartoginne van *Kleef*, de wettige huisvrouwe des gemelden Hartogs, dewelke zekere plaats in het dorp den Haag, behoorende onder ons bewind en opzigt, zuiverlyk en om Gods wille tot een zalig hulpmiddel voor hunne zielen, gegeven hebben aan den Overste en de Broeders van de order der Predikheeren van de *Saxilche* provincie, om aldaar een nieuw convent voor de voornoemde Broeders op te rechten; dat wy, zeggen wy, onze toestemming vaardig en gewillig daar toe gegeven hebben, en de gemelde plaats, voor zoo veel ons recht belangt, aangenomen hebben, en door den tegenwoordigen brief aannemen. Wy staan daarenboven toe, dat de zelve Broeders, op de gemelde plaats woonende, als van het Pastoors recht ontheven zynde, daar volgens hunnen regel en volgens het recht der conventen en de voorrechten hunner Order, vreedzaam en geruft mogen leven. Ter getuygenisse deser zake hebben wy goedgevonden ons openbaer zegel hier op te zetten, in 't jaar des Heere 1403. op den derden van April.

XX 3

in

(b) *Henr. Thaborita, lib. II. Chronic. cap. 7. Sriver. Besch. van de Graaf van van Holl. pag. 381. en 387.*

(c) *Gondhoeven* zegt, pag. 97. en 118. dat *Margareta* dit klooster voor de Predikheeren van *St. Dominicus*-orde heeft doen stigten in 't jaar 1397.

Aalberts
tweede
gemalinne.

De nette
tyd der
stigting
onzeker

De Abt
van
Middelburg
bekragtigt
het stigten
van
't Klooster
en
neemt
het zelve
aan tot
een
Convent
zynere
orde;

Open
brief ten
dien einde.

Op 't algemeen Kapittel te Erford ook voor een Convent aangenomen.

In 't zelfde jaar is deze plaats te Erford op 't algemeen Kapittel voor een Convent aangenomen.

Vrouw *Margareta*, stigster van dit gebouw, wilde het zelve ook voorzien met goederen en inkomsten; en gaf dierhalven in den jaare 1404. aan dit Convent een huis en hofstede met zyne toebehooren, zoo groot en zoo klein, als zy dat in den Hage hadde leggen, en als toen bewoont wierd by Heer *Dirk van Hodenpyl*, om de renten daar van te ontfangen, het zelve na des Convents genoegte te verhuuren, en den verderen oorbaar daar mede te doen; waar van de brief in dezer voegen is luidende:

Door Vrouw *Margareta* begiftigt met een huis en hofstede by *Dirk van Hodenpyl* bewoont.

„ **M**ARGARITA VAN CLEVE, by Gods genaden Palensgravinne van Henegauwe, van Hollant ende Vrouwe van Vrieslant, Doen cont allen luyden, dat wy omme Gods willen ende saligheyd onser zielen ghegeven hebben, ende gheven mits desen brieve Meister *Thomas van Firmo*, Generael-Meister Predicken-Ordens in meeringhen des Cloistere, dat wy op dese tydt van syn Oirden in den Hage doen timmeren, dat huys ende hofstede met synen toebehoorten, alsoo groot ende alsoo cleyn als wy dat in den Haghe liggende ghehadt hebben, daer nu ter tydt Heer *Dirck van Hoidenpyl* in woont, ende des fullen dair of dat Convent in den Haghe die renten dair of opbueren, dat huys ter horen willen verhuuren, ende horen oirboir dair meede doen tot ewigen daghen. In oirconden desen brieve besefghelt met onsen seghele ghegeven in den Hage op den twintichsten dach in Meye in 't jaer ons Heeren 1404.

Ook droeg zy in den volgenden jaere op aan broeder *Thomas van Firmo*, Generaal der Predikheeren tot behoef van 't voorz. Convent, de huizinge van den *Heer van Arkel*, zodanig als de zelve by haar was getimmert, en by den gemelden Heer was bewoont; met nog twee stukken lands, agter het voorz. klooster leggende; behoudende aan haar het huis, 't welk voor de kerk van 't zelve klooster ten zuiden was gelegen; zoo als breder in den volgenden brief gezien kan werden:

Als mede met de huizinge van den *Heer van Arkel*, met nog twee stukken lands.

„ **M**ARGARITE VAN CLEVE, by Gods genade Palensgravinne op ten Rhyn, Hertoginne in Beyeren, Gravinne van Henegauwe, van Hollant, van Zeelant, ende Vrouwe van Vriesland, Doen kont alle luyden, dat wy Gode te eeren ende *Marien* der reyner Jonkvrouwen te love, ende tot troisten der zielen des hoochgeborne Vorsten ons liefs ende seer geminden Heeren der Landen voorscreven, die onsen Heere God van syne genaden ontfermen moet, en onser zielen te staden, ghegeven hebben ende gheven mit desen Brieve ende draghen op der erbarn Geestelicken Vader in Gode Broeder *Thomas van Firmo*, Generael-meister Predicker-broeder-Oirdens voir een Broeder-cloister synes Oirdens, die hofstede in den Hage, dair die Heer van *Arckel* syn wooninge te hebben plach, mit alle timmeringe dairt toebehoorende, also als die Heer van *Arckel* dat te hebben plach, ende

„ ende wy dat oic selve hebben doen betimmeren , mit twee stuc-
 „ ken lants after den selven Cloister gelegen , die wy oic hebben
 „ doen coopen; behaudelic dat wy aan ons selven hauden dat huys
 „ dat voir de Kercken van den Cloister zuytwaart ghelegen is. En-
 „ de des sullen die Broedere die op dese tydt in den voirscreven
 „ Cloister zyn oft namaals incommen mogen , tot ewigen dagen
 „ voir onsen lieven Heer voirscreven, ende ons, onsen zielen te ge-
 „ naden, elcke een Vigilie ende een Zielmissè , ende voirt alle jair
 „ onser beyden ende onser Oudere, Sultere ende Broedere jairgety-
 „ de doen tot ewige dagen. Ende begeeren oic mede van den eer-
 „ baren Vader voirscreven ende allen synen nacomelingen , dat sy
 „ altois tot ewigen dagen doen hoir Broedere mit vlite Gode die-
 „ nen, ende gheftelic leven in der Cloister voirscreven na statuten
 „ hoirs Ordens, ende altois bidden voir onsen Lieven Heeren, on-
 „ sen Ouderen, Sultieren ende Broederen, ende ons in allen hoiren
 „ Missen, Sermoenen, Vigilien ende gheestelyken wercken. In
 „ oirconde desen brieve besegelt mit onsen seghele ghegeven tot
 „ Schoonhoven op den negenden dach in Maarte in 't jair ons Hee-
 „ ren 1404 na den loepe des Hoefs van Hollant.

Insgelyks begiftigde Hertog *Willem* de VI. zoon en navolger van Hertog Aalbert van Beyeren dit klooster met brieve gedagtekent den 30 Juni 1406., waar by hy den Prior en 't voorz. Convent tot hun onderhoud en nooddrift jaarlyks gaf 60. ponden renten losbaar voor den Graaf tegens den penning vyftien 's jaars, bewyzende en vestigende de voorn. somme op zekere goederen breder by de volgende acte uitgedrukt.

Insgelyks door Hertog *Willem* den VI. metzekere jaarlykze renten tot onderhoud

„ **W**ILLEM, &c. doen condt allen luden, dat wy om den
 „ dientts Goids ende heyligen oefninge alle wegen te vorde-
 „ ren, te meeren ende openbairlic voirt te setten, sonderlinge in
 „ den onsen en om salicheyt onser sielen, gegeven hebben ende ge-
 „ ven mit desen brief puerliken om Gode en in gerechter aelmissen
 „ eerbaeren ende religiosen luden Prior ende Convente van de Præ-
 „ dicaeren des Cloesters dat onse lieve ende geminde suster Vrouw
 „ Margriet van Cleve gesticht en begrepen heeft in den Hage te
 „ hulpe tot hoire noitorft die renten van tseftigh pont goets gelt
 „ 'sjaers, sulcx payments als wy van onsen renten nemen of in der
 „ tyt nemen sullen ende hebben hem die bewyft op te bueren ende
 „ in te nemen by hem of by hoeren gewairde bode jaerlyx uyt sul-
 „ ken landen ende goiden als hier na geschreven staen, die wy hem
 „ oic in handen claerliken gegeven hebben selve te verpachten ende
 „ te verhueren, soo wes ghien erfpacht en is tot hoeren besten oir-
 „ boir ende profyt sonder onse Rentmeester of yemant anders hem
 „ des van onsen wegen yet te bewinden; dats te verstaen negen mer-
 „ gen en vyf talf hondt landts gelegen by onser stede van Sciedam-
 „ me, en hebben in huer Pouwels Dirxzoen ende Jacob Voren-
 „ brook, Item 2 morgen die Hr. Philips van der Spange in huer
 „ heeft, Item een morgen die Plonys Voppensoen in huer heeft,
 „ Item

„ Item Spierinx-hoec die Pieter Heere Danielszoon van Matthenesse
 „ heeft in Erfhuer, Item vyftig scellingen sjaers die ons Vranc
 „ Dirck Saeyzoens wyf van erfhuere schuldich is aldair, Item die
 „ erfhuere binnen Schiedam op die twee Keyferryc, Item die erfhuere
 „ op Weeldenburch aldair; Item dat Wyndaes aldair, En ontbie-
 „ den ende beveelen onsen Rentmeester van Nort-Holland, die nu
 „ is of ter tyt wesen sal en anders allen onsen Dienaren ende goiden
 „ luden dat sy den Convente voorsz. dese voornoemde renten en
 „ goiden rustelic en onbelet laeten aenvairden, houden, hebben
 „ ende gebruiken ter eeren Goids ende hoir Cloister ende Convent
 „ mede te houden op dat Goidsdienst dair by niet vermindert wor-
 „ de, want wy willen dat sy dese renten voorsz. hebben ende be-
 „ houden tot eewigen dagen alsoo verre als dat Cloister voorsz. en
 „ Vergaderingh van Broederen voortganc hebben staande blive, en-
 „ de die heylige Goods oefeningh aldair volcomelic gehouden en
 „ gecelebreet worde, als men in sulcken Cloisteren van ouder ge-
 „ woente schuldich is te doen sonder verganc, ende alle arch ende
 „ litt uytgesceyden, behoudelic oic dat wy tot alre tyt als ons des
 „ genuecht hem dese voorsz. renten aen anderen goeden alsoo goet
 „ bewisen mogen of die aen ons lossene fullen mogen mit xv. pen-
 „ ningen een, ende dan souden sy dat gelt alinge weder beleggen
 „ aen anderen goiden totter somme toe voorsz. binnen onsen lande
 „ van Hollant sonder die te verminderen. In oirconde &c. gege-
 „ ven in den Hage op ten lesten dag van Junio MCCCC. ende sesse.

Door
 Vrouw
Anna
Stalinne,
 Vrouwe
 van
Kortkene
 beschon-
 ken met
 een kelk
 en ande-
 re Orna-
 menten
 tot den
 dienst en
 gebruik
 van de
 kerk.

Vrouw *Anna Stalinne*, Vrouwe van *Kortkene*, weduwe wylen
 Heer *Nikolaas van Borsselen*, Ridder, Heere van *Kortkene* (*d*) schonk
 in den jaere 1409. uit eene zuivere godvrugtigheid aan dit klooster
 een goeden kelk, een misboek, een ornament en andere kostelyke
 kleinodien, tot den dienst en het gebruik der kerke, willende
 en begerende, dat het voorsz. klooster daar en tegen voor haare en
 haares mans ziele, als mede voor de ziele van *Alyd van Borsselen*,
 Vrouwe van *Cruiningen* en andere haare vrienden zoude houden
 en vieren een eeuwig jaargetyde, met uitgedrukt beding, dat, zoo
 hier inne eenige verzuimenisse of nalatigheid wierden gepleegt, zy of
 haare nakomelingen, of de houder des briefs de voorgemelde ge-
 schenken weder zouden mogen eischen en na hen nemen. Dit on-
 derging de Prior en het gemeen Convent, passerende derhalven ten
 behoeve van de gemelde Vrouwe dit navolgende verband-schrift:

Verbin-
 tenis van
 't Con-
 vent
 daar te-
 gens.

„ **W**Y broeder *Coenraet van Aken Prior*, broeder *Willem Bruyn-*
 „ *haert*, Leesmeester, broeder *Martin Supprior*, en voort
 „ die brueder gemeynlick des Cloester in den Haige der Prediker
 „ Oerden doen condt allen luyden die desen brief fullen sien of hoo-
 „ ren lesen. Dat wy overmits aendachtiger bede, gonst en wille,
 „ die de eerbaere Welgeboeren Vrouwe *Anna Staellinne*, Vrouwe
 „ van

(*d*) Deze was voorheen Raad van Hertog Aalbert van Beyeren, als te zien is
 uit de ondertekeninge van 't Handvest aan den Hage gegeven tot Schoonhove 10
 September 1409.

„ *van Kortkeyn*, onsen voirsz Cloester bewyft heeft in gheven eenen
 „ goeden kelk, een misboek, een ornament en andere costelyke
 „ cleynoot, en dairom heeft van onsen voirsz. kloester begheert
 „ een eeuwig jaergetyde voer haere en Heeren *Her Claes van Kort-*
 „ *keyn* hare getrude man was ziele, voor *Alyt van Borsselen*,
 „ Vrouwe van Cruninghen en voer heu e vrienden, En daers Vrou-
 „ we Anne Staellyne Vrouwe van Kortkeyn voor begerende es,
 „ want wy der voirsz Vrouwen begeerte en aendacht gherne willen
 „ vervollen, soe verbynden wy ons en alle die broeders ons Cloof-
 „ ters, die nu syn of namaels comen sullen te wonen in onsen Cloef-
 „ ter tot eeuwigen tyden te begaen dat voerz jaergetyde op ten
 „ naesten manendach na divisionem Apostolorum des avonts met een-
 „ re Vigilie te singen van negen lessën, en des naeste daechs dairna
 „ met eenre gezongen zielmille; Ende wairt saeke dat op die voirsz
 „ tyd eenich Heylich dach van negen lessën quamen, soe sullen onse
 „ voirsz brueder dat voerz jaergetyde binnen drie daighen voer of
 „ nain alrematen begaen als voirsz. is sonder arghelift. Op dat deze
 „ stukken te vaster blyven, soe verbinden wy voirsz. Prior, Lees-
 „ meester, Supprior en alle die ander broeder ons voirsz Cloesters
 „ die nu syn of namaels comen sullen tot eewigen tyden op een peen
 „ van twee marck Lodichs silvers die onse voirsz. Cloester vervallen
 „ sal den aenhouder des briefs met consent der voerschrevender
 „ Vrouwe Annen van Staellyne of emmermeer versuymt worde;
 „ Ende wairt saicke, dat Godt voorlie, dat dit voirsz. jaergetyde
 „ ten anderen mael versuymt worde, soe mach die voirsz. Vrou-
 „ we Anne Staellyne Vrouwe van Cortkeyn of haere erfnamen of
 „ anhouder des briefs den voirsz. kelk, misboek en ornament en an-
 „ der cleynoet die de voirsz. Vrouwe den Cloester gegeven heeft,
 „ weder cylschen; Ende sal hare of haren erfnamen of houder des
 „ briefs dat Cloester die voirsz. stucken sonder vertrek overleveren
 „ sonder arghelift; Ende wairt saicke dat die voirsz kelk, misboek,
 „ ornament en ander Cleynoet, die de voerz Vrouwe den voerz
 „ Cloester gegeven heeft, tot eeniger nacomender tyt van den voerz
 „ Clooster verandert worden, en dat jaergetyde versuymt worde,
 „ soe sal die voerz Vrouwe Anne Staellyne Vrouwe van Cortkeyn
 „ of haere erfnamen of houder des briefs dat voirsz Cloester son-
 „ der vertrecke geven veertich Engelsche Nobel. In oirconde der
 „ waerheyte soe hebben wy Prior, Leefmeester, Supprior voirsz.
 „ en die brueder gemeynlick onsen gemeynen Convents zegel hier
 „ an gehangen in 't jaer ons Heeren doe men schreef duysendt vier
 „ hondert en negen op ten vyfflientsten dach in Julio.

Ook gaf in den jaere 1420 Heer *Lodewyk*, Balsaard van Hertog Willem den VI. aan dit Convent zeker hoofdgeld, komende uit het veer te Vlissinge, volgens dezen brief:

„ **I**N den naem des Vaders, des Soens ende des Heyligen Geest.
 „ Ick *Lodewyk* baltairt Ridder, Heere van Vlissinge ende van
 „ Scandener, doe te weten, dat ik in mynen ghesonden live vander
 „ genaden Goidts ende waren voordacht mynre vyf sinnen bedacht

Y y

hebbe

Als mede door
 Hr. *Lodewyk*
 baltairt
 van Hertog
Willem den VI. met
 zeker
 hoofd:

geld komende uit het Veer te Vlissinge.

„ hebbe ende noch bedencke de doodt ende 't steruen myns genadichs lieven Heeren Hertoch *Wilems van Beyerens*, Palensgreve op ten Ryn, Grave van Henegauwe, van Hollant, van Zeelant ende Heere van Vrieslant; Wairom ick ghegeven hebbe ende geve met desen brieue den broederen ende Cloister van der Predickaren oirden in den Haghe in eene vryer aelmissen tot enen ewigen testament voir salicheyt der zielen myns genadigs liefs Heeren voirscreuen ende voirt voor my ende vrouwe *Alionoren van Floyen* mynre echter ende ghetraver gheselyn, een iaarlickse renten ghelegen tot Vlissingen, gheheeten 't veer oft 't hooftghelt vten veer met allen synen eygendom ende toebehooren alst myn genadigen lieue Heere voorseyt my gheeygent ende ghegheuen hadde. In den jaar ons Heeren 1420 den Sonnendach mid-vasten als men in de kerke singet *Lætare* gheëcten die dach van der Rosen.

Nader door Vrouw *Jacoba van Beyerens* bevestigt

Welke gifte in 't jaar 1429. door Vrouw *Jacoba van Beyerens* wierd goedgekeurt met brieue van den volgenden inhoud:

„ **J**ACOB, by der genaden Godts, Hertoginne in Beyerens, Gravinne van Hollant, van Zeelant, van Ponthieu, ende Vrouwe van Vrieslant, doen cont allen luyden, dat wy om salicheyt willen ons liefs Heeren ende Vaders ende anderen onser ouden zielen zaliger gedachten, ende oic om ootmoedich vervolchs willen van ghemyndt Basterd-brueders Heeren *Lodewyck*, Basterd van Hollant, gheconfirmere ende bevestiget hebben, confirmeeren ende bevestigen mit desen brieue alsulcke gifte ende bewysinge als Heer *Lodewyck* voirscreuen mit synen brieue ghegeuen ende bewyft heeft tot enen ewigen testamente onsen gheminden in Gode den bruederen ende cloister van den Predicken oirden in den Haghe, alse van een iaarlickse renten tot Vlissingen gheleghen, gheheeten 't veer oft 't hooft-gelt wtten veer mit allen synen eygendom ende toebehooren, ende gheloven voir ons ende onse nacomelinghen onsen ghemynden den bruederen en cloister van den Predikair voirscreuen ende oic onsen getruwen Confessoir brueder *Jan van Neck*, die mede gheuen ende bewyft is van de voirscreuen renten op te beuren ende te hebben, dair in te houden ende te starken, ghelicken ende in alre manieren ende voirdairden als die principael brieuen die onse Basterdt-brueder voirnoemt dair of ghegeuen ende besegelt heeft, ende dese jegenwoordige brief duerlicken is, claarlic inhouden ende begrypen sonder airch ende list. In oirconde desen brieue bezegelt mit onsen zegele hier an gehangen. Ghegeuen in den Haghe op ten elfsten dag in October. In 't jaar ons Heeren, duysent vierhondert neghentwintich.

Signatum,

JACOB.

Goedgekeurt door Hertog *Jan van Beyerens*.

En was bevoorens dezelve gifte door Hertog *Jan van Beyerens* op de volgende wyze geapprobcert geweest.

„ **J**OHAN, by der genaden Goidts Palensgrave op ten Ryne, Hertoghe in Beyerens, Soon van Henegauwe, van Hollant, „ Zee-

„ Zeelant, doen cont allen luyden, dat wy ghegeuen hebben ende
 „ gheuen mits desen tegenwoordigen brieve ontc veer ende hoofst-
 „ tol tot nieuwe *Vlissinge* den bruederen ende Cloester in den Ha-
 „ ghe van den Predik-oirden te behouden ende erfelijk te besitten,
 „ ende dat sy hebben fullen uan alle goeden het sy van luyden, van
 „ beesten off capoen off in wat maniere dattet genoemt sy, ende voirt
 „ van elcken dat op een wagen comt van elckes selic miten, &c.

Vader van Heullen zegt in zyne beschryvinge van de Oudheden
 en gesligten van Delfland, &c., dat deze brief van Hertog *Jan* ver-
 „ der uitgedrukt zoude staan in den brief van *Philips van Bourgou-*
 „ *die* van den jaare 1456. En dat dit regt daar na verkost zoude
 „ zyn geweest aan *Philips Bastard van Bourgondie*, Heere van *Vlif-*
 „ *singe*, die daar voor aan het voornoemde Convent van 's Graven-
 „ hage zoude hebben gegeven een eeuwige rente van tien ponden
 „ grooten Vlaamsch geld, 's jaars, te ontfangen van zynen Rent-
 „ meester van *Vlissinge*. En voegt daar by, dat zulks in de geschre-
 „ vene gedenk-stukken van het zelve klooster alzo uitgedrukt zoude
 „ staan, maar dat hy de origineele brieven van *Johan* nog *Philips*,
 „ nog van de verkoopinge niet zoude hebben kunnen vinden. En
 „ dewyl ons ook de gemelde brieven of eenige registratie van dien
 „ tot nog toe niet zyn voorgekomen, zullen wy het zelve alhier op 't
 „ zeggen van den gemelden Schryver alleenlyk aanhalende in zyn ge-
 „ heel laten: wenschende niet te min dat door hem ware uitgedrukt,
 „ wat zekerheid hy mogte hebben gehad, by gebreke van de voorfz.
 „ Brieven, welke hem heeft bewogen, om de voorfz. omstandighe-
 „ den in dier voegen te boek te stellen.

In den jaare 1425 nam Hertog *Philips van Bourgondie* den Prior
 en het Convent met alle deszelfs goederen en perzoonen in zyne be-
 scherminge en bewaaringe, als blykt by de volgende acte:

De Pri-
 or van
 dit Con-
 vent met
 alle des-
 zelf's
 goede-
 ren en
 perzoon-
 en doet
 Het og
Philips
van Bor-
gondie in
 zyne be-
 scher-
 minge
 geno-
 men.

„ **P**HILIPS, Hertoghe van Borgondien, Grave van Vlaende-
 „ ren, Artoys ende van Borgondien, Heere van Salins ende
 „ van Mechelen, Ruwaart ende hoir der landen van Hollant, Zee-
 „ lant ende van Vrieslant, doen cont allen luyden, dat wy om gun-
 „ ste ende liefde die wy dragen tot onsen lieven ende gheminden
 „ in Gode den Prior ende Convent vander Predicaren oirden in den
 „ Haghe, den selven Prior ende Convente met horen personen,
 „ ghesinde ende goeden hebben ende nemen mit desen brieve in
 „ onser protectie ende beschermenisse, &c. Dit sal ghedueren den
 „ tydt dat wy die landen van Hollant in regemente hebben fullen.
 „ In oirconde desen brieve ende onsen zeghel hier an ghhangen.
 „ Ghegeven tot Delft op ten twaalfsten dach van October, in 't jair
 „ ons Heeren 1425.

Getkent, *De Mandato D. Ducis.*

POTTER.

Aan dezen brief hangt (volgens het getuigenis van den bovenge-
 melden Schryver) een andere brief van Broeder *Fredericus Molito-*
 Yy 2 *ris*;

ris, Provinciaal der Predikheeren door gansch Saxon; waar in hy alles, wat in den brief van het Convent begreepen is, goedkeurt en bevestigt: zynde deze zyne goedkeuring en bevestiging getekent te Nimwegen in 't jaar 1459. op 't algemeen Kapittel, dat daar gehouden wierd in de Pinxterdagen.

Ook was voorheen aan dit klooster gemaakt zekere jaarlyksche rente ter somme van 25. goude Rynsche guldens, in 't land van Voorne, voor zekere memorien en diensten, die de gemelde Predikheeren dagelyks in hunne kerke moesten doen voor en ter gedagtenisse van Hertog *Jan van Beyeren*, waar in zy zedert zyne dood in 't bezit en genot waren geweest. Hier in heeft Heer *Frank van Borsselen* hen op nieuws gevestigt, en gegunt dat zy de voorfsz. renten alle jaaren zouden ontfangen en innen uit de goederen en inkomsten van het voorfsz. land, by brieve gedagtekent den 2 Augusti 1451, luidende als volgt:

Frank van Borsselen vernieuwt de ginte van 25. Rynsche guld. voor de memorien van Hertog Jan van Beyeren.

„ **F**RANCK, Grave van Oestervant, Heere van Boirffel, van
 „ Voirne, van Zuylen, van Hoichstraaten, van sinte Mertens-
 „ dyck, ende van Cortkene, enz. doen condt allen luyden. Also
 „ na die doot van Hertoghe *Jan van Beyeren* saliger ghedagten die
 „ eerbair Prior ende Convent van de Jacopynen in den Haghe alle
 „ jair opghebuert ende ontfaan hebben, uutten renten ende goeden
 „ ons lants van Voirne, 25 gouden Rynssen guldens tsjaers oft paye-
 „ ment houre warden voor seker memorien ende diensten die sy da-
 „ gelix in hoyrer kercken doen voir den voorschreven Hertoghe *Jan*
 „ *van Beyeren*, ende want sy daar of zint der tyd voorschreven in
 „ 't besit ende gebruyck geweest hebben, ende dat wy die memo-
 „ rien ende diensten niet geirne veranderen en souden, mer altoos
 „ vermeerderen, so ist dat wy den Prior ende Convent voorschre-
 „ ven, also verre als in ons is, ghegonnen, gheconsenteert ende
 „ ghegeven hebben, gonnen, consenteeren ende geven mit desen
 „ onsen brieve, dat zy die voorfsz. 25 Rynssen guldenen tsjairs voir
 „ die memorien ende diensten voirfsz. alle jaire opbueren ende ont-
 „ fanghen sullen, wt onsen renten ende goeden ons lants Voirne,
 „ &c. Des toirconde so hebben wy onse signet hier aanghehangen
 „ op ten anderen dach in Augusto in 't jair ons Heeren 1451.

„ Gheteekent by mynen Heer den Grave.

G. ZADEELEE.

Vyftig
 Wilhel-
 mus
 schilden
 jaarlyks
 te spre-
 ken op
 de Heer-
 lykheid
 van
 Purme-
 rende.

Nog had dit klooster jaarlyks te spreken op de heerlykheid van Purmerende de somme van vyftig Willhelmus schilden, welke Heer Willem van Zyl eenige jaaren nalatig was geweest te betalen; waar over door den Prior in regte zynde aangesproken, „ Soe heeft *Willem van Zyl* op ten xxvii^{en} dach van Maerte A^o. M. CCC. LIII. „ *Sec. Cursum Curie* gelooft voir mynen Heeren van den Rade van „ Holland te betalen en te vernuegen den Prior en Convent van den „ Cloester in den Hage de somme van hondert en vyftich Wilhel- „ mus Scilden, die hy hunl. sculdich bekent heeft voor drie jairen

„ ren-

„ renten ter caufe van vyftig Wilhelmus fcildens jaers die 't Cloofter
 „ heeft jaerlicx op tie Heerlycheyt van Purmerende, enz. (e).

Andere perzoonen hebben nog andere goederen en inkomften aan
 dit kloofter van tyd tot tyd gegeven en befprouken, waar van wy de
 aetens hebben gezien, maar niet wigtig genoeg geoordeelt om de-
 zelfve hier te plaatzen.

Aartshertog *Maximiliaan* en Vrouwe *Maria* gunden by Handveft
 van den jaare 1481. aan de Broeders van dit kloofter, „ alioe zy
 „ gheen vleys eeten moeghen, ende ditmaal door tempeelt verlegen
 „ zyn om vifch, dat zy des Graven vivere, gelegen in den Dorpe
 „ van *Berckel*, voirtaen gebruyken fullen op zulke conditien als die
 „ van Delft den felven vivere gebruykt hebben. Item het gebruyk
 „ van den viver gelegen aen het Hof van Hollant in den *Hage*, tot
 „ wederfeggen. Behoudelic dat de Stadhouder van Hollant mede
 „ fyne genouchte fal mogen hebben in den felven viver een werp te
 „ werpen en daerin te vilfchen hufelick, als 't hem goed dunkt,
 „ zonder dat te mogen trecken in confequentie of poffellie van be-
 „ fitte in prejuditie van die Predicaren (f).

Het be-
 vilfchen
 van de
 vyver in
 den Ha-
 ge en te
 Berkel,
 aan de
 Predi-
 karen
 toege-
 ftaan.

Over dit kloofter was een Prior en geen Abt de Overfte; welke waar-
 digheid in den jaare 1409 bekleede Broeder COENRAAT VAN
 AKEN; ongetwyffelt de eerfte, die in dit kloofter tot het voorfz
 ampt verheven is geworden; immers hy is de eerfte die ons tot nog toe
 in dien ftaat is voorgekomen. Na hem zyn andere gevolgt, waar van
 wy alleen de volgende by naamen ontdekt hebben, zonder hunnen
 aanvang of einde egter precifelyk te kunnen verklaaren.

Broeder
Coenraat
 van *A-*
kende
 eerfte
 Prior of
 Overfte
 van dit
 kloof-
 ter.

N A A M E N

der volgende

P R I O R S.

- 1435 8. April. Broeder WILLEM CLOPPER. Broeder *Wil-*
lem Willemsz Supprior.
 1535 29. October. Broeder PIETER VAN SCHEVENING.
 Broeder *Laurens van Delft* Supprior.
 1437 Broeder JAN VAN NECK; Deze was in 1429. biegtva-
 der van Vrouw *Jacoba van Beyerens*, en zedert 1430 tot
 1443. Raad in den Hove van Holland, werdende ook by
 uitflekentheid gemeenlyk genoemd *de groote Prior* (g).

Namen
 van zy-
 ne na-
 volgers.

Y y 3 1448

(e) Geregiftr. in 't IV. Memor. van Boffaart, fol. 228.

(f) Dit hebben wy woordelyk getrokken uit een oud handschrift, waar by
 aangetekent ftond, dat het Handveft geregiftr. is in 't witte *mege Register* be-
 rufende ter Graaffelykheids Rekenkamer.

(g) In de zeven eerfte Memoriaal-boeken van den Hove van Holland, door-
 gaans toegefchreven aan Mr. *Jan Rose*, ftaat hy ender de Raden vermeld, dan
 met den naam van *broeder Jan van Neck Prior*, dan zonder uitdrukkinge van
 naam, alleen met den titel van den *grooten Prior*.

- 1448 5. Septemb. Broeder JOOST VAN 's GRAVEZANDE Prior, en broeder *Harman Bakbuys*, Supprior.
- 1465 13. Mei. Broeder AELBRECHT PIETERSZ Prior; en broeder *Jacob Pol* Supprior.
- 1512 Broeder ANDRIES HUGOOSZ. VAN DELFT, Leeraar in de Godgeleerdheid. Hy is naderhand geworden Prior te Leuven: daar hy in 't jaar 1525 tot Provintiaal over de Provintie van Nederduitschland verkooren wierd.
- 1574 Broeder PIETER VAN KROOSWYK Cuterzoon. Deze wierd uit het Convent van Rotterdam voor Prior herwaarts gezonden.
- 1578 Broeder PETRUS BACHERIUS, zynde geweest de laatste Prior.

Termynen of Predik-plaatzen om te bedienen aan 't nieuwe Convent toegevezen.

Het voorfz Convent in het algemeen Kapittel des jaars 1403. te Erford gehouden, en hier vooren gemelt, onder de Predik-orde aangenomen zynde, maar nog geene termynen, dat is zoo veel als Predik-plaatzen om te bedienen, bekomen hebbende, heeft Broeder *Eylard Schonevelt*, Generaal der Predik-heeren, den Prior en de Broederen van dit nieuwe Convent dezelve toegewezen, waar van de brief, zoo als de bovengemelde Schryver ons dien uit het Latyn vertaalt, mededeelt, in dezer voegen is luidende:

„ **B**R. *Eylard Schonevelt*, van de Order der Predikheeren Hoog-
 „ leeraar in de H. Godkunde, Provinciaal over de provincie
 „ van Saxen, de Kettermeester, wenscht aan den Prior ende Broe-
 „ deren des nieuwe konvents in den Haag van de order der Predik-
 „ heeren, de eeuwige saligheid, en mannelijk te slyden met den
 „ zwaarde des geestes. Gemerkt dat het weynig of niet baaten
 „ zouw, dat 'er nieuwe konventen ter vermeerderinge van de Or-
 „ der aangenomen worden; ten zy datze in het noodige, ten min-
 „ ste naar het vermogen van onse armoede, bezorgt wierden; en
 „ dat zulks niet gevoeggelyker, zoo als het schynt, door de Order
 „ gedaan kan worden als met een bequaam gedeelte van de termyn-
 „ nen der nabuurige konventen aan die (nieuwe) konventen toete-
 „ leggen, en te bedienen te geven: zoo is het dat ik, begeerende
 „ achtervolgens een bysonder bevel en last van den Overste onser
 „ Order naar ons vermogen te zorgen voor uw konvent, dat onlangs
 „ in 't algemeene Kapittel aangenomen is, maar noch geene termyn-
 „ nen gekreegen heeft: en aangezien onder de termynen van 't U-
 „ trechtsche konvent de termyn van Rotterdam, onder de termyn-
 „ nen van 't Zirickzeefche konvent de termyn van den Eriël, en on-
 „ der de termynen van 't Haarlemsche konvent de termyn van Delft,
 „ aller naast aan uw konvent van den Haag gelegen zyn: zoo is het,
 „ zeg ik, dat ik de gemelde termynen, met alles wat volgens het
 „ gebruyk der Order tot die termynen behoort, door den inhoud
 „ deezes aan uw konvent toelagge, toevoege, en toewyse; ter tyd
 „ toe dat deese toevoeging in 't algemeen Kapittel bevestight werde.

Noch

„ Noch willen wy, en wy gebiedent op de H. gehoorzaamheit, dat
 „ geen broeder van onse Order bestaan zal de gemelde termynen,
 „ of eene van dezelve, na dat hem deze brief zal zyn bekend
 „ gemaakt, in te nemen, of zich zelve in die termynen of
 „ een van de zelve eeniger maate in te dringen: maar dat hy de-
 „ selven, met alles wat daar toe behoort, zonder uytstel en tegen-
 „ spraak zal hebben te laten en over te geven ter vrye beschikkin-
 „ ge van den Prior in den Haag. Ter getuigenisse enz. Gegeeven
 „ binnen ons konvent in den Haag, in 't jaar des Heere 1404 daags
 „ voor drie Koningen dag.

Welke termynen Vrouw *Margareta van Oostenryk*, Gouvernante der Nederlanden, naderhand heeft verandert, en aan de Predikheeren van 't voorz. Convent andere in plaatze van de voorige toegevoegt by den volgenden brief:

Welke naderhand door Vr. *Margareta van Oostenryk* verandert zyn.

MARGRIETE Archiduceffe d'Auftrie, Ducessse & Con-
 tesse de Bourgongne, Regente, &c.

Tres-chiers & bien aimez.

Nous avons fait communiquer avec les Deputez de Delft & le Prieur des freres Prescheurs a la Haye accompagnie du Prieur des freres Prescheurs de la Haye & apres avoir oy le rapport de la dite communication, & bien entendu la matiere, nous avons ordonné & par ces presentes ordonnons que les dits freres pourront venir a Delft pour y preschier, oyr confession & faire autres actes, que bons freres & religieux sont accoustumez de faire, assavoir en chacune eglise Parochiale de la ville une sepmaine en l'Advent & vng jour aux festes de Noël, une sepmaine en Quaresme & cinq jours aux festes de Paques, une sepmaine en l'Esté, & cinq jours aux festes de Pentecoste, & quart a oyr confession aux austres jours lesdits Prestres se pourront trouver ensemble pour voir s'ils sen sauroient accorder aimablement, sy non, nostre intention n'est point quilz y viengnent plus avant que aux jours dessus specifiez jusques par nous en soit autrement ordonnez, si vous mandons ceste nostre ordonnance ainsi faire entretenir le tout par maniere de provision. Treschiers & bien aimez. Notre Seigneur vous ait en sa garde. Escript a Malines le xviiiij. de May l'an XV. XXVII.

Brief van Vrouw *Margriet* aan den Hove nopende de termynen van prediken door de Predikheeren van den Hage tot Delft.

Ainsi signé par MARGUERITE,

Et plus bas,

H E R D I N C K.

Et sur le doz est escript; A nos Treschiers & bien Aimez les President & gens du Conseil de l'Empereur Hollan.

Ook had de Regentinne twee jaaren te vooren by een anderen brief

brief den Prior en 't gemeen Convent aangemaant , dat zy nauwe agt zouden hebben te nemen op het prediken en het ſtip onderhouden van den gezetten tyd der termynen hunner Terminariſſen. De woorden van den brief zyn deze :

M A R G U E R I T E.

Placaat
nopen-
de de
termyn-
nen van
predi-
ken.

» **E**erſaeme Lieve en Beminde. Wy zyn volcomelicken onder-
 » richt dat die dwalinge die onder den gemeenen volcke gere-
 » ſen is, meeft toecompt en ghecommen is vuyt die indifcrete ſer-
 » moenen van den Predicanten Religieufen en anderen, om waerinne
 » te remedieren is onſe meenighe dat gy voortaan nyemand en
 » zult vuytſeynden omme te preken of ghedoghen binnen uwen Con-
 » vente te preken dan den gheenen die voorlienich, verſtandich
 » en van goede manieren zyn ende wel geexerciteert en geoef-
 » ſent in de manieren van preken, en dat ghy den zelve zulcx on-
 » derwyft all eer hy preken zal. Dat hy hem wachte 't gemeen
 » volck te ſcandaliferen vuit onbehoorlycke fabulen, redenen en nar-
 » ratien als oick wel gheſciet is, dat hy oick niet en vermane van
 » *Martinus Luther* of zyne Leeringhen, noch oick van doppinge van
 » der Ketters die hier voortyts geweest zyn, den zelve uwen Pre-
 » dicanten adverterende zoe verre zy contrarie deden, dat zy daer
 » van by u gecorrigeert zullen worden en gefuſpeneert van 't offi-
 » cie, welke correctie ghy ten effecte zult brengen van 't preken te
 » benemen. Boven deſen is onſe meeninge dat die terminariſen van
 » uwen Convente niet langer en zullen moghen blyven in heure ter-
 » mynen dan die weeke, die zy zullen preken, ende dezelve weeke
 » geexpireert zynde terſlondt weder tot huys ende heuren convente
 » keeren, zonder voor of nae dezelve weeke hem voorder in die
 » termynen te moghen onderwinden. Waer van wy U adverteren,
 » Ten eynde dat indien die contrarie ghebeurde, ons van node
 » zoude zyn voorder daerinne te voorſien tot uwen ſchande en
 » ſchade. 'T welk wy als nu om beters wille gelaten hebben, en
 » hebben nyettemin gelaſt onſen Wethouders ons te adverteren in-
 » dien contrarie van deſen ghebuerde ende ghy hierinne ghebrec-
 » kelick waert. *Eerſaeme Lieve ende Beminde*, ons Heere Godt
 » zy met U. Gefcreven in den Hage den xxvij. September anno
 » M D. XXV.

Be-
ſchry-
ving van
de kerk
van dit
klooster.

De kerk van dit klooster, die nog in wezen is, wyft klaar ge-
noeg aan, hoe pragtig datze van ouds geweest is; want de drie af-
ſpanzelen, het ruime Choor en verſcheide Kapellen van adelyke ge-
ſlagten, die'er voorheen geſtaan hebben, dienden haar niet alleen
tot groot cieraad en gemak, maar bragten ook het gebouw tot zo-
danigen ruimte en aanzien, dat het binnen de bepalinge van de be-
hoefte der Kloosterlingen niet en bleef.

Broeder-
ſchap
van St.
Vincent

In dezelve was eertyds, behalven het Broederschap van de Roſe-
krans, 't welk aan de gansche orde der Dominikanen gemeen is,
nog een ander Broederschap opgerecht ter eere van den Heiligen
Vincent

Vincentius Ferrerius, een Dominikaner monnik, dien men in de onzekerheid van nader bewys zoude mogen giffen de eigentlyke Schut-Heilig van het Klooster te zyn geweest. Welk Broederschap plagt eens in 't jaar, op den eersten Sondag na Paaschen ter eere van den gemelden *St. Vincentius Ferrerius*, eenen ommegang te doen langs het Voorhout en den Vyverberg: waar op Paus *Clemens de VII.* in 't jaar 1525. hen in 't regt van jaarlyks zoo eenen ommegang te houden bevestigt heeft.

Veel Vorsten en hooge aanzienelyke Perzonagien hebben in deze kerke willen begraven werden: als wel inzonderheid Vrouwe *Margareta*, stigster van dit gebouw, dewelke in den jaare 1412 haar leven eindigende deze kerk tot haare rustplaatze verkoor (*b*); werdende volgens getuigenisse der Schryveren (*i*) begraven aan de noordzyde van het hoog altaar in eene tombe, welke zeer cicrlyk en kostelyk gewrogt was. Hier van gewaagt de Karmelyt Jan van Leiden (*k*) in deze woorden: *Hæc (Margareta) pro usu temporis fundavit Monasterium Prædicatorum in Haga-Comitis, ubi & sepulta est in Boreali parte summi altaris in tumbo mirifice elaborato.*

Insgelyks wierd in den jaare 1425. in deze kerke der Dominikaanen begraven Hertog *Jan van Beyeren*, Elect van Luik, Voogd van Holland en vaderlyke oom van Vrouw *Jacoba*; die meer genoegen scheppende in den huwelyken staat, dan in het kerkelyk leven, de kap op den tuin hadde gehangen, en zig in de regeeringe dezer Landen niet met de beste trouw hadde ingedrongen; aan zyne Nigte *Jacoba* haare ontwyffelbaare eigendommen en Staaten ontweldigende op een wyze die met zyne Bisschoplyke waardigheid zoo weinig overeenkomst hadde als zyne heerschezugtige hartstogten: waarom niet zonder groote rede uit zyne schielyke en onverwagte dood wierd geoordeelt, dat hy aan eenig venyn, hem door list van *Margareta* de moeder van *Jacoba* gegeven, gestorven zy (*l*).

Zz

Nog

(*b*) Goudhoev. pag. 428. Veldenaar, *Chron.* pag. 99.

(*i*) Henr. Thaborita, *lib. 11. Chronic. cap. 27.* Scriver. *Beschryv. der Graaven van Holland*, fol. 381. en 387.

(*k*) *Lib. 31. cap. 27.* en in den zelve zin de oude Hollandfche Kronyk, *Divis. 26. cap. 32.*

(*l*) Reygersberg in zyne *Chronyk van Zeeland*, uitgegeven en vermeerdert door Boxhorn, zegt pag. 193. „ dat Hertog *Jan van Beyeren*, in 't jaar 1424. „ (dit is te verstaan, na den loop van den Hove) op den derthien-avont, seer „ schielyk in den Hage op 't Hof gestorven, en tot ten Jacobynen in 't Clooster „ begraven is aan den zuyd-zyde van den Choore. Waar mede overeenstemmen de oude Holl. *Chron. Divis. 28. cap. 27.* of Goudhoeven, pag. 449. en Scriverius, *Beschryv. der Graaven van Holland*, pag. 420. alwaar hy sprekende van de dood van Hertog *Jan van Beyeren*, dit navolgende verhaalt: „ In 't „ zelfde jaar (1424) op de nonas van Januarius, te weten, daags voor Epiphanie „ starf haestelyk *Jan van Beyeren* met toenamen de ongodtvrugtige, Hertog „ van Lizelenburg, Regent van Holland en Zeeland, en voor dezen schynbisschop van Ludick, moederlyke oom des Hertoghen *Philips* en vaderlyke oom „ van *Jacoba van Beyeren*, &c. Hy starf in den Hage in Holland, en is aldaar „ by de Dominicaanen begraven. En zoo zegt ook Veldenaar in zyne *Chron.*

pag.

Ferrerius aldaar opgeregt; en plegtige ommegang ter zynere eere.

Vorstelyke Perzonagien in dezelve begraven: als eerst Vrouwe *Margareta*.

In 1425. Hertog *Jan van Beyeren*.

Nog is aldaar begraven Heer *Lodewyk* Bastaardzoon van Hertog *Willem*

Lodewyk
Bastaard
van *W.*
van *Bey-*
eren.

• Hier in
mist *Scri-*
verius of
weli-
gentlyk
de *Abt*
van *Trit-*
tenheim,
uit wien
hy dit
heeft ge-
trokken:
want
Hertog
Jan van
Beyeren
was nooit
Graaf,
maar
wel *Ru-*
waard of
voogden
dat nog
met ge-
weld.

„ pag. 123. in 't jaer ons Heeren 1425. op den dertiendach avont soo stierf Her-
„ togh *Jan van Beyeren*, die menich verdriet den Landen aengedaen had en bi
„ hem geschied was; Ende hi leyd begraven te *Jacopinen* in den Hage. Eenige
meenen dat hy aan een drankje gesturven is, dat *Margariete* de moeder van *Jacoba*
hem zoude gegeven hebben. En dezelve *Scriverius*, pag. 426. „ In 't jaar
„ 1425. is *Jan van Beyeren*, te vooren *Elect*,* Graaf van *Henegou*, *Hollant*,
„ *Zeelant* en Heer van *Vrieslant* aan venyn gestorven door list van zyn officier,
„ te weten, zyn Hofmeester. Hoe 't zy, veele wierden 'er ondertusschen met
deze daad betigt, en wel onder anderen Heer *Jan van Vliet*, die een *Hoeksge-*
zinde zynde en gevolgelyk in een diepen haat by de *Kabeljaauwschen*, het zelve
met eene schandaleuse dood moeste bekoopen; want hy wierd niet alleen in den
Hage onthoofd en gevierendeelt, maar zyne quartieren gehangen aan de poorten
der vier *Hollandsche* Hooft-steden. *Goudhoeven*, pag. 210. en 449. *S.v. Leeuw.*
Bat. Illustr. pag. 1135. *Heemskerk*, *Bataw. Arcad.*, pag. 215. Deze rampzalige
Edelman was voorheen in den oorlog, dien Hertog *Willem van Beyeren* in den
jaare 1408. om wille van dezen voorn. zynen broeder *Jan van Beyeren* victorieuse-
lyk tegens de *Luikenaars* voerde, Ridder geslagen, en ook te gelyk Hofmeester
van den gemelden Graaf, in wiens gunst hy zig zoo verre had weten in te drin-
gen, dat Hertog *Willem* zyne bastard-dogter *Beatrix*, weduwe van Heer *Philips*
van Dorp hem ten huwelyk gaf: De huwelyksche voorwaarden tusschen hen bei-
den wierden geslooten tot *Schoonhoven* den 19. October 1411. en luiden als
volgt.

„ **WILLEM**, &c. doen condt allen luden, dat wy gegeven hebben Heeren
„ *Jan Heere ten Vliete* tot enen echten wive *Vrouwe Beatrixen*, weduwe
„ Heeren *Philips van den Dorpe*, onse Bastairt dochter, dair mede sal hi hebben
„ alle alfulke goeden, als hair toegedeylt sijn in afscheydinge van Heeren *Philips*
„ *Testamentoirs* na wtwyfinge dier gesceyde brieven die dair of sijn; dair toe
„ soe hebben wy Heere *Jan* voirsz. mede gegeven tot hylcx goede en medegave
„ mit onser dochter voirsz. die heel *Ambochts-heerfscappie* van der alinger *Pro-*
chien van Heere *Aerntsberge*, welke *Ambochts-heerfscappie* voirsz. *Vrouwe*
„ *Beatrix* onse dochter voirsz. ende hair erven van Heere *Jan* voirsz. ende van hair
„ tsamen gewonnen, hebben en houden sullen mit onsen *Scoot* aldair, ende mit
„ alle toebehoeren, bedriuen, forseiten, profcyten, opkomen en vervallen ende
„ alle toebehoeren, hoe 't genoemt mach wesen, alsoo groot en alsoo klein als
„ onse Neven van *Bloys* seliger gedachten ende Heer *Jan Heer t'Arckel* was, te
„ houden, te hebben en te besitten plagen, hoe dat genoemt of gelegen mach
„ wesen in narte of in droegen met *Ammers*, wtgesceyden alleen dat wy aan ons
„ houden die *Hoogs-Heerlicheyt* van der alinger *Prochien* voirsz., oic mede heb-
„ ben wy aen ons gehouden drie bloc coeren-tienden naest onser stede van *Scoen-*
hoven gelegen, Dat is te weten die groote tien-hoeven, die cleyne tien-hoeven
„ en dat oversteret: Voirt behouden der *Hoffstede* van den *Berge* hair vryheyt,
„ en hier toe sal onse dochter ons jaarlicx wtreiken thyen *Nobel*. Oic sijn 't
„ voirwarden of *Vrouwe Beatrix* onse dochter voirsz. of hoeren erven immer-
„ meer hierna eenich croot, hinder ofte gebrec gesceide aen eenigen goeden, die
„ hier voir bescreven staen, so verbinden wy ons mit desen brieve, dat wy of
„ onse erven *Vrouwen Beatrixen* voirsz. of hoeren erve sonder eenich vertrec also
„ goede goeden of beter goeden weder bewisen sullen tot fulken steden, dair hen
„ genuegen sal. Ende alle dese voirsz. *Ambochts-heerfscappie* en anders goeden
„ die dair toe behoeren sullen *Vrouwe Beatrix* onse dochter en hoir erven die si
„ wynnen sal by Heeren *Jan Heeren ten Vliete* voirsz. tot ewigen dagen houden
„ van ons en van onsen erve tot enen goeden onversterflichen erflien, te verheer-
„ gewaden als 't geboeren sal mit enen witten pair handscoen. En of onse doch-

lem van Beyerem (*m*); als mede in den jaare 1434 Vrouwe *Jolente*, dogter des Graaven van Lynningen op den Ryn, huisvrouw van Heer *Arent van Egmond* en *Yllestein*, Ridder.

Zz 2

Ook

Vr. Jolente
Vrouw
van Hr
Arent
van Eg-
mond.

„ ter voorsz. sonder blikende geboorte van hem beyden tsamen gewonnen oflyviēh
„ werde, so sullen dese Ambochts-Heerscappie en goeden dair toe behoerende
„ voorsz. vry weder comen aen ons en aen onsen erve, Ende anders of hoire enich
„ sturve sonder blikende geboorte van hem beyden te bliven, sullen hoire beider
„ goeden wedergaen daer dat si gecomen sijn, behoudelic onse dochter voorsz. of
„ si langer levede dan Heer *Jan Heer then Vlacte* voorsz. hondert Vrankrykse ou-
„ der seilde 't 's jaers te lytochten. Ende om dat wy willen, dat alle dese fae-
„ ken gehouden werden geliken voorsz. staet, so hebben wy desen brief besegelt
„ mit onsen segele. Gegeven tot Scoenhoven op ten xix. dach in Oëctobrī
„ anno M. CCCC. en elf.

(*m*) Vader van Heussen in zyne *Oudb. en Gesigten van Delfland*, pag. 386. noemt hem *Bastaardzoon van Hertog Aalbrecht van Beyerem, een groot weldoender van het Convent*; 't welk een groote mislag is en t'eenemaal strydig aan het geen hy zelf zoo even te vooren, pag. 379. heeft ter nedergefelt, noemende aldaar den zelve *Lodewyk bastaardzoon van Hertog Willem den VI.* Behalven dat Hertog *Aalbert* buiten zyne wettige kinderen maar twee bastaardzoonen heeft nagelaaten; te weten, *Willem* en *Arnolt*. *Willem* wierd door Paus *Nicolaas* gewettigt en is de eerste Heer van Schagen geweest. In tegendeel getuigen onze Jaar-boeken; dat Hertog *Willem de VI.* onder zyne bastaard kinderen gehad heeft enen *Lodewyk*, die eigentlyk deze *weldoender* is geweest. En om geen verder bewys daar van by te brengen, zoo kan maar ingezien werden de volgende Gifte-brief:

„ **WILLEM.** &c. Doen condt allen luden, want ons in onser volre Vier-
„ schaer van Zuyt-Hollant mit recht ende mit vonnisse onser Mannen toege-
„ wyft zyn al alsfulke goide als Heer *Aernt van Leyenberch* in onsen Lande van
„ Hollant leggende heeft, overmits breucken wille die hy tegens ons ende onser
„ Heerlichede gedaen hadde, Soc hebben wy **LODEWYCK** onse Bastairtssoen
„ gegeven ende geven mit desen brieve, alle alsfulke goide, leen ende cygen, als
„ Heer *Aernt* voorsz. leggende hadde in onsen Lande van Noirt-Hollant, in ful-
„ ker maeten, dat hy die van ons houden sal en van onsen Nacomelingen tot ee-
„ nen rechten leen ende als 't versterft, so sal men verheergewaaden mit eenen
„ rooden sparwair of twintich schellingen dair voir. In oirconde, &c. Gege-
„ ven in den Hage op ten beloken Pinxteren dach anno MCCCC. en vyve.

Aan dezen Heer *Lodewyk* heeft Hertog *Willem* nog eene gifte gedaan van het huis en Hofstede te Wateringe met verscheide andere landeryen, waar van de brief is gegeven in den Hage op *St. Pieter en Paulwelsdag* anno MCCCC. en sessē, en geregistreert ter Leenkamer van Holland in 't boek genaamt *Privilegia J.* 1404. fol. 46. verso.

Deze Heer *Lodewyk*, toegenaamt *Bastaard* van Holland, was Heer van *Vlissinge*, welke Heerlykheid hy by zyn leven verkogt aan den Heere van ter Veer. Na zyne dood, welke om 't jaar 1440. voorviel, gaf Hertog *Philips* deze Heerlykheid aan zynen *Bastaardzoon Cornelis*, met ordre aan den Heere van *Binghin*
„ court die heerlykheid aen te tasten en den Heere van der Veere nyt den vesete te set-
„ ten: waar over dezelve zig klagtig adresseert aen den Raed, te kennen geven-
„ de, dat hy *Vlissingen* met syne toebehooren gekogt hadde tegen Heeren *Lode-
„ wyk*, en dat voir myns gen. Heeren in der stad van *Gent* in tegenwoordig-
„ heyt van *Lienmannen* opgedragen hadde, dies hy betogen mogt mit goede
„ brieven, bezegelt metten mannen zegel, ende was dair in gekomen naer regte
„ en coustuyme 's Lands van *Zeelands*, bad derhalven myn Heeren van den Ra-
„ de, dat sy myn gen. Heere informeren wouden, hopende als hy daer of wel
„ on-

Infge-
lyksvee-
le Ede-
len en
Ridde-
ren.

Ook hebben in deze kerk eertyds veele Edelen en Ridderen hunne begraaf-plaatzen gehad, en wel voornamentlyk die van den huize van *Wassenaar*, Burg-graaven van Leiden; waar van wy leezen, dat *Hendrik van Wassenaar*, in den jaare 1447 stervende, aldaar begraven is, gelyk mede in den jaare 1477. zyn zoon mede genaamt *Jan van Wassenaar*, (n) mitfgaders dezelfs eenige zoon mede genaamt *Jan van Wassenaar* Ambagtsheer van Voorburg, Voorschooten, Valkenburch, Katwyk, Oefigeest, Barendregt, en Bezitter van 't huis te Suyk, te Sant en ter Horst; Ridder van de Orde van 't gulde Vlies, Stadhouder en Opperste Kapitein van Vrieland, die in 't beleg van 't stedeken *Slooten*, door eenen schoot in zynen arm gequest zynde, den 4. December 1523. binnen *Leeuwaarden* stierf, en met groote pragt in 't voorz. klooster der Dominikaanen ter aarde wierd gebragt, werdende zyne begraavenisse vergezelt van meest alle de Ridderfchap en Edelen, met den President en Raden van Holland (o). Hy fcheide uit de werreld met dien lof, dien hem van ieder een gegeven wierd, dat hy niet voor zyne byzondere baat of eige glorie, maar enkelyk voor 't welvaaren van Vrieland geoorlogt had,

„ onderwyft waere, dat hy hem rustelyc en vredelyc Vliffingen soude laeten be-
 „ sitten. Meynde ook myns gen. Heere daer en tende, dat hy eenig recht hebben
 „ moecht an Vliffingen, dat hy daer af schuldich waer den Heer van der Veer niet
 „ regte toe te spreken voor synen Mannen van Zeeland, midts dat hy dair af in bezitte
 „ waere. En wes dan by de Mannen voorsz. dair of gewyft worde, dat woude hy
 „ en moeste dat dulden en dogen. Den Heer van der Veer vertrocken wesende,
 „ gaf de Heer van Bingincourt aen den Raad te kennen, dat hy last had Vliffingen
 „ in te nemen en aen te vaerden van myns gen. Heeren wegen, vragende om raed wat
 „ daer in te doen. Die welke Raede al gemeenlyk antwoorden, dat hy mynen
 „ gen. Heere senden soude vidimus van des Heeren brieven van der Veere, en
 „ voirt te kennen geven wes hy daer tegen vermeten mogte, ende dat gedaen,
 „ waert dat myn gen. Heere hem dan vorder yet bevale of lastede, soo mogte hy
 „ hem beraden wes hy van rechte wegen schuldich waer vorder dairinne te doen, 't
 „ geen alsoe aangenomen en gedaen is. Hier waren by die Abt van Middelburch,
 „ die Heere van *Wassenaar*, die Heere van *Yffelsein*, Heer *Arent van Gendt*,
 „ *Floris van Borsselen*, *Willem van Naeldwyk*, *Laureys van Cats*, *Wolffert van*
 „ *der Maelfeden*, *Crabel*, *Boudyn van Zwieten*, *Goidfchalk Oom*, *Gerit Potter*
 „ *van der Loo*, en meer andere, op den 19. December 1440.

(n) Deze is geweest een der voornaamste Hoofden van de Kabeljaauwsche zyde, zie Heemskerk, *Bat. Arc. pag. 234.* en mitsdien dwaalt zeer groffelyk Goudhoeven, in 't geslagt-register der Wassenaaren pag. 137. en pag. 518. aldaar opvolgende de groote Hollandfche Chronyk; als mede S. v. Lccuw. *Bat. Illustr. pag. 1150.* die de woorden van Goudhoeven slegts uitschryft; als zy zeggen, dat deze *Jan van Wassenaar Jacobszoon A. 1479.* een van de principaalste Rumoermeesters was in den Hage en te Leyden, verdryvende aldaar uyt die van de Kabeljaauwsche partye; 't welk t'eenemaal stydig is met het geen dezelve Schryver van de *oude Holl. Chron. Divis. 29. Cap. 12.* of Goudhoeven even te vooren, pag. 465. verhaalt heeft van Heer *Jan van Wassenaar*; te weten, dat in den jaare 1445 tot Leiden een oploop zynde ontstaan tusschen de Hoekschen en Kabeljaauwschen, de President van Holland, Heer *Gooswyn de Wilde*, veele mannen van wapenen uit den Hage en Delft dede vergaderen; dat deze verzelt met veele Edelen van de Kabeljaauwsche partye binnen Leiden komende, terfond Stads banier namen, die door *Jan van Wassenaar* gedragen wierd en quamen alzo den hunnen te hulpe, &c.

(o) S. v. Lccuw. *Bat. Illustr.*, pag. 1150. *Goudh. pag. 137.* *Reigersb. Chron. van Zeeland*, pag. 410.

had, en dat hy een spoediger einde van den oorlog had gemaakt als iemand had durven denken (p).

Deze kerk verloor ook *Anna van Hennyn*, dochter van *Wouter de Hennyn*, Heer van Boffuit in Henegouwe (welke eerst met *Jacob van Borsselen*, Heer van Brigdam, en daar na met *Willem van Egmont*, Heer van Ysselstein, tweede zoon van Heer *Aernt* voornoemt getrouwt is geweest) tot haare rustplaatze, als zy in den jaare 1463 haare dagen eindigde (q).

Als mede Vrouw *Anna van Hennyn*.

Ook is in deze kerk der Jacobynen begraven *Willem van Buuren*, die in 't jaar 1461 alhier onthoofd wierd om den doodslag begaan aan Heer *Rutger van Boetzelaar*, Heere van Langerak en voor de helfte Heere van Asperen (r).

Willem van Buuren.

In latere tyden zyn ook alhier begraven *Arent van Dorp*, Ridder, Heer van Teemsche, Maafdam en Middelhernes, Gouverneur eerst van Mechelen en daar na van Zierikzee, zoo als zyn Graffchrift 't welk in den noordmuur van de kerk uitgehouwen staat, te kennen geeft.

In late-
re tyden
Arent van Dorp
Ridder,
&c.

EXPECTAT HIC
DIE SUO DEUM SUUM
QUIDQUID MORTALE FUIT
VIRI NOBILIS

ARNOLDI VAN DORP,

EQUITIS. TOPARCHÆ TEMSCHÆ,
MAESDAMI ET IN MIDDELHERNES,
MACHLINIÆ OLIM, MOX ZIRIXZÆ
GUBERNATORIS

OBIIT ANNO SALUTIS CIO IDC. II. AUG.
ÆTAT. LXXII.

ACCESSIT
FILIA DEFUNCTI

JOSINA VAN DORP,

VIDUA VIRI ILLUSTRIS CAROLI DU BECQ EQUITIS,
BARONIS DE BOURI, TOPARCHÆ VILLEHONII,
EQUITUM GALLICORUM IN CONFOED. BELGIO TRIBUNI.

OB. ANNO SALUTIS CIO IDCXLVI.
ÆTAT. LXXXI.

Zz 3

Waar

(p) Oudhed. van Vriesl. 2. deel, pag. 567.

(q) Goudhove in 't geslagt reg. der Heeren van Egmond, pag. 127. S. v. Leeuw. *ibid.* pag. 948. maar de Schryver van de Oudh. en Gestigten van Delfland pag. 387. noemt haar, dogter van *Johan de Hennyn*, Heer van Boffu.

(r) Goudhoev. pag. 474.

Waar boven geplaatst zyn deze volgende agt quartieren:

DORP.
ALMONDE.
ALKEMADE.
HAAFTEN.

WYBURG.
UYTWYK.
VAN VLOETEN.
POLANEN.

Hr. Philips van Dorp
Admiraal van Holland

Philips van Dorp, Heer van Dorp, Ridder en Admiraal van Holland, met de volgende quartieren:

DORP.
NELLING.
WYBURG.
VAN APEN.

SCHETS.
BRIMEU.
REGTERGEM.
VAN DER WERVE.

Mr. Adriaan van der Goes
Raad en Rekenmeester van den Prins van Oranje.

Mr. *Adriaan van der Goes*, Raad en Rekenmeester van den Prince van Oranie. Hy stierf den 7 Januarii 1632. en wierd met zyne vier quartieren en het volgende grafchrift in deze kerk gelegd.

VAN DER GOES.
SPANGEN.

RENOY VAN SPYK.
DE POTIS.

HIC REQUIESCIT
NOBILIS DOMINUS
ADRIANUS GOESIUS J. C.
PRINCIPI AURIACI CONSILIARIUS,
E PATRE DELPENSIIUM PRÆTORE,
AVO ET PROAVO HOLLANDIÆ ET
WESTVRISIÆ ADVOCATIS.

Grafchrift van den Heer *Johannes L'Empereur*.

Nog vind men in den zelven noordmuur beneffens den predikstoel het marmere graf-teken van den eerwaardigen Heer *Johannes L'Empereur*, in zyn leven Bedienaar des Goddelyken woords in deze gemeente, 't geen zyne Vrouw hem ter eere aldaar heeft doen stellen, met het volgende opschrift.

PERPETUÆ MEMORIÆ
NOBILIS VIRI
D. JOHANNIS L'EMPEREUR AB OPPYCK.
QUI
POST S. STUDIA IN BELGII FOEDERATI ACADEMIIS
FELICITER EXCULTA
ET INDE
QUINQUENNALEM PER GERMANIAM; HELVETIAM
ITALIAM, GALLIASQUE PEREGRINATIONEM
QUUM S. MINISTERIO,
CUI SOLIUS RELIGIONIS, ET CHRISTO INSERVIENDI ZELO
SESE

SESE DEVOVERAT,
 LEYDERDORPI BIENNIIUM, BRILÆ OCTENNIUM,
 ET ANNOS TOTIDEM HAGÆ COM.
 SINGULARI PIETATE, PRUDENTIA, ATQUE FACUNDIA
 PERFUNCTUS ESSET,
 HUIUS VITÆ
 ET AGRESTIS, ET CIVICÆ, ET AULICÆ PERTOESUS
 SEMPERQUE, REBUS ETIAM SECUNDIS,
 AD COELESTEM ADSPIRANS PATRIAM
 TANDEM
 FIDUCIÆ IN DEUM PLENUS,
 EO COMMIGRAVIT,
 RELICTO SUI IN PIORUM ANIMIS DESIDERIO ARDENTISSIMO
 A. O. CIO DCXXXVII. XXII AUG.
 ÆTATIS SUÆ XLIII
 UXOR ABIGÆL THYSIA
 REV. THEOLOGI D. ANTONII THYSII F.
 LIBERIQUE P. C.

Eindelyk ziet men nog aan den oofmuur, boven het gestoelte der Heeren van de Hooge Collegien, enz. in een zwart marmer gedenk-Tafereel deze Inscriptie ter gedagtenisse van wylen den Ridder *Edward Harwood* aldaar opgeregt, in 't kort meldende zyne heldendaden ten dienste van de Vereenigde Nederlanden verrigt, en hoe hy na cenen drie en dertig jaarigen dienst, ten laatsten voor 't beleg van Maastrigt zyn leven heeft gelaaten.

Grafte-
 ken van
 den Rid-
 der
Edward
Har-
wood.

HOSPES SIS VIDENS!
 CECIDIT HIC
 QUICQUID CADUCUM FUIT
 VIRI MILITIS
D. EDWARDI HARWOOD,
 ANGLI
 EQUITIS AURATI NORFOLCIA ORIUNDI,
 QUI
 PRÆPOT. DD. ORDIN. GENER.
 IN OBSIDIONE BOMELIÆ (MDXCIX) PRIMO MILITAVIT,
 OSTENDÆ (MDCII.) VEXILLO DONATUS,
 RHENBERGÆ PROPUGNANDÆ (MDCVI)
 PROCENTURIO CENTURIO EVASIT;
 EXIN
 LEGIONIS ANGL. ILLUST. D. ROB. SYDNEII
 VICE-COM. DE LISLE
 PROTRIBUNUS TRIBUNUS FACTUS EST.
 DENIQUE
 POST XXXIII. ANN. STIPENDIA
 AD OBSESSAM MOSÆ-TRAJECTUM
 TERTIO GLOBULO PERFOSSUS, OFFICIO SIMUL ET FATO
 FUNCTUS EST.

QUOD

IMMORTALIS VIRI, FORTIS JUXTA AC BONI,
DEO PATRIÆQUE DEVOTISSIMI
M E M O R I Æ.

NEC NON POSTERORUM EXEMPLO
HENR. HERBERT. ET NIC. BYRON
EQUITES AURATI

ILLE TRIBUNUS LEGIONIS,
HIC CENTURIO COHORTIS ANGLICANÆ
P. C. A. D. MDCXXXVI.

Deze kerk zedert de Reformatie tot 1617. tot een Arzenaal gebruikt.

Zulks dat deze kerk in pronk en praal van overheerlyke Tomben, uitmuntende Sepultuuren, en schoone Zarken, verrykt met overtreffelyke opschriften, voor geene kerk in Nederland heeft behoeven te wyken; dog van alle deze, die voor de Spaansche oorlogen en troubelen aldaar in menigte te zien waren, gelyk ook onder anderen die cierlyke verheve Tombe van de gemelde Hertoginne fondaterfle, aan de noordzyde, alwaar plagt te staan het hoog altaar (s), waar van wy zoo even hebben gewaagt, is of weinig of niets te vinden; zynde dit gebouw te dien tyde deerlyk verwoest en jammerlyk geschonden, tot zoo verre, dat het zedert den tyd van de Reformatie, en na het afzweeren van den Koning van Spanje tot in den jaare 1617. eerst voor een paardestal en daarna voor een Arzenaal of geschut-huis is gebruikt geworden.

Verscheide Kapellen.

Verscheide kapellen zyn certyds op verscheide tyden in en aan deze kerk gefligt; als onder anderen de kapel van de Heeren van *Wassenaar*, waar in veele zoo mannen als vrouwen uit dat geslagt begraven zyn geworden, waar van wy 'er eenige hier vooren hebben opgetelt.

Als die van de Heeren van *Wassenaar*.

Den 11. Juli 1464. hebben vier broeders, als *Floris Oem* Heer van Wyngaarden, *Tielman Oem*, Mr. *Hendrik Oem*, Ao. 1669. Raads-Heer in den Hove van Holland, en *Jan Oem*, zoonen van Godschalk Oem Heer van Wyngaarden, Ambagtsheer van Yffelmonde, Raamsdonk, Gryfoorde, &c. aangenomen eene kapel aan de zuidzyde dezer kerke te bouwen; welke ook door hen voltrokken is en tot hunne begraafplaatze heeft verstrekt.

Van de Heeren *Floris Oem van Wyngaarden* en zyne broeders Nog van een anderen van dien naam.

Nog heeft een andere Mr. *Floris Oem van Wyngaarden Jansz.*, uit het zelve gellag (t), (zynde geweest Ridder, en Ambagtsheer van Yffelmonde, mitsgaders Raad in den Hove van Holland) in 't jaar 1509. verlof bekomen om eene andere kapel te fligten ontrent het einde der kerke.

Als mede van Mr. *Jan van Esche*.

Mr. *Jan van Esche*, Raadsheer en Rentmeester Generaal van Holland (v), heeft 'er ook eene kapel gebouwt in 't jaar 1484, daar hy en zyne nazaaten zouden begraven worden.

Aan

(s) Goudhoeven, pag. 97.

(t) Deze was Raad van 't jaar 1491 tot 1510.

(v) Hy was in 1478 Rentmeester Generaal van Zuidholland. Oudenh. Zuitboll. pag. 435. en wierd naderhand Raad en Rentmeester Generaal van Holland en Zeeland van den jaare 1480 tot 1505. zoo verre bekend is.

Aan de zuidzyde van het Cloor heeft in vroeger tyde gestaan de kapel der Heeren van Borsselen, welke de *Sacristie* genoemd wierd. Deze naderhand afgebrandt zynde, wierd in den jaare 1435. door *Anna van Boffuit* (w) weder opgetimmert, daarin een altaar geplaatst en met inkomsten voorzien. Zy bedong onder anderen, dat de Kapellaan der zelve kapelle daar dagelyks missen en diensten zoude doen, en dat zy den vryen toegang tot de kapelle zoude hebben door de deur des Kloosters, als breeder vermeld werd in den volgenden brief (x):

» **W**Y Broeder *Willem Cloppier* Prior, Broeder *Heluoldus*
 » *Breyndwyck* Leesmeester, Broeder *Willem Willemssen* Sup-
 » prior, ende voort meer dat gemeen Convent der Predicker orden
 » des Cloosters in den Haghe bekennen ende lyen, dat wy Vrouwe
 » *Anna van Boffuyt*, Vrouwe van Yfelflyn, gegonnet hebben, en-
 » de gonnen mit desen onsen brieve voor haer, haeren erven ende
 » nacomelingen tot eewigen dagen die Capelle, die men plach te
 » heten Sanctuarie ofte Sacristye, ende nu verbarnt is, staende aen
 » de zuytzyde van den Chore aen 't Clooster ende die selve Capelle
 » sal die voorgenoemde Vrouwe laten tymmeren ende opmaken na
 » hare selfs wille ende goetduncken; des sal sy hebben daer aen al-
 » soo veel erve van des Cloosters wegen, daer sy mach op doen
 » tymmeren een altaer van sulcker mate ende grote, als haer dunc-
 » ken sal dat mogelyk behoort te wesen, ende so sal sy die voorz.
 » Capelle besorgen van alle ornamenten, kelken ende misboeck, en-
 » de al dat daer toe dient van des haer dunckt. Ende tot wat tyden
 » die voorz. Vrouwe, haer testamentoers ofte erfgenamen eenige
 » diensten ofte erffenissen sichten ter eeren Gods ende harer zielen
 » lavenisse, die voorz. missen ofte diensten zullen die voorz.
 » broeders van den voorz. Clooster doen, ende bedienen, en-
 » de niemant anders, ten ware dat sy gebreecke daer an lieten ge-
 » schien, so sal 't de voorz. Vrouwe ofte hare erfgenamen we-
 » der aenveerden ende dat laten bedienen van een anderen Prief-
 » ter, die haer believen sal. Ende voort wes missen die voorz.
 » Vrouwe aldaer sal doen laten boven haer selfs Capellaen, die
 » fullen die voorgenoemde Broeders van den voorz. Clooster
 » ook doen, also verre als sy willich daer toe syn. Ende ook so sal
 » die voorgenoemde Vrouwe, hoeren rechten erfgenamen ende na-
 » comelingen die voorz. Capelle buyten des Cloosters last ofte kos-
 » ten houden in rake ende dake, daer van den Clooster vry houden
 » tot ewighen daghen. Ende waer 't sake dat die voorz. Vrouwe
 » gebrakt, ende hoere erven ende nacomelingen de voorz. Capelle
 » niet en hielden in rake als voorz. stact, ende hemluyden dat te
 » wetene genoeg gedaen wair, ende nochtans die lieten vervallen
 » ende vergaen, ende daer niet toe en deden, so soude dan dat ge-
 » meen Clooster mogen die voorz. Capelle laten reformeren op der

A a a

voor-

(w) Deze was getrouwt aan Heer *Jacob van Borsele*, Heer van Brigdam en Duiveland, Stadhouder van Berghen in Henegouwen. Zie *Reygersberge, Chron. van Zeeland*, 2. deel, p. 192. en hier vooren, pag. 381.

(x) Dese brief staat gedrukt by Ant. Matth. *Anal. Vet. ævi, Tom. V. I. pag. 103.*

Kapel
der Hee-
ren van
Borsselen
genaamt
de *Sa-
cristie*.

Afge-
brant en
weder
opge-
bouwt
door

*Anna
van Bos-
suyt*.

Verkla-
ringe
van den
Prior & c.
in wat
voegen
zy aan
Vrou-
we *An-
na van
Bosuyt*
hebben
vergunt
de ver-
brande
Sacristie
op te
timme-
ren en
aldaer
een ka-
pellerye
te stig-
ten.

„ voornoemden Vrouwen erfgenamen cost, en wouden sy dat niet
 „ betalen, so soude dat selve Clooster dan dat aenveerden, ende
 „ hoeren oorbaer mede doen, 't welke wy hopen dat Godt verhoeden
 „ sal. Behoudelicke dan datter niemant in die voorfz. Capelle
 „ uytganck ofte inganck hebben en sal, dan die voornoemde Vrou-
 „ we, hoeren erven ende nacomelingen allene, ende die gheen,
 „ die sy dat selve van vruntfchap van haaren bloede gecomen ver-
 „ gunnen woude, mit sulcken voorwaarden als voorfz. slaen. Voort
 „ so sal die voorfz. Vrouwe een doere mogen doen maken binnen
 „ die vryheyt van den Clooster, duerende hoer leven lanck, waer
 „ mede dat sy in de voorfz. Capelle mach gaen, sonder in de kerke
 „ ofte Choor te comen. Welke Capelle voorfz. een duere hebben
 „ sal dienende uyt den Choor in de voorfz. Capelle te gaen. Van
 „ welke doere die voorfz. Vrouwe den Prior altoos een floetel sal
 „ doen hebben, oft enen anderen broeder in 't voorfz. Clooster, die
 „ haer believen sal. Ende om dat wy Prior, Leesmester, Sup-
 „ prior, ende gemeen convent des Cloosters voorfz. dit aldus de
 „ voergenoemde Vrouwe gegonnen, &c. hebben wy des t'oircon-
 „ den des gemeen Convents zegel aan desen brief gehangen op den
 „ 8 dach in April, in 't jaer ons Heeren CIO. CCCC. XXXV.

Meer
andere
kapellen
in voor-
tyden by
verschei-
de Hee-
ren aan
deze
kerk ge-
stigt.

Meer andere kapellen zyn in voortyden by verscheide Heeren aan deze kerke gestigt tot begraaf-plaatzten hunner geslagten; want wy vinden, dat *Jacob Cats*, Heere van Cats, Catshoek, oude en nieuwe Cats en Catsrak, Heer tot Simonskerke en Brouwershave, en in den jaere 1447 Raadsheer in den Hove van Holland, en *Margareta Oem van Wyngaerden*, zyne huisvrouw te zamen in den jaere 1450 gefondeert hebben eene kapelle in 't klooster van de Jacobynen in den Hage (y). En dat in dezelve kapel begraven is geweest *Barbara Cats*, dogter van den voorn. Jacob Cats, eene kloosternonne (z). Dat ook aldaar in den jaere 1629 begraven is *Charlotte Tuyl van Serrooskerke*, getrouwt met *Abel van Cats van Bruelis*. Als mede in 't jaar 1634 *Catharina van Cats*, getrouwt met *Jan van Hesse*, Heer van Piershil, mitsgaders dat ook dezelve kapel in den jaere 1635 verstrekt heeft tot een begraaf-plaats voor *Willem Cats* (a).

Nog heeft in den jaere 1480. *Cornelis Croesink*, Ridder, Heer van Benthuizen, Ambagtsheer van Soetermeer, Hoog-Heemraad van Delfland, en de ecrte Lieutenant-Houtvester van Holland, volgens commissie van *Maximiliaan* en *Maria* Hertogen van Oostenryk en Graaven van Holland, gedagteken den 28 September 1477. aan deze kerke gedaan stigten eene kapel, waarinne hy ook in den jaere 1520, na dat hy het voorfz. Lieutenant-Houtvesters-ampt 42 jaeren hadde bekleed, begraven is geworden (b).

In 't jaar 1533 is 'er nog op kosten van 't Convent eene kapel gebouwt voor de Wallenaaren; welke kapel gegeven wierd aan *Willem Goud*, Ontfanger der gemeene Lands middelen van Zuidhol-
land

(y) S. v. Leeuw. *Bat. Illustr.* pag. 902.

(z) Ibid. pag. 902.

(a) Ibid. pag. 904.

(b) Goudhoeven, pag. 166. S. v. Leeuw. *Bat. Illustr.* pag. 926.

land en Heemraad van Delfland. In deze kapel zoude hy met zyne nakomelingen Legraaven werden.

In den jaare 1570 verzogten de Predikheeren by requeste, dat de Staten hen wilden begunstigen met een glas aan de westzyde van de kerk, waar op de Staten by resolutie van den 14 September des zelve jaars ordonneerden, „ dat de Ontfanger zoude visiteren de „ plaatze, daar het zelve glas zoude staan, en als dan het voorz. „ glas laten maken tot koste van den Lande, met inscriptie, dat de „ Staten het zelve hebben gegeven. Dit glas is tans in de kerk niet meer te vinden, zynde ongetwyffelt in de troubeltyden al gebroken en vernielt.

Hier vooren hebben wy ter loops aangetekent, dat deze kerk zedert den jaare 1574, na dat de Spaanschen deze sireek hadden verlaten, en gevolgelyk de Haag was gevallen in handen der Staatschen, tot den jaare 1617. eerst tot stallinge van paarden (c) en daarna tot 's Lands Arzenaal en geschut-huis is gebruikt geworden. Nu staat ons kortelyk te melden, 't geen gelegenheid heeft gegeven tot het weder openen dezer kerke en het plegen van den godsdienst in dezelve.

Zeker Schryver (d) hier van sprekende, tekent aan dat de *vervolgingen van den gezuiverden Godsdienst in den Haag, niet weinig vernomen zyn, en dat de zwaare beroerten, die daar op zedert zyn gevolgt, in den jaare 1617. gelegenheid gaven tot het eerste gebruik der Kloosterkerke.* Want de verschillen in 't stuk van de religie tusschen de zoo genaamde Remonstranten en Contra-Remonstranten waren nu zoo hoog in top gestegen, dat de scheidingen en scheuringen, vrugten der twist en baarmoeders van meerder verwyderingen, opentlyk met wyde schreeden voortgingen, in zoo verre, dat volgens het verhaal van Brandt in zyne Historie der Reformatie, (e) „ de „ afgezonderde gemeente in den Hage, na dat s' eerst de Gasthuys- „ kerk (zynde de kapel van 't Sacraments-Gildenhuis, nu het Engelsche kerkje genaamt) hadden verkregen, onder belofte van „ geen kerkenraad apart te formeren, dezelve belofte terstond daar „ aan gebroken hebbende, voorts daarna (den negenden van Hooy- „ maand) de Kloosterkerke hebben ingenomen, brengende daer „ predikstoel en zitbanken, en daer doende prediken, zonder daer „ toe verlos van de Heeren Staaten (dien de grond en 't gebou toe- „ quam) of van de Magistraten van den Hage verzogt, veel min „ bekomen te hebben. Ja zy hebben daarna, 't geen tot meerder „ veragting der Heeren Staaten scheen te strekken, *Henricus Rosæus* „ (die by de Staten in zyn dienst was geschoort) daar ter plaatze „ als hun Predikant gebruikt. Dit buitenspoorig bedryf en onwet- „ telyke behandelinge der gesepareerden wierd wel haast door Prins *Maurits* bevestigd en goed gekeurt. „ Want den 23. der zelve „ maand, zynde veertien dagen na het innemen der gemelde kerke, „ verliet de Prins de publyke kerk en ging ten zelve dage by d'af-

Aaa 2

Een ge-
schildert
glas by
de Sta-
ten aan
de kerk
gege-
ven.

Hoe en
by wat
gele-
gend-
heid de-
ze kerk
in den
jaare
1617.
weder tot
de oeffe-
ning van
den
Gods-
dienst is
gebruikt
gewor-
den.

(c) Zie het bewys hier van onder Bylage K K.

(d) Joh. Vollenhove, *Poesy*, pag. 350.

(e) II. deel, 16. boek, pag. 469. 470.

ge-

Krygt
daar
doorden
naam
van
Prince
kerk.

De kerk
in 1625.
aan die
vanden
Hage
gelaten.

„ gezonderden ter predikatie (*f*). Hier door kreeg deze kerk ze-
„ dert den naam van de PRINCE-KERK. Dus wierd dezelve in
den gemelden jaare 1617. van een paardstal en Arfenaal weder tot
een Godshuis gemaakt, waar in zedert de Gereformeerden hunnen
godsdienst hebben geoëffent; latende het Choor van de kerk doen-
maals tot het gieten van het geschut geappropriëert blyven, gelyk
het voorz. Choor ten huidigen dage nog van de kerk afgezonderd
is en buiten eenig gebruik van den Godsdienst gefeparëert blyft.

In den jaare 1625. wierd deze kerk aan de Magiftraat van den
Hage in eigendom overgelaten, onder beding, dat zy zoude betalen
de onkosten, aan dezelve gedaan, zoo als de volgende registratie
duidelyk medebrengr.

„ *Den 4 Februarii 1625.* Zyn binnen geftaen de Burgemeesteren
„ van 's Gravenhage, namentlyken *Quartelaer, Cassiopyn, Kinschot*
„ ende *Nobel*, gedeputeert van de Heeren Vroedschappen van 's Gra-
„ venhage voorn., verthoonende, hoe dat fy op de presentatie op
„ gisteren avont by de Heeren Gecommitteerde Raden gedaen, van
„ te vrede te zyn de Klooster ofte *Prince-Kerk* aen die vanden Hage
„ in eygendom te laten, zoo zy willen aan 't Land reftitueren de
„ kolten aan de voorn. kerk gedaen, zulcx daer van by declaratie
„ foudde blyken, haere Vroedschappen hadden doen vergaderen,
„ ende dat by eenparige stemmen van de Vroedschappen was ver-
„ ftaen, dat de voorn. kerke geenzints van den Hage diende gede-
„ menbreert; dat fy dienvolgende goet hadden gevonden de pre-
„ sentatie, die by de Heeren Gecommitteerde Raden op gisteren
„ was gedaen, aen te nemen, te vreden zynde alle de kolten aen de
„ voornoemde kerke gedaen, te betalen, mids dat daervan zal bly-
„ ken by perfecte declaratie en specificatie; Waarop gedelibereert
„ wefende, is de voorz. Heeren Gedeputeerde aangefeyt, dat myn
„ Heeren van 't Collegie zeer swack en maer drie fierk fynde, dat
„ fy het zelve in 't Collegie fullen rapporteren, als d'andere abfente
„ Heeren ofte meerendeel van dien, zullen fyn aengekomen en on-
„ dertuffchen ordre ftellen, dat met het verkoopen van de graaven
„ zal werden gefuperfedeert.

„ Van de voorz. presentatie openinge gedaen wefende in 't Col-
„ legie, is dezelve presentatie aangenomen en goedgevonden, dat
„ daar op een acte zal werden ingeftelt, 't welk zulks gedaen is,
„ ende aan die van den Hage overgelevert.

Egter
onzeker
of wel
ooit in
't bezit
zyn ge-
weeft!

En of wel aldaar zoo klaar van de gemelde acte werd gefproken,
zoo hebben wy egter niet konnen ontdekken, dat de Magiftraat van
den Hage ooit in 't bezit van deze kerk is geweest, nadien het ge-
zag en bewind over dezelve altyd aan 't Collegie van Gecommitteer-
de Raden is gebleven, waar aan het jegenwoordig nog ftaat; zulks
dat men daaruit zoude moeten befluiten, dat deze overgifte van geen
gevolg zy geweest.

De Heeren Gecommitteerde Raden hebben niet alleen het opzigt
over deze kerk, maar ook het regt van Kerkmeesteren aan te stel-
len, zynde by refolutie van den 20. December 1632 by dezelve voor
de eerfte maal drie Kerkmeesters verkooren, dog de begevinge van
het

(*f*) Brandt, *Ibid.* pag. 556.

het Rentmeesters-ampt ter zelve tyd (g) aan de Kerkmeesteren ge-
laaten, aan dewelke ook tans staat het aanstellen van den Koster,
Orgelist en verdere bedienden, waar onder nogtans de Voorzanger
niet moet gerekent werden, dewyl die by den Kerkenraad met com-
municatie van Kerkmeesters werd verkooren, op approbatie van de
Heeren Gecommitteerde Raden (b).

K E R K M E E S T E R E N

V A N D E

K L O O S T E R - K E R K

Zedert den jaare 1632.

- 1632 { Mr. *Cornelis van der Wolf*.
      { *Govert Persyn*.
      { Mr. *Adriaan van Assendelft*.
- 1640 Mr. *Cornelis Adriaan Terestein*, loco van der Wolf.
- 1643 Mr. *Herbert van Beaumont*, loco Terestein.
- 1645 *Hugo van Cassiopyn*, loco Persyn.
- 1646 Mr. *Willem Schadé*, loco Assendelft
- 1651 *Gerrit Graswinkel*, loco Schadé.
- 1651 *Diderik Pauw*, loco Cassiopyn.
- 1669 Mr. *Jacob van der Hoeven*, loco Graswinkel.
- 1679 Mr. *Simon van Beaumont*, loco H. van Beaumont.
- 1689 *Tzaak Pauw*, Heer van Agtienhoven, loco D. Pauw;
      dog deze heeft nooit sessie genomen.
- 1691 *Johan Diderik Hœuft van Buttingen*, loco Y. Pauw.
- 1693 Mr. *Johan Dedel*, loco van der Hoeven.
- 1712 Mr. *Gasper van Kinschot*, loco Buttingen.
- 1715 Mr. *Johan Quarles*, loco Dedel.
- 1726 Mr. *Albert Fabricius*, loco S. van Beaumont.
- 1726 Mr. *Nikolaas van der Haar*, loco Kinschot.

N A A M E N

V A N D E

R E N T - M E E S T E R S.

- 1605 *Johan Halling*. Deze wierd by Resolutië van de Staten
van Holland van den 17 Julii 1605 aangestelt met den
naam van Ontfanger van de goederen en inkomsten van 't
klooster der Predikaaren en Agniete Convent in den Hage.

Aaa 3

A

(g) Vernieuwt by Resolutie van den 26 November 1656.

(b) Zie Resolutie van Gecommitteerde Raden van den 1 November 1718.

- 1633 *Adriaan van Persyn*; zynde deze de eerste Rentmeester, die in gevolge van de voorengemelde Resolutie by Kerkmeesteren is aangefelt geworden.
- 1656 Mr. *Johan van der Haar*.
- 1665 Mr. *Gerard Thuninck*.
- 1686 Mr. *Willem Boy*.
- 1703 Mr. *Johan van der Haar*.
- 1718 Mr. *Willem Quarles*.

Hoedanigheid van het klooster.

In 't zelve wierden 's Lands Privilegien, Octroyen, enz. bewaart.

Wat nu belangt het gebouw van het klooster zelf, daar de kerk haaren naam van draagt; daar van is ons tot nog toe geen net bescheid bejgent. Het zelve stond agter de kerk ten noorden, en was al vry een groot en uitgestrekt gebouw, hebbende verders ten noorden tot aan den Denneweg eenen schoonen boomgaard of tuin tot vermaak en gerief van de kloosterlingen, en 't land daarom heen behoorde ook aan 't klooster. In 't zelve wierden in voorige tyden bewaart 's Lands Privilegien, Octroyen, Chartres en brieven, dewelke de Staten van Holland van tyd tot tyd van de Graaven hadden verkregen, leggende in bellote kisten; waarby daarna ook gevoegt wierden de rekeningen van de byzondere ontfangers van 's Lands gemeene middelen en ontlagen, mitsgaders de stukken en documenten daar toe dienende, dog in een andere kist, daar toe op speciale ordre van de gem: Staten volgens resolutie van den 9 Julii 1545 (b) gemaakt, waar van 's Lands Advocaat de sleutel onder hem moest houden.

Tot

(b) Tot bewys zullen wy alhier bybrengen 't geen daar van in de Registers van Holland aangetekent werd gevonden, zoo als het zelve door den Advocaat van den Lande in der tyd, Heer *Adriaan van der Goe*, is gehouden: „ den 9 „ Julii 1545 hebben tot mynen huysse geweest, de Heere van *Alkemade*, *Heyman* „ *Adriaansz.* en *Huych van den Eynde*, my belattende dat ik een kist soude doen „ maken, omme daar in te leggen de rekeningen en stukken van de particuliere „ ontfangers van de twee thienden, dewelke ik ook ten zelve dage van het Hof „ tot mynen huysse hebbe doen halen, en die te doen stellen in 't klooster in den „ Hage by de andere kisten van den Lande en den sleutel daar van onder my te „ houden. Den 20 Julii 1545 hebbe ik met Mrs. *Huygh van den Eynde* en *Jacob* „ *de Milde* volgende onse Commissie, geweest in het Klooster, by ons wesende „ de Heer *Abel van Colster*, om te zien na de Privilegien van het Land van Hol- „ land en die by Inventaris te stellen, na door gesogt hebbende alle de kisten en „ Treforien, en hebben geen gevonden. Den 6 Augusti 1545. hebbe ik rapport „ gedaan nopende de befoignes van Mr. *Huyg van den Eynde*, Mr. *Jacob de Mil-* „ *de* en my gedaan, in het visiteren van de Privilegien, te weten, dat wy in het „ klooster geen Privilegien met allen gevonden hadden, ende dat onder my ge- „ vonden waren de Privilegien, Octroyen en Mandamenten, volgende de me- „ morie by my daar van gemaakt, die zeer weinig waren; ende dat wy ons la- „ ten dunken, dat de originelen van 's Lands Privilegien onder de groote steden, „ Rekenkamer, Register-kamer, Griffie van Holland ofte de Chartres van de „ Keyserlyke Mejesteit moesten rusten; dat wy ook bevonden hebben diversche „ brieven van verzekertheyt van de Keyserlyke Majesteit daar by zyne Majesteit „ belooft het Land te vryen van diversche renten, enz. Op welk rapport, naar voor-

Tot bewaring van deze kisten hadden de Predikheeren de Staten eene kamer in 't klooster ingeruimt. Maar dewyl deze kamer te klein en ook niet bequaam genoeg was tot berginge van alle 's Lands papieren, die dagelyks vermeerderden, en ook teffens tot het houden

In den
jaare
1558.
nog een
andere
kamer
ten
dienste
van de
Staten
aldaar
ge-
bouwt.

voorgaande communicatie, de Staten geresolveert hebben, dat de steden eerst zullen onderzoeken wat Privilegien zy onder hen hebben en daar van copie nemen; ende wes aldaar niet gevonden en werd, dat als dan het zelve gezogt sal werden onder de Rekenkamer, Registerkamer, Griffie en Chartres, en gerecouvreert zynde, wes men van dien sal kunnen gekrygen, als dan van dezelve by ordiné een Register gemaakt sal werden in franchyne, 't welk rusten sal onder den Advocaet, van welk Register elke stede een inventaris geleverd sal werden; ende als dan voorts geordonneert sal werden, waar men de Originelen van deselve Privilegien zal leggen ofte in een kiste daer drie ofte vier sleutels toe wesen sullen, ofte in eenige van de steden. Den 14 November 1548 is op het aangeven van die van Delft, eendraagtelyk geresolveert, dat elke stede van de Privilegien van de Landen onder haar wese, copie soude doen maken en deselve doen leveren in handen van den Advocaet, *Huygh van den Eynde* en de *Nilde*, om by henl. dezelve geregistreert te mogen werden, ende het zelve Register gelegd te werden in een kiste, die in het klooster ofte elders, daar men het ordonneren zoude, gestelt sal werden, en dat de Advocaet daar toe een kiste zoude doen maken. Voorts hebben de Staten den 28 April 1550. den Advocaet gelaft, nog een kleynere en sterker kiste te doen maken met ses sleutelen, om 's Lands Privilegien in te legen na 't fatsoen van een kiste, die Pieter Jacobsz hem vertoonen zoude, en dat de kiste, die nu gemaakt is, men soude mogen bewaren tot andere 's Lands affaïren. Den 2 April 1555 is de Advocaet gereyft na Delft, en heeft aldaer by assistentie van den Secretaris A. van Leyden uitgetekent zekere Privilegien, die 't gemeene Land concerneren tot negen en twintig toe in getale, daer van de voorz. Commissaris met den eersten aengenomen heeft copie te doen maken tot behoef van 't Land. Den 19 April 1555. is de voorn. Mr. Adriaan van Leyden, Secretaris der stede Delft gecommitteert, om tot 's Lands kosten te reyzen na Leeuwaarden, om van Gerrit van Loo, zyn schoonvader te gekrygen de registeren van wylen Mr. *Aelbrecht van Loo*, wese, onder zynen schoonvader, mitsgaders alle andere stukken authentycq of niet authentycq 't gemeene Land van Holland toucherende. Verders is den 26. April daaraanvolgende geresolveert, dat de Advocaet zal recouvreren alle de Registers, Brieven en Munimenten, de Staten van den Lande van Holland aengaende, die onder de erfgenamen van wylen Mrs. *Aelbrecht van Loo*, *Frans van Coebelen* *Aert van der Goes*, zyn berustende, en deselve ontfangende daar van maken Inventaris, en die de Staten vertoonen, dewelke de voorz. Advocaet onder hem sal houden, om van dien verzogt zynde een ygelyk te leveren copie. Dirk Coebel van der Loo is by resolutie van den 14 en 15 December 1560 toegevoegt een wanbais van Satyn ofte twaalf ponden daar voor, mids dat hy de Staten leveren sal alle de Registreren ofte Memorialen by zyn vader Mr. *Frans Coebel* zaliger gedagtenisse, *in zynen leven Advocaet van den Lande*, mitsgaders alle andere stukken de Staten toekomende, onder hem berustende. Eindelyk wierd den 21 Mei 1556 by de Gedeputeerden eendragtelyk geresolveert, dat ten einde de Privilegien in tyden van oorloge en anders te bet bewaert souden mogen zyn, men deselve in een van de besluten steden soude doen bewaren, ter plaetse daer dezelve steden hare Privilegien en andere secrete bewaren, mits makende een Trefoor in de muur met yfere deuren, en dat die van Delft en Leyden daer toe na een bequame plaetse zouden doen zien, het welk sy aangenomen hebben, om daarvan op de naaste Vergaderinge rapport te doen. Op wat tyd, nu 's Lands Privilegien en andere stukken van hier na de eerstgemelde stad zyn overgebracht, hebben wy niet kunnen

ont-

den van hunne particuliere byeenkomsten en vergaderingen, beslooten de Staten in den jaare 1556 nog eene andere kamer tot hun behoef in 't klooster te doen bereiden, en committeerden ten dien einde by resolutie van den 19 Mei deszelven jaars Mr. *Arent Coebel*, ontfanger van 't gemeene Land, nevens *Pieter Brusselaer*, om toezigt te hebben en Contrerolleur te wesen van het werk (*i*). „ Maar „ alzo de plaatze in 't klooster die verkoren was, omme een kamer te maken, omme daarinne te leggen des gemeene Lands rekeningen, de verificatien daar op dienende en anders, overmids „ de laagte en onbequaamheid van dien, volgend' zeker concept „ daar van by geschrifte gestelt, ende Gedeputeerden van de zes „ groote Steden overgezonden, daar toe niet bequaam geoordeelt „ wierd, besloot men in 't zelve klooster te zien na een andere be- „ quame plaatze, die gemaakt was, of indien 't nood is, daarmen „ een nieuwe kamer zoude mogen maken; en wierden daar toe „ gecommiteert *Jacob van der Duin*, Mr. *Lambrecht Jacobsz* en „ *Jan Dirksz 't Hoen* Burgemeester, die op de naaste Vergaderinge „ daar van ook rapport doen zouden (*k*). En dewyl in 't klooster geen bequaam vertrek wierd gevonden, kogten de Staten in den jaare 1558. van de Predikaaren een stuk erfs, leggende aan 't klooster, voor de somme van tweehondert vyfentzeventig gulden en zes gulden tot een recreatie voor de Conventualen (*l*), waar op zy eene nieuwe kamer deden timmeren (*m*), en dezelve met een schalie of leyen-dak dekken (*n*) en voorts een glintinge maken van hout

in

ontdekken. Maar dat ze te Delft gedurende den Spaanschen Oorlog bewaart zyn geworden, blykt onder anderen ook uit de volgende registratie van den 19 April 1589. „ Alsoo de Staten van Holland nodig bevonden hebben ordre te „ stellen, dat by haren Advocaet of andere Gecommitteerden t'allen tyden als de „ gelegentheynt der zaken vereyffchen sal, van wegen 't gemeene Land acces magh „ genomen werden tot de Charteren, Rekeningen, Registers en andere Minuten concernerende den Lande van Holland, en die gedurende den oorlog onder het opzigt en bewaarnisse van *Dirk Jorisz de Bye*, eerste Rekenmeester van de Kamer van de Rekeninghe soo binnen zyn huys als binnen zekere kamer in den Convente van St. Aechten tot Delf door last van de Staten voornoemt zyn gehouden, hebben de Staten voorn. den voorn. de Bye belast de sleutel van de voorfz. kamer over te leveren in handen van haerl. Advocaet, zulx by den voorn. de Bye in de Vergaderinge van de Staten voorfz. op huyden is gedaen, zulks dat de Staten den voorn. de Bye van de vordere bewaarnis en opzigt der voorfz. stukken en papieren hebben gehouden onlast en gedefchargeert, en daar toe deze acte verleent, enz. Naderhand zyn ze alhier op 't Hof geplaatst, op eene kamer, die nu de Charter-kamer werd genoemt en regt boven de befoigne-kamer van haar Ed. Groot Mog. komt.

(*i*) Zie Resolutie van den 19 Mei 1556.

(*k*) Volgens Resolutie van den 21 Mei 1556.

(*l*) Zie Resolutie van den 23 Junii 1556. „ waar by de Staten Ordonnantie „ passeerden voor 't Convent van de Predikaren in den Hage, van twee hondert „ vyf en tzeventig gulden, uit zake van zekere erve, by heul. de voorfz. Staten „ verkogt na vermogen van den contracte daar van zynde, mitsgaders nog ses „ gulden voor een recreatie voor de Conventualen, enz.

(*m*) Volgens Resolutie van den 4 Mei 1557.

(*n*) „ Den 25. September 1558. hebben de Gedeputeerden geordonneert, dat de

in de gang voor de kamer, ten einde dezelve secreter zoude mogen wezen. Deze kamer voltrokken en in staat zynde gebragt, „ com- „ mitteerden de Staten den Heer van der Duin, Coebel en den Ad- „ vocaet, om de rekeningen en papieren, wezende in de kisten, en „ andere Privilegien en stukken van het gemeene Land, in ordre „ te leggen in de groote kasse in des gemeene Lands kamer en daar- „ van behoorlyke inventaris te maken; en ordonneerden verders, „ dat een van de sleutelen van de deur van de kamer altoos zoude „ wezen in handen van den Heere van Sprange, en de andere in „ handen van 's Lands Advocaat, en zoo wanneer een van hen bei- „ de uitgereift zoude zyn, zoude zyn sleutel laten in handen van den „ Heere van Assendelft of in zyne afwezentheid, in handen van den „ Ontfanger Coebel; dat nog gelyke twee sleutelen van de voorfz „ deure gemaekt fouden werden, daarvan de eene zouden beruften „ onder die van Delft en de andere onder die van Leiden, om in- „ gevalle een van de voorfz twee sleutelen, wezende onder den „ Heere van Sprange en den Advocaat, verloren waren, dezelve „ aldaar weder te mogen recouvreren (o). Deze kamer, daar „ 's Lands stukken, Chartres en andere munimenten lagen en bewaart „ wierden, had geen toegang anders dan door het Convent, en de- „ wyl wel nodig was t'allen tyde, ook by brand en peste daar toe „ toegang te mogen hebben, zonder het klooster te moeten passe- „ ren, zoo wierd den 13 Julii 1564 by de Staten besloten, dat men „ een poort of ingang zoude doen maken van buiten om in tyden „ van nood dezelve te mogen gebruiken, om in de voorfz kamer, „ en ook in de kamer daer vooren aen responderende te mogen ko- „ men met een trap en portael, na eisch en verzekerdheid van 't „ werk, behoudende altyd mede acces van binnen, zulks als nu ge- „ bruikt wierd, ende dat men in de beneden of voor-kamer voor- „ taan zoude befoigneren op de rekeningen van het gemeene Land „ ofte anderzints, houdende de boven-kamer secreet en tot bewaar- „ nisse van de Charten, stukken, Rekeningen en Munimenten, het „ gemeene Land aangaande, die aldaar in goede ordre en geregelt- „ heid, elk op zyne plaats zouden blyven leggen als het behoort. „ Niemand van de Staten mogte daar toe of inne acces hebben, dan „ ter presentie van twee daar toe te deputeeren, die ook de be- „ waaringe van de sleutelen zouden hebben; ook mogte de eene „ zonder den anderen geen openinge van dezelve kamer doen, en „ zouden ten dien einde beide de sloten van de yfere deuren altyd „ werden gehouden gefloten, en de sleutelen wezen en blyven, de eene „ in hande van den Heere van Assendelft ofte in syne absentie, van den „ Heere van Sprange, residerende alhier in den Hage, en de andere „ in handen van de Regeerders van Delft; des zouden die van Delft

Bbb

den

„ de kamer van de Staten, die in 't klooster gemaekt is, gedekt zal werden met „ Couverdak, niet tegenstaande de tegenwoordige dierte van de leyen, daar door „ de voorfz. kamer by advys van Dirk Jorisz van Delf zekeren tyd ongedekt ge- „ bleven is; enz.

„ (o) Zie Resolutie 5. Maart 1560.

„ den eenen contra-sleutel , daar van zy de bewaarnisse hadden ,
 „ overleveren in handen van de Regeerders van Haarlem (*p*). De
 „ Staten mogten ten allen tyden (des nood zynde) in de voorfz.
 „ kamer gaan en dezelve weder te fluiten.

Door
 wien de
 Staten
 ceertyds
 alhier
 wierden
 befchre-
 ven , en
 het eiu-
 de waar-
 toe.

Wy moeten ter dezer plaatze aanmerken , dat gelyk de Vergade-
 ringen , welke alhier gehouden wierden , verfcheiden waren van die
 geene , die wegens de Landsheeren befchreven wierden , en door-
 gaans *Dagvaarden* genoemd wierden ; zoo ook de gefalte en be-
 fchryvinge der zelve van den anderen verfchilden. Want de *dag-
 vaarden* wegens den Prince gefchiedden door den Stadhouder en
 Raden van den Hove , en de brieven van befchryvinge wierden af-
 gevaardigt door den Griffier. De voorftellen aldaar wierden gedaan
 door den Stadhouder , of by dezelfs afwezen door den Prefident of
 eerften Raad. En dezelve vergaderingen wierden gehouden op zoda-
 nige plaatzen als by den Hove wierden verkozen. De andere verga-
 deringen , welke gehouden wierden in 't voorfz. Klooster , befchre-
 ven de Advocaat en de Ontfanger des Lands (*q*).

En het einde waar toe zy vergaderden , beftond voornamentlyk
 in het verrigten en voltrekken van zaaken , welke in de groote of
 principale vergaderingen , by den Prince van den Lande of zynen
 Stadhouder en Rade van Holland befchreven , befloten en gerefol-
 veert waren (*r*); als mede in het opnemen en fluiten van de reke-
 ningen van de Ontfangers (*s*); het aanhooren van doleantien , en
 verders zodanige andere diergelyke *zaken het gemeene Land beroe-
 rende , die eenige acceleratie of vorderinge behoefden , daarop genomen
 was rapport op de voorgaande dagvaart* (*t*). Dit regt van eige of
 wil-

Dit regt
 wierd
 hen na-
 derhand
 bewiift.

(*p*) Resolutie 5 November 1564.

(*q*) Den 30 November 1564. „ Is mede gerefolveert , dat de Advocaet en
 „ Ontfanger van de Staten zullen tot allen tyden doen befchryven de voorfz.
 „ Staten in alle lopende faeken , proceffen ofte andere diergelyke aangaende , die
 „ occurreren fullen fonder alfulke befchryvinge te doen doen by den Griffier van
 „ Holland , omme alfulke superflue kosten van miffiven en Boden-loon , die ter
 „ caufe en ook onder dexel van dien anders gefchieden , te verhoeden , zulks als
 „ t'andere tyde ook by de Staten gerefolveert is.

(*r*) Zie daar van in 't brede Resolutie van den 26 September 1565.

(*s*) Zie Resolutie 10 Julii 1545 , en den 5 Augusti 1555. „ Zyn in 't Klooster
 „ in den Hage gehoord de rekeningen van de Collecteurs van den impoft van de
 „ fteden van *Oudewater , Schoonhoven , Woerden , Dordrecht , Enkhuizen , Meden-
 „ blik , Gornichem , Heusden , Hoorn , Alkmaar , Geertruidenberge , Monnikendam ,
 „ Edam , Amsterdam , Weesp , Muyden , Naerden , Gouda , Rotterdam , Delft ,
 „ Hage , Leyden en Haerlem* ; ende is bevonden alle den impoft fuiver uit te bren-
 „ gen de fomme van agtien duysent vyf hondert zeven en twintig ponden vyf
 „ fchellingen een denier ; en zyn de Collecteurs van *Schiedam en Heukelom* , over-
 „ mits hare rekeningen niet pertinent waren gemaekt , weder thuis gezonden ,
 „ enz. Op den 21 April 1556 foo hebben de Staten van den Landen , *vergaderd
 „ zynde ten Convente van de Predikaren in den Hage* , geordonneert den Ontfanger
 „ Aernout Coebel , te leveren Mr. Pieter Bruynsz , pagter van den Impoft alhier
 „ in den Hage , zekere acte van de peylinge , enz : zie mede Resolutie 1. 2. 3
 „ en 11 Juny 1559.

(*t*) Zie Resolutie van den 26 September 1565. waar by de Staten befluiten den
 Stadhouder aan te dienen de redenen waarom hen gepermittert is de dagvaarden te
 doen befchryven door den Advocaat en ontfanger *in zaken die acceleratie behoeven*.

willige beschryvinge wierd hen in den jaare 1565 by Koning *Philips*, als Graave van Holland, betwilt. Wat vertoogen en remonstrantien daar tegen aan de zyde van de Staten zoo aan de Gouvernante, Stadhouder als Rade van Holland zyn gedaan en overgegeven, alhier te willen ophalen, zoude te lang en ook t'eenemaal buiten ons oogmerk en bestek wezen. Wy zullen alleen nog maar kortelyk aantekenen, dat de Staten in den beginne van de troubeljaaren van hier na Delft weken, daar zy hunne vergaderingen den meesten tyd bleven houden tot den jaare 1577, wanneer zy dan hier dan daar vergaderden, dog eindelyk van voornemens zynde geworden, om weder hunnen zetel in den Hage te vestigen, maar niet wetende waar hen bequame lyk ter neder te stellen, committeerden zy by resolutie van den 28 Julii 1581 *eenige, omme te bezigtigen het klooster der Predikaren aldaar, of het zelve bequame lyk zonder groote kosten van den Lande geappropriert zoude mogen werden, omme de Staten aldaar te doen vergaderen ter plaatse alwaar te vooren de Reventers hebben gestaan.* Dog na onderzoek bevonden werdende, dat deze plaatze niet dan met zwaare kosten daar toe konde werden bequaam gemaakt, wierd dat voorstel afgekeurt.

„ In den jaare 1576 hadden de Staten het Klooster van de Predikaren, te weten de huizinge en boomgaarden daar aan behoorende, al in vryen eigendom gegunt en geaccordeert ten behoeve van 't St. Nikolaas Gasthuis binnen den Hage, en de kerke van dien tot behoef van den H. Geest, Leprooshuis en Corpus van den Hage; en dien volgende geordonneert te schryven aan de Commillarissen van zyne Excellentie, 't zelve onverkogt te laten, en voorts egeene geannoteerde huizen nogte Vrouwen Conventen aldaar te verkoopen, dan tot woonplaatzen, zonder tot eenigen tyd gedemolieert te worden. Niet te min wierd in 't begin van 't jaar 1583 het klooster voor 't grootste gedeelte afgebroken, en de materialen daar van als hout, steen, yzer, enz. by de Staten verkogt (v), hoewel kort daar aan by resolutie van den 27 April deszelden jaars het verder afbreken, vervoeren en distribueren van de materialen verboden wierd; blyvende overzulks alleen een klein gedeelte daar van overig, 't geen men heden nog in wezen ziet. Het zelve werd bewoont by Vrouwen, die om de vervolginge ter zaake van de religie, welke in den jaare 1685 in Vrankryk zyn begin nam, van tyd tot tyd van daar zyn geweken en haare toevlugt alhier hebben genomen.

Wyken in de troebeltiden na Delft.
In den Hage wederkerende, committeren eenige om 't klooster te bezigtigen enz.

't Klooster in eigendom gegeven aan 't St. Nikolaas Gasthuis, en de kerke tot behoef van den H. Geest.

In 1583 wierd 't klooster afgebroken dog kort daar naweder geinterdiceert.

't Voorhout

Langs de kerk van dit klooster loopt het alom bekende Voorhout

Bbb 2

(v) „ De Staten van Holland hebben verklaert en geaccordeert, dat *Cornelis Isbrantsz*, Oud-burgemeester en andere Burgemeesteren van den Hage, die eenige materialen van hout of steen, in 't klooster van de Predikaren alhier gekocht hebben, al eer d'interdictie van eenig uytvoer en demolitie van materialen van 't zelve Convent van wegen de Staten voorn. is gedaen, met goede kennis, dezelve materialen zullen mogen, transporter en gebruyken 't haeren behoefte, zonder dat nogtans eenige vorder uytvoer of demolitie van materialen uyt het voorz. klooster gedaen zal worden, tot dat anders by de Staten daerin sal wezen voorzien en geordonneert.

door
Keizer
Karel in
den ja-
re 1536
beplant.

hout, 't welk Keizer *Karel* (w) ontrent den jaare 1536 met een dubbelde ry linde-boomen tot dienst en vermaak van zig zelve, zyne vafallen en onderzaaten binnen de Vlecke van den Hage verkeerende heeft doen beplanten, en derhalven was zyne zorghe voor de behoudenis van de boomen zoo groot, dat hy al in den jaare 1539 tegens de schenders derzelve het volgende Placcaat dede afkondigen.

Placcaat
tegen het
fchen-
den van
de bo-
men al-
daar.

„ Onsen lieven en beminden die Stadhouder generael d'eerste en
„ andere Luyden van onsen Raede in Hollant, Zeelant en
„ Vrieslant, Saluyt en dilectie, Alsoe by voorige ordonnantie bevo-
„ len es onsen Rentmeester generael van Noorthollant *Jan Hanne-*
„ *man*, te doen planten ende setten tot onsen kostien in 't Voorhout
„ van onser vlecke van den Hage ende voorts streckende totter Vi-
„ verberch up twee zyden diverse Lindeboomen tot den dienst
„ en in recreatien van ons, onsen Vassalen en onderfaeten binnen
„ derselver Vlecke converferende; Ende ten eynde dat dezelve
„ boomen wel moegen wasschende blyven en onderhouden werden;
„ up dat de vagabonden, dronckers ofte quaetwillende die aldaer
„ meer moegen coemen passeren en verkeerren, hen daer af mogen
„ verhoeden om haer handen ende 't gebruyck van haeren quaden
„ wille of wercken te bat daer van trecken ende geen reden en
„ moegen allegeren van ignorantie, SOE IST, dat wy u ontbieden
„ en bevelen by desen, dat gy terstondt desen angesien binnen on-
„ sen voorz. Vlecke van den Hage ende elders daer 't van noden
„ wesen sal, doet vercondighen ende by openbair edicte van onsen
„ wegen scerpelicken verbieden, dat nyemant wye hy sy, jonk
„ noch out, gheestelick of waerlick, ryck noch armen, hem en
„ vervoerde in eenigher manieren de voorz. Lindeboomen met
„ messen, mit handen, bylen noch steenen of andere instrumenten,
„ hoe die genoempt zouden moghen wesen, te scillen, te kerven, te
„ breeken noch oick af te houden in 't geheel noch in 't deel, noch
„ in geenre manieren scadelick te wesen mit hoere beesten noch an-
„ ders, verbiedende oick allen wagnaers en voerluyden, menschen,
„ hoy, coern, hier, barninge of eenigerhande goet voerende,
„ huere wech nyet te nemen midden deur de voorz. nyewe lin-
„ den, maer an d'een zyde of d'andere, ende dat zy oick den wech
„ soo verre van den zelve linden leggen, dat die den zelve linden
„ nyet scadelicken en mach wesen; Ende dit all op te peyne van
„ xxv. Karolus gulden te verbueren t'elken reyse als 't gebueren sal,
„ ende die 't niet te betaelen en hebben in gelde, daervoeren stren-
„ gelicken gegeeselt te zyne; Ende deze peyne t'appliceren een der-
„ dendeel te onsen proffyte, een derdendeel voer den Officier, die
„ de correctie doen sal, ende een derdendeel voer den anbringer,
„ den welken men seereer houden sal. Ende indien bevonden wer-
de

(w) De Heer J. van der Does zegt in zyne aantekeninge, pag. 15. dat het Voorhout in 't jaar 1536. door de Monniken van dat klooster, dat nu bedendaegs noch is de klooster kerk, beplant zoude zyn geuerden; dog waar hy dit aangetekent heeft gevonden, werd by hem niet vermeld; het tegendeel blykt klaar uit de eige woorden van Keizer *Karel* in het bovengemelde Placcaat vervat.

„ de dat eenige kinderen gedaen mochten hebben in contrarie van
 „ desen die te jonge waeren tot correctie te bringhen ofte geen goe-
 „ den en hadden de verbuerde peyne aen te verhaelen, daer fullen
 „ die ouders voeren voldoen moeten ende de verbuerde peynen
 „ self voldoen en betaelen als of syluyden mit huereu persoene 't
 „ selve alfuls misbruykt en verbuert hadden. Ende om dat dage-
 „ licx veel vagabonden, ambochtsgefellen ende andere jonck en ou-
 „ de persoenen hem vervorderen te speelen mit colfilagen, oick te
 „ werpen met steenen om verre ende hoich over de Capelle, sale
 „ ende ander huysen van desen onsen Hove mit bussen of bogen
 „ scietende, destruerende en brekende alsoe die glaesen en dack van
 „ den zelveu Hove t'onsen grooten interessen, verbieden daeromme,
 „ dat nyemant wye hy sy jonck noch oudt, arme noch ryck, eedele
 „ noch andere hen en vervorderen met eenighe speelen hoe die ge-
 „ noempt mogen wesen binnen onsen opperhof van den Hage voorfsz
 „ buyten den huysen te exerceren, noch mit eenige steenen te wer-
 „ pen, mit bussen of boegen te schieten noch anders in geenre ma-
 „ nieren, daer by onsen voorfsz. Hof en huysen in dack, glaesen of
 „ anders soude moegen beschadigt worden opte peene en verbuerte
 „ van den gheenem die des in gebreeken en culpabel sal bevonden
 „ worden, te verbueren syn opperste cleet of anders arbitralick ge-
 „ corrigeert te werden na gelegentheyt der saecke en discretie der
 „ justitie, procederende en doende by onsen Procureur Generael
 „ ofte Bailliu van den Hage ende anderen officieren dien 't behoeren
 „ zal, procederen wel scrpeliclyc jegens den overtreders van deser
 „ onser Ordonnantie by den peenen en correctien voeren verhaelt
 „ of andere daertoe behoerende, in alle rigueur van justitie sonder
 „ eenich verdracht, gracie of simulacie noch faveur in eeniger ma-
 „ nieren, noch om wat redenen dattet wesen mochte; Bevelende
 „ voorts, dat gy dese onse ordonnantie, edict en verbot doet ver-
 „ verschen en vernyeuwen by openbaer publicatie ter plaetsen
 „ voorfsz. tot allen tyden alst van node wesen sal, ten eynde dat
 „ nyemant des ignoratie en pretendere. Gegeven in onsen vleecke
 „ van den Hage voorfsz. onder onsen zegel van Justicie, 't welck
 „ men in onsen Hove van Hollant gebruyckt hier op 't spatium in
 „ forme van Placcaete gedruickt den ix. December XV^c. en XXXIX.

Wy zullen ons niet inlaaten om alhier een breede beschryving te
 doen van de gesteltenisse van het Voorhout, of ook op te halen,
 wat plaizier en vermaak deze plaats zoo aan hooge als lage perzoonen
 dagelyks verschaft; vermits de Heer Constantyn Huigens, in zyn
 leven Heere van Zuylichem, en na hem ook de Heer Jacob van der
 Does het zelve op een sierlyke en niet min geestige wyze in rym heb-
 ben verrigt. Alleen zullen wy'er kortelyk byvoegen, dat het Voor-
 hout rondom met zeer schoone en aanzienelyke woonhuizen bezet
 is, waar onder verscheide gevonden werden, die voor paleizen in
 andere Landen niet behoeven te wyken.

VIII. HOOFSTUK.

De Nieuwe kerk, wanneer en door wien gestigt. Begrooting der onkosten van den ganschen opbouw. Gestalte van de kerk. Cierlyk geschildert orgel. Graf-schrift van den President Pauw. Oude benaming van den grond, waar op de kerk is gebouwt. Beschryving van het Nieuw Kerk-hof.

DE NIEUWE KERK.

De
Nieuwe
kerk.

By wien
en wan-
neer ge-
stigt.

Onkoste
van den
gan-
schen
opbouw

Gestalte
van de
Kerk.

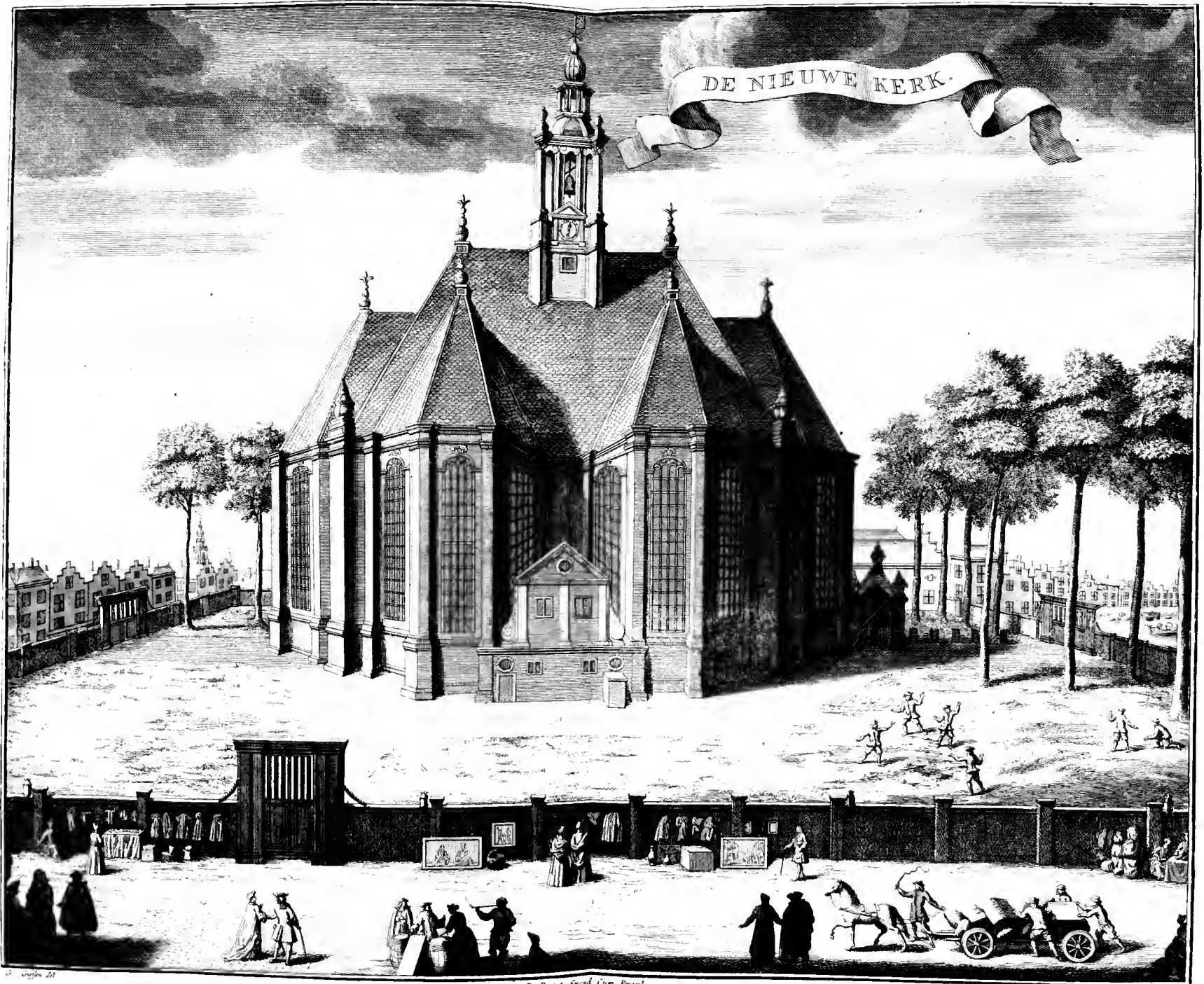
DE derde Hoofd-kerk, welke tans in den Hage gevonden werd, bekend met den naam van de *Nieuwe Kerk*, is gelegen aan de westzyde van het Spui, ter plaatze, of immers daarentrent, daar voorheen het St. Jacobs Kapelleke gestaan heeft. Deze kerke hebben de Heeren van de Societeit, vermits de andere kerken door den grooten aanwasch en 't vermenigvuldigen der Ledemaaten (*a*), en ook wel inzonderheid tot gemak en gerief van de daaromheen woonende burgers, in den jaare 1649. gedaan stigten, en is na verloop van ruim zes jaaren voltrokken. De onkosten van den ganschen opbouw met den inkoop van den grond en huizen daarop staande, daaronder ook begrepen het gestoelte en banken in dezelve, hebben bedragen de somme van vier hondert een en veertig duizend zes hondert veertig guldens en zeven stuivers, zoo als ons uit de originele rekeningen, welke by den Heer *Pieter Stalpert van der Wiele*, ter zelve tyd Ontfanger van gemelde Societeit, daar van separatelyk zyn gehouden en overgelevert, is gebleken.

Deze kerke, schoon van geen buiten-gewoone grootte, is een voortreffelyk werk, zoo door derzelve gestalte, schikkinge en byzondere bouw-wyze (*b*), en overzulks waardig van alle liefhebbers met een opmerkend en naauwkeurig oog beschouwt te werden. Men zoude met regt in twyffel mogen trekken of zy rond, langwerpig dan ovaal zy; zynde dezelve zodanig geschikt, dat ze voor het oog de laatstgemelde gedaante schynt te vertoonen. Maar het merkwaardigste van allen bestaat hierinne, dat zy zonder een eenige pylaar of steunzel van binnen te hebben, al vry hoog is opgebouwt, zynde de daken met groote schranderheid zodanig jegens elkanderen vervangen, dat, onaangezien geene pilaaren in de kerke werden gevonden, dezelve egter na 't gevoelen der Bouwkundigen haaren tyd

(*a*) Het getal der Ledemaaten was in dien tyd ontrent vier duizend.

(*b*) Hoe zeldzaam deze wyze van stigtingezy, zoo vind men egter hier en daar nog voorbeelden. Te *Brux* of *Brix*, voor dezen genaamt *Gucvin*, een oude en tamelyke stad in Boheme, gelegen in den Saltzer Kreits, twee mylen van *Toplitz* en tien van *Praag* aan de rivier de *Bila*, is de groote of hoofdkerke zonder pylaaren zeer fraai en konstig gebouwt. Vogten, *letzleb. Böhm. pag. 82.*

DE NIEUWE KERK.

tyd zoo wel als andere kerken met pilaaren voorzien zynde, zal konnen uithouwen en verduuren.

De eerste steen aan dit gebouw is den 23. Augusti des gemelden jaars 1649 gelegd door den Heere *Reinier Paau*, Ridder, Heer van ter Horst en Rhynenburg, President in den Hoogen Rade in Holland, die daarom ook zyne grafplaats midden in deze kerk heeft verkoren, daar hy in den 1676. in eenen hoogen ouderdom overleden zynde begraven is geworden, gelyk te zien is uit het volgende Epitaphium, 't welk in den noordmuur boven het gestoelte van de Heeren van de Societeit op eenen alabastr-steen uitgehouwen te vinden is.

Wanneer en by wien de eerste steen daar aan is gelegd.

R E G N E R U S P A A U,
 EQUES, HURSTI AC RHENOBURGI DOMINUS, IN
 SUPREMO SENATU HOLLANDIÆ, ZEELANDIÆ AC
 FRISIÆ PRÆSES, ELEGIT SEPULCRUM SIBI ET SUIS
 IN MEDITULLIO HUIUS TEMPLI: CUJUS PRIMUM
 LAPIDEM IPSE JECIT XXIII. AUGUSTI ANO. DOMI-
 CIO. IO. CXLIX.

Graf-
 schrift
 van den
 Presi-
 dent
Paau.

IN HOC CURARUM TERMINO MORTALE DEPOSITUM,
 TINCTUM RORE FAUSTÆ RESURRECTIONIS,
 EXPECTAT SUBSTANTIAM ET FORMAM NON
 PERITURAM: UT IMMORTALIS ANIMA IMMORTA-
 TALEM INDUAT AMICTUM: ÆTERNAQUE PACE
 ET GAUDIO SIMUL FRUANTUR. OBIIT ANO. DNI.
 CIO. IO. CLXXVI. ÆTATIS SUÆ LXXXIV.

DEUS PAVIT.

Het orgel, 't welk eenige jaaren na de bouwinge van de kerk regt over den ingang van het Spui geplaatst is, vertoonde in den jaare 1702., wanneer het zelve zig voor de eerstemaal liet hooren, ter gelegentheid van de algemeene vreugde, welke volgens bevel der Heeren Staten over de victorie op de Spaansche silver-vloot te *Vigos* bevogten, allomme hier te Lande wierde geviert, dat het door een konstige hand gemaakt is. De vier deuren, die het orgel besluiten, zyn van binnen door den vermaarden Konstschilder *Th. van der Schuur* verciert met vier onderscheide tafereelen; verbeeldende het eerste (zoo wy onderregt werden) Koning *David*, daar hem door den Propheet *Nathan* van Gods wegen, over het tellen van het volk Israëls, de drie bekende plagen (c) voorgesteld werden. Het tweede daar tegens over, *Sacharias* in den Tempel, daar hy, om zyn ongelooft met stomheid voor eenen tyd gestraft word; het derde beneden, vertoonende de groetenisse van *Elizabeth* aan *Maria*, en het vierde, *Simeon* in den Tempel, het kindeken *Jesus* in zyne armen omhelzende. De predikstoel staat tegens den zuidmuur, en is zoda-
 danig

Cierlyk
 geschildert
 orgel.

(c) 2 Samuel, kap. 24.

danig gestelt, dat de toehoorders, waarze ook zitten, den Predikant niet alleen gemakkelyk kunnen hooren, maar ook volkomen kunnen zien.

Aan wien het gezag over deze kerk staat.

Deze kerk, gelyk wy reets hebben aangemerkt, op kosten van de Societeit zynde gestigt, zoo hebben de Heeren van de gemelde Societeit aan hen behouden het gezag en bewind daar over, als mede het regt tot het aanstellen van eenen Rentmeester, Kostler, Voorlezer, Orgelift en verdere mindere bediendens. De eerste kostler en grafmaker van deze kerke is geweest eenen *Pieter Norrwits*, volgens commissie, gedagtekent den 20 Maart 1656., op een tractement van een hondert guldens en de emolumenten daar toe gestatueert, en dat uit inzicht, zoo als de woorden van de Commissie medebrengen, van de goede diensten by hem in 't fabriceren van de voorsz kerke gedaan. Jegenswoordig werden dezelve ampten bedient door *Henrik Muilman*, zoon van den eerwaardigen Heer *Wigbold Muilman*, een der Haagfche Predikanten.

Het Nieuw-Kerkhof.

Rondom de kerk loopt een schoon ruim kerkhof, met een muur omvangen, hebbende aan het Spui een groote poort tot den voornaamsten ingang. Voorheen diende het zelve tot begraaf-plaatzen, maar zedert den jaare 1716 is dit kerkhof buiten gebruik van dooden aldaar te begraaven gestelt, na dat het jaar te vooren door de Heeren van de Societeit een *Nieuw-Kerkhof* in 't noorder gedeelte van den Hage was gemaakt. Het zelve is een groot vierkant open plein, voor dezen het leeg erf genoemd, rondom met een hoogen muur omgeven, en met twee poorten, om in en uit te komen, voorzien. De kostler heeft zyne woning daar op, en word by 't meergemelde Collegie op instructie aangestelt.

Oude benaming van den grond, waarop de kerk is gebouwt.

Eindelyk, eer wy van deze kerk scheiden, moeten wy alhier nog aanmerken, dat een gedeelte van den grond, waar op de kerk is gebouwt of immers 't geen binnen deszelfs omtrek is begrepen, ouwelings wierd genoemd *Padmoes (d)*, op 't oudste kaartje van den Hage verkeerdelyk uitgedrukt met den naam van *Padmos*, zynde voorheen geweest een vuile moerallige plaats, daarna een straat of eigentlyk een buurt, daar veele ontugtige vrouwsperzoonen zig onthielden. De Heer Johannes Vollenhove op dit woord zinspelende in een gedigt, dat hy op deze kerk heeft gemaakt, laat zig in dezer voegen hooren:

Weleer stont *Padmoes (e)* hier, een slykneft, nutst vergeten.
Nu straalt 'er hemels licht: en 't mag wel *Patmos* heten.

Nu

(d) Deze straat is naderhand de St. Jacobs-sstraat genaamt geworden. Zie Keure van den Hage van den 14. Decemb. 1614. „ Alle huysluden met hunne „ wagens en paarden op de weck-markt komende . . . zullen dezelve moeten „ stellen in 't zuyteinde van den Hage tusschen de Wagen-brugge en *St. Jacobs-sstraat*, van ouds genaemt 't *Padmoes*.

(e) Men plag een straat *Padmoes* te noemen, die door ontucht eertyds besmet en qualyk berucht, sedert door den bouw der Nieuwe kerk, en de ruimte daar toe vereischt, ter goeder ure is wech genomen, of, daarze noch gebleven is, dien naam nu heeft verloren.

Nu klinkt hier Godts bazuin: men diende'er 's afgronts standert.
Zoo wort een wildernis in Eden zelf verandert.

Verniewt Godts Geest het hart, zo leit zyn dienaers stem
U in dees Nieuwe kerk naar 't nieuw Jerufalem.

Men moft om 't groot gehoor dees Nieuwe kerk noch bouwen.
Nam zo de Godtsdienft toe, de kerk zou 't Lant behouwen.

De ziel, die wys hier op een rots, geen ' zantgront, bout,
Verwacht een Godtshuis, dat nooit inftort, noch verout.

Nieuw leven eifcht hier Godt naer d'oude kerkgeboden.
Dies pas aan Chrifthus kruis den ouden mensch te doden.

Geen nieuwe kerk blyft nieuw. men luitre naer Godts mont.
Hy biedt ons ewig heil in 't nieuw genaverbont.

Geen pyler onderfleunt dit gantsche kerkgebou:
Geloof en Liefde zyn kerkpylers, ruim zo trou.

IX. H O O F T S T U K.

De Fransche Kerk, voorheen de Hof-kapel der Graaven, wanneer en ten wiens behoefte weder tot het gebruik van den gezuiverden Godsdienst geopent. Wierd eerst bedient door de Haagsche, en daarna door byzondere Leeraars. Joh. Uitenbogaert de eerste Predikant, die in de Fransche taale aldaar predikte. De kapel kreeg daar door den naam van de Fransche kerk. De eerste Kofsters na de Reformatie by de Staten aangestelt, en hunne jaarlyksche belooninge. Hoe de dienst aldaar verrigt werd, en aan wien het beroepen der Predikanten staat. Naamlyste van dezelve, zoo ordinaris als extraordinaris. De Engelsche en Hoogduitsche kerk, certyds de kapel van 't Sacraments Gilde-huis. Wierd eerst aan de Engelschen ingeruimt, en daarna aan de Hoogduitsche gemeente mede ter oeffeninge van haaren Godsdienst toegestaan. Verstrekte ook in den jaare 1617. tot eene vergaderplaats voor de afgezonderde gemeente. Tans werden daar in ook verrigt de oeffeningen der jeugt, zoo die in de fondamenten van de Religie onderwezen, als die in de Latynsche Schoolen tot de Letteren opgetrokken werd.

D E F R A N S C H E K E R K.

Fransche kerk, certyds de kapel der Graaven van Holland.

Wierd in 1580 weder tot den Godsdienst geopent, en door de Haagsche Predikanten voor de Vergaderinge van de Heeren Staten daar in gepredikt.

Ehalven de drie nu reets beschreven publieke of openbare Gereformeerde kerken, zyn 'er nog andere, als eerst de *Fransche Kerk*, staande op het Binnen-hof, zynde voorheen geweest de Hof-kapel der Graaven van Holland, gelyk wy hier voren in 't breede hebben verhaalt. Wy zullen hier ter plaatze nog daar by aanmerken, dat gelyk deze kapel certyds was gestigt alleen ten dienste van den Graaf en zyne Hovelingen, dezelve ook by de Staten van Holland, na datze van Delft, daarze wegens de Spaansche troubelen den meesten tyd en ook wel elders hunne Vergaderingen hadden gehouden, hunnen zetel in den Hage begonnen over te brengen, tot hun byzonder gebruik wierd verkoren; ten welken einde de gemelde Heeren Staten by Resolutie van den 16. Januarii 1580 gelassen en „ ordonneerden, „ dat voortaan ter ceren Gods en tot verbreydinge zyns H. Woords „ in de Capelle op 't Hof alhier in den Hage mede gepredickt of „ vermaninge gedaen zal worden van des Heeren Woord driemaal „ ter weeke, als dingsdaegs, donderdaegs en vrydaegs s'morgens „ een uyre voor de Vergaderinge van de Staeten voornoemt, die „ van den Hove Provinciael en Kamer van Rekeninge, en voor 't „ eerste by de Predikanten van den Hage, en 't selve op de predikstoel te verkondigen ten eynde een yegelyck hem daarna mag „ reguleren. En dewyl deze dienst dan door de twee Predikers van den Hage moest werden verrigt, waar door hen meerder last dan andere predikanten in andere Steden wierd opgelegd, zoo gunden de

de gemelde Staten by Resolutie van den 16 Augusti deszelven jaars aan den zelve boven hun ordinaris tractement ieder de somme van tseftig guldens. Wy zullen de woorden van de Resolutie hier nevens voegen, om met eenen te doen zien, hoe gering de beloning van de eerste verkondigers des gezuiverden Godsdienst in tegenstellinge van de hedendaagfche (a) alhier zy geweest, genietende de eerstgemelde slegts tot hun onderhoud eens de somme van drie hondert guldens.

„ **D**E Staten van Holland in aensiening van de diensten daer meerde-
 „ de de Predikanten binnen den Hage alhier syn verswaert in ringe
 „ t prediken van driemael ter week in de Capelle op t Hof in den vangagie voor
 „ Hage, boven haer voorgaende ordinaris diensten, dat mede by de Pre-
 „ dezelve Predikanten meerder lasten, als andere Predikanten uyt dikan-
 „ verscheyde plaetsen, aen de Staten voornoemt werd gedaen, ten in
 „ ben op het verfoek van dezelve Predikanten alhier in den Hage, den Ha-
 „ dezelve tot haerder onderhoud elcx gegunt en geaccordeert, gun- ge.
 „ nen en accordeeren by desen de somme van tseftig ponden van
 „ xl. grn. 's jaers, uyt d'inkomsten gekomen van de Capittelen van
 „ den zelve Hove, en dat boven haere ordinaris onderhoudt van
 „ drie hondert gulden 's jaers elcx te vooren geaccordeert, ordon-
 „ neren daerom den Ontfanger van de goederen van t zelve Capit-
 „ tel de voorn. somme van 60 ponden elk van de Predickanten
 „ jaerlycx uyt te reycken in vier termynen, soo lang dezelve Predi-
 „ kanten in dienst in t Capittel voornoemt verswaert sullen syn en
 „ aldaer geemployeert sullen worden, sonder t zelve eeniglynts te
 „ trecken in consequentie.

Ver-
meerde-
ringe
vangagie voor
de Pre-
dikan-
ten in
den Ha-
ge.

De Haagfche Predikanten hadden beide deze kerken ontrent vier jaaren in voegen als boven waargenomen, maar vermids door den sterken aanwasch en het dagelyks vermeerderen der ledemaaten van de Haagfche kerke als anderzints de dienst voor hen beiden te zwaar viel, besloten de Staten in den jaare 1584 eenen afzonderlyken Hofprediker aan te nemen, dog zoo dat deze niet alleen in de Hofkapel maar ook des zondags by beurtwiffeling met de twee andere Predikanten in de Haagfche kerk Gods woord zoude verkondigen. Hier toe hadden de Staten in t oog eenen *Petrus Gellius Fabri*, reeds in dienst van de Haagfche kerk; om welken te bekomen de Staten aan den Hove van Holland den volgenden brief (b) schreven.

Petrus Gellius tot Hofprediker aan te nemen.

Ccc 2

Edele,

(a) De rede daar van was volgens t zeggen van een zekeren bekenden Schryver, „ om dat zy naar geen schadelyk gewin stonden: zeer matig leefden; gaff „ vry waren; der ryken tafelen niet zогten, maar genodigt, schikten ze zig na „ den tyd; by arm en ryk, zonder lekkernyen gedientae zyn; gingen slegt dog „ eeryk gekleedt, enz.

(b) Deze brief staat geregistreert in t derde Register van Brieven, enz. van en aan den Hove fol. 55. Zie mede Resolutie van Holland van den 1 Mai 1584.

Brief van
de Sta-
ten van
Holland
aan den
Hove
ten
voorſt.
einde.

Edele, Wyze, zeer Voorzicnige, Discrete, Hooggeleerde Heeren.

„ **A**lfoo wy verſtaen hebben dat eenen *Petrus Gellius Faber*,
 „ Dienaer des Goddelyken woords geweest zynde binnen de
 „ Stad Zutphen en jegenwoordelyk wezende in dienſt binnen den
 „ Hage, zeer bequaam word bevonden, zoo overmits zyne gelcert-
 „ heid als goede ervarentheid, omme als prediker te Hove aldaar
 „ aangenomen en gebruikt te worden, en dat daarvan goede vrug-
 „ ten ſoude ſlaen te wachten, hebben wy op vaſte hoopen, dat die
 „ van den Hove en andere in 't gehoor van de Predikation op 't
 „ Hof aldaar alfulke exempelen en voorgangers zullen weſen, dat
 „ daarvan de voorſz vrugten ter eeren Godes, goede voortgank
 „ van de Juſtitie en de vermeerderinge van de kenniſſe Godes zal
 „ vernomen werden, Uwer E. by dezen wel willen verſoeken, en
 „ niettemin committeren den voorſz Petrum Gellium voor te hou-
 „ den en mit den ſelven te handelen op den dienſte die by hem
 „ ſoude werden aangenomen als Predikant in de kapelle op 't Hof
 „ voornoemt, dat dezelve aldaar gehouden zal zyn vier dagen ter
 „ weeken te prediken als dynſdaegs, woensdaegs, donderdaegs en
 „ vrydaegs, preciſe te beginnen des ſomers en winters 's morgens
 „ tot fulker uure als tot noch toe is gedaan ofte Uwer Ed. bequaam-
 „ ſte bevinden zal voor die van den Hove; Mits dat daarenboven
 „ de voorn. Gellius des Sonnendaegs in de groote kerk mede ge-
 „ houden zal zyn te prediken *per vices* met de andere twee Pre-
 „ dikanten, die binnen den Hage daarenboven zullen gehouden wor-
 „ den, voor welke dienſten en dat hy de zieken (des verzogt zyn-
 „ de) mede zal beſoeken, Uwer E. den voorn. Gellium ſullen mo-
 „ gen aanbieden de ſomme van vier hondert gulden 's jaers te beta-
 „ len uyt de inkomſten van de goederen gekomen van de Kapitle
 „ aldaar, die daar toe waren gedeliſcert, al eer dezelve goederen
 „ aan de Domeynen zyn geapliceert; Ende zult niettemin den
 „ voorn. Gellium alvooren afvragen of hy hem tot eenigen anderen
 „ dienſt heeft verbonden ende ons gelieven van alles te doen rap-
 „ port, omme daarna eyntelyk met den ſelven Gellium gehandelt
 „ te mogen worden als naer behooren. Hier mede,

„ *Edele, wyze, zeer voorzienige, discrete, hooggeleerde Heeren,*

„ Onze Heere God zy met Uwer E. Geſchreven tot Delft den
 „ tweeden Mai anno 1584. Lager ſtond, Ter Ordonnantie
 „ van de Staten van Holland, by my en was ondertekent.

C. DE RECHTERE.

Ant-
woord
van 't
Hof op
den voor-
rigen
brief.

Het antwoord, 't welk de Preſident en Raden van den Hove we-
gens hunne verrigtinge met den voornoemden Gellius, aan de Staten
op den voorigen brief deden toekomen, was van dezen inhoude:

Edele

Edele Mogende, Wyze, Voorzienige Heeren.

„ **O**mmē te volkomen 't inhouden van Uwer E. Mo. missive van
 „ den tweeden May lesleden, hebben wy terstond na de re-
 „ ceptie van dien voor ons ontboden Petrum Gellium Dienaer
 „ des Goddelyken woords geweest zynde binnen de Stad Zutphen
 „ en jegenwoordig wesende in dienst alhier in den Hage, den wel-
 „ ken wy voorgehouden hebben 't inhouden van dezelve Uwer E.
 „ Mog. missive, omme met hem te handelen op den dienste die by
 „ hem soude werden aangenomen als Predikant in de Capelle op 't
 „ Hof in den Hage, alwaar hy zoude prediken vier dagen ter weeke,
 „ hem aanbiedende daar vooren de somme van vier hondert Carolus
 „ guld. 't sjaers te betalen vuyt de goederen gekomen van den Ca-
 „ pittele aldaar, al in conformité van de voorfz Uwer missive, waarop
 „ de voorfz Petrus Gellus met eenige van den Kerkenraad jegen-
 „ woordig zynde zyn beraed genomen en de zaake gerenvoyeert
 „ hebben en eyntelyk voor antwoord gegeven ofte ons aengedient,
 „ dat den selven der Kerkenraed nyet goed en dunet, dat Gellius
 „ alleen in de Capelle op 't Hof zoude prediken, maer omme beter
 „ eenigheyt te houden, en de gemeente beter contentement te ge-
 „ ven, wel geraden zouden vinden, dat *de voorfz. Gellius metten*
 „ *twee Predikanten van te vooren in den Hage gestaan hebbende*, en
 „ ook by weeten en last van den Hove aangenomen zynde by beur-
 „ te ofte *alternis vicibus*, soude preken soo wel in de groote Kerke
 „ als op 't Hof in de Capelle, 't zy by weeken, maanden ofte an-
 „ dersints, zoo men 't zelve alderbest en gevoeglixste zoude vinden;
 „ Ende alsoo 't zelve ons ook nyet qualycken en behaagt, en den
 „ voorn. Gellius (soo wy verstaan) by die van Leyden zeer aange-
 „ zocht werd, omme aldaar Predikant te zyn, wesende tot dyen
 „ eynde alrede onthoden, omme op sondaghe naestkomende te pre-
 „ dikan, soo hebben wy raedfaem gevonden Uwer E. Mog. daer
 „ van by desen te adverteren, ten eynde dezelve gelieve ons metten
 „ eersten te rescriberen, waernaer wy ons in desen zullen hebben te
 „ reguleren.

Wat verders ontrent deze zaak is verhandelt en verrigt geworden, hebben wy reeds hier vooren opgegeeven, dog niet konnen ontdekken, wat eigentlyk de rede zy geweest, waarom het beroep van den voorn. Petrus Gellius alhier geen voortgang hebbe gehad. Zeker is 't, dat hy van hier na Embden is vertrokken, na dat hy drie maanden den dienst in de Kapel hadde waargenomen, immers zoo als uit de volgende ordonnantie af te nemen is.

„ **A**lfoo 't Hof van Holland by missive van de Heeren Staten in
 „ date den 2 Mai 1584 geauthoriseert es geweest, omme met
 „ Petro Gellio Fabri te handelen en hem aan te nemen tot een Hof-
 „ prediker en hem daer vooren jaarlyks toe te voegen vuyt de goe-
 „ deren van den Capitle van den Hage de somme van vier hondert
 „ ponden te xl. grooten 't pont, blykende by de copie authentycq

Ordon-
nantie
op den
Rentmr.
van
Noort-
holl: om
Petrus

Gellius
100 gul-
dens te
betalen
voor zy-
nen
dienst.

„ van den voorn. millive hier benefens gaende, dan gemerkt de
 „ voorn. Gellius op hoope van daerinne te continueren den tyd van
 „ drie maenden, die generalyk alhier gedient heeft, zonder daar-
 „ van voor als nog geloont te zyn, en althans van hyer na Eembden
 „ geropen en vertroocken zynde, zonder in zyn dienst te mogen
 „ continueren, soo heeft 't voorn. Hof geordonneert en ordonneert
 „ by desen Willem Hanneman Rentmeester Generael van Noort-
 „ Holland en den Capittelle van den Hage den Suppliant voor syne
 „ gedaen dienste te betalen vuyt die goederen van den voorn. Ca-
 „ pittele de somme van hondert ponden te xl. grooten 't pond eens,
 „ welke somme vuyt crachte van de voorn. millive in rekeninge ge-
 „ passeert zal worden daer en alsoo behooren zal, mits hier benef-
 „ fens overbrengende behoorlyke acquyt van den voorn. Gellio ofte
 „ die *van den Kerkenraed van den Hage*. Actum in den Raede den
 „ 6 Octobris 1584.

Na hem wierd in 't volgende jaar 1585 tot derden Predikant der
 Haagse kerke aangenomen *Libertus Fraxinus*, die met de twee
 andere Predikanten de kapel by vervolg heeft helpen bedienen, 't
 geen, voor zoo verre wy hebben kunnen nagaan, geduurt heeft tot
 den jaare 1592. Ondertusschen quam in 1589 eenen *Pierre Moreau*,
 ter zelve tyd Predikant van de Walsche kerk te Delft, by wyze van
 leeninge, alhier ten Hove in de Fransche taale prediken voor de
 Princes van *Coligny*, laatste gemalin en weduwe van Prins *Willem den*
eersten hoogl. gedagtenis, waar door de kapel als toen den naam van
 de Fransche kerk bequam. *Johannes Uitenbogaart*, een der vier
 Haagse Leeraaren, was de eerste, die in den gemelden jaare 1592
 by de Staten tot ordinaris Walschen Predikant in deze kerke wierd
 aangesteld. Zyne geleertheid, bequaamheid en welsprekentheid was
 zoo groot en uitmuntend, dat hy door zyne stigtelyke predikationen en
 bondige redeneeringen zoo veel toehoorders tot zig trok, dat de kerk,
 zoo alzze toen geschikt was, wel haast te klein wierd, weshalven de
 Staten in den jaare 1594 dezelve verders deden opruimen, om meer-
 der menschen tot het gehoor te kunnen plaatzen. De ordre, welke
 de Staten by resolutie van den 19 April des zelve jaars daar toe ga-
 ven,

Job. Uiten-
bogaart
eerste
Fransche
Predi-
kant in
den
Hage.

(a) Voor dezen dienst wierd hem boven zyn gewoonlyk tractement als Haag-
 schen predikant by de Staten toegevoegt de somme van twee hondert vyftig gul-
 den, uitwyzens de volgende resolutie; den 29 Julii 1594. „ De Gecommitteer-
 „ de Raden van de Staten van Holland en West-Vriesland hebben in aanziening
 „ van de goede diensten, die by *Johannes Uitenbogaart*, Dienaar des Goddelyken
 „ Woords in de *Fransche kerke* alhier te Hove gedaen word, en de lasten die hy
 „ uyt zaake van dien heeft te dragen; verklaart en geaccordeert, dat dezelve in
 „ plaatze van hondert en vyftig ponden, daar vooren genieten sal twee hondert
 „ en vyftig ponden, van xl. grn. het pond 's jaars, zoo wel van den jaere althans
 „ verloopen als voor de toekomende jaeren, tot dat anders daerinne sal wesen ge-
 „ ordonneert, waerop tegenwoordelyk en voorts jaerlyk ordonnantie verleent
 „ sal worden. Daar en boven wierden hem by resolutie van den 2 Januarii 1599
 „ nog jaarlyks toegeleit dertig guldens tot een vereering extraordinaris, om zekere
 „ re confiderationen als Dienaar ordinaris van de Fransche kerke en om andere goede
 „ diensten en confiderationen.

ven, luid in dezer voegen : „ De Gecommitteerde Raden van de
 „ Staten aanmerkende , dat noodzaakelyk tot commoditeit van het
 „ gehoor der predikation in de kapelle op het Hof in den Hage
 „ meerder plaatse geaccommodeert zal moeten worden , byzonder
 „ voor die van de Heeren Staten , Edelen , Raden en andere Hee-
 „ ren van qualiteit ; hebben geordonneert , dat de kapelle aldaer ,
 „ die tot behoef van eenige behoeften van oorloge word geemploy-
 „ eert tot het gehoor van al fulke Heeren en Luiden van qualiteit
 „ fal worden geopent , en zulks met een doorgaende Lateye , tot
 „ den ingangh van de kapelle , voor de Princellē en andere geor-
 „ donneert , blyvende met tralien gemeen , en den ingang van dien
 „ gefepareert , en daarna weder gefloten te worden ; en dat daar
 „ binnen de fit-plaetfen met dubbelde banken fullen worden ge-
 „ maakt en geaccommodeert ; Ende is geordonneert te fchryven
 „ aan die van de Kamer van de Rekeningē , dezelve ten eerften
 „ (eenigzints doenlyk zynde) te doen maken en effectueren , mids
 „ dezelve behoeften ten oorloge , boven de audientie ofte elders op
 „ 't Hof , zullen werden bewaert.

Ordre ,
 om in de
 kapel
 meerder
 plaats te
 maken
 tot het
 gehoor
 van de
 predika-
 tien.

Dewyl Uitenbogaart den meesten tyd met den Prins te velde was ,
 (e) en ook by de Staten in verfcheide wigtige zaaken en bezending-
 „ gen wierde gebruikt , „ en dat daarenboven zyne Excellentie ernstely-
 „ ken verfoekt en begeerde den perfoon van Johannes Uytenbogaert
 „ ganschelyk te employeren tot fynen dienft , ende daerom den felven van
 „ alle vordere laft en bedieninge te worden ontheven ; Waar in nadien
 „ die van den Kerkenraedt zoo van de Duitfche als Walfche ge-
 „ meente zwaarigheid maekte en den perfoon van Uytenbogaert niet
 „ konde derven , ten ware zy van een ander bequaem perfoon wa-
 „ ren voorzien , die gelyk Uytenbogaert beyde de talen konde be-
 „ dienen , zoo wierd hen by Resolutie van den 6 April 1604 (f) toe-
 „ geflaan Johannes Lamotius te mogen beroepen , die vervolgens de
 „ tweede Walfche Predikant in deze gemeente is geweest.

Job. La-
 motius de
 tweede
 Wal-
 fche Pre-
 dikant.

Uitenbogaart , fchoon hy in den jaare 1618 by het Zuid-Holland-
 fche Sinode te Delft , al van den dienft der Haagfche kerke was af-
 gezet , bleef egter nog by de twee jaaren als Franfche Predikant al-
 hier (g) , tot dat hy by 't Sinode van de Walfche kerken in April
 1620 te Haarlem gehouden , infgelyks uit den dienft van deze kerk
 wierd ontflogen . Wie zyn opvolgers van tyd tot tyd in deze ge-
 meente

(e) Zie Resolutie van den 13 Junii 1600.

(f) Te vinden op Bylage CC.

(g) Hoe de kerk in zyne afwezendheit gefelt was , en hoe zy voorheen wierd
 waargenomen , toont de volgende notificatie : Den 20. Septemb. 1618. „ hebben
 „ de Predikanten van de Franfche kerke doen notificeren , dat eertyds de Franfche
 „ Predikation in de Kapelle alhier op 't Hof plagten bewaert te worden by de
 „ Franfche Predikanten van Delft en Leyden , ende foo jegenwoordig , mits het
 „ vertrek of absentie van Johannes Uytenbogaert , dezelve fchynt genoeg ledig te
 „ wezen , goedgevonden is , dat op fondag naeftkomende in dezelve Capelle pre-
 „ diken zoude de Predikant van Ibrouw (ongetwyffelt Mevrouw) Hertoginne
 „ van Tremouille , ende daarna wederom de voorfz. van Delft en Leyden , volgen-
 „ de voorgaende gebruik , daer van zy den Predikant La Haye ook hadden geïn-
 „ finueert , zonder dat by eenige Leden daer op yets is gmoveert.

meente zyn geweest, kan uit de Lyfste van de Fransche Predikanten, welke wy hierna laten volgen, gezien werden.

Eerste
Kosters
van de
kapel en
hun
tracte-
ment.

De eerste Koster van deze kapel, by de Staten in den jaare 1579 aangestelt, was *Pieter Hendriksz van Vianen*, gesproken uit den huize van Jaersvelt. Hy wierd in 1580 den 17 Mei opgevolgt door *Gerrit Joosten Verlucht*, Lezer des Bybels en Voorzanger van Davids Psalmen in de groote Parochie-kerk alhier, met een jaarlyks tractement van 30. pond. by de meergemelde Staten voor zynen dienst toegelegd, welke somme by Resolutie van den 27 October des zelve jaars wierd verhoogt tot 60 pond. en eindelyk den 15 Januarii 1585 tot 72 ponden toe. Behalven nog 15 gelyke ponden, die de Staten by Resolutie van den 15 October 1589 hem accordeerden *in aanzieninge, dat hy in zyne diensten met de waarneming van de Fransche predikationen als Koster was beswaart*. Dus wierd deze kapel, die nu eenigen tyd buiten oefening van den Godsdienst was geweest, in den gemelden jaare 1580 geopent en geschikt, zedert welchen tyd de Gereformeerde religie daarinne is geoeffent geworden, hebbende dezelve naderhand ook verstrekt voor de Hof-kapel van de Princen van Oranje.

Aan
wien het
beroe-
pen der
Predi-
kanten
staat.

En gelyk de Heeren Gecommitteerde Raden van Holland het regt en gezag over de Kloosterkerk zig toeëigenden, zoo pretendeerden de Heeren Raden van den Hove van Holland in den jaare 1618 gelyk regt te hebben tot de Hof-kapel, gelaftende overzulks den Kerkenraad geen beroep aldaar te doen, dan met toestemminge van den zelve Hove, en datze in allen gevallen hun recours zoude hebben te nemen tot het gemelde Hof; zulks dat, wanneer de Kerkenraad die ordre in den jaare 1630 hadde overtreden, en daarover by 't Hof wierde aangesproken en berispt, beloofde zy in 't vervolg de bevelen van den Hove beter te zullen opvolgen. Schoon wy dit hebben getrokken uit goede aantekeningen, zoo is nogtans zeker, dat het beroep van een Franschen Predikant tans geschied by den Kerkenraad op approbatie van Gecommitteerde Raden. Het gebouw, als zynde een Graaffelykheids Domein, behoorde onder de Administratie van den Rentmeester Generaal van Noortholland in der tyd.

Hoe de
dienst al-
daar tans
verrigt
werd.

Nu staat alleen nog aan te merken, hoe de dienst in deze kerke tans werd verrigt. Om daarvan een klaar begrip te hebben, vereischt de zaake wat hooger opgehaalt te werden. Deze gemeente wierd tot den jaare 1684. waargenomen door twee ordinaire Leeraars, die gehouden waren twee predikationen des zondags en op andere buitengewoone dagen van publieken godsdienst, als mede eene predikatie des donderdags te doen. By dezen voegde men als toen nog een derden met name *Jsaac Claude*, die met de twee anderen de gewoonlyke predikationen moest helpen waarnemen. Maar wanneer in den jaare 1685. de hevige vervolginge tegens de Gereformeerden in Frankryk begin nam, wierden zy met hunne Leeraaren genoodzaakt het ryk te verlaten, begevende zommige zig na Engeland, zommige na Duitschland en Zwitserland, en andere na de zeven Vereenigde Provintien, daarze zig in de steden ter neder zetten. Onder anderen zakten ook veele herwaarts aan, waar door de-

ze gemeente sterk aangroeide, 't geen dan aanleidinge gaf, niet alleen om de kerk merkelyk te vergrooten (*b*), maar ook om des zondags en op andere dagen van publieken godsdienst een derde of extraordinaris avond-predikatie, gelyk in de Nederduitsche kerk, in te voeren. Onder de gevlugten, die zig in Holland hadden begeven, waren verscheide Leeraars, dewelke by Resolutie van haar Ed. Gr. Mog. van den 26 Januarii 1686 in de steden en plaatzen, daar Walsche kerken zyn, wierden verdeelt, en ider met een pensioen, na mate dat hy getrouwt of ongetrouwt was, tot onderhoud begunstigt (*i*). Aan den Haag wierden 'er drie ter verkiezinge van de Heeren van de Societeit toegevoegt, en eenigen tyd daaraan by eene tweede verdeeling (*k*) een vierde.

Deze vier gerefugeerde Kerken-dienaaren in den Hage dan zynde ingenomen, dog buiten belasting van eenigen dienst, wierden al van den beginne aan gestelt tot het verrigten van de extraordinaire avond-predikatiën by beurt-wisselingen, en daar voor van wegens de Societeit, boven 't geen zy van den Staat genoten, jaarlyks ieder beloont met een gratificatie van hondert ryksdaalders. Daar en boven was by de voorsz. verdeelingen aan de Heeren van de Ridderfchap gelaten het regt om mede een Predikant te mogen aanstellen of disponeren over het pensioen ten behoeve van den geen dien zy 't zouden gelieven te gunnen, zoo als dan vervolgens ook is geschied.

En is deze schikking ontrent het waarnemen zoo der ordinaire als extraordinaire predikbeurten aldus van den anderen gescheiden gebleven, tot dat by nadere Resolutie van de Heeren Gecommitteerde Raden, genomen den 17. Januarii 1720 is vastgesteld, dat voortaan het getal der Predikanten sal blyven bepaalt tot vier ordinairen, die by voorvallende sterfvallen en plaatsvullingen zullen moeten waarnemen zoo de ordinaire als extraordinaire predikbeurten, wordende voor de extraordinaire beurten buiten hun gewoonlyk tractement nog boven dien van de Societeit beloont.

D d d

N A A-

(*b*) Wy hebben hier vooren pag. 157 en 172 ter nedergestelt, dat de kapel in den jaare 1642 is afgebrant, waarin wy de gemeene aantekeninge hebben gevolgt; dog uit de resolutie van den 10 Februarii 1644 zoude men moeten besluiten, dat dit ongeluk in 't jaar 1644 is voorgevallen. En dewyl 'er Lezers gevonden werden, die zig aan zulke kleinigheden stoten, zoo hebben wy dienstig geoordeelt de woorden van de gemelde Resolutie hier nevens te voegen. „ Zyn binnen ge- „ komen de Heeren Foreest, Rekenmeester en den Auditeur Kinschot; en hebben „ aan haer E. Groot Mog. kennelyk gemaakt, als dat men voorhebbens is de „ Capelle van 't Hof, *voortede dagen door den brand ten deele geruineert*, met den „ eersten weder op te bouwen met weynige veranderinge; ende dat de Heeren „ van de Rekeningen niet voorsien wesende van prompte penningen, dezelve zul- „ len genootzaakt wesen te remplaceren; verfoekende daer op te verstaen d'inten- „ tie van haer Ed. Groot Mog.; wacrop zynde gedelibereert, is goedgevonden „ het herbouwen van de voorsz. kapelle te laten ter dispositie van meergemelde „ Kamer en derzelve gewoonlyke autoriteit. Hier uit blykt, dat de kapel toen ter tyd op dezelve fondamenten maar weder opgetimmert wierd, zynde de vergrootinge geschied in den jaare 1685.

(*i*) Groot Placaatb. IV. deel, fol. 348.

(*k*) Te vinden onder de Letter L L. 1. 2. *locis*,

N A A M E N

D E R

W A L S C H E P R E D I K A N T E N ,

Die, zedert dat men in de Hof-kapel in de Fransche tale heeft beginnen te prediken, tot heden toe geweest en nog zyn.

1589. *Pierre Moreau*, was Predikant van de Fransche Kerk te Delft, dog nam met eenen waar de kerk in den Hage, welke dat jaar eerst begon op te komen, waarin hy volherde tot den jaare 1592. Hy stierf in 't laatst van 1600.
1592. *Jean Uitenbogaert*, eerste ordinaris Predikant van de Walsche kerke in den Hage. Hy was te gelyk Predikant van de Nederduitsche gemeente; en wierd by 't Sinode van Haarlem den 1 April 1620 van zynen dienst als Walsche Leeraar afgezet.
1605. *Jean Lamotius*, tweede Predikant der voorz kerke. Hy was al in September 1604 beroepen van Kampen, om te gelyk alhier te zyn Leeraar in de Duitsche gemeente. Hy is overleden den 9. October 1627.
1611. *Jean de La Haye*, in plaatze van Jean Lamotius. Hy was insgelyks Predikant van de openbaare Gereformeerde kerke alhier, zynde daar toe al in 1609 aangenomen. Hy stierf in September 1618.
1618. *Jean Sanisson*, beroepen den 12. September 1618 (1) in de plaats van Jean de La Haye, en by 't Sinode van Leiden den 17. April 1630 om zyn quaad gedrag afgezet.
1621. *Jean D'Espagne*, volgde in de plaats van Joh. Uitenbogaart. Hy was Predikant te Oranje en behoorde onder het Sinode van Dauphiné; hy wierd beroepen voor den tyd van drie jaaren met toestemminge van 't voorz Sinode; welke tyd naderhand wierd verlengt tot den jaare 1629, als wanneer hy zyn affcheid verzogt, en het zelve bekomen hebbende vertrok na Engeland.
1630. *André Rivet*, Hoogleeraar in de Godgeleertheid te Leiden zynde, nam het zelve jaar met verlof van de Heeren Curateuren der Academie en behoudens zyne plaats van Professor, de bedieninge van deze kerk op zig.

1631.

(1) „ Op den vertoge van de Ouderlingen en gemeente van de Fransche kerke in den Hage, om haeren beroepen Predikant Monsieur *Jean Sanisson* te hebben gestipendiëert met een ordinaris gagie, is by resolutie van den 27 Maart 1619, den zelve toegevoegt zeshondert guldens ordinaris gagie, boven de twee hondert guldens mede 's jaars voor zyne huishuur, en daarvan ordinantie gegeven of gedaan verleenen op Coolwyk.

1631. *Jean Blondel*, beroepen in plaats van Jean D'Espagne. Hy werd by resolutie van de Staten van Holland den 28 November 1661 emeritus verklaart.
1632. *Olivier de Rafelis*, beroepen uit Oranje in plaatze van Jean Saniffon. Den dienst van deze kerke waargenomen hebbende tot den jaare 1645, vertrok hy weder na Oranje zyn Vaderland, alwaar hy stierf.
1645. *Jean Carrè*, Proponent, beroepen in plaats van den bovengem: Olivier de Rafelis. Hy heeft deze kerk meer dan vyftig jaaren bedient, zynde in 1697 gestorven.
1662. *Daniel Desmarets*, beroepen van Middelburch in plaatze van Jean Blondel. By resolutie van haar Ed. Gr. Mog. van den 1 October 1689 wierd hy emeritus gemaakt.
1684. *Jsaac Claude*, zoon van den vermaarden Jean Claude, Predikant te Charenton, stond als Predikant te Clermont in Vrankryk, eer hy van daar na den Hage vlugte. Hy wierd alhier tot derden ordinaris Leeraar aangestelt, en is in 1695 overleden.
1689. *Jourdain Olivier*, eerst gestaan hebbende te Pau in Bearn, daar na te Breda, wierd in 1689 alhier beroepen in plaatze van Daniel Desmarets. Hy stierf in 1709, na dat hy al eenigen tyd te vooren emeritus was verklaart geweest.
1699. *Pierre de Joncourt*, beroepen van Middelburch in plaatze van Jean Carrè; overleden den . . . . . 1721.
1710. *Jaques Basnage*, Predikant te Rouen, daar na te Rotterdam, van waar hy alhier wierd beroepen; overleden den . . . . 1724.
1710. *Jaques Chion*, voorheen Predikant te Oranje na de Ryswykfe vrede. Eenigen tyd deze kerk als extraordinaris Predikant bedient hebbende, wierd in 1710 tot derden ordinaris Leeraar bevestigd.
1720. *Theodore Francois Huet*, Proponent, beroepen tot vierden ordinaris Predikant.
1724. *Henri Chatelain*, beroepen van Londen in plaats van Pierre de Joncourt, na de kerk van Amsterdam vertrokken den . . . . 1728.
1725. *Armand de La Chapelle*, beroepen van Londen in plaatze van Jaques Basnage, bevestigd den 1 November 1725.
1728. *Charles Chais*, beroepen van Geneve in plaatze van Henry Chatelain, bevestigd den . . . . 1728.

L Y S T E

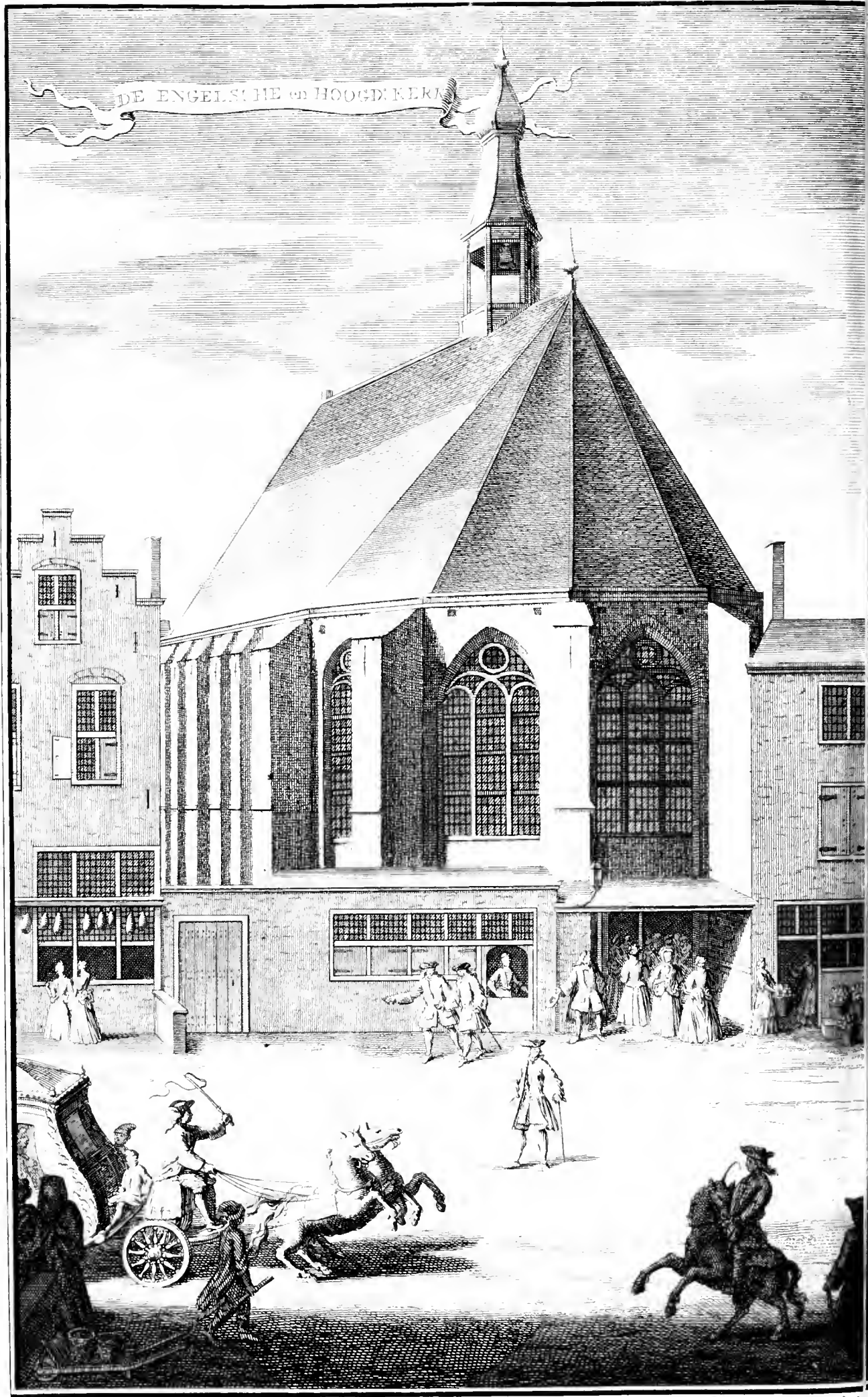
V A N D E

EXTRAORDINAIRE PREDIKANTEN,

Die zedert den jaare 1685 de buitengewoone predikationen hebben waargenomen.

- I. *Daniel Orillard*, voorheen geweest Predikant tot Xaintes. Deze heeft gepredikt van 1685 tot in 1700, wanneer hy zwak wierd. De Heeren van de Societeit gaven hem by resolutie van den 16. Mei 1700, tot opvolger *Gedeon Huet*, die te Blet in Bourbonnois als Predikant hadde gestaan. Hy heeft den dienst waargenomen tot den jaare 1721, zynde als toen emeritus verklaart by resolutie van de gemelde Societeit, gedagte kent den 22. October des zelve jaars. In zyne plaats is geen ander aangestelt, zynde zyn dienst gevoegt by dien van de andere Predikanten.
- II. *Abraham Couet du Vivier*, Predikant te Rouci, die de beurt van de avond-predikatie heeft verrigt van 1685 tot in 1711, wanneer hy wierd ondersteunt door *Daniel Brunier*, Kerken-dienaar onder het Kruis in Vlaanderen, en na doode van den zelve Brunier, welke voorviel in 1713, door *Jerome Olivier*, Predikant te Voorburg, die kort daar aan in Engeland wierd beroepen. Abraham Couet du Vivier in 1720 wegens zyne hooge jaaren en zwakheid emeritus gemaakt zynde, wierd zyn dienst gevoegd aan dien van de ordinaire Predikanten.
- III. *Abel Rotolp de la Deveze*, Kerken-dienaar te Castres. Hy heeft den dienst waargenomen van 1685 tot in 1706, wanneer hy emeritus wierd verklaart. De Heeren van de Societeit beriepen in zyne plaats *Jaques Saurin*, te vooren Predikant van de Walsche kerk te Londen. Hy was het jaar te vooren, te weten 1705, door de gemelde Heeren van de Societeit aangestelt tot het doen van een ochtent-predikatie eens 's maands, op den laatsten zondag op een na van de maand. De voorn. J. Saurin verrigt tans nog die beide extraordinaire diensten.
- IV. *Joseph Cornelli*, die te vooren als Predikant gestaan had in Dauphiné. Hy wierd eenigen tyd na de drie eerstgemelde extraordinaris Predikers, by de tweede verdeeling alhier geplaatst, om nevens dezelve de zondaagsche avond-predikatie op zyne beurt te helpen waarnemen; en heeft dezen dienst ver-

verrigt zedert 1690 tot zyne dood in 1717, waarna de voorz dient mede den ordinaris Predikanten is opgelegd geworden.

Dit is voor zoo verre betreft de beschikkinge van de Ed. Mog. Heeren van de Societeit. Wat belangt de Heeren Edelen; deze hebben het pensioen, 't geen uit kragte van de vooren aangehaalde Resolutien ter hunner dispositie stond, gegeven in den jaare 1686 aan

- I. *Theophile d'Arbussi*, gewezen Predikant te Puilaurens. Deze in den jaare 1689 zynde overleden, wierd zyne plaats vervuld door
- II. *Isaac Jaquelot*, voorheen als Predikant gestaan hebbende te Vally in Champagne. Hy heeft dezen dienst waargenomen tot den jaare 1701, predikende den laatsten zondag van de maand des morgens ten negen uuren. Hy vertrok dat zelve jaar van hier na Berlyn, alwaar hy Hof-prediker wierd van zyne Koninglyke Majesteit van Pruissen. De Staten van Holland stelden by resolutie van den 5. Januarii in zyne plaats
- III. *Jaques Chion*, voorheen Predikant te Oranje, die dezen dienst verrigt heeft tot den jaare 1710, als wanneer hy tot ordinaris Predikant in deze gemeente wierd gevordert, welke post hy tans nog met veel lof bekleed.

DE ENGELSCH EN HOOGDUITSCH KERK.

Deze staat voor aan in 't Noorteinde niet ver van de Plaats, en is eertyds geweest de kapel van het Sacraments Gasthuis, gelyk wy hierna breder zullen aantonen. Dit kerkje, 't geen niet heel groot is, wierd in den jaare 1595 aan de Engelschen ingeruimt tot gebruik van hunnen Godsdienst. De eerste Predikers wierden hen uit Engeland toegevoegt, dog in den jaare 1626 verwierven zy van de Staten van Holland, om een eigen Predikant te mogen beroepen. De resolutie, welke hen den 28. November des gemelden jaars daar toe verleent wierd, luid in dezer voegen: „Op het advis van de Heeren Gecommitteerde Raden, nopende het verzoek van die van de Engelsche kerke in den Hage, is dezelve toegestaan en geaccordeert tot subsidie ende om te mogen beroepen een eigen Predikant voor haere kerke, de somme van drie hondert guldens voor een jaar, met last op de Heeren Gecommitteerde Raden ordonantie daar toe te verleenen. Ook hadden de Heeren Staaten van Holland by resolutie van den 18. Februarii 1610 „den Predikant van de Engelsche tale alhier voor zynen dienst tot nog toe de kerke

Engelsche
kerk,
voorheen de
kapel
van 't
Sacraments
Gasthuis;

„ met zeer goede reputatie en byzondere ftigtinge gedaan , op de
 „ recommandatie van de Heeren Amballadeur *Weywod* en den Colo-
 „ nel *Horatio Veere* , al vereert met een fomme van vyf hondert
 „ guldens voor eens zonder confequentie. Maar by refolutie van
 „ den 17. *Augufti* 1628 wierd de gemeente van de Engelsche kerke
 „ alhier vergunt tot fubfidie en onderhoud van haren Predikant ,
 „ van nu af vyfhondert ponden 's jaars , in plaatze van driehon-
 „ dert ponden , dezelve te vooren toegeleyt. Zy werden thans
 bedient door een Predikant van de Presbyteriaanfche gezintheid ,
 die des zondags 's morgens , en ook des namiddags aldaar predikt.

Wierd
 in 1625
 mede
 aan de
 Hoog-
 duitfche
 gemeen-
 te tot
 haar ge-
 bruik
 toege-
 staan.

In den jaare 1625 of 1626 is by verdrag en overkomfte de Hoog-
 duitfche gemeente toegeftaan , om in dit kerkje mede haren Gods-
 dienft te mogen oeffenen. Dezelve werd insgelyks bedient door een
 Predikant , die , fchoon hy in de Hoogduitfche taale leeraard , egter
 onder het getal der ordinaire Predikanten van den Hage werd gere-
 kent. Des zondags 's morgens de klokke agt uuren , en des donder-
 dags voor den middag werd aldaar in die taal Gods woord verkondigt.

En in
 1726 aan
 de afge-
 zonde-
 de ge-
 meente
 tot haare
 verga-
 derplaats
 gegeven.

In den jaare 1617, wanneer de fcheuringe tuffchen de zoo ge-
 naamde Remonfranten en Contra-Remonfranten opentlyk uitbarfte,
 wierd dit kerkje ook aan de afgezonderde gemeente overgegeven tot
 haar gebruik , onder belofte van geen en Kerkenraad afzonderlyk te
 maken; maar zy deze belofte in den wind flaande , verlieten wel haast
 deze vergaderplaats , en namen de Klooster-kerk in , gelyk wy te
 zyner plaatze hebben aangemerkt.

Wat
 tans bo-
 ven dien
 daarin
 verrigt
 werd.

Ook verftrekt dit kerkje tans tot eene Catechizeer- of oeffenplaats
 voor de geene die zig in de fondamenten van de Gereformeerde
 religie willen laten onderregten , 't geen des donderdags na den
 middag by vierendeeljarige tourbeurten , door een van de vier jong-
 fte Nederduitfche (n) Gereformeerde Predikanten gefchied Twee-
 maal des jaars verfchynen daar ook de Curateuren van de publieke
 Latynfche fcholen , ten welker overftaan als dan de gewoonlyke
 pryzen aan de welverdienende discipulen , door den Rector werden
 uitgedeelt , als wanneer die geene , die de triviale fcholen heb-
 ben gepaffeert , en verder tot de Hooge Schoole gepromoveert
 werden , tot affcheid en teken van hunne bequaamheid , veelyds
 eene oratie van den predikftoel doen in het aanhooren van veele men-
 fchen.

N A A M E N

(n) Dewyl de Hoogduitfche Predikant onder het getal van de Nederduytfchen
 en tans een van de jongfte is , moet hy op zynen tyd een van de gem. tourbeur-
 ten waarnemen.

N A A M E N
D E R
E N G E L S C H E P R E D I K A N T E N

die zedert 1596 hier zyn geweest.

1596. *Johannes Wing.*

1630. *Samuel Balmfort.*

1651. *Georgius Beaumont.*

1661. *Johannes Price*; vertrokken na Guiana 1676.

1676. *Philippus Makdonald de Bowie*, Dordrecht uit de Engelsche Court, overleden den . . . . . 1715.

1716. *Robert Milling.*

X. H O O F T S T U K.

De Lutherfche Kerk in den jaare 1620 voor een gedeelte gefigt, dog naderhand voor de helft vergroot. Bescbryving van het gebouw zoo binnen als buiten. Cierlyk Orgel. Grasschriften en namen der Predikanten. Remonstrantsche Kerk, wanneer gefigt. Gestalte van het gebouw. Kort berigt van de gewese Vergaderplaats der Doopsgezinden of Mennoniten.

D E L U T H E R S C H E K E R K.

Lutherfche kerk in den jaare 1620 voor een gedeelte gefigt, dog naderhand voor de helft vergroot.

DE Lutherfchen of die van de *Augsburgfche* Confessie hebben in den Hage ook eene kerk, fttaande vooraan tuffchen de Boekhorftftroat en de Susterflood, die zedert de ftigtinge van deze kerk, daar van in 't gemeen den naam van den Lutherfchen Burgwal heeft behouden, en zodanig tuffchen de huizen befloten, dat ze van buiten op de gemeene ftroat niet gezien kan werden. Deze kerk is voor een gedeelte in den jaare 1620 gefigt, en de grond daar toe het jaar te vooren aangekocht, na dat de gemeente, welke in den beginne niet groot was, eerft haare vergaderingen in particuliere huizen hadde gehouden, zoo in de Pooten, Kaamftroat, Spuiftroat in een huis genaamt de Lombard, komende met eenen gang uit in 't Agterom, als ook in 't Noorteinde in het Vergulde Hoefzyer op een' zaal, hebbende het zelve huis zynen uitgang met eene poort in de Molenftroat. In den gemelden jaare 1620 de kerk voltrokken zynde, heeft men daar in beginnen te prediken, en, na dat de kerkelyke regeeringe door Dⁿ. *Habeus Magnus* in een goede ordre was gefelt, in 1626 de eerfte Confiftoriale vergadering gehouden. Maar wanneer de kerk door den fterken aanwasch der gemeente, en ook wel inzonderheid doordien de Afgezanten van gekroonde Hoofden en andere Mogentheden van deze Religie, met hun gevolg daar mede te kerke komen, te klein wierd, is dezelve ontrent het midden der voorgaande eeuw aan de zuidzyde de helft vergroot; zulks dat nu de kerk van binnen vry ruim, byna vierkant, dog niet hoog van verdieping is, werdende de twee daken, daar ze tegen den anderen gevoegt zyn, in 't midden van de kerk door vier pylaren of colommen ondervangen. Ter wederzyde van den predikftoel, die tegens den zuidmuur ftaat, ziet men een marmer gedenkteeken, behelzende het eene ter regterhand het grafchrift van den Hoog-Edelen Heer Baron *Carel-Willem Sparre*, in zyn leven Generaal der vereenigde Nederlanden, die ook aldaar begraven legt. Het opfchrift luid in dezer voegen:

Befchryving van het gebouw van binnen.

P. M.

LIBERI BARONIS

CAROLI GUILIELMI SPARRE,

EX ANTIQUA ET PROELUSTRI
 APUD SUECOS PROSAPIA ORIUNDI:
 EXERCITUUM FOEDERATI BELGII
 PRÆFECTI GENERALIS.
 OSTENDANÆ URBIS ET AGRI
 RECTORIS.

QUI PRÆLIO APUD TAISNERIAS
 FORTITER PUGNANS
 IN IPSO VICTORIÆ GREMIO
 LETHALI VULNERE PERCUSSUS
 DEIN DIE XXVII. OCTOBRIS
 ANNI MDCCIX.

GLORIOSA MORTE OCCUBUIT.
 EXEMPLO O QUISQUIS HAC TRANSIS
 TANTI VIRI
 AD FORTITUDINEM
 PRUDENTIAM
 INTEGRITATEM
 EXCITARI TE CUPIUNT
 QUI MONUMENTUM HOC

P. C.

Het ander ter linker-zyde van den predikfloel vervat het graf-schrift van den eerwaardigen Heer *Johannes Schelhammer*, in zyn leven Bedienaar des Goddelyken woords, die zedert den jaare 1645 tot den jaare 1699, den tyd van 54 jaaren deze gemeente zoo door zyne uitmuntende gaven als godvrugtig leven heeft gestigt, en ook de kerke veele diensten bewezen, 't geen dan zynen neef bewogen heeft dit gedenkteken ter zynen gedagtenis aldaar te doen stellen.

In 't bovenste gedeelte van dit grafteken vertoont zig een Pelli-kaan, 't bloed uit zynen borst pikkende om zyne jongen daar mede te voeden, met dit omschrift :

DE LIEFDE WAS MYN WERK VOOR GOD EN ZYNE KERK.

Eec

SISTE

Graf-
 schrift
 ter eere
 van den
 Baron
 Carel-
 Willem
 Sparre.

Ander
 gedenk-
 teken
 van den
 Heer *Jo-
 hannes
 Schel-
 hammer*,

SISTE GRADUM VIATOR
DOLE MORTEM VIRI
QUEM DEFLENT MATRES PRUDENTIÆ,
THEOLOGIÆ, POESIS.

MOERET ECCLESIA, NAM PATREM,
LUGET HOC, QUICQUID EST TEMPLUM, NAM FUNDATOREM,
QUERUNTUR OMNES PII, NAM ORATOREM ECCLESIASTICUM,
THEOLOGUM CONSCIENTIOSUM,
IMO DOCTOREM EXIMIUM,
NON VERBIS SOLUM SED VITA DOCENTEM,
AMISERUNT

D. JOHANNEM SCHELHAMMERUM
HAMB.

EX ANTIQUA PROSAPIA ORIUNDUM,
PER LIV. ANNOS HIC LOCI PASTOREM.
PIETATE, SUAVITATE, CANDORE, HUMILITATE.
OMNIBUS DENIQUE VIRTUTIBUS CHRISTIANIS
EGREGIUM.

TRANSIIT AD COELESTIA GAUDIA VITA SATUR.

D. 9. FEBR. ST. N. A. 1699. P. N. C.

ÆTAT. 84. 3. MENS. 6. DIER.

S. & COH. NOM. POS.

JAC. SIGISMUND. SCHELHAMMER. J. U. L.

H A M B.

Cierlyk
Orgel.

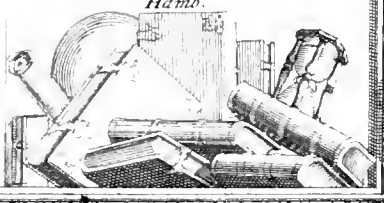
De ge-
meente
werd
door
twee
Predi-
kanten
bedient.

Het orgel, waar mede deze kerk in den jare 1648 wierd verciert, is in 1668 vergroot, en in den jaare 1725 uit den noord in den westhoek verplaatst, en by die gelegenheid vernieuwt en met beeld-en sny-werk als anderzints zeer fraai verrikt. Voorts heeft deze kerk drie ingangen, de eene op den zoo genaamden Lutherfchen Burgwal, en de twee andere aan de oostzyde van de Boekhorststraat niet verre van de Prince-gragt. De gemeente, welke tans al redelyk talryk is, werd bedient door twee Predikanten, waar van d'eene in 't Hoogduitsch en d'andere in 't Nederduitsch het woord Gods verkondigt, hebbende ieder zyn bezonder woonhuis nevens de kerk. Wy zullen alhier laten volgen de naamen der Leeraars, die zedert 1611 tot nu toe den dienst in deze gemeente hebben waargenomen.

In te gradum vator
DOLA MORTEM VIRI
quem desierit Matres Prudentia,
Theologiae Proficis
Maeret Ecclesia nam Patrem,
Litet hoc, quocumque est templum, nam piandorum
Querendum est non in pueri Oratorem Ecclesiasticum
THEOLOGUM CONSCIENTIOSUM,
imo DOCTOREM EXEMPIUM,
non verbis solum sed vita decentem.
et modestum

DN. JOHANNEM SCHELHAMMERUM Hamb
ex antiqua profapia orundum,
per LIV annos hic loci Pastorem,
Pietate, Suavitate Candore Humilitate
Omnibus denique Virtutibus Christianis
egregium
transiit ad caelestia gaudia vita satur
a 9 Febr. s. l. n. A. 1690 P. N. C.
atq. 3 mens. 6 dies
S. & COH. NOM. POS.
Jac. Sigismund. Schelhammer L.V.L.
Hamb.

N A A M E N
D E R
P R E D I K A N T E N
V A N D E

EVANGELISCHE of LUTHERSCHE gezinte.

1611. *Daniel Vettius*, overleden in 1615. Hem wierd in zynen ouderdom tot mede-hulper toegevoegt
Andreas Pieterfz van der Lande; die om de 14. dagen dan te Delft en dan in den Hage predikte.
1615. *Severinus Harding*, beroepen van Weimar in plaatze van Daniel Fettius. Hy was eerst een Jood, maar daarna tot de Evangelifche leere overgegaan.
1624. *Hebæus Magnus*, beroepen van Weimar. Deze heeft de kerkelyke regeeringe in een goede ordre gebragt en in 1626 de eerste Consistoriale vergaderinge alhier gehouden. Overleden den 22. Augustus 1638.
1637. *Hermanus Glaserus*, beroepen van Swol eerst tot extraordinaris Predikant, zynde in 1639 by doode van den voorn. Habb. Magnus tot ordinaris Leeraar aangenomen. Hy stierf in 1674.
1641. *Christianus Matthæus*, beroepen van Sora in Denemarken; daar hy Professor was; zynde geweest Doctor in de Godgeleertheid en vermaard Histori-schryver. Hy vertrok van hier na Utrecht in den jaare 1643.
1643. *Enoch Hutzinger*, Doctor en Professor Theologiæ te Rostock; van waar hy herwaarts wierd beroepen, dog het volgende jaar (1644) weder bedankt; en is in zyne plaatze gekomen
1645. *Johannes Schelhammer*, geboortig van Hamburg, beroepen uit het ampt Jever te Hoppers, overleden den 9. Februarii 1699.
1674. *Henrik Cordius*, geboortig van Amsterdam, overleden in 1678.
1678. *Johannes Spitsius*, beroepen van Haarlem, overleden in 1708.
1693. *Johannes Colerus*, beroepen van Amsterdam, overleden in 1707.
1707. *Johan Gerhard Meusken*, beroepen van Osnabrugge, en in 1716 van hier vertrokken na Hanau, als Superintendent en Raad van den Prins.
1708. *Hermanus van Garél*, beroepen van Edam, en in 1719. vertrokken na de kerk van Amsterdam.
1716. *Godfried Heinricj*, beroepen van Purmerende.
1719. *Mauritius Maassen*, beroepen van Haarlem.

DE REMONSTRANTSCHÉ KERK.

Remonstrantsche kerk.

Wanneer gesticht.

De *Remonstranten*, die men anders by wyze van veragting ook den naam van *Arminianen* geeft, hebben mede hunne kerk, staande op de Laan, binnewaarts tusschen de huizen in, zulks dat ze van buiten weinig kan beschouwt werden. Deze gezindheid, na dat haare Predikers met vrouwen en kinderen te vooren ten Lande waren uitgedreven, en dat ze een geruimen tyd op zolders, in particuliere huizen, tuinen (*a*), schuuren en elders haaren Godsdienst zeer bekommerlyk hadde geoeffent, en boven dien veel te lyden hadde gehad, ter oorzaake van de affchuwelyke zamenzweering tegen zyne Excellentie Prins *Maurits*, waar mede men de Remonstranten poogde te bezwalken, hoe onschuldig zy daar aan ook waren, gelyk de volgende tyden geopenbaart hebben, begonde onder het zagter gouvernement van Prins *Frederik-Hendrik* in den jaare 1631. allengskens weder alhier by een te komen, en kogte derhalven zekere plaatze, om in dezelve haare godsdienstige vergaderinge te houden; dog bezig zynde dezelve met metzelen en timmeren daar toe bequaam te maken, raakt het gemeen, 't geen men weet alhier meerder dan elders tegens de Remonstranten opgezet te zyn geweest, daar over in verkeerden yver merkelyk aan 't gaan; en wierden ook de Remonstranten van de Heeren Gecommitteerde Raden en het Hof van Holland gedreigt, dat alles weder omverre geworpen zoude werden door *hoog gezag*. Maar de wyze Magistraat, ter zelve tyd van een getemperder aard, niet wetende hoe zig hier in best te gedragen, verwoegde zig aan den zelve Hove, en bequam tot antwoord, *daar in niets te doen, voor dat zyn Excellentie hier (in den Hage) zoude zyn (b)*. En na dat ook het werk bezigtigt was geworden, lieten gemelde Heeren het zelve in stilligheid voortgaan (*c*). Deze alzoo toegestelde predik-plaats was klein en slegt (*d*), maar wierd niet te min zodanig behouden, tot dat de Remonstranten, ziende dat hen geoorloft wierd hunnen godsdienst onbekommert en opentlyk te mogen

(*a*) Wanneer in 't einde van den jaare 1618. eenige Remonstrants-gezinden alhier op de Laan in 't huis en den tuin van eenen Cornelis Maartensz tuinman by een gekomen waren, om hunnen Godsdienst te oeffenen, wierden zy daar over aangeklaagt en zeer hart vervolgt. Resolutie van Holland van den 18. 19. en 20. December des gem. jaars. Zie verders Resolutie van den 29 en 30 September als mede van den 14. December 1628. En hoe *Bernardus La Faille*, gewezen kerkdienaer in den Hage, die alhier (vermits hy nevens eenige andere afgezette Remonstrantsche Predikanten hadde ondertekent de acte van haar Hoog Mog. Heeren Staten Generaal) was gebleven, wierd bejegent en gedreigt, om dat hy in allerfilte eenige kranken in 'hun uiterste bezogt en *geassisteert* hadde, toont aan de Resolutie van den 9. Januarii 1620.

(*b*) Dit hebben wy woordelyk getrokken uit de eigenhandige aantekeninge van den Heer Pieter Stalpert van der Wiele, die ter zelve tyd was regerend Schepen, en een der afgezondenen uit de Magistraat aan den gem. Hove.

(*c*) Joh. Uitenbogaerts *Leven, Kerkel. Bedieninge en Zedige Verantwoord. kap. 18. pag. 476.*

(*d*) *Ibid. pag. 478.*

gen oeffenen, en dat hunne gemeente was bestaande uit een groot getal perzoonen, waar onder veele van aanzienlyke geslagten, vermaarde Advocaaten, en andere deftige burgers getelt wierden, in het laatste van den jaare 1635 aldaar aanvingen eene geheele nieuwe kerk, zynde de tegenwoordige, te bouwen, waar mede zoo spoedig wierd voortgegaan, dat de vermaarde Johannes Uitenbogaert, die te dien tyde weder opentlyk in den Hage, en in zyn eigen weder bekomen huis leefde, daar inne op den laatsten November des jaars 1636 de predikatie dede (e). Dit was al mede niet toegegaan, zonder dat men gepoogt had zulks te beletten. Getuigende dezelve Uitenbogaert (f) deswegens (’t geen wy tot lof der Christelyke Overheid met dankbaarheid vermelden) het navolgende: „ Dit „ nieuw gebouw hadden de Remonstrantsch-gezinden aldaar op haer „ eighen costen begonnen te timmeren in ’t laatste van ’t voorleden „ jaer, ende was nu versch voleyndicht, niet teghenstaende de Pre- „ dicanten van de publycque kerk (die dese droevige scheuringhe, „ oorspronckelyk by Henricum Roscum aangeleght, en by hun ge- „ vordert, wel hadden kunnen weghnemen, hadden sy ghewilt,) „ daer teghen woelden, ende sochten te beletten, soo veel sy con- „ den: Maer de Princelyke discretie syner Excellence, ’s Hoofs Pro- „ vintiael ende des Magistraets in den Haghe, en vondt niet goetd „ hare indiscretie den ruymen toom soo verre te gheven. En in dit „ gebouw hebben de Remonstranten zedert hunnen godsdienst gerustelyk geoeffent.

De kerk is net en zindelyk, byna vierkant, dog zoo groot en ruim niet als de Luthersehe, maar hooger van verdieping en zulks zeer lustig. De predikstoel, die ruim en met gehouwen lofwerk verciert is, staat niet op den grond, maar hangt aan den zuidmuur; en in ’t midden werd de kerk ondersteunt door twee zwaare steene pylaaren, hebbende voorts vier kopere kaars-kroonen aan de zolderinge hangen. Schoon de gemeente tans zoo talryk niet is, als ze voorheen wel plagt te wezen, zoo onderhoud ze nogtans twee Predikanten, die hunne woonhuizen hebben ter wederzyden van de twee ingangen van de kerk, die poortswyze zyn gemaakt, en beide met eenen gang hunne opening op de Laan hebben.

Gestalte
van het
gebouw;

Eee 3

MEN-

(e) Hem wierd in ’t volgende jaar by resolutie van den 25 Julii 1637 het verder prediken verboden: „ Zyn ter Vergaderingen van haare Ed. Gr. Mog. verschenen twee Predikanten en twee Ouderlingen van de Nederlandsche kerke, van ’s Gravenhage, en hebben gededucert, hoe dat *Joh. Uitenbogaert*, niet te- „ genstaende voorige Placaaten en Resolutien van haar Ed. Gr. Mog., onder- „ neemt de Societeit van de Remonstranten te dienen als Predikant, tot kleinag- „ tinge van de publyke autoriteit, ende *nadeel van de goede gemeente alhier*; waar- „ op zynde gedelibereert, is verstaan en geresolveert, dat den voorz Johannes „ Uitenbogaert van wegen haare Ed. Gr. Mog. zal werden gelast en bevolen, „ zig voortaan met het prediken niet meer te bemoeien, maer zig in stilte te hou- „ den, op peyne als wederhoorig te werden gestraft.

(f) Uitenbogaerts *Leven, kerkel. Bedien. &c. kap. 19. pag. 495.*

MENNONITEN VERGADERPLAATS.

Nadien wy berigt zyn, dat die geene, die men *Mennoniten*, of gelyk zy zelfs verkiezen, *Doopsgezinden* noemt, alhier ook eene vergaderplaats gehad hebben, zoo is af te nemen dat 'er ook eenige van dat gevoelen alhier gewoont hebben, in zulken getal, dat zy in staat waren, het nodig onderhoud tot die plaats te bekostigen. Deze was in zeker huis in de Harder-straat, hebbende een rozen-krans boven de deur in steen uitgehouwen, waarom men die pleeg te noemen, *in 't Rozenkransje*. Het vertrek zelf, geschikt na de wyze van eene kerk, voorzien van een predikstoel en zitbanken, was egter zeer middelmatig, ten blyke dat het getal der Leden van die gemeente nooit groot is geweest. En het zelve is by vervolg van tyd zodanig verstorven, dat nu in veele jaaren aldaar den godsdienst naar 't gevoelen en door Predikers van die gezindheid niet meer is verrigt geworden. De Gereformeerden hebben deze plaats zedert eenigen tyd gebruikt tot een Cathegizeer-plaats, om de jeugt in de gronden van de openbare religie te onderwyzen, dog staat nu geheel ledig. Verders is ons niets voorgekomen, 't geen wy alhier tot voldoeninge van onzen Lezer zouden kunnen verhalen.

XI. HOOFSTUK.

Van de Roomsch-Katholyke kerken. Verblyf van den tegenwoordigen Pastoor. Kerk voorheen genaamt der Jesuiten, tans gesloten. Nieuwe kerk der Janzenisten. Andere Roomsche kerken.

ROOMSCH-KATHOLYKE KERKEN.

At belangt de *Roomsch-gezinden*; Deze zyn in den Hage van verscheide kerken en vergaderplaatzen voorzien, welker getal wy niet regt kunnen begrooten, zoo men daar onder zoude willen tellen de kerken, die ten huizen van de respectieve Amballadeurs of Afgezanten van de Katholyke Hoven gehouden worden. Buiten dezelve hebben zy alhier drie vaste kerken; als eerst in de oude Molstraat, schuins over de Juffrouw-Ida-straat, dewelke bedient werd door eenen wereldschen Priester, en eigentlyk de kerk van den Pastoor van den Hage is, hebbende van vooren de gedaante van een huis, waar door men langs eenen krommen gang derwaarts gaat. De tweede is die der Jesuiten, staande tusschen de Nobelstraat en de gemelde Juffrouw-Ida-straat, in welke beide straaten zy door de huizen haaren in en uitgang heeft. De kerk is van binnen zeer net en kostelyk, dog zedert eenigen tyd gelloten, en derhalven nu buiten gebruik en dienst. De derde of laatste staat aan de noordzyde van de voorn. Juffrouw-Ida-straat, regt over de laatstgemelde kerk, en is wel eene der grootste en fraaiste welke in Holland gevonden werden, zynde dezelve voor weinige jaaren by de Janzenisten eerst nieuw opgebouwt, in plaatze van de oude, die aldaar stond. Schoon deze kerk wel tusschen de ommegelegene huizen geplaatst is, zoo verheft zy nogtans haare kruin zoo hoog, datze van de gemeene straat kan gezien werden. By deze drie genoemde zoude men wel mogen voegen de kerk van 't Hof van Spanje, om dat in dezelve dagelyks in de Nederduitsche taale gepredikt (a) en van meer menschen zoo van binnen als bui-

Ver-
scheide
Rooms-
Katholyke
kerken.

Pastoor-
kerk.

Jesuiten-
kerk,
tans ge-
sloten.

Nieuwe
kerk der
Janze-
nisten.

Kerk
van 't
Hof van
Spanje

(a) Dit schynt te slyden tegens het Placaat van den Hove van Holland van den 12 October 1624, waarby verboden werd het gaan ter misse en verdere exercitie van de Pauselyke religie, by vorme van Renovatie van voorgaande Placaaten; mitsgaders behelzende verwittinge, dat in den Hage geene Huizingen mogen zyn die in reguard van de Ingezetenen daar toe eenige vryheid hebben: geregistr. in 't eerste Memoriaalb. van Fr. Crip fol. 267. en in 't Groot Placcaatb. II. deel. fol. 2384. Zie mede het Placcaat van den zelve Hove tegens de Pausgezinden, &c. van den 18. December 1642. Groot Placcaatb. I. deel, fol. 225. Maar wel inzonderheid het Placcaat van den 10 October 1626. en de Renovatie van voorgaande Placaaten van de Staten van Holland, verbiedende dat geene Uitheemsche Ministers van Princen of Potentaten eenige Sermoenen zullen mogen laten doen in de Nederduitsche taale, en dat daar toe niemand anders en zullen mogen gaan, als die

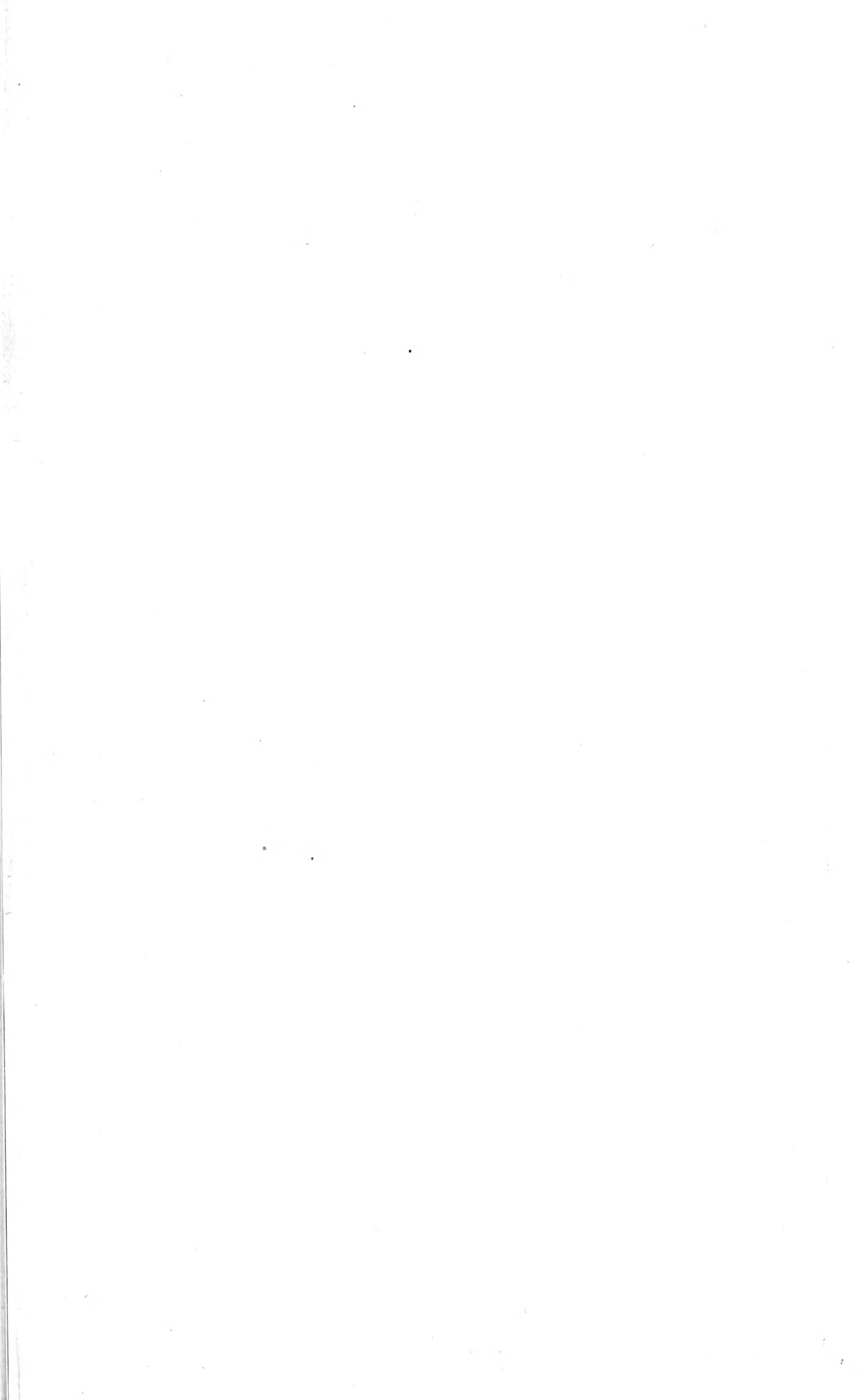
Nog
een kerk
in de
Lorre-
straat.

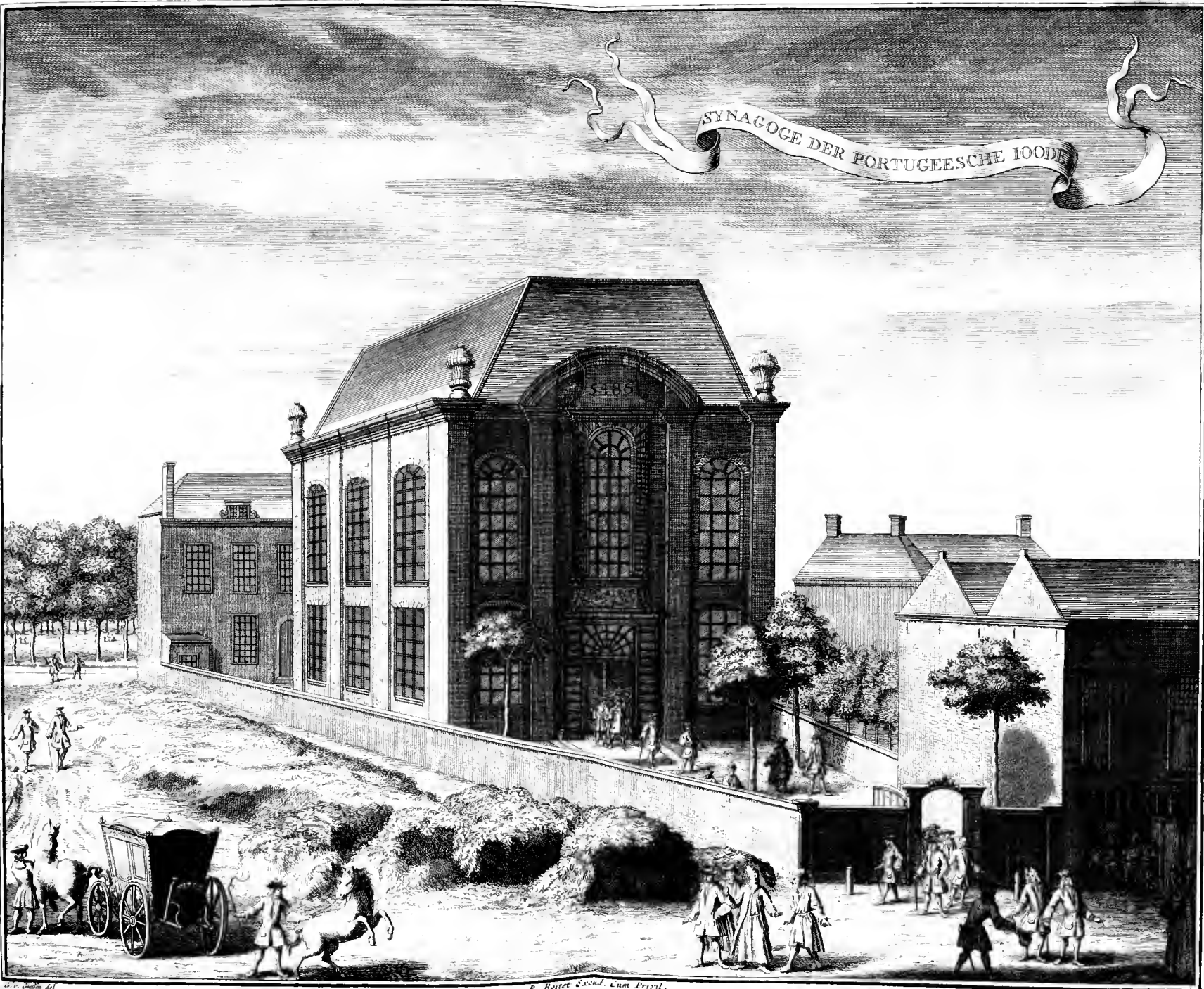
ten den Haag bezogt werd, als eene van de drie voornoemde kerken; zynde de toeloop zoo van boeren, huisluiden als andere (dewyl de Jesuiten-kerk gesloten is, en in deze door eenen Jesuit geleerd werd) op zonedagen en Heilige dagen daar na toe zoo groot, dat het getal niet te tellen is. De kerk, die boven gehouden werd, is doorgaans en wel op de voornaamste H. dagen, zodanig met toehoorders gepropt, dat 'er menigte voor de trappen of opgang, ja zelfs buiten het gebouw op de voorplaats nedergeknielt leggen, demoediglyk hunne gebeden of gewoonlyke devotie doende (*b*). In de Lorre- of Assendelft-straat is mede een kerk, welke geduurig open staat, en waar in de dienst in de Fransche taale werd verrigt; werdende deze ook door veele aanzienelyke burgers en ingezetenen van die religie bezogt.

die van hunne familie en Suite, gepubliceert den 4. Juny 1655. geregistr. in 't II. Memoriaalb. van Pots fol. 249. verso. Zie mede Resolutien van Holland van den 8. Maart 1626., 26 en 28 Maart en 1. April 1642. 1. April 1643. 8. Julii 1645. enz. alle inhoudende een verbod tegens het prediken in de Duitfche tale by Ambassadeurs &c. van de Rooms-katholyke religie.

(*b*) Zie verders hierna onder het Hooftdeel van de Adelyke Huizen, de beschryving van 't Huis van Assendelft of 't Hof van Spanje.

SYNAGOGE DER PORTUGEEESCHE IOODE

R. Boret Excud. Cum Privileg.

J. J. Houbron del.

XII. HOOFSTUK.

BESCHRYVING

VAN DE

SYNAGOGEN DER JOODEN.

E Jooden, die zedert eenige jaaren herwaarts in den Hage zeer vermenigvuldigt zyn, en nog dalgelyks vermeerderen, hebben, gelykze in twee verdeelt zyn, te weten in *Portugeefche* en *Hoogduitsche*, ook twee afzonderlyke Synagogen, d'eenne aan de ooftzyde van het nieuw Voorhout, digt by het Bosch, naaft het huis van wylen Jacob Pa-

rera, nu door koop toekomende den Heer Jacob Lopes de Liefle, regt over daar voorheen het Boschwagtershuis pleeg te staan, zynde dezelve Synagoge in den jaare 1707. in vorm van een huis van voo- ren door den zelve Parera gefligt en aan die van de Portugeefche natie ten gebruik gefchonken, zoo lang eenige van die familie hier wonen. Dog in den jaare 1724 het voorz. huis zynde verkogt, hebben de Portugeefche Jooden of wel eenige uit de aanzienelykften derzelve, die hunne byeenkomst hadden in een huis aan de ooftzyde van 't Voorhout, en overzulks afgefcheiden waren van de geene die in 't huis van den gemelden Parera hunnen godsdienst hielden, in 't begin van het volgende jaar eene andere begonnen te bouwen, veel heerlyker, grooter en opzigtiger, als de voorige, en daartoe verkoren een ledig leggende erve in de nieuwe Uitlegginge tuffchen de middeltraat en de nieuwe Princesse gragt.

NIEUWE SYNAGOGE DER PORTUGEESCHE.

Dit gebouw is in allen deelen gefchikt na de Synagoge, welke de Jooden van dezelve natie te Amftterdam bezitten, dog in verre na zoo groot niet, zynde binnen 'smuurs 46 voeten lang en 36 breed, dog behoeft in pragt, cieraaden en nettigheid voor de Amftterdamfche niet te wyken. Het gefligt is byna vierkant, heeft in de zydgevels 12. en in de voor en agter-gevel 10, en zulks te zamen 22. groote glazen nevens een vierkant glas boven de deur. Het dak is fchuins, dog boven op plat; op ieder der vier hoeken van het lyftwerk, 't geen rondom het gebouw heenen loopt, ftaat een groote fchoone vaas, en tuffchen de twee voorfte een zwaare lieen in het frontefpies, waar op het jaartal dezer ftinginge na de Joodfche tyd- rekeninge 5486 gehouwen is. De deur, waar door men van de voorplaatze in het gebouw treed, is fraai en met lyftwerken verrykt. Van binnen zyn ter wederzyde eenige voeten hoog galderyen voor

Hoeda-
nigheid
van 't
gebouw.

Galderyn voor de vrouwen.

Zakerdaanhoute kas, daar de boeken Mofes in bewaart werden.

Verheve leesplaats voor den Rabbyn.

Voorplaats met een sierlyk yzerhek gefloten.

Hoede Synagoge zig van agteren ver-toont.

de vrouwen met een afgeschut lätwerk , zoo dat ze van beneden niet konden gezien werden. Ieder galdery werd ondersteunt met twee heele en twee halve steenen kolommen ; onder ieder galdery hangen drie kopere kroonties en in 't midden van de kerk drie groote kroonen. Aan 't oostende staat een groote zakerdaanhoute kas, die met twee deuren open gaat , met zuilen , snywerk als anders heerlyk verciert , daarin de boeken Mofes bewaart werden. Voor de kas is een plaats van eenige voeten breed met drie optreden tot de kas , omzet met een hek van cederenhout , de plaats binnen dit hek werd by hen heilig gehouden , de Cohens (a) of Prieflers op de hooge Feestdagen daar in gaande trekken hunne schoenen uit en de zangers staan daar binnen als dan mede ongeschoent. Op het hek ziet men vier gegoten kopere kandelaars. Na 't end toe , zoo als men van de voorplaats door 't portaal in de Synagoge komt , staat een vierkante zakerdaanhoute boek-lessenaar , op een verheve met een hek van cederhout omgeven plaats , daar men met drie trappen opgaat , en daar de Rabbyn of Leeraar leest ; Op de vier hoeken van 't zelve hek zyn vier zwaare kandelaars. Ter regter hand is een gestoelte voor de Penningmeester en Kerkmeester. Verder is de geheele kerk met zitbanken , en ieder bank met sluitkasjes daar zy hunne boeken en doeken , die zy onder het gebed over hunne hoeden hangen , bewaaren. Eer men in de Synagoge komt , is 'er een ruime voorplaats , met vier lindeboomen beplant , net bestraat en met een muur omgeven , werdende de ingang met een sierlyk gewrocht yzerhek gefloten. Van agteren op de nieuwe Princeffe gragt is de kerk bedekt door twee huizen , het een voor den Schoolmeester en het ander voor den Rabbyn ; tusschen deze huizen is een ruime ingang poortswyze , waar door men ook komt op eene binnenplaats , welke ingang meest gebruikt werd door de vrouwen , om dat aan die zyde de trappen zyn langs welke zy na boven klimmen ; deze trappen komen van buiten , dog zyn met een halve koepel omvangen , dewelke zodanig is geschikt en geordonneert , dat ze aan die kant het gebouw tot cieraad verstrekt. Deze Kerk of Synagoge wierd op den 9 Augusti 1726 voor de eerste maal tot den Godsdienst geopent en met veele ceremonien na de gewoonte der Jooden ingewyd.

SYNAGOGE der HOOGDUITSCHÉ.

De Hoogduitsche Jooden , voorheen hunne vergaderingen hebbende gehouden in een particulier huis , hebben over weinige jaaren mede eene Synagoge getimmert , staande op de gevolve gragt of weleigent-

(a) Cohen betekent een Priester by de Joden , die dit woord nog heden gebruiken , schoon zy nog tempel nog offer hebben. Deze genieten geen ander voorrecht , dan dat zy de eersten zyn , die de vyf boeken Mofes in de Schoolc lezen en op de Feestdagen den zegen uitpreken uit het vierde boek Mofes kap. 6 vers 14. Zie verders den Heer Luiscius , groot *Woordenboek* op dit artikel.

eigentlyk aan de Brouwers-floot, hebbende door eene poort op de gemelde gragt haaren ingang, en is aldaar met huizen bezet, zulks datze byna niet gezien kan werden. Dit gebouw is ook tamelyk fraai, ruim en findelyk, dog in pragt, cierlyke bouwing als anderzints by het voorgemelde geenzints te vergelyken. Het zelve is eer langwerpig dan vierkant, waardoor de kas, daar deze natie de boeken Moses in bewaart, meer na 't zuiden dan na 't oosten staat.

XIII. H O O F T S T U K.

Het Sint Nikolaas Gasthuis, het alleroudfte onder de Geestelyke gebouwen, door wien, wanneer en ten wiens beboeve gestigt, naauwkeurig onderzocht. Is door Hertog Aalbrecht van Beyeren allereerst begistigt met de Kooren-maat, Waag en Elle-maat, en door de volgende Graaven en ook door de Staten van Holland in 't zelve regt van tyd tot tyd bevestigt. Geene wolle Lakenen uit te snyden of verkopen dan binnen 's Graven-Wantheuis. De Beyaart, waar toe voorheen gebruikt. Door wien het zelve huis bestiert werd, en naamen der Regenten. De Kapel daar over staande, door den voornoemden Hertog ten dienste van het bovengemelde Godshuis gebouwt, en beide door den Abt van Middelburch bekragtigt. De Kapellanye, eertyds door Mr. Joris in de St. Jacobs-kerk gesondeert, van daar in de voorsz kapel overgebracht. In laater tyd de kapel tot en Koorenhuis en Waage gemaakt, eindelyk in den jaare 1615 aan de Magistraat verkogt, en zedert tot de Vleesch-hal gebruikt.

ST. NIKOLAAS GASTHUIS.

St. Nikolaas Gasthuis 't oudste Godshuis in den Hage.

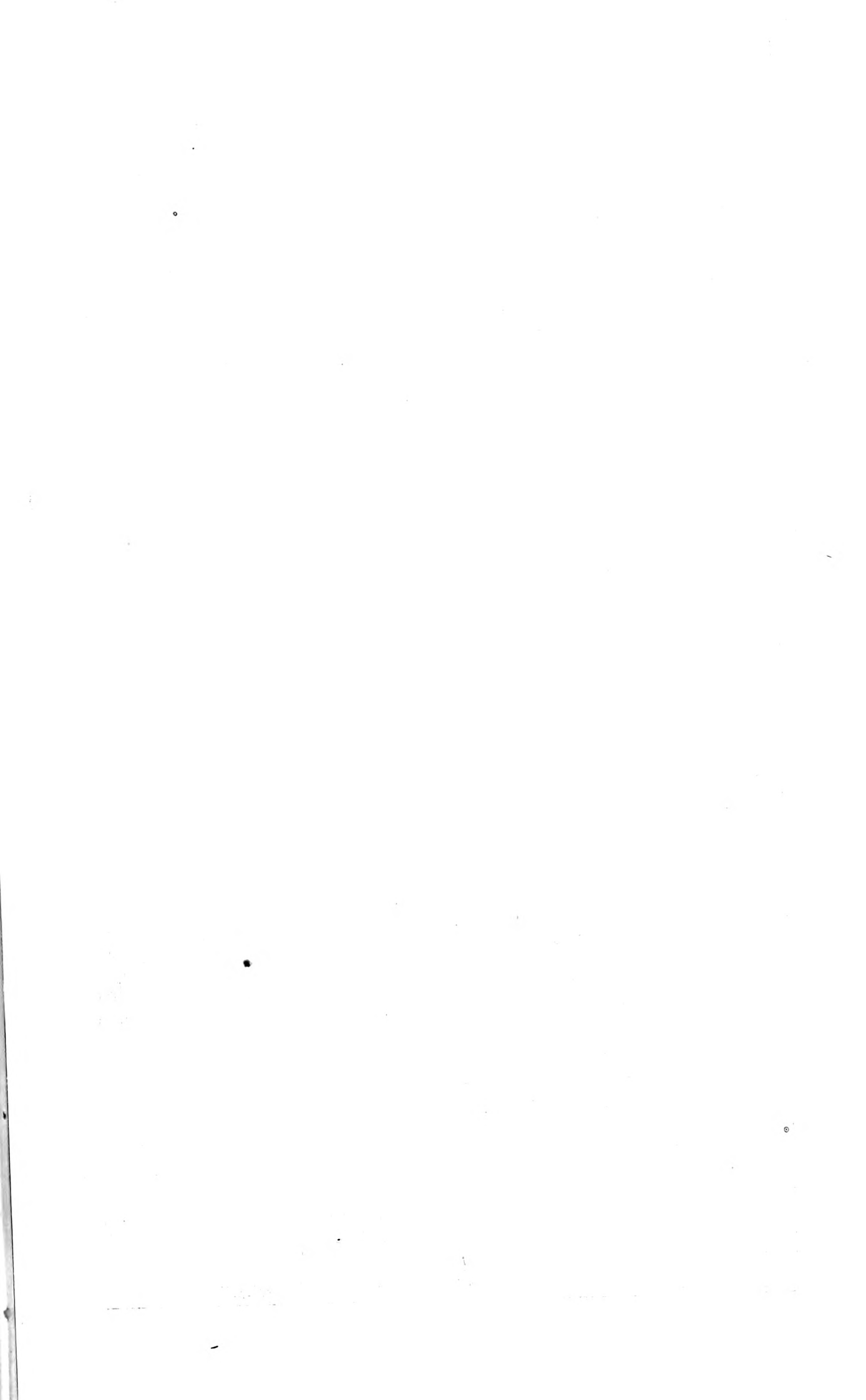

Door wien gestigt.

Door Hertog Aalbert begistigt met de Kooren-maat, de Waage en Elle-maat.

A de Kerken zullen wy nu laten volgen de Godshuizen, Kloosters en andere Geestelyke Gestigten, zoo die 'er voorheen hebben geweest, als die 'er tans gevonden werden; onder welke wel het oudste en voornaamste is het *St. Nikolaas Gasthuis*, staande agter de Vleesch-hal in den naauwen doorgang of straatie, dat van de dagelyksche markt af na de St. Jacob kerk loopt; eertyds, zoo eenpariglyk werd vastgestelt, gestigt door Hertog *Aalbrecht van Beyeren*; want of schoon de fondatie-brief daar van jegenswoordig, onzes weetens, niet meer voor handen is, zoo rust nogtans dit gevoelen op bewyzen. Want behalven dat dit gebouw in den voormuur boven de deur of ingang draagt het wapen van Beyeren, 't geen een vaste preuve uitlevert, van dat het zyne stigtinge aan eenen Prins uit dat Huis verschuldigt is, dewyl de Vorsten uit den Huiuze van Bourgondie dat wapen niet gebruikt hebben, zoo vind men voor Hertog *Aalbrecht* daar van niets gewaagt; en dierhalven kan men het aan zynen broeder *Willem* niet toeschryven, die nogtans de eerste was onder onze Graaven uit den Beyerischen stamme. Hier komt by, dat het ook Hertog *Aalbert* geweest is, die het zelve Gasthuis allereerst met schoone goederen en voorregten heeft begunstigt, gevende onder anderen het het zelve in den jaare 1385. de kooren-maat, de waage en de elle-maat tot onderhoud der armen en zieken in hunne bedde leggende, als blykt by den volgenden brief:

„ AEL-

H. BOITEL. fecit. Cum Privilegio.

„ **A**ELBRECHT biGoids genaden Palensgrave up den Ryn, Hertog
 „ Age in Beyeren, Ruwaert van Henegouwen, van Hollant, van Zee-
 „ lant en van Vriesslant, doen condit allen luiden, dat wy gegeven
 „ hebben ende geven die Coren-maet en Wage en Ellen-mate ten
 „ eeuwigen dagen te gebruiken aen onse Gasthuysen in den Hage *Sin-*
 „ *te Nyclaes* geheten, om den armen Zieken in huer bedde leggende me-
 „ de te kantiere en mede den Gasthuysen in raicke te houden en mede
 „ den armen elendigen wanderende te bedden ende vier en licht als
 „ daer zal toe behoeren in den winter en den Gasthuys-Meesters
 „ van ons of onsen Rentmeesteren geset en bevel heeft, hem goet
 „ denckt te wesen, en in den Gasthuys behoert om den Armen al-
 „ daer te warmen. En bevelen onsen Rentmeester van Noirt-Hol-
 „ lant van onsen Hove in den Hage, die nu is of namaels wesen
 „ sal, dat by hun desen Geestelyken dienst laten ghebruyken tot
 „ Goids wille en orber, en hun daer inne houden en starcken tie-
 „ gens enen yegelicken diere hun an hinderen woude. In oirconde
 „ desen brieve bezegelt mit onsen zegele. Gegeven in den Hage
 „ op onser Vrouwen avont Nativitas in 't jaar ons Heeren MCCC.
 „ vive en tachtich.

Daarenboven heeft de voornoemde Hertog nog aan dit Gasthuis jaarlyks besproken tien ponden van XL. grooten, en dezelve gevestigd op zyne Domeinen in Noortholland, zoo als uit de volgende Registratie te zien is.

Nog met 10 ponden 's jaars.

Den 12. December 1595.

„ **O**P 't verzoek van de Meesters van St. Nikolaas Gasthuis alhier
 „ in den Hage, om te hebben betalinge van zekere 10 ponden
 „ 's jaars, by Hertog *Aelbrecht van Beyeren*, als Grave van Holland,
 „ het voorn. Gasthuys geconfereert en gehypothequeert op de Do-
 „ meynen van Noortholland, met d'onbetaalde verloope van dien,
 „ is geappostilleert :

Ordre om dezelve aan 't Gasthuys jaarlyks te betalen.

„ **DE STATEN VAN HOLLAND EN WESTVRIESLAND** ge-
 „ zien 't advys van Willem Hanneman, Rentmeester van Noort-
 „ holland, hebben om redenen den zelve Rentmeester geor-
 „ donneert, en ordonneren by desen, de Supplianten alhier be-
 „ talinge te doen van de tien ponden van XL. grn. 't pond jaer-
 „ lyx in desen geroert, ende van 't verloop van dien, en on-
 „ betaalt zynde, den Supplianten mede betalinge te doen t'el-
 „ ken by verdubbelinge, een jaar nevens de voorz 10 ponden
 „ die verschynen zullen, ter volle betalinge toe; geordonneert
 „ voorts die van de Rekening den voorn. Rentmeester of die
 „ in der tyd wesen sal, 't zelve in rekeninge te passeren sonder
 „ eenige swarigheyd.

En schoon ons daar van geene andere brieven te vooren zyn gekomen, is dat bewys egter doorstaande.

Wanneer nu eigentlyk dit Gasthuis door Hertog Aalbert gebouwt zy,

Wanneer het

Gasthuis
gebouwt
zy, is on-
zeker.

zy, hebben wy tot nog toe niet kunnen ontdekken. De naauwkeurige Historiefchryver Pieter Christiaan van Bor, die men zoude mogen denken, dat overvloedige gelegentheid heeft gehad om zulks, de tyden zoo veel nader zynde, te kunnen opsporen, geeft ons egter dienaangaande weinige zekerheid. Want hy dielt wel in zyne Beschryvinge der Nederlandsche Historien (a), den tyd dezer stigtinge op 't jaar 1357, dan 't zelve is, onzes oordeels, geenzints aanneemelyk, dewyl Hertog *Aalbrecht* op den gemelden tyd hier te Lande nog niet en was, veel min eenig bewind verkregen hadde, als zynde eerst in 't volgende jaar, namentlyk 1358, na dat Hertog *Willem* zyn broeder uitzinnig was verklaart, uit Beyeren (alwaar hy zig was onthoudende) door de Staaten dezer Landen ontboden, om de regeeringe van zynes voorn. broeders Heerlykheden als Ruwaart waar te nemen (b). Hy vond op zyne aankomst de Landen vol geschil en kraakeel, willende de Kabeljauwfschen de besieringe der zelve toevertrouwt hebben aan Vrouwe *Magteld van Lancaestre*, des dollen Graafs egtgenoot; de Hoekfschen in tegendeel aan hem. En of schoon daarentrent wel een middelweg wierd getroffen, zoo was nogtans het Land hier door zodanig in vuur en vlam geraakt, dat hy nog in 't tweede jaar zynre regeeringe moest ondergaan de belegering van Delft, welke stad hy na een beleg van tien weeken en twee dagen eerst vermeersterde. Waaromme het gansch niet te denken is, dat Hertog *Aalbert*, zyne handen alomme zoo vol hebbende met het besliffen of dempen der partyfschappen, zig midden in dien omslag zoude hebben kunnen verledigen met het bouwen van dat Godshuis. Maar 't zy daar mede gelegen, hoe 't zy, veel verder dwaalt van den regten weg de Schryver van de Oudheden en Gestigten van Delfland, &c. (c), brengende den tyd dezer stigtinge op het jaar 1393, en mitsdien agten wy onnodig deze zyne stellinge in 't breede te wederleggen, nadien alrede uit den voorverhaalden brief van Hertog *Aalbrecht* klaar genoeg is gebleken, dat het voorfz Gasthuis al voor den jaare 1385 is geltigt geweest. Behalven dat 'er nog voorhanden is een andere brief van den jaare 1377, waar by eenen Heer *Willem Gerritsz* aan den Kapellaan, die de kapellanye, staande in het voorfz Gasthuis, bedienen en bezingen zoude, jaarlyks bespreekt zekere renten, welke hy hem bevestigt op zyn huis en erve gelegen in de Papeftraat, zoo als uit de volgende acte te zien is:

Verzekeringe
van renten
aan den Kapellaan
van 't
zelve
Gasthuis

„ **W**I Scepen in den Haghe doen condt allen luden dat voir ons
„ quam Haer *Willem Gherytz* mit *Adriaen Jacobsz* syn ghe-
„ coren voecht, ende verliede schuldich te wesen totter Cappelrie
„ behoef die men verdient in dat Gasthuys in die Haghe vier pont
„ en

(a) Op 't jaar 1576 IX boek fol. 142. verso en 143.

(b) Zie de *Chronyk van Veldenaar in Willem den V.* pag. 89. *Scrivierius, Beschryf. der Graaven van Holland* pag. 372 en 373. *De Groote Holl. Chronyk, divis. 26. Cap. 2.* of *Goudh. in Aalbert van Beyeren*, pag. 396. *Reigersberg Chron. van Zeeland*, uitgegeven en vermeerdert door *Boxhorn*, 2. deel pag. 162. *Groot Placaetboek III. deel fol. 5 en 6. IV deel fol. 1.*

(c) In *Octavo* pag. 407.

„ en twalef scellingen Hollants t'sjaers ewelic staende gelt dair men
 „ wyn en broot om coopt, te betalen alle jaer te Méyē, en dese
 „ voirsz. renten die versekerde hy den Cappellaen die die voirsz.
 „ Cappelric besingen sal in den Galthuse voirsz. jaerlixen in te haelen
 „ op syn huys en erve, dair hy nu ter tyt in woent, gelēgen in die
 „ Papenstraet en heeft belegen op die westzyde Heer Arent Spiker,
 „ op dat noirteynde Winant die Bonghenaar, op die oestzyde Griete
 „ Louwen Kint, dat sy by Claes Smit hadde. Ende dese voirsz.
 „ renten die heeft meester *Jorys* ghegeven toet der Capelryen be-
 „ hoef, behouden den Heer syn recht. In kennisse der waerheyt
 „ sōe hebben wy desen brief open besegelt mit onsen ghemēnen ze-
 „ ghel. Ghescreven in 't jaer ons Heeren MCCC. drie en t'feven-
 „ tich op onser Vrouwen dach te Lichtmisse.

Het geen dan onwederleglyk bewyft, dat het Godshuis in dat jaar
 zyn wezen tēn vollen heeft gehad, dewyl niemand van een onvol-
 trokke stigtinge met fundament zodanig kan spreken, als gemelde
 Heer Willem Gerritsz in dezelve scabinale acte komt te doen.

Na dat wy nu verhandelt hebben by wien en wanneer dit Gast-
 huis is gestigt, zoo zullen wy 'er in de derde plaatze by voegen, hoe-
 danig het zelve by vervolg is aangemerkt geworden. En namentlyk
 dat de volgende Vorsten die liefdadige stigtinge ook niet hebben ver-
 onagzaamt. Men vind in tegendeel, dat Vrouwe *Jacoba* in den jaere
 1417 geboden heeft, op dat het voirsz. Gasthuis des te beter en
 zonder verkortinge het voordeel der elle-maten zoude genieten, dat
 niemand in den Hage en Hage-ambagt woonende, eenige wolle la-
 kenen zoude uitsnyden op verkopen, ten zy hy een stalle gehuurt
 hadde in de Laken-hal (*d*).

Hoe het
 zelve by
 vervolg
 is aange-
 merkt
 gewor-
 den.

„ **J**ACOB, &c. ombieden en beveelen allen onsen ghoeden luy-
 „ den en ghemeynen beuren van der Haghe en bynnen den Ha-
 „ ge - ambocht geseten en elcken bysonder, dat gheenrehande
 „ wollen laecken buten onsen Wanthuse byder ellen wt en snyde noch
 „ en verkope, ten sy dat sy een stal gheheurt hebben bynnen onsen
 „ Wanthuse als van outs costumelyk is geweest, en wair dat sake
 „ dat yemant hier en boven dede, die soude tieghens ons verbeu-
 „ ren drie pondt also dicke en menigwerven, als hy dair mede be-
 „ vonden worde; en ombieden en beveelen onsen Bailju van der
 „ Hage, dat hy hier op wairde en wachte en die voirsz. boete van
 „ eenen eygelycken ofneme tot alre tyt alse verbeurt wordt, sonder
 „ yemand des te verdraegen, om ons goede rekeninge en bewysinge
 „ daer of te doen, Dit sal gedueren tot onsen wederseggen, In oir-
 „ conde &c Gegeven in den Hage op ten eersten dach in Februarijō
 „ A°. XIII^c. en sevēntien *secundum cursum Curiae*.

Verbod
 aan de
 ingeve-
 tenen
 van den
 Hage,
 van La-
 kenen
 uit te
 snyden
 en ver-
 koopen
 buiten
 's Gra-
 ven-
 Want-
 huis.

Hierinne, na 't schynt, eenige verzuimenisse of nalatigheid door
 den

Het zel-
 ve door

(*d*) Van deze Laken-halle zie II. deel van dit Werk, onder het artikel
 Laken-hal.

volgen-
de Graa-
ven ver-
nieuwt.

den tyd zynde ingeslopen, vernieuwde Hertog *Philips van Bourgondie* het voorsz gebod woordelyk by publicatie van den 5. April 1453 na den loop van den Hove. In dit voorregt heeft Hertog *Karel van Bourgondie*, toegenaamt *de Stoute*, het zelve Gasthuis ook bevestigt. En dit deed insgelyks Hertog *Philips van Oostenryk*, verleende het gemelde Gasthuis daar van deze volgende acte :

» PHILIPS van Gods genaden Eerfthertoge van Oostenryk, Her-
 » toge van Bourgongen, van Lothryk, van Brabant, van Stier,
 » van Karinten, van Crain, van Limb., van Luxenb. en van Geldre,
 » Grave van Habsbourg, van Vlaendren, van Tyrol, van Artoys,
 » van Bourgonje, Palsgrave en van Heneg., Lantgrave van Elfas,
 » Marcgrave van Burgauw en des Heyligen Rycks, van Hollant, van
 » Zeelant, van Phirt, van Kiburch, van Namen en van Zutphen, Gra-
 » ve, Heere van Vriesslant, op ten Windismark, van Portenau, van
 » Salins en van Mechelen, allen den geenen die desen onsen brief
 » sullen zien saluit. Wy hebben ontfanen die oetmoedige Supplicatie
 » van de Regeerders van Sinter Nicolaes Gasthuys alhier in den
 » Hage, inhoudende hoe dat wylen Hertoge *Aelbrecht*, Hertogen
 » *Philips* en *Carel van Bourgongen* onsen Voorfaten als Graven van
 » Hollant, dien God genadich zy, den selven Gasthuysse tot onderhou-
 » denisse van den armen en den diensten Goids aldair gegonnen en gege-
 » ven hebben een Wanthuys, dat nyemand binnen den Hage-ambochte
 » gefeten geenrande wollen laken buyten den voorsz Wanthuysse by
 » der elle wt en snyden noch verkopen mach, ten sy dat hy een
 » sial gehuyert hebbe binnen den Wanthuysse voorsz, en waer 't
 » dat yemant hier en boven dede, die zoude tegens onse voorsz
 » Voirfaten en ons verbueren drie pont also dicke en menichwerve
 » als sy daer mede bevonden worden, ons zecre oetmoedelic bid-
 » dende by den voorsz Supplianten, dat ons gelieven wille hun die
 » voorsz Privilegien te confirmeren, en daer op expedieren onsen
 » openen Brieve. Doen te weten, dat wy die saken voorsz overge-
 » merkt, sonderlinge den goeden gunste en liefde die wy hebben en
 » dragen tot ten voorsz Goidshuysse, hebben in den gevalle als boven
 » voir ons, onsen Erven en Nacomelingen Graven en Gravinnen van
 » Hollant gheconfirmeert, geratificeert en gevesticht, confirmeren,
 » ratificeren en vestygen by desen onsen voorsz Brieve 't voorsz Pri-
 » vilegie, dair of hier boven mencie gemaickt es, indiein zy van
 » dien deuchdelyken geuseert en gebruikt hebben, willende en con-
 » fenterende dat sy daer van in dien gevalle gebruycken als sy ge-
 » daen hebben, also lange als 't ons gelieven sal en tot onsen weder-
 » roupen; Gevende in bevele onsen lieven en getrouwen den Ste-
 » dehouder en Luyden van onsen Rade in Hollant, en allen anderen
 » onsen Justicieren en Officieren, die dat angaen of roeren sal mo-
 » gen en eenen yegelicken van hem als hun dat behoeren sal, dat sy
 » dese onse Confirmacie, Ratificatie en Approbatie en van all den in-
 » houde van desen gelyk en in der manieren als voorsz es, doen la-
 » ten en gedogen den voorsz Supplianten rustelic, vredelic en volcome-
 » lic

„ lic genieten en gebruyken foudcr hun te doen of laten gefcien
 „ eenich hinder, letfel of moeyniffe ter contrarien, want ons alfoe
 „ gelieft, des t'oirconden hebben wy onfen zegel hier an doen han-
 „ gen. Gegeven in ons Huys van den Hage den XIII^{en}. dach in Ju-
 „ lio, in 't jaar ons Heeren duyfent vier hondert zeven en t'negen-
 „ tich.

By mynen Heere den Eerts-Hertoge.

En was getekent,

N U M A N.

Ook hebben de Staten van Holland in latere tyden, wanneer door de Spaansche troublen en bezittinge byna alles in den Hage 't onderfle boven was gekeert en daar door een groot verloop in zaaken geraakt, dit Gasthuis wederom in zyn voorig regt van de koorn en elle-maat herstelt, verleenende ten dien einde aan de Gasthuis-meesters den 9 Julii 1577. op hun verzoek dit navolgende Apostil (f).

Nader door de Staten van Holland bevestigt

„ **D**E STAETEN VAN HOLLAND, gefien hebbende het
 „ advis van den Bailliu, Schout, Burgemeesteren en Gerech-
 „ te van den Hage, mitfgaders van haerluyder Gecommitteerden,
 „ neffens syne Excellentie, hebben in aensieninge van den hoogdrin-
 „ genden nood ende groote benauwtheyt en behoefden van de ar-
 „ men in den voorfz. Gasthuysse wefende, die ook dagelycx ter oor-
 „ faeke van den benauwden tyt vermeerderen, ende mede gefien
 „ het vidimus van den Hove van Hollant van dato den agtften Ja-
 „ nuarii vyftien hondert vyf en vyftich na style van den voorfz. Ho-
 „ ve, inhoudende infertie van zekere brieven van Octroy den
 „ voornoemden Gasthuysse by hoogloffelyker memorie Hertoge *Ael-
 „ brecht van Beyeren*, Paltsgrave op den Rhyn, verleent in dato op
 „ onfer Vrouwen avondt Nativitatis A^o. duyfent drie hondert vyf en
 „ tachtich, verleent en geoctroyeert, confirmerende en vernieuwen-
 „ de, voor foo veele in haer is 't voornoemde Octroy, de Supplian-
 „ ten alhier gegunt en geauthoriseert, gunnen en authoriseeren by
 „ desen de Koorenmaet en Ellemact, in desen geroert, te mogen
 „ ontfangen, lichten en beuren binnen den voorfz. Gasthuysse over
 „ de geene, die met eenich koorn ofte andere waeren, die men met
 „ der elle ofte mate uytmeet, ter marckt fullen komen ende de selve
 „ tot dien eynde te mogen constringeren hare stalplaetse te mogen
 „ houden binnen den voorfz. Gasthuysse als naer ouden gebruik en-
 „ de den Octroye boven geroert: ontbieden en bevelen daeromme
 „ den Bailliu, Schout, Burgemeesteren en Wethouderen van den
 „ Hage ende alle andere Justicieren en Officieren, van wat staet ofte
 „ wesen die zyn, hun Supplianten t'effect van den voornoemden Oc-
 „ troye, mitfgaders de possessie ende 't oude gebruyk van dien te
 „ laten en gedogen rustelyk, vredelyk en volkomelyk genieten, son-
 „ der
 „ G g g

(f) Geregistr. in 't Resolutie-boek van de Heeren Staten van Holland en West-
 vriesland, beginnende met den 1 Januarii 1577, pag. 141.

„ der haer daer inne te doen ofte laten gefchieden eenige infractie, ver-
 „ hinderinge ofte belet ter contrarien, maer hun Supplianten uyt
 „ den name van de arme miserbare perfoonen daerinne te helpen
 „ ftercken, voorftaen en defenderen met alle behoorlyke wegen,
 „ des mogelyk fynde; waer op de Supplianten behoorlyke brieven
 „ van Octroy fullen mogen verleent werden.

Met by-
 gevoeg-
 de pena-
 liteit te-
 gens de
 wan-be-
 talinge
 van 't
 voorfz
 regt.

Ende op dat het Gasthuys in 't genieten van het zelve regt niet we-
 derom zoude verkort werden, hebben de gemelde Heeren Staten by
 Resolutie van den 25 Julii 1625 (i), tegens de Contraventeurs de
 volgende penalityt geftatucert:

„ **O**P de requeste van de Meesters van St. Nicolaes Gasthuys al-
 „ hier in den Hage, vertoonende dat henlieden gegeven is by
 „ Hertogh *Aelbert van Beyeren* tot onderhoud van 't voorn. Gast-
 „ huys de Koorenmaete en Waege, verfoekende, dat zekere peynen
 „ zouden mogen werden gefelt tegens de contraventeurs van 't
 „ voorfz. middel, te weten, de verbeurte van 't Coorn, gerst, ha-
 „ ver en greynen en daer en boven drie gulden aen geld, is geap-
 „ postilleert;

„ **D**E STAETEN verftaen dat het regt den Supplianten ten be-
 „ hoeve van 't St. Nicolaes Gasthuys competerende, van een fak
 „ tarw van drie achtendeelen een blank, van de fak rogge, erwe-
 „ ten, boonen en gerste, mitsgaders ront en plat zaet een halve fluy-
 „ ver, en van de fak haver een halven blank, dewelke in den Ha-
 „ ge en Haeg-ambacht gefleten fullen werden, hen opregtelyk en
 „ sonder fraude fal werden betaelt, en dat niemant van de ingefete-
 „ nen van den Hage en Haeg-ambagt voornoemt eenig cooren te
 „ molen fal doen, voor en al eer van der Supplianten pagter ofte
 „ collecteur te hebben behoorlyk billiet, op pene dat de gene, die
 „ bevonden werd contrarie gedaen te hebben, en de Supplianten in
 „ den voorfz. impoft fullen willen frauderen, zullen verbeuren op
 „ een zak tarwe drie gulden, op een fak rogge twee gulden, en op
 „ een fak haver dertig fluyvers, en soo voorts na advenant voor
 „ elke specie na proportie, dat die moeten betalen, te appliceren
 „ de eene helfte ten profyte van den aenbrenger, en de andere
 „ helft ten profyte van den Officier. Lastende eenen yeder hem
 „ hier na te reguleeren.

Ook
 door
 particu-
 lieren
 begiftigt.

Niet minder was de barmhertigheid van eenige Godsdienstige lui-
 den ten opzigte van de gemelde armen, of liever van de zieken en
 kranken in 't voorfz. Gasthuis leggende. Want ik vinde dat eenen
Floris Claafz en *Emmen* zyne vrouw in den jaare 1470 zekere lyfrente
 hebbende gekoft van de Regeerders van dit huis, onder anderen be-
 voorwaart en bedongen hebben, dat na hun overlyden de Gasthuis-
 meesters zouden moeten koopen vier melkkocien en die ten eeuwige
 dagen onderhouden tot behoef en lavenisse der zieken, willende en
 be-

(f) Te vinden in het Register der Appointementen van opgamelde Staten van
 Holland den 25 Julii 1625.

begerende dat de gemelde Regenten tot aankoop der voorfz koeien zouden nemen en genieten veertig ponden payment in gelde, uit de gereedlie goederen, die de langstlevende van hen beide metter dood ontruimen en nalaaten zoude; waar van de brief te vinden is agter het werk onder de Letter M M.

Op gelyke wyze heeft in den jaare 1503. eene *Lysbet Florys* dogter by 't koopen van gelyke rente bedongen, dat dezelve na haare dood zoude werden genooten by Juffrouw *Barbara* dogter van Heer *Otto van Arkel*, en na haar beiden overlyden, dat de Gasthuis-meefters zouden koopen twee melk-koeien, en die ook, als boven, onderhouden ten dienste der arme zieken in 't zelve huis leggende, en nog daarenboven zouden gehouden zyn te laaten doen tot troost der zelve menschen eene millie op elken zondag, en agt op elken Hoogtyd; gevende de gemelde *Lysbet* daar toe in gereden gelde de somme van een en vyftig ponden grooten Vlaamsch, en dat alles, in geval van nalatigheid of verzuimenisse, onder zodanige zwaare straffe, als breeder in de acte, insgelyks hier na te vinden onder de letter NN. is uitgedrukt.

Dit Gasthuis was in voorige tyden bevoorregt met de visscherye van de vyver van 't Hof, welke de Gasthuismeefters in pagt bezaten, gevende des jaars daar voor in erkentenisse aan de Graaffelyksheids Rekenkamer de somme van vier en twintig fluivers, uitwyzens de volgende acte:

Was ook bevoorregt met de visscherye van de vyver van 't Hof:

„ **A**lfoe de Gasthuismeefters van St. Nicolaes Gasthuys armen in
 „ den Hage den Hove van Holland by requeste te kennen ge-
 „ geven en vertoont hebben, dat sy Supplianten geobtineert heb-
 „ ben de visscherye van de Vyver leggende aen 't Hof van Holland
 „ in een pachte van tien jaeren, des jaers om vier en twintich fluy-
 „ vers achtervolgende 't consent van die commissie van de Reke-
 „ ninge, by de welke dese collatie van oude hercomen altyds van de
 „ Con. Majesteits wegen als Grave van Holland geconfereert en in
 „ pachte uytgegeven is, versoekende daerom die Supplianten, dat
 „ die van den Rade soude believe die Supplianten te verleenen ac-
 „ te approbatoir van 't voorfz. consent van de commissie van der Re-
 „ keninge: Soo ist, dat 't voorfz. Hof om redenen vooren ver-
 „ haelt en gesien d'acte van 't voorfz. consent van de commissie van
 „ de voorfz. Rekeninge, die selve acte van consent geapproveert heeft
 „ en approveert die voorfz. acte 't selve Hof mits desen na hare for-
 „ me en inhouden. Ende ten eynde hier van niemant ignorantie en
 „ soude mogen pretenderen, auctoriseert 't voorfz. Hof den eersten
 „ Dcurwaerder van den voorfz. Hove hier op versogt, dit te ver-
 „ cundigen binnen den Hage en ter plaetse daer hy by de Supplian-
 „ ten versocht sal werden. Ende voorts van Coninglyke Majesteits
 „ wegen wel scherpelyk een yegelyk te interdiceren, dat niemant
 „ wie hy sy hem en sal vervorderen ofte onderwinden in de voorfz.
 „ vyver te visschen dan alleen de voorfz. Gasthuismeefters ofte heur-
 „ lieder gecommitteerden, en so bevonden werd contrarie desen te
 „ doen, sal verbeuren die somme van thien ponden, daer van een

„ deel comen fal tot proffyt van den Officier , een deel tot proffyt
 „ van den aenbrenger , en 't derde deel tot proffyt van 't voorz.
 „ Gasthuys. Gedaen binnen der stede van Delft den 20 April 1573.

Onder-
zoek,
voor
wien dit
Gods-
huis op-
geregtis.

Word
tans nog
genoemt
het Sup-
poosten
Gast-
huis.

Beden-
kelyk-
heden
daaron-
trent.

Wie
de be-
stiering
daar-
ver heb-
ben ge-
had.

Eindelyk komt nu in de vierde plaatze in te zien, voor wien het zelve Godshuis is opgeregt. De Heer Bor (want vroege Schryveren maken zelfs geen het minste gewag van deze bouwinge) zegt ter aangehaalde plaatze, dat het voorz. Gasthuis door Hertog *Aelbrecht* gestigt zoude zyn voor de Hovelingen en andere tot armoede geraakt zynde Suppoosten. En alhoewel het zelve by hem in dezzer voegen werd ter nedergestelt, zonder eenig bewys, zoo is nogtans myne meeninge niet, om dit zyn zeggen in 't geheel tegen te spreken, nadien eene standvaltige overleveringe en de jegenswoordige benaminge van 't SUPPOOSTEN-GASTHUIS zyne uitdrukkinge bevestigen. Welk gevoelen nog nader kan werden opgeheldert, als men daarby aanmerkt, dat het voorz. Gasthuis niet is gestelt geworden onder de administratie of toezigt van de Magistraat van den Hage, maar onder die van des Graaffelykheids Rentmeester van Noortholland als opperlie Regent, en dat daarby altoos zyn gevoegt vier andere perzoonen, die doorgans alle zyn Hovelingen, dat is zodanige, die het Hof van Holland hebben tot hunnen dagelykschen Regter, en, met tegentellinge van de burgerye, tans Suppoosten van den Hove genoemd werden. Zoo als ook het Gasthuis zelf in regten betrokken werdende, zulks geschieden moet, niet voor den gerechte van den Hage, maar voor den Hove van Holland. Dog wy zullen niet te min hier opgeven eenige bedenkeleyheden, welke ons ten hoogsten in twyffel brengen, of wel eigentlyk het voorgemelde Gasthuis voor de Hovelingen is gestigt.

Deze bestaan, onzes oordeels, hierin, dat onder de brieven van het gemelde Gasthuis (immers voor zoo verre zy ons bekend zyn) geen een werd gevonden, waarin eenigzints van Hovelingen werd vermeld, 't zy men inziet den brief van Hertog Aalbert zelfs, waar by hy in den jaare 1385 het Gasthuis begiftigt met de kooren-maat, waag en elle; of ook wel den brief van den Abt van Middelburch(g), waar by hy in den jaare 1401 bewilligt in 't bouwen van het voorz. Gasthuis en de Kapel; 't zy men naleest de Actens betreffende de voordeelen by latere Graaven of ook by particuliere perzoonen aan het zelve Gasthuis gegeven; alle dezelve spreekken in 't generaal maar van zieke en kranke menschen aldaar te bedde leggende, zonder daar ontrent eenige uitzonderinge te maken.

Wat nu aanbelangt de stelling, welke zommige (b) tot bevestiging van 't gevoelen van den bovengemelden Schryver maken, dat, namentlyk *het voorz. Gasthuis niet is gestelt geworden onder de administratie of toezigt van de Magistraat van den Hage, maer onder die van des Graaffelykheids Rentmeester van de Domeinen van Noortholland, die met de Regenten, nevens hem geassumeert, t'eenmael independent van*

(g) Hier na te vinden onder dit Hooftdeel.

(b) Zie het Berigt van den Hove, pag. 14.

van de regeringe van den Hage is. Daar tegen zoude men wederom kunnen te gemoet voeren deze twee zaken; eerstelyk, dat de Rentmeester van Noortholland over het zelve Gasthuis wel is Super-Regent, maar uit geen andere hoofde, als om dat het gemelde Godshuis een Graaffelyksheids Domein is, dewyl het zelve eertyds by den Graaf is gestigt, en waarvan de successive Graaven altyd opperste Fundateurs en Collateurs zyn gebleven, zoo als blykt uit de confirmatien die de respectieve Rentmeesters in der tyd hebben gegeven op de brieven, waar mede eenige particuliere perzoonen het voorz. Gasthuis hebben begiftigt (*i*). Want indien vast zoude gaan, dat het voorz. huis een Suppoosten Gasthuis zoude zyn, om dat de Rentmeester van Noortholland daar over Regent is, zoo zoude nooirlyk moeten volgen, dat alle de huizen, publyke gebouwen, enz. waar van de voorn. Rentmeester administrateur en toezigter is, ook zouden moeten werden geconfidereert voor de Hovelingen of Suppoosten gebouwt, en tot hun gebruik te zyn; 't welk wy niet geloven dat by iemand zal kunnen werden gefultineert.

Maar ten tweeden, abuseren zig merkelyk die geene, die zouden willen beweeren, dat de bestieringe van dit Gasthuis zoude gestaan hebben, boven en behalven de Rentmeester van Noortholland, onder het gezag van perzoonen, die t'eenemaal onafhankelyk zyn van de Magistraat van den Hage; want of wel jegenswoordich het zelve werd geregeerd by Suppoosten van den Hove, of zodanige andere aanzienelyke luiden, die door hunne ampten t'eenemaal zyn gedistingeert, zoo is nogtans ons uit verscheide publieke actens gebleken, dat dit Gasthuis eertyds even gelyk andere Godshuizen in den Hage, heeft gestaan onder het bestier van perzoonen t'eenemaal de Magistrature van den Hage onderworpen (*k*). Tot bevestiging van dit ons zeggen, zullen wy alhier maar bybrengen eenen brief, die, onzes oordeels, genoeg zal zyn, om aan te toonen, dat in den jaare 1582 de administratie van 't voorz. Gasthuis is aanbevolen en toevertrouwt geweest, niet alleen aan perzoonen den Hage onderhoorig, maar zelfs aan Leden uit de Regeering van den Hage bestaande; want in den gemelden brief komen ons voor als Gasthuismesters, *Frank van Mojalen*, *Adriaen Schrevelsz*, *Cornelis Wielant* en *Pieter Jansz Kinderen*, zynde de eerste geweest Schout van den Hage, de tweede Schepen en Burgemeester, de derde Schepen (zelfs in den gemelden jaare 1582) en de laatste Rentmeester van de goederen den H. Geest-armen alhier toebehoorende. De woorden van deze acte zyn deze :

G g g 3

,, Wy

(*i*) Zie hierna Bylagen MM. en NN.

(*k*) In den jaare 1578 waren Gasthuismesters van St. Nikolaas Gasthuis, en te gelyk Leproosmesters van den Leprooshuize of St. Cornelis-kapel aan 't Sieken buiten den Hage, *Willem Hanneman*, *Claas Jansz*, *Joachim Robbrechtisz* en *Cornelis Lis Maartenz*, als te zien is uit de origineele actens berustende ter laatstgemelde plaatze; zynde de eerstgemelde Rentmeester-Generaal van Noortholland, en de drie laatstgenoemde onbetwiftelyk burgers en inwoonders van den Hage. Zie verders hierna de lyst der Regenten van dit Huis, waar uit mede blykt, dat de eerste aldaar genoemde Regenten meest alle burgers en inwoonders van den Hage zyn geweest.

„ Wy *Jacob Adriaensz* en *Aernt van Zutphaes*, Schepenen in den Hage, doen cond allen luden, dat voor ons gecomen en gecompateert zyn *Willem Hanneman* Rentmr. Generael van Noorthollant en overzulx Opper-voocht van St. Nicolaas Gasthuis alhier, mitsgaders *Frank van Mojalen*, *Adriaan Schrevelsz*, *Cornelis Wyelant* en *Pieter Jansz Kinderen*, Gasthuysmeesters van 't zelve Gasthuis en bekenden gecedeert en getransporteert te hebben, cederen en transporteren mits desen aan de H. Geestmeesters binnen den Hage drie jaarlix Losrente-brieven &c. Den 23. Julii A^o. XVC. twee en tachtig.

Wy zouden alhier nog wel meerder bewysstukken van vroeger en laater jaaren kunnen byvoegen, maar oordeelen het zelve onnodig te zyn, dewyl ons inzicht alleenlyk is geweest, de redenen over en weder tegens elkanderen op te wegen, om te doen zien, dat eene zaak, welke men zoo posityf en eenparig vaststelt, nog wel eenige bedenkelykheden of tegenwerpingen onderworpen is. Indien de fundatie-brief nog voorhanden was, ongetwyffelt zouden de voorgemelde raisonnementen moeten stil staan; en derhalven wil ik niemand vergen het een of 't ander aan te nemen, maar in tegendeel liever overlaaten aan ieders onderzoek, om daar van te geloven, 't geen hy meent best met de waarheid of immers waarschyndlykheid over een te komen.

Dit is nogtans zeker, dat 'er hedendaags meer gemeene luiden, en voor al vrouwesperzoonen of immers burgers, welker tydelyke zaken wat verder verlopen zyn als wel hunne noodzakelyke nooddrufst vereifcht, in 't voorfz Gasthuis gevonden worden (1), dan wel Suppoosten, voor wien men zegt het eigentlyk gestigt te zyn. Niet te min zoo ziet men daar een byzondere en afgeslote kamer, en daar nevens een Bibliotheek, hoewel tans van weinig belang, voor verarmde Advocaaten.

De Fiscaal door 't Hofge-last te onderzoeken, wat regt de Suppoosten tot het voorfz Gasthuis compe-teert.

Wanneer in den jaare 1695, de Advocaat-Fiscaal Mr. Matth. de Hertog, door het Hof gelast wierd om onderzoek te doen, *wat regt de Suppoosten van den Hove tot het voorfz Gasthuis zoude compe-teren*, heeft in September des zelve jaars van zyne ondervindinge verslag doende, verklaart, dat hy geene brieven van fundatie of concessie van dit huis heeft gevonden, en dat ook de Gasthuysmeesters betuigden dezelve ook niet gevonden te hebben, alleen daar by voegende de woorden van den Heer P. Bor in zyne *Nederlandsche Historien*, die wy hier vooren flukswyze hebbende aangehaalt, alhier in 't geheel zullen uitschryven. „ Nog zyn eenige andere Gods-
„ huizen alhier in den Hage, en onder anderen by Hertoghe *Ael-
„ brecht van Beyeren*, Grave van Holland, in den jaare 1357 gefun-
„ deert St. Nicolaas Gasthuis, alwaar zeker getal van oude mannen
„ en vrouwen, die geen middelen hebben om te leven, in haere
„ oude dagen eerlyken van alle nooddrufst onderhouden worden;
„ welk Gasthuis by den Grave van Holland met schoone goederen
„ na

(1) Jegenswoordig werden in dit Gasthuis onderhouden 26. Vrouwen en 17. mansperzoonen, behalven de Binnemoeder en 2. dienstmeiden.

„ na de gelegenheid van dien tyd begiftigt is geweest , en onder
 „ anderen mede met het Corenhuis en Wage , enz. Ende heeft de
 „ voorfz Grave ook gewilt , dat voor eerst die Suppooften en Dienaren
 „ van den Hove , die deur ongeluk ofte andersints mochten tot armoede
 „ geraken , in dit voorfz Godshuis zouden werden onderhouden. Zyn-
 „ de in dezen remarquabel , dat de voorn. Bor terzelver tyd , als hy
 „ dat fchreef , was Kentmeester Generaal van Noortholland en over-
 „ zulx Oppergasthuismeester.

Onder de stukken betreffende het voorfz Gasthuis , door den voorn.
 Fiscaal by 't doen van zyn verflag aan den Hove overgelevert , vin-
 den wy eene acte , welke ten opzichte van het regt der Suppooften
 tot het voorfz Gasthuis van aanmerkinge is , zynde dezelve getrok-
 ken uit een der Registers van Appointementen , berustende ter
 Graaffelykheids Rekenkamer (m) , welke acte wy gevolgelyk alhier
 zullen opgeven.

„ **O**P huyden den 20 February 1631 fyn alhier gecompareert
 „ *Thomas van Cassiopyn* , *Dirk Gool* en *Mr. Johan van den An-*
 „ *del* , als Vaders en Regenten van St. Nicolaes Gasthuys in den Ha-
 „ ge , en is henlieden ter presentie van den Rentmeester Generael
 „ van Noortholland , *Jonathan van Luchtenburch* , als uytten naeme
 „ van de Graeffelykheyd Superintendant van den zelve Gasthuys
 „ aengefeyt , dat men op verloek van eenen *Philips Jansz.* over de
 „ 24 jaeren aen den anderen Meesterknegt geweest hebbende van de
 „ Smit van den Hove , en die nu tot den ouderdom van 61 jaeren
 „ gekomen zynde zynen eenen arm hadde gebrooken , verstonde ,
 „ dat de zelve *Philips Jansz.* in 't voorfz. Gasthuys zoude ontfan-
 „ gen worden. Daer op by henl. geantwoort wierde , datter egeene
 „ plaetse voor mansperloon open stonde , doch datse te vrede waren
 „ den voorfz. *Philips Jansz.* weckelyks te doen geven eene gulden ,
 „ geduyrende ter tyd en wylen toe hy in 't voorfz. Gasthuys soude
 „ wesen geaccommodeert. Hebbende voorts (des vermaent zynde)
 „ verklaert , dat se voor den toekomenden tyd altyd een plaetse
 „ voor een man en vrouw in 't selve Gasthuys open souden sien te
 „ houden , en de Suppooften voor de burgers prefereren. Datse
 „ mede te vrede waren met dese Kamere en den voorn. Rentmeester
 „ in 't stuk van de regeeringe van 't huys goede correspondentien te
 „ houden , gelyk sy lieden altyds overbodich waren geweest , en als
 „ eenige plaetsen quamen te vaceren , met gemeen advys dezelve
 „ aen eerlyke luyden , invoegen als voren , te vergeven. Actum ten
 „ Burele van de Camere van de Rekeninghe in den Hage , ten dage
 „ en jaere als boven.

Acte
 nopende
 het regt
 van de
 Suppoo-
 sten van
 den Hov-
 ve.

Ook heeft Hertog Aalbert ten dienste van 't zelve Gasthuis nog
 gestigt eene Kapel , staande regt over het voorfz. Gasthuis. En op
 dat beide deze gebouwen hun volkomen beslag mogten hebben ,
 heeft

Kapel
 regt over
 het Gast-
 huis ,
 door

(m) Geëxtraheert uit het elfde Register van Appointementen , beginnende
 1625 , en aldaar fol. 320. verso.

Hertog
Aelbrecht
gelligt.

heeft hy volgens de kerkelyke regten en gewoonte te dier tyd van den Abt van Middelburch deszelfs toestemming en goedkeuring daar over verzogt, waar in de Abt niet alleen heeft bewilligt, maar nog daar en boven vergunt, dat de voorfz kapel zoude voeren eene klok (n), waar van het spitsje of toorentie over weinige jaeren nog in wezen is geweest, en dat ook in de zelve kapel zoude mogen werden gefundeert eene kapellanye van drie missen ter weeke, waar van hy aan den gemelden Graaf dezen volgenden open brief heeft verleent :

De Abt
van
Middel-
burch
bewil-
ligt het
oprech-
ten van't
Gasthuis
met een
kapel,
klok,
kapelrie
en drie
missen
weeke-
lyks.

WILHELMUS DE DEOS, *permissione divina Abbas Monasterii beate Marie Middelburgensis, ordinis Premonstratensis, Trajectensis Dyocesis, ad universorum notitiam deducimus per presentes, quod nos ad illustris Principis Alberti Comitis Palatini Reni, Bavarie Ducis, Hanonie, Hollandie & Zelandie Comitis ac Frisie Domini & Nobilis Duxisse sue Margaretae de Cleve ac spectabilis viri Wilhelmi Comitis de Oestervant filii sui dilecti petitionem & requisitionem inevitabilem annuimus & consentimus ac tenore presentium consentimus, ut homines & Christi fideles infra limites ville & Parochie nostre de Haga degentes & morantes quoddam Hospitale cum Oratorio sive Capella cum Campanali ad usum Christi pauperum ac aliorum ad idem Hospitale seu Oratorium confluentium in eadem villa aedificare, construere & erigere & in dicto Oratorio sive Capella Capellaniam, per Presbiterum ydoneum regendam & gubernandam de eorum bonis & elemosinis fundare & dotare valeant & possint, Consencientes eciam quod dicti homines & Christi fideles prefati Hospitalis & bonorum & reddituum eorundem ad usum Christi pauperum habeant disponere per se vel alios quibus hoc duxerint committendum, Jure tamen Patronatus seu presentandi Sacerdotem pro tempore ad sepe dictum Hospitale quociens ipsum vacare contigerit nobis & successoribus nostris cum integritate reservato. Quem vero Sacerdotem cum debita devocione ad missarum solemnia interpositis diebus ter in ebdomada tantum celebranda, quantum in nobis est in Domino licentiamus; Omnibus attamen Juribus Parochialibus in Decimis, Primiciis, Oblationibus, Obventionibus, fructibus & proventibus solitis & consuetis universis à Canone statutis Provincialibus & Synodalibus ac aliis quorumlibet de & ex Villa & Parochia de Haga predictis nobis competentibus, nobis, successoribus nostris & Ecclesie nostre Parochiali in Haga illibatis semper & salvis: Adicientes, si per novitates aliquas vel alias qualitercunque contra premissa seu premissorum aliquod actum factum fuerit & attemptatum, ex tunc sicuti ex nunc premissa & ipsorum quodlibet de facto sicuti & quemadmodum de jure pro infectis haberi volumus & teneri, harum nostrarum testimonio literarum sigillo nostro munitarum, A^o. Domini millesimo quadringentesimo primo mensis Marcii die undecima.*

In

(n) Deze klokke diende ook in geval van brand, zoo als onder anderen uit het volgende artikel van de Ordonnantie op de Buur-waake van den 16. April 1571 te zien is. „ Gebieden voorts, zoo wanneer in ofte ontrent den Hage eenigen „ brant gebeurt (dat God verhueden wille) dat men niet dan *St. Nicolaas Gast- „ huis clocke cleppen en sal*, op correctie als vooren, ende in tyde van node van „ vyanden de groote clocke.

In deze Kapel heeft de gemelde Hertog kort daaraan, namelyk in den jaare 1402 doen overbrengen de kapellanye, welke eenen Mr. *Joris* eertyds gefundeert en begiftigt hadde op 't H. Kruis vltaar in de Parochie-kerke van den Hage, waar van hy gifter en collateur was, omme dezelve ten eeuwigen dage aldaar verdient te werden, ten einde de zieken in 't voorfz Gasthuis leggende, in hunne ziekte des te beter en gemakkelyker de mis zouden mogen hooren en hunnen godsdienst kunnen plegen, gelyk breeder uit de volgende acte is blykende.

„ **A**ELBRECHT, &c. doen cond allen luden, want Mr. *Joris*, die in voirtyden onse Diener en Huysgefinde was, doe hy leefde, binnen der Parochyen van den Hage stichtede en doo-
 „ teerde een eewige Capelrye, dair wy en onse Nacomelingen tot
 „ ewigen dage die ghifte of hebben en gebruiken fouden, die welke
 „ Capelrye wi voirtyts gegeven hebben Heeren *Willem Gerytsz* Frief-
 „ ter, die die noch hudens dages heeft en besit, en die tot sommi-
 „ gen tiden verdient heeft en heeft doen verdienen in der Parochi-
 „ kerken van der Hage en tot zommigen tyden in onser Capellen in
 „ onsen Hove aldair, also hem des ghenoechde, soo hebben wy om
 „ Goids wille den Gasthuysse in den Hage en den *zieken die daer in*
 „ *leggen sullen*, want aen den selven Gasthuys corteliken een Capelle
 „ getymmert is, dair in dat Gasthuys van sinen goeden niet mach-
 „ tich en is een Capelrie te funderen en te maken, alfulke gracie ge-
 „ daen voir ons en onsen nacomelingen, en hebben geconsenteert
 „ en geordineert, consenteren en ordineren mits desen brieve, bi
 „ consente en wille van Heeren *Willem Gerytsz* voornt. alse besitter
 „ op desen tyt der Capelrye voirfz, alse dat men die selve Capelrye
 „ voirs an tot eewigen dagen verdienen sal in den Capellen des Gast-
 „ huis voirfz, gelyc men die sculdich is te verdienen ende men tot
 „ hair toe die anders wair verdient heeft, op dat *die sieken, die in den*
 „ *voirsz Gasthuysse leggen sullen*, in hoirre ziekten misse hooren en on-
 „ sen Heere God dienen mogen; Ende want wy den voirfz Gast-
 „ huys dit vaste en gestade houden willen en gehouden willen heb-
 „ ben tot eewigen dagen voir ons en voir onse nacomelingen, soe
 „ hebben wy van onser rechter wetenheyt onsen zegel an desen
 „ brief gehangen. Gegeven in den Hage op Sinte Matthys-avond
 „ Apostel in 't jaer ons Heeren dusent vier hondert en een na lope
 „ van onsen Hove.

Hy heeft deze vicarye in de voorfz kapel by eenen laateren brief nog nader bekrachtigt, en vermits het overlyden van Heer *Willem Gerritsz.*, die daar van de laatste bezitter was geweest, dezelve te bedienen gegeven aan *Pieter Willemsz uit den Broek*, zynen klerk en huisgenoot, met zulke vrugten, baaten en profyten, als de voorgemelde bezitter daarvan hadde genooten; uytwyzens den brief daar van zynde van date den 12 April 1404 luidende in dezer voegen:

„ **A**ELBRECHT, bi Goids genaden Palensgrave op ten
 „ Ryn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwen, &c.
 Hhh „ Want

De Ka-
 pellanye
 door Mr.
Joris in
 de Paro-
 chie-
 kerke van
 den Ha-
 ge ge-
 sligt, van
 daar inde
 voorfz
 kapel
 overge-
 bragt.

Nader
 bevesti-
 ging
 van de
 voorfz
 Kapel-
 lanye
 aan de
 kapel
 van 't
 Gast-
 huys; en
 gifte van

dien aan
Pieter
Wil-
lemsz
uit den
Broek.

„ Want meyster *Jorys* die onse Dienre en Huysgefinde was, binnen
 „ der Parochien van der Hage sichte en doteerde een ewige Ca-
 „ pelrie dair wy en onse Nacomelingen tot ewigen dagen die ghif-
 „ te of hebben en ghebruyken fullen, die welke Capelrie wy voir-
 „ tyds gegeven hebben Heeren *Willem Gherrytsz* Prierster, die die
 „ Capelrie tot sommigen tyden verdient heeft en heeft doen ver-
 „ dienen in der Parochie-kerken van der Hage, en tot sommigen
 „ tyden in onsen Capellen in onsen Hove na syne genuecten, over-
 „ mits dat si tot desen dage toe niet geconfirmeert en is geweest;
 „ Ende want in den Capellen des Gasthuys van den Hage geene
 „ Cappelrie fundeert, doteert en confirmeert en is, soe hebben wy
 „ ter eeren Goids en zalicheyt *der zieken die daer in leggen fullen*,
 „ voir ons en voir onse nacomelingen geordineert en ordineren mit
 „ desen brieve, dat men die selve Cappelrie voortaan tot ewigen
 „ dagen verdienen sal in der Cappellen des Gasthuys voirsz, gelyc
 „ men die sculdich is te verdienen na wille en ordinancie Meester
 „ *Jorys* voirnt. Ende dese Cappelrie, die nu open is en vacceert bi
 „ dode Heeren *Willem Gerytsz* Prierster, die laidt besitter van den
 „ Cappelrie voirsz was, hebben wy gegeven en geven puerlicken om
 „ Goids wille *Pieter Willemsz uit den Broec* Clerc, onsen Dienre en
 „ Huysgezinde, mit sulken vruchten, nutscippen, vervallen en pro-
 „ fyten als dair of comen fullen en syn voirfaten dair of gehadt heb-
 „ ben, En bidden onsen lieven Neve die Bisscop van Utrecht, dat
 „ hi dese fundacie en ordinancie confirmeren en *Pieter* onsen Dienre
 „ voirsz institueren wilde. In oirconde &c. Gegeven in der Hage
 „ op ten twalefften dach in Aprille in 't jaer ons Heeren M. CCCC.
 „ en vier.

Deze
kapel
nader-
hand tot
een ko-
ren-huis
en de
Waag
gemaakt
Is einde-
lyk aan
de Ma-
gilstraat
verkogt.

In laater tyd, wanneer de gezuiverde Godsdienst alhier te Lande was doorgedrongen en dat de meeste Godshuizen en geestelyke gestigten tot byzondere diensten wierden verandert, is deze kapel tot een Koorenhuis gemaakt en daar bygevoegt de Waage (o).

Naderhand hebben de Regenten van 't voorsz. Gasthuis dezelve kapel met het regt en gerechtigheid van de Waag op approbatie en ratificatie van haar Ed. Groot Mogende aan de Burgemeesteren van den Hage ten behoeve van het gemeene lichaam van den Hage verkogt en opgedragen onder zekere conditien en voorwaarden breeder vervat in den volgenden brief voor Schepenen den 10 Julii 1615 daar van gepasseert.

Af te van
koop
van het
Kooren-
huis en
Waage

„ **W**Y *Jooft Dedel* en *Cornelis Jacobsz. van Wouw*, Schepenen in
 „ 's Gravenhage oirconden eenen yegelyken, dat voor ons ge-
 „ komen en verschenen zyn *Pieter Bor*, Raed en Rentmeester Gene-
 „ rael van Noortholland als opper-Gasthuysmeester van St. Nicolaes
 „ Gasthuys alhier, *Tsbrant van Rysbergen*, *Thomas van Cassiopyn*,
 „ Mr.

(o) Bor, *Nederl. Hist. IX boek op 't jaar 1576. pag. 143.*

„ Mr. *Harmen Verbies*, Advocaet en *Hugo van Luchtenburg*, mede
 „ meesters van 't zelve Gasthuys, ende bekenden in conformité van
 „ 't accord met de Heeren Schout, Burgemeesteren en Regeerders
 „ van 's Gravenhage den 14 April laetstleden aengegaen ende ge-
 „ maekt, mitsgaders de approbatie en ratificatie van de Ed. Gr.
 „ Mog. Heeren Staten van Holland en Westvriesland daerop ge-
 „ volgt, van dato den 5 Junii 1615, ons Schepenen vertoont en
 „ geexhibeert, wel en wettelyk verkogt en overgedragen te heb-
 „ ben, zoo als sy verkoopen en overdragen by desen, in vryen rech-
 „ ten eygendom aen de voorn. Heeren Schout, Burgemeesteren, en
 „ Regeerders van 's Gravenhage, ten behoeve van 't gemeene Cor-
 „ pus aldaer, *het Coorn-huys staende op de markt*, met de huyfinge
 „ daer westaen staende, bewoont werdende by Martynje Jansdoch-
 „ ter vroetvrouwe metten gront en alle 't geene daer aen aert en na-
 „ gelvaft is, met al den aenleve en dependentie van dien, als
 „ tractgelt, 't schoenlappershuysje, *waeghuysje*, en de recognitie van
 „ de pompe, mitsgaders alle de gerechtigheyd en gefagh van 't selve
 „ Coornhuys, ook mede met het recht en *gerechtigheyd van de Wae-
 „ ge*, binnen den Hage en Haegambacht, Scheveninge daer onder
 „ begrepen, door gifte van wylen Hertoge *Aelbrecht van Beyeren*
 „ als Grave van Holland henluyden vergunt, en dat in sulker voe-
 „ gen en manieren als 't zelve tot noch toe by 't voorfz. Gasthuys
 „ gepollideert en gebruykt is geweest, en daer toe al sulken recht
 „ en gerechtigheyd als 't voorfz. Gasthuys heeft tot de *stalle in de
 „ Sak*, alwaer de huysluyden werden geaccommodeert met haer
 „ paerden en anders, alles niet ter wereld uytgezondert dan 't gee-
 „ ne hier na geëxpreffeert werd, en behoudens den Heer syn recht,
 „ en dit op de conditien en voorwaerden hier na verklaert, als dat
 „ het voorfz. Gasthuys ten eeuwigen dagen genieten en behouden sal
 „ (in plaetse van d'overmate, op elke zack van drie achtendelen,
 „ ten minsten anderhalve kop, of daer voor twee stuyvers) van de
 „ zak tarw een blank; van de zak rogge, erweten, boonen ende
 „ gerste; mitsgaders van elke zak plat en ront zaet, als raepzaet,
 „ koolzaet, kennipzaet, kleyn zaet en diergelyken (onder de gene-
 „ rale denominatie van greynen niet begrepen) een halve stuyver,
 „ ende van een zak haver een halve blank, ende dat van alle de
 „ greynen die alhier in 's Gravenhage en Haegambacht verkogt, ge-
 „ fleten en geconsumeert fullen werden, van waer dezelve ook van
 „ daen komen, mitsgaders ook dat men voor meel van dezelve greyn-
 „ nen, 't gunt van buiten alhier gebragt word om te verkopen, en
 „ geconsumeert werd, gehouden werd te betalen als vooren, in voe-
 „ gen, manieren en conditien, als de voorn. Gasthuysmeesters ten
 „ profyten van den armen van den zelve Gasthuysse, metten Schout,
 „ Burgemeesteren en Gerechte van 's Gravenhage, tot geryf van de
 „ gemeene burgeren en ingezetenen van 's Gravenhage, Haegam-
 „ bacht en vreemde koopluysden, die alhier zouden begeeren te fre-
 „ quenteren, op den 14. April en den 10. November 1612 provisio-
 „ nelyk voor den tyd van tien jaeren geaccordeert syn geweest, de
 „ approbatie van de hooggemelte Heeren Staeten van Hollant en
 „ Westvrieslant, mitsgaders autorisatie derzelve omme de onwil-

met des-
 zelfs ge-
 regtig-
 heden.

„ lige by parate executie daer toe te constringeren, daer op gevolgt
 „ den 16. December 1613, zulks dat 't zelve provilioneel accoort by
 „ desen verstaen werd voor een eeuwig accoort te fullen verftrek-
 „ ken. Dat voorts de voorfz Magiftraet van 's Gravenhage tot ha-
 „ ren lafte fullen nemen, als fy doende zyn by desen, de huyre van
 „ de Waeg nog loopende en expirerende Mey 1616, mits genietende
 „ de huyre van dien, of fullen mette huurders dien aengaende mogen
 „ handelen, zulx zy in redelykheyd raetzaem vinden, en dat buy-
 „ ten koften van 't voorn. Gasthuys. Van gelyken fullen fy *Paulus*
 „ *Meyts* moeten laten volgen de huyre van 't Coornhuys, omme met
 „ fyne crameryen in beyde de kerkmiffen voor te mogen flaan,
 „ mits genietende de huure van 14 gulden jaerlyks, of fullen
 „ hem andere plaetsen vergunnen ofte met hem accorderen, zulx
 „ zy raetfaem vinden fullen; gelyk fy mede de folder van de ftalling-
 „ gen in de Sack fullen laeten volgen aen de huurder van Mey 1615
 „ af noch een jaer, mits genietende van huurre 26 guldens. Heb-
 „ ben noch de voorfz. Magiftraet tot haren lasten genomen 't geen
 „ *Lyn*, 't vischwyf, haer leven lang is verhuurt, te weten, 't ge-
 „ bruyk van al fulke plaetse van de firaet, als haer is geaccordeert,
 „ met het huysje, daer fy de manden in fet, ofte fullen haer daer
 „ vooren contentement moeten doen, fulks fy lieden in redenen be-
 „ vinden fullen te behooren. Gelyk mede dese thaeren lasten geno-
 „ men hebben 31 fluyver sjaers, die 't voorfz. Gasthuys moet uyt-
 „ keeren van de voorfz. ftallinge in de fak aen die van den H. Geest
 „ alhier. Van welke voorfz. koop en overdrage de voorn. Gast-
 „ huysmeesters comparanten bekenden al wel voldaan en betaelt te
 „ wesen, den laetsten penning met den eersten en dat met een ren-
 „ tebrief van 1156 : 5 : vrygelt 's jaers, by de voornoemde Heeren
 „ Schout, Burgmeesteren en Regeerders van 's Gravenhage ten be-
 „ hoeve van 't voorfz. Gasthuys verleden, welke renten fullen mo-
 „ gen werden geloft tot believen van de Heeren koopers tegen den
 „ penning festien, en dat met duysent guldens teffens wel meerder,
 „ maar niet minder, mits drie maenden van te vooren denuntieren-
 „ de en opseggende, op dat de penningen bequameelyk ten profyte
 „ van 't voorfz. Gasthuys mogen werden beleyt. Alles ter goeder
 „ trouwen, desen ten oirconden verleden in 's Gravenhage op den
 „ 10 July 1615.

En was ondertekent,

II. V. ZUYDERVLIET.

En zedert tot de Vleesch-halle gebruikt.

Zedert heeft 'er de Magiftraat een Vleesch-halle van gemaakt, welke voorheen stond op den oosthoek van de Hoogstraat (*p*), waar van het Halstraat zynen naam bekomen en tot nog toe behouden heeft; welke oude Vleesch-hal daarna is verkogt en in bequaame woonhuizen verandert.

Her-

(*p*) Zie de kaart van den jaare 1570. No. 40. en ook hier na onder het Hoofstuk van de publyke gebouwen, behoorende tot den burgerlyken staat, artikel *Vleesch-hal*.

Hertog *Aalbrecht*, gelyk wy hier vooren hebben verhaalt, had dit Gasthuis begunstigt met het regt van de Waag tot onderhoud der arme menschen in 't zelve woonende. Dit regt hadden de Gasthuismeefters door hunne Dienaars en Bodden altyd laten waarneemen en bedienen tot den jaare 1552, wanneer zy bevindende dat de Waage dagelyks hoe langer hoe meer verliep, zulks dat geschapen ware te niete te komen, te rade wierden dezelve aan den meestbiedenden in 't openbaar te verpagten, waar toe zy van den Hove van Holland het volgende Placcaat verwierven:

„ **D**ie Heere van Beveren, van der Vere, Vlissingen, Brouwers-
 „ haven, Duvelant, &c. Stadhouders Generael d'eerste en an-
 „ dere Raden des Keizers over Holland, Zeelant, en Vriessant, den
 „ eersten Deurwaerder van der Camere van den Rade in Holland ofte
 „ andere Officieren hier op verfocht, saluyt: Alsoe die Meesters van
 „ St. Nicolaes Gasthuys alhier in den Hage ons vertoont hebben,
 „ dat 't selve Gasthuys tot onderhoudenisse der armen menschen, al-
 „ daer by hoger memorien Hertoge *Aelbrechts van Beyerens*, als Gra-
 „ ve van Holland en fondateur van den selven Gasthuysse, gegunt en
 „ gegeven es 't recht van den Wage binnen den selven van den
 „ Hage en Haech-ambocht, welke Wage de Meesters van den voorn.
 „ Gasthuysse in der tyt geweest synde altyts hebben doen bewaren
 „ en bedienen by de dienaren en bodden woonende binnen den sel-
 „ ven Gasthuysse, en na dat sy dagelycx bevinden dat deur fulk doen-
 „ de hoe langer hoe meer de selve Wage geschapen ware te niete
 „ te comen, omme 't welke te verhoeden en deselve wederomme
 „ in esse te brengen, hebben die voorn. Meesters by goetdunken en be-
 „ lieven van den Rentmeester Generael van Noortholland, met mal-
 „ kanderen gesproken, dat sy luyden wel in meninge souden syn
 „ deselve Wage van nu voortaan, omme tot onderhoudenisse van den
 „ armen die 't wel van doene hebben, an de meeste penningen te
 „ mogen geraken, in 't openbaer te verpagten en eenen beter rege-
 „ le inne te brengen, SOE EST, dat wy u lasten en bevelen, daer
 „ toe committerende mits desen dat gy binnen den Hage en Haech-
 „ ambocht ter gewoonlyker plaetse opentlyk voor den volcke condigt
 „ en publiceert, verbiedende van wegen der Keizerlyke Majesteit, dat
 „ niemant binnen den selven ambochte en houden eenige Wagen ofte
 „ wichten daer men boven de thien pont wegende inne mach we-
 „ gen; bevelende seer scharpelyk dat alle de gene die eenige waeren
 „ en goeden hebben, vercopen en mangelen, distribueren, vertie-
 „ ren, en leveren by gewigte, het sy in 't geheel of by stukken, we-
 „ gende boven de thien pont, deselve waeren en goeden bringen en
 „ laten wegen in de voorsz. Wage en daer af betalen den Wagemees-
 „ ters van derselver Wage den behoorlyke waeggelt en dit op de
 „ verbeurtenisse van de voorsz. waeren en goeden soe dicke en me-
 „ nichwerven als bevonden sal werden die contrarie gedaen te we-
 „ sen: t'een derdendeel tot proffyt van de Keyf. Maj. 't ander der-
 „ dendeel van de Wagemeesters, en 't derde derdedeel van den Offi-
 „ cier vander Plecke die de voorsz. bruckige persoonen achterhalen
 „ en berechten sal: van 't welke te doene wy u geven volcomen

De
 Waag te
 vooren
 door bo-
 den en
 dienaars
 van de
 Gasthuis
 Mrs.
 bedient,
 nader-
 hand
 aan de
 meest-
 bieden-
 den ver-
 pagt.
 Placcaet
 waerby
 het St.
 Nico-
 laes
 Gasthuis
 in den
 Hage
 geper-
 mitteert
 word de
 Wage
 aldaer
 te ver-
 pagten.

„ macht en speciaal bevel ; ontbieden en bevelen daeromme allen
 „ Officieren, Rechteren en Dienaeren des Keyfers , dat fy elcx in
 „ den heuren scherpelyck toefien dat 't inhouden van desen onver-
 „ brekelyck onderhouden wert , procedeerende tegens de overtre-
 „ ders by de penen voorfz. fonder verdrach , en daer in voorts u
 „ dit doende ernftelick verftaen alle hulp en vorderniffie doen fonder
 „ des te laten op alle 't gunt fy fynre Majesteits thooren duchtende
 „ fyn en daer jegens verbeuren mogen : ons certificeerende wes gy
 „ hierinne gedaen fult hebben en u wedervaren fal wesen : gegeven
 „ in den Hage onder 't zegel van Juftitie hier onder op 't spatium
 „ van desen gedruckt in forme van Placcaete op ten 13 Martii A^o.
 „ 1552. na ftyle van den voorfz. Hove : onderftont gefchreven by
 „ mynen Heeren den Stadhouder Generael, d'eerfte en andere Ra-
 „ den des Keyfers van Hollant, Zeelant en Vrieslant,

was Ondertekent ,

J. V. DAM.

Deze verpagtinge hebben de Gafthuismeesters naderhand verfchei-
 de maalen gedaan , maar eenige difordres in den opheve van het
 voorfz regt gekomen zynde , verzogten zy vernieuwinge van 't voorfz
 Placaat , 't geen hen op den 6. December des jaars 1607 wierd ver-
 leent , waarvan de brief hier na onder de Bylagen O O. te vinden is.

legen-
 woordig
 beftier
 van het
 gemelde
 Gafthuis

Hier vooren hebben wy kortelyk aangemerkt, dat de regeeringe
 van 't voorfz Gafthuis bestaat uit de Rent-Meester Generaal van
 Noortholland, die daar van de eerfte en Super-intendant of Opper-
 voogd is, nevens nog vier andere Regenten, zynde in dezen jaare
 1729 alle Suppooften van den Hove en Heeren van aanzien en ge-
 boorte. Waar by wy voegen, als ietsbyzonders, en 't geen ontrent
 geene andere Godshuizen in den Hage plaatze heeft, dat namelyk
 hunne verkiezinge niet en is onderworpen aan het goeddunken of ap-
 probatie van anderen, nog de tyd hunner bedieninge bepaalt binnen
 zeker getal van jaaren, maar dat in tegendeel de Regenten van het
 meergemelde Godshuis hunne mede-Regeerders tot zig affumeren,
 in zoo verre, dat een der zelve komende te overlyden of afftand te
 doen, zyne plaatze door de verdere by meerderheid van ftemmen
 werd vervult, verkiezende daar toe zodanigen perzoon als hen wel
 gevalt.

Wyders heeft dit Gafthuis nog een Rentmeester tot de particuliere
 adminiftratie der goederen, die door de wakkerheid, vlyt en goede
 voorzorge der Regenten in der tyd zodanigzyn vermeerdert, dat het
 tans met regt voor het ryklike Godshuis, dat in den Hage gevonden
 werd, kan gehouden werden.

Het gebouw is van weinig aanzien, zynde laag van verdieping,
 met een lye of fchalie-dak bedekt, dog tamelyk breed aan de straat
 uitgestrekt, en heeft overzulks van buiten niets Vorftelyks als het
 wapen van Beyeren boven de deur of ingang. Wanneer men in-
 komt, ontmoet men aanftonds een groote lange zaal, na de wyze
 van

van meest alle de Gasthuizen, rondom met slaapplaatsen voor de Vrouwen voorzien; dienende des winters mede voor de eetplaats. De glazen in deze Zaal zyn beschildert met wapens van oude adelyke familien; de ruwheid van vercheide welker wapenen eene groote oudheid te kennen geeft. In 't opperste glas, 't geen ten oosten staat, en veel grooter en netter is dan de andere, ziet men de afbeeldingen van Aartshertog *Philips van Oostenryk*, bygenaamt de *Schoone*, en van zyne gemalinne *Johanna van Arragon* dogter van Ferdinand den Katholyken, beide nedergeknielt, en agter ieder van hen een heilig staande. In 't midden van het zelve glas vertoont zig nog zeer fraai de wapenen van Spanje en Bourgondie, zoo als dezelve te dien tyde gevoert wierden, met elkanderen gequartileert, omvangen met het gulde vlies en daar onder dit byschrift:

Geschilderde
glazen in
de Zaal.

QUI VOULDRA.

In dewyl zy beide de kroon op 't hoofd hebben, mag men besluiten, dat het zelve glas na 't bekomen van de Koninglyke waardigheid gegeven is. Het huis verders intredende heeft men nog vercheide vertrekken en onder anderen eene kamer voor de Regenten, welke tamelyk groot is. Behalven deze zyn 'er nog andere kamerties tot verblyf voor de mansperfoonen.

Ten oosten van het huis vind men den *BAYAART*, waar in de bedelaars en armen van buiten den Hage inkomende voorheen eenen nacht mogten verblyven, volgens eene Keur by de Magistraat in den jaare 1567. op 't logeren der utheemsche armen gemaakt.

De BAY-
YAART
waer
toe voor
heen ge-
b. uikt.

„ **B**Ailliu, Schout, Burgemeesteren en Gerechte van den Hage
„ hebben gekeurt en geordonneert, keuren en ordonneren mits
„ desen dat alle vreemdeelingen 't sy man ofte vrouw, jonk of oud,
„ geen burger ofte burgeesse zynde, bedelende deur den Hage niet
„ langer en zullen moegen blyven in den Hage en Hage-Ambocht
„ dan eenen dach en nacht; En sullen gehouden wesen te gaen lo-
„ geren in den *Bellaert in St. Nicolaes Gasthuys*, en nergens elders
„ in den Hage, en laeten aldaer heurlieder naem en toenaam op-
„ schryven op te pene, soe wie al sulcke perfoonen logeren, te ver-
„ beuren een boete van drie ponden voor de eerste reyse, de twe-
„ de reyse dubbelde boete, en de derde reyse arbitralyken gecorri-
„ geert te werden.

„ Interdicerende allen de inwoonders of inwoonsters van den Ha-
„ ge al sulcke Uitheemsche armen eenige huysen ofte cameran te ver-
„ huysen op gelyke pene. Ende dat alle die geene die thans ter tyt
„ in den Hage syn, schuldich sullen wesen te vertrekken uytten Ha-
„ ge en Hage-ambocht binnen drie dagen naest-comende op peyne
„ geleyt te werden in den *Diefsteen drie dagen lank te water en te*
„ brooden en daarna gebannen te werden den tyt van drie jaeren min-
„ der of meerder na Schepenen bevinden zullen te behooren.

„ Verboten mede dat geen armen, wonende alhier in den Hage
„ ofte ook van buyten, hen en sullen vervorderen te gaen bedelen
bin-

„ binnen die Goodshuysen van den Hage onder den Godsdiensten
 „ of daer buyten, op een boete van twintich schellingen.

Onder stond geschreven

„ Op huysden es die voorz. Ordonnantie by den Hove van Hol-
 „ lant geapprobeert en approbeert 't zelve Hof dezelve mits desen.
 „ Actum in den Rade den 24 November 1567 by my jegenwoordig,

Was getekent,

W. DE BERENDRECHT.

N A A M E N
 D E R
 R E G E N T E N
 V A N H E T
 S^T. NIKOLAAS GASTHUIS,
 Zedert den jaare 1470.

Zoo als dezelve geschreven staan op een tafereel, hangende
 in de Regenten - Kamer.

RADEN en RENTMEESTERS GENERAAL van
 NOORTHOLLANT als Opperste Gasthuismeefters.

1470	Jan van Affendelft.	1684	Mr. Johan Meerman.
1489	Claes (<i>r</i>) van Effche.	1716	Mr. Gaspar van Kinschot. <i>overl. den 5. October 1726.</i>
1502	Jacob Goudt.	1728	Mr. Wynant van der Maas d'Avenrode, <i>overl. 19. Febr.</i> 1729.
1539	Jan Hanneman.	1729	Adriaan Stein, <i>regerend Burgi-</i> <i>meefters der Stad Haarlem.</i>
1584	Willem Hanneman.		
1598	Mr. Pieter Bor.		
1615	Jonathan van Lugtenburg.		
1638	Mr. Willem Nieupoort.		
1670	Mr. Johan Nieupoort.		

andere R E G E N T E N.

1470	{	Claes Pieterz.	1478	{	Adriaen Claesz.
		Mr. Wouter, <i>Barbier</i> .			Jan Naghtegaal.
		Huge Claesz.			Arent Buys.
		Jan Huge Claesse van Dam.			1480

Pietes

(*r*) Moet ongetwyffelt zyn *Jan van Effche*: zie hier vooren, pag. 384.

- 1496 { Pieter Gerritsz.
 Gerrit Jacobsz.
 Adriaen Jacobsz.
 Cornelis Ballemaker.
 1497 { Cornelis Cornelisz Ballemaker.
 Jacob Adriaensz Stalpert van
 der Wiele.
 1499 { Claes Willemsz Deym.
 Joost Simonsz, *Schepen vanden*
Hage.
 1502 { Wisse Jacobsz.
 Willem Jansz.
 Mr. Gerrit Dirksz Velair.
 1506 Cornelis Jansz Cammaker.
 1514 Claes Willemsz.
 1515 Dirk Jansz Duyker *in Coelen,*
Schepen van den Hage.
 1518 Philips Marcelisz.
 1519 Pieter Pieterz.
 1526 { Pieter Baartsoon.
 Jan Cornelisz Cammaker.
 1528 Gysbrecht Dirksz Cammaker.
 Maerten Adriaansz, *Schepen.*
 1532 { Huych Adriaensz, *Goudsmit,*
Schepen.
 Joons Jacobsz.
 Adriaen Dirksz.
 1538 { Pieter Antonisz.
 1539 Jacob Jansz.
 1542 Mr. Michiel Claesz, *Schepen.*
 Jan Cleinentsz.
 1552 { Jan Jansz leFevere.
 Cornelis Danielsz.
 Joost Jacobsz.
 1561 Gerrit Allertsz.
 1564 Jasper Adriaensz.
 1567 Jan den Ouwen.
 1569 Claes Pietersz.
 1571 Vrank van Mojaelen.
 Adriaen Schrevelsz.
 1574 { Cornelis Sybrantsz.
 1578 Cornelis Wiclant.
 1583 { Pieter Jansz Kinderen.
 Mr. Hendrik Michielz Muyr-
 beek.
 1588 Jan Jansz Renaal.
 1589 Christiaan de Wees.
 1591 Willem van der Meer, *Advt.*
 1593 Christiaan de Wees.
 1597 Mr. Dirk Schout.
 1604 Ysbrant van Rysbergen.
- 1607 Thomas Cassiopyn.
 1608 Mr. Wolphert van der Lair.
 1610 Mr. Harmen Verbies.
 1612 Hugo van Lugtenburch, *Aud-*
teur van de Graaffelykheids Re-
kenkamer.
 1617 Cornelis Lucq.
 1620 Dirk Gool.
 1624 Dr. Ewaldus Schrevels.
 1627 Mr. Johan van den Andel.
 1632 Francois de Witte.
 1637 Mr. Dirk Sixti, *ao. 1642 Raad*
in den Hove van Holland.
 1641 Hugo van Cassiopyn, *Secretaris*
van de Hollandsche Rekenkamer.
 1643 Mr. Maerten Paets.
 1644 Anthoni van Mierop, *Secretaris*
van de Societeit en Commis van
de Finantie van Holland.
 1652 Cornelis Ruys, *Secretaris van de*
Generaliteits Rekenkamer.
 Mr. Willem van Stryen, *Fis-*
 1657 { *cael civil van Holland.*
 Mr. Willem de Groot.
 1660 Mr. Joost van Leeuwen.
 1661 Jan Dedel, *Auditeur van de Graaf-*
felykheids Rekenkamer.
 1662 Mr. Jan van der Haar, *Secretaris*
van de Hollandsche Rekenkamer.
 1665 Mr. Frederik Paauw, *Secretaris*
van de Hollandsche Rekenkamer.
 1670 Mr. Philips Schabaalje.
 1671 Mr. Adriaen van Bleyfwyk, *Se-*
cretaris van de Holl. Rekenka-
mer.
 1675 Mr Johan Comans.
 1677 Mr. Anthoni de Veer, *Secreta-*
ris van den Hage.
 1687 Mr. Arent Vink.
 1688 Mr. Pieter van Loon.
 1698 { Mr. Quiry van Stryen, *Raed in*
den Rade en Leenhove van Brab.
 Mr. Johan Hop, *Auditeur in*
de Graaffelykheids Rekenkamer.
 1718 Mr. Hugo van Bleyfwyk, *Secre-*
taris van de Hollandsche Reken-
kamer.
 1719 Mr. Cornelis-Gerrit Fagel, *Raad*
in den Hove van Holland.
 1722 Mr. Pieter Quarles, *Griffier van*
de Graaffelykheids Rekenkamer.

R E N T M E E S T E R S

Van het zelve Huis.

1476 Cornelis Sybrantsz.	1572 Dirk van Meerkerke.
1486 Jan Duyker.	1580 Jacob Stalpert Auguſtynszoon.
1492 Goofz Willemfz.	1607 Mr. Joost Dedel.
1496 Cornelis Sybrantsz.	1625 Jacob Deiel.
1513 Willem Meesze of Bartholomeus	1650 Mr. Johan Comans.
1532 Coſtyn Pietersz. van der Beeke.	1669 Willem Comans.
1552 Maarten Deym Jooriszoon.	1718 Mr. Willem Quarles.
1560 Dirk Jansz van Woerden.	

XIV. HOOFSTUK.

Beschryvinge van de vier Vrouwen Konventen; als I. van Sinte Barbara of Betlehem-Prostie-konvent. Waar gestaan heeft. Van wat orde deze Nonnen waren. Begaven zig in den jaare 1496 onder den Abt van Middelburg. Haare armoede. Door Mr. Hugo van Assendelft merkelyk begiftigt. Verstrekte in den jaare 1553 tot een Gerregtsbosf voor den Inquisiteur Generaal der Nederlanden. Aanmerkelyke proceduuren tegens Heer Engel Willemsze Merula, Priester te Geerwilt, over ketterye beschuldigt, aldaar gehouden. De goederen van dit Susterhuis ten tyde van de Reformatie by de Staten van Holland aangeslagen tot onderhoud van de Conventualen en Predikanten, en 't gebouw verkogt en in woonhuizen verandert. In den jaare 1617 tot een predikplaats gebuurt by den geene die zig van de publieke kerk hadden afgezonderd, dog by de Magistraat daar in verbindert. II. Sinte Elizabets konvent; waar voorheen gestaan; is in laater tyd afgebroken en ten deele tot een weekelysche Marktplaats gemaakt. Verhaal van de onmaatige gierigheid en vuerige begeerte der Geestelykheid door gansch Holland tot rykdom. Hoe Philips van Bourgondie zig ten laatste daar tegen stelt, een nieuw Reglement tot intengeling doet ontwerpen en den Geestelyken voordragen. Werd by hen allen verworpen, uitgezondert by de Zustersen van St. Elizabeth alhier. III. Sinte Agata of Agnieten konvent, tans het Weeshuis. Dat 'er nog een ander konvent ter eere van Ste. Agnes in den Hage soude gestaan hebben, wederlegt. IV. Ste. Maria in Galilea konvent in de Poten, 't geen ook genoemd werd het Susterhuis op 't Spui. Is naderhand afgebroken, op den grond huizen gebouwt en van 't land gemaakt de Kalvermarkt, Turf en Houtmarkt, met de dwersstraaten daarop uitkomende.

IN het vorige Hoofddeel verhandelt hebbende het St. Nikolaas of Suppoosten-Gasthuis, zoo zoude de ordre vereischen, dat wy nu overgingen tot het beschouwen van de Mans-Kloosteren, maar nadien 'er geene andere alhier zyn geweest, dan dat der Dominikanen of Predik-heeren, waarvan wy reeds onder het Hoofdstuk van 't Sint Vincents Klooster eene afzonderlyke beschryvinge hebben gegeven, zoo zullen wy ons daarmede vergenoegen, en mitsdien toetreden tot het beschryven van de Vrouwen-Kloosters of wel eigentlyk Conventen, die vier in getale zyn geweest.

BETHLEHEM PROSTIE-CONVENT.

Het eerste, daar van wy zullen spreken, heeft gestaan in 't Westeinde op den west-hoek van de Assendelft-sraat, genaamt 't Bethle-

St. Bar-
baraas
of Bet-
lehem

Proffie-
Con-
vent.
Hoeda-
nigheid
van 't
gebouw.

De
Non-
nen be-
gaven
zig in
den jaa-
re 1496
onder
den Abt
van
Middel-
burg.

Waren
zeer arm

De Abt
van
Middel-
burg ap-
probeert
de gifte
van ze-
kere
woning-
geaan 't
Con-
vent on-
der ze-
kere
condi-
tien ge-
daan.

hem *Proffie-Convent*. (a), 't welk ook na Ste. Barbara, aan wien het zelve was toegewyd, veeltyds den naam droeg van *Ste. Barbaraas-Convent*, of anders *het arme-Susterhuis*. Dit gebouw was van een tamelyke grootte, en had ten westen eene kerk, welke in laater tyd afgebroken en ten gronde toe gesloopt is. De Nonnen, die in 't zelve woonden, waren van de Premonstreiit-orde, leefden na den regel van St. Augustinus, en behoorden onder 't Bisdom van Utrecht. In den jaare 1496 begaven zy zig geheel en al, en wel inzonderheid ontrent het verkiezen van eenen Prooft, onder Heer *Jan van Westcapel*, Abt van Middelburch; tot zoo verre, dat de gemelde Abt alleen, ten volle en volgens zynen vryen wil en welbehagen eenen Prooft over het zelve Convent mogte aanstellen en afzetten zonder iemands raad of toestemming daar over te vragen: waar van de acte by de Priorinne en 't gemeen Convent, Capittels wys vergadert, gepassieert, te vinden is by den Schryver van de Oudheden van Delfland, &c (b). Onder de voornaamste voorwaarden, in den gemelden brief vervat, waren onder anderen deze; dat de Abt binnen het voornoemde Nonne-Convent hebben en behouden zoude het opzigt en de vaderlyke zorg van alle zoo tydelyke als geestelyke zaaken, over den Prooft en de Nonnen, zoo wel de Leecken als de Zusters, en dat hy zoude wezen de Vader-Abt van 't zelve klooster; dat geen perzoon in 't zelve Convent ter beproevinge zoude mogen aangenomen werden, ten zy dat hy zulks eerst en alvorens verzogt en verkregen hadde van den Vader-Abt, die ook alleen, volkomen en altyd bevoegt zoude zyn om het ampt van Klooster-Schouwer te mogen oeffenen. Daarenboven dat zy Nonnen en Leeke-Zusters ten eeuwigen dage op het allernaauwste opgefloten zouden zyn en blyven, zodanig dat geen mans- of vrouwsperzoon, 't zy van den geestelyken of werreldlyken staat ooit by haar zoude mogen inkomen, ten zy in gevalle van noodzaakelykheid, welke gevallen aldaar werden gespecificeert en uitgedrukt. Zulks dat deze Nonnen daarom ook dikwils genoemd wierden de beslote Zusteren van Ste. Barbaraas Convent. Dit Maagden-huis was zeer arm en behoeftig, gelyk klaarlyk af te nemen is uit de getuigenisse zelf van den gemelden Heer *Jan van Westcapel* in eenen brief van den jaare 1497, waar by hy bewilligt in zekere gifte by eenen *Pieter Gerytsz* Schout tot Monster aan 't voorz. Convent gedaan, waar van de woorden in dezer voegen zyn luidende:

» **I**C Heer *Jan van Westcappel* Abt tot onser Liever Vrouwen
» Cloester te Middelburch van die Premonstreyten oirden doen condt
» allen den ghenen die desen iegenwoordigen brief sullen sien of ho-
» ren lesen; Alsoe *Pieter Gerytsz* ghieten Schout van Monster,
» buerman en inwonende in den Hage in rechter aelmiffen en puer-
» lick om Goodts wille gegunt en gegeven heeft onsen Convent van
» Sinte Barbaren in Bethlem in den Hage een woning mit geboemp-
» te en land alsoe groet wefende als die Scepenbrief van de wonin-
ge

(a) Kaarte van den Hage No. 13.

(b) In Octavo, pag. 395. Oudh. en Gestigten van Zeeland, 1 deel, pag. 71-79

„ ge verclaert, 't sjaers geldende vier pont groote op zekere condi-
 „ ten en manieren, te weten, dat Pieter Gherytsz voirsz dese voorn.
 „ wooninge sal mogen verhuuren tot des Convents proffyt voirsz. . . .
 „ Voert soe sal dit Convent voirsz. gehouden wesen alle maents op
 „ ten eersten Sonnendach van der maent na de Vesper te singen
 „ Vigilie van negen lessen en daechs daer na misse van requiem,
 „ enz. Soe ist, dat ik Heer *Jan van Westcappel* voirsz. als Vader
 „ Abt des voirsz. Convents van Sinte Barbaren genegen wesende tot
 „ die goede faueur en devotie van der voirsz. *Pieter Gherytsz* en
 „ tot voortgank en sustentacie van onsen voirsz. Convente, dat zeer
 „ arm en behouftich is, geconsenteert en geloeft hebbe, consente-
 „ re en love alle die poincten en articulen in den zelve instrumente
 „ voirsz. begrepen, enz. In kennisse van desen soe heb ik Heer
 „ *Jan van Westcappel*, Abt voirsz. myn zegel hier beneden aenge-
 „ hangen in 't jaer ons Heeren duyfent vier hondert en zeven en
 „ tnegentich op den 28. dach in Januario.

Ten behoeve van deze Nonnen had eene *Geertruid*, weduwe Pie-
 ter Gerritsz, in haar leven Moeder van dit Convent besprooken ze-
 kere somme gelds; waar jegens de Priorinne en 't gemeen Convent
 zig wederom verbonden voor haare ziele te doen eenige dienften,
 breeder begrepen in de volgende acte.

„ **W**Y Prooft, Priorinne en ghemeen Convent van Sinte Barba-
 „ ren Nonnen van der Premonstreyten oirden in den Haige
 „ kennen ende lyen dat wy ontfangen hebben ses en twintig ponden
 „ grooten Vlaems van onse zalige moeder *Geertruyt Pieter Ghereyts-*
 „ *zoens* weduwe zaliger ged. en wy loven *Geertruyt* voirsz. voor
 „ dese somme van xxvj. pond. groot voirsz. en overmits ander ael-
 „ mis die zy ons Convent dikwils gegeven en gegunt heeft voor
 „ ons en onse nacomelingen, dat wy fullen singen t'sjairs eeuwich
 „ duurende s'manendaechs na die quatertemperen een Vigilie van
 „ negen lessen en 'sdaechs nae die quatertemperen een misse van
 „ Requiem of als den dachtigh is, Ende die Proest met die Priorin-
 „ ne zullen 't Convent gheven op elke reys drie stoop Romenye en
 „ twee ponden an vleys of na dat den dachtich is. In kennisse der
 „ waerheyt soe hebben wy ons Convents zegel hier beneden aenge-
 „ hangen in 't jaer ons Heeren duyfent vyf hondert een op Ste. Lu-
 „ cas dach in October.

Verbin-
tenis
van 't
Con-
vent,
om ziel-
missen
te doen
voor
*Geer-
truid*,
eertyds
moeder
van 't
Con-
vent.

Onder andere makingen, welke eertyds aan 't voorsz. Klooster
 zyn gedaan, vinden wy ook, dat Mr. *Hugo van Assendelft*, Kanun-
 nik alhier ten Hove, by zyne testamente van den jaere 1522. aan dit
 Convent heeft gelegateert voor de eene helft en voor de andere
 helft aan de H. Geestarmen alhier zyn huis en erve, daar hy in
 woonde, staande en gelegen in 't Westeinde regt over het voorsz.
 Zusterhuis; maar bedugt zynde (zoo het schynt) dat deze zyne
 makinge, als bestaande in ontilbaar goed, 't geen de Geestelyke lui-

Door
Mr.
Hugo
*van As-
sendelft*
merke-
lyk be-
giffigt.

den en Huizen by verscheide Placcaaten (c) was verboden te mogen beuren, eenigzints zoude slyden tegens de Costuimen en wetten dezer Landen, en dat mits dien het voorsz. huis en erve aan de making-beurders niet zoude mogen volgen, gebruikt hy in dat geval deze voorzorge, op dat zy immers van 't effect van het voorsz. legaat niet versteken zouden zyn; want, zegt hy, *indien na Costuime of rechten of Placcaten 't voorsz. huys en erve nyet en zoude moghen volghen, soe geve ik macht mits desen Meester Joost Corwinck of myne Executoirs van myn testamente die voorsz. huysinge en erve te mogen vercoopen in 't bywesen van de voorsz. H. Geestmeesters, Proost, ofte Priorinne van de voorsz. Nonnen of Susteren, en die penningen dair afcomende sullen sy voor gelyke portie tot behouf van de H. Geestarmen en Susteren ontfangen, Ende ik zal een brief voor 't huys stellen te coop, en indien ik 't kan vercoopen in myn leven, hen luyden de termynen of penningen sal selver leveren omme alle calangen en onvre te schouwen.* Daarenboven maakte hy nog aan 't zelve Convent een Losrentebrief van 18 Rhyfche gulden jaarlykze Losrenten, onder beding en voorwaarden, dat de Priorinne en Nonnen ten eeuwigen dage in haare kerke voor zyne ziel zoude doen zekere dienften, welke hy by een volgende periode van den zelve zynen testamente in dezer voegen komt uit te drukken. „ Item ik *Hugo van Assendelft*, Priester ghe-
 „ ve en bespreke noch tot een testament die Susteren en Nonnen
 „ van Sinte Barbaren in 't Westeynde van den Haige *in opposito do-*
 „ *mus mee* myn Losrentebrief, die ik heb op die goede Stede van
 „ Hairlem van achtien Rynsch gulden jairlycx Losrenten verschy-
 „ nende jairlicx primo Augusti, en is de brief eerst gemact op een
 „ man van Delf, mer hem syn penninghen wederom zyn gegeven,
 „ ende ik als houder 's briefs die renten hebbe en wel veertich jai-
 „ ren nac haer staet van Hairlem ontfangen hebbe, sulcx dat myn
 „ noch van achterstallen ontbrecken wel twee hondert Rynsgulden;
 „ mit voirwairden en op conditien dese voorsz. renten gevende den
 „ Priorinne en Nonnen voorsz. dat zy tot eewigen daige sullen laten
 „ lesen manendages en donredages misse te zeven op hem selven,
 „ behalven hairluyder misse op ten hoogen outair; Dats twee mis-
 „ sen ter weken, en sal die Priester die zy die missen sullen doen
 „ lesen, gehouden wesen voor dat choir beneden *in navi ecclesie* te
 „ lesen voir myn ziele *miserere mei Deus* mit een collect; Ende alle
 „ die achterstallen oick geve en bespreke die Pryorinne en Nonnen
 „ voorsz, mer sullen op myn jaer-getyde singen altyt *tertia Septem-*
 „ *bris*

Wat
dienften
daar
voor
na zyne
doodte
doen.

(c) Zie het Placcaat van *Willem van Henegouwen*, verbiedende alle Geestelyken eenige vaste goederen in Holland te koopen, gedagtekent Zondag voor St. Damasc 1328. gedrukt by Matt. van Balen, *Beschr. van Dordrecht*, pag. 500. Het Handveft verleent by Hertog *Willem van Beyeren* aan Amsterdam gegeven den 4 November 1411, als mede het Handveft van den zelve Hertog verleent aan Delft den 3 November 1411.; 't Placcaat van *Philips van Bourgondie* van den 28 October 1445; 't Placcaat van den 6 July 1515. geregistr. in 't 2 Memoriaalboek van Mr. Aernout Sandelyn, Griffier van den Hove van Holland, fol. 31. en nog het Placcaat van den 20 Maart 1524 geregistr. in 't 3 Memor. van Sandelyn, fol. 87. en van den 16 October 1531 geregistr. in 't eerste Memoriaal van de Jonge, fol. 114. Bexhorn, *Nederl. Hist.* pag. 189. en volgende.

„ *bris* tsavonts Vigilie en *quarta Septembris post primam* die com-
 „ mendatie *animarum* en zielmissè voir myn ziele en ouders fullen
 „ doen, Ende wil oick dat die Jouffrouwen fullen smiddachs *quarta*
 „ *Septembris* hebben wel t'eten geloden en gebraden of vilfchen in
 „ Apr., en elcs een oortgen wittebroot, Ende fullen myn Execu-
 „ teurs hier brieven van den Conventen of nemen, en dit al gheene
 „ op sulcke conditien en voirwairden en anders nyet, Ende heb-
 „ bende myne Executeurs fulke brieven van de voirfz. Priorinne en
 „ Nonnen, soe fullen myn Executeurs die brieven ligghen onder
 „ die H. Geestmeesters van de armen in den Hage, die welke ik
 „ als dan geve dese voirfz. rentebrief van xvij guld. en die ach-
 „ terfallen, indien zy die voirfz. Nonnen die twee missen ter wee-
 „ ke nyet en laeten lesen als vooren. Al het welke hy by eene la-
 „ tere dispositie van den 12 Augusti 1538 nog nader heeft bekragtigt,
 en kort daar aan, namentlyk in den jaare 1540 met zyne dood be-
 vestigt. Het voorfz. Convent hier door dan geraakt zynde in 't be-
 zit van de helft van 't voorfz. huis en erve, behielt de zelve niet
 lang, want de Prooff en Priorinne verkoften hun aandeel aan de H.
 Geestmeesters en droegen het zelve op voor Schepenen van den Ha-
 ge by brieve van den 29 Januarii 1541.

De Proofften van dit Convent waren van de Præmonstretit-orde uit
 het klooster van Middelburch en gingen zoo wel als de Kapellaanen
 van St. Jacobs kerk alle in het wit gekleed. Onder de voorfz. Prooff-
 ten vinden wy maar vermeld Ao. 1496. *Johan Olard*, en 1541 Broe-
 der *Govert Janszoon*. In 't zelve jaar 1496 was Kloostervoogdesse
Geertruid Niklaasdogter, en in den jaare 153... is Priorinne geweest
Maria Stalpert van der Wiele (d), geproffide Nonne van 't zelve
 Convent.

De nette tyd wanneer dit Klooster gebouwt zy, is onzeker. Uit
 eene Sententie van den Hove van Holland (e) gedagte kent den 24
 Maart 1471. na den lope van den Hove zoude men moeten besluiten,
 dat het zelve het laatste van alle gestigt is, en zelfs na den gemelden
 jaare 1471. om dat in de gem. Sententie maar van drie Conventen
 werd vermeld, te weten van 't Ste. *Agniete*, Ste. *Elizabets* en *on-*
ser Lieve Vrouwe Convent op 't Spuy, welke by de Magistraat in de
 bede zynde getaxeert, daar over aan den Hove klagtig vielen. De
 rede, welke die van den Hage daar tegens inbragten, bestond kortelyk
 hierinne; „ Dat den Hage in 's Graven bede jaarlyks wefende
 „ getaxeert op 600 ponden Hollants van 30 grooten vlaems (boven
 „ nog 650 gelyke ponden voor de blyde inkomste) bedragende eens
 „ soo veel als die beden voormaels plegen, waer tegens fy geen ex-
 „ cyfen vorderden, om iets daaruit te kunnen vervallen, naer in-
 houd

Orde,
 kledinge
 en na-
 men der
 Prooff-
 ten.

onzeker
 wan-
 neer dit
 klooster
 gestigt
 zy.

(d) Deze was eene dogter van *Jacob Stalpert van der Wiele*, die Ao. 1533. het
 Bailjuws-ampt van den Hage bekleede, en suster van Heer *Jan Stalpert van der*
Wiele, Priester en Kanunnik op 't Hof. M. S. Genealogie van *Stalpert van der*
Wiele. S. v. Leeuwen, *Bat. Illustr. pag.* 1170.

(e) Geregist. in 't Memor. en Sententie-boek, gequot. N. fol. 322. verso en
 351. verso.

„ houd hoirer Privilegien, maer worden die ingezetenen van den
 „ Hage gefet en getaxeert in der bede elcx naer syn rykdom, uyt-
 „ gezondert de Ridderfchap, die Heeren van den Rade en andere
 „ Officieren, die onthouden zyn te wedden van mynen genadigen
 „ Heere, en naerdien die Suffershuysen uyt ter gemeenten dagelycx
 „ rycken en meerren, *want in den Hage in korte dagen maer een Suf-*
 „ *tershuys geweest en had, daer der nu drie waren,* foe hadden Schout
 „ en Schepenen dezelve oick in der bede getaxeert, te weten, dat
 „ van *Ste. Agnieten* op 6. ponden, dat van *St. Elizabeths* op 12.
 „ ponden, en dat van *onfer Lieve Vrouwen op het Spoey* op 6. pon-
 „ den. Niet te min verklaarde het Hof, dat sy fouden blyven be-
 „ rusten in die vryheid van niet te gelden of contribuieren in der be-
 „ den myns genadigen Heere.

Ver-
streckte
tot een
gerechts-
hof voor
den In-
quifiteur
Gene-
raal.

Proce-
duuren
regens
Heer
Engel
Wil-
lemsz.
Priester
te Geer-

Wanneer ten tyde van Keizer *Karel* alhier te Lande de bloedige
 Placcaaten tegens de zoo genaamde Sectariffen of Kettters op 't streng-
 ste wierden agtervolgt, en dat men niet anders hoorde als van van-
 gen, verketteren en verdocmen om des geloofs wille, diende dit
 konvent tot een gerechts-hof voor den Inquifiteur-Generaal der Ne-
 derlanden. Dit was de plaats, daar hy zynen vervloekten vierfchaar
 fpande, daar deze onnozelen wierden verweezen en ten vuure ge-
 doemt, op enkele aantigtinge van ketterye, zoo als tot een levend
 voorbeeld kan verftrekken zeker Priester van Geervliet, een dorp
 over Maaze, genaamt Heer *Engel Willemsz. de Merle* of *Merula*. De-
 ze vroomen en opregte man wegens ketterye verdagt, werd in den
 jaare 1553. gevangen, met bewilliginge van Heer *Jan van Kruinin-*
gen als Heere van Heenvliet &c. (f) van daar na den Hage op de
 Voorpoorte van den Hove gelleept, en na eenige maanden zittens
 in 't Bethalem-Proffie-Convant overgebracht, alwaar de Inquifiteur-
 Ge-

(f) „ Alfoe *Johan Heere van Cruningen*, Heenvliet, &c. den Hove van Hol-
 „ lant vertoent heeft, dat hy van den Keyferl. Majesteit als Heere van den Lande
 „ van Voorne te leene houdende is die hooge, lage en middele jurisdictie van de
 „ Heerlickheit van Heenvliet, adminiftrerende aldaer juttitie soo wel in 't civiel
 „ als in 't crimineel; dat zekeren tyt geleden binnen de voorsz. Heerlickheit van
 „ Heenvliet geapprehendeert es geweest eenen Mr. *Engel Willemsz.*, Paftoer al-
 „ daer en dit vuyt lafte en bevel van den eerwaerdigen, hoochgeleerden Doctor
 „ in de Godheyt Mr. *Franchoys Sonnius*, ter caufe van zekere faecken den voorsz.
 „ Mr. *Engel* aengefeyt, fmaeckende ketterye en herefie, daer af hy in vangeniffe
 „ legt op ten huys van Heenvliet, zonder dat als nog syn proces gemaeckt es,
 „ omme te doen judicature, 't welk als nu nyet wel bequamelick gedaen en kan
 „ werden, mits dat die Suppliant alle dage van meeninghe es op te fitten in den
 „ dienst van de Keyferlike Majesteit in d'oorloge, zoo dat hy Suppliant overmits
 „ fyne abfentie beduchtende es voor eenich quaat inconvenient, daer deur oeck
 „ de voorsz. *Sonnus* te min affiftentie soude mogen gecrygen bynnen de voorsz.
 „ Heerlicheyt, S O E I S T, dat 't voorsz. Hof ten verfoucke van den voorsz. Sup-
 „ pliant den zelfden geadmittteert heeft en admittteert hem 't voorsz. Hof mits de-
 „ fen den voorn. Mr. *Engel* te mogen doen brengen in vangeniffe op te Voorpor-
 „ te van desen Hove, omme aldaer te blyven zoo lang den Suppliant gelieven fal,
 „ die den zelven gevangen t'allen tyden naer hem fal mogen nemen en weder doen
 „ brengen in Heenvliet voorsz. Gedaen in den Hage den 2 Junii 1553. by *Af-*
 „ *sendelft, Sasbout, Snoekaert, Weldam, de Waert, Boot.*

Generaal met zyne Geestelyke Regters vergadert, hem op den 28 September 1554 ketter verklaarde, en vervolgens den Hove overleverde, om dienvolgende en na inhoud van de Placcaaten van zyne Keizerlyke Majesteit op 't stuk van kettery over hem te sententieren en voorts te procederen tot de straffe des doods (g). Wat plegtigheden ontrent zodanige gedoemden in voorige tyden plagten waargenomen te werden, tekent omstandig en zeer naauwkeurig aan de Heer Pieter Christiaansz Bor, (b) en uit hem de Heer Hooft in zyne Nederlandsche Historien, (i) verhalende op 't jaar 1570. het ombrengen van vier Priesters, die alhier in den Hage over gelyke beschuldiging ten vuure veroordeelt en verbrand zyn. Wy zullen hunne woorden niet uitschryven, maar ons alleen vergenoegen met op te geven de acte van 't protest, het welk de Heer van Heenvliet by 't overleveren van den voorn. Priester aan den Hove dede, luidende in dezer voegen:

vliet,
over
kettery
gehouden.

Alfoe *Johan Heere van Cruningen*, Heenvliet &c. den Hove van „ Hollant verthoent heeft, dat eenen Heer *Engel Willemsz*, by hem „ verthoender gedaen apprehenderen en na voorgaende consent en „ acte van den voorz Hove in date den 2 Juny 1553 gedaen bren- „ gen es alhier in den Hage op te Voerpoerte van desen Hove en „ daarna in den *Convente van Bethelen* ofte *Proestye*, alwaer de „ voorz Heer *Engel* by den Inquisiteur Generael en andere gecom- „ mitteerden proces gemaect en eyntelick geresolveert es den selfden „ Heer *Engel* op morgen te verelaeren ketter en den Waerlicken

Acte
van pro-
test van
den
Heer
van
Heen-
vliet by
't over-
leveren
van den
voorn.
Priester
aan den
Hove:

Kkk

Rech-

(g) Ter zelve tyd zaten in den Hage nog twee andere Priesters gevangen, de een van Rotterdam en d'andere van Ouderschie, die insgelyks van kettery be- tigt wierden. 't Hof van Utrecht had deze drie rampzalige menschen geeischt en ten dien einde den Fiscaal *Franciscus Somnius* in Holland gezonden, dewelke be- geerde, dat dezelve hem, *agtervolgens het Oetroot* (van den 31 November 1554. Zie Repertorium van de Holl. Placc. pag. 50 en 51) by zyne Keizerlyke Majesteit den Bisschop van Utrecht geaccordeert, berovende de uitvoeringe van de Geestelyke per- soonen buyten den Lande van Holland, zouden werden overgegeven. Wat hier op gevolgt zy, en hoe zeer de Staten van Holland zig daar tegens hebben gekant, als zynde het gemelde verzoek slydig aan het Privilegie welcer by *Philips van Bourgondie* den 11 Junii 1452 aan Holland en West-Vriesland gegeven, *de non evocando extra Provinciam Hollandiae*, is te zien uit de Registratien van de zaken van den Lande van Holland, gehouden by *Mr. Adriaen van der Goet*, Advocaat van 't zelve Land, in datis 10 en 25 Julii 1553. 14 Februari 1554. 10 en 11 October 1554. En ook by *G. Brandt*, *Hist. der Reform.* 1 deel, 4 boek, bl. 198 en vol- gende; alwaar hy mede in 't breede hebbende opgehaalt de gruwelyke proceduuren niet alleen in den Hage, maar ook daarna op verscheide plaatzen by en door toe- doen van de Inquisiteurs tegens dezen Heer *Engel de Merle* of *Merula* gehouden en in 't werk gestelt, met veel lof zynen marteldood, die eerst in den jaare 1557 te Bergen in Henegouwen voorviel, omstandiglyk beschryft.

(b) In zyne *Nederl. Hist.* V. boek, pag. 321.

(i) Pag. 211. Zie mede *G. Brandt*, *Hist. der Reformat.* 1. deel, 10 boek, bl. 510 en 511. Als ook 2 boek, bl. 64. alwaar hy beschryvende den Marteldood van *Jan Bakker* van Woerden, die om 't geloof in den jaare 1525 in 's Gravenhage aan een paal verworpt en tot asche verbrand wierd, verhaalt, dat hy op den dag zyns doods op een hooge stellaedje ontwyd wierd; dat men hem daarna ook een kort geel kleed om 't lyf hing en een geelen hoed met oorlappen als een fotskappe op zyn hoofd zette.

„ Rechter over te leveren, omme dien navolgende en oock na de
 „ Placcaaten van der Keyserl. Majesteit terstondt daeran over hem
 „ te sententieren en te procederen tot executie capitale; waer toe
 „ de voerz Heere van Cruningen verclaerde althans nyet te mogen
 „ verstaen met syne Mannen, mits de acceleratie van de saicke en
 „ cortheyt des tyds; dat oock 't meestendeel van deselfde syne Man-
 „ nen vrunden en magen van den voerz Heer *Engel*, en mits dien
 „ hem excuseerende syn, sulcx dat hy verdoender onder de reste
 „ gheen bequame Mannen tot 't gunt voerz es en soude weten te
 „ vinden; mits 't welk de Justitie geretardeert eenige confuysen,
 „ schandalen ofte inconvenienten souden moegen gebeuren; SOE
 „ heeft de voorz Heere van Cruningen verthoender verclaert, dat
 „ hy om de vordernisse van de Justitie voor dese reyse te vreden en
 „ versoekende es, dat by den voorz Hove als Provinciale Rechter
 „ tot executie van de voorz Sententie van den Inquisiteur en Ge-
 „ committeerden geprocedeert worde, onvermindert hem verthoen-
 „ der syn recht ofte jurisdictie in andere.

„ Actum den xxvij. September anno XVC. LIIIJ. voor den
 „ Stadhouders, *Affendelft*, *Zegers*, *Suys*, *Sasbout*, *Snouckaert*,
 „ *Weldam*, *Boot*, my present. Was getekent,

JAN DAM.

't Con-
 vent in
 laater
 tyd ver-
 kogt en
 in twee
 woon-
 huizen
 veran-
 dert.

In laater tyd, wanneer de Geestelyke goederen en gebouwen
 alomme (*k*) hier te Lande en wel inzonderheid in den Hage tot
 's Lands behoef wierden aangellagen, is ook onder anderen dit
 klooster of *arme Susterhuis by Resolutie van de Ridderfchap, Edelen*
en

(*k*) Dog by resolutie van den 23 Mei 1577 „ hebben de Staten evntelyk en
 „ gemeenderhand verstaen en geresolveert, dat alle Conventen en Cloosteren
 „ binnen de Steden, mitsgaders de edifitien, grond-plaetsen, erven en de eygen-
 „ dommen van dien fullen blyven tot behoef, gebruik en profyete van elker stede,
 „ omme dezelfde by hun in eygendomme aengevaert en behouden te mogen wer-
 „ den en geemployeert tot haren beste. De Magistraat van den Hage, daar al-
 „ les was aangellagen en ten gemeene nutte wierd verkogt, mede gaarne willende
 „ genieten gelyk voorregt als de andere steden, vervoegde zig in den jaare 1590 aan
 „ de Staten, „ verzoekende dat haar zouden mogen werden geaccordeert alle de
 „ wooningen, huizen, erven, eenige Conventen of Godshuizen toekomende en
 „ in de jurisdictie van den Hage leggende, tot profyt van den Hage te mogen
 „ aanvaerden, possideren en gebruiken, zulks en in der voegen de andere steden
 „ van Holland of de Regeerders van dien, volgens der Staten resolutie, in haar
 „ bedryve doende zyn. Waar op de Magistraat den 22 Januarii 1590 slegts het
 „ volgende appostil verwierf: „ De Staten van Holland en West-Vriesland ver-
 „ klaren, dat de Supplianten alhier voor 't eerste fullen mogen aenvaerden en
 „ doen gebruiken de plaetse daerop de Rosmolens tot gerief van de ingezetenen
 „ van den Hage gestelt en gehouden fullen mogen worden; ende aengaende 't
 „ vorder verzoek van de Supplianten alhier, sal by de Staten voorn. met goede
 „ kennisse van saeken daerin zulks worden voorzien als na behooren. Of hierop
 „ nu iets naders is gevolgt, hebben wy tot nog toe niet aangetekent gevonden. Ze-
 „ ker ist, dat verscheide perce-len by die van den Hage zyn gekogt, andere weder-
 „ om aan particulieren in erf-pagt by de Staten zyn uitgegeven of aan Godshuizen
 „ in eigendom gegunt. Zie Resolutie 10 Maart 1579, 15 Maart en 12 Julii 1582,
 „ 18 Februari en 31 October 1588, 15 en 28 Februari, 26 en 27 December 1589,
 „ 15 September 1590, 2 April 1594, 5 Februari 1596, enz.

en Steden van Holland met kennisse en goedvinden van zyne Excellentie Prins Willem den eersten in date 4 October 1576 tot Delft verkocht, en van de eene helft met het kerkje, groot ontrent 18 roeden in de lengte en 16 in de breedte, belent oost de Lorrestege, west het bouwhuys, noord het westeinde, zuyd den boomgaert, koopster gebleven eene Neeltie Joosten dogter, weduwe wylen Jan Quiryu Aertsz van der Hooge (1) voor de somme van 450 guldens, zoo als ons uit den originelen grond of koop-brief is gebleken. Zedert is dit gebouw verandert in twee aanzienlyke huizen, waar van het eene tans bewoont werd by den Heer en Mr. Philippus van der Goes, Secretaris van de Generaliteits Rekenkamer, en het ander by den Heer en Mr. Jacob Pesters, Raad en Auditeur van den Rade der Domeinen van wyle zyne Koninglyke Majesteit van Groot-Brittannie.

Het kerkje, 't welk zeer oud en bouwvallig was, is den gronde gelyk gemaakt, en zyn daarop van tyd tot tyd mindere woonhuizen gestigt. In dit kerkje wilde Heer Hugo van Assendelft, dat zyn uitvaart zoude gehouden werden, welke hy by zyn testament in dezer voegen beschryft: „ Item in Sinte Barbara in 't Westeinde in hair „ kerke op 't Choir bespreek ik *decretum* en *Sex* en *Clement*. Ende „ sullen 't savonds, als 't *funus* van Hairlem werd gebracht, singen „ Vigilie van negen lessen en smorgens misse van requiem, die „ Proest ses stuyvers, indien hy die misse selver singet, en die Dia- „ ken en Subdiaken elcx drie stuyvers geeft, Ende sullen myn ex- „ cuteurs *suo tempore* als 't hem die Nonnen belieft tot drie reysen „ ter maelyt eles besorgen een oortgen broot, en acht kannen ro- „ menyen en hutsput en gebrade als 't behoort ter eere en dat *per „ tertiam personam alienam*, dat aldair te besorgen. Het bouwhuis, „ 't geen ten westen van 't voorz. kerkje stond, nevens de verdere „ grond van 't voorz. Convent, is by andere perzoonen gekogt en „ ten deele in kleine woonhuizen vertimmert, werdende het grootste „ gedeelte daar van jegenwoordig in eigendom bezeten by den Heer „ en Mr. Johan Walraven van Leeuwen Advocaat voor de Hoven van „ Justitie.

De goederen van dit arme Susterhuis als mede van 't Convent in de Pooten wierden volgens resolutie van de Staten van Holland van den 21 Mai des jaars 1581 specialyk geschikt en geordonneert eerst tot alimentatie van de Conventualen in dien tyd nog in leven zynde van beide de voorz. huizen en verders tot onderhoud van de Kerkendienaren; „ want de Staten willende daerinne voorzien, dat de „ inkomsten van den Convente binnen den Hage genaemt *Bethle- „ hem* ofte *arme Susterhuys* en het *Convent in de Pooten* aldaer ten „ meesten diensten van den Lande, zoo tot onderhoud van de Con- „ ventualen, als van de Kerkendienaren ontfangen, geemployeert „ en verstrekt mogen werden, hebben gecommiteert en committe- „ ren by desen Cornelis Cookwyk als ontfanger over de voorz. Con-
kkk 2

Als mede het kerkje en Bouwhuis.

De inkomsten van den Conventen goederen inden Hage tot onderhoud van de Conventualen en Preci-kanten aange-slagen.

(1) Mr. Aerni van der Hooge, vader van dezen Jan Quiryu was in zynen tyd een zeer vermaard Advocaat voor den Hove van Holland en een man van aanzien. Ik vinde hem in dien staat al vermeld in 1535. Jan Quiryu was brouwer te Delft.

„ vente goederen , in de plaetse van de geene die tot nog toe den
 „ ontfang en administratie daer van hebben gehad , die de Staten
 „ daer af houden ontfangen en gedeporteert , gevende den voorn.
 „ *Coolwyk* volkomen laet en bevel , omme de goederen van de twee
 „ Conventen te ontfangen , te innen en te executeren als andere ge-
 „ meene Lands penningen , en de inkomsten van dien te verfreec-
 „ ken tot onderhoud van de Conventualen der voorsz. twee Con-
 „ venten , zulks de alimentatie daer af is gedecerneert ; en de resten-
 „ rende penningen tot onderhoud van de Kerkendienaeren als voo-
 „ ren , mits dat de zelve *Coolwyk* gehouden sal zyn van alles re-
 „ keninge , bewys en reliqua te doen in handen van de Staten als
 „ nae behoren.

De
 Prooft-
 dye tot
 een Pre-
 dik-
 plaats
 by de af-
 gezon-
 deren
 gehuurt,
 dog by
 de Ma-
 giftraat
 daarin
 verhin-
 dert.

Eer wy van deze Prooftdye afscheiden , moeten we alleen hier
 nog byvoegen , dat dit Convent , na dat het nu tot een bequaam
 woonhuis was gemaakt , in den jaare 1617 tot een predikplaats wierd
 verkoren van die geene die zig in die bedroefde en verwarde ty-
 den zoo in 't Polityke als Geestelyke van de publieke kerke in den
 Hage hadden afgezonderd en onder het banier van hunnen scheur-
 zieken prediker *Henricus Roseus* (die by de Staten van zynen dienst
 aldaar was gesuspenseert) dagelyks na *Ryswyk* ter prediking gin-
 gen. „ Deze Haagfche *Ryswyk*-loopers (die men van de doleren-
 „ de Gereformeerden , zoo dezelve zig in dien tyd noemden , moet
 onderscheiden) moede zynde ('t zyn de woorden van *Uitenbogaart*
 in zyne Kerkelyke Historien (*m*) „ langer buiten te gaen ter predi-
 „ katie , ende willende enkel binnen zyn , om na den wenk hun ge-
 „ geven by *Grooten* , allenxkens te komen tot het geene hare be-
 „ kende en onbekende leyders , zoo kerkelyke als polityke , voor-
 „ hadden , huurden binnen den Hage een groot huys , de PROOST-
 „ DYE genaamt , en begonden 't zelve bequaam te maken , om
 „ daerin te prediken in Januario 1617 door zulke predikanten als zy
 „ zouden goedvinden daer toe te ontbieden van buiten. Dog de
 „ Magiftraat van 's *Gravenhage* dat voornemen hebbende verstaan
 „ en willende het oprechten van soo eene formele argerlyke scheur-
 „ kerke binnen den Hage , volgens de mening der Heeren Staten
 „ voorkomen , verboden den werklyden voort te gaen en deden
 „ de Prooftdye fluyten.

STE. ELIZABETS KONVENT.

St. Eli-
 zabeths-
 konvent

Nog hebben de Nonnen , die na den derden regel van *St. Augustinus* , (*n*) leefden , in den Hage gehad twee konventen , welke onder de vergaderinge van *St. Jans-kamp* , of het zoo genaamde *Kapittel van Utrecht* behoorden. Het eerste , genaamt *St. Elizabeths kon-*

(*m*) *Pag.* 710.

(*n*) Dus werden ze beschreven van *Vader van Heussen* in *Batavia Sacra* of *Oudh. van Delft , Delfland* , enz. in *Oct. pag.* 403. Dog wy vinden deze Nonnen doorgaans uitgedrukt , *van den derden orden van St. Franciscus van Penitentie*. Zie hierna de nieuwe Ordonnantie by *Phil. van Bourgonlie* aan dit konvent gegeven , als mede de Sententie van den Hove van *Hollant* van den 27 April 1459 tot confirmatie van 't zelve Reglement.

konvent, heeft gestaan t' einde de Vlamingstraat, over de Schoolstraat, (n) op dat plein t' geen nu voor de maandaagfche en vrydaagfche markt werd gebruikt, en ook voor een gedeelte op de Laan, welke daarom de Susterlaan geheten wierd als behoorende aan het konvent. In dit Susterhuis stond eertyds een altaar, toegewyd aan St. Elizabeth Patronesse van 't zelve klooster, waar aan eene vikarye was gefondeert, welke de van *Gaalen* te Haarlem plagten te vergeven. Deze Nonnen wierden ook genoemd de beslotene Susteren van St. Elizabeths Susterhuis. In den jaare 1514 was Heer *Jan Claesz* (o), Priesier tot Monster, en te gelyk bezitter van de vikarye door Heer Gerrit van Assendelft en Beatrix van Dalem gefondeert in de oude kapel van Assendelft, Pater van dit Konvent. Onder de Maters vinden wy dat in den jaare 1510 geweest is *Aecht PETERS* dogter van Brabant, gelyk ons is gebleken uit verscheide oorspronkelyke quitantien wegens ontfang van lyfrenten, staande ten lyve van *Alyt* en *Marytie Willems* dogteren van *Assendelft*, haare geprofesside mede-susteren, zynde dezelve met haar eige hand geschreven en ondertekent, en bezegelt met des Convents zegel, gedrukt in groenen walſche, hebbende dit omschrift,

Waar
voor-
heen ge-
staan
heeft.

Vikarye
aldaar
gefou-
deert, by
die van
Gaalen
te Haar-
lem te be-
geven.

Namen
van een-
iger Pa-
ters,
Maters
en Mi-
nistres-
sen.

S. CONVENTUS SORORUM ELEZABETE
IN HAAGA:

dat is,

Zegel des Convents van de Susteren van St. Elizabeth in den Hage.

Kkk 3

Wy

(n) Zie de kaart van den jaare 1570. No. 11. en blykt nog klaarder uit de volgende beschryvinge van zeker huisje, 't welk eenen *Pieter Schryns*, ordinaris klerk in 't komptoir van de Staten van Holland, verzogt en ook wierd toegestaan by acte van den 31 October 1588 te mogen opmaken. „ De Gecommitteerde „ Raden van de Staten van Holland, hierop gehoort hebbende *Cornelis Zybrantsz*, Ontfanger van de goederen van den Convente van St. Elizabeth alhier „ in den Hage, en onderrecht zynde van de grootte en situatie van zeker *afgebrandt huysken*, *responderende regt tegens over de Schoolfract, certyds het slagthuys geweest zynde* van den voornoemden Convente, met nog een erfken daaraan, beginnende „ de noorden aan den gevel van de plaets die het *Weeshuys* geweest is, strecken- „ de zuydwaerds op tot het huysken, daerinne *Geertgen Jans* tegenwoordich „ woont, lang te samen ontrent een en tseftig voeten en breed twintig voeten, „ gelegen ooft aen de floot en west aen den binnengang van den Convent voorn. „ enz. By acte van den 28 Februari 1589 wierd insgelyks aan eenen *Jan Jaques* van Caneffenes, messemaker van Brussel, wonende alhier in den Hage, geaccordeert, dat hy op 't erf ledig leggende en *responderende tegen over de Vlamingfract, mede gekomen van den Convente van St. Elizabeth*, zoude mogen timmeren en den „ grond gebruyken, zoo verre als de fundamenten strecken van de verbrande „ huysen, te vooren aldaer gestaan hebbende.

(o) Deze Heer *Jan Claesz* was Ao. 1573 nog Pater van dit Convent, als blykt uit een pergamente-brief van 25 Mai des gemelde jaars. Ter zelve tyd was Mater van dit Convent *Marrigje Cornelis* dogter, aan welke de Staten by Resolutie van den 27 Maart 1594 „ in plaatze van haare toegevoegde alimentatie van 74 „ ponden 's jaars, consenteerden te mogen genieten hondert ponden jaarlyks, ten „ aanzien van haren ouderdom en impotentheid.

Wy vertrouwen den oudheid-beminnars geen ondienste te zullen doen, dat wy een aftekening van 't zegel zelf alhier nevens voegen.

Na haar is gevolgt de voorn. *Marytie Willems* dogter van *Assendelft*; deze zynde eerst geweest geprofesside nonne, wierd in 't jaar 1517 Ministress en in 't volgende jaar Mater van dit konvent. In den jaare 1453 was *Alyd* Willemsdogter Ministress van deze St. Elizabeths Susteren, waar uit klaarlyk af te nemen is, dat dit konvent als toen al in wezen is geweest, zynde het zelve, voor zoo verre wy uit bescheiden hebben kunnen nagaan in den beginne der vyftiende eeuw al gestigt.

Onmaattigegierigheid en begeerte der Geestelyken door gansch Nederland tot rykdom.

Ontfangenmeer van de gemeente als de Vorsten zelf.

Trekken alle neeringen en handteeringen binnen hunne kloosters.

't Was ontrent het midden derzelve eeuw, dat de gierigheid en onverzadelyke begeerte der Geestelyken door gansch Nederland tot zulken hoogen top was gestegen, dat zy nu niet langer ontzagen zig op allerhande wyzen en door allerhande wegen te verryken met het goed en zweet der arme ingezetenen. Onvermoeit waren zy in het inhalen en asperffen van penningen. En schoon hierover al eenige klagten ten Hove wierden gedaan, 't mocht niet helpen. De Geestelyken rusten niet of alles moest onder hen in Nederland gebragt werden; 't geen zoo verre ging, dat zy dagelyks veel meer ontvingen als de Vorsten zelf van hunne onderdaanen. Buiten de steden en ten platten lande was het meeste gedeelte van beemden, akkers en velden, 't zy door koop 't zy door gifte en makinge, onder hun bezit; ja dat meer was, zy daar mede nog niet vergenoegt, hadden de neeringe en handteeringe binnen hunne kloosters en gestigten weten te trekken; daar was niet van werreltdlyke winst of het smaakte en wierd greetig ingetrokken by de Geestelyken, in allen schyn of het hen voornamentlyk toestond zulk gewin met onlydelyke verkortinge van de arme en zugtende gemeente, op wien alleen quamen de onkosten van de oorlogen, toen ter tyd menigvuldig en byna geduurig, na te jagen. Dit doen drukte des te meer den burger, door dien de Geestelyken hunne waaren en werk veel beter koop konden geven als andere, vermits zy den burgeren opgeleide lasten niet onderworpen waren. Invoegen dat de gemeene man daar door benomen wierd alle middel niet alleen om eerlyk te kunnen leven, maar zelfs om den Vorst zyne beden te kunnen opbrengen; het welk de magt der Vorsten dapper krenkte, te meer, dewyl by de Geestelyken, in welker handen, als boven, de meeste vaste goederen waren gekomen, deswegen geen schot of lot betaalt wierde. Zulks dat men ten laatsten genootzaakt wierd, daar tegen te voorzien. *Philips van Bourgondie*, als Grave van Holland, Zeeland en

Vries-

Vriessland, was, na de getuigenisse van Boxhorn, de eerste, die, niet vrezende der Geestelyken wrevelingen, dit over zig dorst nemen. Hy beschreef dan ten dien einde de Staten zyner voorz Landen, die by advyse en goeddunken van den Hove en andere notabele perzoonen, daar by en over geroepen, eenige pointen en articulen tot inteugelinge in geschrifte deden opstellen en den Geestelyken voordragen (*p*), of zy dezelve wilden aannemen. Dog ze wierden by hen alle verworpen, en niemand was 'er die zig daar aan wilde onderhorig maken, uitgenomen de Ministresse en gemeene Sufferen van 't Sinte Elizabets konvent in den Hage, welke alleen te vrede

Philips van Bourgondie liest zigten laten daartegen. Doet een nieuw Reglement tot inteugeling ontwerpen, en den Geestelyken voordragen.

(*p*) Wy zullen tot meerder opheldering en om een beter begrip te hebben hoe deze zaaké zig heeft toegedragen, alhier nog opgeven een gedeelte van een geding in den jaare 1459 voor den Hove van Holland gehouden, waar by de Kloosterlingen van dit konvent als verweerders deden zeggen, „ hoe dat over een deel jaeren „ geleden veele dachvairden gehouden hebben geweest by myn voirsz. Heeren van „ den Raide en by de Baenridzen, Ridderen, Knapen en Steden van Hollant, „ Zeelant en Vriesslant, omme ordonnancye te maken op ten Geestelicken geoirden luyden in den zelve Lande, die tot dier tyt toe erve plagen te nemen van „ hoiren Ouderen en magen, dat mynen gen. Heere alsoe niet en dochte te behoeren, sy voirtaen in en vuyt souden erven ende na dat dair of veele dachvairden gehouden hadden geweest daer die geestelicke oirden toe geroupen waren, „ so worden by myn voirsz. Heeren van den Raide, Ridderfchip ende steden zekere notable persoenen dair toe geordineert, die dair op een ordinancye maken en in scrifte setten souden als sy deden; Welke Ordinancye voir die selve myne „ Heeren van den Raide, Ridderfchip en Steden, die dat heel Land presenteeren, „ opgedaen was ende als doe wort een generale dagvairt geraemt van allen geoirden luyden, mannen ende vrouwen van wat oirden dat sy waren, op enen zekeren dach in den Hage te wesen, ende die aldair wesende, so was den zelve „ geoirden luyden die Ordinancye alsoe gemackt by myn voirsz. Heeren van den Raide, Ridderfchip ende Steden in geschrifte overgegeven ende dair op gegeven enen dach van berade, ende was voirder dair op geleyt dat myns voirsz. gen. „ Heere uterste wille ende meyninge was dat die Geestelicke luyden die Ordinancye aennemen en houden souden, of waren sy dairinne onwillich, soe soude die selve mynen gen. Heere dair op provisyf doen en was hen dair op dach beteykent om haer eyntelicke antwoirde dair op te bryngen ele voir hun selven; zeggende „ voir die Verweerders, dat ten dage alsoe den geoirden luyden beteykent 't meeste deel senden hoir Providitoirs in den Hage, ende gaven meest allegader dair op een antwoirde negatyf, meynende dat die Ordinancye by mynen voirsz. „ Heeren van den Raide, Ridderfchip en Steden hun te swaer was aan te nemen en tegens recht gefondeert; mair die zelve Verweerders die myn voirsz. Heeren van den Raide, Ridderfchip en Steden niet wederspannigh wesen en wouden, namen die Ordinancye willichlik an, wair op myn voirsz. gen. Heer hun weder syne opene brieve gegeven heeft, dairinne hy wille en begeert dat men him die Ordinancye sal laten gebruyken, mits 't welke sy die oic altyt alsoe zedert die tyt gebruyct en genoten hebben, dair sy nochtans groite afteendeel dicke of gehad hebben, by dyen dat sy op hoir recht niet en bleven, gelyc andere Conventen, enz. Zie verders de Sententie tot confirmatie dezès, gedagtekent den 7 April 1459 geegift. in 't Memor. en Sententie-boek van den Hove, gequot. *P. fol. 144 verso*. Dit Reglement werd mede aangehaalt in zekere Sententie van den 14 Julii 1470. roerende het Klooster van dezelve orde ter Gouda, in 't Memoriaal en Sententie-boek gequot. *N. fol. 48 verso*, ook geconfirmiert ten opzichte van 't Konvent van Rodenburg buiten Leiden van den 9 December 1475, in 't Memor. van Sententien gequot. *P. fol. 89 verso*.

Geeft
dienvol-
gende
aan 't
voorz
Con-
vent zy-
nen ope-
nen brief
daar toe
dienen
de.

vrede waren zig daarna te voegen en 't voorsz. Reglement te onder-
gaan. Den brief, den welken Hertog Philips daar op aan 't gemel-
de klooster verleende, hebben wy dienstig geoordeelt hier nevens
op te geven, op dat daaruit met eenen kan gezien werden, waarin
de meergem. artikelen bestonden.

„ **P**HILIPS, &c. doen cond allen luyden, Alsoe over langen
„ tyt geleden ons vele grote clachte gedaen hadden geweest,
„ dat in onsen Landen van Hollant, Zeelant en Vriesslant, zoe vele
„ Cloesteren van Regulieren, Regulieressen en van der derden or-
„ den van Sinte Franciscus beyde van mannen en van vrouwen en
„ andere Religieusen Begynen en Begaerden upresen die welke hun
„ verwoirderen en vervorderen te coepen ende te anverden erven,
„ renten en versterften, die sy den voorsz. Cloesteren laeten en niet
„ weder en willen vuyt erven in sulcken vouge, dat zy binnen cor-
„ ten jaeren gescepen souden wesen op dat him gedocht waere te
„ gecrygen ende te hemwaerts te hebben die meeste deel van den
„ eerven, landen, renten ende goeden onser voorsz. landen, Oick
„ mede van dat die van den voorsz. geestelicken persoonen en cloeste-
„ ren hen onderwonden en onderwinden dagelick te doen wairlicke
„ ambochten en neeryngen, als wol weven, draperyen, linwaet mae-
„ ken en andere ambochten en te nemen te hemwaerts winninge
„ die sculdich waeren te hebben seculieren persoonen, dair zy onse
„ arme gemeente en onderfaeten, die ons dagelick dienen in onse
„ beeden, allys-gelt, waiken en andere saicken, mede vercorten
„ in hoeren neeringe en ambochte te doen, die welke onse onder-
„ faeten, die te onderhouden hebben lueren wyven, kinderen en
„ huysgezinne, &c. dair mede verachtert syn in huere winninge en
„ anderlints, welke clachte angehoirt onse Panretsen, Ridderen,
„ Knapen en goede steden onser Landen voorsz.: mitsgaders andere
„ notabele persoonen alsoe wel van onsen Raide als andere by onse
„ bevelen en dair toe gestelt van onsen wege, hadden dair up gead-
„ viseert die remedien en moderatien, die hunluyden redelicken
„ dochte wesende omme te voirsien 't guendt dat voorsz. is; Ende
„ te dien einde hadden gestelt in geschrifte zekere poincten en arti-
„ culen, inhoudende hoire advys en goetduncken up die voorsz. re-
„ medie en redelicken moderatien. Welke advys en goetduncken
„ den gedeputeerden van den voorsz. Cloesteren en ordenen, die
„ dair om versaemt waren, gethoent wert, om hun dair op te be-
„ raiden en te weten of zy dat annemen souden willen, mair na hoi-
„ ren berade en dat zy tsamen dair up gesproken hadden all in 't
„ lange, Soe verantwoirden zy in 't gemeen, dat zy die voorsz. re-
„ medien en moderatien alsoe deuchdelicken en redelicken gemaict
„ niet accepteren noch aanneemen en willeden, sonder alleen die
„ Ministresse en gemeen Convent van sinte Elifabetten huysen en
„ Cloesteren van der derden oirden van sinte Franciscus van Peni-
„ tentien hier in den Hage wonende, die te vreden hebben geweest
„ aen te nemen en te accepteren die voorsz. punten en advysen, En-
„ de hebben ons oedmoedelicken doen bidden dat ons believen wil-
„ de hem die voorsz. punten alsoe gadviseert by den voorsz. gede-
„ pu-

„ puteerden te confirmeren, van welke punten 't inhouden hierna
 „ volcht.

I.

„ Eerst soo en sal gheen religieuse of geoirde persoon in den
 „ voirsz. Cloister geoidert en gecleet wesende te erve moghen ne-
 „ men eenige leengoede in wat maecten die hem souden opsterven.

I I.

„ Item zoe sal dat gemeen Convent van den voirsz. Cloester mo-
 „ gen hebben an huysse, lande, erve en eygelicke renten, die wair-
 „ de van hondert marck silvers tsjaers trois gewichte binnen onsen
 „ Landen van Hollant, Zeelant en Vriesslant en nyet meer.

I I I.

„ Item wanneer sy soe hoeghe gegoet syn, soe fullen zy gehouden
 „ wesen te hebben in huere Cloester vyftich geoirde persoenen,
 „ meer oft zy willen ende nyet myn in getale, ende alffer dan ye-
 „ mant sterft van die getalle, soe fullen zy gehouden wesen alsoe
 „ geringe als zy moghen anderen persoon in diets dooden steden
 „ t'ontfangen en in te nemen in der oirden tot den vollen getalle toe
 „ van vyftich persoenen by hoere voirsz. Cureyt mitte dair toe we-
 „ senden en dair tegen en fullen zy geen statuten mogen maicken
 „ noch privilegien werven ter contrarie. Mair waert dat sy, na
 „ dat zy gegoedt fullen wesen tot die wairde van C marck silvers
 „ tsjaers, namaels verarmeden by ongevalle of by laste en dat ken-
 „ lic en openbairlic waere, soe fullen zy dan myn persoenen dan
 „ vyftich in hoeren Cloester hebben mogen ter tyt dat zy weder
 „ tot die wairde van C. marck silvers tsjaers vercreghen fullen heb-
 „ ben erflick renten van onsen Landen van Hollant, Zeelant en
 „ Vriesslant.

I V.

„ Item want dit voirsz. Cloester en Convent up dese tyt nyet ge-
 „ goet en zyn aen erfelicken renten in onsen voirsz. Landen tot die
 „ wairde van C. marck silvers tsjaers, Soe is geadviseert, op dat
 „ zy te geringer dair toe comen moghen, dat soe wat vrouwe per-
 „ soon in den voirsz. Cloister gaen wil omme die oirde aen te ne-
 „ men die tot hoeren mondighen jaeren, als vyftien jaer oudt we-
 „ sende, gecomen is, alle haere eygelicke goede mit haer mach
 „ bringhen in dat Cloester om dit aldair ewelycken te laeten, alsoe
 „ verre als zy dair aff hoere wille openbairlic voeren een Notarius
 „ en getuygen of voeren Scout en Scepenen, dair hoere goeden
 „ gelegen waeren, kennet en verliet ende instrument ofte brieve
 „ dede maicken eer sy dat habyt van der oirde aanneemt, dat soe
 „ sal dat Convent alle dies persoonen rede en tilbaer have, die men

„ hem in den Cloester nyet te doen en heeft binnen tjaers vercoe-
 „ pen en die tweedeel van der gelde dair aff comende sullen zy be-
 „ leggen in onsen Landen aen eygelicke renten om te geringer te coe-
 „ men tot der groote van den C. marck silvers tjaers, ende dat
 „ derdendeel van dien gelde sullen zy houden tot der fabricke des
 „ Cloesters. Ende dit te verstaen alsoe verre als die persoonen, die
 „ in 't Cloester gaen sal, geen kinderen noch kintskinderen en heb-
 „ ben, mair hadden sy die, soe souden zy gehouden wesen dien eerit
 „ voeren vuyt te laeten alle hoeren leenen, die zy hadden en die
 „ tweedeel van allen hoeren eygen goeden en dat ander derdendeel
 „ sal zy mit hair in 't Cloester bringen mogen om dat erflyck aen
 „ den Cloester te blyven, alsoe verre als zy hoeren zaeken te voe-
 „ ren openbairlick gemaiet hadden voer Notarius of voer Scout en
 „ Scepenen, gelyc voirfz. staet Ende al wairt dat dies persoonen
 „ kinderen of kintskinderen offivich worden, dair en soude zy geen
 „ erve af nemen, mair sullen deelen en nemen die 't anders ter ver-
 „ val sculdich zyn te nemen, Ende al wairt dat die persoene die in 't
 „ Cloester ginge, kinderen noch kintskinderen en hadde ende zy
 „ geen ordinacie van hieren goeden gemaiet en hadden in der for-
 „ me als voirfz. staet, soe sal dat Convent van den Cloester sculdich
 „ wesen eenen Inventaris auethentick te maecken van allen den goe-
 „ den dien persoonen toebehoerende en dair of die naeste nagel van
 „ dien persoon een gelyk Inventarys te leveren, mar dat Cloester
 „ mit dien persoon diere ingegaen waren sullen alle dies persoonen
 „ goeden erven en haven gebruycken dies persoon leven lanck en
 „ nae hoere doot soe sullen haere erfgenamen die helfte van dien
 „ weder nemen te erve, en dit alle te verstaen alsoe lange als dit
 „ voirfz. Cloester beneden die wairde van C. marck silvers tjaers
 „ erflicke renten in onsen voirfz. Landen gegoet is, mair als dat
 „ voirfz. Cloester zoe ryck is, soe sullen die erfgenamen van den
 „ begeben persoon alle haeren goeden weder te nemen te erve na
 „ inhouden des Inventarys.

V.

„ Item wairt dat eenich vader en moeder tfaemen of eenich van
 „ hun beyden een kynt oft kyntskynt, off maech off vrient in dit
 „ voirfz. Cloester brochte en die oirde anneme, en dat Cloester
 „ noch niet gegoet en waere tot C. marck silvers tjaers erflicke
 „ renten in onsen voirfz. Landen, die mogen van hoeren goeden die
 „ persoon geven an erve, gelde ende tiellaer have alsoe veel alft
 „ hem gelieven sal als zy gefont zyn gaende en staende, ende soe
 „ sal dat Convent van der Cloester gehouden wesen die tweedeel
 „ van den tielbair have te vercoopen mit den twee delen van den
 „ goeden dair af comende en mit den twee deel van den gelde dat
 „ mit die persoon in 't Cloester gegeven waere, sal men erve koo-
 „ pen in onsen voirfz. Landen om te geringer tot hoeren tauxe van
 „ erflicke renten jairlicx te comen en dat derdendeel van den gel-
 „ de sal dat Cloester mogen behouden tot der fabrycke van den
 „ Cloester.

V I.

„ Item waert dat eenich perfoen in 't voirsz. Cloefter gecleet we-
 „ sende , eenige erffenille aen bestorve , sal den Cloefter mit dien
 „ perfoen alle die erffenille nemen en behouden des perfoons leven
 „ lanck , alsoe verre als dat Cloefter nyet gegoet en is tot der wair-
 „ de van hondert marck silver tsjaers an erfrenten voirsz. en dat
 „ Convent sal den magen en erfnamen van dien perfoen van der
 „ voirsz. erffenille een inventarys geven , en als die perfoen aflyvich
 „ wort , soe sullen hare erfnamen die tweedeel van der erffenille haer
 „ aenbestorven weder te erve nemen vuyt den Cloefter , en dat an-
 „ der derdendeel sal erfelyc den Cloefter blyven. Ende soe wan-
 „ neer dit voirsz. Cloister die wairde van C. marck silvers tsjaers an
 „ erfrenten in onsen voirsz. Landen hebben sal , soe en sullen sy dair
 „ en teynden nyet meer goeden noch erfrenten in onsen Landen
 „ van Hollant , Zeelant , noch Vriesslant mogen hebben noch ver-
 „ crigen , mar waert dat sy in vuytgorfen eenich lant selve bedyct
 „ hadden in onsen voirsz. Landen , dat sullen sy mogen hebben en
 „ behouden boven die hondert marck silvers. Oick mede , want 't
 „ voirsz. Cloister dagelycx grote colten heeft boven eenig ander
 „ Cloefter , overmits dattet in den Hage staet , dairom zy dagelycx
 „ grote aenvalle van allen Religieusen en andere geestelicke perfoo-
 „ nen hebben , zoe wel van andere oirden als van haer selfs oirder ,
 „ die aldair in onsen Hove te doen hebben , die in dit voirsz. Cloef-
 „ ter hoeren coste en herberge nemen ; Soe is geadviseert , dat zy
 „ boven die wairde van C. mark silvers tsjaers die sy in onsen voirsz.
 „ Landen hebben mogen , noch hebben mogen xxv en xxx mar-
 „ gen weylants en hoylant , omme haere beesten in en vuyt te voe-
 „ den , en dair toe zoo veele veens , dat zy tot haeren zelfs barnin-
 „ ge in hoeren Cloefter turf vuyt delven mogen sonder voirder te
 „ vercoepen.

V I I.

„ Item zoe wanneer dit voirsz. Cloefter gegoet sal wesen in onsen
 „ Landen van Hollant , Zeelant en Vriesslant aen erfelicke renten tot
 „ de wairde van C mark silvers tsjaers en tot alsoe veele lants
 „ meer als voirsz staet , zoe en sal geen perfoen dairenteynden in dat
 „ voirsz. Cloefter gecleet en geoidert wesende eenige erffenille
 „ noch versterffenille nemen in wat maten dattet zy anders dan dat
 „ eenige geoirde perfoen die cerffname waere van yemande die ter
 „ werrelt offlivich worde , dair aff sal mogen nemen zoe vele dair
 „ men die wairde van een mark silvers sjaers lyfrenten om coepen
 „ sal mogen.

V I I I.

„ Item alsoe lange als dat voirsz. Cloefter die wairde van C. mark
 „ silvers tsjaers in onsen voirsz. Landen nyet en heeft an eerffelicke
 „ renten , waert dan dat eenich perfoen him yet gave of besette in
 „ testament of anders om Goids willen het zy erve of have , dat sul-
 „ len zy mogen behouden cerffelyc om te geringer tot der voirsz.

„ fomme van den renten te comen , alsoe verre als die geene die
 „ hem alsoe yet gave of besette nyet meer geeft noch besette , dan
 „ dat thiendendeel van zynen goede , mar wat hem dair en boven
 „ gegeven of besate waere , en fullen sy niet hebben , mar fullen
 „ nemen dies gevers of besitters eerfnamen als zy allyvich wort , en-
 „ de als zy gegoet zyn tot der fomme van der eerffelicken renten
 „ in onsen Landen voirsz , als voirsz staet , wairt dat daerentegen
 „ den voirsz Cloester yemande eenich lant , huysse ofte erve gave of-
 „ te bezette in testament of anders om Goids wille , soe sal dat Con-
 „ vent van den voirsz Cloester , die goeden binnen den eersten jare
 „ dattet aen hem gecommen waere , sculdich wesen te vercoopen
 „ en an die weerlycke hant te bringen , sonder eenich gebreck dair
 „ inne te laten vallen ; Ende deden zy dat nyet , soe fullen wy ofte
 „ onse nacomelingen die goede doen aenvaerden en vercoopen , en
 „ 't gelt dair af commende den armen doen deylen ; Ende 't gelt
 „ dair af commende sal dat Convent van den voirsz Cloester mogen
 „ beleggen vuyten onsen Landen of vertymmeren in hoeren Cloester
 „ dair zy behouffelyck zyn , &c.

I X.

„ Item als dit voirsz Cloester gegoet sal wesen in onsen voirsz
 „ Landen tot die wairde van C. marck silvers tsjaers , soe sal dit
 „ voirsz Cloester nochtans genieten en hebben mogen sulc goet als
 „ eenich persoen die mit hem in hoeren Cloester comen sal in der
 „ oirden mit haer in 't Cloester bringen sal , in der manieren als
 „ voirsz staet , mar sulcke goede als die persoen mit haer in 't Cloe-
 „ ster brengen sal , fullen dat Convent van den voirsz Cloester , het
 „ zy renten oft andere goeden vercoopen binnen eenen jaer , ende
 „ 't gelt dair aff commende beleggen vuyten onsen Landen voirsz.

X.

„ Item zoe en fullen die Susteren van den voirsz Cloester geen nee-
 „ ringe van der draperie voirt an doen alse lakenen maicken noch
 „ vercoopen , noch en fullen voirt an geen laken weven anders dan
 „ voer hem selven en die van hoeren Cloester zyn ter tyt toe , dat sy
 „ gegoet fullen wesen tot C. mark silvers tsjaers , gelyc voirsz staet ,
 „ ende als zy tot dier fomme toe gegoedt zyn , zoe en zullen zy
 „ dairenteynden geen wolle weven , maer lynen weven fullen zy wel
 „ mogen doen . Ende haere lynnennaet dat zy bynnen hueren
 „ Cloester weven en reeden fullen , dat fullen zy mogen vercoopen
 „ en haren wille dair mede doen en tollen vry vuytvoeren , en des-
 „ gelycx haren provande en dat zy anders behoeren fullen tot hoe-
 „ ren Cloester , fullen sy oick tollen vry vuyt mogen voeren en fly-
 „ ten.

X I.

„ Item is oick geadviseert , dat wairt saicke dat wy den gemeen-
 „ nen Cloesteren in onsen voirsz Landen hier namaels meer gracyen
 „ deden

„ deden om rycker te mogen wesen, daer in en sal dit Cloester niet
 „ vermindert noch verastert wesen met 't guent dat voirsz staet.
 „ SOE IST, dat wy dese saicken aengesien en dair up gehad heb-
 „ ben 't advys ende goetduncken van onsen lieven en getrouwen
 „ Stedehouder en Luyden van onsen Raede by ons gestelt ten saicken
 „ van onsen Landen van Hollant, Zeelant en Vrieslant, residencie
 „ houdende hier in den Haige voirsz. Ende oick mede 't advys
 „ van den Luyden van onsen Groeten Raede by ons wesende, die
 „ die voirsz punten en artien alle in 't lange duersên hebben mit
 „ grote deliberatien en rypheyt van raide, alle die punten en artien
 „ hier boven gescreven en geincorporeert, hebben wy voer ons en
 „ voir onsen erven ende nacomelingen Graven en Gravinnen van
 „ Hollant, Zeelant en Vrieslant beliest, gevestigt en geconfirmeert,
 „ en by desen onsen brieven gelieven, vestigen en confirmeren naer
 „ haer formen en inhouden; Behoudelicken dat die voirsz Mi-
 „ nistressê en Convent van Sinte Lysbetten ons wederom geven sullen
 „ huere brieven bezegelt mit huere zegele, dair in dese onse brie-
 „ ve van woerde te woerde geincorporeert sullen wesen; By wel-
 „ ken hoeren brieff zy die voirsz punten accepteren en nemen sullen
 „ en beloven die te onderhouden sonder eenich ingebreeke noch
 „ ymmermeer dair jegen te doen in eeniger wys, die welke hoere
 „ brieven wy willen bewaert wesen by den bewaerrer van onsen
 „ Chartren en Registeren, en by hem geregistreeert te wesen in den
 „ bouck van onsen Registeren van Hollant; Behoudelic oick in alle
 „ onse rechten, hoocheyt en heerlichey. Ontbieden dairom en be-
 „ velen onsen voirsz Stadhouder en Raede in Hollant, onsen Rent-
 „ meester en Procureur Generael der selver Landen, onsen Bailliu
 „ en Scout van den Hage, en alle anderen onsen Amptenaeren,
 „ Rechteren, Justicieren, Officieren en Onderfaeten dien dat aen-
 „ gaet oft aengaen sal mogen, hoeren Stedehouderen die nu zyn en
 „ namaels wesen sullen, en elken van henluyden bysonder en alsoe
 „ verre alst hem aengaen mach, dat van onse tegenwoirdige gracie,
 „ believinge, vestinge en confirmatie in der vouge ende manieren
 „ voirsz zy, doen laten en gedoegen die voirn. van den Convente
 „ van Sinte Lysbette volcomelicke, paillibelyck en rustelyck ge-
 „ genieten en gebruyken, sonder hen dair in te doen ofte laeten
 „ geschien nu of in toekomende tyden eenigen hinder, stoet of on-
 „ gebruyck ter contrarie, want dat ons alsoe beliest en willen dat
 „ gedaen zy. In oirconden desen onsen brieve en onsen zegel dair
 „ an gehangen. Gegeven in onse Huyse in den Hage in Hollant
 „ den laetten dach van April in 't jaer onses Heeren M. CCCC. LVI.
 „ Aldus geteyckent by mynen Heeren den Hertoge.

L. MISDACH.

Van dit Konvent is jegenswoordig niets overig dan de bloote naam,
 zynde het zelve by de Magistraat van den Hage in voorige tyden ge-

afgebro-
ken, en
daar
van de
nieuwe
Groen-
markt
gemaakt

kogt, en ten gronde toe gefloopt (*q*), waar van zy haare nieuwe, Groenmarkt in den jaare 1614 hebben gemaakt, uitwyzens zekere Keure en Ordonnantie van den 6. Octob. des gem. jaars, waar by „ Schout, Burgemeesteren en Regeerders statueren, dat niemand „ wie hy zy, op ten ordinaire Marktdagen, zynde maandags en „ vrydags eenige groente, faet, wassende kruiden, bloemen, kool, „ knollen of peen zal mogen verkoopen of koopen dan op de nieu- „ we Groenmarkt daar toe geaccommodeert in 't *St. Elizabeths* „ *Susterhuys of Klooster* alhier, ter plaatze daar 't hen aangewezen „ zal werden.

St. Agnes
Kon-
vent.

Waar
voor-
heen
zoude
gestaan
hebben.

De on-
gegront-
heid daar
van aan-
geeft.

Het tweede Konvent, waar van de Nonnen mede na den Regel van *St. Augustinus* leefden, zoude na de getuigenisse van den Schryver der Batavische Oudheden (*r*), gestaan hebben in de Tooren-straat, en genoemd zyn geweest *STE. AGNES KONVENT*, en in den jaare 1547 opgekomen onder een oude en arme weduwe *Geertruid* Jansdogter. Van deze *Geertruid* verhaalt hy en ook zyn vertaalter, dat zy 17 a 18 dogteren hebbende vergadert, met dezelve zeven jaaren lang, zonder eenig inkomen, in de uiterste armoede zoude hebben geleefd, en dat, wanneer deze maagden ontrent 1450 zig genegen toonden om eenige inkomsten aan te nemen, de gemelde *Geertruid* zig zelve van haar zoude afgezonderd hebben, zonder eenen duit te willen ontfangen of genieten; daar by voegende, dat deze vergaderinge op dien tyd den regel van *St. Augustinus* nog niet had aangenomen. Dog van dit alles hebben wy niets ter wereld kunnen ontdekken, zynde zelfs ons nooit uit oude brieven, sprekende van de huizingen, gelegen in de gemelde Tooren-straat, gebleken, dat aldaar zodanig Konvent zoude geweest hebben. Uit een der zelve (*s*) hebben wy wel gezien, dat 'er in den jaare 1450 in dezelve straat is geweest een *Doele*, zonder dat wy tot nog toe hebben kunnen naspeuren tot wat ge-
bruik

(*q*) Wanneer in den jaare 1584 alle de huizen in de Flaming-straat afbranden, geraakte ook een gedeelte van dit klooster in de asche, zoo als onder anderen uit de volgende Resolutie van den 21. Julii 1584 af te nemen is. „ Op het verfoek „ van Maritgen Vincenten, blinde en impotente Vrouwe, oud 70 jaaren, die „ voor alimentatie toegevoegt is geweest ses pond. grn. 's jaers; en Jannitgen Ot- „ tendogter, oud 60 jaren, die vier ponden Vlaems toegevoegt waren, beyde „ Conventualen van den Convente van 't Spuye in den Hage; Is elks, in *aenzie-* „ *ninge van de afbrandinge van hare huysinge van St. Elizabeth in den Hage*, boven „ hare toegevoegde alimentatie gegunt nog twee ponden grooten Vlaems tsjaers. Zie mede Resolutie 28. Febr. 1589. Ook zyn eenige stukken van de huizinge van dit klooster by de Staten van Holland aan particulieren in erfpagt gegeven om te betimmeren, repareren, vernieuwen, „ en gebruyken zonder eenige contradictie „ of belet, mits daar voor betalende, &c. zonder dat de voorz. huizingen en „ erven van wegen 't gemeene Land of anders wederom aanvaert zullen mogen „ werden, dan mits alvorens opleggende en betalende zodanige somme als de „ possessieurs van dezelve huizingen zullen doen blyken aan dezelve verschoten en „ geimpendeert te hebben. Zie verders Resolutie 29 December 1589.

(*r*) *Pag.* 238.

(*s*) Deze brief verkort luid aldus „ Wy Schepen in den Hage doen condit al- „ len luden, dat voor ons quam N. N. &c. Ende deze voorz. rente heeft hy „ hem verfoekt op een huys en erve gelegen in de Toornstraet, belegen aen die „ noort-

bruik dezelve eigentlyk heeft gedient ; maar dat deze Doele op den zelve tyd zoude hebben verstrekt tot eene byeenwooninge der voorz. Nonnen is by ons gansch onaannemelyk. Wel is waar , dat 'er by Cretser in zyne Beschryvinge van 's Gravenhage (t) een oude francyne brief werd gevonden , sprekende van zodanig konvent , geslaan hebbende in de Toorenstraat , waaruit men eenig en alleen deze ganfche vertellinge heeft getrokken. Maar indien men slegts met eenige oplettentheid inziët , hoe en waar ter plaatze hy den zelve brief bybrengt , tersiond zal men bevinden , dat hy dien niet toefchryft aan een zeker afgezondert klooster , maar aan dat van *Ste. Aagte* konvent , 't geen in oude brieven doorgaans genoemt werd *Ste. Agnieten* Susterhuis , welke benaminge ook in den voorz brief voorkomt. Zulks dat wy vaststellen , dat 'er geen twee byzondere kloosters , hoewel van verschillende naam , op een en den zelve tyd zoudigt by den anderen gelegen zyn geweest , maar dat dat konvent , waar van de gemelde brief gewaagt , het zelve is met dat van *Ste. Agneta* , by Cretser onbedagtelyk *Ste. Aagte* genoemt , 't geen in 't Westeinde zynen ingang heeft , en jegenswoordig voor 't Weeshuis werd gebruikt ; welk konvent of Susterhuis eertyds met zyne belendinge heeft gestrekt tot agter de huizen , staande aan de westzyde van de Toorenstraat , alwaar het zelve ook eenen uitgang heeft gehad. Behalven dat wy vermeinen , dat de meergemelde brief niet en is van dat gewigt , dat men het minste geloof aan den zelve kan geven , als in zig niet anders vervattende dan een ganfch fabuleus verhaal van een mirakel , 't geen in het zoo gewaande Konvent zoude zyn voorgevallen , ongetwyffelt by den een of den anderen Monnik bedagt en verziert. En derhalven kunnen wy niet bezeffen , hoe luiden van oordeel en ervarentheid in de oudheden van ons Land , ten minsten ontrent het Geestelyke , zig zoo ligt kunnen overgeven , om op zulken lossen grond een ganfch gebouw ter neder te stellen , even of de vyftiende eeuw niet overvloedig en mild genoeg ware geweest , om Kloosters en Godshuizen te stigten , dewyl 'er na het getuigenis van Boxborn in zyne *Nederlandsche Historien* , meer dan 45 op dien tyd in de Nederlanden gevonden wierden ; welk getal de meergemelde Schryver in zyne *Voorreden van de Zuidhollandsche Oudheden* zelfs begroot op vyf hondert Kloosters of Bagynhoven , welke buiten de Kollegiale kerken in deze Provintien zouden geslaan hebben.

Wy bekennen , dat we de meergemelde Schryvers zodanig van onvoorzigtigheid niet zouden hebben derven beschuldigen , indien het bewys , waarop zy hunne stelling vestigen , van meerder kragt en van beter alloy ware geweest , dewyl zy schynen misleid te zyn door de benaminge , welke Cretser , dien men zoude moeten onderstellen ten vollen kundig te zyn , immers van zulke dingen die in zyne

„ noortzyde Ghysbrecht Claesz , an die zwtzyde Maritgen des Prochypapen
 „ Jonkwyf , en an die zelve zyde ater Bruyn die Maetselaer , op dat westeynde die
 „ *Doelen* , en op dat oosteynde die Heerstraat , &c. den xx September Ao.
 „ M. CCCC. en vyftig. (t) Pag. 39.

zync plaatze openbaar en bekend zyn , aan dat Godshuis zeer verkeerdelyk komt te geven , noemende het zelve Ste. Aagte konvent , welke benaminge hy niet zal kunnen aantonen , dat ooit het voorfz. Susterhuis heeft gevoert ; daar in tegendeel in den bewulien francy- nen brief vermeld werd van Ste. Agnes of Agnieten konvent ; welke onderscheidelyke benamingen der gemelde Schut-Heiligen of Patronellen hen dan aanleidinge hebben gegeven , om twee afzonderlyke Maagden-huizen te fiellen , het eene met den naam van St. Aagte en 't andere met den naam van St. Agnes konvent.

STE. A G N E T A K O N V E N T .

Hoeda-
nigheid
van 't
gebouw.

Is het
eenigste
dat van
de vier
Con-
venten
overig is
geble-
ven.

Hiermede van deze zaake afscheidende , gaan wy over tot het *Ste. Agnieten Konvent* , 't welk , gelyk wy zoo even hebben gezegt , zynen ingang heeft in 't Westeinde regt over het huis van de oude Heeren van Allendelft , op de meergemelde kaart aangewezen met No. 12. De Nonnen , die in 't zelve waren , leefden na den derden regel van St. Franciscus. Het gebouw was al vry van een tamelyke grootte of omtrek , en had aan de zyde van de straat eene kerk of kapel , gelyk af te nemen is uit de zelve kaart , dog welke in laater tyden is afgebroken en den grond gelyk gemaakt. Aangaande dit Susterhuis is ons tot nog toe niets byzonders te vooren gekomen , en derhalven hebben wy alhier alleen maar aan te merken , dat dit gebouw voor het meerendeel is ontdooken het lot , 't geen veele andere diergelyke Godshuizen ten tyde van de veranderinge van den Godsdienst , in Holland en andere vereenigde Provintien , en wel inzonderheid in den Hage zyn onderworpen geweest , zynde dit het eenigste dat van de vier Nonnekonventen , die alhier eertyds wierden gevonden , in wezen is gebleven , 't geen veroorzaakt is , dat in den jaare 1576. dit huis tot inwooninge en gebruik der arme Weezen is gegunt en yonders bequaam gemaakt geworden , na dat de Weezen al eenige jaaren te vooren hun verblyf in een ander huis hadden gehad , zoo als wy te zyner plaatze nader zullen verhalen.

STE. MARIA IN GALILEA CONVENT.

*Ste. Ma-
ria in
Galilea*
konvent
aan den
Poot-
weg.

De Nonnen van St. Augustinus orde hebben , volgens 't schryven van Lindeborn (v) nog een derde Konvent of Maagdenhuis gehad , bekend met den naam van *St. Mariaas Konvent in Galilea* (w). Van dit Susterhuis , 't welk aan den Poot-weg stond , en onder het meergemelde Kapittel behoorde , was in den jaare 1479. Mater of Betierster *Maria* Jacobsdogter , zoo als ons uit een oorspronkelyke acte by haar gepasseert , is gebleken. In het testament van Mr. Hugo van Allendelft , 't geen hy in den jaare 1522 heeft gemaakt , als me-
de

(v) Zie de Oudh. en Gestigten van Delfland , &c. pag. 404.

(w) Kaarte van den Hage No. 10.

de in zyne laater confirmatoire dispositie van den jaare 1538 vinden wy eenen *Mr Joost Corwinck*, *Pater van den Convente op 't Spoey*, 't geen ongetwyfelt het zelve is, daar wy van spreken; want of schoon het voorz. Susterhuis heeft gestaan in de Pooten, zoo zal 't nogtans zynen uitgang hebben gehad op 't Spui of met zyne erve tot daar toe hebben getrekt, en zulks daarom ook genoemd zyit geweest het Convent op 't Spui (x). Hy was mede Notarius na de wyze en 't gebruik van dien tyd, in welke qualiteit hy heeft ondertekent het laatstgemelde testament van den voornoemden Hugo van Afsendelft, en in 1520 gepasseert den fondatie-brief van eene vikarye door Elizabeth van Keulen op het H. Geest altaar. De laatste Bagynen-Pater is geweest Heer *Lubeek Dirkszoon*, Priester, eeryds bezitter van eene vikarie gefondeert op St. Jacobs altaar in de groote kerk alhier, waar van wy den brief hier vooren hebben opgegeven. Hy werd in het testament van Heer Jan Govertsz. Priester, die alhier in den Hage op den 26 Julii 1559 is overleden, en hem tot executeur van zyn testament hadde gestelt, betitelt, *Heer Lubeck Dirksz. Priester, Pater en Confesseur van 't Zusterhuis op 't Spoey*. De Staten van Holland begunstigten hem by Resolutie van den 15 Julii 1577 in aanziening van zyne qualiteit en hooge jaaren jaarlyks tot alimentatie en onderhoud met de zomme van 150 guld., te betalen uit de inkomsten van de goederen van 't Kapittel ten Hove. By de omkeeringe der Land-regeeringe is dit klooster den grond gelyk gemaakt, en zyn daarop in latere tyden eenige burgers-huizen getimmerd, latende niets ter gedagtenisse overig, dan dat het straatje, 't geen uit de Pooten derwaarts strekt, daar van als nog behouden heeft den naam van de Bagyne-sstraat, jegenwoordig berugt door den schrikkelyken moord aan twee oude luiden, man en vrouw, in den jaare 1721. gepleegt. Het erf, waarop het bouw-

M m m

huis

Wierd ook genoemd het Susterhuis op 't Spui.

Is naderhand afgebroken en op den grond huizen gebouwt

(x) In oude brieven, sprekende van huizen staande op 't Spui, werd dit Konvent beschreven nu eens met den naam van 't Susterhuis op 't Spui, dan weder eens met den naam van het Susterhuis in de Pooten, zoo als uit de volgende actens af te nemen is, welke wy stukswyze alhier tot bevestiging zullen bybrengen. *Wy Schepenen in den Hage doen condit allen luden, dat voir ons quam Willem de Vries en bekende voir hem en syne erven en nacomelingen in erfpagt gegeven te hebben Barthelmees Rembrantsz een coeluin mit die huysinge dair op staende, gelegen op die Spoey an die oestzyde van die vaert en heeft belegen aen de noirtzyde Corn. Bruynsz, op die oestzyde en an de zuytzyde, dat Susterhuys op die Spuy, en an die westzyde die Heerstract, &c. bezegelt mit ons gemeenen zegel, gescreven op ten xx dach in Aprille in 't jaer ons Heeren 1505. In een anderen brief. Wy Maertyn Adriaensz en Aniboemis Aertsz. Schepenen in den Hage doen condit allen luden, dat voor ons gecomen is Gerrit Kerstlenszoen, en bekende wel en wettelyken vercoft te hebben een jaerlike Los-rente, &c. Ende deze voorz. renten heeft hy den H. Geest alle jairs verzekert op zyn huys en erve staende an die oestzyde van der Spoey, en heeft belegen an die oestzyde Koen Noellez. an die zuytzyde Pieter Engbelsz, op 't oosteynde 't Susterhuys in de Pooten, en op 't Westeynde die Heerstract, &c. Des voirconde hebben wy Schepenen voorn. onsen zegel hier onder angehangen op ten 23 dag Junii Ao. 1536. Deze ophelderinge hebben wy nodig geagt hier by te voegen, op dat men door onkunde niet wederom zoude vervallen in gelyke dwalinge, welke men heeft begaan ontrent het Ste. Agnieten konvent, stellende alhier twee afzonderlyke kloosters, het eene op 't Spui en 't ander in de Pooten, daar het nogtans een en 't zelve is geweest.*

Derd'-
halve
mergen
lands
by die
van den
Hage
gekogt.

huis en de kerk gestaan hadden, en als toen al woest en ledig leggende, groot vyf hond, wierd in den jaare 1583 by de Staten van Holland aan *Philips Doublet*, Ontfanger Generaal en Meester van de Rekening in Holland in erfpagt gegunt, om aan zyn huis en hof te mogen trekken; en aan de Magistraat van den *Hage verkogt tot commoditeit en gerief van de wlekkie en ingezetenen van dien ontrent derd' halve margen lands, gelegen agter het zelve bouwhuis* ten zuidoosten, voor de somme van 1200 ponden van xl. grn. 't pondt, &c. uitwyzens de acte van koop daar van zynde van date 2 April 1594 en de brief van opdragte gedagtekent 5 Februari 1596. Van welk land naderhand is gemaakt de Kalvermarkt, Turf en Houtmarkt met de dwars-sraaten daarop uitkomende.

Zegel
van't
konvent

Dewyl ons ter hand gekomen is een francyne brief van den jaare 1518 gepasseert by *Elizabeth Symonsdogter Ministresse van de besloten Convente onser Liever Vrouwen in Galilien*, waar onder aan des Konvents zegel in groenen wassche aan een francyne staarte was hangende, zoo hebben wy de moete waardig geagt, om de oudheid-Beminnaars daarvan een afbeeldzel alhier te geven.

Het zelve vertoont de moeder Maria met het kindeke Jesus op haaren arm, met dit omschrift, zoo verre wy hebben kunnen lezen

SIGILLUM DOMUS BEATE MARIE VIRGINIS IN
GALILEA IN HAGA ORDINIS SORORUM CO...

't geen wy by giffinge dus uitleggen:

Zegel des Convents van de Heilige Maagd Maria in Galilea in den Hage van de orde der beslotene Susteren.

XV. HOOFSTUK.

Verhandeling van verscheide Kapellen, als I. Ste. Maria Kapel op de Spui-brugge. II. St. Jacobs Kapelleke in de St. Jacobs-straat. III. St. Cornelis Kapel en Leprooshuis aan 't Sicken, wanneer gestigt, onderzocht. Inwyding van 't altaar in de kapel, die in laater tyd tot de vergaderplaats der Regenten gemaakt is. Onderzoek op de Leproozen, alwoorens zy in 't huis ontfangen wierden, en weder uitgingen. Placcaat tegen de bedelarye en ongeregeltheden der door het land loopende Leproozen. Inbreng der zieken in 't huis, en middelen tot derzelver onderhoud. Plegtige Ommegang eens 's jaars door den Hage met poppen, als mede door het gansche Westland. Onder de voorregten van 't huis, was de visscherye van de Vyver en waten om het Hof, mitsgaders de beplanting van den Ryswykschen weg. Is tans een Proveniers-huis; deszelfs bestier, en namen der Regenten. IV. Het Kapelleke van 't Vrouwtje met de Kruiken; waar gestaan heeft. V. De Kapel van 't Sacraments Gilde-huis; waar gelegen, en waar toe tans gebruikt werd. Het Broederschap van 't H. Sacrament, in den jaare 1440 door den Abt van Middelburg en den Pastoor van den Hage bevestigd. Stond onder een Deken en vier Hoofdmannen. Plegtigheden en diensten by het selve verrigt. Vereisch ter aanneming van 't selve. Hunne vergaderplaats Was al van oude tyden een Gast- of Proveniers-huis. Naam-lyste der Regenten. VI. St. Anthonis Kapel, een der oudste gestigten in den Hage. Tans het Dol- en Pesthuis. Hoedanigheid van 't gebouw, en by wien het selve geregeert werd. Een tweede orde van St. Anthonis, genaamt de Krecpels, in den jaare 1488 vernietigt. VII. St. Anthonis Kapel in 't Bosch.

STE. MARIA KAPEL.

Ehalven de voorverhaalde vier Nonnen-Konventen, hebben'er hier en daar op verscheide plaatzen nog eenige Kapellen gestaan; als onder anderen *de Kapel van de H. Maagd Maria* op de Spui-brugge, die daar van nog den naam voert van de *Kapel-brugge*. Van deze kapel is niets dan de enkele geheug-nis over. Deze kapel was niet heel groot; de geene die dezelve bedienden wierden genoemt *Capelmeeesters van onser Lieve Vrouwen Capelle op te Spoey*. Zy bestonden mede, als andere Geestelyken, uyt giften en constitucien van renten op huizen en erven in den Hage, welke rentjes naderhand by de veranderinge van tyden, den Leproosmeesters alhier ten behoeve van de zieken zyn toegevoegt.

Ste.
Maria
Kapel.

ST. JACOBS KAPELLEKE.

St. Jacobs kapelleke.

Tusschen de Wagestraat en het Spui t'einde de St. Jacobs-straat, die daar van zyne benaminge heeft behouden, stond een kapelleke, genaamt *St. Jacobs Kapelleke*, om dat het ter eere van St. Jacob den minderen was ingewyd. Het zelve was mede van geen grooten omtrek, gelyk uit de oude kaart van den Hage No. 23. af te nemen is. Wie het zelve gestigt heeft, is ons t'eenemaal onbekent. In laater tyd is deze kapel omver geworpen, en de grond geëffent, waar op of daar ontrent de Heeren van de Societeit in den Hage, in den jaare 1649 hebben gedaan bouwen eene nieuwe kerk, waarin na verloop van zes jaaren, voor de eerstemaal de Godsdienst is gepleegt.

ST. KORNELIS-KAPEL en LEPROOSHUIS.

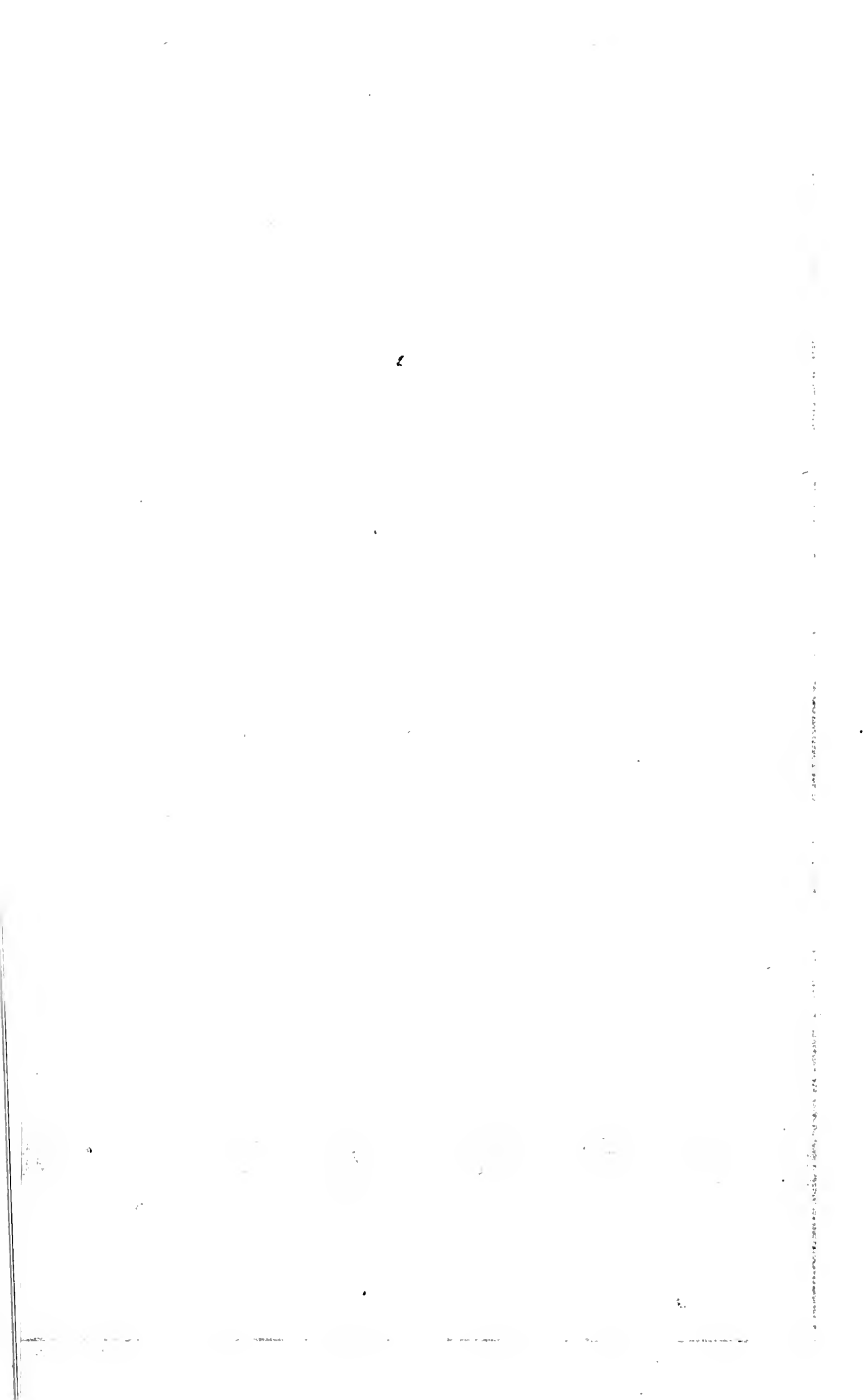
St. Kornelis Kapel en Leprooshuis.

De *Kapel* van 't Leprooshuis, 't welk aan 't inkomen van den Hage aan den Delfschen ryweg gelegen is, en jegenwoordig voor een Proveniershuis gebruikt werd, was ingewyd op den naam *van den H. Kornelius*, en diende tot gebruik voor den geenen die met akker-ziekte, melaatsheid, of lazery besmet zynde, in 't voorz huis hun verblyf of inwooning hadden. Deze ziekte was ouwelings alomme bekent en zeer gemeen, weshalven men in de meeste steden van Holland Lazarus- of Leprooshuizen (a) gestigt vind, welke naderhand, deze quaal verminderende, meest in Proveniershuizen zyn verandert.

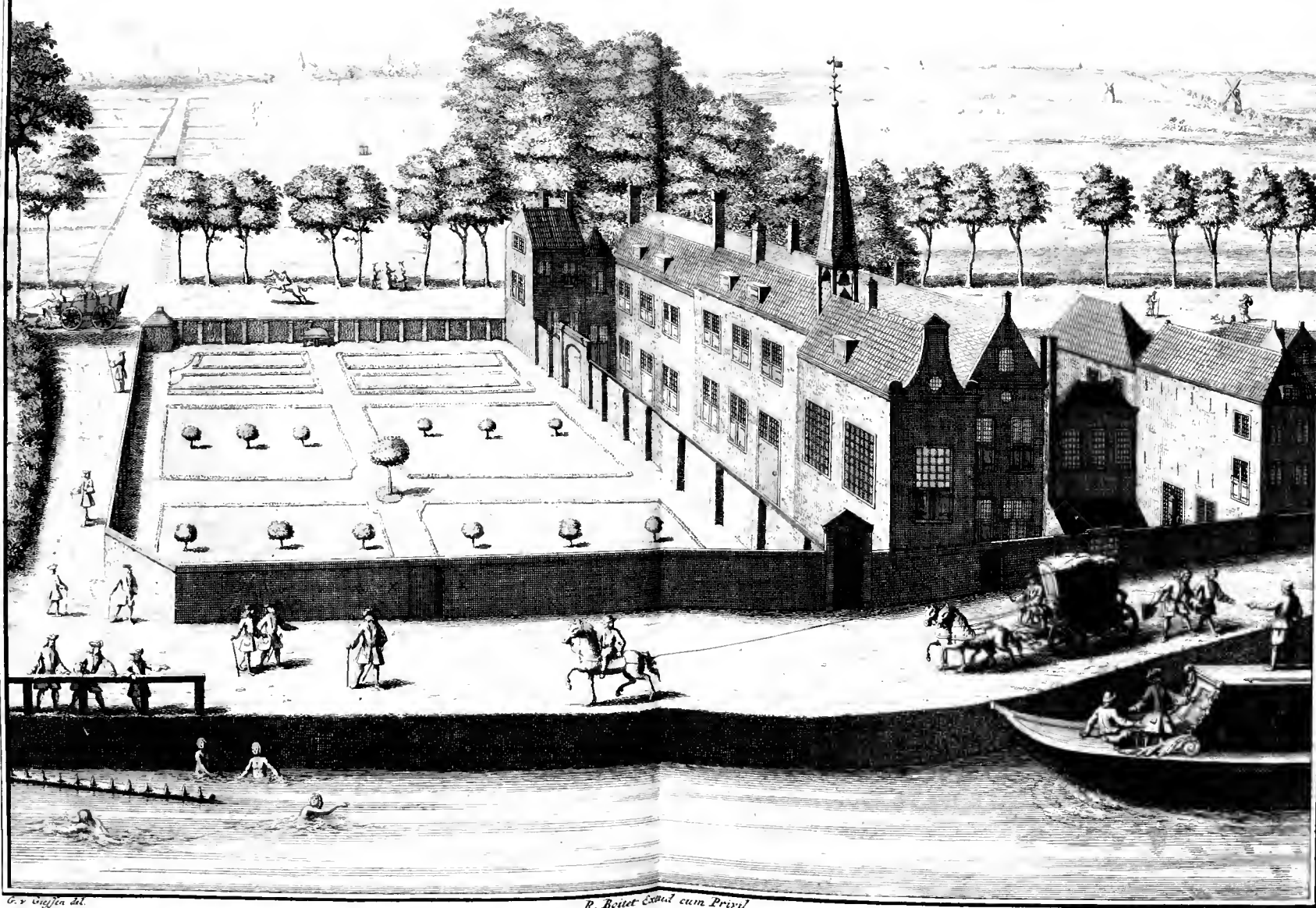
Onderzoek, wanneer deze kapel gestigt zy.

Wanneer deze kapel gestigt zy, kan met geen zekerheid gezegt werden; niettemin is het waarschynlyk, dat dezelve gebouwt is tusschen de jaaren 1441 en 1450. 't Geen daar toe aanleiding geeft, is een acte van den jaare 1441, waarby eenige perzoonen met Lazarus-ziekte besmet zynde, door de Raden van Holland gelast werden uit den Hage te vertrekken en daar uit te blyven een jaar lang, ten ware zy eerder van dezelve quale gezuivert en genezen waren. Uit welke zaak men zoude moeten besluiten, dat het meergem. Ziekenhuis ter zelve tyd nog niet in wezen is geweest. De acte, als aanmer-

(a) De Lazery en Melaatsheid is eenigen tyd, als onder *Philippus Augustus* (volgens 't getuigenis van Mezeray in 't leven van den gemelden Philippus Augustus) en eenige der volgende Koningen, zeer gemeen in Vrankryk en in de omliggende landen geweest. Om de voortzetting van deze quaal te beletten, wierden de melaatsche menschen van alle menschelyke gemeenschap afgehouden; en op afgezonderde plaatzen, verre van 't gezelschap der menschen, dog by groote en gemeene wegen, opgesloten. Hun getal is metter tyd zodanig aangewassen, dat 'er zoo te zeggen geen stad en burgt en was, of daar moesten Lazarus-huizen gebouwt werden. En gemerkt dat de menschen in die tyden doorgaans goed geefs waren, en veel hielden van kloosters en Gasthuizen te stigten en begiften; en dat de Koningen en Vorsten daar en boven vrydommen op vrydommen, en 't eene Privilegie voor en het ander na aan deze Lazarushuizen verleenden, zyn dezelve in korten tyd zoo ryk en magtig geworden, dat ze eer voor benydens als voor beklagens waardig aangezien wierden. Zie Oudh. en Gestigten der stad Utrecht, 1 deel, pag. 576. in 8.

'T LEPROOS-HUIS.

merkelyk , om dat de Magiftraat van den Hage daar nevens geordonneert werd de gemelde bevele ter uitvoering te ftellen , zullen wy hier byvoegen.

» **B**Y mynen Heer van Bingincourt en anders den Rade gefteft
 » ter faken der Lande van Hollant , &c. is overgedragen en ge-
 » floten, overmits onderwys dat hun gedaen is van *Dammus* den Bo-
 » de , *Castelleintge* , *Willem* van Dordregt en *Marthyn* van Dor-
 » drecht , die befmēt soude wesen mitter ziekten van der laferien ,
 » dat die voorn. perfoonen trecken fullen wter Hage en dair wt bli-
 » ven een jair lang , en wairt dat fy hier en binnen van der voifz.
 » ziekten gefuyvert en genesen worden , foo fullen myn Heeren
 » van den Raide hen dan confenteren na dat fy dan bevinden , dat
 » na gelegeniffē der faken mogelyken dair in behoiren fal worden
 » gedaen te wesen. Ende hebben hier op bevolen den Bailliu ,
 » Scout en Gerechte van der Hage , dat fy dese voorn. perfoonen
 » van myns genadichs Heeren wegen bevelen en foe goet hebben
 » dat fy terftont wter Hage trecken en dair wtbliven in der maniere
 » voifz. Gedaen in den Hage by mynen Heer van *Bingincourt* , Hee-
 » ren *Geryt van Zyl* , *Willem van Naitwyk* , Mr. *Henrick Wtenbove* ,
 » Mr. *Pieter van Boiftensween* , Mr. *Jacob Potter* , *Goidscalc Oom* ,
 » en *Geryt Potter* op ten xij dach in Meye anno M. CCCC XLI.

Ontzeg-
ginge
van den
Hage
door
den
Raad
aan ee-
nige La-
zere ;
en laft
op 't
geregt
om dat
uit te
voeren.

Dat 'er de kapel en gevolgelyk het voorfz. Godshuis , tot welkers dienfte de kapel alleen is gefigt , in den jare 1450 al hebben geftaan , is klaar te zien uit de acte van auctorifatie welke de Biffchop van Utrecht , Heer *Rudolph van Diephout* , verleende op zynen algemeenen Vikaris , om het altaar , toen nieuwelings opgeregēt in de kapel der Leproozen buiten den Hage met de gewoonelyke plegtigheden na de wyze en 't gebruik der Roomsche kerke in te wyden. De Latynfche brief , waar van ons de originele is verতোont , luid in dezer voegen :

RODOLPHUS Dei & Apostolice sedis gratia Episcopus Trajec-
 tensis Reverendo in Christo Patri & Domino Domino Gerlaco ,
 eadem gratia Episcopo Jeropolitano nostro in Pontificalibus Vicario Gene-
 rali salutem & sinceram in Domino caritatem , ut altare situm in Capel-
 la Leproforum extra villam Hagam nostre Diocesis noviter fundatum
 non consecratum premissis solempnitatibus debitis & consuetis , prout con-
 gruit sub invocatione Patronorum ejusdem altaris. Accedente consensu
 quorum interest ac jure matricis Ecclesie & alterius cuuscunque semper
 salvo consecrare possitis & valeatis , auctoritatem & licentiam tenore pre-
 sentium impertimur. Statuentes & volentes dedicationem predicti altaris
 singulis annis & perpetuis futuris temporibus dominica prima post festum
 Petri & Pauli Apostolorum in Dei nomine , solempniter celebrari. Nos
 enim cupientes corda fidelium ad caritatis opera invitare omnibus homini-
 bus utriusque sexus vere confessis & penitentibus , qui in dicto altari mis-
 sas audierint aut qui in eorum testamentis vel extra aliquod caritativum
 subsidium , aurum , argentum , vestimenta , libros , calices , luminaria ,

Autori-
fatie van
den Bif-
schop
van Ut-
regt tot
het in-
wyden
van 't
altaar.

ornamenta seu quævis alia eidem altari pie donaverint, legaverint, donari aut legari procuraverint quotiescunque, quandocunque & ubicunque eorum aliqua fecerint seu adimpleverint, de omnipotentis Dei misericordia beatorum Petri & Pauli Apostolorum... ac beati Martini patroni nostri gloriosi meritis & intercessione confisi, quadraginta dies indulgentiarum de iniunctis eis penitentiis misericorditer in Domino relaxamus, nostrarum testimonio litterarum. Datum Ao. Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo mensis Junii die vicesima tertia.

AR. BYNDORP, *Sigt.*

De gemelde Vikaris met deze magt voorzien zynde, wyde den 23. Junii daaraanvolgende het voorfz. altaar, gevende allen den geenen, die aan 't zelve altaar missen deden of hoorden en wel inzonderheid op zekere Heilige dagen, of die by hun testament of daar buiten eenig onderhoud 't zy goud, zilver, boeken, bekers, kandelaars, vercierzelen of iets anders aan het altaar of zieken, in 't voorfz. huis leggende, schonken, maakten of bezorgden, aflat van 40 dagen, gelyk uit de volgende acte bieder te zien is:

Inwydinge van 't altaar.

GERLACUS Dei Gratia Episcopus Jeropolitanus reverendi in Christo Patris ac Domini Domini Rodolphi eadem gratia Episcopi Trajectensis in Pontificalibus Vicarius Generalis notum facimus universis, quod Ao. millesimo quadringentesimo quinquagesimo mensis Junii die vicesima tertia altare in Capella Leprosorum sita extra villam Hagam versus Delft in honorem omnipotentis Dei sueque genitricis Virginis Marie, beatorum Cornelii, Sebastiani ac Georgii consecravimus, coopante nobis gratia septiformis. Cujus quidem altaris dedicationem constituimus Dominica prima post festum Petri & Pauli Apostolorum singulis annis perpetuis temporibus in Dei nomine celebrandis. Nos enim cupientes corda fidelium ad caritatis opera invitare omnibus hominibus utriusque sexus vere confessis & penitentibus, qui supra dictum altare divina missarum officia dixerint aut audierint, Et presertim in festivitibus infra scriptis dupliciter. In natali Domini, Pasche, Pentecostes, omnium Sanctorum & singulis festis beate Marie Virginis, aut qui in eorum testamentis vel extra aliquod caritativum, subsidium, aurum, argentum, vestimenta, libros, calices, luminaria, ornamenta, seu quævis alia eidem altari seu infirmis pie donaverint, legaverint, donari aut legari procuraverint, quotiescunque, quandocunque & ubicunque eorum aliqua impleverint de omnipotentis Dei misericordia ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus meritis & intercessione confisi, quadraginta dies indulgentiarum de iniunctis eis penitentiis misericorditer in Domino relaxamus nostrarum testimonio litterarum. Datum anno mense die quibus supra.

Ver-nieuwinge van 40. dagen indulgentie te verdie-

En om deze ellendige menschen meer te begunstigen, op dat zy in 't gemelde huis des te beter mogten onderhouden en van behoortlyken nooddrift bezorgt werden, verlcende Heer Joost algemeen Vikaris van den bisschoppelyken Steel van Utrecht by toestemming van David van Bourgondie ter zelve tyd den gemelden stoel bekleddende, na verloop van ontrent zes jaaren, andermaal aflat voor 40 da-

dagen, te verdienen aan 't altaar, waar van de open brief te vinden is hierna onder de Bylagen P P.

Aan dit altaar waren verscheide vikaryen of altyd durende kapelanyen gestigt; onder anderen was 'er in den jaare 1490 eene gemaakt en gefondeert ter eere van de Heilige en onverdeelde Drieeenigheid, de roemwaardige Maagd Maria en alle Heiligen, en met verscheide goederen en inkomsten begiftigt, waarvan Mr. *Walter Adriaensz*, Priester, wettige bezitter was. Deze by toeflemming van den bovengemelden Bilichop eenige landeryen, tot deze vikarye behoorende, hebbende verkogt, had de penningen, daar van gekomen, beleid en verzekert op huizen, erven en landeryen in en ontrent den Hage gelegen en droeg dezelve by acte van den 5 April 1505 ten behoeve van de voorz. vikarie weder op. In den jaare 1705 is de kapel, die niet heel groot was, en haar spitje of toorentie nog behouden heeft, door de Regenten in eene Vergaderkamer verandert.

In deze kapel stonden ook voorheen geschilderde glazen; onder anderen was 'er een in 't oudste voorstuk aan de zuidzyde naast aan 't Choor, vertoonende een geharnast man in zyne volle wapenrusting met een ridderlyken wapenrok omhangen, nedergeknielt voor een St. Joris beeld, en daar nevens het wapen van *Van der Myle*, zynde een eenhoorn met een gouden hoorn en goude klauwen op een wit schild. De Heer *Cornelis van der Myle*, Heere van der Myle, Dubbeldam, Baccum, enz. verzogt in den jaare 1627. aan de Leproosmeesters, om het zelve glas, ingevalle zy quamen te besluiten het gemelde voorstuk te vernieuwen of te veranderen, te mogen hebben, belovende en specialyk zig verbindende weder een ander nieuw glas van de zelve grootte en inhoud of met zyn wapen alleen ter zynere keure en koste ter zelve plaatze te zullen doen maken en stellen, 't geen de Leproosmeesters hem by acte van den 26 Februarii des gem. jaars accorderen en toefonden.

Het huis, waarvan de grond daaromheen den naam van 't **STIEKKE** (*b*) bekomen en zedert behouden heeft, was in den beginne mede van geen grooten omtrek, zynde naderhand door den tyd vergroot, dog egter in allen delen geschikt tot gemak en gerief van de zieken, die allerwegen herwaarts vloeiden en uit de omleggende dorpen en plaatzen in 't zelve huis wierden gebragt, om van hunne besmettinge en Leproozie genezen en geholpen te werden. Alvorens zy in 't huis wierden ontfangen, moesten zy door de Meesters of Gefworens van St. Jacobs kapel buiten Haarlem beschouwt en ondertaft werden (*c*) en besmet bevonden zynde, wierden zy met eene

nen aan
't zelve
altaar.
Ver-
scheide
vikarien
aan 't
zelve
gefon-
deert.

De ka-
pel in
een ver-
gader-
plaats
veran-
dert.
Geschild-
derde
glazen.

Hoeda-
niheid
van 't
Huis.

Onder-
zoek op
de Lep-
proozen
alvoo-
rens zy
in 't huis
quamen
en we-
der uit-
gingen.

(*b*) Deze benaminge is ons al in een brief van den jaare 1476 te vooren gekomen; uit welken brief ook schynt, dat deze grond zig toen al uitgetrekt heeft tot vooraan op 't Spui.

(*c*) Dit voorregt is door den Graaf van Holland by een special Privilegie aan de gemelde plaats gegeven, volgens een verklaringe van de Magistraat van Haarlem, luidende als volgt: „ Wy Schout, Schepenen en Raed des gemeenebestes van Haarlem, doen cond allen en ieder in 't byzonder, dat onze wettige Graaf

van

verklaring of certificaat-brief voorzien; welkers inhoude deze was; *Kenlick zy allen luiden, hoe dat wy gemeen Gefworen van St. Jacobs Capelle buyten Haerlem geproeft en met allèr neerstigheyt gesien hebben een vrouws of mans-persoon, out ontrent . . . jaren, genaemt. . . . welken wy nu ter tyd melaats nytgeven, besmet te wesen met Laserye, waeromme zy of hy gaan zal met vliegers, een klap hebbende op de borst, een swarte hoed op 't hoofd, bekleet met eenen witten bant, sonder ander bant, en desen brief out zynde vier jaeren is doot en te niet. In kennisse des waerheys, soo hebben wy gemeen Gheswoorens voorfsz. desen brief bezegelt met onsen gemeen zegel, in 't jaar ons Heeren duisend ses hondert en twee en sestig den 30 Januarii.*

Eer zy wederom uit den huize mogten gaan, wierden zy andermaal na Haarlem gezonden, om gevist te werden, en kregen als dan zuiver geschouwt zynde, een gezond-brief, kortelyk inhoudende, *dat wy gemeen Gheswoorens van St. Jacobs Cappelle buiten Haerlem geproeft en met alre neerstigheid besien hebben de persoon genaamt N. N., den welken wy nu ter tyd schoon uitgeven, niet melaas te wesen met laseryen. In kennisse der waerheid &c:*

Maar wanneer de bedelarye en ongeregelheden der door 't landloopende Leproozen dagelyksaanwiezen en de steden daar over klagtig vielen, wierd *Maurits Prins van Oranje als Gouverneur dezer Landen* in den jaare 1586. den 13 Octob. genootzaakt tot inteugeling derzelve een streng Placcaat (d) te doen uitgaan, „ ordonneerende „ dat van nu voortaan binnen der stede Haerlem ofte daerontrent „ in de Leprosie, daer de proeve gedaen word, geen uitheemsche „ persoonen, mannen ofte vrouwen buyten den Lande van Holland, „ Zeeland en Vriesland gebooren ofte woonachtig, geadmitteert en „ fullen worden totter schouwe, 't zy dat sy fuyver ofte vuyl begeeren beschouwt te werden. Ende dat alle den geenen die binnen „ den voorfsz. Landen van Holland, Zeeland en West-Vriesland „ woonachtig zyn, willende reysen totte voorfsz. proeve, daer toe „ ook niet en fullen worden geadmitteert, ten zy dat sy by hen hebben en aldaer vertoon en Certificatien van de Steden daerinne sy „ woonachtig syn, dat sy aldaer inwoonders zyn ende hoe lange sy „ daer gewoont hebben, ende de geene die woonachtig zyn in eenige „ Dorpen ende te proeve komen, gehouden fullen wesen gelyke „ Certificatie te brengen van den Hooft ofte Criminele Officiers van „ de Dorpen en Plecken in den voorfsz. Landen van daer sy komen. „ Belastende en ordonnerende over fulcx den Gecommitteerde tote „ voorfsz. proeve, anders geene persoonen te admitteren, op peene „ van arbitralicken gecorrigeert en gestraft te worden. Ordonnerende mede dat van nu voortaan egeene Leproosen, mannen of Vrouwen

„ van Hollant dit voorrecht gegeven heeft, dat de geenen, die met melaatsheyt „ besmet zyn, uyt de gansche Provincie van Holland en van Zeeland kunnen komen in St. Jacobs kapel onder 't gebied van Dykendam, om hunne melaatsheid aldaer te laten onderzoeken en genezen. Ter getuigenisse van deze waarheid hebben wy dezen brief in 't licht gegeven, en 'er ons zegel aangehangen. „ In 't jaar 1413 vrydags na St. Jacobs feestdag. Zie verders de Oudh. en geltigten van Kennemerland, pag. 286. in 8.

(d) Te vinden in 't groot Placcaatb. 1 deel, col. 475. N. 3.

„ wen en fullen mogen gaen, komen, blyven ofte converferen in ee-
 „ nige beflotene ſteden ofte Leprooſhuizen daer buyten ſtaende,
 „ daer ſy niet woonagtig zyn, nochte gaen bedelen ten platten Lan-
 „ de, maer fullen blyven in de Leproſien van de ſteden ofte van de
 „ Quartieren daer ſy woonagtig zyn geweest, ſonder dat de Meef-
 „ ters van deſelve Leproſien yemand daer toe ofte anders oorlof ful-
 „ len geven ofte conſenteren, ook onder dekzel van correcter ſtraf-
 „ finge, met verſendinge ofte banningschap ofte andersints, maer in-
 „ dien ſy eenige Leproſien, van meſuſen willen corrigeren, 't ſelve
 „ fullen ſy mogen doen by incarceratie, vangeniſſe, ſtellinge te water
 „ en te brood of diergelyke punitie, en dat binnen de Leproſie van
 „ elk haare reſidentie. Dat de geene die voortaan Leproſien ge-
 „ ſchouwt fullen worden, komende van de ſchouwe ofte derwaerts
 „ gaende, omme zuiver geſchouwt te worden, gehouden fullen we-
 „ ſen te dragen de tekenen der Leprooſen: te weten, *een Vlieger op*
 „ *de borſt, een klappe in de hand, met een hoed op 't hoofd, bekleed met*
 „ *eenen witten band breed twee vingeren, ſonder eenige meſſen ofte ge-*
 „ *weer te dragen,* op pene, indien yemand bevonden word contrarie
 „ gedaen te hebben, indien ſy Leprooſen zyn, gevangen en wel
 „ ſtrengelyk gegeeffelt en gebannen te worden uit de Landen voorſz.
 „ op haer lyf, ende indien ſy geen Leprooſen bevonden werden, op
 „ peene van de galge. Dat voorts alle Leprooſen hen niet onthou-
 „ dende binnen de huysen daer toe geordonneert, fullen gehouden
 „ weſen alle vier jaren te komen tot Haerlem by de geſwooren ſchou-
 „ wers, met Certificatie van hare ouderdom van de Wethouders
 „ daer ſy haer woonſtadt houdende zyn, en laten hen van nieuws
 „ ſchouwen en haere brieven vernieuwen, en voor de vernieuwinge
 „ van de brieven betalen volgende 't regt daer toe van outs ſtaende.
 „ Dog naderhand daarin weder een groot verloop geraekt zynde, zulks
 „ dat het gem. Placcaat weinig of niet wierd nagekomen, ſchreven de
 „ Regenten van 't Leprooſhuis der ſtad Haarlem in den jaare 1632.
 „ daar over aan alle de Godshuizen in de reſpective ſteden van Hol-
 „ land. De brief aan de Leprooſmeesters van den Hage was van de-
 „ zen inhoude:

*Eerzaame, Wyſe, Voorzienige, zeer Diſcrete Heeren, goede Vrun-
 den en Nageburen.*

„ **A**Lſoo door groot verloop en weynig naercomen van den Placate op
 „ 't ſtuk van de Leproſie, der zelve proeve en andersints gemaekt
 „ en geëmaneert, ſoo wel tegen de buytenlandſche en uytheemiſche La-
 „ ſaruſſen, dewelke in deſen Lande ten laſte van de reſpective Gods-
 „ huysen logeren, als van de Laſaruſſen die in deſe Landen woonen-
 „ de, op haar oude brieven verjaart of daer ontrent ſynde, begeeren
 „ ſonder teſtimonie van hare woonplaetſe mede te brengen, ander-
 „ maal geſchouwt te worden, alles contrarie den Placcate, waer van
 „ wy u eenige copien van deſelve by deſen ſyn toefendende; ver-
 „ ſoekende dat UE. tot handhavige en maintiement van deſelve en
 „ behoudinge van de reſpective Godshuysen, een of meer in uwer
 „ huysen gelieft te doen affigeren, aenplacken ofte hangen, op dat
 „ het

Brief
 van de
 Regen-
 ten van 't
 Leprooſ-
 huis der
 ſtad
 Haer-
 lem aan
 de Re-
 genten
 van hét
 Zieken-
 huis in
 den Ha-
 ge.

„ het zelve by de respectie Lazaruſſen mag geleſen ofte naergeco-
 „ men werden ; Ook dat de geene die uit UE. ſtede of huylſe alhier
 „ werden gefonden, omme geſchouwt ofte herſchout te werden, be-
 „ hoorlyke teſtimonie mede werden gegeven, op dat alle goede ge-
 „ bruyken, coſtuymen en uſantien werden onderhouden, ende alle
 „ misbruyken geweert en voorgekomen, daar aen ons vruntſchap fal
 „ geſchieden, want wy van meninghe ſyn, ſodanige ſonder geſchout
 „ ofte herſchout te werden, weder te rugge te ſenden, als ſtrecken-
 „ de zulx tot minſte koſten, overlalt en ſchade van de reſpective
 „ Godshuylſen, waer op wy ons fullen verlaten. Hier mede

Eerſame, Wyſe, Voorſienige, ſeer diſcrete Heeren, goede Vrunden en
 „ *Nageburen,* zyt den Almogenden God bevolen. Geſchreven in 't
 „ Comptoir van den Leprooſhuylſe buyten Haerlem den 30. Septem-
 „ ber 1632.

Onderſtond,

Uwe goede Vrunden de Regenten van den Leprooſhuylſe der
 Stad Haerlem voornt.

Was ondertekent,

P. Deyn, Dirk Schatter, Bemink, 1632.

Wat de
 zieken,
 eer zy in
 't huis
 ingeno-
 men
 wierden,
 daar in
 moelten
 brengen.

Elke leproos was gehouden in 't voorſz. huis te brengen een bed
 met zyn toebehooren, een tinne water-pot met een tinne kan, ſcho-
 tel en ſtoel, alle 't welke by ſierſte, uitgang ofte anderzints aan 't
 huis verviel; dog in latere tyden wierd 't zelve zomtyds met 25
 gulden geredimeert, en moelſt de inkomende daarenboven nog beta-
 len een ſomme gelds, geproportioneert na de gelegendheid van den
 perzoon, waarover met de Leproos-Meeſters wierde gecontracteert.
 Hy moelſt ook aan de gem. Regenten beloven *zig te vougen en regne-
 ren nae wuytwyſen der obſervantien van den zelven huylſe aldaer geuſeert*
*'t zy in eeten, drinken en anders, gelyk men aldaar van ouds gewoen-
 lyk es te doen, min ofte meer dan alle d'andere ſieken aldaer dagelyx ge-
 daen worden, en hem voorts te houden en dragen als een goet oprecht Ca-
 tholycq perſoon behoort te doen, alle op te correctie in de Majts. Placcaten*
en Ordonnantien van den huylſe daer van zynde begrepen. Dog arme zie-
 ken en kinderen, die na de reformatie door de Diakonie van de St.
 Jacobs kerk in 't huis wierden gebragt, beſmet zynde met de
 meergem. quaal, moelſten volgens d'ordre van 't huis alleen voor
 preuve in geld inbrengen twaalf gulden, waar voor zy gedurende
 hun verblyf gekleed en van linnen bezorgt wierden. Uit den huylſe
 gaande kregen zy een bequaam uitzet, gemeenlyk beſtaande in twee
 pakken klederen, twee hembden, een paar hoozen, en een paar
 ſchoenen, waarby zomtyds, als 't meislens waren, nog gevoegt
 wierden 2 ſchortekleen, mutſen en neusdoeken of doeken om den
 hals.

Uit wat
 midde-
 len de.

Deze arme Leproozen wierden onderhouden uit teſtamentaire diſ-
 poſitien, liberale giften en andere goederen, dewelke door verſchei-
 de

de menschen uit mededogen aan dezelve van tyd tot tyd ge-
geven ofte besproken wierden, dog wel voornamentlyk uit de
aalmoeszen, welke dagelyks voor hen zoo aan de huizen, afvaarende
en aankomende schuiten als anderzints met de klap wierden ingeza-
melt.

zelve
onder-
houden
wierden.

Tot Mönster en 's Gravezande plagt men voor deze arme Leproo-
zen in de kerk, als 'er Sermoen gedaan was, zoo wel des zondags
als op H. dagen met houten borden aan de deuren te staan, en na de
reformatie, in plaatze van de borden met een zakje onder de pre-
dikatiën om te gaan, 't welk naderhand by Kerkmeesteren is afge-
kocht met zes gulden 's jaars voor ieder kerk, welk geld heden jaar-
lyks by de Rentmeester van 't Leprooshuis nog ontfangen en verant-
woord word.

Eens 's jaars, te weten in Januarii of Februarii, waren zy gewoon
met verçierde poppen op een open wagen door de voornaamste stra-
ten van den Hage te ryden, om aan de huizen een generale collecte
te doen (e). Op dezen wagen zaten, behalven de voerman, de poppe-
drager, een trommelslager of tambour, een dienaar van den Bailliu,
een of twee dienstmeiden van 't huis, en eenige Leprozen, na dat 'er
veele of weinige in 't huis waren; zomtyds bevonden zig ook onder dat
gezelschap de Binne-moeder, de meid, die dagelyks voor het huis
met den klap omging, en ook de jonge, die de schuiten waarnam.
De giften, die zy alsdan ontfingen, bedroegen gemeenlyk 30 en 40
gulden; waar uit vooraf betaald wierden de voerman voor zyne wa-
genvragt, en de andere voor hunne assistentie, blyvende het verder
overschot ten behoeve van 't huis. By verandering van tyden raak-
te eersst de poppedrager, daarna de tambour van den wagen, en
eindelyk in den jaare 1654 deze gewoonte t'eenemaal buiten gebruik.
Behalven dezen ommevang, hadden zy in 't laafst van Junii of in het
begin van Julii nog een tweede door 't gansche Westland, om by de
huisluiden kaas te halen; dit geschiedde insgelyks met den wagen,
zonder dat wy alsdan van poppedrager of trommelslager vermeld vin-
den; en op dat de huisluiden daar van verwittigt zouden zyn, wierd
't zelve eenige dagen te vooren door aangeplakte biljetten bekend ge-
maakt. Het gewigt van de kaazen, die zy kregen, beliep op 800,
900, ja tot 1300 ponden toe; en de boeren die geen kaas wrongen;
gaven eenig geld in plaats. Deze bedelarye duurde tot den jaare 1655,
immers na dien tyd vind men van dezen uittogt geene aantekeninge
meer, zynde ongetwyffelt deze gewoonte agtergebleven wegens het
klein getal der zieken, die reeds al in den jaare 1628 tot vier ver-
mindert

Plegtigē
omme-
gang
eens
jaars
door den
Hage
met pop-
pen.

als mede
door het
gansche
West-
land.

N n n 2

(e) Het schynt, dat de Regenten hier toe van den Bailliu en Magistraat alvoor-
rens verlof moesten verzoeken, immers in latere tyden, dewyl men in 't *Leproos-
boek van de Collecte van de poppekens in den Hage* aangetekent vind, dat op den 8 Fe-
bruarii 1613 de Zieken met een wagen om den Hage zyn gereden zonder trommel en pop-
pen, alzoo de Magistraat 't zelve verboden hadde; dog met groote gedrang consenteer-
de, dat men alleen mette wagen zoude ryden en mette klappen. En op 't jaar 1614
den 29 Februarii zyn de Zieken mette wagen door den Hage gereden mette trommel en
poppen naer oude gewoonte, na voorgaande consent van den Heer Bailju en Magistraat
van den Hage voorsz. by de Binnenvader verkregen.

mindert waren; de geene die in latere tyden opquamen, zyn door de Regenten buiten het huis hier en daar besteed.

Voor-
rechten
van het
huis.

De vif-
fcherye
van de
Vyver
en wate-
ren om
't Hof.

Onder de voorregten, die het huis ten behoeve van de gem. zieken genoot, was ook, dat de Regenten met en nevens de Meesters van 't St. Nikolaas Gasthuis in pagt hadden de visscherye van de vyver en wateren om het Hof, welke visscherye in vroege tyden aan de laatstgemelde alleen, dog naderhand uit aanmerking dat *de twee voorfz huizen met veel oude armen en ook ongezonde luiden bezwaart en belast waren, en dagelyks meer en meer belast en bezwaart wierden*, aan beide dezelve te zamen voor een zeker getal van jaaren by des Graaffelykheids Rekenkamer vergunt wierd. In den jaare 1613 verwierven de Regenten van de gem. Godshuizen wederom vernieuwing van 't zelve voorrecht, mits in plaatze van 24 stuivers, 30 stuivers jaarlyks tot recognitie aan den Rentmeester Generaal van Noorthollant uitkerende (f). Ook hadden de Leproosmeesters ten behoeve van de zieken en 't Zieken-huis, in den jaare 1518 by een speciale acte van de bovengem. Kamer verkregen de vryheid, om den Ryswykschen weg (g), beginnende van de uiterste huizen van den Hage, strekkende voorby het gemelde huis, tot aan het eerste heultje of bruggetje, noordwaarts het gem. dorp gelegen, met willigen of andere ligt opgaande pooten te mogen beplanten; de acte daar van luid in dezer voegen:

Consent
aan de
Leproos
Mrs. om
den weg
van den
Hage tot
aan Rys-
wyk te
mogen
bepoo-
ten.

„ **O**P ten xvjen. dach van Novembre XVC. ende achtiene, Soe es
 „ by den Luyden van der Rekeninghe in den Hage van 's Co-
 „ nincx wegen by advyse van den Rentmeester Generael van Noort-
 „ hollant Dirck Goodtscalecxz. tot nairstigen versoucke van den Sieck-
 „ huysmeesters van den Lafaryssen van den Hage ende om diversche
 „ redenen by hem geallegeert, den selven Sieckhuysse geconsenteert
 „ geduerende tot wederseggen van der Co. Majesteit oft van der
 „ Rekenamere en nyet langer, als dat die selve Sieckmeesters jegen-
 „ woirdich en toecomende zullen mogen tot heuren selfs costen
 „ doen bepooten die canten van den Heerwech an beyden zyden
 „ mit willigen elsen oft popelgoenen oft andere bomen die dair toe
 „ best dienen zullen; Beginnende van der vuyterste huysen van den
 „ Hage streckende voirby 't zelve Sieckhuys naer Ryswyck toe tot an
 „ 't naiste bruggeken valt an noortwaerts van Ryswyk; Ende fullen
 „ die selve siecken 't proffyt hebben van den houwe en offvall van de
 „ zelve boomen, Behoudelyk dat sy die zelve boomen onderhouden
 „ fullen en de canten van de wegen zulx repareren tot heuren coste
 „ dat nyemant dair by bescadicht of verongelykt en worde. Ende
 „ dit all geduerende tot wederseggen als vooren. Actum in der Ca-
 „ mere van der Rekeninghe in den Hage ten burele den xvjen. dach
 „ in Novembre A^o. XVc. achtiene.

Was getekent,

J. DE JONGE.

Of

(f) Zie hier agter Bylage QQ.

(g) Deze weg tusschen den Hage en Ryswyk, was een zantweg, den welken eenige dorpen in Rynland gelegen, gehouden waren te onderhouden, dat certyds een wyle oirden plach te wezen, als te zien is uit een oud geding hier agter onder de Bylage H. 1. loco te vinden.

Of dit by hen is verzogt geworden, om daar door in tyden en wylen brand voor 't huis te hebben, dan of het enkelyk is geschied voor 't plaizier en verfriffing van het ziekhuis en de zieken, vind men niet uitgedrukt; dit is zeker, dat in 't volgende jaar tegens den moetwilligen en schenders van deze nieuwe plantagie by 't Hof een streng Placcaat wierd afgekondigt, waar van de inhoud agter dit werk te vinden is onder de letter RR.

Zedert den jaare 1691 is deze weg tot aan de Stad Delft met ype en willige-boomen heel net en regulier beplant en met klinkers bestraat, 't geen den Haag aan die kant tot groot gieraat verstrekt.

In voorige tyden waren in dit huis twee zaalen, de eene met den naam van de ziek- en de andere van de gezond-zaal bekend, werdende ieder door eene bezondere binnen-moeder bedient. Uit verscheide contracten, die nog voorhanden zyn, blykt, dat zommige perzoonen de quaal van Leproozie niet onderhevig, al in 't begin van de zestiende eeuw in de laatstgemelde zaal, welke ook in zommige actens het gezondhuis werd genaamt, hunnen kost voor hun leven hebben gekogt (*b*). Onder de conditien waren, dat al 't geene zy boven de uitgeloofde penningen in 't huis bragten, daarinne moest blyven; en dat ook al wat zy met hunne handen wonnen, 't zy met spinnen, braeyen als anderzints, mede ten voordeele van 't huis moest komen. Waar tegens de Regenten verpligt waren, de zelve perzoonen van eeten en drinken, klederen, linnen en 't geen verders tot onderhoud van 's menschen leven vereifcht werd, te bezorgen; zulks dat daar uit schynt, dat dit Godshuis al overlang ten deele voor een Proveniershuis is gebruikt geworden, gelyk het zelve na 't ophouden van de meergemelde ziekte, daar toe in 't geheel geappropriert is geworden; zynde de oude ziek-zaal verandert tot de eetzaal voor de Commensalen. In 't zelve bevinden zig, behalven de Binne-moeder en twee dienstmaagden, tans 30 Commensalen, mans en vrouwen, waar van ieder perzoon, en man en vrouw te zamen, van een vrye kamer, en zommige van twee vertrekken zyn voorzien. De goede en welgereguleerde huishoudinge zoo ten opzigte van spys en drank, als ook van den dienst en andere noodwendigheden, gevoegt by de plaizante en vermakelyke situatie van 't huis, hebbende waar heen men het oog wend, een vry wyt uitgestrekt gezigt, lokken veele herwaarts om hunnen kost te kopen; zulks dat het huis nog dagelyks werd vergroot, ja zelfs tans door Commensalen op eige kosten een tamelyk gebouw daar by en nevens is gestigt.

Het opzigt over dit huis, heeft van ouds tot nu toe gestaan aan vier perzoonen, voorheen met den naam van Leproosmeesters, maar nu met den naam van Regenten, welker vrouwen nevens hen te gelyk Regentinnen zyn, dog zoo, dat, indien een van beide, 't zy Regent of Regentin, komt te overlyden, de langstlevende den dienst

Nnn 3

moet

Was mede al in voorige tyden een Proveniershuis.

Deszels plaizante gelegenheid.

Hoe geregeert werd.

(*b*) Het moet niemand vreemd dunken, dat van ouds in dit Lazarus-huis ook Commensalen zyn geweest, die aldaar hunnen kost kogten, want dit geschiedde niet alleen hier, maar ook in andere steden van Holland. Zie Commelin, *Beschryving van Amsterdam*, I. deel, pag. 556. 558. 559 en 567.

moet verlaten, zoo als het in 't H. Geefthuis, Sacraments en St. Nikolaas Gasthuizen mede geschied. De Leproosmeesters wierden even gelyk de andere Godshuismeeesters van den Hage, eerst door den Bailliu, daar na door den Stadhouder, of by zyn afwezentheid door den President en Raden van den Hove, uit voorgaande nominatie van de Magistraat, en eindelyk na den jaare 1653 by Burgermeesters (i) verkoren, aan welke de Rentmeester gehouden is ten overstaan der Regenten, jaarlyks rekening van zyn bewind en administratie te doen. Dewyl dit huis veelyds is bestierd en geregeert geworden door fatzoenelyke luiden, zoo hebben wy de moeite waardig geagt, om de namen der Regenten en Rentmeesters, die zedert 1563 tot nu toe in dienst zyn geweest, voor zoo verre ze uit egte bescheiden zyn te zamen geltelt, hier agter te plaatzen.

R E G E N T E N

V A N H E T

L E P R O O S - H U I S .

1563	{ Jan Dirksz, <i>Wynverlater</i> .	1601	{ Willem Adriaensz van der Lecq.
	{ Cornelis Coenraadse Messing,		{ Wier Gerrit van Overmeer, <i>Sche-</i>
	{ <i>Schepen</i> .		{ <i>pen</i> .
	{ Leonard Ysbrandsz.		{ Cornelis Lucq, <i>Procureur voor</i>
	{ Johan Hobyn, <i>Procureur voor 't</i>	1604	{ <i>den Hove</i> .
	{ <i>Hof</i> .		{ Johan Wolf, <i>Schepen</i>
1568	{ Adriaen van der Lindt, <i>Schepen</i> .		{ Jacob Pauwelsz van der Maars.
	{ Willem Pietersz van der Wan,	1611	{ Cornelis Pieterfz de Vries.
	{ <i>Vroedschap</i> .		{ Pieter Gysbrechtz van Eg-
1569	{ Pieter Jansz Kinderen, <i>Procu-</i>		{ <i>mont</i> .
	{ <i>reur voor den Hove van Holland</i> .	1613	{ Cornelis Claafz Nagtegaal.
	{ Jacob Jacobsz.		{ Jacob Symonfz, <i>in de Steur</i> ,
1571	{ Barent Jansz Nyelant, <i>Schepen</i> .	1614	{ Dirk Ysbrants van Groenefsteyn.
	{ Willem Pietersz.	1615	{ Mr. Hendrik Laurensz Bors-
	{ Willem Hanneman, <i>Rentmr.</i>		{ <i>man</i> .
	{ <i>Generaal van Noortbolland</i> .	1616	{ Zeger Crynsz (van der) Maas,
1578	{ Claas Jansz.		{ <i>Schepen</i> .
	{ Jochem Robbertsz.	1620	{ Jacob Halling, <i>Vroetschap</i> .
	{ Cornelis Maartensz. Lis.		{ Jasper Nobel.
	{ Johan Couwenhoven.	1622	{ Hans Jochemsz van Meppelen.
	{ Hendrik Jansz.		{ Abraham Claesz van Laren.
1585	{ Pieter Jacobsz.	1623	{ Hendrik Jansz van Berckelo.
	{ Heyman Gielisz Kiggelaer, <i>Sche-</i>	1624	{ Jacob Symonsz.
	{ <i>pen</i> .		{ Leendert Crispynsz van Zoo-
1590	{ Adriaen Huygen, <i>Schepen</i> .	1625	{ <i>wyk</i> .
1591	{ Cornelis Quartelaer.		{ Pieter Gysbrechtsz.
	{ Jan Jans Cocq.		
1599	{ Ysbrand Dirksz.		

1626

(i) Zie hier vooren pag. 343. in de aantekeninge (e).

- (Lambertus Urbanus.
 1626 } Jan Thielemansz van Deyl.
 (Claas Sybrandsz van Ardenne.
 1631 Marcelis Andriesz Uittenhage.
 1633 Dirk Jansz Houttuyn.
 1635 Mr. Everhard Liebergen.
 1638 Willem Vaftrik.
 1645 Johan Borsman.
 1649 Dirk van Bladen.
 1650 Cornelis van Bladen.
 (Simon Hulshout, *Schepen*.
 1654 } Mr. Willem van der Does ,
 (*Schepen*.
 1656 Hugo Mouthaan, *Commis*.
 1659 Anthony Pieterfon, *Schepen*.
 1661 } Dr. Johan van den Hove.
 { Pieter van Groenevelt, *Schepen*.
 (Johan vander Hoeven, *Burgemr*.
 1669 } Govert Comans, *Vroedschap*.
 1670 Willem Rottermont.
 Adriaen van der Straeten.
 1673 } Adriaen van Leeuwen.
 { Roelant van Thiel.
 Willem Hulshout.
 1688 Hendrik van Maaren.
 1691 Mr. Albert Bosch, *overl. den*
 17 Niv 1729.
 Jacob van Leeuwen *Vroedschap*.
 1692 } Laurens vander Straten, *Vroed-*
 { *schap*.
 Barent Manschot.
 1695 Zacharias de Zwart, *Schepen*.
 1705 Cornelis van Neck, *Vroedschap*.
 1706 Willem Middelbeek, *Vroed-*
 { *schap*.
 1725 Wouter Hooreman, *obit* 1726.
 1725 Johan Stenis, *Schepen*.
 1726 Francois Laurentius, *Vroedschap*
 en *Commis ter Finantie van Hol-*
 land.
 1729 Hendrik van Heteren, *Vroed-*
 { *schap*.

R E N T M E E S T E R S

Van het zelve Huis.

- 1568 Charles Anthonisz Hughnes.
 1583 Jacob Stalpert van der Wiele.
 1608 Mr. Jooft Dedel.
 1625 Jacob Dedel.
 1650 Mr. Johan Comans.
 1670 Willem Comans.
 1719 Mr. Willem Bosch.

'T KAPELLEKE van 't VROUWTIE MET DE KRUIKEN.

Nog eene andere kapel stond 'er in 't Noorteinde aan de oostzyde, eer men komt aan dat plein (na wy uit de kaart van den jaare 1570 onder No. 22. kunnen afnemen) daar de wagens heden na Scheveninge afryden; welke was van de Samaritaanische Vrouw (*k*), door de wandeling genaamt *het Cappelleke van 't Vrouwtie mette kruiken*. Van deze is niets dan de blote naam overgebleven.

't Ka-
pelke
van 't
Vrouw-
tie mette
kruiken.

DE KAPEL van 't SACRAMENTS GILDE-HUIS.

Maar de fraaiste van alle was de kapel van 't Hoogwaardig Sacrament, welke de *kapel van 't Sacraments Gildebuis* genoemd wierd, zoo als blykt uit de meergemelde kaart No. 15., om dat dezelve was ge-

Kapel
van 't
Sacra-
ments
Gilde-
huis!

(*k*) Johan. Kap. IV.

gestigt ten dienste van den geenen die in 't gemelde huis woonden en onder het zelve Gilde of Broederschap behoorden. Deze kapel, die niet heel groot is, staat voor aan in 't Noorteinde aan de westzyde een weinig voorby de Plaats na 't noorden; en versprekt tans voor de Engelsche en Hoogduitsche Gereformeerde gemeentens by beurtwisseling tot haare vergaderplaatze; werdende dezelve in 't gemeen genaamt het Engelsche kerkje, om dat het in den jaare 1595. (zoo wy onderregt werden) allereerst voor de Engelsche natie tot den predikdienst is ingeruimt, zoo als wy hier vooren hebben vermeld.

Vikarie
aan 't
altaar
van 't H.
Sacra-
ments
Gast-
huis.

Onder de vikaryen, welke aan dit altaar van deze kapel waren gefondeert, was'er certys eene gestigt door eenen *Nikolaas Hofdyk*. Deze had met zyne vrouw *Elsbye Tsbrentsz* in den jaare 1443. te zamen gefondeert een kapellanie ter eere van den Almogenden God, de roemwaardige Maagd Maria en de gelukzalige Nikolaas en Elizabeth in de St. Jacobs kerke alhier aan 't altaar by den begifter van dezelve kapellanie te benoemen, en dezelve met inkomsten uit hunne gemeene goederen begiftigt. Na doode van zyne vrouw bragt de voorn. *Nikolaas Hofdyk* deze vikarie uit kragte van de magt hem door de gem. zyne vrouw by de eerste stigtinge gegeven, in den jaare 1446. over en vestigde dezelve aan het altaar van het H. Sacraments Gasthuis. Welke fundatie *Rudolf van Diephout*, Eisschop van Utrecht, by zynen brief van den 22. Mai 1448 heeft geconfirmeert en Heer *Gerrit Brudenszoon*, Priester, voor de eerste reize in de bedieninge van de voorz. vikarie bevestigt.

Gefchil-
dert glas
door
Keizer
Karel
aan de
kapel
vereert.

In 't Choor van deze kapel stond een geschildert glas, 't geen Keizer *Karel* ten verzoeke van de Gasthuismeefters hadde vereert, waar van de onkosten, bedragende de zomme van dertig guldens, by eenen *Jan Forier* waren verschoten en betaalt, met beding, dat de penningen hem zouden werden goedgegaan uit de exploitien of goederen, die van perzoonen, over Lutherianie angeklagt en gecondemneert, ten behoeve van zyne Keizerlyke Majesteit zouden werden aangeslagen en verbeurt verklaart. Tot verzekeringe van 't welke het Hof den gemelden Forier in den jaare 1532 de volgende acte verleende.

Akte
van ver-
band ten
behoeve
van *Jan*
Forier
wegens
de on-
kosten
van 't
glas by
hem be-
taalt.

„ Die Grave van Hoichsraeten, Heere van Montingny, van Culenburch, van Borsele &c: Stadhouder Generael, d'eerste en andere Raden des Roomsch Keyfers in Hollant, Zeelant en Vrieslant
„ doen condt eenen yegelycken, dat wy luyden by advys van de
„ Rekeningen alhier ten ernstigen begeeren van den Gasthuysmeesters van 't Sacraments Gasthuys binnen den Hage gegeven en doen
„ stellen hebben vuyten naeme van de Keyferlyke Majesteit een glas
„ in den Choir van den zelve Gasthuis, dair van de penningen be-
„ dragen ter somme toe van dertich ponden van xl. grn. Vlaems 't
„ pont by eenen *Jan Forier* verschoten en betaelt zyn up conditie,
„ dat hy daer van gerembourseert soude worden vuyten exploitien
„ ofte confiscatien der K. Majesteit die na date van dezen vallen en
„ comen zullen van de Lutherianen ter zelve date als noch voir
„ desen Hove nyet gecauseert of gecondemneert, ZOE hebben

wy

„ wy geordonneert en ordonneren mits desen den Rentmeester van
 „ der Exploicten in der tyt wesende den voirsz. Forier ofte actie
 „ van hem hebbende de voirsz. dertich ponden munte voirsz. te
 „ restitueren vuyten confiscation of penningen die coemen of vallen
 „ fullen vuyt saeken en na date als voeren; dezelve somme sal hem
 „ gepasseert worden in rekeninge, desen overbrengende en quitan-
 „ cie dairup dienende. Des t'oirconde soe hebben wy bevolen Mr.
 „ *Rombout van Steynemolen*, Substituut van den Griffier van den
 „ Hove dit over ons te teykenen, 't welk ik *Rombout van Steynemo-*
 „ *len* zulx gedaen hebben op den tweden dach in Junio anno XV^c.
 „ en twee en dertich.

HET SACRAMENTS GILDE-HUIS.

Het Sacraments Gilde-huis, waar van de vooren beschreven kapel den naam droeg, is gelegen agter dezelve kapel ten westen, en schynt al in den beginne der vyftiende eeuw gebouwt te zyn ten dienste van 't H. Sacraments-Gilde of Broederschap, 't geen ter eere van 't H. Sacrament was opgerecht.

Dit Broederschap wierd eerst in den jaare 1440 door den Abt van Middelburg by toestemming van den Parochiaan van de St. Jacobs kerk bekrachtigt, waar van de Latynsche brief in dezer voegen is luidende:

P*PETRUS DE DAM* *permissione divina Abbas Monasterii Beate Marie Middelburgensis nec non Conventus ejusdem Monasterii ordinis Premonstratensis Trajectensis Dyocesis, & Cornelius filius Allardi Canonicus dicti Monasterii & Curatus ecclesie Prochyalis in Haga-Comitis dictae Dyocesis universis presentia visuris facimus manifestum, quod nos humilibus supplicationibus Sculteti, Scabinorum & omnium vicinorum sive parochyanorum dictae parochyialis ecclesie Hage-Comitis pro divini cultus ampliacione & majoratione libenter condescendentes novam fraternitatem in honorem Sacramenti Eucharistie nunc in dicta parochyali ecclesia erectam & ordinatam in Dei nomine approbamus & ratificamus, & ut singulis feriis quintis missa de Sacramento solemniter ad honorem ipsius Sacramenti celebretur in sepedicta ecclesia in summo altari & non in alio, nostrum consensum adhibemus pariter & assensum Provisoris, quod ipsi fratres Curato pro tempore ibidem loco oblacionum tempore celebracionis missae hujusmodi presentandarum singulis annis de summa quatuor librarum monetæ Hollandicæ respondebunt, prout in littera corporum fratrum huic nostræ confirmacionis litteræ affixa sigillo Scabinorum Comitatus Hagiensis munita fratres ipsi seipsos & suos successores obligaverunt. Datum anno millesimo quadringentesimo quadragesimo die vicesima nona mensis Octobris.*

Sacra-
ments
Gilde-
huis en
Broe-
der-
der-
chap.

Wierd
in den
jare 1440
door
den Abt
van
Middel-
burg en
den Pas-
toor van
den Hage
bevest-
tigt.

Hier voor moest het Broederschap jaarlyks aan den Pastoor van den Hage uitkeeren de somme van vier ponden, waar voor Deken en Hoofmannen zig voor Schepenen van den Hage specialyk verbonden.

„ **W**y *Heinrik Jansz Deken, Pieter van den Bosch, Pieter*
 „ *Toll, Meester Geryt barbier, Heinricus Fabri Hooftmans,*
 „ ende die gemeene broederen van den Wairden Heyligen Sacra-
 „ mente in den Hage, doen condit allen luden, want die eerwaer-
 „ dige Vader in Gode Heere *Pieter van Dam*, Abt en Convent van
 „ onser Liever Vrouwen Cloester in Middelburch, ende Heer *Cornelis Allairtsz*, Canonik in den Clooster voirsz en Prochypaep in
 „ den Hage onser broederschap voirsz geconsenteert en geconfir-
 „ meert hebben voir him en hoeren nacomelingen Abden en Con-
 „ vente van Middelburch en Prochypapen in den Hage, dat wy alle
 „ weeke des donredages een feestelicke misse sullen doen singen van
 „ den wairden heiligen Sacramente in der Prochykerke in der Ha-
 „ ge, op dat hoge outaer en die offerhande als dan beuren en die
 „ keeren in oirbair en profite der broederscap voirsz. Welke mis-
 „ sen men beginnen sal goets tyts tot ses of tot zeven uren, geliken
 „ die statuten dair of inhouden, wtgenomen, dat wy op des Hey-
 „ lichts Sacraments dach, op Ascentioensdach, noch op ten Wit-
 „ tendonredach geen misse en sullen doen singen, noch oic den dach
 „ verleggen, ten wairt sake dat eenich van onsen Lieven Vrouwen-
 „ dach of andere merkelike hoichtide op eenen Donredach quamen,
 „ soe souden wy die misse verleggen by den Prochypape op eenen
 „ bequamen dach, als 't in statuyt geroert staet. Ende dezo misse
 „ voirn. zullen wy altyt besteden te doen eenen eerbaeren Priester bi
 „ onsen Prochypaep, die in der tyt wesen zal. Ende om dat ons
 „ dese voirgenoemde poincten ter eeren Goidts geconsenteert en
 „ geconfirmeert zyn van den eerwaardigen Abt, Convent en Cureyt
 „ voirn. soo voirsz. staet, soo hebben wy ons verbonden en verbin-
 „ den voir ons en onse nacomelingen der broederscap voirsz. mit
 „ desen jegenwoordigen brieve door des eerwaardigen Abts en
 „ Convents brief doirfstecken, wederomme te geven den Cureit van
 „ der Prochykerke van der Hage, die nu is of namaels wesen sal,
 „ alle jairs des Sonnendages na des Heyligen Sacraments dach of
 „ vierthien dagen dairna onbegrepen, vier ponden Hollants paye-
 „ ments voir die offerhande voirscreven. Ende dese vier pond
 „ tsjaers en sullen wy noch onse nacomelingen den Prochypape in
 „ der tyt wesen niet bewysen mer jaarlicx selve wtreyken. Alle
 „ dinck sonder argelist. Ende om dat wy broeders van den Heyli-
 „ gen Sacramente voirn. willen dat alle dese voirsz. puncten vaste
 „ ende gestade bliven, soo hebben wy gebeden den gemeenen Sce-
 „ penen van den Hage dat sy desen brief over ons befegelen willen.
 „ Ende wy Scepenen van den Hage hebben ter bede van de broe-
 „ deren des Heyligen Sacraments desen brief in kennisse befegelt
 „ mit onsen zegele hier aengehangen. Gegeven op des Heilichs Sa-
 „ craments avont in 't jaer ons Heeren duyfent vier hondert drie en
 „ veertich.

Het op-
 zigt
 stond
 aan een
 Deken

Over dit Broederschap waren een Deken en vier Hooftmannen,
 aan welke het gantsche bewind en toezigt was aanbetrowt. Zy
 hadden hunne voornaamste verrigtingen aan 't hoog altaar in de St.
 Jacobs kerk, dog hielden hunne byeenkomsten en vergaderingen in

't Gilde-huis. Wat plegtigheden zy moesten waarnemen en waar in verders hunne dienften bestonden, is begrepen in de volgende ordonnantie.

en vier
Hoofst-
man-
nen.

„ PIETER VAN DEN DAM bi der gracie Goids Abdt van
„ onser Vrouwen Cloester tot Middelburch en Convent desselven
„ Cloester van der Premonstreyten oirde des Gestichts van Utrecht,
„ en *Pieter de Ryke* Canonick des voirsz Cloosters en Cureyt van
„ der Prochykerke in des Graven-Hage des voirsz gestichte, doen
„ kont allen luden, dat wy om oitmoedichs vervolchs en bede wille
„ des Scoute, Scepenen, buyren en gemeene prochianen der voirsz
„ prochykerke in 's Gravenhage, en om den dienst Goids te ver-
„ meerren, dair wy altyt toe genegen zyn, soo hebben wy der
„ broederscip en gemeenen broederen van den wairden Heiligen
„ Sacramente in den Hage voirsz geconsenteert en geconfirmeert al-
„ len punten hierna gescreven voir ons en voir onse nacomelingen,
„ Abdten en Convente van Middelburch en Prochypapen in den
„ Hage.

Ordon-
nantie
nopen-
dede
plegtig-
heden
en dien-
sten by 't
Broe-
derschap
te ver-
rigten.

I.

„ In den eersten, dat die broederen voirsz in des Sacraments Gast-
„ huysse by consente des Cuteits een outaer zullen mogen doen wyen
„ op hoeren coste, ende dat sy daer alle dage mogen doen doen ene
„ missie mit den vier missen die *Claes Hofdyck* daer toe gemacit en
„ gedoteert heeft, ten waer of die broeders meer vermochten, due-
„ rende tot eeuwigen dage; Ende die voirsz missen fullen altoes ge-
„ daen wesen goets tyts, eer men te hope luyt totten hoichmissie in
„ die Prochykerke; Behoudelic dat sy in den Gasthuysse voirsz gene
„ missen en fullen doen doen op die hoichthyden hierna benoemt;
„ Alsoe op ten Paeschedach, Ascencioensdach, Pinxterdach, onser
„ Vrouwendach Assumptio, onser Vrouwendach te Lichtmissie,
„ Kersdach, alre Heiligen dach, alre Zielendach, Witte-donredage
„ en Paesch-avond, sonder speciael oirlof en consent des Cureits voirn.
„ die nu is of namaels wesen sal.

II.

„ Item sy zullen ene schelle mogen hangen in den Gasthuysse voirsz.
„ gelikerwys als 't in andere steden costumelic is.

III.

„ Item dat zy in 't Voorschreven Gasthuys een kermis-missie jair-
„ licx fullen mogen singen en alsdan aldair een fermoen mogen doen
„ doen ende niet meer fermoenen binnen den jair, ten waere by
„ consente en oirlof van den Cureit voirnt. Ende des sal die Cureit
„ die nu is of namaels wesen sal, alle jair hebben op dien dach van
„ syn offerhande achte groot.

IV.

„ Item dat men des Sonnendages in den Gasthuyse voifz. Wye-
 „ water maken zal mogen.

V.

„ Item wairt datter yement oflivich worde in dat voifz. Gasthuis
 „ die wtvaert fal men doen in der Prochykerke, en aldair offeren
 „ als custumelic is, en men fal te grave lesen miserere & de profun-
 „ dis over die ziele, ten wair of die mensche een ander stede geco-
 „ ren hadde by synen levenden live, nochtans soude die Cureit syn
 „ offerhande dair of hebben als custumelic is.

VI.

„ Item foo wes oblacien dat in dat voorfz Gasthuys comen ende
 „ in dat bloc aldaer staende, die zullen sy hebben ter tymmeringe
 „ en ter zicken behouff.

VII.

„ Item fullen die Hoefmans der Broederfchap voifz mede bidden
 „ in der kerken alfoo verre als zy consent en oirlof gecrigen kunnen
 „ van den Bailliu, Scout, Gerechte en Kerkmeesters van den
 „ Hage.

VIII.

„ Item foo fal men alle jair op ten dach als custumelic is en die sta-
 „ tuten dat wtwyfen, kiesen eenen Deken en Hoofmans by den
 „ Broederen, die dat jair die Broederfchap regieren fullen als recht
 „ is.

IX.

„ Item fo en fullen sy in dat voifz Gasthuis geen geoirde Prieste-
 „ ren aannemen om den dienst aldaer te doen, ten zy by wille en
 „ consent des Cureyts of dat men geene andere Priesteren en conde
 „ vinden of gecrigen, of dat die wairlike Priesteren der Broeder-
 „ fchap bescatten wilden.

X.

„ Item wair dat fake dat yemant liggende in den Gasthuyse voorfz
 „ zyn testament woude maken, al sulc testament als die persoen die
 „ Cureit, Capellanen en Costeren besprake, alse van den goede die
 „ hi buyten gehouden heeft, dat fal van wairde wesen.

XI.

„ Ende om dat wy alle dese voirgen. punten der broederfchap
 „ voirn: ter eeren Goids geconsenteert en geconfirmeert hebben, fo
 „ fullen die broederen voifz voir him en hoeren nacomelingen tot
 cewi-

„ eewigen dage toe verbonden wesen den Cureit van der Hage, die
 „ nu is of namaels wesen sal, wt te reyken en wel te betaelen alle
 „ jair op des Heilichs Sacraments dach of binnen veertien dagen dair
 „ na onbegrepen vyf pond Hollandisch payments, ende dese vyf pont
 „ 'sjaers en sullen zy noch haere nacomelingen den I rochypape in
 „ der tyt wese die niet bewysen, mer jairlicx selve wtreyken, geliken
 „ den brief die dair of is mitter Scepenen zegele van der Hage bese-
 „ gelt dat clairlicken wtwyft en begrepen heeft. Des t'oirconden
 „ so hebben wy onsen segele an desen brieve gehangen. Gegeven
 „ op ten twalefften dach van Aprille in 't jair ons Heeren dusent
 „ vierhondert vyftich.

Onder dit Gilde wierden zoo wel mannen als vrouwen aangenomen, en die zig daar onder wilde begeven, moest alvooren opbrengen een pond wasch of geld daar voor en voorts alle jaar vier stuivers; en zoo dezelve weder daaruit wilde gaan, was gehouden te betalen twee ponden Hollandisch. Niemand, 't zy man of vrouw konde in dit Gasthuis ingenomen werden, of hy moest ten minsten agt of thien jaaren onder het Broederschap zyn geweest en zyn jaargeld voldaan hebben. Eer zodanige als provenier in 't huis wierd ontfangen, was dezelve genoodzaakt twee hondert gulden of anders, naar tyds gelegendheid, te betalen, en verders in te brengen alle zyne goederen, waar die ook mogten gelegen zyn, welke by sterfte, uitgang als anderzints aan 't huis bleven. Wy zullen, om den weetgierigen Lezer des te beter begrip van de gesteltenisse van dit Gasthuis en Broederschap in oude tyden te doen hebben, liever opgeven de Ordonnantie zelf, welke de Magistraat van den Hage in den jaare 1550 tot beter onderhoudinge van de plegtigheden, goede toezigt en regeeringe van 't huis ten verzoeke van 't Broederschap bekragtigde.

Wat vereischt wierd, eer iemand in 't zelve wierd aangenomen

„ **W**Y Bailliu, Schout en Gerechte van den Hage doen condt al-
 „ len luyden, dat wy ter eeren Goods en dat Eerwaerdighe
 „ Heylighe Sacrament en tot ernstich vervolch ende versoucken van
 „ den ghemeenen broeders ende Susters van den Heylighen eerwaer-
 „ digen Sacraments Gilde en Gasthuys, omme met meerder eeren
 „ ende reverentie dat waerdige heylige Sacrament te eeren ende 't
 „ voorz. Gilde ende Gasthuys in goede pollicie en Ordonnantie te
 „ stellen, hebben geordonneert ende gestatueert, ordonneren en
 „ statueren mits desen, alle alsulcke puncten en articulen als hier
 „ naer volgen en gescreven staen.

Ordonnantie van 't Sacraments Gasthuis en Broederschap

I.

„ In den eersten, zoe sal men van nu voortan alle donderdagen
 „ op dat hooch outaer een misse singhen van dat heylighe Sacrament
 „ met Dyaecken ende Subdyaecken, ende die altyt beginnen nae
 „ den primen van der metten ende men sal luyen totter selver misse
 „ een teycken van een half ure, ende daernaer offlaten.

II.

„ Item als 't gebeurt, dat onser Liever Vrouwendach compt op
 „ een donderdach, foe en fal men die selve misse nyet sijnghen, en-
 „ de van gelycke op dat heylighe Sacraments dach.

III.

„ Item alle die gheene die in 't Gasthuys van den heyligen Sacra-
 „ mente, staende alhier in 't Noorteynde van den Haghe, ontfan-
 „ ghen fullen wordden ende oslivich wordden, dat als dan alfulcke
 „ goeden die hy off zy in den Gasthuysse voorz. gebrocht fullen
 „ hebben, oft oock aengecomen ende aenbestorven mochten wesen,
 „ die selve goeden erven ende toecomen fullen aen den voorz.
 „ Gasthuysse; Ten waere daer yemant waere in 't voorz. Gasthuys,
 „ ende daer namaels weder vuyt wesen wilde, zoe soude in dien
 „ gevalle hy ofte zy alle die goeden hem toebehoorende, die hy
 „ ofte zy in den voorz. Gasthuysse gebrocht hadden, den voorz.
 „ Gasthuysse gheven en laten totten armen behouff ende dat om den
 „ weldaden hem binnen den voorz. Gasthuysse gedaen.

IV.

„ Item men fal voortaan binnen den voorz. Gasthuysse gheen Pro-
 „ veniers aennemem, sy en moeten eerst opleggen aen gouden gelde
 „ twee hondert Carolus guldens ofte anders naer gelegentheyte van
 „ der tyt, Ende dair toe alle alfulcke goeden als hy off zy in den
 „ voorz. Gasthuysse gebrocht fullen hebben, waer die gelegen mo-
 „ ghen wesen.

V.

„ Item zoe wye in 't voorz. Gilde ofte geselschap wesen wil, die
 „ fal gehouden wesen te gheven een pondt was off 't gelt dair voir,
 „ ende fal geloven alle die puncten ende statuyten van den voorz.
 „ Gilde geordonneert ofte ook die hier namaels geordonneert ful-
 „ len worden, die te helpen houden en sterken; Ende elcke broe-
 „ der off suster des gilde ende geselschap voorz. fal gehouden we-
 „ sen te geven alle jaers vier stuyvers; Ende foe wie jaerlycx nyet
 „ en betaelt, ende een jaer laet overgaen, zoe fullen als dan die
 „ Hoofdmans van den voorz. Gilde die reste moghen inwinnen mit-
 „ ten geestelicken en waerlicken rechte.

VI.

„ Item zoe wie in 't voorz. gilde ofte geselschap compt en daer
 „ namaels weder vuyt wesen wilde of buyten Haghe voer met-
 „ ter wonen ofte om eenighe andere saicken wille, die fal gehou-
 „ den wesen te gheven en op te leggen twee ponden Hollands en be-
 „ talen daerenboven zyn voorlede schulden, ende daer mede foe
 „ fal hy quyt ende ongehouden wesen van den voorz. geselschap.

VI.

VII.

„ Item zoe wanneer een broeder ofte suster van den voorz. Gilde ofte geselschappe overleden ende van deser werelt gescheyden sal zyn, die sal men met een der scellen vuyt doen roupen, ten eynde dat alle die broeders en susters van den voorz. Gilde ten tyden als men den selven dode begraven sal ter kercke comen moghen en offeren ende bidden voor die ziele.

VII.

„ Item men sal die vuytvaart ende tydinge van eenen dooden broeder ofte suster van des voorz. Gilde ofte geselschap houden op 't hoich koer, ende men sal barnen neghen eerlicke schoon vigely kaersfen.

IX.

„ Item die Hoofdmans van den voorz. Gilde sullen den eersten woensdach na den overlyden van den doden broeder ofte suster doen singen een vigely van negen lessèn met negen schoen vigely kaersfen; Ende als die vigely gedaen sal syn, zoe sullen die Priesteren te grave gaen, ende lesen miserere ende de profundis met collecten over den doden, hier vooren sal men den Pastoer, Priesteren en de Schoelmeester, die 't selve verdienen met hoer coercederen vuytreyken vyftien schellingen Hollants; Ende des donderdaechs daer aen soe en sal men gheen requiem singen, mer men sal des morghens in des Heylicxs Sacraments missè setten neghen schoen vigely kaersfen, ende die Priester, die de missè singet, die sal den dooden hebben in syn gedenkenisse en singen een collect over den doode; Ende naer der missè sal men lesen miserere en de profundis als costumelyc es, Ende hier vooren sullen die erfgenamen eens vuytreyken tot behouf van den Heylighen Sacramente twee ponden Hollands, alsoe verre die dode soe veel agterlaet; Ende in gevalle die dode zoe veel nyet agter en laet, zoe zoude men nogtans die vuytvaert en tydinge doen als voorz. staet.

X.

„ Item waer saicke, dat in eenige pointen als nu geordonneert ofte die namaels geordineert moghen worden, yet te verbeteren, toe ofte of te doen waer, daer dat Heylige Sacrament by gheëert, 't voorz. geselschap by getlicht ende dat ghemeen volk tot devocien mochte trecken, dat souden die Hoofdmans mitten Deeken van den voorz. Gilde mogen doen ende dat soude ghehouden worden van den geselschap als voorn. geroert staet.

XI.

„ Item es geordonneert dat men tot eeuwigen daghen van des Heyligen Sacraments wegen houden sal een generael memorie alle jaers des donredaghes na des Heylich Sacraments dach in der manieren hier

„ hier naer gefcreven ; In den eerften men fal leggen op 't choer een
 „ pelle ende bernen neghen vigelye kaerfen in de vigelien ende ook
 „ in der miffen en men fal fingen een vigelye met venite van neghen
 „ leffen ende provideren, als costumelicken es, ende des anderen
 „ daechs fingen die hoochmiffè van requiem met Provifoers, Diaac-
 „ ken ende Subdiaecken ; Ende die Priesteren, die in de Memorien
 „ zullen wesen, zullen des avonts ende des anderen daechs na der
 „ miffè te graven gaen mit coer-klederen ende lefen miserere en de
 „ profundis met collecten als dat behoert over levende ende dode ;
 „ hier voorn fullen die voorfz. Hooftmannen den Priesteren wtreyc-
 „ ken veertich schellingen Hollants gelyk te deelen : Voort foe ful-
 „ len die Hooftmans een tafel fetten op 't Choer onder die zielmiffè
 „ ende dair op leggen dertich schoen witte broden, 't stuk van een hal-
 „ ve ftuiver ; Ende als die miffè ghedaen fal zyn, foe fal men fe den
 „ armen deelen, ende waert by aldien dat namaels yemande die voorfz
 „ aelmiffè vermeerden woude, foe fullen die voorfz. Hooftmans ge-
 „ houden wesen, foe veel meer den armen te deelen, ende men zal
 „ alle jaers als men die vigely beginnen fal, luyden mitter groote cloc-
 „ ke een lanck teyken, ende dan zal een yegelyk die minne dair toe
 „ heeft, ende in 't voorfz. gezelschap es ter kerken comen en bidden
 „ voor die zielen en desgelyks des anderen dages in de miffen en of-
 „ feren ter zielen trooft.

XII.

„ Item die voorfz. Hooftmans zullen alle jaers op ten Wittendonder-
 „ dach een tafel fetten op 't Choer onder die Hoochmiffè en dair op
 „ leggen twee en 't feventich witte broeden 't stuk van een grootgen,
 „ Ende nader miffen die den armen gheven tot hoirder alder zielen
 „ trooft, die hoer aelmiffen dair toe gegeven hebben.

XIII

„ Item die Hooftmans in der tyd wefende zyn gehouden alle jaers
 „ tot eeuwigen daighen te doen deelen over Heer Pieter en Meester
 „ Fop Zymonfz met Pieter Alyt zynen huysvrouwe vyf deelingen en
 „ in der Precaeren Kloester elke deeling van twaalf hondert deuyts
 „ broeden, d'eerfte deeling dynsdaghes na half Vaften ; die tweede
 „ deeling twaalf dagen na Haegsche kermiffè ; die derde daichs na
 „ Sint Thomas dach Apostel, ende die andere twee deelingen in de
 „ winter al 't aldermeest van noden fal zyn.

XIV.

„ Item die Hooftmans van de voorfz. gilde fullen tot allen tyden
 „ als men dat wairde Heylige Sacrament omme dragen fal in processie
 „ bereet hebben vier toorfen, die de voorfz. Hooftmans ter eeren van
 „ dat wairde heylige Sacrament felver dragen fullen.

XV.

„ Item men fal alle jaers des sonnedages na des heylige Sacraments
 die

„ die Statuyte van den heylige Sacramente lesen op die predikstoel,
 „ en daer sal men die Hoortmans noemen en bidden voor alle die ghe-
 „ ne die vuytten voorz. gilde gestorven syn, en die sal men haer na-
 „ men noemen en oock den geenen die hoer aelmiffen totten voorz.
 „ gilde gegeven hebben.

XVI.

„ Item alle die in 't voorz. Gasthuys ontfangen ende dair geprovent
 „ worden, die sullen gehouden wesen te comen ter maelyt, 't e we-
 „ ten des middaichs voor thien uren, en des avonts te ses uren, ende
 „ zoe wye zyn maelyt nyet en wacht ten tyden voorz, ende dat hy
 „ oft sy in den Haghe waer, die en sullen geen maelyt na die tyt
 „ houden, ende nyemant en sal floetelen hebben van spyse ofte van
 „ drank dan die ghene die daer toe gestelt ende gedeputeert word
 „ van den voorz. huys, ende zoe wes den Proveniers bege-
 „ ren, dat sal hem die gedeputeerde, zoe verre hem dat van node
 „ sy, geven.

XVII.

„ Item indien daer yemant waere binnen den voorz. Gasthuysse,
 „ die eenige floten opbraicke, die soude verbueren een maent lanck
 „ syn proeven; Ende alle die gheene die hem binnen den selven
 „ Gasthuysse onthouden, sullen gehouden wesen des avonts thuis te
 „ wesen voir acht uren of die Gedeputeerde sal nae die tyt die
 „ doer sluyten ende na dien avont nyemant inlaten.

XVIII.

„ Item die Gasthuysmeesters ofte Regierders van den voorz. Gast-
 „ huysse zullen beloven dat Gasthuys profyt te doen ende voor te staen
 „ in allen saicken als hoir eyge goet ende die statuyten met alle ernf-
 „ tigheidt onderhouden en doen onderhouden.

XIX.

„ Item zullen ook ghehouden zyn haer huysvrouwen te informeren
 „ dat sy dagelycx visiteren alomme in 't voorz. Gasthuys of daer ye-
 „ ment es die ongenuecht maict, ende te visiteren 't lindewaet en
 „ die markt bewaeren by der maent als dat behoert.

XX.

„ Item die voorz. Gasthuysmeesters of Regierders zullen tot hem
 „ nemen eenen Rentmeester en die dair toe houden dat hy jairlicx
 „ alle die renten opbrengghen sal, te weten gelt of recht van al bin-
 „ nen 'sjaers veertien daghen voor Sacramentsdach; Ende sullen die
 „ voorz. Gasthuysmeesters haeren ontfanck en vuytgeven gehou-

„ den zyn te fcriven ende daer t'eynden 'tsjaers als men 't commu-
 „ nie hout den nieuwen die als dan aencomen fullen , zyn reke-
 „ ning te doen van alle den ontfanck en vuytghaven, nyet vuytge-
 „ zondert.

XXI.

„ Item die voorfz. Hooflmans ofte Gafthuysmeestersen fullen nye-
 „ mant in haer Gildebouck fcriven noch oock eenige broeders ofte
 „ zufters ontfangen, dan die 't begheeren en haeren inganck betalen
 „ als 't voorfz. staet.

XXII.

„ Item als daer yemant van den Proveniers vuyten voorfz. Gafthuys
 „ defcr werelt overleden fal fyn, zoe en zullen die voorfz. Hooflmans
 „ en Gafthuysmeesters geen ander in de voorfz. Gafthuys moghen
 „ nemen nochte oock ontfangen dan den ghenen die in 't voorfz. Gil-
 „ de ten minften acht ofte thien jaeren geweest zyn ende hair jairegel-
 „ den betaelt hebben; Ende fullen ontfangen en innemen den gheen-
 „ nen die lanxste in 't voorfz. Gilde gheweest es ende zyn jairegelt wel
 „ betaelt heeft, voor andere die laeter in 't voorfz. Gilde gecomen
 „ fyn.

XXXIII.

„ Item die Hooflmans of Gafthuysmeesters fullen fcherpelyk on-
 „ derhouden defe nagescreven punten ende ordonnancien van den
 „ armen te onderhouden, en dat fcherpelyk onderfoucken ende oock
 „ by haeren huysvrouwen doen onderfoucken, ten eynde dat daer
 „ vrede en eendrachticheyt mach zyn.

XXIV.

„ Item alle die gheen het zy man ofte wyff, die in 't voorfz. Gaf-
 „ huys ontfangen worden in die plaets ofte ftede van eenen anderen
 „ doden broeder ofte fulter, ofte anders, die fal gehouden wesen
 „ alle zyn goeden in den voorfz. Gafhuys te brengen, gheen wt-
 „ gezondert, ende zullen oock gehouden wesen in 't voorfz. Gafhuys,
 „ des hem by de voorfz. Gafthuysmeesters ofte gedeputeerde bevoe-
 „ len fal worden, te doen, zoe verre zy dat vermoghen en 't zelve
 „ nyet laten.

XXV.

„ Item die mannen, die in 't voorfz. Gafhuys ontfangen zullen wor-
 „ den, ende die wat doen moghen, die zullen gehouden wesen bin-
 „ nen den Gafthuys voorfz. te fpetten en voort al doen dat men hem
 „ bevelen fal, ende 't felve doen fonder knorren en kyven.

XXVI.

XXVI.

„ Item van gelyken fullen die vrouwen, die wat doen mogen, spin-
 „ nen, naeyen ofte breyen, 't zelve, daer zy hem best mede kunnen
 „ behelpen; Ende voort ook al doen des hem bevolen sal worden
 „ by den Gedeputeerde van den voorz. Gasthuysse.

XXVII.

„ Item dat gheen Proveniers ofte andere het zy man of wyf vuyt-
 „ ten voorz. Gasthuysse gaen zullen in den Haëch ter kercken ofte
 „ in 't Clooster, dan by oorlof en consent van den ghenen die dair
 „ last en bevel of hebben sal, ende na dat zy consent hebben, zul-
 „ len ghaen twee en twee, en zullen gehouden zyn des midda-
 „ ges voor die ure van den maelyd in te zyn, en des savonts voor
 „ ses uren.

XXVIII.

„ Item die Proveniers zullen te vreden zyn met die portie, die
 „ men henluyden gheeft ende ordonneren sal, en fullen te vrede zyn
 „ met 't gheene dat men hem gevet en fullen hem eerlicken dragen
 „ en houden en paciflicken leven sonder eenige kyfvagie onderlin-
 „ ge te hebben.

XXIX.

„ Item indien iemand van den armen ofte Proveniers van den
 „ voorz. Gasthuysse, het zy man ofte wyf, eenige ongenuecht
 „ maect mit woerden of werken ofte ook kivagie binnen den voorz.
 „ Gasthuysse of nyet en dede, dat men hem hiete, die zullen die
 „ Gasthuysmeesters van stonden aen moghen vuyt den huysse stellen
 „ ses weken lanck ende en fullen die nyet weder innemen, hy ofte
 „ zy en bekenne haer schulden, ende bidden om ghenade; Ende
 „ t eynde die ses weken en gedaen als vooren, zullen die Gasthuys-
 „ meesters wederomme den selven persoën innemen. Ende indien
 „ daer iemand ware die hem anderwerve ontginge en die voorz.
 „ correctie gedaen, die zullen die Gasthuysmeesters daer heel en al
 „ vuytssetten sonder die weder in gracie te ontfangen ofte inne te
 „ nemen.

„ Alle welke voorz. ordonnancien, puncten en articulen Deeken,
 „ Hoofdmans en die gemeene Gildebroederen en susteren van den
 „ voorz. Gilde versocht hebben aen Bailliu, Schout en Gerechte
 „ van den Hage dese Ordonnancien en statuyten te willen besegelen,
 „ 't welk wy Bailliu, Schout en Schepenen ten versoucken van den
 „ voorz. Deken en Hoofdmannen vuyten naem van den voorz.
 „ Gilde 't groote zegel van den Hage hier aen vuythangende beze-

„ gelt hebben. Geschreven op ten dertienden dach van December
 „ anno XV^c. en vyftig, my jegenwoirdich als substituit van den
 „ Bailliu en Schout van den Hage ende ook als Secretaris van der-
 „ zelve vleeke.

En was getekent ,

A. BENNING.

Contract
 met de
 Gasthuis
 meesters
 over het
 innemen
 van een
 perzoon

Wy zullen alhier nog byvoegen een oud contract met de Regenten van dit Gasthuis in den jaare 1453 gelloten over het innemen van een perzoon in 't zelve huis; om daar mede aan te toonen, dat in vroege tyden niet alleen in dit hu's wierden ontfangen die onder het gezelschap behoorden, maar ook zelfs andere die buiten den Hage woon- den en geen leden van dit Broederschap waren. De woorden van het Contract zyn deze: „ In 't jaer ons Heeren XIII^j.c. LIIJ.
 „ wtganc der maent Aprille hebben die Hooftmans van den Heiligen
 „ Sacramente aengenomen *Aechte Robben*, in voirwairden hierna be-
 „ schreven, te weten, dat Heyn Robbe hoir zoon alle jair wtrey-
 „ ken sal des Sacraments Gasthuysse so lange als syn moeder leeft selse
 „ ponden Hollants payments tsjaers en vier wagen turf, ende dair of
 „ loefde hy eenen Scepenen brief te geven; Desgelycx Machtelt hoir
 „ dochter en Philips Scuenmaker zal dat Gasthuys jairlicx geven Aech-
 „ te leven lange voirsz vyf pont tsjaers, en loefde dair oic enen Sce-
 „ penbrief of te leveren: Des soe hebben hem die Gasthuysmeesters
 „ verbonden *Aechte Robben*, *wonende te Goude*, hoir leven lang in
 „ eten en drinken sulck als ander arme menschen hebben en niet
 „ meer, ende so wes men ander arme luyden aldair in den Gasthuy-
 „ se doet, dat sal men hoir mede doen, te weten van bedde leger te
 „ houden, broet en bier, visch en vleysch, sulck als God in den Gast-
 „ huysse verleent en dair die ander mede te vrede zyn, dair sal sy hoir
 „ oic mede liden sonder yet meer te begeren van geene dingen die
 „ dat Gasthuysse in coste bringen mochten. Dit is geschiet by belie-
 „ ven van de gemeene Hooftmans, alse *Willem Phillipz*, *Willem*
 „ *Wermbrechtsz*, *Jacob Janfsz* tynnegieter, *Claes Ghysbrechtsz*, *Ge-*
 „ *ryt Jacobsz* en *Jan Daemsz*. En dat zulks ook in laater tyd is ge-
 „ schied, blykt onder anderen uit een handeling, welke het Hof met
 „ de Gasthuysmeesters in den jaare 1532 aanging over het innemen van
 „ Mr. *Jan van Alkmaar*, die een oud Suppooft was. De acte als aanmer-
 „ kelyk zullen wy hier laten volgen:

Mr.
 Joen van
 Alkmaar,
 een oud
 Sup-
 pooft,
 aange-
 nomen

„ Alfoe zekere Committarissen van den Hove van Holland gecommu-
 „ niceert hebben mitten Gasthuysmeesters van den Sacraments Gasthuy-
 „ se in den Hage ten eynde, dat zy Mr. *Jan van Alcmair*, die een oudt
 „ Suppooft is, zouden willen ontfangen als *Commensael* in 't voirsz Gast-
 „ huis, Soe is zoe veel gedaen, dat die voorz Gasthuysmeesters te
 „ vreden zyn den zelve zulcx te ontfangen, mits jairlicx betalende
 „ voor zyn kosten die somme van vier en twintich ponden van xl.
 „ grooten 't pont, Ende alzoe die Mr. Jan dair toe noch bekommen
 „ sal eenige penningen voor zyn clederen en onderhout, Soe heeft 't
 „ voirsz.

„ voorsz. Hof by consent van den Rentmeester van Noorthollant en an-
 „ dere Gasthuysmeesters van den Sinte Nikolaes Gasthuys geordon-
 „ neert, dat de Gasthuys Mrs. van 't Heylige Sacraments Gasthuys ont-
 „ fangen sullen die voorsz. xxiiij. ponden voor die coste van den
 „ voorsz. Mr. Jan, te weten van 't Gasthuys van Sinte Nicolaes
 „ voorsz. ix ponden, van die Heere van Assendelft vj. ponden,
 „ die Tresorier van der Keyzer Mr. Vincent Cornelisz drie ponden
 „ en van elk van de Raedsheeren ordinarys en die Procureur Gene-
 „ rael twee ponden, en die extraordinaryssen Raeden en die Griff-
 „ fier elk een pont als ten pryse voorsz., omme die voorsz. costen te
 „ betalen; en wes dair over coempt, sal dair mede gecleedt en an-
 „ ders onderhouden worden; welke voorsz. penningen hier boven
 „ verclaert, die Griffier van desen Hove ontfangen zal en van zyne
 „ ontfanck responderen en leveren in handen van die voorsz. Gast-
 „ huysmeesters ter voorsz. somme toe van xxiiij pond. ten pryse voorsz.
 „ Ende dit by provisie en tot anders geordonneert sal wesen ende
 „ sonder dit te mogen trecken in consequentie. Actum den ix. No-
 „ vembris anno XV^c. xxxij. by Assendelft, Colster, Zabout,
 „ Sandelin, Zuyderhuysen, Procur. Zegers.

Dit Sacraments Gildehuis is tans een Gast of liever Proveniers-
 huis, daar oude luiden, 't zy elk op zig zelve en alleen, 't zy man
 en vrouw te zamen de kost kunnen koopen, en werd bestiert door
 een Deken en vier Hoofdmannen met den naam van Regenten, wel-
 ker aanstellinge door de Magistraat, even als van de andere Gods-
 huizen van den Hage, geschied.

Is tans
 een Pro-
 veniers-
 huis.

N A A M E N

D E R

DEKENEN EN REGENTEN

V A N H E T

SACRAMENTS GILDE-HUIS.

1443.
 Hendrik Jansz. *Deken*.
 Pieter van den Bosch.
 Pieter Tol.
 Mr. Geryt, *Barbier*.
 Henricus Fabri, *Hoofdmannen*.

1450.
 Mr. Henric van der Mye, *Deken*.
 Jan Geritsz Baulent.
 Willem Pietersz.
 Kerstant van der Huete.
 Pieter Claesz, *Hoofdmans*.

1453. 30. April.
 Willem Philips.
 Willem Wermbrecht.
 Jacob Jansz., *Tinnegieter*.
 Claes Gysbrechtsz.
 Gerrit Jacobsz.
 Jan Damesz, *Hoofdmannen*.
 1453. 12. November.
 Willem Engebrechtsz. *Schout van
 den Hage, Deken*.
 Willem Wermbrechtsz.,
 Claes Ghysbrechtsz., *Bontwerker*.

- Jan Daemensz.
Pieter Gerytsz.
Kerstant van der Huete.
Martin Claesz.
- * * *
- 1536.
- Jan Ramaker.
Isbrant Jansz.
Mr. Jan Plumcon, *Secretaris van den Hage.*
Jan Bruinsz.
Hillebrant Aelbrechtsz, *Schepen.*
- 1538.
- Jan Bruinsz.
Hillebrant Aelbrechtsz.
Isbrant Jansz, *in St. Joris.*
Gerrit Janszoen.
1539. 1540.
- Kors Pietersz van der Beek, *Schepen.*
Ysbrand Jansz.
Hillebrand Aelbrechtsz.
Willem Dycks.
- 1541.
- Kors Pietersz van der Beek, *Deken.*
Jan Clemensz de ouwe.
Hilbrand Aelbrechtsz.
Jan Tyffe.
- Mr. Jan Plumcon.
Ysbrant Jansz Sterk.
- 1542.
- Jan Foerier.
- Mr. Jan Plumcon.
Nicafius Antonisz van Flory, *Schepen.*
Jan van Wyk.
- 1543.
- Kors Pietersz van der Beek.
- Mr. Jan Plumcon.
Hillebrant Aelbrechtsz.
Cornelis Vrierixsz.
Nicafius Anthonisz.
Cornelis van Aken, *Schepen.*
- 1544.
- Jacob de Jonge.
Corstiaen Pietersz van der Beek.
Cornelis van Aken.
- Mr. Jan Plumcon.
Jan van Wyk.
- 1545 - 1551.
- Jacob de Jonge, *Deken.*
Corstiaen Pietersz van der Beek.
Mehiel Loef, *Schepen.*
Cornelis van Aken.
- Mr. Jan Plumcon.
1552 - 1554.
Floris van Dam, *Schout van den Hage.*
Cornelis van Aken.
Gerrit Allartsz.
Augustyn Stalpert.
- 1555 - 1559.
- Floris van Dam, *Deken.*
Cornelis van Aken.
Frans van Bueren.
Simon van der Does.
- 1560 - 1563.
- Cornelis van Aken.
Simon van der Does, *Schepen.*
Augustyn Stalpert.
Cornelis Pietersz van der Heyde.
- 1564 - 1565.
- Simon van der Does, *Deken.*
Francois van Bueren.
Cornelis Pietersz van der Heyde.
Claes van Dam.
Vincent van Wieringe.
- 1566 - 1567.
- Simon van der Does, *Deken.*
Francois van Bueren, *Castlein van den Hove.*
Claes van Dam, *Buigemr.*
Vincent van Wieringe.
Cornelis Messing, *Schepen.*
- 1568.
- Simon van der Does, *Deken.*
Francois van Bueren.
Vincent van Wieringe.
Cornelis van Ryn Willemsz, *Schepen.*
- 1569.
- Frans van Bueren.
Vincent van Wieringe.
Gerrit van Corsbergen.
Jan Stalpert.
- 1570 - 1571.
- Cornelis de Jonge, *Deken.*
Francois van Bueren.
Claes van Dam.
Vincent van Wieringe.
Cornelis Willemsz van Ryn.
- 1572 - 1574.
- Simon van der Does, *Deken.*
Vincent van Wieringe *en*
Gerard van Kersbergen, *Gilde-Mrs.*
- 1575 - 1576.
- Simon van der Does, *Deken.*
Francois van Bueren.
Vincent van Wieringe, *Schepen.*
Gerard van Kersbergen.

- Jan Stalpert, *Gilde-buis-Mrs.*
1577 - 1578.
- Mr. Pieter Hanneman, *Deken.*
Simon van der Does.
Gerard van Kersbergen.
Adriaen Jorisz.
- Mr. Jan van Trelong.
1579 - 1580.
- Mr. Pieter Hanneman, *Deken.*
Simon van der Does.
Gerard van Kersbergen.
Jacob Adriaensz van der Burg.
Cornelis van Koolwyk.
1581.
- Mr. Pieter Hanneman, *Deken.*
Jacob Adriaensz van Vuuren.
Cornelis van Koolwyk.
Dammass Goud.
Franck de Bye.
1582 - 1584.
- Mr. Pieter Hanneman, *Deken.*
Gerrit van Corsbergen.
Franck de Bye.
Tomas Geniets.
Jan Cornelisz Colyn.
1585.
- Mr. Pieter Hanneman, *Deken.*
Gerrit van Corsbergen.
Jacob Verburg.
Gerrit Quiryusz.
Heyman Gillisz.
1586.
- Mr. Pieter Hanneman, *Deken.*
Jacob Adriaensz van der Burg.
Cornelis Maertensz Drenkwaert.
Evert Quiryusz.
Heyman Gillisz.
1587 - 1589.
- Mr. Pieter Hanneman, *Deken.*
Heyman Gillisz, *Schepen van der Hage.*
Evert Quiryusz, *Castelyn van 't Hof.*
Dammass Gout, *Schepen.*
Jan Colyn
1590 - 1591.
- Mr. Pieter Hanneman, *Deken.*
Jan Cornelisz Colyn.
Gerard Quiryusz.
Jacob Cornelisz.
Antony van Cats.
1592 - 1593.
- Antony van Cats, *Deken.*
Jan Cornelisz. Colyn.
Guert Quiryusz.
Jacob Cornelisz.
Dammass Goud.
1594.
Antony van Cats, *Deken.*
Dammass Gout.
Everhart Quiryusz.
Jacob Cornelisz.
Jan Jansz.
1595 - 1600.
- Antony van Cats, *Deken.*
Dammass Goud,
Jacob Cornelisz.
Heyman Kiggelaer.
Jan Jansz Kok.
1601 - 1602.
- Antony van Cats, *Deken.*
Jacob Cornelisz.
Heyman Kiggelaer.
Jan Jansz Cocq.
1603 - 1604.
- Antony van Cats, *Deken.*
Jacob Cornelisz.
Heyman Gillisz Kiggelaer.
Evert Quiryusz.
Jan Jansz Cocq.
1605 - 1606.
- Heyman Gillisz Kiggelaer, *Deken.*
Jacob Cornelisz.
Everart Quiryusz.
Jan Jansz Cok.
Jan Wolf.
1607.
- Jacob Cornelisz.
Everard Quiryusz.
Jan Jansz Cocq.
Jan Wolf.
1608 - 1610.
- Jacob Cornelisz van Wouw.
Everart Quiryusz.
Jan Jansz Cocq.
Jan Wolf.
1611 - 1617.
- Everart Quiryusz.
Jacob Cornelisz van Wouw.
Jan Jansz Cocq.
Jan Wolf.
Claes Cornelisz.
1618.
- Everart Quiryusz, *Deken.*
Jacob Corn. van Wouw.
Jan Jansz Cock.
Pieter Jansz Palestein.
- Mr. Jan Quartelaer.
1619 - 1620.
- Everart Quiryusz, *Deken.*
Pieter Jansz Palestein.
- Mr. Jan Quartelaer.
Cornelis Jacobsz van Wouw.

- Jacob Blondel.
1621 - 1622.
Everart Quirynsz.
Pieter Jansz Palestein.
Mr. Jan Quartelaer.
Ewoldus Schrevelsz.
Michiel de Willem.
1623 - 1625.
Pieter Jansz Palestein, *Deken.*
Mr. Jan Quartelaer.
Cornelis Jacobsz van Wouw.
Michiel de Willem.
Jan Pietersz Smout.
1626.
Mr. Jan Quartelaer.
Michiel de Willem.
Pieter Smout.
Jan Jacobsz van Wouw.
1627 - 1630.
Mr. Jan Quartelaer, *Deken.*
Michiel de Willem.
Jan Pietersz Smout.
Jan Jacobsz van Wouw.
Pieter Jansz Splinter.
1631 - 1633.
Mr. Johan Quartelaer, *Deken.*
Michiel de Willem, *Schepen.*
Jan Pietersz Smout, *Schepen.*
Pieter Jansz Splinter, *Burgemr.*
Rochus Nyeuland, *Burgemr.*
1634 - 1640.
Mr. Jan Quartelaer, *Deken.*
Michiel de Willem, *Schepen.*
Jan Pietersz Smout, *Schepen.*
Pieter Jansz Splinter, *Burgemr.*
Aelbert Bosch, *Burgemr.*
1641 - 1644.
Pieter Jansz Splinter, *Deken.*
Aelbert Bosch.
Pieter Stalpert, *Burgemr.*
Mr. Adriaen van Assendelft, *Advt.*
voor den Hove.
Mr. Cornelis van Soutelande.
1645.
Pieter Jansz Splinter, *Deken.*
Aelbert Bosch.
Pieter Stalpert van der Wiele.
Mr. Cornelis van Soutelande, *Pensio-
naris van 's Gravenhage.*
1646 - 1647.
Pieter Jansz Splinter, *Deken.*
Aelbert Bosch.
Pieter Stalpert van der Wiele.
Mr. Cornelis van Soutelande.
Johan Doedyns, *Burgemr.*
1648 - 1657.
Aelbert Bosch.
- Pieter Stalpert van der Wiele.
Mr. Cornelis van Soutelande.
Johan Doedyns.
1658 - 1660.
Johan Doedyns, *Burgemr.*
Cornelis Splinter, *Burgemr.*
Mr. Johan Halling, *Burgemr.*
Cornelis Couwenburg van Belois,
Schepen.
1661 - 1663.
Cornelis Splinter.
Mr. Johan Halling.
Cornelis Couwenburg van Belois.
Mr. Ewout Brant, *Schepen.*
1664 - 1668.
Mr. Johan Halling.
Cornelis Couwenburch van Belois.
Mr. Ewout Brant, *Burgemr.*
Gerrit Graswinkel, *Secretaris
van den Hage.*
Mr. Rochus van Molefshot, *Advt.*
voor den Hove.
1669.
Mr. Johan Halling.
Mr. Ewout Brant.
Mr. Rochus van Molefshot.
Jacob Bosch, *Secretaris van de
Weeskamer.*
1670 - 1671.
Mr. Johan Halling.
Rochus van Molenshot.
Jacob Bosch.
Govert Comans, *Vroetschap.*
1672.
Mr. Johan Halling.
Rochus van Molenshot.
Jacob Bosch.
Govert Comans.
Mr. Johan Dedel, *Schepen.*
Willem Rottermont.
1673 - 1678.
Mr. Johan Halling.
Jacob Bosch.
Govert Comans.
Mr. Johan Dedel.
Willem Rottermont.
1679 - 1680.
Govert Comans, *Deken.*
Mr. Johan Dedel.
Willem Rottermont.
Mr. François Doublet, *Heer van
Groenevelt, Schepen.*
Mr. Willem van Schuylenburg,
Schepen.
1681 - 1682.
Mr. Johan Dedel.
Willem Rottermont.

Mr.

Mr. François Doublet, <i>Heere van Groenevelt.</i>	Mr. Willem van Assendelft, <i>Schepen.</i>
Mr. Willem van Schuylenburg. 1683-1687.	Everhart Schimmelpenning, <i>Vroedschap.</i> 1709-1714.
Mr. Johan Dedel. Willem Rottermond.	Mr. Johan Dedel.
Mr. François Doublet.	Mr. Simon van Beaumont.
Mr. Willem van Schuylenburg, <i>Griffier van zyne Hoogh. den Prince van Oranje.</i>	Mr. Willem van Assendelft. Everhart Schimmelpenning. 1715-1721.
Mr. Simon van Beaumont, <i>Secretaris van haer Ed. Groot Mog.</i> 1688.	Mr. Willem van Assendelft, <i>Burgemr.</i>
Mr. Johan Dedel. Willem Rottermond.	Mr. Michiel Ten Hove, <i>Secretaris van den Hage.</i>
Mr. Willem van Schuylenburch.	Mr. Johan Emans, <i>Weesmr. &c.</i>
Mr. Simon van Beaumont. Cornelis Ten Hove, <i>Secretaris van de Generaliteits Rekenkamer.</i> 1689-1693.	Mr. Pieter van Wouw, <i>Weesmr.</i>
Mr. Johan Dedel.	Mr. Ottho Frederik Houttuyn. 1722-1724.
Mr. Willem van Schuylenburch.	Mr. Michiel ten Hove.
Mr. Simon van Beaumont. Cornelis Ten Hove.	Mr. Johan Emans.
Johan van Byemont, <i>Burgemr.</i> 1694-1707.	Mr. Pieter van Wouw.
Mr. Johan Dedel.	Mr. Otto-Frederik Houttuyn. Johan van Hoornbeek, <i>Schepen.</i> 1725.
Mr. Willem van Schuylenburch.	Mr. Michiel Ten Hove.
Mr. Simon van Beaumont. Johan van Byemont.	Mr. Johan Emans.
Mr. Paulus van Assendelft, <i>Burgemr.</i> 1708.	Mr. Pieter van Wouw.
Mr. Johan Dedel.	Mr. Otto-Frederik Houttuyn. Leonard Scheltus, <i>Vroedschap.</i> 1726-1729.
Mr. Simon van Beaumont. Johan van Byemont.	Mr. Michiel Ten Hove.
	Mr. Johan Emans.
	Mr. Pieter van Wouw. Leonard Scheltus.
	Mr. Willem Antony Pieterfon, <i>Burgemr.</i>

R E N T M E E S T E R S

van het zelve Huis.

1536 Mr. Jan Plumeon.	1581 Jacob Stalpert Augustynsz.
1541 Adriaen Matthysz.	1607 Jooft Dedel.
1552 Japik Jorisz <i>in den Engel.</i>	1625 Jacob Dedel.
1560 Dirk Jooft van Stevelant.	1658 Johan Comans.
1564 Jan Wolf.	1669 Willem Comans.
1570 Segelyn van Dam.	1717 Mr. Jan Daniel Ruymveld.
1575 Adriaen Bennink.	

S^T. ANTHONIS-KAPEL,

nu

Het D O L en P E S T - H U I S.

St. Anthonis kapel, nu het Dol en Pesthuis.

Nog was'er eene kapel ter eere van *St. Anthonis van Belle*, staande op de Geest, t'einde de Vleerteege, waar aan al in den jaare 1569 het *Pesthuis* van den Hage was gebouwt, het welk in een vroeger brief van 't jaar 1549. het *Siekhuis* (*a*) van den Hage genoemd werd. Deze kapel is ook een der oudlic gestigten in den Hage; want men vind in een der Memoriaal-boeken van den Hove aange-tekent, dat *onder andere woirden bi broeder Willem van Sempy gesproken, by seyde voir die Raedcamer op buyden iij. Octobri A. XIIIIC. LIII. dat by die Chuyse en die buyen an 't Sinte Anthonis Capelle staende aensteken en bernen soude.* Waar uit blykt, dat de voorfz kapel al voor den jaare 1453 gestigt is. De geene die het opzigt en de bedieninge over dezelve hadden, wierden Kapelmeesters genoemd en hadden tot hun opperhoofd een Deeken. Zy wierden door de Magistraat van den Hage aangestelt (*b*), en sustincerden dierhalven onder de regtsvordering van den Provifoor en Deken van Delfland niet te behooren (*c*). Van deze kapel is in latere tyden (1607) een Dolhuis gemaakt, waar door ze haare eerste gedaante t'eenemaal heeft verloren, dragende jegenwoordig eigentlyk den naam van 't *Dol en Pesthuis*.

Dit

(*a*) De zieken, die in dit en andere gelyke huizen dezen *St. Anthonis* toegewyd, gelegd wierden, waren de geene die met een zoort van ontflekinge, in 't Latyn *morbus sacer* ook wel *fidcratio* en by zommigen in 't Duitfch 't *Sinte Anthonis-vuur* gequelt waren. Men zegt, dat om den jaare 1095. veele menschen ontrent de stad Vienne in Dauphine van die quaal wierden aangetaft, en dat twee nabuurige edelluiden *Gafso* en *Girin*, uit medogentheid aldaar een ziekhuis deden bouwen, 't welk daarna in eene abdy wierd verandert, en dat 'er veele door het aanroepen van sint Antonius, den eersten Woestynier, waar van de reliquien, zoo men wil, te Vienne bewaart worden, wierden genezen. Ter eere van dezen *St. Anthonis* wierd een orde ingestelt, bekend met den naam van *St. Anthonis-Heeren*, en wanneer in latere tyden deze geestelyke orde zig door de geheele Christenheid verspreide, wierden ook byna overal zodanige zieken-huizen opgerecht. Dat nu dit Ziekenhuis alhier op de Geest zodanig een is geweest, blykt uit een oude Sententie van den jaare 1488 te vinden in het Memor. en Sententie-boek van den Hove gequoteert W.

(*b*) Dit blykt uit een transport brief voor Schepenen van den Hage gepasseert den 6 Julii 1549, waarby *Harman Huygezoon, Michiel Willemsz. en Frans Jacobsz* alle als Cappelmeesters van *St. Anthonis Capel* op te Geest verlyden voor „heur en heuren nacomelingen, als Cappelmeesters by den Gerechte van den Hage „dair toe geordincert, by advyse, oorlof, consente en goetduncken van den Bail- „liu, Schout en Gerechte van den Hage wel en wettelick verkoft te hebben „een jaerlicxe Losrenten, enz. Zie mede het 3 artikel van de Provisionele In- „struëtie voor Burgemeesters van dato den 6 Julii 1560.

(*c*) Zie de Costuimen van den Hage, pag. 26.

Dit gebouw, in den beginne van geen grooten omtrek, is van tyd tot tyd merkelyk uitgezet en vergroot, en wel inzonderheid in den jaare 1656, wanneer de besmettelyke ziekte, die zig al in den jaare 1655 hadde geopenbaart, hier te Lande en ook wel voornamentlyk in den Hage sterk in zwang ging; by welke gelegenheid een tweede ziekzaal agter de eerste, die van ouds daar al was, is aangebouwt, om alle arme miserabele menschen, met de gemelde ziekte bezogt zynde, daarinne te logeren en te hulpe te komen. Volgens het 8 artikel van de Keuren dezer Stede van den 29 Julii 1664 en 23 Augusti 1666, wanneer dezelve ziekte wederom alomte zeer hevig was ontfoken, moesten de besmette perzoonen des morgens voor vyf en des avonds na 9 uren in dit huis gebragt werden, zonder dat iemand zodanig een in zyn eigen huis mogte houden of bergen. In tyden van oorlog heeft dit huis ook meer dan eens verstrekt tot inquantieringe van zieke en gequettte zoldaten.

Is in laa-
tere ty-
den
merke-
lyk ver-
groot.

Dit huis, 't geen verders met verscheide vertrekken, bequame zaalen en lugtige zitplaatzen voor krankzinnigen en andere door hun eigen bedryf ongelukkigen voorzien is, werd bestierd door vier Regenten, die uit de gequalificeerden der burgeren door de Magistraat daar toe werden verkooren en aangestelt. Zy hebben aldaar hun komptoir of vergaderplaats, zynde een fraaie ruime kamer, welke over weinige jaaren eerst is gebouwt, en zyn gehouden, om de twee jaaren van hun bewind en administratie rekeninge te doen ten overstaan van de drie als dan regerende Burgemeesteren, die de rekeninge opnemen, sluiten en tekenen.

By wien
gere-
geert
werd.

De goede zorge en onvermoeide vlyt, welke de Regenten steeds aanwenden, om deze rampzaligen alle ververzinge, verschoninge, gemak en 't geen verders tot hun nooddrift vereischt werd, toe te brengen, als mede de welgereguleerde huishoudinge zoo ontrent ipys en drank als anderzints, zyn de beweeg-redenen, dat 'er zelfs veele van die ongelukkigen uit andere steden en plaatzen herwaerts werden gevoert, waardoor het getal der zelve tans tot 70 is opgeklommen; zulks dat de Regenten van tyd tot tyd zig genoodzaakt vinden om 't huis te vergrooten en meerder zitplaatzen aan te bouwen. In 't kort, dit huis is in allen deelen zoo wel gestelt en gethikt, als 'er eenig in andere steden van Holland gevonden werd, hebbende niet alleen agter zig een fraaie tuin, maar ook een wyd uitgestrekte ruimte, door geene huizen of timmeringe belemmert, 't welk aan het gebouw en vervolgens aan den krankzinnigen een groote verfrillinge verschaft. In oude tyden had dit huis zyn eigen kerkhof agter het gebouw, om de dooden daar te begraven, dog het zelve is nu buiten gebruik.

De wel-
gestel-
heit van
het huis.

N A A M E N

D E R

R E G E N T E N

V A N H E T

D O L- en P E S T - H U I S .

1601	{ Ysbrant Dirksz van Groenfteyn. Paulus Pietersz Backer.	1665	{ Ghysbrecht de Bye. Pieter Appelroo. Govert van Maarle.
1604	{ Paulus van der Werve. Cornelis Paulusz Backer.	1669	{ Simon de Putter. Bartholomeus van Reverhorft.
1611	Cornelis Paulusz van der Mersche	1670	{ Roelant van Thiel. Pieter de Graaf.
1622	{ Arent Willemsz. Pieter Cornelisz van der Burg. Pauwelis Pietersz van der Burch. Pieter Cornelisz vander Werve.	1672	Johan van Peer.
1629	{ Michiel Mattheus de Bye. David La Faille.	1673	Abraham Persyn.
1632	{ Willem Pietersz Pouck. Jacob de Bye.	1677	Abraham van de Vyver.
1653	{ Wynand van der Maas. Pieter Jacobsz Backer. Otto van Thiel.	1686	Pieter de Roos.
1654	Adriaen Middelbeek.	1687	Johan Mulder.
1662	{ Johan Huydenraet. Thimotheus Ravens.	1697	Adriaen van Rhyn.
		1699	Gerard van der Horst.
		1703	Pieter van Aken. (Leonard Scheltus.
		1719	{ Rochus de Bye. (Eduard van Velsen.

R E N T M E E S T E R S .

van het zelve Huis.

- 1601 Cornelis Quartelaar.
1622 Paulus Pietersz van der Werve.
1653 Mr. Cornelis van Soutelande.

Zedert de dood van Mr. *Corn.*

van Soutelande, welke in den jaare 1670. voorviel, is het Rentmeestersampt waargenomen by den oudsten Regent; die tans is *Pieter van Aken*.

Tweede orde van *St. Anthonis* genaamt de *Krepels*.

Ontrent den jaare 1480 of wel eenigen tyd vroeger had zig in den Hage opgeworpen een tweede orde van *Sint Anthonis*, genaamt de *Krepels*, bestaande uit lammen, krepelen, zeerigen en verminkten, die zig onder 't opzigt van vier Hoofluiden verzamelden en vergaderden op de Geest in eenige kleine geringe huisjens. Zy zeiden in zeker geding tegens de *St. Anthonis Heeren*, die de wettigheid hunner orde

orde betwisten, dat zy van Hertog *Karel van Bourgondie* verkregen hadden confirmatie van zekere Ordonnantie en Gilde van Sint Anthonis onder hunl. gemaect, daar van zy in possessie en gebruyckenisse waeren, en dat zy verkregen hadden zekere arme huyskens en beddekens, dair zy luyden hun zelve berghen en onderhouden, confidererende, dat zy overmids haere zeerigheyt en gebreken niet bequaem en zyn onder 't gemeene volck te logieren, dair dat zy oick die crancken, die niet gaen en moghen, bewacren en meer anderen bylaen mit haere aelmilien die zy hun te vooren halen en bidden en in welk Gasthuys zy oick ter eeren Goids en Sint Anthonis begonnen te tymmeren eene Capelle, dair die arme en crancke Gildebreders dagelyks misse in hoeren souden, levende aldair in goede conversacie en vergaderinge al by consente en octroye van den penitencier van onsen Heyligen Vader den Paus ende oick des Bisschops van Utrecht; en dat oick myn voorsz. Heeren den Bisschop en diversche Cardinaelen hen aetaeten ter dezer voorsz. Capelle gegonnen hadden. Dog deze orde wierd op de aanklagte van de gemelde St. Anthonis Heeren en wel inzonderheid over injurien door de krepels den zelve Heeren in de St. Jacobs kerk onder den dienst aangedaan, by sententie van den Hove van Holland van den 5. julii 1488 vernietigt en verklaert, dat dezelve Crepels van nu voortaan alhier in den Hage noch binnen deze Landen van Hollant, Zeelant, en Vriesland gheene vergaderinge noch congregatie meer hebben zouden, condempnerende *Henr Hulvoet* en *Symon mitter corten aerm* als principale delinquanten in dese zaeke ter cause van den misdaed by henl. gedaen, te staen an een slaeck op 't schavot die tyt van twee uyren mit een cedulle elcs voer hoer hoeft, daerinne gescreven zal staen die saeke waerom: enz.

Werd in
den jaere
1488
vernietigt.

ST. ANTHONIS KAPEL in 't Bosch.

In 't Haagfche bosch heeft nog een andere *St. Anthonis* kapel met drie altaaren gestaan, waar van wy ter zyner plaatze breeder zullen spreken, als wy van het voorsz. Bosch handelen;

St. Anthonis
Kapel
in 't
bosch.

Ch. Nitzinger, de Leone Belg

p. 117. Zegt het volgende v. het woongevaltene
met H. de Ruyter.

15 Junij 1570. Tuit Piscoduceensis quidam,
Hermannus Reijterius nomine, qui cum
diobus aliis, Jansen Heinem arcam Hollandice
occupans, in periculo, quod amabat, cum
quis periret, et iniqua facie contra Stimulium
calceare ab Hispanis militibus didicit.

